Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín

POŇATIE A CHARAKTER PRÁVA

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Zostavili: Mgr. Natalia Ľalíková, JUDr. Denisa Soukeníková, PhD., JUDr. Andrea Vitkóová, PhD., Mgr. Monika Vranková

POŇATIE A CHARAKTER PRÁVA

medzinárodná vedecká konferencia

27. februára 2014

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS
BRATISLAVA 2014

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie:

POŇATIE A CHARAKTER PRÁVA

/27. februára 2014/

Zostavovatelia: Mgr. Natalia Ľalíková
JUDr. Denisa Soukeníková, PhD.
JUDr. Andrea Vitkóová, PhD.
Mgr. Monika Vranková

Recenzenti: prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.
prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Programový a vedecký výbor: prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.
prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.
doc. JUDr. Július Kováč, CSc.
JUDr. Denisa Soukeníková, PhD.
JUDr. Andrea Vitkóová, PhD.
Mgr. Natalia Ľalíková
Mgr. Monika Vranková
Dmytry Byelov
Miroslava Gromovchuk
Yana Lenger
Judit Beke-Martos, J.D., LL.M., Ph.D.

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Vydal: SAP – Slovak Academic Press s.r.o., Bratislava 2014
Tlač: FABER, Bratislava 2014
© Paneurópska vysoká škola, 2014

ISBN 978-80-89607-19-8

OBSAH

POZVANÍ ÚČASTNÍCI
Prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.: *Dvojaká povaha práva ako dôsledok legitimity moci* 6
Prof. ThDr. Jozef Krajči, PhD.: *Charakter základných kategórií cirkvi v kódexe 1983* 18
Prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.: *Politické predporozumenie sudcov pri výklade ústavy a dopad na charakter právneho poriadku* 24
Prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.: *Právo a postmoderna* 29
Doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.: *Pár poznámok k chápaniu práva* 39
Dr. Bolesław Banaszkiewicz: *Polnische Rechtsphilosophie der Zwischenkriegszeit* 45
Dmytry Byelov / doc. JUDr. Július Kováč, CSc. / Yana Lenger: *The paradigm of constitutionalism* 55
Miroslava Gromovchuk: *Religion as an element sense of justice of society* 60
Judit Beke-Martos, J.D., LL.M., Ph.D.: *Slow Correction of an Omission or Proactive Expansion of Judicial Authority? Religion as an element sense of justice of society*..... 62

KONFERENČNÉ PRÍSPEVKY
JUDr. Boris Balog, PhD.: *Formovanie charakteru práva v procese jeho tvorby* 70
JUDr. Klaudia Baňáková: *Precedens ako prameň práva* 82
JUDr. Ľubomíra Bruteničová: *Plagiátorstvo a možnosti jeho riešenia v Slovenskej republike* 88
Mgr. Tomáš Čentéš: *Komparácia poňatia a charakteru ľudských práv a slobôd v období tzv. vojnového slovenského štátu a v dnešnej Slovenskej republike* 94
JUDr. Simona Čerevková: *Charakter občianskeho práva po prijatí Stredného občianskeho zákonníka* 101
Mgr. Jaroslav Čollák: *Právnické osoby a práva spoločníkov v obchodných spoločnostiach: niekoľko úvah na pozadí skúmania inštitútu zneužívania práva v práve obchodných spoločností* 110
Mgr. Peter Čuroš: *Požiadavka spravodlivosti v práve* 121
JUDr. Ing. Elena Divko: *Ochrana osobnosti a náhrada nemajektovej ujmy v peniazoch* 130
JUDr. Martina Feketeová: *Princípy európskeho práva poistnej zmluvy (PEICL)* 139
JUDr. Jozef Furťo: *Problematika konsenzu vo vybraných princípoch* 152
JUDr. Ľudovít Galbavý, PhD. / JUDr. Ivan Podhorec, PhD.: *Ochrana duševného vlastníctva – ekonomický aspekt spoločenskej zodpovednosti* 159
Mgr. Slavomíra Henčeková: *Rozhodovanie Ústavného súdu contra legem v sporoch súkromného a verejného práva* 170
JUDr. Katarína Húšťavová: *Procesné postavenie správcu* 179
JUDr. Lenka Choma: *Vymedzenie pojmu majetok v právnom poriadku Slovenskej republiky* 185
JUDr. Tomáš Chovanec: *Poňatie a charakter inštitútov Všeobecného obchodného zákonníka* 192
JUDr. Daniel Ivanko: *Zásahy do rodičovských práv a povinností* 199
JUDr. Matúš Jakub: *Tvorba práva v podmienkach nadnárodných spoločností* 206
Mgr. Hana Jánošková: *Harmonizácia hmotnoprávnych noriem dedičského práva na európskej úrovni* 213
JUDr. Pavol Judiak, PhD.: *Základné zásady pri ochrane subjektívneho práva v antickom Ríme* 219
Doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.: *Inštitút vyvlastnenia v právnom štáte – právna úprava a limity* .. 225
JUDr. Elena Júdová, PhD.: *Výklad a aplikácia cudzieho práva v medzinárodnom práve súkromnom* .. 233
JUDr. Eduard Kačík, CSc.: *Inštitút verejná bezpečnosť a verejný poriadok v období ľudovo-demokratickej Československej republiky* 241
JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.: *Nové cesty poznávania práva* 252

JUDr. Libor Klimek, PhD.: *Pozícia trestného práva v primárnom práve Európskej únie* 259
Mgr. Patrik Kolesár: *Teória spontánneho poriadku* 266
JUDr. Mgr. Jiří Kubík, plk.: *Ozbrojené složky státu – Účinnost kontroly, trestná činnost příslušníku, dodržování kázně a pořádku zákony v těchto složkách stanovenými* 274
JUDr. Andrea Kurucová/doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.: *Výkon ochranného liečenia a podmienečné odsúdenie v teórii a praxi* 278
Mgr. Veronika Laciaková: *Pôsobnosť právnych noriem v kontexte Charty základných práv Európskej únie* 286
Mgr. Martin Manina: *Taiwan - Občianska mediácia v procese modifikácie* 294
Mgr. Peter Marejka: *Poňatie a charakter práva v Československu po roku 1948* 299
JUDr. Miloš Matúšek: *Elektronická zbierka zákonov ako moderný zdroj práva* 307
Mgr. Lajos Mészáros: *Disharmónia (a harmónia) základných práv a základných povinností* 311
Mgr. Simona Ondečková: *Princíp všeobecnosti volebného práva* 317
Mgr. Ľubomír Pagáč, LL.M.: *Dotváranie (pretváranie) právnej úpravy exekučných notárskych zápisníc judikaturou* 326
JUDr. Monika Pavlovová: *Zásada právnej istoty a jej prejavy v oblasti súkromného práva* 335
Mgr. Viliam Poništ: *Charakter autorského práva k návrhom zákonných peňazí v poňatí Európskej únie* 342
JUDr. Patrik Rako: *Poňatie a charakter trestného práva* 350
Mgr. Nikola Regecová: *Medzinárodné zmluvy a ich vnútroštátne právne účinky v rozhodnutiach medzinárodných súdnych orgánov* 356
Mgr. Ing. Elena Sablerová: *Svätá stolica – pôvod, povaha jeho medzinárodnoprávnej subjektivity a jej zmluvná spôsobilosť* 364
Mgr. Jozef Sábo: *Princípy daňového práva a daňová politika štátu – alebo, existuje hranica, ktorá sa nesmie prekročiť?* 376
Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.: *K některým aspektům charakteru rakouského občanského práva po roce 1811* 385
JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.: *Predstavy a koncepcie povojnového štátoprávneho usporiadania Československa* 393
JUDr. Radoslava Sláviková Geržová: *Súbeh autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany pri dizajnoch* 404
JUDr. Denisa Soukeníková, PhD. / JUDr. David Soukeník: *Pozitívna diskriminácia zdravotne postihnutých športovcov – prípad Pistorius* 412
JUDr. Martin Šebest: *Význam a účel trestu (od Beccaria po dnešok)* 417
JUDr. Dávid Šimek: *Súčasné chápanie práva v duchu utilitarizmu vs. principializmu vs. dogmatizmu* 423
JUDr. Dominik Šoltys: *O (ne?)pozitivistickej téze oddelenosti* 431
JUDr. Bystrík Šramel, PhD.: *Vplyv neprávnych normatívnych systémov na charakter právnej regulácie prokuratúry SR“* 439
JUDr. Ján Štefanica, PhD.: *Poňatie trestného práva v politických procesoch v Československu 1950 – 1961* 447
Doc. JUDr. Marek Števček, PhD.: *Charakter procesného práva v 21. storočí* 455
Mgr. Miroslava Tóthová: *Politika revizionizmu – od Trianonu po Viedenskú arbitráž* 458
Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.: *Neelasticita rímskeho civilného obligačného práva* 465
JUDr. Renata Veselá, PhD.: *Několik poznámek k metodám výuky práva* 470
JUDr. Andrea Vitkóová: *Vznik odborných komisií, vzťah komisií a pléna* 473
JUDr. Eva Vranková: *Ius resistendi z pohľadu histórie a filozofie* 483
Mgr. Monika Vranková: *Fenomén práva a spravodlivosti* 492
Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.: *Právo a spravodlivosť v medzinárodnom práve* 500
Doc. JUDr. Vladimír Zoubek, CSc., LL.M., MBA.: *Problém univerzality a multikulturalismu fundamentálních práv v globalizující se objektivní právní a neprávní normativní realitě* 508

PREDHOVOR

Je chvályhodným počinom pracovníkov Ústavu teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, že sa rozhodli zorganizovať prvú medzinárodnú vedeckú konferenciu, výstupom ktorej je zborníkov s názvom „Poňatie a charakter práva“. Pri príprave zborníka sme sa snažili vytvoriť priestor mladým pedagógom, vedeckým pracovníkom a doktorandom, nešlo nám o unifikáciu jednotlivých príspevkov, ale o odborný a široký diapazón voľnosti autorov.

V každom prípade by som bol rád, keby po našom kolektívnom zborníku siahli i záujemci nielen z akademického, ale i neakademického prostredia, nakoľko je písaný čitateľným jazykom prístupným i laickej verejnosti.

O zrod predloženého zborníka sa veľkou mierou zaslúžili i recenzenti prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc. a prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc., ktorí svojimi námetmi prispeli ku skvalitneniu jeho textu. Poďakovanie patrí mladým pedagogickým pracovníkov a doktorandom nášho ústavu: JUDr. Denisa Soukeníková, PhD., JUDr. Andrea Vítkóová, PhD., Mgr. Natália Ľalíková a Mgr. Monika Vranková, ktoré sa zaslúžili o prípravu a celú organizáciu konferencie. Taktiež nemožno zabudnúť na sponzorov konferencie, ktorí finančne prispeli k vydaniu zborníka a zabezpečeniu úspešného priebehu konferencie.

Na záver by som ešte raz poďakoval autorom, ktorí sa na vzniku tohto zborníka zúčastnili a verím, že výsledok našej spoločnej práce ich nesklamal, tak ako i samotných čitateľov.

Doc. JUDr. Július Kováč, CSc.
vedúci Ústavu teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín

POZVANÍ ÚČASTNÍCI

DVOJAKÁ POVAHA PRÁVA AKO DÔSLEDOK KONCEPTU LEGITIMITY MOCI

DUAL NATURE OF LAW AS CONSEQUENCE OF LEGITIMACY

Prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.

Kľúčové slová: prirodzené a pozitívne právo, legitimita moci
Key words: nature law, positive law, legitimacy of power

Súperenie proti sebe stojacich koncepcií pozitívneho a prirodzeného práva neopúšťa ani v súčasnosti priestor právno-filozofických diskusií, či dokonca polemík. V rokoch 2003 až 2009 v dvoch etapách ponúkli odbornej verejnosti Joseph Raz a Robert Alexy intelektuálny „koncert" analyticky koncipovanej polemiky na túto tému.

Podľa Josepha Raza je téza, podľa ktorej „existenciu nutného spojenia práva a morálky v skutočnosti nemožno spochybniť", „relatívne triviálnou tézou", ktorá má „malý význam pre spornú otázku" v debate medzi právnym pozitivizmom a iusnaturalizmom.[1] Polemizujúc s Razom, a to v prospech „nepozitivistického" chápania práva, analyzuje Robert Alexy prípad, v ktorom hypotetický sudca aplikuje právny predpis umožňujúci dve interpretácie, pričom len prvá sa „opiera o morálne argumenty". Dospieva k záveru, že obaja, t.j. Raz i Alexy, by zaujali stanovisko, podľa ktorého je nutné vybrať interpretačnú alternatívu podporenú morálnymi argumentmi, avšak vychádzajúce „z rozdielnych názorov o význame a implikáciách" tohto výberu.[2] Podľa Raze skutočnosť, že sudca vyberá morálne správnu interpretačnú alternatívu, neznamená, že morálny dôvod, o ktorý sa táto alternatíva opiera, je súčasťou práva. Výber morálne správnej interpretácie je aktom „autoritatívneho výkladu", ktorý má efekt „tvorby práva". Je to práve akt tvorby práva, ktorý transformuje morálku na právo, a to obdobne, ako je tomu v prípade legislatívnych aktov tvorby práva.[3] Alexy pritom zvažuje dopad tejto Razovej úvahy v situácii, ak náš hypotetický sudca zvolí druhú alternatívu., t.j. tú, ktorá je morálne chybná. Alexy uzaviera, že sudca potom „neporušuje nijaký právny štandard", pričom „apelačný súd by mohol zvrátiť jeho rozhodnutie len z morálnych, nie však z právnych dôvodov".[4]

Alexy k „významu a implikáciám" výberu medzi interpretačnými alternatívami zastáva stanovisko inkluzívneho nepozitivizmu, stanovisko, ku ktorému sa vo svo-

1 J. Raz, About Morality and the Nature of Law. The American Journal of Jurisprudence, 48 (2003), s. 3.
2 R. Alexy, Agreements and Disagreements. Some Introductory Remarks. Anales de la cátedra francisco suárez 39 (2005), s. 737-742.
3 J. Raz, On the Nature of Law. Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy. 82 (1996), s. 23.
4 R. Alexy, Agreements and Disagreements, pozn. 2, s. 742.

jich prácach systematicky vracia. Podľa neho „právna vadnosť (súdnych rozhodnutí – pozn. P.H.) sama o sebe neimplikuje právnu neplatnosť. Táto nastáva len v prípadoch extrémnej nespravodlivosti. To však umožňuje apelačným súdom, pokiaľ zvrátia rozhodnutie nášho sudcu ak tento zvolí morálne nesprávny výklad, zostať právnymi súdmi. Týmto sa netransformujú na súdy morálne. ... Právo zostáva autoritatívne, avšak naďalej nie je iba autoritatívne. Jeho autoritatívna dimenzia je vnútorne spojená s dimenziou ideálnou. Napätí medzi týmito dimenziami nie je preto naďalej napätím medzi právom a morálkou v dôsledku niečoho, nachádzajúceho sa mimo právo, ale napätím vo vnútri práva. To má ďalekosiahle dôsledky. V tejto súvislosti je zrejme tým najefektnejším Radbruchova formula, ktorá hovorí, a to najpregnantnejším spôsobom, že extrémna nespravodlivosť nie je právom."[5]

Druhé kolo polemiky medzi Josephom Razom a Robertom Alexym je datované rokmi 2007 a 2009. Do „ringu" vstupuje ako prvý Raz, a to s kritikou Alexyho koncepcie nepozitivistické právnej teórie. Z tejto kritiky vyberám dva z uplatnených argumentov:

- Pokiaľ sa Alexy vymedzuje voči Hartovi, neberie do úvahy rozsiahlu anglosaskú tradíciu, ako aj súčasný vývoj právneho pozitivizmu; v tejto súvislosti Raz tvrdí, že Alexy pripisuje pojmu právny pozitivizmus rozdielny obsah, než mu pripisuje anglosaské právne myslenie.[6] Pripomína zároveň, že „to bol Bentham, zakladateľ právneho pozitivizmu v Británii, ktorý vykonal pre tvrdenie, že právo má byť morálne, viac než ktokoľvek iný".[7]
- Je skeptický k Alexyho argumentu nespravodlivosti: Podľa Raza sudca má morálnu povinnosť odmietnuť aplikovať extrémne nespravodlivé právo, pričom právna záväznosť súdnych rozhodnutí nie je podľa neho daná tým, že sudca rozhoduje na základe právnych argumentov, ale tým, že má právomoc rozhodnúť vo veci sporu, ktorý sa pred ním vedie. Zároveň vyslovuje domnienku, že pravidlo zakladajúce právomoc súdu odmietnuť aplikovať extrémne nespravodlivé zákony v niektorých právnych systémoch existovať môže a v iných naopak tomu tak nie je, čiže jej danosť je sociálnym faktom, a to za predpokladu, že neexistuje morálny rozdiel medzi týmito systémami, ktorý by odôvodnil prítomnosť takého pravidla v jednom právnom systéme a jeho absenciu v systému inom. Okrem toho Raz pripomína otázku „kto bude strážiť strážcu?": pýta, či sú sudcovia morálne oprávnení posúdiť extrémny rozpor zákonov so spravodlivosťou a teda, či sú morálne oprávnení odmietnuť aplikovať takéto zákony.[8]

Na Razom „hodenú rukavicu" reaguje Robert Alexy replikou. Na námietku, podľa ktorej nemožno spojovať pozitivizmus s odmietnutím vzťahu práva a morálky, Alexy upozorňuje, že tým základným v tejto súvislosti nie je akceptácia úzkeho vzťahu práva a morálky, ale akceptácia morálnych dôvodov (t.j. morálnych podstatných

5 Tamtiež, s. 742.

6 J. Raz, The Argument from Justice, or How Not to Reply to Legal Positivism. In: Law, Rights and Discourse. The Legal Philosophy of Robert Alexy. Ed. G. Pavlakos, Oxford-Portland 2007; v ďalším citováno dle opětovného uveřejnění: tentýž, The Authority of Law. Essays on Law and Morality. 2. ed., Oxford-New York 2009, s. 313, 314, 320.

7 Tamtiež, s. 335.

8 Tamtiež, s. 327-333.

vlastností, znakov či morálne podstatných deficitov) pre určenie platnosti práva.[9] Raz sa na tomto mieste vracia k jednému z ôsmich Fullerom formulovaných základných morálnych požiadaviek legality, k požiadavke všeobecnosti právnych noriem, pričom odkazuje na Gardnerův argument, podľa ktorého to, „či je daná norma právne platná … závisí od zdroja, z ktorého pramení, a nie od jej podstatnej vlastnosti".[10] Ak je platnosť právnej normy definovaná len jej zdrojom (čiže vyplývaním zo zmocňujúcej normy), dodáva Alexy, potom je všeobecnosť iba vedľajšou vlastnosťou pozitívneho práva, je jeho formálnym znakom, požadovaným morálkou, ktorý nie je ale implikovaný jeho pozitívnou platnosťou.[11]

Alexy tvrdí, že „rozlíšenie medzi právno-pozitivistickými a non-pozitivistickými teóriami podstaty práva zostane objasňujúcou kategóriou po dobu existencie práva. Dôvodom je dvojaká povaha práva, ktorá pramení zo skutočnosti, že právo je na strane jednej svojou povahou faktuálne, na strane druhé ideálne. Vzťah medzi právom ako skutočnosťou a právom ako ideálom je najdôležitejším východiskom pri objasnení jeho podstaty."[12] Rozdiel medzi non-pozitivizmom a pozitivizmom potom Alexy vidí v akceptovaní, resp. v odmietnutí „vnútorného spojenia faktuálnej a ideálnej dimenzie práva", pretože pre pozitivizmus „ideál vo vzťahu k tomu, čo je právo, zostává zásadne niečím vonkajším".[13] Dvojaká povaha práva zamestnáva Roberta Alexyho v jeho vedeckej aktivite aj v nasledujúcich rokoch.[14]

V Českej republike po roku 1989 sme boli svedkami dvoch vĺn diskusií (či polemík?) na tému vzťahu prirodzeného a pozitívneho práva: Aktérmi tej prvej, odohrávajúcej sa skôr v prostredí konštitucionalistickom, boli iusnaturalista Vladimír Klokočka a právni pozitivisti František Šamalík a Václav Pavlíček.[15] Druhá, v rokoch 2010 a 2011, sa odohrala potom prevažne v prostredí právno-filozofickom.[16] Pre-

9 Tamtiež, s. 43-44.

10 J. Gardner, ‚Legal Positivism: 5 ½ Myths.' American Journal of Jurisprudence, 2001, (46), s. 201.

11 R. Alexy, An Answer to Joseph Raz. In: Law, Rights and Discourse. The Legal Philosophy of Robert Alexy. Ed. G. Pavlakos, Oxford-Portland 2007, s. 44.

12 Tamtiež, s. 37.

13 Tamtiež, s. 37.

14 R. Alexy, Hauptelemente einer Theorie der Doppelnatur des Rechts, Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, Vol. 95, N. 2, 2009, s. 151-166; R. Alexy Robert. Die Doppelnatur des Rechts. Der Staat, Vol. 50, N. 3, 2011, s. 389-404; R. Alexy, Dvojaká povaha práva. Právny obzor. Roč. 95, č. 1, 2012, s. 3-11.

15 F. Šamalík, Svrchovanost v právním státě. Lidové noviny, 14. července 1994; V. Klokočka, Ústavní systémy Evropských států. Praha 1996, s. 98 a násl.; V. Pavlíček, O české státnosti. Úvahy a polemiky. 2. O právech, svobodách a demokracii. Praha 2002, s. 144 a násl. Základ Klokočkovej koncepcie možno charakterizovať tézou o legitimite ako základnom a stálom kritériu demokratickej kvality systému: „Svrchovaná konstitutivní moc lidu se může realizovat nejrozmanitějšími způsoby, včetně revolučních aktivit. Základním kritériem těchto aktů je jedno: jejich legitimita a tato legitimita, nikoli jen formální legalita, jim dává oprávnění z hlediska demokratických principů, postavených nad ústavu a zákony." Klokočka argumentuje prítomnosťou noriem „nadpozitívneho práva", stojacich nad zákonmi i nad ústavnými zákonmi: „Jejich závaznost sahá až na samé hranice ústavního státu: není pravda, že mají jen zvýšenou rigiditu, protože nemohou být změněny žádnou procedurou změny ústavy. Mohou být pouze mocensky odstraněny spolu s odstraněním existujícího ústavního státu. Jejich rozdíl oproti zákonům není kvantitativní, mají novou kvalitu: jsou jim nadřazeny, a proto také nelze hovořit o svrchovanosti zákona. Svrchovanost zákona, stejně jako svrchovanost parlamentu, je iluze." (V. Klokočka, Ústavní systémy Evropských států. Praha 1996, s. 113-114.) Naproti tomu podľa V. Pavlíčka „v demokratických státech je suverénem lid daného státu", pričom „suverén má oprávnění určovat, co je ve státě ústavou". Voči koncepcii prirodzeného práva argumentuje iusnaturalistickou orientáciou fašistického, resp. nacistického práva. (V. Pavlíček, Kdo je v České republice ústavodárcem a problém suverenity. In: Na křižovatkách práva. Pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám. Red. M. Vantuchová, J. Horák, Praha 2011, s. 21, 24.

16 J. Přibáň, P. Holländer et al., Právo a dobro v ústavní demokracii. Polemické a kritické úvahy. Praha 2011.

važná väčšina jej aktérov argumentovala v prospech právno-pozitivistického prístupu vo filozofii a teórii práva.[17] Jadro tohto typu argumentácie spočívalo v téze morálneho relativizmu, t.j. v odmietnutí prípustnosti posudzovať právo, jeho platnosť, hľadiskom základných, spoločnosť identifikujúcich hodnotových princípov (spravodlivosťou, morálkou). Spočívalo v odmietnutí možnosti z poznanej morálnej pravdy vyvodiť dôsledky pre platnosť práva, v odmietnutí možnosti kohokoľvek poznať a autoritatívne formulovať morálnu pravdu. Pokiaľ nie sme schopní poznať morálnu pravdu, je platnosť práva definovaná výlučne procedurálne, teda v demokratickom systéme demokratickou procedúrou. Ambícia prirodzeného práva z poznanej morálnej pravdy vyvodiť autoritatívne dôsledky sa z tohto kritického pohľadu javí morálnym zdôvodnením tyranie malej skupiny „vyvolených" k poznaniu morálnej pravdy. Základným pozitivistickým argumentom objavujúcim sa v tejto debate sa preto stalo tvrdenie ohrozenia slobody v dôsledku prirodzenoprávneho prístupu k právu, sa stala hrozba nahradzovania demokracie, demokratického rozhodovania, demokratickej procedúry, rozhodovaním demokraticky nelegitimovaných súdov (sudcov). Jiří Přibáň v tejto súvislosti hovorí: „Dobro je příliš silnou metafyzickou kategorií, podle níž se sice řídíme v našem vztahu k Bohu nebo v představách o etickém životě, ale kterou bychom právě proto měli raději přenechat teologům nebo moralistům. Kvůli metafyzické síle je totiž dobro snadno zneužitelné, a proto bychom ho měli z říše práva a politiky vykázat."[18]

Konečne, na javisku európskej a anglosaskej filozofie práva debata Raz – Alexy pokračuje v neustále sa obmieňajúcom zložení jej aktérov. Prevažujú v nej hlasy právnych pozitivistov: Johna Gardnera, Andreia Marmora, Julesa Colemana, Norber-

17 Spomedzi autorov tejto prevažujúcej skupiny náhľadov možno spomenúť J. Přibáňa (J. Přibáň, lesk a bída právního pozitivismu. In: op. cit. v pozn.č. 16, s. 27-34; J. Přibáň, O dobru a spravedlnosti: odpověď Pavlu Holländerovi. In: op. cit. v pozn.č. 16, s. 42-47), či Tomáša Sobka (T. Sobek, Právní myšlení. Kritika moralismu. Praha-Plzeň 2011).

18 J. Přibáň, O dobru a spravedlnosti: odpověď Pavlu Holländerovi. In: op. cit. v pozn.č. 16, s. 42-43. Ilustráciou toho prístupu je aj výňatok z internetovej diskusie, v ktorej jeden z jej účastníkov, T. Sobek, konštatuje: „Radbruch zopakoval princip, který hlásali už nacisti (tzv. Radbruchova formule)". Na toto tvrdenie ďalší z jej účastníkov, J. Vetejška, kontruje slovami: „Uff, promiňte, ale lepší odhalení myšlenkových zkratů jste nemohl podat. Možná bylo lepší teď tu knihu nepsat (ide o knihu cit. v pozn. č. 17 – pozn. P.H.), ale raději více studovat kontexty atd" (http://jinepravo.blogspot.sk/2010/08/tomas-sobek-polemika-s-jirim-pribanem.html, 1.9.2010). V spomenutej T. Sobek píše (s. 28-29, 31): „Právní moralismus je problematický už proto, že mluví povšechně o jakési morálce, jako by existovala jen jedna správná morálka … Morální monismus je … vynuceným produktem totalitní společnosti jediné Pravdy, kde se o tom, co je správné, nediskutuje, to se jednoduše nadiktuje a věří se tomu, případně se ještě násilím potlačují všechny odchylky, aby se držela jedna linie. Společnost nepotřebuje sdílená ‚transcendentální východiska' s odkazy na metafyzično. Stačí spolu umět žít bez konfliktů a ve spolupráci, přestože máme odlišné názory na to, co je dobrý život. Nesdílím s křesťanem jeho, transcendentální východiska', přesto můžeme být dobrými sourozenci, sousedy nebo kolegy v práci. Za společnými, transcendentálními východisky' vidím jen diktaturu – zase nějakého – morálního monismu. Pro rétoriku moralistů, kteří chtějí vnutit všem ostatním určitou životní formu, je typické, že ji neprezentují pouze jako jednu z možných životních forem, která pro nás může být atraktivním ideálem, ale jako něco, co se opírá o nějakou hlubokou Pravdu, o něco, co nás všechny přesahuje. Něco, co oni prý poznali a my ještě ne. …Právní moralista sice může připustit, že morální názory soudce jsou jen jeho osobními postoji, pocity či dokonce předsudky ale jako někdo, kdo propaguje soudní rozhodování na základě morální správnosti, pak musí odpovědět na otázku, kde se v demokratickém právním státě bere legitimita toho, aby nevolený soudce autoritativně rozhodoval o právech (a potažmo osudech) druhých lidí na základě svých osobních postojů, pocitů či dokonce předsudků." Morálny relativizmus, vnímanie spoločnosti v zmysle paralelne, vedľa seba existujúcich monád, končia v morálnej skepsi: „Kolektivní historická zkušenost středoevropského soudce, vypěstovaná v průběhu 20. století, totiž říká, že ten, kdo hodnotově vystrčí hlavu a bude následovat vábení transcendentna, ať již v rámci jakéhokoli režimu, o tu hlavu přijde ihned poté, co se opět změní transcendentno." (M. Bobek, Jak je důležité býti textualistou: o okouzlení hodnotovým výkladem práva a historické paměti středoevropského soudce. In: J. Přibáň, P. Holländer et alii, Právo a dobro v ústavní demokracii. Polemické a kritické úvahy. Praha 2011, s. 196.)

ta Hoerstera a ďalších. Ojedinelými sa dnes stávajú názory iusnaturalistov, ako napr. „veterána" Johna Finnisa, či Briana Bixa.

Podľa Gardnera, ako už bolo spomenuté, to, „či je daná norma právne platná … závisí od zdroja, z ktorého pramení, a nie od jej podstatnej vlastnosti".[19] Odkazujúc na Johna Austina a jeho slávnu tézu, podľa ktorej „existencia práva je jedna vec, jeho hodnota či nedostatok vec druhá"[20], formuluje tézu, podľa ktorej na otázku rozdielu medzi „zdrojom", z ktorého právo vyviera, a „hodnotou" práva právny pozitivizmus odpovedá tak, že „zdrojom" je „každý zrozumiteľný argument zdôvodňujúci platnosť normy chápanej v zmysle jej vzniku z akéhokoľvek zdroja, pokiaľ onen zdroj nie je založený na hodnote."[21]

Andrei Marmor k obsahu pojmu právneho pozitivizmu tvrdí, že „určenie toho, čo je právo, nezávisí nutne alebo pojmovo od morálnych alebo iných hodnotiacich úvah o tom, čo právom za relevantných okolností byť má".[22]

Norbert Hoerster namiesto termínu „oddeľujúca téza" používa termín „téza neutrality", podľa ktorej pre právny pozitivizmus je príznačné, že pojem práva je nutné definovať vo vzťahu k jeho obsahu neutrálne. Noetickú dištinkciu medzi iusnaturalizmom a iuspozitivizmom označuje termínom „subjektivistická téza", podľa ktorej neexistujú hľadiská či kritériá správneho či zdôvodneného práva, ktoré by mali objektívnu povahu. Analógiou k hľadisku určenia platnosti práva je pre Hoerstera vymedzenie pojmu práva prostredníctvom pojmu zákona.[23] Okrem toho, spája s právnym pozitivizmom „subsumpčnú tézu" a „tézu zachovávania (dodržiavania) právnych noriem,[24] čo inými slovami predstavuje formu analyticky a sociologicky definovaného pojmu právnej platnosti.

John Finnis iusnaturalizmus orientuje smerom ku skúmaniu nutnosti obsahového spojenia práva a morálky, derogačný dopad extrémnej nespravodlivosti na platnosť práva ale neprijíma.[25] Brian Bix postupuje iným spôsobom, v úvahe o Radbruchovej formule rozlišuje pojem neplatnosti a neaplikovateľnosti, tvrdí, že kategória neaplikovateľnosti spadá do rámca možností posúdenia rozhodovanej veci sudcom.[26]

Všetky iusnaturalistické koncepcie (hoc v rôznych dobách, hoc s rozdielnym pojmovým, či terminologickým aparátom) vychádzajú z dvojakej povahy práva,[27] z akceptovania práva ako súboru noriem, ktorý je dielom ľudí – verejných mocenských inštitúcií, a ďalej z koncipovania k nemu existujúceho – transcendentného – normového súboru, ktorý legitimitu prvého zakladá a z ktorého v prípade rozporu pre platnosť prvého súboru vyplývajú i zrušujúce dôsledky.

19 J. Gardner, ‚Legal Positivism: 5 ½ Myths.' American Journal of Jurisprudence, 2001, (46), s. 201.
20 J. Austin, The Province of Jurisprudence Determined (1832). Ed. W.E. Rumble, Cambridge 1995, s. 157.
21 J. Gardner, Legal Positivism: 5 ½ Myths.', pozn. č. 10, s. 200.
22 A. Marmor, Positive Law and Objective Values. Oxford 2001, s. 71.
23 N. Hoerster, Was ist Recht? Grundfragen der Rechtsphilosophie. München 2006. s. 70, 71, 74.
24 Tamtiež, s. 70, 72-74, 77-78.
25 J. Finnis, Natural Law and Natural Rights. 2. Ed., Oxford 2011, s. 364. Pozri tiež P. Osina, Přirozenoprávní teorie Johna Finnise. Acta iuridica olomucensis. 2005, vol. 1, no. 1., s. 8–19.
26 B.H. Bix, Radbruch's Formula and Conceptual Analysis. The American Journal of Jurisprudence. (2011) 56(1), s. 45-57.
27 Pozri R. Alexy, Hauptelemente einer Theorie des Doppelnatur des Rechts. Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, 95, 2009, s. 166.

Ilustráciou je v tejto súvislosti úvaha Tomáša Akvinského. Predkladá v nej štruktúru dôvodov zakladajúcich nespravodlivosť, majúcu za následok stratu záväznosti „pozemských" zákonov: „Nespravedlivé pak jsou zákony dvojmo: jedním způsobem, jakožto protivy lidského dobra, odporující řečeným: buď cíli, jako když nějaký vladař ukládá poddaným obtížné zákony, nepatřící k obecnému užitku, nýbrž spíše k vlastní chtivosti nebo slávě; nebo také původci, jako když někdo vynese zákon nad moc sobě svěřenou; nebo také tvaru, třebas když břemena jsou rozdělována množství nestejně, i když jsou zařízena k obecnému dobru. A to jsou spíše násilnosti než zákony, protože, jak praví Augustin, v knize O svobod. rozhod., ‚nezdá se zákonem, co není spravedlivé'. … Jiným způsobem mohou být zákony nespravedlivé protivou vůči božskému dobru: jako zákony tyranů, vedoucí … k čemukoli …, co je proti Božskému zákonu. A takové zákony není dovoleno žádným způsobem zachovávat", pročež „nesmí se poslouchat lidské zákony, … které jsou zařízeny proti příkazu Božímu."[28]

Tomáš Akvinský rozlišuje teda dva nepozitivistické dôvody in extremo vedúce k derogácii pozitívneho práva: tým prvým je rozum vymedzujúci parametre spravodlivosti, prípadne aj iné dobrá, tým druhým Boží príkaz. Ne-pozitivizmus nadobúda dvojitú podobu, ktorá neskôr mnohým filozofom splýva v jedno: podobu prirodzeného práva a podobu Božieho príkazu. Dvojaká povaha práva sa tak javí svojou štruktúrou zložitejšia: je daná – súčasným jazykom vyjadrené – nepozitivisticky a pozitivisticky nazeraným normatívnym súborom, pričom obidva tieto súbory majú taktiež dvojakú podobu: prvý z nich podobu prirodzeného práva a Božieho príkazu, druhý podobu autoritatívneho určenia alebo sociálnej účinnosti.

Po stáročia, či tisícročia pevnou stavbou budovy práva, paradigmou dvojakej povahy práva, otriasla doba novoveku. Z celého radu jej filozofických prorokov k zboreniu onej stavby – ešte skôr, ako to vykonali dejiny samotné – prispeli najmä dve monumentálne osobnosti anglického empirizmu: David Hume, ktorý sformuloval tézu o „nepreklenuteľnej priepasti" oddeľujúcej fakty od hodnôt a noriem,[29] a Tomáš Hobbes, ktorý položil základ pojmového spojenia práva s aktivitou inštitúcií verejnej moci.[30]

28 T. Akvinský, Summa theologica, II, I. Cit. podľa: J. Bahounek, Politické myšlení sv. Tomáše. Brno 1995, s. 60-61.

29 D. Hume, A Treatise of Human Nature. Ed. L.A.Selby-Bigge, Oxford 1978, s. 469: „V každom systéme morálky, s ktorým som sa doposiaľ stretol, som si vždy povšimol, že jeho autor počas najakej doby postupuje bežnými úvahami a ustanovuje existenciu Boha, alebo vyslovuje svoje pozorovania ohľadom ľudských vecí, keď som zrazu prekvapený zistením, že namiesto bežných spojení výrokov ako ‚je' a ‚nie je' sa nestretávam s nijakým výrokom, ktorý by nebol spätý s pomocou ‚má byť' alebo ‚nemá byť'. Táto zmena je sotva zaznamenateľná, má však rozhodujúce dôsledky. Pretože toto ‚má byť' a ‚nemá byť' vyjadruje nejaký nový vzťah či tvrdenie, je nutné, aby tento vzťah bol preskúmaný a vysvetlený a zároveň aby sa vysvetlilo to, čo sa javí úplne nejasné – ako tento nový vzťah môže byť odvodený z iných, ktoré sú od neho úplne odlišné."

30 T. Hobbes, Leviathan. 1651. Cit podľa slov. prekladu: Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho. Bratislava 2011, s. 298, 200: „Zákony sú pravidlá o tom, čo je oprávnené a čo neoprávnené; nič sa nevyhlasuje za neoprávnené, čo neodporuje nejakému zákonu. Rovnako platí, že zákony môže vydávať iba štát, pretože iba jemu sme podriadení ... Vo všetkých štátoch je zákonodarcom výlučne suverén, či už jeden človek ako v monarchii, alebo zhromaždenie ľudí ako v demokracii, prípadne aristokracii. Zákonodarcom je totiž ten, kto zákon tvorí. A iba štát predpisuje a nariaďuje zachovávať pravidlá, ktorým hovoríme zákony; preto je štát zákonodarcom." Hobbes triedi zákony na tri skupiny: zákony štátu, zákony morálne a zákony Božie. Potom, čo zákony morálne klasifikuje ako zákony prírody a vyslovuje odstup od kategórie zjavenie, dospieva ku kľúčovému záveru: „v štáte, kde poddaný nemá o Božej vôli žiadne určité a zaručené zjavenie určené len jemu, musí namiesto toho poslúchať príkazy štátu. Keby totiž ľudia mohli pokladať za Božie prikázanie vlastné sny a fantázie iných súkromných osôb, sotva by sa dvaja zhodli, čo vlastne Božie prikázanie je; napriek tomu by každý s ohľadom na ne opovrhoval príkazmi štátu. Dospievam preto k záveru, že vo všetkom, čo neodporuje morálnemu zákonu (teda prirodzenému zákonu), sú všetci poddaní povinní poslúchať to, čo štát svojimi zákonmi za Boží zákon vyhlási."

Áno, po prorokoch nasledovali dejiny. Dva rozhodujúce prúdy európskych dejín, počnúc 17. storočím, transcendenciu a jej metafyzickú reflexiu vypudili: Stali sa nimi Francúzska revolúcia (spojená s osvietenstvom a racionalizmom) a anglický empirizmus a liberalizmus (spojených s utilitarizmom a predstavou samoregulujúceho trhu stojaceho nad spoločnosťou). Obidva tieto tektonické tlaky našli svoj priemet i vo svete práva. Myšlienkovými zdrojmi pojmovej jurisprudencie i teórie právnej exegézy sa stali racionalizmus a osvietenstvo, úzko spojené s predstavou o mohutnosti ľudského myslenia apriórne myšlienkovo uchopiť svet (v právnom myslení vyúsťujúce do koncepcií kodifikačných), stali sa nimi ďalej radikálne interpretácie suverenity ľudu, charakteristické pre Francúzsku revolúciu. Pojmová jurisprudencia je spojená s paradigmami kognitivizmu, racionality, úplnosti, konzistentnosti a hierarchického usporiadania právneho poriadku. Myšlienkovými zdrojmi anglického pozitivizmu 19. storočia sa stali anglický filozofický empirizmus, ekonomický liberalizmus, ako aj utilitarizmus.

V stredoveku sa právo neemancipuje od náboženstva, tradícií a zvyklostí do tej miery, že by bolo vnímané ako forma, v ktorej štát existuje: „Právo sa v barbarskej spoločnosti nevyčlenilo ako zvláštna forma sociálneho života. Neexistovala taká jeho stránka, ktorá by nebola regulovaná zvykom. Právo, zvyk, to bol živel, v rámci ktorého spoločnosť žila, a zároveň to bola neopomenuteľná dimenzia ľudského vedomia. ... Keď kráľ nastupuje na trón, prisahá na právo. Žiadne zvláštne panovnícke právo stredovek nepozná. Panovník musí rešpektovať úzus a vládnuť v zhode s ním. Ak porušuje zákon, poddaní nemajú povinnosť nespravodlivosti sa podriadiť. ‚Človek je povinný vzoprieť sa svojmu kráľovi a jeho sudcovi, pokiaľ spôsobujú zlo a má mu v tom brániť všetkými prostriedkami, a to aj vtedy, ak ide o jeho príbuzného alebo pána. Tým neporušuje svoju prísahu vernosti.‘ hlásalo ‚Saské zrkadlo‘. ... Povinnosť rešpektovať právo nevyplýva z dohody, ale z predstavy o univerzálnej sile práva, ktorému sú všetci podriadení. ... Pretože sa právo chápalo ako starodávne, na autorite mu dodával práve poukaz na starobylosť. Inovácie nenachádzali porozumenie a všetka zákonodarná činnosť sa diala prevažne vo forme reštaurácie starobylého práva, nachádzania a upresňovania obyčajov, ktoré boli vlastné otcom a dedom. Právo tej doby bolo orientované na minulosť. Vysoké hodnotenie starobylosti bolo charakteristické pre všetky sféry stredovekého života. Stredoveký tradicionalizmus nie je len konzervativizmom a silou zvyku. Zameranie na starobylosť (nihil innovetur, nisi quod traditum est) sa považovala za zvláštnu ušľachtilosť, práve starobylé malo morálnu hodnotu.“[31]

Rozum, spravodlivosť, dobro, obsiahnuté v tradícii a zvyku vytvára teda rámec „pozitívneho“ práva, čiže normotvornej aktivity stredovekej moci, a je zároveň faktorom, prvkom jej legitimity (in extremo s dôsledkom uplatnenia práva na odpor).

Téza spojenia práva svetského a práva Božieho sa odvíjala v stredoveku od koncepcie legitimity moci. Táto sa zakladala na myšlienke legitimity danej Bohom. Akokoľvek sa v priebehu stredoveku menil pomer štátu a cirkvi, vzťah pápeža a cisára Svätej ríše rímskej národa nemeckého, neskôr vzťah pápeža a kráľa Francúzska, akokoľvek sa menil aj spôsob ustanovovania panovníka, symbolika jeho legitimi-

31 A.J. Gurevič, Kategorii srednevekovoj kultury. 1972. Cit. podľa českého prekladu: Kategorie středověké kultury. Praha 1978, s. 125, 129-130, 131.

ty zostávala rovnaká. Podobenstvo pomazaní svetského vládcu kňazom obsiahnuté v Biblii (kráľa Saula prorokom Samuelom[32]) sa prenieslo do rituálu inaugurácie panovníka symbolizujúceho tento typ legitimity moci.[33]

„Vzbúrený človek", Albertom Camusom takto nazvaný aktér dejín, zabíja Boha, na konci 18. a začiatku 19. storočia sa rodí nový („prekrásny") svet racionalizmu, súčasťou ktorého je nový koncept legitimity moci, ako aj nový základ integrujúci spoločnosť. Rodia sa dve nové paradigmy: paradigma suverenity ľudu[34] a paradigma národného štátu.[35] A je to Camus, ktorý tento Kopernikovský obrat na pozadí popravy kráľa Ľudovíta XVI. nedostižným spojením filozoficko-exaktnej presnosti a pôsobivosti literárnej eseje popisuje: „Monarchia starého režimu ... vychádzala z milosti božej, čiže z hľadiska právoplatnosti nemohla rátať s najmenším postihom ... jej vykonávatelia ju však rešpektovali a predostierali ako axiómu. .... Až do Rousseaua králi pochádzali od Boha a ľud od kráľa. Počnúc Spoločenskou zmluvou najprv sa utvárajú národy, tie až potom ustanovujú kráľov. A kde je Boh, o tom sa zatiaľ neuvažuje. V politickom systéme ide o obdobu Newtonovej revolúcie. ... súd nad kráľom svojimi dôvodmi a dôsledkami stojí na počiatku našej súčasnej histórie. Symbolizuje desakralizáciu tejto histórie a odtelesnenie kresťanského Boha. Boh až dovtedy vstupoval do histórie prostredníctvom kráľov. Lenže po zabití jeho dejinného zástupcu už niet kráľa. Ostáva iba prízrak Boha vypovedaného do nebeskej ríše princípov. … Po kráľovraždách tohto obdobia nasledujú v 20. storočí bohovraždy, lebo revoltujúcu logiku dovedú až do konca s úsilím nastoliť kráľovstvo na zemi – a jeho bohom bude človek."[36]

Dejiny však vedú svoju cestu smerom k zápasu medzi obomi súčasťami „ne-pozitivizmu". Francúzska revolúcie, tak koncentrovane vyjadrené práve v procese s Ľudovítom XVI., manifestuje historický konflikt rozumu, spravodlivosti, prirodzeného dobra, s Božím právom: „len čo libertínske myslenie začne Boha spochybňovať, do popredia stavia problém spravodlivosti. Vtedajšia spravodlivosť jednoducho splýva s rovnosťou. Boh sa tacká a spravodlivosť v úsilí o sebapotvrdenie v podobe rovnosti mu musí zasadiť posledný úder. Priamo napadajúc jeho zástupcu na zemi. ... Len čo sa dostanú do sporu, začnú spolu bojovať na život a smrť. ‚My nechceme odsúdiť kráľa,' hovorí Danton, ktorý nemal slušné právnické spôsoby, ‚chceme ho zabiť.' ... Saint-Just zdanlivo usmrtí Ľudovíta XVI.; ale keď zvolá: ‚Určiť princíp, na základe ktorého možno príde o život obžalovaný, znamená určiť taký princíp, ktorým

32 Starý zákon. Sv. 5, Knihy Samuelovy. První Paralipomenon. Praha 1977, 1 S 9.15, 9.27, 10.1, s. 56-57.

33 „Zatímco první Kapetovec, Hugo Kapet, musel svůj úřad v roce 987 získat volbou a vysvěcením, jeho nástupci docílili toho, že se království stalo dědičným a volené království se změnilo na dědičnou monarchii. … Nové království si vytvořilo i nové symboly. Podle legendy pocházel olej, kterým byl kdysi pomazán král Chlodvík při svém křtu biskupem Remigiem, přímo z nebe. Tímto nebeským olejem, jenž byl v opatrování kláštera St. Remy v Remeši, byli nyní pomazáváni všichni francouzští králové. … Král, sedě na svém trůnu, byl obdařen výsostnými znaky Říše – korunou, praporem, mečem, prstenem, holí a žezlem a pomazán svatým olejem. Nepatrné množství tohoto svatého oleje odebral arcibiskup zlatou jehlou z posvátné ampule, smísil jej se světícím olejem a pomazal jím krále." (H. Hattenhauer, Europäische Rechtsgeschichte. 2. Aufl., Heidelberg 1994, cit. podľa českého prekladu: Evropské dějiny práva. Praha 1998, s. 277-278.)

34 J.J. Rousseau, Du contracte social ou principes du droit politique. Slovenský preklad: J.-J. Rousseau, O spoločenskej zmluve. Bratislava 2010.

35 J.G. Fichte, Reden an die deutsche Nation. Berlin 1808. G. Mazzini, Essays: Selected from the Writings, Literary, Political, and Religious, of Joseph Mazzini. 1887. Český preklad: Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Josefa Mazziniho. Praha 1900.

36 A. Camus, L'Homme révolté. (1965). Cit. podľa slovenského prekladu: Vzbúrený človek. Bratislava 2004, s. 104 106, 123.

žije spoločnosť, čo ho súdi', dokazuje tým, že kráľa zabijú práve filozofi: kráľ musí zomrieť v mene spoločenskej zmluvy."[37]

V ére moderny sa racionalistickou verziou Boha stáva morálka. Nielen svojou ambíciou, ale aj nutnosťou vyplniť vyprázdnený priestor, zahŕňa v sebe aj fundamentálne hľadiská spravodlivosti a slobody. Pokiaľ je pojem morálky v stredoveku obmedzený na oblasť „slušného chovania", či v staroveku, u Cicera, na oblasť pravidiel vzťahujúcich sa na určitý spôsob života, jeho význam sa dramaticky mení v období osvietenstva: „V tomto období sa ‚morálka' stala pomenovaním pre oblasť, v ktorej je pravidlám správania, ktoré nie sú ani teologické, ani právnické, ani estetické, daný vlastný kultúrny priestor. Až koncom 17. a v priebehu 18. storočia, kedy bola prijatá náuka odlišujúca morálne od teologického, právnického a estetického, prestáva byt snaha o nezávislé rozumové zdôvodnenie morálky len vecou jednotlivých mysliteľov, ale stáva sa najdôležitejšou záležitosťou severoeurópskej kultúry."[38] Ako hovorí Camus: „Ostáva iba prízrak Boha vypovedaného do nebeskej ríše princípov." Do tejto „nebeskej ríše" ho v roku 2010 spolu s úvahami o rozlišovaní dobra a zla posiela i Jiří Přibáň. Táto sféra princípov získava nové označenie – morálka. Avšak tým bol nastolený problém nový, nádherným literárnym obrazom popísaný Milanom Kunderom: „Když Bůh opouštěl místo, odkud řídil univerzum a jeho řád hodnot, odkud oddělo-val dobré od zlého a dodával smysl každé věci, don Quijote vyšel z domova a nebyl s to poznat svět. Za nepřítomnosti nejvyššího Soudce se totiž svět náhle objevil v celé své zrádné mnohoznačnosti; jediná boží Pravda se rozpadla na sta relativních pravd, o které se lidé podíleli. Takto se narodil Novověk."[39]

Zmenu epochy snáď najhlasnejšie oznamuje Friedrich Nietzsche: „Boh je mŕtvy. Boh zostane mŕtvy. A zabili sme ho my! Ako sa utešíme, my, vrahovia nad vrahmi? Najsvätejší a najmocnejší, ktorý doposiaľ ovládal svet, vykrvácal pod našimi nožmi, - kto zmyje z nás túto krv? Akou vodou by sme sa mohli očistiť? … Nie je veľkosť tohto činu pre nás príliš veľká? Nebudeme sa musieť sami stať bohmi, aby sme sa aspoň javili hodní tohto činu?"[40]

Na prelome 19. a 20. storočia sa všetky najvplyvnejšie filozofické smerovania vymedzujú voči transcendencii: Karlom Marxom počínajúc,[41] Ludwigom Wittgensteinom a ďalšími veľkými postavami logického pozitivizmu končiac.[42] Jak poznamenáva Clemens Jabloner, pre Otta Neuratha síce Kelsen bol „premožiteľom teologických pozostatkov v štátovede, avšak predsa len ‚nie úplne bez akejkoľvek metafyziky'".[43]

37 Tamtiež, s. 105-106.

38 A. MacIntyre, After Virtue. A Study in Moral Theory. 2. Ed., London 1985. Cit. podľa českého prekladu: Ztráta ctnosti. K morální krizi současnosti. Praha 2004, s. 54 (pričom k uvedenému MacIntyre dodáva: „Základnou tézou tejto knihy je, že zlyhanie zmienenej snahy vytvorilo historické pozadie, na ktorom možno objasniť krízu našej vlastnej kultúry").

39 M. Kundera, Zneuznávané dědictví Cervantesovo. Brno 2005, s. 13.

40 F.W. Nietzsche, Die fröhliche Wissenschaft. 1882, 1887. Frankfurt a.M.-Leibzig 1982, kap. 6/125.

41 K analýze pojmov práva a spravodlivosti vo filozofii Karla Marxa pozri J. Rawls, Lectures oh the History of Political Philosophy. Cit. podľa nemeckého prekladu: Geschichte der politischen Philosophie. Frankfurt a.M. 2008, s. 483-507.

42 Pozri napr. A. Ayer, Demonstration of the Impossibility of Metaphysics. Mind 43, 1934, N. 171, s. 335-345. Cit. podľa slovenského prekladu: Dôkaz nemožnosti metafyziky. In: Logický pozitivizmus. Ed. F. Mihina, T. Sedová, M. Zouhar, Bratislava 2006, s. 487-496.

43 C. Jabloner, Beiträge zu einer Sozialgeschichte der Denkformen: Kelsen und die Einheitswissenschaft. In: Logischer Empirismus und Reine Rechtslehre. Beziehungen zwischen dem Wiener Kreis und der Hans Kelsen-Schule. Hrsg. C. Jabloner, F. Stadler, Wien-New York 2001, s. 19. Jabloner cituje zo štúdie O. Neurath, Empirische Soziologie. Der wissenschaftliche Gehalt der Geschichte und Nationalökonomie. 1931. Neudruck in: O. Neurath, Gesammelte philosophische und methodologische Schriften. Bd. I, Hrsg. R. Haller, H. Rutte, Wien 1981, s. 501.

Spor iusnaturalizmu a iuspozitivizmu v podobe, v akej je vnímaný dnes, vzniká potom, čo sa tieto kategórie odpútali od svojho základu, ktorého sú derivátmi, od zdroja legitimity moci, vzniká potom, čo začali byť skúmané ako kategórie pôvodné (abstraktné). Okrem odpútania sa od svojho základu v tomto myšlienkovom pohybe zohrala kľúčovú úlohu i emancipácia nového zdroja legitimity a jeho ambícia na výlučnosť, ktorá mala za následok ambíciu na výlučnosť i jeho derivátu (pozitívneho práva). V 19. storočí pominula sa pluralita zdrojov legitimity verejnej moci, pominul sa dejinný kontext pnutia medzi právnym ne-pozitivizmom a pozitivizmom. Čo ale z uvedeného vyplýva pre napätie medzi iusnaturalizmom (či nonpozitivizmom) a iuspozitivizmom v súčasnosti, aké dôsledky vyplývajú z tohto faktu pre súčasné právo?

Robert Alexy na adresu súčasnej debaty medzi protagonistami iuspozitivizmu a iusnaturalizmu poznamenáva: „Diskusia o pojme a o povahe práva v súčasnosti dosiahla doteraz nepoznaný stupeň sofistikovanosti.“[44] Áno, dnes rozlišujeme exkluzívny a inkluzívny pozitivizmus, super exkluzívny pozitivizmus a inkluzívny nepozitivizmus, a v tomto výpočte by bolo možné pokračovať. Súboj analytických argumentov, ďalšie a ďalšie klasifikácie, však – podľa môjho názoru – určite len zúžil okruh tých, ktorí túto debatu ešte sledujú, ako aj ich záujem ju sledovať. Ukázal hranice funkčnosti analytického prístupu vo filozofii, jeho potenciál byť nástrojom testovania vnútornej konzistentnosti a bezrozpornosti predkladaných téz a teórií, zároveň ale jeho nespôsobilosť tieto tézy a teórie formulovať (ostatne, táto charakteristika platí nielen pre aplikáciu analytického prístupu v humanitných odboroch, ale aj v matematike, či fyzike).

Vráťme sa preto v závere k základnej obsahovej námietke smerujúcej voči iusnaturalizmu, k námietke z neho vyplývajúceho ohrozenia slobody a demokracie.

Danosť prirodzeného či pozitívneho práva nie je výsledkom argumentačnej brilantnosti v právno-filozofických debatách, je kultúrnym, dejinným fenoménom, k pochopeniu ktorého sa môžeme obmedzenými silami nášho poznania približovať. K obmedzeniu slobody môže viesť autorita odvolávajúca sa na transcendenciu a môže k nej viesť demokracia bez nej (v tomto zmysle aj lynč či pogrom, alebo črepinový súd nad Sokratom sú inštitúty veľmi demokratické, sú predsa výrazom vôle väčšiny). Nonpozitivizmus môže ústiť nielen do postavy fanatického Savonarolu, ale aj humanistu Radbrucha; pozitivizmus potom nielen do postavy stalinských či hitlerovských katov Vyšinského a Freislera, ale aj liberálov Kelsena a Harta. Totalitné systémy 20. storočia, nacizmus (fašizmus) a komunizmus sa nezrodili ako dôsledok iusnaturalizmu a jeden ako druhý si ani nevytvorili nijakú konzistentnú koncepciu práva, ktorú by bolo možné spojiť buď s iusnaturalizmom alebo iuspozitivizmom.[45] Nuž a varovanie pred väzbou iusnaturalizmu a „sudcokracie“ možno registrovať snáď len ako lapsus linguae.

Otázku autority formulujúcej obsah transcendentnej maximy Kant rieši autonómiou vôle – stotožnením normotvorcu a adresáta normy (kategorickým imperatívom). Zovšeobecnením Kantovho princípu pre spoločnosť sa stáva spoločenská zmluva. Otázkou

44 R. Alexy, Dvojaká povaha práva. Právny obzor. Roč. 95, č. 1, 2012, s. 4.

45 Pozri V. Knapp, Problém nacistické právní filosofie. Praha 1947. Reprint: Dobrá Voda 2002, s. 15; A.A. Plotnieks, Stanovlenije marksistsko-leninskoj obščej teorii prava v SSSR. 1917-1936 gg. Riga 1978.

je, či je táto zmluva výsledkom rozhodovania jednotlivcov za rawlsovským závojom nevedomosti, alebo rozhodovaním spojeným s normatívnou silou transcendencie.

Na adresu prvej z uvedených alternatív predvídavo a veľmi sarkasticky poznamenáva Ortega y Gasset: „Historický priestor, ktorý mám na mysli, sa meria okruhom účinného a dlhotrvajúceho spolužitia. Svojím spôsobom a nevyhnutne toto spolužitie vytvára mravy, zvyky, jazyk, právo, politickú moc. Jeden z najväčších omylov moderného myslenia, ktorého poškvrnou doposiaľ trpíme, spočíval v zámene spoločnosti za združenie, ktoré je zhruba jej opakom. Spoločnosť sa neustanovuje dohodou rozumných ľudí. Naopak, každá dohoda vôlí predpokladá existenciu spoločnosti, ľudí žijúcich spolu, a dohoda tu môže spočívať len v spresnení jednej či druhej formy tohto spolužitia vo vopred existujúcej spoločnosti. Idea spoločnosti ako zmluvného, a teda právneho zhromaždenia, je tým najnerozumnejším pokusom, pri ktorom sa voz zapriaha pred volský záprah.“[46]

Analytický argument Ortegu y Gasseta celý rad filozofov, vrátane filozofov práva, druhej poloviny 20. storočia doplňuje o argumenty syntetické. Pripomeňme, že v roku 1964 Ernst-Wolfgang Böckenförde vyslovil ono slávne diktum, týkajúce sa zdrojov ľudskú spoločnosť integrujúceho a jednotiaceho púta: „Otázka po tmeliacich silách tak vyvstáva znovu a vo svojej skutočnej podstate: Slobodný, sekularizovaný štát žije z predpokladov, ktoré sám nemôže garantovať.“[47] O celú generáciu skôr vyslovuje túto tézu Joseph Schumpeter: „kapitalistický systém nielenže spočíva na oporách vybudovaných z mimokapitalistického materiálu, ale tiež … čerpá energiu z mimokapitalistických vzorov správania, ktoré zároveň nutne ničí“.[48] Navzdory tomu, že slovami Nietzscheho je Boh mŕtvy, Ernst Tugendhat spojuje ľudské bytie s nutnosťou „imanentnej transcendencie“.[49] Jürgen Habermas v súčasnosti zastáva nonpozitivistickú pozíciu, zároveň sa ale nevzdáva svojho celoživotného diela, a tak hľadá vyústenie v neteologickej transcendencii (čiže transcendencii, ktorá je výsledkom skúsenosti ľudských dejín, následne potom ľuďmi prijímaná nie ako skutočnosť, ale apriórna, vopred daná hodnota). Uvažuje o „nenáboženskom a postmetafyzickom zdôvodnení normatívnych základov demokratického ústavného štátu“.[50]

Európa ako historický a kultúrny priestor hľadá vo filozofickom diskurze hlbinný a zároveň aktuálny a pre súčasnosť relevantný priestor hodnotovej, civilizačnej transcendencie. Václav Bělohradský hovorí v tejto súvislosti o „identitárnej panike“.[51]

46 O. y Gasset, Evropa y la idea de la Nación.1985. Cit. podľa českého prekladu: Evropa a idea národa. Praha 1993, s. 29.
47 E.-W. Böckenförde, Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation. In: tentýž, Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte. 2. Aufl., Frankfurt a. M. 2006, s. 112. Cit. podľa českého prekladu: E.-W. Böckenförde, Vznik státu jako proces sekularizace. In: Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho. Ed. J. Hanuš, Brno 2006, s. 21.
48 J. Schumpeter, Capitalism, Socialism & Democracy. Cit. podľa českého prekladu: Kapitalismus, socialismus a demokracie. Brno 2004, s. 181.
49 E. Tugendhat, Anthropologie statt Metaphysik. 2. Aufl., München 2007, s. 13 a násl.
50 J. Habermas, Zwischen Naturalismus und Religion. Philosophische Aufsätze. Frankfurt a.M. 2009, s. 107.
51 V. Bělohradský, Postsekulární společnost II aneb Čtyři formy chaosu. 25.6.2010, http://www.novinky.cz/kultura/salon/203924-vaclav-belohradsky-postsekularni-spolecnost-ii-aneb-ctyri-formy-chaosu.html: „Vítr globalizace rozvál homogenní komunity a sdílené tradice, liberální stát se tak ocitl ve vzduchoprázdnu. Rozhodující zkušeností globalizované společnosti se stala absence ‚sjednocujícího‘, a to vyvolává identitární paniku a následný obrat od rozumu k identitě. Řekněme to takto: stát jsou psané zákony, a ty fungují, jen pokud jsou výrazem zákonů vepsaných do srdcí občanů, jak říkali konzervativní kritici Francouzské revoluce“

Namiesto ponúknutia odpovede, reagujúcej na konfrontáciu iusnaturalizmu a iuspozitivizmu vo filozofii práva, je v mojich slabých silách úvahu o dvojakej povahe práva ako dôsledku legitimity moci ukončiť len otázkami: Rezignujeme na nachádzanie spoločnosť identifikujúcich, jednotiacich a jej homogenitu utvárajúcich hodnôt a uchýlime sa do ulít paralelne vedľa seba prežívajúcich indivíduí? Či snáď k týmto monádam pribalíme už len jedinú spoločne sdieľanú hodnotu, Böckenfördem pomenovanú eudaimónia? Alebo je pre dnešok ešte mysliteľná podoba Tugendhatovskej „imanentnej transcendencie"? Ak áno, bola by zmysluplná bez jej normatívnej sily a bez paradigmy plurality zdrojov legitimity? Pokiaľ sa zhodneme v pozitívnej odpovedi, znamenalo by to v pozícii ultima rationis návrat historického kontextu dvojakej povahy práva. Pokiaľ sa tak nestane, zostaneme naďalej právnymi pozitivistami.

SUMMARY

Authors thesis connects the notion of the nature and positive law with type of legitimacy of public power. English empiricism (above all Hume and Hobbes) and liberalism, as well as French revolution have changed the historical roots of nature law, they have created a new type of legitimacy with its consequence – exclusivity of positive law. The philosophical debate about superiority of nature law or rather about exclusivity of positive law became in 20-th century abstract and analytical.

Kontaktné údaje:
Prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy,
Tomášikova 20, Bratislava,
phollander@bluetone.cz

CHARAKTER ZÁKLADNÝCH KATEGÓRIÍ CIRKVI V KÓDEXE 1983

THE CHARACTER OF FUNDAMENTAL CATEGORIES IN THE CHURCH CODE 1983

Prof. ThDr. Jozef Krajči, PhD.

Kľúčové slová: Božské a ľudské práva, prirodzený zákon, právny poriadok, spoločnosť (societas), spoločenstvo (communio), primárny a originárny právny poriadok, cirkev a jej právnické kategórie

Key words: Divine and human rights, natural law, legal system, society (societas), community (communio), primary and original legal system, church and its legal categories

V najstaršej oficiálnej učebnici cirkevného práva, samozrejme, ktorú ja u nás poznám a ktorú som používal, je vydaná v češtine pod názvom „Církevní právo“. Jej autorom je profesor a doktor kánonického práva Josef Pejška. Bola vydaná v roku 1932 „ Nákladem vlastním“ a vytlačil ju Glosův grafický závod v Semilech. Pre úplnosť publikácia vznikla na Teologickom ústavě redemptoristů v Obořišti.

ZÁKLADNÝ ZDROJ CIRKEVNÉHO PRÁVA

V prvej časti prvej knihy profesor Pejška rieši otázky „ vyššího původu právního řádu“. Samozrejme, že túto cirkevnoprávnu náuku tohoto obdobIa, ktoré bolo právne závislé na Kodexe kánonického práva z roku 1917, nechcem detailizovať, ale je veľmi zaujímavé, že v učebnici sa hneď v úvode ako motto cituje rímsky klasický právnik a jeho známa veta: “ Iuris praecepta haec sunt: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere“[1]

Ďalej pokračuje konštatovaním, že právo obecné a kánonické má svoje dejiny. Vyvíjalo sa súbežne so spoločnosťou, preto vykazuje spočiatku akési primitívne začiatky, neskoršie sa zdokonaľovalo, až dospelo do bohatého systematického rozvetvenia. V tejto evolúcii obojeho práva si dovolím poznamenať, že rímske právo na vrchole svojej existencie dospelo až k vtedajšej dokonalosti a kánonické právo, keďže je to právo pozitívne a stále platné, viditeľne k tejto dokonalosti speje. Môžem to celkom zreteľne potvrdiť porovnaním kódexových kánonických noriem posledných kódexov z r. 1917 a pokoncilovom kódexe z r. 1983.

1 Ulp.D 1,1,1,10,1,§3

Aby som sa dostal k tomu „ Vyššímu princípu právního řádu“, profesor Pejška konštatuje, že celé právo tak svetské ako aj duchovné predpokladá existenciu trvalých noriem vyššou božskou autoritou, ktorá ich nezmeniteľne uložila ľuďom a má sa s ňou každé právo zhodovať. On to aj zdôvodňuje: Tvorca vesmíru (causa efficiens) je sám cieľom všetkých stvorených vecí (causa finalis). Človek za Bohom má spieť slobodne, vedome a priamo, ak plní to, čo mu zjavené náboženstvo ukladá. A všetko ostatné živé a neživé iba tým spôsobom trpne a nepriamo speje k svojmu cieľu, tým, že slúži človeku. Výsadou človeka je zvrchovaná moc nad tvorstvom. Nebolo by však dôstojné božej dokonalosti, keby ponechal človeka bezuzdne zneužívať tvorstvo k osobným a egoistickým chúťkam. Tomuto má čeliť mravný poriadok (ordo moralis), ktorý človek pri svojom sebaurčení beztrestne nemôže prekročiť. Mravný poriadok, ktorého podstatnou zložkou je právny poriadok (ordo iuridicus), sa skladá z prvkov, ktoré nie sú celkom rovnorodé. Ide tu o nemeniteľné zásady, ktorých porušenie sa nedá pardonovať – vštepil ich Stvoriteľ priamo do ľudského vedomia a svedomia vo forme prirodzeného zákona (ius naturale), ktorý je rozumom poznateľný. Toto je zrejmé aj z Ulpiánovho rozdelenia rímskeho práva, ktoré rozdelil na Lex divinum a Lex humanum. A ďalej súkromné právo na ius naturale, ius civile a ius gencium[2]. A o tom ius naturale tvrdí, že sa vzťahuje dokonca aj na zvieratá[3]. Svätý Augustín vraví, že tento zákon je vpísaný do ľudského srdca.

Profesor Pejška tvrdí, že okrem týchto nemeniteľných zásad prirodzeného zákona sám Boh vložil ľuďom právo na pozitívny zákon (lex divina positiva), ktorý bol právom za dôb patriarchov, Mojžiša a nakoniec to bol Kristov Nový zákon evanjelia. Tí, ktorí podľa mravného poriadku stoja na čele ľudskej spoločnosti (štát, cirkev), sú na základe svojho úradu zmocnení, aby spravodlivými, časovými a múdrymi predpismi a normami viedli svojich zverencov k cieľu, majúc však na zreteli nedotknuteľné normy práva prirodzeného a práva božského pozitívneho. Tento druh práva nazývame ľudským právom (lex positiva humana) podľa oboru činnosti tak v oblasti cirkvi alebo štátu[4].

V spomínanej učebnici „Církevní právo“ na konci I. kapitoly profesor Pejška konštatuje, že: „ Právo a zákony boli vždy v tesnom spojení s náboženstvom a to preto, že právo svojou povahou súvisí s mravnosťou a teda i s náboženstvom.“[5]. V tomto kontexte , i keď je to trocha na inú tému, dovolím si citovať J.A. Komenského a Mahátma Ghandího. Ján Amos Komenský povedal, že vzájomná spolupráca všetkých národov má mať svoj základ v jeho tzv. triáde: Veda, politika a náboženstvo. K tejto téme o nutnosti takejto spolupráci Mahátma Ghandí povedal: „ Kto tvrdí, že náboženstvo nemá nič spoločné s politikou, nevie, čo je to náboženstvo, a ak by niekto chcel obidvoje od seba oddeľovať, vôbec nerozumie politike “. Samozrejme títo duchovní géniovia to aplikovali na otázky mieru, pokoja a spolupráce.

Nedá mi ešte, aby som nereagoval na názor profesora Pejšku na tzv. právní pozitivizmus.

Citujem: „ Predstaviteľ štátnej moci vydáva ústavné zákony, ale tieto zákony potom až následne určujú, že ten, kto ich vydáva, je predstaviteľom štátnej moci“. Tento svoj názor opiera o vyhlásenie pápeža Pia IX., ktorý takýto právny pozitivizmus zavrhol[6].

K otázke ius divinum mi ku koncu tejto stati dovoľte obrátiť Vašu pozornosť na článok nášho pána profesora Skřejpka zverejnený v časopise Revue církevního práva, ktoré-

2 C.1,1,1,2
3 Rebro, Karol Rímske právo . Bratislava 1980, Obzor s.12,D. 1,1,1,3.
4 Pejška, Josef: Církevní právo Obořiště 1932 s.4
5 Tamže s. 4
6 Pius IX. Syllabus, čl. 56 (1846 – 1878)

ho šéfredaktorom je náš kolega z Karlovej univerzity v Prahe prof. Jiří Rajmund Tretera a vydáva ho Společnost pro Církevní právo. Článok má jednoduchý nadpis Ius Divinum[7].

Profesor Skřejpek (samozrejme ako inak) vychádza z rímskeho práva a hovorí, že prazákonom rímskeho práva, tak isto ako aj iných starovekých právnych poriadkov, boli predstavy o tom, čo je a čo nie je v rozpore s vôľou bohov, prípadne to, čo sa bohom páči, alebo nepáči. Teda to, ako sa majú ľudia chovať, aby nevyvolávali hnev bohov a aby život prebiehal v pokoji bez nejakých rušivých momentov. Ide o tzv. pax deorum. Je to samozrejme cieľ, ktorý je prakticky nedosažiteľný, pretože vždy sa objavujú isté rušivé situácie a momenty. Ide o to, aby to nebolo často a aby intenzita rušivých situácií nebola taká, že by vyvolávala hnev bohov – ira deorum. Totižto táto ira deorum mohla spôsobiť v predstavách vtedajšej rímskej spoločnosti fatálne následky. Čo to znamená ? Bolo treba urobiť isté účinné opatrenia, ktoré by tento – ira, teda hnev - bohov minimalizovali. No a okruh noriem, ktoré by udržiavali akýsi ideálny a vyvážený pomer medzi Rimanmi a ochranou ich bohov, sa nazýval ius divinum. Treba podotknúť, že rímska spoločnosť od svojho začiatku až do konca bola pohanská. V neskoršej dobe najvyšším veľkňazom bol sám cisár a mal titul pontifex maximus. Tento titul dnes užíva už len pápež.

V Prahe v r. 1994 vyšla vzácna kniha od Doc.. JUDr. Milana Bartošeka s názvom: „Encyklopedie římského práva“. Na str. 141 sa píše, že ius divinum je platné právo vzťahujúce sa na „ res divini iuris“.[8]

Justiniánska kodifikácia v diele Institutiones (je to jedna z troch zbierok – Codex, Digesta a Institutiones, ktoré dostali názov Corpus iuris civilis)[9] o tejto veci hovorí:“ Nikomu nepatria veci posvätné, zasvätené a sväté. To, čo je božského práva, nenáleží nikomu“.[10]

Samozrejme, že otázka iuris divini má omnoho širší rozsah a jeho normy nemožno zužovať iba na niekoľko málo príkladov, ktoré som pre ilustráciu uviedol. Bolo by iste treba rozobrať aj také pojmy, ako sú: ius cacrorum, ius pontificium, cultus, religio... a iné. Z dejín rímskeho práva vieme, že aj niektorí cisári sa prehlásili za bohov a vyžadovali si božskú úctu v celej šírke božského kultu (podobne to bolo aj za faraónov). Treba však celkom vážne konštatovať, že ius divinum zohralo v živote rímskej spoločnosti veľmi dôležitú úlohu. Samozrejme tento termín v nasledujúcich storočiach až po dnes dostal a aj dostáva inú obsahovú náplň. Veď už spomínaný Ulpiánus povedal:“ Právna veda je znalosť vecí božských a ľudských, znalosť o tom, čo je spravodlivé a nespravodlivé“[11]. Treba však opäť pripomenúť, že sám Ulpiánus bol najvýznamnejším právnym géniom 2 – 3 st. a svoje celé dielo chápal v pôvodnej povahe svojej rímsko – pohanskej doby.

CIRKEV A JEJ PRÁVNICKÉ KATEGÓRIE

V druhej časti môjho príspevku sa chcem venovať právnickým kategóriám cirkvi v zmysle Kódexu 1983. Samozrejme tento cirkevnoprávny pohľad bude veľmi stručný.

Právnické kategórie cirkvi sú tri : 1. inštitúcia, 2. spoločnosť, 3. primárny a originárny právny poriadok. Samozrejme bolo by asi aj zaujímavé zmieniť sa aj o iných neprávnických kategóriach cirkvi ako sú:

7 Revue Církevního práva, Praha , Společnost pro církenví právo 1/2010 s.27 – 35.
8 Revue Církevního práva – prof. M.,Skřejpek: Ius divinum (článok) s.28
9 Rebro, Karol: Rímske právo, Bratislava 1980, Obzor s. 23
10 Inst.2,1,7
11 .Ulp.D 1,1,20

Cirkev ako sviatosť „sacramentum“ alebo grécky „mysterion“ – čiže boží plán spásy a úloha cirkvi ho ľuďom zverejniť a sprostredkovať – evangelion.

Cirkev ako boží ľud – je to terminus Druhého vatikánskeho koncilu vo vieroučnej konštitúcii Lumen gentium z 21.11.1964. Je to dokonca názov celej druhej kapitoly tejto konštitúcie. Je to dokonca aj názov druhej knihy Kódexu: De populo Dei z 25.1.1983.

Potom sú to sociologické kategórie:

- Cirkev ako spoločnosť a ako spoločenstvo.V prvom prípade ide o spoločnosť – societas (hoci kánonisti sa stavajú kriticky voči tomuto termínu) – riešia sa tu otázky ad extra, ide teda o vonkajšie zväzky medzi subjektmi.
- V druhom prípade ide o spoločenstvo – communio – grécky koinonia – riešia sa tu otázky ad intra, ide teda o vnútorné zväzky vo vnútri cirkvi pri vyznávaní tej istej viery praktizovaním tých istých sviatostí a nakoniec uznávaním cirkevnej autority v hierarchickom usporiadaní.

O všetkých kategóriách (a ešte som ich nespomenul všetky), keby sme mali o nich hovoriť aspoň nakrátko, určite by nám to zabralo mnoho času. Preto sa zmienim (práve pre krátkosť času) iba o tých právnických kategóriách (veď sme na právnickej fakulte, kde sa prednáša aj cirkevné právo).

Ako som už avizoval, sú tri: inštitúcia, spoločnosť a primárny a originárny právny poriadok. Samozrejme tiež iba nakrátko o všetkých.

Inštitúcia – ide tu o dve reality, o činnosť a výsledok nejakej (teda tej) činnosti. Činnosť niečo robiť, zakladať, na niečom pracovať a následne konštatovať a hodnotiť výsledok tejto činnosti. Inštitúcia je aj subjekt, ktorý nezávisí od slobodnej vôli svojich členov, ale jestvuje a koná v sile autority, ktorá ho vedie zvonka a zhora. Ide teda o subjekt, ktorý nemení svoju identitu, aj keď sa menia jeho členovia. V cirkvi napr. inštitúcia farára sa nemení, aj keď sa jednotliví farári menia, prekladajú. V civilnej sfére napr. prokuratúra, inštitúcia sa nemení, aj keď sa prokurátori striedajú a menia. V najnovšom komentári k Ústave SR z r. 2012 (do života bol uvedený 28.1.2013) sa hovorí: „Vznik inštitútu prokuratúry sa datuje do roku 1355 vo Francúzsku...“, a na ďalšej strane na začiatku VIII. Hlavy Ústavy sa píše: „Orgány ochrany práva majú osobitné postavenie a poslanie v inštitucionálnom rámci života spoločnosti.“[12]

Tento inštitucionálny aspekt cirkvi uprieť nemožno. Samotný pápež Pavol VI. vyhlásil, že cirkev má spolu s pneumatickou aj inštitucionálnu kategóriu.

Druhá právnická kategória cirkvi je spoločnosť – societas. Iste ste si už všimli, keď som hovoril o spoločnosti, povedal som, že tento terminus technicus kánonisti veľmi neobľubujú.

Mnohí si iste pamätáte na politologický termín: societas iuridice perfecta – právne dokonalá spoločnosť (myslelo sa na štát a cirkev). Je zaujímavé, že tento termín ani v jednom prípade nespomína Druhý vatikánsky koncil vo vzťahu k cirkvi.[13] Teda cirkev koncil neoznačil ako societas iuridice perfecta. Pápeži však tento terminus viackrát použili. Naposledy to bol pápež Pavol VI. v motu proprio „Solicitudo omnium Ecclesiarum“[14]

Treba upresniť, že tento pojem societas perfecta sa vzťahuje výlučne iba na právnu stránku. Ide totiž o akýsi „nadštandard“ okrem základných prvkov, ktoré musí mať

12 Čič, Milan Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Bratislava 2012, Eurokódex s. 791 a 793

13 Druhý vatikánsky koncil, ktorý sa konal v Ríme v rokoch 1962-1965 a bol v poradí 21. všeobecný koncil cirkvi (zatiaľ posledný všeobecný koncil).

14 Pavol VI. vlastným menom Giovanni Battista Montini – pápežom bol od 21.6.1963 do 6.8.1978.

každá spoločnosť, ako sú: a) zakladateľ b)členovia c)určený cieľ a d) autorita. Juridicky dokonalá spoločnosť má ešte tieto nadštandardy. Cieľ musí byť v tej danej sfére najvyšší a nesmie byť len akýmsi stupienkom k vyššiemu cieľu. Čo sa týka prostriedkov, ktoré spoločnosť používa na dosiahnutie spomenutého cieľa – tieto prostriedky musia byť v juridicky dokonalej spoločnosti úplne vlastné a nakoniec autorita, ktorú tiež musí mať každá spoločnosť, musí byť v juridicky dokonalej spoločnosti v jej sfére najvyššia. Musí mať úplnú autonómiu (ad intra) a úplnú nezávislosť od inej autority (ad extra). Ide o najužšie spojenie, ktoré nazývame suverenita takejto spoločnosti.

Ak sa z cirkevnoprávneho hľadiska pozeráme na cirkev, musíme pripustiť, že cirkev v jej vlastnej duchovno - náboženskej sfére tieto nadštandardy s úplnou samozrejmosťou má.

Koncilový dokument v pastorálnej konštitúcii Gaudium et spes, ktorú schválil pápež Pavol VI. 7.12.1965 v čl. 76, jasne hovorí: „Cirkev vzhľadom na svoje poslanie a pole pôsobnosti nijakým činom nesplýva s politickým spoločenstvom... Politické spoločenstvo a cirkev sú na svojom vlastnom poli pôsobnosti od seba navzájom nezávislé a samosprávne.“[15]

Poslednou právnickou kategóriou cirkvi je primárny a originárny právny poriadok. Práve týmto právnickým termínom sa v súčasnosti (tak sa to zdá) nahrádza to, čo som hovoril v predošlej kategórii – totiž koncepcia societas iuridice perfecta. Z hľadiska aj modernej dikcie je tento terminus časovejší a prijateľnejší. Veď ide o primárny a originárny právny poriadok, ktorý je súhrnom právnych noriem, ktoré sú právne usporiadané. Keďže je to primárny – znamená to, že je prvý a najvyšší právny poriadok. Keďže je to aj originárny – znamená to, že nie je závislý na inom právnom poriadku a svoju právnu silu nemá založenú na nijakom inom právnom poriadku a ani ju nevyužíva pri dosahovaní vlastných cieľov. Tento originárny právny poriadok treba chápať aj tak, že on (tento poriadok) je pôvodcom seba samého a jeho sila a sila jeho právnych noriem má pôvod v tom istom právnom poriadku a nie inde alebo v inom. Pri tomto všetkom však musíme brať do úvahy aj Ius divinum, od ktorého je ius mere ecclesiasticum celkom prirodzene odvodené.

Som si vedomý toho, že tento môj príspevok nie je ani výstižný, ani presný a už vôbec nie dokonalý. Sú to však vážne otázky a tieto si zasluhujú podrobnejší výklad, hlbší rozbor a samozrejme väčší aplikačný pohľad na súčasné cirkevné právo, ktoré je pozitívnym a platným právom pre viac ako jednu miliardu a 214 miliónov obyvateľov našej planéty.[16]

Celkom na koniec ešte jeden pohľad – je to citát pápeža Pavla VI. z jeho príhovoru, ktorý mal 20.11.1965 pred komisiou pre revíziu Kódexu kánonického práva v Ríme. Tam povedal: „Sú takí, ktorí rozlišujú medzi cirkvou juridickou alebo ministeriálnou a cirkvou služby a lásky. Viem, že všetko zlo, ktoré trápilo cirkev od jej začiatku a trápi ju dodnes sa zrodilo z toho, čo sa nazýva juridizmus. Ale ako duša nemôže byť oddelená od tela bez toho, aby nenastala smrť, tak aj cirkev, ktorú chceme volať inštitúcia služby a lásky, nemôže existovať bez cirkvi juridickej.“

Môj názor je ten, že v poslednom období, najmä v období posledných pápežov sa uskutočnilo blahodarné dozrievanie pri pochopení kánonického práva a jeho teologického a právneho základu, a že už dnes málokto dáva do protikladu to, čo je v cirkvi juridické a to, čo je v cirkvi tá skutočná služba lásky. Najlepším príkladom tejto úžasne nádejnej

15 Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, Trnava 1969. SSV s. 226

16 Podľa štatistiky k 31.12.2011 bol počet katolíkov vo svete 1 miliarda 214 miliónov. Teda každý šiesty obyvateľ planéty je katolíkom

perspektívy je aj pontifikát súčasného pápeža Františka, ktorý jasne povedal, že cirkev musí byť právne usporiadaná, aby do hĺbky mohla prežívať všetky svoje aktivity a aby sa usilovala realizovať to prvotné prikázanie – čiže prikázanie služby a lásky.

ZÁVER

V celej histórii ľudstva sa vyvíjalo ľudské právo. Na právo božské sa vždy pozeralo ako na nemeniteľné. Obsahová náplň sa však vývojom spoločnosti menila. Božské právo úplne inak chápali východné národy, Rimania, Gréci .... Vždy však platila zásada, že to, čo je božského práva, nenáleží nikomu.

Druhá časť článku je venovaná právnickým kategóriám cirkvi v zmysle kódexu cirkevného práva z roku 1983. Sú rozdielne názory na tzv. cirkev iuridickú a cirkev služby. Tieto otázky sa však v dobe posledných pápežov dostávajú plne do súladu. Cirkev nutne potrebuje právo ale aj skutočnú službu, ktorá je jej základným poslaním. Príkladom tohto súladu je aj pontifikát súčasného pápeža Františka.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARTOŠEK, MILAN: Encyklopedie římského práva, Praha 1981, Panoráma
BEŇA, JOZEF: Pramene k dejinám práva – starovek, Bratislava 2006, UK Bratislava
ČIČ, MILAN a kolektív: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Bratislava 2012, Eurokódex
Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, Bratislava 1969, SSV Trnava
DUDA, JÁN: Boží ľud, Spišská kapitula 1995, Kňazský seminár
KRAJČI, KOZEF : Historické reflexie konfesijných vzťahov, Banská Bystrica 2006, UMB
FUNCZIK, EMIL: Cirkevnoprávna kazuistika, Trnava 1940, SSV Trnava
PEJŠKA, JOSEF: Církevní právo, Obořiště 1932, Vlastní náklad
REBRO, KAROL: Rímske právo, Bratislava 1980, Obzor
Revue církevního práva, Praha 1910, Společnost pro církevní právo
SKŘEJPEK, MICHAL: Ius et religio, Pelhřimov 1999, Vydavatelství 999
SKŘEJPEK, MICHAL: Iustiniani institutiones (preklad), Praha 2010, Karolínum
TRETERA, JIŘÍ RAJMUND: Konfesní právo, Praha 1997, Nakladatelství Ján Krigl

SUMMARY

In the history of humankind the human right has developed. The divine law has always been considered as unchangeable. Its content has, however, changed during the development of society. The divine law was perceived differently by Eastern Nations, Romans, Greeks... But there has always been a rule that what belongs to the divine law does not belong to anybody. The second part of the article is dedicated to law categories of the church in terms of the Code of the Canon Law from 1983. There are different views regarding the so-called church iuridica and the church of service. However, there appears concordance between these questions in the period of the last popes. The church urgently needs law but also real service that represents its basic mission. The example of this concordance is also the current Pope Francis's pontificate.

Kontaktné údaje:
Prof. ThDr. Jozef Krajči, PhD.
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy,
Tomášikova 20, Bratislava

POLITICKÉ PREDPOROZUMENIE SUDCOV PRI VÝKLADE ÚSTAVY A DOPAD NA CHARAKTER PRÁVNEHO PORIADKU

POLITICAL PRE-UNDERSTANDING OF JUDGES WHEN INTERPRETING THE CONSTITUTION AND THE IMPACT IT HAS ON THE CHARACTER OF THE SYSTEM OF LOW

PROF. JUDR. JÁN SVÁK, DRSC.

Nadviažem na slová M. Večeřu, ktorý charakterizoval právo v postmodernej spoločnosti, kde v súvislosti s „ideovou pluralizací společnosti klesá efektivnost působení neformálních funkčních systému sociální kontroly. Spory a konflikty, které byli dříve řešeny neformálními institucemi a tradičními autoritami dané vesnické nebo městské komunity, jsou dnes mnohem častěji řešeny soudními cestami. ... Právo se stává arénou prosazování politických, ekonomických a sociálních záujmů“. Práve pod politické záujmy sú spravidla subsumované záujmy ekonomické a sociálne. Právo je potom celkom prirodzene nástrojom na presadzovanie týchto politických záujmov, pričom často ich presadzovanie prináša aj dopad na charakter a samotnú podstatu práva. Príkladom z nedávnej doby je obrat v európskej právnej filozofii od právneho pozitivizmu k prirodzenoprávnym koncepciám v súvislosti s politickým záujmom na potrestaní nacistických zločinov spáchaných v období 2. svetovej vojny.

Do charakteru a podstaty právneho poriadku výraznou mierou prispel aj konštitucionalizmus najmä:

- moderným chápaním ústavy,
- konštitualizáciou realizácie moci ustanovenej,
- ochranou ľudských práv a
- kreovaním nezávislého orgánu ochrany ústavnosti.

Vytváranie ústavných súdov na európskom kontinente najmä po 2. svetovej vojne sa stalo symbolom právneho štátu, ale aj zdrojom určitého napätia medzi konštitucializmom a demokraciou. Súčasťou tohto napätia sa stala, okrem iného, aj otázka politického predporozumenia sudcov ústavných súdov pri ochrane ústavnosti. V ďalšom podám z môjho pohľadu základné tézy, ktoré sa najprv dotknú komparácie politického a právneho predporozumenia, potom ich odrazu v slovenskom prostredí najmä pri realizovaní právomoci Ústavného súdu Slovenskej republiky a napokon položím na to nadväzujúcu otázku o legitimite ústavného súdnictva.

POLITICKÉ A PRÁVNE PREDPORUZUMENIE

Predporuzumenie ako také sa stalo jedným zo základov hermeneutického myslenia, ktoré zasa zásadne ovplyvnilo chápanie interpretácie (výkladu) práva. V postmodernej dobe je však hermeneutický model interpretácie práva stále viac zaťaženej paradoxom právneho jazyka, ktorý vystihol P. Holländer: „zvyšování přesnosti, exaktnosti, vede k nesrozumitelnosti, a opačně, zvyšování srozumitelnosti vede ke snižování přesnosti." Doplnil by som to ešte o ďalší rozmer, a to mlčanie zákonodarcu. Všetko toto zvyšuje nároky na sudcu, ktorý právny pojem interpretuje.

Model hermeneutickej interpretácie práva, ktorý je v súčasnosti prevažne chápaný ako hermeneutický kruh popisuje napríklad R. Alexy v troch rovinách. Prvou je význam predporozumenia v hermeneutickom kruhu, druhou chápanie právnej normy v systéme práva (tu sa využívajú v ústavnom práve aj axiologické metódy) a treťou vzťah právnej normy a skutkového stavu, na ktorý sa má právna norma aplikovať. Predporozumenie je dané najmä tým „jak interpret rozumí systému práva (t. j. interpretace systémové souvislosti a vnitřní soudržnosti norem... právní cit (intuici) interpreta... institucionální rámec jeho porozumění". Aj na základe skúseností z pôsobenia na Ústavnom súde Slovenskej republiky zdôrazňuje R. Procházka významnosť praxe pre formovanie predporozumenia, ktorý (školený úsudok) je predúsudený, nespochybniteľný, inštinktívny a školený len vďaka účasti na praxi, nie je to vlastnosť, ktorou by predmet porozumenia disponoval sám osebe bez ukotvenia v tejto praxi.

Politické predporuzumenie je vzhľadom na to, že ústavné súdnictvo sa stalo významnou súčasťou politického systému súčasťou (väčšou či menšou) predporuzumenia sudcov ústavného súdu. Podľa môjho názoru sa od právneho predporozumenia z hľadiska potreby a možnosti využitia v praxi (ide tu o využitie politologických metód výkladu a predovšetkým politickej filozofie) odlišuje

- inštitucionálne,
- zameraním,
- argumentačne.

Politické predporozumenie je predovšetkým spojené s uplatňovaním a presadzovaním politickej vôle a politických záujmov. Preto je z pohľadu práva realizované predovšetkým v podobe prijímania právnych predpisov, pri ktorých sú síce napríklad poslanci podľa Ústavy Slovenskej republiky v pozícii nezávislosti, ale táto je limitovaná ich členstvom v príslušnej politickej strane. Nezávislosť sudcov je založená na apolitickosti a podložená štandardnými zárukami sudcovskej nezávislosti, ktorá umožňuje nestranné rozhodovanie v konkrétnom prípade. Uplatňovanie sudcovskej tvorby práva nie je založené na tvorbe prijímania všeobecných noriem, ale na rešpektovaní interpretácie práva konkrétnej právnej normy v obdobných prípadoch.

Do týchto principiálnych rozdielov však zasiahol európsky model abstraktnej kontroly ústavnosti, ktorý je v slovenských podmienkach vedený ešte ďalej práve právomocou výkladu ústavy. Sudcovia ústavného súdu sú už nielen tzv. negatívnymi normotvorcami (aj keď tento pojem je veľmi nepresný), keď eliminujú protiústavný právny predpis z právneho poriadku a pozitívnymi, keď so všeobecnou záväznosťou dotvárajú ústavu. Zostáva im naďalej však povinnosť nezávislosti.

Z týchto dvoch zásadných odlišností vyplýva aj tretí, a to spôsob argumentácie a komunikácie s verejnosťou. Právne predporozumenie je základom argumentácie

v ústavnom súdnictve, aj keď predmetom rozhodovania (výkladu) je výsostne politická otázka, ktorá je takmer vždy prítomná v súvislosti s výkladom rozdelenia výkonu verejnej moci a niekedy tomu tak je pri výklade pojmov z oblasti ochrany ľudských práv. Pre sudcov ústavného súdu to znamená, že politické predporozumenie (vychádzajúce z politickej filozofie a nie z politického nátlaku) by malo byť súčasťou hermeneutického kruhu. Aj keď v argumentácii sa využívajú právnické výkladové metódy, tak nemožno úplne obísť ani argumentáciu vychádzajúcu z politickej filozofie. Predpoklad právnického vzdelania je ústavnou podmienkou výkonu funkcie sudcu ústavného súdu, čo sa potom odráža na tom, že v slovenských podmienkach boli za sudcov ústavného súdu kreovaní z veľkej časti sudcovia zo všeobecných súdov či praktizujúci právnici a ako poznamenáva J. Baroš „soudce stráví většinu svého času argumentací (mezi sebou navzájem a směrem k navrhovatelům) a jednají „jako by" tyto argumenty bily pro ně důležité, „berou je vážně" a „dokonce" si dávají tu práci, že svá rozhodnutí rozsáhle odůvodňují a podle kvality odůvodnění se posuzují navzájem".

Táto profesná preddispozícia je potom pre hermetický kruh takmer kľúčová. Zo všeobecného súdnictva vychádza aj tradícia nekomentovať svoje rozhodnutia a vzhľadom na ich absenciu demokratickej legitimity, k tomu ani nevidia dôvod. Všetko čo chceli verejnosti povedať, tak je obsiahnuté v texte rozhodnutia, prípadne v separátnom vóte. Naproti tomu politické predporozumenie je založené na takej interpretácii politikmi, ktorá je určená verejnosti a účelovosť je jej charakteristickým znakom. Účelovosť pri výbere politického interpretačného argumentu však vychádza z politických princípov, ktoré sú podobne ako rozhodnutia ústavného súdu založené na hodnotách daných do ústavy mocou ustanovujúcou.

Dopad rozdielnosti komunikácie s verejnosťou má však dopad na hodnotenie rozhodovania ústavného súdu, čo najmä pri výklade ústavy, ktorá je podobne ako právny predpis všeobecne záväzná, nemusí vždy dopadnúť v prospech ochrancu ústavnosti. O to viac, že právne argumenty sú pre laickú verejnosť zvyknutú na „politické skratky" málo zrozumiteľné a tým aj menej presvedčivé. Navyše sú široko a nie vždy odborne komentované reprezentantmi politických strán, čo zasa môže ohrozovať legitimitu ústavného súdu v rozhodovaní o otázkach výsostne politického charakteru. Je to určite nie nevýznamný argument v prospech inkorporovania politického predporozumenia do hermeneutického kruhu pri abstraktnom výklade ústavy.

POLITICKÉ PREDPOROZUMENIE PRI URČOVANÍ PODOBY VEREJNEJ MOCI USTANOVENEJ A PRI OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁV

Veľmi čoskoro po prijatí Ústavy Slovenskej republiky došlo k prvým politickým sporom o jej výklad a podľa očakávania sa k ich riešeniu využil Ústavný súd Slovenskej republiky. Už vo svojom prvom výklade ústavy riešil v zásade politický spor medzi predsedom vlády a jedným z ministrov, ktorý sa premiér rozhodol riešiť radikálne, a to odvolaním ministra z funkcie. Keďže ústava k tomu predpokladala rozhodnutie prezidenta, tak predseda vlády mu návrh podal. Ústava Slovenskej republiky však na ďalší postup použila gramaticky nejasné pravidlo vo formulácii prezident „odvolá" člena vlády. Hneď v tom výklade Ústavný súd Slovenskej republiky naznačil, že pri interpretácii ústavy bude vychádzať z čisto právnického predporozumenia. Tým sa sta-

lo, že na jednej strane došlo k „juridizácii politiky“, ale na druhej strane nemalo prísť k „politizácii juridistiky“, čím zrejme ústavný súd sledoval záujem deklarovať svoju nezávislosť na politických stranách. Deklaroval však zároveň aj absenciu politického predporozumenia (ide o využitie politologických metód výkladu), pretože v hermeneutickom kruhu využil svoje právnické vedomosti a systém uvažovania sudcov pri aplikácii práva. Preto sa nezaoberal obsahom pojmov vymedzených v článku 1 Ústavy Slovenskej republiky a vôľou moci ustanovujúcej, ktorá bola vyjadrená v tom, že Slovenská republika je demokratický a právny štát a tým vlastne aj vycúval z prípadných sporov medzi konštitucionalizmom a demokraciou, ktorý napríklad v Českej republike došiel k určitému kompromisu zladením konštitucionalistických a demokratických elementov. K reakcii zástancov priority demokracie pred konštitucionalizmom došlo radikálnym spôsobom, a to zmenou príslušnej časti ústavy. Bez toho, aby sa rozvádzali ďalšie možné dopady tohto rozhodnutia ako precedenčného treba pripomenúť, že rovnaká formulácia „prezident vymenúva a odvoláva predsedu a ostatných členov vlády Slovenskej republiky“ teda bez presného gramatického vyjadrenia či ide o oprávnenie alebo o povinnosť prezidenta. Navyše medzičasom získal prezident demokratickú legitimitu obdobnú akú má parlament a systémovo je zaradený v ústave stále v hlave nazvanej Výkonná moc spolu s vládou. A v rovnakom výklade ústavy (I. ÚS 39/93) Ústavný súd Slovenskej republiky uviedol: „Hoci vláda Slovenskej republiky je najvyšším orgánom výkonnej moci, ústavné postavenie prezidenta Slovenskej republiky je v skutočnosti dominantné voči ústavnému postaveniu vlády“. To však nie je všetko. Rovnaká formulácia „vymenúva a odvoláva“ je aj pri právomoci kreovať „vedúcich ústredných orgánov, vyšších štátnych funkcionárov a ďalších funkcionárov v prípadoch, ktoré ustanoví zákon“. Práve v týchto prípadoch podával Ústavný súd Slovenskej republiky najčastejšie výklad ústavy (väčšinou však išlo o abstraktnú kontrolu ústavnosti, napr. PL. ÚS 32/95), ale spravidla v prospech právomoci prezidenta.

V nateraz ostatnom výklade ústavy išlo o ostrý politický spor o výklade oprávnenia, resp. povinnosti prezidenta vymenovať generálneho prokurátora, kde je v článku 102 ods. 1 písm. s) tiež použitá formulácia „vymenúva“. V rozhodnutí č. PL. ÚS 4/2012 Ústavný súd síce tiež došiel k názoru, že ide o oprávnenie prezidenta, ale pri tvorbe výkladu ústavy už využili sudcovia aj svoje politické predporozumenie.

V oblasti ochrany ľudských práv je potreba politického predporozumenia nižšia a navyše pre politický záujem menej využiteľná a tak sa objavuje najmä v rámci abstraktnej kontroly ústavnosti a výnimočnejšie pri konkrétnej kontrole ústavnosti, kde však pri interpretácii ústavy sú takmer výlučne využívané metódy interpretácie práva a teda právnické predporozumenie, čo je aj logické pretože konkrétna kontrola ústavnosti je najviac podobná výkonu všeobecného súdnictva a zatiaľ Ústavný súd Slovenskej republiky nezmenil svoj postoj a nenašiel ústavný priestor na prepojenie konkrétnej kontroly ústavnosti s abstraktnou kontrolou ústavnosti. Okrem výkladu politických práv (čl. 26 a nasl.), kde je pre využitie politického predporozumenia najväčší priestor, najmä v prípade článkov 30-31, sa už napríklad v prípade preskúmavania ústavnosti umelého prerušenia tehotnosti (PL. ÚS 12/01). V rozhodnutí síce prevláda právna argumentácia, ale opiera sa aj o politické predporozumenie, ktoré je pre prípad rozhodovania či uprednostniť vôľu tehotnej ženy alebo právo na život nenarodeného dieťaťa, východiskom pre rôzne politické strany.

LEGITIMITA SUDCOV ÚSTAVNÉHO SÚDU

Predovšetkým výklad ústavy či už podávaný v pozitívnej podobe (ako všeobecnezáväzný vyplývajúcej priamo z ústavnej právomoci podávať výklad ústavy ak je vec sporná) alebo negatívnej podobe (vo vzťahu k ústavnosti právneho predpisu a možnosti jeho eliminácie z právneho poriadku) pri abstraktnej ochrane ústavnosti otvoril otázku zdroja legitimity sudcov ústavného súdu. Je to spôsobené tým, že väčšina sporov mala silný politický kontext a dotýkala sa priamo podstaty politického systému štátu. V Slovenskej republike to boli najmä rozhodnutia, ktoré už aj v čase, keď prezident ešte nemal demokratickú legitimitu v zásade posilňovali jeho postavenie a dostávali (resp. dostávajú) silné prvky poloprezidentskej formy vlády, ktorá môže byť realitou v prípade, ak tieto právomoci bude prezident plne využívať, pretože legitimita exekutívy bude viac odvodzovaná od neho ako od parlamentu. Reakciou na to boli, s jednou výnimkou, námietky viac politického charakteru. Ešte závažnejším, aj keď tiež politickým spôsobom reagoval na legitimitu ústavného súdu český prezident V. Klaus, kde však ústavný súd do reprezentatívnej demokracie zasiahol ešte viac vyhlásením protiústavnosti ústavného zákona o predčasných voľbách, ktoré možno v tomto prípade považovať za víťazstvo konštitucionálnych elementov nad demokratickými (PL. ÚS 27/09).

Hľadanie zdroja legitimity sudcov ústavného súdu, ktorý výrazne (a dokonca často aj bez odborného politického predporozumenia) zasahuje do podstaty politického systému vychádzajúcom aj na Slovensku zo skutočnosti, že je to štát založený na ústavnej demokracii bude prebiehať v odbornej úrovni hľadaním rovnováhy medzi konštitucionálnymi elementami, založenými na ochrane ľudských práv a demokratickými, založenými na predstave demokratického riadenia spoločnosti. Charakter a podstatu práva vďaka výkladu ústavy však stále viac mení tzv. vyžarovanie ústavy do celého právneho poriadku, ktoré sa uplatňuje pri konkrétnej kontrole ústavnosti, avšak (možno zatiaľ) k jej súčasnému zdroju legitimity vážnejšie výhrady neboli.

Kontaktné údaje:
prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
rektor Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20, Bratislava
rektor@paneurouni.com

PRÁVO A POSTMODERNA

LAW AND POSTMODERNISM

prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Klíčová slova: právo, postmoderna, postmoderní společnost, dekonstrukce práva, narace
Keywords: law, postmodernism, postmodern society, deconstruction of law, narrative

Právo nelze oddělovat od doby ve které působí a jeho dobovou povahu nelze pochopit v abstrakci od daného společensko politického, myšlenkového a právního prostředí. To je základní problém univerzalistického vymezení práva při hledání odpovědi na Hartovskou otázka „co je právo?“.[1] Na takto neurčitou otázku nelze dostat jinou než neurčitou odpověď, tak jak ji vyslovil v úvodním vystoupení krakovského světového kongresu IVR zaměřeného na rozmanitost a jednotu práva ve 21. století[2] americký právní filosof Frederick Schauer. V referátu nazvaném příznačně „Existuje pojem práva“ dospěl Schauer k relativizujícímu závěru, že dnes již takový obecný pojem práva, který by šel napříč kulturami, neexistuje. Zůstal nám jen, a i tak nikoliv snadno uchopitelný pojem toho našeho práva.[3]

I přes tento Schauerův postmoderní pohled se ale nelze tak snadno vzdát snahy o pojmového vymezení práva, neboť i částečné efekty těchto snah o uchopení pojmu práva jsou přínosné.

SOCIÁLNÍ KONTEXT PRÁVA

Z Schauerova zpochybnění možnosti mluvit o pojmu práva obecně, ale pouze z hlediska daného sociokulturního systému a typu dané právní kultury, lze dovodit podstatný závěr o sociální povaze (podstatě) práva.

Německý právní filosof Niklas Luhmann zdůraznil v této souvislosti chápání právního systému i jako systému sociálního, kdy právo jako struktura a společnost jako sociální systém musí být nahlíženy a zkoumány ve vztahu vzájemného ovlivňování.[4] Právo jako oblast společenského života se vyvíjí v kontaktu s ostatními sociálními oblastmi, jež vytváří impulzy k obsahové obměně práva a reinterpretaci jeho

1 HART, H.L.A. 2004. Pojem práva. Praha : Prostor, s. 1. Podle Harta existuje jen málo otázek týkajících se lidské společnosti, které by byly kladeny tak vytrvale jako je právě otázka „co je právo“.
2 Téma 23. světového kongresu IVR (Mezinárodního sdružení pro právní a sociální filosofii) konaného 1. - 6. 8. 2007 v Krakově bylo Law and Legal Cultures in the 21st Century: Diversity and Unity.
3 SCHAUER, F. 2007. Is There a Concept of Law. In GIZBERT-STUDNICKI, T., STELMACH, J. (eds.). Law and Legal Cultures in the 21st Century. Plenary Lectures. Warszawa : Oficyna, s. 17 an.
4 Srov. LUHMANN, N. A. 1985 Sociological Theory of Law. London and Boston : Routledge and Kegan Paul, s. 7 an.

obsahu. Luhmann při charakterizaci vztahu práva a jeho sociálního okolí vychází v jeho systémové teorii z autopoietické teorie systémů. Jejím základem je evoluční teorie, která ale již není vázána na morální chápání evoluce jako pokroku. Jeho teorie autopoietického systému práva chápe právo jako v zásadě uzavřený sebereferenční systém s možností vzájemné interpenetrace s ostatními sociálními systémy.[5]

Právo jako sociální fenomén tvoří součást sociální struktury společnosti plní ve vztahu k sociokulturnímu systému významné pozitivní, ale i některé negativní sociální funkce.[6] Na druhé straně se ale stejně tak i změny sociokulturního systému promítají do změn formy, obsahu, funkcí a role práva ve společnosti a určují dynamiku jeho vývoje. Hans Kelsen v tomto smyslu ve svých pozdějších pracích charakterizuje právo vystižně jako specifickou techniku sociální organizace.[7]

Význam sociálního kontextu práva si ve svých pracích uvědomoval i Viktor Knapp. Ve své *Teorii práva* konstatuje tři teoretické, resp. gnozeologické přístupy k právnímu poznání, které se zakotvily v právní vědě:[8]

- Přístup přirozenoprávní – vychází z dualistického přístupu rozlišujícího právo dané lidmi a právo přirozené.
- Přístup pozitivistický – monistický, omezující se na poznání obsahu právních norem.
- Přístup sociologický – zkoumá právo nejen jako normativní systém, ale především jako společenský jev, jako společenský agens.

K těmto přístupům pak uzavírá, že v současné době ve vědeckém poznání práva převažuje přístup sociologický, kdy podle Knappa zůstala právní sociologie dodnes jedním z nejvýznamnějších myšlenkových proudů v právní vědě. Knappovo chápání práva vychází ze sociálních účelů práva, které právo ve společnosti plní.[9]

Sociální účely práva vystihují vázanost práva na konkrétní sociokulturní systém, jehož je právo výrazem. Lze zde vyspecifikovat tři oblasti sociálních faktorů působících na právo:[10]

1. Společenské podmínky - sociální, politické, ekonomické a kulturní podmínky, které v dlouhodobé perspektivě určují varietu typů právních systémů, a to co do formy a zejména obsahu práva, ale i strukturu právních institucí a faktický obsah právních vztahů.
2. Sociální ideály - patří sem efektivní působení různých sociálních idejí a ideálů, které ovlivňují i právní život, např. ideály sociálního vyrovnání, politické kultury, právního státu nebo nediskriminace.
3. Individuální a skupinové vlivy - snahy jednotlivců a různých zájmových a mocenských skupin působit různými cestami včetně lobbingu na legislativní i aplikační proces.

Svázanost práva se společenskými kontexty zdůrazňuje ve svých pracích i významný právní teoretik Ota Weinberger, podle něhož pohled právní vědy na právo

5 Svoji teorii sociálních systémů, včetně systému právního, obsáhle objasňuje Niklas Luhmann ve své práci LUHNANN, N. 2006. Sociální systémy : Nárys obecné teorie. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury.
6Z negativních funkcí právo zejména konzervuje status quo, je nástrojem útlaku, udržuje a ospravedlňuje konflikt a násilí a rozšiřuje a petrifikuje moc státu. Viz FRIEDRICHS, O. 2003. Law in Our Lives. Los Angeles : Roxbury Publishing , s. 8.
7 KELSEN, H. 1961. General Theory of Law and State. New York : Russell and Russell, s. 5.
8 KNAPP, V. 1995. Teorie práva. Praha : C.H.BECK, s. 5 an.
9 Tamtéž, s. 33.
10 Srov. k tomu GRANA, S. et al. 2002. The Social Context of Law. New Jersey : Prentice Hall, s. 4 an.

neznamená jenom hermeneutické pochopení norem, ale je třeba rovněž chápat systém jejich vůdčích idejí a teleologické pozadí a rovněž poznat funkcionálně relevantních skutečností, např. skutečného způsobu aplikace právních předpisů. Weinberger si proto konstatuje nutnou návaznost své institucionalistické teorie práva a sociologických koncepcí práva.[11]

POSTMODERNA JAKO RELATIVIZACE HODNOT A NOREM

Proces sociálních změn v oblasti ekonomického, politického, sociálního a právního života jako výraz širší transformace moderní společnosti (modernity) bývá charakterizován jako proces formující se pozdně moderní (resp. postmoderní) společnosti. Koncept této pozdně moderní společnosti není ve svých konturách, ani pokud jde o jeho obecnou akceptaci ve společenských vědách jednoznačný.[12] Jako postmoderní (pozdně moderní) společnost je stoupenci tohoto konceptu označována poslední fáze moderní společnosti (modernity) s časovým ohraničením od poslední čtvrtiny minulého století do současnosti. Někteří autoři ji považují za dovršení moderní společnosti (modernity), někteří v ní spatřují zásadnější zlom spojený s mnoha změnami nejistého směřování, u nichž není jisté, zda se ustálí do podoby nové epochy se specifickými charakteristikami. V zásadě však lze současné období vývoje společnosti označit za dobu přelomu nebo přechodu, vyznačující se neustálými změnami a profilováním. Koncept postmoderní společnosti (postmodernity) tak znamená spíše zaostření pohledu na postmoderní projevy sociálního života společnosti a vnímání kvalitativně nových prvků moderní společnosti, nikoliv konec moderní společnosti a jejích charakteristických znaků.[13]

Obtížnost uchopení procesu postmodernizace spočívá v tom, že jeho základem je především změněný způsob vidění světa, určité paradigma vnímání, změněný životní styl, určitý stav ducha, specifický životní pocit či životní postoj. Nikoliv náhodou byly pojmy vztahující se k postmoderně obecněji užívány nejprve v oblasti umění (literatury, výtvarného umění, architektury) již v prvních desetiletích 20. století, postmoderní uvažování o světě je však ještě starší a lze je vysledovat u řady významných filosofů a sociologů, např. Martina Heideggera a Maxe Webera. Za prvního myslitele, který oddělil postmodernitu od modernity bývá považován Friedrich Nietzsche.[14]

Postmoderní vidění a definování světa se promítlo do nastupující postmoderní situace společnosti a ve svém důsledku se změna v přístupu k sociální skutečnosti zpětně zreálnila ve fakticitě postmoderního světa mechanismem označovaným jako „sebenaplňující se proroctví“[15] Ulrich Beck, Anthony Giddens a další autoři v řadě

11 Viz k tomu WEINBERGER, O. 1991. Law, Institution and Legal Politics : Fundamentals Problems of Legal Theory and Social Philosophy. Dordrecht, Boston, London : Kluwer Academic Publishers, s. 183 an.

12 Ani mezi právními teoretiky nejsou na koncept postmoderní společnosti jednoznačné názory. Kupříkladu Pavel Maršálek ve své analytické práci o vztahu práva a společnosti dospívá k názoru, že probíhající jevy nejsou takového charakter, aby nastolily novou kvalitu - postmoderní společnost. MARŠÁLEK, P. 2008. Právo a společnost. Praha: Auditorium, s. 222.

13 Srov. SMART, B. 2006. Modernita a postmodernita. In HARRINGTON, A. et al. (eds.). Moderní sociální teorie: Základní témata a myšlenkové proudy. Praha: Portál, s. 337.

14Viz k tomu podrobněji GIDDENS, A. Důsledky modernity. 1998. Praha : Sociologické nakladatelství, s. 47.

15 Mertonovo sebenaplňující se proroctví charakterizuje obecný mechanismus důsledků lidského jednání: Jestliže lidé definují situace jako reálné, pak jsou tyto reálné v důsledcích jejich jednání.

svých prací dospívají v tomto směru k teorii reflexivní (post)modernizace, tedy ke zjištění, že proces postmodernizace v důsledku sebereflexe sám sebe akceleruje.[16]

Britský sociolog Anthony Giddens vystihl, co se postmodernitou obvykle rozumí:[17]

- obecný životní pocit s výrazným odloučením od minulosti,
- objev, že nic nemůže být známo s určitostí, protože všechny doposud známé základy epistemologie se ukázaly nespolehlivými,
- fakt, že „historie" neobsahuje teleologii a proto nemůže být přijatelně obhájena žádná verze pokroku,
- prosazuje se nový politický a sociální program zdůrazňující rostoucí význam ekologických otázek i nových sociálních hnutí,
- rysem postmodernity je i rozklad evolucionismu.

Proces postmodernizace znamená paradigmatickou změnu pohledu na sociální realitu, včetně práva, a na způsob její interpretace. Postmoderní situace vede k rostoucí segmentaci a pluralizaci způsobů myšlení, cítění a jednání. Přináší tendence k respektování a uznání legitimnosti každého, byť odchylného názoru a zdůrazňování subjektivního práva (oprávnění) každého být jiný, odlišný. Roste důraz na přístupy kulturního pluralismu a odstranění jakékoliv diskriminace. Kladem postmoderní doby je i tendence k demokratickým přístupům, neboť i základem demokracie je předpoklad, že ve společnosti existují rozdílné, stejně legitimní, ale přitom v konečném výsledku nesjednotitelné názory, nároky, přístupy. Demokracie se tak může plně prosadit právě v podmínkách světa postmoderny.

Již Max Weber předjímal budoucí postmoderní situaci a mluvil obrazně o „polyteismu hodnot",[18] tedy o jejich „mnohobožství", kdy jsme dnes konfrontováni s celou řadou podstatně odlišných hodnotových řádů, sociálních projektů, idejí i funkčních systémů společnosti, z nichž žádný nelze opomíjet a všechny se zdají mít stejnou závaznost. Wolfgang Welsch mluví o rostoucím množství různých životních forem, koncepcí vědění a způsobů orientace, uvědomujeme si legitimní charakter a nepopiratelnost této plurality, a že tuto mnohost stále častěji uznáváme a oceňujeme.[19] Stále častěji se dostáváme do situace, kdy na každou otázku existuje několik rovnoprávných odpovědí, z nichž každá má svou přijatelnost a legitimitu. Tuto postmoderní situaci navíc dále umocňuje narůstající etnická, národní, náboženská, kulturní a sociální pluralizace západní společnosti, kdy některá evropská velkoměsta již mají většinový podíl původem neevropského obyvatelstva.

Postmoderní společnost se vyznačuje postupující ideovou rozrůzněností, ale s kvantitativními nárůsty této plurality se mění i její kvalitativní stránka, kdy extenzivnost se spojuje i s intenzifikací. Tedy s rostoucím počtem systémů pravidel a jejich smyslu a hodnotících řádů se nutně zvyšuje orientační nejistota aktérů jednání. Nic už neplatí jako samozřejmé, všechno lze posuzovat z rozdílných perspektiv. U funkčních systémů společnosti, zejména normativních a hodnotových řádů, jsme svědky jejich fragmentarizace, segmentace, partikularizace, privatizace a deregulace, což znesnadňuje jejich vzájemnou sociální interakci a kooperaci. Nelze tak dosáhnout ve

16 Viz např. BECK, U. 2007. Vynalézání politiky: K teorii reflexivní modernizace. Praha : Sociologické nakladatelství, s. 38.
17 GIDDENS, A. Důsledky modernity. 1998. Praha : Sociologické nakladatelství, s. 46.
18 WEBER, M. 1980. Zwischen zwei Gesetzen. Tübingen : Universitas Verlag, s. 145.
19 WELSCH, W. 1993. Postmoderna : Pluralita jako etická a politická hodnota. Praha : KLP, s. 8, 21.

společnosti hodnotového a normativního konsensu, na němž bylo založeno funkcionální pojetí společnosti období moderny. Postmoderna obecně upouští od osvícenské představy pokroku a optimismu a zpochybňuje osvícenský racionalismus. Relativizuje poznatelnost objektivní reality a pravdy.[20]

Postmoderna ale nepřináší jen větší prostor individualitě jedince, ideovou pestrost názorů a přístupů a větší prostor pro uplatnění jedince. Přináší i nové problémy a rizika. Ulrich Beck považuje dnešní pozdně moderní společnost za rizikovou společnost. Riziko lze podle Becka definovat jako systematický způsob nakládání s nebezpečnými nejistotami, jež vyvolává sama (post)modernizace.[21] Jan Keller mluví o problematické individualizaci modernity, kdy diskurs postmodernity jako nadšená oslava individualismu zakrývá to, k čemu v dnešní společnosti dochází – tj. k rostoucí sociální nerovnosti, až nesouměřitelnosti.[22]

PRÁVO V POZDNĚ MODERNÍ SPOLEČNOSTI

Ať již označíme dnešní společnost jako stále ještě moderní či jako pozdně moderní (resp. postmoderní) společnost, je třeba obecně konstatovat, že postmoderní změna výkladového paradigmatu se odráží ve změně pohledu na podobu, příčiny, souvislosti a způsoby řešení sociálních situací a problémů, včetně implementace právních nástrojů.

S narůstající hodnotovou, normativní a ideovou pluralizací společnosti klesá efektivnost působení neformálních funkčních systému sociální kontroly. Spory a konflikty, které byly dříve řešeny neformálními institucemi a tradičními autoritami dané vesnické nebo městské komunity, jsou dnes mnohem častěji řešeny soudními cestami. Jsme svědky kladení rostoucích požadavků na právo a s ním spojovaných očekávání, a to jak ze strany společnosti, tak i státu, ale i nadnárodních a mezinárodních institucí. V široce pluralitní společnosti je ale velmi nesnadné dosáhnout širšího hodnotového a normativního konsensu jako základu obsahové legitimity práva. Právo se stává arénou prosazování politických, ekonomických a sociálních zájmů.

Problematiku práva v recentní pozdně moderní společnosti dále komplikuje postupující pluralizace právních systémů, kdy v rámci téže společnosti, resp. téhož území paralelně působí více právních systémů, které jsou ve vztahu soužití, konkurence nebo konfliktu. Takovými dalšími právními systémy jsou zejména právo Evropské unie, mezinárodní právo, ale jsou tu i další kvaziprávní systémy minoritních náboženských nebo jiných společenství. Může tak nastat případ označovaný jako konflikt práva. Specifické konfliktní situace vznikají, když paralelní právní systémy existují bez vzájemného uznání, např. když na území státu žije náboženské, etnické nebo jiné společenství podle svých vlastních norem. Vztah paralelně působících právních systémů přitom nemusí být ústavními dokumenty přesně vymezen a aktuální řešení je ponecháno judiciálnímu rozhodování, politickým rozhodnutím nebo spontánnímu průběhu. Aktualizaci stavu právního pluralismu přináší zejména proces globalizace a evropeizace práva. Právní pluralismus má v současnosti často podobu multicentrismu práva.

20 GRENZ, S. J. 1997. Úvod do postmodernismu. Praha : Návrat domů, s. 15 an.
21 Toto riziko dnes podle Becka nepochází pouze z přírody, odvozuje se zejména ze společnosti. BECK, U. 2004. Riziková společnost : Na cestě k jiné moderně. Praha : Sociologické nakladatelství, s. 29 an.
22 KELLER, J. 2010. Tři sociální světy. Praha : Sociologické nakladatelství, s. 158.

S hodnotovou, normativní a ideovou pluralizací postmoderní společnosti se právo stává nejvýznamnějším prostředkem stabilizace společenských vztahů, jenž vnáší do společnosti řád. V tomto ohledu roste role práva v sociálním systému a mění se i jeho funkce ve společnosti. Nastává stav, který vyjádřil Viktor Knapp konstatováním, že právo nastupuje jako *ultima ratio* tehdy, jestliže entropie zájmů ve společnosti vzrůstá nad snesitelnou míru.[23]

Nadužívání právních forem při ochraně hodnot a zájmů se stává součástí postmodernity sociálního života jako východisko ze situace, kdy se nenabízejí jiné možné cesty. Právo ale nemůže dost dobře substituovat sféru morální, politické či obecně lidské odpovědnosti a kultury a nemůže ani kasuistiky pamatovat na všechny budoucí společenské situace a konflikty vytvářením detailního a všeobjímajícího světa právních zákazů a příkazů. Právo, které nastupuje s právní odpovědností až ex post, ale nemůže dostatečně zastoupit preventivní a motivační funkci ostatních funkčních systémů společnosti podléhajících postmoderní fragmentaci, segmentaci a partikularizaci. Tím jsou dány i jeho podstatné limity a meze.

POSTMODERNÍ DEKONSTRUKCE PRÁVA

Postmoderní chápání práva je nejen výrazem postmoderního vidění světa, ale i odrazem měnící se povahy sociální reality. Pojem dekonstrukce vzbuzuje představu destrukce, zničení V postmodernistickém uvažování je však chápán tento pojem ve smyslu úvah Jacquese Derridy, kdy nejde o metodu, ale spíše o způsob, kterým lze odhalit vytvořené podmínky a meze okolního světa, které jsou chápané jako pevně dané. Dekonstrukce se soustředí na jazyk a může pomoci odhalit, kam můžeme posunout hranice textu.[24]

Brendan Edgeworth výstižně vyjádřil v přehledné tabulce paradigmatické proměny jednotlivých oblastí práva, ke kterým dochází v jednotlivých etapách vývoje společnosti a státu, a to v období od předmoderní (tradiční) společnosti, v období liberální modernity, welfare modernity (v období nastupujícího sociálního státu) a v období postmodernity v jednotlivých sférách práva.[25] Ukazuje, jak se mění prameny práva, právní systém, právní status právních subjektů, forma regulace a další stránky práva.

Edgeworth v tabulce propojuje etapy vývoje práva, společnosti a státu. Z úzkého sepětí práva a státu, tak jak toto propojení práva a státu vyjadřuje i koncept právního státu, lze dovodit, že postmoderní dekonstrukci práva je třeba spojovat s dekonstrukcí státu. Krizi moderního státu s jeho principy, jimiž byl ovládán v 19. a 20. století, přesně vystihuje Pavel Holländer ve článku nazvaném příznačně *Soumrak moderního státu*.[26] Eroze moderního státu se týká i přeměny moderního práva v právo pozdně moderní společnosti.

23 KNAPP, V. 1992. Člověk, občan a právo. In Právník, 1992, roč. CXXXI, č. 1, s. 2.
24 Viz ŠKOP, M. 2008. Postmoderní výzvy právu. In: JERMANOVÁ, H., MASOPUST, Z. (eds.). Metamorfózy práva ve střední Evropě. Praha : Ústav státu a práva, s. 31 an.
25 Viz EDGEWORTH, B. 2003. Law, modernity, Postmodernity : Legal Change in the Contracting State. Hampshire: Ashgate, s. 200.
26 Viz HOLLÄNDER, P. 2013. Soumrak moderního státu. Právník, 2013, roč. 152, č. 1, s. 1-28.

PARADIGMATA PRÁVA

	Předmoderní (tradiční)	Liberální modernita	Welfare modernita	Postmodernita
Struktura společnosti	Stratifikační diferenciace	Funkční diferenciace	Organizovaná diferenciace	Dezorganizovaná hyper-/de-diferenciace
Forma státu	Represivní, disagregovaný	Liberální stát, právní stát nebo demokratický stát	Expandující sociální stát	Smluvní Sociální stát
Prameny práva	Tradice, obyčeje, náboženství	Národní suverenita	Intervencionistická národní suverenita	Supranacionální, národní, lokální
Právní systém	Necentrální, difúzní	Monocentrický	Vysoce monocentrický	Polycentrický
Právní subjekt	Partikularizovaný	Abstraktní	Materializovaný, založený na právech	Komplexní, dematerializovaný, založený na zájmech
Občanství	-	Občanské nebo politické	Sociální	Podmíněné, supranacionální
Forma regulace	Tradiční, náboženská, veřejností	Volný trh	Regulace nařízeními a pokyny, nacionalizace	Deregulace, spoluregulace, privatizace
Racionalita práva	Tradiční, obyčejová	Formální, racionální	Účelová, věcná, politicky určovaná	Manažerská, polyfonická, hybridní
Ideál spravedlnosti	Tradice, obyčej	Formálnost	Redistributivní, materiální	Lidská práva
Temporalita práva	Retrospektivní	Fragmentální oddělení od moci	Prospektivní	Akcelerující
Dominantní právní filosofie	Přirozené právo	Právní pozitivismus	Mírný pozitivismus, právní realismus	Lidská práva, normativní právní pluralismus

Zdroj: Brendan Edgeworth, 2003, s. 200.

Pro jurisprudenci je podstatný fakt, že postmoderna přináší relativizaci poznání světa, jak ho chápala osvícenská filozofie a období modernity. Povaha skutečnosti proto není objektivní, poznatelná racionálními metodami, ale je relativní, neurčitá a závislá na aktivitě pozorovatele. Všechno poznání je historicky, kulturně a mocensky podmíněné, neúplné a relativní.[27] Postmoderna přichází i s relativizací pravdy. Pravda tak není určována shodou skutkových tvrzení s objektivní realitou, ale připouští se pouze existence různých subjektivních názorů a hledisek, jež lze navzájem v diskusi konfrontovat.[28]

Na důsledky těchto postmodernistických noetických přístupů pro právní oblast ve vztahu k teorii civilního procesu kriticky poukázal v obsáhlé práci *Postmodernismus*

27 Jean Francois Lyotard poukazuje na ztrátu legitimity vědy. Legitimizace vědy probíhá prostřednictvím performativity ve spojení s mocí. Moc legitimizuje vědu i právo jejich účinností a zároveň legitimizuje účinnost vědou a právem. LYOTARD, J.F. 1993. O postmodernismu. Praha : Filosofia, s. 154.

28 Podle Richarda Rortyho bychom měli zanechat hledání pravdy a spokojit se s výkladem. RORTY, R. 1979. Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton : University of Princeton Press, s. 393.

a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení Josef Macur.[29] Ukázal, jak dochází v posledních desetiletích s postmoderními přístupy k relativizaci základních zásad civilního procesu, konstrukce skutkového stavu a konceptu pravdy. Polemizuje s názory postmodernistů vycházejícími z gnozeologického relativismu a subjektivnosti výsledků kognitivní činnosti. Poukazuje na to, že bez uznání existence vnější objektivní skutečnosti, která je v podstatě nezávislá na subjektu, by poznání pravdivosti skutkových tvrzení procesních stran bylo nemožné a soudní rozhodnutí by pak představovalo ryze mocenský akt a nemohlo by být racionálně podloženo přesvědčivými argumenty.

Projevem dekonstrukce systému práva je ztráta systémovosti práva a rezignace spjatá často s cynismem právní praxe. Pavel Holländer v souvislosti s legislativní nadprodukcí práva upozorňuje, že pojem dekonstrukce práva zahrnuje dvě komponenty:[30]

- obsahovou, která je dána fragmentací práva a ztrátou schopnosti formulovat a interpretovat účely práva,
- strukturální, spočívající v opuštění, resp. relativizaci tradičních pořádacích principů práva.

Častá změna právních předpisů vede nejen ke ztrátě schopnosti se v právu orientovat, ale i k tendenci ke stále konkrétnější úpravě, jež navozuje na druhé straně potřebu podrobné úpravy.

Postmoderní právní věda přichází s relativizací přístupů, na nichž právní věda spočívá. Helen Stacy v této souvislosti upozorňuje, že postmodernistické odmítnutí ideje pravdy a reality s sebou nese odmítnutí práva jako privilegovaného typu diskursu.[31] Narativní pohled na právo znamená, že právo nemá samo o sobě vyšší pozici nebo moc než jakýkoliv jiný typ narace. Akceptování neurčitosti jakéhokoliv mínění tak může vést k situaci, kdy každý právní teoretik bude mít svoji vlastní naraci odlišnou od narace všech ostatních.

Jak bude ale možno vyřešit právní případy, když soudní rozhodování spočívá v adjudikaci mezi spornými naracemi. Postmodernistický přístup také nenabízí etická hlediska, která by nahradila ta, která byla intelektuální dekonstrukcí zpochybněna. Postmoderní dekonstrukce práva se dotýká i kardinální otázky spravedlnosti samotného práva a spravedlivého rozhodování podle práva. I Jacques Derrida si v této souvislosti položil otázku, co dekonstrukce práva udělala se spravedlností. Dospívá k závěru, že dekonstrukce přináší problematičnost v tom, že dekonstruuje to, v co bychom rádi věřili. Dělá nám problémy, a to pro absenci pravidel a definitivních kritérií, která by nám umožnila nedvojsmyslně rozlišit mezi právem a spravedlností. Uzavírá, že on sám není schopen říci, zda dekonstrukce umožňuje nebo ohrožuje spravedlnost a připouští, že možná neposkytuje ani jednu z těchto variant.[32]

Vedle zpochybnění základních idejí, na nichž je právo postaveno, je nicméně třeba postmoderní dekonstrukci práva přiznat její inspirativnost pro současné právně filosofické uvažování a její příspěvek k odkrytí role moci a jazyka v právu.

29 MACUR, J. 2001. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno : MU, s. 51 an.
30 HOLLÄNDER, P. 2012. Savignyho paradigma v době dekonstrukce práva. In GERLOCH, A., TRYZNA, J., WINTR, J. (eds.). Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 36.
31 Srov. k tomu STACY, H. M. 2004. Postmodernism and Law : Jurisprudence in a fragmenting world. Hampshire : Ashgate, s. 178.
32 DERRIDA, J. 1992. Force of Law: The Mystical Foundation of Authority. In CORNELL, D., ROSENFELD, M., CARLSON, D.G. (eds.). Deconstruction and the Possibilities of Justice. New York : Routledge, s. 4 - 5.

POUŽITÁ LITERATURA

BECK, U. 2007. Vynalézání politiky: K teorii reflexivní modernizace. Praha : Sociologické nakladatelství.
BECK, U. 2004. Riziková společnost : Na cestě k jiné moderně. Praha : Sociologické nakladatelství.
DERRIDA, J. 1992. Force of Law: The Mystical Foundation of Authority. In CORNELL, D., ROSENFELD, M., CARLSON, D.G. (eds.). Deconstruction and the Possibilities of Justice. New York : Routledge.
EDGEWORTH, B. 2003. Law, modernity, Postmodernity : Legal Change in the Contracting State. Hampshire: Ashgate.
FRIEDRICHS, O. 2003. Law in Our Lives. Los Angeles : Roxbury Publishing.
GIDDENS, A. Důsledky modernity. 1998. Praha : Sociologické nakladatelství.
GRANA, S. et al. 2002. The Social Context of Law. New Jersey : Prentice Hall.
GRENZ, S. J. 1997. Úvod do postmodernismu. Praha : Návrat domů.
HART, H.L.A. 2004. Pojem práva. Praha : Prostor.
HOLLÄNDER, P. 2013. Soumrak moderního státu. Právník, 2013, roč. 152, č. 1, s. 1-28.
HOLLÄNDER, P. 2012. Savignyho paradigma v době dekonstrukce práva. In GERLOCH, A., TRYZNA, J., WINTR, J. (eds.). Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň : Aleš Čeněk.
KELLER, J. 2010. Tři sociální světy. Praha : Sociologické nakladatelství.
KELSEN, H. 1961. General Theory of Law and State. New York : Russell and Russell.
KNAPP, V. 1995. Teorie práva. Praha : C.H.BECK.
KNAPP, V. 1992. Člověk, občan a právo. In Právník, 1992, roč. CXXXI, č. 1, s. 1-15.
LUHNANN, N. 2006. Sociální systémy : Nárys obecné teorie. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury.
LUHMANN, N. A. 1985 Sociological Theory of Law. London and Boston : Routledge and Kegan Paul.
LYOTARD, J.F. 1993. O postmodernismu. Praha : Filosofia.
MACUR, J. 2001. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno : MU.
MARŠÁLEK, P. 2008. Právo a společnost. Praha : Auditorium.
RORTY, R. 1979. Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton : University of Princeton Press.
SCHAUER, F. 2007. Is There a Concept of Law. In GIZBERT-STUDNICKI, T., STELMACH, J. (eds.). Law and Legal Cultures in the 21st Century. Warszawa : Oficyna.
SMART, B. 2006. Modernita a postmodernita. In HARRINGTON, A. et al. (eds.). Moderní sociální teorie : Základní témata a myšlenkové proudy. Praha : Portál.
STACY, H. M. 2004. Postmodernism and Law : Jurisprudence in a fragmenting world. Hampshire : Ashgate.
ŠKOP, M. 2008. Postmoderní výzvy právu. In: JERMANOVÁ, H., MASOPUST, Z. (eds.). Metamorfózy práva ve střední Evropě. Praha : Ústav státu a práva.
WEBER, M. 1980. Zwischen zwei Gesetzen. Tübingen : Universitas Verlag.
WEINBERGER, O. 1991. Law, Institution and Legal Politics : Fundamentals Problems of Legal Theory and Social Philosophy. London : Kluwer Academic Publishers.
WELSCH, W. 1993. Postmoderna : Pluralita jako etická a politická hodnota. Praha : KLP.

SUMMARY

Law at the beginning of the 21st century changes in its form and content as part of the transition to a postmodern society. These tendencies aiming at social pluralization

and heterogeneity account for facing the differences in various value systems, social projects, ideas, even functional social systems, including the normative systems. Fragmentation, segmentation, particularization a privatization of these functional social systems makes their mutual social interaction and cooperation difficult, which applies especially for normative systems. These conditions are amplified by the plurality of sources of law, implementing EC law and international law. Postmodernism causes the concept of law is becoming relative. Postmodernism undermines ideas of truth, reality and justice, nevertheless postmodern thought has the capacity acknowledge the extent to which power and language have an influence on law and social life.

Kontaktné údaje:
Prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.
Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva
Milos.Vecera@law.muni.cz

PÁR POZNÁMOK K CHÁPANIU PRÁVA

SEVERAL COMMENTS ON HOW TO UNDERSTAND LAW

Doc. PhDr. Jarmila CHOVANCOVÁ, CSc.

Kľučové slová: právo, spravodlivosť, sloboda, rovnosť, zákon, morálka
Key words: law, justice, freedom, eguality, statute, morality

V rámci dejín právneho myslenia máme možnosť vidieť, že čo teoretik, to iný názor na to, čo je právo.

Hľadanie odpovede na otázku, čo je právo trvá dodnes.

Podľa I. Kanta právo predstavuje tú sféru, kde sa upravuje správne používanie slobody vo vonkajších vzájomných vzťahoch medzi ľuďmi. Obdobne G. W. Hegel hovorí o rozumnosti práva. Domnieval sa, že pri skúmaní rozumnosti práva je potrebné sústrediť pozornosť na slobodnú vôľu. Systém práva je ríšou uskutočnenej slobody.

Pre J. Benthama podstatou práva je príkaz, imperatív, ktorý je prejavom vôle suverénneho vládcu. A tak by sme mohli pokračovať napríklad J. Austinom, ktorý skôr ako podáva definíciu práva hľadá odpoveď na otázku pre aký druh práva ju hľadá. (analyzuje želanie, význam želania, atď.).

F. C. von Savigny viaže vzťah práva na závislosť od národa, právo chápe ako časť národného života vyjadreného v jeho vedomí.

Avšak R. von Ihering chápe právo ako živú silu, boj záujmov, a prostredníctvom práva sa snaží o dosiahnutie stability právneho poriadku. V analýze prístupu k právu by sme mohli pokračovať G. Jellinekom a mnohými ďalšími právnymi teoretikmi

Vo svojom príspevku by som sa však rada venovala O. W. Holmesovi a jeho chápaniu práva v diele „Cesta práva“, ktoré predstavuje nadčasové dielo.

Znalosť práva umožňuje jednotlivcom spoznať cestu, ako predísť konfliktom s právom. Je však jasné, že právne povedomie nie je u každého jednotlivca rovnaké. Rozdielny rozsah znalosti práva vedie k dopytu spoločnosti po službách osôb dostatočne kvalifikovaných v oblasti práva. Spoločenský dopyt je teda determinantom pre vznik a existenciu právnickej profesie. Úlohou právnickej profesie je podľa Holmesa poskytovanie rád jednotlivcom, ktoré by im jednak sprostredkovali znalosti o ich subjektívnych právach a právom garantovaných nárokoch, ale aj znalosti o spôsoboch, ako sa vyhnúť súdnym sporom. Poskytovanie kvalifikovaných právnych rád si nevyhnutne vyžaduje zvládnutie štúdia práva, ktoré je zdrojom poznania pre každého právnika, a zároveň základným predpokladom pre kvalifikovaný výkon právnickej profesie.

So štúdiom amerického práva boli spojené určité nástrahy, ktorým sa podľa Holmesa bolo nutné vyvarovať, alebo by s nimi každý mal byť dobre oboznámený. Zdro-

jom poznania pri štúdiu práva v prostredí Spojených štátov amerických sú často právne obyčaje, zákony, súdne rozhodnutia, ako aj iné rozmanité pramene práva, ktoré sú spravidla staré aj niekoľko sto rokov. Vzhľadom na ich vek existovalo riziko, že právne normy obsiahnuté v týchto prameňoch boli nepresné, a príliš kazuistické, bez akéhokoľvek systematického zaradenia. Išlo najmä o prípad súdnych rozhodnutí, precedensov, ktoré vytvárali nové pravidlá pre analogické prípady. Holmes k tejto problematike zaujal jasné stanovisko, keď tvrdil, že v záujme riadneho pochopenia a osvojenia si týchto pravidiel správania sa, je nevyhnutné najprv ich spresniť, a následne ich pretaviť do podoby všeobecných ustanovení, zhromaždených do zbierok precedensov alebo legislatívy, čím by sa vytvoril vzájomne prepojený systém platných právnych noriem. Na označenie pravidiel správania sa vzhľadom na ich historický pôvod použil nadnesené označenia ako „poučenia z minulosti", „proroctvá" alebo „prognózy". Za proroctvá Holmes považoval aj primárne práva a povinnosti, ktoré vznikli v dávno v minulosti prostredníctvom sudcovskej tvorby práva, a boli obsiahnuté v jednotlivých precedensoch. Pre dosiahnutie účelu štúdia práva, teda osvojenie si schopnosti predvídať postup súdov v konkrétnych prípadoch, je vzhľadom na historickú povahu väčšiny prameňov práva nevyhnutné nezamieňať si právo a morálku. K zámene môže dôjsť vďaka prisudzovaniu morálneho obsahu jednotlivým právnym pojmom, resp. odvodzovaním právnych pojmov od pojmov morálky a etiky. Holmes poukazuje na zameniteľnosť práva a morálky prostredníctvom príkladu rozlišovania medzi právami a povinnosťami na jednej strane, a zodpovednosťou ako dôsledkom ich porušenia na druhej strane. Podľa Holmesa je takéto oddeľovanie uvedených právnych pojmov nezmyselné, keďže právo a povinnosť je nutné vnímať ako prognózu sankcie, ktorá bude pôsobiť na osobu konajúcu v rozpore s právami a povinnosťami, čím dochádza k vzniku zodpovednostných vzťahov. Uvedené pojmy preto tvoria akúsi vnútornú jednotu, kedy jeden bez druhého nemajú zmysel. Rozlišovanie medzi právom a morálkou má mať jasne stanovený cieľ. Vyhľadaním jednotlivých prognóz a ich následným zovšeobecnením a redukciou na nevyhnutný, čisto právny obsah, sa má dospieť k vytvoreniu univerzálneho systému právnych dogiem, ktoré budú platné a aplikovateľné za akýchkoľvek okolností. Tieto právne dogmy budú základom právneho systému, ktorý bude obsahovať čisto právne pojmy, neovplyvnené morálnym obsahom. Právny systém sa tak zbaví neprehľadnosti a svojej historickej strnulosti, prejavujúcej sa v roztrieštenosti, nejednotnosti a zmätočnosti. Je evidentné, že Holmes považoval takýto postup kľúčový najmä z hľadiska jeho účinkov *pro futuro*.

Poukázaním na problémy, s ktorými sa pri štúdiu práva stretne každý, Holmes zároveň stanovil východisko pre také štúdium práva, ktoré by čo najefektívnejšie dosiahlo svoj účel. Východiskovou tézou, od ktorej sa odvíjali hlavné princípy štúdia práva, spočívali v chápaní práva, resp. právneho systému ako súboru dogiem alebo systematizovaných predikcií, ktorý je uzavretý v určitých medziach. Na základe toho Holmes formuloval dva kľúčové princípy štúdia práva – pochopenie limitov práva prostredníctvom striktného rozlišovania medzi právom a morálkou, a pochopenie podstaty práva.

Zreteľné vymedzenie limitov medzi právom a morálkou sú pre Holmesa obzvlášť dôležité. Svoj jasne vymedzený postoj odôvodňuje na základe jednoduchého príkladu, keď porovnáva motiváciu dvoch jednotlivcov, z ktorých Jeden koná s dobrým a druhý so zlým úmyslom. Ak berieme do úvahy rovinu protiprávneho konania, obaja jednot-

livci majú pri svojom konaní podobné, ak nie prakticky rovnaké dôvody na to, aby sa vyhli konfliktu s právom, resp. štátnou mocou, ktorá právo chráni a presadzuje. Ani jeden z nich nechce, aby mu za jeho konanie bola uložená sankcia. Dôraz sa tu teda kladie na materiálnu stránku konania v podobe výsledku, resp. následku konania spomínaných jednotlivcov, nie na morálnu rovinu. Je to logické, keďže z právneho hľadiska je pre uloženie sankcie prioritná skutočnosť, či došlo k protiprávnemu konaniu, a nie morálny rozmer konania, teda či osoba konala s dobrým alebo zlám úmyslom. Holmes preto považuje za najvhodnejšiu metódu oddelenia práva od morálky sústredenie sa výhradne na následky konania, ktoré vieme predvídať vďaka znalosti práva ako súboru dogiem a pravidiel správania sa. Oddelenie práva od morálky však nemá mať za následok vznik systému, ktorý by spôsobil zánik morálky a tým skazenosť a úpadok spoločnosti.

Jeho nástojenie na striktnom rozlišovaní práva a morálky by sa preto mohlo zdať nezmyselné. Avšak tento princíp má podľa Holmesa svoj význam najmä vďaka prirodzenej ľudskej vlastnosti pripisovať čisto právnym pojmom morálny obsah podvedome, a to na základe určitých vonkajších vplyvov. Zamieňanie a následné prelínanie práva a morálky tak nevyhnutne vedie k zmätku vo vnútri právneho systému. Holmes totiž tvrdí, že výsledkom je kolízia medzi realitou a akýmsi ideálnym stavom, ktorý reálne neexistuje. Právo je odrazom reálneho stavu, lebo ustanovuje to, čo v realite skutočne je a existuje, zatiaľ čo morálka určuje to, čo by malo byť, bez ohľadu na to, či takýto stav v skutočnosti existuje, alebo či ho je reálne dosiahnuť. Ako už však bolo naznačené, vymedzenie limitov medzi právom a morálkou nemá viesť k amorálnosti práva. Nevytvárajú sa tým bariéry pre vzájomné interakcie medzi právom a morálkou. Holmes totiž tvrdí, že právo je morálkou do určitej miery limitované. Ako podporný argument tohto tvrdenia poukázal na strach štátnej moci prijímať také amorálne zákony, ktoré by mohli priviesť ľud k otvorenej revolte. Svoje do určitej miery skeptický pohľad na morálku však prejavil aj na tomto mieste, keď poukázal na nejednotnú percepciu hraníc morálky. Každý jednotlivec má totiž nastavené morálne hodnoty a citlivosť na zásahy do sféry morálnych hodnôt na inej úrovni. V spoločnosti neexistuje jednotný názor na to, čo máme považovať za všeobecné štandardy morálky a morálneho správania. Každý jednotlivec vníma teda morálku odlišne, čo sa zreteľne prejavuje aj v práve.

Rozlišovanie medzi právom a morálkou je akýmsi prvým krokom k poznaniu podstaty práva. Holmes pri odlíšení práva a morálky poukázal na existujúci rozdiel medzi skutočným svetom a našimi predstavami o ideálnom svete. Nadväzujúc na to Holmes vidí podstatu práva, tvoriacu druhý kľúčový princíp štúdia práva, v schopnosti predvídať postupu súdov v skutočnosti. Inak povedané, podstata práva je skrytá v procesnom mechanizme a v právnej dogmatike. Na tomto mieste sa Holmes opätovne vracia k problému prenikania morálky do práva. Pochopenie podstaty práva je jedným z prostriedkov, ktorý nás má viesť k správnemu a spravodlivému aplikovaniu práva na jednotlivé prípady bez toho, aby sme podliehali ovplyvňovaniu morálkou, na základe čoho by sa proces aplikácie práva stával neobjektívny, a tým aj nespravodlivý. Podľa Holmesa je to práve morálka, ktorá nás odvádza od sledovania jednoznačne stanoveného mechanizmu právnych noriem, čím sa v nich obsiahnuté právne pojmy stávajú len vágnymi formuláciami. Ich vágnosť a zaťaženosť morálnym obsahom teda možno eliminovať jedine prostredníctvom sústredenia našej pozornosti na mechanizmus fungovania kon-

krétneho pravidla správania sa, konkrétnej právnej normy, čím sa dopracujeme až k pochopeniu samotnej podstaty práva. Ako sudca s dlhoročnou prácou Holmes na podporu svojich tvrdení uvádzal množstvo praktických príkladov, najmä jeden konkrétny príklad, na ktorom sa však miestami jeho názory dostávajú do extrémnych pozícií.

Zmätok, vyplývajúci z prelínania právneho a morálneho obsahu v konkrétnych pojmoch Holmes dobre dokumentuje na terminológii používanej v oblasti občianskoprávnych deliktov. V prípade pojmu „zlý úmysel" poukazuje na jeho časté používanie v morálnom význame „zlomyseľnej pohnútky." Ak Holmes napríklad tvrdí, že *„človek môže byť aj bez akejkoľvek zlomyseľnej pohnútky zodpovedný za nepravdivé tvrdenia očividne vykalkulované na spôsobenie dočasnej ujmy"*[1], má tým zjavne na mysli situáciu, kedy sa jednotlivec stáva zodpovedným za svoje konanie na základe svojej nedbanlivosti. V prípade, že pojem „zlý úmysel" chápeme v jeho morálnom význame, vzťahujeme tento pojem výhradne na situácie, kedy jednotlivec koná úmyselne. A však Holmes poukazuje na právnu podstatu daného pojmu, ktorou je vyvodenie zodpovednostného vzťahu ako sankcie za protiprávne konanie. Pri oboch formách zavinenia, teda pri úmyselnom aj nedbanlivostnom konaní, je dôsledkom vznik zodpovednostného vzťahu, resp. uloženie sankcie. Transplantácia morálky do právnych pojmov vyjadrujúcich formu zavinenia je teda nadbytočná, a nevyhnutne spôsobuje chaos pri ich interpretácii. Do určitej miery však ostáva otáznym, nakoľko legálne definície, vymedzujúce jednotlivé formy zavinenia, sú v skutočnosti odrazom morálnych a etických hodnôt. V nadväznosti na to sa potom zdá Holmesovo tvrdenie, že pri pojednávaní je treba konanie každého žalovaného považovať za zlomyseľné, trochu preexponované. Svoje tvrdenie zdôvodňuje tým, že pojem „zlomyseľnosť" nevyjadruje motív žalovaného, ani jeho postoj smerom do budúcnosti, pričom sa obmedzuje iba na konštatovanie schopnosti konania žalovaného privodiť za známych okolností dočasnú ujmu žalobcovi.[2] Akokoľvek sa toto tvrdenie môže zdať správne, neprípustná je jeho podstata, ktorá tkvie v súhlase s prezumpciou viny. Každý žalovaný by sa tak ocitol v situácii, kedy by mohol byť na základe akéhokoľvek žalobcom vyfabrikovaného tvrdenia považovaný od počiatku súdneho pojednávania za úmyselne konajúceho v rozpore s právom, čo by prenieslo dôkazné bremeno na žalovaného. V právnom štáte založenom na demokratických princípoch, za aký sa Spojené štáty americké aspoň považujú, je takéto tvrdenie od sudcu najvyššieho súdu minimálne zvláštne a hodné zamyslenia. Táto téza je neprijateľná nielen v principiálnej rovine, ale aj vzhľadom na svoju alogickosť, pretože ak niekto niečo tvrdí, má svoje tvrdenie dokázať on, a nie za neho niekto iný.

Viac svetla do tohto problému snáď vnáša Holmesovo chápeme morálky ako aktuálneho vnútorného stavu mysle jednotlivca, teda to, čo v danom momente zamýšľa. Ak sa teda máme zameriavať výhradne na materiálnu stránku konania, teda na konanie a jeho následok, je z právneho hľadiska irelevantné zaoberať sa momentálnym stavom mysle konajúceho jednotlivca. Pre právo je v konečnom dôsledku podstatný až dosiahnutý výsledok, alebo inak povedané následok konania, a nie morálne pozadie konania, čo Holmes dokazuje na jednoduchom príklade procesu uzavretia zmluvy. Vznik každej zmluvy je podľa Holmesovho názoru viazaný na moment splnenia všetkých právom

1 VALENT, T., CHOVANCOVÁ 1. a kol. Texty z dejín právnej filozofie. s. 194.
2 Tamže.

ustanovených formálnych znakov, pričom *„uzatvorenie zmluvy nezávisí od konsenzu dvoch myslí o jednom zámere či cieli, ale od konsenzu dvoch súborov vonkajších znakov – teda nie, že strany si myslia rovnakú vec, ale že si povedali rovnakú vec“*.[3] Na tomto mieste je teda zrejmé, že Holmes je silným formalistom, ktorý svoju pozornosť upriamuje na výsostne formálne znaky a prvky právnych vzťahov. Na základe toho potom môžeme lepšie ozrejmiť jeho terminologický hazard s pojmom „zlomyseľnosti“. Jeho formalizmus síce vysvetľuje ľahkosť, s akou je možné tento pojem v súdnom konaní používať v ňom navrhovanej podobe, avšak nerieši nebezpečie skĺznutia k nie tak úplne demokratickým tendenciám.

V každom právnom systéme existujú rozumné vysvetlenia a základné princípy, ktoré ovplyvňujú vývoj jednotlivých pravidiel správania sa. Podľa Holmesa je tomu tak aj napriek skutočnosti, že prakticky každé rozhodnutie v legislatívnej oblasti bolo vždy potrebné sankcionovať zo strany vládcu, alebo iného suveréna, resp. nositeľa moci v štáte. Holmes však odmieta všeobecne prijímanú tézu, že najdôležitejším, a zároveň jediným faktorom vplývajúcim na formovanie práva bola logika. Nepopiera, že právo sa vyvíjalo v určitom logickom slede, avšak považuje za mylné domnievať sa, že právny systém je možné doslova „matematicky narysovať“ len na základe niekoľkých axióm všeobecnej povahy za použitia pravidiel logiky. Akoby sa tak skryte pokúšal o kritiku klasického zákonodarného procesu ako prameňa právnych noriem, pravidiel správania sa, keďže za rozhodujúci v tomto smere považuje opäť súdne rozhodnutie – rozsudok v konkrétnej veci.

Logika je teda len jedným z determinantov, formujúcich podobu práva. Ďalším faktorom, ktorý je v tomto smere dôležitým, je spoločenská účelnosť jednotlivých pravidiel správania sa regulujúcich spoločnosť. Holmes sa domnieva, že súdna moc, ktorej prisudzuje významnú úlohu v procese utvárania podoby práva, čiastočne zlyhala, ba až rezignovala na úlohu posudzovania spoločenskej účelnosti vytváraných pravidiel. Často upadala pod vplyv najrôznejších vonkajších faktorov, najmä politickej povahy, ktoré sa okrem priameho nátlaku prejavovali aj v samotnej legislatíve prijímanej zastupiteľskými zbormi. Zásadný vplyv na akcieschopnosť a odhodlanosť súdnej moci vo vzťahu k plneniu tejto úlohy mala najmä aktuálna spoločenská situácia, ktorá s nástupom nových ideológií, akými boli napríklad socializmus a liberalizmus. To nevyhnutne vytvorilo určitý politický tlak na rozhodovaciu činnosť súdov. Avšak politiku nemožno brať ako faktor, ktorý by *„vedome vplýval na povahu rozsudkov“*. To malo v konečnom dôsledku za následok, že *„na niektorých súdoch boli zrazu mimo súbor inštitucionálnych nástrojov objavené nové princípy“*, ktoré prijímali staršie ekonomické teórie, vedúce *„k celkovému zákazu toho, o čom si súd myslel, že nie je správne*.“[4] Práve preto Holmes považoval za nevyhnutné posudzovať spoločenskú účelnosť pravidiel správania sa z hľadiska jej aktuálnosti, teda na základe aktuálnej spoločenskej situácie a existujúcich materiálnych pomerov.

Vo svojom pojednaní vymedzil Holmes jednotlivé zložky, z ktorých by malo štúdium práva pozostávať. Sú nimi história práva, ekonómia a jurisprudencia – právna veda.

Poznanie histórie práva má význam najmä kvôli možnosti oboznámiť sa s vývojom práva, pričom nadobudnuté vedomosti sú využiteľné aj priamo v praxi. Holmes

3 VALENT, T., CHOVANCOVÁ 1. a kol. Texty z dejín právnej filozofie. s. 194.
4 Tamže.

vo vzťahu k histórii vtedajšieho amerického práva považoval za relevantný vývoj za posledných 1000 rokov. Zmyslom zamerania sa na toto obdobie bolo obsiahnuť v ňom informácie zachytené v najdôležitejších, a najmä dostupných prameňoch práva. Nedochádzalo výhradne k preberaniu právnych obyčají a zvyklostí, ale aj k preberaniu celkových právnych názorov. Dôvod tohto javu vidí Holmes v krátkosti ľudského života. Práve dôsledné spoznanie vývoja práva prostredníctvom štúdia histórie práva nám následne umožní zodpovedať otázku, prečo má dnes právo takú podobu, akú má. Holmes je presvedčený, že maximálnu efektivitu môže právo dosiahnuť len vďaka používaniu dostatočne jasne a presvedčivo formulovaných pravidiel, ktoré zároveň vyjadrujú aj svoj spoločenský účel. Len vďaka znalostiam histórie práva budeme schopní kriticky zhodnotiť stav súčasnej právnej úpravy v kontexte súčasnosti a minulosti, pričom na základe tejto kritickej analýzy dospejeme ku konkrétnemu výstupu, aplikovateľnému v praxi. Uvedeným výstupom je identifikácia obsolétnych právnych noriem, ktoré svojou zastaralosťou bránia dosiahnutiu spoločenského účelu, ktorý sledujú.

LITERATÚRA

BENTHAM, J.: Of Laws in General. London, 1970
HEGEL, G. W.: Základy filozofie práva. Bratislava, 1990
KANT, I.: Kritika praktického rozumu. Bratislava, 1990
VALENT, T. – CHOVANCOVÁ, J. a kol.: Texty z dejín právnej filozofie. Bratislava, VO PF UK, 2008

SUMMARY

The aim of the article is to show of differently understanding of law in the history of legal thinking.

Especially we wanted to analyze work of O. W. Holmes “The way of law” when Holmes explaining what is very important in study of law, bat also it’s the mainly aim.

Kontaktné údaje:
doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.
Katedra teórie práva a sociálnych vied,
Právnická fakulta Univerzity Komenského
Jarmila.chovancova@flaw.uniba.sk

POLNISCHE RECHTSPHILOSOPHIE DER ZWISCHENKRIEGSZEIT

POLISH PHILOSOPHY OF LAW IN INTERWAR PERIOD

Dr. Bolesław Banaszkiewicz

Für die Rechtsphilosophie in einem Land, soweit sie mit seinem Leben verknüpft ist und als Bestandteil seiner nationalen Kultur i.w.S. betrachtet werden kann, scheinen zwei Faktoren besonders förderlich zu sein. Einmal ist es die Möglichkeit, aus anderen einheimischen Geisteswissenschaften und der intellektuellen Atmosphäre im akademischen Milieu des Landes positive Impulse zu schöpfen, zum anderen die Entwicklung bzw. Modernisierung staatlicher Institutionen, die eine Art „Nachfrage" für zeitgemäßes, wissenschaftlich fundiertes juristisches Wissen einschließlich des Grundlagenwissens erzeugt und die Rechtswissenschaft mit neuen wichtigen Fragen konfrontiert. In dieser Hinsicht waren die knapp 21 Zwischenkriegsjahre der nationalen Unabhängigkeit eine günstige Zeit für die polnische Rechtsphilosophie.

Nach mehr als hundert Jahren der Teilung durch die Nachbarmächte Russland, Preußen und Österreich wuchsen Polens Regionen, die lange Zeit unter verschiedenen Herrschaftssystemen und Rechtsordnungen, auch verschiedenen politischen Kulturen und Rechtskulturen1 gelebt hatten, zusammen. Es galt, dem wiedervereinigten Land eine moderne Verfassungsordnung und ein intaktes Netz staatlicher Institutionen zu geben, ferner das Privat- und das Strafrecht sowie das Rechtspflegesystem schrittweise zu vereinheitlichen. Die unterschiedlichen Ausbildungsinhalte und Erfahrungen, welche polnische Juristen aus den ehemaligen Teilungsgebieten oder dem Ausland in den gemeinsamen Staat einbrachten, erwiesen sich per saldo als Bereicherung des juristischen Gedankenguts. Die Krise der parlamentarischen Demokratie, der semiautoritäre Tendenzen nach dem Piłsudski-Staatsstreich von 1926 folgten, förderte das Interesse für neue Staats- und Rechtsideen.

Das im damaligen europäischen Maßstab materiell arme und durch die jüngsten, bis 1920 anhaltenden Kriege verwüstete Land unternahm große Anstrengungen, um ein modernes Bildungssystem aufzubauen. Insbesondere war die Entwicklung im universitären Bereich imposant. Zu den Universitäten Krakau und Lemberg, an denen auch unter österreichischer Herrschaft fast ungehindert Forschung und Lehre in polnischer Sprache gepflegt worden waren, kamen die nun wiedererrichteten polnischen Universitäten in Wilna[2]

1 Die österreichische, doch weitgehend in polnischer Sprache gepflegte Rechtskultur in Galizien; die deutsche Rechtskultur in den Preußen zugefallenen Teilungsbieten; die russischen, aber auch – auf Grund historischer Verbindungen und der partiellen Geltung des Code Napoléon – die französischen Einflüsse in Zentralpolen.

2 Die 1579 gegründete polnische Universität in Wilna wurde nach Niederschlagung des polnischen Novemberaufstands von 1830/1831 durch Zar Nikolaus I. aufgelöst.

und Warschau[3] sowie die neue Universität in Posen[4] hinzu. Neben den fünf staatlichen Universitäten wirkten zwei privatrechtflich organisierte Hochschulen: die von der Kirche getragene Katholische Universität Lublin[5] und die Freie Polnische Universität[6]. Die Rechtsphilosophie wurde jedoch nicht nur an den Universitäten betrieben: Einige beachtliche Beiträge stammen auch von in der Rechtspraxis tätigen Juristen, insbesondere Rechtsanwälten.[7]

Einen günstigen Einfluss auf die Rechtswissenschaft der Zwischenkriegszeit hatte die erfolgreiche logisch-philosophische Lemberg-Warschau-Schule.[8] Nach dem mit ihr verbundenen Philosophen und Rechtstheoretiker der Nachkriegszeit Jan Woleński kann von zweierlei Einflüssen dieser Schule auf die Rechtsphilosophie die Rede sein. Einmal kann ganz allgemein auf die die intellektuelle Atmosphäre in Polens Wissenschaft und Bildungswesen hingewiesen werden, welche durch das Wirken und Schaffen dieses Denkerkreises beeinflusst wurde. Hierzu gehörte, dass nach Einschätzung des zitierten Autors „die polnische philosophische Öffentlichkeit, jedenfalls ihre beachtliche Mehrheit, logische Überlegungen hochschätzte". Durch diesen Einfluss sei eines der Merkmale der polnischen Rechtstheorie seit den 30er Jahren, dass sie auf die semiotische, formallogische und methodologische Problematik großen Wert lege.[9] Zum anderen kann von expliziten Inspirationen durch Ideen und Leistungen einzelner Vertreter der besagten Schule die Rede sein. Derartige Einflüsse sind insbesondere bei drei der Soziologie zugewandten Rechtstheoretikern von der Universität Wilna manifest: Es handelt sich um Anknüpfungen an die Sprach- und Sinnkonzeption von Kazimierz Ajdukiewicz (1890–1963)[10] in den Arbeiten über die juristische Auslegung von Sawa Frydman[11] und die Rechts- und die ju-

3 Anstelle der früheren polnischen Hauptschule in Warschau wurde 1870 die Imperatorische Universität mit Russisch als Vorlesungssprache errichtet. Die repolonisierte Universität Warschau nahm ihre legale Tätigkeit 1915 während der deutschen militärischen Besatzung auf.

4 Nur in beschränktem Sinne kann sie als Fortsetzung der polnischen Universität aus dem 17. Jahrhundert und der Königlichen Akademie aus der Zeit preußischer Herrschaft angesehen werden. Die meisten Professoren der 1919 errichteten Universität kamen aus anderen Teilen Polens.

5 Bereits mit ihrer Gründung im Herbst 1918 hatte sie in ihrer Struktur neben der Fakultät für kanonisches Recht auch die Fakultät für Recht und Sozialwissenschaften. Die KUL durfte auch in den Jahren kommunistischer Herrschaft in einem mehr oder weniger beschränkten Ausmaß tätig sein.

6 Poln. Wolna Wszechnica Polska. Sie verstand sich als Nachfolgerin der in Zentralpolen unter russischer Herrschaft entstandenen Gesellschaft für wissenschaftliche Kurse (Towarzystwo Kursów Naukowych), die mit ihrer „fliegenden Universität" als Alternative zum russifizierten offiziellen Bildungswesen wirkte. Da der Unterricht überwiegend in Sonntagsvorlesungen und Fernstudium bestand, wirkten daran zahlreiche Professoren stationärer Universitäten mit.

7 Als Rechtsanwälte tätig waren z.B. zwei namhafte polnische Kelsianer – Szymon Rundstein und Stanisław Druks alias Druszkowski.

8 Als ihr Begründer gilt Kazimierz Twardowski (1866–1938), der in Wien studiert, promoviert und sich habilitiert hatte, 1895 Professor in Lemberg wurde und als Meister von über 30 polnischen Philosophen und anderen Vertretern der Geisteswissenschaften erachtet wird. Nach der Repolonisierung der Universität Warschau 1915 (unter dt. Besatzung) wurde die poln. Hauptstadt zum neuen wichtigen Wirkungsort des besagten Denkerkreises/Denkerzirkels. Vgl.: Szaniawski, K. (ed.), The Vienna Circle and the Lvov-Warsaw School, Dordrecht 1989; CONIGLIONE, F. et al. (eds.) Polish Scientific Philosophy. The Lvov-Warsaw School, Amsterdam – Atlanta 1993; Woleński, J., Szkoła lwowsko-warszawska a polska teoria prawa [Die Lemberg-Warschau-Schule und die polnische Rechtstheorie], „Studia Prawnicze" 1985, zeszyt 3–4; ders. (ed.) Kotarbiński : Logic, Semantics and Ontology, Dordrecht 1990.

9 Woleński, J., Szkoła lwowsko-warszawska a polska teoria prawa [Die Lemberg-Warschau-Schule und die polnische Rechtstheorie], „Studia Prawnicze" 1985, zeszyt 3–4, S. 289.

10 Vgl. hierzu seine vier deutschsprachigen Beiträge in der von Carnap und Reichenbach herausgegebenen Zeitschrift „Erkenntnis": AJDUKIEWICZ, K., Sprache und Sinn, „Erkenntnis" IV (1934), S. 100ff; ders., Das Weltbild und die Begriffsapparatur, „Erkenntnis" IV (1934), S. 259ff; ders., Die wissenschaftliche Weltperspektive [Bericht für die Prager Vorkonferenz der Internationalen Kongresse für Einheit der Wissenschaft], „Erkenntnis" V (1935), S. 22ff; ders., Sinnregeln, Sinnperspektive, Welt [Erwiderung auf Polemiken, insbes. betreffend Sinnregeln der Sprache], „Erkenntnis" V (1935).

11 Bei den durch Kursivdruck hervorgehobenen Namen handelt es sich um polnische Autoren, auf deren rechtsphilosophisches Werk an weiteren Stellen noch näher eingegangen wird (in solchen Fällen wird der Kursivdruck

ristische Sprache von Bronisław Wróblewski sowie an den Reismus von Tadeusz Kotarbiński (1886–1981)[12] in der Forschung über Interesse und Rechtsverständnis im Bereich des Zivilrechts durch Józef Zajkowski.[13]

Nach Einschätzung des ausgewiesenen Experten für die polnische Rechtstheorie der Zwischenkriegszeit Stanislaw Czepita trug der Einfluss der Lemberg-Warschau-Schule zur „realistischen Einstellung" der polnischen Rechtslehre bei.[14]

Durch das Interesse für das Werk von Leon Petrażycki, dem durch seine Arbeiten in deutscher und ganz besonders in russischer Sprache berühmt gewordenen Wissenschaftler polnischer Herkunft,[15] der seine psychologische Rechtstheorie im Kontext mehrerer Wissenschaftsdisziplinen entwickelt hatte,[16] nicht zuletzt durch sein persönliches Wirken

auch beim Zitieren anderer Autoren gebraucht). Wird eine Person wiederholt erwähnt, ist ihr Vorname meistens auf den ersten Buchstaben reduziert oder weggelassen.

12 Seine Konzeption des „Reismus" (auch „Konkretismus" genannt) setzt voraus, dass real nur einzelne, in Zeit und Raum identifizierbare Gegenstände (Konkreta) existieren, und beinhaltet eine ontologische und eine semantische Interpretation dieses Befundes.

13 Mehr über diese Inspirationen: Woleński, 1985, S. 289 ff.

14 Czepita, Czepita, S., Koncepcje teoretycznoprawne w Polsce międzywojennej [Rechtstheoretische Konzeptionen im Zwischenkriegspolen], „Czasopismo Prawno-Historyczne" XXXII (1980), zeszyt 2, S. 109.

15 Im polnischen Schrifttum ist seit langem die Übung verwurzelt, Petrażycki als einen polnischen Gelehrten schlechthin zu betrachten. In wissenschaftshistorischer Hinsicht handelt es sich aber m.E. um einen Grenzgänger, der erst durch mehrere Zuordnungen zutreffend charakterisiert werden kann: der Herkunft, Muttersprache und Selbstidentifikation, der er auch in Berlin und St. Petersburg Nachdruck verlieh, polnisch; dem Entstehungsort seiner wichtigsten Werke und ihrer Originalsprache nach z.T. deutsch und ganz besonders russisch; der Thematik und Betrachtungsweise nach kosmopolitisch. Setzt man als objektives Kriterium moderner polnischer Wissenschaft das der Originalsprache relevanter Werke, ihres Entstehungsorts und ursprünglichen Wirkungskreises voraus, muss die Lehre Petrażyckis m.E. korrekt als ein zwar enorm wichtiger, doch im Grunde äußerer Faktor in der Entwicklung der polnischen Wissenschaft betrachtet werden. Nichts ändert daran die historische Tatsache, dass unter der russischen Herrschaft in der Zeit, als Petrażyckis Schaffenskräfte ihren Höhepunkt erreichten, die Pflege der Wissenschaft in polnischer Sprache einschneidenden Beschränkungen unterlag. Daher würde ich in der Bezeichnung »Begründer der polnischen Rechttheorie« (vgl. den Titel von Czepita, S., Leon Petrażycki and Czesław Znamierowski – Founders of the Polish Theory of Law, in: Ziembiński, Zygmunt (ed.), Polish Contributions to the Theory and Philosophy of Law, [Serie:] Poznan Studies in the Philosophy of Sciences and the Humanities, vol. 12, Amsterdam 1987) das erste Substantiv durch »Inspirator« ersetzen. – Zur Frage der „geographischen" Zuordnung Petrażyckis vgl. Walicki, A., Legal Philosophies of Russian Liberalism, London 1992, S. 224f. sowie die Worte des bekanntesten poln. Schülers Petrażyckis nach dessen Tod: »In seinen deutschen Jugendjahren erlangte er großen Ruhm, der aber nur auf Deutschland beschränkt [gemeint sich offensichtlich die Arbeiten: PETRAŻYCKI, L., Die Fruchtverteilung beim Wechsel der Nutzungsberechtigten. Vom Standpunkt des positiven Rechtes und der Gesetzgebung, Berlin 1892; ders., Die Lehre vom Einkommen. Vom Standpunkt des gemeinen Civilrechts unter Berücksichtigung des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Bd. 1: Grundbegriffe, Berlin 1893, Bd. 2: Einkommensersatz, Berlin 1895] und mit keinem größeren Werk fortgesetzt wurde. Alle weiteren Werke erschienen auf Russisch und brachten ihm in Russland zwar eine außergewöhnliche Stellung, doch die Atmosphäre dieses Landes, die dazu neigte, extreme oder krankhafte Tendenzen zu erzeugen und zu übernehmen, war für die objektive Diskussion und Verbreitung seines Evolutionismus mit dessen strikt wissenschaftlichen Grundlagen und gesund optimistischem Verhältnis zur Natur und zum Fortschritt nicht förderlich. […] Während der letzten Jahre in Polen, nach den schweren Erlebnissen der [russischen] Umstürze, waren seine Kräfte schon angebrochen; der Denker hat bis zu seinen letzten Tagen gearbeitet, doch nichts zu Ende geschrieben und veröffentlicht.« (LANDE, J., Leon Petrażycki, „Przegląd Filozoficzny" XXXV (1932), S. 3ff; abgedruckt in: *Lande, J.,* Studia z filozofii prawa [Rechtsphilosophische Studien; gesammelte Werke], oprac. Kazimierz Opałek, Warszawa 1959, S. 4f).

16 Die Lehre Petrażyckis, wie der bekannteste seiner polnischen Schüler Jerzy Lande formuliert, dehne sich „weit über die Grenzen der juristischen Disziplinen" aus und verbreite „auf das ganze Gebiet der Geistes- und Sozialwissenschaften ihre Wirkung". Das Recht als psychisches Erlebnis fassend, gebe sie „eine eingehende psychologische Analyse der Rechtserscheinung und eine Darstellung der Tendenzen, welche sich in ihrer motivierenden Wirkung, in Anpassungsprozessen und in der Erzeugung sozialer Gebilde äußern, sowie ihrer Verhältnisse und Beziehungen zu anderen (moralischen, ökonomischen) Motiven". Die Individualpsychologie leite zur Soziologie und allgemeinen Entwicklungstheorie über. Das Werk *Petrażyckis* enthalte „die methodologischen und psychologischen Grundlagen einer Theorie mit einer tiefgreifenden Kritik vieler traditioneller Lehren", insbesondere strebe sie „zur strengen Abgrenzung und abgesonderten Ausbildung des theoretischen, dogmatisch-normativen und teleologischen Erkenntnisgebietes"; nicht zuletzt enthalte das Werk *Petrażyckis* ein „Programm der Rechtspolitik als teleologische Disziplin, welche Probleme der Kritik und der Vervollkommnung des Rechts systematisch auf Grund der von der Rechtstheorie erfassten Motivations- und Entwicklungstendenzen auflösen soll." (LANDE, J., [Polnische] Rechtsphilosophie, in: *Oesterreich, Traugott K.* (Hrsg.), Friedrich Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie. Fünfter Teil: Die Philosophie des Auslands vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis auf die Gegenwart, Berlin 1928, S. 332).

in wissenschaftlichen Kreisen des Landes in den 20er Jahren, wurde das Bewusstsein polnischer Juristen für die Einsicht geschärft, dass eine adäquate allgemeine Rechtsbetrachtung, die über historisch-konkrete Rechtsphänomene und hic et nunc praktisch relevante Rechtsfragen hinausblickt, auf dem Boden herkömmlicher juristischer Arbeitsmethoden oder spekulativer Philosophie, ohne Öffnung für Erkenntnisse moderner Wissenschaften kaum möglich ist.[17]

Als Selbstverständlichkeit galten Kenntnisse der einschlägigen ausländlichen Fachliteratur, wenngleich aus historisch-kulturellen Gründen die „geographischen" Schwerpunkte anders gelagert waren als dies etwa heute der Fall ist. Das Wichtigste aus dem deutsch- und dem französischsprachigen Raum war gut bekannt und reichlich zitiert.[18] Besonderen Widerhall riefen moderne deutsche Konzeptionen hervor, die mit dem kontinentalen Rechtspositivismus verknüpft waren oder, umgekehrt, diesem gegenüberstanden (Freirechtsschule, neue Naturrechtsströmungen).[19] Unter den zeitgenössischen deutschsprachigen Autoren erfreute sich Hans Kelsen besonderer Aufmerksamkeit bei polnischen Rechtsphilosophen, wovon noch nachstehend die Rede sein wird. Aus dem französischen Sprachraum kamen insbesondere rechtsrealistische, aber auch naturrechtliche Inspirationen.[20] Einen gewissen Einfluss hatten ferner das italienische (zumal naturrechtliche) und das vorrevolutionäre russische Schrifttum mit seinen Entwürfen einer modernen Rechtstheorie.

Die Bedeutung der letzteren schildert der marxistische Rechtstheoretiker der Nachkriegszeit Kazimierz Opałek wie folgt: „Die Rechtstheorie entstand unter dem Einfluss des Positivismus – nicht des juristischen, sondern des allgemeinphilosophischen Positivismus, derjenigen Richtung, die in Opposition zur herkömmlichen Metaphysik stand und die Durchsetzung eines empirisch begründeten, exakten Wissens auch in den Sozialwissenschaften anstrebte. Die Rechtstheorie sollte programmatisch eine ‚positive Wissenschaft' mit einer realistischen Ausrichtung sein. Als ‚Theorie', die den ‚Träumereien' von ‚Rechtsidee' und rechtlichen Werten zum Trotz das real Vorhandene erforscht, wurde sie der Rechtsphilosophie entgegengesetzt. Im Unterschied zur Rechtsenzyklopädie als eklektischer Mischung von Grundinformationen über das Recht sollte sie richtige ‚Theorie' im Sinne einer systematischen Wissenschaft sein. Sie war schließlich ‚Theorie' als Wissenschaft von Fakten und nicht von dem, was gilt, anders als die formaldogmatische Lehre des juristischen Positivismus. […] Es ist außerordentlich interessant, dass diese neue Konze-

17 Ähnlich Czepita, S., Leon Petrażycki and Czesław Znamierowski – Founders of the Polish Theory of Law, in: Ziembiński, Zygmunt (ed.), Polish Contributions to the Theory and Philosophy of Law, [Serie:] Poznan Studies in the Philosophy of Sciences and the Humanities, vol. 12, Amsterdam 1987.

18 Mancher Autor muss auch Kenntnisse dieser beider Sprachen beim Leser vorausgesetzt haben, wovon viele Zitate nicht nur in Fußnoten, sondern auch im Haupttext zeugen. So etwa führt der Krakauer Rechtsphilosoph Władysław L. Jaworski in seinem Lehrbuch des Verwaltungsrechts (Jaworski, W.L., Nauka prawa administracyjnego. Zagadnienia ogólne [Verwaltungsrechtslehre. Allgemeine Fragen], Warszawa 1924) die Definitionen des subjektiven Rechts und des subjektiven öffentlichen Rechts u.a. von Jellinek, Bühler, Herrnritt und Kelsen in der Originalsprache (S. 105f, 112) anführt, um ferner ganze deutsche Absätze von Barthel über das Prinzip der Polarität bei Goethe in die Betrachtungen über den Staatsbegriff aufzunehmen (S. 189ff). Etwas kürzer ist im gleichen Werk das Zitat aus einer Schrift des in Französisch schreibenden polnischen Philosophen Hoene-Wroński (S. 188f). Das während des 2. Weltkriegs geschriebene Werk des Wilnaer Rechtsprofessors Bronislaw Wróblewski über die Rechts- und die juristische Sprache (Wróblewski, B., Język prawny i prawniczy. [Rechtssprache und juristische Sprache] Kraków 1948) endet mit einer ausführlichen Anekdote in französischer Sprache. Häufig stößt man in rechtsphilosophischen Arbeiten lateinische und altgriechische Zitate.

19 Czepita, S., Koncepcje teoretycznoprawne w Polsce międzywojennej [Rechtstheoretische Konzeptionen im Zwischenkriegspolen], „Czasopismo Prawno-Historyczne" XXXII (1980), zeszyt 2, S. 110.

20 Ders. a.a.O.

ption gerade von russischen Gelehrten um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert unterbreitet wurde. Umsonst wäre sie im Westen zu suchen, sogar in der an mannigfachen Ideen reichen deutschen Wissenschaft, wenngleich zugegeben werden muss, dass die Verfechter der Rechtstheorie, vornehmlich N.M. Korkunow, L. Petrażycki und G. Szerszeniewicz unter Einfluss der deutschen Wissenschaft standen."

Die in Sowjetrussland etablierte marxistische Rechtsauffassung war im Zwischenkriegspolen verhältnismäßig wenig bekannt und stand bei weitem nicht im Mittelpunkt des rechtsphilosophischen Interesses. Kritische Betrachtungen über verschiedene Aspekte der sowjetischen Rechtsdoktrin und -praxis sind in einigen Arbeiten von S. Frydman (mehr dazu im Folgenden), Wiktor Sukiennicki und Konstanty Grzybowski zu finden. Der Rechtsphilosoph und Finanzrechtler von der Katholischen Universität Lublin Ignacy Czuma versuchte wiederum, die Ursprünge der Rechtsdoktrin des „Sowjetismus" in abendländischen Kulturströmungen zu erblicken: dem „atheistischen Rationalismus", dem „Monismus von Staat und Recht" und der „Abneigung gegenüber Verknüpfungen des Rechts mit Moral, Metaphysik und Religion", die im Westen Europas nicht voll zum Zuge kommen konnten, doch fast ungehindert in den Osten des Kontinents exportiert wurden.

Kaum bekannt waren im Zwischenkriegspolen die skandinavische Rechtschule oder Beiträge, die in den neuen europäischen Staaten in ihren Nationalsprachen erschienen. Selbst die angelsächsische allgemeine Rechtslehre war damals – was unserem heutigen rechtswissenschaftlichen Nachwuchs seltsam vorkommen dürfte – nur spärlich bekannt.

Die Entwicklung der Rechtsphilosophie i.w.S. wurde durch das universitäre juristische Ausbildungsmodell begünstigt. Mit rechtsphilosophischem Stoff hatte der polnische Rechtsstudent in den 20er und 30er Jahren während seines Studiums im Rahmen von zwei Pflichtfächern zu tun: am Anfang in einem propädeutischen Fach, etwa mit der Bezeichnung „Rechtsenzyklopädie", in einem späteren Semester in der Rechtsphilosophie bzw. Geschichte der Rechtsphilosophie. Für besonders Interessierte wurden rechtsphilosophische Themen in den von Professoren geleiteten Seminaren vertieft. Die Rechtsphilosophie war das einzige Pflichtfach, in dem alle Bewerber um den Doktorgrad der Rechtswissenschaften ein Examen abzulegen hatten. In den 30er Jahren verlief unter Rechtswissenschaftlern eine rege Diskussion über eine Reform des Rechtsstudiums, in der Anhänger eines humanistisch-theoretisch orientierten Modells der Juristenbildung Verfechtern eines mehr praktisch orientierten Modells gegenüberstanden. Nach einer Rechtsverordnung des zuständigen Ministers vom 12. August 1939, die angesichts des Krieges zum ersten Mal im Studienjahr 1945/46 Anwendung fand, sollte am Anfang des Studiums die „Einführung in die Rechtswissenschaften" und im vierten (letzten) Studienjahr die „Rechtsphilosophie" als Pflichtfach gelesen werden.[21]

Das Interesse für rechtsphilosophische Fragen wurde nicht zuletzt durch juristische Fachzeitschriften, insbesondere „Przegląd Prawa i Administracji"[22] (Lemberg), „Czaso-

21 Opałek, K., Filozofia prawa – jurysprudencja analityczna – teoria prawa [Rechtsphilosophie – analytische Jurisprudenz – Rechtstheorie], „Państwo i Prawo" XVI (1961), zeszyt 1, S. 13. – Im Fall des zuletzt genannten Autors russischer Sprache handelt es sich um den 1912 gestorbenen Gelehrten polnischer Herkunft Gabriel Szerszeniewicz, „einen der einflussreichsten Zivilisten der letzten Jahrzehnte des zaristischen Russlands", der auch als „Mitbegründer der Rechtsstaatsidee in Russland" gilt (Zieliński, M., Gabriel Szerszeniewicz (1863–1912) – jego życie i pogląd na kwestię poszanowania prawa. W związku ze stuleciem śmierci [… sein Leben und seine Ansicht zur Frage der Rechtsachtung. Aus Anlass des 100. Todestages], in: Palestra LVII (2012), numer 1–2, S. 234 ff.).

22 In diesem Kontext weist der Autor auf „das Erbe der sozialen Disziplin, die durch die christliche Philosophie vermittelt wurde und die gesamte Kultur des Abendlandes stark prägt", hin. „In seinem rationalistischen und rationalisierenden Teil

pismo Prawnicze i Ekonomiczne“ (Krakau), „Themsis Polska“ (Warschau), „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny“[23] (Posen), „Rocznik Prawniczy Wileński“ und „Wileński Przegląd Prawniczy“ (Wilna), aber auch die philosophische Zeitschrift „Przegląd Filozoficzny“ wachgehalten.

Es sei noch bemerkt, dass der Begriff „Rechtphilosophie“ damals im weiten Sinne verwendet wurde, wie etwa in der 1905 von Juliusz Makarewicz geprägten Definition: „Unter Rechtsphilosophie im weitesten Sinne des Wortes verstehen wir die Lehre, welche sich zur Aufgabe stellt, eine Synthese der Rechtserscheinungen zu schaffen.“[24] Die Unterscheidung zwischen Rechtsphilosophie und Rechtstheorie war keine Selbstverständlichkeit und befand sich erst quasi im Keimstadium.[25] Daher wird im Folgenden von Rechtsphilosophie und Rechtsphilosophen im weiten Sinne die Rede sein, wobei im Hinterkopf behalten wird, dass mancher Autor für seine Arbeit die „modernere“ Bezeichnung „Rechtstheorie“ bevorzugte[26] oder etwa der im Folgenden besprochene Thomist Czesław Martyniak 1939 die Rechtsphilosophie als philosophische (und somit nicht der Wissenschaft in seinem Sinne angehörende) Disziplin, die er auch „sapientia iuris“ nannte, der Rechtstheorie gegenüberstellte, der er die Rolle einer mathesis universalis aller Rechtswissenschaften zuwies. Im Übrigen ist es interessant, dass der Terminus „Rechtsphilosophie“, der in der kommunistischen Zeit verdrängt wurde, heute wieder nicht nur gern verwendet, sondern von vielen auch schlicht für ein Äquivalent der „Rechtstheorie“ gehalten wird.[27]

Die vorliegende Darstellung konzentriert sich auf die Periode von 1918 bis 1939. Bis auf wenige Ausnahmen können hier die früheren Werke polnischer Autoren, da sie nur einen geringen Einfluss auf die Leistungen der Rechtsphilosophie der Zwischenkriegszeit hatten, nur am Rande erwähnt werden.[28] Mit berücksichtigt werden hingegen Veröffentli-

---

hatte sich das Abendland zwar von den Quellen des Christentums abgewendet, doch es bewahrte und festigte in sich dessen soziale Werte, um nur die persönliche Freiheit, das Gleichgewicht im Verhältnis von Individuum und Gemeinschaft, das Eigentumsrecht und das Ansehen der Staatsmacht aus sittlicher Überzeugung heraus zu nennen. Zudem zeichnet sich das Abendland durch eine nüchterne Einstellung des Menschen zum Leben und zu dessen Problemen aus.“ Dies seien die beiden Hauptgründe dafür, dass der atheistische Rationalismus aus seinen Ideen und Ansätzen „keine letzten Konsequenzen“ in Bezug auf staatliche und rechtliche Einrichtungen des Westens Europas gezogen habe. „Russland ist [hingegen] mystisch, aformal, anormativ, ihm passt Aristoteles nicht, es kennt nicht den Thomismus, in seinen intellektuellen und ästhetischen Höhepunkten neigt es mit Vorliebe zum Platonismus. Der Mensch des Abendlandes, der seine direkte Bindung an das Christentum zwar eingebüßt hat, bleibt indirekt darin stecken, indem er viele seiner Normen in ihrer weltlichen, säkularen Gestalt als eigene betrachtet; der von seinem Glauben losgelöste Mensch Russlands ist den Doktrinen ausgeliefert, die er wiederum äußerst dogmatisch, unkritisch und naiv auffasst.“ (Czuma, I., Filozoficzne punkty styczne Zachodu i bolszewizmu [Philosophische Berührungspunkte des Abendlandes und des Bolschewismus], [Reihe:] Koło Badań Naukowych XX. Teologów K. Uniwersytetu Lubelskiego, numer 1, Lublin 1930, S. 41 f). In einer im gleichen Jahr erschienenen allgemeinphilosophischen Skizze zu derselben Frage führt der Autor die geistige Entzweiung des zunächst einheitlichen Abendlandes, zu deren Früchten auch der Bolschewismus gezählt wird, auf das Auftreten Martin Luthers zurück (Czuma, Filozoficzne punkty,1930, S. 11).

23 Czepita a.a.O. Als Beispiel kann hier angeführt werden, dass der Autor einer 1925 erschienenen Studie zur Befehlsproblematik (Cheliński, S., Pojęcie rozkazu w świetle ogólnej teorii norm [Befehlsbegriff im Lichte der allgemeinen Normentheorie], „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” XXIII (1925)) ausführlich u.a. die deutschsprachigen Autoren Simmel, Wund, Windelband, Kelsen, Somló, Paulsen, Husserl, Sigwart, Reinach, Bierling, Binding, Ehrenfels und Jhering zitiert, doch die damals bereits gut bekannte Befehlslehre von John Austin nur in einer Fußnote (auf S. 117) erwähnt, in der lediglich auf die Darstellung der Austinschen Konzeption in der deutschsprachigen Arbeit des Ungarn Félix Somló „Juristische Grundlehre“ verwiesen wird. – Vergleichbar mit der Bedeutung, die im heutigen Schrifttum das Englische als Sprache international geläufiger Fachausdrücke hat, war damals immer noch die Rolle von Latein und Altgriechisch.

24 Näheres (m.w.N.): Czepita, 1980, S. 109 f.; Kryniecka-Piotrak/Grat.

25 Ältere Schreibweise: „Administracyi“.

26 Ursprünglich: „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny“.

27 Zitiert nach Makarewicz, J., Moderne Aufgaben der Rechtsphilosophie, „Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart“, 33 (1906), S. 241.

28 Kuźmicz, K., bemerkt, dass beide Termini im polnischen Sprachgebrauch der Zwischenkriegszeit als gegenseitig austauschbare Synonyme verwendet wurden (Immanuel Kant jako inspirator polskiej teorii i filozofii prawa w latach 1918–1950 [I. Kant als Inspirator der polnischen Rechtstheorie und -philosophie 1918–1950], Białystok 2009, S. 19, 221).

chungen aus den ersten Jahren nach dem 2. eltkrieg, soweit sie sich als direkte Fortsetzung der Vorkriegsarbeit des betreffenden Autors einstufen lassen.

Die Zeit zwischen den beiden Weltkriegen kann als Zeit eines modernen Aufschwungs der Rechtphilosophie in polnischer Sprache eingeschätzt werden, Zeit der Auseinandersetzung mit neuen Ideen in ziemlich großzügiger Öffnung für moderne Tendenzen der ausländischen Rechtslehre. Eines Aufschwungs, der später bei allen ideologisch-politischen Entartungen in der kommunistischen Zeit auch für die damals wirkenden Rechtstheoretiker inspirierend war.

Für den bereits zitierten Stanisław Czepita steht es außer Zweifel, dass „in den Jahren 1918–1939 eine dynamische und allseitige Entwicklung polnischer rechtstheoretischer Konzeptionen zu verzeichnen ist. Dies fällt besonders auf, wenn man das Augenmerk auf die bescheidenen Leistungen auf dem uns interessierenden Gebiet in der unmittelbar früheren Epoche richtet, nämlich der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts und des Beginns des 20. Jahrhunderts. [...] Die zu Zeiten der II. Republik Polen entwickelte allgemeine Rechtsbetrachtung war eng mit den damaligen rechtstheoretischen Tendenzen in Westeuropa verbunden. In unserem Lande fanden sich, oft hervorragende, Anhänger des juristischen Positivismus, des Normativismus und des Naturrechts. Doch das Gesamtbild der polnischen Rechtstheorie der Zwischenkriegsjahre wurde durch realistische, namentlich psychologistische und soziologistische Konzeptionen geprägt. Deren Vertreter waren die damals hervorragendsten Rechtstheoretiker: Leon Petrażycki, Jerzy Lande, Czesław Znamierowski. Die polnischen realistischen Konzeptionen, die weitgehend unabhängig von den ausländischen entstanden, stellten einen weltweit wertvollen Beitrag zur Rechtstheorie dar. Das gilt insbesondere für die psychologistischen Konzeptionen in der von Petrażycki[29] und

29 Bezeichnend erschienen die terminologischen Schwankungen bei einem der führenden Rechtsphilosophen jener Zeit Jerzy Lande: 1916 wollte er mit dem Terminus „Rechtsphilosophie“ zwei Wissenschaften umfassen: „in erster Reihe die allgemeine Rechtstheorie“ als „die Wissenschaft, die das feststellt, was sich über das Recht als eine spezifische Klasse von Erscheinungen sagen lässt“, und neben ihr den anderen, praktischen Teil der Rechtsphilosophie – „die allgemeine Rechtspolitik“ als „die teleologische Wissenschaft, deren Aufgabe es ist, das Ideal im Recht und die Mittel zu seiner Erzielung festzulegen“; gleichzeitig stellte er fest: Hätte jemand vor 20 Jahren den Terminus „Rechtsphilosophie“ gebraucht, „wäre er zweifellos in massiven Verdacht geraten, unverzeihlichen spekulativen Neigungen zu huldigen – so sehr war in der noch vor kurzem herrschenden Atmosphäre des so genannten ‚Positivismus‘ der Terminus ‚Philosophie‘ als solcher im Verruf“ (aus einem Vortrag bei der Polnischen Psychologischen Gesellschaft, abgedruckt in: aus einem Vortrag bei der Polnischen Psychologischen Gesellschaft, abgedruckt in LANDE, J., Leon Petrażycki, „Przegląd Filozoficzny“ XXXV (1932), S. 3ff; abgedruckt in: Lande 1959, S. 87f.). 12 Jahre später berichtete er von der damaligen polnischen »Rechtsphilosophie« i.w.S., ohne den Terminus »Rechtstheorie« zu gebrauchen (LANDE, J., [Polnische] Rechtsphilosophie, in: Oesterreich, Traugott K. (Hrsg.), Friedrich Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie. Fünfter Teil: Die Philosophie des Auslands vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis auf die Gegenwart, Berlin 1928). Beide Termini verwendet abwechselnd in seinem Aufsatz über die poln. Rechtsphilosophie sein Krakauer Schüler, ohne ihre Verschiedenheit zu verzeichnen: OPAŁEK, K., Państwo współczesne. Wiadomości ogólne. Ustrój polityczny Anglii – Francji – Stanów Zjedn. – Związku Radzieckiego – Polski, [Der moderne Staat: Allgemeines: politische Ordnungen Englands, Frankreichs, der Verein. Staaten, der Sowjetunion und Polens], Poznań 1948. Seinen Studenten in Krakau dozierte er von der „theoretischen Rechtsphilosophie“ (der „Rechtstheorie“) und der „praktischen Rechtsphilosophie“ (der „allgemeinen Rechtspolitik“); dabei verwarf er mit Nachdruck den Gedanken, der Rechtstheorie als Wissenschaft die Rechtsphilosophie als „Anwendung der Philosophie auf das Gebiet des Rechts“ gegenüberzustellen, und zwar mit folgender Argumentation: „Diese Ansicht würde dazu führen, dass von jedem Gegenstand der Erkenntnis eine ‚einfache‘ Wissenschaft und neben ihr noch eine ‚philosophische‘ möglich ist. Da aber jede Frage nur auf eine einzige Weise wissenschaftlich gelöst werden kann [sic!], würde jene ‚Philosophie‘ unwissenschaftliche und somit wertlose Aussagen beinhalten. (Dieses Fazit bedeutet keineswegs ein negatives Urteil zur Frage der Philosophie als Wissenschaft von dem ihr eigenen Gegenstand, der gegenüber dem anderer Wissenschaften verschieden ist).“ Dieses führt Lande zu dem Schluss, dass es sich bei der Wahl zwischen „Rechtsphilosophie“ einerseits und „Rechtstheorie“ sowie „(allgemeiner) Rechtspolitik“ andererseits lediglich um eine „Entscheidung zugunsten bequemerer Termini“ handeln kann; er selbst entscheidet sich abschließend für „Rechtstheorie“ und „Rechtspolitik“, weil diese Termini „klar und eindeutig“ seien (aus dem Universitätsskriptum „Methodologische Einführung in die Rechtswissenschaften“ (poln.) von 1929/30; zitiert nach der von J. Wróblewski bearbeiteten Fassung von 1949: Lande, 1959, S. 337 ff, hier S. 398 f). – In seinem nach dem Krieg erschienenen Beitrag über die poln. Rechtsphilosophie verwendet Landes Schüler Kazimierz Opałek beide Termini abwechselnd, ohne ihre Verschiedenheit zu verzeichnen (Opałek, K., Państwo współczesne. Wiadomości ogólne. Ustrój polityczny Anglii – Francji – Stanów Zjedn. – Związku Radzieckiego – Polski, [Der moderne Staat: Allgemeines: politische Ordnungen Englands, Frankreichs, der Verein. Staaten, der Sowjetunion und

seinen Schülern geprägten Fassung. Die polnischen soziologistischen Konzeptionen, die in vielen Punkten viel eingehender sind als etwa die des amerikanischen Funktionalismus[30], fanden angesichts der tragischen historischen Ereignisse kaum Widerhall im Ausland."[31] Die Dominanz der mit dem philosophischen Positivismus verbundenen psychologistischen und soziologistischen Konzeptionen habe sich auch darin ausgewirkt, dass „die im wiedergeborenen Polen betriebene allgemeine Rechtsbetrachtung durch stark antispekulative Einstellung gekennzeichnet war. Der Realismus polnischer rechtstheoretischer Konzeptionen unterschied diese günstig von vielen vagen und spekulativen oder platt praktizistischen Konzeptionen der damaligen Rechtstheorie in der Welt."[32]

Ähnlich schätzt das aus heutiger Sicht der Rechtsphilosoph jüngerer Generation Aleksander Stępkowski ein, der eine Dominanz der „soziologischen Perspektive" in der polnischen Rechtsphilosophie der Zwischenkriegszeit feststellt. Dabei hebt er einen Zusammenhang zwischen der psychologischen Rechtstheorie Petrażyckis und der soziologischen Rechtsbetrachtung hervor. Soziale Dimensionen seien auch bei denjenigen Rechtstheoretikern zu beobachten, die unter Einfluss der Kelsenschen Rechtslehre oder der analytischen Philosophie der Lemberg-Warschau-Schule standen.[33] Interessante realistisch orientierte Beiträge stammen zumal von jüngeren Rechtsphilosophen der Zwischenkriegszeit, die ihre juristische Ausbildung bereits im unabhängigen Polen erhalten hatten und ihre Arbeiten in den 30er Jahren verfassten.

Anna Kryniecka-Piotrak und Ireneusz S. Grat machen auf die Mannigfaltigkeit von Richtungen in der polnischen Rechtphilosophie der Zwischenkriegsperiode aufmerksam: „Trotz einer entschiedenen Dominanz der positivistischen Strömung und der minimalistischen Philosophie, trotz der Neigung, die Forschung auf das Reale zu beschränken, ist diese

Polens], Poznań 1948, passim).

30 So zählt etwa der namhafte Autor von der Universität Thorn die „Rechtsphilosophie (Rechtstheorie)" zu den Rechtswissenschaften und bemerkt, dass die Termini „Rechtsphilosophie" und „Rechtstheorie" bzw. „Rechts- und Staatstheorie" praktisch als gegenseitig austauschbare Bezeichnungen verwendet würden, wobei der erstgenannte „korrekter" erscheine (Morawski, L., Wstęp do prawoznawstwa [Einführung in die Rechtswissenschaft], Toruń 2009, S. 13f).

31 Zur früheren Geschichte sei wenigstens Folgendes gesagt: Als Urvater der weltoffenen Rechtslehre in Polen (in den Zeiten, als es noch keine Spezialisierung innerhalb des Rechts und der Geisteswissenschaften überhaupt gab) könnte Paweł Włodkowic (lat. Paulus Vladimiri, ca. 1370 – ca. 1435) erachtet werden. Nach seinen Studien in Prag und Padua war er Lehrer an der ältesten polnischen Universität zu Krakau, der er eine Zeitlang als Rektor vorstand. 1415 vertrat er Polen auf dem Konstanzer Konzil, wo er sich insbesondere für den Konziliarismus einsetzte und mit Aufsehen erregenden Argumenten gegen die Politik des Deutschen Ordens auftrat. In seinem „Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infideium" stellte er die für die damalige Zeit nahezu revolutionäre These auf, dass die Heiden im Lichte des Naturrechts gleichberechtigte Angehörige der Völkergemeinschaft sind und als solche kein Ziel von Eroberungskriegen sein und nicht mit Gewalt erobert werden dürfen. Herausragende Rechtsphilosophen der Renaissance waren Jan Ostroróg (1436–1501, u.a. „Monumentum de rei publicae ordinationem") und der (zum Protestantismus übergetretene) Andrzej Frycz Modrzewski (lat. Andreas Fricius Modrevius, 1503–1572, u.a. „De Republica Emendanda", auch ins Spanische, Deutsche, Französische und Polnische übersetzt – dt. unter dem Haupttitel: „Von Verbesserung des gemeinen Nütz", Basel 1557). Nicht unerwähnt darf der Rechtsphilosoph der Aufklärungszeit Hugo Kołłątaj (1750–1812) bleiben, der als einer der Väter des polnischen „Regierungsgesetzes" vom 3. Mai 1791, der ersten geschriebenen Verfassung auf europäischem Kontinent, gilt und in seinen theoretischen Gedanken insbesondere unter dem Einfluss französischer Physiokraten stand. Im 19. Jahrhundert und zu Beginn des 20. Jahrhunderts standen polnischsprachige Rechtsphilosophen unter Einfluss der durch die Kantsche Philosophie geprägten Naturrechtsströmungen, der historischen Rechtsschule oder des Rechtspositivismus. – Mehr über Włodkowic: Völker, K., , Kirchengeschichte Polens, Bd. 7 d. Reihe: v. Vasmer, Max (Hrsg.), Grundriß der slawischen Philologie und Kulturgeschichte, Berlin 1930, S. 55ff; über Modrzewski: Maliniak, W., Andreas Fricius Modrevius. Ein Beitrag zur Geschichte der Staats- und Völkerrechtstheorien, Wien 1913; über die Rechtsphilosophie von der Renaissance bis zum 2. Weltkrieg: Opałek 1948; über die Rechtsphilosophie vom 19. Jahrhundert bis etwa 1927: LANDE, J., 1928.

32 Vgl. Fn. 15.

33 Gemeint ist der amerikanische Realismus, der in der marxistischen Rechtstheorie der Nachkriegszeit unter der Bezeichnung „Funktionalismus" kritisch erörtert wurde.

Periode auch durch das große Interesse für natürliches Recht (Naturrecht) gekennzeichnet. In der Suche nach Quellen, Form und Inhalt des idealen Rechts knüpften polnische Gelehrte an recht verschiedene Konzeptionen an. Sie griffen sowohl nach den herkömmlichen, auf den Thomismus gestützten Lehren als auch nach den Theorien des Naturrechts mit wechselndem Inhalt. Die Anhänger der letzteren interpretierten jenes Recht im Lichte der Philosophie von Immanuel Kant oder beriefen sich auf die Ansichten von Gustav Radbruch, Rudolf Stammler, Hans Kelsen oder Giorgio Del Vecchio. Daneben fehlte es auch nicht an Theorien, die für das Betreiben der Rechtsphilosophie in unserm Land spezifische Züge aufwiesen. Hierzu gehörten diejenigen, die eine Verbindung zwischen Naturrecht und polnischer Nationalphilosophie herstellten."[34]

Von den Schattenseiten meint Czepita: „Zum einen vermochte die mit ihren inneren Streitigkeiten beschäftigte polnische Rechtstheorie der Zwischenkriegsperiode lediglich in einem geringen Maße über die Formulierung von Postulaten und Programmen für ihre künftige Entwicklung hinauszugehen. Zum anderen trugen die akademischen, in hohem Maße verbalen Auseinandersetzungen um die Unterschiede hinsichtlich des Rechtsverständnisses zwischen den einzelnen rechtstheoretischen Konzeptionen, das oft von der Denkweise der juristischen Praxis weit entfernt waren, dazu bei, dass die Distanz zwischen der polnischen Rechtstheorie und den rechtswissenschaftlichen Einzeldisziplinen größer wurde."[35] Als fragwürdig kann auch die Neigung mancher Vertreter einzelner Richtungen erscheinen, den eigenen Standpunkt zu verabsolutieren und Ergebnisse, die auf Grund anderer philosophisch-methodologischer Ansätze erreicht wurden, vernichtender Kritik zu unterwerfen statt ihren komplementären Wert anzuerkennen.[36]

Mit dem Ausbruch des Zweiten Weltkriegs wurde der Aufschwung aufs Brutalste unterbrochen. Das dezimierte Hochschulwesen wurde zum Stillstand verurteilt und trat in den Untergrund. Polnischen Rechtsgelehrten, soweit sie nicht im Kampf gefallen waren oder sich nicht im westlichen Exil befanden, wurde das bittere bis tragische Schicksal der Intelligenzschicht des Landes zuteil, das ihr von Hitlerdeutschland aus nationalen, rassischen und polizeistaatlichen Gründen, von Sowjetrussland im Rahmen des permanenten Kampfes gegen die „Ideologie der Ausbeuterklassen" bereitet wurde.

Unmittelbar nach dem Krieg, während im politischen und Wirtschaftsleben des Landes die Ziele des neuen Regimes immer offener und brutaler durchgesetzt wurden, bemühten sich die kommunistischen Machthaber zunächst, den Anschein der Hochschul- und Wissenschaftsfreiheit zu bewahren, indem sie die Wiederbelebung des Hochschulwesens möglichst in den Vorkriegsstrukturen[37] und nach den Vorkriegsprogrammen[38] eine

34 Czepita, 1980, S. 142.
35 Ebd., S. 147 f.
36 Stępkowski, A., Polska myśl prawna i prawnicza w okresie II Rzeczypospolitej [Polnische Rechts- und juristische Doktrin in der Periode der II. Republik], [Manuskprit eines für die Publikation bei C. H. Beck und bei Peter Lang bestimmten Artikels im Rahmen einer Serie über Polens Rechtsgeschichte, Stand vom Januar 2011], [geplante engl. Ausgabe: A Synthesis of Polish Law, vol. 4 (1918–1939), eds. Tadeusz Guz et al.; geplant auch eine poln. und eine dt. Ausgabe]. Manuskript. Ich danke dem Autor für die Gelegenheit der Lektüre seines Beitrags vor dessen Erscheinen.
37 Kryniecka-Piotrak, A., Grat, I.S., Nauczanie filozofii prawa w Polsce [Rechtsphilosophieunterricht in Polen], in: Szyszkowska, Maria (red.), Nauka a polityka. Dziwne losy filozofii prawa w Polsce, Warszawa 2001, S. 16f.
38 Czepita, 1980, S. 147. Sehr ähnlich sah das in seinem Diskussionsbeitrag 1924 in einer in Krakau abgehaltenen Tagung polnischer Rechtsphilosophen eine ihrer Koryphäen, Jerzy Lande von der Universität Wilna: „Sieht man sich die heutige [einheimische] Produktion der Rechtstheorie an, so fällt die ungeheure Vielfalt der sich offenbarenden Konstruktionen auf. Und diese Mannigfaltigkeit von Ideen, dieser Mangel an irgendeiner Verwandtschaft zwischen dem, was verschiedene Autoren Rechtstheorie nennen, ist insbesondere darauf zurückzuführen, dass die meisten rechtstheoretischen bzw. rechtsphilosophischen Arbeiten im Grunde nur methodologische Einführungen sind. Die meisten Autoren bauen heute

Zeitlang duldeten. Doch der sich nach Stalin mit dem Aufbau des Sozialismus verschärfende Klassenkampf machte schließlich doch auch vor den Toren der Universitäten nicht halt. „Bürgerliche“ bzw. „im Dienst der Bourgeoisie stehende“ (sprich: sich nicht zum Marxismus bekennende) Professoren der politisch sensiblen Sozial- und Rechtswissenschaften wurden zwar nicht entlassen, doch ihr Spielraum wurde nicht zuletzt durch präventive Zensur, Unterbindung der Kontakte zur ausländischen Wissenschaft, schlechte Publikationsmöglichkeiten und Beschränkung des Einflusses auf die Studentenschaft und den wissenschaftlichen Nachwuchs eingeengt. Seit 1946 wurde der Begriff „Rechtsphilosophie“ als Lehrfachbezeichnung an den staatlichen Universitäten durch andere Bezeichnungen ersetzt[39]; 1950 verschwand er restlos[40] und wurde von der „Theorie des Staats und des Rechts“ abgelöst, die bereits in ihrer Bezeichnung eine Nachahmung der entsprechenden sowjetrussischen Disziplin war. Legitim erscheint jedoch die Frage, ob die im Nachkriegspolen unter der Flagge des Marxismus betriebene Staats- und Rechtstheorie, zumal seit der partiellen Entstalinisierung des politischen Lebens 1956, neben anderen Faktoren nicht deswegen ein relativ hohes Niveau erreichte, weil sie auf die Leistungen der einheimischen Rechtsphilosophie der Vorkriegszeit zurückblicken konnte.

Contact:
Dr. Bolesław Banaszkiewicz
Právnická fakulta Univerzita Varšava,
boleslavb@gmail.com

nicht das eigentliche Gebäude der Wissenschaft auf, sondern versuchen, Fundamente zu legen; sie bemühen sich nicht, eine Theorie zu entwickeln, sondern diskutieren darüber, wie diese Wissenschaft eben sein sollte. Wir befinden uns hier noch im wissenschaftlichen Vorbereitungszustand, wir wählen erst Werkzeuge für das künftige Schaffen. Solch eine Vorarbeit ist natürlich nicht nutzlos: Das methodologische Bewusstwerden ist unerlässlich, die Werkzeuge müssen sorgfältig vorbereitet werden. Die Gefahr besteht aber darin, dass man mitunter die Arbeit, für die die Werkzeuge bestimmt sind, völlig vergisst und so Werkzeuge herstellt, die für die eigentliche Arbeit nicht taugen, und seien sie noch so subtil. […] Da drängt sich die Forderung auf, der Autor möge uns die Theorie selbst, die so schön vorbereitet wird, das System von Theoremen über jenes neu zu erfassende Recht geben. Solch eine Forderung würde manchem Autor seine Arbeit lahmlegen, denn auf vielen jener Fundamente ließe sich keine Theorie aufbauen.“ (Lande, J., Norma a zjawisko prawne. Rozważania nad podstawami teorii prawa na tle krytyki systemu Kelsena [Norm und Rechtserscheinung. Betrachtungen über die Grundlagen der Rechtstheorie auf dem Hintergrund einer Kritik am System von Kelsen], „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne“ XXIII (1925), S. 61f).

39 Bei der gleichen Tagung sprach Lande auch von einer „Vermengung der wissenschaftlichen Fragen und Methoden“. In den ethischen Wissenschaften (hierzu zählt er auch die allgemeine Rechtslehre) gebe es entgegengesetzte Richtungen, „von denen jede dem Leser etwas Plausibles“ biete und „in gewissen Grenzen recht“ habe, doch „leicht der Kritik von der Gegenrichtung“ erliege. „Chronisches Leiden“ und „echter Fluch“ der ethischen Wissenschaften sei das „Zusammendrücken von Fragen verschiedener wissenschaftlicher Natur zu einer Frage“, das Bestreben, eine Rechts- oder Morallehre dort aufzubauen, wo mehrere Wissenschaften erforderlich seien, um die differenzierten Fragen zu beantworten. Die im 19. Jahrhundert herauskristallisierten realistischen Richtungen und idealistischen Richtungen hätten „jede ihrerseits ein gewisses Thesen- oder zumindest Fragenkapital erbracht, die für sich allgemeine Anerkennung erlangt haben. Einerseits glauben wir seit der Historischen Schule mit den Realisten, dass das Recht eine reale, in die Kausalitätskette eingeflochtene Erscheinung ist und empirisch erforscht werden kann; andererseits überzeugen uns die von den Gegenrichtungen aufgestellten Thesen, das das Vorkommen bzw. Wirken dieser oder jener psychischen oder sozialen Prozesse nicht über die Geltung von Moral- und Rechtsnormen entscheide und dass Rechte und Pflichten keine realen, sondern ideelle Begriffe sind, die Wertungen beinhalten. Es drängt sich das Fazit auf, dass diese beiden Richtungen, jede auf ihrem Feld, unterschiedliche Fragen stellen, die mit Hilfe unterschiedlicher Methoden und Lehren behandelt und beantwortet werden müssen, und dass das bisherige Verständigungshindernis in ihrem jeweiligen Exklusivitätsanspruch, in der Reduzierung von mehreren Erkenntnisebenen auf eine einzige besteht.“ (ebd., S. 62 f).

40 Der Verlust der Universitäten Lemberg und Wilna sollte durch die Errichtung von Universitäten in Breslau, Thorn und Łódź ausgeglichen werden. Offensichtlich als Gegengewicht zur Katholischen Universität Lublin wurde in derselben Stadt eine staatliche, de facto linksgerichtete Universität gegründet.

THE PARADIGM OF CONSTITUTIONALISM

Dmytry Byelov / doc. JUDr. Július Kováč, CSc. / Yana Lenger

The research process of genesis, evolution of constitutionalism as a science and its theoretical components are updated wide range of philosophical, epistemological and methodological issues related to the knowledge of general laws and structures of development of scientific knowledge. Powerful contribution to the development of this theoretical issues was conducted within the modern philosophy of science.

We said, in particular, the methodological value of concepts of science development of world famous philosophers of the twentieth century: K.Popper [1], T.Kuhn [2], I. Lakatos [3], P.Feyerabend [4], K.Polanyi [5] and others that are not only developed but also significantly upgraded the traditional scientific understanding of this area. Therefore, it is no exaggeration to say that today, without consideration of analytical and scientific contributions can not do any serious work on the methodology of constitutional law sciences.

A holistic vision of constitutionalism, followed to understand and explain the science of constitutional law based on certain conceptual precepts, which approximate to a number of basic units and diverge of long duration of its effect – the urgent requirement for the science of constitutional law, the answer to her desire to know the nature of their activities, through it – to know the nature of yourself. A possible variant of this review can serve as a paradigm approach.

This situation posit before constitutional doctrine and practice is quite complex and extremely important task: to develop the necessary theoretical, methodological and practical approaches to ensure system integrity, self-reliance and dynamism of the Constitution, on the one hand, and on the other – ensure the adequacy of the dynamics of social practice constitutionally established functional balance [6, p. 59].

One of the specific features of legal knowledge is external preconceived of the paradigm. If other humanities themselves define a subject, specific consideration (and the certainty of this is largely a consequence of the value orientation of the researcher, the selection of priorities of public life on the basis of ideological priorities), European law past few centuries has some issue, purposes of legal proceedings are determined entirely practical tasks, and in fact any serious theoretical difference has direct practical way [7, p. 34].

T. Kuhn in his Structure of Scientific Revolutions (1962) used the term "paradigm" to refer to the conceptual frameworks and/or worldviews of various scientific communities [2]. For T. Kuhn, a *scientific paradigm* includes models —like the planetary model of atoms — and theories, concepts, knowledge, assumptions, and values. The concept of a scientific paradigm was essential to Kuhn's argument that the history of science is characterized by conceptual frameworks giving way to new ones during what he called *scientific revolutions* [9, p. 88].

T. Kuhn believed that during periods of "normal science" scientists work within the same paradigm. Scientific communication and work proceeds relatively smoothly until anomalies occur or a new theory or model is proposed which requires understanding traditional scientific concepts in new ways, and which rejects old assumptions and replaces them with new ones [10, p. 51].

A paradigm of a scientific revolution in T. Kuhn's sense would be the *Copernican revolution*. The old model of the Earth at the center of a god's creation was replaced with a model that put Earth as one of several planets orbiting our sun. Eventually, circular orbits, which represented perfection and a god's design for the heavens in the old worldview, would be reluctantly replaced by *elliptical* orbits. Galileo would find other "imperfections" in the heavens, such as craters on the moon.

For T. Kuhn, scientific revolutions occur during those periods where at least two paradigms co-exist, one traditional and at least one new. The paradigms are incommensurable, as are the concepts used to understand and explain basic facts and beliefs. The two groups live in different worlds. He called the movement from the old to a new paradigm a *paradigm shift*.

Whether T. Kuhn was right or wrong about the history of science — and he has plenty of critics — his notions of a paradigm and a paradigm shift have had enormous influence outside the history of science. In many ways, how T. Kuhn is understood and applied is analogous to how Darwin's conception of natural selection has been misunderstood and applied outside evolutionary biology. For a paradigm of this type of misapplication, see the Skeptic's Dictionary entry on neuro-linguistic programming.

One of the more common applications of the terms *paradigm* and *paradigm* shift is to mean "traditional way of thinking" vs. "new way of thinking." Some New Age thinkers seem to think that paradigms can be created by individuals or groups who consciously set out to create them. They seem to mean by 'paradigm' nothing more than "a set of personal beliefs," e.g., Essays on Creating Sacred Relationships: The Next Step to a New Paradigm by Sondra Ray and Handbook for the New Paradigm from Benevelent Energies. Many of the New Age self-help promoters base their approaches on the notion that one's current paradigm is holding them back and what they need to do is create a new paradigm (set of beliefs, priorities, assumptions, values, goals, etc.) for themselves that will allow them to break through, etc. [10, p. 58-59]

The paradigm is also the prevailing pattern of thought in a discipline or part of a discipline [11, p. 60]. The paradigm provides rules about the type of problem which faces investigators and the way they should go about solving them. For constitutional law, for example, the paradigm would be referred to when questions such as 'what is constitutional law?'; 'what are the legitimate areas of investigation for constitutional law?'; 'how should constitutional law go about their investigations?' are asked. Perhaps the most powerful paradigm for Western thinkers has been the 'scientific method'.

Paradigm also had a narrower meaning: the so-called theory, which was taken as a model (method) resolution of a certain type of task or problem. In the methodology of science, the term coined G. Bergman, understanding him some common principles and standards of methodological research [21].

Today, the term "paradigm" is widely used in the scientific literature *(although in legal academic literature, this term is very difficult to find – D.B.)*. The original appli-

cation it was in the fields of natural science, but has become quite common in the field of human knowledge in a variety of interpretations, sometimes quite contradictory. This fact is obviously related to the objective difficulties in the accuracy of the transformation of the concepts of technical arguments in the humanitarian sector. Any parallels here does not lead to an unambiguous interpretation. The reason for this, in our view, lies in the specificity of technical concepts and vagueness of humanitarian concepts. Should be mentioned the multiplicity of approaches, such as concepts (categories) as legal ideology, objective truth, justice, the legal system, the principle of law, civil society, legal, etc.

In jurisprudence the term "paradigm" use recently. In our opinion, it is caused by the lack of understanding the semantic meaning of the term relation to legal science. Another reason we see in numerous improper use of its practice in other humanities. In many publications, the same phenomenon in the same context call paradigm or the concept or idea, etc. [8, c. 11].

In legal scientific literature can be found the following definition of the paradigm of law. M. Kuparashvili believe that the *paradigm is the sum of the theoretical and methodological provisions adopted by the scientific community as the standard for both direct studies and their interpretation, ordering, classification and evaluation* [15, c. 94]. F. Rayanov talking about the paradigm of law, defines them as *initial positions of the law* [16, c. 28].

A. Ovchinnikov offers the following definition of the legal paradigm: "a set of theoretical and methodological and axiological constants in the activities of legal thinking, which determines the development of legal science and practice on the basis of an understanding of the law, meaning law dominant in a particular historical and cultural point of legal thinking" [17, c. 161].

V. Malakhov uses the term *"in a broader sense than it is usually use in the scientific literature: "the most significant in the meaning of the term paradigm -scientist says - "to be a matrix of intellectual and spiritual understanding of reality, to be the epitome of the features of mental culture specific of nations and epochs, to represent the unity of intellectual and sensory perception of the world"* [18, c. 154].

The examples of the use of the term "paradigm" in law does not define its epistemology. In our opinion, the term "paradigm" in the legal interpretation is one of those philosophical positions, which, according to V. Sirih, can be considered scientific only after a comprehensive study [19, c. 129].

The introduction of the term "paradigm of constitutionalism" because of his metaphor requires caution, a similar use in other legal science terminology notation borrowed from other sciences ("legal matter", "energy of law", "law entropy", etc.). However, as noted S. Alekseev, to such terminological innovations have to go, "because the other way is not possible to mark something new and specific, that is revealed as a result of scientific research" [20, c. 7].

Thus, the paradigm of constitutionalism is the quintessential constitutional and legal knowledge at this level reached its integrity and interdependence of individual areas and structural components, and crystallized sociocultural functionality of this sphere of knowledge. With substantial part of the paradigm of constitutionalism is based on a synthesis of the main approaches to solving their problem field in all its aspects, with the exception of internal problems epistemological nature. Thus, the paradigm of con-

stitutionalism in concentrated form reflects the social importance of constitutionalism for the operation and development of constitutional law, and more broadly – as the legal aspect of society.

SUMMARY

Today, the term "paradigm" is used in the sense developed by American scientist T. Kuhn in "The Structure of Scientific Revolutions". The purpose of Kuhn's work is to describe at least a schematic concept of science that arising from the historical approach to the study of the research activities. The scientist developed the concept of the progression of science, based on its history. He believed that science develops as a result of scientific revolutions, based on a paradigm.

We offer the following definition the paradigm of constitutionalism – a set of ideal pieces of constitutional reality (concepts, values, principles, ideas and practices) that are divided by society at the present stage of development of the state and form a definite vision of constitutionalism, and specific areas of solving the problem of constitutionalism.

LITERATURE

Поппер К. Логика и рост научного знания / К.Поппер. — М.: Прогресс, 1983. – 211 с.

Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. - М.: «Прогресс», 1977. - 304 с.

Лакатош И. Избранные произведения по философии и методологии науки / И.Лакатош. — М.: Академический Проект, 2008. – 551 с.

Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / Пер. с англ. и нем. А. Л. Никифорова; общ. ред. и вступ. ст. И. С. Нарского — М.: Прогресс, 1986. - 542 с.

Поланьи К. Великая трансформация. / К. Поланьи. – М., 1961. – 429 с.

Бєлов Д.М. Парадигма конституціоналізму: теоретичні питання / Д.М. Бєлов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Випуск 18. – С. 57-60.

Бєлов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму: правова сутність та зміст / Д.М. Бєлов // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки» – 2012. – № 4 (Частина І). – С. 32-35.

Шаканов, Вячеслав Владимирович. Правовые парадигмы [Электронный ресурс]: дис. ... канд. юрид. наук по спец.: 12.00.01. – «теория и история права и государства; история правовым учений» / В.В.Шаканов. -М.: РГБ, 2006. – 193 с.

Kuhn, Thomas S. The Road Since Structure: Philosophical Essays, 1970-1993, With an Autobiographical Interview. eds. Jim Conant and John Haugeland, University of Chicago Press, 2000.

Kuhn, Thomas S. The Structure of Scientific Revolutions. 3rd ed. (University of Chicago, 1996).

Masterman, Margaret, "The Nature of a Paradigm," pp. 59–89 in Imre Lakatos and Alan Musgrave. Criticism and the Growth of Knowledge. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1970.

Бєлов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму / Д.М.Бєлов. – В.Березний: РК «Євростандарт», 2011. – 400 с.

Бєлов Д.М., Ленгер Я.І. Парадигма конституціоналізму, як категорія конституційного права України / Д.М.Бєлов, Я.І.Ленгер // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 30-31 березня 2013 р. – С. 40-42.

Бєлов Д.М., Парадигма українського конституціоналізму: теоретико-правові засади / Д.М.Бєлов, Я.І. Ленгер // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Держава і громадянське суспільство: стан та перспективи розвитку» (14 листопада 2013 р.) – Ірпінь. – Національний університет державної податкової служби України – 2013 р. – С. 7-9.

Купарашвнли, М.Д. Парадигма мышления и системы ценностей / М.Д. Купарашвили // Философские науки. - 2003. - № 8. - С. 94-105.

Раянов, Ф.М. Правовая организация общественной жизни: теория и практика / Ф.М. Раянов // Государство и право. - 2004. - № 12. – С. 5-9.

Овчинников, А.И. Юридическая герменевтика как правопонимание / А.И. Овчинников // Правоведение. - 2004. - № 4. - С. 160-169.

Малахов, В.П. Философия права: учеб. пособие / В.П. Малахов. - М.: Академ. Проект; Екатеринбург: Деловая кн., 2002. - 448 с.

Сырых В.М. Логические основания общей теории права: в 2 т. / В.М. Сырых. - 2-е изд., стер. - М.: Юстицинформ, 2004. - Т. 1: Элементный состав. - 528 с. - Т. 2: Логика правового исследования (Как написать диссертацию). - 560 с.

Алексеев С.С. Право и правовая система / С.С. Алексеев // Правоведение. - 1980. - № 1. - С. 5-9.

Syed Tazkir Inam. Constitutionalism – changing paradigm / Electronic copy available at: http://ssrn.com/abstract=1681530

Kontaktné údaje:

Dmytry Byelov
Doctor of Law,
Professor of department of constitutional Law and Comparative Law,
Uzghorod National University

doc. JUDr. Július Kováč, CSc.
Paneuropská vysoká škola, Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín

Yana Lenger
Candidate of Law,
associate Professor of department of constitutional Law and Comparative Law,
Uzghorod National University

RELIGION AS AN ELEMENT SENSE OF JUSTICE OF SOCIETY

Miroslava Gromovchuk

Today the one important issue is the sense of justice of society. Sense of justice depends on the attitudes and beliefs of people from their relationship to the political events taking place in society. Religious consciousness is one of the oldest forms of social consciousness, as was her main form for almost two millennia.

At least until the Age of Enlightenment in all existing societies, religion served as a foundation for the formation of ideology that defined the existence of a culture. All important areas of society and its institutions more or less marked religious legitimacy. Today they are separated from the church due to the order of society and its culture as a whole, and got the status of independent subsystems. At the same time, and the religion itself has become one of the spheres of social life. Now it is co-exists at the level of art, philosophy, science, politics, business and more. According to the differentiation and specialization of society the individual acquires the status of a free, autonomous subject: it is not obliged to accept anything on faith just blindly obey the force of tradition. Before it was an opportunity to voluntarily choose that branch of knowledge, which is available for realization of the prospect of his abilities. A person has right to profess any religion or profess none, limited purely secular activities. It is able to deny their faith in God, believe themselves free-thinker or an atheist [1, s.481].

Religion gets into all forms of human life, and to some extent, to influence the relationship between people and even the perception of the world. In relation to society, religion serves as a kind of subsystem (complex formation), which can influence the subconscious human nature, behavior and more. Religion and social status in the society which in recent years has grown to play a an important role in the promotion and consolidation in the behavior of high morality in the formation of their particular spiritual ideal, which determines the behavior and activities of man in any situation. According to T. Masaryk religion gives man morality, and morality is only part of the religion [2, s.303].

Y.Ylyn considered the sense of justice as an indissoluble unity of the legal, civil, moral and religious consciousness, which affects the whole human activities. The author noted that “the soul a religious man wake up those noble powers that are necessary for the prosperity of the noble state. The idea of a religious citizen is not only fraught with internal contradictions, but is one of the ideas with which humanity is concerned. Religious citizen connects in your soul the power of true religion with the sense of justice, and in this respect his sense of justice is a mature expression of his religion [3, s.220].

Religious consciousness (if it is free from religious limitations) binds directly to the person with the highest reality, it assigns to questions about God (wider - transcen-

dent abyss as such), the soul, death and immortality and freedom, personal responsibility and salvation beyond this world [4, p.18]. The religious sense of justice based on conscience and desire for a fair law, and the right turn is the source of religious morality.

We completely agree with the opinion of S.Zdioruk, which notes that a society that leaves no spaceI for God, usually turns into a society of mass consumption and mass culture, which is preached or simply sit cult of violence, individualism and selfishness, unlimited use of material goods and even people (in relation to the human devoid of humanity, man - it's just a thing, and no more) [1, c. 63].

Came today society feels the need for spiritual cleansing and guidelines theologians at the exit of the complex conditions that are considered hopeless, because the underestimation of the religious factor of the politicians leads to the actual stimulus and ignoring the important springs of both foreign and domestic policy. Understanding and adequate account of the religious factor in politics would make Ukraine a more effective social policy, both domestically and internationally.

Summarizing the above things in it must be said that religion is a necessary factor in the sense of justice of society, as citizens who are religious can not to profess human values, and the influence of religion in the public sense of justice is an essential element of a democratic society.

LITERATURE

Здіорук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття: Монографія. — К.: Знання України, 2005. — 552 с.

Масарик Т.Г. Добірні думки. – З нагоди 75 літ життя. — Прага, 1925. — 468 с.

Ильин И.А. Путь духовного обновления. Собрание сочинений в 10 томах. М.: Русская книга, 1993. Т. 1. — С. 217—234.

Палінчак М. Трансформація державно-церковних відносин у постсоціалістичному суспільстві на прикладі країн Центральної і Східної Європи). – Монографія – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. – 472 с.

Kontaktné údaje:
Miroslava Gromovchuk
department of constitutional Law and Comparative Law,
Uzghorod National University

SLOW CORRECTION OF AN OMISSION OR PROACTIVE EXPANSION OF JUDICIAL AUTHORITY?

– THE GRADUAL DEVELOPMENT OF THE JUDICIARY'S REGULATION AND ROLE FROM ARTICLE III OF THE U.S. CONSTITUTION TO MARBURY V. MADISON –

Judit Beke-Martos, J.D., LL.M., Ph.D.

Key word: judicial power, U.S. Constitution, Judiciary Acts, Calder v. Bull, Marbury v. Madison

INTRODUCTION

In this paper I provide a historic overview of the American federal judiciary's development between 1787 and 1803. In the first part, I focus on the regulatory framework relating to the third branch of government. I introduce Article III of the U.S. Constitution followed by the Judiciary Acts of 1789,[1] 1801[2] and 1802.[3] In the second part, I inspect the practice of the courts within the established framework; more specifically, I look at a Supreme Court decisions, Calder v. Bull[4] which preceded Marbury v. Madison[5] and gave not much indication of how Chief Justice John Marshall came to the historic declaration that it was not only the right but also the duty of the courts to declare any legislative or other governmental acts repugnant to the constitution unconstitutional. The question I ask is whether the development throughout these regulations and cases over the course of sixteen years, has been a slow and gradual correction of the Constitutional Convention's initial omission or rather a proactive expansion of the court's judicial authority. My answer is a mixed one, as both the major part of the regulatory development as well as the Supreme Court's understanding of its role and duty in *Calder* seem to indicate the prior, Chief Justice John Marshall's landmark decision interpreted in light of the political conflicts of the era also affecting the Judiciary Acts of 1801 and 1802 however, tend towards the latter.

1 1 Stat. 73 (1789) Chapter XX – September 24, 1789
2 2 Stat. 89 (1801) Chapter IV – February 13, 1801 – Also known as the „Midnight Judges Act"
3 Two statutes are understood under the Judiciary Act of 1802: 2 Stat. 132 (1802) Chapter VIII – March 8, 1802 – Also known as the „Repeal Act of 1802", as well as 2 Stat. 156 (1802) Chapter XXXI – April 29, 1802 – Also known as the Amendatory Act of 1802
4 Calder v. Bull, 3 U.S. 386 (1798)
5 Marbury v. Madison, 5 U.S. 137 (1803). Due to the spatial constrains and the overly complex nature of this decision, I will only briefly address its significance as it relates to the topic of this paper.

PART I: REGULATION OF THE AMERICAN FEDERAL JUDICIARY

Uniting the States of America was a long and difficult battle. The Articles of Confederation, the first constitution[6] of the thirteen colonies which announced their statehood in the Declaration of Independence,[7] quickly proved insufficient for the Confederation and many leading politicians, such as Alexander Hamilton and James Madison called for a new convention to revise it. The Confederate Congress finally gave in due to the pressure of the Annapolis Report of 1786 on the one hand and Shay's Rebellion of Massachusetts on the other and called on the States to send delegates to a Convention in Philadelphia in May 1787, for "the sole and express purpose of revising the Articles of Confederation."[8]

The Constitutional Convention of 1787 widely overstepped the boundaries which the Confederate Congress set and achieved what many thought impossible: established a Union between the States of America. In order to do that, the delegates of the States entered into numerous compromises, such as the so-called "Great Compromise" of July 16[9] or the "Slavery Compromise" of August 21-22.[10] While the compromises dealt with issues that were apparent deal-breakers for some, many notions stayed unresolved as those were not even addressed or discussed in detail. In the final version of the proposed text presented by the Committee of Style and Arrangement to the Convention on September 12,[11] Article III referred to the judicial power of the United States but only in as much as it vested said power in one Supreme Court and any further inferior courts the establishment of which it left to Congress.[12] For whatever reason, the delegates of the Convention did not pursue a more firm and detailed regulation of the judiciary.[13] With their omission, in essence, they postponed the debate to the session of the First Congress.

1. Judicial Power in the U.S. Constitution

Article III of the U.S. Constitution regulates the American federal judicial power. It consists of three Sections. Section 1 vests the judicial power in one Supreme Court and further inferior courts to be established by Congress. It also regulates the appointment of judges as well as their tenure and compensation.[14] The provisions relating to judges were solutions to the previous harmful practices of England listed in the Declaration of Independence.[15] Section 2 regulates federal jurisdiction and grants the Supreme Court both original and appellate jurisdiction in certain cases.[16] The first clause of the second Section

6 Ketcham, Ralph (ed.): The Anti-Federalist Papers and the Constitutional Convention Debates, Signet Classics, USA, 2003. p. xix.
7 Hall, Kermit – Finkelman, Paul – Ely, James W. Jr. (eds.): American Legal History – Cases and Materials, 4th Ed., Oxford University Press, New York and Oxford, 2011. p. 93.
8 Bowen, Catherine Drinker: Miracle at Philadelphia, Back Bay Books, New York, 1986. pp. 9-11.
9 "…the Great compromise, giving equal representation in the Senate – two votes to a state whether large or small – and in the House, Proportional representation" in: Bowen, 1986. p. 117.
10 Ketcham, pp. 153-158. See also Bowen, 1986. pp. 197-204.
11 Its members were William Samuel Johnson (of Connecticut), Alexander Hamilton (of New York), Gouverneur Morris (of Pennsylvania), James Madison (of Virginia) and Rufus King (of Massachusetts). These five men transformed the so-called First Draft of the Constitution with its 23 articles into the final text with just 7 articles. Bowen, 1986. pp. 234-242.
12 "The judicial power of the United States, shall be vested in one supreme Court, and in such inferior Courts as the Congress may from time to time ordain and establish." Article III. Section 1 of the United States Constitution which should be read together with Article I. Section 8 which grants Congress the power "[t]o constitute Tribunals inferior to the supreme Court" in: Kammen, Michael (ed.): The Origins of the American Constitution, Penguin Books, London, 1986. pp. 47 and 42 respectively.
13 The set up in which Congress was entitled to create and regulate lower courts but was not required to is referred to as the "Madisonian Compromise." In: Hall – Finkelman – Ely, 2011. p. 138.
14 Kammen, 1986. p. 47.
15 Hall – Finkelman – Ely, 2011. p. 93.
16 Kammen, 1986. p. 47.

has been amended in part by the XIth Amendment in 1795.[17] The second clause of the second Section declares the right to a trial by jury in all criminal cases as well as the rule of territorial jurisdiction, both of which were also solutions in response to previous English practices.[18] Section 3 defines treason and grants limited power to Congress in punishing it.[19] Nothing further has been regulated in the federal Constitution. Therefore, it was up to Congress to establish and regulate the federal court system of the United States along with its role and practices.

2. The Judiciary Act of 1789

The First Congress did address the judiciary in its act entitled "An Act to establish the Judicial Courts of the United States," approved September 24, 1789.[20] In 35 Sections Congress dealt with the set up of the Supreme Court and established district and circuit courts within the powers granted by the Constitution.[21]

The Judiciary Act of 1789 established a three-tier federal court system. On top was the one Supreme Court[22] consisting of six justices[23] holding their sessions twice a year at the seat of government.[24] The intermediate level consisted of three circuit courts which sat twice a year and consisted of two Supreme Court justices and the district court judge.[25] The lowest court in the federal system was the district court in each of the newly established thirteen districts, where a district judge was in residence and held four sessions annually.[26] The Supreme Court and the district courts appointed clerks and marshals, all of whom had to take an oath or affirmation upon entering their offices and had to give bonds as security that they will properly execute their duties.[27] Judges were also required to take an oath or affirmation upon entering their offices.[28] The Act regulated the jurisdiction of the federal courts in detail. It named and distinguished inter alia jurisdiction exclusive of state courts and concurrent with state courts, jurisdiction in criminal and in civil cases as well as original and appellate jurisdiction.[29] It regulated the possible removal of cases from state courts into federal courts[30] and addressed the possibility of reexamination of the state's highest court's decision in the United States Supreme Court, stating the primacy of state law whenever possible.[31] The Act furthermore granted rights to the courts,

17 http://www.law.cornell.edu/constitution/amendmentxi Access: February 14, 2014.
18 Furthermore on the connection between the Declaration of Independence and the U.S. Constitution relating to the judiciary see Beke-Martos, Judit: Bírók és bíróságok Amerikában – A bírói hatalom fejlődése az Egyesült Államok létrejöttétől a 19. század végéig, in: Homoki-Nagy, Mária (ed.): IV. Jogtörténész Napok: Konferencia a bírói hatalomról és állampolgárságról, Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011. pp. 41-51.
19 Kammen, 1986. p. 48.
20 http://www.fjc.gov/history/home.nsf/page/landmark_02_txt.html Access: February 14, 2014.
21 Article III Section 1 and Article I Section 8 of the U.S. Constitution.
22 Section 1 of the Judiciary Act of 1789.
23 The First Supreme Court assembled on February 1, 1790 in the Merchants Exchange Building in New York City. It consisted of the Chief Justice John Jay of New York, and the Associate Justices John Rutledge of South Carolina, William Cushing of Massachusetts, James Wilson of Pennsylvania, John Blair of Virginia and James Iredell of North Carolina. In: http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aa081400a.htmAccess: February 14, 2014.
24 Washington D.C. only became the capital of the United States in 1800. Prior to that the seat of the federal government was first New York City and then, between 1790 and 1800, the city of Philadelphia.
25 The Eastern, the Middle and the Southern Circuit Courts were established. Sections 4-5 of the Judiciary Act of 1789.
26 Sections 2-3 of the Judiciary Act of 1789.
27 Sections 7, 27-28 of the Judiciary Act of 1789.
28 Section 8 of the Judiciary Act of 1789.
29 Jurisdiction of the District Court in section 9, jurisdiction of the Circuit Court in section 11 and jurisdiction of the Supreme Court in section 13 of the Judiciary Act of 1789. Sections 20-24 of the Judiciary Act of 1789 regulate certain details of the appellate process.
30 Section 12 of the Judiciary Act of 1789.
31 Sections 25 and 34 of the Judiciary Act of 1789 which became very important elements of the federal judicial system

such as the right to issue certain writs[32] as well as to require parties to produce evidence with the possibility of entering judgment in favor of the other party in cases of non-compliance.[33] The courts were given the right to establish the necessary rules of conduct as well as to grant new trials, impose and administer oaths and punish any contempt of authority.[34] In addition to other procedural rules, the Act wished to establish some form of uniformity among the federal courts of the United States.[35] Finally, it allowed private parties to represent themselves or be represented by legal counsel in any court of the United States and prescribed the appointment of prosecutors in the districts to represent the United State in criminal cases.[36]

Though the Judiciary Act of 1789 by itself was a fairly well composed piece of legislation which, for the most part, remained in effect until the 1911 judicial reform, the thereby established regulatory framework of the judiciary created a weak and insignificant branch of government. Nothing shows better the rather symbolic nature of the Supreme Court as the number of justices who resigned over the first fifteen years to pursue more important political careers. The second president, John Adams aimed to change this situation and during his final year in office signed the Judiciary Act of 1801 only to have it repealed soon after by the incoming Jeffersonian Congress.

3. The Judiciary Act of 1801

"An Act to provide for the more convenient organization of the Courts of the United States," also known as the "Midnight Judges Act" was adopted February 13, 1801 by the outgoing Sixth Congress.[37] It entailed a sweeping reorganization of the federal court system along with numerous expansive regulations to strengthen the role and raise the significance of the federal judiciary. It set up new districts[38] and thereby increased the number of appointed district judges. It established six circuit courts but unlike the previous Act of Congress, this proposed to appoint circuit judges who were in residence and appointed clerks and marshals for their own courts.[39] With that the Supreme Court justices' duty of riding circuit was abolished and though the Supreme Court still held two sessions per year, the Act proposed to decrease the number of Associate Justices from five to four.[40] The Act furthermore continued to regulate certain procedural matters such as the writs the judges could issue,[41] and it also dealt with the appellate process and jurisdiction of the newly established circuit courts.[42]

As President John Adams only signed this law a mere three weeks before the Seventh Congress assembled, it did not take much time for the incoming Jeffersonian Republicans to repeal this law.

---

for long time.
32 Sections 13-14 of the Judiciary Act of 1789.
33 Section 15 of the Judiciary Act of 1789.
34 Section 17 of the Judiciary Act of 1789.
35 Sections 29-33 of the Judiciary Act of 1789 regarding e.g. the rules of capital cases, taking oral testimony and the examining witnesses, succession in law suits or the arrest of those committing crimes the United States.
36 Section 35 of the Judiciary Act of 1789.
37 http://www.fjc.gov/history/home.nsf/page/landmark_03_txt.htmlAccess: February 14, 2014.
38 Initially 22 in Section 4 and further dividing them based on territories in Section 21 of the Judiciary Act of 1801.
39 Sections 6-11, 26 and 36 of the Judiciary Act of 1801.
40 Section 1 and 3 of the Judiciary Act of 1801.
41 Sections 29-31 of the Judiciary Act of 1801.
42 Sections 33-34 of the Judiciary Act of 1801.

4. The Judiciary Act of 1802

There are two separate Acts of Congress understood as the Judiciary Act of 1802. The first, also known as the Repeal Act of 1802 was approved March 8, 1802 with the title "An Act to repeal certain acts respecting the organization of the Courts of the United States; and for other purposes."[43] A brief document of only five sections repealed the Judiciary Act of 1801 in its first and another Act of Congress approved March 3, 1801 in its second section. In the third it revived all laws which had been amended or otherwise affected by the aforementioned two Acts. In section four all ongoing cases in the district and circuit courts were ordered to continue in the courts which were to be reestablished following the revival of the preexisting Act, and in section five all new cases were also transferred to said courts.

All provisions within the Repeal Act of 1802 set the deadline of July 1, 1802 but there was no need to reestablish the previous court system in its totality based on Section 3, as the Seventh Congress enacted a new Judiciary Act before that date, namely the Amendatory Act of 1802, "An Act to amend the Judicial System of the United States," approved April 29, 1802.[44]

The enactment of the Amendatory Act with its 30 sections resulted in a somewhat patchwork-like regulatory framework. The Repeal Act wished to reestablish the system based on the Judiciary Act of 1789. Therefore, all those issues that were not addressed in the Amendatory Act had to be reestablished based on the previously existing regulation. The Amendatory Act barely altered the districts, so the wide expansion in the number of districts brought about in the Judiciary Act of 1801 had to be narrowed down. The Amendatory Act did decrease the number of Supreme Court sessions from two per year to one and it made the justices assign themselves a respective circuit.[45] It newly established six circuits but instead of appointing circuit judges, these courts sat in panels composed of a previously assigned Supreme Court justice and the district judge.[46] The Act furthermore contained numerous provisions relating to certain territories, such as North Carolina,[47] Tennessee[48] and Vermont[49] and it tried to cover all of the succession questions which may arise from the reestablishment of a system that existed for over a decade but was altered more than a year earlier.[50]

The regulation of the federal judiciary from the U.S. Constitution to the Amendatory Act of 1802 did not achieve much, the judiciary, as the third branch of government – based solely on the examination of the legal regulatory framework – was just as weak and insignificant in 1803 as during the first years of the Union. Without the changes brought about in the practice of the courts, the judiciary would have remained unimportant.

PART II: THE DEVELOPMENT OF THE SUPREME COURT'S ROLE

The Supreme Court of the United States started handing down decision in 1792. Its framework and procedure was regulated by Article III of the U.S. Constitution as well as

43 http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampageAccess: February 14, 2014.
44 http://www.fjc.gov/history/home.nsf/page/landmark_04_txt.html Access: February 14, 2014.
45 Sections 1 and 5 of the Amendatory Act of 1802.
46 Section 4 of the Amendatory Act of 1802.
47 Sections 7 and 8 of the Amendatory Act of 1802.
48 Sections 16-21 of the Amendatory Act of 1802.
49 Sections 27-29 of the Amendatory Act of 1802.
50 Sections 9-11, 22-23 and 30 of the Amendatory Act of 1802.

the Judiciary Act of 1789. Yet, as discussed earlier, these two documents did not provide for much guidance in terms of the court's practice. The so-called Federalist Papers, a set of 85 articles written by John Jay, James Madison and Alexander Hamilton and published under the collective pseudo name of Publius with the aim of explaining the provisions of the U.S. Constitution to the people of New York and convincing them to ratify it, might be considered helpful in assessing the role and setup of the Judiciary. The Papers numbered 78-83 addressed the Judiciary, all authored by Alexander Hamilton.[51]

Hamilton in the Federalist No. 78 explained how the Judiciary, by its nature was the weakest of the "three departments of power," and therefore, the safest, the one the people did not need to worry about as long as it was truly independent from the other two, the Legislature and the Executive. Then he went on to explain that it was necessarily the courts of justice "whose duty it must be to declare all acts contrary to the manifest tenor of the Constitution void."[52] This is exactly the conclusion which Chief Justice John Marshall arrived to in his decision of Marbury v. Madison, however, it was not half as clear to the judges of the federal courts or even the justices of the Supreme Court that such activity would fall within their rights or even that it would be imposed upon them as a duty.[53]

1. Calder v. Bull

The case of Calder v. Bull was a fairly complicated inheritance law dispute which arose in the State of Connecticut. The parties took their legal dispute to the appropriate court of Connecticut and were heard according to the applicable laws of that time. This case would not have made it to the United States Supreme Court if the Connecticut Legislature had not passed a resolution or law by which it set aside a decree of the Court of Probate of Hartford and with that interfered with the court's judicial procedure. The Plaintiffs in error contended a number of issues at the Supreme Court, however, their main argument was that the act of the Connecticut Legislature was an ex post facto law and therefore, prohibited by the U.S. Constitution. The case was heard by the Supreme Court during its February Term of 1798 in the absence of the Chief Justice[54] and the opinion was delivered seriatim[55] during the August Term of 1798. All four Associate Justices, Samuel Chase, William Paterson, James Iredell and William Cushing arrived to the same conclusion and affirmed the lower court's judgment.

Reading all four opinions, it may be concluded that the Justices addressed the issue of whether or not the State Legislature can exercise judicial power if that used to be customary in that State, they analyzed and explained the term ex post facto law and distinguished between its usage regarding criminal and civil cases. The Justices arrived to the conclusion that the resolution or law of the Connecticut Legislature was not a violation of the U.S. Constitution as the Legislature used to exercise judicial power alone until 1762 which is when its powers became concurrent to those of the courts. Furthermore, ex post facto laws

51 http://www.constitution.org/fed/federa00.htm Access: February 14, 2014.
52 http://www.constitution.org/fed/federa78.htm Access: February 14, 2014.
53 Hamilton went on to address the question of supremacy, namely whether the judiciary might be considered supreme to the legislature if it had the right to declare the acts of the legislature void. The conclusion he found – just like John Marshall – in the nature of the Constitution, i.e. a fundamental law the interpretation of which traditionally fell within the scope of the judiciary and by which the courts and judges were bound. See also Article VI Clause 2 of the U.S. Constitution, in: Kammen, 1986. p. 49.
54 At that time Oliver Ellsworth.
55 Meaning one after the other, that is all four associate justices delivered their opinions separate from each other.

only referred to criminal cases and in Calder v. Bull the parties had an inheritance case, i.e. a civil law dispute.[56]

It is the opinion of Justice Chase that is most interesting. He quoted the Plaintiffs in error as he wrote "that any law of the Federal government, or of any of the State governments, contrary to the Constitution of the United States, is void; and that this court possesses the power to declare such law void."[57] Following a long analysis of the relationship between the powers expressly granted to the Federal Government and the rest retained by the States as well as a distinction between ex post facto laws and retrospective laws Chase concluded: "Without giving an opinion, at this time, whether this Court has jurisdiction to decide that any law made by Congress, contrary to the Constitution of the Untied States, is void; I am fully satisfied that this court has no jurisdiction to determine that any law of any state Legislature, contrary to the Constitution of such state, is void. (…) I should think, that the courts of Connecticut are the proper tribunals to decide, whether laws, contrary to the constitution thereof, are void. In the present case they have, both in the inferior and superior courts, determined that the Resolution (or law) in question was not contrary to either their state, or the federal, constitution."[58] Justice Chase finished his opinion by stating "I will not go farther than I feel myself bound to do; and if I ever exercise the jurisdiction I will not decide any law to be void, but in a very clear case."[59] There are three conclusions to be drawn from these quotes: first, it is clear that state courts exercised their rights to determine whether a law or other act of government was contrary to the state or even the federal Constitution; second, Justice Chase did not want to determine whether he could assess the compliance of a federal act with the federal Constitution and third, that he firmly believed that the Supreme Court did not possess the power to declare a state law, which was contrary to the Constitution, void.

Justice Iredell addressed this issue as well but from a slightly different perspective. "It is true, that some speculative jurists have held, that a legislative act against natural justice must, in itself, be void; but I cannot think that, under such a government, and Court of Justice would possess a power to declare it so."[60] This, in essence is the same as what Justice Chase said. However, Iredell went on and stated: "If any act of Congress, or of the Legislature of a state, violates those constitutional provisions, it is unquestionably void; though, I admit, that as the authority to declare it void is of a delicate and awful nature, the Court will never resort to that authority, but in a clear and urgent case."[61] The Justice here argued that if the legislature, state or federal, exercised its constitutional power when enacting a law, the court could not declare that void only based on its own judgment. "[A]ll that the Court could properly say, in such an event, would be, that the Legislature (possessed of an equal right of opinion) had passed an act which, in the opinion of the judges, was inconsistent with the abstract principles of natural justice. There are then but two lights, in which the subject can be viewed: 1st. If he Legislature pursue the authority delegated to them, their acts are valid. 2nd. If they transgress the boundaries of that authority, their acts are invalid. In the former case, they exercise the discretion vested in them by the people,

56 Calder v. Bull, 3 U.S. 386 (1798)
57 Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 387 (1798)
58 Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 392-393 (1798)
59 Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 395 (1798)
60 Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 398 (1798)
61 Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 399 (1798)

to whom alone they are responsible for the faithful discharge of their trust: but in the latter case, they violate a fundamental law, which must be our guide, whenever we are called upon as judges to determine the validity of a legislative act."[62] Iredell, therefore, arrived to the same conclusion as Hamilton in his Federalist No. 78 even if, the Justice did not clearly state that the Court should in such cases possess the power to declare an act contrary to the Constitution void.

2. Marbury v. Madison

The landmark decision of the Chief Justice John Marshall has often been analyzed. It is arguably one of the most important decisions ever to be handed down by the Supreme Court. Without the declaration that it is the right and also the duty of the court to declare any laws or acts of government repugnant to the Constitution unconstitutional, the Court could not have established itself as an equal branch of government, the ultimate safeguard of the rule of law and a serious check on the Legislature. It was an important and timely step, though very bold on Marshall's part to turn a fairly unimportant but politically strongly charged legal dispute into a major decision discussing inter alia the significance of a written constitution, the relationship between the Executive and the Judiciary and the latter's role in the system of balanced government. In light of the quotes taken from *Calder*, along with a series of other State court decisions, the practice of the court existed, yet it needed to be declared or better put Marshall "had to elevate Alexander Hamilton's views (…) to the status of constitutional dogma."[63]

SUMMARY

The regulation of the federal judiciary in the U.S. developed slowly and based only on the legislative framework of the Constitution and the Judiciary Acts of 1789, 1801 and 1802, it could be argued that it was some kind a of a gradual correction of the Constitutional Convention's omission. However, in *Calder* the Justices of the Supreme Court clearly stated that though it would be necessary and possible to exercise the power of declaring legislative acts void, they believed it to fall outside of their rights. Chief Justice Marshall was fairly radical in his opinion; it would be difficult to categorize his contribution as a gradual development. Due to the nature of the case, the political background and the extensive analysis Marshall delivers in *Marbury*, it is easy to argue that Marshall proactively expanded the judicial authority of the United States. He did, however, settle the issue for more than fifty years[64] and with that the gradual development of the regulatory framework could also catch up on the court's practice.

Kontaktné údaje:
Judit Beke-Martos, J.D., LL.M., Ph.D.
Rechtswissenschaftliche Fakultät der Friedrich-Schiller-Universität, Jena, Nemecko,
Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar,
Budapest, Maďarsko (ELTE ÁJK)

62 Calder v. Bull, 3 U.S. 386, 399 (1798)
63 Hall – Finkelman – Ely, 2011. p. 139.
64 Arguably the next case that addressed similar questions was Dred Scott v. Sandford, 60 U.S. 393 (1856)

KONFERENČNÉ PRÍSPEVKY

FORMOVANIE CHARAKTERU PRÁVA V PROCESE JEHO TVORBY

FORMING OF THE NATURE OF LAW IN THE PROCESS OF ITS CREATION

JUDr. Boris Balog, PhD.

Kľúčové slová: suverenita ľudu, občan, legitimita

Key words: Sovereignty of the people, citizen, legitimacy

BÁJKA O ŽABE A ŠKORPIÓNOVI NAMIESTO ÚVODU

Namiesto úvodu k téme charakteru práva a jeho formovania v procese tvorby práva som si zvolil Ezopovu bájku o žabe a škorpiónovi.

Škorpión sa chcel dostať na druhú stranu rieky a poprosil žabu, aby ho preniesla na svojom chrbte. Žaba namietala, že sa ho bojí, pretože ju môže jedným bodnutím otrávi ť. Škorpión ju prosil a argumentoval celkom logicky tým, že ak by ju bodol a otrávil, predsa sa utopí nielen žaba, ale aj on. Žaba tento rozumný argument akceptovala, vzala škorpióna na svoj chrbát a začala plávať na druhú stranu rieky. Keď boli asi v strede rieky, žaba odrazu pocítila na boku ostrú bolesť. Ihneď pochopila, že ju škorpión bodol. Vraví mu: *„Škorpión, čo si to urobil, veď veľmi dobre vieš, že teraz sa obaja utopíme!“*. Škorpión odpovedal: *„Ja viem, ale ja už iný nebudem!“*.

Čo lepšie a krajšie vystihuje charakter, ako táto bájka?

PRINCÍP SUVERENITY ĽUDU V TVORBE PRÁVA

Princíp suverenity ľudu pokladám za základný a východiskový princíp formy vlády Slovenskej republiky. Štátna moc pochádza od občanov, ktorí sú jej originálnym zdrojom a základným štátotvorným prvkom Slovenskej republiky.

V rámci princípu suverenity ľudu vystupuje ľud v dvojakej pozícii – ako zdroj moci, resp. jej nositeľ, a ako vykonávateľ moci. V demokratických ústavách sú tieto pojmy separátne vyjadrené a obsahovo odlíšené. V prvom prípade ide o moc konštitutívnu (ústa-

vodarnú), t. j. ľud ako zdroj moci je oprávnený prijať ústavu sám alebo prostredníctvom svojich zástupcov. V druhom prípade ide o moc konštituovanú (ustanovenú), t. j. ľud v rámci ústavy, ktorou je viazaný, vykonáva štátnu moc priamo, alebo prostredníctvom štátnych orgánov moci zákonodarnej, výkonnej a súdnej.[1] Suverenita ľudu znamená, že ľud môže svoju moc vykonávať aj priamo, pretože jej delegovaním na orgány moci ustanovenej sa sám svojej originálnej moci nevzdáva. Participáciu občanov na moci ústava v podmienkach Slovenskej republiky vyjadruje v obidvoch formách – priamej a nepriamej. Je právom občanov ako originálneho nositeľa moci, pre ktorú formu vykonávania moci sa rozhodnú.

Jednou z požiadaviek demokratického a právneho štátu založeného na princípe suverenity ľudu je, že štátna moc môže byť vykonávaná výlučne na základe demokratickej legitimácie. Princíp suverenity ľudu vyjadrený s ústave v podobe pôvodu štátnej moci od občanov a možnosť jej vykonávania prostredníctvom zvolených zástupcov alebo priamo sa preto musí prejaviť aj v moci, ktorá v Slovenskej republike vytvára právo vo forme všeobecne záväzných právnych predpisov. Dosiahne sa tým legitimita tak samotného procesu tvorby práva, ako aj jeho výsledku – legitimita právneho predpisu. Legitimita právneho predpisu nemôže byť iba formálna, ale legitimita právneho predpisu musí byť materiálna, čo znamená, že sa musí dať tento právny predpis a proces, v ktorom bol prijatý, priviesť naspäť k občanom ako zdroju moci.

Návrh právneho predpisu by mal byť preto predmetom transparentného a otvoreného legislatívneho procesu, a to od začiatku legislatívnych prác až po rokovanie toho ústavného orgánu o ňom, ktorý je oprávnený ho schváliť. Tým sa schválený právny predpis stane materiálne demokratickou a legitímnou súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Zabezpečí sa tým to, aby zdroj všetkej moci v štáte mohol vyplývať na obsah práva v procese jeho tvorby, aby tým občania mohli formovať charakter práva.

V predloženom príspevku preto predstavím tri stupne zapojenia občanov do procesu tvorby práva, ktoré predstavujú určitú gradáciu smerujúcu k zvýšeniu legitimity procesu tvorby práva, ale najmä legitimity prijatého právneho predpisu:

- otvorenosť legislatívneho procesu
- zákonodarnú iniciatívu občanov
- ústavodarnú a zákonodarnú moc občanov.

OTVORENOSŤ LEGISLATÍVNEHO PROCESU

Tvorba práva ako uvedomelá a cieľavedomá ľudská činnosť má v modernej spoločnosti nezastupiteľnú úlohu. Ako hovorí Hayek: *„O zákonodarstve, umelom vytváraní zákonov, bolo správne povedané, že je zo všetkých ľudských vynálezov najnabitejší ťažkými dôsledkami, svojimi účinkami je dokonca ešte ďalekosiahlejší ako oheň a strelný prach.“*.[2] Hayek svojím názorom vlastne len nadviazal na starší názor vyslovený Bernardom Rehfeldom: *„Vznik javu zákonodarstva...znamená v ľudských dejinách vynález umenia robiť právo a neprávo. Až doteraz sa verilo, že právo sa nemôže stanovovať, ale len uplatňovať ako niečo, čo je tu odjakživa. Meraný touto predstavou mal vynález záko-*

1 CHOVANEC, J. – PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. Procom, Bratislava, 2004, s. 126.
2 HAYEK, F. A.: Právo, zákonodarství a svoboda. Academia, Praha, 1994, s. 74.

nodarstva asi najťažšie dôsledky zo všetkých – ťažšie ako vynález ohňa alebo strelného prachu – preto najviac zo všetkých vložil osud človeka do jeho rúk.“.[3]

Problematika legislatívy ako cieľavedomej činnosti, ktorá programovo a premyslene smeruje ku komplexnému utváraniu právneho poriadku ako jednej z podstatných štruktúr pôsobiacich v zmysle organizovania a integrácie v modernej spoločnosti, je v popredí záujmov prakticko-politických, ale tiež teoretických úvah a činností príslušných inštitúcií. Stále sa hľadajú možnosti, cesty a prostriedky skvalitnenia procesu tvorby práva.

Legislatíva vyžaduje predovšetkým zmenu stereotypov, ktoré sa týkajú najmä podcenenia podmienok pre odborný výkon legislatívnej činnosti, vzťahu odborného a politického prvku a zodpovednosti jednotlivých subjektov zúčastnených na legislatívnom procese. Prostredie, v ktorom sa v súčasnosti tvoria zákony je poznamenané niekoľkými paralelnými či sprievodnými procesmi. Tiež narastá problém zrozumiteľnosti právnych predpisov, ich počet a zložitosť, čo kladie špecifické nároky na tvorbu práva a na právne informácie.[4]

Jedna z ciest skvalitňovania tvorby práva, ktorá je schopná efektívne priblížiť tvorbu práva občanom je aj využívanie informačných technológií pri tvorbe práva. Využívanie informačných technológií pri tvorbe právnych predpisov je predmetom skúmania legismatiky, ktorá je osobitne sa rozvíjajúca časť legislatívnej techniky.[5] Využívanie informačných technológií priblíži tvorbu práva jeho adresátom, ktorí by nemali byť pasívnymi príjemcami právnych predpisov, ale mali by sa aktívne zapájať do tvorby práva a zvyšovať tým vlastnú zodpovednosť za štát, v ktorom žijú.

Transparentná príprava návrhu zákona, či návrhu iného všeobecne záväzného právneho predpisu prostredníctvom internetových aplikácií by sa mala vzťahovať už na predprípravnú etapu legislatívneho procesu. Navrhovateľ právneho predpisu v predprípravnej etape legislatívneho procesu vychádza z dôkladnej právnej a skutkovej analýzy existujúceho stavu a k príprave návrhu právneho predpisu pristúpi až vtedy, keď z analýzy existujúceho právneho a skutkového stavu vyplynie takáto potreba a nemožnosť dosiahnuť riešenie v rámci existujúceho stavu. Ide o vyjadrenie požiadavky racionality tvorby práva, jeho zrozumiteľnosti a obmedzovania nadbytočnej regulácie zo strany štátu. Už tu by mala mať verejnosť možnosť vyjadriť sa prostredníctvom inernetových aplikácií k základným dôvodom, ktoré vedú k príprave návrhu právneho predpisu.

Tvorba poslaneckých návrhov zákonov a proces vzniku legislatívneho návrhu na pôde ministerstva, resp. iného ústredného orgánu štátnej správy prebieha ako interný, uzavretý pracovný proces. Pritom práve to je štádium, keď vzniká základná predstava o budúcom zákone. V záujme informovania verejnosti o pripravovaných návrhoch právnych predpisov ešte pred pripomienkovým konaním by sa mal návrh právneho predpisu zverejniť s tým, že ktokoľvek by mal možnosť sa k tomuto návrhu vyjadriť, najmä z hľadiska jeho potreby, opodstatnenosti, účelnosti.

V predprípravnej etape by sa zo strany verejnosti uplatňovali všeobecné pripomienky k podstate navrhovanej právnej úprave. Predkladateľovi návrhu právneho predpisu by nevznikala povinnosť uskutočňovať rokovania o doručených pripomienkach, ale vznikla by mu povinnosť ich vyhodnotiť a toto vyhodnotenie zverejniť. Tým by bol od

3 REHFELD, B.: Die Wurzeln des Rechts. Berlin, 1951, s. 67.
4 ČEBIŠOVÁ, T.: Právo na dobré zákony? in: Otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice, Vydavatelsví a nakladatelství Aleš Čenek, s.r.o., Plzeň, 2005, s. 289.
5 SVÁK, J. a kol.: Teória a prax legislatívy. 3. rozšírené vydanie. Eurokódex, Bratislava, 2012, s. 68.

počiatku legislatívnych prác podrobený verejnej kontrole a jeho konanie by bolo otvorené a transparentné.

Legislatívny proces by mal byť ďalej otvorený a transparentný najmä počas vlastného pripomienkového konania, ktoré by malo byť povinné pre všetky návrhy zákonov podané každým/akýmkoľvek subjektom disponujúcim právom zákonodarnej iniciatívy.

Proces pripomienkového konania je veľmi dôležitý jednak z hľadiska otvoreného a transparentného legislatívneho procesu, ale aj z hľadiska konštruktívneho prístupu, konštruktívnych návrhov a úprav vo forme vznesených pripomienok pri tvorbe právneho predpisu.

V legislatívnom procese v Slovenskej republike sa dnes v jeho prípravnej a schvaľovacej etape využíva vo vzťahu k vládnym návrhom zákonov a návrhom podzákonných právnych predpisov Portál právnych predpisov (ďalej len „Portál“). Portál právnych predpisov zachytáva priebeh legislatívneho procesu. Portál slúži na sledovanie, archiváciu a vyhľadávanie materiálov legislatívnej a nelegislatívnej povahy počas legislatívneho procesu. Súčasťou Portálu je aj aplikačná logika, ktorú tvoria pravidlá procesov v legislatívnom toku. Systém ponúka prehľadné vyhľadávanie dokumentov v rôznych fázach legislatívneho procesu podľa používateľom zvolených kritérií.

Portál zachytáva priebeh legislatívneho procesu, a to zachytením toku materiálu medzi jednotlivými štádiami legislatívneho procesu. Na Portáli sa rozlišujú základné štádia legislatívneho procesu a tzv. technické štádiá procesu, ktoré predstavujú určitý prechod medzi základnými štádiami legislatívneho proces, a to najmä v súvislosti s prepojením portálu s inými informačnými systémami verejnej správy.

Základnou funkciou Portálu je informačná funkcia v podobe prehľadného zachytenia priebehu legislatívneho procesu. Portál súčasne poskytuje oprávneným orgánom verejnej moci aktívny prístup k legislatívnemu procesu, a to vytváraním materiálov na Portáli a ich pripomienkovaním. Registrovaný používatelia reprezentujúci ako laickú, tak aj odbornú verejnosť majú možnosť aktívne sa zapojiť prostredníctvom Portálu do legislatívneho procesu, najmä uplatnením individuálnych alebo hromadných pripomienok.

Verejnosti poskytuje Portál možnosť sledovať legislatívny proces v rámci jedného prístupového miesta. Registrovaní používatelia získavajú možnosť aktívneho prístupu k portálu vo forme pripomienkovania materiálov, vytvárania hromadných pripomienok alebo podporovania už vytvorených hromadných pripomienok. Sledovanie legislatívneho procesu u registrovaného používateľa je rozšírené o zasielanie notifikačných správ o vytvorení materiálu z určitej záujmovej oblasti (napr. sledovanie materiálov z oblasti daňového práva) alebo o presunoch konkrétneho materiálu v rámci štádií legislatívneho procesu.

Súčasný záber Portálu bude ale potrebné výrazne rozšíriť, a to na všetky návrhy zákonov, teda vrátane poslaneckých návrhov zákonov a návrhov zákonov podávaných výbormi parlamentu.

Vyššia otvorenosť legislatívneho procesu by mala byť zabezpečená aj pri rokovaní parlamentu a jeho výborov.

Princíp suverenity ľudu ako základný východiskový princíp formy vlády Slovenskej republiky sa prejavuje najvýraznejšie v postavení Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „Národná rada SR“), ale neobmedzuje sa len na jej kreovania a jej legitimitu, ale týka sa aj postavenia Národnej rady SR ako jediného ústavodarného

a zákonodarného orgánu Slovenskej republiky pri výkone jej ústavodarnej a zákonodarnej právomoci. Demokratická legitimita Národnej rady SR sa nevyčerpáva len jej zvolením, ale musí byť materiálne prítomná počas celého volebného obdobia pri výkone ústavných právomocí parlamentu, osobitne pri prijímaní zákonov.

Z toho vyplýva základná požiadavka na výkon ústavodarnej a zákonodarnej právomoci Národnej rady SR, a to, že Národná rada SR ako orgán s najvyššou demokratickou legitimitou môže rokovať o návrhu zákona len takým spôsobom, že výsledkom rokovania o návrhu zákona bude zákon v znení, ktoré môžu občania a ostatné subjekty vzhľadom na predchádzajúci priebeh legislatívneho procesu spravodlivo očakávať.

Verejnosť dnes nemá možnosť vyjadrovať sa k návrhom zákonov, ktoré podali poslanci Národnej rady SR a výbory Národnej rady SR. Možnosť verejnosti vyjadrovať sa k týmto návrhom je len prostredníctvom pripomienkového konania k návrhu stanoviska vlády k takémuto návrhu zákona. Nejde preto o bezprostredný vzťah medzi podaným návrhom zákona a jeho predkladateľom na jednej strane a pripomienkujúcou verejnosťou na strane druhej, ale o sprostredkovaný vzťah, kde pripomienky vyhodnocuje príslušné ministerstvo z hľadiska svojich záujmov a predstáv o znení zákona.

Otvorenosť legislatívneho procesu v Národnej rade SR a využitie informačných technológií by mali vytvoriť priestor pre bezprostredné pripomienkovanie návrhov zákonov podaných poslancami Národnej rady SR a výbormi Národnej rady SR verejnosťou. Táto možnosť by sa týkala tých návrhov zákonov, o ktorých by rozhodla Národná rada SR, že ich prerokuje v druhom čítaní. Takýto návrh zákona by bol po prijatí uznesenia Národnej rady SR o tm, že prerokuje podaný nábvrh zákona v druhom čítaní vystavený na určenom webovom sídle (mohlo by ísť aj o Portál) v znení, v akom bol podaný predkladateľom. Počas lehoty 15 pracovných dní bez možnosti skrátenia by mohla verejnosť k tomuto návrhu zákona uplatňovať pripomienky vo forme a s náležitosťami ako počas pripomienkového konania k vládnemu návrhu zákona. Pred ukončením pripomienkového konania by Národná rada SR a jej výbory nemohli o návrhu zákona rokovať.

Predkladateľ by mal povinnosť písomne pripomienky vyhodnotiť a toto vyhodnotenie zverejniť rovnako ako samotné pripomienky. Súčasne by musel pri rokovaní o návrhu zákona v Národnej rade SR o pripomienkach a spôsobe ich vyhodnotenia informovať Národnú radu SR. Zverejnenie spôsobu vyhodnotenia pripomienok verejnosti a naloženie s nimi zo strany príslušného poslanca alebo výboru by viedlo k tomu, že by k vyhodnoteniu pripomienok pristupovali zodpovedne a transparentne. Ak by to tak nebolo, tak by ich nedbalý, resp. nezodpovedný prístup bol verejný a ktokoľvek by sa mohol presvedčiť o tom, ako príslušní poslanci reagujú na podnety a návrhy zo strany občanov.

Zverejňovať by sa mali tiež všetky podané pozmeňujúce a doplňujúce návrhy, nielen tie, ktoré boli podané počas rokovania Národnej rady SR, ale najmä tie, ktoré boli podané vo výboroch, pretože tu dochádza k podstatným zmenám podaného návrhu zákona.

Výsledkom by mal byť stav, aby každá zmena návrhu zákona, ku ktorej by došlo počas rokovania Národnej rady SR a jej výborov bola transparentná a identifikovateľná z pohľadu toho, kto ju inicioval. Pre občanov by to tiež bol znak toho, ako poslanci vykonávajú svoj neimperatívny mandát, akými podnetmi a pripomienkami sa riadia a čo

ich pri rokovaní o návrhu zákona ovplyvnilo. Pri porovnaní textu návrhu zákona ako bol podaný predkladateľom a jeho konečnom znení schválenom Národnou radou SR by mal mať každý občan možnosť identifikovať každú zmenu, ktorá sa v návrhu zákona udiala a nemal by nastať stav, keď je výsledkom rokovania Národnej rady SR zákon, ktorý sa podstatne odlišuje od podaného návrhu zákona a dôvody a pôvod zmeny nie sú transparentne identifikovateľné.

ZÁKONODARNÁ INICIATÍVA OBČANOV

Právo zákonodarnej iniciatívy sa dnes vo vzťahu k občanom prejavuje v zastupiteľskej podobe, a to prostredníctvom práva zákonodarnej iniciatívy poslancov parlamentu, ktorí sú zástupcovia občanov.

Vykonávanie práva zákonodarnej iniciatívy priamo občanmi síce slovenská ústava nepozná, to ale neznamená, že priame právo zákonodarnej iniciatívy neexistuje ako teoretický koncept, resp., že aj nie je v niektorých štátoch používané.

Konštitutívny podnet občanov znamená, že ak boli splnené zákonom stanovené formálne i materiálne podmienky (napr. súdna alebo parlamentná kontrola znenia predkladaného návrhu, získanie zákonom stanoveného počtu podpisov oprávnených občanov v presne vymedzenom čase, kontrola hárkov s podpismi a prepočítanie podpisov) sú dôsledky ľudovej iniciatívy obdobné dôsledkom uplatnenia práva zákonodarnej iniciatívy, t. j. zákonodarný orgán je povinný tento návrh predpísaným spôsobom a podľa obvyklých majoritných zásad prerokovať a hlasovať o ňom. Signatári ľudovej iniciatívy majú teda právo, aby sa zákonodarný orgán zaoberal ich návrhom, z čoho však nevyplýva ich subjektívne právo na konkrétne rozhodnutie v zmysle predkladaného návrhu.[6]

Posilňovanie participácie občanov na demokratickom živote spoločnosti je trendom aj v Európskej únii. Zmluva o Európskej únii posilňuje občianstvo Európskej únie a zlepšuje demokratické fungovanie Európskej únie okrem iného aj tým, že stanovuje právo občanov Európskej únie zúčastňovať sa na demokratickom živote Európskej únie prostredníctvom európskej iniciatívy občanov. Tento postup umožňuje občanom, aby sa priamo obracali na Európsku komisiu so žiadosťou o to, aby predložila návrh právneho aktu Európskej únie na účely uplatňovania zmlúv.

Zo zahraničných ústav, ktoré občiansku zákonodarnú iniciatívu poznajú možno spomenúť Poľsko a Fínsko. Poľská ústava z roku 1997 v čl. 118 ods. 2 priznáva právo zákonodarnej iniciatívy aj občanom Poľska, ktorý majú právo voliť do Sejmu. Toto právo môžu využiť, ak ich zákonodarnú iniciatívu podporí nie menej ako 100 000 občanov. Spôsob postupu v tejto veci ustanoví zákon. Ústava spája s takýmto právom v čl. 118 ods. 3 podmienku, že navrhovatelia sú povinní vyčísliť finančný dopad podaného návrhu zákona. Fínska ústava z roku 1999 v čl. 53 – Referendum a občianska iniciatíva – v poslednom odseku, ktorý nadobudol účinnosť 1. marca 2012, stanovuje, že najmenej 50 000 fínskych občanov, ktorí majú právo voliť, majú právo predložiť do parlamentu iniciatívu na prijatie zákona.

Domnievam sa, že občania Slovenskej republiky tvoriaci spoločenstvo ako personálny základ štátu, sú natoľko vyspelí, skúsení a múdri, že by boli schopní vygene-

6 CHOVANEC, J. – PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. Procom, Bratislava, 2004, s. 48.

rovať kvalitný návrh zákona. Dôvody, či už ústavné alebo praktické, pre nepriznanie práva zákonodarnej iniciatívy aj občanom Slovenskej republiky v podstate neexistujú. Najvážnejšia, ale súčasne najľahšie vyvrátiteľná výhrada smeruje k tomu, že občania nedisponujú takými vedomosťami, zručnosťami a schopnosťami, ktoré by im umožnili pripraviť plnohodnotný a legislatívne kvalitní návrh zákona. Nepriznanie práva zákonodarnej iniciatívy občanom z tohto dôvodu by muselo nevyhnutne viesť k tomu, že toto právo stratia aj poslanci Národnej rady SR a výbory Národnej rady SR. Pre poslancov ústava neustanovuje žiadne kvalifikačné kritériá, preto pre nich nie sú stanovené ani žiadne kritériá, ktoré by zabezpečili, že sa poslancom stane práve niekto, kto bude schopný pripraviť a podať kvalitný návrh zákona. Ak preto týmto právom disponujú či už poslanci Národnej rady SR alebo výbory Národnej rady SR, tak jeho priznanie občanom tiež nie je ani nemožné a ani nepredstaviteľné.

Ústavné a zákonné požiadavky na uplatnenie práva zákonodarnej iniciatívy občanov by sa týkali najmä:

- minimálneho počtu občanov, ktorí by museli podporiť petíciu pripojenú k návrhu zákona – navrhoval by som, aby išlo o petíciu podporenú najmenej 100 000 občanmi, aby mal aj samotný návrh zákona aspoň minimálnu legitimitu,
- zastupovania občanov petičným výborom, resp. jeho splnomocneným zástupcom ako predkladateľom, ktorý by vystupoval počas rokovania Národnej rady SR a jej orgánov v pozícii, ktorá patrí podľa rokovacieho poriadku predkladateľovi návrhu zákona so všetkými právami a povinnosťami,
- predloženia takéhoto návrhu zákona na vyjadrenie vláde rovnako ako pri návrh podaných poslancami Národnej rady SR a výbormi Národnej rady SR,
- automatickej zákonnej možnosti uvedenia návrhu zákona povereným zástupcom občanov na schôdzi Národnej rady SR a vo výboroch Národnej rady SR bez potreby toho, aby s tým musela národná rada alebo príslušný výbor vysloviť súhlas,
- možnosti podávania pozmeňujúcich návrhov a možnosti povereného zástupcu občanov s nimi nesúhlasiť, čím by sa o takomto pozmeňujúcom návrhu nemohlo hlasovať,
- možnosti iniciovať novelizovanie takéhoto zákona.

Vo všetkom ostatnom by sa na návrh zákona podaný občanmi hľadelo ako na akýkoľvek iný návrh zákona z hľadiska jeho formálnych a obsahových náležitostí, rokovania Národnej rady SR a jej výborov o ňom, jeho podpisovania, prípadného vetovania prezidentom a vyhlasovania v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.

Priznanie práva zákonodarnej iniciatívy občanom by zvýšilo prvky demokratického zákonodarného procesu, zvýšilo by zapojenie občanov do verejného života, zvýšilo by ich zodpovednosť za svoj život a zvýšilo by ich možnosti skutočne svoj život riadiť a mať v rukách aspoň čiastočne skutočnú moc.

ÚSTAVODARNÁ A ZÁKONODARNÁ MOC OBČANOV

Zákonodarná moc v Slovenskej republike patrí nielen Národnej rade SR, ale aj priamo občanom. Výkon zákonodarnej moci priamo občanmi je samostatnou formou uplatnenia zákonodarnej moci v štáte tými, ktorí sú jej originálnymi nositeľmi. Občania Slovenskej republiky síce svoje práva delegujú Národnej rade SR, ktorá

vykonáva delegovanú normotvorbu, ale súčasne sa v ústave nikde nenachádza ustanovenie, ktorým by sa občania jednoznačne vzdali možnosti prijať alebo zmeniť zákon, či prijať alebo zmeniť ústavu.

V demokratickom parlamentnom systéme občania sami uznávajú, že ich originálna moc je obmedzená ústavou, ktorú prijal ústavodarný orgán a ktorému občania delegovali svoju moc. Zastupiteľský orgán a jeho poslanci preto v mene občanov prijímajú právne normy, ktorými sa riadia nielen občania, ale aj zastupiteľský orgán. Na druhej strane ale stále podľa čl. 30 ods. 1 ústavy, *„Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov.“* Termín *„zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo“* nemožno uplatňovať reštriktívne v zmysle práva občanov zúčastňovať sa len na uplatňovaní výkonnej moci v štáte či už účasťou na výkone štátnej správy alebo územnej samosprávy. V nadväznosti na čl. 2 ods. 1 ústavy sa občanom zaručuje právo zúčastňovať sa priamo na uplatňovaní každej zložky štátnej moci. Pokiaľ ide o uplatnenie originálnej moci občanmi v zákonodarnej oblasti, táto sa v podmienkach Slovenskej republiky prejavuje v referende.

Referendum je ústavnoprávny inštitút, ktorého účelom je zabezpečiť občanom štátu, aby bezprostredne spolupôsobili pri tvorbe štátnej vôle. Občania v referende uplatňujú toto svoje oprávnenie hlasovaním, ktoré má právne účinky.[7]

Zaradenie inštitútu referenda do Piatej hlavy ústavy nazvanej zákonodarná moc napovedá o úmysle ústavodarcu upraviť zákonodarnú moc dvojakým spôsobom. Túto koncepciu účelnej ústavnej úpravy zákonodarnej moci potvrdil Ústavný súd Slovenskej republiky, keď v rozhodnutí sp. zn. PL. ÚS 42/95 uviedol, že: *„Referendum je upravené v druhom oddiele piatej hlavy ústavy, Ústavný súd to považuje za logicky i vecne správne, pretože ide vlastne o vykonávanie zákonodarnej moci priamo občanmi. Inak občania nositelia originálnej štátnej moci, ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov.“*[8] Aj keď občania delegujú svoje práva parlamentu, predsa im zostáva - ako nositeľovi primárnej originálnej moci - právo rozhodovať o niektorých dôležitých otázkach verejného záujmu priamo v referende, nezávisle na parlamente.

Je nespochybniteľné, že ústavodarca nevčlenil inštitút referenda do ústavnej úpravy zákonodarnej moci a ústavodarnej moci bez ďalšieho úmyslu. Jednalo sa o potrebu zabezpečiť občanom možnosť participovať pri tvorbe štátnej vôle. Referendum predstavuje osobitý spôsob rozdelenia legislatívnej právomoci medzi parlament a občanov. Na rozdiel od orgánov výkonnej moci a územnej samosprávy, na ktorých legislatívnu právomoc delegoval parlament a možno ju preto označiť ako delegovanú legislatívu, tak v prípade referenda nedošlo k delegovaniu legislatívnej právomoci, ale priamo k jej ústavnému rozdeleniu.

Podľa rozhodnutia sp. zn. II. ÚS 31/97 *„Prijatie návrhu v referende má ústavnú relevanciu v tom zmysle, že ním občania zúčastnení na hlasovaní udelia parlamentu príkaz, aby v súlade s návrhom prijatým v referende zmenil časť ústavy, ktorá bola predmetom vyhláseného referenda. Ústava však neobsahuje ustanovenie umožňujúce občanom, aby hlasovali priamo o formulácii navrhnutej zmeny ústavy.“*. Povinnosťou kompetentného štátneho orgánu je potom zabezpečiť, aby návrh prijatý v referende vyvolal potrebný právny účinok. Otázka, ako to má zabezpečiť však tiež nie je jednoduchá a v praxi ešte nevyskúšaná.

7 Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 31/97.
8 BALOG, B. – TRELLOVÁ, L.: Povinnosť parlamentu prijať zákon ?/! Právny obzor, 95, 2012, č. 1, s. 29.

Možné riešenia sú dve:

1. Predmetom referenda by bol priamo návrh zákona v prílohe referendovej otázky, či sú občania za jeho prijatie. V prípade platného referenda by bol prijatý návrh zákony vyhlásený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení, ako by bol schválený v referende a stal by sa súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky.
2. Predmetom referenda v prílohe referendovej otázky by nebol návrh zákona, ale len jeho tézy alebo zásady v rôznej miere presnosti a určitosti a v prípade platného referenda by vznikla Národnej rade SR ústavná povinnosť prijať v lehote najneskôr napr. do jedného roka zákon, ktorým by boli požiadavky prijaté v platnom referende naplnené. Nesplnenie tejto povinnosti v stanovenom čase by viedlo k povinnému rozpusteniu Národnej rady SR prezidentom, pretože rozpor medzi občanmi ako zdrojom moci a ich reprezentantom by bol zrejmý. Rozpustenie Národnej rady SR by malo byť jediným riešením akceptovateľným v materiálnom demokratickom štáte.

Osobitne je potrebné venovať sa ústavodarnej moci občanov, pretože to je podľa mňa najvýznamnejší, ale aj najprirodzenejší prejav ich postavenia zdroja moci, ktorý ju nielen deleguje, ale aj vykonáva, resp. ovplyvňuje jej výkon zvolenými zástupcami. Niet silnejšieho spôsobu ako regulovať výkon ustanovenej moci ako stanovovanie, či zmena ústavných pravidiel, ktorými sa musí celá ustanovená moc riadiť.

Napriek tomu, že referendum môže slúžiť aj na priamy výkon ústavodarnej moci v Slovenskej republike, pre prijímanie ústavy a pre jej zmeny v Slovenskej republike je charakteristické, že sa deje bez zakomponovania referenda ako inštitútu priamej demokracie, ktorý vyvoláva právne relevantné účinky.

Zastávam názor, že prípadné prijatie novej slovenskej ústavy by malo byť predmetom referenda a tiež akákoľvek zmena ústavy, ktorá by sa dotýka materiálneho jadra ústavy by mala byť predmetom ústavodarného referenda. O nakladaní s ním by mali rozhodovať len občania. V zásade totiž podľa mňa neexistuje žiaden racionálny, ústavnoprávny alebo emocionálny dôvod, ktorý by nevyhnutne musel ústavodarnú právomoc vzťahovať len na parlament a vytváral by neprekonateľnú prekážku jej zverenia priamo do rúk občanom.

Otázkou, ktorá súvisí s občianskou ústavodarnou činnosťou je, či obsahom referenda môže byť priama tvorba ústavy, to znamená, či občania hlasujú o konkrétnom texte ústavy alebo o konkrétnom texte zmeny ústavy alebo len o určitom vecnom inštitúte, ktorého konkrétna legislatívna a právna úprava parlamentom by nasledovala po schválení v referende.

Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo svojom rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 31/97 priklonil k druhému názoru a rozhodol, že občania nemajú ústavnú právomoc k tomu, aby hlasovali priamo o formulácii navrhnutej zmeny ústavy. Konkrétna legislatívna činnosť by aj naďalej zostala Národnej rade SR ako ústavodarnému orgánu. Z uvedeného sa dá vo vzťahu k prijatiu novej ústavy vyvodiť, že ani o tom by občania priamo nemohli rozhodnúť, ale mohli by v referende len schváliť napríklad základné zásady novej ústavy, ktoré by následne Národná rada SR skonkretizovala a schválila v texte novej ústavy.

S tým bezprostredne súvisí postup Národnej rady SR po platnom referende. V prípade zmeny ústavy je možné výsledok referenda chápať v zmysle nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky ako ústavný príkaz, ktorým je Národná rada SR viazaná a je povinná prijať takú zmenu ústavy ako vyplýva z návrhu prijatého v referende, resp. takú zmenu

ústavy, ktorou sa obsahovo dosiahne to, čo občania schválili v referende. Dalo by sa to chápať aj vo vzťahu k prijatiu úplne novej ústavy. Občania v referende udelili parlamentu príkaz na prijatie ústavy s materiálnymi atribútmi schválenými občanmi v referende.

Takáto ústavná konštrukcia je postavená na ex ante referende, kde najprv občania schvália v prílohe nejaký návrh na zmenu ústavy alebo ústavu novú, ale v skutočnosti bude ústavodarcom aj naďalej Národná rada SR, ktorá síce dostane od občanov príkaz na konanie, ale s minimálne troma rizikami – (i) bez stanovenia časovej lehoty na splnenie tohto príkazu, (ii) bej akejkoľvek spätnej kontroly vecného naplnenia príkazu občanov, ak by aj Národná rada SR ústavný zákon prijala, ale najmä (iii) bez sankcie vynucujúcej splnenie príkazu od občanov.

Referendum ako výraz priamej demokracie a suverenity ľudu by malo prevážiť nad demokraciou zastupiteľskou a s ňou spojenou suverenitou parlamentu realizovanou v medziach ústavy.[9] Aj napriek neexistujúcej ústavnej úprave by malo byť základnou politickou slušnosťou poslancov ako zástupcov občanov, aby prijali takú zmenu ústavy, ktorá bude zodpovedať výsledkom referenda. Reprezentatívny mandát poslancov v tomto prípade nie je rozhodujúci a ani nevytvára prekážku pre splnenie povinnosti parlamentu prijať taký ústavný zákon, ktorým by sa naplnilo rozhodnutie občanov prijaté v platnom referende. Reprezentatívny mandát je v Slovenskej republike zakotvený v ústave. Na tejto sa uzniesol parlament bez osobitného mandátu od občanov. Občania nikdy nedali parlamentu mandát na to, aby v ústave zakotvil reprezentatívny mandát poslancov parlamentu. Je to výsledok moci ustanovenej. Výsledok platného referenda je ale výsledok moci ustanovujúcej. V materiálnom demokratickom štáte nemôže existovať inštitút vytvorený mocou ustanovenou, ktorý by bol spôsobilý zmariť naplnenie a realizáciu výsledku a rozhodnutia moci ustanovujúcej. Platí to aj na reprezentatívny mandát. Jeho pôsobenie končí tam, kde začína vôľa občanov.

Konštrukcia vzťahu parlamentu a občanov pri zmene ústavy by preto mala byť postavená na ex post ratifikačnom referende. V tomto prípade by bola nevyhnutná interakcia zastupiteľskej demokracie a priamej demokracie. Zmenu ústavy v časti dotýkajúcej sa jej materiálneho jadra by musela schváliť najprv Národná rada SR a následne by jej ústavný zákon bol predmetom obligatórneho referenda. V tomto referende by sa potvrdzoval ústavný zákon, ktorým sa zasahuje do materiálneho jadra ústavy. Išlo by o ratifikačné referendum a tým by bolo konečné rozhodnutie prenesené na občanov.

Vysporiadať sa je potrebné s dvoma otázkami:

1. Riešenie pochybností o tom, či niečo je alebo nie je súčasťou materiálneho jadra ústavy – vyhradenie ústavodarnej právomoci vo vzťahu k materiálnemu jadru ústavy pre občanov v referende by v spojení s implicitným charakterom tohto jadra mohlo v praktickej aplikácii vyvolať otázku/pochybnosť o tom, či niečo je alebo nie je súčasťou materiálneho jadra ústavy. Posudzovanie tejto otázky formálne nepokladám za vhodné. Nepokladal by som preto za vhodné také riešenia, ktoré by boli postavené na takých riešenia, podľa ktorých by ústavný zákon bol predmetom obligatórneho referenda, ak by to navrhla nejaká časť – napríklad aspoň 50 - poslancov Národnej rady SR.

Domnievam sa, že táto otázka by sa mala riešiť vecne a jej vyriešením by mal byť nadaný Ústavný súd Slovenskej republiky. Ak by Národná rada SR schválila ústavný zákon a pri tej príležitosti by vznikla pochybnosť o potreba jeho potvrdenia v referende, rozhodol by o tom Ústavný súd Slovenskej republiky, tým, že by sa vyjadril záväzne

9 BALOG, B. – TRELLOVÁ, L.: Povinnosť parlamentu prijať zákon ?/! Právny obzor, 95, 2012, č. 1, s. 31-32.

k tomu, či ide o predmet úpravy jadrového ústavného práva alebo nie. Návrh na začatie konania by podala skupina poslancov a až do rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky by sa referendum nekonalo a zmena ústavy by nevyvolala žiadne účinky. Ústavný súd Slovenskej republiky by posudzoval iba otázku toho, či ide o zásah do materiálneho jadra ústavy alebo nie. Ústavný súd Slovenskej republiky by neposudzoval vhodnosť, správnosť, či účelnosť schválenej zmeny ústavy. Ústavný súd Slovenskej republiky by neposudzoval súlad ústavného zákona s ústavou.

2. Postup pre prípad, že by občania v referende zmenu ústavy neschválili. Nastať by mohli dve situácie s dvoma rozdielmi dôsledkami pre Národnú radu SR:
   - referendum by nebolo platné pre nedostatočnú účasť občanov – dalo by sa chápať ako vyjadrenie toho, že zmena ústavy v rozsahu, v akom sa dotýka materiálneho jadra ústavy nie je pre občanov významná a tým nie je potrebná. Neplatné referendum by znamenalo, že zmena ústavy schválená v Národnej rade SR by nenadobudla platnosť a súčasne by mala platiť prekážka, že v tom konkrétnom volebnom období už nie je možné v Národnej rade SR schváliť takú zmenu ústavy, ktorá bola predmetom neplatného referenda. Bolo by to vyjadrením toho, že občania nemajú o takú zmenu ústavy záujem, čo by mali poslanci ako ich zástupcovia rešpektovať,
   - referendum by bolo platné a občania by v platnom referende zmenu ústavy neschválili – okrem toho základného dôsledku, že by takáto zmena ústavy nenadobudla platnosť, tak by nastal stav zrejmého rozporu medzi originálnym nositeľom moci a jeho zástupcami. Riešenie tohto stavu je v materiálnom demokratickom štáte možné len prehodnotením doterajšieho zastúpenia občanov. Inak povedané, prezident by musel povinne rozpustiť Národnú radu SR.

ZÁVER

Domnievam sa, že k formovaniu charakteru práva dochádza už v procese jeho tvorby, v legislatívnom procese. Ak má výsledkom legislatívneho procesu byť právny predpis napĺňajúci princípy materiálneho právneho štátu, tak proces jeho tvorby musí tiež spĺňať požiadavky nielen formálnej legálnosti, ale aj materiálnej legitimity.

Materiálna demokratická legitimita práva sa v pri etatistickej tvorbe práva stráca a je nahradzovaná legitimitou byrokratickou. Na vylúčenie ľudu z tvorby práva ale nie je dôvod.

Z ľudu nie je potrebné mať strach a takisto nie je potrebné s obavami hľadieť na prípadný priamy výkon ústavodarnej a zákonodarnej moci ľuďom. Konštitutívna, ústavodarná moc ľudu je tradične v úzkom vzťahu s revolúciou. Tou ale nemožno chápať iba násilné odstránenie štátneho režimu, či dokonca celého štátu. Revolúciou je možné chápať aj takú zmenu štátnej organizácie života občanov, ktorá znamená nahradenie všetkých/väčšiny základných hodnôt a princípov, na ktorých bol doterajší štátny život spoločenstva postavený novým katalógom hodnôt, a to aj pokojnou cestou. Revolúciou v takomto prípade je nahradenie jedného materiálneho jadra ústavy iným, novým materiálnym jadrom ústavy. Takéto rozhodnutie suveréna stále znamená vo svojej podstate revolúciu. Je to jeho slobodné rozhodnutie o odstránený dovtedajšieho ústavného základu svojho štátu a jeho nahradenie iným. Toto rozhodnutie disponuje najvyššou legitimitou, pretože ho

urobia tí, ktorí budú následne novou ústavou viazaní a ktorých život sa bude novou ústavou riadiť. Ústavná revolúcia v zmysle nahradenia existujúcej ústavy ústavou novou by mala byť vyhradená len originálnemu ústavodarcovi.

V duchu vyššie uvedených názorov na úlohu ľudu v procese tvorby práva, osobitne práva jadrového ústavného práva,[10] som vo svojom príspevku prezentoval tri stupne zapojenia ľudového živlu do tohto procesu – od otvorenosti legislatívneho procesu pre občanov ako pozorovateľov, demokratických kontrolórov procesu a pripomienkovateľov návrhov právnych predpisov, cez iniciátorov zákonodarného procesu v Národnej rade SR až po priamy občiansky výkon ústavodarnej a zákonodarnej moci, ich ústavodarnej a zákonodarnej moci.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BALOG, B. – TRELLOVÁ, L.: Povinnosť parlamentu prijať zákon ?/! Právny obzor, 95, 2012, č. 1.
ČEBIŠOVÁ, T.: Právo na dobré zákony? in: Otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice, Vydavatelsví a nakladatelství Aleš Čenek, s.r.o., Plzeň, 2005.
HAYEK, F. A.: Právo, zákonodarství a svoboda. Academia, Praha, 1994.
CHOVANEC, J. – PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. Procom, Bratislava, 2004.
REHFELD, B.: Die Wurzeln des Rechts. Berlin, 1951.
SVÁK, J. a kol.: Teória a prax legislatívy. 3. rozšírené vydanie. Eurokódex, Bratislava, 2012.
SVÁK, J. – BALOG, B.: Fragmentácia ústavy. In: BARÁNY E. a kol.: Zmena práva. Ústav štátu a práva SAV, SAP, Bratislava, 2013.

SUMMARY

To forming of the nature of the Law comes in the process of its creation. Law should be a legitimate part of the legal order of material democratic rule of law. This can be achieved when legislation will be adopted in an open and transparent legislative process with the participation of citizens.

Kontaktné údaje:
JUDr. Boris Balog, PhD.
Fakulta práva,
Paneurópska vysoká škola,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
boris.balog@uninova.sk

10 SVÁK, J. – BALOG, B.: Fragmentácia ústavy. In: BARÁNY E. a kol.: Zmena práva. Ústav štátu a práva SAV, SAP, Bratislava, 2013, s. 97.

PRECEDENS AKO PRAMEŇ PRÁVA

PRECEDENT AS A SOURCE OF LAW

JUDr. Klaudia Baňáková

Kľúčové slová: precedens, common law, stare decisis, záväznosť, normatívna hodnota
Key words: precedent, common law, stare decisis, binding, normative value

PRECEDENS

Pojem precedens môžeme chápať vo viacerých významoch. Všeobecne sa dá povedať, že sa jedná o súbor všetkých relevantných predchádzajúcich rozhodnutí. Ďalej je možné pojem precedens používať pre označenie výsledku konkrétneho rozhodnutia, ktoré je považované za významné pre budúce rozhodovanie. Precedensom môže byť tiež myslené určité širšie pravidlo, ktoré je v danom riešenom prípade a následnom rozhodnutí formulované.[1] Za najvšeobecnejšiu definíciu môžeme považovať tú, ktorá hovorí, že precedensom je akékoľvek predchádzajúce rozhodnutie akéhokoľvek súdu (alebo iného orgánu s rozhodovacou právomocou), ktoré má určitú významnú podobnosť s prípadom, ktorý je v danej chvíli riešený súdom (orgánom).[2] Najčastejšie sa potom o precedensy hovorí v súvislosti so súdnym rozhodovaním, jeho záväznosťou a jeho povahou prameňa práva.

Precedens ako prameň práva common law

Precedens má svoje korene v anglosaskej právnej kultúre. Výraz „anglosaský“, prípadne „angloamerický“ právny systém je často používaný ako synonymum k pojmu „common law„. Common law - sudcovské právo možno rozlišovať na common law, právo tvorené súdmi a právo spravodlivosti, teda normatívny systém vytváraný rozhodovacou činnosťou Court of Chancery, kancelárskeho súdu. Ak sa hovorí o common law, je často chápané ako protiklad k pojmu „statutory law„ (zákonné právo) alebo „Equitable„ (podľa ekvity). Systém common law sa začal vyvíjať v Anglicku ako výsledok činnosti kráľovských súdov, ktoré jediné po dlhú dobu mali dostatok právomocí a prostriedkov k predvolávania svedkov a presadzovaniu rozhodnutí . Tieto súdy mohli rozhodovať spory len vtedy, ak mal žalobca „Writ„ individuálny súdny príkaz vydávaný lordom kancelárom, týkajúce sa jeho sporu. Postupom času sa niektoré z týchto writov inštitucionalizovali a niektoré typy sporov začali spadať do právomoci kráľovských

1 Marshall, G. What is Binding in a Precedent. In MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.). Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997, s. 503.
2 Bankowski, Z., MacCormick, D.N., Marshall, G. Precedent in the United Kingdom. In MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.). Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997, s. 323.

súdov automaticky. Common law bolo skladané dohromady z jednotlivých súdnych rozhodnutí, ktoré boli prezentované ako výsledky rozumovej úvahy („work of reason„)[3] vychádzajúci z pradávnych právnych obyčají krajiny („General immemorial custom of the realm"). Od pätnásteho storočia sa začína éra ekvity. Strany sporu, ktorým sa nedostalo spravodlivosti od súdov common law sa začali odvolávať priamo ku kráľovi. Obyčajne sa toto odvolanie dostávalo ku kráľovi cez lorda kancelára, ktorý spočiatku býval aj kráľovým spovedníkom. Lord kancelár sa postupne stával stále nezávislejším a odvolania posudzovať nie podľa common law, ale podľa spravodlivosti - spravodlivého zaobchádzania. Vzťah spravodlivosti a common law bol vyjadrený zásadou „ekvita nasleduje právo „, čo malo naznačiť, že ekvita sa nestavia proti common law, ale dopĺňa ho a zdokonaľuje. Fakticky ale došlo k tomu, že sa z ekvity postupne vytvoril samostatný systém sudcovského práva. Toto rozdvojenie súdov aj práva platného v Anglicku pretrvalo až do devätnásteho storočia, kedy Judicature Acts 1873 - 1857 odstránili formálne rozdelenie súdov common law a ekvitných . Všetky súdy mali a majú právomoc aplikovať pravidlá common law aj spravodlivého zaobchádzania. Kancelárske ekvitné rozhodovanie malo veľký vplyv na vývoj anglického práva a množstva inštitútov a konceptov pochádza práve odtiaľ (napr. „trust „, „misrepresentation„ alebo „specific performance„).

Precedensy sa v Anglicku evidujú v zbierkach Law of England, Law Reports a iné. Medzi jeho definujúce znaky patrí najmä originálnosť a všeobecná záväznosť.

Sekundárnym prameňom je jednak zákonné právo (statute law), ktoré však na rozdiel od kontinentálnych zákonov poskytuje veľkú voľnosť sudcom pri ich aplikáciii, môžeme teda povedať, že predpokladom ich integrácie do právneho systému je až ich interpretácia súdom. Do zákonného práva patria zákony, právne nariadenia a právo Európskych spoločenstiev.

Ďalším prameňom je obyčajové právo, ktoré má obmedzený význam a v Anglicku sa vyskytuje vo forme general custom of the realm (dnes platí už len v ústavnom práve) a local customs (miestne obyčaje). Obyčaj je pravidlo správania, ktoré sa v dôsledku opakovaného používania za dlhšie časové obdobie vžilo do vedomia a správania ľudí a je všeobecne akceptovateľné spoločnosťou a štátom. Aby určitá obyčaj mohla byť právne záväznou musí spĺňať určité náležitosti: časový faktor, všeobecnosť a určitosť.

Ďalej je to právna literatúra (books of authority.), ktorá má charakter podporenia názoru sudcu vyjadreného v precedense a všeobecné právne zásady uplatňované najmä ako interpretačné pravidlá.[4]

Americké právo je vzhľadom k svojej koloniálnej minulosti tiež postavené na common law, ale od anglického systému sa ale počas svojho ďalšieho vývoja značne odchýlilo. Preto sa teda v protiklade ku kontinentálnemu systému práva nehovorí o anglickom ale o angloamerickom právnom systéme. Dokumenty Ústava Spojených štátov amerických a nadväzujúce Bill of Rights predurčili smer akým sa bude vývoj amerického práva uberať. Snaha osamostatniť sa od anglického common law rôznymi pokusmi o písané právo a zákazy aplikácie precedensov anglických súdov stála proti faktu, že anglickí osadníci v Amerike mali common law príliš osvojené a nedokázali sa od

3 David, R., Brierley, J. E. C. Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law. London: Stevens & Sons, 1978, s. 300.
4 P. Hungr: Srovnávací právo - právní kultury. Ostrava: KEY Publishing, 2008, s. 39

neho úplne odpútali. Nemali tiež toľko skúseností a znalostí, aby sa im podarilo vytvoriť úplne nový právny systém. Od anglického common law sa ale v mnohom líšia. Americké právo je tvorené na dvoch úrovniach: na úrovni jednotlivých štátov a na federálnej úrovni. Právo sa na jednotlivých úrovniach (aj štát od štátu) líši. Spája ich a zároveň odlišuje od kontinentálneho právneho systému percepcia prameňov práva. Pramene práva možno všeobecne deliť na materiálne a formálne. Čo sa týka materiálnych prameňov práva, nie je medzi spomínanými právnymi systémami žiadneho zásadného rozporu, ten vystupuje na povrch až keď porovnáme formálne pramene práva. S istou dávkou zjednodušenia možno povedať, že kontinentálne právne poriadky uznávajú nasledujúce formálne pramene práva : normatívne právne akty (zákony, kodifikácia a pod.), normatívne zmluvy a v určitých prípadoch aj právne obyčaje (predovšetkým v spojení s tzv. medzinárodným právom verejným). Angloamerický právny systém je v tomto smere trochu živelnější. Okrem normatívnych právnych aktov, normatívnych zmlúv a obyčajov za pramene práva, považuje tiež precedens – sudcovskej právo, výsledok aplikačného proces.

Stare decisis

Precedens je založený na jednoduchom pravidle nazývanom stare decisis teda „Let the decisions stand". Obvykle býva tento princíp spájaný iba s doktrínou precedensu v anglo-americkom právnom prostredí má však tiež úzku spojitosť s princípom formálnej spravodlivosti, ktorý je známy aj kontinentálnemu právnemu myslenia. Princíp formálnej spravodlivosti, podľa ktorého sa rovnaké prípady majú posudzovať rovnako vyplýva z prirodzeného ľudského citu pre spravodlivosť a v skutočnosti je súčasťou snáď každej právnej kultury. Súvisí s požiadavkou právnej istoty a predvídateľnosti práva. „Nasledovanie precedensu tak prispieva k zachovaniu stability a súčasne k právnej istote a ochrane dôvery v sudcovské rozhodovanie.[5] „Princíp stare decisis sa uplatňuje ako v americkom tak anglickom právnom systéme, ale s výraznými rozdielmi. Anglické poňatie precedensu je oproti americkému oveľa prísnejšie. Stare decisis sa v Anglicku prejavuje tým, že súdy sú povinné nasledovať precedensy súdov vyšších stupňov ako aj svoje vlastné . V Amerike sa pravidlo stare decisis uplatňuje iba v rámci jurisdikcií jednotlivých štátov, nie vo vzťahu medzi federálnymi súdmi a vnútroštátnymi súdmi. Táto neviazanosť vlastnými rozhodnutiami sa preukázala ako obzvlášť užitočná v prípade US Supreme Court, pretože mu fakticky umožňuje „prispôsobovať Ústavu novým spoločenským podmienkam a ekonomickým potrebám„.[6]

Záväznosť a normatívna hodnota precedensu

Záväznosť, či miera záväznosti , je jedným z určujúcich prvkov precedensu bez prvku záväznosti by precedens zostal len jednoduchým pojmom označujúcim predchádzajúce rozhodnutie nie komplexným javom ako sa s ním stretávame. Záväznosť precedensu vyjadruje spôsob akým je nutné s precedensom či s rozhodnutím v danom prípade zaobchádzať. K pojmu záväznosť možno pristupovať z mnohých pohľadov. Záväznosť je možné chápať ako binárny opositum k nezáväznosti. Ďalej je možné rozli-

5 Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře, Praha: Karolinum, 2002, s. 284.
6 David, R., Brierley, J. E. C. Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law. London: Stevens & Sons, 1978, s. 402.

šovať záväznosť podľa toho, ak hovoríme o záväznosti ako vlastnosti právnej moci, záväznosti kasačného rozhodnutia alebo o precedentnej záväznosti. Aleksander Peczenik navrhuje nasledujúcu škálu možných normatívnych hodnôt precedensu:[7]

1. *Formálna záväznosť:* rozhodnutie nerešpektujúce taký precedens je považované za protiprávne a v prípade odvolania bude zrušené.
   a) formálne záväzný precedens, ktorý nie je možné zmeniť ani súdom, ktorý ho vydal,
   b) formálne záväzný precedens, ktorý je možné zmeniť.
2. *Normatívna sila:* rozhodnutie nie je formálne záväzné a jeho nerešpektovanie nie je protiprávne, ale bude s najväčšou pravdepodobnosťou kritizované a môže byť v odvolacom konaní zrušené alebo zmenené.
   a) podmienená normatívna sila - sudca by mal aplikovať precedens ak nie je daná určitá výnimka,
   b) normatívna sila , ktorá je predmetom uváženia sudcu - sudca by mal aplikovať precedens ak sa nenájdu dôvody, ktoré prevážia v prospech opaku.
3. *Podporný argument:* rozhodnutie nie je ani formálne záväzné , ani nemá normatívnu silu. V tomto prípade nasledovanie precedensu môže iba dodať váhu rozhodnutia, opak nie je ani protiprávnym a nie je ani odvolacím dôvodom.
4. *Príkladná alebo iná hodnota*

Či je precedens záväzný, prípadne mieru jeho normatívnej hodnoty určuje množstvo faktorov.16 Tieto faktory sa výraznejšie prejavujú v situáciách, kedy je potrebné precedens zmeniť, alebo v prípade ak bolo vydané rozhodnutie v rozpore s precedensom. Svoju úlohu zohráva aj fakt, či je meniacom súdom súd nižší alebo vyšší, príp ak ide rozhodnutie súdu toho istého stupňa

a) *Hierarchia súdov.* Precedensy odvodzujú svoju silu zaväzovať sudcu okrem iného aj od toho, ktorý súd ich vydal. K tomu je potrebné si uvedomiť ako je usporiadaný daný systém súdnictva a či medzi jednotlivými súdmi existujú nejaké vzťahy
b) *Rozhodnutie pléna alebo komôr majú väčšiu autoritu než rozhodnutie samosudcov*
c) *Precedensy niektorých súdov požívajú väčšiu autority vďaka personálnemu obsadeniu súdov*
d) *Aplikovateľnosť predchádzajúcich rozhodnuti je tiež ovplyvnené rôznymi spoločenskými (právnymi, ekonomickými a politickými) zmenami. Niektorí americkí sudcovia dokonca tvrdia, že je povinnosťou sudcu je preskúmavať precedensy práve z tohto uhlu pohľadu.*[8]
e) *Dodržiavanie niektorých precedensov má svoje korene v tradícii. Sú aplikované tak často, že sa ich použitie už neodôvodňuje. Dostatočným odôvodnením pre jeho použitie je fakt, že ho občania rešpektujú a spoliehajú sa na neho.*
f) *Stupeň normatívnej sily precedensov môže byť závislý od odvetvia práva, ktorého sa rozhodnutie týka. Záväznosť precedensu môže byť tiež ovplyvnené názormi v odbornej literatúre.*
g) *V neposlednom rade tiež záväznosť jednotlivých pravidiel vyslovených v precedense ovplyvňuje fakt, v ktorej časti rozhodnutia sa nachádza.*

7 Peczenik, A. The Binding Force of Precedent. In MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.) Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997, s. 462 a násl.
8 Summers, R. S. Precedent in the United States (New York State). In MacCormick, N., Summers, R. S.

Anglo-americký právny systém rozlišuje dve podstatné časti súdneho rozhodnutia: *ratio decidendi* (právne zdôvodnenie rozhodnutia) a *orbiter dictum* (úvahy súdu, ktoré nemajú právnu povahu). Za skutočne záväzné je potom považované len ratio decidendi, orbiter dictum môže mať najviac charakter podporného argumentu.

Rôzne modely precedensov

Podobne ako je možné rozlišovať rôzne stupňe záväznosti, môžeme rozlišovať rôzne druhy aplikovateľnosti precedensu a rôzne možné prístupy sudcu k precedensu. Prvý z možných prístupov navrhuje nasledujúce klasifikácie : model analogický , model formulujúci pravidlá a model ilustrujúci principy.[9]

Model analogický

V tomto modeli je teoreticky každý prípad a jeho rozhodnutie príkladom správneho riešenia za daných okolností. Základom tohto modelu je pravidlo, že podobné veci by mali byť rozhodované podobne.

Model formulujúci pravidlá

Tento model predpokladá, že ratio decidendi daného rozhodnutia formuluje určité pravidlo, ktoré musia byť naďalej aplikované súdmi. Rozhodnutie, ktoré by nebolo v zhode s precedensom, musí poskytnúť dostatočné zdôvodnenie toho, prečo sa tak nastalo.

Model ilustrujúci princípy

Precedensy v tomto modeli odkazujú na existenciu určitých právnych princípov , ktoré môžu byť relevantné pre rozhodovanie budúcich prípadov.

Podobné úvahy a rozdelenie ponúka aj ďalšia klasifikácia modelov precedensu . Larry Alexander a Emily Sherwin popisujú precedens a jeho záväznosť z mnohých uhlov a rozlišujú tri modely fungovania precedensu: natural model , rule model a result model.[10]

Záverom možno konštatovať že, na európskom kontinente pretrvávajúce dogamticky poňaté chápanie zákona spočívajúce v jeho stotožňovaní s právom, resp. s právnymi normami je prekonané. Právny poriadok je medzerovitý a sudcovia, pokiaľ nechcú konať v rozpore so zákazom zásady *denegatio iustitae* sú povinní a oprávnení právo v prípade potreby dotvoriť. Vzhľadom k uvedenému je žiaduce, aby kontinentálny právny poriadok akceptoval precedensy ako prameň práva.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ALEXANDER, L., SHERWIN, E. The Rule of Rules, Durham and London: Duke University Press.

BANKOWSKI, Z., MACCORMICK, D.N., MARSHALL, G. Precedent in the United Kingdom. . In D. N. MacCormick, and R. S. Summers Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997

DAVID, R., BRIERLEY, J. E. C. MAJOR Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law. London: Stevens & Sons, 1978

HUNGR P. : Srovnávací právo - právní kultury. Ostrava: KEY Publishing, 2008

KÜHN, Z.: APLIKACE PRÁVA VE SLOŽITÝCH PŘÍPADECH. K ÚLOZE PRÁVNÍCH PRINCIPŮ V JUDIKATUŘE, Praha: Karolinum, 2002

9 Bankowski, Z., MacCormick, N., Morawski, L., Miguel, A. R. Rationales for Precedent. In MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.) Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997, s. 497 a násl.

10 Alexander, L., Sherwin, E. The Rule of Rules, Durham and London: Duke University Press, 2001.

MARSHALL, G. What is Binding in a Precedent. . In D. N. MacCormick, and R. S. Summers Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997
PECZENIK, A. The Binding Force of Precedent. In D. N. MacCormick, and R. S. Summers Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997
SUMMERS, R. S. Precedent in the United States (New York State). In D. N. MacCormick, and R. S. Summers Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997

SUMMARY

In my tesis I would like to analyze concept of precedent. Precedent can be defined as any previous decision of any court (or other decision-making bodies), which has some significant similarity with the case, which handled at the moment the court (authority). It has roots in Anglo-Saxon legal culture. It is based on a simple rule of stare decisis thus called „Let the decisions stand." Binding, or degree of seriousness, is one of the defining elements without precedent element binding precedent would only stayed simple terms indicating previous decision not complex phenomenon as we meet him. I also analyze various models of precedents like analogous model, model of formulating rules and model of illustrating principles. Finally I expressing the need for precedent in the continental legal system.

Kontaktné údaje:
JUDr. Klaudia Baňáková
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
banakova.k@gmail.com

PLAGIÁTORSTVO A MOŽNOSTI JEHO RIEŠENIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

PLAGIARISM AND ITS POSSIBLE SOLUTIONS IN THE SLOVAK REPUBLIC

JUDr. Ľubomíra Bruteničová

Kľúčové slová: plagiátorstvo, anti-plagiátorské nástroje, systém posudzovania zhody
Key words: plagiarism, anti-plagiarism tools, conformity assessment system

PLAGIÁTORSTVO A JEHO FORMY

Súčasný význam slova plagiátorstvo je potrebné vnímať aj v historických súvislostiach. S týmto pojmom sa stretávame už v období starovekého Ríma, kedy sa za plagiátora označoval človek, ktorý unášal deti alebo otrokov (plagiarius). Aktom plagiátorstva sa chápalo aj to, ak niekto poskytol útočisko otrokovi, ktorý patrí inému a bol na úteku. Z tohto je jednoznačne jasné, že obsah vyššie uvedeného pojmu sa historicky značne zmenil a zachoval sa vo svojej prenesenej podobe. V súčasnosti sa „únos" či „krádež" z pôvodného významu slova nevzťahuje na deti alebo na otrokov, ale vnímajú sa vo vzťahu k myšlienkam, nápadom alebo iným nehmotným prejavom osobnosti, ktoré si takto privlastnia iné osoby a vydávajú ich za svoje vlastné, originálne a pôvodné. Plagiátorstvo je v súčasnosti možné chápať ako jeden z negatívnych spoločenských javov, ako jeden zo spoločenských patogénnych javov. V každom prípade ide o činnosti, ktoré sú protiprávne, keďže prejavy osobnosti (či už v podobe myšlienok alebo iných prejavov) sú prirodzene viazané na určitú osobu, viažu sa a spájajú sa s ňou.

Plagiátorstvom je možné rozumieť nedovolené resp. neoprávnené používanie cudzích, či už publikovaných alebo nepublikovaných, originálnych myšlienok, ideí, formulácií, faktov, poznatkov, výsledkov bádania či výsledkov inej tvorivej práce (činnosti), ako aj ilustrácií, tabuliek, fotografií a pod. a to tak, že osoba, ktorá ich preberá od inej, neuvádza pri nich odkaz na pôvodný zdroj (teda uvádza ich bez odkazu na potrebné referencie). Takto ich v podstate vydáva za svoje vlastné, originálne, hoci prirodzene túto povahu nemajú.[1] Popri tom, že ide o negatívny a patologický spoločenský jav, je potrebné uviesť, že plagiátorstvo predstavuje aj jeden zásadný morálny a etický problém. V jeho dôsledku sa totiž u určitého okruhu príjemcov vytára dojem, že autor sám niečo vytvoril, vyprodukoval (ako výsledky svojej vlastnej činnosti), hoci v skutočnosti ide

1 SKALKA, J. a kol: Prevencia a odhaľovanie plagiátorstva. Zber prác za účelom obmedzenia porušovania autorských práv v kvalifikačných prácach na vysokých školách [online]. Nitra : [s.n.], 2009 [cit. 2011-04-27]. Dostupné z www: <http://www.crzp.sk/dokumenty/ prevencia_odhalovanie_plagiatorstva.pdf&gt

o informácie či poznatky, ktoré sú požičané, ukradnuté od iných alebo od iného autora. Samozrejme, je neprípustné, aby sa výsledky činnosti iných prezentovali navonok ako poznatky či výsledky vlastné. Rovnako tak aj texty, ktoré autor vydáva pod svojim menom a bez príslušnej referencie (odkazu, citácie) by mali byť jeho vlastné, pôvodné a originálne s použitím vedeckých a v podstate všetkých dostupných metód, ktoré stav súčasného poznania dovoľuje a poskytuje. V súvislosti s plagiátorstvom nehovoríme o prípadoch, kedy sú pôvodné, originálne zdroje vhodne preberané, teda odkazované (odkazmi na text) alebo citované. Plagiátorstvom rozumieme nedovolenú, neetickú a nemorálnu formu privlastňovania si výstupov iných osôb, ktoré sú ako určité prejavy osobnosti relevantne chránené.

Z hľadiska stupňa závažnosti je možné rozlíšiť určité formy plagiátorstva. Samozrejme, každá forma plagiátorstva je nelegálnou, neetickou, nemorálnou a protiprávnou činnosťou. Z hľadiska rozsahu je možné preberanie výsledkov resp. výstupov iných v určitom rozsahu:

a. konkrétne myšlienky, informácie,
b. určité odseky, state, kapitoly či podkapitoly,
c. celé práce (s minimálnymi zmenami) v pôvodnom jazyku,
d. preklady prác z cudzieho jazyka do jazyka iného.

Toto členenie nie je prirodzene jediným, ktoré sa v súčasnosti objavuje, poskytuje či ponúka. Podľa spôsobu realizácie je možné rozlíšiť:

a. krádeže prác,
b. požičanie prác,
c. kopírovanie z internetu,
d. napísanie prác v mene iného,
e. kupovanie si prác.

Vo všetkých týchto prípadoch ide v zásade o vedomé formy plagiátorstva ako určitej formy krádeže či podvodu. Do úvahy by mohli prichádzať aj tie nevedomé, hoci je o nich možné do značnej miery polemizovať. Je zrejmé, že výstupy rôznej povahy a podoby sú ako určité prejavy osobnosti chránené na úrovni právneho poriadku, na úrovni rôznych odvetví práva. V súčasnosti si musí byť jednotlivec vedomý toho, že preberanie výstupov od iných (pôvodných a originálnych) autorov je možné, no iba pri priznaní rozsahu tohto prebrania formou odkazu či citácie. A teda, že nie je legálne možné privlastniť si výsledky činnosti inej osoby či kolektívu osôb. Toto by v zásade vylučovalo nevedomé plagiátorstvo, no môžu sa objaviť aj takéto prípady. Ide o situácie, ak by autor A preberal myšlienky od autora B, odkazoval alebo citoval by autora B, no v skutočnosti by išlo o prípady, keď tieto myšlienky prevzal autor B od autora C, no neuviedol odkaz ani citát pôvodného autora C. Autor B si teda privlastnil výstupy autora C (neuviedol odkaz ani citáciu) a navyše by do omylu uviedol autora A, že ide o jeho pôvodné myšlienky a mohol by získavať prospech (výhody) z citácie či odkazu, ktorý autor A vo vzťahu k nemu urobil.

V súčasnosti je plagiátorstvo považované za značne rozšírený negatívny spoločenský jav a to nie len v podmienkach školstva, ale aj v iných oblastiach nášho života. Aj vzhľadom na to bolo nevyhnutné prijať určité nástroje, ktoré by smerovali k potlačeniu tohto javu, prípadne k jeho eliminácii tak, aby sa predišlo jeho enormnému rozmachu. Samozrejme by sme boli asi veľmi naivní, keby sme sa domnievali, že je možné elimi-

novať a odstrániť všetky formy plagiátorstva. Jeho formy sa totiž sústavne vyvíjajú a sú vhodne utajované. V každom prípade je potrebné hľadať také nástroje, ktoré povedú k jeho účinnej eliminácii.[2]

NÁSTROJE ELIMINÁCIE PLAGIÁTORSTVA

Riešenie plagiátorstva je komplexným a pomerne náročným problémom. Už od počiatočných štádií vzdelávacieho procesu, v rámci ktorého sa s ním stretávame asi najčastejšie je potrebné klásť dôraz na výchovu, v rámci ktorej sa zdôrazňuje nie len prevencia, ale aj detekcia možných náznakov. Samozrejme pravidlá postihov, ktoré prichádzajú do úvahy v prípade zistenia plagiátorských pokusov na rôznych úrovniach, je potrebné vopred konkretizovať. Poukazuje sa najmä na fakt, že nástroje eliminácie plagiátorstva sa uplatňujú až v posledných štádiách vzdelávacieho procesu. Už počas štúdia (či už ide o základné, stredné či vysoké školstvo) sa však môžu objavovať určité náznaky alebo priamo prejavy, ktoré sú veľmi ojedinele podchytené, veľmi ojedinele zistené a riešené. V súčasnosti uplatňované antiplagiátorské nástroje tak nemajú potrebný efekt. Efektívne a účinné antiplagiátorské nástroje ako prostriedky na zistenie (detekciu) zhody textov je potrebné uplatňovať počas celého vzdelávacieho procesu a na všetkých úrovniach školstva u nás. Iba takto je možné pomocou tohto nástroja docieliť zlepšovanie kultúry vzdelávania, štúdia žiakov i študentov a v konečnom dôsledku aj potrebné systémové zmeny.

V súčasnosti fungujúce softvéry umožňujú posúdenie predkladaných prác s databázou obsahujúcou originálne publikované informácie obsiahnuté v písomných prácach. Pomocou výsledkov z tohto programu je možné z pohľadu danej škody (daného pedagóga) posúdiť, či ide o pôvodný, originálny text, alebo text prevzatý a vhodne odkazovaný či citovaný, alebo o text ukradnutý (prevzatý bez citácie, bez odkazov). Takto je v podstate v našich podmienkach určovaná pôvodnosť, originalita prác, teda či sú alebo nie sú plagiátom. Pravidlá, podľa ktorých je možné vyhodnocovať práce ako originálne, pôvodné výstupy alebo ako plagiáty, si stanovujú jednotlivé školy. Nástroje odhaľovania plagiátorstva sa však aplikujú až vo finálnych fázach práce žiaka či študenta s textom (spravidla pri odovzdávaní). Posúdenie originality môže spočívať na učiteľovi, pedagógovi, vedúcom knižnice, katedry a pod. V prípade zistenia plagiátorstva do úvahy prichádza sankčný mechanizmus v podobe určitých sankcií v rámci disciplinárnych konaní. Je možné vyjadriť názor, že takéto (až finálne riešenie) plagiátorstva je oneskorené. Už v rámci vzdelávacieho procesu je potrebné klásť dôraz na originálnosť a pôvodnosť prístupov, metodologických postupov a celkovo odbornej a vedeckej práce tak, aby nebolo potrebné obávať sa vo finálnej fáze o originalitu výsledku. K tomuto, ako jeden z prevenčných nástrojov, prispieva aj presné definovanie pravidiel a kritérií, pomocou ktorých sa určuje pôvodnosť prác a ich originálna hodnota.

Oblasť školstva je týmto negatívnym spoločenským javom dotknutá azda najviac, hoci nie výhradne (rovnako ide aj o problém verejnej správy, politiky a pod.). Práve v oblasti školstva sa stretávame s množstvom písaných hodnotených textov – seminárne práce, referáty, štúdie, záverečné práce (bakalárske, diplomové, rigorózne, dizertačné).

2 KRAVJAR, J.: Antiplagiátorský systém. In Antiplagiátorský systém [online]. 2011. [s.l.] : [s.n.], 2011 [cit. 2011-07-26]. Dostupné z WWW: http://www.inforum.cz/pdf/2011/kravjar -julius.pdf

Prirodzene, v oblasti vzdelávania je potrebné pracovať s informačnými zdrojmi (odborné publikácie, učebnice, odborné články, právne normy, akty EÚ a iných nadnárodných zoskupení a pod.) a teda vhodne a vedecky korektne využívať pôvodné, originálne poznatky, informácie. Aj prostredie internetu, ktoré sa so vzdelávaním neodmysliteľne spája, prispieva k nárastu pokusov o plagiátorstvo, keďže na internete v súčasnosti nájdeme celý rad rôznych štúdií, referátov, odborných článkov či priamo záverečných prác.

CENTRÁLNY REGISTER ZÁVEREČNÝCH PRÁC A KONTROLNÝ MECHANIZMUS

S cieľom riešenia plagiátorstva na úrovni vysokého školstva bol vytvorený Centrálny register záverečných prác (CRZP), v ktorom sú sumarizované všetky záverečné, teda bakalárske, diplomové, dizertačné práce, a všetky kvalifikačné práce, teda práce rigorózne a habilitačné). Priamo do tohto systému sa po registrácii a zadaní potrebných údajov vkladajú elektronické verzie záverečných a kvalifikačných prác v požadovanom formáte.

Vo vzťahu k CRZP a k určitým internetovým zdrojom vykonáva kontrolu originality záverečných a kvalifikačných prác pre potreby slovenských akademických a výskumných inštitúcií systém na odhaľovanie plagiátov (APS, teda antiplagiátorský systém). Tento systém pracuje na princípe stanovovania zhody posudzovaného textu (záverečnej alebo kvalifikačnej práce) s ostatnými v systéme už zadanými prácami a vybranými internetovými zdrojmi. Táto zhoda sa stanovuje v percentuálnom vyjadrení (vo vzťahu ku každej z podobných prác už uložených v systéme a vo vzťahu k internetovým zdrojom) a je v podstate určitým vyjadrením percentuálnej originality práce. Rozhodnutie o tom, či je práca na základe stanoveného percenta zhody pôvodným, originálnym výstupom, alebo plagiátom, je však na rozhodnutí konkrétnej komisie, vedúceho práce alebo oponenta.

Na tomto mieste je potrebné uvedomiť si, že na Slovensku v súčasnosti pôsobí niekoľko rôznych univerzít a celý rad ďalších vysokých škôl, ktoré poskytujú vzdelávanie vo všetkých stupňoch vysokoškolského štúdia súhrnne. Z toho prirodzene plynie, že každoročne je systém zásobovaný desiatkami tisícok záverečných prác. Na jednej strane sa tak zvyšuje citlivosť systému voči posudzovanému textu a zdôrazňuje sa tak originalita a pôvodnosť prác. Na strane druhej postupne narastá percentuálna zhoda pri nových posudzovaných prácach s tými, ktoré sú už v systéme zadané. Oblasti, z ktorých sú témy záverečných prác vyberané, sa v dôsledku akreditovaných študijných odborov a programov nemenia. Rovnako tak ostávajú tie isté vedné disciplíny a nosné témy, ktoré sú spracúvané v podobe záverečných prác. Stáva sa tak, že každoročne sa opakujú tie isté témy z tých istých oblastí, čo prirodzene zvyšuje pravdepodobnosť zhody textu z inými predošlými prácami. Okruh dostupnej literatúry a internetové zdroje sú taktiež obmedzené (z hľadiska dostupných poznatkov). V dôsledku tohto sa pri prácach s určitým názvom, ktoré sú vkladané do systému, v ktorom je už niekoľko desiatok či stoviek prác s rovnakým názvom automaticky a úplne prirodzene objaví vysoké percento zhody. Je preto možné predpokladať, že čím plnší systém bude, tým sa budú pri záverečných a kvalifikačných prácach objavovať vyššie zhody. Je preto otázkou, do akej miery je vlastne tento systém efektívny: ak bude 1000 študentov písať o problematike spojenej s trestným činom, tak absolútna väčšina z nich použije definíciu trest-

ného činu, či už to zo zákonného znenia alebo z dostupných zdrojov (z obmedzeného okruhu dostupných zdrojov). Ďalšie a ďalšie práce tak budú prirodzene a automaticky vykazovať zhodu s tými predošlými. Ťažisko posudzovania sa tak presunie na subjekty hodnotenia, ktoré musia z protokolu preštudovať, ktoré časti práce sa zhodujú a s tým a v prípade zákonných alebo legálnych definícií (ktoré sú stále rovnaké) tento fakt rešpektovať a vykázanú zhodu zdôvodniť a ignorovať. Nie je vylúčené, že sa stane, že práce vykazujúce viac ako 50% zhody budú vzhľadom na riadne citované a odkazované poznatky preberané z dostupnej literatúry a noriem bezproblémové z hľadiska posúdenia originality (budú vyhodnotené ako originál, nakoľko všetky použité zdroje sa odcitujú alebo sa uvedie odkaz a budú to poznatky, ktoré je potrebné v danej téme uvádzať, hoci už boli uvedené mnohokrát pred tým).

Systém posudzovania zhôd navrhlo vo svojom rozhodnutí Ministerstvo školstva SR v roku 2008 tak, aby sa komplexne predchádzalo plagiátorstvu na úrovni vysokého školstva a umožnilo sa jeho odhaľovanie. Systém sa stal povinným pre všetky vysoké školy, ktoré pôsobia na našom území a podľa nášho právneho poriadku. Práce sú zadávané do CRZP, ktorý je ich centralizovaným úložiskom, ktoré slúži na kontrolu originality. Tento systém spravuje Ministerstvo školstva SR, pričom podľa aktuálnych noriem platí pravidlo, že povinne sa doň vkladajú práce ešte pred jej obhajovaním na príslušnej fakulte vysokej školy. Systém následne vyhodnocuje originalitu vložených prác, z čoho vytvára protokol originality. Práce sú uchovávané v systéme počas doby 70 rokov odo dňa jej vloženia a to s menom, priezviskom autora a názvom školy, na ktorej je práca vypísaná a následne obhajovaná. Vzhľadom na tieto povinnosti vkladania práce (pred obhajobou), zasielania na posúdenie zhody a následne archivácie práce spoločne s údajmi o jej autorovi sa tento systém považuje za pokrokový a do určitej miery aj novátorský.

Nepochybne, aj vzhľadom na vyššie naznačené problémy tohto systému, už len jeho samotná existencia pôsobí preventívne. Pôsobí na jednotlivých študentov v dôsledku ich povinnosti vkladania práce a posudzovania jej originality v tom smere, že existuje nástroj a vysoká pravdepodobnosť odhalenia pokusov o plagiátorstvo na tejto úrovni. Výstupom tohto systému je Protokol o kontrole originality práce, ktorý vyjadruje percentuálnu mieru zhody posudzovanej práce s ostatnými prácami, ktoré sú obsiahnuté v systémovom korpuse (boli doň vložené skôr). Tento protokol sa zasiela autorovi práce na zadaný e-mail a rovnako tak je k dispozícii aj vo fakultnom systéme pre vedúcich práce a oponentov, ktorí s ním ďalej pracujú (posudzujú určenú zhodu). Sprístupňuje sa aj komisii určenej pre obhajoby záverečných prác a je súčasťou zápisu (protokolu) o štátnej záverečnej skúške (uvádza sa miera zhody zistená systémom a následne aj zhodnotenie, či je vyhovujúca alebo nie).

ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Plagiátorstvo predstavuje jeden z patologických javov našej spoločnosti. Predstavuje zásadný morálny a etický problém a dostáva sa do stretu s ochranou prejavov osobnosti jednotlivca. Je potrebné mať na zreteli viaceré problémy, ktoré sú spojené s kontrolou originality a pôvodnosti výstupov a v tomto kontexte ho hodnotiť.

Najčastejšie ide o oblasť školstva a vzdelávania celkovo, hoci to nie je oblasť jediná, v ktorej sa s týmto javom stretávame. Problémom je, že anti-plagiátorské nástro-

je pôsobia až na konci celého vzdelávacieho reťazca, teda pri hodnotení záverečných a kvalifikačných prác. Neumožňujú eliminovať plagiátorstvo v skorších štádiách, teda pri rôznych seminárnych prácach, projektoch, štúdiách, ktoré sa vypracúvajú študentmi už počas štúdia. Preto je možné uvažovať aj nad tým, že všetky práce predkladané študentmi by bolo vhodné posudzovať z hľadiska originality a to či už v CRZP alebo v inom na tieto účely vytvorenom registri iných ako záverečných a kvalifikačných prác.

Ďalším problémom je vyššie naznačené narastajúce percento zhody pri nových vkladaných prácach, ktoré zdôvodňujú sústavne sa opakujúce témy záverečných prác (ich okruh a oblasti sú prirodzene obmedzené) a obmedzený rozsah dostupných a použiteľných zdrojov. Vzhľadom na tieto nedostatky je do budúcna potrebné zamýšľať sa nad efektivitou a účinnosťou tohto systému a nad možnosťami riešenia tejto situácie. Percentuálne zhody nových prác s posudzovaným korpusom však budú postupne narastať a to prirodzene a automaticky, hoci práce bude možné považovať za originálny a pôvodný výstup autora.

POUŽITÁ LITERATÚRA

SKALKA, J. a kol: Prevencia a odhaľovanie plagiátorstva. Zber prác za účelom obmedzenia porušovania autorských práv v kvalifikačných prácach na vysokých školách [online]. Nitra : [s.n.], 2009 [cit. 2011-04-27]. Dostupné z WWW: <http://www.crzp.sk/dokumenty/prevencia_odhalovanie_plagiatorstva.pdf>. ISBN 978-80-8094-612-8.

KRAVJAR, J.: Antiplagiátorský systém. In Antiplagiátorský systém [online]. 2011. [s.l.] : [s.n.], 2011 [cit.2011-07-26]. Dostupné z WWW: http://www.inforum.cz/pdf/2011/kravjar -julius.pdf.

SUMMARY

Plagiarism is a negative, unethical and immoral social phenomenon with which we come across in recent years more and more. It is necessary to seek appropriate instruments to tackle this phenomenon, and particularly at the level of education. Article examines essentially plagiarism and some of its forms, as well as the currently available anti-plagiarized tool. Points to their progressiveness, but also critically evaluate them. The conclusions are contained considerations de lege ferenda, which could contribute to an improvement in this area.

Kontaktné údaje:
JUDr. Ľubomíra Bruteničová
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

KOMPARÁCIA POŇATIA A CHARAKTERU ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD V OBDOBÍ TZV. VOJNOVÉHO SLOVENSKÉHO ŠTÁTU A V DNEŠNEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKE

COMPARISON OF THE CONCEPT AND NATURE OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE PERIOD CALLED WARTIME SLOVAK STATE AND TODAY SLOVAK REPUBLIC

Mgr. Tomáš Čentéš

Kľúčové slová: Ústava, Slovenská republika, 1939, 1993, ľudské práva, život, demokracia, kresťanstvo

Key words: Constitution, Slovak Republic, 1939, 1993, human rights, life, democracy, Christianity

VÝCHODISKÁ ÚPRAVY ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V ROKOCH 1939 - 1945 A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE OD ROKU 1993

Právna úprava ľudských práv a slobôd (ĽPS) bola počas celého obdobia 20. storočia primárne upravená v ústavách bez ohľadu na to, či hovoríme o krajinách demokratických alebo o krajinách totalitných. Výnimkou nie je ani Slovenská republika, ktorá ako samostatná republika mala vo svojej histórii dve platné a účinné ústavy ako základný právny predpis štátu, a to v rokoch 1939 – 1945 (ústavný zákon č. 185/1939 Sl. Z. o ústave Slovenskej republiky) a od roku 1993 až do dnes (ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky).

Okrem týchto dvoch ústav treba spomenúť aj ústavu tzv. 1. Československej republiky a tzv. 2. Česko-Slovenskej republiky, ktorá bola prijatá vo februári 1920 s úpravou „práv a slobôd, ako i povinností občianskych“ v V. hlave (predchádzala jej tzv. Prozatimní ústava z roku 1918, ktorá upravovala len nevyhnutné náležitosti a problematike ĽPS sa nevenovala), pričom formálno-právne platila aj na území už samostatného Slovenska až do prijatia novej ústavy 21.07.1939.

Ústava prijatá po komunistickom puči (február 1948) v Československu dňa 09.05.1948 obsahuje Kapitola prvú, ktorá sa pomerne zoširoka venuje úprave ĽPS. Následne ústava prijatá dňa 11.07.1960 po „úspešnom vybudovaní socializmu“ zmenila názov krajiny na Československú socialistickú republiku, nahradila ústavu z roku 1948 a vo svojej Hlave II. nanovo ustanovila práva a povinnosti občanov už ČSSR. Táto ústava zostala platnou a účinnou s istými zmenami až do vzniku samostatných dvoch štátov – Českej republiky a Slovenskej republiky 01.01.1993. Dňa 09.01.1991 prijalo vted-

ajšie Federálne zhromaždenie ČSFR Listinu základných práv a slobôd, z ktorej neskôr vychádzali tvorcovia ústavy Slovenskej republiky pri tvorbe druhej hlavy s názvom „Základné ľudské práva a slobody“.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1939 – 1945

Ako som už spomínal, Slovenský snem Slovenskej republiky (za účelom jednoduchšej orientácie v ďalšom texte ako „vojnový slovenský štát“, pričom slovo „slovenský“ sa používa ako prídavné meno, keďže štátny útvar „Slovenský štát“ neexistoval) prijal dňa 21.07.1939 ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky, ktorým sa vojnový slovenský štát konštituoval ako republika, hlavou ktorej je volený prezident. Napriek skutočnosti, že sa formálne jednalo o republiku, republikánskemu, sekularizovanému a demokratickému duchu protirečil konzervatívny katolicizmus, klerikalizmus a z ústavy prýštiaci autoritatívny režim prehlbujúci sa do podoby totalitného štátneho a politického režimu, najmä vo vydaní tzv. slovenského národného socializmu, prípadne v jeho miernejšie redukovanom vydaní.[1] Ústava pozostávala z 13 hláv, pričom ĽPS upravovala hlava desiata s názvom „Povinnosti a práva občanov“. Pre autentickosť a ucelenosť výkladu používam v texte výrazy priamo z ústavy, ktoré dnes možno považovať za historizmy, resp. archaizmy.

Už samotný názov tejto hlavy je neštandardný, nakoľko v prvom rade pojednáva o povinnostiach, a až následne o právach občanov. Celkovo možno napočítať v tejto hlave ústavy sedem povinností občanov a šesť práv občanov.

Prvou povinnosťou každého občana mužského pohlavia bolo podrobenie sa vojenskej službe alebo s ňou spojenej pracovnej činnosti a povinnosť mať účasť pri obrane štátu. Každý občan – muž sa zároveň musel podrobiť vojenského a polovojenskému výcviku. Na obrane štátu však participovali aj ženy, nakoľko na obranu štátu bol podrobený každý občan bez rozdielu pohlavia za účelom pomocnej služby.

Ďalšími povinnosťami, ktoré ústava ustanovovala občanom vojnového slovenského štátu, bola povinnosť duševne alebo telesne pracovať, platiť dane, dávky a poplatky na základe príslušnej zákonnej úpravy.

Občania boli povinní pomáhať verejným orgánom, čiže orgánom štátu, v ich činnosti, pričom občania museli vykonať všetky funkcie, ktoré mali na základe príslušných zákonov alebo z príkazov úradov.

Pokiaľ ide o právnu úpravu súkromného vlastníctva, platilo, že má sociálnu funkciu a zásada „vlastníctvo zaväzuje“, čo znamenalo, že vlastník mal za povinnosť narábať so svojim majetkom v záujme všeobecného dobra. Čo tým mal zákonodarca na mysli, nie je celkom zrejmé, nakoľko ústava pojem „všeobecné dobro“ bližšie nešpecifikovala. Súkromné vlastníctvo bolo možné obmedziť na základe zákona, k čomu v neskoršom období aj prišlo v podobe niekoľkých zákonov snemu a v podobe vládnych nariadení, ktoré vyvrcholili tzv. arizačným procesom, ktorý by sa dal charakterizovať ako štátom legalizovaná krádež podnikov patriacich židovským spoluobčanom Slovenskej republiky.

Poslednou povinnosťou, ktorú štát nariadil svojim občanom, bolo riadne školenie a výchova svojich detí, aby z nich vyrástli dobrí občania. V kontexte duchu a ustano-

1 BEŇA, JOZEF: Vývoj slovenského právneho poriadku. Prvé vydanie, Tlačiareň IRIS, 2001, str. , ISBN 80-8055-477-3

vení ústavy mal zákonodarca pravdepodobne na mysli výchovu v duchu národno-kresťanskom (rímskokatolíckom), teda v duchu oficiálnej doktríny štátu.

Pokiaľ ide o práva občanov, každý občan mal bez rozdielu pôvodu, národnosti, náboženstva a povolania požívať ochranu života, slobody a majetku. Na prvý pohľad a na danú dobu išlo o pomerne modernú právnu úpravu, avšak len do okamihu, kým sa ignorovala skutočnosť, že všetky tieto práva mohli byť obmedzené na základe len „obyčajného" (teda nie ústavného) zákona. Právna úprava tak predpokladala ochranu života, slobody a majetku. Vzťahovala sa však len na občanov vojenského slovenského štátu a medzi taxatívnym výpočtom kritérií, na ktoré sa nemalo pri ochrane prihliadať a na základe ktorých sa nemali robiť žiadne rozdiely v aplikácii ochrany, chýbala rasa.

Z týchto skutočností možno vyvodiť dva závery. Mnohé obmedzenia občanov predovšetkým židovskej a rómskej národnosti sa diali nie na zákonnom podklade, ale na základe vládnych nariadení. Možno sa preto celkom legitímne domnievať, že mnohé právne normy, ktoré mali za následok poníženie, zdecimovanie, deportovanie a v konečnom dôsledku smrť slovenských Židov a Rómov, boli protiústavné. Keďže však vo vojnovom slovenskom štáte počas celej jeho existencie nebola zriadená žiadna inštitúcia, ktorá by skúmala protiústavnosť právnych predpisov, nemohli dotknutí ani teoreticky veriť v šancu, žeby sa niektorá zo štátnych inštitúcii postavila na ich obranu pre protiústavnosť vládnych nariadení.

Dňa 09.09.1941 prijala vláda vojnového slovenského štátu nariadenie č. 198/1941 Sl. z. o právnom postavení Židov (tzv. Židovský kódex), ktorý Židov zbavoval mnohých práv, pričom za porušenie jeho ustanovení nariaďoval vysoké pokuty a tresty odňatia slobody. Kým výklad pojmu Žid bol do vydania kódexu založený na religióznom princípe, odteraz sa tento pojem vykladal podľa rasového princípu. To znamenalo, že kým pri religióznom výklade môžeme ešte hovoriť o akej – takej formálno-právnej ochrane Židov pred represáliami zo strany štátu, pri rasovom výklade mal štát de facto a aj de iure rozviazané ruky. Nutne však musím dodať, že štát a jeho orgány mali i pri religióznom výklade možnosti represálií na občanoch, nakoľko túto ochranu požívali občania štátu len dovtedy, kým zákon neurčil inak.

Veľmi otázne z pohľadu ústavnosti je obmedzovanie na právach vykonávané prostredníctvom vládnych nariadení, keďže tieto nariadenia nemali podobu zákona, napriek tomu, že ústava výslovne ustanovovala, že spomínané občianske práva možno obmedziť len a výlučne na základe zákona. Tento zjavný nedostatok nemožno konvalidovať tým, že snem vojnového slovenského štátu zákonom č. 210/1940 Sl. z. o (zmocňovací ústavný zákon) splnomocnil vládu na vydávanie vládnych nariadení v oblasti vylúčenia Židov z hospodárskeho života a prechode ich majetku do vlastníctva kresťanov. Mimo tohto zákona bola vláda splnomocnená na vydávanie nariadení aj na základe § 4 zákona č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom Slovenskom štáte.

V ustanoveniach § 44 nachádzam ďalší argument podporujúci môj právny názor. Vláda mohla vydať nariadenie (v prípade nenahraditeľnej ujmy v hospodárskych, politických a finančných záujmov štátu) s mocou zákona s výnimkou vecí, ktoré patrili do výlučnej právomoci snemu, alebo ktoré podľa ústavy má upraviť zákon.

Ústava ako ďalšie občianske právo síce garantovala právo na listové tajomstvo, avšak v skutočnosti ústava poskytovala legitímny priestor na cenzúru a kontrolu všetkých listín a písomností, keďže v tom istom ustanovení sa nachádzala zmienka

o tom, že toto právo možno na základe zákona (opäť nie ústavného) obmedziť. Rovnaký princíp bol zvolený aj vo vzťahu k zhromaždovaciemu právu, právu združovať sa a k tlačovému právu, ktoré boli garantované len v rozsahu, v akom ustanovil zákon. Nemožno preto hovoriť napríklad o slobode tlače, typickej pre demokratické krajiny. Naopak, v krajine bola zavedená silná cenzúra v čele ktorej stál Úrad propagandy a povolené boli len niektoré tlačoviny, ako napríklad Gardista, Slovák, Kocúr, či Katolícke noviny.

Rovnako osobná sloboda a domáci pokoj bol ústavou zaistený len v rozsahu, ktorý ustanovil zákon.

Zaujímavá je ústavná zásada, podľa ktorej nik nesmel byť potrestaný pre chovanie sa, ktoré neporušilo právoplatnú trestnú normu a ktorého trestnosť nebola už vopred zákonom alebo zákonitou normou určená. Ústava vojnového slovenského štátu obsahovala aj čosi ako právo tretej generácie, keď zakazovala vykorisťovanie za prácu, pričom výška mzdy mala byť úmerná pracovnému výkonu so zreteľom na rodinné pomery. Aby však ústava ostala verná svojmu naturelu, nepriamo zakázala akékoľvek štrajky, keďže rušenie práce a organizovanie rušenia práce sa zakazovalo.

Z uvedeného je zrejmé, že právna úprava ľudských práv a slobôd v totalitnom vojnovom slovenskom štáte nehrala zďaleka primárnu úlohu. Bola vyjadrená až v desiatej hlave ústavy z trinástich, obsahovala viac povinností ako práv a takmer všetky práva bolo možné kedykoľvek komfortne obmedziť len na základe obyčajného zákona. Nehovoriac o skutočnosti, že ani túto banálnu podmienku vzhľadom na to, že snem bol zložený len z poslancov štátostrany (HSĽS), nevedel štát v mnohých prípadoch zabezpečiť, práve naopak, postupoval prostredníctvom, s najväčšou pravdepodobnosťou, protiústavných vládnych nariadení.

Ústava priznávala práva a nariaďovala povinnosti len občanom vojnového slovenského štátu, neupravovala práva a povinnosti ľudí, ktorí sa tu dlhodobo zdržiavali a žili. Počas deportácií Židov do koncentračných táborov na území dnešného Poľska (oficiálne išli Židia na práce do Tretej ríše) prijal slovenský snem zákon č. 68/1942 Sl. z., ktorý poskytol právny základ pre deportácie Židov do zahraničia. Podľa ustanovení § 3 tohto zákona, Židia vysťahovaní a Židia, ktorí opustili územie štátu, stratili slovenské občianstvo. Pripomínam, že ústava chránila život len občanov štátu.

Na záver tejto časti svojho príspevku uvádzam, že ústava zakotvovala i slobodu vierovyznania, prejavu mienky, vedeckého bádania a umenia, avšak opäť len v medziach zákonných ustanovení, pričom niekedy sa konštatovalo, že tieto práva a slobody nesmeli porušovať „kresťanské mravy“, ktoré tak boli povýšené na normu. Na porovnanie, ústavy demokratických štátov (aj medzivojnovej Československej republiky) používali termín „dobré mravy“.[2]

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY OD ROKU 1993

S ohľadom na poskytnutý priestor sa budem venovať len právnej úprave práv a povinností, ktoré sa prekrývajú s ústavou vojnového slovenského štátu, čím získam možnosť

2 LETZ, RÓBERT: Slovenské dejiny V 1938 – 1945.. Prvé vydanie, Literárne informačné centrum, 2012, str. 71, ISBN 978-80-8119-055-1

bezprostredne porovnať úpravu týchto inštitútov v dvoch rozdielnych ústavách spätých so Slovenskou republikou. Osobitný dôraz kladiem na úpravu ochrany života.

Ústava Slovenskej republiky z roku 1993 (platná a účinná však bola ešte za ČSFR odo dňa 01.10.1992, avšak tento názov som zvolili pre ľahšiu orientáciu, keďže mojim cieľom je porovnávať úpravu ľudských práv a slobôd v ústavách samostatných republík) bola prijatá ako ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Vo svojej preambule charakterizuje republiku ako krajinu, ktorá sa hlási k trvalej a mierovej spolupráci s demokratickými štátmi, na čo nadväzuje jej článkové znenie, ktoré ustanovuje, že Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Za účelom výkladu pre tento príspevok pracujem so znením ústavy účinným odo dňa 01.09.2012.

Ústava sa člení na preambulu a deväť hláv, pričom právna úprava základných práv a slobôd sa nachádza v druhej hlave, obsahuje 44 článkov rozdelených do ôsmych oddielov. Už z toho, ako zákonodarca pristúpil ku kreovaniu ústavy v tejto časti, je zrejmé, že pozornosť venovaná úprave ľudských práv a slobôd je v dnešnej demokratickej republike neporovnateľne vyššia, než tomu bola za čias vojnového slovenského štátu.

Právo na život je upravené v článku 15 ústavy. Každý má právo na život, pričom ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. Nik nesmie byť pozbavený života a trest smrti je neprípustný. Je paradoxom, že ochrana života v liberálnom demokratickom štáte je precíznejšie a širšie formulovaná, než tomu bolo v štáte charakterizujúcom sa ako národno-kresťanskom. V tejto súvislosti poukazujem na jedno z desiatich božích prikázaní, ktoré sú súčasťou kresťanskej vierouky, a znie – nezabiješ. Totižto, ochrana života vo vojnovom slovenskom štáte, ako som už spomínal, sa dotýkala len občanov tohto štátu. Ochrana života v dnešnej Slovenskej republike je však garantovaná všetkým, teda nielen jej občanom. Je zakázaný trest smrti, ktorý predtým zakázaný nebol. Faktom však je, že slovenské justičné orgány, ktoré boli z veľkej časti infiltrované opozičnými názormi i budúcimi odbojovými silami, nevynášali rozsudky trestov smrti. Historik Ivan Kamenec vo svojej publikácii s názvom „Tragédia politika, kňaza a človeka" prichádza s hypotézou, že súdy tresty smrti nevynášali aj preto, aby prezidenta – kňaza, Jozefa Tisa – neprivádzali pri rozhodnutiach o omilostení do pre neho ťažko riešiteľnej situácie.[3]

V čom možno badať istý prienik s ústavou vojnového slovenského štátu je právna úprava nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia, ktorá je síce zaručená, no môže byť obmedzená zákonom.

Ústava zakazuje kohokoľvek mučiť alebo podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. Slovenský štát takéto konanie vo svojej ústave nezakazoval. Naopak, s ponižujúcim, krutým a neľudským zaobchádzaním sa jeho občania (hlavne Židia a Rómovia) stretávali prakticky denne a na každom kroku.

Demokratická ústava neporovnateľne precíznejšie zaručuje osobnú slobodu, ktorú možno obmedziť len za presne určených zákonných podmienok na presne určený čas. Ústava vymedzuje obdobie, počas ktorého možno zadržať obvineného alebo osobu podozrivú zo spáchania trestného činu, táto osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania, vypočutá a najneskôr do 48 hodín prepustená na slobodu alebo odovzdaná súdu. Ústava obsahuje aj ďalšie ustanovenia, ktoré sa týkajú obmedzenia slobody jednotlivca.

3 KAMENEC, IVAN: Tragédia politika, kňaza a človeka.. Druhé vydanie, Premedia Group s.r.o., 2013, str. 130, ISBN 978-80-89594-61-0

Ústava vojnového slovenského štátu obsahovala v týchto súvislostiach len jedno krátke ustanovenie, ktoré bohužiaľ nebolo doplnené o ďalšie, ktoré by túto úpravu precizovali.

Ústava ďalej zakazuje nútené práce alebo nútené služby, pričom taxatívne pomenováva výnimky z tohto pravidla. Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a ochranu mena. Každý má právo vlastniť majetok. Vlastníctvo podľa ústavy zaväzuje, v čom možno vidieť istú paralelu s predošlou ústavnou úpravou, podľa ktorej malo vlastníctvo sociálnu funkciu.

Obydlie podľa ústavy je nedotknuteľné a požíva ochranu, pričom domová prehliadka je prípustná len v súvislosti s trestným konaním, a aj to len na písomný a odôvodnený príkaz sudcu.

Pokiaľ ide o listové tajomstvo, je síce ústavou zaručené, no na druhej strane, výnimky z neho ustanoví zákon. Veľmi podobne bola ochrana listového tajomstva definovaná i v minulosti. Pravdou je, že dnešný zákon, ktorý upravuje listové tajomstvo, je svojim duchom a ustanoveniami iný, demokratický, avšak faktom zostáva, že na neprimerané zásahy do listového tajomstva postačuje jednoduchá zmena obyčajného zákona.

Ústava zaručuje slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, pričom každý má právo zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru, prípadne byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie.

Obrana štátu, ktorá bola v predošlej ústave hlavnou povinnosťou občanov, je v terajšej ústave koncipovaná ako povinnosť a vec cti zároveň. Nikoho však nemožno nútiť, aby vykonával vojenskú službu, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Ide v podstate o inštitút tzv. „výhrady vo svedomí“, ktorá napriek tomu, že je silne spätá najmä s kresťanstvom, v časoch vojnového slovenského štátu plne absentovala v právnom poriadku.

ZÁVER

Na základe uvedeného možno vyvodiť záver, že Slovenská republika (1993), ktorá vznikla ako liberálno-demokratický štát chráni základné ľudské práva a slobody svojich obyvateľov podstatne precíznejšie, pričom táto precíznejšia ochrana sa týka i ochrany života. Práve pri ochrane života by sme na prvý laický pohľad mohli súdiť, že v silno konzervatívnej a totalitnej vojnovej Slovenskej republike (1939) bude táto ochrana zabezpečená na ešte vyššej úrovni v duchu kresťanskej morálky a vierouky, čo však nie je pravdou, pretože ochrana života sa poskytovala len jej občanom a aj to len v rozsahu ustanovenom zákonom.

Precíznejšia ochrana ľudských práv a slobôd je preto poskytovaná v podmienkach liberálnej demokracie, a nie v podmienkach totalitného kresťanského štátu.

POUŽITÁ LITERATÚRA A PRÁVNE PREDPISY

BEŇA, JOZEF: Vývoj slovenského právneho poriadku. Prvé vydanie, Tlačiareň IRIS, 2001, 391 str., ISBN 80-8055-477-3,

LETZ, RÓBERT: Slovenské dejiny V 1938 – 1945.. Prvé vydanie, Literárne informačné centrum, 2012, 367 str., ISBN 978-80-8119-055-1,

KAMENEC, IVAN: Tragédia politika, kňaza a človeka.. Druhé vydanie, Premedia Group s.r.o., 2013, 196 str., ISBN 978-80-89594-61-0,

MOSNÝ, PETER; HUBENÁK LADISLAV: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Prvé vydanie, Aprilla s.r.o., 2008, 376 str., ISBN 978-80-89346-02-8,
NIŽŇANSKÝ, EDUARD: Nacizmus, holokaust, slovenský štát. Prvé vydanie, Kalligram, spol. s r.o., 2010, 296 str., ISBN 978-80-8101-396-6,
LACKO, MARTIN: Slovenská 1939 – 1945 republika. Prvé vydanie, Perfekt, a. s. a Ústav pamäti národa, 2008, 206 str., ISBN 978-80-8046-408-0,
SVÁK, JÁN: Ústavné právo Slovenskej republiky, Osobitná časť. Štvrté vydanie, EUROKÓDEX, s. r. o., 2009, 1 072 str., ISBN 978-80-89447-06-0,
Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov (Ústava Slovenskej republiky), znenie účinné od 01.09.2012,
Ústavný zákon zo dňa 21.07.1939 o Ústave Slovenskej republiky [online, cit. 01.01.2014]. Dostupné na internete: http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf

SUMMARY

Based on the above it can be concluded that the Slovak Republic (1993), which was established as a liberal democratic state protects the fundamental human rights and freedoms of its residents much more precisely, and this more precise protection concerns the protection of life. Talking about the protection of life, at the first glance we could as a layman judge that the strongly conservative and totalitarian wartime Slovak Republic (1939) would protect the life even on a higher level in the spirit of Christian morality and doctrine, but this did not happen for the reason, that the protection of life is ensured only for its citizens and only in the range of law of a lower power.

More precise protection of human rights and freedoms is therefore granted in terms of liberal democracy and not in terms of a Christian totalitarian state.

Kontaktné údaje:
Mgr. Tomáš Čentéš
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
tomascentes@gmail.com

CHARAKTER OBČIANSKEHO PRÁVA PO PRIJATÍ STREDNÉHO OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

CHARACTER OF CIVIL LAW AFTER THE ADOPTION OF THE MIDDLE CIVIL CODE

JUDr. Simona Čerevková

Kľúčové slová: občianske právo, občiansky zákonník, právna obyčaj, vlastníctvo, socialistické právo

Key words: civil law, civil code, legal custom, property, socialist law

ÚVOD

Príspevok sa zaoberá zlomovým obdobím pre dejiny a poňatie občianskeho práva v našich podmienkach. Za zlomové bolo možné považovať obdobie prijatia zákona č. 141/1950 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej aj „Občiansky zákonník z roku 1950," „Stredný občiansky zákonník"), nakoľko podľa súdobých prameňov mal právne tento právny predpis odrážať nové usporiadanie spoločnosti a aj jej iný pohľad na určité vzťahy. Či tomu tak bolo a do akej miery sa to jeho tvorcom podarilo, a či nešlo iba o propagandistické reči možno overiť iba hĺbkovou analýzou jeho ustanovení. Každopádne rozsah tohto príspevku nedovoľuje takúto rozsiahlu analýzu, a preto sa bude sústreďovať iba na rozvinutie a pochopenie charakteru občianskeho práva po prijatí Stredného občianskeho zákonníka.

STAV PRED PRIJATÍM STREDNÉHO OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

V dnešnej dobe, kedy je opäť aktuálna téma rekodifikácie občianskeho práva si ani neuvedomujeme, že ešte pred rokom 1950 fungovalo v našej krajine občianske právo postavené zväčša na tradíciách a právnych obyčajoch. Aj keď dnes máme písané občianske právo (hmotné) zachytené najmä v zákone č. 40/1964 Zb. Občianskom zákonníku v znení neskorších právnych predpisoch, tak ešte pred rokom 1950 bolo toto právo stále iba právom nepísaným. Neexistoval komplexný právny predpis, ktorý by upravoval dostatočným spôsobom občianske právo ako celok. Celý komplex občianskoprávnych vzťahov tak na území Slovenska (ako v uhorskej časti Československej republiky) fungoval v podstate na akomsi návrhu zákonníka z roku 1514 (nie výlučne). Išlo o Opus Tripartitum (upravovalo aj iné vzťahy ako iba tie občianskoprávne), ktoré sa nikdy nestalo zákonom, hoc ho Uhorský snem schválil. Dôležité bolo, že ho uznala súdna prax, neskôr vydávané zákony naň odkazovali a odvolávali sa na jeho ustanovenia, a tak to robila aj právna veda. Zároveň

treba dodať, že Opus Tripartitum nebolo vymysleným právom, ale práve naopak zbierkou právnych obyčají na našom území, a preto bolo aj prijateľné pre potreby praxe, keďže nepredstavovalo rekodifikáciu a nezavádzalo nové inštitúty (napr. prebraté z iných krajín, či iných právnych systémov ako je to bežné pri súčasných zmenách právnych predpisov). Zároveň je vhodné zdôrazniť aj fakt, že sa tieto obyčaje v mnohom podobali (aj stotožňovali) aj z právnym predpisom, ktorý platil v ostatnej časti Československej republiky - Všeobecný občiansky zákonník - ABGB (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), t.j. išlo o písané kodifikované právo.

Aj keď od roku 1514 do roku 1950 uplynula naozaj značná doba všetky pokusy o kodifikáciu občianskeho právo stroskotali. Preto sa právo z prvej polovice 16. storočia stalo základom pre právny systém na území Slovenska aj počas trvania Československej republiky ako aj v období samostatného Slovenského štátu. Aj keď je pravda, že prijatím Ústavnej listiny Československej republiky zo dňa 6. marca 1920 nebola právny obyčaj zaradená medzi pramene práva. Táto skutočnosť znamenala pre uhorskú časť republiky určité právne vákuum. Aj keď sudca nebol viazaný právnou obyčajou stále platilo tvrdenie, že „práve právna obyčaj predstavovala pre oblasť Slovenska a Podkarpatskej Rusi takmer výlučný prameň práva rovnocenný zo zákonom."[1] Prax dospela „k situácii, že obyčaj neuznaná za prameň práva sa v súdnej praxi aplikovala akosi mlčky s odôvodnením, že ide o východisko z núdze."[2]

Zlom nastal až v roku 1948, nakoľko „februárové víťazstvo ľudu v roku 1948 umožnilo urýchlenú socialistickú výstavbu našej republiky."[3] Po víťazstve komunistickej strany nastalo zavádzanie socialistického zriadenia po vzore ZSSR, a to tak v oblasti štátu ako aj v oblasti práva. Občianske právo ako základný pilier súkromného práva bol zasiahnutý v značnej miere (pričom aj samotný pojem „súkromné právo" právna veda socialistického práva nepoužívala). Základným prameňom práva – Ústavou z 9. mája 1948[4] došlo k zmene pohľadu na občianske právo, a to tak, že niektoré predpisy boli zrušené a pokiaľ nedošlo k ich zrušeniu tak dostali nový zmysel. Taká situácia vznikla najmä s ohľadom na ust. § 173 ods. 2 Ústavy, podľa ktorého dňom nadobudnutia účinnosti Ústavy pozbavujú sa platnosti všetky ústavné i iné zákony, pokiaľ odporujú ustanoveniam tejto Ústavy a zásadám ľudovo demokratického zriadenia alebo v prípade, ak upravovali veci odchylne od znenia tejto Ústavy.

Rokom 1948 nastúpila aj tzv. právnická dvojročnica, ktorej cieľom bolo kodifikovať a pripraviť právne predpisy, nielen z oblasti občianskeho práva, ktoré by odzrkadľovali nové ideály vládnucej vrstvy. Výsledkom právnickej dvojročnice v oblasti práva občianskeho bol Stredný občiansky zákonník, pričom bol označený za dielo, ktoré malo odprevádzať naše národy na doposiaľ najšťastnejšom úseku ich dejín – pri budovaní socializmu.[5]

1 DORKOVÁ, M. Patrí právna obyčaj medzi recentné pramene práva v Slovenskej republike? In: Štenpien, E. (ed.) Historický vývoj súkromného práva v Európe. Košice: UPJŠ, 2011, s. 46;
2 LACLAVÍKOVÁ, M. Právna obyčaj – prameň práva na území Slovenska v období medzivojnovej ČSR. In: HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 2, 2010, č. 4, s. 28;
3 KNAPP, V. a kol. Učebnica občianskeho a rodinného práva. I. zväzok. Bratislava: Právnický ústav ministerstva spravodlivosti, 1956, s. 39;
4 Ústavný zákon č. 150/1948 Sb. Ústava Československej republiky z 9. mája 1948;
5 Podľa DVOŘAK, J. Vývoj občanského práva. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.) Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 472;

STREDNÝ OBČIANSKY ZÁKONNÍK

Ako uvádzala dôvodová správa k Strednému občianskemu zákonníku vo svojej všeobecnej časti, meniaca sa hospodárska a spoločenská štruktúra si naliehavo vyžiadala novú právnu úpravu, nakoľko občianskoprávne vzťahy museli byť postavené na úplne inom základe. Od prijatia Ústavy 9. mája boli sudcovia podľa § 143 Ústavy povinní vykladať zákony a nariadenia, teda aj občiansky zákonník, v duchu Ústavy ako aj zásad ľudovodemokratického zriadenia, pričom sú viazaní len právnym poriadkom ľudovej - demokracie. Hlavné zásady mali byť však vyjadrené aj v občianskom zákonníku. Preto bolo v súvislosti s prehĺbením všeobecných zásad organizácie národného hospodárstva nutné tiež kodifikovať nové socialistické občianske právo. Vodidlom pre toto uskutočnenie bola najmä predloha sovietskeho práva v Stalinskej Ústave. Podľa nej bolo potom československé socialistické občianske právo budované na týchto zásadách:

- právo osobného vlastníctva (článok 7 a 10), odvodené od vlastníctva socialistického; osobné vlastníctvo nestálo proti socialistickej hospodárskej sústave ako panujúcej forme hospodárstvo, ale bolo s ňou úzko spojené a vyplývalo z nej;
- drobné súkromné hospodárstvo individuálnych roľníkov a domácich malovýrobcov (postupne miznúca forma hospodárstva), založené na osobnej práci a vylučujúce vykorisťovanie cudzej práce (článok 9);
- určovanie a riadenie hospodárskeho života štátnym národohospodárskym plánom za účelom rozmnoženia spoločenského bohatstva, ustavičného zvyšovania hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúceho ľudu, upevnenie nezávislosti štátu a zosilnenie jeho schopnosti k obrane (článok 11).
- socialistická hospodárska sústava a socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov (v dvoch formách, ako vlastníctvo štátne a vlastníctvo družstevné) ako ekonomický základ štátu (článok 4 až 7 stalinskej ústavy).

Ako sa ďalej uvádzalo v dôvodovej správe analýza celkovej štruktúry ľudového demokratického zriadenia a tendencie jeho ďalšieho vývoja boli základom, z ktorého vyplynula nielen celková koncepcia osnovy, ale rovnako aj celá systematika osnovy nového občianskeho zákonníka. Pokiaľ ide o systematiku samotného kódexu, tak tá evidentne vychádzala z koncepcie, prijatej vo vtedajšom ZSSR. Mala silné rysy socialistickej koncepcie a prevzala aj jeho členenie. Takto sa Stredný občiansky zákonník členil na 6 častí.

Prvú časť nazvanú úvodné ustanovenia tvorili iba prvé tri paragrafy. Uvádzalo sa, že základom občianskych práv je Ústavou zaručený spoločenský poriadok ľudovodemokratickej republiky a jej socialistická výstavba. Občianske práva sú chránené zákonom a nikto nesmie zneužívať občianske práva na škodu celku. Druhá časť už bola rozsiahlejšia a upravovala všeobecné ustanovenia. Definovala jednotlivé inštitúty a obsahovala aj výklad k osobám, veciam, právnym úkonom ako aj vybraným právnym skutočnostiam. Tretia časť bola venovaná vecným právam, t.j. v tejto časti bolo upravené vlastníctvo, vlastníctvo k stavbe a právo stavby, vecné bremená, záložné a zádržné právo. Štvrtá časť je najrozsiahlejšia a jej podstatu tvorí záväzkové právo. Boli rozoberané záväzky tak in abstracto ako aj in concreto. V tejto časti sa mal rad starých foriem naplniť novým obsahom, takže v niektorých prípadoch išlo o rovnaké zmluvné typy ako v AGBG, ale v skutočnosti sa jednalo z hľadiska obsahu o úplne iné typy.

Totožnosť tu bola iba čo do formy.[6] Záväzkové právo malo slúžiť predovšetkým úlohám jednotného hospodárskeho plánu.. Piata časť bola venovaná dedičskému právu. Snažila sa komplexne riešiť problematiku dedičstva, dedenia zo zákona, ale aj závetu, pričom nevynechala ani zabezpečenie dedičstva, ochranu dedičov a potvrdenie dedičstva. Šiestu časť tvorili prechodné a záverečné ustanovenia.

Propaganda prijatia nového občianskeho zákonníka bola značne posilnená aj dennou tlačou. Ako uvádza Dvořák denná tlač referovala o prijatí nového zákonníka veľmi podrobne.[7] Dňa 26. 10. 1950 vyšlo Svobodné slovo s titulkom „Ďalší mohutný pilíř naši socialistické výstavby" a Lidové noviny s titulkom „Občanský zákoník výsledkem rozhodnutí a právního presvědčení pracujících."

S účinnosťou od 1. januára 1951 sa otvorila nová kapitola občianskeho práva na našom území.

CHARAKTER OBČIANSKEHO PRÁVA PO PRIJATÍ STREDNÉHO OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

V prvom rade je nutné zdôrazniť, že charakter i obsah nového občianskeho zákonníka bol poplatný dobe, v ktorej vznikal. Bol určený revolučným programom komunistickej strany, reflektovaným v zložení kodifikačnej komisie zastúpenej predstaviteľmi spoľahlivých kádrov v čele s Viktorom Knappom.[8]

Stredný občiansky zákonník mal v prvom rade charakter písaného kodifikovaného kódexu občianskeho práva, čo bolo pre časť republiky (Slovensko a Podkarpatskú Rus) v podstate novou skutočnosťou (keď si odmyslíme platnosť ABGB počas Bachovho absolutizmu). Stredný občiansky zákonník bol zároveň zjednotiteľom právnej úpravy, t.j. mal charakter unifikačného právneho predpisu pre celú republiku a jeho prijatím došlo k odstráneniu právneho dualizmu v občianskom práve, ktoré trvalo v Československej republike od roku 1918.

Keďže okrem odstránenia dualizmu rôznych právnych režimov došlo i k odstráneniu delenia práva na súkromné a verejné, a tým aj občianske právo stratilo charakter práva všeobecného. Podľa vzoru ZSSR bolo z občianskeho práva vylúčené právo rodinné ako nové právne odvetvie. Taký istý osud postihol aj právo pracovné, nakoľko nebolo možné prevziať buržoáznu koncepciu nazerajúcu na pracovnú silu ako na tovar. Na druhej strane nepovažovali vtedajší predstavitelia za potrebné osobitne kodifikovať právo obchodné, ktoré dovtedy bolo osobitným právnym odvetvím, pričom tak uhorská časť republiky ako aj česká časť mali dovtedy vlastný právny predpis ešte z 19. storočia. Obchodné právo bolo považované za právo privilegovaných vrstiev kapitalistického štátu a nemalo preto vôbec miesta vo vtedajšej spoločnosti. Občianske právo reprezentované Stredným občianskym zákonníkom malo charakter práva upravujúceho majetkovoprávne vzťahy občanov.

Dôvodová správa uvádzala, že bolo nutné od základov rozbiť buržoáznu koncepciu občianskeho práva, keďže v ľudovodemokratickej spoločnosti, ktorá mala byť povolaná tiež k tomu, aby odstránila nezmieriteľný rozpor medzi spoločenskými výrobný-

6 Podľa SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K.: Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964. Brno: Doplněk, 1993, s. 30;
7 Podľa DVOŘÁK, J. Vývoj občanského práva. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.) Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 491;
8 Podľa KUKLÍK, J. a kol. Vývoj Československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde, 2009, s. 519;

mi pomermi a individuálnou povahou kapitalistického prisvojovania výrobkov. Výrobné pomery prekonávali revolučnú vývojovú premenu, počas ktorej pri nevídanom rozvoji výrobných síl nastával revolučný prechod z dovtedajších vlastníckych vzťahov charakterizovaných kapitalistickým prisvojovaním, do nových socialistických výrobných a vlastníckych vzťahov a tým aj ku kolektívnemu spôsobu prisvojovania.

Pre toto prisvojovanie bolo nutné jasne a zrozumiteľne upraviť nové vlastnícke pomery, ku ktorým došlo po februári 1948. Ako uvádza Dvořák preto sa takmer všetci diskutujúci v Národnom zhromaždení pri prijímaní nového kódexu viac, či menej problematiky vlastníctva dotkli.[9] Z tohto dôvodu môžeme začať výklad ku konkrétnym inštitútom Stredného občianskeho zákonníka, ktoré určovali charakter občianskeho práva, práve vlastníctvom.

Stredný občiansky zákonník vychádzal z koncepcie sovietskeho občianskeho práva a rozdeľoval vlastnícke právo na spoločné socialistické vlastníctvo, ktoré malo dve formy (formu štátneho vlastníctva a formu družstevného vlastníctva), ďalej na osobné vlastníctvo a súkromné vlastníctvo. O tom, že sa socialistické vlastníctvo stalo základom, nielen pre občiansky zákonník, ale spoločnosť ako takú nie je nutné pochybovať, nakoľko práve tento typ vlastníctva požíval zvýšenú ochranu. Národný majetok mohol byť výhradne v štátnom socialistickom vlastníctve. Aby národný majetok slúžil čo najúčelnejšie svojmu spoločenskému poslaniu, najmä plneniu jednotného hospodárskeho plánu, zveril štát jeho časti národným a komunálnym podnikom alebo iným socialistickým právnickým osobám. V záujme rozvoja národného hospodárstva a všeobecného blahobytu bolo možné časti národného majetku tiež odovzdať socialistickým právnickým osobám, najmä ľudovým družstvám, do trvalého užívania. Národné a komunálne podniky preto neboli vlastníkmi národného majetku vykonávali iba operatívnu správu majetkových podstát, ktoré im štát z národného majetku zveril. Táto operatívna správa mohla byť príslušným opatrením nadriadeného orgánu prenesená na iný štátny alebo komunálny podnik. Z hľadiska občianskeho práva išlo o úkon obdobný prevodu vlastníctva, aj keď vlastníctvo prechádzať nemohlo. V osobnom vlastníctve boli najmä predmety domácej a osobnej spotreby, rodinné domčeky a úspory nadobudnuté prácou (osobný majetok). Osobný majetok bol nedotknuteľný. Súkromné vlastníctvo bolo charakterizované ustanoveniami danými pre vlastnícke právo, pokiaľ z nich nevyplývalo, že platia len o vlastníctve socialistickom alebo osobnom. Socialistické vlastníctvo bolo posilnené napríklad aj tým, že prakticky došlo k zrušeniu inštitútu res nullius, resp. k deformácií tohto inštitútu na kategóriu veci vo vlastníctve štátu a bez individuálne vlastníka.[10]

Vzhľadom na skutočnosť že slovenská časť republiky bola veriaca, tak len na margo socialistického vlastníctva je možné spomenúť, že ani kresťanské ponímanie vlastníctva nebolo v rozpore so socialistickým ponímaním vlastníctva alebo aspoň takýmto spôsobom to bolo prezentované.[11]

9 Podľa DVOŘÁK, J. Vývoj občanského práva. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.) Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 473;

10 KUKLÍK, J. a kol. Vývoj Československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde, 2009, s. 520;

11 Z vystúpenia poslanca Töröka (strana slovenskej obrody) na 49. schôdzi Národného zhromaždenia, na ktorej bol schválený Stredný občiansky zákonník „Kresťanské ponímanie vlastníctva je celkom iné a vôbec nie je v rozpore so socialistickým ponímaním vlastníctva. Kresťanská mravouka učí, že vlastníctvo veci, teda majetok, má slúžiť len ako prostriedok k dosiahnutiu blaha jednotlivca a blaha celku, pričom obecné blaho má prednosť pred blahom jednotlivca. Vlastnícke právo nie je podľa kresťanskej morálky absolútne. Zneužívanie vlastníctva k dosiahnutiu moci nad inými, k bezpracným ziskom a dôchodkom nie je kresťanské. „Príroda dala všetko všetkým. Príroda zrodila právo spoločné,

Úprava vlastníctva sa stala najdôležitejšou časťou občianskeho zákonníka, pričom bolo nutné aby akceptovala novú trhovú situáciu vtedajšej ekonomiky, no zároveň je nutné zdôrazniť, že mal charakter zákonníka (zároveň to bola charakterová črta občianskeho práva ako takého), ktorý „svojou koncepciou zostal obmedzene použiteľný v trhovom hospodárstve, a to napriek tomu, že samotné trhové hospodárstvo bolo programovo likvidované a nahradzované administratívno-direktívnym plánovaním.“[12]

V nadväznosti na vlastnícke právo je nutné spomenúť i dedičské právo, ktoré takisto zodpovedalo novým pomerom, a teda najmä novým formám vlastníctva. Dôvodová správa uvádzala, že dedičské právo zmenilo svoj triedny obsah a svoju spoločenskú funkciu. Dedičské právo bolo predovšetkým zamerané na utvrdenie rodinných zväzkov a viazalo sa nie k právu vecnému, ale k právu rodinnému. Novou právnou úpravou sa zákonným dedičom dalo prednostné postavenie. Bolo to v súlade so všeobecnými zásadami, ktoré si pre dedenie stanovila sama spoločnosť, obmedzujúce obstarávaciu voľnosť, ak by bola v rozpore s ťažiskovými zásadami, ktorými bolo dedičské právo ovládané. Inštitúcie odkazu sa obmedzili a pripustili sa iba drobné odkazy hnuteľných vecí.

Pre občianske právo už nebola charakteristická rovnosť medzi subjektmi, ale práve naopak. Došlo k preferovaniu určitého druhu subjektov. Podľa ust. § 21 Stredného občianskeho zákonníka patrila socialistickým právnickým osobám, najmä dobrovoľným organizáciám, vytváraným ľudom a národným alebo komunálnym podnikom osobitná ochrana. Aj keď by sa dalo polemizovať, či takéto všeobecné ustanovenie naozaj poskytuje osobitnú ochranu uvedenej skupine subjektov, vždy je dôležité ako na dané ustanovenie právneho predpisu reaguje aplikačná prax. V danom prípade nie je nutné sledovať judikatúru súdov, aby sme mohli zhodnotiť osobitnú ochranu poskytovanú Stredným občianskym zákonníkom, nakoľko tento pokračuje vo zvýšenej ochrane aj v ďalších ustanoveniach a socialistické právnické osoby referuje aj v týchto ustanoveniach:

- ak cudziu vec dobromyseľne spracuje socialistická právnická osoba, je výrobok v socialistickom vlastníctve, inak sa vec, ak možno tak urobiť, uvedie do predošlého stavu (§125). Ak uvedenie veci do predošlého stavu nie je dobre možné, najmä ak tomu bráni povaha výrobku alebo všeobecný záujem, stane sa vlastníkom výrobku ten, podiel ktorého ocenený v peniazoch je najväčší (§126);
- ak nemožno spoločnú vec vôbec rozdeliť, ak by bol jej rozdelením ohrozený všeobecný záujem alebo ak by vznikla jej rozdelením ostatným spoluvlastníkom ujma nepomerná k záujmu žiadateľa, môže súd za náhradu prikázať podiel žiadateľa ostatným spoluvlastníkom, a to predovšetkým spoluvlastníkom socialistickým (§140);
- socialistická právnická osoba môže si zriadiť a mať vlastnú stavbu na pozemku, ktorý jej bol odovzdaný do trvalého užívania (§ 158). V ostatných prípadoch možno na cudzom pozemku zriadiť trvalú stavbu len na základe práva stavby (§ 159);
- predkupné právo socialistickej právnickej osoby predchádza všetky ostatné predkupné práva. Predkupné právo nebráni nikdy, aby vec bola scudzená socialistickej právnickej osobe (§ 380). Vedľajšie dohovory, ktoré majú povahu podmienok a výhrad, pripúšťajúcich zánik právneho pomeru založeného kúpnou zmluvou, nepôso-

uchvátenie vytvorilo právo súkromné“. Takéto je kresťanské ponímanie vlastníctva.“ http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/049schuz/s049007.htm (dňa 6.1.2014);

12 CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. OBČIANSKE PRÁVO. Všeobecná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2008, s. 75;

bia proti socialistickým právnickým osobám, ani proti dedičom; zanikajú po desiatich rokoch (§ 381).

Charakteristickým pre občianske právo sa od 1. januára 1951 (a tento stav trvá dodnes) stalo opustenie starej rímskej zásady superficies solo cedit. V ustanovení § 25 Stredného občianskeho zákonníka bolo uvedené, že súčasťou pozemku je všetko, čo na ňom vzíde. Stavby nie sú súčasťou pozemku a nadväznosti na toto ustanovenie je uvedené v ust. § 155 Stredného občianskeho zákonníka, že vlastníkom stavby môže byť osoba rozdielna od vlastníka pozemku. V duchu prelomenej starej rímskej zásady sa v zmysle ust. § 26 Stredného občianskeho zákonníka pozemky a stavby, s výnimkou dočasných stavieb považovali za veci nehnuteľné (stavby dovtedy predstavovali súčasť pozemku).

Vo vzťahu k nehnuteľnostiam došlo aj ku koncepčnej zmene v oblasti pozemkoknižných zápisov, nakoľko vznik, zmena a zánik vlastníckych práva sa už prestal viazať na konštitutívne rozhodnutie o zápise do pozemkovej knihy. Takýmto spôsobom sa „vlastnícke právo k nehnuteľnosti, ako aj iné vecné práva k nim nadobúdali samotnou zmluvou bez väzby na zápis vkladu v prospech nadobúdateľa do pozemkovej knihy (zápisy mali iba evidenčný charakter).“[13]

Záväzkové právo bolo postavené na novom základe, pričom sa tu najsilnejšie prejavil vplyv jednotného hospodárskeho plánu. Záväzkové právo sa v podstate úplne podriaďovalo jednotnému hospodárskemu plánu, pokiaľ išlo o vznik, zmenu a zánik záväzkov. Ustanovenie § 211 Stredného občianskeho zákonníka jednoznačne uvádzalo, že záväzky vznikajú z vykonávania jednotného hospodárskeho plánu, z právnych úkonov, najmä zo zmlúv, ďalej zo spôsobenia škody, z bezdôvodného obohatenia a z iných v zákone uvedených skutočností. Ust. § 212 Stredného občianskeho zákonníka uvádzalo, že vykonávanie jednotného hospodárskeho plánu sa zabezpečovalo zmluvami osobitne prispôsobenými potrebám hospodárskeho plánovania (hospodárskymi zmluvami). Podľa potrieb hospodárskeho plánovania mohli orgány na to príslušné uložiť určitý záväzok. V záujme splnenia plánovaných úloh sa takto umožnili administratívne zásahy do zmluvnej voľnosti podľa potrieb hospodárskeho plánovania. Ako sa uvádzalo v dôvodovej správe týmto spôsobom nadobudli obligačné záväzky zo správnych aktov úplne osobitný význam a vytvorila sa nová kategória hospodárskych zmlúv. Princíp verejného záujmu tu prelomil starú zásadu zmluvnej voľnosti a podriaďoval zmluvné rokovania hľadisku úspešného plnenia plánu. Vzhľadom na to, že Obchodnoprávne kódexy oboch častí republiky boli zrušené bez náhrady obsahoval občianskoprávny kódex úpravu záväzkov, ktoré sú spravidla upravované v obchodnoprávnych kódexoch.

ZÁVER

V rámci právnickej dvojročnice dochádza aj k vytvoreniu občianskeho zákonníka, ktorý charakterizoval obdobie až do roku 1964 (prijatia nového občianskeho zákonníka) ako obdobie „ľudovej demokracie“[14] (následne obdobie sa dalo pomenovať obdobím socializmu).

Ak hovoríme o charaktere občianskeho práva, tak prijatím Stredného občianskeho zákonníka došlo potlačeniu charakteru rímskoprávnych vplyvov (v podstate sa ani ne-

13 CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. OBČIANSKE PRÁVO. Všeobecná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2008, s. 76;
14 Pozri: KUKLÍK, J. a kol. Vývoj Československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde, 2009, s. 514;

dali odstrániť úplne), t.j. tradičných princípov kontinentálneho poňatia ius civile. Okrem toho, že občianske právo konečne malo charakter jednotného práva pre celú republiku, t.j. došlo k odstráneniu právneho dualizmu právnych režimov pre rozdielne časti republiky, tak zároveň došlo aj k odstráneniu právneho dualizmu, pokiaľ išlo o rozlišovanie práva na súkromné a verejné. Občianske právo sa potom už nepovažovalo za všeobecný základ pre ostatné právne odvetvia, ktoré sa z neho oddelili. Týmto spôsobom došlo k popretiu súkromnoprávneho charakteru občianskeho práva, pričom dôsledkom bolo napríklad obmedzenie základných princípov ako zmluvná sloboda, autonómia vôle, vlastníckej slobody a ďalších.[15] Občianske právo charakterizovala snaha o nadradenie kolektívneho záujmu pred individuálne záujmy, pričom došlo aj k zníženiu ochrany jednotlivcov. Prakticky došlo k rozdrobeniu rozsiahlej občianskoprávnej matérie (pracovné právo, rodinné právo) a k jej zúženiu prakticky iba na majetkové právo. Takto sa z občianskeho práva pomaly stával nástroj k presadzovanou ideológie a hospodárskych cieľov.

Náprava predchádzajúceho právneho režimu, a nielen pokiaľ išlo o Stredný občiansky zákonník nie je jednorazovou záležitosťou, pričom občianske právo musí dostať novú formálnu a obsahovú podobu, ale najmä musí dôjsť k správnemu pochopeniu zmyslu tohto základného odboru súkromného práva.[16]

POUŽITÁ LITERATÚRA

CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. OBČIANSKE PRÁVO. Všeobecná časť. Šamorín: HEURÉKA, 2008, 359 s. ISBN 978-80-89122-51-6;

KNAPP, V. a kol. Učebnica občianskeho a rodinného práva. I. zväzok. Bratislava: Právnický ústav ministerstva spravodlivosti, 1956, 451 s.. Bez ISBN;

KUKLÍK, J. a kol. Vývoj Československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde, 2009, 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6;

SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K.: Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964. Brno: Doplněk, 1993, 594 s. ISBN 80-85765-42-X;

Články

DORKOVÁ, M. Patrí právna obyčaj medzi recentné pramene práva v Slovenskej republike? In: Štenpien, E. (ed.) Historický vývoj súkromného práva v Európe. Košice: UPJŠ, 2011, s. 38 – 51. ISBN 978-80-7097-893-1;

DVOŘÁK, J. Vývoj občanského práva. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.) Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 473 – 492, ISBN 80-246-0863-4;

LACLAVÍKOVÁ, M. Právna obyčaj – prameň práva na území Slovenska v období medzivojnovej ČSR. In: HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 2, 2010, č. 4, s. 22 – 35 ISSN 1338-0133;

Právne predpisy

Ústavný zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky z 9. mája 1948;

Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník;

Internetové stránky:

http://psp.cz/

15 Podľa KUKLÍK, J. a kol. Tamtiež s. 509;

16 DVOŘÁK, J. Vývoj občanského práva. In: MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.) Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 490;

SUMMARY

The paper deals with the character of the civil law adoption of the Middle Civil Code. Briefly discusses the condition that was here until 1950, and describes the adoption of a new civil code. On the examples of various provisions of substantive law as well as the law of obligations discusses the character of civil law at the time of 1950´s. It brings information relevant to the assessment of the facts as to why the legislature approaches to regulating relations in that way. It solves the question of the relationship of civil law to family law, labor law and trade law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Simona Čerevková
Sládkovičova 22,
066 01 Humenné
cerevkovas@gmail.com

PRÁVNICKÉ OSOBY A PRÁVA SPOLOČNÍKOV V OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTIACH: NIEKOĽKO ÚVAH NA POZADÍ SKÚMANIA INŠTITÚTU ZNEUŽÍVANIA PRÁVA V PRÁVE OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ

CORPORATIONS AND ASSOCIATE´S RIGHTS: SOME REFLECTIONS ON A BACKGROUND OF RESEARCH OF THE DOCTRINE OF ABUSE OF RIGHTS IN COMPANY LAW

Mgr. Jaroslav Čollák

Kľúčové slová: právnická osoba, vývoj, spoločník, práva spoločníka, zneužívanie práva.
Key words: corporation, developement, associate, associate´s rights, abuse of rights.

ÚVOD

V predkladanom príspevku sa budeme snažiť okrem preskúmania vývoja právnických osôb, zaoberať sa problematikou postavenia spoločníkov obchodných spoločností, ako aj právami, ktorými tieto osoby disponujú.

Fyzické a právnické osoby, ktoré disponujú právami a povinnosťami, ktoré ich v komplexe charakterizujú ako spoločníkov obchodných spoločností sa vyznačujú snahou o vykonávanie práv a oprávnení práve v komplexe vzťahov vo vnútri obchodných spoločností, či navonok.[1] **Uvedené vytvára možný predpoklad snahy o ich maximalizáciu, čo v konečnom dôsledku môže predpokladať možnosť výskytu zneužívania práva v práve obchodných spoločností, a to zásahom do oprávnených práv a záujmov iných osôb – či už ostatných spoločníkov, veriteľov obchodných spoločností, či iných tretích osôb.**

Na ceste za preskúmaním takto stanoveného cieľa je podľa nášho názoru potrebné venovať sa postaveniu obchodných spoločností nielen v podmienkach Slovenskej republiky, statusu spoločníkov obchodných spoločností a predovšetkým kvalitatívnemu preskúmaniu rozsahu práv, ktoré právny poriadok týmto osobám zveruje. Prirodzene, množina práv a oprávnení priznaných týmto osobám sa nekončí pri explicitnom znení právneho poriadku.

Práva a oprávnenia týchto osôb môžu prameniť aj z iných, právu obchodných spoločností imanentných prameňov zmluvného charakteru, ako sú napr. zakladajúce dokumenty obchodných spoločností (spoločenská zmluva, zakladateľská zmluva, zakladateľská listina), či ďalších špeciálnych zákonov (lex specialis) upravujúcich postavenie

1 Prípad podania derivatívnej žaloby „actio pro socio." Ide o typ zmluvy, kedy sa spoločník v mene spoločnosti domáha práva, ktorého sa spoločnosť sama nedomáha.

niektorých obchodných spoločností.[2] Eliáš v týchto úvahách hovorí o skutočnosti, že tieto dokumenty, napr. zmluva (spoločenská, zakladateľská, pozn.aut.) jednak vytvárajú korporáciu, jednak stanovujú práva a povinnosti a povinnosti jej členov vyplývajúce z korporačnej účasti navzájom, a taktiež medzi spoločnosťou a týmito osobami. Takto sa vytvárajú vnútorné korporačné pomery sústavou obligácií.[3]

TEORETICKO-PRÁVNE VÝCHODISKÁ EXISTENCIE PRÁVNICKÝCH OSÔB

Pri akýchkoľvek úvahách o fenoméne právnických osôb sa je potrebné zamerať na ich podstatu, na ich funkcie, na ich spoločenské opodstatnenie, sociálne určenie ako aj na ich význam pre fyzické osoby v celistvosti. Na pozadí snahy o vnímanie právnych konštruktov nezávisle od existencie všeobecných právnych kategórií vnímame postavenie právnických osôb, ich výskyt ako aj jednotlivé podoby a typy v závislosti od potrieb toho ktorého spoločensko-ekonomického zriadenia, od typu kultúry ľudského spoločenstva, ako aj od zvykov a tradícií existujúcich v danom súkromnom, či verejnom práve daného štátu.

Ako je všeobecne známe, pričom vývoj právneho poriadku a teórie práva, či súvisiacich právnych inštitútov nám v nastolených úvahách dáva za pravdu, právnické osoby ako právny konštrukt či systém v zásade nadväzuje na skoršiu existenciu osôb fyzických. Na základe uvedeného môžeme tvrdiť, že právna kategória právnických osôb je mladšia, mutatis mutandis právna kategória osôb fyzických predbieha kategóriu osôb právnických. Valerie Simonart dospieva vo svojej rozsiahlej komparatívnej štúdii k nasledujúcej definícii právnickej osoby. *„Právna osobnosť právnických osôb je koncept úplne cudzí pojmom fikcie alebo reality a označujúci spôsobilosť určitých entit stať sa nositeľmi práv a povinností. Tieto entity, odlišné od fyzických osôb, sú druhovo či individuálne určené zákonodarcom, prijímajú alebo nie predpripravené frmy, obsahujú alebo neobsahujú členov, a musia byť identifikovateľné v právnom obchode (styku, pozn.aut.) menom, sídlom a pripútaním k niektorému právnemu poriadku*.“[4] Pelikán sa však vo vzťahu ku záverom Valerie Simonart stavia kriticky vo vzťahu k zhodnoteniu bezobsažnosti uvedenej definície právnickej osoby na pozadí vedomosti o tom, že snaha nájsť akúsi spoločnú podstatu všetkých právnych subjektov nemôže byť úspešnou cestou k pochopeniu tohto pojmu. Hodnotí, že *„všetky právne subjekty sa dá síce redukovať na určitý spoločný menovateľ, ten ale o pojme právneho subjektu vypovedá žalostne málo: jeho podstatou nie je“*[5]

Hurdík uvádza, že právnická osoba je derivátom osoby fyzickej.[6] Dané tvrdenie sa môže javiť ako odvážne vyjadrenie snahy bazírovať na uvedomení si faktu, že právnické osoby sa vyvinuli na základe a podklade existencie osôb fyzických. Logic-

2 Prípad verejnej akciovej spoločnosti, pričom „za verejnú akciovú spoločnosť sa považuje spoločnosť, ktorej všetky akcie alebo časť akcií boli prijaté na obchodovanie na regulovanom trhu, ktorý sa nachádza alebo ktorý sa prevádzkuje v niektorom zo zmluvných štátov Dohody o Európskom hospodárskom priestore.“ (§154 ods.3 ObZ.), mutatis mutandis – zákony upravujúce cenné papiere, burzu cenných papierov a pod.

3 Bližšie pozri: ELIÁŠ,K.: Právnická osoba z pohledu civilníhoi práva, IN: Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5, str.40.

4 Simonart, V. La personnalité morale en droit privé comparé. Bruxelles: Bruylant, 1995, str.166. Cit. V diele: PELIKÁN,R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwert ČR, 2012, 188 s., str.45.

5 PELIKÁN,R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwert ČR, 2012, 188 s., str.46.

6 HURDÍK,J. Právnické osoby a jejich typologie. 1. Vydání, Praha : C.H. Beck, 2003, 91 s., ISBN: 80-7179-790-1.str.9.

ké odôvodnenie daného stavu sa nesie v podstate na základe tvrdenia o snahe preniesť vlastnosti fyzických osôb na subjekt odlišných od týchto osôb. Išlo v podstate o akési odosobnenie fyzických osôb v smere ku právnickej osobe a vybavenie tejto právnickej osoby právnym základom /potenciálom, ktorý sa podľa Hurdíka *„pre porovnanie s fyzickými osobami vyznačuje tendencii k maximalizácii oprávnení a minimalizácii povinností, predovšetkým zodpovednosti, ktorá je v podmienkach vysoko rizikového kapitalistického podnikania považovaná za jednu z vážnych hrozieb podväzujúcich osobnú iniciatívu jednotlivca*."[7] V nadväznosti na nastolené úvahy musíme uviesť, že podstatu vzniku a samotné fungovanie právnických osôb v ich dnešných podobách vnímame predovšetkým na pozadí systému trhového hospodárstva, trhového mechanizmu, slobodnej súťaže a pod. Fyzické osoby uvedomujúc si opodstatnenie oddelenosti právnej subjektivity právnických osôb vyvinuli v minulosti snahu, predovšetkým legislatívnu, ktorou by vytvorili hore opisovaný koncept existencie a fungovania od nich oddelených, samostatných konštruktov. Týmto postupom fyzické osoby získavali výhodné postavenie, čím zakladanie a samotná kvantita právnických osôb vzrástla na vysokú úroveň.

Tieto sa v niektorých prípadoch dokonca stávali účelovým prostriedkom presadzovania subjektivizovaných a individuálnych cieľov ich zakladateľov, čím dochádzalo k poškodzovaniu postavenie iných osôb. Tak napríklad, *„obchodné spoločnosti zohrali význam vo Veľkej americkej revolúcii"*, pričom *„pôvodným cieľom veľkých obchodných spoločností spojených so zámorskými objavmi a kolonizáciami, ako vznikali v 16.stor., bolo obmedzenie zodpovednosti investorov, ktorí vložili prostriedky do neistých zámorských obchodných podnikov. Americké osady boli vo veľkej miere zriaďované vo forme obchodných spoločností. Takto zriadené obchodné spoločnosti následne zneužívala Veľká Británia k presadzovaniu svojej moci na kolonizovanom území"*[8] Definovať snahu Veľkej Británie ako zneužívanie moci je značne subjektivizovateľné, keďže na druhej strane sa tieto kolonizačné snahy môžu považovať aj za v sociologickom a spoločenskom hľadisku tamojšiemu spoločenstvu prospešné.

Keďže je logické, že to ktoré spoločenské zriadenie ovplyvňuje obsah a podstatné rysy, zásady či princípy právneho poriadku, je viac ako zreteľné, že aj kapitalistické zmýšľanie ktoré je aktuálne vo väčšine krajín dnes existujúceho sveta sa odráža aj v obsahu právneho poriadku. Podľa nášho názoru ide o „ochudobňovanie o plné spektrum medziľudských, sociálnych a spoločenských faktorov." Týmto spôsobom následne koriguje postavenie, status a funkčné usporiadanie každého právneho inštitútu, čo sa v konečnom dôsledku odzrkadľuje aj v práve obchodných spoločností. Ak sa zamyslíme nad ich dnešným významom zistíme, že isté typy právnických osôb sú konštruované ako právne konštrukty zamerané na dosahovanie zisku, no existujú aj také typy právnických osôb, pre ktoré dosahovanie zisku nie je primárnym cieľom, či podstatou.[9]

Korene inštitútu právnických osôb a ich odraz v právnom a spoločenskom povedomí možno registrovať už v rímskom práve a antickej spoločnosti (išlo o municipio, collegia, universistatis a societatis).[10] Csach podotýka, že *„počiatky právnej úpravy mali tak vec-*

7 Ibid, str.2
8 Ibid, str.4 a nasl.
9 Príklad neziskových organizácií, nadácií a pod.
10 HURDÍK J. Právnické osoby a jejich typologie. 1. Vydání, Praha : C.H. Beck, 2003, 91 s., ISBN: 80-7179-790-1.str 2.

noprávny, ako aj zmluvnoprávny charakter. Osobné obchodné spoločnosti sa vyvíjali ako zmluvy smerujúce ku kooperácii. Vecnoprávne koncepty dotvárali zmluvnú spoluprácu vytvorením účelového združenia majetku."[11] Rebro v súvisiacich témach ozrejmuje, že *„každé organizované mesto malo vlastné územie, neraz veľmi rozsiahle. Mnohé sídliská na území miest nepožívali vlastnú samosprávu, ale boli podriadené mestu (municipium, civitas), a to z finančného a súdneho hľadiska.*"[12] Je prirodzené, že už v rímskom práve sa objavujú prvé náznaky snahy o vytvorenie možnosti prenesenej a samostatnej právnej subjektivity útvaru odlišného, samostatného od fyzickej osoby. Právna veda dospela k poznaniu, že *„právny poriadok viazal určité práva a povinnosti nielen na ľudí, ale dokonca aj na vykonštruované útvary s osobným a majetkovým základom. Tieto útvary boli v zmysle právneho poriadku spôsobilé mať práva a povinnosti, a teda patrila im právna spôsobilosť ako prirodzeným osobám. V rímskom práve sa stretávame s právnickými osobami predovšetkým vo forme korporácií rôzneho druhu..*"[13]

Korporácie sa vzhľadom na prepracovanú rímskoprávnu náuku diverzifikovali na viaceré typy, pričom medzi nosné patril (i) rímsky štát, (ii) verejnoprávne korporácie (obce, civitates, res publicae, dediny) a napokon (iii) spolky. Rebro uvádza taktiež ďalšie typy subjektov, ktoré síce v prvopočiatkoch ich vývoja právnu subjektivitu nepožívali, no tej sa dočkali v období vládnutia byzantského cisára Justiniána, ktorý týmto subjektom (nadácie a ústavy[14]) jednoznačne priznal právnu subjektivitu.[15] Javí sa zaujímavé z hľadiska koncepčnosti vytvárania týchto osôb ako subjektov s oddelenou podstatou od osôb prirodzených, že už v týchto časoch nemohli robiť právne úkony priamo, ale iba prostredníctvom svojich orgánov, pričom tými boli napr. valné zhromaždenie korporácie, predseda, konateľ a iné. Rebro taktiež uvádza, že *„korporácia bola úplne samostatným subjektom práv a povinností", pričom doplňuje, že „v tom sa podstatne odlišovala od germánskej korporácie, ktorá bola len súhrnom členov a tí boli jednotlivo pokladaní za vlastníkov, veriteľov a dlžníkov namiesto korporácie.*"[16]

V nadväznosti na uvedené sa nám preto javí rímskoprávna koncepcia úvah, uchopenia a ustálenia sa na podstate a systematike fungovania právnických osôb ako subjektov s imanentne odlišnou a oddelenou podstatou od osôb fyzických aktuálnejšou, a koncepčnejšou úpravou vo vzťahu k dnešnému ponímaniu právnických osôb, predovšetkým obchodných spoločností. Germánske chápanie a poňatie právnickej osoby však vytvára pozitívnejšie predpoklady, podmienky a východiská prelomenia dnes existujúceho, negatívne vnímaného tzv. „korporátneho štítu", ktorý je v časoch dnešného fungovania a chápania ekonomík a podnikateľského prostredia v značnej miere využívaný, a mnohokrát zneužívaný.

Csach uvádza, že v intenciách historického vývoja *„medzi zmluvnými vecnoprávnymi modelmi kooperácie zvíťazila organizácia, súkromnoprávny umelý subjekt ob-*

11 CSACH, K.: Korporácia – zmluva alebo vlastníctvo? Tertium non datur? IN: Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5, str.5.
12 REBRO, BLAHO: Rímske právo, IURA EDITION, Bratislava – Trnava 2003, ISBN: 80-89047-53-X. str. 41.
13 Ibid.str.181.
14 Ich rozdiel spočíval v tom, či disponovali osobným, alebo majetkovým substrátom. Ak disponovali iba majetkovým substrátom, ktorý bol viazaný na konkrétne stanovený účel, išlo o nadácie. Ak tieto subjekty disponovali majetkovým substrátom aj osobným substrátom súčasne, jednalo sa o ústavy, pričom medzi najznámejšie ústavy z čias rímskeho práva patrili starobince, kláštory, nemocnice, školy a pod.
15 Ibid str.183.
16 Ibid str.182.

darený, právnou subjektivitou, majetkom oddeleným od jeho členov a vlastnými orgánmi a jej víťazný pochod trvá naďalej."[17]

Poznatok o snahách zákonodarcu ponímať právnickú osobu oddelene od osôb fyzických, s kvalitatívne odlišnými vlastnosťami však v sebe nesie aj ďalší významný racionálny poznatok. Keďže fakticita, reálne vzťahy, úroveň spoločenského vedomia, úroveň a charakter praktickej realizácie vzťahov daného spoločensko-ekonomického zriadenia, typ štátneho zriadenia, charakter jeho ekonomického smerovania a poznatky de lege ferenda ovplyvňujú zákonodarný proces, tento následne ovplyvňuje aj fungovanie právnych inštitútov, ktorými právnické osoby bez pochyby sú. *„Právnické osoby sa najprv presadili v jednotlivých dielčích podobách, ako diferencované a roztrieštené prípady prenesenia aktívnej spôsobilosti jednať z človeka na nositeľa týchto právnych spôsobilostí odlišného od človeka, na nositeľa, ktorý naberal v histórii najrôznejšie podoby. Ešte len relatívne veľmi neskoro, v priebehu 19. a 20.stor., ako dôsledok prudkého rozvoja práva na úrovni abstraktného systému abstraktných inštitútov, boli jednotlivé dielčie prípady a historické varianty týchto inštitútov uvádzané do systémovej podoby, z ktorých sa ešte len následne utvoril koncept obecného typu subjektu právnych vzťahov, ako s ním pracujeme v súčasnosti – právnická osoba ako obecná / všeobecná právna kategória.*"[18]

Tak ako sme hovorili už skôr, vo vývoji a vzniku právnických osôb, či práva obchodných spoločností vidíme podstatu v prenesení istých, kvalitatívne vymedzených vlastností fyzických osôb na subjekt od týchto odlišný, nezávislý. V súlade s názorom, že *„aktuálnou bola tvorba právnických osôb, ich konceptu z ich systémových prvkov zdola, impulzy neprichádzali z dielne aktuálneho zákonodarcu, ale práve naopak – z každodenných podmienok existencie spoločenstva ľudí, ktoré sa snažilo o realizáciu svojich potrieb a cieľov bez ohľadu na ich súkromnoprávny, alebo profesný charakter.*"[19] Netreba však zabúdať na podstatný fakt, že súčasne so vznikom obchodných spoločností vzniká nová kategória spoločníkov, štatutárnych orgánov spoločností, ktorých osobnostný substrát tvoria taktiež fyzické osoby, či mnohé ďalšie inštitúty vlastné iba týmto obchodným spoločnostiam. Tým, že sa fyzická osoba stane spoločníkom nezískava automaticky status podnikateľa, keďže pokladáme za známe tvrdenie, že spoločník môže vnímať účasť v obchodnej spoločnosti iba ako ekonomickú investíciu.

Korekcia výhod fyzických osôb účastných v právnických osobách dneška – obchodných spoločnostiach či iných spoločnostiach si vzhľadom na už uvádzané snahy o maximalizáciu práv a oprávnení týchto osôb vyžaduje reakciu zo strany zákonodarcu. Je to tak z dôvodu, že ak by reakcia zákonodarcu neprišla, dostali by sme sa do stavu neregulovaného a neobmedzeného výkonu subjektívnych práv spoločníkov v obchodných spoločnostiach, čo vytvára prirodzený predpoklad ich možného zneužívania, čím by sa mohli vážne poškodzovať záujmy, práva a postavenie osôb, ktorých by sa výkon konkrétnych práv spoločníkov týkal. Havel v intenciách týchto úvahách pokračuje a podotýka, že práve tieto problémy rieši novodobé korporačné právo.[20] Takýmito osobami by logicky boli iní spoločníci, orgány obchodných spoločností, či samotné spoločnosti ako entity

17 CSACH, K.: Korporácia – zmluva alebo vlastníctvo? Tertium non datur? IN: Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5, str.5.
18 HURDÍK J. Právnické osoby a jejich typologie. 1. Vydání, Praha : C.H. Beck, 2003, 91 s., ISBN: 80-7179-790-1.str.10.
19 HURDÍK J. Právnické osoby a jejich typologie. 1. Vydání, Praha : C.H. Beck, 2003, 91 s., ISBN: 80-7179-790-1.str.8
20 Bližšie pozri: HAVEL, B.: Esej o dovednosti a/nebo lstivosti obchodní korporace, IN: : Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5, str.60.

„vo vnútri spoločnosti“, ako aj veritelia, či iné tretie osoby (napr. štát, štátne orgány) vo vzťahoch obchodných spoločností „navonok.“[21] Prirodzene, ako je známe, zákonodarca môže pristúpiť ku korekcii výkonu subjektívnych práv a oprávnení spoločníkov obchodných spoločností viacerými druhmi opatrení. Môže ísť i vnesenie kogentných ustanovení do súvisiacich právnych predpisov, či kódexov, ktoré by uplatňovanie konkrétnych práv korigovali, či dokonca zakazovali. Druhou cestou je možné zavedenie inštitútu zákazu zneužívania práva do práva obchodných spoločností, ktoré poslúži ako právne inštrumentárium korekcie výkonu subjektívnych práv v práve obchodných spoločností. Štúdium možnosti zneužívania práva v práve obchodných spoločností by nebolo vhodné rozsahovo obmedziť iba na štúdium možného zneužívania subjektívnych práv spoločníkov obchodných spoločností, nakoľko máme za to, že množina vzťahov práva obchodných spoločností poskytuje širšie možnosti skúmanie predmetnej problematiky, keďže istými právami disponujú aj samotné obchodné spoločnosti, či tretie osoby, ktoré s týmito prichádzajú do zmluvného, či mimozmluvného styku.

OBCHODNÁ SPOLOČNOSŤ: ZÁKONNÉ UCHOPENIE V PODMIENKACH SR – DRUHÁ STRANA JEDNEJ MINCE

Na fenomén obchodnej spoločnosti sa dá prirodzene nazerať z dvoch odlišných uhlov pohľadu. Prvým je pohľad formulujúci obchodnú spoločnosť ako útvar vytvorený zakladateľmi, či neskôr spoločníkmi za účelom uspokojovania a realizácie ich práv, životných či iných potrieb. Toto vnímanie prezumuje teoretické konštrukty právnických osôb v ich najrozličnejších podobách s prihliadnutím na špecifiká jednotlivých národných úprav. Tieto teoreticko-právne základy vnímania a existencie právnických osôb sme v hrubých rysoch rozobrali v predošlej časti príspevku.

Druhým, nemenej podstatným uhlom pohľadu je vnímanie právnických osôb pod prizmou och zákonného – legálneho uchopenia nielen v podmienkach Slovenskej republiky. V nadväznosti na uvedené sa nám javí vhodné upozorniť na vyjadrenie Pelikána, ktorý tvrdí, že *„učenie v súčasnej dobre prevládajúce programovo odmieta skoršie špekulatívne teórie a nahradzuje ich utilitárnym chápaním právnickej osoby ako právnej techniky, ako syntetického výrazu právnych pravidiel. Podľa tejto teórie je pojem právnickej osoby vlastne technickým zjednodušením, konštantou, nahradzujúcou v právnom vyjadrovaní rozsiahly súbor pravidiel upravujúcich vzťahy medzi spoločníkmi právnických osôb navzájom a ich vzťahy k tretím osobám.“*[22]

Predkladaný príspevok sa snaží o prienik oboch týchto množín vnímania obchodných spoločností na pozadí vedomosti o tom, že *„pojem právnickej osoby je v súčasnosti často spojovaný s modernými trendmi vývoja spoločnosti, hlavne s jedným z najčastejšie citovaných slov súčasnosti, v oblasti ekonomiky, ekológie a spoločenských vied, ktorým je globalizácia“*[23] Táto má dopad na právnu, ale aj mimoprávnu silu a potenciál obchodných spoločností či korporácii vo všeobecnosti. Vhodným príkladom je udalosť v roku 2011, v ktorom disponovala americká obchodná spoločnosť Apple Inc., založená v roku 1976 väčšími likvidnými prostriedkami na svojich účtoch ako boli likvidné prostriedky

21 Formou už spomínanej žaloby „actio pro socio.“
22 PELIKÁN,R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwert ČR, 2012, 188 s., str.41.
23 HURDÍK J. Právnické osoby a jejich typologie. 1. Vydání, Praha : C.H. Beck, 2003, 91 s., ISBN: 80-7179-790-1.str.7.

Spojených štátov amerických, hoc to bol dočasný jav.[24] Dá sa povedať, že dnes už môžeme hovoriť o akejsi „ére obchodných spoločností", ktorá ovplyvňuje postavenie a stav väčších celkov, ako sú napríklad ekonomiky štátov, hrubý domáci produkt, štátny rozpočet na pozadí výšky daňového zaťaženia právnických osôb, trh zamestnanosti a podobne. Tento okruh korporátnych a obchodných vzťahov disponuje množstvom špecifických vlastností a inštitútov, ako je napr. tzv. „korporátny štít", ktoré sa fyzické osoby snažia využívať za účelom osobných výhod. Je potrebné upozorniť na fakt, že obchodné spoločnosti dnes slúžia ako akýsi štít bránenia sa voči dopadom ekonomickej krízy voči osobnému majetku fyzických osôb, čo podčiarkuje stúpajúci počet konkurzov. Havel zhodne podotýka, že *„jednou z hlavných pák rozvoja právnickej osoby – korporácie (obchodnej spoločnosti, pozn.aut.) – bola ich stále väčšia a väčšia využiteľnosť pri podnikaní a pri znižovaní rizika straty vlastného majetku spoločníkov."*[25] Aj na tieto fakty musí zákonodarca vedieť zareagovať a modifikovať prostriedky právneho poriadku na zabránenie negatívnych následkov nárastu popularity obchodných spoločností, čo však logicky neznamená negatívny charakter ich existencie.

Pohľad pozitívno-právny

Obchodná spoločnosť je definovaná z.č.513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „ObZ") v § 56 ods.1. V podmienkach Slovenskej republiky zaraďujeme medzi obchodné spoločnosti, vzhľadom na vstup Slovenskej republiky do Európskej únie v roku 2004 aj subjekty, ktoré sú takpovediac výsledkom snahy o zosúladenie právnej úpravy obchodných spoločností v európskom priestore. Ide o Európsku spoločnosť[26], Európske zoskupenie hospodárskych záujmov[27] a Európske družstvo[28], pričom ObZ ustanovuje, že tieto **majú obdobné postavenie ako postavenie obchodných spoločnosti založené podľa slovenského právneho poriadku.**[29]

Krátkym exkurzom chceme upriamiť pozornosť aj na postavenie špecifickej obchodnej spoločnosti, ktorej kvalitatívne predpoklady formuloval zákonodarca dosť ťažkopádne. Jedná sa o športový klub, pričom zákonodarca v z.č. 300/2008 Z.z o organizácii a podpore športu v z.n.p. v § 9 ods.2 ustanovuje, že *„športový klub môže byť založený ako občianske združenie alebo ako obchodná spoločnosť založená na iný účel ako na účel podnikania."* Domnievame sa, že založenie obchodnej spoločnosti v množine vzťahov vyskytujúcich sa v športovom odvetví ktorého je konkrétny športový klub účastníkom s požiadavkou založenia za účelom iným ako je podnikanie nadobúda obsolentný charakter.

Obchodná spoločnosť nevzniká bez ohľadu na vonkajšie činitele, nevzniká izolovane. Vo väčšine prípadov vzniká na zmluvnom základe (spoločenskou zmluvou alebo zakladateľskou zmluvou / listinou, čo na druhej strane odzrkadľuje nutnosť právnickej osoby v rozsahu jej vlastností odzrkadľovať požiadavky a potreby jej zakladateľov, či jej neskorších spoločníkov. Pelikán uvádza, že *„časť americkej právnej teórie prehlasuje korporáciu za sieť zmlúv medzi investormi, manažérmi a zamestnancami, inšpirovaná v tom*

24 Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/news/technology-14340470 (navštívené dňa 17.12.2013).
25 HAVEL, B.: Esej o dovednosti a/nebo lstivosti obchodní korporace, IN: : Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5, str.60.
26 Tento subjekt upravuje z.č. 562/2004 Z.z.
27 Tento subjekt upravuje z.č. 177/2004 Z.z.
28 Tento subjekt upravuje z.č. 91/2007 Z.z.
29 Postavenie obdobné postaveniu spoločností majú aj právnické osoby založené podľa práva Európskej únie.

pôvodne ekonomickou teóriou firmy.“[30] Navyše platí, že *„ak zákon neustanovuje inak, môžu byť zakladateľmi spoločnosti a zúčastňovať sa na jej podnikaní fyzické i právnické osoby.*“[31] Musíme dodať, že vznik spoločnosti ex lege prirodzene nemôžeme vylúčiť.[32]

PRÁVA SPOLOČNÍKOV

Definovanie statusu a definície spoločníka by podľa nášho názoru pre účely toho príspevku nadobúdalo obsolentný charakter. Na základe vedomosti o existencii tohto derivátu fyzických osôb uveďme, že spoločníci v obchodných spoločnostiach aktuálne existujúcich v podmienkach Slovenskej republiky disponujú viacerými subjektívnymi právami, ktorých uplatňovaním či výkonom sa realizuje ich postavenie ako osôb, ktoré majú na chod danej obchodnej spoločnosti podstatný, či menej podstatný vplyv. Husár upozorňuje na skutočnosť, že *„súbor práv a povinností, ktoré prináležia spoločníkom obchodných spoločností je odlišný v závislosti od toho, či ide o neobmedzene ručiacich spoločníkov, alebo o spoločníkov, ktorí za záväzky spoločnosti ručia obmedzene*.“ [33]

Ako základný poznatok sa javí skutočnosť, že *„základné práva spoločníkov obchodných spoločností sú rovnaké u spoločníkov všetkých obchodných spoločností*.“[34] Myslíme si, že je viac ako zreteľné, že niektoré z neskôr rozoberaných subjektívnych práv spoločníkov sa aktivujú len v kvalitatívne špecifických momentoch existencie obchodnej spoločnosti. Je taktiež známe, že *„účasť na spoločnosti je chránená aj deliktuálne. Preto protiprávny zásah do účasti na spoločnosti vedie k povinnosti nahradiť vzniknutú škodu. Musí sa však vždy jednať o škodu, ktorá bola spôsobená samotnému členovi spoločnosti*.“[35]

Myslíme si, že v skutku originálnym je preskúmanie subjektívnych práv, ktorými spoločníci v obchodných spoločnostiach disponujú, teda ktoré im adresuje napr. objektívne právo, alebo iný prameň práv a povinností, vzhľadom na viaceré odlišné štádiá existencie spoločnosti. Na základe uvedeného môžeme deliť práva spoločníkov s prihliadnutím na tieto momenty: založenie spoločnosti, vznik spoločnosti, existencia spoločnosti, zrušenie spoločnosti, likvidácia spoločnosti, zrušenie spoločnosti bez likvidácie (splynutie, zlúčenie, rozdelenie), zánik spoločnosti a doba neexistencie (po zániku spoločnosti) spoločnosti.[36]

Všetky tieto, nazvali by sme ich, „štádiá existencie spoločnosti“ priamo alebo nepriamo ovplyvňujú postavenie jednak zakladateľov, spoločníkov, či prípadných

30 PELIKÁN,R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwert ČR, 2012, 188 s., str.42.
31 § 56 ods.3 ObZ
32 Napr.z.č.258/1993 Z.z o Železniciach Slovenskej republiky v zn.n.p., ktorý v úvodných ustanoveniach (§ 1 ods.1) uvádza: „Zriaďujú sa Železnice Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave (ďalej len „železnice“). Železnice sú právnickou osobou a zapisujú sa do obchodného registra.“ Tento zákon neskôr novelizovali viaceré zákonné predpisy, z ktorých má hlavný význam hlavne z.č. 259/2001 Z.z. o Železničnej spoločnosti a.s, ktorý upravoval „podmienky na transformáciu a reštrukturalizáciu Železníc Slovenskej republiky (ďalej len „železnice“). Na tento účel upravuje spôsob založenia, vznik, postavenie a právne pomery obchodnej spoločnosti Železničná spoločnosť, a. s., (ďalej len „železničná spoločnosť“) založenej na vykonávanie dopravných a obchodných činností.“
33 HUSÁR,J.: IN: Obchodné právo, SUCHOŽA, J., HUSÁR,J. a kol.: IURA EDITION, ISBN: 978-80-8078-290-0, str. 346.
34 HUSÁR,J.: IN: Obchodné právo, SUCHOŽA, J., HUSÁR,J. a kol.: IURA EDITION, ISBN: 978-80-8078-290-0, str. 347.
35 CSACH, K.: Korporácia – zmluva alebo vlastníctvo? Tertium non datur? IN: Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5, str.10.
36 § 56 ods.7: „Po zániku spoločnosti ručia spoločníci za záväzky spoločnosti do výšky svojho podielu na likvidačnom zostatku (§ 61 ods. 4) najmenej však v rozsahu, v ktorom za ne ručili za trvania spoločnosti. Medzi sebou sa spoločníci vyrovnajú tým istým spôsobom ako pri ručení za trvania spoločnosti.(Pozri aj bod.5.1.1 písm.G príspevku).

členov orgánov spoločností. Tým pádom je viac ako zreteľné, že priamo alebo nepriamo tieto situácie ovplyvňujú početnosť a obsah subjektívnych práv, ktorými jednotliví spoločníci v tom – ktorom momente disponujú, alebo ktoré musia preukazovať.

Subjektívne právo, ktoré objektívne právo zveruje adresátovi práva napĺňa svoj obsah až momentom jeho realizácie. Vzhľadom na komplexnú snahu záujmu autora príspevku – preskúmanie inštitútu zneužívania práva v práve obchodných spoločností sa javí viac ako podstatným zistenie, že **existencia subjektívneho práva prezumuje jeho neskorší výkon, jeho vykonanie, či jeho viacnásobné vykonávanie.** Zneužitie práva tak ako je definované viacerými autormi, či viacerými právnymi poriadkami je legálne uchopené ako vykonávanie práva, ktoré svojim presahom a dopadmi prekračuje hranicu povoleného výkonu práva. Činí tak s vlastnosťou konkrétneho zásahu do práv iných osôb. Tento inštitút, hoc mnohokrát iba implicitne vyjadrený v znení konkrétneho zákonodarstva sa chápe ako právne inštrumentárium korekcie neobmedzeného výkonu subjektívnych práv adresovaných právnym poriadkom recipientom práva.

Nasledujúce časti príspevku sa budú snažiť pristúpiť k pomenovaniu najvýznamnejších subjektívnych práv, ktorými disponujú spoločníci v jednotlivých fázach existencie spoločnosti. Vzhľadom na rozsah príspevku sa nimi nie je možné podrobnejšie zaoberať, ale – ako bolo uevdené – pomenovať iba niektoré z nich.

Medzi najvýznamnejšie subjektívne práva spoločníkov by sme mohli zaradiť nasledujúce práva:

- **Právo spoločníka na vrátenie vkladov v prípade ak spoločnosť nevznikne**: §60 ods.3 ObZ.
- **Právo spoločníka alebo spoločníkov požadovať znalecký posudok na výšku nepeňažného vkladu:** § 59 ods.3 ObZ, 59b ods. 2 ObZ.
- **Právo na vydanie prospechu** z obchodu ktorým iná osoba (spoločník) porušil zákaz konkurencie/ **Právo na náhradu škody** vzniknutú z konania porušujúceho zákaz konkurencie: § 65 ods.2 ObZ.“ [37]
- **Právo spoločníka uplatniť nárok na splatenie vkladu / právo uplatniť nárok na náhradu škody v mene spoločnosti voči spoločníkovi alebo spoločníkom:** §81a ObZ.
- **Právo spoločníka previesť svoj podiel na iného spoločníka / na inú osobu:** §115 ods. 1 a 2 ObZ.
- **Právo spoločníka na informácie / právo nahliadať do dokladov spoločnosti:** §122 ods.2 ObZ.
- **Právo uplatniť si náhradu škody, nárok na splatenie vkladu voči spoločníkovi, nárok na vrátenie plnenia spoločníkovi v rozpore zo zákonom:** §122 ods. 3 ObZ.
- **Právo na podiel zo zisku, právo na dividendu:** Príkladmo: §123 ods.1: ObZ, §178 ods.1 ObZ.[38]
- **Právo zriadiť záložné právo na obchodný podiel spoločníka ak spoločenská zmluva pripúšťa prevod obchodného podielu:** § 117a ods.1 ObZ.

37 Pri právach podľa § 65 ods.2 je aktívne legitimovanou spoločnosť, za ktorú koná štatutárny orgán. Ak je ním súčasne spoločník obchodnej spoločnosti, je otázne, či mu toto právo v „mene“ spoločnosti patrí aj z titulu spoločníka, alebo len z titutlu štatutárneho orgánu. Máme však za to, že si tieto práva majú právo uplatňovať aj spoločníci obchodnej spoločnosti, a to žalobou „actio pro socio.“

38 Danej problematiky sa dotýka aj právo na podiel zo zisku tichého spoločníka: § 676, ods.2: „Tichému spoločníkovi vzniká nárok na podiel zo zisku do 30 dní po vyhotovení ročnej účtovnej závierky. Ak je podnikateľom právnická osoba, plynie táto lehota od schválenia tejto závierky v súlade s jej stanovami, spoločenskou zmluvou alebo zákonom.“

- **Právo byť prítomný na valnom zhr. (právo účasti na valnom zhr.):** §122 ObZ.
- **Právo nechať sa zastupovať na valnom zhromaždení:** §126 ObZ.
- **Právo spoločníka stať sa / byť zvolený za člena orgánu spoločnosti:** Jedná sa napr. o dozornú radu, predstavenstvo.
- **Právo na vyrovnací podiel:** §61 ods.2 ObZ.
- **Právo spoločníka žiadať súd o zrušenie účasti v spoločnosti** §148 ObZ.
- **Právo žiadať súd o vylúčenie spoločníka:**[39] §149 ObZ.
- **Právo spoločníka na podiel na likvidačnom zostatku:** §61 ods.4 ObZ.
- **Právo rozhodnutia sa o statuse spoločníka novovznikajúcej spoločnosti:** §69 ods.8 ObZ.
- **Právo bývalého spoločníka žiadať od iného bývalého spoločníka podiel na ručení po zániku spoločnosti:** §56 ods.7 ObZ.
- **Právo na vydanie prospechu z obchodu ktorým iná osoba (spoločník) porušil zákaz konkurencie/** Právo na náhradu škody vzniknutú z konania porušujúceho zákaz konkurencie: § 65 ods.2 ObZ.“[40]

ZÁVER

Vývoj ľudskej spoločnosti ukázal, že tak, ako v právnom ponímaní vznikli a existovali osoby fyzické, bola súčasťou vývoja spoločenstiev potreba vytvorenia entity, ktorá by disponovala oddelenou subjektivitou nezávislou od subjektivity fyzických osôb. Vznik právnických osôb sa dá chápať pozitívne, nakoľko práve tieto umožnili fyzickým osobám realizovať svoje životné potreby, ciele a snaženia. S pribúdajúcim nárastom vzdelanosti a predovšetkým právneho zmýšľania sa aj právnické osoby dočkali svojho postupného vývoja, ktorý pretrval dodnes. Netreba však zabúdať, že právnické osoby poskytli predpoklady pre vytvorenie novej skupiny, či novej mutácie osôb fyzických v podobe spoločníkov, či členov týchto právnických osôb. Tieto fyzické osoby logicky disponujú právami, ktoré sú im vlastné iba v oblasti právnických osôb, či v oblasti práva obchodných spoločností. To vytvára predpoklad pre možné zneužívanie týchto práv, a to formou ich neobmedzeného výkonu. Zákonodarca by mal byť pripravený na túto skutočnosť zareagovať. Existujú viacerá cesty, ako to môže urobiť. Môže sa tak udiať uzákonením a vnesením ustanovení do právneho poriadku, ktoré budú mať zakazujúci charakter, a charakter kogentnosti. Na druhej strane sa ako jedna z alternatív javí úvaha o zavedení explicitného znenia zákazu zneužitia práva, a to napr. tak, ako to od. 1.1.2014 urobil zákonodarca Českej republiky.[41] Odstránila by sa tým nastolená pochybnosť, či v súkromnom práve v podmienkach Slovenskej republiky existuje jednoznačný zákaz zneužitia práva. Komplex práva obchodných spoločností vytvára predpoklady na zneužívanie práva jednak spoločníkmi, a jednak obchodnou spoločnosťou,

39 Aktívne legitimovanou osobou je v tomto prípade spoločnosť, za ktorú koná štatutárny orgán. To však nevylučuje možnosť, kedy bude za spoločnosť uplatňovať toto právo spoločník či spoločníci, ktorí spĺňajú podmienky vyšpecifikované v uvádzanom ustanovení (podiel vo výške aspoň jednej polovica základného imania), a to derivatívnou žalobou „actio pro socio.“

40 Pri právach podľa § 65 ods.2 je aktívne legitimovanou spoločnosť, za ktorú koná štatutárny orgán. Ak je ním súčasne spoločník obchodnej spoločnosti, je otázne, či mu toto právo v „mene“ spoločnosti patrí aj z titulu spoločníka, alebo len z titutlu štatutárneho orgánu. Máme však za to, že si tieto práva majú právo uplatňovať aj spoločníci obchodnej spoločnosti, a to žalobou „actio pro socio.“

41 § 8 Z.č.89/2012 Občanský zákonník (NOZ): „Zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany.“

keďže aj táto ako samostatný subjekt práva disponuje konkrétnymi právami. Inštitút zákazu zneužívania práva je inštitút, ktorý podľa nášho názoru naberá v modernom právnom poriadku stále podstatnejšie miesto.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CSACH, K.: Korporácia – zmluva alebo vlastníctvo? Tertium non datur? IN: Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5.

ELIÁŠ, K.: Právnická osoba z pohledu civilníhoi práva, IN: Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5.

HAVEL, B.: Esej o dovednosti a/nebo lstivosti obchodní korporace, IN: : Správa obchodných korporací v rekodifikačných a evropských konotacích, Havel Bohumil (ed), ISBN: 978-80-254-9685-5.

HURDÍK, J. Právnické osoby a jejich typologie. 1. Vydání, Praha : C.H. Beck, 2003, 91 s., ISBN: 80-7179-790-1.

HUSÁR, J.: IN: Obchodné právo, SUCHOŽA, J., HUSÁR,J. a kol.: IURA EDITION, ISBN: 978-80-8078-290-0.

KNAPP, V; Teorie práva, 1.vydání. Praha, C. H. Beck 1995, ISBN 80-7179-028-1 (C. H. Beck, Praha).

LAZAR, J.: Základy občianskeho hmotného práva, Druhé prepracované vydanie, 1. Zväzok, IURA EDITION, ISBN: 80-89047-89-0, 2004.

LAZAR, J.: Inštitút zákazu zneužitia subjektívnych práv v systéme súkromného práva, VI.Lubyho právnické dny, Medzinárodná vedecká konferencia, ISBN: 80-89047-00-9.

PELIKÁN,R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwert ČR, 2012, 188 s.

REBRO, BLAHO: Rímske právo, IURA EDITION, Bratislava – Trnava 2003, ISBN: 80-89047-53-X.

SIMONART, V. La personnalité morale en droit privé comparé. Bruxelles: Bruylant, 1995, str.166. Cit. V diele: PELIKÁN,R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwert ČR, 2012, 188 s., str.45.

SUMMARY

Autor in the present article deals with the development of corporations, their qualitative attributes and premises, in the background of which were created. Autor tries to term most important subjective rights, which are adressed to associates of these corporations by the legal order. The existence of right creates the premises to the abuse of (these) rights in the conditions of commercial law, or company law.

Kontaktné údaje autora:
Mgr. Jaroslav Čollák, denný doktorand.
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach,
Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva,
ul. Kováčska 26, Košice, 04001, Slovenská republika.
jaroslav.collak@student.upjs.sk
jaroslav.collak@gmail.com

POŽIADAVKA SPRAVODLIVOSTI V PRÁVE

REQUIREMENT OF JUSTICE IN LAW

Mgr. Peter Čuroš

Kľúčové slová: morálka, prirodzené právo, sloboda, rovnosť, formálna a materiálna spravodlivosť

Keywords: morality, Natural Law, liberty, equality, formal and material Justice

ÚVOD

Sú právo a spravodlivosť vzájomne nutne prepojené? Oba pojmy právo aj spravodlivosť sú polysémom, mnohovýznamovým javom, ktorých pojem je veľmi ťažké vysvetliť a definíciu, ktorých je veľmi nebezpečné zakotviť. Je nepochybné, že každé právo by malo byť tvorené za tým účelom, aby spĺňalo podmienku spravodlivosti, nespravodlivé právo by totiž vytváralo priveľké rozpory na to, aby sa udržalo, pretože v sebe skrýva konflikt inštitúcií a podriadeného jednotlivca. Spravodlivosť je navyše úzko prepojená s pojmom morálky, v podobe prirodzeného práva, a keďže existuje široký rozsah názorov na spojenie, resp. oddelenie morálky od práva, vyvstáva nám problém spojenia práva a spravodlivosti. Kým pozitívne právo je monistické, spravodlivosť môže mať veľa podôb, napríklad historickú, morálnu alebo náboženskú, každému rovnako, na základe zásluh, atď. Je filozofickou kategóriou, ktorá je historicky a objektívne podmieneným princípom hodnotenia, usporiadania spoločenských vzťahov, resp. ľudského správania, teda čo je spravodlivé dnes, nemuselo byť spravodlivé včera, a dívať sa na minulosť spravodlivými očami dneška nemusí byť objektívnym pohľadom.

Hodnota spravodlivosti nemá čisto racionálny základ, ale má takisto intuitívny charakter.[1] Čo sa týka spojenia spravodlivosti a práva existujú názory, že „právo je vždy založené na určitej koncepcii spravodlivosti, resp. predstavuje určitú koncepciu spravodlivosti, lebo ipso facto reprezentuje určité kritéria legálnej spravodlivosti."[2], ale aj také, kde spravodlivosť nie je tvorcom alebo nevyhnutnou podmienkou právnych noriem, ale ich možnou vlastnosťou, ktorá môže prislúchať alebo neprislúchať iba zmenšujúcej sa podmnožine noriem. Avšak to, že táto podmnožina má pre spoločnosť mimoriadny význam, sa už vopred uznáva.

S tým súvisí otázka odkiaľ pochádza spravodlivosť. Spravodlivosť sa viaže na človeka, od neho vychádza a k nemu smeruje, lebo koniec koncov jeho konanie je hodnotiteľné ako spravodlivé a aj normatívne systémy sú ľudským dielom. Viktor Knapp spomína sociologickú koncepciu práva a spravodlivosti. Právo ako regulatívny systém sa nezrodil

1 Pozri Gerloch, A. Teorie práva.5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s 251.
2 Večeřa, M.: Spravedlnost v právu. Brno, Masarykova unverzita 1997, s. 172.

ani spolu s ľuďmi, ani pred nimi, ale sami si ho dali. Podľa neho: „Právo aj keď nie je podmnožinou morálky, je kritériom hodnotenia predmetu právnej regulácie ako spravodlivého, lebo preberá mnohé ustanovenia morálky a všeobecne sa od neho vyžaduje, aby bolo spravodlivým.“[3]

SPRAVODLIVOSŤ A MORÁLKA

„Požiadavka spravodlivosti, ak nie je najskôr postavená na etickom zdôvodnení spravodlivosti, vedie k nespravodlivosti.“[4] Samotné rozdeľovanie dobier a bremien má bližšie k záujmom a účelnosti, ako k spravodlivosti, preto je nutné spojenie s morálkou. V opačnom prípade by sme miesto spravodlivosti prispeli k vytvoreniu utilitaristickej koncepcie.[5] Nespravodlivosť však vieme rozpoznať iba vo vzťahu dvoch porovnávaných noriem, spoločenskej a právnej, ktorá jej odporuje. Pre právneho pozitivistu nie je problém zjavnú nespravodlivosť prehliadať, pretože pozitivizmus dáva dôraz na formálnu spravodlivosť. Z dôvodu, že pozitivizmus nepripúšťa ovplyvňovanie práva inými normatívnymi systémami, nebude možný stav materiálnej nespravodlivosti práva, nakoľko nebude mať byť s čím v rozpore. Pre iusnaturalistu bude takéto právo nespravodlivým právom, ktoré bude odporovať morálnym hodnotám, v podobe prirodzeného práva. Táto nespravodlivosť pre neho bude vyplývať z existencie obsahovej spravodlivosti ako morálnej predstavy.

Prekrývanie morálky a spravodlivosti však nie je úplné, „spravodlivosť vytvára jeden segment morálky, ktorý sa netýka iba individuálneho správania, ale spôsobov ako sa zaobchádza s triedami ľudí, princípy spravodlivosti nevyčerpávajú celú ideu morálky a nie všetka kritika práva postavená na morálnych základoch je prednesená v mene spravodlivosti.“[6] Je odlišné chápanie pojmov „spravodlivý a nespravodlivý“ a „dobrý a zlý“[7] Z uvedeného je zrejmé, že predstava morálky a spravodlivosti ako synoným nie je správna. Rovnako nie je možné stotožňovať pojmy spravodlivý/nespravodlivý s pojmami účelný/neúčelný z hľadiska utilitarizmu. Na morálku hľadíme ako na pluralitnú, a to nielen v horizontálnom smere, ale taktiež aj vo vertikálnom, teda individuálnych podôb morálky môže byť rovnako veľa ako jednotlivcov, rovnako ako spoločenských rovnako veľa ako spoločenstiev a to tá správna, ktorá by mala byť iba jedna nám však ostáva objektívne nepoznanou. Dá sa len predpokladať a veriť v záujme slobody a rovnosti jednotlivca, že sú to odveké hodnoty odpovedajúce prirodzenému právu, ktoré mnohí označujú za „správnu“ opodstatnenú morálku, ktorá predstavuje morálny základ v podobe základných ľudských

3 Knapp, V.: Teorie prava. Praha, C.H. Beck. 1995. s.86-88.

4 Camus, A.: Vzbúrený človek. s.195. z diela Barany, E.: Pojmy dobrého práva. Bratislava. 2007. s. 87.

5 Podľa utilitarizmu: „Spoločnosť je usporiadaná správne a teda spravodlivo, ak jej základné inštitúcie sú také, že prinášajú maximálne čistú súvahu úhrného uspokojovania všetkých členov spoločnosti.“ Konať správne teda znamená konať tak aby každý pre seba získal, čo najviac. V spoločnosti to znamená, aby sa tá snažila získať pre svojich členov maximum. Obsahovou podstatou je aproximatívny úžitok. Otec utilitarizmu Jeremy Bentham vymedzil pojem úžitku takto: „Princípom úžitku je zásada, podľa ktorej každé konanie, v závislosti na miere súhlasu alebo nesúhlasu, smeruje ku stavu väčšieho či menšieho šťastia skupiny, resp. takému stavu napomáha alebo zabraňuje. Nepôjde tu o rozdeľovanie rovnomerné, ako pri teórii spravodlivosti, ale naopak rozdeľovanie, ktoré poskytne maximálne uspokojenie. Podľa utilitarizmu existujú dva princípy, tým prvým je rovnosť a tým druhým nerovnosť, ktorá je spravodlivá. Preto aj utilita - úžitok bude pri utilitarizme vyjadrená tak, že ak aj niektorí utrpia ujmu v prospech druhých, môže to byť len užitočné, nie však spravodlivé. Utilitarizmus stojí v rozpore s teóriou spravodlivosti, keďže: „v spravodlivej spoločnosti sú základné práva a slobody garantované a nepodliehajú kalkulu sociálnych záujmov“ – Pozri Rawls, J. Teória spravodlivosti. In O slobode a spravodlivosti. Bratislava: Archa. 1993, s. 78.

6 Hart, H.L.A.: Pojem práva. Praha: Prostor. 2004 s. 163.

7 Hart to vysvetľuje nasledovne: „Skutočnosť, že slová „spravodlivý“ a „nespravodlivý“ sú omnoho špecifickejšou formou morálnej kritiky ako slová „ dobrý“ a „zlý“ je zrejmá z toho, že môžeme zrozumiteľne prehlásiť, že zákon je dobrý, pretože je spravodlivý, alebo že je zlý lebo je nespravodlivý, ale v žiadnom prípade nie, že je spravodlivý, lebo je dobrý, či nespravodlivý, pretože je zlý.“ Pozri Hart, H.L.A. Pojem práva. s. 160.

práv.[8] Spravodlivosť je hľadiskom – meradlom, cez ktoré na konkrétny jav nazeráme, či daný jav neodporuje princípom, z ktorých sa spravodlivosť skladá. Má viacero koncepcií, pretože je viacero determinantov, ktoré pri pohľade môžeme zdôrazniť.[9]

V trojuholníku pojmov právo, morálka a spravodlivosť, kde by spravodlivosť bola hľadiskom a právo s morálkou normatívnymi systémami je možné zhrnúť, že právo a morálka regulujú z veľkej časti tie isté právne vzťahy, čiže niektoré vzťahy sú upravené aj právom, aj morálkou.[10] V prípade nesúladu upravenia spoločenskej normy právom a morálkou, ktorého krajným prípadom je nespravodlivé právo, v sebe skrýva hrozbu konfliktu verejnej moci a s adresátmi nespravodlivých noriem. Veľmi nápomocným a často uplatňovaným riešením je Radbruchova formula.[11] Táto veta sa stala prelomovou najmä pri riešení problému vyrovnania sa s nespravodlivým právom už spáchaným, a odkazuje na ňu aj Spolkový Ústavný súd SRN vo svojom rozhodnutí, v ktorom šlo o prípad, keď na základe ustanovenia v nariadení z roku 1941 bolo židom, ktorí emigrovali odobraté štátne občianstvo.[12]

VÝLET DO MINULOSTI - PREDSTAVA SPRAVODLIVOSTI V STAROVEKOM GRÉCKU

Pre Grékov spĺňala spravodlivosť dôležitú rolu už v mytologizujúcom období[13], a toto postavenie sa nezmenilo ani keď sa zo stredobodu ich filozofie vytratila príroda a nahradil

8 Avšak aj predstavy odvekých hodnôt mali v rôznych historických epochách inú podobu. Ako sa menili hodnoty, menila sa aj predstava prirodzeného práva.

9 Jej nejednoznačnosť a nemožnosť určiť správnu spravodlivosť vytvoril problém poznateľnosti spravodlivosti
Známy je skeptický pohľad voči poznaniu a existencii spravodlivosti Hansa Kelsena, ktorý tvrdí : Spravodlivosť je iracionálny ideál. A akokoľvek je nenahraditeľný pre ľudské chcenie a konanie, ľudskému poznaniu ostáva neprístupný. V prospech pozitivistov stojí aj argument neurčitosti spravodlivosti, ktorá je menej určitá ako zákon. Jej viacznačnosť znamená, že poznanie objektívnej spravodlivosti nám ostane neprístupné, pretože naše vnímanie sa vyznačuje subjektivitou. Jedinou oprávnenou je podľa tohto názoru formálna spravodlivosť, keďže aplikáciu rovnakého pravidla bez rozdielu vieme objektívne ovplyvniť a poznať. Právny pozitivista nepredpokladá žiadne apriórne kritéria správnosti práva, ktoré by platili nezávisle od ľudskej vôle a ľudských inštitúcií." (MacCormick, N.: „Principles" of Law. Juridicial review 1974, Vol. 19 NS, s. 225 z knihy Barany, E.: Pojmy dobrého práva. Bratislava. 2007. s.110.) O Hansovi Kelsenovi sa hovorí, že za sebou zanechal rumovisko spravodlivosti, ktorú skúmal v 16 podobách rozdelení dobier a bremien a každú z nich zavrhol. Takýto skepticizmus v pohľade na spravodlivosť právnych noriem by ústil do vynúteného dodržiavania práva, bez ohľadu na jeho obsah, čo by odporovalo jeho účelu v právnom štáte, ktorým je hľadanie a presadzovanie spravodlivých riešení v konfliktoch v ľudskom spolunažívaní. „Úlohou práva je urovnávať spory, predchádzať konfliktom vznikajúcim z rozdielneho pohľadu na hodnoty etické, náboženské alebo etnické."

10 Pozri Barany, E.: Pojmy dobrého práva. Bratislava. 2007. s. 94-100.

11 „Konflikt spravodlivosti a právnej istoty možno vyriešiť tým, že pozitívne, stanovením a mocou zabezpečené právo ma prednosť aj vtedy, keď je obsahovo nespravodlivé a neúčelné, vyjmúc vtedy, keď rozpor pozitívneho zákona a spravodlivosti dosiahol takú neznesiteľnú mieru, že zákon ako nespravodlivé právo musí ustúpiť spravodlivosti. Nemožno narysovať jasnejšiu hraničnú líniu medzi prípadmi zákonnej nespravodlivosti a napriek nespravodlivému obsahu platnými zákonmi. Iné hranice však možno vytýčiť so všetkou ostrosťou: kde niet ani úsilia o spravodlivosť, kde je rovnosť tvoriaca jadro spravodlivosti, pri stanovení pozitívneho práva vedome popretá, tam je zákon nielen nespravodlivým právom, ale navyše mu úplne chýba charakter práva. Lebo právo, a to aj pozitívne, nemožno definovať inak ako poriadok a predpis, ktorý je svojim účelom určený slúžiť spravodlivosti."

12 „Právo a spravodlivosť nie sú zákonodarcovi k dispozícii. Predstava, že ústavodarca môže všetko usporiadať podľa vlastnej vôle, by znamenala návrat k duchovnému stanovisku bezhodnotového právneho pozitivizmu, ktoré je v právnej vede a praxi už dlho prekonané. Práve obdobie nacionálneho socializmu v Nemecku učí, že aj zákonodarca môže stanoviť neprávo. Tým Spolkový Ústavný súd súhlasil s možnosťou odoprieť nacionálno-socialistickým právnym predpisom platnosť ako právu, pretože protirečia základným princípom spravodlivosti tak zjavne, že sudca, ktorý by ich alebo ich právne následky chcel uznať, nachádzal by neprávo namiesto práva. Nariadenie bolo v rozpore s týmito základnými princípmi. V ňom rozpor so spravodlivosťou dosiahol takú neznesiteľnú mieru, že musí byť považované od začiatku za neplatné. Nestáva sa účinným ani tým, že bolo niekoľko rokov uplatňované, alebo tým, že niektorí z tých, čo boli odňatím štátneho občianstva postihnutí, vo svojej dobe vyhlásili, že sa v ojedinelých prípadoch zmierili s národno-socialistickými opatreniami alebo že s nimi súhlasili. Pretože raz ustanovené neprávo, ktoré je otvorene v rozpore s konštitutívnymi zásadami práva, sa nestane právom tým, že sa používa alebo, že je dodržiavané."

13 Gréci pri prechode od mýtu k filozofii rozlišovali spravodlivosť kozmickú, božskú a ľudskú, pričom kozmickej boli podriadení ako ľudia, tak aj bohovia, božskej a ľudskej boli podriadení ľudia, pričom mala byť v súlade s kozmickou

ju človek. Postupným nástupom skepticizmu sa do centra pozornosti posúva sofistická filozofia. S ich filozofiou je spätý zánik starých gréckych cností ako tradičnej sebaobetavosti, namiesto toho naberá na sile náboženská indiferentnosť, kozmopolitizmus a egoizmus. Ich názory na spravodlivosť sú rôzne a dávajú jej podobu subjektívneho záujmu. S trojicou z nich pojednáva o ich názoroch neskôr Platón a to o predstave Simonida - dávať každému, čomu patrí, priateľom dobre a nepriateľom zle, v ktorej je vyjadrený helenistický patriotizmus, a ktorej je vyčítané nemorálne správanie v zmysle, že nie je spravodlivé niekomu škodiť, aj keď ide o nepriateľa. Druhým je názor, zastúpený Trasymachom, ktorý tvrdí, že spravodlivosť je prospech silnejšieho. Silný má mať viac ako slabší, a podľa Trasymacha je to aj v súlade s kozmickou spravodlivosťou, ktorú zakladal na práve silnejšieho. Ľudská spravodlivosť je podľa neho prejavom slabosti ľudí, ktorí sa dohodli na zmiernení prírodného zákona. Tomuto názoru je vyčítaný fakt, že vládnutie je služba a výkon služby musí prinášať prospech najmä tým, ktorí ju požadujú. Tretí, takisto sofistický názor, prezentovaný Glaukónom, tvrdí nespravodlivosť je múdrosť a cnosť, nespravodlivosť je výhodnejšia ako spravodlivosť. Podľa Glaukóna nikto nie je dobrovoľne spravodlivým. Trasymachos dodáva, že nespravodliví sa majú lepšie ako spravodliví. Pre Glaukóna je nespravodlivosť prirodzenou vlastnosťou človeka, kým spravodlivosť je síce čestná, ale namáhavá, zatiaľ čo nespravodlivosť je nečestná, no užitočná.[14] Krízu hodnôt predstavuje aj Gorgias svojím tvrdením, že spravodlivosť neexistuje a človek si preto vytvoril iba jej chiméru vo svojej predstavivosti.

Pre Sokrata je stredobodom filozofie rozum a cnosťou je múdrosť. Všetko, čo je spravodlivé a všetko, čo sa vykonáva cnostne je krásne a dobré. Spravodlivosť je teda múdrosť a spravodlivým môže byť len kto ju pozná. Sokrates dualisticky rozlišuje spravodlivosť ľudskú a prirodzenú, pričom prirodzenú zamieňa so zbožnosťou[15], ľudskú spája so zákonom.[16] Prirodzenú spravodlivosť neponíma výlučne biologicky ako sofisti, korení v kozmickom rozume, ktorý ako vševládny živel preniká prírodou. Kto koná s ním v súlade, koná v súlade s Bohom. Základom spravodlivosti nie je individuálny prospech, ale objektívna inteligencia, ako odpoveď sofistom na ich subjektivizmus a individualizmus. Zákony považuje za výsledok múdrosti ako cnosti a preto ich spája so spravodlivosťou. Pre Sokrata nemá zákon ako príkaz tyrana a zákon múdreho kráľa rovnakú platnosť a príkazu tyrana ako zákonu nepravému upiera spravodlivosť ako cnosť.[17]

Platón považuje spravodlivosť za najvyššiu etickú cnosť. Podstatou spravodlivosti pre človeka, štát aj celý vesmír je ten istý poriadok, ktorý má morálne základy. Spravodlivosť u jednotlivca vidí Platón v predpoklade, že vzhľadom na rozdelenie duše na zložky rozumnú, statočnú a umiernenú, bude jednotlivec konať to, ktorá zložka u neho prevažuje a vyvaruje sa toho, čo má konať iná zložka duše. Spravodlivosť je pre neho zároveň stmeľujú-

a ľudská nesmela odporovať božskej. Vo filozofii nastupujúcich škôl sa vytvára dualizmus kozmickej, resp. svetovej alebo prirodzenej spravodlivosti a spravodlivosti ľudskej. Jedinou absolútnou spravodlivosťou je spravodlivosť kozmická, pretože ľudská spravodlivosť považuje všetko pod zorným uhlom konečnej ľudskej prirodzenosti a nemôže byť dokonalou.

14 Pozri Bröstl, A.: Frontisterion. Kalligram. Bratislava.2009. s. 45-46.

15 Pozri Tomsa, B. Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 54-55.

16 Sú zákony, ktoré si dáva štát sám, keďže zákony štátu podliehajú zmenám, mení sa ich obsah. Existujú však nepísané zákony bez ohľadu na hranice štátu, tie si ľudia dať nemohli, keďže súhlas celého ľudstva sa dať nemôže, museli podľa neho vzniknúť vôľou Boha. Ich sankcie sú od ľudskej vôle nezávislé, ich porušenie stihne Boží trest, ktorému nemôžu uniknúť, nakoľko potrestaniu za prestúpeniu ľudských činov sa uniknúť dá.

17 Pre Gréka je rozpor spravodlivosti vládnucej celým kozmom a spravodlivosti ľudskej nemysliteľný, pretože ľudské zákony sú odrazom božského práva. Preto je nespravodlivé právo nepredstaviteľnou kontradikciou a slovo Diké označuje ako právo, tak aj spravodlivosť.

cim elementom, bez ktorého si nie je možné predstaviť fungujúcu spoločnosť s rovnakými cieľmi. V ideálnom štáte má vládnuť dokonalá spravodlivosť, múdrosť čo je spravodlivé a čo nie. Tento ideálny koncept približuje realite v diele Zákony, kde označuje zákon za náhradu za spravodlivosť, ktorá ostáva ich cieľom. Keďže zákony nie sú dokonalé, za účelom spravodlivosti je dôležitý múdry vládca. Ľudská spravodlivosť je odrazom poriadku, ktorý vládne v kozme, a je harmóniou. Spravodlivosť v štáte podmieňuje Platón povinnosti prospievať štátnemu celku a obetovať stranícke a egoistické ciele. Platónove predstavy ostali neuplatnené v praxi, pretože prehliadajú človeka a to, čo je človeku prirodzené, chýbajú jej sociálne hodnoty. Platónova spravodlivosť predstavuje skôr stav duše ako normu pre spoločenské konanie v spoločenských stykoch.[18]

Pre Aristotela je cnosťou snaženie každého rozumného tvora. Motív na konanie dobra je blaženosť, ktorá je obsahom a cieľom života – dobre žiť a dobre sa mať. Cnosti rozdeľuje na dianoetické, kam patrí múdrosť a etické kam zaraďuje statočnosť, umiernenosť, štedrosť, aj spravodlivosť. Spravodlivosť pre neho nie je len vlastnosť ale aj všeobecne platná norma. Rozdeľuje ju na zákonnú a etickú. Zákonná spravodlivosť sa zakladá právom a podľa práva. Jej základom je princíp legality a požiadavky totožné s platným právom. Je takzvanou formálnou spravodlivosťou, nepripúšťa otázku aké je právo, jedine, či bolo právo dodržané. Na druhej strane etická spravodlivosť alebo aj obsahová, dáva dôraz na to aké právo v skutočnosti je, a či je morálne ho dodržiavať. Ďalším rozdelením je spravodlivosť distributívna a diortotická. Kým distributívna má zabezpečiť, aby za rovnakých podmienok nemali jedni viac práv a povinností ako druhí. Pri nej pôjde o rozdeľovanie pôct, peňazí a ostatných hodnôt, ktoré sa môžu rozdeliť, teda o prerozdelenie dobier a bremien podľa rovnakého meradla medzi členov spoločnosti. Títo členovia nemôžu mať rovnaký podiel[19], pokiaľ nejde o osoby rovné[20], takže nemôže ísť o spravodlivosť – každému rovnakým dielom. Podmienkou je účasť najmenej troch strán, pričom tretia strana – štát, tieto dobrá a bremená rozdeľuje. Na druhej strane diortotická „stanovuje obsah a spôsob, na základe ktorého sa subjekty právnych vzťahov vzájomne vyrovnávajú za dobro (zlo) poskytnuté (spôsobené) v právnych vzťahoch“[21] a vyjadruje „rovnocennosť pri dobrovoľnej alebo nedobrovoľnej výmene hodnôt a rovnocennosť zmluvného plnenia a protiplnenia.“[22] Ide o spravodlivosť vo vzájomných vzťahoch medzi jednotlivcami, ktoré vznikajú na báze dobrovoľnosti – z vôle strán alebo nedobrovoľne – z protiprávneho konania. Svojou podstatou by mala vystihovať stred medzi stratou a ziskom a neuskutočňuje sa geometrickou úmerou ale úmerou aritmetickou.[23] Aristoteles uznáva dichotómiu prirodzeného a zákonného práva, pričom prirodzené právo má absolútnu platnosť a zákonné má byť s ním v súlade. Aj prirodzené právo sa môže stať právom zákonným, ak získa jeho formu. Právo je v gréckej filozofii úzko späté s morálkou- mravnosťou, právo je forma a obsah mu má dávať morálka.

18 Pozri Tomsa, B. Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii. s. 77- 123.
19 K rozdeľovaniu dochádza na základe geometrickej úmery, A:B= a:b, pričom A,B sú osoby a a,b predmety, ak zásluhy osoby A sú dvakrát väčšie, mala by podľa Aristotela získať pri prerozdelení dobier dvojnásobok oproti B, každý má v štáte obdržať toľko práv, koľko mu prináleží.
20 Je nutné poznamenať pojmy rovnosti a nerovnosti. Osobnosťou je pre Aristotela len tá bytosť, ktorá požíva plných občianskych práv. Otrok je majetkom pána a dieťa časťou otca. Medzi otrokom a pánom, rovnako ako medzi otcom a dieťaťom môže byť len vzťah hospodársky a teda sa pán na otrokovi nemôže dopustiť bezprávia. Občianskym právom sa riadi vzťah medzi osobami, ktoré sú si zo zákona rovné.
21 Ottová, E. Teória práva.Šamorín: Heuréka, s. 28.
22 Bröstl, A., Dobrovičová, G., Kanarik, I. Teória práva. UPJŠ, 2007, s. 28-29.
23 Ak A zmenšil majetok x osoby B o hodnotu y, potom ju musí nahradiť, teda (x-y)+ y.

SPRAVODLIVOSŤ AKO SLOBODA, SPRAVODLIVOSŤ AKO ROVNOSŤ

Sloboda je možnosť voľného rozhodnutia, voľného jednania človeka. Primárne je človek slobodný, možné sú jeho obmedzenia.[24] O slobode možno hovoriť v jej negatívnom a pozitívnom pojme. Byť slobodný znamená, že mi iní nezasahujú do môjho konania. Čím širšia je oblasť nezasahovania, tým väčšia je moja sloboda.[25] Taká sloboda nemôže byť neohraničená, pretože v prípade, že by bola, nastalo by neobmedzené zasahovanie do sféry každého jednotlivca, čo by viedlo k spoločenskému chaosu. Pretože boli hodnotené aj iné ciele – spravodlivosť – rovnosť, šťastie, kultúra, bezpečnosť, bolo v záujme všetkých hodnôt, vrátane slobody samej, ju obmedziť. Napriek tomu sa prezumuje istá oblasť osobnej slobody, ktorá nesmie byť narušená, pretože ak by bola, jednotlivec sa ocitne v oblasti príliš úzkej, dokonca aj pre minimálny vývin jeho prirodzených schopností, ktoré jediné umožňujú vyhľadávať a aj tvoriť rozličné ciele, človekom považované za dobré, správne a posvätné.[26] Tu vznikla deliaca čiara medzi súkromným životom jednotlivca a verejnou právomocou štátu. Sloboda v tomto zmysle znamená neprítomnosť zasahovania za hranicu, ktorá sa posúva, ale je vždy rozpoznateľná, *„štát je redukovaný na to, čo Lassale opovržlivo opísal ako funkciu nočného strážcu alebo dopravného strážnika*."[27] John Stuart Mill tvrdí, že ak nenecháme ľudí žiť ako chcú, spoločnosť spadne do šedej priemernosti. Pojem pozitívnej slobody je odvodený z túžby indivídua byť svojím vlastným pánom. Sloboda v intenciách spravodlivosti s rovnosťou súvisí a navzájom sa ovplyvňujú. Ak je v záujme mojej slobody a slobody mojej triedy obmedzená sloboda iného množstva ľudí, jedná sa o systém nespravodlivý a nemorálny. Rovnako ak je rovnosť, napríklad v jej sociálnom zmysle zabezpečená na úkor slobody jedná sa o nespravodlivé zriadenie. Pod rovnosťou rozumieme stav, keď každý má rovnako ako ktorýkoľvek iný.[28] Najobjektívnejší pohľad, ktorý môžeme zvoliť pri koncepte rovnosti je aspekt štátu, akú mieru rovnosti ako politickej požiadavky vyplývajúcej ešte z hypotetickej spoločenskej zmluvy zaručuje svojím občanom.[29] Vyjadrením rovnosti jednotlivcov pred zákonom je rovnoprávnosť. Rov-

24 Pozri Gerloch, A.: Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk. 2009, s. 253.
25 Pozri Berlin I. Dva pojmy slobody. In O slobode a spravodlivosti. Bratislava: Archa. 1993, s. 24.
26 Tamtiež, s. 25.
27 Tamtiež , s.28.
28 Z hľadiska mať rovnaké množstvo prostriedkov na bankovom účte, rovnaký pomer šťastia a nešťastia alebo každý dosiahne rovnakú mieru úspechu a samozrejme aj koncepcia, že každý by mal mať aj rovnako veľa peňazí ako ktokoľvek iný.
29 Podľa Ronalda Dworkina- vláda, štátna moc potrebuje odôvodnenie, ktoré ospravedlní hranice zásahu do ľudskej dôstojnosti, a prečo môže táto vláda jednotlivca donútiť konať niečo s čím nesúhlasí. Požiadavka morálneho titulu štátu zasiahnuť do ľudskej dôstojnosti nie je splnená, kým štátna moc nerešpektuje dôstojnosť všetkých subjektov, ktoré chce riadiť. Tento morálny titul je zároveň legitimáciou štátnej moci pred jednotlivcami. Štátna moc musí zaobchádzať s každým subjektom rovnako – s rovnakým záujmom a rovnakým rešpektom. V súčasnosti, pod ťarchou ekonomickej krízy a neschopnosti kapitalizmu riešiť ju sa opäť otvára otázka ekonomickej rovnosti. Tá spočíva v rovnomernom prerozdelení prostriedkov medzi všetkých na základe rovnakého meradla a rešpektu voči individuálnym rozhodnutiam každého jednotlivca. Ronald Dworkin dospieva k záveru, že rovnomerné prerozdelenie bez ohľadu na individuálne rozhodnutia jednotlivcov by úplne vylúčilo opodstatnenosť individuálneho rozhodnutia ohľadne napríklad vzdelania alebo investovania. Na druhej strane princíp úplne voľného neregulovaného trhu, ktorý sa riadi sám a až za hranicou, kde trh nesiaha uplatní rovnaké zaobchádzanie a rešpekt, takisto neobstojí. Takéto extrémne vymedzenie negatívneho pojmu slobody by znamenalo, že jednotlivci, ktorí nemajú vlohy alebo sú obmedzení na schopnostiach – fyzicky alebo mentálne, utrpia ujmu, a to bez ohľadu na ich rozhodnutia, ktoré urobili. Ako teda zaobchádzať s jednotlivcami podľa rovnakého meradla a rešpektovať ich slobodné rozhodovanie? Základnou myšlienkou je podľa Dworkina nechápať rovnosť jednotlivcov ex post, teda potom ako „osud" alebo okolnosti, ktoré rozhodli či vklad bol zúročený a či nie, aké vzdelanie uspelo a ktoré nie, pretože to by znemožnilo uplatňovať rovnaký rešpekt voči slobodným rozhodnutiam jednotlivcov za ich životy. Presadzuje rovnosť ex ante, teda predtým ako k týmto rozhodnutiam dochádza . Ako riešenie ponúka hypotetickú predstavu, v ktorej priemerní jednotlivci majú rovnaké množstvo bohatstva. Riešenie tejto otázky, ktoré je mimo rámca tohto príspevku Ronald Dworkin ponúka v poistení všeobecného rizika, na báze spoločenskej zmluvy upraveného spôsobu zdanenia, pri ktorom by bola rovnako zachovaná ex ante rovnosť jednotlivcov, ako aj ich sloboda a zodpovednosť za ich rozhodnutia. Ronald Dworkin v jednej z jeho prednášok nazvanej Justice for hedgehogs.

noprávnosť predstavuje formálnu spravodlivosť, ktorá stanovuje, že s osobami tvoriacimi súčasť tej istej základnej kategórie sa ma zaobchádzať rovnako. Je to vyjadrenie konkrétnej spravodlivosti, ktorá poskytne kritérium umožňujúce povedať, kedy dve osoby tvoria časť tej istej základnej kategórie: táto formula určí, ako sa má v zásade zaobchádzať s každým členom tejto kategórie."[30] Rovnoprávnosť je teda predstavou rovnosti príležitostí[31] a nie výsledku, teda podľa Dwokrinovej predstavy rovnosťou *ex ante*. Rovnosť pred zákonom nie je skutočnosťou, ale politickou požiadavkou založenou na morálnom rozhodnutí. Popper tvrdí, že ľudia si nie sú rovní – ale môžeme sa rozhodnúť bojovať za rovné práva. Rovnoprávnosť je tak právnym popretím faktickej nerovnosti. Avšak je nutné rozlišovať dimenzie sociálnej a právnej rovnosti. Právo nemôže vychádzať iba z formálnej rovnosti a vôbec neprihliadať na biologickú a sociálnu nerovnosť. Vzniknuté handicapy musí právo zmierňovať.[32] H.L.A. Hart vidí spravodlivosť vo všeobecnosti, že jednotlivci majú vo vzťahu k druhým právo na určité postavenie, rovnocenné, či nerovnocenné. Výhody v istom smere, musia byť vyvažované nevýhodami v inom, napríklad, že vyššou daňou budú postihnutí majetnejší, alebo že nemajetní budú podporovaní zo strany štátu. Znamená istú rovnováhu, úmernosť, ktorá je vyjadrená: „Posudzuj podobné prípady podobne avšak je nutné doplniť, posudzuj odlišné prípady odlišne."[33]

FORMÁLNA A MATERIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ

Keď hovoríme o spravodlivosti, musíme o nej premýšľať v dvoch rovinách a to v rovine formálnej a materiálnej spravodlivosti. Podstatou formálnej spravodlivosti je, aby sa všetky obdobné prípady rozhodovali rovnako. Táto koncepcia neberie ohľad na obsahovú stránku zákona, teda či je zákon z obsahového spravodlivý alebo nie. Hartovo tvrdenie: „Kým nestanovíme, aké podobnosti a aké rozdiely sú relevantné, zostane veta, posudzuj podobne prípady podobne, iba prázdnou formou"[34] požaduje určenie obsahovej spravodlivosti, minima morálky v práve[35], bez ktorého nie je možné správne uplatňovať spravodlivosť. Ota Weinberger dodáva, že formálna spravodlivosť spočíva na pojme formálnej rovnosti... princíp formálnej rovnosti je absolútne obsahovo prázdny a hodnotovo neutrálny... sám o sebe ako princíp nevylučuje nijakú diferencujúcu podmienku a nijaké právne

30 Perelman, Ch.: The Idea of Justice and the Problem of Argument. s. 36, z knihy Barany, E.: Pojmy dobrého práva. Bratislava. 2007. s.125.

31 Na rovnosti a férovosti stavia spravodlivosť John Rawls, ktorý vytýčil dva princípy:

1) Každá osoba má mať rovnaké právo na čo najširšiu základnú slobodu zlúčiteľnú s podobnou slobodou iných.

2) Sociálne a ekonomické nerovnosti musia byť usporiadané tak, aby bolo možné obidvoje spájať s rozumným očakávaním, že budú v prospech každého a s postaveniami a úradmi, ktoré sú rovnako prístupné všetkým.

Kým prvý princíp zakotvuje základné práva a slobody, druhý je vyjadrením rozdelenia bohatstva medzi členov spoločnosti spravodlivo teda tak, aby tí, ktorí reprezentujú autoritu, rozhodujú, nepriznali sebe viac práv ako majú tí, ktorým prikazujú, resp. im bola udelená právomoc rozhodovať a prikazovať už v pôvodnej situácii.

V tej predpokladajme, že boli prvotné statky, teda práva a slobody, právomoci, príležitosti a bohatstvo, rozdelené rovnomerne. V priebehu času sa však toto rozdelenie na základe fungovania spoločnosti zmenilo a vznikli nerovnosti, podľa Rawlsa práve druhý princíp predstavuje túto zmenenú situáciu s existujúcou nerovnosťou a zakotvuje, aby každá osoba mala prospech z tejto nerovnosti. Takýto rozdiel musí byť podľa neho kompenzovaný inými prostriedkami získaných spoločnosťou.

32 Gerloch, A.: Teorie práva. s. 251.

33 Preto by bolo nespravodlivé robiť rozdiely medzi mužmi a ženami napríklad v prípade práva na prácu, alebo rovnaké ohodnotenie za rovnakú prácu, či robiť rozdiely pre slobodu pohybu na základe farby pleti alebo viery. Na druhej strane je opodstatnené robiť rozdiely v prípade rozhodovania o potrestaní detí alebo duševne chorých v porovnaní s ostanými páchateľmi spĺňajúcimi podmienky trestnej zodpovednosti. Sú to princípy, na ktorých sa spoločnosť dohodla a spĺňajú logickú ale aj morálnu požiadavku.- Hart, H.L.A.: Pojem práva. s.161.

34 Hart, H.L.A.: Pojem práva, z knihy Holländer, P.: Filosofie práva. Aleš Čeněk. Plzeň. 2006. s.245.

35 princípov na základe ktorých dôjde k prerozdeleniu dobier a bremien rovnako a nerovnako.

následky, núti nás však, aby sme tieto podmienky a následky výslovne uviedli.[36] Ak si spravodlivosť predstavíme tak, že má vždy vyjadrovať nejaký druh rovnosti, potom formálna spravodlivosť požaduje, aby zákony a inštitúcie boli uplatňované na príslušníkov rovnakej triedy, na ktorých sa majú vzťahovať rovnako. Zákony môžu byť uplatňované rovnakým spôsobom a napriek tomu môžu byť nespravodlivé. Rozhodnutie obdobných prípadov obdobne ešte nie je postačujúcou zárukou obsahovej spravodlivosti. Tá závisí od princípov, na ktorých je vytvorená základná štruktúra. Formálna spravodlivosť alebo spravodlivosť rovnomernosti napriek tomu vylučuje niektoré druhy nespravodlivosti.[37] Z formálnej spravodlivosti vyplýva princíp všeobecnosti právnej regulácie a princíp rovnakého zaobchádzania pred zákonom. – zákaz diskriminácie a zákaz ľubovôle. Je prázdnou z hľadiska formulovania relevantných a akceptovateľných hľadísk odlišovania subjektov, dobier a bremien, ako aj formulovanie predmetu spravodlivých úvah, nedá sa ňou formulovať spravodlivostný úsudok. Preto je nutná materiálna, alebo aj kontextuálna spravodlivosť, ktorá sa vzťahuje na spravodlivosť a verejné inštitúcie (verejnému systému pravidiel), čo sa týka limitov legitimity a autonómnych garancií rozlišovania medzi dobrom a zlom. Materiálna spravodlivosť je prepojená s morálkou a inými normatívnymi systémami, vyžaduje, aby právo bolo spravodlivé, a aby aj uplatňovanie práva orgánmi bolo rovnako spravodlivé. Spojením materiálnej a formálnej spravodlivosti dochádzame k takmer dokonalej a spravodlivej spoločnosti, v ktorej sú spravodlivo uplatňované spravodlivé právne normy podľa rovnakého meradla. Popri formálnej a materiálnej spravodlivosti je možné odlíšiť ešte procedurálnu spravodlivosť[38], ktorej hlavným predmetom je ustanovenie základnej štruktúry, spôsobu rozdeľovania a prisudzovania základných práv a povinností a regulácia sociálnych a ekonomických nerovností a oprávnených vyhliadok na nich založených, teda princípov[39], na ktorých sa jednotlivci v pôvodnom stave[40] dohodli za závojom nevedomosti.[41]

36 Weinberger , O.: Spravedlnost jako základní idea demokracie. s.66., z knihy Holländer, P.: Filipka proti rekucionizmu. Kalligram. Bratislava. 2009. s. 23.

37 V prípade súdnej inštitúcie je jednou stránkou zákonnosti, ktorá podporuje a zaisťuje legitímne očakávania. Na jednej strane aj pri nespravodlivom pravidle a inštitúcii, ak sa rozhoduje v obdobných prípadoch obdobne, jednotlivci vedia, čo môžu očakávať. Na druhej strane, existuje ešte väčšia nespravodlivosť, ak sa s ľuďmi , ktorí už sú znevýhodnení, jednotlivých prípadoch jedná úplne arbitrárne, zatiaľ čo by im aj zdanlivo nespravodlivé pravidlá ponúkali aspoň nejakú záštitu v právnej istote.

38 Pre zaistenie takejto procedurálnej spravodlivosti hrajú hlavnú úlohu princípy, ktoré si členovia spoločnosti vybrali v teoretickom pôvodom stave pod závojom nevedomosti. Princípy spravodlivosti musia byť verejné, aby som vedel ako sa mám správať ja a aké správanie mám očakávať od iných. V prípade, ak by na prvom mieste koncepcie spravodlivosti nestála rovnosť, spravodlivosť by sa naklonila k efektívnosti, teda namiesto k spravodlivému meradlu prerozdelenie dobier a bremien by boli rozdelené efektívne, teda utilitaristicky.

39 Voľba princípov spočíva v dvoch častiach, tou prvou bude interpretácia východiskovej situácie a problém voľby v nej a tou druhou samotný súbor princípov, na ktorom sa dohodnú. Princípmi spravodlivosti musia byť také princípy, ktoré by volili racionálne osoby, a na základe ktorých je možné vysvetliť koncepciu spravodlivosti. Budú odrážať rôznosť nárokov na výhody, ktoré jednotliví účastníci dohody budú požadovať, aby im vyplývali zo spolupráce. Takáto abstraktná zmluva musí odzrkadľovať pluralitu názorov, ktoré sú v súlade s princípmi.

40 Voľba princípov spočíva v dvoch častiach, tou prvou bude interpretácia východiskovej situácie a problém voľby v nej a tou druhou samotný súbor princípov, na ktorom sa dohodnú. Princípmi spravodlivosti musia byť také princípy, ktoré by volili racionálne osoby, a na základe ktorých je možné vysvetliť koncepciu spravodlivosti. Budú odrážať rôznosť nárokov na výhody, ktoré jednotliví účastníci dohody budú požadovať, aby im vyplývali zo spolupráce. Takáto abstraktná zmluva musí odzrkadľovať pluralitu názorov, ktoré sú v súlade s princípmi.

41 Pôvodná situácia ponúka možnosť prijať princípy, ktoré vytvorí status quo. Nastolí otázku, aké princípy teda prijať. Keďže nakoniec bude dohoda zmluvou medzi ľuďmi, ktorí sa napriek nepoznanému postaveniu v spoločnosti majú rôzne predstavy, z ktorých nie všetky musia byť zákonite správne a spravodlivé, do výberu princípov sa zapája teória spravodlivosti spolu s teóriou racionálnej voľby, ktorá ukladá nutnosť poznať záujmy účastníkov a vzťahy medzi nimi. Podmienky pôvodného stavu budú nasledujúce. Po prvé, nikto nesmie byť zvýhodňovaný, ale ani nezvýhodňovaný prirodzeným šťastím a sociálnym postavením. Po druhé, výber nesmú ovplyvňovať žiadne partikulárne sklony alebo koncepcie vlastného dobra. a po tretie, musia byť vylúčené princípy, ktoré sú irelevantné z hľadiska spravodlivosti. To všetko za podmienok, ktoré Rawls opisuje ako závoj nevedomosti. Navyše sú všetci účastníci rovní. 41 Stav, v ktorom žiaden z účastníkov na voľbe princípov nepozná svoje zatriedenie v spoločnosti, práva a povinnosti, ktoré mu z tohto postavenia vyplývajú.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Eurokodex. Bratislava. 2007. ISBN 978 80 88931 75 1, 176s.
BRÖSTL, A. Frontisterion. Kalligram. Bratislava. 2009. ISBN 978 80 8101 179 5. 328s.
BRÖSTL, A., Dobrovičová, G., Kanárik, I. Teória práva. UPJŠ v Košiciach, 2007. ISBN 978-80-7097-680-7. 170s.
GERLOCH, A. Teorie práva. Aleš Čeněk. Plzeň. 2009. ISBN 9788073802332. 308s.
HOLLÄNDER, P. FILIPIKA proti redukcionizmu. Kalligram. Bratislava. 2009. ISBN 978 80 8101 244 0. 174s.
HOLLÄNDER, P. Filosofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, ISBN 80-86898-96-2. 303s.
KNAPP, V. Teorie práva. 1.vydání. Praha, C-H Beck 1995. ISBN 3-406-40177-5. 247s.
OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006. ISBN 80-89122-37-X. 306s.
HART, H.L.A. Pojem práva. Praha: Prostor. 2004. ISBN 80-7260-103-2. 316s.
BERLIN, I., RAWLS, J., NOZICK, R., MACINTYRE, A., DWORKIN, R., RORTY, R. O slobode a spravodlivosti, Liberalizmus dnes. Bratislava: Archa, 1993. ISBN 80-7115-047-9. 256 s.
RAWLS, J. Teorie spravedlnosti. Praha: Victoria publishing, a.s. 1995, ISBN 80-85605-89-9. 361s.
TOMSA, B. Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-86898-93-3. 228s.

SUMMARY

This article deals with Justice as inherent quality of Law, it‘s relation to morality and principles on which the idea of Justice is based nowadays . It analyzes common and different characters with morality and issue of unjust law as a result of the conflict of the Positive Law and Natural Law. Using ancient idea of Justice in comparison to recent one, it tries to look for common and different characters between two of them. Finally, it looks into Justice in various forms - formal and material as well as it analyzes the principles on which Justice stands - liberty and equality.

Kontaktné údaje autora:
Mgr. Peter Čuroš,
Interný doktorand, Katedra Teórie štátu a práva,
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta,
Kováčska 26, 040 75 Košice, Slovenská republika
curos.peter@gmail.com

OCHRANA OSOBNOSTI A NÁHRADA NEMAJETKOVEJ UJMY V PENIAZOCH

PROTECTION OF PERSONAL RIGHTS AND COMPENSATION FOR DAMAGE IN MONEY

JUDr. Ing. Elena Divko

Kľúčové slová: ochrana osobnosti, právo na česť a dôstojnosť, nemajetková ujma, skutkové tvrdenia, hodnotiace úsudky

Key words: protection of personal rights, the right to honor and dignity, non-material damage, factual allegations, value judgments

ÚVOD

Úvodom začnem výrokom Alberta Camuse: „Potrebujem česť, pretože nie som tak veľký, aby som sa bez nej obišiel.“[1] Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. (ďalej „Ústava SR) vyhlasuje Slovenskú republiku za zvrchovaný, demokratický a právny štát so všetkými jeho atribútmi založený na úcte k právu a slobode človeka a občana. Takýmito atribútmi sú najmä ústavný štát, ústava ako základ všetkého práva – štát je nielen tvorcom práva, ale je im aj viazaný, právna istota, retroaktivita práva, nezávislosť a nestrannosť súdov a taktiež atribút, podľa ktorého je občan vo vzťahu k štátu oprávnený k všetkému, čo nie je zákonom zakázané.[2] Integrálnou súčasťou ústavného poriadku sú najmä ratifikovaný a vyhlásený Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (vyhláška č.120/1976 Zb.) Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (oznámenie č. 209/1992 Zb.) a aj Dohovor o právach dieťaťa (oznámenie č.104/1991 Zb.). Článok 19 ods. 1 Ústavy SR hovorí o práve na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena, kde toto právo spadá pod právo na súkromie. Toto právo sa sčasti prekrýva s právom na ochranu osobnosti, ktoré je v širšom rozsahu garantované v § 11 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. (ďalej lem „OZ“).[3] Ku konkretizácii základných práv a slobôd vo sfére súkromného práva, najmä vo sfére občianskeho práva došlo predovšetkým zákonom č. 40/1964 Zb. a teda najmä v znení zákona č. 509/1991 Zb. ako základného súkromnoprávneho predpisu, ale aj v ďalších

1 Camus, A.: Rub a líc. 1938
2 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8
3 Svák, J.-Cibulka,Ľ.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Poradca podnikateľa, spol. s r.o., Bratislava, 2006, ISBN 80-88931-46-0

zákonoch. Všeobecné osobnostné právo je všeobecným a osobnostným právom preto, že patrí nerozlučne každej fyzickej osobe (**rys všeobecný)** a ďalej jeho predmetom sú nehmotné hodnoty ľudskej osobnosti v jej fyzickej a morálnej jednote **(rys osobnostný).** V rámci takto jednotne chápaného všeobecne osobnostného práva existuje neuzatvorený kruh jednotlivých dielčich osobnostných práv, ktoré ustanovuje § 11 Občianskeho zákonníka ako sú právo na telesnú integritu, právo na osobnú slobodu, právo na česť, dôstojnosť, dobrú povesť, právo na meno, právo na vlastnú podobu, právo na osobné súkromie, právo na prejavy osobnej povahy. Ochrana osobnosti fyzickej osoby sa spája s jej porušením alebo ohrozením a to formou neoprávneného zásahu na základe čoho takto dotknutá osoba na svojich právach a slobodách má možnosť požadovať o zmiernenie nepriaznivého následku, t.j. nemajetkovej ujmy na osobnosti fyzickej osoby formou materiálnej satisfakcie.

PREDMET PRÁVA NA ČESŤ A DÔSTOJNOSŤ

Právo na česť a dôstojnosť fyzickej osoby nebola zahrnutá v našom právnom poriadku až do doby, kedy nadobudol účinnosť Občiansky zákonník z roku 1964.Môžme povedať, že do tejto doby bola ochrana osobnosti chránená na trestnoprávnej úrovni[4] a správnoprávnej úrovni, teda založená na zodpovednosti za škodu. Občiansky zákonník v § 11 a nasl. OZ uvádza výpočet predmetných jednotlivých dielčich osobnostných práv a to aj občiansku česť a dôstojnosť. V čl. 19 ods. 1 Ústavy SR sa hovorí o osobnej cti a rozširuje výpočet chránených hodnôt o dobrú povesť. Je zrejmé, že Občiansky zákonník aj Ústava SR mali na mysle to isté, teda česť konkrétnej fyzickej osoby, ktorú získala a používa v spoločnosti. Podľa § 11 a nasl. OZ sú v občianskoprávnych vzťahoch, t.j vo vzťahoch k ostatným subjektom s rovnakým právnym postavením chránené česť a dôstojnosť fyzickej osoby. [5] Všeobecné osobnostné práva poskytuje ochranu len proti jednaniu, ktoré **je objektívne spôsobilé privodiť ujmu na osobnosti subjektu práva tým, že znižuje jeho česť u iných ľudí** a tým ohrozujú vážnosť jeho postavenia uplatnenia v spoločnosti.[6] Predmetom práva na česť v zmysle občianskeho práva nie je česť abstraktná, ale výlučne vážnosť, ktorú subjekt práva používa v očiach členov spoločnosti.[7] V tomto pojatí porušením práva na česť nie je urážka na cti medzi štyrmi očami a jednanie, ktoré nie je objektívne spôsobilé česť u iných ľudí znížiť. K porušeniu všeobecného osobnostného práva stačí len objektívna spôsobilosť. Právo na česť má voči ostatným dielčim osobnostným právam charakteristickú zvláštnosť a to takú,

4 Trestný zákon č. 140/1961 Sb. upravoval ustanovenie § 206 ohováranie a § 174 krivé obvinenie, ktoré upravuje aj dnešný trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v §§ 373 a 345. Taktiež zákon č. 375/1990 Zb. o priestupkoch ustanovuje v § 49 priestupky proti občianskemu spolunažívaniu. Treba si, ale uvedomiť, že občianskoprávna úprava sa od trestnoprávnej úpravy líši tým, že v občianskoprávnej úprave platí v osobnostných právach objektívna zopdovenosť a trestnoprávna ochrana je založené na subjektívnej zodpovednosti (vyžaduje zavinenie)

5 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

6 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

7 Podobné vymedzenie všeobecného osobnostného práva sa môžeme stretnúť aj v iných právnych poriadkoch. Napr. common law – anglické práva pozná „Libel" and „Slander" LIBEL AND SLANDER occur when a person or entity communicates false information that damages the reputation of another person or entity. Slander occurs when the false and defamatory communication is spoken and heard. Libel occurs when the false and defamatory communication is written and seen. The laws governing libel and slander, which are collectively known as DEFAMATION, are identical. (http://www.enotes.com/everyday-law-encyclopedia/libel-and-slander). To isté platí aj aj pre právo USA zvané ako "The law of torts"

že právo na česť vzniká narodením a jeho rozsah sa v priebehu života mení. Tento rozsah je možné vidieť najviac u dieťaťa na základe čl. 16 Dohovor o právach dieťaťa[8], kde je toto právo na česť obmedzenejšie ako u dospelého človeka. V priebehu ďalšieho aktívneho vývoja človeka toto právo prechádza vývojom, najmä v rámci uplatňovania v spoločenskom dianí. V tejto súvislosti sa často stretávame s pojmom cti s určitým povolaním alebo funkciu.

OBSAH PRÁVA NA ČESŤ

Česť fyzickej osoby je hodnota, ktorej povaha je blízka telesnej integrite. Obsah tohto práva sa vyčerpáva predovšetkým v jeho negatívnom obsahu, a teda práva subjektu brániť sa proti neoprávneným zásahom do svojej cti, ktoré sú spôsobilé vyvolať ohrozenie alebo porušenie práv (nevyžaduje sa vyvolanie následkov; stačí zásah, ktorý je spôsobilý vyvolať ohrozenie alebo narušenie chránených práv).[9] V občianskom práve platí zásada, že ohrozenie, resp. porušenie čo i len jednej zo všeobecných osobnostných dielčich práv osobnosti človeka je ohrozením jeho osobnosti ako celku. Česť fyzickej osoby má dôležitý význam pre vzťah fyzickej osoby k iným fyzickým osobám a ostatným účastníkom občianskoprávnych vzťahov, a tým značne ovplyvňuje aj postavenie fyzickej osoby v spoločnosti. Fyzická osoba má pozitívne dispozičné právo nakladať so svojou cťou vlastnými dispozičnými úkonmi, ktorými by sa udelil súhlas k takémuto zásahu do svojej cti, je obmedzené. V praxi nie je takýto zásah vylúčené, ale stane sa, že určitá osoba, aby kryla druhú osobu, zoberie na seba nečestné jednanie, ktorého sa nedopustila, čím vlastne privolí k zásahu do svojej cti. Takéto privolanie by bolo možné chápať podľa slovenského práva ako práva priečiace sa dobrým mravom, za neplatné podľa § 39 OZ.[10] Záver k tomu je otázkou, či by sa mohol takýto dispozitívny úkon nakladať s vlastnou cťou považovať za platný alebo neplatný z dôvodu priečiaceho sa dobrým mravom, keď česť patrí každej fyzickej osobe.

Takisto dispozícia subjektu práva je aj v práve brániť sa proti neoprávneným zásahom. Subjekt práva sa môže platne vzdať svojho práva uplatňovať ochranu proti konkrétnemu už vzniknutému zásahu.[11]

K porušeniu práva na česť môže dôjsť slovom, písmom, obrazom aj akýmkoľvek iným jednaním difamačnej povahy (napr. grimasou, posunkami). Ide o rozširovanie nepravdivých tvrdení (napr. nepravdivé tvrdenia, tvrdenia znižujúce mravný profil fyzickej osoby, jej vlastnosti, zmýšľanie a správanie). Zásahom do osobnosti môže byť aj verejné vyhlásenie o nevere jedného z manželov s označením osoby, s ktorou sa mal manžel nevery dopustiť (R 37/1996). Z objektívnej povahy sankcií za porušenie všeobecných osobnostných práv vyplýva, že ani u porušení práva na česť nezáleží na zavi-

8 Dohovor o právach dieťaťa, článok16 – ochrana súkromia:
1. Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života rodiny, domova alebo korešpondencie ani nezákonným útokom na svoju česť a povesť.
2. Dieťa má právo na zákonnú ochranu proti takýmto zásahom alebo útokom.

9 Fekete, I.: Občiansky zákonník. Komentár. Vydavateľstvo epos, Bratislava, 2007. ISBN 978-80-8057-688-2

10 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

11 Neplatnosť privolenia k zásahu do cti nie je možno obísť ani tým, že by sa subjekt predom vzdal práva uplatňovať ochranu. Takéto vzdanie by bolo neplatné už podľa všeobecného zákazu ustanoveného v § 574 ods.2 OZ.

není a teda k porušeniu práva na česť môže dôjsť uvádzaním difamačných skutkových tvrdení, aj keď porušiteľ konal v dobrej viere.

V roku 1934 v Anglicku vznikol zaujímavý spor ohľadne filmu „ Rasputin, šialený mních“. Tento film bol o ruskej cisárovne, ktorá bola Rasputinom zvedená a neskôr sa vydala za jeho vraha. Žalobu podala ruská azylantka, pretože sa film týkal jej a verejnosť nemohla byť na pochybách vzhľadom k tomu, že sa žalobkyňa skutočne vydala za Rasputinova vraha, súd žalobe vyhovel, pretože zistil, že príbeh vo filme neodpovedá historickej pravde, aj keď sa výrobca filmu obhajoval tým, že bol v dobrej viere.[12]

Najbežnejšími zásahmi do práva na česť okrem iných sú:

A) skutkové tvrdenia

1A) nepravdivé skutkové tvrdenia

2B) porušenie práva na česť môže spôsobiť len takými skutkovými tvrdeniami, ktoré môžu objektívne spôsobiť ujmu na cti dotknutého subjektu v očiach ostatných fyzických osôb a pôsobiť difamačne.

3C) vedomosť tretej osoby resp. tretích osôb – môže ísť aj o náhodnú udalosť

B) hodnotiace úsudky (kritika)

Aj v týmto dvoch formách musí ísť o porušenie neoprávnené, teda protiprávne.

A) Skutkové tvrdenia

Právo na česť sa poruší, pokiaľ skutkové tvrdenia sú nepravdivé. V prípadoch práva na súkromie, teda práva na osobnú slobodu je zásah neoprávnený, pokiaľ sa zasiahne to tohto práva, bez ohľadu na okolnosti pravdivé alebo nepravdivé. (porovnaj kapitolu 4.1). Ide tu, ale len o právo na súkromie, teda nie o právo na česť, kde pokiaľ sa dokáže opak, teda dôkaz pravdy, nejde o neoprávnený zásah. Knapp uvádza príklad zo Švajčiarska, kde judikatúra uznáva, že k porušeniu práva na česť môže dôjsť aj pravdivým tvrdením, „napr. je rozširovaný pamflet obsahujúci skutočnosti síce pravdivé, ale spôsobujú zásah do práva na česť formou a účelom. V USA sa podľa Common law poskytuje síce ochrana len proti nepravdivým tvrdeniam; zákony jednotlivých štátov však poskytujú ochranu proti difamačným pravdivým skutkovým tvrdeniam, ktorý neboli urobené „with good intent and for justifiable ends) a to v štáte Wyoming platí tak pre civilné ako trestné konania a v štáte New York toto platí len pre trestné konanie.[13]Obči-

12 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

13 Porovnaj Constitution of the State of Wyoming Article 1. Declaration of Rights,

§ 20. Freedom of speech and press; libel; truth a defense.

Every person may freely speak, write and publish on all subjects, being responsible for the abuse of that right; and in all trials for libel, both civil and criminal, the truth, when published with good intent and [for] justifiable ends, shall be a sufficient defense, the jury having the right to determine the facts and the law, under direction of the court.

"With good intent and [for] justifiable ends."

The language "with good intent and [for] justifiable ends" means that the matter must be published with a good purpose and for a defensible ultimate object, and these are facts to be proven as any other fact of like nature in a litigated case. Spriggs v. Cheyenne Newspapers, Inc.,1947

The phrase "when published with good intent and [for] justifiable ends" of this section is repugnant to the guarantees of the First Amendment of the United States Constitution in libel actions in which the New York Times Co. v. Sullivan, (1964) and Curtis Publishing Co. v. Butts,. (1967) standard applies to public figures who have been criticized by a media defendant regarding matters of public concern. Dworkin v. L.F.P., Inc (1992).

Porovnaj Constituion of the State of New York

§8. Freedom of speech and press;criminal prosecutions for livel

Every citizen may freely speak,write and publish his or her sentiments on all subjects, being responsible for the abuse of that right;and no law shall bepassed to restrain or abridge the liberty of speech or the press. In all criminal prosecutions or indictments for libels, the truth may be given in evidence to the jury;and if it shall appear to the jury that the mater charged

ansky zákonník neobsahuje ustanovenie, že k porušeniu práva na česť môže dôjsť len nepravdivými skutkovými tvrdeniami alebo skresľujúcimi pravdu. Podľa nášho názoru je možné poskytnúť ochranu aj proti difamačným skutkovým tvrdeniam, ktoré sú pravdivé, len treba zobrať do úvahy či pravdivé tvrdenia sú uvedené takou formou, v takých súvislostiach alebo za takých okolností, že objektívne vyvolávajú dojem pravdy skresľujúcej, čím pôsobia difamačne. [14] Taktiež pokiaľ subjekt práva má oprávnený záujem na tom, aby takéto tvrdenie nebolo uvádzané a tento záujem prevažuje záujem konajúcej osoby. Ide o otázku, či sa má prihliadať na skutočnosť, že postihnutému bol trest za trestnú činnosť zahladený, aký význam mám toto zahladenie odsúdenia a aké sú jeho účinky vo vzťahu k prejavom, ktoré hoci aj pravdivé, znižovali nepochybne vážnosť žalobcov v očiach ich spoluobčanov.[15]

B) Hodnotiace úsudky - kritika

Skutkové tvrdenia majú objektívnu povahu zatiaľ, čo hodnotiace úsudok je založený na subjektívnom ponímaní, pretože ide o názor osoby, ktoré hodnotiaci úsudok robí. Takže nemôže existovať hodnotiaci úsudok, resp. kritika založená na objektívnej pravde[16], pretože kritika musí byť vecná, konkrétna, a primeraná čo do obsahu a formy a nesmie vybočiť z hraníc nutných na dosiahnutie cieľa[17].Vecná kritika je chápaná tak, že vychádza z reálnych či pravdivých podkladov a z týchto potom vyvodzuje zodpovedajúce záver pre hodnotiaci úsudok. Konkrétnosť kritiky znamená, že je založená na konkrétnych skutočnostiach bez vyvodzovania všeobecných záverov. Kritika spoločenských javov je nielen dovolená, ale j potrebná. Za kritiku nemožno považovať tvrdenia – názory, ktorých výsledok nemožno vyvodiť zo skutkových okolností uvádzajúcich v opisovanom skutkovonom deji. Za pravdivé opísanie skutkových okolností však nemožno považovať prípad, keď pisateľ článku síce uvednie skutočnosti, ktoré sú pravdivé, ale niektoré skutočnosti skutkového deja neuvedie. Za pravdivé opísanie skutkového deja teda nemožno považovať opísanie spôsobom, ktorý čitateľovi neumožňuje z opisu deja urobiť si vlastný hodnotiaci úsudok. Uvedenie neúplného skutkového deja má potom za následok, že tento skutkový dej nebol opísaný pravdivo, a teda nie je pravdou.[18] Slovo pravda môžeme vymedziť ako súhlas výroku, názoru so skutočnosťou, správne zmýšľanie, správny názor.

Ak potom na základe nepravdivého opisu skutkových okolností pisateľ vyjadril svoj hodnotiaci úsudok o skutočnostiach, ktorými môže zasiahnuť do práv chránených ustanovením v § 11 OZ a nasl., ide o úsudok, ktorý neumožňuje čitateľovi urobiť si vlastný úsudok o veci vychádzajúci z pravdivých skutočností a môže mať preto za následok aj skreslenie hodnotiaceho úsudku čitateľom.

as libelous is true, and was published with good motives and for justifiable ends, the party shall be acquitted;and the jury shall have the right to determine the law and the fact.

14 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

15 Doležílek, J.: Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. ASPI, a.s., Praha. 2. vydáni. 2008. ISBN 978-80-7357-313-3

16 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

17 Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp.zn. 3Cdo 61/2000

18 Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp.zn. 3Cdo 61/2000

V tejto súvislosti poukazujeme na čl. 10 ods. 1 zákona č. 209/1993 Z.z. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podľa ktorého *„Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.“* Toto právo rozširovať informácie alebo myšlienky však nezahŕňa právo na rozširovanie nepravdivých informácií v uvedenom zmysle. V tomto zmysle je potrebné poukázať na čl. 10 ods. 2 hore uvedeného Dohovoru, podľa ktorého *„ Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré stanovuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.“*

Európsky súd pre ľudské práva a slobody (ďalej len „Súd“) zdôraznil, že hore uvedený článok 10 nezaručuje slobodu prejavu bez obmedzení, ale že v súlade s druhým odsekom výkon tejto slobody zahŕňa „povinnosti a zodpovednosť“, ktoré sa vzťahujú na tlač. Ako Súd už uviedol v rozsudku Bladet TrØmsØ a Stensaas proti Nórsku ich význam sa zvyšuje vtedy, ak existuje riziko ujmy na povesti jednotlivcov, či ohrozenie „práv iných. V dôsledku toho je záruka, ktorú článok 10 Dohovoru ponúka v prípade spravodajstva o otázkach verejného záujmu, podmienená tým, že novinári konajú v dobrej viere, že poskytujú presné a vierohodné informácie a rešpektujú pritom novinársku etiku.[19]

Teda požiadavka pravdivého opísania skutkového deje umožňujúceho čitateľovi urobiť si vlastný úsudok, nie je zásahom do práv chránených ustanovením čl. 10 Dohovoru.

OKOLNOSTI VYLUČUJÚCE NEOPRÁVNENOSŤ ZÁSAHU

Občiansky zákonník poskytuje ochranu len proti takému zásahu, ktorý je neoprávnený. Dôvody, vylučujúce neoprávnenosť zásahu môžu spočívať buď v pravdivosti difamačných skutkových tvrdení alebo v skutočnosti, že k zásahu do cti došlo v rámci výkonu zákonom stanoveného iného subjektívneho práva alebo v rámci plnení zákonom stanovených povinností.[20] Ide predovšetkým o :

1/ pravdivé difamačné skutočnosti urobené s dobrým úmyslom

2/ ochrana oprávnených záujmov

Pravdivé difamačné skutočnosti

Ide o dôkaz pravdy tam, kde skutkové tvrdenia, difamačné sú pravdivé. Ide o okolnosť vylučujúcu neoprávnenosť takéhoto zásahu. Pravdivosť takéhoto zásahu do práva na česť musí dokázať ten, kto tvrdí takéto skutkové tvrdenia a teda osoba domáhajúca sa ochrany práva česť, aby dokazovala, že skutkové tvrdenia sú nepravdivé. Dôkazné bremeno je teda na žalovanom. Dôkaz pravdy je vylúčený v prípadoch ochrany

19 Svák, J.: Ochrana ľudských práv. Poradca podnikateľa, spol. s r.o., Bratislava. II. rozšírené vydanie.2006.ISBN 80 – 88931 – 51 -7

20 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

súkromného života a bez ohľadu na to, či ide o skutočnosti pravdivé alebo nepravdivé a dokonca aj vtedy pokiaľ nejde o difamačné skutočnosti. Vplýva to aj Uznesenia Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 3 Cdo 137/2008 " Neoprávnený zásah do práva na česť a dôstojnosť má závažné dôsledky vtedy, keď ním bola v značnej miere znížená dôstojnosť alebo vážnosť fyzickej osoby v spoločnosti. Neoprávnený zásah do práva na súkromie môže mať ten istý dôsledok (zníženie dôstojnosti alebo vážnosti v spoločnosti v značnej miere); tento negatívny – difamačný následok však nie je jedným právne akceptovateľným prejavom (jedinou právne relevantnou formou prejavu) závažnosti ujmy spôsobenej fyzickej osoby na týchto právach". Za závažnú ujmu treba považovať ujmu, ktorú fyzická osoba vzhľadom na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo, intenzitu zásahu, jeho trvanie alebo dopad a dôsledky považuje za ujmu značnú. Pritom však nie sú rozhodujúce jej subjektívne pocity, ale objektívne hľadisko, teda to, či by predmetnú ujmu takto v danom mieste a čase (v tej istej situácii, prípadne spoločenskom postavení a pod.) vnímala aj každá iná fyzická osoba. [21] Toto už súvisí s priznaním zadosťučinenia v peniazoch, čo upravuje § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka a pri určení výšky sú taxatívne stanovené dve ktirériá, ktorú súd skúma ex offo.

- závažnosť vzniknutej nemajetkovej ujmy
- okolnosti, za ktorých k neoprávnenému zásadu do osobnosti fyzickej osoby došlo – to platí aj vo vzťahu k postihnutej osobe ako aj k subjektu, ktorý neoprávnený zásah spôsobil.

Ak je neoprávneným zásahom uvedenie pravdivých tvrdení alebo obvinení, potom zásah nebol spravidla neoprávnený, ak jeho obsah zodpovedal pravde. Vo veciach ochrany osobnosti treba preto zásadne pripustiť možnosť dôkazu pravdy, ale len v tom prípade, že to bolo urobené s dobrým úmyslom.

Ochrana dôkazom pravdy nie je možná, ak ide o zásahy do intímnej sféry občana, lebo tu je aj pravde zodpovedajúci zásah neoprávneným zásahom. Intímna sféra osobnosti občana je totiž zásadne chránená aj proti prejavom, ktoré sú inak pravdivé. [22]

Ochrana oprávnených záujmov

Neoprávneným zásahom do práva na ochranu osobnosti je konania smerujúce proti osobnej a mravnej integrite fyzickej osoby, ktoré je objektívne spôsobilé znížiť jej dôstojnosť, vážnosť a česť a ktoré ohrozuje jej postavenie a uplatnenie v spoločnosti.[23] Pokiaľ k zásahu došlo v rámci primeranej ochrany oprávnených záujmov alebo verejných pri výkone zákonom stanoveného subjektívneho práva alebo plnenia zákonom uloženej právnej povinnosti je to dôvod vylučujúci neoprávnenosť zásahu. Ak je tento zásah nutný možno ho uznať za vylúčenie neoprávnenosti zásahu na česť, ale nutnosť zásahu obsahuje podmienku, aby ten, kto zasahuje do tohto práva, konal v dobrej viere. Ako zdôrazňuje Knapp „ ochrana chránených záujmov vlastných, cudzích alebo verejných nemôže nikdy ospravedlniť zásah na česť, ku ktorému došlo bez potreby alebo pri ktorom konajúci nebol v dobrej viere o správnosti svojho tvrdenia poprípade jeho priamym účelom bolo ujmu na cti neoprávnene spôsobiť.[24]

21 Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 3 Cdo 137/2008
22 Doležílek, J.: Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. ASPI, a.s., Praha. 2. vydáni. 2008. ISBN 978-80-7357-313-3
23 Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 1.10.2002, sp.zn. 28 Cdo 983/2002
24 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha

Neoprávneným zásahom do cti, kde sa uvádzajú difamujúce skutkové tvrdenia nie sú:

- ktoré sa vyskytujú v súdnom alebo správnom konaní účastníkom tohto konania, svedkom, znalcom
- v trestných oznámeniach a v iných oznámeniach podaných oprávneným orgánom v rámci výkonu zákonom stanoveného práva alebo plnení zákonom uloženej povinnosti
- advokátom , ktorý ochraňuje práva a oprávnené záujmy klientov
- reviznými orgánmi v revíznej správe
- súdy alebo iné orgány v protokoloch o konaní a v rozhodnutiach
- uvedenie pravdivých difamačných tvrdení v medziach nutnej obrany proti tomu, kto konajúceho napadol alebo vyprovokoval [25]

V súdnom konaní môžeme obmedziť difamačné skutkové tvrdenia, ktoré v konaní vzniknú inštitútom podľa § 116 ods. 3 Občianskeho zákonníka, teda vylúčenie verejnosti z pojednávania. [26]

ZÁVER

Záverom je dôležité dodať, že náš Občiansky zákonník nijako podrobne nerozoberá jednotlivé práva na ochranu osobnosti ustanovené v § 11 a vždy sa musí určitým spôsobom vykladať, čo zákonodarca mienil dosiahnuť v jednotlivých právach, či už pomocou judikatúry európskych súdov, porovnávaním s angloamerickým systémom alebo vedeckých uznávaných pracovníkov. Právo na česť nie je tak jednoznačne chránené a musia sa splniť určité kritériá, aby sme mohli hovoriť o tom, že niekomu bolo zasiahnuté do jeho práva na česť a dôstojnosť. Tieto kritéria sú tri a teda musí ísť o nepravdivé skutkové tvrdenie, ďalším kritériom je, že je spôsobilé objektívne privodiť ujmu a pôsobiť difamačne aj v očiach tretích osôb a posledným, že sa táto skutočnosť dostala na vedomie tretej osobe. Právo na česť môže byť porušené aj hodnotiacimi úsudkami, teda kritikou, kde ide o subjektívnu povahu toho, kto kritiku uvádza. Tá sa vyskytuje hlavne v tlačových médiách a je konfrontovaná s právom na slobodu prejavu a jeho obmedzením v Dohovore o ochrane ľudských práv. Pokiaľ sa pozrieme na uvádzané ústavy dvoch štátov USA, vidíme, že v štáte New York, v civilnom konaní práva na slobodu prejavu a právo tlače nesmie byť zákonom nijako obmedzené.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Právna doktrína

DOLEŽÍLEK, J.: Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. ASPI, a.s., Praha. 2. vydáni. 2008. ISBN 978-80-7357-313-3

FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Komentár. Vydavateľstvo epos, Bratislava, 2007. ISBN 978-80-8057-688-2

HURDÍK, J.: Zásady soukromého práva. Masarykova univerzita v Brně, I. vydanie, 1998, ISBN 80-210-2001-6

a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

25 Knap, K.- Švestka, J.-Jehlička, O.-Pavlík,P.-Plecitý,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8

26 Verejnosť možno pre celé pojednávanie alebo jeho časť vylúčiť, len keby verejné pojednávanie veci ohrozilo ochranu utajovaných skutočností, obchodné tajomstvo, dôležitý záujem účastníkov alebo mravnosť.

KNAP, K.- ŠVESTKA, J.-JEHLIČKA, O.-PAVLÍK,P.-PLECITÝ,V.: Ochrana osobnosti podľa Občianskeho práva. Linde Praha a.s.,1996, ISBN80-7201-029-8
SVÁK, J.-CIBULKA,Ľ.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Poradca podnikateľa, spol. s r.o., Bratislava, 2006, ISBN 80-88931-46-0
SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv. Poradca podnikateľa, spol. s r.o., Bratislava. II. rozšírené vydanie.2006.ISBN 80 – 88931 – 51 -7

Právne predpisy

1/ zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR v znení neskorších predpisov
2/ zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
3/ zákon č. 104/1991 Z.z. Dohovor o právach dieťaťa v znení neskorších predpisov
4/ zákona č. 209/1993 Z.z. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd
5/ Constitution of the State of Wyoming
6/ Constituion of the State of New York

Súdne rozhodnutia

sp.zn. **28 Cdo 983/2002- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 1.10.2002,**
sp.zn. **3 Cdo 137/2008 -** Uznesenie Najvyššieho súdu SR,
sp.zn. **3Cdo 61/2000** - Rozsudok Najvyššieho súdu SR
Youssoupoff v. Metro-Goldwyn-Mayer Pictures Ltd (1934),
http://www.enotes.com/everyday-law-encyclopedia/libel-and-slander

SUMMARY

In conclusion, it is important to add that our Civil Code is not discussed in any detail the individual personality rights provided for in § 11 , and always must be some way to interpret what the legislature intends to deliver individual rights, whether the case law of the European Courts , comparing with the Anglo-American system or scientific recognized workers . The right to honor is not so clearly protected and must meet certain criteria to be able to say that someone was hit in his right to honor and dignity . These are the three criteria , and therefore it must be a false statement of fact , another criterion is that it is capable of objectively cause harm and defamation act in the eyes of others, and the last , that this be brought to the attention of a third party . The right to travel may be impaired and value judgments , that criticism , which regards the subjective nature of the person who submits criticism . This occurs mainly in the print media and is confronted with the right to freedom of expression and its restriction in the Convention on Human Rights . As we look to the Constitution put two U.S. states , we see that in New York state, in civil proceedings, the right to freedom of expression and of the press shall not be in any way restricted by law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Ing. Elena Divko
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
elena@divko.sk

PRINCÍPY EURÓPSKEHO PRÁVA POISTNEJ ZMLUVY (PEICL)

PRINCIPLES OF EUROPEAN INSURANCE CONTRACT LAW (PEICL)

JUDr. Martina Feketeová

Kľúčové slová: PEICL, Spoločný referenčný rámec, jednotný európsky poistný trh, poistná zmluva, poistné krytie

Key words: PEICL, Common Frame of Reference, The European Single Insurance Market, Insurance Law, Insurance coverage

ÚVOD

Základným normatívnym zdrojom európskeho práva poistnej zmluvy je právny poriadok EÚ. Európske poistné právo, ktorého súčasťou je i právo poistnej zmluvy, sa vstupom Slovenskej republiky do EÚ stalo súčasťou slovenského právneho poriadku. Okrem primárneho práva (základné dokumenty EÚ a nariadenia), ide najmä o sekundárne poistné právo, ktoré bolo premietnuté do viac ako 30 poisťovacích smerníc EÚ. Tieto smernice majú výrazný prienik aj do súkromného poistného práva. Nemožno opomenúť ani k tomu pristupujúcu judikačnú činnosť Súdneho dvora EÚ v oblasti poisťovníctva, ktorého rozhodnutia sú pre všetky členské štáty záväzné.[1]

Slovenský poistný trh sa vstupom do EÚ stal súčasťou jednotného európskeho poistného trhu. Spoločný trh EÚ vyvoláva pod vplyvom Zmluvy o EHS (EÚ) potrebu harmonizácie právnej úpravy poistnej zmluvy na úrovni všetkých členských štátov EÚ. Hybným motorom transformácie práva EÚ a národných právnych úprav sa stala i v oblasti poistného práva ochrana poistených ako spotrebiteľov poisťovacích služieb. Orgány EÚ zdôrazňujú snahu zabezpečiť spotrebiteľom rovnaké práva a rovnaký rozsah ochrany (poistení ako spotrebitelia musia mať na tomto trhu rovnaké práva a povinnosti, bez ohľadu na to, na území ktorého členského štátu EÚ sa nachádza poistné riziko a bez ohľadu na sídlo alebo miesto podnikania poisťovateľa) a vedú EÚ k úvahám o potrebe prijatia akéhosi nadnárodného poistného práva, resp. jednotných princípov práva poistnej zmluvy, ktorými by sa mali riadiť všetky členské štáty EÚ.

Potrebu unifikácie právnej úpravy poistnej zmluvy si už na začiatku 70-tych rokov minulého storočia uvedomila Komisia EÚ. V roku 1979 predstavila návrh smernice na ko-

1 Fekete, I.: Základné koncepčné otázky rekodifikácie poistnej zmluvy (úvahy de lege ferenda). In: Lazar, J. (ed.): Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2008, s. 267 a 268.

ordináciu práva a právnych predpisov o poistných zmluvách. Hlavne však pre silný odpor Veľkej Británie sa nič významné v tej oblasti nestalo. Myšlienka zjednotiť právo poistnej zmluvy na úrovni EÚ opäť ožila až začiatkom nášho milénia, najmä v súvislosti s konsolidovanou životnou smernicou (2002/83/ES). Táto smernica totiž prvýkrát výrazne zasiahla súkromné poistné právo členských štátov a prinútila národných zákonodarcov otvoriť ich zákonnú úpravu poistnej zmluvy a v niektorých z nich aj tradičné občianske zákonníky.[2]

ZAČIATKY UNIFIKÁCIE EURÓPSKEHO POISTNÉHO PRÁVA

Prvé náznaky unifikácie poistného práva sa v legislatívnej činnosti orgánov EÚ prejavili najmä:

a) v striktnom rozdelení poistení na životné a neživotné poistenia a zavedenie novej nomenklatúry poistných odvetví podľa základných poisťovacích smerníc EÚ,
b) v zavedení samostatnej úpravy nových druhov poistení (poistenie právnej ochrany, poistenie finančných a úverových rizík),
c) vo zvýšení ochrany práv a oprávnených záujmov poistených ako spotrebiteľov (zavedenie systému neprijateľných zmluvných podmienok, výkladového pravidla *in dubio contra proferentem* a práva na odstúpenie od zmluvy o životnom poistení do stanovenej doby, tzv. lehota na rozmyslenie).

Cieľom Európskej únie v oblasti poisťovníctva je vytvorenie jednotného spoločného poistného trhu. Tento cieľ je zakotvený v zakladateľskej zmluve o EHS v podobe práva usídlenia na území iného členského štátu a práva voľného poskytovania poisťovacích služieb na celom území EÚ. Pokrok v harmonizácii súkromného poistného práva ako predpokladu fungovania jednotného poistného trhu je však veľmi pomalý. Bráni tomu predovšetkým rozdielna úprava poistnej zmluvy v jednotlivých členských štátoch, ktorej sa musí prispôsobiť každý poisťovateľ, ktorý chce pôsobiť na iných národných trhoch, než je jeho sídlo.[3] Čiastočnú úľavu prinieslo iba zavedenie meny Euro v r. 1999, prijatie nariadenia Brusel I[4] a nariadenia Rím I.[5] Najmä nariadenie Rím I prinieslo jasno do použitia rozhodného práva, ak poisťovateľ a poistený majú sídlo, resp. bydlisko v rôznych členských štátoch EÚ.

K čiastkovej harmonizácii právnej úpravy súkromného poistenia dochádzalo iba postupne. Cestu k jednotnému poistnému trhu a čiastočnej harmonizácie európskeho poistného práva vydláždili smernice EÚ troch generácií.

Prvým radikálnym krokom smerom k realizácii slobody usídlenia poisťovní boli **smernice prvej generácie**, a to prvá smernica o neživotnom poistení č. 73/739/EHS z 24. júla 1973 a prvá smernica o životnom poistení č. 79/267/EHS z 5. marca 1979. Z ich názvu je zrejmé, že legislatívne orgány EÚ vychádzajú zo základného delenia poistení na

2 Občiansky zákonník sa v dôsledku smerníc EÚ zmenil alebo doplnil v týchto ustanoveniach: § 788 ods. 2, § 789 ods. 3 a 4, § 792a, § 802a, § 803 ods. 4 a § 828a.

3 J. Basedow poukazuje na to, že poisťovatelia namiesto voľného poskytovania služieb zriaďujú na území iných členských štátov pobočky alebo dokonca dcérske spoločnosti, aby sa mohli lepšie prispôsobiť právnym podmienkam daného trhu. Basedow, J.: The Case for a European Insurance Contract Law. In: Towards a European Civil Code. 4. vydanie, Wolters Kluwer 2011, s. 740.

4 Nariadenie Rady (EÚ) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach; prepracované znenie zverejnené ako nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach.

5 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

poistenia neživotné a poistenia životné. Toto členenie má základný význam v tom smere, že v čl. 13 smernice z r. 1979 sa predvída obligatórna špecializácia poisťovateľov v odbore životných poistení. Táto špecializácia bola dovtedy známa len v Nemecku, Francúzsku a v Holandsku. Uvedená smernica predpisuje, že v EÚ nie je možné založiť novú poisťovňu, ktorá by chcela zároveň vykonávať životné a neživotné poistenia. V prípade už existujúcich spoločností má národný orgán dohľadu príslušný podľa ich sídla rozhodnúť, v ktorých prípadoch bude požadovať rozdelenie spoločnosti, pričom smernica striktne ukladá účtovné, majetkové a správne rozdelenie oboch druhov poistení.

Rada ministrov EÚ po 17 rokoch schválila druhú smernicu o neživotnom poistení č. 88/357/EHS zo dňa 22. júna 1988, a o dva roky neskôr druhú smernicu o životnom poistení č. 90/619/EHS z 8. novembra 1990. Ide o **smernice druhej generácie**, ktoré sa niekedy označujú za smernice prechodného charakteru. Obe smernice o voľnom poskytovaní poisťovacích služieb sa zrodili ako kompromis medzi názorom, že všetky poisťovne pôsobiace na území štátu potrebujú k tomu súhlas dozorného orgánu (Nemecko, Francúzsko) a názorom presadzujúcim celkovú liberalizáciu poisťovacej činnosti (Holandsko, Veľká Británia). Tieto smernice ne jednej strane dovoľujú vykonávanie poisťovacích služieb v druhom členskom štáte EÚ bez založenia obchodného zastupiteľstva, ale len s určitými výhradami.

Za účelom prekonať prekážky vytvorenia jednotného poistného trhu na území spoločenstva boli začiatkom 90-tych rokov minulého storočia schválené dve dôležité poisťovacie smernice, ktoré sa označujú ako smernice tretej generácie. Ide o tretiu smernicu o neživotnom poistení č. 92/49/EHS z 18. júna 1992, a tretiu smernicu o životnom poistení č. 92/96/EHS z 10. novembra 1992. Základnou tézou oboch týchto smerníc, ktoré nadobudli účinnosť 1. júla 1994 je to, že budovanie spoločného poistného trhu sa musí dovŕšiť spojením princípu slobodného usídlenia sa a voľného poskytovania služieb. Smernice za tým účelom zaviedli koncept kontroly domovskej krajiny *(home country control)* a jedinej licencie.

Uvedenými smernicami došlo k unifikácii vzťahov medzi právnou úpravou poistenia a všeobecnými poistnými podmienkami, ktoré v podmienkach EÚ nepodliehajú úradnému schvaľovaniu. Zjemnili sa prípady, keď je poisťovateľ oprávnený odmietnuť plnenie celkom alebo sčasti pri zachovaní práva poisteného na pomernú časť poistného plnenia v prípade nepodstatného porušenia zmluvných povinností. Bola tiež zavedená unifikovaná úprava poistnej zmluvy uzavieranej na diaľku (smernica 2002/65/ES a zákon č. 266/2005 Z. z.).

Na základe uvedeného možno konštatovať, že k plnej harmonizácii národných úprav poistenia došlo najmä v oblasti práva dohľadu nad poisťovníctvom. To umožňuje vydávanie jednotnej licencie (tzv. poisťovací pas) pre vykonávanie poisťovacej činnosti v rámci celej EÚ a vykonávanie poisťovacej činnosti a na to nadväzujúceho dohľadu nad poisťovňami podľa jednotných kritérií.

V oblasti súkromného práva je pokrok evidentný v právnej úprave:

- povinného zmluvného poistenia zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel[6] (v SR zákon č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom pois-

6 1. Smernica Rady 72/166/EHS z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti . 2. Druhá smernica Rady 84/5/EHS z 30. decembra 1983 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel. 3. Druhá smernica

tení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla a o zmene a doplnení niektorých zákonov),

- spolupoistenia[7] (v SR pozri § 87 zákona č. 8/2008 Z. z. o poisťovníctve),
- poistenia právnej ochrany[8] (v SR § 828a OZ a § 88 zákona č. 8/2008 Z. z. o poisťovníctve),
- ochrany práv spotrebiteľov pri uzavieraní zmlúv o životnom poistení[9] (v SR pozri § 788 ods. 2 a § 792a OZ),
- sprostredkovateľov poistenia[10] (v SR zákon 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve).

K harmonizácii právnej úpravy súkromného poistenia v neposlednom rade prispela i smernica Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách, ktorá všetkým poisťovniam pôsobiacim na poistnom trhu EÚ zakázala používanie nekalých zmluvných podmienok v poistných zmluvách.[11]

RESTATEMENT OF EUROPEAN INSURANCE CONTRACT LAW

Vzhľadom na malý pokrok a dokonca pre nečinnosti orgánov EÚ pri harmonizácii právnej úpravy súkromného poistenia sa iniciatívy ujali významní predstavitelia európskej právnej vedy. Už v r. 1988 vyslovil nemecký poistný právnik H. Möller okrídlenú vetu: *"the law of insurance [in Europe] must be one"*.[12]

V r. 1999 bola podľa vzoru American Law Institute, ktorý sa snaží o harmonizáciu amerického práva v jednotlivých oblastiach práva, založená na akademickej pôde projektová skupina pod vedením medzitým už zosnulého prof. Reichert – Facilidesa.[13] Táto si dala príznačné označenie „Restatement of European Insurance Contract Law" (pojem „Restatement" pochádza z amerického práva a znamená harmonizáciu, resp. zjednotenie práva). V súčasnosti zahŕňa táto skupina právnych vedcov zo 16 členských štátov EÚ. Jej

Rady 88/357/EHS z 22. júna 1988 o koordinácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení, týkajúcich sa priameho poistenia s výnimkou životného poistenia, na uľahčenie účinného vykonávania slobody poskytovať služby a o zmene a doplnení smernice 73/239/EHS. 4. Tretia smernica Rady 90/232/EHS zo 14. mája 1990 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel. 5. Smernica 2000/26/ES Európskeho parlamentu a Rady zo 16. mája 2000 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o zmene a doplnení smerníc Rady č. 73/239/EHS a 88/357/EHS (Štvrtá smernica o poistení motorových vozidiel). 6. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/14/ES z 11. mája 2005, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice Rady 72/166/EHS, 84/5/EHS, 88/357/EHS a 90/232/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2000/26/ES o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel. Uvedené smernice boli kodifikované smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2009/103/ES zo 16. septembra 2009 o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti.

7 Smernica Rady 78/473/EHS z 30. mája 1978 o koordinácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení týkajúcich sa spolupoistenia v rámci spoločenstva.

8 Smernica Rady 87/344/EHS z 22. júna 1987 o koordinácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení týkajúcich sa poistenia právnej ochrany.

9 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2002/83/ES z 5. novembra 2002 o životnom poistení.

10 Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2002/92/ES z 9. decembra 2002 o sprostredkovaní poistenia.

11 Smernica 93/13/EHS vo svojich úvodných ustanoveniach uvádza: „... keďže zámerom je medzi iným, aby poistné zmluvy, ktorých podmienky definujú alebo popisujú poistné riziko a zodpovednosť poisťovateľa, neboli podriadené takémuto hodnoteniu, pokiaľ sa tieto obmedzenia neberú do úvahy pri výpočte poistného plateného spotrebiteľom".

12 Citácia prevzatá z diela Reichert-Facilides, F.: Rechtsvereinheitlichung oder Rechtsvielfalt? Überlegungen vor dem Modell des Versicherungsvertragsrechts. In: Fritz Schwind (ed.): Europarecht, IPR, Rechtsvergleichung. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1988, s. 155.

13 Reichert-Facilides, F.: Gesetzgebung in Versicherungsvertragsrechtssachen: Stand und Ausblick. In: Reichert-Facilides, F., Schnyder, Anton, K.: Versicherungsrecht in Europa – Kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts (Helbing und Lichtenhahn), Basel 2000, s. 1 a nasl.

cieľom je vypracovať jednotné princípy práva poistnej zmluvy komparáciou právnych poriadkov členských štátov EÚ.

Uvedený projekt je súčasťou väčšieho ambiciózneho zámeru vypracovať jednotné princípy európskeho zmluvného práva (pozri projekt: Common Principles of European Contract Law – CoPECL na *www.copecl.org*). Cieľom Study Group on European Civil Code pod vedením prof. Landa je v prvom rade vypracovať spoločné rámcové zásady európskeho zmluvného práva (Common Frame of Reference of European Contract Law).[14] Tento zámer je *v súlade s akčným plánom Komisie EÚ, ktorý bol schválený Komisiou pod názvom „More* Coherent European Contract Law" (KOM[2003]68 final). V r. 2005 sa poisťovacia skupina stala súčasťou skupiny európskeho zmluvného práva (Lando Commission) a v tom istom roku došlo k uzavretiu zmluvy medzi Komisiou EÚ a poisťovacou projektovou skupinou. Pravda, právo poistnej zmluvy zohráva významnú úlohu už v Oznámení Komisie EÚ z 11. októbra 2004 s názvom Európske zmluvné právo a revízia acquis: ako ďalej (KOM[2004]0651), ktoré pokiaľ ide o štruktúru Spoločného referenčného rámca, uvádza: „Boli dva druhy zmlúv, ktoré sa konkrétne uvádzali: spotrebiteľské a poistné zmluvy. Komisia očakáva, že vo vývoji spoločného referenčného rámca by tieto dve oblasti mali dostávať osobitnú pozornosť".[15] Tento postoj sa prejavuje aj v návrhu usporiadania Spoločného referenčného rámca, ako je to konkrétne zmienené v poistných zmluvách. Táto zmluva je súčasťou III. kapitoly, odseku IX Spoločného referenčného rámca a – popri kúpnych zmluvách – predstavuje jediný samostatný druh zmluvy.[16] Silné odhodlanie Komisie EÚ vytvoriť Spoločný referenčný rámec, možno vidieť v skutočnosti, že šiesty rámcový program je venovaný Európskemu zmluvnému právu. Nezáväzný nástroj by umožnil stranám uzavrieť zmluvu na základe európskeho práva namiesto vnútroštátneho práva. Táto voľba by ponúkla výhody najmä pre poisťovateľov na európskom vnútornom trhu, ktorí by sa nemuseli zaoberať vplyvom rozdielnych vnútroštátnych režimov zmluvného práva na ich transakcie. Náklady na právny výskum a adaptáciu zmluvy v každom národnom práve by sa stratili. Všeobecne možno zastávať názor, že európsky nezáväzný nástroj by uľahčil transakcie. Projektová skupina *Restatement of European Insurance Contract Law* preto dúfa, že sa jej podarí zmeniť danú situáciu tým, že zmluvné strany, a to poisťovňa na strane jednej a poistník na strane druhej, sa nebudú riadiť vnútroštátnym režimom práva poistnej zmluvy, ale poistná zmluva sa bude riadiť Princípmi európskeho práva poistnej zmluvy *(Principles of European Insurance Contract Law – ďalej len „PEICL"*).

ZÁKLADNÝ CIEĽ PEICL

PEICL boli prvýkrát zverejnené a predložené Európskej komisii v decembri 2007, a reprodukované v podstate v rovnakej podobe, a to v auguste 2009 (posledná verzia PEICL je z marca 2009).[17] Ako uvádza dôvodová správa k princípom, hlavným dôvodom ich

14 Výsledky prác boli zverejnené v r. 2009. Pozri von Bar, Ch., Clive, E., Schulte-Nölke, H. a kol.: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. sellier. european law publishers, München 2009.

15 k tomu bližšie Basedow, J., Birds, J., Clarke, M., Cousy, H., Heiss, H.: Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). sellier. european law publishers GmbH. Mníchov 2009, s. lx.; Schulze, R., von Bar, Ch., Schulte-Nölke, H.: Der akademische Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen. Mohr Siebeck, Tübingen 2008, s. 130.

16 pozri k tomu bližšie Heiss, H.: Europäischer Versicherungsvertrag – Initiativstellungnahme des Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschusses verabschiedet. Versicherungsrecht. 2005, s. 1.

17 Pozri bližšie Basedow, J., Birds, J., Clarke, M., Cousy, H., Heiss, H.: Principles of European Insurance Contract Law

vypracovania je rozdielnosť vo vnútroštátnych právnych a správnych predpisov, ktorá vyvstáva z toho, že poisťovne stále potrebujú prispôsobiť znenia poistných zmlúv pre splnenie lokálnych požiadaviek. Hoci sa dosiahol pokrok na ceste k jednotnému európskemu poistnému trhu,[18] relatívne málo cezhraničných poistných aktivít je skutočne vykonaných mimo oblasti veľkých obchodných rizík.[19]

Cieľom PEICL je zavedenie dobrovoľného nástroja pre poistné zmluvy v celej EÚ. PEICL majú trojaké využitie:

a) ako dobrovoľné (voliteľné) poistné právo mimo národného práva v štátoch EÚ,[20]
b) ako zdroj pre tvorbu práva v každom členskom štáte (jednotná terminológia a inštitúty),
c) ako interpretačná pomôcka pre národné súdy a Súdny dvor EÚ pri rozhodovaní sporov medzi poisťovňami a ich klientmi.[21]

Princípy zahŕňajú všetky druhy poistení (veľké riziká možno z použitia PEICL zmluvne vylúčiť; zaistenie nie je zahrnuté). Nezahŕňajú všeobecné zásady zmluvného práva (prenecháva ich princípom európskeho zmluvného práva – PECL) a nedotýkajú sa ani národných úprav zmluvného práva.[22] Nevzťahujú sa ani na niektoré špecifické oblasti poistného práva, ako je napr. zdravotné poistenie.

Časť 1 PEICL **(Spoločné ustanovenia pre všetky poistné zmluvy zahrnuté v zásadách európskeho práva poistnej zmluvy)** sa vzťahuje na všetky druhy poistenia a časť 2 PEICL sa zameriava na poistenie zodpovednosti za škodu **(Spoločné ustanovenia pre škodové poistenie)**. Časti 3 a 4 PEICL ešte nie sú dokončené, ale budú pokrývať životné poistenie (Spoločné ustanovenia pre poistenia na pevnú sumu) a **Osobitné ustanovenia pre špecifické poistné odvetvia.** Predpokladá sa, že konečná verzia bude upravovať pripomienky a poznámky, ktoré sa budú vzťahovať na paralelné ustanovenia vnútroštátneho zmluvného poistného práva.

Vzhľadom na rozsah matérie, predmetom skúmania autorky v predkladanom príspevku, budú len niektoré vybrané ustanovenia časti 1 PEICL.

ÚVODNÉ USTANOVENIA PEICL

PEICL má slúžiť ako dobrovoľný nástroj, účastníci poistnej zmluvy si tak môžu vybrať, či sa poistná zmluva bude riadiť režimom PEICL, alebo bude uzavretá podľa vn-

(PEICL). sellier. european law publishers GmbH. Mníchov 2009, s. xxxiii.

18 Potrebu zavedenia jednotného európskeho poistného trhu možno zaznamenať v prácach: Reichert-Facilides, F.: Gesetzgebung in Versicherungsvertragsrechtssachen: Stand und Ausblick. In: Reichert-Facilides, F., Schnyder, Anton, K.: Versicherungsrecht in Europa – Kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts (Helbing und Lichtenhahn), Basel 2000, s. 1 a nasl.; Basedow, J.: Die Gesetzgebung zum Versicherungsvertrag zwischen europäischer Integration und Verbraucherpolitik. In: Reichert-Facilides, F., Schnyder, Anton, K.: Versicherungsrecht in Europa – Kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts (Helbing und Lichtenhahn), Basel 2000, s. 13 a nasl., Basedow, J.: Der Gemeinsame Referenzrahmen un das Versicherungsvertragsrecht. Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht, 2007, č. 15, s. 283.

19 Tieto boli riešené už v čl. 5 písm. d) smernice 73/239/EHS o koordinácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení vzťahujúcich sa na začatie a vykonávanie priameho poistenia s výnimkou životného poistenia.

20 Tomu zodpovedá aj bod 14 recitálu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I): „Ak Spoločenstvo prijme v riadnom právnom nástroji normy zmluvného hmotného práva vrátane štandardných ustanovení a podmienok, v takomto nástroji sa môže ustanoviť, že strany si môžu zvoliť uplatňovanie týchto noriem".

21 Napriek tomu, že princípy poistnej zmluvy nie sú zatiaľ záväzné, Súdny dvor EÚ citoval niektoré časti zverejnených princípov pri riešení predbežnej otázky, s ktorou sa naň obrátil súd členského štátu EÚ. Prehľad rozsudkov uvádza H. Heiss v diele: Heiss, H.: The Common Frame of Reference (CFR) of European Insurance Contract Law. In: Schulze, R. (ed.): Common Frame of Reference and Exsiting EC Contract Law. Sellier. european law publishers, 2009, s. 246.

22 Heiss, H.: Stand und Perspektiven der Harmonisierung der Versicherungsvertragsrecht in der EG. In: Pohlmann, P. (ed.): Veröffentlichungen der Münsterischen Forschungsstelle für Versicherungsweswn an der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster („Münsteraner Reihe"), VVW, Karlsruhe 2005, č. 99, s. 36.

útroštátneho právneho poriadku. Akonáhle by si strany zvolili režim PEICL ako celok, nepripustili by sa žiadne výnimky z jednotlivých ustanovení a postupovalo by sa striktne podľa PEICL (1:102), a takisto by nebol povolený postih podľa vnútroštátnych právnych predpisov (1:105).

PEICL uvádza kogentné ustanovenia (čl. 1:103), od ktorých sa nemožno zmluvou odchýliť; výnimky sú prípustné, ak to nie je v neprospech spotrebiteľa.[23] Treba však podotknúť, že princípy sa nedotýkajú existujúcich smerníc, ktoré upravujú špecifické poistné odvetvia (nedotýka sa napr. smernice 2002/92/ES o poisťovacích sprostredkovateľoch). PEICL sa majú použiť v prípade, ak sa zmluvné strany na tom dohodli, nehľadiac na akékoľvek obmedzenia výberu rozhodného práva v súlade s medzinárodným právom súkromným. PEICL možno vždy použiť len ako celok a nepovoľuje sa výluka konkrétnych ustanovení.

Čl. 1:104 PEICL obsahuje všeobecné výkladové pravidlo, podľa ktorého sa PEICL majú vykladať v zmysle svojho znenia, kontextu, účelu a vo svetle právnej komparácie. Ohľad by sa mal brať najmä na potrebu podpory dobrej viery a poctivého konania v poisťovacom sektore, istotu v zmluvných vzťahoch, jednotné použitie a primeranú ochranu poistníkov.

V prípade, že zmluvné strany si zvolili aplikáciu PEICL na ich zmluvný vzťah, potom platí, že použitie národného práva, či už s cieľom obmedziť alebo doplniť PEICL, nie je prípustné. Toto pravidlo sa nevzťahuje na kogentné ustanovenia národných právnych predpisov, ktoré sa týkajú konkrétnych poistných odvetví, na ktoré sa osobitné pravidlá obsiahnuté v PEICL nevzťahujú. Ak sa niektorá otázka týka všeobecného súkromného práva, potom otázky vyplývajúce z poistnej zmluvy, ktoré nie sú výslovne upravené v rámci PEICL, sa budú riešiť v súlade so Zásadami európskeho zmluvného práva (PECL)[24] a v prípade, ak ich niet, v súlade so spoločnými všeobecnými právnymi zásadami právnych poriadkov členských štátov.

ROZSAH POUŽITIA PEICL

Princípy sú komplexné, zahŕňajú vzťahy medzi zmluvnými stranami, a to pred, počas a po uzavretí poistnej zmluvy. Možno v nich nájsť mnoho ustanovení, ktoré upravujú napríklad povinnosť poskytnúť informácie pred uzatvorením zmluvy (2:201), alebo povinnosť oznamovacej povinnosti poistníka, resp. poisteného (2:701). Podľa nášho názoru, by bolo vhodné upraviť v slovenskom Občianskom zákonníku právne pravidlo inšpirované PEICL, obsiahnuté v čl. 2:702, že v prípade ak poistník požiada v písomnej podobe poisťovateľa napr. o vysvetlenie, prečo odmietol likvidáciu poistnej udalosti, vyžaduje sa, aby mu poisťovateľ odpovedal v písomnej podobe. PEICL zvlášť zdôrazňuje okrem iného aj všeobecné pravidlo o rovnosti žien a mužov, národnosti a rasy (1:207).[25] Podmienky v zmluve, ktoré porušujú tieto pravidlá nebudú záväzné a oprávňujú poistníka ukončiť poistnú zmluvu oznámením.

23 Pozri k tomu bližšie: Basedow, J.: The Optional Application of the Principles of European Insurance Contract Law. In: Fuchs, A. (ed.): European Contract Law – ERA Forum Special Issue 2008 (ERA Forum scripta iuris europaei). Springer. Heidelberg 2008, č. 9, s. 114.

24 Tzv. „Lando princípy". Pozri k tomu bližšie napr. Lando, O., Beale, H. (eds.): Principles of Europen Contract Law I. a II. Kluwer, The Hague 2000; Lando, O., Clive, E., Prüm, A., Zimmermann, R. (eds.): Principles of Europen Contract Law III. Wolters Kluwer, The Hague 2003.

25 Zásada rovnakého zaobchádzania vyplýva zo smernice Rady (EÚ) 2004/113/ES z 13. decembra 2004.

PREDZMLUVNÁ INFORMAČNÁ POVINNOSŤ ZÁUJEMCU O POISTENIE

Podľa článku 2:101 PEICL, musí záujemca o poistenie informovať poisťovateľa o okolnostiach (napríklad zdravotného stavu), o ktorých si je vedomý alebo by mal byť vedomý, a ktoré sú predmetom jasných a presných otázok. Toto ustanovenie zohľadňuje subjektívne aspekty, t. j. stavia na vedomosti alebo nevedomosti osoby, ktorá dojednáva poistnú zmluvu. Naproti tomu ustanovenie § 793 ods. 1 OZ *expressis verbis* neupravuje povinnosť poisťovateľa predložiť záujemcovi o poistenie presné a jasné otázky, na ktoré je povinný odpovedať. Napriek tomu však zastávame názor, že ak určitá okolnosť nevyjde najavo v dôsledku neurčitosti otázok poisťovateľa, nemožno túto okolnosť v prípade sporu vykladať v neprospech poisteného.[26] Záujemca o poistenie (spotrebiteľ) má povinnosť na tieto otázky odpovedať poctivo a s náležitou starostlivosťou. PEICL zrovnoprávňuje povinnosť, ako záujemcov o poistenie – spotrebiteľov, tak aj záujemcov o poistenie – komerčných poistníkov (napríklad súkromné obchodné spoločnosti), poskytnúť poisťovateľovi informácie o rôznych okolnostiach. V oboch prípadoch je tak možné ukončiť poistnú zmluvu, a to či z nedbanlivosti alebo z dôvodu podvodného konania záujemcu o poistenie (2:105).

PRÁVNA OCHRANA A PORUŠENIE POVINNOSTI

V prípade, ak poistník poruší informačnú povinnosť podľa článku 2:101 PEICL, poisťovateľ je oprávnený požadovať primeranú zmenu poistnej zmluvy alebo poistnú zmluvu vypovedať (2:102). Takéto ustanovenie by bolo vhodné prevziať aj do našej úpravy poistnej zmluvy, ktorá nemá ustanovenie o možnosti upraviť podmienky poistného krytia, ak dôjde k zmene poistného rizika.[27] Poisťovateľ nie je oprávnený poistnú zmluvu vypovedať, ak poistník porušil svoju informačnú povinnosť bez svojho zavinenia, okrem prípadu, ak poisťovateľ preukáže, že v prípade vedomosti o dotknutej informácii by poistnú zmluvu vôbec neuzavrel. Ak poistná udalosť bola spôsobená takými okolnosťami poistného rizika, ktoré sa týkajú neposkytnutia informácií poistníkom z nedbanlivosti alebo poskytnutia nepravdivých informácií, pričom poistná udalosť vznikne ešte pred zánikom alebo zmenou poistnej zmluvy, poisťovateľ sa zbavuje svojej povinnosti plniť, ak by v prípade vedomosti o takej informácii poistnú zmluvu vôbec neuzavrel. Ak by však poisťovateľ poistnú zmluvu aj napriek tomu uzavrel, ale s vyšším poistným alebo za iných podmienok, poistné plnenie sa poskytne v pomernej výške alebo v súlade s takými podmienkami. V kontexte čl. 2:102 PEICL, by bolo vhodné upraviť v slovenskom Občianskom zákonníku povinnosť poisťovateľa, že v prípade ak poisťovateľ si musí byť vedomý pri uzatváraní poistnej zmluvy nezrovnalostí medzi ponúkaným poistením a požiadavkami poistníka, je povinný na to upozorniť poistníka. Pritom by sa malo vziať do úvahy, za akých okolností, a akým spôsobom sa zmluva uzatvára, a takisto aj to, či druhej strane bol pri uzatváraní poistnej zmluvy nápomocný sprostredkovateľ nezávislý od poisťovateľa. Čl. 2:102 PEICL by tak mohol slúžiť ako inšpirácia pri rekodifikácii slovenského Občianskeho zákonníka.

26 Fekete, I., Feketeová, M.: Občiansky zákonník. Prehľadný komentár. EPOS, Bratislava 2012, s. 1190.
27 Fekete, I.: Základné koncepčné otázky rekodifikácie poistnej zmluvy (úvahy de lege ferenda). In: Lazar, J. (ed.): Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2008, s. 275 a 276.

Čl. 2:103 PEICL upravuje výnimky, kedy právne následky uvedené v čl. 2:102 nemožno použiť vo vzťahu k a) otázke, na ktorú nebola poskytnutá odpoveď, alebo informácii, ktorá bola zrejme neúplná alebo nesprávna, b) informáciám, ktoré mali byť sprístupnené, alebo informáciám, poskytnutým nepresne, ktoré však neboli pri uzavieraní poistnej zmluvy vôbec podstatné, c) informácii, o ktorej poisťovateľ vyvolal u poistníka dojem, že túto informáciu nie je povinný poskytnúť, alebo d) informácii, o ktorej poisťovateľ vedel, alebo mal vedieť. Iba v prípade podvodného porušenia článku 2:101 zo strany poistníka, poisťovateľ sa zbavuje povinnosti plniť (kogentné ustanovenie PEICL). Ustanovenie § 802 ods. 2 OZ, naopak, upravuje právo poisťovateľa pri neúplnej odpovedi odmietnuť plniť z poistnej zmluvy.

POVINNOSŤ UPOZORNIŤ NA NEZROVNALOSTI V POISTNOM KRYTÍ

Ak sa použije režim PEICL, poisťovateľ pri uzatváraní poistnej zmluvy upozorní záujemcu o poistenie na akékoľvek nezrovnalosti medzi ponúkaným poistným krytím a požiadavkami záujemcu o poistenie, o ktorých poisťovateľ vie alebo mal by vedieť, pričom vezme do úvahy okolnosti a spôsob uzavretia poistnej zmluvy, a najmä skutočnosť, či záujemcovi o poistenie napomáhal nezávislý sprostredkovateľ (2:202). Ak sa záujemca o poistenie oprávnene, avšak mylne domnieva, že poistné krytie začína v dobe podania návrhu na uzavretie poistnej zmluvy, a poisťovateľ o tom vie alebo mal by vedieť, poisťovateľ okamžite upozorní záujemcu o poistenie, že poistné krytie nie je platné, ak sa neuzavrie poistná zmluva, prípadne sa nezaplatí prvé poistné, okrem prípadu, že poisťovateľ poskytne predbežné poistné krytie (2:203). V prípade nezrovnalostí v poistnom krytí, poistník, resp. poistený má právo na odstúpenie od zmluvy. Informačná povinnosť k rozsahu poistného krytia je v ustanovení § 792a ods. 2 písm. a) OZ po implementácii smernice Európskeho parlamentu a Rady 2002/83/ES o životnom poistení upravená iba veľmi všeobecne.

UZAVRETIE POISTNEJ ZMLUVY

V zmysle čl. 2:301 PEICL, poistná zmluva nevyžaduje z hľadiska jej uzavretia alebo preukázania písomnú formu a nemusí zodpovedať ani iným formálnym požiadavkám (porovnaj s § 792 ods. 1 OZ).[28] Existencia poistnej zmluvy môže byť preukázaná akýmikoľvek prostriedkami vrátane ústnej svedeckej výpovede. Podľa čl. 2:302 PEICL, záujemca o poistenie môže návrh na uzavretie poistnej zmluvy revokovať v prípade, ak bolo jeho odvolanie doručené poisťovateľovi ešte predtým, ako mu poisťovateľ doručil prijatie návrhu. V kontexte slovenskej právnej úpravy poistnej zmluvy v civilnom kódexe, odvolanie by prichádzalo do úvahy jedine v prípade, že by prejav vôle o odvolaní návrhu bol druhej strane doručený skôr ako vlastný návrh (§ 43a ods. 3 OZ).[29] Poistník má takisto právo od poistnej zmluvy odstúpiť zaslaním písomného vyhlásenia do dvoch týždňov od prijatia návrhu na uzavretie zmluvy alebo doručenia všeobecných zmluvných (poistných) podmienok, podľa toho, ktorá z týchto dvoch skutočností nastane skôr (2:303). Poistník však nie je oprávnený od poistnej zmluvy od-

28 Slovenská právna úprava pripúšťa výnimku z písomnej formy návrhu na uzavretie poistnej zmluvy upravenú v § 792 ods. 2 OZ, ktorý pripúšťa prijatie návrhu zaplatením poistného vo výške uvedenej na návrhu a v lehote, počas ktorej je poisťovateľ svojím návrhom viazaný.

29 Fekete, I., Feketeová, M.: Občiansky zákonník. Prehľadný komentár. EPOS, Bratislava 2012, s. 1184.

stúpiť, a to v prípade, ak doba trvania poistnej zmluvy je kratšia ako jeden mesiac, takisto ak poistná zmluva už bola predĺžená alebo ak ide o predbežné poistenie, poistenie zodpovednosti za škody alebo skupinové poistenie. Ak sa obsah poistky líši od návrhu poistníka na uzavretie poistnej zmluvy alebo od akejkoľvek predchádzajúcej dohody medzi zmluvnými stranami, má sa za to, že tieto rozdiely vyznačené v poistke poistník prijal, ak proti nim do jedného mesiaca od doručenia poistky neuplatnil námietky. Poisťovateľ je povinný upozorniť poistníka na jeho právo vzniesť námietky proti týmto rozdielom tučným písmom v poistke (2:502). Doba trvania poistnej zmluvy je upravená v článku 2:601 a je stanovená na jeden rok (okrem poistenia osôb), avšak ak to vyžaduje povaha poistného rizika, môžu sa zmluvné strany dohodnúť na inej dobe trvania poistenia. Po uplynutí ročného poistného obdobia sa poistná zmluva automaticky predĺži (až na dve výnimky upravené v čl. 2:602).

NEPRIJATEĽNÉ ZMLUVNÉ PODMIENKY

Podľa článku 2:304 PEICL, zmluvná podmienka, ktorá nebola individuálne dojednaná, nie je pre poistníka, poisteného alebo oprávneného záväzná, ak v rozpore s požiadavkami *bona fides* a poctivého konania spôsobí v jeho neprospech značnú nerovnováhu v jeho právach a povinnostiach vyplývajúcich z poistnej zmluvy, pričom sa vezme do úvahy charakter poistnej zmluvy, všetky ostatné zmluvné podmienky a okolnosti, na základe ktorých bola poistná zmluva uzavretá. Zmluvná podmienka sa vždy považuje za podmienku, ktorá nebola individuálne dojednaná v prípade, ak bola vypracovaná v predstihu a poistník nebol preto schopný ovplyvniť podstatu tejto zmluvnej podmienky, najmä v súvislosti s predbežne formulovanou štandardnou poistnou zmluvou. Vychádza sa zo zásady, že nikoho nemožno zaväzovať k plneniu, ktoré je nemožné *(ultra posse nemo obligatur)*. Predmetný článok PEICL reflektuje smernicu Rady č. 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách.[30]

PREVENTÍVNE OPATRENIA

Režim PEICL výrazne obmedzuje prostriedky poisťovateľov pre porušenie „preventívnych opatrení“ v režime PEICL. Preventívnym opatrením sa rozumie také ustanovenie poistnej zmluvy – nezávisle od toho, či ide o podmienku ručenia poisťovateľa alebo niektoré poistníkovi alebo poistenému určujú, aby pred vznikom poistnej udalosti vykonal určité úkony, alebo aby sa ich zdržal. To by zahŕňalo určité typy odkladacích podmienok – podmienok, že v prípade, ak si poistený nesplní nejakú povinnosť, poisťovateľ nebude povinný plniť. Medzi preventívne opatrenia by bolo tiež vhodné zahrnúť niektoré záruky, napríklad vo forme sľubu poistníka, resp. poisteného niečo vykonať alebo sa zdržať nejakého konania, inak by poistník, resp. poistený automaticky stratil poistné krytie. Ustanovenie poistnej zmluvy, podľa ktorého v prípade nesplnenia preventívneho opatrenia, je poisťovateľ oprávnený poistnú zmluvu vypovedať, je neplatné, okrem prípadu, že poistník alebo poistený porušil svoju povinnosť úmyselne spôsobiť škodu alebo z nedbanlivosti, vedomý si toho, že taká škoda môže vzniknúť (čl. 4:102 ods. 1).[31] Poisťo-

30 Smernica Rady EÚ č. 93/13/EHS bola premietnutá do § 53 ods. 4 OZ.

31 Článok 4:102 ods. 2 PEICL upravuje právo poisťovateľa vypovedať poistnú zmluvu podaním písomného oznámenia poistníkovi do jedného mesiaca po tom, čo sa poisťovateľ o nesplnení preventívneho opatrenia dozvedel alebo sa mu stalo zrejmým (§ 809 OZ inštitút výpovede pri nedodržaní preventívnych opatrení poistníka alebo poisteného neupravuje,

vateľ sa v súlade s čl. 4:103 PEICL zbaví povinnosti plniť (celkom alebo sčasti), ak bola škoda spôsobená (úmyselne alebo z nedbanlivosti) nesplnením preventívneho opatrenia zo strany poistníka alebo poisteného, hoci si bol vedomý, že taká škoda môže vzniknúť.

OZNÁMENIE POISTNEJ UDALOSTI

Vznik poistnej udalosti je poisťovateľovi povinný oznámiť poistník, poistený, alebo, podľa okolnosti konkrétneho prípadu, oprávnený za podmienky, že povinná osoba vedela alebo mala vedieť o existencii poistnej ochrany a o vzniku poistnej udalosti (6:101). Rovnaké účinky má oznámenie prostredníctvom tretej osoby. Oznámenie sa má vykonať bez zbytočného odkladu, ak však poistná zmluva upravuje konkrétnu lehotu, tak tá musí byť primeraná a v žiadnom prípade nesmie byť kratšia ako päť dní (*mutatis mutandis* úprava obsiahnutá v § 799 ods. 2 OZ, avšak bez určenia minimálnej lehoty). Účinky oznámenia nastanú okamihom odoslania.

VYBAVENIE ŠKODY

Poistník, poistený alebo, podľa okolností konkrétneho prípadu, oprávnený poskytne poisťovateľovi súčinnosť pri vyšetrovaní poistnej udalosti splnením odôvodnených požiadaviek poisťovateľa, najmä s ohľadom na informácie o príčinách a následkoch poistnej udalosti; listinné alebo iné dôkazy o poistnej udalosti; umožnenie prístupu na miesta, kde došlo k poistnej udalosti (6:102). V prípade akéhokoľvek porušenia ustanovených povinností, sa vyplatené poistné plnenie zníži v takom pomere, v akom poisťovateľ preukáže, že z porušenia povinnosti mu vznikla škoda. Poisťovateľ má zase na druhej strane v zmysle čl. 6:103 PEICL povinnosť vykonať všetky rozumné opatrenia za účelom včasného vyporiadania nároku. Nárok sa považuje za prijatý, okrem prípadu, ak poisťovateľ nárok zamietne alebo prijatie nároku odloží zaslaním písomného oznámenia, v ktorom uvedie dôvody svojho rozhodnutia do jedného mesiaca po tom, čo mu budú doručené príslušné dokumenty a ďalšie informácie. Ustanovenie § 797 ods. 3 OZ ustanovuje, že plnenie z poistnej zmluvy je splatné do pätnástich dní, len čo poisťovateľ skončí vyšetrenie potrebné na zistenie rozsahu povinnosti poisťovateľa plniť, avšak neupravuje povinnosť poisťovateľa poskytnúť poistenému vysvetlenie o prípadnom odmietnutí plniť z poistnej zmluvy. Akonáhle bol nárok poisteného poisťovateľom prijatý, poisťovateľ vyplatí poistné plnenie, alebo, podľa okolností konkrétneho prípadu, poskytne dohodnuté plnenia bez zbytočného odkladu (6:104). ak poistné plnenie nebolo vyplatené v súlade s čl. 6:104 PEICL (poistné plnenie sa poskytne najneskôr do jedného týždňa po prijatí nároku a vyčíslení výšky poistného plnenia alebo, podľa okolností konkrétneho prípadu, jeho časti), oprávnený má nárok na úroky z omeškania z tejto sumy odo doby splatnosti do doby úhrady, a to s použitím úrokovej sadzby, ktorá je o 7 percentuálnych bodov vyššia ako základná úroková sadzba ECB splatná k prvému dňu príslušného kalendárneho polroka v rámci najnovšej hlavnej operácie prefinancovania, ktorú banka vykonala ešte pred týmto dňom.[32]

pripúšťa iba možnosť primeraného zníženia plnenia z poistnej zmluvy). Poistná ochrana tak zanikne v okamihu zániku poistnej zmluvy.

32 Obdobná úprava platí v našom právnom poriadku vo vzťahu k povinnému zmluvnému poisteniu zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel. Podľa § 11 ods. 8 zákona č. 381/2001 Z. z., ak poisťovateľ nesplní povinnosť podľa odseku 6, je povinný zaplatiť poškodenému úroky z omeškania podľa osobitného predpisu (§ 517 ods.

ZÁVER

V súčasnosti platný civilný kódex obsahuje zastaranú úpravu poistnej zmluvy. Princípy európskeho práva poistnej zmluvy obsahujú mnoho zaujímavých myšlienok, ktoré by bolo vhodné využiť pri rekodifikácii slovenského Občianskeho zákonníka. Nemožno mať pochybnosť o tom, že zákonodarca bude pri koncipovaní novej úpravy poistnej zmluvy vychádzať aj z princípov európskeho práva poistnej zmluvy, ktorej základné tézy sme načrtli v predloženom príspevku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BASEDOW, J.: Die Gesetzgebung zum Versicherungsvertrag zwischen europäischer Integration und Verbraucherpolitik. In: Reichert-Facilides, F., Schnyder, Anton, K.: Versicherungsrecht in Europa – Kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts (Helbing und Lichtenhahn), Basel 2000

BASEDOW, J.: Der Gemeinsame Referenzrahmen un das Versicherungsvertragsrecht. Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht, 2007, č. 15

BASEDOW, J.: The Optional Application of the Principles of European Insurance Contract Law. In: Fuchs, A. (ed.): European Contract Law – ERA Forum Special Issue 2008 (ERA Forum scripta iuris europaei). Springer. Heidelberg: 2008, č. 9

BASEDOW, J.: The Case for a European Insurance Contract Law. In: Towards a European Civil Code. 4. vydanie, Wolters Kluwer 2011

BASEDOW, J. – DRASCH, W.: Das neue Internationale Versicherungsvertragsrecht. Neue Juristische Wochenschrift 1991

BASEDOW, J. – FOCK, T.: Europäisches Versicherungsvertragsrecht. I. a II. diel, Mohr Siebeck, Tübingen 2002

BASEDOW, J., BIRDS, J., CLARKE, M., COUSY, H., HEISS, H.: Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). sellier. european law publishers GmbH., Mníchov 2009

VON BAR, CH., CLIVE, E., SCHULTE-NÖLKE, H. a kol.: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. sellier. european law publishers, München 2009

FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. II. diel. EUROKÓDEX, Bratislava 2011

FEKETE, I.: Základné koncepčné otázky rekodifikácie poistnej zmluvy (úvahy de lege ferenda). In: Lazar, J. (ed.): Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2008

FEKETE, I., Feketeová, M.: Občiansky zákonník. Prehľadný komentár. EPOS, Bratislava 2012

HEISS, H.: An Internal Insurance Market in an Enlarged Europen Union.VVW, Karlsruhe 2002

HEISS, H.: Europäischer Versicherungsvertrag – Initiativstellungnahme des Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschusses verabschiedet. Versicherungsrecht. 2005

HEISS, H.: Mobilität und Versicherung. Versicherungsrecht. 2006

HEISS, H.: Stand und Perspektiven der Harmonisierung der Versicherungsvertragsrecht in der EG. In: Pohlmann, P. (ed.): Veröffentlichungen der Münsterischen Forschungsstelle für Versicherungsweswn an der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster („Münsteraner Reihe"), VVW, Karlsruhe 2005

2 OZ). Citované ustanovenie vychádza z čl. 22 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2009/103/ES zo 16. septembra 2009 o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti, podľa ktorého prijmú členské štáty ustanovenia, aby zabezpečili, že ak návrh na náhradu škody nie je predložený v lehote troch mesiacov, okrem náhrady navrhnutej poisťovňou alebo určenej súdom, budú poškodenej osobe vyplatené aj úroky.

HEISS, H.: The Common Frame of Reference (CFR) of European Insurance Contract Law. European Journal of Commercial Contract Law 2, 2009
JANČO, M., JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. a kol.: Európske súkromné právo. EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., Bratislava 2012
LANDO, O., BEALE, H. (eds.): Principles of Europen Contract Law I. a II. Kluwer, The Hague 2000
LANDO, O., CLIVE, E., PRÜM, A., ZIMMERMANN, R. (eds.): Principles of Europen Contract Law III. Kluwer, The Hague 2003
REICHERT – FACILIDES, F. (ed.): Aspekte des internationalen Versicherungsvertragsrechts im Europäischen Wirtschaftsraum. Mohr Siebeck, Tübingen 1994
REICHERT-FACILIDES, F.: Gesetzgebung in Versicherungsvertragsrechtssachen: Stand und Ausblick. In: Reichert-Facilides, F., Schnyder, Anton, K.: Versicherungsrecht in Europa – Kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts (Helbing und Lichtenhahn), Basel 2000
REICHERT-FACILIDES, F.: Rechtsvereinheitlichung oder Rechtsvielfalt? Überlegungen vor dem Modell des Versicherungsvertragsrechts. In: Fritz Schwind ed. Europarecht, IPR, Rechtsvergleichung. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1988
REICHERT – FACILIDES, F. (eds.): International Insurance Contract Law in the EC. Kluwer, Deventer 1993
REICHERT – FACILIDES, F.: Quellen des Versicherungsvertragsrechts: Ein rechtsvergleichende Überblick. In: Arbeitsleben und Rechtsordnung. Festschrift Gerhard Schnorr zum 65. Geburtstag., Manzsche Verlag, Wien 1988
REICHERT – FACILIDES, F. (ed.): Versicherungsrecht in Europa – kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts. Helbing und Lichtenhahn, Basel 2000
SCHAUER, M.: Einführung in das österreichische Versicherungsvertragsrecht, Service Fachverlag, Wien 1990
SCHULZE, R., VON BAR, CH., SCHULTE-NÖLKE, H.: Der akademische Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen. Mohr Siebeck, Tübingen 2008

SUMMARY

This study briefly outlines the objectives pursued and the approach adopted by the Project Group on a "Restatement of European Insurance Contract Law". Furthermore, it provides an overview of the structure and content of the Principles of European Insurance Contract Law (especially focused on Introductory Provisions), which present the first fully developed model for an Optional Instrument in Europe. The author offers a comparison of selected provisions of PEICL with Slovak Civil Code. According to the opinion of the author, the PEICL provide the European legislator with a tool to overcome obstacles to the European Single Insurance Market, which are formed by the often mandatory character of Insurance Contract Law. Lastly, the note assesses which provisions of the Treaty on the Functioning of the European Union could be used as the legal basis for enacting an optional instrument of European Insurance Contract Law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Martina Feketeová
externá doktorandka Ústavu súkromného práva Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva, Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín
advokátka, Bratislava
martina.feketeova@gmail.com

PROBLEMATIKA KONSENZU VO VYBRANÝCH PRINCÍPOCH

THE ISSUES OF THE CONSENSUS IN THE CHOSEN LAW PRINCIPLES

JUDr. Jozef Furťo

Kľúčové slová: právo, moc, vôľa, princípy, konsenzus, kompromis, štát, právny štát

Key words: right/law, power, volition, principles, consensus, compromise, the state, the rule of law state

ÚVOD

Na úvod taká malá otázka: Čo sa skrýva pod pojmom konsenzus? Áno všetci vieme, že týmto pojmom označujeme výsledné konanie medzi zúčastnenými stranami, ktoré je zhodné alebo spoločné. Pojem, resp. slovo konsenzus je latinského pôvodu *consensus* (súhlas, jednomyselnosť) je trpným príčastím od slovesa *consentire* (súhlasiť, zhodovať sa). Slovo consensus je zložené z predpony *con-* (s, so, spolu) od slovesa *sentire* (vnímať zmysly, cítiť, pociťovať, pozorovať) a príbuzne so slovom *sensus* (pocit, vnem, cit, zmysel pre niečo, zmysel niečoho)[1] alebo môže znamenať zhoda, schválenie, dovolenie[2].

Rozhodovanie pomocou konsenzu znamená, že chceme, aby bolo rozhodnutie spoločné, zhodné a nie aby zvíťazila väčšina alebo menšina či už formou voľby alebo inou metódou hlasovania. Jednoducho možno konsenzus vymedziť tak, že sa pod ním nerozumie také riešenie, ktoré maximalizuje zisk, resp. prospech zúčastnenej strany/zúčastnených strán, ale také riešenie, ktorým sa minimalizujú škody zo vzájomnej dohody či kompromisov, t.j vzájomných ústupkov jednotlivých strán. Tu je možné badať elementárny rozdiel medzi konsenzom a kompromisom. Konsenzus v sebe zahŕňa kompromis, resp viacero kompromisov, čo záleží od zložitosti cieľa alebo účelu, ktorý vyhovuje obom zúčastneným stranám.

V súčasnosti sa dá ťažko hovoriť v spoločnosti o konsenze a ešte ťažšie sa v spoločnosti nachádza medzi stranami. Najbližšie a najčastejšie o konsenze možno hovoriť v podnikateľskom prostredí medzi podnikateľmi, a to na začiatku obchodno-záväzkových vzťahoch. Tento konsenzus možno považovať za ekonomický, ale zmyslom tohto príspevku je priblížiť čitateľovi, teda Vám, konsenzus princípov v práve a jeho vplyv na štát.

1 Rejzek, J.: Český etymologický slovník, LEDA, VOZNICE 2011, ISBN 80-85927-85-3, Kábrt, J.: Latinsko-český slovník, LEDA, Praha 2000, ISBN 80-85927-82-9, str. 575
2 Bukker G., Opatíková J.: Veľký slovník cudzích slov, Robinson s.r.o., Bratislava 2006, str. 448

Na problematiku konsenzu je možné nahliadať z rôznych spoločenských pohľadov a v rôznom rozsahu. Vyššie je uvedený náznak ekonomického konsenzus, ale poznáme aj sociálny konsenzus a vedecký konsenzus, ktorý býva často v praxi zamieňaný so sociálnym.

Vedeckým konsenzom možno rozumieť kolektívne posúdenie, zaujatie stanoviska a názoru výskumníkov v špecifickom vednom odbore v špecifickom momente. Vedecký konsenzus je určených zhodou názoru významnej väčšiny vedcov. Spôsob konsenzu sa dosahuje komunikáciami na konferenciách, sympóziách, procesoch vedeckých publikácií, ktoré sa posudzujú viacerými rovnocennými vedeckými stranami (oponentskými či recenzetskými posudkami).

Pod sociálnym konsenzom možno rozumieť súlad spoločných ,t.j. konsenzuálnych záujmov jednotlivých zložiek spoločnosti a ich vzájomnú dependenciu. Tento konsenzus v spojení s vedeckým konsenzom a uplatňovaním práva, vrátane jeho vymáhania, na určitom území speje a vytvára lepšie a spravodlivejšie usporiadanie a teda je to istým predpokladom pre vznik kvalitného štátu, ktorý býva politologickými a právnymi systémami označovaný ako právny štát.

Opakom konsenzu je disharmónia, ktorá v niektorých prípadoch, ktoré sú naznačené v tomto príspevku hraničia s diskrimináciou. Disharmóniu sa vám teraz pokúsime naznačiť na nižšie vybraných princípoch v práve.

Vráťme sa však späť k princípom alebo ak chcete k základným pilierom každého moderného štátu, ktorých predpokladom alebo nosným pilierom je princíp, že všetka moc pochádza od ľudí, a načrtli by sme problematiku konsenzu v jednotlivých týchto princípoch:

Pri nosnom princípe, ktorého základnou myšlienkou je, ako bolo už vyššie naznačené, že **všetka moc pochádza od ľudí, teda z ľudu** (resp. by v demokratickom a právnom štáte mala pochádzať) označovaná aj ako ***suverenita ľudu a národa***. Tento princíp sa však prekrýva a je začleňovaní právnymi teoretikmi aj do pojmu demokracia (*demos kratein* – vláda ľudu) alebo republika *(res publica* – vec verejná), ktoré pochádzajú z minulosti. Tu sa o konsenze alebo opaku konsenzu, teda disharmónii, hovoriť nedá, pretože všetky osoby disponujú, resp. by mali disponovať rovnakými právami a slobodami, ktoré by mali byť minimálne neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné, a to bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie tak ako je tomu na Slovensku[3].

LEGITIMITA A LEGALITA

V jurisprudencii nie je ustalený názor či na tieto princípy hľadieť oddelene alebo spolu, keď sú tak na seba napojené, avšak vo väčšine publikácií ako napr. Prusák J. – Teória práva sa na ne hľadí ako na jeden princíp práva.

Legitimita (oprávnenosť) má svoje konštitučné prvky vo všeobecnom charaktere štátu a súvisí s jeho vznikom, ústavnosťou a ďalej rozoberanými princípmi štátu[4]. Je ju možné rozdeliť nasledovne:

3 Čl. 12 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
4 Ondria P., Šimoňák V.: O práve, štáte a moci, Professional publishing 2011, ISBN 978-80-7431-070-6, str. 108

- primárna (originárna) legitimita – ktorou nositeľmi sú samotné fyzické osoby, a to slobodné a plnoprávne (tí, ktorých práva a slobody sú obmedzené tak prostredníctvom ich zástupcov, a to zákonných alebo ustanovených) a súvisí so suverenitou ľudu, resp. národa
- sekundárna (odvodená) legitimita – od nositeľov primárnej legitimity, od ktorých je závislé ustanovenie a usporiadanie štátnych orgánov a ich právomoci v danom štáte na jednej strane a na strane druhej akceptácia usporiadania štátu a štátneho režimu (metódy vládnutia) ako správne, dobré, ústavné a zákonné, ktoré je potrebné rešpektovať, t. z., že sekundárna legitimita v sebe zahŕňa:
  - ústavno-právny charakter, ktorý hovorí, že moc štátu musí prameniť zo zdroja moci, t.j. ľudu a národa a
  - občiansko-právny charakter – moc ustanovená legitímnym spôsobom musí byť tými, ktorí ju ustanovili akceptovaná a rešpektovaná.

Ak hovoríme o tom, že moc je ustanovená legitímnym spôsobom, resp. moc je legitímna, máme na mysli tú situáciu, kedy je odvodená a transponovaná od ústavne uznaného zdroja moci, ktorým sú v demokratických štátoch občania, k jej držiteľom, resp. reprezentantom[5].

Problém konsenzu, teda tzv. disharmónia, v primárnej legitimite môže nastať najčastejšie v tých prípadoch kedy práva a slobody osoby sú obmedzené a jej zástupca, a to zákonný alebo ustanovený, rozhoduje o právnych úkonoch podľa svojho rozhodnutia a neberie ohľad a názor tej osoby, ktorú zastupuje. Vtedy nejde o prejavenie názoru zastúpenej osoby, ale jej názor a právo sú v tomto momente potláčané. Takáto osoba má v rôznych právnych poriadkov najčastejšie možnosť obrany a ochrany prostredníctvom podania návrhu na zmenu takto porušujúcej osoby. Problém je tu však iný, a to ten, že tieto osoby to často a ťažko nevedia dokázať, keďže sú pozbavené niektorých práv a slobôd, a preto ostáva tento problém v spoločnosti nepovšimnutý a neriešený.

Pri sekundárnej legitimite je to už však iné. Tu môže k disharmónii dôjsť vo viacerých smeroch, no minimálne v dvoch, a to po ústavno-právnej stránke a občiansko-právnej stránke. Po ústavno-právnej stránke môže problém konsenzu v štáte nastať vtedy, keď moc štátu nepramení zo zdroja moci, t.j. ľudu alebo pramení z tzv. „umelo vykonštruovaného ľudu“ (zoskupenie ľudí – niekedy aj podplatených - so zhodnými názormi, ktoré však nezastupujú názor väčšiny). V takomto prípade však nemôže byť reč o demokratickom, a to už vôbec nie o právnom štáte, ale možno o štáte oligarchickom alebo inej forme štátu. Zložitejšie je to pri situácii, pri ktorej reprezentanti moci, na ktorých má byť moc transponovaná predstierajú alebo sa skrývajú za účely, ktoré sú schopné presvedčiť zdroj moci tak, že to čo hlásali ani nesplnia. Vtedy má zdroj moci (ale aktívny) aktívnu moc a aj prostriedky (napr. referendum na zvrhnutie takejto moci a zbavenie reprezentantov ich právomocí.

Ako prvý problém konsenzu po občiansko-právnej stránke možno vidieť v tom, že nebola dobrá, ústavná a zákonná primárna legitimita – napr. tak ako je to naznačené vyššie a s tým súvisiaci druhý problém konsenzu tohto princípu, ktorý tkvie v tom, že usporiadanie štátu a štátneho režimu by nebolo zo strany ľudu a národa akceptované a teda

5 Prusák J.: Teória práva, Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK, Bratislava 2001, ISBN 80-7160-146-2 , str. 69

nemôže byť ani od neho očakávané, že takéto usporiadanie, vrátane právnych noriem nim vydaných, bude alebo by bolo riadne rešpektované.

Teda opäť sa dostávame na začiatok, a to k prvému a nosnému princípu, ktorým je suverenita ľudu a národa, od ktorej sa odvíja aj princíp legitimity.

S legitimitou je úzko spiatá aj legalita (zákonnosť), ktorú možno chápať v širšom a užšom význame. Širší význam legality je v striktnom a bezvýnimočnom výkone moci na základe zákonov a ústavy. Podľa Prusáka užší význam legality tkvie v transponovaní moci z ľudu a národa na reprezentantov moci, t.j. štátne orgány a ich právomoc[6].

O disharmónii v princípe legality môžeme hovoriť na individuálnej úrovni, alebo skupinovej. O individuálnej úrovni môžeme hovoriť vtedy, keď sa jednotlivcom niečo v spoločnosti nepáči, a to či už z dôvodu objektívneho (napr. usporiadanie štátu, keďže bol opačného názoru ako ústavná a zákonná väčšina ľudu a národa), ktorý môže byť aj dôvodom skupinovým alebo subjektívneho (niekto bol ukrátený alebo pociťuje, že bol ukrátený na svojich právach a slobodách nesprávnym rozhodnutím štátnej moci). Pre tieto individuálne prípady, keďže sa pri transponovaní a formovaní štátu a s ňou spiatou mocou nedá „výjsť v ústrety" všetkým osobám, a preto právny systém v najvyššej možnej právnej norme, t.z. na Slovensku a vo väčšine právnych štátov v ústave či ústavných zákonov, ponúka a garantuje „obranné" prostriedky akými sú napr. *petičné právo*[7] – vrátane podávania žalôb, sťažností alebo iných návrhov alebo *právo na odpor*[8], kde tento prostriedok možno použiť aj pri disharmónii skupinových práv a slobôd popri prostriedku, resp. *práva na štrajk*[9]. Príkladom skupinovej disharmónie môže byť napr. že štátna moc, a to je jedno či výkonná, zákonodarná alebo súdna prostredníctvom jej rozhodnutí, jednej profesii zlepší podmienky (pracovné alebo platové alebo ich kombinácia) a tej istej profesii v inom regióne alebo v inom sektore nie a je jedno z aké dôvodu, čím jednak dochádza k porušeniu princípu rovnosti, ale zároveň diskriminácii, ale nie ku konsenzuálnej legalite, pretože moc transponovaná na štátne orgány nebola transponovaná za účelom porušovania práv a slobôd iných, resp. ne/zvýhodňovania iných.

Princíp legality môže v rôznych formách vlády, najmä socialistických naraziť, na iné princípy (napr. ekonomické), s ktorými sa dostane do kolízie, napr. princíp solidarity, ktorý možno zjednodušene načrtnúť na vyššej miere prispievania do sociálneho systému štátu bohatými ako chudobnými vrstvami štátu. Tu by sa mohli tí bohatí obraňovať, že to nie je legitímne pretože aj oni sa vzdali rovnakých práv a slobôd v prospech rovnakej štátnej moci akej sa vzdali chudobní a teraz majú touto mocou mať nerovnaké postavenie a podmienky ako chudobní, teda môžu to považovať za diskriminačné voči sebe, aj keď je to legálne, lebo právne normy daného štátu to tak upravujú. Na tomto príklade vidieť, že právne princípy nie sú prepojene len navzájom, ale ovplyvňujú ich aj iné ako napr. už vyššie spomenuté ekonomické princípy, hospodárske princípy, ktoré v niektorých prípadoch majú väčšiu váhu ako právne.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že princíp legitimity a legality sú vo vnútri navzájom prepojené, lebo legalita moci je spojená s legitimitou moci, a to tak, že len legálna moc je považovaná za legitímnu moc a navonok sú tieto princíp naviazané na iné akým je napr. suverenita ľudu, ktorý má vplyv na efektivitu štátnej moci.

6 Prusák J.: Teória práva, Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK, Bratislava 2001, ISBN 80-7160-146-2 , str. 69
7 Čl. 27 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
8 Čl. 32 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
9 Čl. 37 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

DEĽBA MOCI

Ako bolo už viackrát spomenuté s legalitou a legitimitou je spojená štátna moc, ktorú je možné rozčleniť na základné trojdelenie, ktoré je publikované v známom diele Charles de Secondant Montesquieua *Duch zákonov (De l´esprit des lois 1748*), a to na:

- zákonodarnú moc,
- výkonnú moc a
- súdnu moc.

Princíp deľby moci je založený na nasledovných zásadách:

- oddelenosť moci
- nezlučiteľnosť moci
- nezávislosť moci
- nezodpovednosť moci
- rovnováha moci[10].

Začali by sme súdnou mocou, ktorá je mocou *sui generis*, pretože stojí mimo právomoci výkonnej moci a zákonodarnej moci, ako jediná nestranná a nezávislá moc, aj keď ju tieto moci ovplyvňujú právnymi normami, ktoré nemusia byť v konsenze so súdnou mocou, resp. tak ako si to súdna moc predstavuje, a tu už o konsenze nie je možné hovoriť. Súdna moc vykonávaná súdmi, ktoré sú jedinou inštitúciou, ktoré disponujú súdnou mocou. Súdnu moc definuje na Slovensku zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších právnych predpisov v ustanovení § 7 ako právomoc prejedávať a rozhodovať spory a iné právne veci ... a, okrem iného posudzujú zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej moci,... Touto cestou môže súdna moc meniť podmienky (práva a slobody) osôb. Súdnej moci sa však pridelila aj právomoc rozhodovať, resp. zrušovať právne normy, aj tie, ktoré sa týkajú jej, vydané zákonodarnou mocou, resp. tie, ktoré boli navrhnuté zákonodarnej moci výkonnou mocou. Ochranu pred nezákonnými rozhodnutiami štátnej moci reprezentované orgánmi verejnej moci na Slovensku dbajú na to v sústave súdov najmä správne súdy a ústavný súd. Tieto oprávnenia sú možnými prostriedkami, resp. mali by byť, na opravu, resp. úpravu tých právnych noriem, ktoré nie sú v štáte, dobré, správne a ústavné.

Najväčšou disharmóniou v tomto princípe práva dochádza medzi výkonnou mocou a zákonodarnou mocou neustálym bojom a snahami o „ukoristenie si“ pre tú, ktorú moc čo najviac právomocí, najlepšie všetkých. Ch. Montesquieu na tento boj vo svojom diele Duch zákonov (207) uviedol: *„Všetko by sa zvrhlo, keby jeden a ten istý človek alebo inštitúcia zložená z občanov, šľachticov alebo ľudu, vykonávali všetky tieto tri druhy moci naraz: moc vydávať zákony, moc vykonávať vládne nariadenia a moc súdiť zločiny alebo spory jednotlivcov... Keď sa chceli stať panovníci despotickými vládcami, začali teda vždy tým, že spojili vo svojej osobe všetky úrady; a viacerí európski králi všetky najvyššie funkcie.“*. Tu je jasne a zrozumiteľne načrtnutá zásada oddelenosti moci, ktorá nebýva vždy dodržiavaná.

Z tohto dôvodu by v štáte mali fungovať silné kontrolné, ale hlavne apolitické, nezávislé a špecializované mechanizmy, ktoré by tento boj medzi exekutívou a zákonodarnou mocou znižovali, najlepšie však v plnej miere eliminovali. Otázna a nejasná situácia konsenzu je v súčasnosti aj otázka nezlučiteľnosť (inkompatibilita) funkcií štátneho funkcionára, ktorý môže vykonávať svoje funkcie len v rámci v jednej moci (zákonodar-

10 Prusák J.: Teória práva, Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK, Bratislava 2001, ISBN 80-7160-146-2 , str.122

ná, výkonná alebo súdna). Ústava Slovenskej republiky umožňuje, aby štátny funkcionár vykonával mandát poslanca, ale súčasne mu neumožňuje, aby vykonával funkciu sudcu, prokurátora alebo člena vlády a naopak[11]. Tu však vzniká otázka a disharmónia keď osoba, ktorá vykonáva mandát poslanca vo verejnej správe, resp. predsedu vyššieho územného celku, čiže na nižšej úrovni na jednej strane a mandát poslanca v zákonodarnom orgáne na strane druhej. Je táto situácia možná a nie je to diskriminačné pre tých, ktorí chcú vykonávať napr. funkciu člena Európskeho parlamentu, keď sa nedovoľuje vykonávať funkciu sudcu, ale funkciu poslanca na regionálnej úrovni, t.j. na úrovni územnej samosprávy sa povoľuje? Aký je medzi nimi rozdiel v zmysle dôležitosti? Je niektorá z rozporných funkcií dôležitejšia ako tá druhá? Príklad, kde jedna osoba zahŕňa v sebe funkciu sudcu a funkciu poslanca. Náš právny poriadok pozná aj zásadu, ktorá má korene už v rímskom práve, a to, že strana sporového/nesporového konania nemôže byť sudcom toho istého sporu, čím sa zabezpečuje v prípade spáchania trestného činu poslanca a jeho oslobodenia príslušným výborom zákonodarného zboru (na Slovensku - Mandátový a imunitný výbor Národnej rady Slovenskej republiky) stíhanie pred súdom (spravodlivým a nezávislým), za predpokladu, že tento poslanec by mal byť v tejto veci aj sudcom, tak by to neprichádzalo do úvahy, lebo by nebol zabezpečený nezávislý a nestranný súdny proces. Tu by mohla byť možnosť *per analogiam* použiť ustanovenie, že ak bol poslanec vymenovaný za člena vlády Slovenskej republiky, *jeho mandát poslanca počas výkonu tejto funkcie nezaniká, iba sa neuplatňuje,* t.z, keby bol sudca vymenovaný za poslanca tak by jeho funkcia nezanikla, iba by sa neuplatňovala.

ZÁVER

V súčasnosti je ťažké v štáte vytvárať právne normy, ktoré by vyhovovali všetkým osobám, resp. občanom tak, aby sa neporušili alebo aspoň minimálne neobmedzili práva a slobody niektorých iných osôb, a tým pádom hľadanie konsenzu v princípoch a v konečnom legislatívnom procese pri tvorbe zákonov je zložité. Jedným z možných riešení na efektívne dosahovanie konsenzu a účelu právnych noriem vytváraných štátnou mocou, využívanie vo väčšej miere sociálneho konsenzu, no najmä vedeckého konsenzu, ktorý by poskytoval odborné stanoviská a názory. Nehovoríme, že tento konsenzus nie je v súčasnosti využívaný, ale hovoríme, že nie je efektívne využívaný a braný v dostatočnej miere vážne.

Horšie je to z rozhodovaním štátnej moci, ktorá vykladá a aplikuje právo nie vždy za dodržania rovnakých podmienok rovnako na tých najvyšších miestach (z. mutatis mutandis), čím sa zapríčiňuje aj nespokojnosť a disharmónia občanov v danom štáte, čo by sa v moderných právnych štátoch nemalo vyskytovať a mali by sa zabezpečiť efektívne mechanizmy, ktoré by tomu zabránili, lebo prax ukazuje, že súčasné už nie sú postačujúce či dostatočne reflektujúce na vývoj a vývin spoločnosti. Disharmónia princípov v práve a právom štáte vedie k právnej neistote medzi občanmi[12], t.j zdrojom moci na čo by mala naša spoločnosť reflektovať a uvedomiť si, že asi niečo nie je dobré, zákonné a správne a vyvstáva čoraz väčšia potreba zmeny (zvnútra, t.j. od štátnej moci a nie ako tomu býva na základe extrémnych situácií – štrajky, vzbury a iné) tak ako to v právnom štáte má byť t.j, aby to viedlo k právnej istote zdroja moci, ako jedného z mnohých ďalších princípov v prá-

11 Čl. 77 ods. 1 a čl. 109 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
12 Opetta L.: IN: Právny obzor č. 4/2008: Právna istota a predvídateľnosť súdnych rozhodnutí, str. 317-326

ve, a znovu obnoviť jeho dôveru v štátnu moc a právomoc štátnych orgánov, ktorým bola moc transponovaná.

„Preto nenecháme vládnuť človeka, ale zákon,lebo človek to robí vo svoj prospech a stáva sa tyranom,"

Aristoteles: Etika Nikomachova, 1134a, b

POUŽITÁ LITERATURA

BRŐSTL, A.: Právny štát, 1. vydanie, Košice: MEDES, 1995,ISBN 80-967-499-0-0
GERLOCH A.: Teórie práva, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2007, ISBN 978-80-7380-233-2, str. 315
HARVÁNEK, J. a kol.: Teorie práva, Plzeň: Aleš Čenek 2008, ISBN 978–80–7380–104–5
ONDRIA P., ŠIMOŇÁK V.: O práve, štáte a moci, Professional publishing 2011, ISBN 978-80-7431-070-6, str. 222
OTTOVÁ E.: Teória práva, Heuréka 2006, ISBN 80–89122–37–X, str. 296
PRUSÁK J.: Teória práva, Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty UK, Bratislava 2001, ISBN 80-7160-146-2, str. 331

Právne normy

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších právnych predpisov

Články

OPETTA L.: IN: Právny obzor č. 4/2008: Právna istota a predvídateľnosť súdnych rozhodnutí, str. 317-326

SUMMARY

The whole article is analyzing the question of consensus in the three basic and elementary law principles and it´s impact on the rule of law. The article is showing not all problems of consensus in the law principles but only chosen. First is that the all powers in the state are from the people, not from the state itself, as the some politics may think. Second law principles is focusing on the chosen problems of consensus is calling legitimacy and legality. Third and the last part of the article is dealing with the problem of the principle of the separate power in the state and the conflicts of consensus inside.

Kontaktné údaje:
JUDr. Jozef Furťo
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Tomášikova 20,
821 08 Bratislava
jozef.furto@gmail.com

OCHRANA DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA-EKONOMICKÝ ASPEKT SPOLOČENSKEJ ZODPOVEDNOSTI

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY-ECONOMIC ASPECT OF SOCIAL RESPONSIBILITY

Dr. Ľudovít Galbavý / PhD. JUDr. Ivan Podhorec, PhD.

Kľúčové slová: autorské právo, autorský zákon, duševné vlastníctvo, licenčná zmluva, sublicencia, plagiátorstvo

Key words: Copyright, Copyright Act, intellectual property, licencing agreement, sublicense, plagiarism

ÚVOD

Autorské právo patrí do oblastí práv duševného vlastníctva. S účinnosťou od 1. januára 2004 platí zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 618/2003 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon), ktorý nahradil dovtedy platný autorský zákon č. 383/1997 v znení neskorších predpisov. Cieľom novej úpravy bolo zladiť úroveň ochrany so súčasným vysokým štandardom v krajinách s rozvinutou trhovou ekonomikou. Snahy o zladenie ochrany práv duševného vlastníctva na medzinárodnej a regionálnej úrovni sa zintenzívnili najmä v súvislosti s rozvojom jednotného trhu, voľným pohybom tovarov a služieb a predmetov chránených právami duševného vlastníctva, ktoré sú ovplyvňované neustálym rozvojom nových technológií umožňujúcich šírenie diel v nehmotnej podobe cez hranice štátov.

Pojem autorské právo sa využíva v dvojakom zmysle a to v objektívnom a subjektívnom. V objektívnom zmysle rozumieme pod autorským právom „súbor právnych noriem upravujúcich spoločenské vzťahy vznikajúce z tvorby a spoločenského uplatňovania literárnych, vedeckých a umeleckých diel“, pričom nejde len o právne normy ale aj o ustanovenia pochádzajúce z iných právnych predpisov. Pojem autorské právo v subjektívnom zmysle sa chápe ako „súhrn oprávnení prislúchajúcich autorovi k nim vytvorenému dielu.“

Rímske právo a občianske právo hmotné venuje pozornosť vlastníctvu a vlastníckemu právu. Keďže sa stretávame s pojmom „duševné vlastníctvo“, vynára sa predovšetkým logická otázka, aký je v našom teoretickom a pozitívno – právnom chápaní vzťah medzi „vlastníctvom“ v už známom (t.j. v tradičnom rímsko – právnom i v súčasnom občiansko – právnom) význame a „duševným vlastníctvom“. Zatiaľ čo vlastnícke právo v tradičnom chápaní je výlučne majetkové právo a svojou povahou je vnútorne jednotné, duševné vlastníctvo nemá iba majetkový aspekt, ale v podstatnej miere sa s ním spájajú aj osobnostné vzťahy.

Prvý základný rozdiel medzi vecným vlastníctvom a duševným vlastníctvom, teda treba vidieť v charaktere právnych vzťahov, ktoré pod jedným a pod druhým vlastníctvom máme na zreteli.

Druhý základný rozdiel medzi vlastníctvom v tradičnom chápaní a duševným vlastníctvom je v povahe ich predmetu. Zatiaľ čo predmetom vlastníctva v prvom zmysle sú hmotné predmety – veci, predmetom duševného vlastníctva sú právne objekty odlišnej povahy, pre ktoré sa však v slovenskej právnej terminológií dosiaľ neustálil jediný všeobecne prijímaný názov. Možno sa stretnúť najmä s ich pomenovaniami „nehmotné dobrá", „nehmotné statky", prípadne „ideálne objekty".

Rozdielu v povahe právnych vzťahov a rozdielu v povahe predmetu logicky zodpovedá aj tretí základný rozdiel medzi jedným a druhým vlastníctvom, a to rozdiel v obsahu v subjektívnych práv, ktoré sa viažu na vecné vlastníctvo a duševné vlastníctvo.

Osobitnú ochranu duševného vlastníctva nepoznal ani najvyspelejší právny poriadok v staroveku, právo antického Ríma. V antickej rímskej spoločnosti však bolo rozšírené neoprávnené prisvojovanie si autorstva cudzích recitovaných básnických diel, na ktoré ich skutoční autori často reagovali ironizujúcimi veršami. Najznámejšími z nich boli *Vergílius* a *Martialis*. Druhému z nich sa pripisuje prvé použitie slova „plagium", ktoré v rímskom práve znamenalo „krádež ľudí" (uvedenie človeka do stavu faktického otroctva, t.j. prisvojovanie si rodinnej moci nad slobodným alebo cudzím otrokom) vo voľnejšom, širšom zmysle. Z rímskoprávneho plagia sa vyvinul dnešný pojem plagiát.

Konštatovanie neexistencie osobitnej ochrany duševného vlastníctva sa zhodne týka aj obdobia stredoveku, ktorý sa vyznačoval cechovou organizáciou výroby a obchodu. Chránil skôr tradičné výrobné postupy ako prevratné nové technické novinky. V privilégiách, ktoré udeľovali panovníci alebo vrchnosť cechovo neviazaným remeselníkom a obchodníkom, možno vidieť zárodočné formy výlučných práv na predmety „duševného vlastníctva".

Ako významné medzníky v smere k ustanoveniu národnej a neskôr aj medzinárodnej právnej ochrany duševného vlastníctva možno uviesť najmä tieto:

- dekrét o ochrane vynálezov na území Benátskej republiky z roku 1474, ktorý sa pokladá za prvý patentovaný zákon
- štatút anglického kráľa Jakuba I. o monopoloch (1623 – 1624)
- štatút anglickej kráľovnej Anny (1709 – 1710)
- francúzske zákony (1791 – 1793) pre oblasť autorského práva a priemyselných práv
- zákon francúzskeho kráľa Ľudovíta XV. z roku 1787 o ochrane priemyselných (vkusových) vzorov (v dnešnej terminológii dizajn)
- nemecký zákon z roku 1891 o úžitkových vzoroch
- v druhej polovici 20 storočia pribudli medzi predmety duševného vlastníctva nové vyšľachtené odrody a plemená ako aj topografie polovodičových výrobkov.

PRISPÔSOBENIE ZÁKONOV PRE OBLASŤ DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA K POŽIADAVKÁM TRHOVEJ EKONOMIKY PO ROKU 1989

Náš legislatívny vývoj v oblasti práva duševného vlastníctva po roku 1989 bol veľmi intenzívny a dynamický. Najzásadnejšie zmeny sa uskutočnili hneď v roku 1990, keď bola prijatá novela autorského zákona, novela zákona o periodickej tlači a ostatných hromadných informačných prostriedkov a aj nový zákon o vynálezoch, priemysel-

ných vzoroch a zlepšovacích návrhoch. Od roku 1991 sa začal rozvíjať aj duálny systém rozhlasového a televízneho vysielania a spolu s ním aj u nás predtým neznáme mediálne právo, v roku 1997 nový zákon o ochranných známkach, veľmi problematický nový autorský zákon a rovnako problematický zákon o kolektívnej správe práv podľa autorského zákona, v roku 2001 novela zákona o ochranných známkach, nový patentový zákon a nový zákon o reklame, v roku 2003 nový zákon o označeniach pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov a nový autorský zákon. Spolu s týmto výpočtom treba mať na zreteli aj celý rad ďalších súvisiacich zákonov a vykonávacích predpisov.

Napriek tomu, že najmä autorské právo, tzv. práva príbuzné autorskému právu a mediálne práva poznačili aj veľmi problematické legislatívne výstupy, možno konštatovať, že v rámci personálnej možnosti Slovenskej republiky sa urobilo veľa preto, aby náš štát už pred vstupom do Európskej únie preukázal svoju spôsobilosť chrániť na svojom teritóriu výlučné práva na duševné vlastníctvo nielen svojich domácich, ale rovnako aj zahraničných nositeľov týchto práv v súlade s medzinárodnými a osobitne európskymi štandardmi. (Ján Lazar a kol., 2006)

Dialo sa to pod vplyvom európskych harmonizačných smerníc, ktoré do oblasti duševného vlastníctva zasahujú vo veľmi širokej miere, ale aj pod vplyvom ďalších medzinárodných nástrojov, prijatých najmä v rámci Svetovej organizácie duševného vlastníctva (WIPO), Svetovej obchodnej organizácie (WTO) a Európskej patentovej organizácie (EPO).

SUBJEKT AUTORSKÉHO PRÁVA

V oblasti autorského práva je základným právnym subjektom autor (z lat. auctor – pôvodca), t.j. tvorca literárneho, vedeckého alebo umeleckého diela. Autorom môže byť iba fyzická osoba, lebo iba fyzická osoba je spôsobilá tvorivej činnosti. Právnická osoba je iba juristickou konštrukciou a ako taká nikdy nemôže byť „autorom“ – tvorcom autorského diela, hoci môže byť nositeľom odvodených autorských práv na vytvorené autorské dielo, či už priamo na základe zákona, alebo, a to najčastejšie, na základe zmluvného prevodu v rozsahu prípustnom zákonom ich nadobudnutím od autora, ako pôvodného subjektu týchto práv.

V súvislosti so slovom „autor“ treba upozorniť aj na to, že dnes ho používame výlučne na označenie tvorcu literárneho, umeleckého alebo vedeckého diela podľa autorského zákona. V minulosti sa toto označenie používalo aj v oblasti priemyselných práv (autor objavu, autor vynálezu, autor priemyselného vzoru, autor zlepšovacieho návrhu), čo v praxi viedlo ku konfúznostiam. Od roku 1990 sa v oblasti priemyselných práv na výsledky tvorivej činnosti používa všeobecné označenie „pôvodca“, čo tiež terminologicky problém dôkladne nerieši, avšak predsa len legislatívne jasnejšie normuje relevantnú terminológiu aspoň v tom, že „autorom“ za platného stavu rozumieme len „autora diela“ a teda ani autorské právo si nemožno zamieňať s vynálezcovským právom, ako sa to vzhľadom na predchádzajúce konfúzne používanie názvu „autor“ v praxi často dialo.

Nepochybne však treba uvítať ustanovenie § 6 ods. 1 autorského zákona, podľa ktorého „Autorom je fyzická osoba, ktorá dielo vytvorila“.

PREDMET AUTORSKÉHO PRÁVA

Predmetom autorského práva sú diela ako výsledky tvorivej duševnej činnosti, ktoré majú formu ustanovenú autorským zákonom, ak zároveň nie sú vylúčené z autorskoprávnej ochrany podľa paragrafu 7 ods. 3 uvedeného zákona. Platná právna úprava neobsahuje definíciu diela, teória práva však predmet autorského práva definuje ako výsledky tvorivej duševnej činnosti človeka, ktoré sú objektívne vnímateľne ľudskými zmyslami a ktoré majú literárnu, vedeckú alebo umeleckú formu. Podľa platnej právnej úpravy sa ustanovenia zákona vzťahujú na dielo:

- autora, ktorý je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo má na jej území trvalý pobyt, alebo
- zverejnené v Slovenskej republike bez ohľadu na štátne občianstvo alebo trvalý pobyt jeho autora
- chránené v Slovenskej republike podľa medzinárodných zmlúv alebo dohôd, ktorými je Slovenská republika viazaná a ktoré boli vyhlásené spôsobom ustanoveným v osobitnom zákone, teda Slovenská republika ich ratifikovala a boli zverejnené v Zbierke zákonov.

Z uvedeného vyplýva, že sa uplatňuje zásada teritoriálnej pôsobnosti autorsko-právnej legislatívy, z ktorej vyplýva, že slovenská právna úprava sa aplikuje aj na práva zahraničných autorov, ak sa ich diela stávajú predmetom použitia na území Slovenskej republiky.

Predmetom autorského práva je literárne a iné umelecké dielo a vedecké dielo**,** ktoré je výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora, najmä:

- slovesné dielo a počítačový program,
- ústne podané, predvedené alebo inak vykonané slovesné dielo, najmä prejav a prednáška,
- divadelné dielo, predovšetkým dramatické dielo, hudobno – dramatické dielo, pantomimické dielo a choreografické dielo, ako aj iné dielo vytvorené na zverejnenie,
- hudobné dielo s textom alebo bez textu,
- audiovizuálne dielo, predovšetkým filmové dielo,
- maľba, kresba, náčrt, ilustrácia, socha a iné dielo výtvarného umenia
- fotografické dielo,
- architektonické dielo, predovšetkým dielo stavebnej architektúry a urbanizmu, dielo záhradnej a interiérovej architektúry a dielo stavebného dizajnu,
- dielo úžitkového umenia,
- kartografické dielo v analógovej alebo inej forme.

Predmetom autorského práva je aj súborné dielo, najmä zborník, časopis, encyklopédia, antológia, pásmo, výstava alebo iná databáza, ak je súborom nezávislých diel alebo iných prvkov, ktorý je spôsobom výberu alebo usporiadaním obsahu výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora.

Uvedený výpočet je len demonštratívny, rozhodujúcim kritériom diela ako predmetu ochrany autorského práva je to, že dielo je výsledkom vlastnej tvorivej intelektuálnej činnosti autora (duševnej tvorivosti) a aby bolo vyjadrené zmyslami vo vnímateľnej podobe, pričom nie je podstatná forma jeho stvárnenia (slovom, písmom, náčrtom a pod) ani to, či bolo vyjadrené pominuteľne, alebo hmotne zachytené na nosiči.

Ochrana sa vzťahuje tak na diela vytvorené jedným autorom, ako aj na diela vytvorené dvoma a viacerými autormi spoločne (spoluautorské a spoločné diela), na diela pôvod-

né, spracované, preložené a adaptované, na diela označené menom a priezviskom autora, pseudonymom autora, ako aj dielo neoznačené, anonymné.

OSOBNOSTNÉ PRÁVA

Autor má právo:

- označiť svoje dielo menom alebo pseudonymom a žiadať, aby sa tieto uvádzali na všetkých rozmnoženinách diela náležitým spôsobom pri každom použití diela na verejnosti a to podľa spôsobu použitia
- neoznačiť svoje dielo menom alebo pseudonymom
- rozhodnúť o zverejnení svojho diela
- na nedotknuteľnosť svojho diela, najmä na ochranu pred akoukoľvek zmenou alebo iným nedovoleným zásahom do svojho diela, ako aj pred hanlivým nakladaním so svojím dielom, ktoré by malo za následok narušenie jeho cti a povesti. Ak to povaha diela nevylučuje, autor má právo na autorský dohľad (autorskú korektúru) nad nakladaním so svojim dielom.

Práv uvedených v predchádzajúcom odseku sa autor nemôže vzdať, tieto práva sú neprevoditeľné a smrťou autora zanikajú.

Po smrti autora si nikto nesmie prisvojiť jeho autorstvo k dielu, dielo možno použiť len spôsobom neznižujúcim jeho hodnotu a musí sa uviesť meno autora alebo jeho pseudonym, ak nejde o anonymné dielo. Ochrany sa môže domáhať ktorákoľvek autorovi blízka osoba, a to aj v prípade, ak zanikli majetkové práva k dielu. Rovnako sa na tejto ochrany môže domáhať aj autorský zväz, profesijná komora a príslušná organizácia kolektívnej správy.

MAJETKOVÉ PRÁVA

Naopak, nie celkom vyjasneným a často problémovým aspektom autorského práva sú výhradné majetkové práva uvedené v § 18 autorského zákona. Teoretický ide vlastne o dva druhy oddelených (i keď súvisiacich práv) – jednak práva dispozičné (vzťahujúce sa na použitie diela, či už samotným autorom alebo na jeho právo na udelenie súhlasu na každé použitie diela s výnimkami upravenými v autorskom zákone) a jednak práva majetkové (zahrňujúce práva autora na odmenu za vytvorenie diela a právo na odmenu za každé použitie diela s výnimkami, ktoré ustanovuje autorský zákon, ako aj právo na náhradu odmeny v zákonom stanovených prípadoch). Odhliadnuc od týchto teoreticko-právnych otázok, zákon medzi výhradné majetkové práva zaraďuje právo autora použiť svoje dielo a právo autora udeľovať súhlas na každé použitie diela, najmä na:

- vyhotovenie rozmnoženiny diela
- verejné rozširovanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva
- verejné rozširovanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny nájmom alebo vypožičaním
- spracovanie, preklad, adaptáciu diela
- zaradenie diela do súborného diela
- verejné vystavenie diela

- verejné vykonanie diela
- verejný prenos diela

Uvedené práva udelením súhlasu autora na použitie diela nezanikajú, autor je len povinný strpieť použitie diela inou osobou v rozsahu ním udeleného súhlasu.

Tieto majetkové práva trvajú počas autorovho života a 70 rokov po jeho smrti. Podľa trvania majetkových autorských práv možno teda dielo použiť

- so súhlasom autora alebo iného oprávneného subjektu, tzv. zmluvná licencia
- v prípadoch ustanovených v autorskom zákone v § 24 až 37, tzv. zákonné licencie
- na základe právoplatného rozhodnutia súdu.

ZAMESTNANECKÉ DIELO

Majetkové práva autora k zamestnaneckému dielu vykonáva vo svojom mene a na svoj účet zamestnávateľ, ak nie je dohodnuté inak. Zamestnávateľ môže právo výkonu majetkových práv autora postúpiť tretej osobe len so súhlasom autora, to neplatí, ak ide o predaj podniku alebo samostatnej organizačnej zložky podniku.

Smrťou zamestnávateľa alebo zánikom zamestnávateľa oprávneného vykonávať majetkové práva autora k zamestnaneckému dielu, ktorý nemá právneho zástupcu, právo výkonu majetkových práv zamestnávateľa zaniká a majetkové práva k zamestnaneckému dielu vykonáva autor.

Ak zamestnávateľ vykonáva majetkové práva autora k zamestnaneckému dielu, platí, že autor udelil súhlas na zverejnenie tohto diela, ako aj na to, aby zamestnávateľ toto dielo uvádzal na verejnosti pod svojim menom, ak nie je dotknuté inak, osobnostné práva autora k zamestnaneckému dielu inak nie sú dotknuté. Počas výkonu majetkových práv autora k zamestnaneckému dielu zamestnávateľom je autor povinný zdržať sa výkonu majetkových práv k tomuto dielu. Ochrana autora vo vzťahu k používateľom jeho autorského diela je v autorskom zákone daná a spočíva najmä v tom, že autor má výhradné právo rozhodovať o nakladaní s dielom, t.j. rozhodovať o tom, kto, akým spôsobom a v akom rozsahu bude jeho dielo používať. Aj to bol jeden z dôvodov, prečo sa do autorského zákona zaviedla licenčná zmluva, ktorú musí objednávateľ resp. používateľ autorovho diela uzavrieť buď súčasne so zmluvou o vytvorení autorského diela alebo po momente vytvorenia autorského diela, aby mohol toto autorské dielo používať.

LICENČNÁ ZMLUVA V AUTORSKOM ZÁKONE

Prijatím autorského zákona v oblasti záväzkového práva autorského sa zavádza licenčná zmluva. Zákonodarca teda aj pre oblasť autorského práva zavádza jednotný zmluvný typ – licenčnú zmluvu a terminologicky ju tak zjednocuje s existujúcou úpravou licenčnej zmluvy na predmety priemyselného vlastníctva podľa Obchodného zákonníka. Licenčnou zmluvou v zmysle autorského zákona autor udeľuje nadobúdateľovi súhlas na použitie diela. V autorskom zákone licenčná zmluva priamo nadväzuje na zmluvu o vytvorení diela. Keďže zmluva o vytvorení diela sa uzaviera v čase, keď dielo ešte nie je vytvorené, možno konštatovať, že sa uzaviera práve na účely vytvorenia takéhoto diela. Podľa § 39 ods. 6 autorského zákona objednávateľ má právo použiť autorské dielo, vytvorené na základe zmluvy o vytvorení diela až na základe uzavretej licenčnej zmluvy.

Základným ustanovením licenčnej zmluvy je v § 40 autorského zákona, podľa ktorého licenčnou zmluvou autor udeľuje nadobúdateľovi súhlas na použitie diela. Zákon priamo v tomto ustanovení (§ 40 ods. 1 autorského zákona) uvádza, ktoré náležitosti musí licenčná zmluva obsahovať, aby bola platná. Sú to:

- spôsob použitia diela
- rozsah licencie
- čas, na ktorý autor licenciu udeľuje alebo spôsob jeho určenia
- odmenu alebo spôsob jej určenia, ak sa autor s nadobúdateľom nedohodol na bezodplatnom poskytnutí licencie.

Licenčná zmluva je zmluvou odplatnou, aby však bola zachovaná zásada zmluvnej voľnosti, zákon vo výnimočných prípadoch umožňuje jej bezodplatnosť. Deje sa tak iba v prípade, ak sa zmluvné strany na bezodplatnosti dohodli (najčastejšie na charitatívne účely).

Obsahom licenčnej zmluvy je súhlas na použitie autorského diela. Z tohto dôvodu sa odmena ako podstatná náležitosť licenčnej zmluvy poskytuje za udelenie súhlasu na požitie, nie za požitie samo ako to bolo doposiaľ.

Autorský zákon postavil licenčnú zmluvu na zásade formálnosti, ktorá pod sankciou neplatnosti vyžaduje uzavretie licenčnej zmluvy v písomnej forme. Nedodržanie písomnej formy licenčnej zmluvy má za následok absolútnu neplatnosť právneho úkonu.

SPÔSOB POUŽITIA DIELA

Spôsob použitia diela je upravený ustanovení v § 41 autorského zákona. Podľa tohto ustanovenia sa s nadobúdateľom dohodnú, na aký spôsob použitia diela autor udeľuje nadobúdateľovi licenciu. Medzi spôsoby použitia diela v zmysle § 18 ods. 2 autorského zákona patria najmä:

- vyhotovenie rozmnoženiny diela
- verejné rozširovanie originálu diela alebo rozmnoženiny predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva
- verejné rozširovanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny nájmom alebo vypožičaním
- spracovanie, preklad, adaptácia diela
- zaradenie diela do súborného diela
- verejné vystavenie diela
- verejné vykonanie diela
- verejný prenos diela

Na všetky tieto spôsoby použitia diela autor udeľuje súhlas licenčnou zmluvou. Autor však nemôže udeliť licenciu nadobúdateľovi na taký spôsob použitia diela, ktorý nie je v čase uzavretia licenčnej zmluvy známy.

DOBA POSKYTNUTIA LICENCIE

Ďalšou podstatnou náležitosťou zmluvy je čas, na ktorý je licencia poskytnutá, resp. spôsob jeho určenia. V tejto súvislosti je potrebné uvedomiť si, že licencia sa nedá poskytnúť na dobu neurčitú, nakoľko predmetom licencie sú majetkové autorské práva,

ktoré majú obmedzené trvanie. Všeobecne majetkové práva trvajú počas autorovho života a 70 rokov po jeho smrti.

SUBLICENCIA

Jedným so spôsobov využitia licencie je sublicencia. Podstatou sublicencie je to, že nadobúdateľ môže preniesť svoje práva, ktoré mu z licenčnej zmluvy vyplývajú, úplne alebo čiastočne na tretiu osobu. O tom, či je takéto postúpenie práv prípustné, rozhoduje autor, ako aj o vymedzení takéhoto oprávnenia a jeho uvedení v licenčnej zmluve. Udelenie sublicencie je vlastne prevodom užívacieho práva na tretiu osobu, takže zmluvný zákaz prevodu užívacieho práva obsahuje aj zákaz udelenia sublicencie. Doba trvania sublicencie závisí celkom prirodzene od doby trvania licenčnej zmluvy.

POSTÚPENIE (CESIA)

Iný spôsob nakladania s licenciou je jej postúpenie (cesia). Ide o tzv. obchodovanie s licenciou, pri ktorom dochádza ku zmene osoby nadobúdateľa. V záujme ochrany autora nadobúdateľ smie v súlade so zásadou osobnej viazanosti licencie postúpiť ju iba z prechádzajúcim písomným súhlasom autora. Postupník má zo zákona informačnú povinnosť voči autorovi. Musí ho bez zbytočného odkladu informovať o tom, že licenciu postúpil, ako aj o osobe postupníka. Platnosť postúpenia licencie však nezávisí od splnenia tejto informačnej povinnosti. Autorský zákon stanovuje dispozitívnu výnimku z požiadavky súhlasu k postúpeniu licencie. Deje sa tak v prospech zásady ochrany podniku, ktorého súčasťou je licencia. V takomto prípade zákonodarca uprednostňuje nakladanie s podnikom pred nakladaním s licenciou. Inými slovami licencia sleduje právny osud podniku, resp. organizačnej zložky podniku ku ktorej patrí.

ODMENA

Odmena patrí medzi podstatné obsahové náležitosti licenčnej zmluvy, na ktorých sa zmluvné strany musia dohodnúť, nakoľko podľa § 40 ods. 1 autorského zákona licenčná zmluva musí obsahovať aj odmenu alebo spôsob jej určenia, ak sa autor s nadobúdateľom nedohodol na bezodplatnom poskytnutí licencie. Vylúčiť nemožno ani odmenu v symbolickej výške, ak je zmluvnými stranami dohodnutá vážne a zrozumiteľne.

Odmena môže byť v licenčnej zmluve dohodnutá ako:

- odmena pevná – odmena je stanovená ako pevná čiastka pri uzavretí licenčnej zmluvy
- odmena výnosová – pri tomto type odmeny nadobúdateľ je so zákona povinný umožniť autorovi kontrolu príslušnej evidencie potrebnej na získanie odmeny. Autor je povinný neprezradiť získané informácie tretej osobe, ak ich nadobúdateľ označil ako dôverné. S výnosovou odmenou je na druhej strane spojená legálna povinnosť nadobúdateľa vyúčtovať autorovi odmenu v obdobiach dohodnutých v licenčnej zmluve, minimálne aspoň raz za rok.
- odmena kombinovaná – podľa predchádzajúcich bodov

PRECHOD LICENCIE A ZÁNIK LICENCIE

Autorský zákon upravuje v tomto ustanovení prechod a zánik licencie v prípade zániku právnickej osoby alebo úmrtia fyzickej osoby, ktorej bola udelená licencia. Zánikom právnickej osoby, ktorej bola udelená licencia, prechádzajú práva a povinnosti z licenčnej zmluvy na jej právneho nástupcu. Ak niet právneho nástupcu právnickej osoby, licencia zaniká. Smrťou fyzickej osoby, ktorej bola udelená licencia, prechádzajú práva a povinnosti z licenčnej zmluvy na dedičov. Ak však niet dedičov, licencia zaniká. Zánik licencie nastáva aj vtedy, ak licenčná zmluva vylúčila prechod práv a povinnosti na právneho nástupcu alebo na dediča.

PLAGIÁTORSTVO AKO PROTIPRÁVNY PROTIKLAD TVORBY

Problém plagiátorstva v súvislosti s právnou problematikou tvorby patrí medzi najzávažnejšie otázky. Je skoro taký starý ako tvorba sama, keďže jeho podstatou je „kradnutie cudzích myšlienok". To sa dialo od pradávna a roztrpčuje skutočných tvorcov od najstarších čias. Ironizujúco na to reagoval Vergílius:

„Tieto veršíky som ja zložil, iný prijal pocty. A tak vy, vtáčiky, nehniezdite pre seba. A tak vy, ovečky, nedávate pre seba. A tak vy, včielky, neznášate med pre seba. A tak vy, volky, neťaháte pluhy pre seba." (Ján Lazar a kol., 2006, str. 442)

Ešte výsmešnejšie reagoval vo svojej prvej knihe epigramov Martialis:

„Odporúčam ti, Quintiano, naše knižky, ak ich ešte stále možno nazvať našimi, ktoré verejne predčítava tvoj básnik: ak nariekajú nad ťažkým otroctvom, príď ako ich obhajca a daj dostatočnú garanciu, a ak ten sa nazve pánom, povedz, že sú mojimi a že boli prepustení na slobodu. Ak to zavoláš tri – štyri razy, spôsobíš hanbu zlodejovi." (Ján Lazar a kol., 2006, str. 442)

Potláčanie plagiátorstva by malo byť podstatnou súčasťou právnej ochrany literárnych, vedeckých, umeleckých, ale takisto technických tvorcov.

So samým charakterom tvorby však súvisí zložitosť pojmového vymedzenia plagiátu ako protiprávneho konania. Každá tvorba totiž predpokladá isté osvojenie si výsledkov predchádzajúcej tvorby iných tvorcov. Nie každé použitie cudzích tvorivých výsledkov možno pokladať za plagiátorstvo, najmä v spojitosti s právom autora na nedotknuteľnosť diela. Aj právo samo ponúka viacero možností legitímneho nadväzovania na cudziu autorskú tvorbu, či už v právne náležitej forme citácií, spracovania a pod. V oblasti technickej tvorby takisto jestvujú legitímne možnosti ďalšieho zdokonaľovania dosiahnutých technických riešení.

Na základe rozmanitých pokusov o vymedzenie súčasného právneho významu slova plagiát budeme toto slovo chápať v najširšom zmysle a rozumieť ním neoprávnené prisvojovanie si autorstva či pôvodcovstva akéhokoľvek tvorivého výsledku a nepravdivé vydávanie ho za svoj vlastný. Plagiát je zásahom predovšetkým do osobnostnej zložky subjektívnych práv tvorcu, t.j. do jeho práva na autorstvo (pôvodcovstvo). Ekonomické používanie plagiátu je však zároveň aj porušením výlučných majetkových práv, ktorých pôvodným subjektom je skutočný tvorca.

POUŽITÁ LITERATURA

BIDGOLI, Hossein. 2006. Handbook of Information Security. Information Warfare, Social, Legal, and International Issue, and Security Foundations, Vol. 2. 1. Vydavateľstvo London, Wiley Europe 2003, p. 978. ISBN 0-471-64831-0

BIDGOLI, Hossein. 2006. Handbook of Information Security. Information Warfare, Social, Legal, and International Issue, and Security Foundations, Vol. 3. Vydavateľstvo London, Wiley Europe 2003, p. 978. ISBN 0-471-64833-7

DIETZ, Adolf: Francúzsky dualizmus a nemecký monizmus v autorskom práve – iba zdanlivý protiklad? In: Právny obzor, roč. 88, č. 01/2005, s.03-12, ISSN 0032-6984

FEKETE, Imrich: Autorský zákon s komentárom. In: Poradca, č. 11-12/2004, s. 19-106, ISSN 1335-1583

GALÁTOVÁ, Eva. 2002. Medzinárodné predpisy priemyselnoprávnej ochrany. Banská Bystrica: Vydal Úrad priemyselného vlastníctva, 2002, p. 380, ISBN 80-88994-20-9

GREGUŠOVÁ, Daniela – CHLIPALA, Miroslav: Licenčné zmluvy v novom autorskom zákone. In: Dane a účtovníctvo v praxi, č. 09/2004, s. 21-24, ISSN 1335-7034

LALÍKOVÁ, L. : Európska sieť podnikov - nový záväzok Európy pre malé a stredné podniky. In: Duševné vlastníctvo, roč. XII., č.2/2008, str.30-31, ISSN 1335-2881

LAZAR, Ján. 2006. Občianske právo hmotné. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006, p. 600, ISBN 80-8078-084-6

LAZAR, Ján. 2004. Základy občianskeho hmotného práva. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2004, p. 557, ISBN 80-89047-89-0

MORAVČÍKOVÁ, Andrea: Autorské práva k počítačovým programom v oblasti verejného obstarávania. In: Bulletin Slovenskej advokácie, roč. 14, č. 04/2008, s. 4-7, ISSN 1335-1079

MORAVČÍKOVÁ, Andrea: Účinnosť jednostranného udelenia licencie podľa platného autorského zákona. In: Bulletin Slovenskej advokácie, roč. 14, č. 05/2008, s. 19-23, ISSN 1335-1079

MIŠČÍKOVÁ, R. – VOJČÍK, P. 2004. Základy práva duševného vlastníctva. 1. vyd. Košice: TYPOPRESS, 2004, p. 342, ISBN-80-89089-22-4

ŠVIDROŇ, J. - TELEC, I. : Aktuálne úlohy autorského práva v Slovenskej republike a v Českej republike pri vstupe do Európskej únie. Vedecký seminár ÚŠaP SAV, 30. september 2004, Bratislava. In: Právny obzor, roč. 88, č. 2-3/2005, s.166, ISSN 0032-6984

ŠVIDROŇ, Ján: História práva duševného vlastníctva na území Slovenska. In: Právny obzor, roč. 90, č. 062007, s. 473-497, ISSN 0032-6984

ŠVIDROŇ, Ján: Tvorba vedeckého systému práva duševného vlastníctva l. časť: Obdobie pred rokom 1989. In: Právny obzor, roč. 91, č. 05/2008, s. 416-426, ISSN 0032-6984

ŠVIDROŇ, Ján. 2000. Základy práva duševného vlastníctva. 1 vyd. Bratislava: JUGA, 2000, p. 252, ISBN 80-85506-93-9

TULÁČEK, Jan: Bezdúvodné obohacení podle autorského zákona. In: Bulletin advokacie, č. 07-08/2008, s. 35-38, ISSN 1210-6348

VAŇKOVÁ, Eva – WINTER, Filip. 2005. Zakázané formy reklamy. Praha: Nakladatelství Forum, 2005

VOZÁR, Jozef: Autorské aspekty tvorby a využívania audiovizuálnych diel. In: Právny obzor, roč. 88, č. 02-03/2005, s. 178-186, ISSN 0032-6984

ZÁMOŽNÍK, Jozef: Vybrané aspekty licenčných zmlúv na shareware a freeware a ich kontraktácie podľa slovenského práva. In: Právny obzor, roč. 88, č. 02-032005, s. 248-254, ISSN 0032-6984

Zborník z konferencie duševné vlastníctvo na Slovensku II. Zostavila Ing. Eva Galátová, vydal ÚPV SR Banská Bystrica, 2002, 155str., ISBN-80-88994-15-2

Zborník z konferencie duševné vlastníctvo na Slovensku IV. Zostavila Ing. Beáta Pôbišová, ÚPV SR Banská Bystrica, 2004, 124str., ISBN-80-88994-36-5
Zborník z konferencie duševné vlastníctvo na Slovensku V. (ku Svetovému dňu duševného vlastníctva). Zostavila: Ing. Pôbišová B., vydal ÚPV SR Banská Bystrica, tlač ŠEVT a.s., Bratislava, 2005, 197 strán, IBSN 80-88994-43-8

SUMMARY

When speaking of intellectual property, Slovak republic is bound by many international commitments that were to be complied with in order to harmonize legal protection level in Slovakia with the international one and to preserve enforcement of this protection towards own and foreign copyright and kinship rights. Slovak republic has committed itself to provide at least the same protection regime to domestic right proprietors as well as to the foreign proprietors, who are entitled to receive it. The European structures integration would have been more complicated, if no effective intellectual property protection would be guaranteed.

All the developed world countries being able to appreciate cultural assets resulting from human creativity on national level pay appropriate attention to copyright protection. This is being proven by international conventions and bilateral treaties on copyright that Slovak republic binds to follow.

Kontaktné údaje:
Dr. Ľudovít Galbavý, PhD.
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva,
Kraskova 1, 949 74 Nitra
lgalbavy@ukf.sk

JUDr. Ivan Podhorec, PhD.
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva,
Kraskova 1, 949 74 Nitra
ipodhorec@ukf.sk

ROZHODOVANIE ÚSTAVNÉHO SÚDU *CONTRA LEGEM* V SPOROCH SÚKROMNÉHO A VEREJNÉHO PRÁVA[1]

THE CONTRA LEGEM DECISION MAKING OF THE CONSITUTIONAL COURT IN THE DISPUTES OF PRIVATE AND PUBLIC LAW

Mgr. Slavomíra Henčeková

Kľúčové slová: contra legem, Ústavný súd, extrémna nespravodlivosť, verejné právo, súkromné právo

Key words: contra legem, Constitutional Court, extreme injustice, public law, private law

ÚVOD

Zaoberať sa judikatúrou *contra legem*[2] *je vždy náročná* a zodpovedná úloha. Ide o tému, ktorá vzbudzuje emócie, pohráva sa s hodnotami a či chce alebo nie, dotýka sa vždy základnej otázky - *quid iuris?* Pre autora jej spracovania predstavuje výzvu nastoliť pravidlá tam, kde pravidlá nestačia a núti ho tak balansovať kdesi medzi pozitivizmom a iusnaturalizmom, resp. na hrane uvažovania o tom, čo je správne nielen podľa jeho subjektívneho názoru, ale snáď i s určitou dávkou objektivity, ak je vôbec možná. Tú objektivitu je ale potrebné hľadať vždy na pozadí reálnej situácie v spoločnosti a reálnej rozhodovacej praxe. Ťažko je totiž byť zarytým pozitivistom v hodnotovom právnom systéme, no na druhej strane je ťažko žiť v ideálnom iusnaturalistickom svete, pozerať sa naň ružovými okuliarmi s hlavou v oblakoch, keď nohami i tak musíte stáť stále len na zemi.

Počas obdobia venovania sa problematike judikovania *contra legem* som spočiatku bola idealisticky za tento jav, pretože som považovala za spravodlivejšie prihliadať na konkrétnosti jednotlivých prípadov a ísť aj proti zákonu, ak v danom individuálnom prípade vedie k nepriaznivým dôsledkom pre konkrétnych adresátov. Čím ďalej, tým viac som tento svoj názor pod vplyvom mojich učiteľov, životných skúsenosti a zrejme aj rôznych ďalších faktorov, ktoré kvôli nedostatku úprimnosti k sebe samej vlastne ani neviem vymenovať, prehodnocovala.

Tak, ako sa mení názor jednotlivca na právo, mení sa aj názor spoločnosti naň. Mení sa judikatúra, mení sa spôsob a metódy výkladu právnych predpisov. Stále viac sa však

1 Príspevok pojednáva primárne o judikatúre Ústavného súdu Českej republiky, no obdobné tendencie ako tie nižšie popísané, možno sledovať aj v judikatúre Ústavného súdu Slovenskej republiky

2 Pod judikatúrou contra legem máme na mysli rozhodovanie contra legem sed secundum ius, t.j. proti zákonu ale podľa práva, resp. zodpovedajúc úrovni princípov práva; viď BYDLINSKI, F.: Grundzüge juristischen Methodenlehre. Arbeitspapiere. Viedeň: 2003, s. 82, dostupné k 25. 12. 2013 na internetovej stránke http://www.wu.ac.at/fowi/publika/arbeitspapiere/uebergr/ap095

rozhoduje *contra legem*, resp. sa stále viac vytvára priestor súdnej moci právo nielen dotvárať, ale i tvoriť. Ide zrejme o prirodzený proces, no s minimálne jednou nevýhodou: to, čo sa nám dnes zdá ako dobrý nápad, ním zajtra nemusí byť a sami ho za taký viac nemusíme považovať. Práve preto, aby sme sami sebe zamedzili v prílišnej kreativite našich nápadov[3], vytvorili sme objektívne pravidlá správania sa na čele s normatívnymi predpismi, ktoré chceme spätne subjektívnym rozhodovaním *contra legem* prelamovať.

Cieľom tohto príspevku je načrtnúť rozdiely v judikovaní contra legem v sporoch súkromného a verejného práva, ktoré budú slúžiť ako podklad pre objektivizáciu podmienok subjektívneho rozhodovania *contra legem*.

STANOVENIE HYPOTÉZ

Dovolím si načrtnúť **dve základné hypotézy**. Prvú hypotéza vychádza z argumentácie Ústavného súdu Českej republiky (ďalej len „ÚS ČR“) ktorý stanovil, že *porušenie* noriem jednoduchého práva, *a to v dôsledku svojvôle (napr. nerešpektovaním kogentnej normy) alebo v dôsledku interpretácie, ktorá je v* ***extrémnom rozpore s princípom spravodlivosti*** *(napr. prílišný formalizmus), zakladá porušenie základných práv a slobôd.*[4] V súvislosti s touto argumentáciou v ďalších nálezoch uviedol, že *prílišný formalizmus pri výklade právnych noriem vedúci* ***k extrémne nespravodlivému záveru*** *tak znamená porušenie základných práv.*[5] Uvedený koncept na prvý pohľad pripomína Radbruchovu formulu.[6] Do úvahy je ale potrebné vziať aj to (a k tomuto názoru sa prikláňam), že Radbruchova formula riešila vzťah medzi dvoma právnymi systémami – demokratickým a nedemokratickým. Aby sme sa vyhli možnému nesprávnemu označeniu vyššie popísaného javu v rozhodnutiach ÚS ČR a alibisticky nepoužívali Radbruchovu formulu,[7] ktorá je kvôli historickým okolnostiam jej vzniku len ťažko napadnuteľná, no práve kvôli ním veľmi špecifická, **budeme v ďalšom hovoriť o koncepte negatívnej extrémnosti,** ktorý lepšie súhrnne vystihuje jav v judikatúre ÚS ČR, ktorým odôvodňuje a ospravedlňuje rozhodovanie *contra legem*. Na tomto základe postavíme druhú hypotézu.[8]

Druhá hypotéza znie, že **k negatívnej extrémnosti dochádza častejšie v sporoch verejného práva, než v sporoch súkromného práva, ale tendencia judikatúry je presne opačná – totiž ÚS ČR rozhoduje *contra legem* skôr v sporoch súkromného práva než verejného práva.** Zámerom nie je pritom kvantifikovanie takýchto prípadov, ale skôr ponúknutie ďalšieho uhla pohľadu na vec.

3 Ucelenejší text k problematike judikovania contra legem možno nájsť okrem iného v GERLOCH, A. – TOMÁŠEK, M. et al. Nové javy v práve na počiatku 21. storočia. II. Teoretické a ústavné impulzy rozvoja práva. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 25 a nasl.; MELZER, F.: Metodológia nachádzania práva. Úvod do právnej argumentácie. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 232 a nasl., ale aj ďalšie, z ktorých na niektoré odkazujeme v ďalšom texte

4 Nálezy ÚS ČR III. ÚS 224/98, III. ÚS 150/99, I.ÚS 919/09, I.ÚS 4457/12

5 Nález ÚS ČR IV. ÚS 1735/07; v náleze ÚS ČR I.ÚS 1826/11 sa vyskytujú obe argumentačné vety

6 RADBRUCH, G.: Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 1946. In HOLLÄNDER, P.: Filozofia práva. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 22.

7 Alibisticky a účelovo bola Radbruchova formula použitá napríklad v prípade ospravedlňovania snáh o zrušenie tzv. Mečiarových amnestií; dostupné na http://teorieprava.blogspot.sk/2009/11/nasi-poslanci-odbornici-na-radbrucha.html

8 V odôvodneniach ÚS ČR je totiž ako dôvod rozhodovania contra legem uvedená nie len extrémna nespravodlivosť, ale aj extrémne excesy, extrémny nesúlad, extrémne vybočenie zo všeobecných princípov spravodlivosti, extrémne prípady, iné extrémy atď.

ROZHODNUTIE ÚSTAVNÉHO SÚDU CONTRA LEGEM V SPORE Z OBLASTI SÚKROMNÉHO PRÁVA

Pozrime sa *in medias res* na konkrétne rozhodnutie ÚS ČR **III. ÚS 258/03**.[9] Týmto nálezom zrušil ÚS ČR rozsudok Najvyššieho súdu, Vrchného súdu v Prahe, Krajského obchodného súdu v Prahe, aj uznesenie Mestského súdu v Prahe, ktorým vyslovil súhlas s predajom družstevného bytu a podielu na spoločných priestoroch z majetku z konkurznej podstaty úpadcu (bytového družstva) mimo dražby. Základným argumentom pre rozhodnutia týchto súdov odôvodňujúcim zamietnutie excindačnej žaloby bolo, že zmluva o prevode vlastníctva bytu medzi sťažovateľkou a úpadcom je v zmysle § 15 ods. 1 písm. c) zákona o konkurze a vyrovnaní právne neúčinná, pretože ňou bol prevedený byt dlžníka na sťažovateľku bezplatne. Podľa § 24 ods. 1 zákona č. 72/1994 Sb. o vlastníctve bytov[10] je prevod vlastníctva družstevného bytu z družstva na členov tohto družstva bezplatný *ex lege*. Zákonná dikcia je teda jasná – bezplatný prevod predstavuje neúčinný právny úkon a daný prevod bol bezplatný. ÚS ČR mal ale iný názor a uviedol, že zmyslom ustanovenia § 15 ods. 1 písm. c) zákona o konkurze a vyrovnaní je „*zakotvením inštitútu odporovateľnosti a neúčinnosti právneho úkonu zamedziť prevodom majetku dlžníka na tretiu osobu na úkor veriteľov v prípade pochybností o jeho dobrej viere. O takýto prípad ale v prípade bezplatného prevodu bytovej jednotky podľa § 23 ods. 2 a § 24 ods. 1 zákona o vlastníctve bytov nejde. V danom prípade je totiž bezplatnosť prevodu daná nie prejavom slobodnej vôle dlžníka, ale je daná ex lege.*“ Napokon uzavrel svoju argumentáciu tým, že „*aplikácia ustanovenia § 15 ods. 1 písm. c) zákona o konkurze a vyrovnaní je totiž v predmetnej veci v rozpore s jeho účelom a zmyslom a ako takú je nutné ju odmietnuť*.“ Týmto rozhodol *contra legem* v rozpore s dovtedajšou judikatúrou všeobecných súdov a dikciou zákona, odvolaním sa na jeho intenciu.

ÚS ČR v tomto rozhodnutí *contra legem* nepoužil koncept extrémnej nespravodlivosti, ale práve nami vymedzený všeobecnejší súhrnný koncept negatívnej extrémnosti, keď konštatoval, že rozhodnutia všeobecných súdov predstavovali v danej veci ***extrémny nesúlad*** s obsahom obvyklých výkladových metód, čo nie je možné kvalifikovať inak, než ako svojvoľnú aplikáciu jednoduchého práva a tým porušenie práva na spravodlivý proces a práva na ochranu vlastníctva. Na uvedenú argumentáciu nadväzuje aj súčasná judikatúra. ÚS ČR vo svojom ďalšom rozhodnutí uviedol, že *je povolaný na prieskum ústavnoprávnych princípov, tj. toho, či nedošlo k porušeniu ústavných princípov a základných práv a slobôd účastníkov konania, či právne závery všeobecných súdov nie sú v extrémnom nesúlade so skutkovými zisteniami a či výklad práva uskutočnený všeobecnými súdmi je ústavne konformný, resp. či nebol aktom „ľubovôle“. Ústavný súd teda koriguje* ***len tie najextrémnejšie excesy***.[11]

9 Za upozornenie na tento nález v súvislosti s problematikou judikovania contra legem vďačím pánu profesorovi Pavlovi Holländerovi a jeho ochote

10 V spojení s § 23 ods. 2 tohto zákona

11 Najaktuálnejšie uznesenia ku dňu 25. 12. 2013 ÚS ČR I.ÚS 1758/13, II.ÚS 68/13, I.ÚS 3194/12, IV.ÚS 4053/12, I.ÚS 3369/12, obdobne aj uznesenie Pl. ÚS 45/13, ktorých podkladom na zamietnutie ústavnej sťažnosti bol práve ten argument, že v daných prípadoch nedošlo k extrémnemu rozporu s princípom spravodlivosti; obdobnú argumentáciu, ale naopak pre vyhovenie ústavnej sťažnosti, je obsiahnutý aj v nálezoch ÚS ČR III. ÚS 84/94, III. ÚS 269/99, IV. ÚS 570/03, IV. ÚS 2519/07, I. ÚS 731/13, I.ÚS 669/13 atď.

ROZHODOVANIE ÚSTAVNÉHO SÚDU CONTRA LEGEM V SPORE Z OBLASTI VEREJNÉHO PRÁVA

Tentokrát uvediem príklad rozhodnutia ÚS ČR *contra legem* vo verejnom práve. Známy nález ÚS ČR **III. ÚS 283/96** o zrušení uznesenia Najvyššieho súdu a rozhodnutia Ústrednej volebnej komisie **o odmietnutí zaregistrovať kandidáta pre voľby do Senátu ČR kvôli nesprávne uvedenému rodnému číslu.**[12]

ÚS ČR k tomuto rozhodnutiu uviedol, že *pokiaľ procesné právne úkony účastníkov konania obsahujú **zjavnú nesprávnosť**, je nutné dať účastníkom konania príležitosť ju odstrániť. Opakom tohto postupu je prílišný formalizmus, ktorého dôsledkom je sofistikované zdôvodnenie **zjavnej*** (možno chápať ako extrémnej – pozn. autorky) ***nespravodlivosti** alebo neprihliadnutie k zmyslu alebo účelu právnej úpravy (...).*13 V tomto prípade išlo o výklad (už v súčasnosti neexistujúceho) ustanovenia § 61 ods. 5 zákona č. 247/1995 Sb. v znení účinnom v čase rozhodovania, ktoré zakotvilo, že *ak zistí zapisovateľ obvodnej volebnej komisie, že prihláška k registrácii nespĺňa náležitosti (...), upozorní na to zmocnenca alebo nezávislého kandidáta. Až do uplynutia lehoty (...) môže zmocnenec alebo nezávislý kandidát nedostatky odstrániť.* Nedostatky nepochybne v prihláške boli, pričom neboli odstránené v určenej lehote. Napriek tomu sa ÚS ČR nestotožnil s názorom, že by bol splnený dôvod na odmietnutiu registrácie.

KOMPARÁCIA OPÍSANÝCH ROZHODNUTÍ A VYVODZOVANIE ZÁVEROV

V načrtnutých rozhodnutiach sa ÚS ČR oprel o extrémny nesúlad s obvyklými výkladovými metódami a o zjavnú nespravodlivosť v dôsledku prílišného formalizmu pri výklade právnej normy v rozpore s jej zmyslom, resp. účelom a tým odôvodnil určitý svoj exces pri rozhodovaní daných sporov. Možno polemizovať, či v oboch prípadoch išlo skutočne o rozhodnutia *contra legem,* menej už ale s tým, že šlo o rozhodnutia, ktoré nie celkom zodpovedali dikcii ustanovení právneho predpisu, no podľa názoru ÚS ČR viac zohľadňovali ich intenciu, či nároky na spravodlivosť.[14]

Ktoré z týchto rozhodnutí možno považovať za správne rozhodnutie, resp. spravodlivé rozhodnutie? Zodpovedanie tejto otázky ponechám voľnej kritickej úvahe čitateľa. V súvislosti s ňou zmienim len jeden výrok. Tomáš Sobek v poznámke na konci jedného zo svojich príspevkov uviedol ako nenápadnú, no trefnú poznámku ku koncepcii Andreia Marmora: *moralista s radosťou pripúšťa, že zákon je len zákon, ale už nepripúšťa, že jeho morálny názor je len jeho názor.*[15]

Pokiaľ ide o našu hypotézu stanovenú v úvode, že **k negatívnej extrémnosti dochádza častejšie v sporoch verejného práva, než v sporoch súkromného práva, ale tendencia judikatúry je presne opačná – totiž ÚS Českej republiky rozhoduje *con-***

12 Nesprávnosť spočívala v tom, že za lomítkom bola pred trojčíslím uvedená nula, pričom podľa vyhlášky č. 55/1976 Sb. platí, že rodné číslo osôb narodených do 31. 12. 1953 za lomítkom obsahuje iba tri číslice

13 Súvisiace nálezy k tejto veci predstavujú nálezy ÚS ČR III.ÚS 127/96 a III. ÚS 277/96

14 Podľa profesora Holländera išlo v prípade prvého rozhodnutia – čiže nálezu III. ÚS 258/03 – o rozhodnutie contra legem, konkrétne s poukázaním na účel zákona; viď HOLLÄNDER, P.: Filozofia práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 122; pokiaľ ide o druhý prípad – odmietnutie registrácie kandidáta – ten je rozhodnutím contra legem podľa Zdeňka Kühna, viď KÜHN, Z.: Aplikácia práva v zložitých prípadoch. Praha: Karolinum, 2002, s. 194; obaja autori sa k hodnoteniu týchto nálezov a ich správnosti však v daných dielach bližšie nevenovali; osobne sa prikláňam k týmto názorom, že v oboch prípadoch skutočne ide o judikovanie contra legem

15 SOBEK, T.: Úmysel zákonodarcu a skutočné právo. In GERLOCH, A.; TRYZNA, J.; WINTR, J. (eds).: Metodológia interpretácie práva a právna istota. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 86

***tra legem* skôr v sporoch súkromného práva než verejného práva**, je rovnako ťažké zaujať jednoznačné stanovisko. Verifikácia alebo naopak vyvrátenie tejto hypotézy je rovnako ako hodnotenie správnosti rozhodnutí totiž založená na subjektívnom názore hodnotiteľa (hoci podrobná štatistika by mohla priniesť zaujímavé výsledky). Subjektívne však je aj rozhodnutie sudcu v konkrétnom prípade judikovať *contra legem*. Objektívne parametre nastavené právnym poriadkom totiž už z podstaty veci nepripadajú do úvahy. Určitú dávku objektivity by tak mohla nastaviť len sama judikatúra a právna doktrína.

Ako sme už predostreli vyššie, možno z pohľadu judikatúry ÚS ČR hovoriť o koncepcii negatívnej extrémnosti. Zatiaľ čo **extrémnu nespravodlivosť (čiže jednu z variant negatívnej extrémnosti ako súhrnného označenia), t.j. inkorporáciu Radbruchovej formuly v prípadoch rozporu demokratického a nedemokratického právneho poriadku v súvislosti so zmenou režimu, je takmer nemožné poprieť a je na mieste využívať ju aj ako legitimačný dôvod pre rozhodnutie *contra legem*,**[16] k všeobecnej koncepcii negatívnej extrémnosti je potrebné sa ešte vrátiť.

Takéto súhrnné označenie koncepcie reflektuje len skutočný stav v rozhodovacej praxi ÚS ČR. Rozhodovanie *contra legem* totiž býva ospravedlňované nielen extrémnou nespravodlivosťou, ale aj inými extrémnosťami s negatívnou konotáciou a evokuje tak legitimitu ÚS ČR túto extrémnosť korigovať a odstrániť práve rozhodnutím *contra legem*. **Na rozdiel od inkorporácie Radbruchovej formuly v koncepcii extrémnej nespravodlivosti v dôsledku zmeny režimu, táto všeobecnejšia koncepcia negatívnej extrémnosti nemá žiadne opodstatnenie a žiadnu legitimitu.** Je nejasná, možno pod ňu subsumovať prakticky čokoľvek, používať ju účelovo a vlastne bez akýchkoľvek obmedzení práve v dôsledku jej vágnosti. Nie je na rozdiel od Radbruchovej formuly dostatočne zdôvodnená ani axiologicky, ani historicky, a **preto je potrebné ju** v jej všeobecnej podobe bez ďalšieho **ako takú odmietnuť.** Predstavuje totiž neprimeraný zásah do právnej istoty a jedného z jej základných aspektov – aspektu predvídateľnosti súdnych rozhodnutí.

Profesor Holländer vo svojom odlišnom stanovisku k nálezu ÚS ČR II. ÚS 229/95 hovorí, že **judikovanie *contra legem* je prípustné, len keď akceptácia procesných pravidiel vedie k zjavnej nespravodlivosti.** Obdobný záver ostatne zaujal ÚS ČR aj v našom druhom prípade III. ÚS 283/96, kedy označil za zjavne nespravodlivú práve aplikáciu ***procesných pravidiel.* Pokiaľ hovoríme o procesných pravidlách** a extrémnej nespravodlivosti pri ich aplikácii, **hovoríme vždy o verejnom práve,** keďže procesnoprávne odvetvia možno vždy zaradiť do verejného práva.[17] **Toto tvrdenie by podporovalo časť našej hypotézy, že k extrémnej nespravodlivosti dochádza viac vo verejnom práve,** keďže túto čiastkovú hypotézu možno uplatniť len vo vzťahu k verejnému právu a koncept negatívnej extrémnosti sme v zostávajúcej časti odmietli.

16 Napríklad nálezy ÚS ČR I. ÚS 281/97, IV. ÚS 78/96 In HOLLÄNDER, P.: Filipika proti redukcionizmu. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 46 a nasl.; Peter Mlsna hovorí o použití Radbruchovej formuly v situácii nástupu nového „Hitlera", zavedení totalitarizmu v štáte apod.; MLSNA, P.: Viazanosť sudcu právom a zákonom a medzery v práve a ich vyplňovanie, s. 62, dostupné k 25. 12. 2013 na http://www.mvcr.cz/soubor/spravni-pravo-lg-4-11w-mlsna-pdf.aspx; podobne aj rozhodnutie nemeckého Ústavného súdu BVerGE 23, 98 (106) – Ausbürgerung I. (1968) a rozhodnutie piateho trestného senátu z 3. 11. 1992, BGHSt 39, 1, či nález ÚS ČR Pl. ÚS 19/93 alebo rozhodnutie maďarského Ústavného súdu č. 11, 1992 (III.5.) AB. In KÜHN, Z.: Aplikácia práva v zložitých prípadoch. Praha: Karolinum, 2002, s. 175 a nasl.; Zdeněk Kühn v tejto veci v tom istom diele (s. 187) správne poznamenáva, že koncepcia Gustava Radbrucha bola na systémový stret demokratického a nedemokratického právneho poriadku, pričom bola formulovaná pomerne reštriktívne.

17 OTTOVÁ, E.: Teória práva. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 236; v súvislosti s civilným procesným právom a jeho zaradením do verejného práva aj ŠTEVČEK, M. FICOVÁ, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2

Otázka však znie, či možno rozhodovanie *contra legem* niečím odôvodniť aj v súkromnom práve. Tým najčastejším dôvodom býva **rozpor s dobrými mravmi,** ktoré predstavujú v reči ÚS ČR *príkaz sudcovi rozhodovať praeter legem či dokonca contra legem, pokiaľ ide o reprobáciu konania priečiaceho sa dobrým mravom*.[18] Nemožno kvalifikovať dané rozhodnutia ako rozhodnutia contra legem, keďže neplatnosť výkonu práva v rozpore s dobrými mravmi má oporu v zákone. Otázne ale je, či v daných prípadoch bol skutočne naplnený daný nesúlad výkonu práv s dobrými mravmi. Nepochybne však ÚS ČR vo všetkých formuloval pomerne silný príkaz všeobecným súdom rozhodovať aj contra legem bez ďalších podmienok. **Pritom v oblasti súkromného práva existujú princípy**, ktoré naopak nie sú verejnému právu vlastné. Ide najmä o princíp **autonómie vôle a rovnosti subjektov** právneho vzťahu, z ktorých vyplýva, že **subjekty právnych vzťahov si môžu svoje práva a povinností upraviť v zásade odchýlne, obaja sú v rovnakej pozícii, do daného právneho vzťahu dokonca nemusia ani vstúpiť**. No i tak pri riešení sporov vyplývajúcich z týchto vzťahov ÚS ČR stanovuje povinnosť za určitých bližšie nešpecifikovaných podmienok všeobecným súdom rozhodovať aj *contra legem* a akýmsi spôsobom neprimerane a neodôvodnene „chrániť" jedného z účastníkov daného právneho vzťahu – *pacta sunt servanda* alebo nie? Naproti tomu **v oblasti verejného práva**, kde platí **nerovnosť subjektov, prevláda kogentnosť právnych noriem,** subjekty nemôžu svoje práva a povinnosti upraviť odchýlne a často musia vstúpiť do právneho vzťahu bez ohľadu na ich vôľu, **ÚS ČR takýto prísny príkaz rozhodovať *contra legem* a chrániť „slabší" subjekt – jednotlivca, nesformuloval.**

Do budúcna je možné predpokladať tendenciu ešte väčšieho počtu rozhodnutí založených na dobrých mravoch a iných právne neurčitých pojmoch, ktoré sami o sebe nemusia byť rozhodnutiami *contra legem*, no bude v nich formulovaný príkaz ÚS ČR pre všeobecné súdy, aby rozhodovali *contra legem*. Dôvodom je najmä **nový občiansky zákonník** a jeho novo formulované základné zásady,[19] ktoré dávajú súdom viac priestoru k tvorbe práva. Nový občiansky zákonník zároveň môže prehĺbiť priepasť medzi súkromným a verejným právom (nielen) vo veci nami vymedzenej problematiky.[20] **Dovolím si preto** vo svetle týchto okolností **apelovať práve na rozhodovanie sporov v oblasti verejného práva a na aplikovanie koncepcie extrémnej nespravodlivosti v dôsledku aplikácie *procesných pravidiel*** práve vo sporoch verejného práva. Ak už máme hovoriť o hľadaní spravodlivosti, hľadajme ju tam.

Keď hovoríme o takej aplikácii procesných pravidiel, ktorá vyúsťuje až do extrémnej nespravodlivosti a preto je potrebné ju odmietnuť, prichádza nám do úvahy ešte jeden prípad. Ten, v ktorom **zákonodarca nesprávne aplikuje procesné pravidlá pri prijímaní zákonov, dôsledkom čoho je také znenie zákona, z ktorého je zjavné, že sa zákonodarca zmýlil.** Bolo by extrémne nespravodlivé takýto zákon aplikovať, preto je možné pripustiť tézu o zjavnom omyle ako ďalší z legitimačných dôvodov pre rozhodnutie *contra legem* – a to tak vo verejnom, ako aj súkromnom práve. Príkladom zjavného omylu zákonodarcu by mali pritom byť **len drobnosti skôr technického rázu – napr. zámena**

18 Z už spomínaných napríklad nálezy ÚS ČR I. ÚS 1826/11, IV. ÚS 1735/07, ale aj nález ÚS ČR I. ÚS 643/04, hoci v upravenej podobe (dobré mravy predstavujú príkaz sudcovi rozhodovať v súlade s ekvitou (haec aexuitas suggerit ..."), čo vo svojich dôsledkoch znamená nastúpenie cesty nachádzania spravodlivosti) či Pl. ÚS 34/09

19 Zákon č. 89/2012 Sb., hlava I

20 § 1 ods. 1 nového občianskeho zákonníka hovorí, že uplatňovanie súkromného práva je nezávisle na uplatňovaní verejného práva.

vylučovacej spojky za zlučovaciu.[21] **V súkromnom práve by to** za nami vymedzených podmienok **bol** zároveň **jediný legitímny dôvod pre rozhodnutie *contra legem*.**

ZÁVER

Cieľom tohto príspevku bolo ponúknuť ďalší pohľad na problematiku rozhodovania *contra legem* z pohľadu odlišných tendencií v sporoch súkromného a verejného práva. Na základe dvoch stanovených hypotéz sme vyvodili niekoľko čiastkových záverov zodpovedajúcich rozsahu, ktorý bol pre tento príspevok určený.

Prvý záver, považujúci rozhodovanie *contra legem* za súčasných (ne)podmienok za príliš subjektívny jav.

Druhý záver predstavuje inkorporáciu Radbruchovej formuly ako legitimačný dôvod rozhodovania *contra legem*, ale len v prípadoch rozporu demokratického a nedemokratického právneho poriadku v súvislosti so zmenou režimu.

Ako tretí bol sformulovaný záver odmietajúci všeobecnú, novo vymedzenú koncepciu negatívnej extrémnosti, skonštruovanú ako koncepciu reflektujúcu reálnu rozhodovaciu prax ÚS ČR.

Čiastkový štvrtý a zároveň druhý záver pripúšťajúci rozhodovanie *contra legem* bol postavený na prípadoch, keď akceptácia ***procesných*** pravidiel vedie k zjavnej, resp. extrémnej nespravodlivosti. To sa týka výlučne sporov verejného práva.

Jediný dôvod ospravedlňujúci rozhodnutie *contra legem* v sporoch súkromného práva bol odvodený zo situácie, ak zákonodarca nesprávne aplikuje procesné pravidlá pri prijímaní zákonov, dôsledkom čoho je také znenie zákona, z ktorého je zjavné, že sa zákonodarca zmýlil.

Ambíciou tohto príspevku bolo demonštrujúc na príkladoch taktiež upozorniť na niektoré odlišné tendencie v *contra legem* rozhodovaní v sporoch súkromného a verejného práva.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BYDLINSKI, F.: *Grundzüge juristischen Methodenlehre. Arbeitspapiere. Viedeň: 2003.*

GERLOCH, A.; TOMÁŠEK, M. et al. Nové javy v práve na počiatku 21. storočia. II. Teoretické a ústavné impulzy rozvoja práva. Praha: Nakladateľstvo Karolinum, 2010.

GERLOCH, A.; TRYZNA, J.; WINTR, J. (eds).: *Metodológia interpretácie práva a právna istota. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.*

HENČEKOVÁ, S: Nástroje vypĺňania medzier v práve (diplomová práca). Bratislava: PraF UK, 2013.

HOLLÄNDER, P.: *Filipika proti redukcionizmu*. Bratislava: Kalligram, 2009.

HOLLÄNDER, P.: *Filozofia práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012**.**

KÜHN, Z.: *Aplikácia práva v zložitých prípadoch*. Praha: Karolinum, 2002.

MELZER, F.: *Metodológia nachádzania práva. Úvod do právnej argumentácie. 2. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2010.

MLSNA, P.: Viazanosť sudcu právom a zákonom a medzery v práve a ich vyplňovanie.

21 Príkladom takéhoto zjavného omylu zákonodarcu je zjavne nesprávne a neúmyselné použitie spojky „alebo" namiesto spojky „a", viď KÜHN, Z.: Aplikácia práva v zložitých prípadoch. Praha: Karolinum, 2002, s. 185; ale aj rovnaký problém v náleze Ústavného súdu SR III. ÚS 274/07, viď HENČEKOVÁ, S.: Nástroje vypĺňania medzier v práve (diplomová práca). Bratislava: PraF UK, 2013, s. 44 a nasl.

OTTOVÁ, E.: *Teória práva. 2. vyd.* Šamorín: Heuréka, 2006.
RADBRUCH, G.: *Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 1946.
SOBEK, T.: Úmysel zákonodarcu a skutočné *právo*.
ŠTEVČEK, M. FICOVÁ, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012.
Nález Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 1826/11 (Ochrana vlastníckeho práva bývalej manželky)
Nález Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 281/97 (Náhrada škody spôsobená štátnymi orgánmy, prekážka rei iudicatae, záväznosť medzinárodných zmlúv)
Nález Ústavného súdu Českej republiky I.ÚS 4457/12 (Posúdenie skutkovej podstaty ublíženia na zdraví pri domácom pôrode)
Nález Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 643/04 (Uplatnenie námietky premlčania v rozpore s dobrými mravmi)
Nález Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 669/13 (Kritéria vybočenie zo zásady rozhodnutí o nákladoch konania podľa úspechu vo veci samej)
Nález Ústavného súdu Českej republiky I. ÚS 731/13 (Posúdenie aktuálnych majetkových pomerov pri rozhodovaní o oslobodení od súdnych poplatkov)
Nález Ústavného súdu Českej republiky I.ÚS 919/09 (Formalistická aplikácia pravidiel pre príslušnosť súdu po zmene systému správneho súdnictva)
Nález Ústavného súdu Českej republiky II. ÚS 229/95 (K prijímaciemu konaniu na vysokú školu)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 127/96 (K postupu súdu povolaného k zabezpečeniu ústavného práva na súdnu ochranu, ktorému sa prieči okrem iného prílišný formalizmus)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 150/99 (K znárodneniu majetku v rozpore s právnymi predpismi)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 224/98 (Návrh na pripustenie dovolania vo vzťahu k podmienke vyčerpania všetkých procesných prostriedkov)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 258/03 (Prevod bytu z vlastníctva bytového družstva do vlastníctva člena bytového družstva z hľadiska konkurzného práva)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 269/99 (K podmienkam, za ktorých aplikácia jednoduchého práva presahuje do sféry základných práv a slobôd)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 277/96 (K interpretácii a aplikácii právnych noriem upravujúcich volebné právo v záujme zaistenia slobodnej súťaže politických síl)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III.ÚS 283/96 (K interpretácii a aplikácii právnych noriem upravujúcich volebné právo prizmou ochrany slobodnej súťaže politických síl)
Nález Ústavného súdu Českej republiky III. ÚS 84/94 (Vymedzenia rámca, v ktorom súdy nezávisle vykonávajú svoju činnosť)
Nález Ústavného súdu Českej republiky IV. ÚS 1735/07 (K hospodáreniu spoluvlastníkov so spoločnou vecou a k chovaniu v súlade s dobrými mravmi)
Nález Ústavného súdu Českej republiky IV. ÚS 2519/07 (K oznamovaniu uznesení a počítaniu lehôt na podanie sťažnosti proti uzneseniu o opravnom prostriedku v trestnom konaní)
Nález Ústavného súdu Českej republiky IV. ÚS 570/03 (Podmienky ústavne nekonformnej realizácie dôkazného konania)
Nález Ústavného súdu Českej republiky IV. ÚS 78/96 (K odškodneniu obetí nacistickej perzekúcie. K pojmu koncentračný tábor)
Nález Ústavného súdu Českej republiky Pl. ÚS 19/93 (Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odpore proti nemu)
Nález Ústavného súdu Českej republiky Pl. ÚS 34/09 (K povinnosti štátu poskytnúť ochranu vlastníckemu právu (k povinnosti súdov nachádzať spravodlivé riešenia pri kolízii základných práv)
Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky III. ÚS 274/07
Rozhodnutie maďarského Ústavného súdu č. 11, 1992 (III.5.) AB

Rozhodnutie nemeckého Ústavného súdu BVerGE 23, 98 (106) – Ausbürgerung I. (1968) Rozhodnutie piateho trestného senátu z 3. 11. 1992, BGHSt 39, 1
Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky I.ÚS 1758/13
Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky I.ÚS 3194/12
Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky II.ÚS 68/13
Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky V.ÚS 4053/12
Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky I.ÚS 3369/12
Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky Pl. ÚS 45/13
http://diplomovka.sme.sk/zdroj/3774.pdf
ttp://teorieprava.blogspot.sk/2009/11/nasi-poslanci-odbornici-na-radbrucha.html
http://www.mvcr.cz/soubor/spravni-pravo-lg-4-11w-mlsna-pdf.aspx
http://www.wu.ac.at/fowi/publika/arbeitspapiere/uebergr/ap095

SUMMARY

The aim of this paper was to offer another point of view on the problem regarding *contra legem* decision making by the Constitutional Court with the accent on different tendencies in the public and private law disputes. On the ground of the two hypotheses we had set, we derived following partial conclusions.

Firstly, the *contra legem* decision making is under current (un)conditions a very subjective phenomenon.

Secondly, the incorporation of Radbruch`s formula may be accepted as a legitimate ground for *contra legem* decision making but only in the case of discrepancy between democratic and undemocratic law order in connection with the change of state regime.

Thirdly, we drafted a conception of negative extremeness which should reflect the real practice of making decisions by the Constitutional Court but we denied it.

Fourthly, the second case in which we accepted *contra legem* decision making except the incorporation of Radbruch`s formula, is in such case when the acceptance of procedural rules leads to the extreme injustice, which happens only in the public law cases.

Fifthly, the third and last legitimate reason for *contra legem* decision making takes place when the legislator incorrectly applies procedural rules by passing a statute, which leads to such a wording of a statute that it is obviously clear that the legislator made a mistake. This is also the only legitimate reason for *contra legem* decision making in private law disputes.

This paper has also ambition to point out on real examples that there are some different tendencies in *contra legem* decision making in private and public law disputes.

Kontaktné údaje:
Mgr. Slavomíra Henčeková
Právnická fakulta Univerzity Karlovej v Prahe,
Katedra Teorie práva a právních učení
hencekova.slavka@gmail.com

PROCESNÉ POSTAVENIE SPRÁVCU

PROCEDURAL STATUS OF BANKRUPTCY´S ADMINISTRATOR

JUDr. Katarína Húšťavová

Kľúčové slová: správca, procesné postavenie, konkurz, Občiansky súdny poriadok, judikatúra

Key words: administrator, procedural status, bankruptcy, Civil Procedure, jurisdiction

Hlavným meritom príspevku, je spracovanie procesného postavenia správcu konkurznej podstaty. Správcu v rámci konkurzného konania uvádzam zámerne, vzhľadom nato, že predmetom skúmania je výsostne konkurzný správca v rozhraní zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení (ďalej aj ako „ZKR“ alebo „zákon o konkurze“), nie správca v rámci reštrukturalizácie, či dozorný správca alebo správca v oddlžení, ďalej v medziach základného formálneho prameňa civilného procesného práva, zákona č. 99/1963 Zb. Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „OSP“ alebo „občiansky súdny poriadok“), pokiaľ to bude vzhľadom na absenciu konkurznej úpravy žiaduce. Nevyhnem sa ani pohľadu na procedurálny status správcu v intenciách ustálenej judikatúry.

Skôr ako pristúpim k riešeniu vymedzenej problematiky považujem za významne dôležité úvodom predostrieť vzťah zákona o konkurze vo vzťahu k OSP. Konanie podľa zákona o konkurze je zmiešaným, zložito štruktúrovaným konaním (Mazák, J., 2007, s. 24), čo znamená, že obsahuje prvky sporového konania a prvky nesporového konania a vykazuje oproti klasickému občianskemu súdnemu konaniu isté špecifiká, ktoré v sebe navyše sumarizujú viaceré prvky iných právnych odvetví a právnych disciplín, najmä obchodného práva. V zmysle teórie občianskeho procesného práva sa delí civilný proces medzi iným na občiansko-súdne základné konanie a konanie konkurzné a reštrukturalizačné (Mazák, J., 2007, s. 24), z čoho možno vymedziť záver, že konkurzné konanie je osobitným druhom civilného konania. Ako v každom civilnom konaní, aj v konkurznom konaní procesné právne normy upravujú postup súdu, účastníkov konania, správcu a iných subjektov konania, medzi ktorými na základe ich procesných úkonov vznikajú procesnoprávne vzťahy (Ďurica, M., 2012, s. 1068).

Zákonná úprava začatia a celého priebehu konkurzného konania obsahuje tak hmotnoprávne ako aj procesnoprávne ustanovenia, ktoré však nie sú komplexné, k čomu významne slúži normatívne vyjadrená generálna subsidiarita Občianskeho súdneho poriadku zakotvená v ustanovení § 196 ZKR, ktorá vyjadruje vzťah procesných ustanovení ZKR a OSP. Vychádzajúc zo zásady lex specialis derogat legis generalis

v konaní podľa zákona o konkurze majú prednosť procesné normy zákona o konkurze pred procesnými normami občianskeho súdneho poriadku pokiaľ procesné úkony subjektov konkurzného konania sú upravené aj v základnej procesnej norme.

Univerzálne v teórii práva platí, že vzťah hmotného práva a procesného práva je úzko na seba naviazaný a ich vzájomný systémový vzťah platí nevynímajúc aj v bankrotovom práve (mysliac v tomto prípade procesné normy zakomponované do zákona o konkurze) preto je priam žiaduce najskôr poznať hmotnú úpravu postavenia správcu in generalis, aby závery skúmania procesného postavenia správcu boli hodnotné a objektívne zdôvodnené. A keďže argumentum a contrario ustanovenia § 196 ZKR platí, že pokiaľ procesná úprava v zákone o konkurze absentuje, alebo je upravená len čiastočne subsumujúc sa aplikuje na potrebnú časť konkurzného konania občiansky súdny poriadok, je základná procesná norma svojim charakterom pri rozbore procesného postavenia správcu značne významná.

Dikcia ustanovenia § 40 ods. 2 ZKR reglementuje hlavnú úlohu správcu počas konkurzu, ktorou je správa majetku podliehajúceho konkurzu, speňaženie majetku podliehajúceho konkurzu a z výťažku zo speňaženia tohto majetku v súlade s týmto zákonom uspokojiť veriteľov úpadcu a vykonávať aj ďalšie práva a povinnosti v priebehu konkurzu v súlade so zákonom. Dovolím si tvrdiť, že sa jedná o generálnu hmotnoprávnu normu, ktorá určuje primárnu funkciu postavenia správcu v konkurznom, teda osobitnom procesnom konaní. Ako je však stanovená hmotno-právna pozícia správcu v zmysle platnej legislatívy? Z dikcie §2 zákona o správcoch, ktorý definuje osobu správcu ako fyzickú osobu alebo právnickú osoba zapísanú do zoznamu správcov, s odkazom na ustanovenie §§ 21 a 22 zákona o správcoch, možno konštatovať, že správca vykonáva správcovskú činnosť vždy samostatne a teda ako fyzická osoba, alebo prostredníctvom osobnej obchodnej spoločnosti, a to v oboch vymedzených prípadoch, vždy len ako osoba zapísaná do zoznamu správcov s plnou spôsobilosťou na právne úkony[1]. Na druhej strane dispozičné oprávnenie je vymedzené v ustanovení § 44 ods. 1 ZKR ako obdoba zákonného mandátneho vzťahu a to tak, že správca vyhlásením konkurzu koná v mene a na účet úpadcu.

Ďalšie práva a povinnosti, nadväzujúce sa základný princíp výkonu funkcie správcu sú samozrejme obsahom ďalších normatív zákona, ku ktorým sa však dostanem postupne podľa potreby, avšak akcentujem na skutočnosť, že vo viacerých právnych predpisoch, ako zákon č. 8/2005 Z.z. o správcoch a zmene a doplnení niektorých zákonov, vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej aj ako „MSSR“) č. 666/2005 Z.z. o Kancelárskom poriadku pre správcov, vyhláška MS SR č. 291/2005 Z.z. o vzdelávacom poriadku správcov v oblasti konkurzu a reštrukturalizácie v znení neskorších predpisov, vyhláška MS SR č. 665/2005 Z.z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sú zakomponované ďalšie kompetencie správcu, avšak vo vzťahu k procesnému postaveniu správcu skôr okrajové.

V nadväznosti na vymedzenú hmotno-právnu rovinu si dovolím s istotou uviesť, že na opačnej strane systematiky konkurzného práva základnou procesno-právnou normou pre postavenie správcu je ustanovenie § 24 ods. 3 ZKR, ktoré aj keď síce nepria-

1 Viď. ustanovenie § 21 ods. 1 písm. b) Zákona o správcoch

mo, ale predsa, a to zvýrazňujúc, len pre určitú časť konania, priznáva medzi iným aj správcovi pozíciu účastníka konkurzného konania. Zákon v predmetnom ustanovení reglementuje, že: „Účastníkmi konkurzného konania sú aj ďalšie osoby, o ktorých právach a povinnostiach sa má v konkurznom konaní konať, tieto osoby sú účastníkmi konkurzného konania pre tú časť konkurzného konania, v ktorom sa koná a rozhoduje o ich právach a povinnostiach." Správca je tak priamym účastníkom konkurzného konania, napr. pokiaľ by sa konalo o odmene správcu.

V súvislosti s postavením správcu je za potrebné podotknúť, že správca vystupuje napohľad čiastočne ako zástupca úpadcu (dlžníka), čiastočne ako zástupca veriteľov, takže mu odborná literatúra prisúdila dôležité postavenie subjektu konkurzného konania sui generis v širšom poňatí (Ďurica, M., 2012, s.323, Mazák, J., 2007, s. 651). Na druhej strane však akcentujem, že správca ad personam nie je v konkurznom konaní v pozícii účastníka[2], má len osobitné procesné postavenie, je vlastne osobou zúčastnenou na konaní s určitými zákonom stanovenými oprávneniami, a preto jeho osobité procesné postavenie má základný význam pre priebeh celého konkurzného konania. Je to dané napr. tým, že Zákon o konkurze v hmotnoprávnej rovine (pokiaľ ide o oprávnenie nakladať s majetkom patriacim do podstaty priznáva správcovi postavenie osoby, ktorá koná v mene úpadcu a na jeho účet (postavenie priameho zástupcu), na strane druhej v procesno-právnej rovine ma správca priznanú samostatnú aktívnu a pasívnu legitimáciu. (Kubinec, M, 2007, s. 53). Čiže konanie správcu vo vlastnom mene je v hmotnoprávnom režime narušené a zároveň nejednotné s postavením správcu v zmysle procesných ustanovení, o ktorých následne pojednám.

Procesno-právne účinky vyhlásenia konkurzu v zmysle ustanovenia § 47 ZKR „Súdne a iné konania" zasahujú do procesných práv úpadcu v tom smere, že ex lege dochádza k prerušeniu všetkých súdnych a iných konaní, za predpokladu, že sa týkajú majetku podliehajúceho konkurzu, ktorý patrí úpadcovi, s výnimkou daňových konaní, colných konaní, konaní o výživnom pre maloleté deti, ako aj trestných konaní. Ustanovenie § 47 ods. 3 ZKR[3] rezultuje, že procesným nástupcom úpadcu sa vyhlásením konkurzu a podaním návrhu na pokračovanie vo veci stáva správca konkurznej podstaty. Ide teda o druhý prípad, kedy môže mať správca konkurznej podstaty postavenie účastníka konania. Postavenie správcu konkurznej podstaty je v tomto smere značne významné, keďže všetky prerušené konania pokračujú, avšak zdôrazňujem, jedine na návrh správcu, ktorý sa procesným návrhom na pokračovanie vo veci stáva účastníkom konania ex lege. Uvedené platí mutatis mutandis aj v prípade zmeny v osobe správcu už v pokračujúcom konaní, kedy nie je potrebné osobitne rozhodovať o zmene účastníka konania a právne skutočnosti zmeny v osobe správcu sa uvedú až v odôvodnení rozhodnutia, ktoré vydá príslušný orgán ako prvé po zmene v osobe správcu (Ďurica, M. 2012, s. 401).

Z naznačených procesných skutočností môžem uviesť záver, že vyhlásením konkurzu dochádza k prechodu všetkých práv a povinností z právneho predchodcu na „kvázi právneho nástupcu" – správcu konkurznej podstaty, a to na základe jedinej právnej skutočnosti, ktorou je zverejnenie uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchod-

2 samozrejme bez výnimky pokiaľ sa jedná o právach a povinnostiach správcu

3 V konaniach prerušených podľa odseku 1 možno pokračovať na návrh správcu, správca sa podaním návrhu na pokračovanie v konaní stáva účastníkom konania namiesto úpadcu.

nom vestníku, za predpokladu procesnej dispozície s predmetom sporu zo strany správcu. Teoreticky sa tak jedná o univerzálnu sukcesiu bez straty spôsobilosti úpadcu byť účastníkom konania. Správca konkurznej podstaty sa tak zo zákona stáva účastníkom konania namiesto úpadcu a vstupuje do všetkých jeho práv a povinností, avšak za predpokladu, že podá návrh na pokračovanie vo veci. Preto sa domnievam, že právny názor vyjadrený v rozhodnutí Najvyššieho súdu ČR č. 81/2003: „Ak bol vyhlásený konkurz na majetok konkurzného veriteľa, stáva sa správca konkurznej podstaty dňom vyhlásenia konkurzu bez ďalšieho namiesto konkurzného veriteľa účastníkom konkurzného konania, vedeného na majetok jeho dlžníka“ nie šťastne sformulovaný, keďže je bez výhrady potrebný dispozičný úkon správcu. Stotožňujem sa však zároveň s akademickým názorom, že samotné konkurzné konanie je v podstate právnym dôvodom osobitného prípadu procesného nástupníctva, čo znamená, že k procesnému nástupníctvu tu dochádza priamo zo zákona a procesné nástupníctvo nastáva tak v nadchádzajúcom konaní a je reflektovaný ako právny dôvod prerušenia konania, ktoré nastáva tiež zo zákona (Števček, M. 2008, s. 88), ale s výhradou, vždy podmienene.

Na základe rozhodnutia Najvyššieho súdu SR č. 122/1999 sa judikovalo, že k strate spôsobilosti fyzickej osoby mať práva a povinnosti a ani k spôsobilosti byť účastníkom konania nedochádza ani v prípade zániku živnostenského oprávnenia fyzickej osoby a teda logicky, keby bol vyhlásený konkurz na fyzickú osobu podnikateľa a správca po vyhlásení konkurzu, v zmysle ustanovenia §88 Zákona o konkurze a reštrukturalizácii neprevádzkuje podnik po vyhlásení konkurzu a nevykonáva tak žiadnu činnosť súvisiacu s podnikateľskou činnosťou ukončí prevádzkovanie podniku a oznámi v zmysle ustanovenia §57 ods. 1 písm. g) Živnostenského zákona, č. 455/1991 Zb. v znení neskorších predpisov, ukončenie podnikania všetkých živností Úpadcu čo má v hmotnom práve za následok stratu postavenia podnikateľského subjektu avšak táto právna skutočnosť zároveň nezakladá stratu procesného postavenia správcu v prípadných začatých sporoch týkajúcich sa majetku úpadcu.

Argumentum a contrario ustanovenia § 47 ods. 3 ZKR však platí, ak správca nepodá návrh na pokračovanie v konaní, úpadca ostáva účastníkom konania v prerušenom konaní, avšak stráca akékoľvek dispozičné procesné práva, no najdlhšie do fázy ukončenia konkurzu. Pokiaľ by sa správca konkurznej podstaty rozhodol v konaní nepokračovať (napr. z objektívnych príčin, kedy by sa konaním nezískali určité majetkové hodnoty na uspokojenie veriteľov, prípadne by sa aj získali, avšak bez hodnoty, alebo náklady na speňaženie by boli v konečnom dôsledku vyššie ako samotný výťažok z nich) a zároveň by nepodal návrh na zastavenie konania (t.j. napr. pri určení práva bez majetkovej hodnoty, ale úpadca by mal osobitý záujem na pokračovaní vo veci po skončení konkurz) ukončením konkurzného konania na fyzickú osobu nepodnikateľa sa prerušené konanie ex lege obnovuje a úpadca má opätovne plné dispozičné procesné práva v predmete sporu.

Zaujímavé je uviesť, že o procesnom nástupníctve správcu nemožno nikdy hovoriť pri subjektoch v zmysle ust. § 3 ZKR, ktorým zákon poskytuje konkurznú imunity, keďže nemajú ani pasívnu vecnú legitimáciu pre vyhlásenie konkurzu a správca by v podstate v takomto prípade ani ustanovený do funkcie nikdy nemal byť.

Vzhľadom nato, že zákon o konkurze bližšie nešpecifikuje všeobecnú spôsobilosť byť účastníkom konania, je na mieste neopomenúť subsumujúca aplikácia lex genera-

lis, konkrétne ustanovenia § 19 OSP, ktoré znie: „Spôsobilosť byť účastníkom konania má ten, kto má spôsobilosť mať práva a povinnosti, inak len ten, komu ju zákon priznáva.“ Z čoho vyplýva, že spôsobilosť byť účastníkom konania zodpovedá v podstate spôsobilosti na práva a povinnosti, bližšie upravenej v ustanovení §§ 7 až 18 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka, ktoré právnu subjektivitu priznávajú v zásade fyzickým a právnickým osobám, a teda ako som už vyššie uviedla je správca pri výkone činnosti vždy v jednej z týchto podôb.

Pri posúdení procesnej spôsobilosti účastníka konania, nevynímajúc konkurzného správcu, treba bez výhrady použiť ustanovenie občianskeho súdneho poriadku, ktoré v ustanovení §20 určuje: „Každý môže pred súdom ako účastník samostatne konať v rozsahu, v akom má spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti“. V kontexte procesnej spôsobilosti a spôsobu konania správcu uvádzam, že správca - fyzická osoba vykonáva činnosť osobne vo svojom mene a na svoj účet, pokiaľ je správca právnická osoba, koná osobne prostredníctvom štatutárneho orgánu, ktorým je vždy správca fyzická osoba a to v jej mene a na jej účet, alebo obe formy výkonu funkcie správcu môžu mať zástupcu, ktorý koná v ich mene a na ich účet, avšak pripomínam, čo sa týka spôsobu konania správcu v mene úpadcu po vyhlásení konkurzu, platí mandátny režim, teda na účet úpadcu.

Všetky naznačené právne postoje a argumenty vyplývajú aj z uznesenia Najvyššieho súdu SR z 25. februára 2010, sp. zn. 4 Cdo 35/2009, ktorý judikuje, že v čase po vyhlásení konkurzu síce úpadca nestráca spôsobilosť mať práva a povinnosti podľa hmotného práva ani spôsobilosť byť účastníkom konania, či procesnú spôsobilosť podľa procesného práva, avšak tieto jeho spôsobilosti sú obmedzené právnou úpravou, ktorá určité oprávnenia aj povinnosti v rámci hmotného i procesného práva prenáša na inú osobu a to na správcu konkurznej podstaty. Preto je to len správca, ktorý môže po vyhlásení konkurzu účinne nakladať s majetkom patriacim do konkurznej podstaty a je to tiež len on, kto môže po vyhlásení konkurzu viesť namiesto úpadcu aktívne i pasívne súdne spory týkajúce sa majetku buď priamo patriaceho do podstaty alebo takých nárokov, ktoré sú čo i len potenciálne spôsobilé podstatu určitým spôsobom zaťažiť (teda spory, v ktorých nebyť vyhláseného konkurzu by ako žalobca alebo žalovaný vystupoval priamo úpadca).

Vo vzťahu k procesnej pasívnej legitimácii úpadcu v konkurzných sporoch je na mieste spomenúť rozhodnutie Najvyššieho súdu SR č. 52/2000, ktoré jasne udáva smer pasívnej legitimácie v incidenčných sporoch, tj. sporoch o určenie pravosti prihlásenej pohľadávky. Ak správca poprel pravosť pohľadávky prihlásenej konkurzným veriteľom a veriteľ na konkurznom súde podal žalobu o určenie pravosti jeho pohľadávky proti úpadcovi, súd žalobu zamietne z dôvodu nedostatku pasívnej legitimácie, pretože žaloba musí smerovať proti správcovi, ktorý pohľadávku poprel. Rovnaké posudzovanie legitimácie platí aj na strane aktívnej, teda na strane Navrhovateľa. V spore, v ktorom správca vymáha v prospech podstaty pohľadávku úpadcu, je žalobcom správca konkurznej podstaty (Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR č.52/1998).

Summa summarum správca konkurznej podstaty je osobitným procesným subjektom, ktorý má samostatné postavenie vo vzťahu k účastníkom konkurzného konania, nie je teda ani zástupcom úpadcu, hoci disponuje takmer všetkými jeho dispozičnými oprávneniami ani zástupcom konkurzných veriteľov, i keď svojou činnosťou koná

v ich záujme. Správca konkurznej podstaty však aj napriek uvedeným skutočnostiam môže mať postavenie účastníka konania a to v dvoch prípadoch, pokiaľ sa rozhoduje o jeho právach a povinnostiach, alebo v sporoch začatých po vyhlásení konkurzu. V incidenčných sporoch ako aj v sporoch týkajúcich sa majetku úpadcu vystupuje správca namiesto úpadcu, pričom vždy procesnú legitimáciu správcu súd posudzuje v zmysle ustanovenia § 19 Občianskeho súdneho poriadku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Ďurica, M., 2012. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-89603-00-8

Kubinec, M, 2007, Právne postavenie správcu podľa slovenského konkurzného práva. In Olomoucké debaty mladých právníků, Sborník příspěvků, issue: 1 / 2007, s. 5255.

Mazák, J. a kol., 2007. Základy občianskeho procesného práva. 3 vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2007, ISBN 978-80-8078-145-3

Števček, M., 2008. Procesné nástupníctvo v civilnom práve procesnom. Bratislava: EPOS, 2008, ISBN 978-80-8057-740-7

SUMMARY

The main substance of the article is concentrated attention by detailed way to the analysis of procedural status of a bankruptcy´s administrator in accordance to Act. No. 7/2005 Coll. about bankruptcy and restructuring as amended (hereinafter referred to as "ZKR" or "Bankruptcy Code"), no administrator in the restructuring or supervisory administrator or administrator in debt relief, as well as within the basic source of formal civil procedural law, Act No. 99/1963 Coll. Civil Procedure, as amended (hereinafter referred to as "OSP" or "Civil Procedure"), not excluding the view on procedural status of bankruptcy administrator in jurisdiction.

Kontaktné údaje:
JUDr. Katarína Húšťavová
k.hustavova@gmail.com

VYMEDZENIE POJMU MAJETOK V PRÁVNOM PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

THE DEFINITION CONCEPT OF PROPERTY IN THE LEGAL ORDER OD THE SLOVAK REPUBLIC

JUDr. Lenka Choma

Kľúčové slová: majetok, vec, podnik, majetkové vzťahy

Key words: property, thing, enterprise,property ralation

Pojem majetok ako taký, nie je v žiadnom právnom predpise platnom na území Slovenskej republiky výslovne definovaný, avšak z ustálenej právnej praxe možno pojem majetok vyvodiť z jednotlivých ustanovení právnych predpisov. Používajú ho najmä normy súkromného práva.

Občianske právo vzhľadom na svoju povahu, predmet a funkciu bolo vždy úzko späté s ekonomickými majetkovými vzťahmi v spoločnosti. Jednotlivý proces premien sa vo všetkých smeroch dotýka sféry majetkových vzťahov, prípadne aj s nimi súvisiacich osobných[1] a osobnomajetkových[2] vzťahov.

Pod pojmom občianske právo možno rozumieť, také právne odvetvie, ktoré všeobecne upravuje majetkové vzťahy a s nimi súvisiace osobné a osobnomajetkové vzťahy, pričom subjekty týchto vzťahov majú v právnej rovine rovnaké postavenie i dispozičnú autonómiu. Z toho vyplýva, že občianske právo upravuje i majetkové vzťahy a s nimi súvisiace osobné a osobnomajetkové vzťahy. Tomuto vymedzeniu zodpovedá i vecná pôsobnosť Občianskeho zákonníka, kde sa v ustanovení § 1 ods. 2 uvádza: Občiansky zákonník upravuje majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi nimi a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony. V zmysle tohto ustanovenia je teda upravená samotná pôsobnosť Občianskeho zákonníka.

„Vo všeobecnej teórii občianskeho práva sa toto ustanovenie vysvetľuje tak, že majetkovými vzťahmi sú všetky vzťahy, ktoré sa týkajú majetku, resp. ktoré majú majetkový aspekt.“[3] K nim patria vlastnícke vzťahy, vzťahy disponovania s majetkom, odplatné poskytovanie prác atď.

1 Upravené sú v § 11 a nasl. a patria k nim: ochrana telesnej integrity, osobnej slobody, ľudskej dôstojnosti a iné
2 Sú to právne vzťahy vznikajúce z výsledkov tvorivej činnosti. Ide o rozsiahlu skupinu spoločenských vzťahov, predmetom ktorých sú nehmotné dobrá a statky, či už literárne, vedecké a umelecké diela, ku ktorým sa zaraďujú i výkony výkonných umelcov, vynálezy, zlepšovacie návrhy, patenty, úžitkové vzory, dizajny, ochranné známky, topografie polovodičových výrobkov a nové odrody rastlín a plemien zvierat. Zaraďujeme ich do oblasti práva duševného vlastníctva.
3 Vojčík,P.: Úvahy o dedičskom práve v novom Občianskom zákonníku, ARS NOTARIA, 1/2001, str. 24

Do občianskeho práva nepatria všetky majetkové vzťahy, nakoľko veľa podskupín takýchto vzťahov, týkajúcich sa majetku a majetkových hodnôt možno priradiť k iným právnym odvetviam, akými sú obchodné právo, pracovné právo, ale i finančné právo, či správne právo. Z uvedeného je zrejmé, že je potrebná diferenciácia majetkových vzťahov, ktorá člení majetkové vzťahy na tie, ktoré podliehajú občianskoprávnej regulácii, no taktiež na tie, ktoré možno pomenovať ako ostatné majetkové vzťahy, ktoré patria do iných právnych odvetví.

Lazar, J. vymedzuje túto diferenciáciu v dvoch líniách. Prvú vymedzil nasledovne: "Uskutočňuje sa predovšetkým na základe toho, že spomedzi všetkých vzťahov sa vyčlenia majetkové vzťahy s hodnotovým charakterom, ktorých právnou úpravou vznikajú právne vzťahy s rovnakým právnym postavením ich subjektov a s tým spojenou dispozičnou autonómiou."[4] Druhú líniu určil, nasledovne: „V rámci takto uvedených majetkových vzťahov sa odlišujú ešte na základe určitých špecifických diferenciácii (špecifická činnosť podnikateľov obchodníkov, činnosť zamestnancov a zamestnávateľov v pracovnoprávnych vzťahoch), ktoré vytvárajú potrebu ich osobitnej obchodnoprávnej, resp. pracovnoprávnej regulácie. Aj v týchto vzťahoch majú účastníci rovnaké postavenie a v zásade aj dispozičnú autonómiu."[5]

K samotnému pojmu majetok dospel i prof. Vojčík vo svojom príspevku, kde otvorene koncipoval pojem majetok. „Majetok fyzickej alebo právnickej osoby tvoria veci, predmety duševného vlastníctva, záväzky a pohľadávky majetkovej povahy, a iné peniazmi oceniteľné hodnoty (najmä obchodné podiely, dematerializované cenné papiere, prírodné sily ovládateľné a slúžiace ľudským potrebám), s ktorými je možné na základe právnych skutočností disponovať."[6]

Občiansky zákonník okrem už spomenutého ustanovenia zahŕňa i v iných ustanoveniach pojem majetok. Napríklad v ustanovení § 28 vymedzuje nakladanie s majetkom zastúpeného, pokiaľ ide o bežnú záležitosť, že opatrovník potrebuje schválenie súdu.[7] Maloletí môžu nadobúdať majetok do svojho vlastníctva, avšak tento je spravovaný ich zákonnými zástupcami, predovšetkým rodičmi. Maloletí môžu nadobudnúť majetok nielen darovaním, ale aj vydržaním. V danej súvislosti poukazujem na judikát - rozsudok Najvyššieho súdu SR, spis. zn. 4 Cdo 21/2004. Jedná sa o vec, v ktorej sa prejednávalo dedičstvo - nehnuteľnosti po poručiteľovi, pričom niektorí z oprávnených dedičov namietali darovanie nehnuteľností v tom čase maloletému dieťaťu. Okresný súd svojím rozsudkom z marca 2003 zamietol žalobu, ktorou sa žalobcovia domáhali určenia, že do dedičstva po poručiteľovi, patria nehnuteľnosti. Súd zamietnutie žaloby odôvodnil tým, že i keď darovacie zmluvy, ktorými boli dotknuté nehnuteľnosti darované vtedy maloletej jej rodičmi sú napriek ich schváleniu právoplatnými rozsudkami Okresného súdu a registrácii právoplatnými rozhodnutiami bývalého Štátneho notárstva v Topoľčanoch absolútne neplatné, pretože obdarovaná nebola pri ich uzavretí zastúpená osobitným opatrovníkom ustanoveným súdom. Krajský súd ako súd druhostupňový rozsudok OS potvrdil, pričom žalobcovia podali proti rozsudku Krajského súdu dovolanie. Najvyšší súd SR, ktorý rozhodoval

4 Lazar, J.: Občianske právo hmotné, IURA EDITION, 2000, str.33
5 Lazar, J.: Občianske právo hmotné, IURA EDITION, 2000, str.33
6 Vojčík, P.: Úvahy o dedičskom práve v novom Občianskom zákonníku, ARS NOTARIA, 1/2001, str. 25
7 Fekete, I.: Občiansky zákonník, EPOS, 2007, str.107

o dovolaní uvádza, že pretože vydržanie je len jednou z viacerých právnych skutočností, s ktorou zákon spája nadobudnutie vlastníckeho práva k veci je zrejmé, že spôsobilosť nadobudnúť vlastnícke právo k veci týmto spôsobom má každý, kto má spôsobilosť mať práva a povinnosti, teda každý právny subjekt. V zmysle ustanovení § 7 a § 18 Občianskeho zákonníka sú týmto subjektom fyzické i právnické osoby. Každý subjekt, ktorý má spôsobilosť byť nositeľom vlastníckeho práva k veci, musí mať aj možnosť jeho nadobúdania spôsobmi predpokladanými zákonom. Pokiaľ fyzické osoby nie sú spôsobilé na právne úkony, konajú za ne ich zákonní zástupcovia. Zákonnými zástupcami maloletého dieťaťa sú jeho rodičia, ktorí sú oprávnení a povinní ho nielen zastupovať, ale aj spravovať jeho záležitosti, teda predovšetkým spravovať jeho majetok a hospodáriť s výnosom z tohto majetku. Najvyšší súd ďalej svoj rozsudok odôvodňuje tým, že ak nemožno vylúčiť nadobudnutie vlastníckeho práva k veci vydržaním u žiadneho právneho subjektu, teda ani o fyzickej osoby, ktorá nemá spôsobilosť na právne úkony, nemožno u takejto osoby vylúčiť ani splnenie jednej zo základných podmienok vydržania, a to podmienky oprávnenej držby. Pretože aj samotná držba je právom, má aj fyzická osoba, ktorá nemá spôsobilosť na právne úkony, spôsobilosť mať toto právo, teda spôsobilosť byť držiteľom. Nemá však spôsobilosť stať sa držiteľom vlastným konaním, ale len konaním cudzím, t.j. prostredníctvom zástupcu. Zástupca musí mať vôľu nadobudnúť držbu nie pre seba, ale pre zastúpeného a vykonávať ju v mene zastúpeného. U maloletých detí nadobúdajú a vykonávajú oprávnenú držbu ich rodičia, ak sú ich zákonnými zástupcami, a to v rámci ich oprávnenia a zároveň povinnosti spravovať ich záležitosti. Vykonávajú ju dovtedy, kým vzhľadom na konkrétne okolnosti nenadobudnú maloleté deti spôsobilosť realizovať oprávnenú držbu vlastným konaním. Vychádzajúc z uvedeného právneho posúdenia veci, dovolací súd dovolanie žalobcov ako nedôvodné zamietol.[8]

V ustanovení § 415 Občianskeho zákonníka je taktiež spomenutý pojem majetok, v znení, že každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí. Judikatúra R9/1992: „Ak bol vlastník pozemku v konkrétnom prípade upozornený na to, že stav porastov na pozemku hrozí spôsobením škody, je jeho povinnosťou (aj keď pozemok odovzdal do používania inému) užívateľa pozemku aspoň upozorniť na závadný stav a na potrebu vykonať potrebné opatrenia. Nesplnenie tejto povinnosti môže mať za následok aj zodpovednosť vlastníka pozemku za škodu vzniknutú zo zlého stavu porastov na jeho pozemku.[9] V rámci Občianskeho zákonníka taktiež nie je vymedzený pojem pre vec. Občiansky zákonník pozná len delenie vecí a to na hnuteľné a nehnuteľné. „Vecou je každý ovládateľný hmotný predmet alebo ovládateľná prírodná sila za predpokladu, že slúžia ľudským potrebám.“[10] Vecné práva tvoria v systematike občianskeho práva jednu z jeho základov, nakoľko vlastnícke právo sa pokladá základ. Vecné práva možno rozdeliť do dvoch základných oblastí a to na vlastnícke právo a na vecné práva k cudzej veci, ktorými podľa Občianskeho zákonníka sú záložné právo, vecné bremeno a zádržné právo.

8 Rozsudok Najvyššieho súdu SR, spis. zn. 4 Cdo 21/2004
9 Vojčík,P.: Občiansky zákonník, IURA EDITION, 2008, str. 466
10 Vojčík,P.: Občiansky zákonník, IURA EDITION, 2008, str. 245

S pojmom majetok sa stretávame i v Ústave slovenskej republiky.[11] „Pre oblasť občianskeho práva sú významné tie ustanovenia Ústavy, ktoré sa dotýkajú majetkových a osobnostných práv.“[12] Podľa čl. 20[13] Ústavy SR je majetok spomínaný ako synonymum pojmu vlastníctvo. Tento článok Ústavy SR nevyhlasuje za základné ľudské právo vlastníctvo samotné, ale právo byť vlastníkom, t.j. právo nadobúdať vlastníctvo. Vzťahuje sa na štátnych občanov SR, cudzincov, právnické osoby slovenské i zahraničné ako i na štát. Výklad tohto ustanovenia však neznamená, že každý má právo vlastniť majetok. Uvedené ustanovenie treba vykladať tak, že každý má právo vlastniť majetok, ktorý Ústavou alebo zákonom Slovenskej republiky nie je z tohto vlastníctva vylúčený. „Richard R. vo svojom komentári k Ústave slovenskej republiky zastáva názor, že pojem majetok je oveľa širším pojmom ako pojem vlastníctvo.“[14] Pojem vlastníctvo sa v právnickej literatúre i v zákonodarstve stotožňuje s pojmom vlastnícke právo. Vlastnícke právo je tak ako už bolo vyššie spomenuté základným inštitútom občianskeho práva a jedným z najvýznamnejších vecných práv. „Vlastnícke právo upravuje, za akých podmienok je možné nadobudnúť vlastníctvo k veciam, práva vlastníka a výkon jeho subjektívnych oprávnení ako aj spôsoby straty vlastníckeho práva. Vlastnícke práva však zároveň upravuje aj povinnosti vlastníka, ako aj iných subjektov.“[15] „Objektívne vlastnícke právo predstavuje súhrn právnych noriem, ktoré upravujú ekonomické vzťahy vlastníctva. Inštitút vlastníckeho práva sa tak stáva základným inštitútom, ktorý upravuje ekonomické vzťahy vlastníctva. Subjektívne vlastnícke právo je najúplnejšie a najširšie vecné právo. Jeho pojmové vymedzenie musí obsahovať jednak všeobecné znaky subjektívneho práva a jednak špecifické znaky, ktoré ho jednoznačne odlíšia od iných subjektívnych práv, najmä od tých, prostredníctvom ktorých môže dochádzať aj k ekonomickému prisvojovaniu si veci. Pojem subjektívne právo možno vymedziť ako objektívnym právom ustanovenú možnosť vlastníka vec držať, užívať a disponovať ňou na základe vlastnej úvahy a rozhodovania, a to svojou mocou uznanou a chránenou zákonom, ktorá je nezávislá od súčasnej existencie moci kohokoľvek iného k tej istej veci.“[16] V rámci tohto pojmu je zrejmé, že vlastník je ohraničený zákonom, avšak v Ústave je vlastnícke právo vyjadrené tak, že zaväzuje a preto sa vlastníctvo chápe i ako právo, no i ako povinnosť. „Takéto chápanie vlastníckeho práva, ktoré teoreticky rozpracovali najmä francúzsky teoretik L. Duquit a nemecký

11 Zákon č. 460/1992 Zb.

12 Vojčík P.: Občianske právo hmotné I. UPJŠ, 2006, str.20

13 (1) Každý má právo vlastniť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva. Dedenie sa zaručuje. (2) Zákon ustanoví, ktorý ďalší majetok okrem majetku uvedeného v čl. 4 tejto ústavy, nevyhnutný na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a verejného záujmu, môže byť iba vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb. Zákon tiež môže ustanoviť, že určité veci môžu byť iba vo vlastníctve občanov alebo právnických osôb so sídlom v Slovenskej republike. (3) Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom. (4) Vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva je možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, a to na základe zákona a za primeranú náhradu. (5) Iné zásahy do vlastníckeho práva možno dovoliť iba vtedy, ak ide o majetok nadobudnutý nezákonným spôsobom alebo z nelegálnych príjmov a ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti pre bezpečnosť štátu, ochranu verejného poriadku, mravnosti alebo práv a slobôd iných. Podmienky ustanoví zákon.

14 Vojčík,P.: Úvahy o dedičskom práve v novom Občianskom zákonníku, ARS NOTARIA, 1/2001, str. 25

15 Vojčík P.: Občianske právo hmotné I. UPJŠ, 2006, str.196

16 Lazar, J.: Občianske právo hmotné, IURA EDITION, 2000, str.403

právny vedec J.W.Hedemann, je v súčasnosti dosť rozšírené a právne zakotvené v početných ústavách.“[17]

V ustanovení § 6 Obchodného zákonníka je vymedzený pojem obchodný majetok, ktorým sa na účely tohto zákona rozumie súhrn majetkových hodnôt (vecí, pohľadávok a iných práv a peniazmi oceniteľných hodnôt), ktoré patria podnikateľovi a slúžia alebo sú určené na jeho podnikanie. Na účely tohto zákona sa súbor obchodného majetku a záväzkov vzniknutých podnikateľovi v súvislosti s podnikaním označuje ako obchodné imanie. Základným imaním spoločnosti je peňažné vyjadrenie súhrnu peňažných i nepeňažných vkladov spoločníkov spoločnosti.

„V súlade so všeobecne uznávaným pojatím majetku ako súhrnu aktív je rovnako obchodný majetok vymedzený ako súhrn aktív (majetkových hodnôt), ktoré paria podnikateľovi. Za majetkové hodnoty patriace podnikateľovi treba považovať predovšetkým veci, ku ktorým má podnikateľ vlastnícke právo. Ďalej sú majetkovou hodnotou podnikateľove pohľadávky, t.j. práva na plnenie zo záväzkového právneho vzťahu, pokiaľ je podnikateľ veriteľom. Do obchodného majetku patria i iné práva a iné peniazmi oceniteľné hodnoty, ako napríklad právo na ochranu obchodného tajomstva, na ochranu obchodnej firmy, práva z priemyslového vlastníctva, dlhodobé výhodné obchodné vzťahy.“[18] V Českej republike sa vymedzenie obchodného majetku podnikateľa rozlišuje medzi obchodným majetkom právnickej osoby a obchodným majetkom fyzickej osoby. U právnickej osoby obchodný majetok zahŕňa všetok jej majetok, bez ohľadu na to, či slúži k podnikaniu, či nie. U fyzickej osoby je možné a potrebné rozlíšiť majetok, ktorý slúži na podnikanie a majetok, ktorý slúži k osobným potrebám fyzickej osoby.

Pojem majetok používa i zákon o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti, nazývaný tiež Exekučný poriadok[19] v tom zmysle, že exekútor ručí za škodu, ktorú spôsobili jeho zamestnanci v súvislosti s činnosťou podľa tohto zákona celým svojím majetkom. Taktiež tento zákon rieši majetok, ktorý nepodlieha exekúcii. S tým súvisí aj ustanovenie § 55 ods. 1 Exekučného poriadku, v zmysle ktorého právo na vec, ktoré nepripúšťa exekúciu, môže tretia osoba uplatniť voči oprávnenému na súde návrhom na vylúčenie veci z exekúcie. K tomuto sa viaže uznesenie Najvyššieho súdu SR, kde Žalobkyňa sa v konaní excindačnou žalobou domáhala vylúčenia vecí - nehnuteľností z exekúcie.[20]

V zákone o konkurze a reštrukturalizácii[21] je v ustanovení § 67 a nasl. vymedzený pojem majetok v znení, ktorý majetok podlieha konkurzu[22], aký majetok tvorí všeobecnú podstatu[23] a aký osobitnú podstatu[24] a ďalej majetok, ktorý nepodlieha konkurzu.

17 Čl. 14 Ústavy SRN, čl. 42 Ústavy Talianskej republiky, čl. 33 Ústavy Španielska, čl. 22 Ústavy Japonska bezpečnosť štátu, ochranu verejného poriadku, mravnosti alebo práv a slobôd iných. Podmienky ustanoví zákon.Lazar, J.: Občianske právo hmotné, IURA EDITION, 2000, str.403

18 Štenglová,I.-Plíva,S.-Tomsa,M.: Obchodní zákonník, 2009, str. 15

19 Zákon č. 233/1995 Z.z.

20 Rozsudok Najvyššieho súdu SR, spis. zn. 3CdO 3/2010

21 Zákon č. 7/2005 Z.z.

22 Konkurzu podlieha a) majetok, ktorý patril úpadcovi, v čase vyhlásenia konkurzu, b) majetok, ktorý úpadca nadobudol počas konkurzu, č) majetok, ktorý zabezpečuje úpadcove záväzky, d) iný majetok, ak to ustanovuje tento zákon.

23 Všeobecnú podstatu tvorí majetok podliehajúci konkurzu, ktorý netvorí žiadnu z oddelených podstát.

24 Oddelenú podstatu zabezpečeného veriteľa tvorí a) majetok zabezpečujúci pohľadávku zabezpečeného veriteľa, ak ide o zabezpečenie zabezpečovacím právom, ktoré je na majetku právom jediným alebo v poradí rozhodujúcim na jeho uspokojenie právom prvým alebo medzi inými zabezpečovacími právami zabezpečujúcimi pohľadávky iných zabezpečených veriteľov právom najskorším, b)výťažok zo speňaženia majetku tvoriaceho oddelenú podstatu zabezpečeného veriteľa, c) výťažok zo speňaženia majetku pôvodne zabezpečujúceho pohľadávku zabezpečeného veriteľa, ktorý zvýšil po uspokojení alebo po zabezpečení zabezpečovacími právami, ktoré boli na majetku pred jeho

Majetok, ktorý podlieha konkurzu tvorí konkurznú podstatu, ktorú tvoria veci, byty, nebytové priestory, práva a iné majetkové hodnoty, ktoré patrili dlžníkovi v deň vyhlásenia konkurzu. V ostatných nasledujúcich ustanoveniach tohto zákona je popis zisťovania majetku správcom konkurznej podstaty a spôsob jeho spisovania.

Taktiež v zákone o nadáciách[25] je spomínaný pojem majetok v ustanovení § 2, kde sa nadácia vymedzuje ako účelové združenie majetku, ktorý slúži na podporu verejnoprospešného účelu.

I v trestnom zákone[26] sa používa pojem majetok a to napríklad v súvislosti s trestným činom - Trest prepadnutia majetku. Tento trest sa ukladá vtedy, ak je preukázané, že páchateľ nadobudol majetok z nelegálnych príjmov.

„Dodatkový protokol (ETS č. 9) k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolu č. 11 (ETS č. 155), ktorý je pre Slovenskú republiku záväzný od roku 1999, označuje článok l nadpisom Ochrana majetku. V texte sa uvádza: „Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.“[27] Má autonómny obsah a zahŕňa majetok rodinný, hnuteľný, nehnuteľný, hmotný nehmotný[28], neobmedzuje sa na vlastníctvo hmotného majetku, ale pod pojem majetok môžu spadať aj práva a záujmy predstavujúce aktíva.[29] Za majetok sa dajú považovať i pohľadávky, na ktorých zhmotnenie je aspoň legitímna nádej.[30]

Z vyššie uvedeného je nezvratné, že by bolo potrebné de lege ferenda vymedziť pojem majetok, ktorý by bol priamo zakotvený a vymedzený v Občianskom zákonníku ako osobitné ustanovenie alebo ako doplnenie už exitujúceho ustanovenia.

POUŽITÁ LITERATÚRA

DROGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky s úvodným komentárom. Šamorín: Heureka 2006
ELIÁŠ, K.: Podnik a dědení podniku. Pravní rozhledy, roč. 5, č. 10, 1997
FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Komentár. Bratislava : EPOS 2007
KUBÍČEK, P. a kolektív: Obchodné právo. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PRAF UK 2007
LAZAR, J.: Občianske právo hmotné, IURA EDITION, 2000, str.33
OVEČKOVÁ, O.: Slovník obchodného práva. Bratislava: Iura Edition 1994
PATAKYOVÁ, M.: Obchodný zákonník. Komentár. 1. vydanie. Praha: C.H.Beck 2006
PELIKÁNOVÁ, I.: Komentář k obchodnímu zákonníku. 3. díl. Praha:Linde 1997
PELIKÁNOVÁ, I.: Obchodní právo. 1. díl. Praha: CODEX BOHEMIA 1999
RABAN, P. a kol.: Obchodní zákonník. 5.doplněné vydání. Praha: EUROUNION 2007
SUCHOŽA, J. a kol.: Slovenské obchodné právo. Obchodné záväzky. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici: Právnická fakulta 2004

speňažením v poradí rozhodujúcom na ich uspokojenie pred zabezpečovacím právom zabezpečeného veriteľa.
25 Zákon č. 34/2002 Z.z.
26 Zákon č. 300/2005 Z.z.
27 Vojčík,P.: Úvahy o dedičskom práve v novom Občianskom zákonníku, ARS NOTARIA, 1/2001, str. 25
28 Rozsudok Európskeho súdu vo veci Gasus Doisier und Fodertechnik GmBH proti Holandsku, Beyeler proti Taliansku z 2000
29 Rozsudok Európskeho súdu vo veci Gasus Doisier und Fodertechnik GmBH proti Holandsku, Beyeler proti Taliansku z 2000
30 Rozsudok Európskeho súdu vo veci Pine Valley Developments Ltd. A iní proti Írsku z roku 1991

ŠTENGLOVÁ, I. - PLÍVA, S. - TOMSA, M. a kol.: Obchodní zákonník. Komentár. 9. vydanie. Praha: C.H.Beck 2004
VOJČÍK, P.: Úvahy o dedičskom práve v novom Občianskom zákonníku, ARS NOTARIA, 1/2001, str. 25
VOJČÍK, P.: Občiansky zákonník. Bratislava: IURA EDITION 2008

SUMMARY

The concept of property has been described in several instances by our legal system, however, the real concept of property as such, is not explicitly defined in any section of law in force in the Slovak Republic. Based on the settled law practices the property can be deduced from various legal regulations of the legislation. It is used particularly by norms of the private law, but its definition is very brief, always described differently and inconsistently. It is therefore irreversible, that there would be a need for a 'de lege ferenda' definition of property, that would be directly embedded and defined in the Civil Code as a special regulation or as a supplement of existing regulation.

Kontaktné údaje:
JUDr. Lenka Choma
Jegorovova 29,
974 01 Banská Bystrica
e-mail: lenkachoma@gmail.com

POŇATIE A CHARAKTER INŠTITÚTOV VŠEOBECNÉHO OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA

CONCEPT AND NATURE OF THE INSTITUTE OF THE GENERAL COMMERCIAL CODE

JUDr. Tomáš Chovanec

Kľúčové slová: Všeobecný obchodný zákonník, obchody, verejná obchodná spoločnosť, komanditná spoločnosť, akciová spoločnosť, spoločnosť s ručeným obmedzeným, družstvo

Key words: general Commercial Code, business, public company, limited partnership, Joint Stock Company, Limited Liability Company, cooperative

ÚVOD

V období 19. storočia dochádza k výraznému ekonomickému rozvoju, vzniku moderného priemyslu, čo vyústilo do potreby prijať komerčný kódex. V tomto kódexe bolo potrebné upraviť obchodné právo, zmenkové právo, námorné právo, konkurzné právo a tiež procesný postup pri vzniku obchodných spoločností. V roku 1811 je na území Rakúska prijatý Občiansky zákonník, aplikačná prax vyústila do potreby prijať i obchodný zákonník, nakoľko rakúske kodifikačné snahy na prijatie obchodného zákonníka neboli opakovane úspešné, Nemecký spolkový snem sa na návrh Bavorska dňa 17.4.1856 uzniesol na zvolanie konferencie do Norimbergu, ktorej cieľom bolo vypracovanie obchodného zákonníka. Konferencia o obchodnom zákonníku začala dňa 15.1.1857, jej predsedom bol Dr. Raul, ako základ pred pripravovaný obchodný zákonník bol prijatý pruský návrh obchodného zákonníka. „Schvalování probíhalo ve třech čteních. První čtení bylo skončeno 1. července 1857, druhé čtení 3. března 1858 a třetí čtení 11. března 1861. Usnesením spolkového sněmu ze dne 31. 5. 1861 byla takto vypracovaná osnova doporučena k přijetí vládám spolkových států.“[1]

PRIJATIE A SYSTEMATIKA VŠEOBECNÉHO OBCHODNÉHO ZÁKONNÍKA

K prijatiu Všeobecného obchodného zákonníka okrem piatej knihy o námornom práve došlo v Rakúsku dňa 17.12.1862 s účinnosťou od 1.7.1863, platil však iba na území Rakúska. „Všeobecný obchodní zákoník č. 1 z roku 1863 byl uveden uvozovacím zákonem, který zrušil všechny zákony a nařízení, která se vztahují k předmětům ob-

1 RANDA, A. Soukromé obchodní právo rakouské (1908). Praha, 2008. s. 20-21

chodního zákoníku, pokud není výslovně stanoveno, že jejich působnost dále trvá. V § 2 uvozovacího zákona byly změněny starší řády merkantilní, fallitní a směnečné, první kniha Codice di commercio a jiné obchodní zákony platné dosud v některých částech Rakouska. § 2 uvozovacího zákona naproti tomu ponechal v platnosti druhou knihu Codice di commercio, která spolu s Editto politico di navigazione z roku 1774 a s Ordonnance pour la marine z roku 1861 byla v Rakousku pramenem soukromého práva námořního."[2]

Všeobecný obchodný zákonník sa delil na štyri knihy, ktorým predchádzali všeobecné ustanovenia, knihy sa následne delili na tituly, tituly sa delili na oddiely, ktoré obsahovali články. Všeobecné ustanovenie boli strohé, obsahovali len tri články. Najdôležitejším článkom všeobecných ustanovení bol článok 1, ktorý obsahoval pramene obchodného práva a to predovšetkým novoprijatý všeobecný obchodný zákonník a v prípade, ak danú problematiku neupravoval, odkazoval na použitie obchodných zvyklosti, resp. na použitie občianskeho zákonníka. Všeobecný obchodný zákonník zakotvuje totiž právne vzťahy vznikajúce pri obchodovaní, ale tiež zakotvuje subjekty týchto právnych vzťahov, teda obchodníkov.

Obchodné zvyklosti vo všeobecnom obchodnom zákonníku neboli upravené jednotným pojmom, ale boli označené rôznorodými pojmami, čo spôsobovalo nejednotnosť jeho výkladu. V obchodnom zákonníku sa používajú nasledovné pojmy: obchodný zvyk, obchodný obyčaj a zvyk, miestny zvyk, čo je obvyklé. Podľa názoru Antonína Randu nie je možné tieto pojmy totožne vykladať a zamieňať, obchodný zvyk vykladá ako právnu obchodnú obyčaj, ktorá je prameňom práva , ale tiež ako zvyklosť, ktorá prameňom práva nie je, ale je zdrojom interpretácie.[3] Naproti tomu Rudolf Dominik uvádza: „ Poněvadž všechny obchodní obyčeje a zvyklosti, ať nazývají se obyčejovým právem nebo obchodním mravem odvozují svou platnost ze zákonného předpis, nelze rozlišovati obyčejů právních a faktických."[4]

Všeobecný obchodný zákonník sa členil na štyri knihy a to: prvá kniha O stave obchodníckom, ktorá obsahovala tituly o kupcoch, o obchodnom registri, o obchodných knihách, o prokuristoch a obchodných zmocnencoch, o obchodných pomocníkoch, a obchodných dohodách, druhá kniha O obchodných spoločnostiach, ktorá obsahovala tituly o verejných obchodných spoločnostiach, o komanditných spoločnostiach, o akciových spoločnostiach, tretia kniha mala dva tituly a to o tichej spoločnosti, o združení k jednotlivým obchodom na spoločný účet, štvrtá, čiže posledná kniha O obchodoch.

OBCHODY

Všeobecný obchodný zákonník nedefinuje pojem obchod, ale v článkoch 271-273 označuje zmluvy, ktoré sa za obchod pokladajú, z toho vyplýva, že za obchod sa považujú len zmluvy, ktoré sú v ňom vymedzené. Predovšetkým sú to absolútne obchody, ktoré sú v zákonníku taxatívne vymedzené, a to: odplatné nadobudnutie tovaru /hnuteľné veci, prípadne cenné papiere, ktoré obchodník nadobúda s cieľom ich následného opätovného predaja/, prevzatie dodávky tovaru /z pohľadu súčasnej právnej vedy sa

2 DOMINIK, R., KIZLINK, K. Obecný zákoník obchodní. Praha, 1927. s. 6.
3 RANDA, A. Soukromé obchodní právo rakouské (1908). Praha, 2008. s. 38
4 DOMINIK, R. Časopis pro právní a státní vědu. 1924, roč. 7, s. 119

jedná o dodacie zmluvu/, prevzatie poistenia /dochádza za pevne stanovenú odplatu, obchod realizuje poisťovateľ/, prevzatie dopravy tovaru alebo osôb po mori a zapožičiavanie lodí. Ako sa neskôr ukázalo, výpočet absolútnych obchodov bol nedostatočný i z toho dôvodu v roku 1875 zákonom č. 67 boli všetky burzové obchody vyhlásené za absolútne obchody. Za burzové obchody sa považovali všetky obchody, ktoré boli uzatvorené v burzovej miestnosti, v stanovenom čase, a ich predmetom boli komodity, s ktorými bolo na burze povolené obchodovať, a boli zaznamenané v burzovom liste.

Obchodný zákonník tiež zakotvoval relatívne obchody, ktoré boli vymedzené v taxatívnej podobe, a to pokiaľ sa jednalo o obchody, ktoré boli realizované medzi obchodníkmi na základe živností a tiež pokiaľ sa jednalo o obchody, ktoré boli realizované ojedinele nad rozsah predmetnej živnosti obchodníka, ale súviseli s jeho obchodnou činnosťou, predovšetkým sa jednalo o zmluvy na spracovanie alebo prepracovanie hnuteľnej veci, ktoré neboli predmetom živnosti, o sprostredkovateľské zmluvy, o zmluvy na základe, ktorých boli prevádzkované verejné skladiská. Medzi relatívne obchody tiež boli zaradené jednania bankárov a peňazomencov, ktoré súviseli so sprostredkovaním obehu peňažných prostriedkov, tiež jednania špeditérov a dovozcov. Medzi relatívne obchody boli zaradené i obchody vedľajšie a pomocné. Obchodný zákonník tiež vymedzoval, že zmluvy o nehnuteľnostiach sa vždy spravovali občianskym zákonníkom, nebolo ich možné považovať za obchody, jednalo sa o absolútne neobchody.

OBCHODNÍK

Druhým najdôležitejším pojmom, ktorý Všeobecný obchodný zákonník zakotvoval, bol pojem obchodník, ktorý bol definovaný ako osoba, ktorá realizuje obchody na základe živnosti. Tak ako v súčasnosti i v minulosti sa vyskytovali právne nezrovnalosti v prijímaných právnych predpisoch, čo sa prejavilo i vo Všeobecnom obchodnom zákonníku. Za obchodníka sa mala pravdepodobne podľa Všeobecného obchodného zákonníka považovať osoba, ktorá realizovala obchody vymedzené v článkoch 271-273, ale ustanovenie článku 272 a 273 v poslednej vete ustanovovalo tiež za obchody to, čo prevádzkuje obchodník. Tým značne dochádza k rozšíreniu obsahu pojmu obchodník, z pôvodne zamýšľaného zámeru presne definovať tento pojem došlo k možnosti jeho rôznorodého výkladu. Obchodník musel spĺňať tiež faktický znak na to, aby sa stal obchodníkom a to kupeckosť. Rouček rozlišuje tri druhy kupeckosti, a to kupeckosť obecnú, zvláštnu a fiktívnu.[5]

Podľa Všeobecného obchodného zákonníka sa mohol obchodníkom stať muž alebo žena, manželka len so súhlasom manžela, ktorý mohol byť udelený i konkludentne. Obchodník podnikal pod svojou firmou, firma bola definovaná ako obchodné meno, pod ktorým obchodník obchodoval, a ktorým sa podpisoval. K obchodnému menu sa mohli pripojovať dodatky, ktoré označovali právnu formu, ktorá obchodníka bližšie špecifikovala. Obchodné meno novej firmy sa muselo odlišovať od obchodných mien všetkých firiem, ktoré pôsobili v tom istom mieste. Obchodníci museli povinne viesť obchodnú knihu, kde evidovali obchodné jednania a stav ich plnenia.

5 ROUČEK, F. Československé právo obchodní. Praha, 1938, s. 76

Obchodník mohol poveriť prokuristu na vedenie časti resp. celého obchodného podniku, prokurista na základe poverenia majiteľa mohol na meno majiteľa a jeho účet prevádzkovať obchodný podnik a podpisovať firmu per procura. Prokúra bola zriaďovaná udelením plnej moci, v ktorej bolo výslovne označené, že sa jedná o prokúru. Ďalej Všeobecný obchodný zákonník ustanovoval obchodných dohodcov, tzv. sensálov, ktorí mali postavenie úradných osôb, sprostredkovávali kúpu a predaj tovaru, zmeniek, cenných papierov, poisťovacie zmluvy, zapožičanie lodí. Sensálovia skladali prísahu pri nastúpení do úradu, v ktorej sa zaväzovali riadne plniť svoje povinnosti.

VEREJNÁ OBCHODNÁ SPOLOČNOSŤ

Verejná obchodná spoločnosť bola najjednoduchšia forma spoločnosti, ktorá bola tvorená združením minimálne dvoch osôb, ktoré prevádzkovali pod spoločnou firmou obchodnú činnosť. Vznik verejnej obchodnej spoločnosti bol spojený s uzatvorením zmluvy, ale tiež bolo umožnené, aby vznikla i konkludentnou dohodou. Získanie právnej subjektivity bolo podmienené zápisom verejnej obchodnej spoločnosti do obchodného registra a začatím obchodnej činnosti. Zisk verejnej obchodnej spoločnosti sa delil rovným dielom, spoločníci ručili neobmedzene celým svojim majetkom s princípom solidarity. Obvykle každý zo spoločníkov mohol za spoločnosť jednať samostatne, ak nebolo v obchodnom registri zapísané inak. Zánik verejnej obchodnej spoločnosti nastával viacerými spôsobmi, a to vyhlásením konkurzu, úmrtím jedného zo spoločníkov, ak v spoločnosti nepokračovali jeho dedičia, uplynutím doby, na ktorú bola založená, dohodou spoločníkov, výpoveďou spoločníka, začatím konkurzu na majetok spoločníka.

KOMANDITNÁ SPOLOČNOSŤ

Komanditná spoločnosť sa spravovala pri vzniku a zániku obdobnými pravidlami ako verejná obchodná spoločnosť. Komanditná spoločnosť bola tvorená združením minimálne dvoch osôb, ktoré sa dedili na komanditistov, ktorý ručili za činnosť spoločnosti len do výšky svojich vkladov a komplementárov, ktorý ručili neobmedzene svojim majetkom. Komanditnú spoločnosť za obvyklých podmienok viedli komplementári, vo výnimočných prípadoch pokiaľ to zakladacia zmluva dovoľovala, ju mohli viesť komanditisti, ktorých úlohou za obvyklých podmienok bola kontrola činnosti komanditnej spoločnosti.

Komanditná spoločnosť mohla byť realizovaná aj formou komanditnej spoločnosti na akcie. Úlohou komplementárov bolo viesť spoločnosť, komanditisti realizovali svoje vklady formou akcií a prostredníctvom valného zhromaždenia mohli ovplyvňovať činnosť spoločnosti, kontrolnú funkciu plnila dozorná rada. Vznik komanditnej spoločnosti na akcie bol podmienený súhlasom štátnych orgánov a následným zápisom do obchodného registra, spoločnosť sa zakladala spoločenskou zmluvou, ktorá musela mať formu súdnej alebo notárskej listiny, ktorá musela obsahovať meno, priezvisko, stav a bydlisko každého ručiaceho spoločníka, sídlo firmy a predmet podnikania, dobu trvania podnikania, pokiaľ bola založená na dobu určitú, počet a sumu akcií, zloženie dozornej rady, ktorá musela mať najmenej päť členov a spôsob zvolávania valného

zhromaždenia. Podľa názoru Antonína Randu Všeobecný obchodný zákonník svojou systematikou považoval komanditnú spoločnosť na akcie za zvláštny druh komanditnej spoločnosti, avšak de lege ferenda by bolo správnejšie ju pokladať za druh akciovej spoločnosti. [6]

AKCIOVÁ SPOLOČNOSŤ

Akciová spoločnosť bola právnická osoba, vznik bol podmienený štátnym súhlasom a udelením koncesie, ktorú udeľovalo ministerstvo vnútra po konzultácii s ministerstvom obchodu a financií. Podmienkou na zápis do obchodného registra bolo zloženie akciového kapitálu, jeho výška bola stanovená podľa cieľa, ktorý spoločnosť sledovala. Upísanie akcií prebiehalo vždy písomnou formou a to buď, že zakladatelia upísali základný kapitál sami, tzv. simultánne upísanie akcií alebo boli akcie upisované verejne, tzv. sukcesívne upísanie akcií. Akcie boli považované za cenné papiere, ktoré boli vystavené na majiteľa – au porteur, alebo na meno – au nom. K akciám bol vždy pripojený kupón, ktorý bol považovaný za cenný papier a zakladal nárok na vyplatenie dividendov a talon, ktorý mal legitimačnú povahu. Akcionári neručili svojím majetkom, ale len do výšky upísaných akcií. Základným orgánom akciovej spoločnosti bolo valné zhromaždenie, ktoré zvolávalo predstavenstvo, na valnom zhromaždení každá akcia predstavovala jeden hlas. Valné zhromaždenia sa delili na riadne, ktoré sa zvolávali raz za rok a bola na ňom predložená účtovná uzávierka a na mimoriadne, ktoré sa zvolávali podľa potrieb spoločnosti, alebo pokiaľ o to požiadali akcionári, ktorí vlastnili aspoň desatinu základného kapitálu. Akciovú spoločnosť riadilo predstavenstvo, ktoré kontrolovala dozorná rada, revízori účtov a štátny dohľad. Akciová spoločnosť zanikala uplynutím doby, na ktorú bola zriadená, notársky alebo súdne overeným uznesením akcionárov, opatrením štátnych orgánov alebo vyhlásením konkurzu.

SPOLOČNOSŤ S RUČENÍM OBMEDZENÝM

Spoločnosť s ručením obmedzeným zakladali spoločníci spoločenskou zmluvou, ktorá mala formu notárskej alebo súdnej listiny a následným zápisom do obchodného registra. Podiely členov boli neprevediteľné a nepodliehali obchodovaniu na burze, základné imanie spoločnosti predstavovalo 20.000 korún, minimálny vklad spoločníka bol stanovený na 500 korún. Každý spoločník mohol vlastniť len jeden obchodný podiel, ktorý predstavoval výšku jeho vkladu a ručil len do jeho výšky, zisk sa vyplácal podľa pomeru jednotlivých podielov. Konatelia boli výkonným orgánom spoločnosti, ich postavenie sa zapisovalo do obchodného registra. Valné zhromaždenie spoločnosti s ručením obmedzeným bolo zvolávané raz ročne alebo pokiaľ o to požiadali spoločníci, ktorí vlastnili aspoň desatinu vkladov. Valné zhromaždenie rozhodovalo o voľbe konateľov a dozornej rady, schválení účtovnej uzávierky. Spoločníci disponujúci desatinou vkladov mohli požiadať o ustanovenie finančných revízorov, ktorých úlohou bolo zistiť obchodné pomery spoločnosti, ktoré následne oznámili valnému zhromaždeniu alebo dozornej rade. Spoločnosť s ručením obmedzeným sa zrušovala uplynutím času,

6 RANDA, A. Soukromé obchodní právo rakouské (1908). Praha, 2008. s. 181

na ktorý bola založená, uznesením spoločníkov, uznesením o fúzii, vyhlásením konkurzu, alebo rozhodnutím štátnych úradov alebo uznesením obchodného súdu.

TICHÁ SPOLOČNOSŤ

Podstatou tichej spoločnosti je účasť inej osoby na prevádzke obchodnej živnosti druhej osoby majetkovým vkladom s podielom na zisku respektíve strate. Tichý spoločník je veriteľom hlavného spoločníka, jeho vklad sa stáva vlastníctvom hlavného spoločníka, nevzniká spoluvlastnícky vzťah. Tichý spoločník neručí za dlhy hlavného spoločníka pokiaľ jeho meno nie je obsiahnuté v obchodnej živnosti hlavného spoločníka, inak ručí solidárne. Tichá spoločnosť vzniká zmluvou, zaniká smrťou majiteľa živnosti, vyhlásením konkurzu na majetok hlavného spoločníka alebo tichého spoločníka, vzájomnou dohodou, uplynutím doby, na ktorú bolo tiché spoločenstvo uzatvorené, výpoveďou jednej zo zmluvných strán.

ZDRUŽENIE K JEDNOTLIVÝM OBCHODOM NA SPOLOČNÝ ÚČET

Ku vzniku združenia osôb, ktoré sa dohodli na realizáciu jedného alebo viacerých obchodov na spoločný účet sa nevyžadovali žiadne formality. Všetci účastníci sa na spoločnom obchode podieľali rovným dielom, a to i na zisku, prípadne na strate, ak nebolo dohodnuté inak. Za združenie osôb vystupovali všetci účastníci spoločne alebo mohli uzatvoriť dohodu, ktorou poverili jedného účastníka, aby jednal samostatne za ostatných členov spoločenstva.

DRUŽSTVÁ

Družstvo bolo charakterizované ako svojpomocné spoločenstvo s neuzatvoreným počtom členov, ktorého účelom bola podpora živnosti svojich členov. Družstvá vznikali zápisom do osobitného registra, najvyšším orgánom bolo valné zhromaždenie, výkonným orgánom bolo predstavenstvo a kontrolným orgánom dozorná rada. Družstvo bolo právnickou osobou a jeho fungovanie bolo upravené vnútornou smernicou, ktorou členovia družstva určovali jeho cieľ a úlohy.

ZÁVER

Všeobecný obchodný zákonník bol významným dielom novodobého práva, ktorý bol prijímaný v období rozvíjajúceho sa priemyslu, hospodárskeho rozvoja. Proces prijatia Všeobecného obchodného zákonníka trval viac ako päťdesiat rokov, vznikal na základe dlhodobých diskusií a polemík, ktoré nakoniec vyústili do prijatia zákonníka, ktorý sa vyznačoval ako ucelený právny dokument, ale aj tak sa mu nevyhli pojmové nezrovnalosti, ktoré dovoľovali rôznorodý výklad. Je výrazom nemecko-rakúskej obchodnoprávnej doktríny.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARTOŠÍKOVÁ, M. a. kol., Základy obchodního práva. Praha: Prospektrum, 1994. 289 s.

DĚDIČ, J. – ŠTENGLOVÁ, I. – KŘÍŽ. R., Akciová společnost. Praha: C. H. Beck, 2003. 672 s. ISBN 80-7179-733-2

DOMINIK, R., Obchodní právo. Brno, 1921.

DOMINIK, R. - KIZLINK, K., Obecný zákoník obchodní. Praha: Vladimír Orel, 1927.

PELIKÁNOVÁ, I., Úvod do srovnávacího práva obchodního. Praha: C. H. Beck, 2000. 261 s. ISBN 80-7179-363-9.

RANDA, A., Soukromé obchodní právo rakouské. Praha: VŠAP, 2008. 345 s. ISBN: 978-80-86775-14-2

ROUČEK, F., Československé právo obchodní: I. část obecná. Praha: V. Linhart, 1938.

SUMMARY

Article titled “concept and nature of the Institute of the General Commercial Code” refers to the legal relations arising in the trade and also the subjects of trade relations and the process of adoption of the General Commercial Code. Briefly characterizes the legal concepts trade, trader, public company, limited partnership, joint stock company, limited liability company, quiet company, trade association for each of the joint account teams from a historical perspective.

Kontaktné údaje:
JUDr. Tomáš Chovanec
Paneurópska vysoká škola v Bratislave, Fakulta práva,
Tomášikova 20,
821 02 Bratislava
chovanec.tomas@gmail.com

ZÁSAHY DO RODIČOVSKÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ

INTERVENTIONS IN PARENTAL RIGHTS AND RESPONSIBILITY

JUDr. Daniel Ivanko

Kľúčové slová: rodičovské práva a povinnosti, zásahy štátu do rodičovských práv a povinností, zákon o rodine, rodinnoprávne vzťahy, vzťahy medzi rodičmi a deťmi

Keywords: parental responsibility, state intervention in parental responsibility, family law, family law relationships, relationships between parents and children

ÚVOD

Vzťahy medzi rodičmi a ich deťmi sú špecifickými vzťahmi tak z hľadiska subjektov ako aj predmetu a obsahu. Právo reguluje určité druhy týchto vzťahov. Umožňuje zásahy do rodičovských práv a povinností a to pri konflikte práva dieťaťa na rodičov, ich starostlivosť, výchovu a výživu a práva dieťaťa na jeho všestranný rozvoj pri rešpektovaní jeho najlepších záujmov. Je však problematické určiť najlepšie záujmy dieťaťa, pričom zákon uvádza iba pojem „záujmy dieťaťa“ a tiež mieru výkonu rodičovských práv a povinností pri zasahovaní do práv dieťaťa. Uvedený konflikt nie je riešený zákonodarcom dôsledne. Preto je cieľom príspevku poskytnúť myšlienky na zamyslenie sa nad odôvodnenosťou zásahov štátu do výkonu rodičovských práv a ich možné zneužitie.

RODINNOPRÁVNE VZŤAHY

Rodinnoprávne vzťahy sú špecifickým druhom právnych vzťahov, vznikajúcich buď nezávisle od vôle subjektov na základe biologicky vytvorených vzťahov (pokrvných - rodičovstvo), alebo závisle od vôle subjektov vstupujúcich do uvedených vzťahov z vlastnej vôle (manželstvo, osvojenie), alebo z čiastočne z vlastnej vôle (švagrovstvo). Rodinnoprávne vzťahy vznikajúce v manželstve a rodine (či už v širšom alebo užšom zmysle), sú predovšetkým vzťahmi osobnými, ktoré vznikajú medzi osobami, medzi ktorými sú úzke pokrvné, citové, príbuzenské vzťahy. Z osobnej povahy týchto vzťahov vyplýva, že účastníci sa ich nemôžu vzdať, nemôžu preniesť svoju povinnosť na inú osobu, zanikajú smrťou a podobne. Existencia osobných rodinnoprávnych vzťahov je predpokladom vzniku majetkových vzťahoch vyskytujúcich sa v rodinnoprávnych vzťahoch. Právo reguluje tak osobné ako aj majetkové rodinnoprávne vzťahy. Právne normy upravujúce rodinnoprávne vzťahy teória zaraďuje od oblasti rodinného práva, ktoré je právom súkromným ako jedno z pododvetví občianskeho práva. Rodinné právo všeobecne môžeme definovať ako súhrn právnych noriem, ktoré upravujú osobné

a s nimi súvisiace majetkové vzťahy medzi manželmi, medzi rodičmi (a inými príbuznými) a deťmi, medzi príbuznými navzájom, ako aj vzťahy, ktoré napodobňujú vzťahy medzi rodičmi a deťmi a vzťahy, ktoré nahrádzajú výkon niektorých rodičovských práv.[1] Predmet právnej úpravy rodinného práva rozdeľuje právna teória spravidla do troch základných skupín podľa druhu rodinnoprávnych vzťahov:

- vzťahy vznikajúce manželstvom medzi manželmi
- vzťahy vznikajúce rodičovstvom medzi deťmi a rodičmi a ďalšími príbuznými
- vzťahy vznikajúce ako náhrada za výkon niektorých rodičovských práv a povinností.

Predmetom príspevku sú zásahy do podskupiny druhej skupiny vzťahov regulovanej normami rodinného práva. Vzťahy vznikajúce rodičovstvom medzi rodičmi a deťmi tvoria vlastný predmet právnej úpravy rodinného práva, ktoré reguluje v tejto skupine vzťahov predovšetkým problematiku určenia materstva, otcovstva, vzájomné práva a povinnosti rodičov a detí a ich vzájomnú vyživovaciu povinnosť. Slovenská právna úprava nenadväzuje na úpravu manželstva a právne vzťahy reguluje bez ohľadu na to, či sú deti narodené v manželstve alebo mimo neho. Rovnako tak nerozlišuje pokrvné vzťahy medzi rodičmi a deťmi a právne vzťahy medzi rodičmi a deťmi vznikajúce na základe osvojenia. Pri osvojení, ako právnou konštrukciou vytvorenom rodičovskom vzťahu medzi rodičom a pred osvojením cudzím dieťaťom, vznikajú podľa právnej úpravy rovnaké vzťahy ako medzi rodičom a dieťaťom založenom pokrvným vzťahom. Na základe rodičovského vzťahu reguluje rodinné právo aj vzťahy medzi dieťaťom a ostatnými príbuznými.

Vzájomné práva a povinnosti rodičov a detí, môžeme vyčleniť ako podskupinu druhej skupiny vzťahov regulovanej rodinným právom ako je rozdelená vyššie. Uvedené práva a povinnosti vyplývajú priamo z právnej úpravy obsiahnutej v podmienkach Slovenskej republiky v zákone č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o rodine“), ako kódexe rodinného práva, predovšetkým v ustanoveniach § 28 – 43 a § 62 - § 67. Rodinné právo reguluje rôznorodé práva a povinností tvoriace obsah právnych vzťahov medzi rodičmi a deťmi a netvorí tak ucelenú oblasť právnej regulácie. Reguluje tak práva a povinnosti osobnej starostlivosti, majetkového zabezpečenia, zastupovania, vyživovacej povinnosti, poskytovanie zdravotnej starostlivosti ako aj práva určiť meno a priezvisko, štátne občianstvo, dať súhlas na osvojenie a podobne. Právne normy umožňujú aj zásahy štátu do rodičovských práv a povinností.

ZÁSAHY ŠTÁTU DO RODIČOVSKÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ

Úvodom treba uviesť, že štát v zásade nekontroluje, nedohliada a nevykonáva permanentne preventívnu činnosť, ktorou by do rodičovských práv a povinností zasahoval. Ponecháva metódy a formy uskutočňovania a napĺňania rodičovských práv a povinností výlučne na rodičov a deti. Vykonáva samozrejme preventívnu činnosť, ale v zásade až v prípade vonkajších prejavov nedostatkov vo výkone práv a povinností rodiča dieťaťom, alebo vonkajších prejavov rodiča. Uvedený prístup opodstatnene vyplýva zo samej podstaty rodinnoprávnych vzťahov, ktoré sú predovšetkým vzťahmi

1 pozri tiež napr.: Arnoldová, M.: Charakteristické znaky rodinnoprávnych vzťahov, in.: Lazar,J. a kol.: Občianske právo hmotné 1. 1. vydanie. Bratislava: Iura Edition 2010, str.234

osobnými ponechanými na autonómii jednotlivca. Sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa je podľa § 28 ods. 1 zákona o rodine súčasťou rodičovských práv a povinností. V zmysle Dohovoru o právach dieťaťa, prijatého a otvoreného na podpis, ratifikáciu a pristúpenie rezolúciou Valného zhromaždenia OSN z 20. novembra 1989 (oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.) (ďalej len „Dohovor o právach dieťaťa"), v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia. Ingerencia štátu do rodičovských práv a povinností nastáva v prípade, ak rodičia nemôžu, nevedia alebo nechcú zabezpečovať starostlivosť o dieťa. V takýchto prípadoch je uprednostňovaná starostlivosť ďalšími príbuznými dieťaťa, napr. starými rodičmi. Zásahy štátu do výkonu rodičovských práv a povinností sú odôvodňované predovšetkým rešpektovaním najlepšieho záujmu dieťaťa, čo znamená navrhovať, zabezpečovať a domáhať sa uspokojovania potrieb dieťaťa vždy s ohľadom na to, v akých podmienkach dieťa žije, v akej konkrétnej situácii sa nachádza, čo dieťa potrebuje v momentálnej životnej situácii, čo dieťa potrebuje v aktuálnom vývinovom štádiu s cieľavedomým plánovaním napĺňania jednotlivých potrieb do dobrej životnej perspektívy dieťaťa s rešpektom jeho individuality a jedinečnosti. Najlepším záujmom dieťaťa je sústavné napĺňanie jeho potrieb a ochrana práv dieťaťa garantovaných v Dohovore o právach dieťaťa. Prax orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ukazuje, že bezpečné vzťahy a aspoň jedna spoľahlivá oporná osoba v detstve sú hlavným ochranným faktorom pred ďalším zlyhaním a sociálno-patologickými prejavmi. Ako však možno určiť najlepšie záujmy a potreby dieťaťa? Ktorým právam dieťaťa je potrebné dať prednosť pred právami rodiča? Dohovor o právach dieťaťa priznáva v článku 7 právo dieťaťa byť v opatere svojich rodičov (biologických). Podľa článku 9 Dohovoru o právach dieťaťa, dieťa nesmie byť oddelené od vlastných rodičov proti ich vôli s výnimkami uvedenými aj v uvedenom článku. Dohovor o právach dieťaťa, aj zákon o rodine, stanovuje dieťaťu právo poznať svojich rodičovi, právo na ich starostlivosť a právo byť s rodičmi. Tieto práva dieťaťa však nemajú absolútnu povahu a možno ich za zákonom predvídaných okolností obmedziť. Jediným dôvodom je zabezpečenie najlepšieho záujmu dieťaťa a teda nepriamo záujmu spoločnosti na jeho výchove v riadneho jej člena. Je tu však potrebné uviesť, že zákonodarca nepoužíva pojem najlepší záujem dieťaťa, ale iba záujem (maloletého) dieťaťa. Najlepšie záujmy dieťaťa je potrebné chrániť, ale je potrebné uviesť, že dieťa je vždy dieťaťom svojich rodičov. Rodičia sa viac či menej slobodne rozhodli mať dieťa a pokiaľ ide o rodičovstvo biologické (nie založené osvojením) majú rodičia aj právo rozhodovať o osudoch dieťaťa, podľa môjho názoru aj vtedy, ako sa ostatným zdajú nie v súlade so vžitými pravidlami (nie právnymi) spoločnosti. Ponechávam na zváženie, či štát, ktorý často zlyháva pri plnení svojich základných funkciách, vie lepšie zabezpečiť najlepšie záujmy dieťaťa ako jeho rodičia. Za každých okolností je však dôvody zásahov potrebné vykladať reštriktívne a umožniť ich v mimoriadnych prípade, ako je zneužívanie alebo dlhodobé zanedbávanie s hroziacimi trvalými následkami dieťaťa rodičmi, alebo vtedy, keď rodičia žijú oddelene a treba rozhodnúť spor medzi rodičmi o prerozdelení výkonu rodičovských práv a povinností medzi oboch rodičov dieťaťa. V posledne zmienenom prípade však nejde o zásah vynútený štátom z jeho vôle, ale iba o spor, ktorý štát autoritatívne rozhodne.

Na Dohovor o právach dieťaťa nadväzuje Zákon o rodine predovšetkým v ustanoveniach § 38 a § 39. Nie sú to jediné pramene práva pri zásahoch do rodičovských práv a povinností, keď opatrenia upravuje aj zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky súdny poriadok“) a menej závažné, ktoré by mali byť využívané ako preventívne najčastejšie aj zákon číslo 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Treba si uvedomiť, že vykonávanie opatrení štátu v prospech dieťa predstavuje vždy zásah do rodinného prostredia dieťaťa a má silný vplyv na terajší i budúci život dieťaťa. Preto je pri výkone zásahov a opatrení dôležité aktívne zapojenie dieťaťa, jeho rodiny, príbuzných a sociálneho okolia, účasť dieťaťa na riešení situácie a jeho porozumenie situácii.

Pozastavenie, obmedzenie a pozbavenie výkonu rodičovských práv a povinností

Zákon o rodine v ustanovení § 38 ods. 1 umožňuje pozastaviť výkon rodičovských práv a povinností v prípadoch, ak mu pri výkone týchto práv bráni závažná prekážka. Pojem závažná prekážka považujem za vágny a neurčitý, ktorý vytvára zbytočne široký priestor na jeho výklad a aplikáciu. Zaslúžil by si, vzhľadom na závažnosť následkov, legálnu definíciu alebo jeho podrobnejšie zákonné vymedzenie, nakoľko umožňuje vykonávať zásah do výlučne osobných práv jednotlivca, či už rodičov, alebo detí. Spravidla je definovaný praxou ako objektívne dôvody dlhodobejšieho charakteru, ako je napríklad dlhodobé odlúčenie od dieťaťa pre zlý zdravotný stav, zahraničný pracovný pobyt či výkon väzby alebo trestu odňatia slobody, trvalé ponechanie dieťaťa vo výchovnom zariadení spojené s nezáujmom o toto dieťa a s neprejavením snahy prevziať ho do rodinnej výchovy, nemorálny spôsob života rodičov, sústavné neplnenie vyživovacej povinnosti a podobne[2]. Pozastavenie výkonu rodičovských práv a povinností je opatrenie, ktoré nemožno chápať ako sankciu pre rodiča, ale vo svojej podstate by malo byť iba prevážením záujmu dodržiavať najlepšie záujmy dieťaťa z dôvodu neplnenia si povinností rodiča, pred právom dieťaťa na rodičovskú starostlivosť objektívne neposkytovanú. Vo svojej podstate nejde o nesprávny, zanedbaný alebo zneužívajúci výkon rodičovských práv a povinností, ale o objektívny stav, ktorý rodičovi znemožňuje dočasne tieto práva vykonávať a rodič ich vykonávanie nezabezpečil. V prípade zabezpečenia riadneho výkonu rodičovských práv a povinností rodičom, ktorému v tom bráni závažná prekážka, napríklad zverením inému vhodnému príbuznému a podobne, nie je podľa môjho názoru najlepší záujem dieťaťa na pozastavení týchto práv takémuto rodičovi. Preto aj dôvody ustálené praxou nemožno aplikovať absolútne a len vo väzbe na nemožnosť rodiča svoje rodičovské práva a povinnosti vykonávať.

Zákon o rodine v ustanovení § 38 ods. 2 umožňuje obmedzenie výkonu rodičovských práv. Obmedzenie rodičovských práv by už bolo možné chápať aj ako sankciu za nedodržiavanie práv a povinností rodiča voči dieťaťu, pričom ale musím podotknúť, že tým je zasiahnuté nie len do práv rodiča ale aj do práv dieťaťa, ktoré tak prichádza čiastočne, dočasne, o právo na rodičovskú starostlivosť a výchovu. Opätovne zákon stanovuje podmienku záujmu dieťaťa a naplnenie aspoň jednej z troch nasledovných podmienok:

- rodičia žijú trvalo neusporiadaným životom,
- svoje povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností nevykonávajú vôbec, alebo
- nezabezpečujú výchovu maloletého dieťaťa.

2 napríklad uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 30 Cdo 2873/2005 zo dňa 30. 09. 2006

Na rozdiel od pozastavenia rodičovských práv a povinností, zákon pri ich obmedzení spresňuje dôvody, za ktorých možno uvedené zásahy vykonať, no pri prvom dôvode je opätovne priestor na príliš široký výklad. Aj keď v praxi nie je uvedený dôvod často používaný, považujem ho však rovnako ako pri obmedzení za zbytočne vágny a neurčitý a de lege ferenda by si určite vyžiadal presnejšiu definíciu. Trvalo neusporiadaný život rodičov neznamená automaticky neplnenie svojich rodičovských práv a povinností. Tento dôvod by podľa mňa mal byť doplnený o väzbu, že v dôsledku trvalo neusporiadaného života rodičov títo nevykonávajú rodičovské práva a povinnosti riadne. Aj bez mnou naznačeného doplnenia môže dôjsť ku korekcii v spojení so záujmom maloletého dieťaťa. Taktiež druhý dôvod, teda nevykonávajú svoje povinnosti, by mohol zvádzať, že všetky povinnosti. Vzhľadom na v zásade nemožný výpočet všetkých práv a povinností by bol pri striktnom výklade uvedený dôvod neaplikovateľný. Naproti tomu, pri poslednom dôvode ide v podstate iba o nezabezpečenie čiastkovej povinnosti rodiča vo výchove. Zákonodarca tu nedôsledne odlíšil jednotlivé práva a povinnosti, keď pod písmenom b) vyžaduje neplnenie všetkých rodičovských povinností (neuvádza neplnia, „čo aj niektoré z povinností“) a pod písmenom c) už len jednu rodičovskú povinnosť. Výkladom ad absurdum, ak by rodičia zabezpečovali starostlivosť, výživu, materiálne zabezpečenie dieťaťa, ale výchovu by nezabezpečovali, napr. nevedeli, bol by to dôvod obmedzenia rodičovských povinností. Opätovne uvedené nepresnosti možno korigovať prostredníctvom záujmu dieťaťa.

Pozbavenie rodičovských práv ako najzávažnejší zásah do rodičovských práv a povinností zo strany štátu je definované v ustanovení § 38 ods. 4 zákona o rodine. Normotvorca sa podľa môjho názoru opätovne nevyhol zbytočne vágnym pojmom umožňujúcim rôzny výklad, predovšetkým pojem iným zlým zaobchádzaním. Možno by postačilo slovo iným, obdobne zlým zaobchádzaním, nebol by výklad ponechaný na tak široký výklad ako v súčasnosti. Rovnako tak, aj keď pod podmienkou predchádzajúceho upozornenia, považujem za neurčitý pojem závažným spôsobom zanedbáva. Určenie miery závažnosti je taktiež ponechané na možný široký výklad. Pri pozbavení rodičovských práv a povinností ako najzávažnejšom zásahu je nevyhnutné s ohľadom na následky definovať dôvody takéhoto opatrenia štátu jednoznačne a ak to nie je dosť dobre možné, aspoň ponechať korekciu v podobe „záujmu dieťaťa“ tak, ako je to pri pozastavení a obmedzení.

ZÁVER

Je zrejmé že v príspevku naznačené neurčité a podľa môjho názoru vágne pojmy nespôsobujú v doterajšej aplikačnej praxi problémy. Príspevok si dal za cieľ poukázať na, pri extenzívnom výklade možný, zásah do rodičovských práv a povinností zo strany štátu, ktorý nemusí byť vždy s cieľom najlepších záujmov dieťaťa. Pri rastúcej rozvodovosti manželstiev (v rokoch 1990 - 2010 (s výnimkou roku 2010) sa úhrnná rozvodovosť pohybovala nad hranicou 40 %[3]) v podmienkach Slovenskej republiky aj s maloletými deťmi možno do budúcnosti očakávať nárast sporov v tom-

3 http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=48969

to smere. V praxi sa totiž dieťa stáva pričasto nástrojom, prostredníctvom ktorého rozvedení manželia riešia vzájomné problémy. V prípadoch, ak oprávnený rodič zo súdom upraveného styku maloletého dieťaťa s rodičom, ktorému nebolo dieťa zverené do osobnej starostlivosti, styk nevyužíva, nakoľko mu v tom druhý rodič rozličným ospravedlniteľným, dôvodným, spôsobom (náhla choroba dieťaťa, dieťa odmieta druhého rodiča a podobne) bráni, prípadne sú prekážky na strane oprávneného rodiča, nemožno to kvalifikovať ako nezabezpečenie výchovy maloletého dieťaťa, alebo zanedbávanie maloletého dieťaťa či zanedbávanie rodičovských práv a povinností? Nepochybujem o tom, že aplikačná prax sa s naznačenými problémami vo vágnych pojmoch vysporiada správne a v prospech dieťaťa, no napriek tomu mám za to, že pokiaľ si štát uzurpuje právo zásahu do osobných rodičovských vzťahov medzi nimi a deťmi, mal by to robiť dôsledne, jednoznačne a nerozporne. Neponechávať možné problémy len na aplikačnú prax. Do budúcna považujem za najvhodnejšie normatívne ustanoviť, že pri zásahoch do rodičovských práv a povinností ide o krajné riešenie, možné vo výnimočných, osobitne odôvodnených prípadoch, kedy najlepší záujem dieťaťa prevyšuje nad právo na dieťa na rodiča a právo rodiča na výkon rodičovských práv a povinností. Rovnako tak zastávam názor, že dieťa je biologicky spojené s rodičom a preto má takú výchovu, starostlivosť a výživu akú sú mu jeho vlastný rodičia schopní zabezpečiť, vrátane čiastočného nezabezpečenia. Preto akékoľvek zásahy štátu nemusia a často v praxi ani nevedú v želanému cieľu, teda k zabezpečeniu výchovy dieťaťa vedúcej k jeho výchove k do budúcna platnému členovi spoločnosti dodržiavajúceho jej normy. Iba v naozaj osobitných prípadoch, kedy je dieťa týrané, zneužívané, je mu zo strany rodiča spôsobovaná iná trauma, bolesť či utrpenie vidím ako odvodnený zásah štátu. Totiž zásah štátu znamená zároveň aj obmedzenie práv dieťaťa na rodiča. Naozaj spoločnosť (štát) dokáže určiť čo je pre dieťa najlepšie? Nie je výlučným právom rodiča rozhodnúť sa ako bude svoje rodičovské práva a povinnosti smerom k dieťaťu vykonávať? Nie je prirodzený biologický zväzok viac, ako „umelé“ právne normy? Odpovede na uvedené otázky však zároveň otvárajú ďalšie a to predovšetkým vo vzťahu k osvojeniu. V prípadoch, ak by sa právna úprava zmenila v prospech práva dieťaťa dostať rodičovskú starostlivosť, výchovu a výživu akú mu rodičia dokážu zabezpečiť aj s prípadnými nedostatkami, ktoré za súčasnej právnej úpravy vedú k obmedzeniu rodičovských práv, bolo by namieste rozlišovať či ide o rodičovský vzťah založený biologicky a rodičovský vzťah založený osvojením. Pri osvojení totiž, napriek právnej úprave, pokrvný zväzok absentuje.

Verím, že príspevkom sa podarilo splniť svoj cieľ, poukázať na možné riziká spojené so zásahmi do rodičovských práv a povinností pri súčasne platnej právnej úprave a naznačiť úvahy de lege ferenda v uvedenej právom regulovanej oblasti osobných vzťahov. Súčasne splnil cieľ otvoriť diskusiu nad teoretickým odôvodnením takýchto zásahov a či právne normy spoločnosti sú viac, ako prirodzená biologická podstata človeka.

POUŽITÁ LITERATÚRA

HORVÁTH, E. – VARGA, E.:Zákon o rodine: Komentár. 1. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2009 676 s., ISBN 978-80-8078-257-3

FICOVÁ, S.: Ochrana práv maloletých v civilnom procese. 1. vydanie. Bratislava: Eurounion, 2008. 214 s., ISBN 9788089374045
LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1. 1. vydanie. Bratislava: Iura Edition. 2010, 730 s., ISBN 978-808078-346-4
PAVELKOVÁ, B.: Zákon o rodine. Komentár. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013. 680 s., ISBN 978-80-89603-15-2

SUMMARY

Contribution briefly defines some family relationships, and is dedicated to one of their groups and to parental responsibility. Briefly analyzes the current legislation in the Slovak Republic and de lege ferenda considering its possible changes. Theoretically justifies the need for interventions, their essence and meaning. Puts into conflict the right of the child to the parent and its care and its best interests.

Kontaktné údaje:
JUDr. Daniel Ivanko
externý doktorand,
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
daniel.ivanko@justice.sk

TVORBA PRÁVA V PODMIENKACH NADNÁRODNÝCH SPOLOČNOSTÍ

THE CREATION OF LAW IN CONDITIONS OF SUPRANATIONAL CORPORATIONS

JUDr. Matúš Jakub

Kľúčové slová: Tvorba práva, zákonodarstvo, legislatívny proces, zásady, parlament, spoločnosť, ústava, zákony, Národná rada Slovenskej republiky

Key words: Lawmaking, legislation, legislative process, principles, parliament, company constitution, laws, the National Council of the Slovak Republic

ÚVOD

Tvorba práva je oveľa komplexnejší proces ako by sa zdalo na prvý pohľad. Právo samo o sebe netvorí len konečná forma práva ako je napríklad zákon alebo vyhláška. Tvoriť právo v širšom ponímaní znamená aj zásah do už vzniknutého právneho poriadku, systému práva, a do právnych noriem.

V právnych systémoch, v ktorých sa uplatňuje štátom organizovaná tvorba práva, a kde dominantným prameňom je zákonne právo, je tvorba práva výsledkom racionálnej vôle štátu. Ak uvažujeme o tvorbe práva, vychádzame z predstavy aktívneho práva. V súčasnosti je vývoj spoločnosti a života jednotlivcov natoľko dynamický, že flexibilita tvorby práva je veľmi potrebná, aby právo dokázalo kráčať a reagovať na potreby momentálnej kultúrnej spoločnosti.

Ak predpokladáme, že právo je už daný súbor právnych noriem, tak cieľom tvorby práva je vznik, zmena a zánik normatívnych právnych aktov alebo ich častí, pričom dochádza k prispôsobovaniu práva pomerom danej spoločnosti a situáciám, do akých sa jednotlivec môže dostať.

Právne normy chápeme ako súčasť právneho poriadku a sú odrazom ľudskej vôle. Preto právo bolo vždy nástrojom na presadenie záujmu a potrieb vládnucej vrstvy. V procese pozitivizácie práva nadobúda právo spravidla formu pozitizovaného práva. Obzvlášť pre pozitizované právo, ktoré je autoritatívne ustanovené svetskou inštanciou je dôležité si klásť otázku, kto tvorí právo a ako sa pri tejto tvorbe postupuje. Taktiež je dôležité určiť, do akej miery sa môže zasahovať do slobôd jednotlivca a tak nepriamo ovplyvňovať jeho správanie.

PRINCÍPY A ZÁSADY TVORBY PRÁVA

Legislatívny proces, tak ako aj iné inštitúty procesného práva je definovaný základnými princípmi. Autori odbornej literatúry rozoznávajú šesť hlavných princípov procesu tvorby práva. V iných literatúrach môžu byť odchýlky, ale v tejto seminárnej práci sa budeme pridržať týchto nižšie vymenovaných.

Princíp ústavnosti

Tento princíp má svoju oporu priamo v druhom článku ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý ustanovuje, že štátne orgány môžu konať pri tvorbe predpisov len na základe ústavy a v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

Princíp ústavnosti sa vďaka svojmu ukotveniu priamo v ústave vzťahuje na všetky orgány disponujúce legislatívnou právomocou a najmä na Národnú radu SR, aby ako píše prof. Svák[1] pri schvaľovaní zákona v Národnej rade SR poslanci neschválili zákon nerešpektujúci hmotnoprávny rozmer ústavy, a aby takýmto zákonom vymykajúcim sa tejto zásade nedošlo k protiústavnému obmedzeniu ľudských práv. Typickým príkladom by bol zákon nezohľadňujúci ústavnú požiadavku vyvlastnenie len za primeranú náhradu.

Princíp delegovanej legislatívy a jej zákazu

Vďaka tomuto princípu je možné delegovanie tvorby právnych predpisov na iné orgány, akými je napríklad prenos zo zákonodarnej moci na výkonnú moc v dvoch prípadoch a to oprávnenie vlády prijímať nariadenia vlády, tzv. aproximačné, ktorých účelom je vykonávanie právnych predpisov z Európskeho práva. Druhým oprávnením vlády delegovanej legislatívy je prijímanie vykonávajúcich nariadení vlády na vykonávanie zákona prijatého Národnou radou SR

Inú polohu majú priznanú Ministerstvá a iné orgány štátnej správy. Na to, aby mohli vykonávať delegovanú legislatívu, je potrebné, aby na to boli vyslovene splnomocnené zákonom.

Na druhej strane ale existuje princíp zákazu prenosu legislatívnej právomoci, ktorý má za úlohu to, aby bolo možné zabrániť upravovať určité okruhy spoločenských vzťahov prostredníctvom právnych predpisov, ktoré by boli prijaté orgánmi výkonnej moci.

Princíp publicity práva

Táto zásada je úzko spojená s inou zásadou „neznalosť práva neospravedlňuje“ a preto jej úlohou je umožniť platnosť a teda aj všeobecnú záväznosť zákona iba po jeho publikovaní predpísaným spôsobom, a to v Zbierke zákonov v zmysle zákona č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky.

Zásada zákazu retroaktivity právnych predpisov

Cieľom tejto zásady je chrániť práva účastníkov právnych vzťahov a zabezpečiť právnu istotu. Zákony majú zákaz retroaktivity, a teda nemôžu pôsobiť do minulosti, prípadne zrušiť práva už priznané spätne. Účelom zákonov je upravovať právne vzťahy do budúcnosti.

Zásada súladu (jednotnosti) práva

Ako už aj vyplýva z názvu tejto zásady, jej úlohou je vyžadovať od legislatívneho procesu, aby sledoval už existujúce právne normy, a snažil sa byť s nimi v súlade a rovna-

1 Svák, - CIBULKA, Ústavné právo Slovenskej republiky. s. 612

ké inštitúty definoval rovnako, a nedochádzalo k odlišnostiam v ich chápaní a taktiež aby nebol v priamom rozpore s inými právnymi predpismi.

Zásada zrozumiteľnosti a jasnosti textu právneho predpisu

Táto ďalšia veľmi dôležitá zásada je zameraná na ochranu adresátov právnych noriem, ktorá ich chráni pred tým, aby v prípade ak je právna norma, alebo jej ustanovenie sformulované nejasne, alebo je z iného dôvodu pre adresáta nezrozumiteľné, tak táto právna norma, alebo jej ustanovenie odporuje princípu právneho štátu.

POJEM LEGISLATÍVA A POJEM ZÁKONODARSTVO

Legislatíva ako jeden z pojmov, ktorý je všeobecne zaužívaný, bez presnejšie ho a hlbšieho chápania významu tohto slova. Zaužívanie tohto pojmu je spojené aj s našou kontinentálnou kultúrou právneho systému. Pojmu legislatíva je nadradený pojem tvorba práva, a je jeho súčasťou. Pri objasňovaní pojmu legislatíva, ktorý možno vysvetliť viacerými spôsobmi, dáme prednosť klasickému odvodeniu z latinského pojmu „leges ferren". Tento latinský pojem vo voľnom preklade znamená dávanie zákonov alebo inými slovami zákonodarstvo. Pojem zákonodarstvo je avšak spojený s činnosťou Národnej rady Slovenskej republiky v zmysle Ústavy a platného práva. Preto budeme používať pojem tvorba práva, ktorý je obsahovo najširší a umožňuje aj rozlišovanie pôvodu práva z hľadiska subjektov, ktoré ich vytvorili.

Význam zákonodarstva bol oslabený v minulosti pôsobením Friedricha Carla von Savigny,[2] pretože právna veda v tom období venovala väčšiu pozornosť sudcovskej rozhodovacej činnosti. Zdôrazňovanie sudcovskej aplikácie práva bránila tomu, aby sa funkcia zákonodarcu a jej obsah stali predmetom vedeckej teórie. V právnej praxi sa väčší dôraz kladie predovšetkým na navrhovateľov a tvorcov práva. Sudcovia by mali iba preniesť to právo do riešenia konkrétnych situácii. Advokáti zase majú ovládať všetky dostupné právne nástroje, ktoré potrebujú pri právnej obrane svojho klienta. Práve preto by sa pôsobenie sudcov a advokátov malo odvíjať od pôsobenia navrhovateľov a tvorcov práva.

Veda zaoberajúca sa legislatívou skúma veľmi komplexnú tvorbu práva, preto bolo potrebné, aby sa vyprofilovali oblasti konkrétnejšieho zamerania. Medzi tieto oblasti patria:

Legislatívna teória

Úlohou legislatívnej teórie je venovať sa úvahám o možnostiach a hraniciach vedeckého poznávania ako aj rozpracovaniu a sprostredkovaniu znalostí o tvorbe práva. Táto teória je spojená s tvorbou písaného práva.

Legislatívna analytika

Legislatívna analytika skúma základné pojmy a základné predstavy o funkciách štátu, o deľbe moci, o norme, o zákonodarstve, o systematike noriem. Táto disciplína ako metodiku využíva teóriu vedy, filozofiu, právnu históriu a porovnávacie právo.

Legislatívna taktika

Legislatívna taktika je vonkajší zákonodarný proces. To znamená, že analyzuje fungovanie orgánov, ktoré tvoria právo a príslušné procesy.

2 RÜCKERT, J.: Friedrich Carl von Savigny, the Legal Method, and the Modernity of Law. Juridica International 2006

Legislatívna metodika

Legislatívna metodika je vnútorný zákonodarný proces. Zahŕňa v sebe aj úvahy právno-politickej a rozhodovaco-teoretickej povahy o tvorení „dobrých", „správnych", „úplných" a „účinných" noriem, vrátane analýz, cieľov a metód.

Legislatívna technika

Legislatívna technika sa zaoberá technickou stránkou tvorby noriem. Určuje pravidlá za akých môže byť právny text skonštruovaný, napríklad pravidlá o systematike, členení, jazyka a iných prvkoch právnych predpisov.

Existujú presné normy a kritéria, ktorým podlieha tvorba zákonov. Zákon by mal byť v súzvuku s prehľadným a stabilným právnym poriadkom. Zákon sa má zameriavať na vybrané a primárne spoločenské vzťahy. Musí byť porozumiteľný, prehľadný a má byť zovšeobecnený normatívnym obsahom. Musí byť terminologický presný a jednotný. Platí, že čím je daný problém v spoločnosti ľahšie zadefinovateľný a čím sú presnejšie predvídateľné následky riešenia daného problému, tým je ľahší výber spomedzi navrhovaných alternatív. Čím sú si tieto alternatívy viac podobné, tým ťažšie je vysvetliť výber práve konkrétnej alternatívy. Následky týchto alternatív sú si však viac podobné. Riešenia daných problémov prostredníctvom zákonov by mali byť otvorene diskutované, aby boli eliminované scestné riešenia.

Jazyk zákona by mal dodržať sémantickú jednotnosť. To znamená, že jazyk zákona by mal ostať nadčasový a jasný, aby nedošlo k zmene významu zákona po istom čase. Využívanie terminológie je potrebné pre udržanie špecifickosti zákona. Vyjadrenie zákona nemá viesť k dvojzmyselnosti alebo individuálnemu výkladu. Niekedy však vzniká oznamovacia bariéra medzi zákonom a adresátmi zákona. Medzi najviac kritizované znaky jazyka, ktoré zákonodarca používa patria: používanie dlhých súvetí, nedefinovaných cudzích slov, pasívnych gramatických konštrukcii a vysokého stupňa abstrakcie.

INŠTITÚTY LEGISLATÍVNEJ TVORBY UPLATŇOVANEJ V PRAXI NADNÁRODNEJ SPOLOČNOSTI

V tejto časti nášho príspevku rozoberieme porovnanie základných inštitútov, metód a postup pri tvorbe interných predpisov vo vybranej spoločnosti.

Základné pravidlá usporiadania spoločnosti sú obsiahnuté v tzv. základnom dokumente. Samozrejmosťou je konformita s platnou legislatívou ako celkom záväzným pre všetky spoločnosti pôsobiace na území Slovenska. Tento základný dokument je zameraním a účelom možno prirovnateľný k ústave a ústavným zákonom. Je štruktúrovaný a vychádza z cieľov a hodnôt spoločnosti[3], ktoré sa snaží poňať aj ideovo a všeobecne. Tento základný pilier, základná právna norma vymedzuje aj štruktúru spoločnosti, a nástroje aké sa využívajú pri riadení spoločnosti, teda obdobná paralela s delením moci v ústavách. V základnom dokumente je možné nájsť aj špecifické delenie interných právnych predpisov, ktoré sú rozdelené podľa svojej právnej sily a podľa záväznosti. Základný dokument obsahuje aj popis jednotlivých funkcií a ich kompetencií. Tieto kompetencie sú od základných kompetencií voči podriadeným zamestnancom, cez kompetencie v rámci príslušných

3 Spoločnosť používame v zmysle firma, obchodná spoločnosť

oddelení a taktiež kompetencie, ktoré vymedzujú tzv. právomoci a oprávnenia. Pod týmito právomocami a oprávneniami je potrebné chápať limity, v ktorých môžu rozhodovať. Tieto limity sú avšak veľmi všeobecné a postavené na protikontrole a protiváhach. Samotný dokument neobsahuje odkazovacie normy. Formulácia noriem, ale avšak nepriamo a mlčky upriamuje na tvorbu interných predpisov.

Tento základný dokument rozdeľuje normy na smernice, pokyny a návody. Toto delenie už pozornému čitateľovi napovedá, ako uvažoval autor tohto základného dokumentu.

Smernice

Smernice sú určené pre neurčený okruh zamestnancov. Považujú sa za všeobecné právne normy, ktoré sú uplatňované v rámci spoločnosti. Tieto smernice nesmú byť v rozpore so základným dokumentom. Smernice je avšak možné vymedziť len pre určitý okruh adresátov, ktorých sa týka. Toto vymedzenie je zaužívané, hlavne kvôli rozsiahlym a rôznorodým činnostiam, ktoré sú vo firme uplatňované, a vymedzenie adresátov je skôr pre lepšiu orientáciu. Pre ilustráciu, obdobne by sa dalo uvažovať ako o rozdelení podľa oblastí, ktorých sa týka, ako napríklad pri zákonoch je to oblasť obchodného alebo finančného práva a pod. Smernice sú avšak kvôli tomuto zaužívanému pravidlu záväzné pre všetkých. Táto záväznosť je pekne viditeľná hlavne pri objednávaní služieb, kde sú hlavné smernice, teda alternatíva nadradenej právnej normy, podriadené smernice, pričom platia finančné limity nadriadenej smernice.

Pokyny

Pokynom sa rozumejú nariadenia, ktoré sú vydávané na to oprávnenou osobou. Oprávnená osoba sa rozumie nadriadený pracovník, a povinnou osobou podriadený pracovník. Pokyn sa týka konkrétneho zadania úlohy pre jedného alebo viac podriadených pracovníkov. Pokyny sú záväzné len pre povinných, pričom ich porušenie, alebo nedodržanie je možné považovať za hrubé porušenie pracovnej disciplíny. Teda pre zamestnanca je to asi najvyšší možný trest, ktorým sa rozumie strata zamestnania. Pokyny, je možné nedodržiavať len v prípade, ak by smerovali proti povinnosti zamestnancov ochraňovať majetok spoločnosti. V takomto prípade je možné priamo upozorniť toho, kto pokyn vydal, alebo prípadne jeho nadriadeného, ak taký ale neexistuje, tak iného nadriadeného na tej istej úrovni riadenia. Pokyny sa týkajú hlavne činnosti, ktoré treba vykonať na príkaz, teda je to mimo pracovných povinností dohodnutých v zmluve so zamestnancov. Účinok takéhoto pokynu je potom dvojaký. Jedna oprávňuje zamestnanca na určitý úkon, prípadne úkony, ale na druhej strane sa ostatní zamestnanci stávajú povinnými strpieť toto konanie, v zmysle poskytnúť potrebné informácie, prípadne vyvinúť maximálne úsilie a súčinnosť.

Návody

Návody sú interné predpisy, ktoré majú najnižšiu právnu silu. Návody sú záväzné právne predpisy, ktorých účelom je dovysvetľovať, prípadne doplniť ducha smerníc alebo upresniť postupy, akým spôsobom sa majú dosiahnuť určité povinnosti zakotvené v smerniciach. Príkladom smerníc zo štandardného pojmoslovia a legislatívy by boli komentáre, a stanoviská jednotlivých orgánov, ktoré vykonávajú určité zákony. Záväznosť je polemická. Nakoľko, aj keď pri nedodržiavaní návodov zamestnanec neodporuje smerniciam, tak vzhľadom na to, že sa jedná už o veľmi podrobné pracovné návody, činnosti, ktoré sú proti týmto návodom nie sú prijaté „za splnenú úlohu“.

Spôsob kreácie a prijímania interných predpisov

Spôsob tvorby internej legislatívy je veľmi podobný spôsobu, akým pracujú štandardne prípravné pracovné skupiny k zákonom. Obdobne sa na tvorbe a príprave interných predpisov zúčastňuje zamestnanec, ktorý má na starosti edíciu smerníc a ich správu, aktualizáciu a zamestnanci, ktorí sú zodpovední za obsahovú, odbornú náplň jednotlivých smerníc. Po príprave tohto dokumentu, návrhu internej smernice, je predložená ako celok najvyššiemu nadriadenému pracovníkovi za jednotlivé oddelenie, ktorý danú právnu normu spripomienkuje. V prípade závažných nedostatkov je vrátená na dopracovanie pracovnej skupine a po dopracovaní opätovne predložená na schválenie.

Prijímanie interných predpisov, hlavne čo sa týka smerníc a návodov, je veľmi zjednodušené a efektívne. Predložený návrh internej normy je predložený na rokovanie najvyšších pracovníkov, ktorí túto smernicu príjmu alebo odmietnu úplne alebo vrátia na dopracovanie.

V prípade schválenia takejto smernice, je táto smernica podpisovaná riaditeľom a najvyšším pracovníkom zodpovedným za oddelenia. Funguje tu teda princíp kontrasignácie a finálnej kontroly, pretože riaditeľ sa často nezúčastňuje prerokovaní a schválení predpisov.

ZÁVER

Aj keď by to tak na prvý pohľad nevyzeralo, život právnych predpisov v nadnárodných spoločnostiach je vcelku zaujímavý a dynamický. Interné predpisy sú tvorené často aj pod vplyvom rozhodnutí zahraničných akcionárov, pričom avšak musia byť v absolútnom súlade s platným právnym poriadkom v Slovenskej republike. V tomto príspevku som poukázal na spôsob tvorby interných predpisov, ktorý bol najviac podobný reálnemu právnemu poriadku, avšak samozrejme s odlišnosťami v podobe prispôsobenia si potrebám. Dôležitým faktorom je tiež tzv. právna kultúra tvorby interných predpisov vo firmách. Najstaršie nadnárodné korporácie nemajú viac ako dvadsať rokov, ale v priemere je to okolo 12 rokov, a to rozprávame o tých najstarších. Tak ako aj samotný právny poriadok sa vyvíja, tak je aj v jednotlivých nadnárodných spoločnostiach vidieť posun k čoraz viac štandardizovanej forme interných predpisov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BROSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KÁNARIK, I.: Teória práva, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice, 2004, ISBN 80-7097-559-8

BOGUSZAK J. , ČAPEK J. , GERLOCH A.: Teorie práva , Aspi Publishing , Praha , 2004, ISBN 80–7357–030-0

DRGONEC, J.: Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky. Eurokodex, s.r.o., Bratislava, 2010, ISBN 978-80-89447-25-1

GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. rozšírené vydání. Vyd. a nakl. A. Čeňek, Dobrá Voda, 2001

GERLOCH, A., Kysela, J., Kűhn, Z., Wintr, J., Tryzna, P., Maršálek, P., Beran, K.: Teórie a praxe tvorby práva, ASPI, a.s., Praha, 2008, ISBN 978-80-7357-362-1

KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C. H. Beck, 1995. ISBN: 807179028

KNAPP, V. a kol.: Tvorba práva a její současné problémy, Linde Praha a.s., Praha, 1998, ISBN 80-7201-140-5

KRÁĽ, J. a kol.: Legislatíva: Teória a prax, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, Bratislava, 2005, ISBN 80-7160-156-3
OTTOVÁ, E.: Teória práva, Heuréka, Šamorín, 2010, ISBN 978-80-89122-59-2
PRUSÁK, J.: Teória práva, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, Bratislava, 1995, ISBN 80-7160-080-6
RÜCKERT, J.: Friedrich Carl von Savigny, the Legal Method, and the Modernity of Law. Juridica International 2006
SVÁK, J., KUKLIŠ, P.: Teória a prax legislatívy, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava, 2009, ISBN 978-80-89363-16-2
VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S.: Teória práva, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava, 2008, ISBN 978-80-89363-21-6

SUMMARY

World and environment we live is affected by the laws. Remained only a few areas of human life and behavior, which are not yet all laws and standards treated, but is prevalent condition number of laws and standards, the existence and respect you have in ordinary daily life even realize it. Legislative processes occur at three different levels. The highest level is the creation of law at the National Council, which takes place the formation of the Constitution, constitutional laws and laws. In this post I will try to approach the similarities and differences making bylaws companies selling drugstore.

Kontaktné údaje:
JUDr. Matúš Jakub
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

HARMONIZÁCIA HMOTNOPRÁVNYCH NORIEM DEDIČSKÉHO PRÁVA NA EURÓPSKEJ ÚROVNI

EUROPEAN PERSPECTIVES OF HARMONIZATION OF SUBSTANTIVE SUCCESSION LAW

Mgr. Hana Jánošková

Kľúčové slová: Dedenie s medzinárodným prvkom, Harmonizácia hmotného práva, Európska perspektíva

Key words: International succession, Harmonization of substantive law, European perspective

Dedičské právo v porovnaní s inými právnymi odvetviami možno charakterizovať ako právnu oblasť, ktorá je veľmi statická, nepodliehajúca zásadným legislatívnym zmenám. Jej charakter stability sa postupne formuje a mení. Tento jav je odrazom sociálno-kultúrnych a sociálno-ekonomických zmien. Prijímanie nových právnych nástrojov v súčasnom období aj v tejto konzervatívnej právnej oblasti je jasným dôkazom toho, že dochádza ku kulminácii spoločenských, ekonomických a historických zmien v spoločnosti, ktoré si vyžadujú novú právnu reguláciu právnych vzťahov aj v oblasti dedenia. Už v minulosti datujeme viaceré snahy o posilnenie regulácie právnych vzťahov v oblasti dedenia. Máloktoré z nich boli úspešné a v konečnej fáze aj prijaté a ratifikované jednotlivými krajinami. Prvé úspechy v tejto oblasti po mnohých rokoch sú výsledkom prác vykonaných v rámci Európskej únie. S cieľom udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v rámci európskeho priestoru bola Európskou úniou vytvorená politika založená na fungovaní spoločného európskeho trhu. Na jej základe sú občanom členských štátov Európskej únie zaručené viaceré práva, medzi ktoré patrí aj právo voľného pohybu osôb. Za účelom odstránenia prekážok pri realizácii týchto práv a zaručenia fungovania vnútorného trhu bolo potrebné podniknúť kroky v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, a to najmä v prípade, ak je potrebná pre riadne fungovanie vnútorného trhu. V minulosti boli prijaté viaceré právne nástroje na posilnenie justičnej spolupráce v občianskych veciach, avšak všetky vylúčili inštitút dedenia z rozsahu svojej pôsobnosti[1]. Prijatie nového právneho nástroja v oblasti dedenia s medzinárodným prvkom možno z tohto dôvodu hodnotiť ako prelom v oblasti dedičského práva. Týmto právnym nástrojom je Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve[2].

1 Napr. nariadenie (ES) č. 44/2001
2 V ďalšom texte len Nariadenie.

Možno ho označiť ako krok vpred v oblasti dedičského práva. Je právnym nástrojom unifikácie pravidiel uplatniteľných v členských štátoch, týkajúci sa kolíznych noriem v oblasti dedičského práva. Je riešením mnohých problematických otázok, ktoré vznikajú v dedičských konaniach s medzinárodným prvkom a zabraňujú voľnému pohybu osôb.

Vzhľadom na diverzitu hmotnoprávnej úpravy dedičského práva v jednotlivých členských štátoch ani spomínaný právny nástroj, zavádzajúci reguláciu právnych vzťahov v cezhraničných dedeniach prostredníctvom kolíznych noriem, nie je dostačujúci na odstránenie všetkých problémov spätých s cezhraničným dedením. Nedosiahla sa ním absolútna eliminácia ohrozenia stavu právnej istoty a predvídateľnosti, nakoľko sa objavujú viaceré otázky, na ktoré tento právny nástroj neposkytuje odpoveď. Je potrebné poukázať na názor niektorých odborníkov, ktorí tvrdia, že jediným riešením, ako tieto nedostatky odstrániť, je harmonizácia dedičského hmotného práva európskych krajín.[3] Z tohto dôvodu pristupujem k analýze potenciálnej harmonizácie hmotnoprávnej úpravy v tejto oblasti, so snahou dospieť k potvrdeniu hypotézy, že zosúladenie hmotnoprávnej úpravy jednotlivých krajín je postavené na troch základných pilieroch, ktorými sú: spontánna harmonizácia, inštitucionálna unifikácia a právna veda.[4]

SPONTÁNNA HARMONIZÁCIA

Pod spontánnou harmonizáciou možno rozumieť proces aproximácie právnych systémov jednotlivých štátov, ktorá nie je výsledkom zámernej snahy zákonodarcu, ale výsledkom vplyvu sociálno-kultúrneho a sociálno-ekonomického vývoja a vplyvu zmien v oblasti rodinného práva. Ide o postupný, nezámerný proces odrážajúci kultúrne, hospodárske, historické a spoločenské zmeny. Tieto zmeny sa v oblasti dedičského práva premietajú najmä v právnom postavení manželov. Z toho vyplýva, že zmeny v oblasti dedičského práva reflektujú vývoj rodinného práva. Zrovnoprávnenie manželov a presadenie zásady solidarity medzi manželmi v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch minulého storočia prispelo k posilneniu postavenia pozostalého manžela a jeho dedičského práva na úkor dedičského podielu potomkov. Tento fenomén najlepšie demonštruje vývoj inštitútu povinného podielu potomkov a inštitútu dedičského podielu pozostalého manžela. V dôsledku ďalšieho vývoja spoločnosti, s ktorým je spojené zrovnoprávnenie manželov, uzatváranie viacerých manželstiev, väčšia ekonomická nezávislosť potomkov, sa postavenie pozostalého manžela posilnilo a postavenie potomkov oslabilo. Úvahy nad legislatívnymi zmenami spojenými so zrušením, podmienením alebo redukciou povinného podielu potomkov, sa stali aktuálnymi otázkami. Práve na týchto inštitútoch možno poukázať na spontánnu harmonizáciu. Aj tá ma však svoje limity. Uvedené inštitúty vykazujú určitú mieru odlišnosti vývoja v právnej úprave v jednotlivých krajinách. Dokonca ich odlišná právna úprava môže spôsobiť v cezhraničných dedeniach ukrátenie práv potomkov na ich dedičskom podiele. V dôsledku odlišností hmotnoprávnych úprav jednotlivých krajín možno poukázať aj na situácie, ktoré nemožno vyriešiť spontánnou harmonizáciou. Ide o prípad cezhraničného dedenia, kedy aplikácia rozhodného práva, odlišného od práva štátnej príslušnosti potomkov, môže spôsobiť oslabenie ich dedičského práva tým, že im

3 Potvrdzujú to aj výsledky KOMISIE EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV: ZELENEJ KNIHY, Dedenie a závety{SEK(2005) 270}, Brusel, 2005.
4 ANDERSON M., ARROYO a AMAYUELAS a kol.: Dedičské právo: Testamentárna voľnosť -Európska perspektíva: Nakladateľstvo Európskeho práva, 2011, ISBN:978-90-8952-087-6.

rozhodné hmotné právo nezaručuje právo na povinný dedičský podiel, na rozdiel od práva podľa ich štátnej príslušnosti. Riešenie uvedených prípadov je diskutabilné, pričom je najlepšie ho postaviť na inštitucionálnej báze harmonizácie, ktorá však podľa mnohých odborníkov nemá v tejto konkrétnej oblasti v súčasnosti miesto.

INŠTITUCIONÁLNA UNIFIKÁCIA

Pod inštitucionálnu unifikáciu možno zaradiť po prvé rozhodovaciu činnosť a súdne rozhodnutia na medzinárodnej a európskej úrovni, ktoré majú záväzný charakter a po druhé právne nástroje medzinárodných, európskych a národných inštitúcií. Viaceré inštitúcie vyvinuli snahu o zlepšenie právnej regulácie vzťahov v oblasti dedenia. Niektoré boli úspešné, iné aj napriek neúspechu prispeli prípadne k rozvoju ako relevantný zdroj pre ďalšie projekty v tejto oblasti.

Súdne rozhodnutia sú prameňom, ktorý tiež prispel k harmonizácii v oblasti dedičského práva. Najväčší vplyv v oblasti harmonizácie hmotného dedičského práva má rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ochranu ľudských práv a základných slobôd (ESĽP), ktorá sa zaslúžila o odstránenie diskriminácie potomkov pochádzajúcich z mimomanželského zväzku, čím sa zaručilo priznanie a zachovanie ich dedičského práva. Prelomovým sa stalo rozhodnutie Marckx[5]. Aj napriek tomuto obrovskému prínosu nemožno očakávať od tejto inštitúcie ďalší prínos v harmonizácii dedičského práva hmotného prostredníctvom jej rozhodovacej činnosti. Kompetencia ESĽP je obmedzená výlučne na posudzovanie porušenia základných práv a slobôd, pričom posudzovanie ostatných právnych aspektov ponecháva na voľnú úvahu jednotlivých členských štátov, ktoré konajú na základe ich vnútroštátnej právnej úpravy. V oblasti už spomínaných inštitútov povinného podielu potomkov a dedičského podielu manžela nemá ESĽP dosah, nakoľko nemožno v týchto oblastiach hovoriť o diskriminácii.

Z tohto dôvodu možno usúdiť, že harmonizácia v tejto oblasti je možná prostredníctvom iných právnych nástrojov medzinárodného, európskeho alebo národného práva. Okrem rozhodovacej činnosti Európskeho súdneho dvora, ktorá bude vzhľadom na prijatie nového právneho nástroja zohrávať dôležitú úlohu v tejto oblasti, ide najmä o kolízne normy medzinárodného práva súkromného, právne akty Európskej únie alebo vnútroštátne právne predpisy.

Mnohí odborníci sa domnievajú, že harmonizáciu dedičského práva na európskej a medzinárodnej úrovni možno dosiahnuť unifikáciou pravidiel medzinárodného práva súkromného. O jednu z prvých snáh sa zaslúžila Haagska konferencia prijatím Haagskeho Dohovoru z roku 1961 o kolíznych normách týkajúcich sa ustanovení foriem závetu.[6] Na rozdiel od iných právnych nástrojov[7,8] bol tento právny akt úspešný a vstúpil do platnosti. Upravuje výlučne rozhodné právo v otázke formálnej platnosti závetu, pričom nezahŕňa iné druhy testamentárnych úkonov ako sú dedičské zmluvy (dedičská dohody, trusty).[9] Ďalšou snahou stanoviť kolízne normy v oblasti dedenia bol Haagsky dohovor

5 Prípad MARCKX v. BELGIUM, č. podania návrhu. 6833/74, rozhodnutie z 13.6. 1979.
6 Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions,
7 Convention of 2 October 1973 Concerning the International Administration of the Estates of Deceased Persons, ktorý bol ratifikovaný iba niektorými štátmi (napr. Slovensko, Česká republika, Portugalsko)
8 Convention of 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons
9 BREZŇOŠČÁKOVÁ, M. I.: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve. In: ARS NOTARIA 4/2012, Bratislava 2012, ISSN: 1335-2229.

o rozhodnom práve pre dedenie pozostalosti po poručiteľovi z roku 1989, ktorý napriek jeho dlhoročným prípravám bol ratifikovaný len Holandskom.[10] Neúspech prijatia tohto právneho nástroja bol dôvodom naďalej pretrvávajúcich problémov vznikajúcich pri cezhraničných dedeniach. K prijatiu obdobného právneho nástroja v tejto oblasti pristúpila až Európska únia. Na základe kompetencie, ktorá jej bola zverená členskými štátmi, disponuje výslovnou právomocou, ak jej ju zverí niektoré z ustanovení Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ). Jej pôsobnosť je vymedzená jednak určením cieľa, ktorý sa má dosiahnuť, a jednak určením prostriedkov jeho realizácie.[11] Článkom 81 ZFEÚ je Európskemu parlamentu a Rade za účelom rozvíjania justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, na základe zásady vzájomného uznávania súdnych a mimosúdnych rozhodnutí, priznané oprávnenie prijímať opatrenia na aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov. Toto ustanovenie otvára možnosť harmonizácie dedičského práva prostredníctvom kolíznych noriem nielen procesného práva, ale aj hmotného práva. Aj napriek tomu sa nové Nariadenie zameriava na unifikáciu kolíznych noriem vzťahujúcich sa na právomoc súdu, rozhodné právo, uznanie a vykonateľnosť rozhodnutí a prijatie univerzálnej verejnej listiny na preukázanie nadobudnutia dedičstva. Na základe zásady subsidiarity a proporcionality sa tento právny nástroj obmedzuje výlučne na to, čo je nevyhnutné na dosiahnutie jeho cieľa – odstránenie prekážok voľného pohybu občanov a zabezpečenie riadneho fungovania vnútorného trhu[12]. Európska únia sa z tohto dôvodu rozhodla pristúpiť výlučne k harmonizácii kolíznych noriem, bez zahrnutia harmonizácie noriem dedičského hmotného práva jednotlivých členských štátov. „Účelom Nariadenia preto nie je, aby malo akýkoľvek dosah na úpravu vnútroštátneho hmotného práva členských štátov Európskej únie, ktorým sa upravujú status, práva a povinnosti dedičov ohľadom majetku poručiteľa.“[13] Nariadenie neharmonizuje ani dedičské právo, ani majetkové právo členských štátov. Neznamená to, že nová právna úprava nemá vplyv na harmonizáciu hmotného práva v tejto oblasti. Jasným príkladom je aj právna úprava dedičskej zmluvy. Tento inštitút Nariadenie explicitne upravuje, pričom v národnej úprave niektorých členských štátov nie je právna úprava tohto inštitútu zakotvená. Príkladom je aj slovenská právna úpravu, ktorá podľa súčasného platného práva tento inštitút nezakotvuje. Návrh Legislatívneho zámeru rekodifikácie slovenského Občianskeho zákonníka však znovu zavádza jeho úpravu. Je diskutabilné, či je to len dôsledok nového európskeho právneho nástroja. Možno sa skôr prikloniť k názoru, že ide o dôsledok nových tendencií, ktoré presadzujú tzv. „estate planning“ - plánovanie vyporiadania dedičstva už za života poručiteľa. Na základe uvedeného možno zhodnotiť, že aproximácia vnútroštátneho hmotného práva ako reakcia na potreby prijatia a aplikácie novej právnej úpravy nie je vylúčená, ale naopak, je veľmi pravdepodobná. Príkladom inštitútov, ktoré Nariadenie vylučuje zo svojej pôsobnosti, sú: register závetov, zriadenie, správa a zrušenie trustov a povaha vecných práv. Aj napriek tomu, že sa z jeho pôsobnosti doposiaľ vylúčili a ponechali sa na vnútroštátnu právnu úpravu jednotlivých členských štátov, ich budúca regulácia na európskej úrovni je jedným z možných riešení harmonizácie. Vyplýva to aj z pripravovaných štúdií a taktiež z úvodných ustanovení návrhu Naria-

10 Convention of 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons
11PROCHÁZKA R., ČORBA J.: Právo európskej únie, Bratislava: EUROKÓDEX, 2007, ISBN:978-80-88931-62-1
12 Komisia Európskych spoločenstiev: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, KOM(2009) 154 v konečnom znení, 2009/0157 (COD), Brusel 2009
13 BREZŇOŠČÁKOVÁ, M. I.: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve. In: ARS NOTARIA 4/2012, Bratislava 2012, ISSN: 1335-2229.

denia, ktoré poukazujú na plánovanú iniciatívu právnej úpravy v oblasti registra závetov. Aplikácia ostatných inštitútov, ktoré podľa rozhodného práva v danej právnej úprave nie sú zakotvené, je otázkou budúcnosti.

PRÁVNA VEDA

V dedičskom práve jednotlivých členských štátov sa vplyvom rímskeho práva a taktiež kontinentálneho a anglosaského právneho systému premieta diverzita právnych úprav. Ide o komplex právnych vzťahov, ktoré sa odlišujú vzhľadom na hmotnoprávnu úpravu. V minulosti sa zriedka objavili komparatívne práce národných odlišností v tejto oblasti, nakoľko dedičstvá s cezhraničným prvkom boli ojedinelé. Z tohto dôvodu bolo dedičské právo ponímané ako právo výlučne národné. Nárast výskytu medzinárodného prvku aj v dedičských konaniach spôsobil potrebu znalosti hmotnoprávnej úpravy dedičského práva v iných štátoch. Objavila sa potreba komparatívnych prác[14], pretože harmonizácia na medzinárodnej a európskej úrovni prostredníctvom kolíznych noriem je postavená na komparatívnej analýze, vedeckých štúdiách súkromného práva hmotného jednotlivých krajín. Pochopenie fungovania kolíznych noriem medzinárodného práva súkromného si vyžaduje úspešné porozumenie odlišností hmotnoprávnych úprav jednotlivých krajín, pretože všetky otázky späté s cezhraničným dedením sú vyvolané diverzitou hmotnoprávnej úpravy súkromného práva na národnej úrovni.[15]

ZÁVER

Na základe uvedenej analýzy možno zhodnotiť, že stanovená hypotéza tvrdiaca, že harmonizácia hmotnoprávnej úpravy dedičského práva je postavená na troch základných pilieroch, ktorými sú spontánna harmonizácia, inštitucionálny základ a právna veda, sa čiastočne potvrdila. Prvý pilier, ktorým je spontánna harmonizácia, zohral dôležitú úlohu v procese aproximácie právnych noriem hmotného práva v minulosti a jeho úloha bude pokračovať aj v nasledujúcom období. Otázky, ktoré nie sú v jej kompetencii a nemožno ich vyriešiť spontánnym vývojom právnej úpravy, sú ponechané na druhom pilieri, inštitucionálnej báze harmonizácie postavenej na prijímaní právnych aktov v tejto oblasti. Aj napriek tomu, že Nariadenie priamo neharmonizuje dedičské hmotné právo, neznamená, že nedochádza k jeho nepriamej harmonizácii prostredníctvom tohto právneho nástroja. Jeho prijatie je v rámci harmonizácie postavené na treťom pilieri - právnej vede. Je predpokladom stanovenia pravidiel právnej regulácie. Bez analytických komparatívnych štúdií, ktoré sú výsledkom mnohých pracovných skupín a programov, nemožno dospieť k dosiahnutiu zamýšľaného cieľa - harmonizácii pravidiel potrebných na reguláciu právnych vzťahov v oblasti dedičského práva.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ANDERSON M., ARROYO a AMAYUELAS a kol.: Dedičské právo: Testamentárna voľnosť - Európska perspektíva: Nakladateľstvo Európskeho práva, 2011, ISBN:978-90-8952-087-6.

14 V súčastnosti komaratívnu analýzu poskytuje: HAYTON, D. J.: European Succession Laws, Bristol: Jordans, 2002, ISBN: 0853088160 9780853088165.
15 SJEF VAaN ERP: Nová perspektíva v oblasti dedičského práva, vol. 11,3, elektonický žurnál komparatívneho práva, december 2007 http://www.ejcl.org/113/article113-5.pdf

BOELE-WOELKI K.: Unifikácia a harmonizácia rodinného práva v Európe, Oxforf: Hard Publishing, 2003, ISBN:90-5095-287-9.
HAYTON, D. J.: European Succession Laws, Bristol: Jordans, 2002, ISBN: 0853088160 9780853088165.
PROCHÁZKA R., ČORBA J.: Právo európskej únie, Bratislava: EUROKÓDEX, 2007, ISBN:978-80-88931-62-1
BREZŇOŠČÁKOVÁ, M. I.: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve. In: ARS NOTARIA 4/2012, Bratislava 2012, ISSN: 1335-2229.
CIRÁK J.: Dedenie zo zmluvy. In:ARS NOTARIA 3/2013, Bratislava 2013, ISSN: 1335-2229.
SJEF VAaN ERP: Nová perspektíva v oblasti dedičského práva, vol. 11,3,elektonický žurnál komparatívneho práva, december 2007 http://www.ejcl.org/113/article113-5.pdf
Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve
KOMISIA EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV: Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o súdnej príslušnosti, rozhodnom práve, uznaní a výkone rozhodnutí a verejných listín v oblasti dedenia a o zavedení európskeho dedičského osvedčenia, 2009/0157 (COD), Brusel, dňa 14.10.2009.
KOMISIE EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV: ZELENEJ KNIHY, Dedenie a závety {SEK(2005) 270}, Brusel, 2005
Komisia Európskych spoločenstiev: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, KOM (2009) 154 v konečnom znení, 2009/0157 (COD), Brusel 2009
Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions,
Convention of 2 October 1973 Concerning the International Administration of the Estates of Deceased Persons, ktorý bol ratifikovaný iba niektorými štátmi (napr. Slovensko, Česká republika, Portugalsko)
Convention of 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons

SUMMARY

The legal opinion toward the harmonization of substantive Succession law in European perspective is rather negative. Enacting the conflict rules of law is seen as sufficient legal instrument for harmonization of Succession law. The opposite point of view may be suggested as the reaction to the inaccuracy of eliminating all difficulties in procedure of international inheritance, as the result of European directive in this field. To state whether the European harmonization of substantive Succession law is perspective, the analysis of this phenomenon is provided regarding to spontaneous harmonization, institutional unification and legal scholarship.

Kontaktné údaje:
Mgr. Hana Jánošková
hana.janoskova@hotmail.com
hana.janoskovaNR@gmail.com

ZÁKLADNÉ ZÁSADY PRI OCHRANE SUBJEKTÍVNEHO PRÁVA V ANTICKOM RÍME

SELECTED RULES AND PRINCIPLES OF THE CIVIL PROCEDURE IN ROMAN LAW

JUDr. Pavol Judiak, PhD.

Kľúčové slová: ochrana, žaloba, prétor, actio, litis contestatio

Key words: protection, appeal, praetor, actio, litis contestatio

Ochrana subjektívnych práv prostredníctvom štátu je veľmi dôležitá, nakoľko v prípade ak vládnuca trieda stanoví prostredníctvom právneho poriadku ako sa majú jednotlivci v spoločnosti správať, čo im je dovolené prípadne zakázané je potrebné, aby bola aj zabezpečená možnosť reálneho uskutočňovania respektíve možnosť vynútenia stanovených práv a povinností. Uvedená možnosť zabezpečenia dodržiavania práva resp. vynútenia povinností pomocou právnych sankcií a prostredníctvom štátneho donútenia je základným atribútom každého právneho štátu. Napriek tomu, že antický Rím nespĺňal všetky atribúty právneho štátu, možno jednoznačne konštatovať, že systém ochrany subjektívnych práv, a to nielen zo strany inštitucionálnej, ale i zo strany procesnej fungoval dokonale, čím si vládnuca trieda zabezpečila právnu istotu a stabilitu. Samozrejme, že k takémuto relatívne dokonalému systému ochrany subjektívnych práv dospela rímska spoločnosť postupne, predovšetkým tým, že svojpomocné konanie ako prežitok predštátnej spoločnosti sa vytláčal z používania.

V období panstva rodovej organizácie spoločnosti si poškodený chránil svoje práva predovšetkým sám, resp. sa nepomstil sám, pretože za poškodeného sa považoval celý široký príbuzenský kolektív, pričom v rovnakej situácií sa ocitla aj osoba škodcu, pretože spoločne s ním za jeho čin zodpovedal celý jeho rod, neskôr len jeho rodina. Postupným rozkladom rodového zriadenia sa začala pôvodne neobmedzená krvná pomsta a svojpomoc uvádzať do prijateľnejších, menej nebezpečných foriem. Tendencia zmierniť pomstu nastala z viacero dôvodov; bolo to tým, že jednak sa začal zužovať okruh osôb, ktoré mohli pomstu vykonať, ako aj osôb, proti ktorým pomsta viedla, ako aj tým, že pomsta začala byť viazaná na predchádzajúci súhlas verejného orgánu, poškodený sa mohol pomstiť až potom, čo preukázal oprávnenosť odvety. Túto vývojovú zmenu v Ríme možno pozorovať už v Zákone 12 tabúľ, v ktorom sa uvádza: *„Zlodeja, ktorý bol prichytený pri spáchaní protiprávneho činu (fur manifestus), mohol poškodený zbičovať a prétor mu ho mohol pririeknuť za otroka. Ak bol prichytený v nočnom čase, alebo sa zlodej bránil so zbraňou v ruke, poškodený ho mohol zabiť, ale poškodený musel, aby odvrátil*

podozrenie z vraždy, kričať, volať susedov za svedkov".[1] V pôvodnej nekontrolovateľnej podobe sa pomsta /svojpomoc/ pripúšťala teda len v noci:*"Si nox furtum faxsit, si im occisit iure caesus esto*".[2], v prípade nutnej obrany, krajnej núdzi, a v prípade odporu žalovaného dostaviť sa na výzvu pred súdny orgán. Až začiatkom cisárstva bol prijatý prvý zákon, ktorý obmedzil svojpomocné konanie definitívne, pretože *Lex Iulia de vi privata* prehlásil každé súkromné násilie za trestný čin /*crimen*/, ktorý prejednávali trestné súdy / *iudicia publica*/, trestajúci páchateľa takéhoto činu konfiškáciou 1/3 majetku.[3]

Okrem toho v období republiky výrazne proti svojpomocnému konaniu bojovali aj prétori, ktorý svojimi príkazmi efektívne zabraňovali svojpomocnému presadzovaniu práva a kategoricky sa snažili, aby sa každý so svojimi nárokmi obracal na súdny orgán.

Je pravdou, že rímske právo má kazuistický charakter, t.j. oveľa viac spočíva v právnych rozhodnutiach jednotlivých prípadov ako dnešné moderné právo, ktoré spočíva v komplexných zákonoch a kodifikáciách t.j. v jednotnej všeobecnej právnej úprave jednotlivých inštitútov. Preto sa v rímskom práve oveľa menej stretávame so všeobecne formulovanými normami, príkazmi a zákazmi, ale stretávame sa s právnymi prostriedkami, ktoré napomáhajú, ako riešiť spornú otázku medzi subjektmi daného právneho vzťahu. Svedčí o tom aj fragment nachádzajúci sa v Digestách pochádzajúci od právnika Lavolenusa :"*Omnis definitio in iure periculosa est, parum est enim ut non subverti possit*"[4] /"Každá definícia v civilnom práve je nebezpečná, lebo len zriedka ju nemožno vyvrátiť"/, ktorá vyjadruje zdržanlivosť Rimanov pokiaľ ide o definície.

Pokiaľ ide o procesnú stránku „dokonalého" systému ochrany subjektívnych práv v antickom Ríme je nutné si uvedomiť, že Rimania nazerali na subjektívne právo a žalobu úplne inak než tomu je dnes.

Základná koncepcia novodobého práva pri ochrane subjektívnych práv je taká, že právny poriadok resp. občianske hmotné právo stanovuje abstraktnými normami vznik práv a povinností t.j. na jednotlivé skutkové podstaty nadväzuje určité povinnosti a k súdnemu uplatneniu týchto povinností poskytuje oprávnenému všeobecný právny prostriedok abstraktného charakteru označovaný ako žaloba, ktorý je možné použiť na ochranu akéhokoľvek súkromného nároku. Inými slovami povedané v novodobých právnych poriadkoch je hmotné právo oddelené od procesného práva, čím sa vlastne vytvárajú dve relatívne samostatné právne odvetvia. Žaloba nevyjadruje žiadne subjektívne právo, predstavuje abstraktný pojem slúžiaci na označenie len procesného prostriedku na ochranu subjektívneho práva, ktorý je jednostranným aktom zo strany žalobcu.

Rimania si dôležitosť súdnej ochrany subjektívnych práv uvedomovali dôsledne, ale ich nazeranie na vzťah subjektívneho práva a žaloby bol úplne odlišný než tomu je dnes. Rímsky proces bol integrálnou súčasťou právneho poriadku a medzi hmotným právom a procesným neviedla ostrá hranica. Rimania sami nerozlišovali medzi subjektívnym právom a oprávnením domáhať sa ochrany tohto práva súdnou cestou. Rímski právnici ešte aj v klasickom období vychádzali z ochrannej stránky subjektívneho práva a výrazne ju zdôrazňovali, pričom žalobou - *actio* označovali tak materiálne subjektívne právo

1 Lex duodecim tabularum VIII,12-14
2 Lex duodecim tabularum VIII,12
3 Kincl, J., Urfus, V.1990. Římske právo: Praha, Panorama, 1990.ISBN 80-7038-164-5, str. 151
4 D 50,17,202

ako aj jeho procesnú ochranu[5]. Rímska žaloba vyjadrovala vždy len určité subjektívne právo, takže vlastne každé subjektívne právo malo svoju vlastnú žalobu. To znamená, že bez žaloby nebolo subjektívneho práva a naopak. Z procesného hľadiska je rímska žaloba chápaná ako procesná činnosť oboch strán, t.j. *actio* síce vychádzala jednostranne od žalobcu, ale vrcholila v dohode o spore tzv. *litis contestatio,* v ktorej sa žalobca a žalovaný v prítomnosti prétora dohodli na sudcovi ich sporu, ako aj na podmienkach za akých je ochotný sa žalovaný podriadiť rozsudku. To znamená, že prvá iniciatíva k formálnemu ustanoveniu rímskeho procesu vychádzala síce od jednej strany, od žalobcu, ale ak žalovaný nechcel byť *indefensus,* tak musel súhlasiť s ustanovením súdu, ktorý navrhol žalobca, a ktorý magistrát povolil. Inými slovami v litiskontestácií je obsiahnutý element dohody medzi sporovými stranami, pričom táto dohoda skonzumuje pôvodný žalobcov nárok, preto bola vylúčená možnosť pre opakovanú žalobu - zásada „***ne bis de eadem re***“.[6] Žalobcov nárok sa litiskontestáciou menil na nárok na odsúdenie žalovaného a povinnosť žalovaného sa menila na povinnosť splniť vynesený rozsudok. Litiskontestácia sa teda považovala za nováciu, ale nie dobrovoľnú tzv. *novatio voluntaria*, ale povinnú, vznikajúcu na základe procesného pravidla - *novatio necessaria*.[7]

Je nutné si uvedomiť, že základným princípom pri ochrane subjektívneho práva v antickom Ríme až do nástupu tzv. kogničného procesu v poklasickom období bolo oddelenie judikačnej a jurisdikčnej činnosti. Jurisdikcia spadala do oblasti štátnej činnosti a judikačná činnosť prináležala súkromnému občanovi, sudcovi /*iudex privatus*/.

Štátnemu orgánu ako nositeľovi jurisdikcie neprináležalo rozhodovanie sporu, ale len organizovanie, zabezpečenie riadneho súdneho konania v konkrétnom prípade, teda nositeľ jurisdikcie nemal právomoc rozhodnúť spor, ale prináležal mu rad činností, ktorých spoločným menovateľom bolo dospieť v úzkej spolupráci so sporovými stranami k litiskontestácií, teda celé sporové konanie vymedziť a dosadiť „spoluobčana dôvery strán“ teda sudcu, aby rozhodol celý spor. Silný laický prvok je typický pre celé rímske sporové konanie. Tento laický prvok zohrával pri ochrane subjektívneho práva dôležitú úlohu, pretože bez sporových strán by nemohlo dôjsť k preskúmaniu spornej veci, a zároveň prostredníctvom procesných inštitútov ďalej ovládali celý priebeh procesu, a dokonca kedykoľvek mohli spor ukončiť, či už späť vzatím žaloby, alebo uznaním alebo zmierom. V tejto súvislosti hovoríme o **dispozičnej zásade**, pretože strany disponovali celým sporom. Z inštitucionálneho hľadiska boli nositeľmi súdnej právomoci, jurisdikcie v najstaršom období formovania rímskeho impéria králi, v období republiky spočiatku dvaja konzuli a neskôr, od roku 367 pred Kr. tzv. prétori. Popri nich vykonávali súdnu právomoc aj tzv. kurulský aedilovia, ktorí dozerali pri predaji otrokov a dobytka na trhu. Okrem prétora a kurulských aedilov od 3. stor. pred. Kr. vykonával jurisdikciu cudzinecký prétor, ktorý vykonával svoju činnosť v sporoch medzi rímskymi občanmi a cudzincami. Za principátu mal najvyššiu súdnu moc cisár, ktorý ju spravidla delegoval na svojich úradníkov, predovšetkým na republikánskych prétorov, a na rôznych novovytvorených úradníkov, a to predovšetkým na prefekta prétoriánov a mestského prefekta, ako

5 Rebro, K., Blaho, P.2003. Rímske právo: Bratislava, Iura edition, 2003. ISBN 80-89047-53-X, str. 107.
6 Gai. Inst. 4,107: "Si vero legitimo iudicio in personam actum sit ea formula quae iuris civilis habet intentionem, postea ipso iure de eadem re agi non potest, et ob od exceptio supervacua est; si vero vel in rem vel in factum actum fuerit, ipso iure nihilo minus postea agi potest, et ob od exceptio necessaria est rei iudicatae vel in iudicium deductae."
7 Kincl, J., Urfus, V.1990. Římske právo: Praha, Panorama, 1990.ISBN 80-7038-164-5, str. 162

odvolacia inštancia pre Rím a Itáliu a od konca 2. stor. aj na špeciálnych súdnych úradníkov /*iuridici*/ ako sudcov prvého stupňa.[8] V období dominátu sa zrušila dvojstupňová organizácie súdov /t.j. rozdelenie medzi súkromné orgány a orgány štátnej moci/ a zaviedla sa štvorstupňová súdna organizácia Diokleciánovou reformou v rokoch 284 - 305 po Kr. na čele s monokratickými úradníkmi /miestodržitelia, vikári, prefekti/, ktorí boli zároveň aj riadnymi sudcami, ktorá bola doplnená o osobitné úradníctvo pre privilegované skupiny obyvateľov. Tento systém súdnej organizácie v tomto období bol neprehľadný a jednoznačne výhodný len pre majetných a vplyvných občanov.[9]

Jednou zo základných zásad celého súdneho konania až do obdobia cisárstva bolo jeho rozdelenie na dve štádiá, prostredníctvom ktorých bolo zabezpečená ochrana subjektívnych práv. Prvé štádium sa odohrávalo pred súdnym úradníkom, najčastejšie pred prétorom a označovalo sa ako konanie ***in iure.*** Druhé štádium nadväzovalo na prvé a odohrávalo sa pred súkromným sudcom /*iudex privatus*/ a označovalo sa ako ***iudicium alebo konanie apud iudicem.*** Cieľom prvého štádia bolo za predpokladu, že prétor povolí spor dospieť k litiskontestácií. To znamená, že prétor v prvom štádiu konania nerozhodoval spor medzi sporovými stranami, ale jeho úlohou bolo skôr predsedal sporu, v úzkej spolupráci so sporovými stranami nastoliť spor, poskytnúť pomoc žalobám, ktorým žalovaní neodporovali alebo ktoré boli jasne predložené, a v prípadoch, ak žalovaný odporoval, alebo v prípade nejasností dal prétor o žalobe rozhodnúť v stanovených medziach súkromnému sudcovi, súkromnej osobe, ktorá mohla byť sudcom v spore pochádzajúca zo zoznamu /*album iudicum selectorum*/, ktorý zostavovali prétori a za principátu cisári. Kritéria na výber osôb boli prísne triedne, a preto v týchto zoznamoch sa nachádzali osoby z vyšších tried, predovšetkým senátori a jazdci a v období cisárstva majetné osoby, pričom vôbec nemuseli mať právnické vzdelanie. Výber súkromného sudcu sa ponechával na vôľu sporových strán, čím sa zabezpečilo, že zodpovednosť za nezaujatosť sudcu prešla celkom na sporové strany. V prípade, ak sa strany nevedeli dohodnúť na súkromnom sudcovi určil sa žrebom, výnimočne si strany mohli vybrať so súhlasom prétora aj osobu, ktorá sa nenachádzala na tomto zozname. Spravidla pre vedenie sporu v druhom štádiu sa určoval len jeden sudca / *unus iudex*/, ktorý si mohol prizvať rôznych poradcov, predovšetkým skúsených právnikov, keďže nemusel mať právnické vzdelanie, v sporoch, ktoré si vyžadovali odborné znalosti sa na miesto jedného sudcu dosadzovali traja rozhodcovia tzv. arbitrovia, a konanie sa potom nazývalo ***iudicium*** alebo ***arbitrium.*** V období republiky sa výnimočne stretávame s desaťčlenným súdnym zborom pre spory týkajúce sa osobnej slobody tzv. **decemvirálny súd** /*decemviri litibus iudicandis*/ voleným ľudovým zhromaždením, ktoré sa neudržali dlho a splynuli s tzv. centumvirálnym súdnym zborom, ktorý mal až 105 členov, a do jeho kompetecie patrili predovšetkým dedičské spory, ak ich hodnota prevyšovala 100 000 sesterciou. Spory medzi rímskymi občanmi a cudzincami, prípadne medzi cudzincami navzájom rozhodovali **rekuperátori** /*recuperatores*/, troj, alebo päťčlenné súdne zbory[10]. Druhá fáza procesu bola "normálnym" súdom, počas ktorej sa tvrdenia obsiahnuté v „žalobnej dohode" dokazovali prostredníctvom dôkazných prostriedkov, a bola zakončená vynesením rozsudku. Sudca v tomto konaní nemal možnosť nijak meniť „dohodu" ku ktorej dospeli strany v konaní in iure.

8 Rebro, K., Blaho, P.2003. Rímske právo: Bratislava, Iura edition, 2003. ISBN 80-89047-53-X, str. 116
9 Rebro, K., Blaho, P.2003. Rímske právo: Bratislava, Iura edition, 2003. ISBN 80-89047-53-X, str. 118
10 Kincl, J., Urfus, V.1990. Římske právo: Praha, Panorama, 1990.ISBN 80-7038-164-5, str. 153

Pôvodne sa konanie *in iure* odohrávalo verejne, pokiaľ išlo o sporové konanie to znamená, že prétor poskytoval svoju činnosť v spolupráci so svojimi poradcami na námestí /*forum*/, sediac na vyvýšenom mieste /pro tribunali/ v kurulskom kresle /*sella curulis*/, počas dní, ktoré na to boli určené /*dies fasti*/, pretože toto konanie sa nemohlo uskutočniť v dňoch zasvätených bohom, v dňoch verejných zhromaždení a slávností a po prijatí kresťanstva ani v dňoch kresťanských sviatkov, pričom sporové strany prednášali svoje tvrdenia po stojačky. Konanie apud iudicem sa uskutočňovalo spravidla v domoch vybraných súkromných sudcov, prípadne na námestiach, ale vždy s možnosťou účasti verejnosti.[11]

Uzatvorené miestnosti sa objavujú až v období cisárstva v dôsledku jednak toho, že v dôsledku reforiem sa dvojstupňová súdna organizácia zrušila a celé sporové konanie prebiehalo pred jedným štátnym úradníkom, ktorý ostával vo svojej úradovni, do ktorej sa sporové strany so svojimi dôkazmi museli dostaviť, ako aj v dôsledku písomného zaznamenávania priebehu sporu.

Zabezpečenie právnej ochrany v rámci legisakčného a formulového procesu až do obdobia cisárstva bolo **bezplatné.** Bolo to spôsobené predovšetkým tým, že účasť na rozhodovaní sporov bola vnesená do rúk majetných osôb a bolo ich občianskou cťou a prestížou vykonávať takúto činnosť. Rovnako štátni funkcionári neboli platení, čo ich zvádzalo k úplatkárstvu a korupcií. Honoráre pre advokátov sa začínajú objavovať až na začiatku principátu, z dôvodu existencie nemajetných advokátov, ktorí si za svoju činnosť museli vyberať odmenu. Reformou súdneho konania, zavedením kogničného procesu sa honoráre pre advokátov stali pravidlom, a keďže cisárska pokladnica bola enormne zaťažená prevzatím starostlivosti nad súdnictvom /písomné zaznamenávanie súdneho konania, výstavba budov, platenie sudcov a pomocného personálu/ bezplatnosť sa zrušila a dá sa povedať, že pre nemajetné vrstvy obyvateľstva sa stalo takmer nemožným dovolať sa svojho práva, napriek tomu, že existoval obhajca chudobných.

ZÁVER

V texte som sa nesnažil o akúsi hlbokú analýzu rímskeho civilného procesu, jeho procesných inštitútov, ale mojím cieľom bolo poukázať len na niektoré základné pravidlá a zásady, na ktoré sa v textoch mnohých učebníc zabúda. Napriek mnohým nedostatkom, ktoré určite rímsky civilný proces mal, jednoznačne možno povedať, že má mnoho pozitívnych princípov a inštitútov, ktoré pretrvávajú dodnes v procesnom práve, napriek diametrálnej odlišnosti dnešnej spoločnosti od tej rímskej, predovšetkým pokiaľ ide o chápanie vzťahu subjektívneho práva a žaloby.

POUŽITÁ LITERATÚRA

LEX DUODECIM TABULARUM
SKŘEJPEK M.: Prameny římskeho práva- Fontes iuris romani. Lexis nexis CZ, Praha 2004, ISBN 80-86199-89-4
CORPUS IURIS CIVILIS: Digesta

11 Rebro, K., Blaho, P.2009. Rímske právo: Bratislava, Iura edition, 2003. ISBN 80-89047-53-X, str. 121

BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.: Corpus iuris civilis - Digesta. Eurokódex, Bratislva 2008, ISBN 978-80-89363-07
CORPUS IURIS CIVILIS: Codex Iustinianus, Institutiones
BLAHO, P: Justiniánske Inštitúcie. Trnava 2000, ISBN 80-88715-80-6
GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách. /preložil Kincl. J./, Masarykova Univerzita, Brno, Doplněk, 1981, ISBN 80-85765-18-7
BLAHO, PETER –HARAMIA, IVAN-ŽIDLICKÁ, MICHAELA 1997. Základy rímskeho práva: Bratislava, MANZ, 1997. ISBN 80-85719-07-X
KINCL, JAROMÍR, URFUS,VALENTÍN.1990. Římske právo: Praha, Panorama 1990, ISBN 80-7038-134-5
REBRO, KAROL- BLAHO, PETER.1991. Rímske právo: Bratislava, Obzor, 1991. ISBN 808904753X
VÁŽNÝ J...1935. Římsky proces civilní: Praha, Malantrich A.S. 1935

SUMMARY

The aim of this article was not to examine all details of the civil procedure in Roman law but, to analyse some/selected rules and principles referring to the topic - that are, however, often omitted in books. Despite of the weak points and imperfections of the civil procedure of Roman law, it is evident that many of its rules and principles are used even today (in procedural law). This is interesting especially from the perspective that the Roman society and the current modern society differ extremely.

Kontaktné údaje:
JUDr. Pavol Judiak, PhD.,
Paneurópska vysoká škola,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20, Bratislava

INŠTITÚT VYVLASTNENIA V PRÁVNOM ŠTÁTE – PRÁVNA ÚPRAVA A LIMITY

THE CONCEPT OF EXPROPRIATION IN THE LEGALLY CONSISTENT STATE – LEGAL FRAMEWORK AND LIMITS

Doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.

Kľúčové slová: právny štát – vlastnícke právo – vyvlastnenie – verejný záujem- právna istota

Keywords: rule of law **–** property law – exproriation – public interest – legal certainly

ÚVOD

Jedným z predpokladov slobody rozvoja jednotlivca a základom jeho súkromnej iniciatívy je vlastníctvo, ktoré jednotlivcovi vytvára možnosť niesť zodpovednosť za vlastný vývoj. Zároveň je však vlastníctvo chápané a interpretované v súlade so spoločenským vývojom, a preto súčasné právo nechápe vlastníctvo ako čosi odtrhnuté od spoločnosti, práv a povinností jeho členov ale akcentuje aj jeho sociálnu funkciu.[1]Vlastník veci, nie je neobmedzeným pánom nad vecou ale jeho právo je limitované určitými obmedzeniami, nemá len práva ale aj povinnosti.

VLASTNÍCTVO A PRÁVNA ÚPRAVA INŠTITÚTU VYVLASTNENIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Ústavnoprávna ochranu a garancia rovnosti vlastníckeho práva našla vyjadrenie v čl. 20 ods.1. Podľa Ústavného súdu SR majetok, ktorý je predmetom ochrany zaručenej podľa čl. 20 ústavy zahŕňa nie len veci ale aj práva a iné majetkové hodnoty. (II. ÚS 19/97). Vlastniť majetok môžu fyzické osoby, právnické osoby a štát.

V objektívnom zmysle možno vlastnícke právo chápať ako súhrn právnych noriem, regulujúcich vlastnícke vzťahy. Vlastníctvom v subjektívnom zmysle chápeme súbor oprávnení a povinností vo vzťahu ku konkrétnej veci.[2]

Ústavnoprávna ochrana slobody vlastníctva nie je len ochranou zužujúcou sa len na vlastníctvo, resp. majetok. Právo na ochranu vlastníctva je klasickým základným právom, ktoré musí byť vnímané v úzkej súvislosti s ochranou osobnej sféry a súkromia vlastníka. Vlastnícke právo je súčasťou jadra personálnej autonómie jednotlivca vo vzťahu k verejnej moci. Obmedzenia práva na ochranu vlastníctva musia rešpektovať aj ústavnú hodnotu

1 Filip, V: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno: Masarykova univerzita 1999, s.87
2 Pekárek, M. a kol.: Pozemkové právo. Plzeň: Aleš Čeňek. 2010. s. 20

personálnej autonómie (rozhodnutie Spolkového ústavného súdu 24 BverfGE 367, tiež nález Ústavného súdu Českej republiky PL ÚS 29/08).

Jedným z inštitútov legálneho obmedzenia vlastníckeho práva v právnom štáte je inštitút vyvlastnenia.[3]

V prvorepublikovej právnej teórii sa vyvlastnenie definovalo ako zásah do majetkových práv, najmä do vlastníckeho práva, v prospech všeobecne prospešného cieľa, ktorým sa práva rušia alebo obmedzujú a zároveň pre iného práva zakladajú, a to spravidla za náhradu.[4]

V právnom poriadku Slovenskej republiky absentuje legálna definícia inštitútu vyvlastnenia. Na základe tejto skutočnosti máme za to, že vyvlastnenie možno chápať ako odňatie vlastníckeho práva resp. obmedzenie výkonu vlastníckeho práva v prospech iného subjektu.

K vyvlastneniu dochádza v zásade proti vôli vlastníka. Hlavným cieľom, účelom a zmyslom vyvlastnenia je riešenie spoločenských problémov vo verejnom záujme tam, kde vlastnícke, prípadne obdobné právo k nehnuteľnosti bráni uskutočneniu týchto záujmov.[5]

Ústava Slovenskej republiky zakotvuje v čl. 20 ods.4 možnosť obmedziť vlastnícke právo. Obmedzenie vlastníckeho práva je možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, na základe zákona a za primeranú náhradu.

Ústavné zakotvenie obmedzenia vlastníckeho práva vychádza z Listiny základných práv a slobôd, ktorá v čl.11 ods.4 umožňuje vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva.

Podľa čl. 20 ods.4 ústavy vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva je dovolené iba ak sa uskutoční v súlade s štyrmi kumulatívnymi podmienkami. Zásah do vlastníctva je možný iba v nevyhnutnej miere, ak je vo verejnom záujme, uskutoční sa na základe zákona a za primeranú náhradu.

Podmienka nevyhnutnej miery vyžaduje, aby zásah do vlastníctva nebol väčší (aj z hľadiska rozsahu) než je nevyhnutné. Zároveň to vyžaduje, aby zásah netrval dlhšie než je nevyhnutné. Všetky základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu, dokiaľ uplatnením jedného práva alebo slobody nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práva alebo slobody. Rovnováha verejného a súkromného záujmu je dôležitým kritériom na určenie primeranosti obmedzenia každého základného práva a slobody (PL ÚS 7/96, II. ÚS 28/96, III. ÚS 169/03, PL ÚS 15/03, PL ÚS 15/06).

Pojem verejný záujem je právne vymedziteľný len vo vzťahu ku konkrétnemu základnému právu a slobode. Ak účel zamýšľaný obmedzením práva vlastniť majetok nie je možné dosiahnuť prostriedkami, ktoré zasahujú miernejšie do ústavou chráneného vlastníckeho práva, a ak verejný záujem je nadriadený a objektivizovaný voči záujmom vlastníka, podmienku verejného záujmu možno pokladať za splnenú (PLÚS 33/95).

Verejný záujem nemožno chápať ani aritmeticky (je to v záujme väčšieho počtu obyvateľov) ani automaticky (investície sú vo verejnom záujme pozemky môžu byť automaticky vyvlastnené). Ako vyjadril vo svojom rozhodnutí český ústavný súd, verejný záujem je potrebné chápať ako záujem, ktorý možno označiť ako všeobecne prospešný záujem. (I. ÚS 198/05, PL ÚS 24/04).

3 iným prípadom je napr. zriasenie vecného bremena
4 Slovník veřejného práva československého. Zv. V. Praha - Brno: 1948. Heslo Vyvlastnění. s. 478 a n.
5 Horzinková, E. et a kol.: Správní právo – zvláštní část. Plzeň: Aleš Čeněk. 2009, s. 159.

Problematikou verejného záujmu sa za oberá aj F. A. Hayek. Tvrdí, že často sa mylne naznačuje, že všetky kolektívne záujmy sú všeobecnými záujmami spoločnosti, avšak v mnohých prípadoch môže byť uspokojovanie kolektívnych záujmov istých skupín s všeobecnými záujmami spoločnosti v úplnom rozpore. Celé dejiny vývoja demokratických inštitúcií sú dejinami boja za to, aby sa jednotlivým skupinám zabránilo v zneužití vlády v prospech kolektívnych záujmov týchto skupín.[6] Je preto dôležité aby k obmedzeniu vlastníckych práv dochádzalo len po starostlivom zvážení základnej podmienky, či je obmedzenie nutné vo verejnom záujme.

Verejný záujem, ktorý je predmetom posudzovania v rámci vyvlastňovacieho konania, je podľa aktuálnej koncepcie vyvlastnenia predmetom správnej úvahy a zisťuje sa v priebehu konania na základe zvažovania najrôznejších partikulárnych záujmov, po zvážení všetkých rozporov a pripomienok. Z odôvodnenia rozhodnutia, ktorého podstatou je existencia verejného záujmu musí jednoznačne vyplynúť, prečo verejný záujem prevážil nad inými súkromnými alebo aj verejnými záujmami. Verejný záujem je predmetom dokazovania v rámci rozhodovania v určitej otázke, napr. vyvlastnení a nie je možné ho vopred a priori stanoviť. Z tohto dôvodu spadá zisťovanie verejného záujmu do právomoci výkonnej moci a nie zákonodarnej.

Podmienky verejného záujmu možno pokladať za splnené len vtedy, ak verejný záujem je nadriadený a objektivizovaný voči záujmom vlastníka a ak účel zamýšľaný obmedzením práva vlastniť majetok nemožno dosiahnuť prostriedkami, ktoré zasahujú miernejšie do ústavou chráneného vlastníckeho práva (PL ÚS 33/95, PL ÚS 15/06).

Ústava jednoznačne ustanovuje, že odňatie vlastníckeho práva k veci vyvlastnením treba poskytnúť vlastníkovi náhradu, ktorá má byť primeraná. Jednou z foriem náhrady pri vyvlastnení je aj peňažná náhrada. Pri úvahách o primeranosti náhrady, ktorú zrejme vyjadruje výška peňažnej náhrady treba podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky zohľadniť základný predpoklad vyvlastnenia, ktorým je aj verejný záujem a ktorý ako je nesporné prevláda pred súkromným záujmom vlastníka veci. Na druhej strane nemožno opomenúť ústavnú zásadu ochrany vlastníctva, ktorá je rovnaká bez ohľadu na subjekt a predmet vlastníctva. Kompenzácia rovnováhy medzi záujmom verejným a zásahom do vlastníckeho práva jednotlivca je zaručená aj poskytnutím peňažnej náhrady v primeranej výške. V tomto prípade ide o náhradu za to, že vlastník je povinný strpieť tento legitímny spôsob prechodu vlastníckeho práva na iného vo verejnom záujme.

Oba ústavné inštitúty, vyvlastnenie a obmedzenie vlastníckeho práva sa navzájom odlišujú mierou intenzity zásahu. Pri vyvlastnení dôjde k zmene osoby vlastníka. Pri obmedzení vlastníckeho práva nedôjde k zmene osoby vlastníka. Dôjde len k zásahu do rozsahu oprávnení vyplývajúcich z obsahu ústavou zaručeného práva vlastniť majetok. (PL ÚS 35/96).

Obmedzenie vlastníckeho práva sa odvíja od testu proporcionality. Test proporcionality vychádza z dlhoročnej praxe nemeckého Spolkového ústavného súdu (Wesengehalt), ktorý prevzali nie len ostatné európske ústavné súdy, ale aj nadštátne európske súdne inštitúcie. Test proporcionality je základnou interpretačnou metódou pri výklade ústavnosti zásahu do ľudských práv.

Pri teste proporcionality sa využívajú tri kritériá, a to kritérium vhodnosti, kritériom potrebnosti a kritériom primeranosti.

6 Hayek, F.A.: Právo, zákonodarství a svoboda. II. diel. Praha: Academia 1991, s.14.

Kritérium vhodnosti pýta odpoveď na otázku či je uvedeným opatrením vôbec možné dosiahnuť sledovaný cieľ.

Kritérium potrebnosti si pýta odpoveď na otázku, či rovnakého cieľa nemožno dosiahnuť aj inými prostriedkami. Kritérium primeranosti komparuje medzi mierou zásahu do ľudského práva a použitými prostriedkami alebo inými slovami, či je miera zásahu primeraná sledovanému cieľu.[7] V prípade testu proporcionality ide v práve o určitú argumentačnú techniku interpreta.[8]

Inštitút vyvlastnenia v právnom poriadku Slovenskej republiky je upravený vo verejnom i súkromnom práve. V súkromnom práve je vyvlastnenie upravené v § 128 ods.2 zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov. Zákonodarca umožňuje vyvlastnenie veci alebo obmedziť vlastnícke právo vo verejnom záujme, ak účel nemožno dosiahnuť inak, len na základe zákona, len na tento účel a za náhradu. V súčasnej právnej praxi zaznieva názor, že toto ustanovenie má proklamatórny charakter a je považované za nadbytočné. Pri porovnaní jeho doslovnej dikcie s čl. 20 ods.4 ústavy je potrebné poukázať na to, že v istom zmysle upresňuje ústavné limity vyvlastnenia a to v prvom rade výslovným zakotvením „subsidiarity" a stanovením toho, že vyvlastnenie je možné iba k uskutočneniu zákonom stanoveného dôvodu (PL ÚS 33/95). Súkromnoprávnu úpravu doplňuje ustanovenie §25 zák. č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov, ktorý umožňuje vyvlastnenie majetku podnikajúceho zahraničného subjektu.

Ťažisko právnej úpravy vyvlastnia je zakotvené v zák. č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (Stavebný zákon) v znení neskorších predpisov. Obsahom zákona sú materiálne a formálne podmienky vyvlastnenia. Zákon obsahuje hmotnoprávnu aj procesnoprávnu úpravu (§§ 108-116).

Právna úprava vyvlastnenia je atomizovaná vo viacerých zákonoch pôsobiacich vo vzťahu k stavebnému zákonu v postavení *lex specialis*.[9] Ich spoločným charakteristickým znakom je právna úprava osobitných účelov najmä národnohospodárskeho významu (rozvoj infraštruktúry, nerastné bohatstvo, vybavenosť územia krajiny a iné).

PRÁVNA ÚPRAVA INŠTITÚTU VYVLASTNENIA V PRÁVNYCH PORIADKOCH VYBRANÝCH EURÓPSKYCH ŠTÁTOV

V Českej republike je úprava vyvlastnenia v oblasti verejného práva upravená samostatným právnym predpisom, zákonom č. 184/2006 Sb. o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě v znení neskorších predpisov.

Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy nová česká právna úprava po prvý krát zakotvuje legálnu definíciu vyvlastnenia, ktorým zákonodarca chápe ako odňatie alebo obmedzenie vlastníckeho práva alebo práva zodpovedajúceho vecnému bremenu k pozemku alebo k stavbe pre dosiahnutie účelu vyvlastnenia stanoveného zvláštnym zákonom. V zákone sú upravené základné hmotnoprávne podmienky vyvlastnenia ako aj procesné konanie v rátane zrušenia vyvlastnenia. Tento zákon neupravuje účely vyvlastnenia pričom odkazuje na osobitné právne predpisy.[10]

7 Kosař, D.: Kolize dvou základních prav v judikatuře Ústavního soudu ČR. In.: Jurisprudence, 2008, roč. 8, č.1, s. 3-19.
8 Holländer, P.: Ústavněprávní argumentace, ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha: Linde 2003, s.21 a n.
9 Napr. zák. č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon), zák. č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva (banský zákon), zák. č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, zák. č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách , zák. č. 669/2007 Z. z. o jednorázových mimoriadnych opatreniach v príprave v príprave niektorých stavieb diaľnic a ciest pre motorové vozidlá
10 Zák. č. 20/1978 Sb. o státní památkové péči, zák. č. 44/1988 Sb. o o ochrané a využití nerostního bohatství (horní zákon), zák. č. 13/1997 Sb. o pozemních komunikacích, zák. č. 127/2005 Sb. o elektronických komunikacích

V snahe urýchliť výstavbu diaľnic bol prijatý v Českej republike zákon č. 416/2009 Sb. o urychlení výstavby dopravní infrastruktury. Zákon umožňuje zjednodušené a urýchlené vyporiadanie a správne konanie pri stavbách pozemných komunikácií, železničných dráh, vodných ciest a letísk.[11]

Podľa §2 ods.4 zákona o urýchlení výstavby sa lehoty na podanie správnych žalôb skracujú na polovicu a správny súd musí rozhodnúť do 90 dní o podaných žalobách. Podľa §110 ods.2 písm. a) českého stavebného zákona musí stavebník k žiadosti o povolenie pripojiť hmotnoprávny titul k pozemku. Podľa §2 ods.3 zákona o urýchlení výstavby je možné aby stavebný úrad začal konanie aj v prípade ak stavebník doklady uvedené v §110 ods.2 nepredložil. O žiadosti o povolenie rozhodne stavebný úrad až po predložení dokladov. To znamená, že možno vydať územné rozhodnutie a realizovať stavebné konanie a v prípade nedohody po právoplatnosti rozhodnutia o vyvlastnení ihneď vydať i stavebné povolenie, pretože procesne stavebné konanie prebehlo. Ako uvádza komentár, dané ustanovenie urýchľuje proces povolenia stavby dopravnej infraštruktúry a umožňuje jednať medzi vyvlastňovaným a vyvlastniteľom i po podaní žiadosti o spojenie konaní a prípadne nájsť riešenie dohodou bez vyvlastňovacieho konania.[12] Podľa §4 ods.1 zákona o urýchlení výstavby ak je napadnuté rozhodnutie o vyvlastnení len v časti týkajúcej sa náhrady, tak časť o prevode vlastníctva nadobudne právoplatnosť samostatne. Okrem toho zákon oproti všeobecnej úprave vyvlastnenia modifikuje doručovanie, ceny, odvolanie a odkladný účinok správnej žaloby. Uvedený zákon však neumožňuje stavbu bez právneho titulu k pozemku.

V Chorvátsku obsahuje zákon o verejných cestách (zakon o javnim cestama) špeciálnu úpravu vyvlastňovania. Podľa §26 tohto zákona je výstavba ciest verejným záujmom, ktorý už nemusí byť ďalej preukazovaný, na rozdiel od všeobecnej úpravy vyvlastnenia. Ustanovenie §27 zákona o verejných cestách umožňuje aby sa stavebník stal držiteľom pozemku ešte pred vyvlastnením, pred právoplatnosťou rozhodnutia o vyvlastnení. Stavebník musí preukázať, že vlastníkovi bola vyplatená náhrada alebo že ju vlastník odmietol akceptovať. O tejto žiadosti musí rozhodnúť správny orgán, pričom odvolanie nemá odkladný účinok. Vzhľadom na zákonom ustanovený verejný záujem sa spory v zásade týkajú výšky náhrady, aj keď nie je vylúčené úplné zrušenie vyvlastnenia.[13]

V Slovinsku musel mať stavebník k pozemku vlastnícke právo alebo právo stavby. Od septembra 2010 platí zákon o územnom plánovaní vo veciach národného záujmu. Uvedený zákon urýchľuje územné plánovanie pre stavby národného záujmu. Zjednodušuje procedúru získavania vlastníckych práv k dotknutým pozemkom. Verejný záujem sa už nemusí dokazovať, ak ide o stavbu v súlade s plánom podľa daného zákona. Investorovi (štátu) stačí pri týchto stavbách na rozhodnutie o začatí vyvlastňovania len podanie návrhu, pričom vlastník nemá proti rozhodnutiu o začatí vyvlastňovania možnosť opravného prostriedku. Rozhodnutie o začatí vyvlastňovania stačí na začatie stavby, ktorá môže prebiehať na nevyvlastnenom pozemku.

Ústavným základom vyvlastňovania v Poľskej republike je Ústava z roku 1997, ktorá stanovuje v čl. 21 ods.2 že vyvlastnenie je možné výlučne na verejné účely a za slušné odškodnenie. Podľa čl. 26 ústavy vlastníctvo možno odňať len v prípadoch ustanovených zákonom a len na základe právoplatného rozhodnutia súdu. Poľské právo obsahuje pojmy

11 Janderka, K.: Zákon o vyvlastnění. Praha: Linde 2010, s. 63.
12 Janderka, K.: Zákon o vyvlastnění. Praha: Linde 2010, s. 65.
13 dostupné na http://polis.iju.hr/propisi/propisi/ceste.html

„verejný záujem“ a „verejné účely“. Legálna definícia neexistuje, obidva pojmy sa posudzujú pre každý prípad samostatne. Vo všeobecnosti stavebník povinný mať právo k pozemku, na ktorom stavia. Existuje ale niekoľko špeciálnych zákonov s odlišným režimom. Podľa týchto zákonov (zákon o verejných letiskách, protipovodňový zákon) rozhodnutie o povolení danej investície zároveň znamená získanie stavebného povolenia. Právoplatnosťou rozhodnutia o povolení investície dochádza k vyvlastneniu v zákone vymenovaných nehnuteľností ex lege. Obdobne v zákone o plynovom termináli nehnuteľnosti uvedené v rozhodnutí o umiestnení stavby sa stávajú vlastníctvom štátu právoplatnosťou daného rozhodnutia. Všetky tieto zákony zároveň upravujú náhrady za vyvlastnenie.

V Maďarsku je ústavným základom vyvlastňovania čl. XIII. Ústavy Maďarskej republiky z roku 2011. Podľa predmetného článku vyvlastnenie je možné len vo výnimočných prípadoch, keď je na tom verejný záujem a len v takých prípadoch a z dôvodov uvedených v zákone a to za plnú, nepodmienečnú a okamžitú náhradu.[14] Na ústavnoprávnu úpravu nadväzuje všeobecná úprava v §171 ods.2 Občianskeho zákonníka Maďarskej republiky (zák. čl. IV:1959). Podľa uvedeného paragrafového znenia možno nehnuteľnosť vyvlastniť v osobitných prípadoch z dôvodov a v prípadoch uvedených v zákone. Vyvlastnenému treba poskytnúť plnú, nepodmienečnú a okamžitú náhradu. Podrobnosti o vyvlastňovaní ďalej ustanovuje osobitný predpis, ktorým je nariadenie s mocou zákona č. 24/1976 MT. Vyvlastnenie je možné len v prospech štátu alebo územnej samosprávy.

V Taliansku existoval a doznieva systém tzv. urýchleného vyvlastnenia zavedený zákonom č. 85 z roku 1971, ktorý umožňoval verejnej moci okupovať pozemok a stavať na ňom ešte pred formálnym vyvlastnením. Ak sa rozhodlo, že plán je vo verejnom záujme, orgány verejnej moci mohli vydať akt o urýchlenom prevzatí, ktorého platnosť nesmela byť dlhšia ako 5 rokov. V takto určenej dobe muselo byť dodatočne vydané formálne rozhodnutie o vyvlastnení. Okrem toho, akt o urýchlenom vyhlásení stratil platnosť, ak nedošlo do 3 mesiacov od jeho vydania k fyzickému prevzatiu vlastníctva. Miestne orgány systematicky ignorovali povinnosť vydať v lehote formálne vyvlastňovacie rozhodnutie. Talianske súdy vyvinuli doktrínu nepriameho či konštruktívneho vyvlastnenia (occupazione acquisitiva, accessione invertita), ktorá znamenala, že vlastníci stratili titul k pozemkom po tom, ako sa zavŕšila stavba k pozemku. Domnievame sa, že nepriame vyvlastnenie je v rozpore s princípom právnej istoty, je konštruované zámerne na *ex post* legalizáciu faktickej situácie vytvorenej nelegálnym konaním orgánmi verejnej moci.

Z uvedeného prehľadu vyplýva, že v zásade okrem Českej republiky súvisiace právne úpravy ostatných štátov sa vyznačujú značnými kompromismi v porovnaní s tradičnou úpravou spočívajúcou na podmienke vlastníctva nehnuteľnosti pre začatie výstavby verejnoprospešného záujmu.

INŠTITÚT VYVLASTNENIA V PROCESNEJ ČINNOSTI EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

Problematikou vyvlastnenia vo verejnom záujme z hľadiska práva na pokojné užívanie majetku v zmysle čl.1 Dodatkového protokolu sa Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“) zaoberal niekoľkokrát.

ESĽP odmietol taliansku doktrínu konštruktívneho vyvlastnenia. Konštatoval, že norma konštruktívne vyvlastnenie vyvinutá talianskymi súdmi nie je predvídateľná, môže

14 citované podľa www.parlament.hu/angol/the_fundamental_law_of_hungary_consolidated_interim.pdf

viesť k arbitrárnym dôsledkom a pozbavuje a pozbavuje vlastníkov efektívnej ochrany ich práv. Podľa ESĽP doktrína konštruktívneho vyvlastnenia spôsobuje neoprávnený zásah do práva na pokojné užívanie majetku a tak porušuje čl. 1 dodatkového protokolu.[15]

Od vydania rozsudku v prípade Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy Taliansko prevzalo zakotvilo doktrínu nepriameho vyvlastňovania do svojho zákonodarstva. ESĽP uviedol, že nepriame vyvlastnenie môže byť využívané verejnou mocou na obchádzanie pravidiel vyvlastnenia s rizikom nepredvídateľných alebo arbitrárnych dôsledkov pre vlastníkov. ESĽP tiež konštatoval, že nepriame vyvlastnenie bez ohľadu na formu (v podobe judikatúry resp. zákonodarstva) nemôže byť alternatívou pre riadne vyvlastnenie. Bez formálneho aktu vyvlastnenia vydaného najneskôr pri strate kontroly vlastníka nad svojim pozemkom nahrádza súdne rozhodnutie o nezákonnosti okupácie riadny prevod vlastníctva. ESĽP nepovažuje mechanizmus nepriameho vyvlastnenia za akceptovateľný z hľadiska právnej istoty.[16]

ZÁVER

V právnom štáte musí byť akékoľvek konanie verejnej moci autorizované právom. Zmyslom podmienky zákonnosti zásahu je zabrániť verejnej moci v arbitrárnom, prípadne diskriminačnom konaní a umožniť jednotlivcom aby mali riadnu možnosť vedieť, čo je zakázané. Z uvedeného vyplýva požiadavka, aby zákony obmedzujúce základné práva a slobody boli prístupné, presné a predvídateľné.[17] Vlastnosť prístupnosti, presnosti a predvídateľnosti zákona zdôrazňuje ESĽP zvlášť v prípadoch týkajúcich sa zásahov do práva na pokojné užívanie majetku.

Inštitút vyvlastnenia nie je v rozpore s princípmi právneho štátu. Koliduje však s právom vlastniť majetok, právom pokojne užívať majetok, zásadou legitímneho očakávania a tiež s pojmom právna istota.

Právo vlastniť majetok je ústavnoprávne zakotvené v moderných ústavách, pričom toto právo môže byť legálne obmedzené. Zásada legitímneho očakávania vychádza zo skutočnosti podľa ktorej, ak rozhodol orgán verejnej moci v určitej veci za určitých podmienok určitým spôsobom, očakáva občan rovnaké rozhodnutie v rovnakej veci.

Právna istota je základným atribútom právneho štátu. Ťažisko právnej istoty je vo vzťahu k tvorbe a aplikácii práva. S tým súvisí požiadavka stability práva a zákonnosti v rovine legislatívy, tiež v rovine súdneho a správneho rozhodovania.

V súvislosti s výstavbou diaľnic vyvstávajú vo vzťahu k dotknutým pozemkom dve otázky. Jednak či má stavebník hmotnoprávny titul k pozemku, zároveň akým spôsobom si stavebník daný titul zabezpečil. Z porovnania zahraničných úprav vyplýva, že ústavnoprávne kompromisy sa dejú hlavne v rámci spôsobu, akým sa zabezpečí titul k pozemku, teda spravidla v zjednodušením procedúry vyvlastnenia. Výstavba na cudzom pozemku bez titulu je unikátna. Aj v rámci právneho sporného talianskeho modelu urýchleného vyvlastnenia vydáva obec akt o urýchlenej držbe s tým, že v zákonom stanovenej lehote muselo dôjsť k formálnemu vyvlastneniu, pričom aj za túto držbu patrila vlastníkovi náhrada.

15 Viď. prípad Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy (sťažnosť č. 31524/96 rozsudok z 30.mája 2000)
16 Viď prípad Guiso-Gallisay v. Italy (sťažnosť č. 58858/00, rozsudok z 8. decembra 2005)
17 Viď. prípad Sunday Times v. United Kingdom, (sťažnosť č. 6538/74, rozsudok z 26. apríla 1979) viď. tiež Repík. J.: Implicitní procesní ochrana základných materiálních práv v judikatuře Europského soudu pro lidská práva. In.: Právník, 2008, č 9, s. 945 a n.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Filip, V: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno: Masarykova univerzita 1999.
Hayek, F.A.: Právo, zákonodarství a svoboda. II. diel. Praha: Academia 1991
Holländer, P.: Ústavněprávní argumentace, ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu. Praha: Linde 2003.
Horzinková, E. et a kol.: Správní právo – zvláštní část. Plzeň: Aleš Čeněk. 2009.
Janderka, K.: Zákon o vyvlastnění. Praha: Linde 2010
Kosař, D.: Kolize dvou základních prav v judikatuře Ústavního soudu ČR. In.: Jurisprudence, 2008, roč. 8, č.1.
Pekárek, M. a kol.: Pozemkové právo. Plzeň: Aleš Čeňek. 2010.
Repík. J.: Implicitní procesní ochrana základných materiálních práv v judikatuře Europského soudu pro lidská práva. In.: Právník, 2008, č 9
Slovník veřejného práva československého. Zv. V. Praha - Brno: 1948. Heslo Vyvlastnění.
prípad Sunday Times v. United Kingdom, (sťažnosť č. 6538/74, rozsudok z 26. apríla 1979)
prípad Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy (sťažnosť č. 31524/96 rozsudok z 30.mája 2000)
prípad Guiso-Gallisay v. Italy (sťažnosť č. 58858/00, rozsudok z 8. decembra 2005)
http://polis.iju.hr/propisi/propisi/ceste.html
www.parlament.hu/angol/the_fundamental_law_of_hungary_consolidated_interim.pdf
zák. č. 20/1978 Sb. o státní památkové péči
zák. č. 44/1988 Sb. o o ochrané a využití nerostního bohatství (horní zákon)
zák. č. 13/1997 Sb. o pozemních komunikacích,
zák. č. 127/2005 Sb. o elektronických komunikacích
zák. č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon)
zák. č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva (banský zákon)
zák. č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky
zák. č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách
zák. č. 669/2007 Z. z. o jednorázových mimoriadnych opatreniach v príprave v príprave niektorých stavieb diaľnic a ciest pre motorové vozidlá

SUMMARY

This article dealt with the concept of expropriation and the limits set for it in the legal orders of European states. Expropriation itself is not in contradiction with the rule of law principle, if it is based on law and previous arrangement of ownership of lend.

Kontaktné údaje:
Doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.,
Právnická fakulta UMB,
Komenského 20,
974 01 Banská Bystrica
vieroslav.juda@umb.sk

VÝKLAD A APLIKÁCIA CUDZIEHO PRÁVA V MEDZINÁRODNOM PRÁVE SÚKROMNOM

THE INTERPRETATION AND APPLICATION OF NON-DOMESTIC LAW IN THE AREA OF INTERNATIONAL PRIVATE LAW

JUDr. Elena Júdová, PhD.

Kľúčové slová: zisťovanie a aplikácia cudzieho práva, kolízie zákonov, konflikt kvalifikácie, adaptácia, cudzie právo, medzinárodné právo súkromné, európske medzinárodné právo súkromné

Key words: application of foreign law, conflict of laws, classification, characterization, adjustment, private international law, European private international law

ÚVOD

V prípade že súdy rozhodujú o súkromnoprávnych vzťahoch, ktoré sú nejakým svojim prvkom spojené s cudzím štátom je pravdepodobné, že súd bude musieť o právnom vzťahu rozhodovať podľa cudzieho právneho predpisu. Už od doby Rímskeho impéria je akceptované, že nie je vždy vhodné rozhodovať o takýchto právnych vzťahoch jednostranne, podľa vlastného práva, ale niekedy je vhodné a účelné rozhodnúť o pomeroch účastníkov takýchto právnych vzťahov podľa cudzieho právneho poriadku, ktorý má k veci bližší vzťah. [1] Od prvej polovice 19. storočia, rozpracovaním doktrín založených na existencii medzinárodného spoločenstva, ktorého členovia – suverénne štáty boli viazané povinnosťou navzájom spolupracovať, začína prevažovať názor podľa ktorého je zohľadňovanie cudzieho práva, ku ktorému má právny pomer významný vzťah, povinnosťou, nie vyjadrením zdvorilosti suverénnych štátov.[2] Napriek tomu, nie je na cudzie právo v jednotlivých štátoch nazerané rovnakým spôsobom. Základný rozdiel spočíva v tom, či je na cudzie právo nazerané ako na právo a v tom prípade ho súd aplikuje z úradnej povinnosti *ex officio*, alebo sa na cudzie právo v konaní nazerá ako na skutkovú okolnosť a je na účastníkoch sporu aby podali relevantný dôkaz o cudzom práve, dokonca, ak účastníci sporu aplikáciu cudzieho práva v spore nenamietnu, súd k zisťovaniu a aplikácii cudzieho práva vôbec nepristúpi. Výklad a aplikácia cudzieho práva okrem toho podlieha určitým zákonitostiam, ktoré majú zabezpečiť že cudzie právo bude aplikované tak, aby

1 Valentovič, Z.: Náčrt vývoja teórie medzinárodného práva súkromného. In: Zborník prác z medzinárodného práva Universitas Comeniana – Acta Facultatis Iuridicae. Bratislava, 1979, s. 124

2 C. F. von Savigny a jeho učenie o medzinárodnej pospolitosti, naproti tomu J. Story preberajúci učenie o teritorialite a medzinárodnej zdvorilosti na základe čoho sa na americkom kontinente rozvíjala teória „nadobudnutých práv – vested rights" v zmysle ktorej súd neaplikuje cudzie právo, ale len priznáva ochranu právnym vzťahom ktoré vznikli na základe cudzieho práva Valentovič, Z.: Náčrt vývoja teórie medzinárodného práva súkromného. In: Zborník prác z medzinárodného práva Universitas Comeniana – Acta Facultatis Iuridicae. Bratislava, 1979, s. 137, 140, Hradilová, V.: Vývoj doktrín mezinárodního práva soukromého v USA. In: Právník, 200), č. 8, s. 875 a nasl.

nedošlo k narušeniu základných zásad domáceho právneho poriadku, t.j právneho poriadku štátu, ktorého súd vo veci rozhoduje.

ZISŤOVANIE A APLIKÁCIA CUDZIEHO PRÁVA

Slovenský súd aplikuje cudzie právo *ex offo,* na základe príkazu právnej normy – kolíznej normy, zakotvenej buď v zákonoch SR (najmä Zákon č. 97/1963 Zb. o MPSaP), alebo v medzinárodných zmluvách ktorými je Slovenská republika viazaná. Napríklad Dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa z r. 1996[3], alebo Protokol o rozhodnom práve pre vyživovaciu povinnosť z r. 2007[4]. Táto povinnosť je ešte podložená ustanovením § 53 Zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ďalej len ZMPS, alebo Zákon o MPSaP), ktorý kategoricky stanovuje, že na zistenie cudzieho práva justičný orgán urobí všetky potrebné opatrenia.

Tento prístup je vyjadrením ustálenej doktríny slovenského, a predtým československého, medzinárodného práva súkromného, v zmysle ktorej sa na cudzie právo nazerá ako na právo/ právny poriadok, nie ako na skutkovú okolnosť.[5] Z tohto dôvodu je cudzieho práva povinný zisťovať a aplikovať súd, v zmysle zásady „*iura novit curia"*. Takéto nazeranie na cudzie právo má i ďalšie dôsledky. Tieto možno stručne zhrnúť asi takto:

- súd je povinný zisťovať obsah cudzieho práva a využiť na jeho zistenie všetky dostupné prostriedky;
- súd je povinný cudzie právo aplikovať tak, ako by bolo aplikované v krajine v ktorej platí, t.j. vrátane doktríny a judikatúry vydanej v krajine pôvodu cudzieho predpisu, pričom by sa tejto doktríne a judikatúre mal prikladať taký význam, aký je im prikladaný v krajine pôvodu;
- nesprávna aplikácia cudzieho právneho predpisu je spôsobilým základom pre uplatnenie opravných prostriedkov prípustných v prípade porušenia práva (táto zásada nie je ale pravidelne uplatňovaná);[6]
- súd, pokiaľ to nie je vylúčené zákonom, alebo iným právnym predpisom, prihliada i na cudzie kolízne normy, čo môže viesť k spätnému, alebo ďalšiemu odkazu (v slovenskom práve § 35 ZMPS);
- v neposlednom rade, ak súd ani pri vynaložení primeranej starostlivosti nezistí obsah cudzieho právneho predpisu, mal by použiť právny predpis štátu, ktorého právny poriadok je najbližší nezistenému právnemu poriadku.[7]

3 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 344/2002 Z.z.

4 Úradný vestník ES, L 331, zo dňa 16.12.2009, s. 0017 – 0023

5 Napríklad Lederer, E.: Použití a důkaz cizího práva. In: Právník, 1945, sešit 3, s. 77 – 101; Bystrický, R.: Základy mezinárodního práva soukromého. Praha, Orbis, 1958, s. 133 a nasl., Kučera, Z. – Tichý L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním: Komentář. Praha, Panorama, 1989, s.282. Viď tiež Fojtík, L.: Praktické projevy zásady iura novit curia v civilním soudním řízení. In: Právo: časopis pro právní teorii a prax, 2010, č. 4, s. 31-40. So závermi autora súhlasím, s tým, že žiadosť o súčinnosť strán sporu pri zisťovaní cudzieho práva je potrebné považovať len za jednu z možností ktoré môže súd využiť pri plnení si svojej povinnosti zistiť cudzie právo. V tomto zmysle treba chápať i záverv občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu ČSSR z 27.8.1987, Cpjf 27/86, Zbierka súdnych rozhodnutí R 26/1987, viď s. 491 (k bodu D).

6 Porovnaj tiež Bystrický, R.: Základy mezinárodního práva soukromého. Praha: Orbis, 1958, s. 131 a 135. Bystrický pripúšťa sťažnosť pre porušenie zákona – za súčasného právneho stavu mimoriadne dovolanie § 243f ods.1 Zák. č. 99/1963 Zb. O.s.p, ale len z dôvodov, že slovenský súd neaplikoval cudzie právo, hoci mu to kolízna norma prikazuje, alebo z dôvodu že neurobil všetky potrebné opatrenia pre zistenie cudzieho práva, teda z dôvodu porušenie slovenských právnych noriem, nie však z dôvodu nesprávneho výkladu, alebo aplikácie cudzieho právneho predpisu.

7 Táto zásada pre náhradu za nepoužitý právny predpis ale nie je jednoznačne prijímaná. Časť predstaviteľov vedy MPS

Avšak horeuvedené neplatí jednotne. I medzi štátmi, ktoré na cudzie právo, aplikovateľné na základe kolíznej normy, nahliadajú ako na právo, sú rozdiely v miere aktivity sudcu a spôsobe výkladu a aplikácie cudzieho práva. Tak napríklad sudca štátu, v ktorom je cudzie právo aplikované len na základe podnetu účastníka konania, môže toto v konečnom dôsledku aplikovať so snahou vykladať ho tak, ako je vykladané v štáte svojho pôvodu, na druhej strane, v štáte kde je cudzie právo aplikované *ex officio*, nemusia byť chyby vo výklade a aplikácii cudzieho práva spôsobilým dôvodom pre revíziu rozhodnutia.[8] Sú známe i príklady právnych poriadkov, v ktorých sa na cudzie aplikovateľné právo nazerá ako právo a predsa sudca nie je povinný zisťovať jeho obsah z úradnej povinnosti, alebo, prinajmenšom, nie v každom prípade.[9]

Protipólom prístupu, v rámci ktorého je na cudzí právny poriadok v konaní nazerané ako na právo, je prístup, v zmysle ktorého je cudzie právo považované za skutkovú okolnosť a musí byť v konaní preukázané tak ako akákoľvek iná skutočnosť tvrdená účastníkmi konania (anything which is not deemed to be law must be a fact)[10]. Dôsledkom toho je, že dôkazné bremeno o existencii a obsahu cudzej normy nesie účastník konania, ktorý sa domáha práva kreovaného na jej základe, alebo naopak, o túto normu opiera svoje námietky proti nárokom druhého účastníka. Ak tento účastník dôkazné bremeno neuniesol (nepreukázal dôveryhodne existenciu a obsah cudzieho právneho predpisu), dôsledky na konanie sa rôznia. Najmä anglické súdy vychádzajú v prípade nepredloženia dôkazu o obsahu cudzieho predpisu z umelo konštruovanej domnienky, že obsah cudzieho práva je v podstate zhodný z anglickou analogickou normou a aplikujú anglické právo. Súdy USA zvykli takto postupovať iba v prípade právnych poriadkov založených na precedenčnom práve, obdobne ako domáci právny poriadok, inak nárok uplatňovaný na základe cudzieho práva zamietali, ako nepreukázaný.[11] V súčasnosti sa prax amerických súdov mení, americké federálne súdy nazerajú v zmysle platných procesných predpisov na cudzie právo tiež ako na právo.[12]

Vážnu výzvu pre právnu prax Veľkej Británie v súčasnosti predstavujú záväzky z členstva v Európskej únii. Dve z nariadení Európskej únie, ktorými je Veľká Británia viazaná, obsahujú normy určujúce aký právny poriadok má byť aplikovaný v situáciách vyvolávajúcich kolízie zákonov. Ide o Nariadenie (ES) č. 864/2007 o práve rozhodnom pre mimozmluvné záväzky (Rím II.) a Nariadenie (ES) č. 593/2008 o práve rozhodnom pre zmluvné záväzky (Rím I.). Nariadenia predstavujú pre členský štát bezvýhradný záväzok aplikovať cudzie právo, na ktorý odkázala kolízna norma zakotvená v Nariadení (článok 2 Nariadenia Rím I., článok 3 Nariadenia Rím II.).

tvrdí, že by sa automaticky malo použiť tuzemské právo, viď Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. 3. Vydanie. Brno: Doplněk 1996, s. 179. Posledne zmienený prístup je tiež praktickejší z pohľadu súdnej praxe, keďže zbytočne nepredlžuje súdne konanie a nezaťažuje súdy.

8 Viď napr. Bogdan, M.: Private Inrernational Law as Component of the Law of the Forum. Maubeuge: Hague Academy of International Law, 2012, s. 108 a nasl. Porovnaj tiež poznámky ad 6 a 7.

9 Z európskych štátov napríklad Francúzsko, v minulosti aj Španielsko, alebo Belgicko. Francúzsky súd nie je povinný aplikovať cudzie právo z úradnej povinnosti, okrem ak ide o záväzok z medzinárodnej zmluvy, alebo o práva ktorými nemôže žalobca voľne disponovať (najmä otázky osobného stavu a spôsobilosti). V tých prípadoch, keď súd nie je povinný aplikovať cudzie právo z úradnej povinnosti, je na stranách aby preukázali obsah cudzieho práva. Viď. Lossouarn, Y. – Bourel, P. – Vareilles-Sommieres P.: Droit international privé. 8e édition. Paris: Dalloz, 2004, s. 306 a nasl.

10 Stern, W. B.: Foreign Law in the Courts: Judicial Notice and Proof. In: California Law Review, 1957, Volume 45, Issue 1, s. 25

11 Másilko, V. – Steiner, V.: Mezinárodní právo soukromé v praxi. Praha: Orbis, 1976, s. 49

12 Bogdan, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. Maubeuge: Hague Academy of International Law, 2012, s. 114

Tohto problému sú si vedomé i orgány EÚ. V priebehu prípravných prác na texte Nariadenia Rím II. Európsky parlament navrhol vložiť ustanovenie, ktoré by zakotvovalo povinnosť súdu zisťovať obsah cudzieho práva z úradnej povinnosti (pripomienka č. 43).[13] Na tento účel by bolo možné vyžadovať spoluprácu strán. Ak by nebolo možné obsah cudzieho práva zistiť a strany s tým súhlasia, súd by aplikoval vlastné právo. Tento návrh však neuspel.[14] Nakoniec bol do textu Nariadenia Rím II. vložený článok 30, ktorý zaväzuje Komisiu najneskôr do 20. augusta 2011 predložiť správu o uplatňovaní tohoto Nariadenia, ktorá musí obsahovať i štúdiu o uplatňovaní cudzieho práva v členských štátoch a dopad spôsobu akým je cudzie právo používané na uplatňovanie Nariadenia. Komisia rozoslala členským štátom na tento účel dotazník, samotná správa však doposiaľ nebola publikovaná.

Situácia nateraz zostáva nejasná. Viaceré argumenty hovoria v prospech skutočnosti, že Nariadenie nezasahuje do spôsobu akým je v členskom štáte nakladané s cudzím právom: vylúčenie procesných otázok a dokazovania všeobecne, z rozsahu pôsobnosti Nariadenia Rím II. (čl. 1 ods. 3), znenie článku 30 ods. 1 ktoré evidentne predpokladá že v tejto oblasti budú súdy členských štátov naďalej postupovať podľa doterajšej zaužívanej praxe. Na druhej strane, doterajšia judikatúra SD EÚ dokazuje, že situácia sa môže veľmi rýchlo zmeniť. Ak by sa totiž závery rozsudkov ako je West Tankers C-185/07, Gasser C-116/02, Krombach C-7/98, Data Delecta C-43/95, a ďalších dôsledne uplatnili i na situáciu aká existuje v prípade aplikácie cudzieho práva, malo by platiť, že jednotná a transparentná aplikácia ustanovení Nariadenia má prednosť a že procesné predpisy členských štátov, i keď zostávajú vo výlučnej právomoci členských štátov, nemôžu byť aplikované takým spôsobom, aby ohrozovali jednotné a účinné uplatňovanie aktov európskeho práva. Za zmienku stojí i rozsudok vo veci Owusu v. Jackson *C-281/02* ktorý vyhlásil článok 2 Nariadenia Brusel I. za kogentnú normu a tým prakticky i aplikáciu Nariadenia v situácii ktorá spadá do rozsahu Nariadenia za bezpodmienečnú, odmietajúc pritom práve jeden z tradičných procesných inštitútov práva Veľkej Británie – doktrínu *forum non conveniens*.[15]

Tradične, do skupiny štátov ktoré nazerajú na cudzie právo ako na právo a aplikujú ho z úradnej povinnosti, patria najmä štáty kontinentálneho právneho systému a do druhej skupiny, považujúcej cudzie právo za skutkovú okolnosť, s tým, že cudzie právo sa v konaní aplikovalo len v prípade ak naň strany sporu poukázali, patria najmä štáty anglo-amerického právneho systému. Súvisí to jednak so skutočnosťou, že kontinentálne právne poriadku vychádzajú z pravidla písaného práva, v rámci ktorého je kolízna norma takou istou záväznou normou ako každá iná norma právneho poriadku, zatiaľ čo v štátoch patriacich do rodiny Common Law (anglo-amerického práva), ktorého základom je precedenčný systém, je riešenie kolízií zákonov založené na úplne iných základoch, najmä na súdnych precedensoch a právnej doktríne.[16] Ďalším prvkom,

13 Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations ("Rome II") (2003/0168(COD))

14 Bližšie viď Dickinson, A.: The Rome II. Regulation. The Law applicable to Non-Contractual Obligations. New York Oxford University Press, 2008, s. 600 a nasl.

15 Dickinson odporúča anglickým súdom aby v konaniach spadajúcich do rozsahu Nariadenia Rím II. upozornili strany na možnosť existencie odkazu na cudzie právo a v prípade že strany na jeho aplikácii netrvajú, zakotviť to v určitom formalizovanom vyhlásení, tak aby boli splnené podmienky pre voľbu práva v zmysle článku 14 Nariadenia. A v prípade ak by jedna zo strán na použití cudzieho práva trvala, urobiť všetky potrebné kroky v zmysle anglických procesných predpisov, napríklad uložiť dotknutej strane aby si zabezpečila experta. Dielo cit. v pozn. č. 14, s. 604 a nasl.

16 bližšie Júda, V.: Teória práva. Banská Bystrica: Univerzita M. Bela Právnická fakulta, 2011, s. 96 a nasl.

významne ovplyvňujúcim podmienky aplikácie cudzieho práva v konaní, je charakter súdneho konania, ktoré má v krajinách Common Law tradične charakter kontradiktórny a ťažisko spočíva na aktivite strán sporu.[17]

KVALIFIKÁCIA A ADAPTÁCIA – NÁSTROJE NA PRISPÔSOBOVANIE CUDZIEHO PRÁVA

Cudzie právo, aplikovateľné v merite veci, prechádza v procese jeho výkladu a aplikácie ďalším testom, pri ktorom sa hodnotia jeho účinky v sfére domáceho práva a jeho dopad na právny pomer. Takto môže byť jeho aplikácia odmietnutá – z dôvodu rozporu so základnými zásadami spoločenského a štátneho zriadenia štátu fóra (výhrada verejného poriadku), alebo je cudzí právny predpis prispôsobovaný okolnostiam situácie, tak aby neviedol k rozpornému, až nezmyselnému riešeniu (kvalifikácia, adaptácia).

V zásade, pri riešení právnych vzťahov s cudzím prvkom, použijeme všetky normy cudzieho práva, ktoré podľa predstavy tohto cudzieho práva upravujú tie otázky, ktoré spadajú do rozsahu kolíznej normy, ktorá nás na cudzí právny poriadok odkázala.[18] Nie je rozhodujúce či je ich zaradenie, alebo kvalifikácia, iná ako podľa domáceho práva. Avšak v prípade že by použitím cudzieho práva došlo k disharmonickým až absurdným výsledkom, tradičné inštitúty MPS, ako je kvalifikácia a adaptácia, umožňujú cudzie právne normy vykladať a aplikovať iným spôsobom, alebo v inom rozsahu, než vyplýva z odkazu kolíznej normy, alebo z právneho systému ktorého sú súčasťou.

Pod kvalifikáciou rozumieme právne hodnotenie určitých skutkových okolností, za účelom ich podriadenia pod konkrétnu kolíznu normu (vyhľadanie kolíznej normy použiteľnej na danú situáciu) a následne za účelom vyhľadania príslušnej hmotnoprávnej normy (hmotnoprávnych noriem) cudzieho práva, na ktoré kolízna norma odkázala.[19] V oboch prípadoch je možné kvalifikovať tak podľa *lex fori* t.j. práva platného v mieste sídla súdu ktorý vo veci rozhoduje (teda domáce kolízne normy podľa domáceho práva, ktorého sú súčasťou), ako i podľa *lex causae*, čo znamená cudzieho práva, vo veci rozhodného.

V mnohých prípadoch pri kvalifikácii situácie nevzniknú problémy. Kolízne normy obsahujú vo svojom rozsahu druhové pojmy zodpovedajúce domácim právnym kategóriám (vecné práva, zmluvné záväzky, dedičské právne pomery), prípadne i všeobecné formulácie ktoré umožňujú pod rozsah kolíznej normy podriadiť právne inštitúty domácemu právu neznáme (iné druhy robenia poriadku pre prípad smrti - § 18 ods. 1 ZMPS). Kolízna norma odkáže na cudzí právny poriadok – aplikovateľné, rozhodné právo a súd rozhodne podľa hmotnoprávnych noriem predmetného cudzieho práva.

Často však už v tomto okamihu, v okamihu výberu príslušných hmotnoprávnych noriem cudzieho práva, je súd vedený nerešpektovať ich systematické zaradenie podľa predstáv cudzieho zákonodarcu. Napríklad, ak sudca rieši otázku či je platné manželstvo uzavreté prostredníctvom zástupcu, prípadne dokonca zástupcu iného pohlavia ako je snúbenec o ktorého ide, určí rozhodné právo podľa kolíznej normy určenej pre spôsobilosť uzavrieť manželstvo, ale v rámci rozhodného práva použije všetky normy týkajúce sa riešenej otázky, bez ohľadu na to či otázku uzatvárania manželstva prostredníctvom zástupcu

17 Dôvodov je samozrejme viac, vzhľadom na povolený rozsah predkladaného článku však bokom ponecháme legislatívno-politické dôvody jedného alebo druhého prístupu.
18 Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. Brno: Doplněk, 1996, s. 172
19 Bližšie Čermák, K.: Kvalifikace v mezinárodním právu soukromém. In: Právník, roč. 138, 1999, č. 6, s. 496 a nasl.

považuje cudzie právo za otázku formy, a právne normy túto otázku upravujúce za právne normy týkajúce sa formy manželstva.

Každý právny poriadok je tvorený tak, aby sa jeho právne normy navzájom harmonicky dopĺňali. Napríklad, ak právny poriadok umožňuje spísať závet už maloletému, ktorý dosiahol vek 15 rokov, považuje teda osobu staršiu ako 15 rokov za spôsobilú zriadiť závet, obyčajne to kompenzuje tým, že stanovuje prísnejšiu formu pre závet zriadený osobou staršou ako 15 rokov, ale neplnoletou. Napríklad formou notárskej zápisnice, alebo len závet spísaný pred minimálne tromi svedkami. Iný právny poriadok nemusí považovať neplnoletú osobu za spôsobilú spísať závet, ale na druhej strane neobmedzuje výber z foriem závetu a pripúšťa dokonca i závet zriadený ústne. Cieľ oboch právnych poriadkov je rovnaký, chrániť maloletého pred nepremyslenou dispozíciou s majetkom pre prípad smrti, avšak dosahovaný iným spôsobom. Použitím rôznych právnych poriadkov na formu a na platnosť závetu, je možné dospieť k absurdným výsledkom, ktoré si ani jeden z horeuvedených právnych poriadkov neželá. Napríklad umožnenie spísať závetu maloletému nad 15 rokov, v jednoduchej ústnej forme. Použitie viacerých právnych poriadkov na rôzne aspekty právneho vzťahu je však v medzinárodnom práve súkromnom typické a môže sledovať legitímny cieľ – napríklad zachovanie platnosti právneho úkonu urobeného na území iného štátu, než je štát z ktorého pochádza, kde sa má zo zmluvy plniť a pod.[20]

Kvalifikácia (v slovenskom MPS sa tento inštitút všeobecne nazýva „konflikt kvalifikácie“) sleduje buď jednotnosť riešení, t.j. aby súd rôznych štátov v obdobných situáciách rozhodol obdobným spôsobom, čo môže mať význam najmä na stabilitu právnych vzťahov, alebo umožňuje súdu „vyrovnať“ negatívne dopady aplikácie cudzích hmotnoprávnych noriem, vytrhnutých z kontextu vlastného právneho poriadku. Podobne rieši hore načrtnutú situáciu ohľadom závetu maloletého i Nariadenie EÚ č. 650/2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach. Bod 53 preambuly stanovuje, že na účely Nariadenia by sa malo každé ustanovenie, stanovujúce obmedzenie povolenej formy právneho úkonu nakladania s majetkom pre prípad smrti, v závislosti od určitých osobných okolností (napr. vek) osoby ktorá právny úkon robí, ako patriace medzi otázky formy. Ďalej nariadenie upresňuje, že to neznamená, že spôsobilosť osoby sa má posudzovať podľa práva rozhodného pre formu, ale len to, že podľa predmetného právneho poriadku sa má posúdiť či určité osobné okolnosti, ako je napríklad maloletosť, bránia využiť niektoré formy nakladania s majetkom pre prípad smrti.

Toto tiež nie je jediné ustanovenie európskeho práva, ktoré prejudikuje kvalifikáciu. Napríklad v zmysle článku 15 písm. e) Nariadenia Rím II. má súd členského štátu posudzovať otázku či právo na náhradu škody alebo odškodnenia možno dediť, podľa právneho poriadku rozhodného pre mimozmluvný záväzok. Túto otázku je tak súd členského štátu povinný považovať za otázku záväzkového práva, nie dedičského práva, bez ohľadu na jej kvalifikáciu v právnom poriadku na ktorý kolízna norma odkázala.

Ďalšie príklady keď európske právo ovplyvňuje kvalifikáciu v konaní pred súdmi členských štátov nájdeme v judikatúre Súdneho dvora EÚ. Súdny dvor má tendenciu vykladať pojmy použité v Nariadeniach ako autonómne pojmy, tak aby bola zabezpečená jednotná aplikácia ustanovení Nariadení ES – EÚ vo všetkých členských štátoch.[21]

20 Mnoho ďalších príkladov, vrátane možností ich riešenia uvádza Kučera, Z. dielo cit. v pozn. 18, s. 133 – 145

21 Koncept „občianskych a obchodných vecí“ – rozsudky LTU 29/76 , Rüffer 814/79, Lechouritou C-292/05 a in., alebo „zmluvné“ a „mimozmluvné“ záväzky – rozsudky Tacconi C-334/00, Handte C-26/91 a in., a ďalšie. V ďalších

V rozsudkoch ako *Tessili* C-12/76 však neváhal prejudikovať postup súdu členského štátu v prípade kvalifikácie miesta zmluvného plnenia na účely výkladu nariadenia ES. Ktoré miesto je miestom zmluvného plnenia, má, v zmysle bodu 13 rozsudku *Tessili*, súd členského štátu kvalifikovať podľa práva rozhodného v merite veci (t.j. podľa *lex causae*). Takéto kategorické stanovenie spôsobu kvalifikácie, však nie je veľmi šťastné. V prípade kvalifikácie je najvhodnejšie aby súd postupoval od prípadu k prípadu a kvalifikoval skutkové okolnosti[22] prípadu raz podľa *lex fori,* inokedy podľa *lex causae*, v závislosti od toho, aké riešenie si rozumné a spravodlivé usporiadanie situácie vyžaduje.[23]

Veľmi podobným inštitútom je adaptácia (prispôsobenie).[24] V prípade že by simultánna aplikácia dvoch rôznych právnych poriadkov na jednu situáciu viedla k neželaným výsledkom, sudca si môže prispôsobiť buď kolíznu normu, alebo hmotnoprávnu normu, tak aby jej použitie viedlo k výsledku, ktorý je v súlade s účelom a cieľmi kolidujúcich právnych poriadkov. Neželaným výsledkom môže byť napríklad neoprávnené zvýhodnenie, alebo naopak znevýhodnenie, osoby o ktorej právach sa rozhoduje. Alebo situácia, ak by dva súčasne použiteľné právne poriadky, aplikovateľné na rôzne aspekty situácie ukladali stranám nerealizovateľné, alebo navzájom si odporujúce povinnosti. Napríklad by podmieňovali priznanie výživného po rozvode len za podmienky, že manželstvo sa nerozpadlo z viny manžela ktorý o výživné žiada, pričom ale v štáte v ktorom sa o rozvode rozhodlo súdy neskúmajú príčiny rozvratu a vo výroku o rozvode neuvádzajú z koho viny k rozpadu manželstva došlo.

Takto je možné adaptovať napríklad i neexistujúce vecné právo, alebo právny inštitút obsahovo najbližšiemu právnemu inštitútu rozhodného práva (čl. 31, v spojitosti s bodom 17 preambuly Nariadenia č. 650/2012 o dedení), prípadne si prispôsobiť niektoré aspekty právnej úpravy situácie, tak aby bol zachovaný legislatívny cieľ a zmysel právnej úpravy. Adaptácia umožňuje súdu „zladiť" právne úpravy navzájom.[25]

ZÁVER

Otázky analyzované v tomto článku vykazujú veľkú variabilitu prístupov a aspektov ovplyvňujúcich ich riešenie, vrátane ich právno-teoretického odôvodnenia a bolo by možné o nich napísať ešte mnoho strán. Účelom tohto článku bolo načrtnúť základné aspekty narábania s cudzím právom a jeho výkladu a aplikácie. I keď je na cudzie právo v súdnom konaní nazerané ako na právo, nie na skutkovú okolnosť, a i keď je formálne deklarované že má byť vykladané a aplikované tak ako v štáte, v ktorom platí, v praxi to nie je vždy možné. Okrem ťažkostí zo zisťovaním informácií o cudzom práve a o spôsobe jeho výkladu, pri aplikácii cudzieho práva dochádza k mnohým situáciám keď by jeho mechanická aplikácia neviedla k výsledkom ktoré sú v súlade s cieľmi tejto právnej úpravy, alebo

nariadeniach sú kľúčové pojmy kvalifikované priamo v texte: koncept „rodičovských práv a povinností" v Nariadení (ES) č. 2201/2003 Brusel II., alebo pojem „obvyklého pobytu" (v preambule) a „dedenia" v Nariadení (ES) č. 650/2012 o dedení.

22 S ohľadom na rozsah tohoto článku, bokom ponecháme otázku či predmetom kvalifikácie sú v tomto kontexte skutkové okolnosti, alebo právne normy. Bližšie napr. Čermák, K.: Kvalifikace v mezinárodním právu soukromém. In: Právník, 1999, č. 6, s. 496 – 518.

23 Porovnaj Bogdan, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. Maubeuge: Hague Academy of International Law, 2012, s. 188 a nasl.

24 Z učebníc medzinárodného práva súkromného vydaných v našom geografickom priestore, adaptáciu spomína iba Kučera Z.: Mezinárodní právo soukromé. Brno: Doplněk, 1996, alebo ktorékoľvek iné vydanie.

25 Bogan, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. Maubeuge: Hague Academy of International Law, 2012, s. 309 - 313

s cieľmi stability a právnej istoty účastníkov právnych vzťahov a v týchto prípadoch možno s cudzím právom ďalej pracovať, v súlade s inštitútmi kvalifikácie a adaptácie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. Maubeuge: Hague Academy of International Law, 2012, ISBN 978-90-04-22634-0

BYSTRICKÝ, R.: Základy mezinárodního práva soukromého. Praha: Orbis, 1958,

ČERMÁK, K.: Kvalifikace v mezinárodním právu soukromém. In: Právník, roč. 138, 1999, č. 6, s. 496 - 518

DICKINSON, A.: The Rome II. Regulation. The Law applicable to Non-Contractual Obligations. New York: Oxford University Press, 2008, ISBN 978-0-19-928968-4

FOJTÍK, Ľ.: Praktické projevy zásady iura novit curia v civilním soudním řízení. In: Právo: časopis pro právní teorii a prax, roč. 3, 2010, č. 4, s. 31-40, ISSN 1802-9116,

HRADILOVÁ, V.: Vývoj doktrín mezinárodního práva soukromého v USA. In: Právník, roč. CXLVI, 2007, č. 8, s. 874 -891

Júda, V.: TEÓRIA PRÁVA. BANSKÁ BYSTRICA 2011. BANSKÁ BYSTRICA: UNIVERZITA M. BELA PRÁVNICKÁ fakulta, ISBN 978-80-557-0158-5

Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. 3. vydanie. Brno: Doplněk 1996, ISBN 80-85765-28-4

KUČERA, Z. – TICHÝ L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. Praha: Panorama, 1989, ISBN 80-7038-020-9

LEDERER, E.: Použití a důkaz cizího práva. In: Právník, roč. LXXXIV, 1945, sešit 2, s. 27 – 63

LEDERER, E.: Použití a důkaz cizího práva. In: Právník, roč. LXXXIV, 1945, sešit 3, s. 77 – 101

LOSSOUARN, Y. – BOUREL, P. – VAREILLES-SOMMIERES P.: Droit international privé. 8e édition. Paris: Dalloz, 2004, ISBN 2-24-705179-0

MÁSILKO, V. – STEINER, V.: Mezinárodní právo soukromé v praxi. Praha: Orbis, 1976,

STERN, W. B.: Foreign Law in the Courts: Judicial Notice and Proof. In: California Law Review, 1957, Volume 45, Issue 1, s. 23 – 48

VALENTOVIČ, Z.: Náčrt vývoja teórie medzinárodného práva súkromného. In: Zborník prác z medzinárodného práva Universitas Comeniana – Acta Facultatis Iuridicae. Bratislava, 1979, s. 121 - 152

K některým otázkám výkladu a používaní právní úpravy vztahů s mezinárodním prvkem v občanském soudním řízení a v řízení před státním notářstvím, Ze zhodnocení poznatků z používaní některých ustanovení zákona č. 97/1963 Sb., projednaného a schváleného občanskoprávním kolegiem Najvyššího soudu ČSSR 27.8.1987, Cpjf 27/86, publikované ZSr. R 26/1987,

Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II“) (2003/0168(COD))

SUMMARY

This article deals mainly with the question of a treatment of foreign law and modification of foreign law in the process of his application if the situation of classification or need of adaptation arises. Article analyses how this questions are dealt with in Slovak Republic, comparing it with other possible solutions used in Private International Law worldwide. Article focuses also to the influence of European Law on these issues.

Kontaktné údaje:
JUDr. Elena Júdová, PhD.
Katedra medzinárodného a európskeho práva, Právnická fakulta Univerzity M.Bela, v Banskej Bysrici,
e-mail: elena.judova@umb.sk

INŠTITÚT VEREJNÁ BEZPEČNOSŤ A VEREJNÝ PORIADOK V OBDOBÍ ĽUDOVODEMOKRATICKEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

THE CONCEPT OF PUBLIC SAFETY AND PUBLIC ORDER IN THE ERA CZECHOSLOVAK SOCIALIST REPUBLIC

JUDr. Eduard Kačík, CSc.

PRÁVNE FORMY ZABEZPEČENIA VEREJNÉHO PORIADKU VO VEREJNEJ SPRÁVE ČSR

Vo verejnej správe v konštitučnej na úseku ochrany verejného poriadku prebiehal proces pretvárania policajného štátu na „ štát právny“, najpomalšie a vôbec nie rovnomerne. Zo štátu, kde orgány štátnej správy mohli konať voľne, na štát, kde správa bola viazaná zákonmi,. Toto platilo hlavne v takých štátoch, ako bolo Nemecko a Rakúsko, kde demokratické reformy sa uskutočňovali oneskorene a dochádzalo tu aj k spätnému pohybu[1]. Bolo tomu tak preto, že na úseku policajných činností sa citlivo a výrazne prejavovali tendencie politického vývoja.

Práve vývoj v týchto štátoch, ako sa ďalej ukázalo, silne ovplyvňovali teoretické myslenia, normotvorbu i prax v našom štáte do konca druhej svetovej vojny.

Spomínané javy násobené vonkajšími i vnútornými premenlivými podmienkami, ktoré tu pôsobili priamo aj nepriamo, viedli k tomu, že z veľa aspektov, z ktorých by bolo možné k problematike pristupovať, som sa mohol pokúsiť o teoretické zamýšľanie len nad niektorými, ktoré sa javia zvlášť dôležité.

Pokúsim sa teda o postupné vyjasnenie základných otázok. Sú to:

- vývoj teoretického nazerania na zákonné zmocnenia v správe na úseku ochrany verejného poriadku v rokoch 1945 - 1948,
- teoretické predpoklady všeobecného zákonného zmocnenia, problematika správneho uváženia, kv. neurčitých výrazov, zvlášť výrazu verejná bezpečnosť, verejný poriadok, pravidlá spolužitia.

Predkladaná práca vyčerpáva teda len časť problematiky. Komplexná štúdia nie je podľa môjho názoru doposiaľ možná z dvoch dôvodov. V prvom rade nie je možné naraz preklenúť medzeru vzniknutú tým, že v tomto obore u nás neboli po dlhú dobu publikované monografické práce, po druhé potom preto, že podrobnejší rozbor niekto-

1 W. Antoniolli : Allgemeines Verwaltungsrecht, Wien 1954, str. 233. Najdôležitejšie články v časopisoch:
Boguzsak, J.: Uvážení při aplikaci práva, Socialistická zákonnost č. 2/1967. Knappová, M. :K pojmu občanskoprávní povinnosti. Acta universitatis Carolinae, č. 1/1967. Lukeš, Z.:K některým otázkám kodifikace správního práva, Právnik č. 4/1964, str. 357.

rých otázok (ak sa nemá ostať pri javovej stránke) by vyžadoval skúmanie sociálneho obsahu veci a predpokladal teda dôkladnú sociologickú prípravu.

V štáte ku stanoveniu právnych noriem sú povolané tri rôzne štátne orgány : zákonodarca, súdy a správne orgány. Keď sa zákonodarca zmocnil nejakej matérie, sú tým oba druhé orgány viazané. Súdy sa nemôžu uchopiť oblasti, ktoré zákonodarca neupravil. Inak je tomu u orgánov správy. Môžu vydávať akty, pokiaľ je k tomu ponechávané miesto.

Právomoc policajných orgánov je alebo by mala byť zakotvená v zákonoch, kde však tomu tak nie je, tam stačí prirodzenoprávny základ.

Nie sú teda oprávnení k policajným zákrokom odvodzovaných len zo zákona, ale tiež z predpokladanej povinnosti poddaných. Tým je však popieraná väzba správy na zákony, je teda negovaný základný princíp právneho štátu.[2]

Naznačím v stručnosti jeho základné myšlienky:

a) právo policajných úradov vydávať rozkazy tam, kde to výslovne nezakazuje zákon alebo prirodzenoprávna sloboda občanov, rozumie sa samo o sebe, lebo vyplýva „aus der Natur der Sache„, toto právo
b) spočíva ďalej na prirodzenoprávnej povinnosti občanov poslúchať.
c) Policajným úradníkom je dovolené všetko, čo im nie je zvlášť zakázané zákonmi alebo prirodzenoprávnou slobodou občanov. Neplatil teda opak, že policajné úrady môžu konaťlen to, k čomu sú výslovne zmocnené zákonmi, ako sa s tým stretávame v neskoršej teórií.

Isté kompetencie správy sú samozrejmé a k nim nie je potrebné zákonné zmocnenie[3].

Georg Meyer v roku 1910 napísal, že policajné úrady vôbec nepotrebujú pre svoje opatrenia výslovného zákonného zmocnenia.[4] Právo vydávať policajné príkazy a zákazy je teda výrazom právneho postavenia policie v štáte a nie je potrebné zákonného zmocnenia. *Policajné opatrenie sa však musí pohybovať v rámci priestoru stanoveného zákonom, zákon teda nie je východiskom všetkej činnosti, ale len rámcom (hranicou) tejto činnosti*.

Chybnosť tohoto poňatia spočíva v tom, že vychádza z historického postavenia polície, kedy ešte neplatil princíp zákonnosti správy.

Ani ostatní autori tejto doby nezabúdali zdôrazniť zvláštne postavenie polície v štáte a spoločnosti. Políciu pokladali za sociálnu funkciu spoločnosti obdobnú mravom, právu či náboženstvu, funkciu, ktorá v každej spoločnosti musí existovať. Políciu vykonáva predseda schôdze alebo zhromaždenia, kapitán lode na lodi a pod. Tam, kde políciu nezabezpečuje štát alebo ju zabezpečuje nedostatočne, vytvára sa spoločnosť vlastná polícii. Inak zastáva Hatschek, pokiaľ ide o policajnú moc, už stanovisko moderné. K výkonu policajnej moci je nevyhnuté zákonné zmocnenie. [5]

Názory, ktoré akceptovali zvláštne postavenie polície v štáte a z toho vyplývajúce požiadavky, aby policajné akty neboli príliš prísne viazané zákonmi, sa prejavovali ešte po dlhú dobu, a to aj v porevolučnej dobe.

2 Toto stanovisko kritizoval J. Hoetzel v spise : Záruky a exekučné právne prostriedky v rakúskom práve správnom, nákladom Českej akadémie pre vedu, slovestnosť a umenie, 1915, str. 112, pozn. 117
3 M. Hauriou : Précis de droit administratif et de droit public, 1921, str. 34.
4 Georg Meyer : Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrecht, I., 3. vyd., 1910, str. 85.
5 Julius Hatschek : Lehrbuch des deutschen und preussischen Verwaltungsrechts, 2. vyd., 1922, str. 111 a 115.

F. Vavřínek sa odvoláva (r. 1928) na prax, ktorá k zásahom polície do slobody občanov nevyžaduje zákonné zmocnenie, „ zastávajúc stanovisko, že už z prirodzenej povahy (podtrhol F. Vavřínek) úloh policajných také zmocnenie plynie, lebo akonáhle zákony - buď i len všeobecné - určili úlohu polície, ktorou tým chceli dať mlčky aj zmocnenie, aby polícia užívala svojich prostriedkov a zasahovala do slobody občianskej „. [6]

V právnom štáte je možné všeobecné zmocnenie k policajným zásahom (ak nie je iného východiska) vyvodzovať z kompetenčných noriem : „ So ermoglichen sie „(t.j. predpokladaná povinnosť poddaných počúvať). [7]

K vrchnostenským úlohám (kde štát ako subjekt práva určuje jednostrannými príkazmi a zákazmi, čo je pre občana právom a čo nie) vyžaduje právny základ, buď špeciálnym alebo obecným zákonným zmocnením. [8]

Oproti tomu k nevrchnostenským policajným úlohám (čo je „ ostatná „ správna činnosť, t.j. činnosť pozitívna a iné) „ stačí organizačný základ ku zriadeniu potrebného aparátu osobného a vecného a základ finančný. „[9] Pokiaľ „pomocný policajný aparát“ zasahuje do osobnej a majetkovej slobody občanov, bolo by potrebné zákonné zmocnenie ako pri vrchnostenských aktoch. [10]

Stanovisko J. Hoetzela je už moderné, pretože inak úkony výkonného policajného aparátu, ako zadržanie, zničenie veci, odňatie veci a iné, vylučuje z „ vrchnostenských „ úloh. Tieto úlohy chápala vtedajšia teória prevažne ako správne akty. Uvedený autor nakoniec sám správne zisťuje, [11] že „nebezpečnosť faktických obmedzení občianskych slobôd je väčšie ako pri aktoch vrchnostenských, proti ktorým je možné sa aspoň brániť opravnými prostriedkami. Neskorší vývoj teoretického myslenia sa postavil, ako ďalej uvediem podrobnejšie, jednoznačne na stanovisko, že je potrebné zákonné zmocnenie ku každému zásahu do právneho postavenia osôb a organizácií. Toto stanovisko zastávalo po revolučných zmenách 1948 legislatíva aj prax.

Aj napriek tomu zostala rezídua staršieho teoretického myslenia. Vidím ho napr. v systéme stručných zákonov, v tom, že dôležité vzťahy boli regulované odvodenými normatívnymi aktmi a v relatívne širokých všeobecných zákonných zmocnení. To sú zvláštnosti, ktoré spôsobujú, že stále ešte bola určitá rozdielnosť medzi normotvorbou v správe na úseku ochrany verejného poriadku a v iných úsekoch správy.

Tieto odlišnosti na úseku legislatívnej techniky boli do určitej miery odôvodnené špecifičnosťou vzťahov, ktoré sa v tomto úseku štátnej správy realizovali. V určitej miere išlo však o pozostatky skoršej éry, preceňujúca diferencia špecifika v správe na úseku ochrany verejného poriadku.

Po zmenách roku 1948 platilo na úseku správy ochrany verejného poriadku v plnom rozsahu zásada zákonnosti správy a z nej vyplývajúcich požiadaviek, aby zákroky orgánov zaisťujúcich túto činnosť boli uskutočňované výlučne len na základe zákona a v jeho medziach.

6 F. Vavřínek : Stručný prehľad zriadenia správneho, II. vyd., Všehrd 1928, str. 102. - Porov. tiež F. Weyr v cit. stati, str. 21.
7 O. Mayer v citovanej práci, str. 217, ktorý dodáva, že to je to jediné, čo zostalo právne cenné a praktické z celého pojmu polície.
8 J. Hoetzel : Československé správne právo, Melantrich, 1937, str. 15 a 19.
9 Tamtiež.
10 Tamtiež.
11 Tamtiež.

V praktickej každodennej činnosti orgánov štátnej správy zaisťujúcich ochranu verejného poriadku nešlo však len o vydávanie správnych aktov. Orgány štátnej správy, ktoré boli činné na úseku ochrany verejného poriadku, vykonávali rôzne správne úlohy. Je možné rozlíšiť správnu činnosť, ktorá sa priamo dotýka právnej pozície občanov alebo organizácií, a správne úlohy, ktoré nemali priame právne postavenie.

a) Právneho postavenia osôb a organizácií ako subjektov vzťahu správneho práva sa priamo dotýkali správne akty, a to individuálne alebo normatívne. U individuálnych správnych aktov ide o proces aplikácie práva, kde výsledok činnosti sa vzťahuje len na určitý individuálny prípad. Týmito správnymi aktmi sa individualizovali oprávnenia a povinnosti vyjadrené v dispozícii právnej normy. Vydaniu tohto aktu buď predchádza správne konanie, alebo - čo je práve charakteristické v správe na úseku ochrany verejného poriadku - ide o akty majúce povahu bezprostredných zákrokov. V prvom prípade má správny akt povahu správneho rozhodnutia podľa správneho poriadku. V druhom prípade správne konanie nepredchádza. Tiež vydávanie normatívnych aktov tvorí súčasť právnej činnosti správy na úseku ochrany verejného poriadku.
b) Naproti tomu priame právne účinky nemali rôzne materiálne technické úkony, ako je vedenie evidencií (obyvateľov, motorových vozidiel, zbraní), ďalej zhromažďovanie, triedenie a vyhodnocovanie informácií, archivovanie spisov, ich evidencia, príprava a konanie rôznych porád a pod. Priame právne účinky nemali ani niektoré úkony charakteristické práve pre bezpečnostnú prácu v teréne. Ide napríklad o obchôdzkovú a strážnu službu, riadenie dopravy, pátranie, podávanie informácie osobám a organizáciám, rôzne oznámenia, upozornenia, ako aj napomenutia a výzvy bez konkrétneho pohrozenia donútením. Tieto správne úkony síce v jednotlivých prípadoch mohli viesť k zákrokom (a vydaniu správneho aktu), ale samy o sebe sa právneho postavenia osôb alebo organizácií priamo nedotýkali. Priame právne účinky nemali ani rôzne úkony, kde sa správne orgány obracajú na občanov s výzvami, pri ktorých sa s nimi radia, presvedčujú ich, získavajú ich k dobrovoľnej spolupráci, alebo občanov informujú. Je zrejmé, že sa tým veľká časť správnej činnosti vylučuje z pojmu správneho aktu.

Rušenie verejného poriadku je spôsobované veľmi rôznorodou a neustále sa meniacou činnosťou, ktorú môže vykonávať rôznorodý okruh osôb. Na jednej strane je trestný čin (krádež, lúpež alebo vražda) a na druhej strane drobné poškodenie majetku, drobný dopravný priestupok alebo rušenie nočného kľudu. Z toho sa vyvodzovali aj rôzne metódy riešenia otázky. Zatiaľ čo *činnosť bezpečnostných orgánov pri postihovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti sa dosť odlišovala od ostatnej správnej činnosti, ich činnosť pri zabezpečovaní verejného poriadku bola správna činnosť, ktorá úzko súvisela s činnosťou na ostatných úsekoch štátnej správy alebo s ňou priamo splývala*.

POLICAJNÁ OCHRANA VEREJNÉHO PORIADKU ZBOROM NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI.

Názvy týchto termínov vyjadrovali stav, aký mal nastať „na verejnosti". Orgány verejnej správy sa mali starať o to, aby na verejných miestach bolo bezpečne, aby

tam bol poriadok a boli dodržiavané zásady mravnosti. Neskôr sa o uvedené činnosti začali starať špecializované správne zložky, akými bola polícia bezpečnostná, polícia poriadková, polícia mravnostná a pod.

Výraz „verejná mravnosť“ nájdeme už v zápisoch stredovekých miest, ktoré vykonávali vedľa ochrany bezpečnosti a požiarnej ochrany tri ďalšie druhy policajnej činnosti: políciu mravnostnú, trhovú a zdravotnú. Mravnostná polícia zahrňovala v mestách už v 15. storočí v podstate rovnaké agendy, a to: boj proti alkoholizmu, hazardným hrám, prostitúcii, dohľad nad pohostinstvami, záverečnými hodinami a pod. (napr. aj vl. nar. č.229/1947 Zb. a vl.. nar. č.301/1948 Zb.)[12]

Predmetom ochrany „verejného kľudu” bol stav, ktorý sa mal dosiahnuť ako potreba pre kľud každého občana i pre celú spoločnosť. Nie je potrebné pripomínať, že otázka boja proti nadmernému hluku je aktuálna viac než v minulosti. V tomto zmysle nájdeme výrazy „verejný kľud” a „verejná mravnosť ” i v zákone č.125/ 1927 Zb. o organizácii politickej správy, ktorý v Československu platil ešte v prvých rokoch po druhej svetovej vojne.

Legislatívna prax i normotvorba výrazy „verejná mravnosť“ a „verejný kľud” prestali používať po „právnickej dvojročnici“. Bolo dané stanovisko, že ich obsah je už zahrnutý vo výrazoch „verejná bezpečnosť”’ a „verejný poriadok”. Pokladáme toto zjednodušenie za účelné, kumulácia týchto výrazov v jedinej norme bola nezrozumiteľná.

Budeme sa zaoberať odlišnosťou dvoch termínov, a to „verejná bezpečnosť”’ a „verejný poriadok”. (Výrazy „verejná bezpečnosť“ a „verejný poriadok” sú v normách najčastejšie pertraktované, nájdeme ich v právnych predpisoch, vydávaných po oslobodení v r.1945, napríklad v nariadení Predsedníctva SNR č.28/1945 Zb.).[13]

Výraz „verejná bezpečnosť ‘‘ má svoj pôvod v minulosti. Je potrebné sa zmieniť, ako vznikol a ako sa pôsobením praxe vyvíjal.

Verejná bezpečnosť ‘‘sa začala vyčleňovať v súvislosti s delením správy na úseku ochrany verejného poriadku.

Podkladom pre najčastejšie užívané delenie tejto správnej činnosti bol obsah činnosti. Podľa toho rozlišovali „správnu bezpečnosť“ a „obecnú”, či „verejnú bezpečnosť“. Obsahom správnej bezpečnosti bola pôvodne ochranná správna činnosť (polície) v jednotlivých špecializovaných úsekoch správy, napr. na úseku zdravotníctva, výstavby, poľnohospodárstva, baníctva, dopravy a pod. V tomto zmysle sa hovorilo v teórii, v praxi a v legislatíve (u nás asi do r.1950) o polícií zdravotníckej, stavebnej, vodnej, poľnej a pod. Obsah týchto správnych činností sa postupne, zrejme po II. svetovej vojne, zmenil. Nešlo už len o policajnú činnosť na jednotlivých špecializovaných úsekoch štátnej správy. V zdravotníctve, výstavbe, poľnohospodárstve a pod. sa objavovali a postupne prevažovali pozitívne a tvorčie prvky, plánovanie, financovanie a odborné tvorčie riadiace činnosti. Tak zdravotnícka polícia splynula so zdravotníckou správou, zo stavebnej polície sa stala správa na úseku investičnej výstavby.

Tým sa obsah vlastnej „správnej bezpečnosti” veľmi zúžil. Do obsahu výrazov „správna bezpečnosť“ sa zahrňujú len také úlohy štátnej správy, pokiaľ ju zabezpečuje polícia podľa zvláštnych predpisov. Výrazne sa tu prejavuje formálny aspekt a organizačné hľadiská.

12 Lukeš, Z.: Všeobecné a špeciálne zmocnenia pri ochrane verejného poriadku. Praha 1968, SAP str. 96.
13 Maršan: Dejiny polície organizácie rakúske, II. diel, nakl. Bursík a Kohout, 1910, str. 31, 131, 137.

V súčasnej dobe sú to najmä agendy na úseku zbraní a streliva, hlásenie obyvateľstva, povoľovanie pobytu cudzincom a cestovných dokladov.

Napriek tomu výraz „obecná" či „verejná" bezpečnosť zahrňuje ochranu obecných spoločných hodnôt, a to bezpečnosti osôb a majetku, bez ohľadu na to, v ktorom úseku spoločenského života došlo k ich porušeniu.

Uvedený spôsob delenia správy na úseku ochrany verejného poriadku sa najskôr presadil cez legislatívu, napríklad v zákone o Zbore národnej bezpečnosti. Stalo sa to zrejme preto, že prax presadzovala formálne definovanie pojmu správy na úseku ochrany verejného poriadku. Zastávame názor, že pod pojmom správna bezpečnosť chápeme len tie správne činnosti, ktoré zabezpečuje špecializovaný bezpečnostný aparát. Ostatná ochranná bezpečnostná činnosť, napr. zdravotná, stavebná, trhová a pod. síce nestratili vnútornú bezpečnostnú hodnotu, avšak tvoria u nás určujúcu súčasť príslušného úseku štátnej správy.[14]

ÚLOHY ZBORU NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI PRI OCHRANE VEREJNEJ BEZPEČNOSTI

Ak vychádzame teda z uvedeného obsahu pojmu správy na úseku verejného poriadku., výraz *„verejná bezpečnosť "* zahrňovala tieto úlohy:

- ochranu spoločenského a štátneho zriadenia,
- ochranu štátnych hraníc a objektov zvláštnej dôležitosti,
- zaistenie bezpečnosti a dôstojnosti osôb,
- zaistenie ochrany majetku,
- starostlivosť o bezpečnosť a plynulosť cestnej premávky,
- činnosť spojená so zisťovaním trestných činov, prečinov a priestupkov,
- vyšetrovanie a vyhľadávanie trestných činov, poprípade objasňovanie, prečinov a priestupkov
- preventívna činnosť, t.j. predchádzanie trestným a iným protispoločenským činnostiam. [15]

V pojme „verejná bezpečnosť" je absorbovaná ochrana celospoločenských a štátnych hodnôt: ochrana štátu jeho zriadenie, starostlivosť o nerušený výkon činnosti zastupiteľských zborov, hlavy štátu, orgánov štátnej správy, súdov, prokuratúry a majetku. Nemenej dôležitá je ochrana života, zdravia, dôstojnosti a majetku jednotlivcov, ako i starostlivosť o nerušený výkon občianskych práv a slobôd, zaručených ústavou a inými zákonmi. Nepatrí sem však ochrana tých hodnôt, ktoré sú chránené právnymi normami iných právnych odvetví ako trestného a správneho práva.

Do obsahu „verejná bezpečnosť" nepatrí teda ochrana vzťahov zakotvených v normách, ktoré boli vydané nielen na ochranu verejných záujmov, napr. v normách občianskeho práva.

14 Existujú rôzne kritéria a spôsoby tohto delenia, majú svoj základ zvlášť vo francúzskej teórií a v praxi. Medzi najstaršie patrí delenie na „súdne" a „administratívne" polície a s tým súvisiace delenie (dosiaľ aktuálne) na bezpečnosť "represívnu" a „preventívnu" a delenie na bezpečnosť osobnú a vecnú. Podľa toho, či sa chránia osoby či veci a zrejmé je delenie podľa toho, kto je nositeľom kompetencií. Zák. č.149/1947 Zb., o národnej bezpečnosti.

15 pozri bližšie: § 3, odst. 2 zákona o ZNB a dôvodová správa k citovanému zákonu, str. 11. § 3, odst. 1 zákona o ZNB. Zákon č. 268/1948 Zb., o národnej bezpečnosti, vl. nar. č.229/1947 Zb., a pod. Zák. č. 149/1947 Zb., o národnej bezpečnosti.

Výraz „verejný poriadok" patrí podobne ako výraz „verejná bezpečnosť" medzi termíny, ktoré sa na prvý pohľad zdajú jasné. Keď si však zistíme, ako ho používa prax a pozitívne právo, zistíme, že je to termín, ktorý je málo jasný.

Prax s „verejným poriadkom" pracuje (možno to tak povedať) po svojom. Preto si termín „verejný poriadok" privlastňuje a dáva mu sama obsah podľa svojich podmienok a potrieb. Teória postupuje väčšinou rovnako. Do výkladu „verejného poriadku" vkladá výsledky vlastných teoretických úvah. Pôsobia tu i rôzne iné vedľajšie vplyvy. Dokladom toho je známy prístup k veci po II. svetovej vojne, keď sa zámerne (z politických dôvodov a hľadísk) prestal užívať termín „polícia" k označeniu bezpečnostných orgánov a zároveň i k označeniu príslušnej časti správnych činností. Pre pomenovanie bezpečnostných orgánov sa prijal názov „Zbor národnej bezpečnosti". Napriek tomu k označeniu príslušného úseku štátnej správy (vnútornej správy) označovanej skôr stručne ako „polícia" sa nový stručný názov nenašiel.

Preto v literatúre československého správneho práva sa používalo popisné označenie „Správa na úseku ochrany verejného poriadku". Tým sa výraz „verejný poriadok" dostal tiež do názvu, označujúceho celý úsek príslušnej správnej činnosti a obsah tohto výrazu sa stal nezrozumiteľným.

Pokus o hlbšiu analýzu „verejného poriadku" nemôže vychádzať len z pozitívneho práva a súčasnej praxe. Je potrebné najskôr objasniť ako výraz „verejný poriadok" vznikol a ako sa rozvíjal.

Najskôr by som začal druhou otázkou, t.j. vznikom obecného zákonného zmocnenia, a to v pozadí problematiky vzniku a vývoja termínu „verejný poriadok".

Zemepán v dobe absolutistického štátu, ktorý inak činnosť svojich úradníkov určoval do značných podrobností, ponechával bezpečnostným (policajným) orgánom relatívne široký priestor pre výkon ich právomoci.

Ani po Veľkej francúzskej revolúcii, ktorá „zatlačila" políciu do pozície orgánu ochrany verejného poriadku, slobody, majetku a bezpečnosti jednotlivých občanov, sa na veci nič podstatného nezmenilo. Éra policajného štátu síce neskončila naraz a navždy, tak isto nezačal hneď existovať a fungovať právny štát.

Skôr postupne, zrejme v druhej polovici 19.storočia, sa začala zužovať sféra policajných činností. Štát nemohol už policajnými opatreniami zasahovať všade, ale len tam, kde bol ohrozený „verejný poriadok". Ale i potom, v užšom priestore pôsobnosti, zostala polícia tým, čím bola predtým - ich činnosť nebola viazaná všeobecne záväznými právnymi predpismi (zákonmi).

Tým sa zároveň prehlbovali rozdiely medzi policajnou činnosťou a ostatnými správnymi činnosťami. Zatiaľ čo v oblasti polície ešte neplatil princíp zákonnosti správy, bola ostatná (nepolicajná) správna činnosť viazaná zákonmi. Aj keď idea právneho štátu sa mala presadiť do celej sféry správy, t.j. i do sféry policajnej činnosti, bolo nutné uvedený rozpor odstrániť. Boli dve metódy. Prvá predpokladala, že i pre políciu musí platiť princíp zákonnosti. Druhá cesta spočívala v eliminovaní monopolného postavenia polície, ako správnej činnosti, kde sa výhradne mohlo používať správne donútenie, kde bolo možné vydávať normatívne akty, obsahujúce sankcie.

Ďalší vývoj šiel oboma cestami. Polícia sa postupne utvárala do organizácie, ktorej činnosť bola regulovaná zákonmi. Súčasne i správne úseky, i keď nemali typický „policajný" charakter, boli postupne dotované zákonnými zmocneniami k použitiu správneho

donútenia, napr. v zdravotníctve, stavebnej správe a pod. Proces, pri ktorom sa i v polícií presadzoval princíp zákonnosti správy, nebol však ani rýchly, ani priamočiary. Policajné zvyky uplatňované v každodennej praxi boli tvrdé a zákonnosť správy sa tu presadzovala veľmi obtiažne. Bolo dlho aplikované stanovisko, spočívajúce na zdôrazňovaní špecifičnosti policajnej činnosti a z nej vyplývajúcej nutnosti odlišnej právnej úpravy. Tieto názory boli v teórií moderného správneho práva už takmer prekonané.

Prelom tu spôsobila prax. Správne súdy začali skúmať zákonnosť všetkých správnych rozhodnutí, teda i rozhodnutí na úseku polície. Zistilo sa, že zákony obsahujúce zmocnenie k vydávaniu príkazov a zákazov vo sfére tzv. poriadkovej polície, buď neexistujú alebo neobsahujú potrebné zmocnenie k riešeniu každodenných tzv. poriadkových deliktov. Ak nemalo dôjsť k zrušeniu všetkých aktov správy, smerujúcich k zaisteniu poriadku na verejnosti, bolo nutné nájsť riešenie. Vtedy (a až v tej dobe) vytvorili správne súdy, najskôr pruský a po ňom rakúsky, tzv. „generálne klauzuly" (všeobecné zmocnenia) pre vydávanie policajných príkazov a zákazov k zaisteniu verejnej bezpečnosti a verejného poriadku.

Pruský správny súd využil pri kontrole činnosti a zároveň legalizácii činnosti polície všeobecné zákonné zmocnenie z pruského Landrechtu (r.1794), a to v ustanoveniach § 10-ods.11-čl.17, ktoré malo pôvodne úplne iný zmysel. Ustanovenie znie takto*: "Die nötigen Anstalten zur Erhaltung der offentlichen Ruhe, Sicherheit und Ordnung und zur Abwendung der dem Publiko oder, einzelnen Mitgliedern desselben bevorstehenden Gefahr zu treffen, ist das Amt, der Polizei..."* Nešlo pôvodne o nič iného, než o definovanie pojmu polície (ako správnej činnosti). Po sto rokoch bolo (pre nedostatok inej právnej normy) citované, dávno zabudnuté ustanovenie znovu použité ako všeobecné zmocnenie.

Podobne i francúzska teória a prax, ktorá bola vzorom pre štátoprávne inštitúcie (pozri bližšie práce od O.Mayera) zakladala policajné právomoci rovnako na analogickej kompetenčnej norme, a to v ustanoveniach zákona z r.1789, ktoré znejú: "Les administrations départementales sont chargés du maintien de la salubrité, de la súreté et de la tranquillité public.

V Rakúsku sa postupovalo rovnako. Bolo použité ustanovenie § 22 a §35 prílohy A a § 13 prílohy C, nariadenia č.10/1853 r.z., s rovnakým kompetenčným zmyslom a rovnakým použitím (podľa vzoru správneho súdu pruského a francúzskeho).Ustanovenie § 22 znie takto: *„Zur Wirksamkeit des Bezirksamtes gehört, in soweit dazu nicht andere Organe bestimmt sind, die unmittelbare Sorge für die Vollziehung der Gesetze, für die Aufrechthaltung der Sicherheit, der öffentlicher Ordnung und Ruhe, und für die Forderung des Gemeinwohles, durch die seiner Aufsicht zugewiesener Anstalten."* Bola to teda norma, nad ktorou sa autori nezamýšľali ako nad zmocňovacím ustanovením pre policajné zákroky, mala sa podľa nej stanoviť iba pôsobnosť novozriaďovaných okresných úradov.

Správne súdy liberalistického štátu na konci 19. storočia dovolili, aby potrebné, ale chýbajúce zákonné zmocnenia, boli vyvodzované z dobových zákonov.

Vplyv správneho súdnictva bol však minimálny na úseku policajného výkonu, a to z viacerých dôvodov: Právomoc polície bola obmedzená na určitý okruh činnosti (predovšetkým na ochranu štátu a jednotlivca). Polícia musela svoje zákroky premyslieť a zvážiť, aby ich mohla zodpovedne dokladovať a obhájiť pred správnymi súdmi Podľa

Hegela sa nedá presne stanoviť hranica medzi tým, čo je škodlivé, a tým čo nie je škodlivé. Za vojny napr. jednania inak neškodné sa pokladajú za škodlivé .Toto dialektické chápanie verejného poriadku ovplyvnilo výrazne jednak právnych teoretikov, ktorí sa na Hegela priamo odvolávajú. Podľa judikatúry správnych súdov právni teoretici chápu verejný poriadok buď v širšom zmysle, alebo naopak v užšom. V prvom prípade ide napr. podľa definície Fleinera o súhrn pravidiel „chovania, ktorých predmetom je ochrana proti jednaniu zaužívanými formami trestného práva a naviac ešte o pravidlách chovania, ktoré slúžia k potlačovaniu všetkého, čo je v rozpore s panujúcimi mravnými a sociálnymi názormi alebo čo ľudské zmysly obťažuje nad rámec miery, ktorú každý musí znášať ako dôsledok spoločenského súžitia...". Rakúska a nemecká literatúra chápe verejný poriadok tiež v širšom zmysle, alebo v užšom, zaraďuje ho väčšinou medzi " neurčité pojmy" (unbestimmte Begriffe"), vysvetľuje to tým, že ide o výrazy preskúmané správnymi súdmi (G.W.F.Hegel:Die Grundlinien der Philosopgie des Rechts, Fromman, Stuttgart 1938, str. 234).[16]

Neskorší vývoj uvedených prameňov sa teoreticky veľa nezmenil. Ustanovenia čís. nar. 10/1853 r.z. boli v zásade prevzaté do čl.2 zákona č. 125/1927 Zb., o organizácii politickej správy a ustanovenie §§ 7 a 11 nar. 96/1854 r.z. do čl. 3 tohto zákona, i keď sa jednalo o cisárske nariadenia pochádzajúce z doby "zemepánsko-absolutistickej reakcie. Boli aplikované i napriek tomu, že predchádzajúce revolučné pokusy o „konštitúciu" uvedené nariadenia označovali ako „zastaralé" a „nehodiace sa do modernej doby".[17]

Právna úprava z roku 1927 teda obsahovala vymedzenie činnosti polície podľa všeobecného zákonného zmocnenia pôvodom a vzorom v normotvorbe pruského Landrechtu z dávnej minulosti.

Podľa čl. 2, odst.1, zák. č. 125/1927 Zb., je ministerstvo vnútra a politické úrady jemu podriadené povinné „... bdieť nad verejným poriadkom, kľudom, bezpečnosťou, ako aj verejnou mravnosťou a odvracať v tomto smere rôzne nebezpečenstvá a odstraňovať vzniknuté poruchy". Článok 3. potom zmocňoval uvedené politické úrady, aby pre účel uvedený v čl. 2 vydávali príkazy a zákazy – a to formou všeobecne záväžných nariadení pre jednotlivé prípady. V prípade ich nedodržiavania boli oprávnené trestať peňažnými trestami alebo odňatím slobody. Takéto tresty bez súdneho stíhania mohli byť ukladané tiež „...za rôzne neprístojné jednanie alebo chovanie na miestach verejných, alebo verejne prístupných, ktorým sa ruší, alebo ohrozuje verejný poriadok, bezpečnosť, dobré chovanie a slušnosť, alebo sa vzbudzuje verejné pohoršenie".22

Obdobné ustanovenia platili aj pre obecnú samosprávu. Právny poriadok vtedy delegoval policajné právomoci nielen na štátne úrady (ministerstvo vnútra a tzv. politické úrady: zemské a okresné) ale tiež na obce. Teória a prax tu prenášali všeobecné zmocnenia na výkon tzv. obecnej polície v príslušných ustanoveniach o obecných úradoch, a to v §§ 28 a 35 českého v §§ 27 a 37 moravského zemského zákona o obecnom zriadení.[18]

16 G.W.F. Hegel vo svojej knihe Grundlinien der Philosophie des Rechts (1821)na s.. 234 napísal: "Die Beziehungen des äusserlichen Daseinss fallen in die Verstandes-Unendlichkeit. Es ist daher keine Grenze an sich vorhanden, was schädlich oder nicht schädlich, auch in Verfassung, der jedesmalige Zustand, die Gefahr des Augenblicks u.s. w., welche die näheren Bestimmungen geben". Termín „Verfassung" je nutné chápať v materiálno-právnom zmysle ako„poriadok". Nejde o ústavu vo formálnomprávnom zmysle. Napr. O. Mayer v práci, na str. 221 a J. Hatschek v práci str.113.O. Mayer v práci na str. 214 „... La polícia instiitueé la` ordre public. La liberté, la proprieté, la sureté individuelle... Code des délits et des peines, r.1789, čl.16/.

17 F. Weyr v c.d., str. 3.

18 Zemské zákony, a to č.7/1864 r.z. v českých zem., č.4/1864 z.z. na Morave č. 17/1863 z.z. v Sliezsku. Na Slovensku platil uhorský analogický obecný poriadok z 25.9.1909.

V uvedených paragrafoch (§ 28, poprípade § 27) bolo obsiahnuté rovnaké kompetenčné pravidlo, ktoré stanovilo, že obci prináleží (okrem iného) starostlivosť o osoby a ich majetok Podľa druhého uvedeného paragrafu (§35, poprípade § 37) mohol obecný výbor vydávať pre obvod obce zákonné nariadenia, týkajúce sa miestnej polície a mohol uložiť pri neplnení takýchto nariadení pokutu (až do 10 zlatých), alebo vezenie (do 48 hodín).

Rozdiely medzi čl. 2 a 3 zákona č. 125/1927 Zb. o organizácii politickej správy s uvedenými ustanoveniami zemských zákonov, ktoré zakotvovali miestnu políciu v rámci obecnej samosprávy, boli teda veľmi malé. Kompetencie spočívali jednak v rozdieloch pri právomoci ukladať sankcie, ďalej v tom, že obecné zriadenie zmocňovalo obce k vydávaniu všeobecne záväzných normatívnych aktov. Ďalšie rozdiely spočívali iba v terminológií.[19]

Uvedená právna úprava, ktorá tvorila právny podklad k vydávaniu všeobecne záväžných normatívnych aktov i individuálnych správnych aktov, ako i zmocnenie pre správne trestanie v prípadoch, kde došlo k porušeniu verejného poriadku nad rámec trestného zákona, platila až do roku 1947 (na úseku národnej bezpečnosti), prípadne do roku 1949 na úseku činnosti národných výborov.

Vládnym nariadením č. 4/1945 Zb., o voľbe a právomoci národných výborov, bolo stanovené, že miestny národný výbor vykonáva okrem iného i právomoc predchádzajúceho zastupiteľstva, obecnej rady i predsedov obce. Podobne toto vládne nariadenie stanovilo adekvátnu právomoc tiež okresným a zemským národným výborom. Smernicami ministerstva vnútra z 19.5.1945 č.7/1945 Ú.l. bolo ďalej stanovené, že miestne národné výbory si zriadia podľa potreby „...k udržaniu verejnej bezpečnosti a verejného poriadku ozbrojený bezpečnostný zbor, organizovaný z občanov podľa zásad vojenskej disciplíny...“ Jeho veliteľ menoval predsedu národného výboru na základe uznesenia pléna.

Ministerstvo vnútra vydalo výnos z 30.6.1945 č.3.700/26.6.1945-V/4., ktorým konštituovalo Zbor národnej bezpečnosti, do ktorého boli začlenené všetky dosiaľ uniformované bezpečnostné zložky: žandárstvo, uniformovaná štátna polícia i uniformovaná obecná polícia. Výnosom bola vydaná i nová organizácia ZNB (hlavné veliteľstvo ZNB ministerstva vnútra, zemské veliteľstvo ZNB v jednotlivých zemiach, okresné veliteľstvá ZNB v okresoch a v mestách, ktorá bola predtým sídlom policajného riaditeľstva. Bolo zriadené miestne veliteľstvo ZNB a v niektorých obciach existovali stanice ZNB).

Na Slovensku vznikol už predtým Zbor národnej bezpečnosti, podriadený povereníkovi pre veci vnútorné, a to nariadením Predsedníctva SNR č.7/1945 Zb., o organizácií bezpečnostnej služby a nariadením Predsedníctva SNR č. 7/1945 Zb., o organizácií bezpečnostnej služby a nariadením Predsedníctva SNR č.28/1945 Zb. o organizačnom predpise pre Národnú bezpečnosť.23

Uvedené právne predpisy platné pre Čechy a Moravu i pre Slovensko kontinuálne nadväzovali na právnu úpravu platnú do druhej svetovej vojny a v podstate ju prevzali. Zbor národnej bezpečnosti bol podriadený ministerstvu vnútra (na Slovensku povereníkovi pre veci vnútorné) a v zemiach, v okresoch a obciach národným

19 Vtedajšia právna úprava podobne ako predchádzajúce zákony o národných výboroch, také ustanovenia nemajú. J.G.)

výborom. Nariadenie predsedníctva SNR č. 28/ 1945 Zb., o organizačnom predpise pre Národnú bezpečnosť, výslovne odkazuje na príslušné ustanovenia zákona č. 299/1920 Zb. o četníctve.[20]

V tomto zákone bol bezpečnostný aparát (četníctvo) podriadené vo veciach výkonu bezpečnostnej služby politickým štátnym úradom a vo veciach výcviku, výučby a kontroly svojim predstaveným (dôstojníkom). V oboch smeroch bol bezpečnostný aparát po oslobodení podriadený ministerstvu vnútra na Slovensku tiež poverenírctvu pre veci vnútorné).24

ZÁVER

Záujmy, ktoré chránia bezpečnostné orgány, sú vždy záujmy verejné. Chránia verejnú bezpečnosť, verejný poriadok, verejný kľud, verejnú mravnosť a pod. Orgány štátnej správy nezasahujú v rámci svojej ochrannej činnosti do osobného či rodinného života, poprípade do vnútorného života organizácie, pokiaľ sa poruchy neprejavujú na verejnosti, pokiaľ nemajú verejný význam.

Aký je však obsah zmienených výrazov: verejná bezpečnosť, verejný poriadok, verejný kľud a pod., keď ich právne normy používajú. Občas spoločne (vedľa seba), ako by súhrn týchto výrazov vyjadroval jediný pojem. Dajú sa tieto výrazy odlíšiť a definovať? To je základná otázka. Ani v legislatívnej praxi v minulosti, ani v teórii takéto odlišnosti nenájdeme, neboli definované.

Kontaktné údaje:
JUDr. Eduard Kačík, CSc.
odborný asistent,
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Bratislava. Tomášikova 20

20 XX Zákon č. 299/1920 Zb. O žandárstve boli novelizované, zastaralé termíny boli nahradené novými. Táto úprava platila až do roku 1947 a 1948, do vydania nových zákonov. Vývoj u nás bol v tomto zmysle iný ako v ZSSR, kde po revolúcií došlo k diskontinuite právneho systému. J.S. Putter vo svojich institutiones Juris Germanici /1770/ vyslovil známe a doposiaľ citované kritérium, že „cura averiendi mala futura“ patrí políciím, kdežto „cura promovendi, salutem publicam“ políciím nepatrí /§333 Instituiones/.

NOVÉ CESTY POZNÁVANIA PRÁVA[1]

NEW WAYS OF RECOGNIZING LAW

JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.

Kľúčové slová: Umenie, literatúra, film, právo, gnozeologické pramene
Key words: Art, literature, movie, law, epistemological sources

ÚVOD

Rímske právo je od doby svojho zlatého veku považované za umenie. Situácia v postmodernom štáte toto tvrdenie len podporuje. Rímske právo, právne dejiny, právna filozofia a právna teória môžu byť bezo sporu zaradené medzi formy súčasného umenia. Iné postavenie má súčasné pozitívne právo, ktoré si osvojilo význačnú pozíciu od zavedenia moderných občianskych zákonníkov prijatých v Európe na začiatku 19. storočia. Pozitivistická koncepcia práva vyhovovala európskym pomerom až do polovice 20. storočia, kedy sa postupne objavuje idea štátu postmoderného. Z produkcie právnych noriem sa stalo neprestávajúce vytváranie obrovského množstva právnych predpisov na štátnej i nadštátnej úrovni. Ocitli sme sa v slepej uličke tzv. „legislatívnej smršte", ktorá rúca mýty o práve ako umení. Takáto masívna normotvorba nemá s umením nič spoločné. Pripomína nám to skôr lotériu zákonov, ktoré metódou pokus- omyl vznikajú vo veľkých množstvách.

Orientácia v labyrinte formálnych prameňov práva je napriek súčasným technickým možnostiam veľmi komplikovaná. Rovnaké je zložité poznať skutočnú „krásnu" podstatu práva v jeho rozličných podobách. Preto je nevyhnutné hľadať nové cesty poznávania práva, ktoré budú schodné nielen pre osoby s ukončeným právnickým vzdelaním, ale pre všetkých občanov bez rozdielu. Jednou z možnosti je nachádzanie práva a jeho najvýznamnejších inštitútov v umení ((literatúra, divadlo, film, obrazy atď.).

PRAMENE POZNANIA PRÁVA

Materiálne pramene majú význam najmä pri vytváraní formálnych prameňov práva. Sú akýmsi predobrazom pre vznik formálnych prameňov, ktoré upravujú pomery vo vnútri spoločnosti. Pramene práva však nevytvárajú len ich konkrétne formy a spoločenské okolnosti, ktoré vedú k ich vytváraniu. Poznáme i ďalšiu skupinu prameňov,

1 Príspevok vznikol v rámci implementácie projektu Cudzojazyčný magisterský študijný program „Law of European Integration and Globalization", ktorý realizuje Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave v rámci operačného programu Vzdelávanie. „Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie."

ktorými sú pramene poznania. „V gnozeologickom poňatí ide o pramene poznania práva. Toto poňatie je širšie, než poňatie formálne. Jedná sa o všetky informácie o práve, jeho spoločenskom pôsobení. Zdrojom poznania určitého právneho systému nemajú byť len zákony a precedensy, resp. medzinárodné zmluvy, ale i rozhodnutia orgánov verejnej moci individuálnej povahy, t.j. individuálne právne akty, najmä judikatúra, zmluvy, právnická literatúra, dokumentácia legislatívneho procesu a pod.“[2] Sú to všetky informácie, ktoré nám predkladajú určitú charakteristiku o právnom poriadku v danom štáte a jeho právnej kultúre. Nejedná sa pritom o pôvodné formálne pramene práva v ich ucelenej podobe.

Každý občan je súčasťou spoločnosti v určitom štáte. Občania sú neustále informovaní o chystaných zmenách v právnych predpisoch. Nikomu nie je bránené k prístupu k záväzným prameňom práva. „Miera právnej informovanosti adresátov práva o obsahu práva je v spoločnosti pomerne veľmi nízka, a napriek tomu sa väčšina právnych subjektov nedostane v priebehu svojho života ani nedbalostne do priamej kolízie s obsahom právnych noriem. Mimoprávne normatívne systémy a mechanizmy ich pôsobenia obvykle dostatočne usmerňujú a uľahčujú pohyb subjektov v právnom prostredí a fakticky im tak umožňujú predchádzať možným konfliktom s právom.“[3] Gnozeologické pramene tu zastupujú pramene formálne a usmerňujú subjekty v ich správaní. Napriek neznalosti konkrétnych právnych predpisov sa nemusíme dostať do kolízie s právnymi normami.

Právne normy ako súčasť právneho poriadku štátu sa musia prispôsobovať meniacim sa podmienkam. Neplatí to len o zmenách spoločenských, politických, ekonomických, ale aj zmenách v oblasti techniky. Technická vyspelosť postupuje míľovými krokmi a každý sa jej musí prispôsobiť, ak nechce zaostávať za ostatnými. Internet a s ním spojené elektronické databázy sa stali povinnou výbavou každého právnika. S modernou dobou sa čoraz častejšie obraciame k prameňom práva neoficiálnym, ktoré v minulosti slúžili len pre poznávanie práva. „Rozpor medzi materiálnymi a formálnymi prameňmi poznania práva za normálnych okolností nespôsobuje žiadne problémy. Užívatelia elektronických databáz si uvedomujú, že spôsob, akým poznávajú obsah právnej normy, nie je autentický. Pokiaľ sú problémy minimálne či nulové, potom dá užívateľ stále prednosť pohodlnejším neoficiálnym prameňom, než aby šiel naspäť k prameňom formálnym.“[4]

Gnozeologické pramene sa rozdeľujú do určitých skupín. Odlíšime ich podľa spôsobu, akým sa s nimi oboznamujeme. „Pojem pramene poznania práva vyjadruje sumu všetkých informácií o práve. Môžeme ich získať buď ako:

prvotné (priame či autentické) pramene, ktoré sú publikované v oficiálnych zbierkach (u nás v Zbierke zákonov Slovenskej republiky), ale aj širšie ako druhotné, nepriame informácie o platnom práve, ktoré možno získať z komentárov k právnym predpisom, z rozhodnutí súdov či iných orgánov aplikácie práva, z vedeckých publikácií, prednášok a pod.“[5]

2 VEČEŘA, M. A KOL. Teórie práva, s. 75
3 VEČEŘA, M. – URBÁNKOVÁ, M. Sociologie práva, s.169
4 BOBEK, M. Publikace obecně závazných právních předpisů v historickém a srovnávacím pohledu. http://www.eui.eu/Personal/Researchers/mbobek/docs/publicita.pdf, dostupné 10.1.2014
5 OTTOVÁ, E. Teória práva, s. 135

BLÚDENIE MEDZI FORMÁLNYMI PRAMEŇMI PRÁVA

Nárast zákonnej tvorby práva neprináša vytúžené výsledky. Pluralizmus prameňov práva a zároveň zvyšovanie významu formálne nezáväzných prameňov práva majú za následok zbytočné hromadenie zákonov, ktoré strácajú na svojom význame. „Prednosť európskeho práva pred právnym poriadkom členských štátov Európskej únie a teda aj pred zákonom, stále častejšie sa odvolanie na judikatúru medzinárodných a ústavných súdov, ale aj obhajoba voľnejšieho nachádzania práva podľa všeobecných a odvetvových právnych princípov prináša so sebou oslabovanie pozície zákona aj v kontinentálnom type právnej kultúry.“[6]

Obrovský počet nových právnych noriem neprináša želaný efekt. Často sú prijaté právne predpisy s mnohými nedostatkami, ktoré sa prejavia až pri ich praktickom využití. Súčasný stav je dôsledkom najmä „prítomnosti ohromnej legislatívnej smršti, ktorá je výsledkom kvantity právnych predpisov, chrlených organmi tvorby pravá. Neustále zmeny zákonov komplikujú študentom i hotovým právnikom nadobudnutie trvalých poznatkov v jednotlivých odvetviach pravá. Niet asi právnika, ktorému by vyhovovala tato tzv. legislatívna smršť a preto sa z každej strany objavujú skoro až rituálne výzvy na vyššiu zdržanlivosť zákonodarcu. Zastaviť však tento nekonečný príval zákonov sa doteraz nepodarilo nikomu.“[7]

Vzniknutý stav je dôsledkom neochoty výrazne pozmeniť kontinentálny systém práva ako celok i jeho participujúce časti tvorené vnútroštátnymi právnymi poriadkami jednotlivých štátov. „Právnu istotu zahmlieva nadmerná produkcia (inflácia) právnych predpisov, ktorá je zvyčajne dôsledkom nekvalitnej tvorby práva, vyvolávajúcej potrebu častých novelizácií, prípadne jej priveľkej kazuistiky (prehnane detailnej právnej úpravy), častých novelizácií.“[8]

Reforma na poli prameňov práva sa stal jedným z najdiskutovanejších problémov, ktorými sa súčasná právna veda zaoberá. Na presadenie nových reforiem bude nutnú vynaložiť ešte mnoho úsilia a nemalú porciu času. Na mieste je preto hľadať možnosti, ako sa orientovať v súčasnom bludisku právnych predpisov. Cesta formálnych prameňov je pre prevažnú časť európskych občanov príliš strmá. Preto je na mieste hľadať nové cesty, ako poskytovať informácie o práve čo najširšiemu počtu osôb, s vynaložením čo najnižších nákladov a za použitia ľahko dostupných zdrojov.

PRÁVO A UMENIE

Právo nie je jedinou normatívny doménou v našej kultúre; morálka, náboženstvo, spoločenské konvencie a okrem toho tiež ľudské správanie sú v mnohých ohľadoch podobné právu. Ak chceme rozpoznať právo od podobných normatívnych oblastí je potrebné určiť, ako sa právo od nich odlišuje, v akom je s nimi vzťahu a v neposlednom rade, ako závisí na týchto ďalších normatívnych poriadkoch ako morálka a spoločenské konvencie.[9] Táto skupina spoločenských noriem úzko súvisí s vytváraním noriem právnych. Vzni-

6 DOBROVIČOVÁ, G. Zákon a aproximačné nariadenie vlády Slovenskej republiky, In : Zákon v kontinentálnim právu, s. 363
7 FÁBRY, B. Súčasné problémy tvorby práva?, s. 1, In : Olomoucké debaty mladých právníků 2008
8 OTTOVÁ, E. Teória práva, s. 91
9 RIXER, A. Law and Culture, In : http://www.glossaiuridica.hu/cikkek/Adam_Rixer_Law_and_Culture.pdf, Dostupné: 8.1.2014

ká tak vzťah medzi právnymi normami a ostatnými spoločenskými normami. Právo sa v spoločnosti vyskytuje v rozmanitých podobách. Jednou z týchto podôb je i vyobrazovanie práva v dobovom umení. Od prvých svetoznámych literárnych a divadelných diel sa právo stalo súčasťou rozprávaných príbehov. Morálne a právne otázky poháňali hrdinov v konaní dobrých, či zavrhnutiahodných činov. Právo je súčasťou umenia i v dnešných časoch a je možné ho nachádzať čím ďalej častejšie. „Pre správne porozumenie právu, pre jeho správne poznanie, môže byť nutné skúmať ho v širších súvislostiach a uvedomiť si niektoré skutočnosti vyplývajúce z toho, že právo musí pôsobiť v spoločnosti, ktorá niečo očakáva, niečo žiada a má o práve určité predstavy."[10]

Právo je multidisciplinárny a spoločenský fenomén, ktorý čoraz viac preniká do bežného života. Súdne spory, vyšetrovanie trestných činov, znalecké posudky sa stali prostredníctvom televíznych seriálov a relácii súčasťou bežných dní. Čoraz častejšie sa oboznamujeme nielen so spoločenským normami, ale aj s ich špecifickým druhom, ktorými sú normy právne. Tie sa od ostatných spoločenských noriem, medzi ktoré ich zaraďujeme, líšia konkrétnymi znakmi. „Právne normy sú všeobecne záväzné pravidlá ľudského správania, stanovené alebo uznané štátom, ktorých porušenie štát sankcionuje."[11]

Možnosti, ako získať informácie o práve sú v dnešnej dobe v podmienkach európskej právnej kultúry takmer neobmedzené. Na druhu stranu je takmer neobmedzené i množstvo formálnych prameňov práva, ktoré bez prestávky vznikajú na vnútroštátnej i európskej úrovni. Poznať právo je v súčasnej situácii zložité. „Pre správne poznanie práva si nevystačíme len s právnymi dokumentmi legislatívnej povahy, ale je nutné jeho zaradenie do kontextu. To je nevyhnutný predpoklad správnej interpretácie. Je dôležité vedieť, čo právo v spoločnosti predstavuje, aké očakávania sú s ním spojené, alebo aké reprezentácie vyvoláva. Objektom skúmania by tak mala byť literatúra alebo filmy, divadelné predstavenia, obrazy a pod. vzťahujúce sa určitým spôsobom k právu. Všetky tieto objekty nám môžu napomôcť pri jeho poznávaní."[12]

Právo ako súčasť umenia vždy zmazávalo hranice štátov a bez obmedzení sa šírilo vo svete. Nové možnosti rozširovania práva v umení nastali v 20. storočí, kedy sa začal výraznejšie presadzovať film ako nový druh moderného umenia. Naďalej sa však právo vyskytovalo i v tradičnejších formách umenia, ako sú literatúra, divadlo, hudba a pod. „Umenie je však „nadnárodné", ak, samozrejme, nemáme na mysli umenie, ktoré by sa venovalo špecificky národu. Je preto schopné realistickejšie alebo skôr čistejšou a názornejšou formou byť nositeľom pravdy a spravodlivosti. Umenie tak môže predstavovať jednu z dôležitých foriem interpretácie práva. Snaží sa zobrazovať spoločensky závažné témy, a tým je schopné vyvolávať právny záujem; preto sme toho názoru, že je schopné relevantne ovplyvňovať právny systém, ktorý ponúka recipročnú službu."[13]

PRÁVO A FILM

Bežný občan, ktorý sa správa v súlade s právom je konfrontovaný s orgány súdnej moci počas svojho života len v minimálnej miere. Oveľa častejšie sleduje priebeh súdneho konania v televízií, vo filmoch, seriáloch, prípadne v dokumentárnych reláciách.

10 ŠKOP, M. Právo, jazyk a příběh, s. 11
11 VEČEŘA, M. a kol. Teória práva, 2011, s. 38
12 ŠKOP, M. Právo, jazyk a příběh, s. 8-9
13 ĽALÍKOVÁ, N. Nad prienikmi práva, filozofie a umenia; Justičná revue, 64, 2012, č. 12, s. 1453 – 1460.

Občan tak získava informácie o práve, o jeho pôsobení v spoločnosti, sankciách hroziacich pri jeho porušení a postupe podľa ktorého sa inkriminovaný prípad rieši pre súdnym konaním, počas súdneho konania, prípadne mimosúdne, alebo sa oboznámi so samotným trestom, ktorý hrozí pri porušení právneho predpisu. „Film je tým, čo reprezentuje právo, pričom tým právu prisudzuje určité významy, ktoré je nutné poznať, aby sme pochopili právo ako súčasť spoločnosti. Omnoho zreteľnejšie na vzťahu práva a filmu v kontexte spoločnosti je proliferácia[14] práva. Právo nikdy nebolo tak blízko širokej verejnosti. Či skôr by sme mali povedať, že obrazy práva neboli nikdy tak široko sprostredkované širokej verejnosti."[15]

V dnešnej pretechnizovanej dobe si mnoho ľudí so sebou nosí kúsok svojho sveta. Smartfony, tablety, prenosné DVD prehrávače, notebooky a e-booky skrývajú obľúbené filmové či literárne diela každého z nás. Obľúbený knižný, filmový či seriálový hrdinovia sa stali vzormi pri riešení zložitých životných situácií. Podobne ako televízne spravodajstvo i sledovanie filmov a seriálov formuje našu osobnosť. Stotožňujeme sa s filmovými a televíznymi postavami a niekedy i dlhé roky sledujeme ich osud. Pri sledovaní fiktívneho príbehu sa formuje naša schopnosť vcítiť sa a vytvárame si názor na situácie, ktoré môžeme v budúcnosti reálne zažiť (rozvod, súdny spor, spáchanie trestného činu a pod.). „Stotožňujeme sa a hľadáme vlastný zmysel pre ľudskosť a empatiu, s tými, ktorí trpia bezprávie, s tými ktorí sa i za cenu veľkých obetí usilujú o spravodlivosť, a s tými, ktorí im poskytnú pomocnú ruku a priateľstvo na ceste hľadania spravodlivosti. Naše stotožnenie sa s filmovými postavami môže byť ozaj pevné a hlboké najmä pri prekonávaní zdanlivo skutočných prekážok, ktorým musia postavy (a my) čeliť pri ich (a našej) ceste za hľadaním spravodlivosti. Táto cesta je však riskantná, pretože vieme, že jednoducho nemôžu vždy zvíťaziť a naše hľadanie spravodlivosti nám zanechá iba zlomené srdce."[16]

Obraciame sa k „fiktívnemu svetu" právnikov vo filme ako zdroju reálnych obrazov, k nezabudnuteľným príbehom, v ktorých protagonisti triumfujú, ale i zlyhávajú. Prostredníctvom týchto príbehov sa učíme poznávať samých seba a našu identitu ako právnikov, naše miesto vo svete ako právnikov.[17] Poznáme skupinu právnických filmovmôže sa jednať o filmy o práve, o právnikoch, odohrávajúce sa v súdnej sieni, prípadne riešiace nejaké právne otázky. Je možné ich však označiť za gnozeologický prameň práva vo svojej reálnej podstate?

„Právo a umenie by svojím spôsobom mali kultivovať spoločnosť, a tým odrážať aj akýsi vyšší cit."[18] **Filmy slúžia prioritne na zábavu, spestrenie života, no môžu vo svo**jom obsahu niesť i relevantné informácie, silné morálne posolstvo, prípadne riešenie etických otázok. Film je schopný z rôznych pohľadov ponúknuť pohľad na dobro a zlo, spravodlivosť a podobné pojmy, ktoré sa v spoločnosti často vyskytujú, ale právo ich nedokáže samo, bez spoločenskej relevancie vytvoriť a použiť. Právne filmy sú zdroje, ktoré podľa Elkinsa môžu pomôcť rozlíšiť, čo je právo, kde sa berie a aká je jeho podstata.[19]

14 Znamená: novotvorba, bujnenie, chorobný rast.
15 ŠKOP, M. Právo a vášeň: Právo a vášeň: Jazyk, příběh, interpretace, s. 147
16 ELKINS, J. R. READING/TEACHING LAWYER FILMS, In: http://myweb.wvnet.edu/~jelkins/legalstory10/writings/french%20film%20essay.pdf, Dostupné: 18.12.2013
17 Tamtiež
18 ĽALÍKOVÁ, N.: Nad prienikmi práva, filozofie a umenia; Justičná revue, 64, 2012, č. 12, s. 1453 – 1460, Dostupné na: www.epi.sk
19 ELKINS, J. R. READING/TEACHING LAWYER FILMS, In : Škop, M. Právo a vášeň: Jazyk, příběh, interpretace, s. 154-155

Nebolo by správne určiť zábavu ako ich jediný účel. Môžeme ich označiť za gnozeologické pramene práva? Je nepopierateľné, že filmy z právnického prostredia obsahujú mnoho informácií o práve, ktoré sú podávané zväčša v zrozumiteľnej podobe. Okrem relevantných informácií však obsahujú i ďalšie informácie pre právnika nezaujímavej povahy.

Filmy prostredníctvom príbehov opisujú udalosti ktoré sa stali, konštatujú súčasné fakty a udalosti, ale vytvárajú i ilúzie minulých, súčasných i budúcich udalostí. Bez toho, aby sme si to priamo uvedomovali, stali sme sa súčasťou veľkého predstavenia, ktoré nám servíruje čiastkové informácie o práve, morálke, spoločnosti, či spravodlivosti. Zo všetkých strán nás ovplyvňujú moderné komunikačné prostriedky. Mnohí z nás majú svojich filmových, televíznych, alebo seriálových hrdinov, s ktorých konaním sa stotožňuje. Bez toho, aby sme to priamo zamýšľali, získavame prehľad o svojich právach, o tom čo je trestným činom a podobne.

Dôležité je však vybrať správne filmové diela, ktoré vykresľujú realitu a nie sú len scenáristickým produktom, ktorý môže vyvolať skôr negatívne následky a zmiešané pocity. „Trocha problematické je, že veľká časť filmovej produkcie sa dotýka angloamerického právneho systému, ktorý je v nich reflektovaný. Môžu však i napriek tomu ponúknuť užitočnú pomôcku pre ilustráciu chápania spravodlivosti a v riešení zásadných právnych otázok.“[20]

ZÁVER

Podľa nášho názoru cesta vedie skrz spájanie nových kategórii a jednou z nich je prepojenie práva s moderným umením. Ako je najjednoduchšie ukázať človeku nejaký právny inštitút? Najčastejšie prostredníctvom konkrétneho príkladu zo života. A prečo by sa nemohli takéto príklady vyhľadať vo filmových a literárnych dielach. Otázky ako morálka, etika, spravodlivosť, rovnosť a mnohé ďalšie sú námetom spisovateľov a režisérov od samotných počiatkov oboch foriem umenia. Rozdiel spočíva v laickom a odbornom náhľade na daný jav. Laik vo filme a literatúre hľadá pútavý dej, zaujímavé postavy, prekvapujúce zvraty. Až na výnimky v podobe filmov z právnického prostredia a beletrie z právnického prostredia, sa podobné otázky riešia zväčša len na pozadí daného diela. Právnik vo filme nachádza právne inštitúty, právne subjekty, pokúša sa zvoliť vlastný spôsob riešenia kauzy. Jeho pohľad je diametrálne odlišný ako pohľad laika. Spojení oboch pohľadov môže vzniknúť široký priestor pri hľadaní nových ciest poznávania práva dostupný pre všetkých.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BOBEK, M.: Publikace obecně závazných právnich předpisů v historickém a srovnávacím pohledu. In: http://www.eui.eu/Personal/Researchers/mbobek/docs/publicita.pdf, dostupné 10.1.2014

DOBROVIČOVÁ, G.: 2005. Zákon a aproximačné nariadenie vlády Slovenskej republiky. In: Zákon v kontinentálním právu. Praha : Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-06-6, s. 363-370

ELKINS, J. R.: READING/TEACHING LAWYER FILMS. In: http://myweb.wvnet.edu/~jelkins/legalstory10/writings/french%20film%20essay.pdf, Dostupné: 18.12.2013

20 ŠKOP, M.: Právo a vášeň: Jazyk, příběh, interpretace , s. 169

FÁBRY, B.: Současné problémy tvorby práva?. In : Olomoucké debaty mladých právníků 2008, Olomouc : Iuridicum Olomoucense, 2008, ISBN 978-80903400-2-2
ĽALÍKOVÁ, N.: Nad prienikmi práva, filozofie a umenia; Justičná revue, 64, 2012, č. 12, s. 1453 – 1460
OTTOVÁ, E.: Teória práva. Šamorín : Heuréka, 2006, 306 s. ISBN 80-89122-37-X
RIXER, A.: Law and Culture, In : http://www.glossaiuridica.hu/cikkek/Adam_Rixer_Law_and_Culture.pdf, Dostupné: 8.1.2014
ŠKOP, M.: Právo a vášeň: Jazyk, příběh, interpretace. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s.205. ISBN 978-80-210-5464-6.
ŠKOP, M.: Právo, jazyk a příběh, Praha : Auditorium, 2013, 182 s. ISBN 978-80-87284-37-7
VEČEŘA, M. – GERLOCH, A. – SCHLOSSER, H. – BERAN, K. – RUDENKO, S.: Teória práva. 3. Vydanie, Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, Žilina : EUROKÓDEX, 2009, 344 s. ISBN 978-80-89447-04-6
VEČEŘA, M. – URBANKOVÁ, M.: Sociologie práva. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 335 s. ISBN 80-86898-72-5

SUMMARY

The current continental legal culture has entered in a period of "legislative storm". This situation is characterized by uncontrolled increase of legislation creating at European and national level. Orientation in legal norms is complicated. The simplest way to recognize law is through formal sources of law. Their quantity does not allow choosing this path. Legal theorists must to find new ways of introducing of law for many people. One of possible ways is finding law in modern art (literature, theatre and movie).

Kontaktné údaje:
JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.
Univerzita Komenského, Právnická fakulta,
Šafárikovo námestie č. 6,
810 00 Bratislava
rudolf.kasinec@flaw.uniba.sk

POZÍCIA TRESTNÉHO PRÁVA V PRIMÁRNOM PRÁVE EURÓPSKEJ ÚNIE[1*]

POSITION OF CRIMINAL LAW IN THE EUROPEAN UNION PRIMARY LAW

JUDr. Libor Klimek, PhD.

Kľúčové slová: trestné právo, primárne právo Európskej únie, Zmluva o Európskej únii, Amsterdamská zmluva, Zmluva z Nice, Lisabonská zmluva.

Key words: Criminal Law, European Union Primary Law, Treaty on European Union, Amsterdam Treaty, Treaty of Nice, Lisbon Treaty.

ÚVOD

Sledovať proces europeizácie trestného práva a pozíciu trestného práva v primárnom práve Európskej únie (ďalej len „EÚ“) – v minulosti primárne právo Európskych spoločenstiev (ďalej len „ES“) – je jedinečná príležitosť.

Autor konferenčného príspevku nadväzuje na svoju predchádzajúcu vedeckú činnosť a právnej obci ústne prezentuje poznatky týkajúce sa pozície trestného práva v primárnom práve Európskej únie. Avšak, autor poukazuje na skutočnosť, že vzhľadom na vopred obmedzený skromný časový priestor k prezentácii sa obmedzil len na vybrané tézy. Predmetná otázka nie je teda vyčerpaná úplne.

Príspevok je rozdelený do troch sekcií. Prvá sekcia prezentuje poznatky týkajúce sa európskej integrácie a jej prieniku do trestného práva. Kým druhá sekcia sa zaoberá trestným právom v primárnom práve Európskej únie pred Zmluvou o Európskej únii, tretia sekcia sa ním zaoberá od nadobudnutia jej platnosti. Osobitný dôraz je kladený na zmeny, ktoré boli zavedené jej revíziami prostredníctvom Amsterdamskej zmluvy, Zmluvy z Nice a Lisabonskou zmluvou.

EURÓPSKA INTEGRÁCIA A JEJ PRIENIK DO TRESTNÉHO PRÁVA

Berúc do úvahy spoločenské pomery a politické dianie svetovými vojnami zničenej Európy, nie každý by predpokladal, že práve Schumanova deklarácia[2] z 9. mája

1 Príspevok vychádza z diela KLIMEK, L.: Europeizácia trestného práva (historický vývoj). In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 57 et seq.

2 Plné znenie Schumanovej deklarácie pozri napr.: SALMON, T. C. et NICOLL, W. (eds.): Building European Union: A documentary history and analysis. Manchester : Manchester University Press, 1997, ISBN 0-7190-445-6, s. 44-46; alebo HILL, Ch. et SMITH, K. E. (eds.): European Foreign Policy : Key Documents. London – New York : Routledge, 2000, ISBN 0-203-75266-X, s. 13-15; Aj keď síce Schumanova deklarácia nesie názov po R. Schumanovi, bol to však J.

1950 sa stane míľnikom v jej novovekých dejinách. V nadväznosti na túto deklaráciu a vôľu Francúzska, Západného Nemecka, Talianka, Belgicka, Holandska a Luxemburska, v 50-tych rokoch 20. storočia boli založené nasledujúce tri Európske spoločenstvá. Konkrétne ide o:

- **Európske spoločenstvo uhlia a ocele**, založené Zmluvou o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele, podpísanou v Paríži v roku 1951,
- **Európske hospodárske spoločenstvo**, založené Zmluvou o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva, podpísanou v Ríme v roku 1957, a napokon
- **Európske spoločenstvo pre atómovú energiu**, založené Zmluvou o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, podpísanou tiež v Ríme v roku 1957.

Avšak, **cieľ hospodárskej integrácie, vyžadujúci mechanizmus uplatnenia práva, nepredvídal uplatnenie trestného práva**.[3]

Prirodzeným vývojom sa ukázala nevyhnutnosť upraviť spoločenské vzťahy aj s trestnoprávnym obsahom v rámci ES a neskôr v rámci EÚ. Problematické je, že **nebolo a ani zatiaľ nie je možné teritoriálne zastrešiť tak rozsiahle územie ako je Európa jednotnou trestnoprávnou úpravou „z centra".** Trestné právo je vnútroštátnou záležitosťou každého štátu. To vylučuje, aby štáty s otvorenosťou a jednoduchosťou akceptovali trestnoprávne normy nadnárodnej či supranacionálnej povahy. Členské štáty ES/EÚ sa s týmto problémom vysporiadali unikátnym spôsobom – trestnoprávne otázky začali riešiť formou medzivládnej spolupráce, čo sa neskôr odrazilo aj vo forme spolupráce tretieho (medzivládneho) piliera EÚ. Možno konštatovať, že **v jednotlivých členských štátoch sa nevytváralo jedno unikátne trestné právo z vôle ES záväzné pre ich členské štáty, ale tieto štáty začali svoje trestnoprávne normy či kódexy harmonizovať v duchu spolupráce.** Spolupráca bola zakotvená spravidla medzinárodnými zmluvami, ktoré sa stávali súčasťami ich vnútroštátnych právnych poriadkov.

TRESTNÉ PRÁVO PRED ZMLUVOU O EURÓPSKEJ ÚNII: OD ZALOŽENIA EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV PO ZALOŽENIE EURÓPSKEJ ÚNIE (1951 AŽ 1992)

Ak by sme v 50-tych či 60-tych rokoch minulého storočia vyslovili myšlienky europeizovania právnych poriadkov štátov zakladajúcich ES, ba dokonca úvahy konkretizovali na právo trestné, v tých časoch by sme mohli písať vedecko-fantastické príbehy na spôsob *Julesa Verneho*, no nie v oblasti techniky, ale práva. Pôvodné znenia ustanovení zakladajúcich zmlúv ES necielili integráciu právnych poriadkov ich zakladajúcich štátov, ba vôbec neobsahovali normy práva trestného. Pri pozornom nahliadnutí do týchto zmlúv by sme nenašli zmienku ohľadne trestného práva, nakoľko procesy v rámci ES boli orientované hospodárskym smerom. Z toho dôvodu obdobie od založenia ES po založenie EÚ sa nevyznačuje silnými trestnoprávnymi sklonmi.

K počiatkom europeizácie trestného práva dochádza v 70-tych rokoch 20. storočia. Nejeden legislatívny akt, prostredníctvom ktorého tento proces prebehol a stále

Monett, kto navrhol jej hlavnú myšlienku. Pozri THODY, P.: *An Historical Introduction to the European Union*. London – New York : Routledge, 1997, ISBN 0-415-17107-5, s. 2 et seq.

3 GUILD, E. et GEYER, F.: The Search for EU Criminal Law – Where is it Headed? In: GUILD, E. et GEYER, F. (eds.): Security versus Justice? – Police and Judicial Cooperation in the European Union. Aldershot : Ashgate, ISBN 978-0-7546-7359-0, 2008, s. 1.

prebieha, obsahuje hmotné, ako aj procesné ustanovenia. Aj napriek tomu, možno poukázať na vybrané oblasti trestného práva, ktoré boli euroepeizáciou ovplyvnené ako prvé. Ide napríklad o trestnoprávne aspekty schengenskej spolupráce[4], boj proti praniu špinavých peňazí[5], ako aj výkon cudzích trestných rozsudkov[6].[7] Je žiaduce dať do pozornosti, že išlo o závažné otázky s cezhraničným rozmerom, ktoré sa ukázali ako záležitosti spoločného záujmu pre štáty ES. Z nášho pohľadu je prirodzené, že práve uvedené oblasti zahájili proces europeizácie trestného práva (v kontexte ES).

TRESTNÉ PRÁVO OD NADOBUDNUTIA PLATNOSTI ZMLUVY O EURÓPSKEJ ÚNII (OD ROKU 1993)

Nadobudnutie platnosti Zmluvy o EÚ a vznik tretieho piliera Európskej únie (1993 až 1999)

Pred nadobudnutím platnosti Zmluvy o EÚ[8] v roku 1993, ktorou bola založená EÚ, sa trestnému právu nedoprial široký priestor. Toto obdobie sa vyznačovalo čisto neformálnym a medzivládnym[9] charakterom. Až do príchodu Zmluva o EÚ bol základný predpoklad, že ES a trestné právo nemajú mnoho spoločného. Ako poukázal Klip, trestné právo bolo výhradnou doménou členských štátov.[10]

Založením EÚ došlo k ďalšiemu prehĺbeniu integrácie tým, že okrem hospodárskej spolupráce, reprezentovanej v rámci ES, **sa počítalo** aj so spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou, ako **aj so spoluprácou v oblasti justície a vnútra.** EÚ nenahradila ekonomicky zamerané ES, len ich doplnila o ďalšie formy spolupráce.[11]

Nadobudnutím platnosti ZEÚ nastal v oblasti trestného práva posun, a to vytvorením trojpilierovej štruktúry EÚ (obdobie 1993-2009), ktorú možno vyjadriť nasledovne:

- I. pilier EÚ – Komunitárny pilier (angl. *European Community pillar*),
- II. pilier EÚ – Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (angl. *Common Foreign and Security Policy pillar*), a
- **III. pilier EÚ – Spravodlivosť a vnútorné veci** (angl. *Justice and Home Affairs pillar*; známy aj pod skratkou „JHA", alebo v slovenskej mutácii „SVV").

Hlavnú úlohu v oblasti politík EÚ zohrával prvý komunitárny pilier, ktorý tvorili tri ES s vlastnou právnou subjektivitou. **Oblasť trestného práva bola začlene-**

4 Dohoda medzi vládami štátov Hospodárskej únie Beneluxu, Spolkovej republiky Nemecko a Francúzskej republiky o postupnom odstraňovaní kontrol na ich spoločných hraniciach. Úradný vestník ES, C 239/3, 22. 9. 2000; Dohovor, ktorým sa vykonáva Schengenská dohoda zo dňa 14. júna 1985 uzatvorená medzi vládami štátov hospodárskej únie Beneluxu, Nemeckej spolkovej republiky a Francúzskej republiky o postupnom zrušení kontrol na ich spoločných hraniciach. Úradný vestník ES, C 239/9, 22. 9. 2000.

5 Smernica Rady 91/308/EHS z 10. júna 1991 o prevencii používania finančného systému na účely prania špinavých peňazí. Ú. v., L 166/77, 28. 6. 1991.

6 Dohovor o výkone cudzích trestných rozsudkov (nedostupné v slovenskom jazyku) – Convention between the Member States of the European Communities on the enforcement of foreign criminal sentences. Brussels, 13 Nov.1991.

7 Bližšie pozri: KLIMEK, L.: Europeizácia trestného práva (historický vývoj). In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 64 et seq.

8 Zmluva o Európskej únii v pôvodnom znení. Úradný vestník ES, C 191/1, 29. 7. 1992.

9 PEERS, S.: EU Justice and Home Affairs Law (Non-Civil). In: CRAIG, P. et De BÚRCA, G. (eds.): The Evolution of EU Law. 2nd ed. Oxford University Press, 2011, ISBN 978-0-19-959296-8, s. 269 a 292.

10 KLIP, A.: European Criminal Law : An Integrative Approach. 2nd ed. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, ISBN 978-1-78068-001-9, 2012, s. 24.

11 JÁNOŠÍKOVÁ, M.: História európskej integrácie. In: KLUČ*KA, J. – MAZÁK, J. et al.: Základy európskeho práva*. Bratislava : Iura edition, 2004, ISBN 80-8078-005-6, s. 23.

ná pod tretí pilier – Spravodlivosť a vnútorné veci[12], ktorý viedol k vývoju hlbšej spolupráce v trestných veciach. Nevytvoril síce nové nadnárodné právo, ale jeho existencia objasnila, že justičná spolupráca v trestných veciach je záležitosťou spoločného záujmu všetkých členských štátov EÚ.[13] Zdôrazňujeme, že tretí pilier mal už formálnu medzivládnu[14] povahu. Poňal oblasť trestného práva, v rámci ktorého možno hovoriť o medzivládnej spolupráci, t.j. o spolupráci vlád členských štátov EÚ. Členské štáty EÚ si priali do určitej miery medzinárodnú spoluprácu v trestných veciach, ale neboli pripravené na uplatnenie plne nadnárodného mechanizmu. Tak im dal tretí pilier inštitucionalizované fórum pre diskusiu o vybraných otázkach bez toho, aby boli vystavené nadnárodným kontrolám.[15]

Pokiaľ ide o **vymedzenie trestného práva v primárnom práve EÚ**, kým v období pred Zmluvou o EÚ nenachádzame zmienku o trestnom práve v zakladajúcich zmluvách ES, opakom je obdobie od nadobudnutia platnosti Zmluvy o EÚ v roku 1993. Prvý krát v histórii integračného procesu EÚ bolo trestné právo umiestnené do ustanovení primárneho práva. V pôvodnom znení Zmluvy o EÚ ho nachádzame v podobe záležitostí **spoločného záujmu**, teda oblastí, kde bola zriadená blízka spolupráca medzi členskými štátmi EÚ. Týmito oblasťami boli hlavne **justičná spolupráca v trestných veciach**[16], a **policajná spolupráca za účelom boja proti terorizmu, nezákonnému obchodovaniu s drogami a ďalšími závažnými formami medzinárodného zločinu**[17]. Možno poukázať aj na iné oblasti súvisiace s trestným právom, a to boj proti drogovým závislostiam, ako aj boj proti podvodom v medzinárodnom rozsahu[18]. *Mitsilegas* argumentuje, že Zmluva o EÚ umiestnila „medzinárodný zločin" priamo do agendy EÚ a vydláždila cestu pre legislatívne akcie v tejto oblasti.[19]

Trestné právo po prvej revízii Zmluvy o EÚ, vykonanej Amsterdamskou zmluvou (1999-2009)

Prvá revízia Zmluvy o EÚ, vykonaná **Amsterdamskou zmluvou**[20], platnou od roku 1999, priniesla novú dimenziu spolupráce v rámci tretieho piliera EÚ a trestného práva. Samotný názov **Spravodlivosť a vnútorné veci** bol zmenený na **Policajná**

12 Hlava VI Zmluvy o EÚ v pôvodnom znení – Ustanovenia v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí (čl. K-K.9).
13 PERRON, W.: Perspectives of the Harmonization of Criminal Law and Criminal Procedure in the European Union. In: HUSABØ, E. J. et STRANDBAKKEN, A.: Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen – Oxford : Intersentia, 2005, ISBN 90-5059-474-X, s. 6.
14 PEERS, S.: *EU Justice and Home Affairs Law (Non-Civil)*. In: CRAIG, P. et De BÚRCA, G. (eds.): *The Evolution of EU Law*. 2nd ed. Oxford University Press, ISBN 978-0-19-959296-8, 2011, s. 293.
15 CRAIG, P.: The Lisbon Treaty : Law, Politics, and Treaty Reform. Oxford University Press, 2010, ISBN 978-0-09-959501-3, s. 334.
16 Na tomto mieste je vhodné poukázať na terminologickú odlišnosť nami prezentovaných poznatkov od Zmluvy o EÚ. V tomto kontexte Zmluva o EÚ v slovenskej mutácii narába so spojením „súdna spolupráca v trestných veciach". Avšak, pridržiavame sa Zmluvy o EÚ v anglickej mutácii, ktorá narába so spojením „judicial cooperation in criminal matters". Sme názoru, že pojem „judicial" nie je možné vnímať výlučne z lingvistického hľadiska, ale teleologicky. Zmluva o EÚ, ako aj jej autori, určite neobmedzili citované ustanovenie len na súdy, ale spolupráca sa týkala aj iných relevantných orgánov, napríklad prokuratúr členských štátov EÚ.
17 Čl. K.1 ods. 7 body 7 a 9 Zmluvy o EÚ v pôvodnom znení.
18 Čl. K.1 ods. 7 body č. 4 a 5 Zmluvy o EÚ v pôvodnom znení.
19 MITSILEGAS, V.: From National to Global, from Empirical to legal: The Ambivalent Concept of Transnational Organizes Crime. In: BEARE, M. E. (ed.): Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption. Toronto – Buffalo – London : University of Toronto Press, 2003, ISBN 0-8020-8190-8. s. 70.
20 Amsterdamská zmluva, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty. Úradný vestník ES, C 340/1, 10. 11. 1997. Táto zmluva bola podpísaná 2. októbra 1997 a platnosť nadobudla 1. mája 1999.

a justičná spolupráca v trestných veciach[21]. Vývoj politík EÚ v oblasti tretieho piliera bol transformovaný do základných cieľov revidovanej Zmluvy o EÚ[22] a bol predstavený nový integračný cieľ – **priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti**[23]. Došlo k zlepšeniu v tvorbe politík v oblasti tretieho piliera, spolu s tuctami nových prijatých legislatívnych aktov a značným počtom legislatívnych podnetov. Tak ako poukázal Monar, neexistuje žiadny iný príklad v histórii integračného procesu ES/EÚ v oblasti založenej na medzivládnej spolupráci, ktorá kedy urobila takú rýchlu cestu na vrchol politického a legislatívneho programu EÚ.[24]

Práve revíziou Zmluvy o EÚ vykonanou Amsterdamskou zmluvou došlo k mimoriadnemu posilneniu pozície trestného práva jednak v primárnom práve EÚ, ako aj v sekundárnej legislatívnej činnosti. Od tohto okamihu nachádzame v sekundárnom práve značné množstvo legislatívnych aktov, ktoré sú „nabité" výlučne normami trestného práva, a to v oblasti hmotného práva[25], ako aj procesného[26].

Dodávame, že v predmetnom období sa „zrodili" niektoré mimoriadne ambiciózne projekty. Príkladom je európsky zatýkací rozkaz[27], ktorý medzi procesnými nástrojmi justičnej spolupráce v trestných veciach je najúspešnejším nástrojom z dielne EÚ. iným príkladom je projekt európskeho verejného žalobcu[28].

Trestné právo po druhej revízii Zmluvy o Európskej únii, vykonanej Zmluvou z Nice

Zmluva z Nice[29], ktorou bola vykonaná tretia revízia Zmluvy o EÚ **nezasiahla zásadnou mierou do oblasti tretieho piliera EÚ, t.j. do trestného práva.** Opodstatnenie zmien pramenilo hlavne v súvislosti so vstupom nových štátov do EÚ. Nakoľko táto zmluva nezasiahla zásadnou mierou do oblasti trestného práva, jej analýze nevenujeme širší priestor.

21 Hlava VI Zmluvy o EÚ v znení Amsterdamskej zmluvy – Ustanovenia o policajnej a justičnej spolupráci v trestných veciach (čl. 29-42). Úradný vestník ES, C 340, 10. 11. 1997; obdobne aj neskôr v Zmluve o EÚ v znení Zmluvy z Nice. Úradný vestník EÚ, C 321, 29. 12. 2006.

22 Čl. 2 Zmluvy o EÚ v znení Amsterdamskej zmluvy; v súčasnosti čl. 3 ods. 2 Zmluvy o EÚ v znení Lisabonskej zmluvy – Úradný vestník EÚ, C 83/13, 30. 3. 2010.

23 Čl. 2 Zmluvy o EÚ v znení Amsterdamskej zmluvy; v súčasnosti čl. 3 ods. 2 Zmluvy o EÚ v znení Lisabonskej zmluvy – Úradný vestník EÚ, C 83/13, 30. 3. 2010.

24 MONAR, J.: Enlarging the Area of Freedom, Security and Justice – Problems of Diversity and EU Instruments and Strategies. In: DASHWOOD, A. et al. (eds.): The Cambridge Yearbook of European Legal Studies, Vol. 3, 2000. Oxford – Portland : Hart Publishing, 2001, ISBN 978-1-84113-240-2, s. 301.

25 Napr.: Rámcové rozhodnutie Rady 2001/500/SVV z 26. júna 2001 o praní špinavých peňazí, identifikácii, vyhľadávaní, zmrazení, zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti. Úradný vestník ES, L 182/1, 5. 7. 2001; Rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu. Úradný vestník EÚ, L 164/3, 22. 6. 2002; Rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV z 19. júla 2002 o boji proti obchodovaniu s ľuďmi. Úradný vestník EÚ, L 203/1, 1. 8. 2002.

26 Napr.: Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi. Úradný vestník ES, L 190/1, 18. 7. 2002; Rámcové rozhodnutie Rady 2003/577/SVV z 22. júla 2003 o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii. Úradný vestník EÚ, L 196/45, 2. 8. 2003; Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie. Úradný vestník EÚ, L 76/16, 22. 3. 2005.

27 Bližšie pozri: KLIMEK, L.: European Arrest Warrant : Dissertation Thesis. Bratislava : Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, 2013, 499 strán.

28 Bližšie pozri: ŠRAMEL, B.: Európsky verejný prokurátor – nevyhnutný ochranca Európy? In: Justičná revue, ISSN 1335-6461, roč. 63 (2011), č. 1, s. 104-105.

29 Zmluva z Nice, ktorou sa dopĺňajú Zmluva Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty. Úradný vestník ES, C 80/1, 10. 3. 2001. Táto zmluva bola podpísaná 26. februára 2001 a platnosť nadobudla 1. februára 2003.

Trestné právo po tretej revízii Zmluvy o Európskej únie, vykonanej Lisabonskou zmluvou (2009 až súčasnosť)

V roku 2009 nadobudla platnosť **Lisabonská zmluva**[30], ktorá vykonala doposiaľ poslednú, tretiu revíziu Zmluvy o EÚ[31]. Kľúčovou zmluvou je aj Zmluva o fungovaní EÚ[32], ktorú sme až do tohto okamihu opomínali.

Vplyvom Lisabonskej zmluvy, po šestnástich rokoch bola prekonaná trojpilierová štruktúra EÚ. Jej platnosťou **došlo k presunu tretieho piliera EÚ, a teda aj oblasti trestného práva, do bývalého I. komunitárneho piliera EÚ**. Tento proces sa nazýva komunitarizácia tretieho piliera.[33] To ale neznamená, že trestné právo v rámci EÚ zaniklo, resp. že došlo k zastaveniu procesu jeho europeizácie. Aj naďalej možno hovoriť o otázkach trestného práva v rámci práva EÚ.

Pokiaľ ide o pozíciu trestného práva v primárnom práve, možno hovoriť o troch aspektoch, a to berúc do úvahy Zmluvu o EÚ, Zmluvu o fungovaní EÚ a Chartu základných práv EÚ[34].

Po prvé, v **Zmluve o EÚ** nachádzame medzi ustanoveniami cieľov EÚ významné ustanovenie ohľadne konceptu pomenovaného **priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.** Zmluva o EÚ ako druhý cieľ EÚ vytýčila nasledovné – ***Únia ponúka svojim občanom priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti*** *bez vnútorných hraníc, v ktorom je zaručený voľný pohyb osôb spolu s príslušnými opatreniami týkajúcimi sa kontroly na vonkajších hraniciach, azylu, prisťahovalectva* ***a predchádzania trestnej činnosti a boja s ňou***.[35] V porovnaní s predchádzajúcim znením Zmluvy o EÚ sa tento koncept dostal do centra záujmu politiky EÚ.

Po druhé, **Zmluva o fungovaní EÚ** nasmerovala oblasť trestného práva a vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí (procesnoprávna otázka) a na aproximáciu skutkových podstát trestných činov (hmotnoprávna otázka). Na základe Zmluvy o fungovaní EÚ *justičná spolupráca v trestných veciach v Únii je založená na* ***zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí*** *a zahŕňa* ***aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov***[36], a to v nasledujúcich oblastiach – *terorizmus, obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí, nedovolené obchodovanie s drogami, nedovolené obchodovanie so zbraňami, pranie špinavých peňazí, korupcia, falšovanie platobných prostriedkov, počítačová kriminalita a organizovaná trestná činnosť*.[37]

Po tretie, **Charta základných práv EÚ** poskytuje procesné záruky v trestnom konaní. Príkladom je zásada *ne bis i idem*.[38]

30 Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva. Úradný vestník EÚ, C 306/1, 17. 12. 2007. Táto zmluva bola podpísaná 13. decembra 2007 a platnosť nadobudla 1. decembra 2009.
31 Zmluva o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy – Úradný vestník EÚ, C 83/13, 30. 3. 2010.
32 Zmluva o fungovaní Európskej Únie v znení Lisabonskej zmluvy – Úradný vestník EÚ, C 83/47, 30. 3. 2010.
33 PIRIS, J.-C.: The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis. Cambridge University Press, 2010, ISBN 978-0-521-19792-2, s. 177; PIRIS, J.-C.: The Future of Europe: Towards a Two-Speed EU? Cambridge University Press, ISBN 978-1-107-02137-2, 2011, s. 46.
34 Charta základných práv Európskej únie – Úradný vestník EÚ, C 83/389, 30. 3. 2010.
35 Čl. 3 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy – Úradný vestník EÚ, C 83/13, 30. 3. 2010.
36 Čl. 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej Únie v znení Lisabonskej zmluvy. Bližšie pozri: KLIMEK, L.: Základné procesné práva v EÚ. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: Základné východiská pre spoluprácu v trestných veciach a uznávanie a výkon rozhodnutí. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 505 et seq.
37 Čl. 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej Únie v znení Lisabonskej zmluvy.
38 Bližšie pozri: KLIMEK, L.: Základné procesné práva v EÚ. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 433 et seq.

POUŽITÉ LITERATÚRA

BEARE, M. E. (ed.): Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption. Toronto – Buffalo – London : University of Toronto Press, 2003, ISBN 0-8020-8190-8.

CRAIG, P. et De BÚRCA, G. (eds.): The Evolution of EU Law. 2nd ed. Oxford University Press, 2011, ISBN 978-0-19-959296-8.

CRAIG, P.: The Lisbon Treaty : Law, Politics, and Treaty Reform. Oxford University Press, 2010, ISBN 978-0-09-959501-3.

DASHWOOD, A. et al. (eds.): The Cambridge Yearbook of European Legal Studies, Vol. 3, 2000. Oxford – Portland : Hart Publishing, 2001, ISBN 978-1-84113-240-2.

GUILD, E. et GEYER, F. (eds.): Security versus Justice? – Police and Judicial Cooperation in the European Union. Aldershot : Ashgate, ISBN 978-0-7546-7359-0.

HUSABØ, E. J. et STRANDBAKKEN, A.: Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen – Oxford : Intersentia, 2005, ISBN 90-5059-474-X.

IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1.

KLIP, A.: European Criminal Law : An Integrative Approach. 2nd ed. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, ISBN 978-1-78068-001-9.

KLUČKA, J. – MAZÁK, J. et al.: Základy európskeho práva. Bratislava : Iura edition, 2004, ISBN 80-8078-005-6.

PIRIS, J.-C.: The Future of Europe: Towards a Two-Speed EU? Cambridge University Press, ISBN 978-1-107-02137-2, 2011.

PIRIS, J.-C.: The Lisbon Treaty: A Legal and Political Analysis. Cambridge University Press, 2010, ISBN 978-0-521-19792-2.

Charta základných práv Európskej únie – Úradný vestník EÚ, C 83/389, 30. 3. 2010.

Zmluva o Európskej únii v pôvodnom znení. Úradný vestník ES, C 191/1, 29. 7. 1992.

Zmluva o Európskej únii v znení Amsterdamskej zmluvy. Úradný vestník ES, C 340, 10. 11. 1997.

Zmluva o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník EÚ, C 83/13, 30. 3. 2010.

Zmluva o Európskej únii v znení Zmluvy z Nice. Úradný vestník EÚ, C 321, 29. 12. 2006.

Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník EÚ, C 83/47, 30. 3. 2010.

SUMMARY

The conference contribution deals with the position of Criminal law in the European Union primary law. The contribution is divided into three sections. The first section presents the findings relating to European integration and its spill over into the area of Criminal law. While the second section deals with Criminal law in the European Union primary law before the Treaty on European Union entry into force, the third section deals with the Criminal law after its entry into force. Special emphasis is given to the amendments that were introduced by the revisions by the Amsterdam Treaty, Treaty of Nice and the Lisbon Treaty.

Kontaktné údaje:
JUDr. Libor Klimek, PhD.
výskumný pracovník,
Výskumné kriminologické centrum, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, Slovenská republika
libor.klimek@paneurouni.com; libor.klimek@yahoo.com

TEÓRIA SPONTÁNNEHO PORIADKU

THE SPONTANEOUS ORDER THEORY

Mgr. Patrik Kolesár

Klúčové slová: kantovský impozicionizmus, teleologické poznanie, ius naturalis, rozum, objektovna realita, poriadok, pravidlo, prirodzené právo

Key Words: Kant's impositionismus, theloogical knowledge, ius naturalis, sense, objective reality, order, rule of law, natural law

NATURALIS A POSITIVUS

Aulus Gellius zadefinoval dva základné definičné pojmy pre pomenovanie dvoch odlišných systémov práva- *naturalis* a *positivus*.

Pojem *naturális* a *positivus* vychádza zo staršej gréckej tradície. Grécka filozofia poznala pre deje a veci, ktoré vznikali ako neuvedomené termín *physei*- od prírody. V protiklade k *physei* stál termín *nómos*[1], resp. *thesei*[2].

Prečo začínam práve týmto rozlíšením?

Aulus Gellius vychádzal z gréckej filozofie a zadefinoval dva hraničné poriadky pre dva rozličné druhy práva. Pod termín *naturális sa začali postupne subsumovať všetky uvedomelo nevytvorené javy a tento process dokonči*li scholastici a neskôr jezuiti, ktorý z pojmu *naturális* vytvorili terminus technicus pre javy nevytvorené zámernou rozumovou ľudskou činnosťou. Logicky by sme sa mohli dedukovať, že *naturális* pomenováva typ procesov a *ius naturális* definuje tento typ process v konkrétnom systéme práva.

V čase racionalizmu nastáva zlom a mení sa definícia rozumu a prirodzeného zákona- *ius naturális*. *Ius naturális sa začal chápať podobne ako ius positivizmus, systém práva, ktorý je vytvorený rozumom avšak narozdiel od ius positivizmus* je logicky odôvodnené z a priorných premís[3].

NORMATÍVNY KONCEPT

Spoločnosť tvoria uvedomelé rozumové bytosti, ktoré vytváranjú vzájomné socialne väzby- kooperujú. Preto o práve ako systéme verbálnych a neverbálnych pravidiel

1 dohodou
2 vedomím rozhodnutím
3 ius positivizmus chápal právo ako rozumom vytvorenú činnosť, ktorá vychádza z jasných empirických znalostí účinkou a slúži na dosahovanie žiadúcich ľudských účelov.

a právnych noriem má zmysel hovoriť v prípade ak (i) ich vytvára človek ako mysliaca bytosť a tento (ii) vytvára sociálne väzby- spoločenstvá a (iii) a túži, jeho cieľom je zmena reality.

Čo však rozumieme pod pojmom mysliaca bytosť?

Človek sa rodí s rozumovou predispozícou uchopiť svet, ktorú budeme nazývať normatívny koncept. V štádiu vývoja sa jednotlivec zoznamuje s objektívnou realitou a teda spoznáva veci, objekty, fenomény, zákony gravitácie, čas, priestor, usporiadanie vecí v priestore. Normatívny koncept pre nás predstavuje prvotnú racionalitu. Naše rozhodovanie a posudzovanie sveta pri stanovovaní cieľa sa vývija na dvoch úrovniach- horizontálnej a vertikálnej(normatívne, teleologické a kauzálne súdy).

Ale prečo sa zaoberáme normatívnym konceptom?

Je nutné bližšie sa pozrieť na systém získavania poznania o objektívnej realite a pochopiť jej uchopenie. Poznanie o svete získavame z troch rovín- kauzálnej, normatívnej a teleologickej. Všetky tri roviny na seba vzájomne vplývajú. Kauzálnosť je determinantom vzniku normatívnosti a z nej vyvstáva teleologickosť. Proces tvorby teoretických poznatkov podlieha určitým formálne logickým zákonitostioam(normatívnemu konceptu). Pri kauzálnosti sa bavíme o vzťahu *realita vzs. realita*, normatívnosť charakterizuje *ja- vzs. ja* a teleologickosť je chápaná ako *ja(vôľový substrát) vzs. predmet reality.*

Normatívny koncept je súčasťou všetkých poznatkov o objektívnej realite. Normu ako konkrétne pravidlo nemôžeme vytvoriť bez empirických poznatkov o realite a naopak získavanie poznania o realite je determinované subjektívnym súdom o realite, ktoré je podmienený našou výchovou morálkou, minulosťou, predsudkami, charakterom a pod.

KANTOVSKÝ IMPOZICIONIZMUS

Človek ako sebavlastník kooperuje na základe istých pravidiel s inými bytosťami a vytvára sociálne spoločenstvá. Predpokladom tejto kooperácie je normatívny koncept a vlastníctvo (sebasamého a produktou vyprodukovaných sebavlastníkom). V tomto prípade popísal Kant prostredníctvom svojho kategorického imperatívu univerzačný princíp univerzálne platných pravidiel etiky.

Kant delil proces tvorby myslenia do dvoch úrovní. Čistého rozumu a praktického rozumu.

V čistom rozume sa nachádza systém metafyzických a priornych pravidiel. Do 15. roku veku si človek vytvára základné vzorce správania- akési sitá alebo mriežky, ktoré sú s to filtrovať príjem informácii a ich vyhodnocovanie. Kant túto mriežku nazýva praktickým rozumom.

Predstavme si myseľ ako kruh. Kruh, myseľ, predstavuje čistý rozum, ktorý obsahuje základnú predispozíciu, základnú kauzalitu sveta a zároveň základnú identitu o jednotlivcovi ako samostatnej rozumovej bytosti. Kružnica ohraničujúca vnútro kruhu od objektívnej reality by sme mohli nazvať praktickým rozumom. Pri kružni-

ci z vnútornej strany sa kumulujú fenomény reality. Objekty presakujúce do mysle sú objekty v realite sami o sebe. Tieto vkladajú do sveta fenoménov skúsenostný obraz.

Čistý rozum ako prejav rozumnej uvedomelej bytosti je prejavom a priórneho systému poznania, predispozície čistého rozumu. Kant síce takto svoj čistý rozum nenazval, ale vzhľadom na výsledky výskumov psychológie môžeme hovoriť, ako o systéme apriórného systému myslenia. Usporiadanie fenoménov v mysli, čistom rozume, sa deje na základe prirodzených zákonov, teda na základe a priórneho myslenia a človek do tohto systému len vkladá jednotku času. Impozicionizmus tvrdí, že predmety reality sú sami o sebe v priestore objektívnej reality a spájajú sa na základe "priesaku" cez praktický rozum, kde sa na základe matríc myslenia usporiadavajú.

"Predstava objektívneho princípu, pokiaľ určuje vôľu, sa nazýva príkazom (rozumu) a formulácia tohto príkazu sa nazýva imperatívom"(Kant, 1998, *s. 41)"*

Kant teda postuluje. Nie každé konanie je v súlade s etickým poriadkom. Nazvyme to v zmysle stoistickom kozmosom. Avšak kategorický imperatív ako objektívny princíp; tj. spôsob akým má byť naše konanie determinované; nás nutí konať a prejaviť našu vôľu tak aby konanie vyvstávajúce z nášej vôle, ktorú determinujú čistý a praktický rozum, boli v súlade s objektívne platnými zásadami kozmosu. Kant nás nabáda ku konaniu v súlade s kosmosom. Konkrétne, konaj tak aby maxima tvojej vôle. Teda konaj tak, aby prejav tvojej vôle(konanie) mohlo byť zovšeobecnené a tak by sa stalo všeobecne platným aplikačným, výkladovým etc. nástrojom pre konkrétny XYZ príkladov konaní, ktoré sú s to byť kategorizoavné v jednej množine konania.

Kant nechce aby kategorický imperatív bol kozmosom. Nie! Kant žiada aby sme postulovali také imperatívy, ktoré sú s to byť zovšeobecné a následne aplikované na XYZ ďalších príkladov. "Určitá maxima zahrňuje mnoho z časti veľmi odlišných konaní, ktoré sa v rôznych situáciach , v ktorých *sa ocitáme , riadia rôznym spôsobom jedinou zásadou" Znamená to, že kategorický má mať niekoľko charakteristík: Je všeobecne platný. Povedané pozitivisticky. Maxima na základe ktorej konáme je sto prejsť aj Hartovým testom legitimity a je s to schopná stať sa všeobecne uznávanou normou. " Stručne povedané, ako všeobecná legitimácia, tak aj osobné uznanie mravnej maximy sú zdôvodnené čiste racionálne, naproti tomu konkrétne aplikácie sú sprostredkované empiricky!"* Normou znamená, že to bude všeobecným pravidlom, ktoré je s to obsiahnuť čo najväčši počet skutkových podstát a aby tak bolo s to aplikovateľné na abstraktný systém.. Imperatív nie je subjektivisticko individualistický. Znamená, že je odbremenený od úsudku, neobsahuje morálny substrát jednotlivca, ale je s to byť aplikovaný všeobecne. Ak chceme aby maxima bola s to aplikovateľná všeobecne je nutné aby bola odbremenená od všetkých komprehenzívnych doktrín a morálnych substrátov. Musí byť akceptovateľná pre všetkých členov spoločenstva, ktorý majú vlastné maximy a vlastné morálne systémy. *"Kant s náukou o kategorickom imperatíve zamýšľal, tj. stanoviť čistý princíp rozumu, zbavený všetkých empirických prvkov: stanoviť kritérium ktoré je zcela nezávislé na subjektívnych úmysloch ľudí…"*

Pomocou maximy sa potom praktický rozum vyrovnáva s kontrastom reality a čistého rozumu na základe toho, že maxima je vodcovským normatívnym prípadom v rôznych praktických prípadoch. *"Skutočnosť, že kategorický imperatív nie je*

autonómne ustanoveným pravidlom konania je takým, práve preto, že preskúmava zovšeobecniteľnosť všeobecných určení vôle, ktoré sú základom tohto jednania, ma potom určitý význam ako pre kategorický imperatív ako kritérium mravného jednania, tak pre systematicky problém zdôvodňovania noriem!"

KONANIE

Prečo má zmysel hovoriť o normatívnom koncepte, kantovskom impoziconizme, etike či dokonca o rozume pokiaľ je predmetom tento príspevok o téorii spontánneho poriadku?

Predpokladom všetkého ľudského je konanie. Konanie v širšom zmysle predstavuje snahu jednotlivca; na základe poznania o sebe a realite; o zmenu, pričom je determinované vôľou.

Vôľu chápeme ako snahu dosiahnuť určitý cieľ a schopnosť vedome sa rozhodnúť na základe súdov o poznaní objektívnej reality. Pri konaní však musíme rozlišovať konanie jednotlivca a deje sebevlastné.

Ako tvrdí Aristoteles: *"Jest akýsi rozdiel rozdiel v účeloch; neboť účelom sú jednak činnosti samy, jednak vedľa nich nejaké diela. Kdeže sú nejaké účely vedľa konania, tam sú prirodzene diela lepšie než činnosti."*[4] A ďalej : *"podoba sa teda, že počiatkom konania je človek; rozmýšľanie sa vzťahuje k tomu, čo môže vykonávať on sám. Tieto konania sa dejú kvôli niečomu inému. Prostriedkom rozmýšľania teda nie je cieľ, ale prostriedok k cieľu."*[5]

Pri konaní musíme ďalej rozlišovať dva rôzne pojmy konania a je nutné ujednotiť si terminológiu. Rozlišujeme dva základné typy konania: v úzkom a širšom význame. *"O konaní v širokom slova zmysle hovoríme vtedy, keď chceme odlíšiť ľudskú činnosť od diania, teda to, čo konáme od toho, čo sa deje. Konanie je potom všetko, čo nemôže byť označené ako dianie: všetko ľudské chovanie, ktoré nie je kauzálne určené a jeho počiatok je konkrétny jedinec."*[6]

Ludvig von Mises tvrdí, že ľudské konanie je priamo determinované myslením a rozvažovaním o myslení. Chápe ho ako cieľavedomé chovanie a takéto vedomé, účelové konanie je v príkrom rozpore s konaním, ktoré nie je determinované priamo cieľavedomým rozvažovaným, resp. vôľovým konaním; teda konaním, ktoré je "nevedomím". Nevedomé konanie je také, ktoré je determinované našou fyziologickou podstatou, je vo súvzťažnom vzťahu s našou existenciou, je jej determinantom a prostriedkom umožňujúcim jej existenciu. Ide pôsobenie fyziologických síl v našom tele, spôsobené reflexmi a pod. Ako hovorí Mises: "Jednání je působící vůle uvedená včinnost, směřuje kcílům, je smysluplnou odpovědí ega na podmínky astimuly z jeho prostředí, je vědomým přizpůsobením osoby stavu světa, jenž určuje její život."[7]

4 Patrice Canivez: Čin, činnosť, konanie in Švec, O.: Filosofie jednání. Oikoymenh, Praha, 2006, ISBN: 80- 7298-146-3, strana 9
5 ibid str. 9
6 Čapek, J.:Dovaký účel konania in Švec, O.: Filosofie jednání. Oikoymenh, Praha, 2006, ISBN: 80- 7298-146-3, strana 80
7 Mises, L. von.:Lidské jednání. Liberálni institut, Praha, 2006, ISBN: 80-86389-45-6, strama 11

Rakúska ekonomická škola a najmä jej predstaviteľ prof. Hans hermann Hoppe sa pokúsil zadefinovať normatívnu etiku, ktorá je priamo zviazaná z kantovským impozicionizmim a zároveň nie je v rozpore s Hayekovou teóriou spontánneho poriadku. Na tomto mieste sa dostávame k vysvteleniu, prečo predtým než prejdeme k vlastnej téorii spontánneho poriadku, aj keď s sme sa jej už okrajovo dostali.

Hoppe definoval normatívnu etiku vychádzajúc zo základného axiómu:

"Človek koná!"

Kedže dokazovanie je veľmi rozsiahle dostaneme sa len k podstate Hoppeho normatívnej etiky, ktorá sa zaoberá normatívnym konceptom prirodzených práv.

Tým, že človek koná demonštruje vlastníctvo svojej vlastnej osoby. Sebavlastníctvo predstavuje primárne vlastnícke právo. Ďalším základným právom vyvstávajúcim z primárneho vlastníckeho práva je právo na prvotné privlastnenie alebo okupáciu- teda právo na majetok. Každý má právo vlastniť akýkoľvek substrát sveta s ktorým zmiešal plody svojej práce, teda vlastniť majetok. Tu je dôležité uvedomiť si širší rozmer. Nejde len o privlastnenie si a vydržanie si predtým nikým nevlastnenej veci ale aj o vytvorenie produktov so substrátov sveta už predtým vlastnených alebo právoplatne zmenených v rámci zmluvnej voľnosti. Tretím právom je právo na slobodu; tj. nebyť rušení pri výkone svojich vlastníckych práv pokiaľ k tomu jednotlivec nedá zvolenie.

SPONTÁNNY PORIADOK

Spolupráca jednotlivých členov spoloknosti nie je náhodilá ani zblúdilá, chaotická ale podriaďuje sa konkrétnym pravidlám. Stebbing definuje poriadok nasledujúco:

„označenie stavu vecí, v ktorom sa veľký počet prvkov rôznych druhov má k sebe navzájom tak, že znalosť nejakej priestorovej alebo časovej časti celku nám umožňuje vytvárať správne očakávania týkajúce sa zbytku, alebo aspoň očakávania, ktoré majú dobrú pravdepodobnosť, že sa ukážu ako správne"[8]

Je dokázané že poriadok ako systém pravidiel definuje základný rámec pre slobodný priestor konania jednotlivca. Jednotlivec túžiaci po zmene vstupuje do pomyselného rámca s inými jednotlivcami s cieľom uspokojiť svoje nespočetné túžby a očakávania pričom musí akceptovať predpokladané ale nepoznané túžby a očakávania iných členov spoločnosti.

V rámci spoločnosti sme s to dedukovať dva druhy typy poriadkov (i) endogénny- vyvstávajúci - *kozmos*(ii) exogénny- poriadok vytvorený.

Na jednej strane tak stojí poriadok, ktorý prirodzene vyvstáva, človek ho postupne objavuje a z neho abstrahuje abstraktné všeobecne uplatniteľné normy- teda poriadok vyvstávajúci- *poriadok spontánny*.

Na druhej strane stojí poriadok organizácie- teda umelo vytvorení, konštruovaný poriadok. Ide tu naperíklad o vnútropodnikové poriadky, správne poriadky, teda o systémy práv a povinností vytvorené umelo za účelom konkrétneho dosiahnutia. Okrem iného a nielen je charakteristický svojou komútnosťou, ekonomickou neefek-

8 Stebbing, L.S.: A Modern introduction to Logic, London, 1933, strana 228 v Haye,F.A.: Právo, zákonodarstvo, str. 43

tivitou, pretože sa snaží postihnúť každú zložku regulovanej časti života a obvykle redistribuuje čiastočnú spravodlivosť.

„Pravidlá, ktoré budú riadiť jednanie vo vnútri organizácie sa vyznačujú tým, že to musia byť pravidlá vykonávania zadaných úloh. Predpokladajú, že je miesto každého jednotlivca v pevnej štruktúre určené príkazom a že pravidlá, ktorým sa musí každý jednotlivec podriaďovať, závisia na mieste, na ktorom bol určený a na jednotlivých cieľoch, ktoré mu boli stanovené veliacou autoritou. Pravidlá tak budú regulovať jedine podrobnosti konania ustanovených funkcionárov alebo vládnych agentúr.“[9]

Hayek definuje spontánny poriadok nasledujúco: *„Jeho existencia sa nemusí našim zmyslom sama prejavovať, ale môže spočívať v čiste abstraktných vzťahoch, ktoré môžeme jedine rekonštruovať. A pretože nebol vytvorený, nie je možné rozumne povedať, že má určitý účel, aj keď naše vedomie jeho existencie môže byť mimoriadne dôležité pre úspešné sledovanie veľkej rozmanitosti rozličných účelov.“*[10]

Spontánne poriadky nemusia byť nutne komplikované, teda vlastnou štruktúrou zložité. Obvykle pozostávajú zo systému abstraktných vzťahov, ktoré je možné definovať jedine abstraktne, jednotlivec tak ako sme ho zadefinovali vyššie na základe poznania sveta je s to tieto poriadky cítiť a spontánne ich v konktrétnom prípade rozpoznať avšak nie je v možnostiach jedného jednotlivca definovať a jasne a nekonečne definovať celý systém pravidiel. Poriadok inými slovami bude adaptáciou na nekonečný počet jednotlivých faktorov a skutočností, ktoré v svojej komprehenzívnosti nie sú nikomu dostatočne známe.

„Spontánny poriadok je charakteristický aj tým, že je nezávislý od ľudskej činnosti, ale kreuje sa na základe individuálnych prvkov adaptujúcich sa na okolnosti, ktoré ale nemusia mať nutne vplyv na systém poriadku v jeho celku.“[11]

Človek teda je schopný vytvárať podmienky pre ďalší vývoj spontánneho poriadku avšak nie je schopný vytvárať ho sám. Tu sa na chvíľu pristavíme. Človek ako jednotlivec je v konkrétnej situáciii v koooperácii s iným jednotlivcom schopný na základe rámca, ktorý mu spontánny poriadok definuje, meniť realitu. Napríklad v prípade kúpy a predaja tovaru a pod. Avšak nie je schopný naplánovať a vytvoriť projekt spoločnosti a vtlačiť mu pravidlá, tak aby bol efektívny a života a najmä vývoja schopný . Jeden zákonodarca nemôže ráno vstať a vytvoriť novú spoločnosť.

Spoločnosť sa utvára sama na základe svojich predispozícii normatívneho konceptu, normatívnej etiky, ktorý vychádza z kantovského impozicionizmu, ktorý okrem iného a nie lne definoval Hoppe v svojej normatívnej etike.

Spontánny poriadok je uspôsobený pre to, aby využíval a dokonale skĺbil a nakombinoval rozptýlené poznanie medzi jednotlivcami spoločnosti, bez toho, aby tieto poznatky boli nakoncentrované v jednom mocenskom orgáne. jednotlivec je charakteristický hraničnosťou poznania a nie je s to uchopiť celkovú problematiku jednotlivých konaní. Napr. obvykle a zjednodušene obchodník s tažkými kovmi nevie pochopiť úplne na 100% podmienky starostlivosti o vysokohorské prostriedie.

9 Hayek, F.A. von.: Právo, zákonodarstvo a sloboda. Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, Praha, 1994, 53
10 Hayek, F.A. von.: Právo, zákonodarstvo a sloboda. Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, Prha, 1994, str.45
11 Kolesár,P.: Téoria posntánneho poriadku. Bakalárksa práca, Bratislavská vysoká škola práva, 2009,

„Pojem pravidiel, ako ho používam v tomto kontexte, teda neimplikuje, že takéto pravidlá existujú v artikulovanej (verbalizovanej) forme, ale len to, že je možné objaviť pravidlá, ktoré konanie jednotlivcov v skutočnosti sledujú.“[12] Pravidlá sa do značnej miery vyznačujú práve tým, že ich existencia nevyžaduje, aby boli nutne verbalizované. Ich platnosť sme schopný vystopovať len vďaka ich akceptácii členmi spoločnosti, čiže čiste kazuisticky. *„Človek dozaista nepozná všetky pravidlá riadiacie jeho konanie v tom zmysle, že by bol schopný ich vyjadriť slovne. Prinajmenšom aspoň v primitívnej ľudskej spoločnosti, ktorá sa v tomto ohľade sotva líši od spoločenstva živočíchov, je štruktúra spoločenského života určena pravidlami chovania sa, ktoré sa prejavujú len tým, že sa skutočne dodržujú.“*[13]

Ako sme už povedali niekoľkokrát veľká ľudská spoločnosť je tvorená rozumovými bytosťami. Tieto v čase vývoja prechádzajú systém sebauvedomovania sa, teda vymedzujú sa najprv voči realite a následne formujú praktický rozum. Praktický rozum ich adaptuje na systém pravidiel, ktorý ovláda spoločnosť. Základný predpoklad pre uchopenie sveta je zadefinovaný v čistom rozume, je to základný etický substrát pre uchopenie sveta, ktorý je spoločný pre všetky ľudské bytosti bez rozdielu. Obsahuje základnyý predpoklad pre uchopenie spontánneho poriadku a spontánny poriadok v svojej fundamentálnej podstate je súčasťou čistého rozumu. Praktický rozum vytvára matrice pre akceptáciu konkrétnych konaní v súlade s praktickým rozumom. Rozdiel je základný. Praktický rozum je determinovaný okrem iného aj subjektom a tým čo v procese vývoja akceptoval, aké kultúrne vzorce. Preto je čistý rozum je praktickému nadradený.

Napr. pre člena vysokohorskej komunity je prirodzené tykanie, kdežto pre člena mestskej spoločnosti je tykanie prípustné len v úzkom kruhu. Oba tieto pravidlá sú však len podpravidlá- kultúrne.

Rámec spontánneho poriadku je tvorený akýmisi prirodzenými právami, ktoré sú apriorné a nescudziteľé, sú v súlade s čsitým rozumom a obaja členovia komunity ho akceptujú. Prirodzene totiž obaja naši respondenti- meštan aj horal- chápu, že vražda je zlá a nie je v súlade s prirodzeným vývojom. *„Inými slovami, k tomu, aby bolo zaistené, že výsledkom bude celkový poriadok, stačí, aby reakcie jednotlivcov na udalosti v ich okolí boli podobné jedine v istých abstraktných ohľadoch.“*[14]

V prvej časti som sa zaoberal len veľmi ilustratívne Grociovým pokusom definovať *ius naturális* ako rozumom vytvorené právo, ktoré je vyvodené z logických a priornych štruktúr. V celej práci som sa snažil tento fakt vyvrátiť. *Ius naturális* chápem ako inherentnú súčasť spontánneho poriadku, ako jednu z možností abstrakcie pravidiel spontánneho poriadku, ale nestotožňujem sa s názorom, že ius naturális je rozumom vytvorené právo. Ius naturális je rozumom objavené a verbalizované právo.

Dovolím si tvrdiť, že spontánny poriadok je nezničiteľny, v prípade potreby opäť vyvstávajú poriadok, ktorý je zárukou rozvoja ľudstva a je inherentnou súčasťou vývoja spoločnosti.

12 Hayek, F.A. von.: Právo, zákonodarstvo a sloboda. Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, Prha, 1994, str.49
13 Ibid, strana 49
14 Hayek, F.A. von.: Právo, zákonodarstvo a sloboda. Academia, nakladatelství Akademie věd ČR, Prha, 1994, str. 50

ZÁVER

Na záver si dovolím poukázať na konkrétny príklad abstrakcie.

„Rímska spoločnosť potrebovala zakotviť istý systém právneho poriadku a v tomto kontexte sa zo striktne nepísaného; môžeme hovoriť, že do istej aj neverbalizovaného práva; vytvorilo sčasti písané právo v podobe Zákona 12 tabúľ. Takto verbalizovaná obyčaj sa postupne vyvíjala až bolo nutné ju reedivovať a vznikla Justiniánska kodifikácia. Modifikácia právneho poriadku transformovaného do justiniánskej zbierky sa vyvíjala pričom ale v zásade stále rešpektovala fundamentálnu podstatu noriem vyvstávajúcich ešte stále z kozmosu.“[15]

SUMMARY

The author uses the notions of: (1) the theory of knowledge, (2) the understanding of reality and (3) Kant's impositionismus to explore the theory of spontaneous order. The paper defines the basic frame, in which the spontaneous order works and identifies its characteristic features.

Kontaktné údaje:
Mgr. Patrik Kolesár

15 Kolesár,P.: Téoria posntánneho poriadku. Bakalárksa práca, Bratislavská vysoká škola práva, 2009, str. 31

OZBROJENÉ SLOŽKY STÁTU-ÚČINNOST KONTROLY, TRESTNÁ ČINNOST PŘÍSLUŠNÍKŮ, DODRŽOVÁNÍ KÁZNĚ A POŘÁDKU ZÁKONY V TĚCHTO SLOŽKÁCH STANOVENÝMI

STATE ARMED FORCES /ARMED SERVICES/ - EFFICIENCY OF KONTROL, CRIME OF MEMBERS, RESPECTING OF THE LAW AND ORDER IN RESCEPT WITH THE LEGISLATION ESTIMATED FOR THEM

JUDr. Mgr. Jiří Kubík, plk.

Klíčová slova: vojenská justice, ozbrojené síly, ozbrojené sbory, trestná činnost, disciplína
Key words: military justice, armed forces, armed services, offenses, discipline

VÝCHOZÍ A SOUČASNÝ STAV – STRUČNÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Na každém stupni historického vývoje státu byly ozbrojené složky státu – zejména jejich lojálnost, oddanost a kázeň v nich, předmětem zvýšeného zájmu a zejména kontroly ze strany vedení a řízení státu. V řadě států dnešního světa se osvědčila tzv. civilní kontrola ozbrojených složek, v řadě dalších států funguje vojenská justice a existuje také celá řada států, které mají jak vyvinutou civilní kontrolu ozbrojených složek, tak i vojenskou justici. Česká republika má zákonnou /převažuje formální/ civilní kontrolu ozbrojených sil a ozbrojených bezpečnostních sborů, vojenská justice byla zrušena bez náhrady rokem 1993.

Po roce 1989 dochází v ozbrojených složkách státu k radikálním změnám, a to prakticky za „pochodu". V hierarchickém uspořádání těchto složek dochází doslovně k „třesku" neboli reorganizacím, které jsou doprovázeny mnohdy „rychlými" personálními přesuny /lustrace, závěry pohovorů komisí/. V souvislosti s rozdělením ČSFR dochází i k rozdělení tehdejší armády – stovky kusů bojové techniky a tuny materiálu se doslova přesunují z jednoho konce tehdejší republiky na druhý. V roce 1993 již v ČR neexistuje ani vojenská prokuratura, ani vojenské soudy. Existuje však nově vytvořená Vojenská policie a státní zastupitelství. Zrušení vojenské justice se zdůvodňovalo mj. rovností občanů před zákonem /podrobněji k tomuto v ústním vystoupení autora/. Dnes, téměř po více jak 20 letech lze konstatovat, že to bylo nedomyšlené politické rozhodnutí s dalekosáhlými důsledky, které lze stěží dnes vyčíslit. Je pochopitelné, že i vojenská justice by musela projít určitou reorganizací /např. ponecháním pouze vojenské prokuratury/ a změnou související se změnami v trestním zákonodárství, v procesním právu apod. Podstatným je fakt, že v celkově složitém, doslova „přestavbovém" období ozbrojených složek, *se stát dobrovol-*

ně zbavil účinné kontroly a prevence trestné činnosti v armádě, policii, vězeňské službě, u celníků, i zpravodajských služeb. Nové nástroje kontroly mohou být jakkoliv účinné, ale již z hlediska času, tedy jejich výstavby, personálního naplnění apod. se musela zvýšená kriminalita u ozbrojených složek ***předvídat s určitostí***. Náhlá absence orgánu zabývajícího se trestnou činností u ozbrojených složek státu způsobila řadu negativních důsledků, jejichž výčet a popis přesahuje rámec tohoto příspěvku. Zestručněně lze uvést, že tyto důsledky se projevily především ve snížení kázně celkově. Např. v armádě poklesl zájem vojáků z povolání o výkon funkcí jednak z důvodů vlastní neujasněné perspektivy další služby, novými prvky hodnotové orientace atd. Tento stav měl podíl na prudkém poklesu kázně zejména tehdy u vojáků základní služby, včetně povážlivého nárůstu šikany u vojenských útvarů. Složitá situace byla u policie a vězeňské služby způsobená odchodovostí řady různě nevyhovujících příslušníků /lustrace, závěry občanských komisí/ a tím pádem zvýšené náročnosti na stávající příslušníky plnit úkoly v poddimenzovaném a nejistém personálním prostředí. Množství kauz /osobních/, materiálních ale i finančních je toho důkazem. Do tohoto období lze datovat vystřídání období nejistoty resp. obav z budoucna s pocitem ***určité beztrestnosti*** vlivem zrušené vojenské justice a navíc zcela ještě „neetablovaných" nových orgánů /inspekcí, státních zastupitelství/, což u řady příslušníků ozbrojených složek napříč /zejména u vojáků základní služby/, střední i vyšší úrovně řízení a velení v těchto ozbrojených složkách začalo posilovat určitý fenomén ***zmenšené odpovědnosti.*** Zde lze hledat začátky **demokratizace ozbrojených složek** namísto ***vytváření ozbrojených složek demokratického státu***. Řada personálních rozhodnutí a opatření z tohoto období byla motivována nabytou svobodou rozhodování – převážně však ***bez pocitu odpovědnosti.*** Respekt /„strašidlo"/ v podobě vojenského prokurátora prostě zmizel. Ve snaze udržet svoji funkci-pozici a projevit se v duchu „nové doby" spolu se zvýšeným pocitem beztrestnosti a mizivé odpovědnosti (absence vojenské justice) zejména někteří příslušníci ozbrojených složek v zařazení /střední a vyšší úroveň/ často jako „nepostradatelní" odborníci povýšení ještě do vyšších funkcí, v rámci vděčnosti počali realizovat v některých případech doslova nevídané nápady (např. přehnané zcivilňování názvu funkcí, tzv. návrat k I. republice v úpravě stejnokrojů, hodnostního označení-mimochodem, v kterém se většina občanů dodnes neorientuje, protože každá ozbrojená složka si zvolila své označení, a další příklady, které poukazují na fakt, že došlo až k paradoxům / příklady v ústním vystoupení autora/.

V hierarchicky uspořádaných ozbrojených složkách lze bojovat proti nekázni všeho druhu a korupci v první řadě **prevencí**, tedy specializovaným orgánem, který reprezentuje v praxi tézi ***neodvratitelnosti trestu*** za protiprávní jednání příslušníka ozbrojených složek, a to od nižšího stupně zařazení až po vrcholný. Jedině tímto způsobem lze posilovat osobní odpovědnost za své jednání a za své rozhodnutí. Čím vyšší funkce v ozbrojených složkách /tím samozřejmě vyšší hodnost/ a tím zároveň nediskutovatelná a vynucovatelná vyšší odpovědnost.

MOŽNÉ ŘEŠENÍ

Ústava České republiky (čl. 80) určuje kdo zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení, a to státní zastupitelství, které další úkoly vykonává, stanoví-li tak zvláštní zákon (o obnovení činnosti vojenských soudů se neuvažuje). Současná právní úprava umožňuje existenci polních státních zastupitelství jako dočasných orgánů pouze za branné pohotovosti

státu – čili s ní mají začít působit a zaniknou s jejím ukončením (pojem branná pohotovost státu byl však překonán, platné právo zná nyní pojem mobilizace, přičemž všeobecná mobilizace svým vyhlášením je vázána na stav válečný, který podle Ústavy vyhlašuje Parlament ČR). Poměry statutární polních státních zastupitelství nejsou v současnosti zákonem upraveny. Je nanejvýš potřebné v souvislosti s možným a níže navrhovaným řešením upravit zároveň celou oblast působnosti žalobců resp. polních státních zastupitelství v době jednotlivých stavů ohrožení republiky. Na základě analýzy postavení státního zastupitelství v současnosti, lze zvážit jako jednu z reálných možností rozšíření jeho působnosti včetně rozšíření organizační struktury o **specializovanou část**, a to s výstižným názvem, která by pokrývala celé spektrum ozbrojených složek státu.[1] S tímto by souvisel i znovu obnovený institut dozoru nad zákonností v ozbrojených složkách státu vyjma Hasičského záchranného sboru a Městských/obecních/ policí. Vzhledem k provádění trestního stíhání vojáků, poddůstojníků, praporčíků, nižších a vyšších důstojníků a generálů jednotlivých ozbrojených složek (včetně příslušníků ozbrojených složek účastnících se misí v zahraničí) – tedy osob ve služebním poměru k státu, se předpokládá, že žalobci /prokurátoři/ by byli ve služebním poměru – v úvahu přichází výhradně služební poměr vojáků z povolání.

Specializovaný orgán by měl plnit tyto hlavní úkoly /zestručněno/:

- odhalování, prověřování a kvalifikované vyšetřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin v ozbrojených složkách státu (i v zahraničních misích) příslušníkem těchto složek,
- v trestním řízení by měl tento orgán postavení obdobné policejnímu orgánu, dozor v přípravném řízení by vykonával nadřízený žalobce /prokurátor/,
- účast na realizaci preventivních opatření zaměřených na předcházení porušování zákonů a na odstraňování příčin a podmínek trestné činnosti,
- v době nouzového stavu, krizových situací, mimořádných situacích závažného charakteru (masové nasazení příslušníků armády, policie), stavu ohrožení státu a válečného stavu – přímá účast v centru událostí a výkon progresivního dohledu (spolu s operativním řešením protiprávního jednání) nad zákonností a kázní v těchto ozbrojených složkách státu zákony a předpisy pro ně stanovenými,
- právní ochrana /záštita/ příslušníků ozbrojených složek státu mj. před nekvalifikovanými zásahy, názory posuzující jejich činnost ex post,
- výrazná prevence trestné činnosti příslušníků ozbrojených složek spočívající v dodržování zákonů, předpisů a nařízení (přísahy).

Působnost místní by zahrnovala celostátní územní působnost vůči jednotlivým ozbrojeným složkám, včetně zvláštní působnosti (na území působení zahraniční mise). Působnost věcná v tomto případě vychází z trestní působnosti okresního státního zastupitelství, které působí vůči okresnímu soudu (obdobně vyšší státní zastupitelství vůči soudům krajským). Je potřebné zdůraznit, že v mírovém stavu se nepředpokládá působení jiných soudů (tedy vojenských). Taktéž osobní působnost – předpoklad je rozdílná působnost vůči různým osobám, tj. mimo příslušníky jednotlivých ozbrojených složek i další (např. za určitých podmínek i na některé civilní osoby). Právní úprava statutárních poměrů příslušníků navrhovaného specializovaného orgánu, jakož i zákonná úprava těchto poměrů za *jednotlivých stupňů* ohrožení státu apod. představuje zakomponování do současného právního rámce, což předpokládá složitý legislativní proces.

1 V současné době Generální inspekce bezpečnostních sborů vyšetřuje trestnou činnost: v Policii ČR, Vězeňské službě ČR, Celní službě ČR. Ostatní ozbrojené složky jako armáda ČR, zpravodajské služby - inspekce těchto složek.

ZÁVĚR

Zbývá zamyšlení resp. položení otázek „co tedy s tím?“ Rámec tohoto příspěvku nemůže v plné šíři a hloubce složité téma uchopit všestranně /je předmětem zpracovávané disertační práce/. Je potřebný orgán s přiměřenými pravomocemi, aby udržel ozbrojené složky státu tzv.„ na uzdě“? A to v mírové době i za různých mimořádných stavů? Jak je to v jednotlivých ozbrojených složkách s plněním přísahy, nedochází k snižování jejího významu ? Proč nad rámec přísah jsou přijímány ještě kodexy chování? Proč klesá význam vojenských hodností, ale i hodností v ostatních ozbrojených složkách? Proč se neustále množí zavádění civilních pojmů a tzv. manažerských forem do ozbrojených složek – i tam kde nejsou opodstatněné?

S touto problematikou – týkající se ozbrojených složek státu jsou spojeny značné názorové problémy. Tak předně každý kdo byl popř. je i v současnosti ve služebním poměru v těchto ozbrojených složkách státu by podobný specializovaný orgán uvítal /zejména příslušníci na nižších funkcích/. Jiná situace je u těch /politici/, kteří jsou kompetentní vznik tohoto orgánu iniciovat – stručně lze konstatovat, že řada z nich se domnívá, že jde o restauraci něčeho co tu již bylo v minulosti a co se zdiskreditovalo.

Téma není nostalgií po zrušených orgánech vojenské justice, nýbrž je důrazným připomenutím, že v ozbrojených složkách demokratického státu by měla být kázeň a dodržování zákonnosti na prvním místě, nikoliv pouze na předním /doplnění v ústním vystoupení autora/.

LITERATURA

RAŠEK, A.: Pohled na naši armádu před deseti lety, Vojenské rozhledy č. 4/2009, Praha, str. 173-174, Ministerstvo obrany

TRNKA, D.: Vojenská prokuratura – jednoznačně ano, Obrana 3, Bratislava, ročník 12 z 16. 2. 2004, str. 6

Ministerstvo vnitra ČR.: Důvodová zpráva k návrhu zákona o Generální inspekci bezpečnostních sborů, Praha, 2008 str. 2-5

HAVLÍK, T., FENYK, J.: Prokuratura č. 3 – 4, Praha 1992

KOUDELKA, Z.: Vojenská justice v ČR, Vojenské rozhledy č. 2/2009, Praha, str. 79 - 82 Ministerstvo obrany

SUMMARY

The Military justice has been cancelled since 20 years ago in the Czech Republic. These bodyes like military corts etc. Were occupied by these issues of armed forces and armed services. This aktivity was replaced in its early stage by „socalled“ supervision. This kind of kontrol was up to any ministry which was in charge of armed forces and armed services that meant each ministry held the investigations independenty on the other ministry. Many solutions were searched for in order to help the unbearable situation in this field.

Kontaktné údaje:
JUDr. Mgr. Jiří Kubík, plk.
jiri.m3@seznam.cz

VÝKON OCHRANNÉHO LIEČENIA A PODMIENEČNÉ ODSÚDENIE V TEÓRII A PRAXI

EXECUTION OF PROTECTIVE TREATMENT AND CONDITIONAL SENTENCE IN THEORY AND PRAXIS

JUDr. Andrea Kurucová / Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.

Kľúčové slová: ochranné liečenie, ochranné opatrenie, podmienečné odsúdenie, odsúdený, vodičský preukaz

Keywords: protective treatment, protective measure, conditional sentence, sentenced, drivers licence

ÚVOD

Spoločnosť zdôrazňuje snahu o predchádzanie trestnej činnosti využívaním najmä preventívnych prostriedkov, pričom ukladanie sankcií má predstavovať krajnú možnosť. Podľa zákona Národnej rady SR č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon"), možno ukladať sankcie dvojakého druhu, a to tresty a ochranné opatrenia. Oba druhy sankcií sledujú spoločný cieľ. Je ním ochrana spoločnosti pred protiprávnymi činmi a ich páchateľmi. Kým trest zhmotňuje výslovný negatívny následok spáchanej trestnej činnosti, má odradiť ostatných členov spoločnosti od antisociálneho správania a vyjadriť morálne odsúdenie páchateľa, pri ochrannom opatrení vystupuje do popredia potreba resocializácie páchateľa a záujem spoločnosti na zdraví a sociálnej pohode jej členov.

Ochrannými opatreniami sa sleduje ochrana spoločnosti výlučne prostriedkami špeciálnej (individuálnej) prevencie, nemajú pôsobiť generálne preventívne.[1]

Pri oboch druhoch sankcií je dôležitá funkcia sociálnej kontroly trestného práva, prostredníctvom ktorej spoločnosť koriguje správanie svojich členov a motivuje ich k sociálne únosnému správaniu. Ochranné opatrenie má však citlivejšie ako trest priliehať na osobnostné aspekty páchateľa a jeho aktuálny fyzický, psychický a sociálny stav.

Jedným z druhov ochranných opatrení je ochranné liečenie. Má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľmi trestných činov alebo činov inak trestných, ktorí sú nebezpečnými, duševne chorými osobami alebo osobami závislými na návykových látkach, a zároveň im poskytuje odbornú lekársku starostlivosť na ich vyliečenie a zaradenie do normálneho života.[2] Ako vyplýva zo samotného názvu inštitútu, účelom ochranného liečenia je v prvom rade liečebné pôsobenie na fyzické osoby. Je to druh sankcie, ktorá plní preventívnu, terapeutickú, výchovnú a resocializačnú funkciu.

1 Ivor, J. a kol.. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010. Str. 445.
2 Ivor, J. a kol.. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010. Str. 447.

V praxi predstavuje tento inštitút poskytnutie komplexnej psychiatrickej starostlivosti pacientom, ktorí majú súdom nariadenú ochrannú psychiatrickú, protitoxikomanickú, protialkoholickú alebo sexuologickú liečbu. Cieľom je poskytovanie špecializovanej zdravotnej starostlivosti zahŕňajúcej diagnostiku, liečbu, rehabilitáciu, resocializáciu a dispenzárnu starostlivosť.

Ochranné liečenie možno uložiť samostatne, popri treste alebo namiesto trestu. Procesná stránka výkonu ochranného liečenia je upravená v ustanoveniach § 445 až 448a Trestného poriadku, parciálna časť je obsiahnutá vo vyhláške Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z.z., o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdy, Špeciálny súd a vojenské súdy v znení neskorších predpisov.

VÝKON OCHRANNÉHO LIEČENIA

K samotnému výkonu ochranného liečenia možno v stručnosti pripomenúť, že ochranné liečenie sa vykonáva ambulantným alebo ústavným spôsobom, pričom tento spôsob je určený súdom a je súčasťou výroku rozhodnutia o uložení ochranného liečenia. Ústavná forma ochranného liečenia sa uskutočňuje najčastejšie v Psychiatrickej nemocnici Philippa Pinela v Pezinku. Ambulantná forma prebieha v psychiatrických ambulanciách, ktoré súd určuje podľa bydliska odsúdeného.

Z analýzy dostupných údajov okresného súdu (graf č. 1) vyplýva, že prvostupňový súd ukladá ochranné liečenie najčastejšie popri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody[3]. Podstata podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (ďalej aj „podmienečné odsúdenie“) spočíva v tom, že súd vynesie odsudzujúci rozsudok a uloží trest odňatia slobody, ale jeho výkon odloží pod podmienkou, že odsúdený sa bude riadne správať v skúšobnej dobe a vyhovie uloženým podmienkam. Zákonné ustanovenia smerujú k tomu, aby súd siahal po tomto inštitúte pri typovo menej závažných trestných činoch.

Pri podmienečnom odsúdení zohráva veľký význam životné a pracovné prostredie odsúdeného. Priamo ovplyvňuje možnosť nápravy odsúdeného a môže predstavovať rozhodujúci faktor jeho prevýchovy.

Graf č. 1

Súdom uložené ochranné liečenie za rok 2012

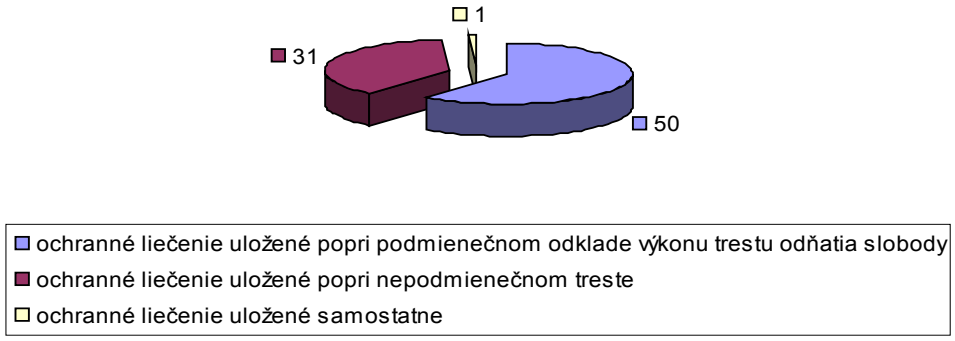

3 Počas roka 2012 uložil okresný súd ochranné liečenie 82-krát, z toho najčastejšie došlo k uloženiu ochranného liečenia popri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody 50-krát; menej v kombinácii s nepodmienečným trestom 31-krát. K samostatnému uloženiu ochranného liečenia došlo iba v jednom prípade. V tomto prípade súd obžalovanú oslobodil spod obžaloby podľa § 285 písmeno d) Trestného poriadku. Pacientka bola počas ochranného liečenia pozbavená spôsobilosti na právne úkony v plnom rozsahu a následne umiestnená v zariadení sociálnej starostlivosti, kde pokračovala v liečbe ambulantnou formou.

Z prieskumu je zrejmé, že najčastejším druhom uloženého ochranného liečenia bolo liečenie psychiatrické. Za rok 2012 nedošlo k uloženiu ochranného liečenia sexuologického ani k uloženiu liečenia patologického hráčstva.

Graf č. 2

Druh uloženého ochranného liečenia za rok 2012

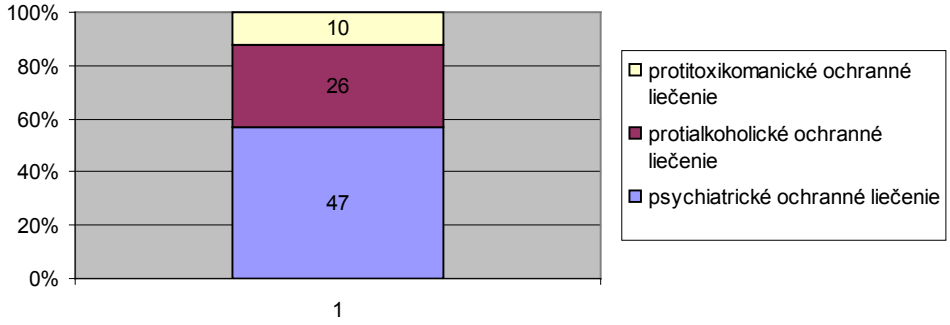

Predmetom nasledujúceho výkladu sú prípady, kedy došlo k uloženiu ochranného liečenia v kombinácii s podmienečným odkladom výkonu trestu. Odsúdený sa nachádza na slobode a liečbu má absolvovať popri vedení riadneho života a plnenia povinností v skúšobnej dobe. Túto skupinu odsúdených je problematické prezentovať ako výskumný súbor vzhľadom na to, že každý jeden prípad je jedinečný.

V súlade s judikatúrou, výkon ochranného liečenia treba nariadiť hneď ako sa rozhodnutie o jeho uložení stalo vykonateľným (R 46/1977). Nariadenie výkonu ochranného liečenia odsúdeného zašle súdny úradník prvostupňového súdu Psychiatrickém nemocnici Philippa Pinela v Pezinku pri nariadení ochranného liečenia ústavnou formou alebo príslušnej psychiatrickej ambulancii pri nariadení ochranného liečenia ambulantnou formou.

Nariadenie sa zasiela v dvoch vyhotoveniach spolu s odpisom znaleckého posudku, ktorého závery odôvodňujú potrebu liečby a rovnopisom právoplatného rozhodnutia, ktorým bolo ochranné liečenie uložené. Súčasťou nariadenia je požiadavka informovať súd o nástupe liečby a upozornenie, že k zmene formy ochranného liečenia alebo k prepusteniu z ochranného liečenia môže dôjsť len na základe právoplatného rozhodnutia súdu. Súd zároveň požiada o bezodkladné oznámenie dôvodov, ktoré by odôvodňovali takéto rozhodnutie.

Súčasne s nariadením ochranného liečenia súd zasiela výzvu na nastúpenie ochranného liečenia odsúdenému na adresu uvedenú do zápisnice o pojednávaní. Do výzvy je súd povinný uviesť konkrétne zdravotnícke zariadenie, kde sa má odsúdený hlásiť a zabrániť tak nezrovnalostiam a problémom pri nástupe na liečenie. Ak odsúdený bez oznámenia dôvodu nenastúpi ochranné liečenie v určenom termíne, môže byť do liečebného ústavu dodaný okresným veliteľstvom Policajného zboru SR a môže byť stíhaný pre trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 odsek 1 písmeno e) Trestného zákona. Výnimku predstavuje situácia, kedy je odsúdený hospitalizovaný v niektorom psychiatrickom zariadení už pred samotným nariadením alebo nástupom na ochranné liečenie.

Počas výkonu ústavnej liečby sú odsúdení – pacienti umiestnení na špeciálnych uzavretých staniciach alebo na staniciach s voľným režimom (tzv. otvorené oddelenie). U väčšiny dochádza postupom času k stabilizácii stavu a progresu v liečbe. Do úvahy prichádza zmena ústavnej formy liečenia na formu ambulantnú, prípadné ukončenie liečenia a pokračovanie liečby v psychiatrickom civilnom zariadení na princípe dobrovoľnosti. Znalecký posudok predstavuje dôležité východisko v liečbe odsúdeného, nie vždy sa však stanovená diagnóza zhoduje s diagnózou, pre ktorú je odsúdený ďalej liečený. Hospitalizácia umožňuje dôslednejšie vyšetrenie, zhodnotenie stavu a doriešenie diagnózy.

Počas liečebného režimu zariadenia sú určené základné témy, ktoré pacienti počas liečby absolvujú, či už prostredníctvom prednášok, besied alebo písaného slova, ktorým terapeuti pôsobia na pacienta. Úspešne sú využívané besedy s preliečenými, abstinujúcimi alkoholikmi či toxikomanmi.

Po čase trvania liečby (časový interval sa pohybuje najčastejšie od 3 do 24 mesiacov), ošetrujúci lekár - psychiater vyhotoví záverečnú správu o priebehu ochranného liečenia odsúdeného. V tejto sa obvykle konštatuje, že odsúdený je dobre nastavený na liečbu. V prípade protialkoholického či protitoxikomanického liečenia sa spravidla uvádza, že odsúdený verbalizuje snahu o abstinenciu, chápe abstinenciu ako jedinú možnú alternatívu.

V závere lekárskej správy lekár uvádza, že vzhľadom na skutočnosť, že liečba splnila u odsúdeného predpokladané ciele, navrhuje túto ukončiť. Uvedenú správu zašle ošetrujúci lekár súdu, v ktorého obvode sa ochranné liečenie vykonáva s návrhom na jeho ukončenie. Okresný súd v súlade s § 448 odsek 1 Trestného poriadku prepustí odsúdeného z ochranného liečenia, a to s poukazom na § 74 odsek 2 veta prvá Trestného zákona, ktorý ustanovuje, že ochranné liečenie potrvá, kým to vyžaduje jeho účel. Proti tomuto uzneseniu je prípustná sťažnosť, ktorá má v prípade podania prokurátorom odkladný účinok.

Iný prípad nastáva, ak je odsúdený natoľko problémový, že cielená spolupráca s ním v priebehu ochranného liečenia nie je možná. To môže mať príčinu v psychopatickej štruktúre osobnosti, subnormných intelektových schopnostiach alebo devastácii osobnosti užívaním drogy. Odsúdený pôsobí v liečenej skupine rušivo a konfliktne, v správaní sa opakuje primitívnosť, znížená sebakritickosť, vyhrážanie a egocentrizmus. Opakovane sa dožaduje ukončenia liečby. V záverečnej správe sa konštatuje, že vzhľadom k osobnostnej štruktúre pacienta neočakáva ďalší efekt liečby, a preto navrhuje ochrannú liečbu predčasne ukončiť. Súd vtedy v súlade s § 448 odsek 1 Trestného poriadku predčasne ukončí ochranné liečenie, a to s poukazom na § 74 odsek 2 veta druhá Trestného zákona, podľa ktorej trvanie ochranného liečenia uloženého páchateľovi, ktorý užíva návykovú látku a spáchal trestný čin pod vplyvom alebo v súvislosti s jej užívaním, môže byť však ukončené, ak sa počas jeho výkonu zistí, že jeho účel nemožno dosiahnuť. Proti tomuto uzneseniu je prípustná sťažnosť, ktorá má v prípade podania prokurátorom odkladný účinok.

V oboch prípadoch má súd zákonnú lehotu na rozhodnutie o návrhu, a to najneskôr do 30 dní od doručenia návrhu. Pri rozhodovaní o prepustení z ochranného liečenia musí súd vždy zisťovať skutočný stav veci, nemôže sa uspokojiť s návrhom ústavu, resp. oznámením, že ochranné liečenie sa skončilo. Len takého oznámenie totiž nie je dostatočným dôkazom o tom, že ochranné liečenie splnilo svoj účel, súd si teda v tejto veci musí vždy zaobstarať aj odborné lekárske vyjadrenie o priebehu liečenia (R 50/1984, R 10/1969). Osobitne pri podmienečnom odsúdení musí súd prihliadať aj na charakter a vplyv život-

ného prostredia. Za tým účelom je vhodné okrem obligatórnych úradných dopytov vykonať aj prešetrenie pomerov napríklad u susedov odsúdeného alebo jeho zamestnávateľa. Pracovné prostredie môže zohrať v prevýchove rovnako dôležitú úlohu.

Fakt, že ochranné liečenie splnilo svoj účel súd hodnotí starostlivo aj s prihliadnutím na osobu páchateľa, jeho psychické danosti, sociálne väzby, ako aj páchanú trestnú činnosť tak, aby preventívna, terapeutická a výchovná funkcia tohto inštitútu ostala zachovaná.

NIEKTORÉ NEDOSTATKY SÚVISIACE S VÝKONOM OCHRANNÉHO LIEČENIA

Napriek tomu, že popísaný postup sa javí jako hladký a bezproblémový, vykazuje v praxi viaceré nedostatky. Jedným z nich je zabezpečenie nástupu odsúdeného na liečenie. Veľa odsúdených namiesto toho, aby v skúšobnej dobe viedli riadny život a absolvovali liečenie, výzvu neakceptujú. V mnohých prípadoch nie je riešením ani postup, pri ktorom nástup na liečenie nahrádza dodanie prostredníctvom Policajného zboru. Bydlisko alebo miesto pobytu osoby nie je možné presne zistiť a policajné pátranie predlžuje čas, počas ktorého mohla byť pacientovi poskytovaná potrebná zdravotná starostlivosť. Ak sa aj podarí osobu vyhľadať, uvedená situácia je riešiteľná iba vo vzťahu k ústavnej forme liečenia, keďže dodanie na výkon ambulantného liečenia nie je možné. Ambulatná forma by preto mala byť uložená výhradne v prípadoch, kedy vzhľadom na povahu choroby a liečebné možnosti možno očakávať splnenie jej účelu. Pri ambulantnej forme liečby osoba nie je izolovaná od spoločnosti, ale taktiež sa musí podrobiť určenému liečebnému režimu podľa pokynov pracovníkov zdravotníckeho zariadenia.

S uvedeným úzko súvisí skutočnosť, že neukončenie alebo dokonca nenastúpenie na liečbu nemá vplyv na rozhodnutie súdu podľa § 50 odsek 4 Trestného zákona. Súd teda rozhodne o osvedčení sa odsúdeného po uplynutí skúšobnej doby bez ohľadu na to, či sa odsúdený reálne liečil alebo nie. Uvedená situácia spôsobuje v praxi nemalé problémy, keďže väčšina odsúdených po doručení uznesenia o osvedčení stratí motiváciu spolupracovať a napredovať v liečbe, prípadne sa na nasledujúce sedenie u lekára nedostaví. Odsúdení sa domnievajú, že po vyslovení osvedčenia už nie sú povinní komunikovať s príslušným ošetrujúcim lekárom, čím dôjde k zmareniu účelu celej liečby.

Veľký nedostatok predstavuje kapacita liečební. Liečebné oddelenia sú preplnené a pacientom sa ťažko hľadá umiestnenie zodpovedajúce ich potrebám a zdravotnému stavu. Limitované množstvo miest komplikuje prijímanie odsúdených na výkon ochranného liečenia, pričom v praxi dochádza k odkladu nástupu na výkon ochranného liečenia v závislosti od dĺžky trestu aj o niekoľko rokov, čím samotné liečenie stráca svoj význam. Nie sú zriedkavé ani prípady, keď sa ochranné ústavné liečenie začne vykonávať až niekoľko rokov po jeho právoplatnom uložení súdom a odsúdený tak roky čaká na nástup liečenia (pre ilustráciu možno uviesť prípad, keď sa na súd v roku 2010 obrátil odsúdený, ktorému bolo liečebňou oznámené, že nástup ústavného ochranného liečenia bude mať v roku 2013).[4] V prípade vážnej duševnej choroby môže mať takáto situácia fatálne následky, najmä ak pacient odmieta dobrovoľnú liečbu.

Na druhej strane, ťažko liečiteľní pacienti, agresívni, nespolupracujúci; pacienti rezistentní na liečbu, ktorí spáchali trestný čin násilnej povahy, predstavujú závažný problém

4 Šamko, P.. K dvom nedostatkom v Trestnom zákone alebo mýtus o kvalitnej legislatíve. 26.09.2011. www.pravnelisty.sk

na oddelení, kde sa liečia bežní pacienti. Prítomnosť pacientov s nariadenou ochrannou liečbou, ktorí sa netaja trestným činom, nespolupracujú, nedodržiavajú režim, snažia sa šikanovať spolupacientov, vedie často k odmietaniu „bežnými" pacientami alebo ich príbuznými z obavy pred možným ublížením zo strany pacientov s OL. Títo „neprepustiteľní" pacienti sú dlhodobo uzatvorení na oddelení so zvýšeným dozorom a nie je možné dovoliť im vychádzky, nákupy, športové aktivity.... Ich návrat do spoločnosti je prakticky nemožný a rovnako je nemožné aj ich vyliečenie. Lekári preto správne namietajú, že ich poslaním a úlohou psychiatrickej liečebne je práve liečenie pacientov a nie ich väznenie (s provizórnym bezpečnostným zabezpečením) a utlmovanie liekmi.[5]

Pre týchto pacientov je bezpodmienečne nutné zriadenie špecializovaného pracoviska, kde by pod zvýšeným dohľadom mali vhodné podmienky ako i možnosť uspokojovania základných potrieb.[6] V neposlednom rade treba upozorniť na súvislosť ochranného liečenia so zákonom č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o cestnej premávke).

Podľa § 98 odsek 1 písmeno d) zákona o cestnej premávke, držiteľ vodičského preukazu je povinný odovzdať orgánu Policajného zboru neplatný vodičský preukaz do siedmich dní odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia, ktorým mu súd uložil ochranné liečenie alebo mu súd alebo iný príslušný orgán uložil zákaz činnosti viesť motorové vozidlo alebo ktorým sa mu obmedzilo alebo odobralo vodičské oprávnenie.

Podľa § 100 odsek 3 zákona o cestnej premávke, vodičský preukaz sa považuje za neplatný v čase, v ktorom má jeho držiteľ súdom uložené ochranné liečenie alebo v ktorom má súdom alebo iným príslušným orgánom uložený zákaz činnosti viesť motorové vozidlo. Napriek tomu, že zákonná úprava je zrozumiteľná a jasná, v praxi nedochádza k rešpektovaniu citovaných ustanovení. Odovzdanie vodičského preukazu orgánu Policajného zboru sa ťažko realizuje a kontroluje aj u odsúdených, ktorým bol v trestnom konaní právoplatne uložený trest zákazu činnosti a to napriek tomu, že v týchto prípadoch funguje previazanosť a výmena informácii medzi súdom a príslušným dopravným inšpektorátom. V prípadoch, kedy došlo k uloženiu ochranného liečenia bez trestu zákazu činnosti (graf č. 3), je dodržiavanie spomenutých zákonných ustanovení minimálne. U odsúdených je veľmi ťažko zaistiť odovzdanie neplatného vodičského preukazu, keďže dopravné inšpektoráty do evidenčnej karty vodiča nezapisujú ochranné liečenie automaticky v prípadoch, kedy nebol s týmto opatrením súčasne uložený trest zákazu činnosti.

Graf č. 3

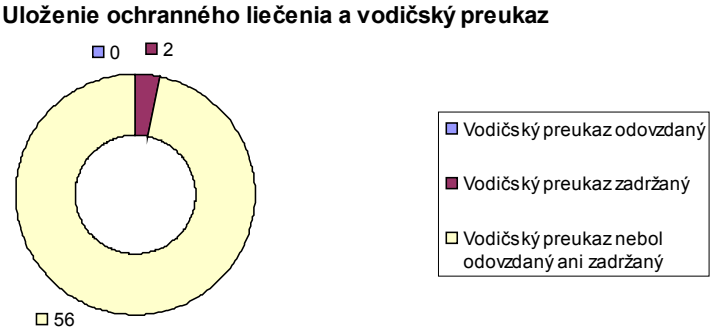

5 Tamtiež.
6 Janoška, D.. Ochranné liečby. Psychiatria pre prax. 2009; 10 (2): 88 – 91. http://www.solen.sk

Na uvedenú situáciu je zaujímavé nahliadnuť aj zo strany páchateľa. Pre ilustráciu možno spomenúť prípad, kedy bol páchateľ právoplatne podmienečne odsúdený pre trestný čin krádeže a bolo mu uložené ochranné liečenie patologického hráčstva. Napriek tomu, že tento trestný čin spáchal pod vplyvom alkoholu, k uloženiu ochranného liečenia protialkoholického nedošlo, nakoľko záver znaleckého posudku nekonštatoval závislosť konzumného typu. Odsúdený sa v priebehu skúšobnej doby viackrát obrátil na súd. Namietal stav, kedy sa jeho vodičský preukaz stal zo zákona neplatným, a to bez ohľadu na stupeň jeho psychického narušenia alebo prípadnú medikamentóznu liečbu. Znášal tak negatívny dopad uloženia ochranného opatrenia, aj keď jeho stav neindikoval užívanie liekov a nebol mu uložený trest zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel.

ZÁVER

Ochranné liečenie je jedným z najčastejšie ukladaných ochranných opatrení. Ide o sankciu, ktorá narozdiel od trestu neobsahuje negatívne morálne hodnotenie, ale má pomôcť odsúdenému vyrovnať sa s negatívnymi osobnostnými aspektami a stabilizovať sociálne väzby.

Praktické nedostatky výkonu ochranného liečenia spočívajú v obmedzenej kapacite liečební a ambulancií, bez súčinnosti ktorých nie je možné účel tohto ochranného opatrenia dosiahnuť. Nedostatok miest odsúva možnosť nástupu na liečbu a v mnohých prípadoch znásobuje negatívny dopad trestu na odsúdeného, ktorému nie je včas poskytnutá odborná zdravotná starostlivosť.

Nepresnosti a rozdiely medzi súdnou evidenciou a evidenciou dopravných inšpektorátov komplikujú prácu štátnych orgánov. Zákonná úprava je správna a v súlade so zásadou generálnej prevencie trestného práva. Napriek tomu, aj v záujme minimalizácie negatívneho dopadu na život odsúdeného, by úvahy de lege ferenda mohli zahrnúť konkrétnejšie vymedzenie podmienok v súvislosti s ochranným liečením, pri splnení ktorých sa vodičský preukaz stáva neplatným.

Počas celej doby výkonu ochranného liečenia má nezastupiteľný význam spolupráca medzi súdom, policajnými orgánmi a zdravotníckymi zariadeniami, ktorá sa má prejavovať najmä rýchlou a presnou výmenou informácii. Iba tak možno zabezpečiť efektívny výkon ochranného liečenia, resocializáciu odsúdeného, posilniť preventívne pôsobenie práva v spoločnosti a zaistiť tak dodržiavanie právneho poriadku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

IVOR, J., FENYK J., KORGO, D., MAŠĽANYOVÁ, D., POLÁK, P., ZÁHORA, J.. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010.

ŠAMKO, P.. K dvom nedostatkom v Trestnom zákone alebo mýtus o kvalitnej legislatíve. 26.09.2011. www.pravnelisty.sk

JANOŠKA, D..Ochranné liečby. Psychiatria pre prax. 2009. 10(2). www.solen.sk

Všeobecne záväzné právne predpisy

Zákon Národnej rady SR č. 300/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov, Trestný zákon

Zákon Národnej rady SR č. 301/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov, Trestný poriadok

Zákon Národnej rady SR č. 8/2009 Z.z., o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z.z., o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdu, Špeciálny súd a vojenské súdy v znení neskorších predpisov

SUMMARY

Protective treatment belongs to the most commonly used protective measures. Protective treatment compared to penalty sanction does not cause negative moral evaluation but is to help sentenced to cope with negative personal aspects and to stabilize social relationships.

Shortcomings of execution of protective treatment in praxis are related to limited capacity of medical institutions and without their cooperation it is not possible to fulfil purpose of this protective treatment. Insufficient capacities result in delaying of medication and in many cases multiply negative impact of this sanction on the sentenced who does not receive required special medical treatment on time.

Inaccuracies and differences between official record used by court and records used by corresponding licensing authorities are complicating work of public authorities. Legal definition is appropriate and is in agreement with general prevention used in criminal law. Despite this and in order to minimize negative impact on the life of the sentenced, future thoughts „de lege ferenda“ should include more detailed description of conditions for invalidation of drivers license in case of protective treatment.

During whole duration of protective treatment close cooperation between court, police and medical institutions is required and should be focused on fast and precise exchange of information. Only this way it is possible to provide effective execution of protective treatment, resocialization of the sentenced and to improve preventive effect of law and justice in public and to ensure adherence to system of law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Andrea Kurucová
externá doktorandka,
Právnická fakulta,
Trnavská univerzita v Trnave

PÔSOBNOSŤ PRÁVNYCH NORIEM V KONTEXTE CHARTY ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE

SCOPE OF APPLICATION OF LEGAL NORMS IN THE CONTEXT OF THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION

Mgr. Veronika Laciaková

Kľúčové slová: pôsobnosť – časová, teritoriálna, personálna, materiálna, právna norma, Charta základných práv, Európska únia

Key words: scope of application – temporal, territorial, personal, material, legal norm, the Charter of Fundamental Rights, European Union

PÔSOBNOSŤ PRÁVNEJ NORMY

Pôsobnosť alebo rozsah pôsobnosti právnej normy, resp. právneho predpisu vyjadruje vlastné pôsobenie právnej normy na správanie ľudí[1]„ vymedzuje rozsah realizácie a aplikácie právnej normy[2], teda stanovenie rozsahu v akom sa daná norma používa na konkrétne prípady[3].

Hoci sa výraz „pôsobnosť právnych noriem“ bežne používa v právnej teórii, v skutočnosti právna norma ako taká nepôsobí a ani pôsobiť nemôže. „*In natura pôsobia predstavy o právnych normách, motivačný vplyv majú v tomto ohľade tzv. predstavy de lege lata (o platnom, pozitívnom práve). Ide o akési rozhraničenie pôsobenia právnych noriem, resp. zamedzenie vzájomných stretov medzi normami. Z iného zorného uhla ide o možnosť poznania toho, kto, kde, kedy a v akom rozsahu sa má alebo bude pravidlom riadiť (resp. brať ho do úvahy), či jeho činnosť alebo nečinnosť s ním bude konfrontovaná*.“[4]

Vo všeobecnosti rozlišujeme štyri roviny pôsobnosti právnych noriem, a to pôsobnosť časovú, miestnu, niekedy označenú ako teritoriálnu, či priestorovú, ďalej osobnú alebo personálnu a vecnú, resp. materiálnu. Uvedené typy pôsobnosti právnych noriem možno následne kategorizovať, vzhľadom k hĺbke pôsobenia, a to na pôsobnosť všeobecnú, zvláštnu a výnimočnú.

Formou existencie a bytia práva sú normatívne právne akty, ktoré sa vyskytujú v podobe právnych predpisov, a ktoré sú zložené z právnych noriem. V dôsledku toho je možné pod pojmom pôsobnosť právnej normy rozumieť aj pôsobnosť právneho predpisu,

1 HARVÁNEK, J. a kol.: Teorie práva, s. 204
2 VEČEŘA, M. – GERLOCH, A. – SCHLOSSER, H. – BERAN, K. – RUDENKO, S.: Teória práva, s. 69
3 BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: Teorie práva, s. 84
4 HARVÁNEK, J. a kol.: Teorie práva, s. 204, preložil autor

pričom túto budeme v príspevku následne demonštrovať na kľúčovom právnom akte upravujúcom ochranu základných práv v rámci Európskej únie (ďalej aj ako „únia“ alebo „EÚ“), na Charte základných práv Európskej únie (ďalej aj ako „Charta“).

Najvýznamnejšie ustanovenie v súvislosti s rozsahom pôsobnosti Charty základných práv Európskej únie sa nachádza v jej hlave VII s názvom Všeobecné ustanovenia upravujúce výklad a uplatňovanie Charty, konkrétne v článku 51. Na základe neho sa Charta vzťahuje na činnosť inštitúcií, orgánov, úradov a agentúr únie, ale aj na činnosť členských štátov, pokiaľ vykonávajú právo únie, resp. v zmysle vysvetliviek k Charte, ak konajú v rámci pôsobnosti práva únie. Z interpretačných ustanovení Charty teda vyplýva, že Charta zaväzuje predovšetkým únijné orgány a až sprostredkovane, pri priamej či nepriamej aplikácii práva EÚ, tiež orgány členských štátov. Odsek 2 daného ustanovenia stanovuje, že Charta „*nerozširuje rozsah pôsobnosti práva únie nad rámec právomocí únie, ani nezakladá žiadnu novú právomoc ani úlohu pre úniu, ani nemení právomoci a úlohy vymedzené v zmluvách*“.

Na prvý pohľad je zrejmé, že uvedené ustanovenie neupravuje pôsobnosť Charty a práv v nej zakotvených jasným a komplexným spôsobom. Z jeho znenia teda nie je možné vymedziť všetky roviny pôsobenia Charty základných práv, v dôsledku čoho si daná otázka vyžaduje hlbšiu analýzu. Cieľom príspevku je podrobnejšou analýzou pôsobnosti tohto dokumentu základných práv Európskej únie demonštrovať náročnosť a nepresnosť definovania jednotlivých druhov pôsobnosti samostatne, nakoľko navzájom kolidujú, či splývajú.

JEDNOTLIVÉ DRUHY PÔSOBNOSTI PRÁVNEJ NORMY VO VZŤAHU K CHARTE ZÁKLADNÝCH PRÁV

Časová pôsobnosť

Pri právnej regulácii spoločenských vzťahov zohráva čas významnú úlohu. Časová pôsobnosť vyjadruje pôsobenie právnej normy v čase. Súvisí predovšetkým s platnosťou a účinnosťou právneho predpisu, vrátane jeho spätnej účinnosti, prípadne s otázkou intertemporality, teda prechodných ustanovení právneho predpisu.

Problematika platnosti právnej normy smeruje k otázkam samotnej existencie normy, teda vymedzeniu doby, počas ktorej právna norma existuje a je plnohodnotnou súčasťou právneho poriadku, a teda aj s vymedzením kritérií, ktoré za týmto účelom musí spĺňať. *„Časová pôsobnosť normy sa [však] nekryje s platnosťou právnej normy. Platnosť začína včlenením normy do právneho poriadku (publikovaním) a končí jej vyradením z právneho poriadku, t.j. výslovnou derogáciou (zrušením). Časová pôsobnosť súvisí s používaním normy na konkrétne prípady, s jej realizáciou a aplikáciou*.“[5]

Otázka časovej pôsobnosti Charty nevytvára v súčasnosti vedecký problém. Charta základných práv Európskej únie[6] bola prvýkrát vyhlásená Európskym parlamentom, Radou a Komisiou 7. decembra 2000 v Nice ako medziinštitucionálna dohoda a právne nezáväzný dokument. Aj keď išlo len o politické vyhlásenie, Charta bola publikovaná

5 GERLOCH, A.: Teorie práva, s. 73, preložil autor
6 Ú. v. ES C 364 z 18. decembra 2000, s. 1

v Úradnom vestníku EÚ, čo poukazuje na istú mieru relevancie, ktorá jej bola priznaná.[7] Vyhlásenie Charty základných práv bez právneho účinku spôsobilo avšak neistotu ohľadom jej aplikácie a významu.

Už pred nadobudnutím právnej záväznosti mala Charta základných práv charakter významného soft law, bola rešpektovaná a používaná ako prostriedok výkladu práva únie, odvolávali sa na ňu žalobcovia, Súdny dvor EÚ v judikatúre, mnohí generálni advokáti v návrhoch[8], inštitúcie únie sa na Chartu odvolávali pri tvorbe sekundárnych právnych aktov[9] a vo svojich prejavoch a výročných správach aj európsky ombudsman.

Charta základných práv bola následne upravená, vyhlásená vo forme deklarácie a podpísaná predsedami najvýznamnejších inštitúcií únie – Európskeho parlamentu, Komisie a Rady v Štrasburgu, a to deň pred podpísaním Lisabonskej zmluvy, teda 12. decembra 2007[10]. Charta sa však stala právne záväzným aktom a zároveň súčasťou primárneho práva Európskej únie až 1. decembra 2009, vstupom do platnosti Lisabonskej zmluvy, ktorá revidovala Zmluvu o Európskej únii a zakotvila v článku 6 odkaz na Chartu základných práv, že „*[ú]nia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy*“[11].

Časová pôsobnosť Charty základných práv teda nie je jednoznačne ohraničená momentom nadobudnutia jej právnej záväznosti 1. decembra 2009, vstupom do platnosti Lisabonskej zmluvy. Hoci v tom čase sa Charta stala súčasťou primárneho práva a základným nástrojom ochrany ľudských práv v únii, jej využívanie sa už predtým stalo bežným prostriedkom využívaným inštitúciami únie a tiež ochrany práv účastníkov v konaniach pred Súdnym dvorom.

Vo vzťahu k Slovenskej republike je nutné dodať, že Charta základných práv EÚ, na rozdiel od ostatných prameňov primárneho práva únie, nebola uverejnená v Zbierke zákonov SR, v dôsledku čoho je potrebné vychádzať z jej znenia uverejneného v čiastke C 303 Úradného vestníka EÚ zo 14. decembra 2007.[12]

TERITORIÁLNA PÔSOBNOSŤ

Teritoriálna pôsobnosť vyjadruje vzťah právnej normy a určitého miesta. Podstatou teritoriálnej pôsobnosti právnej normy je definovanie územia, na ktorom právna

7 HAMUĽÁK, O.: Charta základných práv EU po tretí raz (a konečne s právnou hodnotou!), s. 49

8 Zo začiatku sa na Chartu odvolávali len generálni advokáti (ako jeden z prvých, generálny advokát Tizzano vo svojom návrhu z 8. februára 2001 vo veci C-173/99 Broadcasting, Entertainment, Cinematographic and Theatre Union (BECTU) v. Secretary of State for Trade and Industry, Zb. s. I-4881), následne na Chartu odkázal Všeobecný súd v roku 2002 (v rozhodnutí z 30. januára 2002 vo veci T-54/99 max.mobil Telekommunikation Service GmbH v. Komisia Európskych spoločenstiev, Zb. s. II-00313), zatiaľ čo Súdny dvor poukázal v rozsudku na Chartu dokonca až po Európskom súde pre ľudské práva, a to v roku 2006 (rozsudok Súdneho dvora z 27. júna 2006 vo veci C-540/03 Parlament v. Rada, Zb. s. I-5769).

9 Jednou z prvých inštitúcií, ktorá začala využívať Chartu bola Európska komisia, ktorá v marci 2001 prijala rozhodnutie (Oznámenie Komisie KOM (2005) 172 - Dodržiavanie Charty základných práv v legislatívnych návrhoch Komisie. Metodika systematickej a prísnej kontroly.
Dostupné na internete: http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lng1=en,sk&lang=&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sk,sl,sv,&val=402995:cs&page=&hwords=null [cit. 4.1.2014]),
podľa ktorého každý návrh právneho aktu a každý predpis, ktorý sa má prijať na úrovni únie, podlieha počas jeho prípravy predbežnej kontrole súladu s Chartou, pričom legislatívne návrhy a predpisy osobitne súvisiace so základnými právami boli predmetom formálnej deklarácie súladu vo forme odôvodnenia potvrdzujúceho dodržanie Charty.

10 Ú. v. EÚ C 303 zo 14. decembra 2007, s. 1

11 Čl. 6 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii

12 SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: Primárne právo Európskej únie (aplikácia a výklad práva Únie s judikatúrou), s. 37

norma reguluje správanie subjektov práva. Skutočnosť, *„[ž]e určitá norma platí, znamená stále, že platí pre nejaký priestor a pre nejaký čas, t.j., že sa vzťahuje na procesy, ktoré sa môžu odohrávať len niekde a niekedy"*[13].

Súčasné právo je primárne založené na princípe teritoriality, podľa ktorého právo pôsobí na všetky osoby na území štátu, v ktorého jurisdikcii sa nachádzajú. Princíp teritoriality je modifikovaný princípom personality, ktorý súvisí s inštitútom občianstva, a na základe ktorého vyplývajú občanom z právneho poriadku konkrétneho štátu práva alebo povinnosti aj mimo jeho územia.

Priestorová pôsobnosť Charty základných práv vychádza z teritoriálnej pôsobnosti samotného únijného práva. Vymedziť teritoriálnu pôsobnosť práva Európskej únie znamená vymedziť geografický priestor, v ktorom sa toto právo aplikuje, čo v prípade únijného práva vyplýva priamo z členstva krajín v Európskej únii.[14] Na ich územiach, popri vykonávaní zvrchovanej moci konkrétnym členským štátom, vykonávajú jurisdikciu aj jednotlivé inštitúcie Európskej únie, a to v rozsahu právomocí, ktoré členské štáty na úniu preniesli. Práve v tejto súvislosti sa teritoriálna pôsobnosť prelína nielen s pôsobnosťou materiálnou ale aj personálnou, teda s územím priamo súvisí aj vymedzenie subjektov, ktorým z Charty vyplývajú práva a povinnosti.

V súlade s pravidlami medzinárodného práva verejného, právo Európskej únie sa vzťahuje na všetky územia spadajúce pod jurisdikciu členských štátov, aj na občanov členských štátov Európskej únie, pričom však Charta priznáva práva nielen občanom únie, aj iným kategóriám osôb. Rozširovanie Európskej únie o nové členské štáty teda zároveň vedie k rozšíreniu teritoriálnej a osobnej pôsobnosti práva Európskej únie. Európska únia je medzinárodnou organizáciou sui generis a v tomto kontexte nemá vlastné územie. Ani zakladajúce zmluvy explicitne neobjasňujú pojem Európska únia, no teritoriálna pôsobnosť zmlúv je všeobecne vymedzená v čl. 52 Zmluvy o Európskej únii, z ktorého vyplýva, že zmluvy sa aplikujú vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Uvedené možno aplikovať aj na Chartu, ktorá spolu so zakladajúcimi zmluvami patrí do primárneho práva.

Na určité členské štáty alebo územia sa právo Európskej únie nevzťahuje v plnom rozsahu, nakoľko primárne právo pripúšťa priznanie trvalých derogácií niektorých svojich ustanovení na území niektorých členských štátov, na základe využitia tzv. opt-out doložky, čo sa do istej miery vzťahuje aj na Chartu základných práv EÚ. S otázkou jej teritoriálnej pôsobnosti úzko súvisí Protokol č. 30 k Lisabonskej zmluve o uplatňovaní Charty základných práv Európskej únie na Poľsko a Spojené kráľovstvo (ďalej aj ako „Protokol"), ktorého rozšírenie pôsobnosti sa plánovalo aj na Českú republiku[15]. Istá časť názorov[16] označuje Protokol za výnimku z právnych účinkov Charty pre oba

13 KELSEN, H.: Všeobecná teorie norem, s. 157

14 HURNÁ, L.: Územná pôsobnosť práva Európskej únie, s. 103

15 O možnosti Českej republiky dodatočne pristúpiť k Protokolu o uplatňovaní Charty základných práv sa rozhodlo v októbri 2009 na summite v Bruseli, pričom Európska rada súhlasila s pristúpením pri uzavretí v tom čase nasledujúcej prístupovej zmluvy s Chorvátskom v júli 2013. Po istom čase negociačného procesu bolo však prijaté Uznesenie Európskeho parlamentu z 22. mája 2013 o návrhu protokolu o uplatňovaní Charty základných práv Európskej únie na Českú republiku, ktorým Európsky parlament vyzval Európsku radu, aby neskúmala navrhovanú zmenu zmlúv, a v dôsledku ktorého k pristúpeniu Českej republiky k danému Protokolu doteraz nedošlo.

16 V tejto súvislosti pozri napríklad Piris, J.C.: The Lisbon Treaty. A Legal and Political Analysis. Cambridge University Press. Studies in European Law and Policy. 2010, s. 161, Siman, M. – Slašťan, M.: Primárne právo Európskej únie (aplikácia a výklad práva Únie s judikatúrou). Euroiuris. 2010, s. 45, Kolláriková, V.: Výnimky v práve Európskej únie. In Akademické akcenty 2012. Odborný seminár doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, s. 71

štáty. *„Podľa názoru viacerých autorov, napr. Bončková, Smekal, Komárek, Belling a pod. zaobchádzanie s protokolom ako s „výnimkou“ (opt-out) by mohlo viesť k situácii, keď by Európska únia poskytovala občanom ochranu istých základných práv len dovtedy, kým by boli rezidentmi 25 (24) z 27 členských štátov. Tento prístup by úplne narušil existujúci systém ochrany základných ľudských práv a spochybnil základné hodnoty, na ktorých je únia založená*.“[17] Názory prevažnej časti domácej aj zahraničnej vedeckej doktríny[18] sa teda jednoznačne prikláňajú skôr k hodnoteniu Protokolu ako výkladovej pomôcky. K uvedenej interpretácii sa priklonil aj Súdny dvor svojím rozhodnutím, keď judikoval, že zo znenia ustanovenia Protokolu vyplýva, že *„Protokol nespochybňuje uplatniteľnosť Charty v Spojenom kráľovstve alebo v Poľsku, čo potvrdzujú aj odôvodnenia uvedeného Protokolu, [...] a za týchto podmienok článok 1 ods. 1 Protokolu č. 30 objasňuje článok 51 Charty týkajúci sa jej rozsahu pôsobnosti, a nie je jeho cieľom oslobodiť Poľskú republiku a Spojené kráľovstvo od povinnosti dodržiavať ustanovenia Charty ani zabrániť súdnym orgánom jedného z týchto členských štátov dohliadať nad dodržiavaním týchto ustanovení“*[19].

PERSONÁLNA PÔSOBNOSŤ

Osobná pôsobnosť je úzko spojená s otázkou teritoriálnej pôsobnosti. Ak totiž skúmame pôsobnosť právnej normy, skúmame rozsah v akom sa norma použije na konkrétny prípad jednak z hľadiska miesta, ako aj so zreteľom k určitému okruhu možných subjektov právneho vzťahu.[20] Personálna pôsobnosť pritom zahŕňa aktívnu a pasívnu dimenziu a vymedzuje na jednej strane nositeľov povinností vyplývajúcich z právnej normy a na druhej strane subjekty, ktorým z nej vyplývajú práva.

Samotný článok 51 odsek 1 Charty základných práv EÚ jasným spôsobom definuje dva okruhy povinných subjektov. Prvým okruhom adresátov Charty sú „inštitúcie, orgány, úrady a agentúry únie“, ktorí aplikujú Chartu základných práv pri všetkej svojej činnosti. Druhý okruh adresátov ustanovení Charty základných práv EÚ tvoria členské štáty únie, pričom daný článok výslovne stanovuje, že ustanovenia Charty sú určené pre členské štáty „výlučne vtedy, ak vykonávajú právo únie“. V tomto bode však personálna pôsobnosť Charty splýva s pôsobnosťou materiálnou, nakoľko nie je možné jednoznačne konštatovať, že personálna pôsobnosť Charty zahŕňa bezpodmienečne aj členské štáty, ale na posúdenie povinnosti členského štátu aplikovať Chartu v konkrétnom prípade, je v prvom rade nutné odpovedať na otázku, či daná situácia vecne spadá do rozsahu pôsobnosti práva únie.

Pojem členských štátov ako subjektov, ktoré sú povinné aplikovať Chartu základných práv, je pritom potrebné chápať v širšom význame, tak ako dopĺňajú aj vysvetlivky k člán-

17 RAPČANOVÁ, M.: Modus vivendi Charty základných práv Európskej únie, s. 98

18 Napríklad Cruz J.B.: What's Left of the Charter? Reflections on Law and Political Mythology. In: Maastricht Journal 1 (2008), s. 71, kde autor konštatuje, že Protokol o uplatňovaní Charty nie je v skutočnosti opt-out, ale skôr istá interpretačná výhrada k Charte základných práv. Pre interpretáciu Protokolu v rovnakom zmysle pozri tiež Dashwood A. – Dougan M. – Rodger B. – Spaventa E. – Wyatt D.: Wyatt and Dashwood's European Union Law. Oxford a Portland: Hart Publishing Ltd, 2011. s. 386, Barnard C.: The EU Charter of Fundamental Rights: Happy 10th Birthday? In EUSA Review (2011), roč. 24, č. 1, s. 7, alebo Craig P.: The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform. New York: Oxford University Press, 2010. s. 239, atď.

19 Bod 119 a 120 rozsudku Súdneho dvora z 21. decembra 2011 v spojených veciach C-411/10 N. S. v. Secretary of State for the Home Department a C-493/10 M. E. a iní v. Refugee Applications Commissioner a Minister for Justice, Equality and Law Reform, zatiaľ neuverejnený v Zbierke

20 BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: Teorie práva, s. 87

ku 51 Charty, že sa vzťahuje tiež na ústredné orgány, ako aj na regionálne alebo miestne orgány, a na verejnoprávne subjekty, pokiaľ vykonávajú právo únie.

Na druhej strane, interpretáciou jednotlivých ustanovení Charty môžeme vyriešiť otázku skupiny oprávnených osôb, ktorým Charta priznáva konkrétne právo. Pri vymedzení tejto roviny personálnej pôsobnosti právnej normy je potrebné definovať isté vlastnosti alebo individuálnu úlohu, ktorej nositeľom musí byť subjekt, aby sa stal adresátom tejto normy.[21] Medzi konkrétne subjekty, ktorým Charta základných práv EÚ priznáva práva, môžeme zaradiť občanov únie, rezidentov členských štátov EÚ a príslušníkov tretích štátov. V tomto ohľade sa personálna pôsobnosť nekryje absolútne s teritoriálnou pôsobnosťou, nakoľko konkrétne ustanovenie sa vzťahuje na určitým spôsobom vymedzené množiny subjektov a nie zásadne na každého, kto sa nachádza na území Európskej únie.

MATERIÁLNA PÔSOBNOSŤ

V každom právnou normou upravenom správaní sa rozoznávajú personálny a materiálny prvok, teda subjekt, ktorý sa má určitým spôsobom správať a spôsob, akým sa má za určitých podmienok správať. Oba prvky sú vzájomne spojené.[22] Materiálna pôsobnosť vyjadruje vzťah medzi právnou normou a predmetom, na ktorý pôsobí. Vymedzuje vecnú problematiku, okruh vecí, skutkovú charakteristiku prípadov, ktoré právna norma upravuje.

V tomto zmysle môžeme pod materiálnu pôsobnosť Charty zaradiť jednotlivé práva, ktoré svojimi ustanoveniami garantuje. Rovnako však s materiálnou pôsobnosťou súvisí skutkové vymedzenie okruhu prípadov, v ktorých majú aplikovať Chartu členské štáty. Hoci existuje názor, že materiálna pôsobnosť má v praxi relatívne malý význam, nakoľko pre vymedzenie pôsobnosti právnych noriem obvykle postačuje personálna alebo teritoriálna pôsobnosť"[23], s týmto sa nie je možné stotožniť v prípade Charty základných práv, a to najmä v súvislosti s povinnosťou členských štátov rešpektovať základné práva vymedzené v Charte pri konaní v rámci rozsahu pôsobnosti práva únie.

Na základe uvedenej formulácie, ktorú Súdny dvor už viackrát potvrdil, je materiálna pôsobnosť Charty obmedzená rozsahom pôsobnosti práva Európskej únie, pričom každé rozšírenie únijnej právnej úpravy súčasne rozširuje aj oblasť uplatňovania základných práv garantovaných Chartou, avšak s tým, že takéto rozšírenie nezakladá.[24] Z uplatniteľnosti práva únie vyplýva uplatniteľnosť základných práv zaručených Chartou. *„Vecná pôsobnosť Charty základných práv EÚ je teda daná rozsahom právneho poriadku únie, s rozširovaním rozsahu únijnej právnej úpravy sa bude rozširovať aj sféra aplikácie základných práv upravených Chartou."*[25]

Hoci právo Európskej únie sa v mnohých prípadoch vykonáva prostredníctvom orgánov členských štátov, pojmy vykonávanie únijného práva alebo konanie v rámci rozsahu pôsobnosti práva únie neboli doteraz vymedzené jednoznačným spôsobom. Navyše, v mnohých prípadoch je *„veľmi ťažké určiť hranicu, kedy predmet sporu*

21 HARVÁNEK, J. a kol.: Teorie práva, s. 205
22 KELSEN, H.: Všeobecná teorie norem, s. 160
23 HARVÁNEK, J. a kol.: Teorie práva, s. 208
24 RAPČANOVÁ, M.: Modus vivendi Charty základných práv Európskej únie, s. 95
25 PÍTROVÁ, L.: Listina základních práv Evropské unie, s. 434

a zistený skutkový stav spadajú do úniového rámca a kedy ide o čisto vnútroštátny spor bez úniového prvku"[26].

Je to najmä doktrína Súdneho dvora, ktorá sa snaží o vymedzenie rozsahu pôsobnosti tohto dokumentu ochrany základných práv v Európskej únii, pričom Súdny dvor si zatiaľ ponecháva istú flexibilitu zaujať stanovisko k limitom pôsobnosti Charty v jednotlivých prípadoch. Čím je koncept vykonávania práva únie interpretovaný extenzívnejšie, tým existuje viac možností aplikovať členskými štátmi Chartu základných práv EÚ a dovolávať sa ochrany práv v nej zaručených.

ZÁVER

Pôsobnosť právnej normy, teda vo všeobecnosti akési ohraničenie jej pôsobenia, ktoré sa vzťahuje na realizáciu a aplikáciu danej právnej normy, je významnou otázkou právnej teórie, ktorá navyše priamo súvisí s poňatím a charakterom práva ako takého.

Cieľom príspevku bolo stručne definovať jednotlivé roviny pôsobnosti právnej normy – teda časovú, teritoriálnu, osobnú a materiálnu pôsobnosť a ich vzájomné súvislosti, teda situácie kto, kde, kedy a v akom rozsahu sa má konkrétnym pravidlom vyplývajúcim zo špecifickej právnej normy riadiť. Na konkrétnom príklade Charty základných práv Európskej únie autor demonštroval ako jednotlivé druhy pôsobnosti navzájom súvisia, či dokonca čiastočne splývajú a kolidujú, pričom poukázal ako je nepresné a nefunkčné ich skúmať a definovať samostatne, bez vzájomných súvislostí.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A. Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2003. 348 s. ISBN 80-86395-74-X.

GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 337 s. ISBN 80-86473-85-6.

HAMUĽÁK, O. Charta základných práv EU po tretí raz (a konečne s právnou hodnotou!). In Human Rights Forum 2008. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 18. a 19. marca 2008. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-89447-59-6, s. 47-52.

HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 501 s. ISBN 978-80-7380-104-5.

HURNÁ, L. Územná pôsobnosť práva Európskej únie. In Medzinárodné vzťahy. ISSN 1336 – 1562, 2011, roč. 9, č. 2, s. 103-117.

KELSEN, H. Všeobecná teorie norem. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000. ISBN 80-210-2325-2.

PÍTROVÁ, L. Listina základních práv Evropské unie. In Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-23-0. s. 427-443.

RAPČANOVÁ, M. Modus vivendi Charty základných práv Európskej únie. In Policajná teória a prax. ISSN 1335-1370, 2011, roč. 19, č. 3, s. 91-102.

SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Primárne právo Európskej únie (aplikácia a výklad práva Únie s judikatúrou). 3. vyd. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o.z., 2010. 1097 s. ISBN 978-80-89406-06-7.

26 SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: Primárne právo Európskej únie (aplikácia a výklad práva Únie s judikatúrou), s. 56

VEČEŘA, M. – GERLOCH, A. – SCHLOSSER, H. – BERAN, K. – RUDENKO, S. Teória práva. 3. vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2009. 344 s. ISBN 978-80-89447-04-6.

SUMMARY

The scope of application of legal norms, one of the most significant issues of legal theory and generally the whole concept of law, is considered to be a kind of a limit of an effect of a specific legal norm in question.

This contribution is aimed to briefly define each type of a scope of application of a legal norm, specifically temporal, territorial, personal and material scope and their interconnection, thus the situation who, where, when and to what extent should follow a specific rule arising from a legal norm. The author demonstrated how different types of a scope of application are linked, or even partially collide on the specific example of the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

Kontaktné údaje:
Mgr. Veronika Laciaková
interný doktorand,
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Bratislava. Tomášikova 20
veronikalaciak@gmail.com

TAIWAN - OBČIANSKA MEDIÁCIA V PROCESE MODIFIKÁCIE

TAIWAN - CIVIL MEDIATION IN PROCES OF MODIFICATION

Mgr. Martin Manina

Kľúčové slová: Taiwan, mediátor, mediácia, konfucionalizmus, mestská mediácia, súdna mediácia

Key words: Taiwan, mediator, mediation, confucionalismus, Town Mediation, Court Mediation

Proces právnej modernizácie na Taiwane sa začal v roku 1895, keď japonská koloniálna vláda ako prvá aplikovala na taiwanskom území moderný zákon západného typu. Pred rokom 1895 bol právny systém hlboko ovplyvnený cisárom Ch'ingom a Konfucianskou právnou kultúrou. Toto tvorilo právo taiwanského územia na viac ako dve storočia. Druhá významná zmena v právnom systéme začala v roku 1920, počas ktorej taiwanský obyvatelia postupne získali prístup k modernému riešeniu občianskoprávnych sporov, a postupne narastal počet civilných žalôb, ktoré boli riešené prostredníctvom mediácie. Pozitívny postoj k takémuto riešeniu občiansko-súdnej agendy pretrval aj po vláde nacionalistická strany v roku 1949 . V histórii je ojedinelé, že sa aplikoval nemecký a aj japonský právny model prostredníctvom ucelených zákonníkov. Malo to za následok vytvorenie tzv. mestskej mediácie a mediácie v rodinných vzťahoch. Mediácia na Taiwane je priestor, v ktorom chceme dosiahnuť kompromis, vyhnúť sa súdnym poplatkom a obnoviť sociálnej zmier. Táto filozofia úzko súvisí s konfuciánskou tradíciou. Spor medzi dobrom a zlom má byť posudzovaným v kontexte sociálnych interakciíí a nie len v zmysle dikcie zákona.

Po porážke Japonska v druhej svetovej vojne, pripadlo územie Taiwanu v roku 1945 spojeneckým silám. Neskôr Taiwan získala Čínska nacionalistická strana (Kuomintang - „KMT") po tom, čo bola porazená komunistickou stranou na pevninskej Číne, a následne KMT obnovila tzv. Republic of China (ROC). Tým, že KTM vyhlásia, že je jedinou legitímnou čínskou vládou a zároveň sa deklarovala ako právny nástupca čínskej kultúry. Počas takzvanej kultúrnej revolúcie na pevninskej Číne, došlo k zničeniu veľkej časti kultúry a Taiwan sa usiloval o renesanciu tradičných hodnôt. História a politické usporiadanie na Taiwane úzko súviselo aj s následnou právnou percepciou ľudí. Tá sa postupne zvyšovala predovšetkým od roku 1949, keď sa počet súdnych konaní zvyšoval v dôsledku procesu urbanizácie. Presídľovaním ľudí z vidieka do miest za pracovnými príležitosťami, malo za následok rozšírenie obchodno-civilno-právnej agendy. V prípade sporu mali obyvatelia často problém s nájdením kvalifikovaného mediátora, ktorý by bol akceptova-

ný oboma stranami sporu. Súdy sa spoliehali na to, že mediácia vyrieši civilné spory, bez toho aby boli súdy zahltené a teda aj spomalené, a z toho dôvodu sa presadzovala myšlienka mimosúdneho riešenia sporov. Trhová ekonomika mala svoj neodškriepiteľný podiel na zložitých obchodných sporoch, ktoré sa týkali napríklad duševného vlastníctva, pričom takýto spor mohol na Taiwane rozhodnúť jedine súd a nebolo možné rozhodnúť ho mediáciou. *„Vo všeobecnosti platí pravidlo, nie len v členských štátoch Európskej únie, ale aj v ázijských krajinách, že mediátor na prvom stretnutí so stranami sporu spravidla podrobne vysvetlí princípy a postup mediácie, odpovie stranám na ich otázky a pokúsi sa priviesť strany sporu k rozhodnutiu vedúcemu ku snahe o zmierne vyriešenie sporu za jeho účasti a odbornej pomoci."*[1]

„Odraz politickej transformácie smerom k demokracii zapríčinilo silné požiadavky na celkovú reformu súdnictva. Podľa súdnej štatistiky, jedným z faktorov, ktorý odrádza ľudí v prístupe k súdom bol zbytočný odklad v súdnych konaniach, ktoré boli spôsobené nedostatočným personálnym obsadením a procesným zahltením súdov."[2] Reforma justície je stále prebiehajúcim procesom a horúcou témou nie len na Slovensku, ale aj v tejto ázijskej krajine. Predovšetkým existuje snaha o revidovanie zákonov s cieľom vytvoriť transparentnejší súdny systém, zlepšiť konanie a kompetencie súdov, a prispieť tak k celkovej ochrane ľudských práv. Rovnako ako podľa slovenského právneho poriadku je *„mediátorom každá fyzická osoba zapísaná v registri mediátorov, na ktorej sa osoby zúčastnené na mediácii dohodnú."*[3] Na Taiwane sa však mediačné konanie sa delí na dve základné časti.

Prvá časť sa riadi ustanoveniami zákona tzv. Town Mediation (mestská mediácia). Zákon bol schválený v roku 1955 a prešiel výraznou novelou. Na základe toto normatívneho aktu sa zriaďuje mediačný výbor, ktorý má na starosti riešenie občianskoprávnych sporov i menšie trestné veci. Štát vykonáva dohľad nad mediáciami prostredníctvom procesu pri samotnom vzdelávaní mediátorov a súdny dohľad nad mediáciou. Následná novela tohto zákona priniesla zmenu v dosiahnutí väčšej mediátorskej nestrannosti. Zaviedlo sa pravidlo, že pokiaľ sa spor týkal samotného mediátora, jemu blízkej osoby, alebo mal nejaký vzťah k jednej zo strán sporu, nemohol sa na mediácii podieľať. Navyše o výbere mediátor po tejto novele rozhodoval prvoinštančný súd, alebo prokurátor. Vzhľadom k tomu, že existujú výrazné snahy miestne vplyvných funkcionárov o získanie administratívnych a zákonodárnych pozícií v mestských okresoch, bola v roku 2002 pripravená novela s návrhom, ktorý obmedzuje zloženie mediačného výboru. Predchádza sa tak možným konfliktom záujmov pri riešení sporov. Okrem ich vplyvu na rozhodovanie o mestských mediátoroch, súdy majú právomoc preskúmať či mediačné urovnanie prebehlo na základe platnej právnej úpravy. Potom, čo sudca takéto mediačné rozhodnutie o urovnaní sporu formou mediácie potvrdí, takéto riešenie sporu sa stane právne vynútiteľným a sporové strany majú povinnosť rešpektovať rozhodnutie mediátora. *„Podľa štatistiky, ktorú zverejnilo taiwanské ministerstvo vnútra, prípady mestskej mediácie sa od roku 1991 zvýšili približne zo 45.000 sporov riešených touto alternatívnou formou*

1.http://www.epravo.cz/top/clanky/prvni-prakticke-poznatky-z-vyuziti-institutu-mediace-v-netrestni-oblasti-2-cast-93195.html
2 Michael Palmer,The Revival of Mediation in the People's Republic of China, inYEARBOOK ON SOCIALIST LEGAL SYSTEMS: 1987, at 250–51 (W. E. Butler ed., 1988).
3 Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a doplnení niektorých zákonov

a v roku 2008 až na 112.000 sporov.“[4] Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že za týmto nárastom je počet obchodných sporov spôsobených ekonomickou činnosťou podnikateľských entít na Taiwane. Avšak nie tomu tak, nakoľko až 57% týchto sporov tvoria trestno-právne žaloby. Mnohé znich sú žaloby o náhradu škody spôsobenú dopravnou nehodou a podobne. Považujem za vhodné pri mediátoroch v tejto ázijskej krajine spomenúť aj stále pretrvávajúci pozostatok z čias konfucionalizmu, že právnické povolanie vykonávajú prevažne muži. Do roku 2005 tvorili muži až 85% všetkých mediátorov. Až pod vplyvom zmeny zákona, ktorý presadzoval pozitívnu diskrimináciu žien (hlavne z dôvodu riešenia sporov domáceho násilia), bola pre ženy v tejto funkcii ustanovená kvóta vo výške jednej štvrtiny z celkového počtu všetkých medátorov.

Mediačné konanie na Taiwane sa okrem Mestskej mediácie dalej delí na Súdnu mediáciu, ktorá trvorí druhú časť tejto agendy. Súdna mediácia je na vzostupe z dôvodu uskutočnených právnych reforiem. Konkrétne sa ide o zmenu Občianskeho súdneho poriadku z roku 1999, ktorá nariadila jedenástim typom občianskych sporov povinne sa podrobiť mediácií ešte pred začatím súdneho sporu. Ide predovšetkým o majetkové a rodinné spory. Procesná stránka umožňuje, že aj vo fáze súdneho konania, môžu obe strany po dohode pozastaviť súdne konanie a obnoviť mediáciu. Súdna mediácia sa nevykonáva priamo sudcami, ale panelom zloženým z jedného až troch mediátorov, ktorých určí súd. Ak sa spor neurovná, proces vedenia sporu sa obnoví a žiadne vyhlásenie, ani žiadne dohody dohodnuté počas mediačnej fázy nemôžu byť použité ako základ neskoršieho súdneho rozhodnutia. Výhodou takéhoto rozlišovania je procedurálna spravodlivosť, lebo stanovisko sudcu nie je ovplyvnené vyhlásením účastníka konania uskutočneného počas súdnej mediácie. Jedna potenciálna nevýhoda modelu súdnej mediácie je, že vytvára zbytočné štrukturálne a procesné prekrývanie s Mestskou mediáciou.

Podľa môjho názoru, vyššie uvedená nevýhoda by mohla byť čiastočne zmiernená najnovšími zmenami v rodinnej mediácií. Nový systém opätovne vzdeláva odborníkov, ako sú sociálni pracovníci, na vykonávanie rodinnej mediácie a pomáhanie rozvádzajúcim sa párom v post - rozvodových veciach, vrátane otázok starostlivosti o dieťa, výživného a podpory dieťaťa. Právne reformy boli inšpirované prácou Child Welfare League Foundation. Táto nezisková organizácia sa venuje presadzovaniu práv detí za účelom zvyšovania povedomia o otázkach starostlivosti o dieťa. *„V procese rozvodu sú záujmy detí často prehliadané. Oba spôsoby podania žiadosti o rozvod na Taiwane zhoršujú situáciu dotknutých detí. Rozvod po vzájomnej dohode je veľmi jednoduchý, vyžaduje len predloženie vyplneného formulára s podpisom oboch zúčastnených strán a dvoch svedkov a dokončenie konania o registrácii domácnosti*.“[5] Detské práva sú ponechané rokovaniam medzi rodičmi, pretože dohľad súdu nie je u tohto typu rozvodu potrebný. V kontraste k situácii, kedy existuje vzájomný súhlas, rozvod súdnou cestou je pomerne komplikovaný proces, v ktorom *„účastník, ktorý podal žiadosť o rozvod, musí preukázať dostatok požadovaných dôkazov. Táto strana musí použiť konkrétne a právne nespochybniteľné dôkazy na preukázanie nevery druhého manžela, použitia násilia, alebo opustenia*.“[6] V procese

4 Department of Statistics, Taiwan Ministry of the Interior, údaje dostupné na http://www.moi.gov.tw/stat/english/index.asp
5 David Zweig, Kathy Hartford, James Feinerman, and Deng Juanxu, “Law, Contract, and EconomicModernization: Stanford Journal of International Law,23, no.2 (1987), 331-332.
6 Taiwanský občiansky zákonník, ust. § 1052

takého rozvodového sporu sa kladie dôraz na otázku, či manželia môžu byť rozvedený a nehľadí sa na najlepšie záujmy dieťaťa po rozvode.

V tejto súvislosti nadácia prvýkrát v roku 1996 predstavila rodinný zmier, a po niekoľkých rokoch podporovania a príprav začala v 2002 poskytovať konzultačné služby pre rozvádzajúce sa páry. Vzhľadom k nárastu počtu rozvodov a veľmi emocionálnemu prostrediu rodinných mediácií, je pre školeného mediátora potrebné pomôcť obom stranám k dosiahnutiu dohody, ktorá berie do úvahy najlepšie záujmy dieťaťa, ako aj potreby rodičov. Niekoľko sudcov reagovalo na úsilie nadácie podporou rodinnej mediácie na ich súdoch.

Nekonfliktný prístup pomocou mediácie je považovaný za vhodný pri riešení rodinných sporov, pretože väčšina účastníkov konania buď žije v spoločnej domácnosti alebo potrebujú vzájomne spolupracovať pri starostlivosti o deti. Na vyriešenie sporov a obnovenie harmónie v rodine, rodinné súdy zamestnávajú odborníkov, ako sú psychoterapeuti, právnici a sociálny pracovníci, ktorí pracujú s účastníkmi konania. Pokiaľ sa jedná aj o domáce násilie, mediácia nie je povolená, ak mediátor nebol zaškolený na riešenie takýchto prípadov. Zaujímavé je, že každý rodinný súd vyvinuli vlastné modely rodinnej mediácie, ktoré sa jeden od druhého mierne líšia. Napríklad na Taipeiskom okresnom súde, dvaja mediátori sa obvykle stretnú s každým z príslušných strán samostatne, a následne pristúpia k spoločnej schôdzke aby rozhodli vo veci so súhlasom zúčastnených strán. Naopak na T'aichungskom okresom súde strany nemajú vlastných mediátorov, ale obaja sú povinní byť prítomní na schôdzke s jedným mediátorom. Aj napriek všetkému, sudcovia sú dohľadom najvyššej inštancie vo veciach rodinnej mediácie a sú zodpovední za výber vhodných mediátorov podľa povahy a typu rodinných sporov.

„V porovnaní s mediátormi vykonávajúcimi mestskú mediáciu, mediátori v súdnej mediácii majú vo všeobecnnosti vyššiu úroveň vzdelania a viac príležitostí zúčastňovať sa programov odbornej prípravy. Prostriedky, ktoré súdy poskytujú na mediáciu, či už materiálne, sprostredkovanie miestnosti, alebo iné, ako napríklad právna pomoc, sú na oveľa vyššej úrovni než sú k dispozícii na úrovni mesta."[7] Existujú však aj ďalšie problémy, ktorým musí rodinná mediácia čeliť. Proces poskytovania poradenských služieb, kde sú tieto služby poskytované mediátormi, ktorí sú súčasne psychoterapeutmi a sociálnymi pracovníkmi, by mali zostať dôverné tak, aby to bolo v súlade s profesijnou etikou. Mediátorov by sa nemali súdy pýtať, ani si od nich vyžadovať prezradenie podrobností o ich mediácií a to z dôvodu aby sudca nebol zaujatý, v prípade, že spor bude raz súdne pojednávaný. *„Avšak, vzhľadom na to, že sudcovia majú právomoc kontrolovať a dávať pokyny, existujú potenciálne profesionálne konflikty medzi sudcom a mediátorom vybraným súdom. V súčasnej dobe nie sú žiadne štandardné pravidlá a pracovné postupy špecifikujúce aké informácie môžu a nesmú byť odhalené sudcovi počas mediácie*."[8] Za najväčší problém v tejto problematike považujem nevyhnutnú potrebu stanovenia jasných pravidiel, ktoré by konkretizovali okruh informácií na ktoré má súd nárok. To z toho dôvodu, že pokiaľ sa jedna, či prípade obe strany sporu nebudú mať istotu, že ich rozho-

7 Anthony Dicks, "The Chinese Legal System: Reforms in the Balance,"The China Quarterly, 119(1989), 556.
8 Jing-Hui Hsieh,Tan ShunJia Shi Tiao Jie Xin Fang Xiang: YiTaiwanShilin Di FangFa Yuan Jia Shi Fa Ting Chu Li Jia Shi Tiao Jie Jing YanChu Fa[In Search of the New Direction of Family Mediation: Starting from the Experiences of Family Mediation by Family Court of Taiwan Shihlin District Court], 9(8)QUANGUOLU:SHI[TAIWAN BAR JOURNAL]13, 13–14 (2005)

vor s mediátorom je dôverný, mohlo by to mať za následok zmarenia účelu využívania mediácie ako alternatívnej formy riešenia sporu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

http://www.epravo.cz/top/clanky/prvni-prakticke-poznatky-z-vyuziti-institutu-mediace-v-netrestni-oblasti-2-cast-93195.html

MICHAEL PALMER,The Revival of Mediation in the People's Republic of China, in YEARBOOK ON SOCIALIST LEGAL SYSTEMS: 1987, at 250–51 (W. E. Butler ed., 1988).

Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a doplnení niektorých zákonov

Department of Statistics, Taiwan Ministry of the Interior, http://www.moi.gov.tw/stat/english/index.asp

DAVID ZWEIG, KATHY HARTFORD, JAMES FEINERMAN, AND DENG JUANXU, "Law, Contract, and EconomicModernization: Stanford Journal of International Law,23, no.2 (1987), 331-332.

Taiwanský občiansky zákonník, ust. § 1052

ANTHONY DICKS, "The Chinese Legal System: Reforms in the Balance,"The China Quarterly, 119(1989), 556.

JING-HUI HSIEH,TAN SHUNJIA SHI TIAO JIE XIN FANG XIANG: YITAIWANSHILIN DI FANGFA YUAN JIA SHI FA TING CHU LI JIA SHI TIAO JIE JING YANCHU FA[In Search of the New Direction of Family Mediation: Starting from the Experiences of Family Mediation by Family Court of Taiwan Shihlin District Court], 9(8)QUANGUO-LU:SHI[TAIWAN BAR JOURNAL]13, 13–14 (2005)

SUMMARY

Legal operation of dispute resolution can be viewed as a continuum with private negotiation between disputants at one and litigation on the other. The process of legal modernization in Taiwan began in 1895, when the Japanese colonial government first applied to Taiwanese territory of modern western-style law. Before the year 1895, in a legal system profoundly influenced by Confucian Emperor Ch'ing and legal culture. We can recognize a two different types of mediation – Town Mediation and Court Mediation. Taiwanese society is still a relationship-driven society composed of primary and secondary interpersonal relationships. The statistics show Court Mediation in Taiwan is increasing because of legal reforms, but has been relatively less used and less efficient if we compared to the Town Mediation. New westernized state law and Chinese tradition have not always been mutually exclusive. The dynamic of change and transformation between legal orders holds especially true in the area of family issues.

Kontaktné údaje:
Mgr. Martin Manina,
Jungamnnova 12, 851 01 Bratislava,
martin.manina@gmail.com

POŇATIE A CHARAKTER PRÁVA V ČESKOSLOVENSKU PO ROKU 1948

CONCEPT AND CHARACTER OF RIGHTS IN CZECHOSLOVAKIA AFTER 1948

Mgr. Peter Marejka

Kľúčové slová: komunistická strana, komunizmus, ideológia, ústava, politické procesy, trestný zákon

Key words: communist party, communism, ideology, constitution, political processes, criminal law

Príspevok k medzinárodnej vedeckej konferencii konanej na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy na tému: Poňatie a charakter práva v Československu po roku 1948, sa zameriava na právno-filozofické, trestnoprávne a ústavnoprávne aspekty vývoja Československého právneho poriadku po prevzatí moci Komunistickou stranou Československa. Dôraz je kladený na výklad základných prameňov práva skúmaného obdobia, najmä Ústavy z roku 1948, Zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky, Trestného zákona a Trestného poriadku z roku 1950. Časť príspevku je venovaná politickým procesom z konca štyridsiatych a začiatku päťdesiatych rokov 20. storočia. Cieľom príspevku je analyzovať jednotlivé právne predpisy prijaté po roku 1948 a poukázať na časté zneužívanie platného práva vládnou stranou ako prostriedku na boj proti politickým oponentom.

Vývoj politického systému a trestného práva po roku 1948 sa pokúsim načrtnúť prostredníctvom základných právnych predpisov. Otázky formy štátu, štátneho zriadenia a štátnych orgánov upravovala Ústava z 9. mája 1948, ktorá bola prijatá ústavodarným zhromaždením ako ústavný zákon č. 150/1948 Zb. V ústave bolo Československo proklamované ako ľudovo demokratická republika. Text ústavy bol sčasti inšpirovaný aj sovietskymi ústavami, a to Ústavou RSFSR z roku 1918, Ústavou ZSSR z roku 1924 a z roku 1936. Charakteristickými znakmi tejto ústavy bolo deklarovanie politického víťazstva robotníckej triedy a ostatných pracujúcich, princípu suverenity ľudu, proklamovanie rovnosti mužov a žien, zakotvenie trojsektorovosti hospodárskej sústavy, úprava otázky znárodnenia súkromného majetku, ustanovenie národných výborov. Ústava predpokladala formálne nezávislú súdnu moc zloženú zo sudcov z povolania a sudcov z ľudu, ktorí si boli pri rozhodovaní rovní. Sudcovia síce vykonávali svoj úrad nezávisle, ale boli pritom viazaní právnym poriadkom ľudovej demokracie. Viaceré prvky demokracie vyjadrené v ústave sa v spoločenskej a politickej praxi porušovali a dochádzalo k častým nezákonnostiam. Ústava 9. mája vyhlasovala za trestné také pre-

javy a činnosť, ktoré by smerovali k tomu, aby bola ohrozená samostatnosť, celistvosť a jednota štátu, ústava, republikánska forma štátu a ľudovo demokratické zriadenie.

Komunisti si počas vládnej krízy vo februári 1948 počínali veľmi obratne a len dotiahli do konca proces prevzatia moci, na ktorom už od roku 1945 pracovali. Od prevratu už bola účasť vlády na tvorbe štátnej politiky malá, fakticky takmer žiadna. Tiež jej legislatívna činnosť a iniciatíva bola obmedzená. Predsedníctvo ÚV KSČ vytvorilo svoju právnu komisiu, ktorá vypracovala plán legislatívnych prác vlády a schvaľovala osnovy zákonov a vládnych nariadení. Z právomoci vlády bola vyradená bezpečnosť a armáda. Záležitosťami bezpečnosti sa zaoberala bezpečnostná komisia ÚV KSČ a podobné útvary v krajoch a okresoch. Komisia o svojich rozhodnutiach informovala iba čelných predstaviteľov Komunistickej strany. Rudolf Slánský dokonca od jari 1949 prevzal riadenie niektorých zložiek SNB, najmä Štátnej bezpečnosti, čím bol zbavený právomocí aj rezortný minister.[1] Ihneď po februári 1948 potrebovali komunisti zmeniť stav v justícii, ktorá bola stále „nezávislá". Dochádzalo k tomu tak, že do vyšších funkcií presúvali „predfebruárových komunistov" a tých, o ktorých sa vedelo, že budú dobre slúžiť novému režimu. Okrem toho sa orientovali na výchovu právnikov z robotníckych radov. K tomu slúžila právnická škola pracujúcich, ktorej absolventi obsadili už v roku 1952 viac ako tri štvrtiny vedúcich funkcií v justičnom aparáte. Na štátnom súde a štátnej prokuratúre boli najskôr iba právnici, ktorí pôsobili v justícii pred vojnou a noví mladí právnici sem ešte len postupne prenikali.[2]

Na jeseň roku 1948 bola vyhlásená tzv. právnická dvojročnica, ktorej zmyslom bola unifikácia právneho poriadku v Československu a prijatie právnych predpisov zodpovedajúcich novým pomerom. Popri mnohých iných zákonoch boli v roku 1950 schválené nové trestnoprávne kódexy: trestný zákon (86/1950 Zb.), trestný poriadok (87/1950 Zb.), trestný zákon správny (88/1950 Zb.) a trestný poriadok správny (89/1950 Zb.). K týmto predpisom je možné ešte doplniť zákon č. 165/1950 Sb. na ochranu mieru, ktorý stíhal páchateľa za pokus o narušenie mierového spolužitia národov. Nové predpisy zrušili delenie trestnoprávnych deliktov na zločiny, prečiny a priestupky. Trestný zákon stíhal spoločensky nebezpečné konania napĺňajúce znaky skutkových podstát jednotlivých trestných činov. Trestný zákon správny vymedzil skutkové podstaty menej závažných deliktov v podobe priestupkov. Obidva zákony boli vytvorené na triednom poňatí spravodlivosti, chránili ľudovo-demokratické zriadenie, socialistickú výstavbu, záujmy pracujúceho ľudu a pravidlá socialistického spolužitia.[3] Priestupky boli prejednávané okresnými, prípadne miestnymi národnými výbormi podľa procesných pravidiel trestného poriadku správneho. Trestný zákon zrušil okrem iného doterajší ríšsky zákon z roku 1852 a zákon č. 231/1948 Sb. Ustanovenia zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky boli prevzaté do prvej hlavy, označené ako Trestné činy proti republike, pričom došlo k určitým úpravám a sprísneniam jednotlivých deliktov. Ako už bolo uvedené, nový zákon bol poňatý triedne, mal primárne chrániť pracujúci ľud pred reakciou z radov bývalých vykorisťovateľských tried, pred ziskuchtivosťou a nedbalým postojom k práci a taktiež mal poskytovať ochranu socialistickému vlastníctvu.

1 KAPLAN, K.: Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968. Praha: ÚSD 1993, s. 43.
2 KAPLAN, K. – PALEČEK, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. 2. vyd. Praha: Barrister & Principál, 2008, s. 196.
3 § 1 zákona č. 86/1950 Zb., trestného zákona; § 1 zákona č. 88/1950 Zb., trestného zákona správneho.

Dôvodová správa k zákonu vychádzala z marxistického poňatia zločinnosti. Podľa tejto tézy predstavuje príčinu zločinu kapitalizmus a buržoázne trestné právo je namierené proti robotníckej triede. So zánikom kapitalizmu dochádza k poklesu zločinnosti, čo je možné demonštrovať na porovnaniach kriminalistických štatistík československých so štatistikami demokratických štátov.[4] Jedným z účelov trestu bolo zneškodnenie nepriateľa pracujúceho ľudu, hoci dôvodová správa vystihuje snahu o delikventovu nápravu. Trestný zákon, ako aj dôvodová správa k zákonu kládli dôraz na požiadavku dôstojného výkonu trestov, čomu však prax nezodpovedala. Zákon rozlišoval hlavné tresty v podobe trestu smrti, trestu odňatia slobody a nápravného opatrenia a tresty vedľajšie v podobe straty štátneho občianstva, straty čestných práv občianskych, vylúčenia z vojska, straty vojenských hodností, prepadnutia majetku, peňažného trestu, zákazu činnosti, vyhostenia, zákazu pobytu, uverejnenia rozsudku a prepadnutia veci.[5] Existencia trestu smrti bola odôvodnená ako nevyhnutný prostriedok v boji proti domácej a zahraničnej reakcii.[6]

Ústrednú úlohu vo veci politických procesov zohrali skutkové podstaty uvedené v hlave I, konkrétne časti pod označením: Trestné činy proti republike. Umiestnenie týchto skutkových podstát do hlavy I. osobitnej časti zodpovedalo dobovému poňatiu závažnosti chránených záujmov, teda ochrana republiky a hospodárskeho zriadenia prevažovala nad ochranou základných hodnôt dotýkajúcich sa ľudského jedinca.[7] Hlava I. členila skutkové podstaty do piatich oddielov - trestné činy proti republike, trestné činy proti bezpečnosti republiky, trestné činy proti obrane vlasti, trestné činy proti ústavným činiteľom a trestné činy obzvlášť ohrozujúce poriadok vo veciach verejných. Trest smrti predstavoval jediný trest pri kvalifikácii skutkovej podstaty vlastizrady, podľa § 78 ods. 3, vojnového záškodníctva podľa § 99 ods. 3, vraždy ústavného činiteľa podľa § 104 a ublíženia na zdraví ústavného činiteľa s následkom smrti podľa § 105, pričom novelizáciou zákona v roku 1956 boli posledné dve skutkové podstaty zrušené a novela určila, že v prípadoch, keď je ako jediný trest uvedený trest smrti, môže byť rovnako uložený trest doživotný. Najvyšší trest mohol byť popri treste doživotnom uložený pri kvalifikácii skutkovej podstaty sabotáže podľa § 84 ods. 3 a podľa § 85 ods. 3, vyzvedačstva podľa § 86 ods. 2, vyzvedačstva proti spojencovi podľa § 87 a vojnovej zrady podľa § 101 ods. 3. Z vyššie uvedeného s ohľadom na ukladanie trestu smrti vidíme, že oproti zákonu č. 231/1948 Zb. došlo k podstatnému rozšíreniu skutkových podstát, za ktoré bolo možné uložiť trest smrti. Zákon upravil a podstatne sprísnil trestný čin sabotáže podľa § 84 a § 85. Dôvodová správa k príčinám sprísnenia trestania tohto deliktu uvádza, že zmeny vrátane možnosti uloženia trestu smrti boli žiaduce vzhľadom na nebezpečné následky príslušného konania pre hospodárske základy ľudovodemokratického zriadenia.[8] Podporne ku skutkovej podstate sabotáže, prípadne iným trestným činom I. hlavy trestného zákona sa používali trestné činy hospodárske

4 Návrh a dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Zb., trestný zákon. Digitálna knihovna PS: Národní shromáždění 1948-1954 – tisky, tisk 472, část 9.
5 § 18 ods. 1 a 2 zákona č. 86/1950 Zb., trestného zákona.
6 Návrh a dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Zb., trestný zákon, Hlava I. Trestné činy proti republike. Digitálna knihovna PS: Národní shromáždění 1948-1954 – tisky, tisk 472, část. 9; § 29 zákona č. 86/1950 Zb.
7 Trestné činy proti životu a zdraviu – Hlava VI.; Trestné činy proti slobode a dôstojnosti človeka - Hlava VII.
8 Návrh a dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Zb., trestný zákon, hlava prvá Trestné činy proti republike. Digitálna knihovna PS: Národní shromáždění 1948-1954 – tisky, tisk 472, část 10.

uvedené v hlave II. Ide najmä o trestné činy proti hospodárskej sústave a trestné činy proti jednotnému hospodárskemu plánu. Podľa dôvodovej správy sa najvážnejšie hospodárske trestné činy mali posudzovať v intenciách hlavy I. s ohľadom na skutočnosť, že hospodárska sústava tvorí časť spoločenského zriadenia. Ako dokladajú údaje o počte rehabilitovaných osôb podľa zákona o súdnej rehabilitácii, v päťdesiatych rokoch dochádzalo k rozsiahlej aplikácii trestného činu ohrozenia jednotného hospodárskeho plánu uvedeného v § 135 a § 136, pričom neskôr bol tento delikt premenovaný tak, že konanie uvedené v § 135 nieslo názov poškodzovanie prevádzky a postupy uvedené v § 136 boli označené ako nesplnenie záväzku.[9] Tento trestný čin bol využívaný proti súkromne hospodáriacim roľníkom, ktorých nesplnenie často nereálnych poľnohospodárskych záväzkov bolo vykladané ako konanie protiprávne. Zákon zaviedol niektoré nové skutkové podstaty: popri nedovolenej držbe zbrane sa stala nedovolenou výroba a držanie vysielacej stanice uvedené v § 122. S ohľadom na zásadu nullum crimen sine lege, na ktorej bol založený aj vtedajší trestný zákon, môže byť ďalší z novo zavedených trestných činov - trestný čin uvedený v § 129 pod hlavičkou nepriateľské správanie proti republike, považovaný za protirečivý, pretože vágne ustanovenie umožnilo označiť takmer každé úplne legálne konanie za konanie nepriateľské ľudovodemokratickému zriadeniu a spoločenskému poriadku. Toto ustanovenie bolo neskoršou novelou v roku 1956 zrušené. Predpis ďalej rozšíril ochranu štátneho tajomstva chráneného už zákonom č. 231/1948 Zb. o ochrane tajomstva hospodárskeho a služobného charakteru a to prostredníctvom trestného činu ohrozenia hospodárskeho a služobného tajomstva uvedeného v § 112 až § 114. Tak ako v prípade zákona č. 231/1948 Zb. predstavovali najviac aplikované skutkové podstaty trestných činov podľa hlavy I. tieto delikty: trestný čin opustenia republiky podľa § 40, trestný čin vlastizrady podľa § 78, trestný čin poburovania proti republike podľa § 81, trestný čin šírenia poplašnej správy podľa § 127 a § 128 a trestný čin sabotáže podľa § 85.[10] Ohľadom činnosti Štátneho súdu môžu ako príklad poslúžiť štatistické údaje z roku 1952, kedy bolo z celkového počtu 3623 obžalovaných, žalovaných 1607 osôb (teda 44,3%) zo spáchania trestného činu vlastizrady a 717 osôb (teda 19,8 %) zo spáchania trestného činu vyzvedačstva.[11] Znenie ustanovení vymedzujúcich skutkové podstaty politických deliktov s určitými obsahovými nuansami a častým sprísnením viac menej zodpovedalo ich zneniu v zákone na ochranu ľudovodemokratickej republiky, z čoho aj naďalej vyplývala problematickosť ich obsahovej nejednoznačnosti a možnosť extenzívneho výkladu. Problematickosť interpretácie určitého konania ako konania spĺňajúceho znaky určitého politického deliktu aj naďalej zvyšovala využívanie nesprávnych notoriet. Typickým príkladom bolo vykladanie emigrácie ako konania vlastizradného, protištátneho. Trestné právo procesné bolo až do prijatia nového trestného poriadku v roku 1950 upravené v dvoch ríšskych trestných poriadkoch z roku 1873 a v dvoch vojenských trestných poriadkoch z roku 1912. Určité zmeny v oblasti trestného práva procesného priniesol už zákon č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva. Trestné konanie prebiehalo pred súdom okresným, ak príslušná vec

9 GEBAUER, F. a kol. Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989. Statistický přehled. Sešity Ústavu pro soudobě dějiny AV ČR. Svazek 12. Praha: Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 1993, s. 157-159.
10 GEBAUER, F. a kol. Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989. Statistický přehled. Sešity Ústavu pro soudobě dějiny AV ČR. Svazek 12. Praha: Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 1993, s. 173.
11 VOREL, J – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. Československá justice v letech 1948-1953. Díl I. Sešity ÚDVK. č. 8. Praha: ÚDVK PČR, 2003, s. 156, s. 161-162.

nepatrila do konania pred Štátnym súdom. Okresný súd rozhodoval v trojčlenných senátoch zložených z jedného sudcu z povolania a dvoch sudcov z ľudu. Ak sa jednalo o čin, za ktorý zákon ukladal trest smrti alebo trest odňatia slobody dlhší ako 10 rokov vo veci rozhodoval senát päťčlenný zložený z dvoch sudcov z povolania a troch sudcov z ľudu.[12] Dôvodová správa hodnotila ako hlavný prínos zákona senátne rozhodovanie s prevažujúcou väčšinou sudcov z ľudu, s čím by sa všeobecne dalo súhlasiť, lenže spôsob výberu a samotná osobnosť jednotlivých sudcov z ľudu záruku na zlepšenie situácie obvinených rozhodne neposkytovali. Zákon ďalej zaviedol namiesto doterajšieho trojinštančného konania dvojinštančné a obmedzil úkony vyšetrujúceho sudcu. Prípravné konanie malo byť uskutočnené iba v prípadoch, kedy za spáchanie trestného činu mohol byť uložený trest smrti, trest odňatia slobody presahujúci päť rokov a v konaní proti neprítomnému.[13] K úplnému odstráneniu inštitútu vyšetrujúcich sudcov došlo v rozpore so zákonom na základe inštrukcií vydaných Ministerstvom spravodlivosti už v roku 1949.[14] Súdnictvu bola Ústavou 9. mája zachovaná faktická nezávislosť ako v roku 1920. Mimoriadne ľudové súdy a Národné súdy boli zrušené. Zachované ostalo súdnictvo občianske, administratívne a vojenské. Sústava súdov bola trojstupňová a kopírovala územnosprávne členenie štátu. Súdne konanie bolo zásadne dvojinštančné (namiesto pôvodného trojinštančného). Na výkone súdnictva sa podieľali sudcovia z ľudu vo všetkých inštanciách. Okresné súdy boli základným článkom. Rozhodovali v prvom stupni o všetkých trestných činoch, ak nebola daná právomoc súdu Štátnemu. Krajské súdy boli iba súdmi odvolacími. Svoje sídlo v Prahe mal Najvyšší súd, ktorý rozhodoval v trestných veciach len o sťažnostiach pre porušenie zákona, ktoré boli podávané proti právoplatným rozhodnutiam generálnym prokurátorom. V roku 1948 bol zákonom opäť zriadený Štátny súd, ktorý mal právomoc stíhať trestné činy podľa zákona č. 231/1948 Zb. Ústavný súd nebol zriadený. Sudcovia z povolania boli menovaní natrvalo. Porotné súdy boli zrušené v roku 1949. Účasť laikov pri rozhodovaní súdu bola novinkou, ktorú priniesol trestný poriadok. Paragrafmi 2, 6 a 8 bolo zakotvené rozhodovanie súdov v senátoch. Senáty sa podľa zákona skladali na okresnom súde z jedného sudcu z povolania a dvoch sudcov z ľudu, na krajských súdoch a Najvyššom súde z dvoch sudcov z povolania a troch sudcov z ľudu. Zákon predpisoval rovnosť sudcov pri rozhodovaní. Zákonom č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva začal proces revízie Ústavy 9. mája. Počas ďalších rokov dochádzalo k porušovaniu základného a zásadného princípu na ktorom je v demokratických krajinách postavené súdnictvo - princípu nezávislosti a navyše k nevyhnutným fatálnym manipuláciám. Inštitút sudcov z ľudu bol zakotvený v Ústave 9. mája. Zákonom č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva boli sudcom z ľudu zaručené rovnaké právomoci ako sudcom z povolania. Iba sudcovia z ľudu zaradení na Najvyšší súd museli byť znalí práva (zákon o Štátnom súde č. 232/1948 Zb.) Väčšina sudcov z ľudu absolvovala iba právnickú školu pracujúcich, ktorá im však nemohla zabezpečiť primerané vedomosti. Režim im však prisudzoval dôležitú úlohu. Ich počet veľmi rýchlo v justícii narastal, čo vyvrcholilo začiatkom roku 1950, kedy ich pôsobilo 36 698. Nasledoval Ústavný zákon č. 64/1952 Zb. o súdoch a pro-

12 § 2 zákona č. 319/1948 Zb., o zľudovení súdnictva.
13 § 75 zákona č. 319/1948 Zb., o zľudovení súdnictva
14 VOREL, J – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. Československá justice v letech 1948-1953. Díl I. Sešity ÚDVK. č. 8. Praha: ÚDVK PČR, 2003, s. 319.

kuratúre, ktorý bol sprevádzaný zákonmi č. 65/1952 Zb. a č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. Tieto zákony zriadili prokuratúru podľa sovietskeho vzoru, v ktorej prokurátor vykonáva „všeobecný dozor" a sudcovia sú viazaní právnym poriadkom, (tzn. aj druhotnými právnymi predpismi). Najvyšší súd tu vystupoval ako zastrešujúci orgán všetkého súdnictva. Generálnemu prokurátorovi bolo pridelené právo poradného hlasu na zasadnutiach vlády. Prokuratúra sa stala samostatným centrálnym orgánom a vyčlenila sa tak z právomoci ministra spravodlivosti. Podľa trestného poriadku a v ňom obsiahnutej zásady materiálnej pravdy boli všetky orgány a najmä súdy v rozhodovaní povinné vychádzať z úplne zisteného stavu vecí. Skutočnosť sa však od tejto zásady líšila. Posielanie rezolúcií požadujúcich tresty smrti alebo výnimočné tresty, (teda majúce ovplyvniť súd) boli ukážkou úpadku úcty k zákonu. Základnými zásadami trestného súdnictva boli tieto zásady: zásada verejnosti, ústnosti, priamosti, voľného hodnotenia dôkazov, prezumpcie neviny a práva na obhajobu. Štátny súd bol zrušený po roku 1952. Najvyšší vojenský súd bol zmenený na vojenské kolégium na Najvyššom súde. Sudcovia boli po týchto zmenách volení len na určité obdobie. Ľudové súdy pôsobili ako súdy prvej inštancie v menej závažných trestných veciach, o závažnejších veciach rozhodovali v prvom stupni súdy krajské, ktoré boli tiež súdmi odvolacími pre prípady, kedy v prvom stupni rozhodovali súdy ľudové. Odvolacou inštanciou proti rozhodnutiam krajských súdov a vyšších vojenských súdov, ktoré rozhodovali v prvom stupni bol Najvyšší súd. Predseda Najvyššieho súdu a generálny prokurátor boli oprávnení podať sťažnosti pre porušenie zákona, ktoré následne prejednával Najvyšší súd. Nový trestný zákonník z roku 1950 poznal iba jeden druh deliktu - trestný čin. Tento právny predpis v desiatich hlavách osobitnej časti zakotvoval skutkové podstaty jednotlivých trestných činov. Ich dikcie boli pomerne široké a formulácie voľné.[15] Z členenia osobitnej časti bolo zrejmé, že na prvom mieste boli chránené záujmy spoločnosti, štátu a pracujúceho ľudu. Záujmy jednotlivcov boli až na ďalšom mieste. Súčasťou trestného zákona boli tiež osobitné ustanovenia o trestných činoch vojenských, čím bol zrušený špeciálny vojenský trestný zákonník. Pre trestný kódex bola typická zvýšená ochrana socialistických spoločenských vzťahov. Štátny súd prejednával v rokoch 1948-1952 prípady takmer 27 000 osôb obvinených pre protištátnu trestnú činnosť. Pomocou trestného konania mali byť trestné činy náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona potrestaní. Napomáhať k dosiahnutiu tohto cieľa bolo trestným poriadkom stanovené ako právo a povinnosť každého občana. Konanie malo podľa zákona (trestný poriadok) prebiehať rýchlo, bez zbytočných formalít a malo byť prehľadné. Obhajoba v prípravnom konaní neexistovala. Orgány činné v trestnom konaní mali hodnotiť dôkazy podľa vnútorného presvedčenia. Z politických dôvodov bolo v Československu na nepodmienečný trest odňatia slobody v rokoch 1948-1989 odsúdených 205 486 osôb. Trestný zákonník rozlišoval tresty hlavné (trest smrti, odňatia slobody a nápravné opatrenia) a tresty vedľajšie (strata štátneho občianstva, strata čestných práv občianskych, vylúčenie z vojska, strata vojenskej hodnosti, prepadnutie majetku, peňažný trest, zákaz činnosti, vyhostenie, zákaz pobytu, uverejnenie rozsudku a prepadnutie vecí). Vedľajšie tresty bolo možné uložiť len spoločne s trestom hlavným. V zákonníku nájdeme tiež okolnosti poľahčujúce a priťažujúce. Priťažujúcou okolnosťou bolo najmä to, že páchateľ prejavil trest-

15 VLČEK, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 3. vydání. Brno: Masarykova univer., 2006. s. 49

ným činom nepriateľstvo k ľudovo demokratickému poriadku, ohrozil trestným činom politické, vojenské alebo hospodárske záujmy republiky, porušil trestným činom osobitnú povinnosť, najmä povinnosť vyplývajúcu z jeho zodpovedného postavenia, dopustil sa rôznych trestných činov. Zákonník nanovo zaviedol inštitút ochranného opatrenia popri trestoch, ktorého zmyslom bola preventívna ochrana spoločnosti pred trestnými činmi. Ochranné opatrenia (ochranné liečenie, ochranná výchova a zhabanie veci) neboli trestom, ale prostriedkom výchovy a prevencie. Nový trestný zákonník vyhlasoval za účel trestu zneškodnenie nepriateľov pracujúceho ľudu, zabránenie páchateľovi v ďalšom páchaní trestných činov a vychovávanie páchateľa k tomu, aby dodržiaval pravidlá socialistického spolužitia a pôsobil výchovne na ostatných členov spoločnosti. Prelínala sa tu zložka donucovacia so zložkou výchovno-preventívnou. Výkonom trestu podľa zákona nesmela byť porušovaná ľudská dôstojnosť. Tresty v politických procesoch plnili skôr než funkciu výchovnú funkciu likvidačnú. Medzi najčastejšie ukladané tresty pre politických väzňov patrili tresty absolútne (Milada Horáková, Heliodor Píka, Miroslav Sýkora), odňatie slobody na veľmi dlhú neprimeranú dobu (Karel Kutlvašr, Jan Anastáz Opasok), straty vojenských hodností (Heliodor Píka, Karel Janoušek, Jan Syrový) a zhabanie majetku (J. Anastáz Opasok). Trestný zákonník (č. 86/1950 Zb.) vo svojom druhom oddiele obsahoval ustanovenia týkajúce sa výkonu trestu. § 29 upravoval výkon trestu smrti, ktorý sa mal vykonávať obesením, pričom v čase ohrozenia vlasti mohol byť vykonaný zastrelením. Alternatívou bol trest odňatia slobody na doživotie alebo na pätnásť až dvadsaťpäť rokov, ak by bol trest smrti neprimerane prísny vzhľadom na osobu páchateľa alebo poľahčujúce okolnosti. Výkon trestu odňatia slobody sa mal vykonávať v trestných ústavoch, súdnych väzniciach či pracovných útvaroch, s použitím užitočnej práce, ako prostriedku na začlenenie väzňov do radov pracujúcich po prepustení. Začiatkom päťdesiatych rokov došlo k vybudovaniu 422 pracovných táborov a väzníc, v ktorých bolo v apríli 1950 uväznených z politických dôvodov 6 788 osôb, o dva mesiace neskôr to bolo už 11 026 osôb.[16] Na svojich internetových stránkach Ministerstvo vnútra uvádza túto bilanciu komunistického režimu v Československu v rokoch 1948-1989: z politických dôvodov na nepodmienečný trest odňatia slobody bolo odsúdených 205 486 osôb, z politických dôvodov bolo popravených 248 osôb (247 mužov a 1 žena), vo väzenských zariadeniach zomrelo asi 4 500 osôb, pri pokusoch o prekročenie hranice na západ zahynulo najmenej 282 ľudí.[17] Navyše do tábora nútených prác bolo v rokoch 1948-1953 komisiami zaradených 21 440 osôb a v rokoch 1950-1954 prešlo ďalšími technickými prápormi približne 60 000 osôb, čím sa počet perzekuovaných osôb zvyšuje.[18]

POUŽITÁ LITERATÚRA

BEŇA, J.: Vývoj Slovenského právneho poriadku, Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2001, ISBN 978-80-80554-77-4

GEBAUER, F. a kol. Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989. Praha: Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 1993

16 VLČEK, T.: Politické procesy v 50. letech v Československu [citováno 17.2.2008]. Dostupný z: http://www.totalita.cz/proc/proc.php.

17 Ministerstvo vnitra a Policejní prezidium ČR: Prezentace Policie ČR [citováno 17.2.2008]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/policie/udv/popraveni/obeti/index.html.

18 Ministerstvo vnitra a Policejní prezidium ČR: Prezentace Policie ČR [citováno 17.2.2008]. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/policie/udv/popraveni/obeti/index.html.

KAPLAN, K., PALEČEK P: Komunistický režim a politické procesy v Československu Barrister a Principal, 1992, ISBN 978-80-7364-049-1
KAPLAN, K.: Nekrvavá revoluce, Praha. 1993
KUKLÍK J.: Vývoj československého práva 1945-1989, Praha. 2009, Linde, ISBN 978-80-7201-741-6
MOSNÝ, P., HUBENÁK L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku, Košice, Aprilla, 2008, ISBN 978-80-89346-028
POSLUCH M., CIBULKA Ľ.: Štátne právo Slovenskej republiky, Heuréka, 2006. ISBN 80-891122-31-0, s. 154-155, 172
VLČEK, E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006
VOJÁČEK L.-KOLÁRIK J.-GÁBRIŠ T.: Československé právne dejiny (1918-1992), Bratislava, Eurokodex. 2011, ISBN 978-80-89447-42-8, s. 85-86
VOREL, J – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol.: Československá justice v letech 1948-1953. Díl I. Sešity ÚDVK. č. 8. Praha: ÚDVK PČR, 2003

SUMMARY

Contribution to the international scientific conference held at the Faculty of Law of the Paneuropean University on the topic: Concept and character of rights in Czechoslovakia after 1948, focuses on legal-philosophical, criminal and constitutional aspects of the development Czechoslovak legal order after the takeover by the Communist Party of Czechoslovakia. Emphasis is placed on the interpretation of the fundamental sources of law the period under review, in particular the Constitution of 1948, the Law on the protection of the Democratic People's Republic, Criminal Code and Code of Criminal Procedure of 1950. Section is devoted to the political criminal process of the late forties and early fifties years 20 century.

Kontaktné údaje:
Mgr. Peter Marejka
externý doktorand,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
peter.marejka@gmail.com

ELEKTRONICKÁ ZBIERKA ZÁKONOV AKO MODERNÝ ZDROJ PRÁVA

ELECTRONIC LAW DIGEST AS A MODERN SOURCE OF LAW

JUDr. Miloš Matúšek

Kľúčové slová: zbierka zákonov, právny poriadok, dostupnosť práva, elektronizácia verejnej správy

Keywords: Law Digest, Legal Order, Accessibility of Law, Development of E-Government

Jedným z najdôležitejších predpokladov poznania práva a jeho obsahu je autentický, dostupný a zrozumiteľný zdroj práva. Všeobecné záväzné právne predpisy nadobúdajú platnosť vyhlásením v Zbierke zákonov Slovenskej republiky. Ide o jediný oficiálny publikačný nástroj, ktorý sa využíva na promulgáciu právnych predpisov. Uvedená zásada vyplýva priamo z Ústavy Slovenskej republiky, kde podľa čl. 87 ods. 4 „zákon nadobúda platnosť vyhlásením“, pričom „podrobnosti o vyhlasovaní zákonov... ustanoví zákon“. Týmto zákonom, a teda publikačnou normou Slovenskej republiky, je zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Okrem všeobecne záväzných právnych predpisov sa v Zbierke zákonov zároveň uverejňujú aj ďalšie typy právnych predpisov[1]. Za oficiálnu a právne záväznú podobu sa pritom považuje výlučne listinná podoba Zbierky zákonov Slovenskej republiky, ktorej vydávaním je splnomocnené[2] Ministerstvo spravodlivosti SR.

Dňom uverejnenia v Zbierke zákonov Slovenskej republiky vzniká nevyvrátiteľná domnienka, že všetko, čo v nej bolo uverejnené, sa stalo známe každému, koho sa to týka. Je v pritom v záujme štátu, aby bola zabezpečená maximálna dostupnosť jej obsahu všetkým adresátom práva. Občan, podnikateľ alebo akýkoľvek orgán aplikácie práva má v súčasnosti len niekoľko možností, ako pracovať s obsahom oficiálnej a právne záväznej podoby Zbierky zákonov Slovenskej republiky. Buď si za poplatok objedná jej listinnú verziu, alebo využije možnosť nahliadnuť do nej napríklad na obecnom alebo mestskom úrade, keďže obciam je zo zákona distribuovaný každý jej výtlačok bezplatne.

Okrem dostupnosti je problémom aj poznanie „aktuálneho práva“, čo je spôsobené predovšetkým častou novelizáciou právnych predpisov. Vytváranie aktuálnych znení je často mimoriadne zložité, neprehľadné a pre bežných občanov, a často aj pre odbornú verejnosť, takmer neriešiteľným problémom, čo je možné dokumentovať na príklade

1 Pozri § 1 ods. 2 Zákona o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
2 Pozri § 10 Zákona o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch. Na zistenie jeho aktuálnej právnej úpravy zaoberajúcej sa správnymi poplatkami je potrebné zapracovať do pôvodného, t. j. vyhláseného znenia veľké množstvo zmien reprezentovaných viac ako 150 novelami vyhlásenými v Zbierke zákonov Slovenskej republiky medzi rokmi 1995 a 2014.

To je v praxi nerealizovateľné, preto úlohu získať aktuálne znenia právnych noriem riešia adresáti práva prostredníctvom iných nástrojov. V dnešnej dobe sú to predovšetkým elektronické právne informačné systémy, ktoré „úplné znenia zákonov" vytvorené vlastným úsilím ponúkajú formou bezplatného alebo spoplatneného produktu alebo služby.

Všetky právne informačné systémy, od systému JASPI prevádzkovaného Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, cez bezplatné internetové zdroje, až po komerčné systémy, majú zásadný problém. Obsah ich informácií nie je autorizovaný štátom, takže de facto nie je pre adresáta práva možné sa naň odvolávať pri svojom konaní.

Do úvahy je potrebné vziať tiež skutočnosť, že objem platného práva kontinuálne rastie. Od roku 1990 do roku 2010 ide o viac ako 5 % nárast ročne, t. j. za toto obdobie vzrástol objem platného práva viac než trojnásobne.

Z toho evidentne vyplýva, že orientácia v právnom poriadku a nadväzujúca aplikácia platného práva je pre jeho adresátov čoraz zložitejšia. A tento stav bude aj naďalej zrejme lineárne eskalovať.

Zároveň, adresátmi práva sú nielen občania a orgány verejnej moci aplikujúce právo, ale aj tvorcovia právnych noriem vo všetkých fázach legislatívneho procesu od prípravnej fázy až po fázu vyhlasovaciu. Tí by okrem garantovaného obsahu právnych noriem mali mať k dispozícii aj adekvátne nástroje pre efektívnu tvorbu práva a riadenie spolupráce pri jeho tvorbe.

Žijeme v dobe moderných informačno-komunikačných technológií, ktoré chtiac nechtiac zasahujú do života celej spoločnosti. Platí to samozrejme aj pre oblasť práva. Nejde pritom o nič nezvyčajné, alebo škodlivé. Naopak, výpočtová technika a moderné technológie ponúkajú možnosti a riešenia, ktoré výrazným spôsobom posúvajú dostupnosť práva na inú vyššiu úroveň. Rovnako to platí aj pre oblasť tvorby práva.

Riešením v tomto prípade je zavedenie elektronizácie procesov tvorby práva a s tým súvisiace vytvorenie a sprístupnenie autorizovanej elektronickej Zbierky zákonov, ktorá bude všetkým adresátom práva k dispozícii na internete. Projekt Elektronickej Zbierky zákonov sa už v súčasnosti realizuje na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky pod názvom slov-Lex.

Ak porovnáme našu situáciu so zahraničím, zistíme, že podobné problémy, s ktorými sa stretáva Slovenská republika, riešili alebo v súčasnosti riešia aj ostatné členské štáty Európskej únie. V týchto štátoch úplne jednoznačne prevláda presvedčenie o prospešnosti prijatia elektronickej formy záväzného vyhlasovania zákonov.

V súčasnej chvíli už viac ako polovica členských štátov Európskej únie zaviedla do svojich národných právnych poriadkov záväzné elektronické vyhlasovanie právnych predpisov, pričom v ďalších, vrátane samotných orgánov Európskej únie, sa jeho zavedenie pripravuje. Niektoré štáty ako Veľká Británia, Dánsko, Rakúsko, Estónsko či Maďarsko dokonca úplne opustili vydávanie záväznej listinnej verzie a listinnú verziu vydávajú len ako informatívnu alebo ju nevydávajú vôbec.

Novší trend v legislatívnej úprave elektronického vyhlasovania právnych predpisov je právne záväzné vyhlasovanie doposiaľ len informačne poskytovaných úplných znení právnych predpisov. Vychádza z jednoznačných používateľských preferencií úplných znení právnych predpisov, ktoré svojou podobou oveľa lepšie zodpovedajú potrebám právnej praxe ako právne záväzná podoba základných predpisov a ich noviel.

Zavádzanie záväznosti elektronického znenia právnych predpisov je v európskych krajinách spojené s celým radom ďalších opatrení, ktoré jednak majú uľahčiť občanom zoznamovanie sa s ich právami a povinnosťami, jednak uľahčiť a zefektívniť tvorbu práva. Vedľa základného sprístupnenia záväzných elektronických znení poskytujú prostredníctvom oficiálnych právnych databáz možnosť vyhľadávania v texte právnych predpisov, minulých aj súčasných úplných znení, metodické dokumenty a laicky zrozumiteľný základný popis obsahu právneho predpisu. Štandardom tvorby práva sa rýchlo stáva tvorba prostredníctvom špecializovaných nástrojov pokrývajúcich celý legislatívny proces prebiehajúci v elektronickej podobe a za čo najširšieho využitia úplných znení právnych predpisov.

Zavádzanie elektronického vyhlasovania právnych predpisov a moderných právnych informačných systémov členskými štátmi Európskej únie aj orgánmi Európskej únie samotnej vytvára tiež úplne nové príležitosti pri zoznamovaní sa s právnym poriadkom Európskej únie a s právnymi poriadkami jednotlivých členských krajín. Táto príležitosť, pre slovenských občanov zatiaľ len obmedzene prístupná, je ďalším argumentom pre zavedenie moderných nástrojov prístupu k zdroju práva a iným zdrojom právnych informácií v Slovenskej republike.

Predpokladom využiteľnosti a efektívnosti zavedenia elektronickej Zbierky zákonov v aplikačnej praxi je autorizácia textov právnych predpisov v ich elektronickej podobe od roku 1945 až po súčasnosť a zároveň prístup ku konsolidovaným zneniam právnych predpisov v časových rezoch podľa jednotlivých novelizácii.

Obsah elektronickej Zbierky zákonov by mal byť verifikovaný príslušnou autoritou verejnej moci, čo by umožnilo z právneho hľadiska zrovnoprávnenie tradičnej a súčasne jedinej právne záväznej listinnej podoby Zbierky zákonov Slovenskej republiky s jej elektronickou podobou. Takéto riešenie má jednoznačné prínosy. Predovšetkým by malo tvorcom práva a orgánom aplikujúcim právo (súdom, subjektom verejnej správy) poskytnúť nástroje, ktoré významným spôsobom sprehľadnia doposiaľ zložité a neprehľadné súčasti ich činností a umožnia poskytnúť výsledky ich práce adresátom práva rýchlejšie a vo významne komfortnejšej podobe a zároveň by adresátom práva (občanom, podnikateľom, úradníkom, študentom, neziskovým organizáciám atď.) malo priniesť právne informácie v jasnej, uchopiteľnej forme, ktorá bez zbytočných administratívnych záťaží umožní zistiť, čo je spravodlivosť, a pomôže nájsť cestu k nej v súlade s právnym poriadkom.

Elektronická Zbierka zákonov neposkytuje len možnosť na zobrazenie autorizovaných elektronických verzií právnych predpisov, ale je základným predpokladom pre komplexnú elektronizáciu procesov tvorby legislatívy a elektronizáciu publikovania právnych informácií, kvalitatívne vylepšujúc ich prezentáciu a zvyšujúc úroveň ich sofistikovanosti.

Zavedenie systému elektronickej Zbierky zákonov umožní prístup k vyhláseným právnym predpisom, ktorý poskytne adresátom práva prostredníctvom webových služieb a internetového portálu, čo umožní používateľom napríklad zobraziť obsah práv-

neho predpisu vyhláseného v Zbierke zákonov Slovenskej republiky vo verzii ku ktorémukoľvek časovému okamihu, asistované hľadanie v plných textoch s filtráciou podľa metadát a tezauru slovenského práva a európskeho tezauru EuroVoc, pričom štandardom sa pri takýchto riešeniach stáva zobrazenie zoznamu výsledkov s možnosťami ich triedenia a zoskupovania podľa vybraných metadát, ako aj zobrazenie dokumentu vrátane obsahu so všetkými súvislosťami. Jasne rozlíšiteľné v takýchto prípadoch musí byť či sa v danom prípade jedná o právne záväzné alebo informatívne znenie právneho predpisu.

Ďalšou nezanedbateľnou výhodou riešenie elektronickej Zbierky zákonov je aj prepojenie obsahu a vytvorenie s tým súvisiacich vzájomných väzieb na jednotlivé časti v rámci jedného právneho predpisu. Teda jednoduchým „prekliknutím" si môže používateľ zobraziť obsah ktoréhokoľvek paragrafu alebo jeho časti citovanej v inom ustanovení právneho predpisu. Podobné prepojenia je možné vytvoriť aj navzájom medzi rôznymi právnymi predpismi alebo ich časťami, prípadne na súdne rozhodnutia alebo akékoľvek iné externé odkazy.

Zavedenie spomenutých riešení do praxe si okrem iného bude vyžadovať aj niekoľko legislatívnych zmien. Riešením je napríklad príprava a prijatie jedného zákona, ktorý by stanovil jednotné princípy tvorby práva, vrátane techník a spôsobu jeho vyhlasovania (napr. zjednotenie pravidiel tvorby právnych predpisov reprezentovaných predpismi ako Legislatívne pravidlá vlády a Legislatívne pravidlá tvorby zákonov) a zároveň by v potrebnom rozsahu novelizoval existujúce právne predpisy, napr. zákon č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov v znení neskorších predpisov, zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky alebo napríklad zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. v znení neskorších predpisov o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov.

Elektronizácia procesov spojených s tvorbou, vyhlasovaním a distribúciou práva vo vzťahu k adresátom práva je dnes už nezvratnou realitou. Hoci je právnické prostredie v mnohých ohľadoch pomerne konzervatívne, v tomto smere dnes už málokto pochybuje o nevyhnutnosti využitia sofistikovaných technologických a informatických možností, ktoré sú využiteľné v najrozličnejšom súbore životných situácií, a to nielen v prípade odbornej verejnosti ale aj v prípade bežného občana, čo je významný prínos pre zvýšenie jeho právneho vedomia a orientácie v práve.

SUMMARY

Electronic Law Digest should serve as a modern source of law for citizens, businesses, professional public, state government and self-government, to ensure simple access to the law and additional information on law and thereby, *inter alia* significantly contribute to increasing the legal awareness of citizens.

Kontaktné údaje:
JUDr. Miloš Matúšek

DISHARMÓNIA (A HARMÓNIA) ZÁKLADNÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH POVINNOSTÍ

DISHARMONY (AND HARMONY) OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FUNDAMENTAL DUTIES

Mgr. Lajos Mészáros

Kľúčové slová: základné povinnosti, základné práva, povinnosti, oprávnenia, verejné subjektívne práva, asymetria práv, symetria práv

Key words: fundamental duties, fundamental rights, duties, entitlements, public entitlements, asymmetry of rights, symmetry of rights

"Bez práce nebudú koláče", týmto príslovím predstavoval na jeseň minulého roka nový návrh zákona o pomoci v hmotnej núdzi splnomocnenec pre rómske komunity. Hovoril o tom, že bez (verejnoprospešnej) práce nebudú priznané dávky v hmotnej núdzi, ktoré garantuje ústava v čl. 39 ods. 2 ako základné sociálne právo. Inak povedané, niektoré základné sociálne práva budú od nadobudnutia účinnosti tohto zákona (od 1. januára 2014) viazané na plnenie povinností. Teda základné práva, tieto zvláštne druhy verejných subjektívnych práv nám štát nezaručuje len preto, že sme ľudia odkázaní na pomoc v hmotnej núdzi, ale tieto nám garantuje s podmienkou, a to iba v tom prípade, ak si plníme ustanovené povinnosti.

Tento príspevok nebude kritikou prípadného nesúladu uvedeného zákona s ústavou. Cieľom tejto práce je predovšetkým upriamiť pozornosť na to, že oproti tej stereotypii, ktorá spočíva v ponímaní práva a povinnosti vždy ako symetrickom recipročnom vzťahu, základné ľudské práva a slobody sú charakteristické v zásade tým, že tieto sú takmer celkom odtrhnuté od plnenia „základných" povinností, teda účelom tejto práce je analýza *charakteru* základných práv a slobôd, najmä základných práv a možno disharmonicky ustanovených recipročných základných *povinností*. Základná otázka, na ktorú budeme hľadať odpoveď je, či možno uvažovať v prípade základných práv a slobôd v kategórii "niečo za niečo". A aby to bolo hneď na začiatku jasné a plastické, že akým smerom by mal mieriť predmet nášho záujmu, na dokreslenie našej témy si položme hneď na úvod otázku: môže štát napr. garantovanie práva ľudí na život podmieniť ich povinnosťou nevziať si život, alebo môže štát zaručiť právo občana na život iba v prípade, ak občan bude riadne a včas odvádzať dane?

Podľa renomovaného teoretika a právneho filozofa Ronalda Dworkina, podstata práva spočíva najmä v oprávneniach a povinnostiach a v ich vzájomnom vzťahu. Dworkin však zďaleka nezostáva osamotený v tom, že práva (oprávnenia) a povinnosti (záväzky) vrátane vzájomného vzťahu týchto kategórií, považuje za fundamentálne otázky právnej

vedy. Naopak v posledných dvoch storočiach k tejto otázke zaujal stanovisko takmer každý významný právny filozof. Iná otázka je, že či v rámci práva sa má preferovať primát právnych povinností, či subjektívnych oprávnení. Napr. stanovisko Ronalda Dworkina (rovnako ako aj Jürgena Habermasa) sa prikláňa k prednosti subjektívnych oprávnení, oproti Herbertovi Hartovi, ktorý v daných súvislostiach preferuje primát právnych povinností. Podľa Pavla Holländera zmyslom a významom základných povinností je vyjadriť v normatívnej podobe konštitutívne hodnoty, ktoré tvoria základ pre určité ľudské spoločenstvo (lojalitu, solidaritu, participáciu). Povinnosti, a to hlavne v ústavnom systéme slobody a demokracie, však nemôžu byť primárne založené na sankciách. Naopak, musia byť primárne založené na stotožnení sa s hodnotovými východiskami odôvodňujúcimi príslušnosť jednotlivca k spoločenstvu.

Práva a povinnosti sa v práve najčastejšie neocitávajú izolovane od seba, ale nachádzajú sa vo vzájomnom reflektujúcom sa vzťahu. Práva a povinnosti tvoria také protipóly, ktoré podľa verejnej mienky, v moderných dobách sú navzájom v komplementárnom vzťahu. Veľmi zjednodušene to znamená, že práva prislúchajú za plnenie povinností a naopak, užívanie práv má nevyhnutne za následok prevzatie záväzkov na plnenie povinností. Za takéhoto uvažovania, pokiaľ práva považujeme za isté privilégiá, a povinnosti za určité bremená, tieto dve kategórie sa zdanlivo vyrovnávajú. Vzťahy práv a povinností sú však zložitejšie. Už aj preto, lebo práva a povinnosti nie sú unifikovateľné, objavujú sa v rôznych sférach a v rôznych formách, a práve od toho závisí ich vzájomný vzťah. Okrem toho subjektívne oprávnenia môžu byť vynútiteľné aj bez povinností, pokiaľ sú legitímne. Najčastejšia forma legitimácie práva sa pritom uskutočňuje legitimáciou na morálnych základoch, na základe morálnych povinností a práv, ale aj na báze tzv. prirodzených práv.

Typicky občianske právo je tou sférou práva, v ktorej hrá významnú rolu vzťah *ius-obligatio*, teda taký vzťah medzi právami a povinnosťami, ktorý sa v podstate zhoduje s verejnou mienkou, podľa ktorej sa tieto kategórie podmieňujú, teda platí "niečo za niečo". Zaujímavé je pritom, že verejnosť tak nevníma tzv. morálne práva, ktoré obsahujú takmer výlučne iba príkazy-povinnosti (napr. Dekalog, teda desatoro - nezabiješ, nezosmilníš, nepokradneš atď.).

Pre základné práva a slobody je charakteristické, že sa zásadne neviažu na plnenie povinností, pretože ľuďom neprislúchajú ani pre zásluhy, ani pre akékoľvek výkony a plnenia, ale v princípe iba preto, že sme ľudia, ľudské bytosti.

Ústava Slovenskej republiky garantuje základné práva a slobody v druhej hlave, kde okrem všeobecných a spoločných ustanovení v článkoch 14 až 50 zakotvuje základné práva a slobody, pričom základné povinnosti explicitne ustanovuje iba v čl. 25, vety prvej, podľa ktorej *"Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov"* a v čl. 42 ods. 1, vo vete druhej, podľa ktorej *"Školská dochádzka je povinná"*. Naša ústava ustanovuje tiež povinnosť ohľadne základného práva vlastniť majetok v čl. 20 ods. 3 vety prvej, podľa ktorej "Vlastníctvo zaväzuje". Kategória povinností je v ústave implicitne obsiahnutá aj vo všeobecných ustanoveniach k druhej hlave o základných právach a slobodách, v pojme "medze" základných práv a slobôd (čl. 13 ods. 2 ústavy). Základné povinnosti môžu tiež obsahovať aj ústavné princípy (napr. princíp právneho štátu).

V ústavách prijímaných po druhej svetovej vojne možno konštatovať ústup od explicitnej úpravy základných povinností. Určitou výnimkou je Ústava Talianskej republiky zo dňa 22. decembra 1947, ktorá v čl. 2 "vyžaduje plnenie nepopierateľných po-

vinností politickej, hospodárskej a sociálnej solidarity", v čl. 53 zakotvuje daňovú povinnosť, v čl. 54 povinnosť občanov "byť verný republike a zachovávať jej ústavu a zákony". Z ústav, ktoré boli prijímané v ďalšom historickom období, možno v tejto súvislosti zmieniť Ústavu Gréckej republiky zo dňa 9. júla 1976, ktorá v čl. 4 upravuje daňovú a brannú povinnosť, v čl. 51. ods. 5 potom i povinnosť voliť. Základné povinnosti možno v ústavných systémoch slobody a demokracie koncipovať aj nepriamo, a to prostredníctvom horizontálneho pôsobenia základných práv, v ktorého prípade "adresátom základných práv (slobôd) nie je verejná moc, ale subjekty súkromného práva".

Už aj na základe uvedenej stručnej analýzy našej ústavy a z krátkeho pohľadu na ústavy vzniknuté po druhej svetovej vojne možno konštatovať, že jednou výraznou charakteristickou črtou základných práv je práve to, že sú takmer nezávislé od základných povinností. Samozrejme nemôžu byť celkom nezávislé od základných povinností, najmä preto, lebo na každého človeka pripadá minimálne jedna základná povinnosť, a to povinnosť vzájomného rešpektovania ľudských práv, totiž v záujme toho, aby moje ľudské práva boli rešpektované aj ja musím rešpektovať ľudské práva iných. Napriek tomu však v prípade základných práv a slobôd ani spravodlivú nerovnosť zakladajúce výkony, zásluhy alebo aj núdza, nehrajú žiadnu rolu vo vzťahu právo-povinnosť. Legitimáciou ľudských práv je totiž predovšetkým to, že prináležia svojim nositeľom vďaka svojej ľudskej existencii, ktorá musí byť vždy a všade chápaná ako dôstojná, čo je požiadavka plynúca z ľudstva samého. Zmyslom ľudských práv už od ich vzniku bolo, aby ochránili ľudí voči moci štátu. Legitimita ľudských práv vyplýva aj z toho, že sa vyvýja ako prirodzené právo, pričom prirodzenoprávna legitimácia ľudských práv už sama osebe predpokladá to, že tieto práva nemožno, alebo netreba na takom základe legitimovať, že tieto môžu patriť ľuďom za plnenie povinností.

Na disharmóniu základných práv a povinností konštitucionalistika - ako to uvádza professor Holländer - používa v porovnávacích analýzach pojem asymetria základných práv a slobôd a základných povinností späté s prednosťou základných práv, pričom ju považuje za "podstatný znak demokratického ústavného štátu". Táto asymetria je pritom založená na nasledujúcich argumentačných tézach: za prvé na autonómnej, predštátnej, prirodzenoprávnej povahe ľudskej slobody, pričom na jeho dosiahnutie slúžia primárne základné práva a až potom sekundárne základné povinnosti, za druhé základné práva predstavujú dobrá zásadne pre svojho nositeľa, základné povinnosti predovšetkým pre štát a obmedzene pre spoluobčanov, a konečne okruh slobôd je stanovený širšie, povinnosti reštriktívne.

Vo vzťahu k základným právam a slobodám prvej generácie zvýraznene platí, že ľudské práva sú nezávislé od základných povinností, preto by štát nemal garantovanie práva ľudí na život podmieniť ich povinnosťou nevziať si život. Pokiaľ ide o zaručenie práva občana na život štátom iba v prípade, ak občan bude riadne a včas odvádzať dane, k tejto ilustratívnej otázke právny filozof Niklas Luhman zdôraznil, že "ak niekto neplatí dane, tým ešte nestráca svoje ľudské práva". Podľa ďalšieho filozofa a právneho teoretika Joela Feinberga "stabilita ľudských práv je nezávislý na tom, že kto ako plní svoje povinnosti". Týmito autoritami sme sa pokúsili odpovedať na rečnícku otázku položenú v úvode tejto práce.

Na rozdiel od základného práva na život (čl. 15 ods. 1, veta prvá ústavy), právo na dávky v hmotnej núdzi, ako sociálne právo, sa považuje za základné právo druhej generácie. V zmysle právnej náuky kým v prípade základných práv prvej generácie prevažuje povinnosť štátu zdržať sa istého konania (negatívna, omisívna povinnosť), typicky zásahu do individuálnej sféry chránenej základným právom, u sociálnych práv je výrazne v popredí povinnosť štátu konať (pozitívna, komisívna povinnosť), predovšetkým zaistiť v prípade potreby nositeľom základných práv určité plnenie, či služby. Miera takéhoto zaistenia (rozsahu "hmotného zabezpečenia", posúdenia "základných životných podmienok") zostáva široko otvorená diskrécii zákonodarcu, nakoľko závisí predovšetkým od ekonomických možností štátu. Prvá generácia základných práv však zostane často iba formálna, ak sa nevytvoria pre ľudí tie najzákladnejšie sociálne, hospodárske a kultúrne podmienky, v dôsledku ktorých môžu realizovať svoje prvogeneračné slobody.

Z pohľadu nášho skúmania, teda skúmania vzťahu základných práv a základných povinností je významné, že domáhať sa sociálnych práv je podľa čl. 51 ústavy možné len v medziach zákonov. Toto ustanovenie dáva právomoc zákonodarcovi stanoviť konkrétne podmienky realizácie sociálnych práv. Zákonná realizácia však nesmie byť v rozpore s ústavnými princípmi, inými slovami, príslušné zákony nesmú ústavne zaručené sociálne práva poprieť či dokonca anulovať.

Podľa čl. 39 ods. 2 ústavy každý, kto je v hmotnej núdzi, má právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.

Podľa nového zákona o pomoci v hmotnej núdzi, pomocou v hmotnej núdzi je aj dávka v hmotnej núdzi (§ 9 ods. 3 písm. a), ktorej základná výška je 61,60 €, ak ide o jednotlivca (§ 10 ods. 2 písm. a). Dávka je určená na zabezpečenie základných životných podmienok (§ 10 ods. 1). Základné životné podmienky na účely tohto zákona sú jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie (§ 2 ods. 2). Okrem uvedeného predmetný zákon o pomoci v hmotnej núdzi novelou ďalších zákonov umožňuje exekúciu niektorých rozhodnutí ktoré boli uložené za priestupok, aj dávky v hmotnej núdzi (Čl. II, § 88aa).

Nový zákon o pomoci v hmotnej núdzi ustanovuje aj *povinnosti* žiadateľa o pomoc v hmotnej núdzi a povinnosti príjemcu (§ 28). Žiadateľ o pomoc v hmotnej núdzi musí preukázať všetky skutočnosti rozhodujúce na vznik nároku na pomoc v hmotnej núdzi (§ 28 ods. 1), pričom takou skutočnosťou je najmä to, že okrem stanovených výnimiek sa mesačne v rozsahu minimálne 32 hodín musí, teda *je povinný* zúčastniť sa výkonu menších obecných služieb, dobrovoľníckej činnosti, alebo prác súvisiacich s mimoriadnou situáciou, inak sa dávka znižuje o sumu 61,60 eura za každého plnoletého člena domácnosti (§ 10 ods. 3), tzn. že takáto dávka sa prakticky aj anuluje.

Predmetným zákonom o pomoci v hmotnej núdzi ustanovením povinností, zdá sa, že materiálne došlo k popretiu ochrany, ktorú zaručuje ústava v čl. 39 ods. 2 bez ustanovenia akýchkoľvek základných povinností. K legitimácii základných ľudských práv pritom nepatrí iba to, že každému človeku prináležia a štát tieto základné práva a slobody musí garantovať, ale aj to, že základné práva majú v právnom poriadku fundamentálny význam, preto k ich obmedzeniu môže dôjsť iba celkom výnimočne, pričom tou sférou právneho poriadku, ktorá ustanovuje povinnosti a príkazy, teda s tzv. objektívnym právom by sa nemali dostať do podriadenej pozície.

Na základe predmetnej zákonnej úpravy ľudia pri nízkom príjme, alebo žiadnom príjme môžu byť vylúčený zo systému pomoci v hmotnej núdzi ak nesplnia svoju povinnosť a odmietnu ponúknutú prácu. Dochádza k tomu pritom jednoduchým zákonom, ktorého podstata spočíva v rímskoprávnej konštrukcii práva a povinnosti, ktorá je charakteristická symetriou. Oproti tomu (proti klasickému "jus") špecifickým asymetrickým ustanovením ústavy, ktorú nemožno meniť na základe toho či došlo k splneniu povinností, sa garantuje právo na pomoc v hmotnej núdzi. Možno sa pritom domnievať, že pri ukladaní povinností predmetným zákonom nejde o nepriame koncipovanie povinností prostredníctvom horizontálneho pôsobenia základných práv. Ústavné právo na pomoc v hmotnej núdzi zrejme nemôže byť relativizované tým, že ľudia porušujú svoje povinnosti, ale takáto relativizácia by mohla byť opodstatnená iba za okolností, kedy štát môže obmedziť základné práva takpovediac jednostranne, napr. pri ohrozovaní verejného zdravia, bezpečnosti atď., teda v prípadoch, kedy by ani nemuselo dôjsť k porušovaniu povinností subjektami základných práv. Dôvodová správa k účelu nového zákona o pomoci v hmotnej núdzi kladie dôraz na to, „aby bola v rámci systému poskytovania pomoci v hmotnej núdzi zabezpečená adresnosť, zásluhovosť ako aj ochrana tých, ktorí si vlastným pričinením nemôžu alebo nevedia zabezpečiť, alebo zvýšiť príjem vlastnou prácou". Pri takto deklarovanom účele tohto zákona je diskutabilné hovoriť o opodstatnenosti ukladania povinností zákonom, najmä pokiaľ recipročné základné právo je zaručené ústavou.

Symetriu práv a povinností a ich reciprocitu a harmóniu, podľa konklúzie učinených na základe všetkých predošlých úvah, možno považovať za hodnotu (hodnotu rovnosti) najmä v prípadoch, kde tieto vzťahy vznikajú medzi rovnými subjektmi a to je predovšetkým sféra občianskeho práva., v tom prípade však, ak sa adresáti práv a povinností nenachádzajú v rovnakej pozícii, tak ako tomu je aj v prípade ľudských práv (štát - ľudia), v takom prípade asi logika vecí diktuje, že sa vyžaduje disharmónia základných práv a základných povinností, teda iná, špecifická asymetria.

Nad rámec uvedeného možno poznamenať, že exekúciou dávok sociálnej pomoci, je minimálne otázne, či zákonodarca dbal na podstatu a zmysel (čl. 13 ods. 4 ústavy) tohto sociálneho práva. Aspektmi ústavnosti nového zákona o pomoci v hmotnej núdzi, aj keď sa mohli prelínať s predmetom nášho skúmania, sme sa však nezaoberali. Našou snahou bolo iba pouvažovať o vzťahu základných práv a základných povinností, podnietiť o týchto esenciálnych vzťahoch ľudských práv diskurs, a podnietiť kolegov o dotvorenie týchto úvah a pokúsiť sa zmapovať relevantné miesto základných povinností v systéme ľudských práv.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BOGUSZAK J., ČAPEK J., GERLOCH A.: Teórie práva, ASPI Publishing, Praha, 2004
BRÖSTL, A.: Frontisterion, Kalligram, spol. s r.o., Bratislava, 2009
FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Masarykova univerzita v Brně, Brno, 2004
FÖLDESI, T.: VALAMIT VALAMIÉRT ?, Korona kiadó, Budapest, 1997
HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné státovědy, Aleš Čeněk, Plzeň, 2009
KLÍMA, K.: Teorie veřejné moci (vládnutí), Nakladatelství ASPI, Praha, 2006
KLOKOČKA, V. - Wagnerová, E.: Ústavy států Evropské unie, Linde Praha a. s., Praha, 1997

KRÁĽ, J. a kolektív: Legislatíva - Teória a prax, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006
KRESÁK, P. a kolektív: Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993 - 1997, Kallligram, Bratislava, 1999
REED, CH.P.: Consitutional Law (101 Questions & Answers Series), Old Bailey Press, London, 1998
SZABÓ, M.: Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből, Prudentia iuris, Miskolc, 2004
WAGNEROVÁ, E., Šimíček V., Langášek, T., Pospíšil, I a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Wolters Kluwer, Praha, 2012

SUMMARY

The paper analyzes the character and the relation of fundamental rights and fundamental duties. It seeks answers on the reasons of asymmetry between these two basic components of law in the field of human rights, primarily with an analysis and comparison of classical Ius Romanum and fundamental rights. The essential question of the paper is whether it is legitimate to speculate about fundamental rights and duties in the category *"quid pro quo"* (i.e. "something for something"). As an illustrative example the paper cites the Act on Assistance in Material Need.

Kontaktné údaje:
Mgr. Lajos Mészáros
Sládkovičova 24/1,
929 01 Dunajská Streda
meszlajos1@gmail.com

PRINCÍP VŠEOBECNOSTI VOLEBNÉHO PRÁVA

UNIVERSALITY OF SUFFRAGE

Mgr. Simona Ondečková

Kľúčové slová: princíp suverenity ľudu, volebné právo, voľby, princíp všeobecnosti volebného práva, Ústavný súd Slovenskej republiky

Key words: principle of popular sovereignty, a right to vote, elections, universality of suffrage, the Constitutional Court in Slovak republic

ÚVODNÉ POZNÁMKY O DEMOKRACII

Už od začiatku 20. storočia sa prejavuje všeobecne uznávaný názor, ktorý našiel svoje vyjadrenie už v prvých moderných ústavách, že vládnuť by mal **ľud** v zmysle **princípu suverenity ľudu.** Tento základný princíp je základom budovania Slovenskej republiky.[1]

To, že **princíp suverenity ľudu** má v ústavnom systéme Slovenskej republiky svoje kľúčové postavenie, vyjadruje aj názor Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len Ústavný súd SR): *„legitimita moci v demokratickom ústavnom systéme je založená na slobodnom rozhodovaní voličov v riadnej (zákonnej) volebnej procedúre, prostredníctvom ktorej nadobúdajú volené orgány verejnej moci (volené ústavné orgány, ako aj volené orgány územnej samosprávy) priamy mandát a ďalšie, nimi kreované orgány verejnej moci, nepriamy mandát na jej výkon od jej pôvodného nositeľa - občana (čl. 2 ods. 1 ústavy).*“[2]

Z uvedeného vyplýva, že v každej zastupiteľskej demokracii je pre fungovanie princípu suverenity ľudu nevyhnutné vytvoriť právny systém, ktorý je v súlade so všeobecnými demokratickými zásadami a navyše zaručuje funkčnosť spoločnosti.[3]

Ústavný súd SR ďalej rozvíja princíp suverenity ľudu: *„plné a dôsledné uplatnenie uvedeného ústavného princípu v praxi vyžaduje, aby bol výkon základného práva občanov zúčastňovať sa na správe verejných vecí slobodnou voľbou svojich zástupcov (čl. 30 ods. 1 ústavy) umožnený v kvalite, ktorej ústavný rámec je daný v jednotlivých ustanoveniach čl. 30 ústavy.* ***Volebné právo*** *je všeobecné, rovné a priame. Vykonáva sa tajným hlasovaním. Podmienky jeho výkonu ustanovuje zákon.*“[4]

Volebné právo garantuje jednotlivcovi účasť na politickom a verejnom živote, inými slovami mu umožňuje aktívnu participáciu na utváraní a existencii verejnej moci. Na to,

1 CIBULKA, Ľ.: Princíp proporcionality vo volebnom systéme Slovenskej republiky. In Zmiana ordynacji wyborczej a zmiana konstytucji. Miedzynarodowa Konferencja Naukowa. Rzeszów, 3-4 marca 2008 r. 170 s.
2 sp. zn. PL. ÚS 32/07
3 FRIDRICH, B.: Obmedzenie volebného práva a prekážky jeho realizácie. In: Zmiana ordynacji wyborczej a zmiana konstytucji. Miedzynarodowa Konferencja Naukowa. Rzeszów, 3-4 marca 2008 r. 191 s.
4 sp. zn. PL. ÚS 32/07

aby mohlo volebné právo plniť uvedenú funkciu, musí byť vybavené všeobecne uznávanými vlastnosťami, ktoré mu udávajú demokratický charakter. Obsah volebného práva je založený na princípoch všeobecnosti, rovnosti, priamosti a tajného hlasovania. Katalóg princípov volebného práva je spravidla upravený v ústave, garantujúc tým nutnú demokratičnosť systému, na základe ktorého sa utvárajú reprezentatívne orgány.[5]

VŠEOBECNOSŤ VOLEBNÉHO PRÁVA

Základný charakter princípu

*„**Všeobecné volebné právo**, ktoré je v čl. 30 zaručené, znamená právo všetkých občanov, resp. obyvateľov obcí v danom štáte, ktorí dosiahli istú vekovú hranicu, jednak svojím hlasom spolurozhodovať pri tvorbe orgánov samosprávy **(aktívne volebné právo)** a jednak uchádzať sa o zvolenie do orgánov samosprávy (pasívne volebné právo).*“[6] Všeobecnosť teda určuje okruh osôb, ktoré na základe právnej legitimácie nadobúdajú aktívne resp. pasívne volebné právo.

Obsah tohto princípu sa chápe ako zákaz bezdôvodného vylúčenia jednotlivcov alebo skupín občanov z účasti na voľbách. Toto chápanie je reakciou na v minulosti známe obmedzenia prístupu k volebnému právu vyjadrené rozličnými cenzami (napr. cenzus pohlavia, majetku, vzdelania, náboženstva atd.).[7] V súčasnom chápaní demokratického a právneho štátu sú prípustné cenzy štátneho občianstva (prípadne aj trvalého pobytu v prípade komunálnych volieb) a veku. Takého podmienky prístupu k volebnému právu nenarúšajú všeobecnosť volebného práva.

S princípom všeobecnosti volebného práva súvisia prekážky volebného práva, osobitne otázka ich rozsahu a opodstatnenosti. Možno konštatovať, že právna úprava prekážok volebného práva sa vo volebnom zákonodarstve vyvíja, pričom badať zreteľne tendencie k ich zmierňovaniu resp. úplnému vypusteniu.[8]

Prejavy princípu všeobecnosti volebného práva

Ústavne deklarovaný princíp všeobecnosti volebného práva sa stáva reálnym napĺňaním obsahu hlavne aktívneho volebného práva. Obsahom aktívneho volebného práva je predovšetkým **oprávnenie byť uznaný ako volič a oprávnenie vykonať právo voliť**. Na tieto oprávnenia sú naviazané ďalšie zákonom garantované nároky spojené s praktickou realizáciou všeobecného volebného práva, ktorými sú najmä:[9]

5 SOMOROVÁ, Ľ.: Voľby do Národnej rady SR z pohľadu právnej úpravy princípov volebného práva. In Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych panstwach europejskich - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 3-4 kwientnia 2006. 159 s.

6 sp. zn. PL. ÚS 13/2011

7 SOMOROVÁ, Ľ.: Voľby do Národnej rady SR z pohľadu právnej úpravy princípov volebného práva.(pozri poznámka 5). 161 s.

8 Napr.: -zákon č. 187/1998 Z. z., ktorým sa novelizoval zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady znamenal „prekvalifikovanie“ pozbavenia spôsobilosti na právne úkony na prekážku vo výkone volebného práva
-zákon č. 58/2010 Z. z., ktorý novelizoval zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady SR a zákon č. 331/2003 o voľbách do Európskeho parlamentu ako reakcia na rozhodnutie Ústavného súdu pod sp. zn. PL. ÚS 6/08 (vplyv judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Hirst c. Spojené kráľovstvo) ktorým posudzoval opodstatnenosť prekážky výkonu trestu odňatia slobody pre parlamentné a komunálne voľby
-Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Alajos Kiss c. Maďarsko

9 SOMOROVÁ, Ľ.: Voľby do Národnej rady SR z pohľadu právnej úpravy princípov volebného práva.(pozri poznámka5) 164 s.

NÁROK NA ZÁPIS DO ZOZNAMU VOLIČOV (NÁROK NA NÁMIETKU A ŽALOBU)

Vo väčšine moderných štátov je základným predpokladom účasti voliča vo voľbách jeho zápis do zoznamu voličov, teda faktická možnosť hlasovania je tak významne podmienená spôsobom zostavovania voličských zoznamov. Zoznam voličov je zostavovaný **ex offo** podľa miesta trvalého pobytu pri všetkých typoch volieb.

V súvislosti s inštitútom voličských zoznamov sa vyskytujú dva nežiaduce situácie ako:

I. **Nezapísanie** osôb do evidencie trvalého pobytu a tým ani do zoznamu voličov, resp. vyškrtnutie nepohodlných voličov do zoznamu voličov

Vzájomná prepojenosť inštitútu zoznamov voličov a trvalého pobytu bola vyjadrená v náleze Ústavného súdu SR pod sp. zn. I. ÚS 36/02.[10]

Ústavný súd SR uviedol, že „*v danej veci oba aspekty predmetu konania (právo slobody pohybu a pobytu a aktívne volebné právo) majú* ***základ*** *vo vzájomne súvisiacich skutkových okolnostiach týkajúcich sa prihlásenia sťažovateľov na trvalý pobyt v obci a odmietnutia ohlasovne pobytu vykonať o tomto ich hlásení pobytu záznam v príslušnej evidencii*.“ Ústavný súd konštatuje, že „*z dôvodu nezapísania sťažovateľov* ***ani do evidencie trvalého pobytu v obci, ani do zoznamu voličov v tejto obci*** *v zmysle príslušných ustanovení volebných zákonov bolo sťažovateľom pri konaných voľbách* ***zabránené*** *realizovať ich práva (aktívne a pasívne volebné právo) ako občanom s trvalým pobytom v obci, keď tieto práva mohli realizovať*.“[11]

II. Problém účelového prihlasovania na trvalý pobyt voličov pri voľbách do orgánov samosprávy obcí za účelom zásadného ovplyvnenia výsledkov volieb

Ústavný súd SR uviedol v náleze pod sp. zn. PL. ÚS 6/2011 „*Ak sa v konaní o volebnej sťažnosti preukáže, že napriek formálnemu prihláseniu sa na trvalý pobyt v obci „novoprihlásení“ obyvatelia obce nemajú skutočný záujem podieľať sa na výkone obecnej samosprávy, potom je v základoch narušená ústavná koncepcia plynúca z čl. 64a v spojení s čl. 67 a čl. 69 ods. 2 a 3 Ústavy Slovenskej republiky zahŕňajúca požiadavku, aby personálne obsadenie orgánov obce bolo výsledkom vôle fyzických osôb, ktoré majú k obci ako jednotke územnej samosprávy právne relevantný vzťah spočívajúci v trvalom pobyte na jej území. V takom prípade voľby do orgánov samosprávy obce neplnia jednu zo základných funkcií, aby zloženie orgánov samosprávy obce vyjadrovalo vôľu obyvateľov obce majúcich úmysel tvoriť integrálnu súčasť personálneho substrátu územnej samosprávy, preto sú potom v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky a ako neústavné je potrebné ich vyhlásiť za neplatné*.“

K problematike zoznamu voličov je potrebné dodať, že zoznam voličov je ľahko dostupný k nahliadnutiu, pričom právo na zápis do zoznamu je garantované právom na námietku uplatnenú voči obci, ktorá zoznamy voličov zostavuje, ako aj právom podať proti odmietnutiu námietky súdnu žalobu, o ktorej je príslušný súd povinný rozhodnúť v trojdňovej lehote.[12]

10 Ústavný súd sa v súvislosti s aspektmi práva na slobodu pohybu a pobytu (čl. 23 ods.1) a práva zúčastňovať sa vecí verejných (čl. 30) zaoberal sťažnosťou, ktorej podstata spočívala v tvrdení, že postupom starostky obce pri plnení povinnosti ohlasovne trvalého pobytu a napadnutým uznesením obecného zastupiteľstva boli porušené ich základné práva podľa čl. 23 ods. 1 a čl. 30 ods. 1 ústavy.

11 I. ÚS 36/02

12 SOMOROVÁ, Ľ.-OROSZ,Ľ. Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike. In Alternatywne

NÁROK NA VYDANIE VOLIČSKÉHO PREUKAZU

Inštitút voličských preukazov rieši situáciu voličov, ktorí nebudú v čase volieb v mieste svojho trvalého bydliska. Voličský preukaz oprávňuje voliča na hlasovanie v ktoromkoľvek volebnom okrsku na území SR. Na žiadosť voliča alebo ním splnomocnenej osoby je obec povinná preukaz vydať a zo zoznamu oprávnených voličov ho na čas volieb vyškrtnúť. Uplatňuje sa **v parlamentných voľbách** (do Národnej rady SR/ do Európskeho parlamentu) a **v prezidentských voľbách**. Inštitút voličského preukazu sa neuplatňuje vo voľbách do orgánov územnej samosprávy, pretože aktívne volebné právo je viazané na trvalý pobyt v obci.[13]

Určité perspektívy ďalšieho vývoja tohto inštitútu sú načrtnuté *v navrhovanom zákone o podmienkach výkonu volebného práva*. V predmetnom návrhu zostáva inštitút voličských preukazov zachovaný, s drobnými modifikáciami, pričom podstata zostáva zachovaná. Modifikácie spočívajú v týchto skutočnostiach: Voličský preukaz sa bude podľa nových volebných predpisov označovať ako **hlasovací preukaz**. O hlasovací preukaz bude možné požiadať aj elektronickým spôsobom, to znamená, že obec bude musieť na tento účel zverejniť na svojom webovom sídle elektronickú adresu na doručovanie žiadostí. Zároveň sa ustanoví postup a lehoty na vybavovanie žiadostí o vydanie hlasovacieho preukazu a určia sa samotné náležitosti žiadosti. Navrhovaný zákon zavádza nové opatrenie, ktorým sú ochranné prvky na hlasovacom preukaze. Týmto opatrením sa má zabrániť možnosti zámeny hlasovacieho preukazu s iným neúradným tlačivom.[14]

VOĽBA POŠTOU

Pre občanov Slovenskej republiky, ktorí dlhodobo pracujú v zahraničí, bola pripravená možnosť hlasovať poštou pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2006.[15] Hlasovať prostredníctvom pošty môžu voliči – občania Slovenskej republiky, ktorí:

- **nemajú** trvalý pobyt na území Slovenskej republiky,[16]
- **majú** trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a v čase volieb sa zdržiavajú mimo jej územia.[17]

Na základe údajov uvedených na internetovej stránke Štatistického úradu SR:

- v roku 2006 vo voľbách do Národnej rady hlasovalo 3.427 voličov poštou[18]
- v roku 2010 vo voľbách do Národnej rady SR hlasovalo 5.861 voličov poštou[19]

sposoby glosowania a aktywitacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 26-27 marca 2007. 206 s.
13 PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, L. – Štátne právo Slovenskej republiky, druhé vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2008. 241 s.
14 Dôvodová správa k návrhu zákona o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene Občianskeho súdneho poriadku
15 MOKRÁ, L.: Občianska participácia a vplyv alternatívnych spôsobov hlasovania na volebnú účasť – príklad Slovenska. In Alternatywne sposoby glosowania a aktywizacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 26-27 marca 2007. 298 s.
16 Týchto občanov na ich žiadosť zapíše mestská časť Bratislava – Petržalka do osobitného zoznamu voličov a zašle na udanú adresu do zahraničia obálku s hlasovacími lístkami, návratnú obálku a poučenie. Volič následne vloží hlasovací lístok do osobitnej obálky, zalepí ju a odošle na Miestny úrad Bratislava Petržalka.
17 Títo voliči sú zapísaní v zozname voličov podľa miesta trvalého bydliska, avšak môžu požiadať obec podľa trvalého bydliska o voľbu poštou. Obec zašle takému voličovi na udanú adresu do zahraničia obálku s hlasovacími lístkami, návratnú obálku a poučenie. Volič vloží hlasovací lístok do osobitnej obálky, zalepí ju a odošle ju na adresu obecného úradu podľa miesta trvalého bydliska.
18 Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/slov/obvod/results/tab1.jsp.htm>
19 Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm>

- v roku 2012 vo voľbách do Národnej rady SR hlasovalo 7.051 voličov poštou[20]

Na základe uvedených štatistických údajov je zrejmé, že počet voličov hlasujúcich poštou sa pri každých nasledujúcich voľbách zvýšil, čo je nepochybne pozitívny jav. V odbornej literatúre sa však objavujú názory, ktoré okrem prínosu zavedenia voľby poštou ako alternatívneho spôsobu hlasovania, vidia autori problém najmä v administratívnej náročnosti pre samotného voliča, ktorá je však nevyhnutná, ak majú byť naplnené zásady demokratického volebného práva. Volič môže vnímať ako komplikáciu niektoré zákonom požadované nároky na administratívu a dodržiavanie lehôt. Vzhľadom na významný účel voľby poštou (zvýšenie počtu voličov) a na spôsob realizovania takéhoto spôsobu voľby je potrebné hľadať možnosti jeho **organizačného skvalitnenia** a uvažovať o možnosti **rozšírenia** aj na prezidentské voľby.[21]

NÁROK NA VOLEBNÚ SŤAŽNOSŤ

Podľa čl. 129 ods.2 Ústavy *„**Ústavný súd** rozhoduje o ústavnosti a zákonnosti volieb prezidenta Slovenskej republiky, volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, volieb do orgánov územnej samosprávy a volieb do Európskeho parlamentu.“*

*„**Podstatou** ochrany ústavnosti vo volebných veciach je ochrana základných práv zaručených v čl. 30 ústavy, t. j. predovšetkým aktívneho a pasívneho volebného práva.“*[22] Z hľadiska svojho zmyslu je volebná sťažnosť právnym prostriedkom oprávnených subjektov proti neústavnosti a nezákonnosti volieb.

V rámci svojej rozhodovacej činnosti v súvislosti s podávaním volebných sťažností už Ústavný súd SR uviedol, *„že **dosiahnutie absolútneho súladu prípravy a priebehu volebného procesu** so zákonom je prakticky neuskutočniteľné. Ak by sa nespokojnosť politických strán a hnutí, resp. nezávislých kandidátov zúčastnených na voľbách s volebnými výsledkami prejavila vždy po voľbách iniciovaním konania pred ústavným súdom, môže to viesť k spochybňovaniu parlamentnej demokracie a inštitútu volieb. Vyhlásenie volieb za neplatné, resp. zrušenie ich výsledku z dôvodu nepatrného porušenia ustanovení zákona o voľbách totiž vytvára možnosti pre vedomú manipuláciu s voľbami (obdobne PL. ÚS 19/94).“*[23]

Z uvedeného vyplýva, že aj napriek tomu, že Ústavný súd SR prostredníctvom inštitútu volebnej sťažnosti má chrániť ústavnosť a zákonnosť volieb (a tým zreálňovať **princíp všeobecného volebného práva**), pri rozhodovaní o porušení ***zákonnosti*** volieb (ústavný súd rozhoduje o každom porušení ***ústavnosti*** volieb) existujú určité predpoklady, ktoré ak nastanú, Ústavný súd SR vyhovie sťažnosti: Ústavný súd SR vyslovil požiadavku existencie príčinnej súvislosti nezákonnosti s takým následkom, ktoré je v konečnom dôsledku porušením ústavného volebného práva a jeho princípov.[24]

V konečnom dôsledku možno konštatovať, že: *„funkcia ústavného súdu v rámci prieskumu ústavnosti a zákonnosti volieb nemôže byť vykladaná tak extenzívne, že by*

20 Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab1.jsp@lang=sk.htm>
21 Pozri SOMOROVÁ, Ľ.-OROSZ,Ľ.: Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike, tiež CIBULKA, Ľ.: Voľby v Slovenskej republike z pohľadu aktuálnych otázok aktivizácie voličov a alternatívnych spôsobov hlasovania. In Alternatywne sposoby glosowania a aktywitacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 26-27 marca 2007.
22 sp. zn. PL. ÚS 7/2011
23 sp. zn. PL. ÚS 23/2011
24 PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, Ľ. – Štátne právo Slovenskej republiky, druhé vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2008. 463 s.

v konečnom dôsledku jeho činnosť mala nahradzovať, prípadne doplňovať činnosť na to povolaných volebných či iných orgánov, a to dokonca v tom smere, že iba na základe špekulatívne formulovaných námietok bude ústavný súd podrobne rekonštruovať celý volebný proces (m. m. PL. ÚS 3/2010).[25]

INFORMOVANIE VOLIČOV

Je nepochybné, že zákonná garancia informovania voličov pred voľbami zreálňuje realizáciu princípu všeobecnosti. V súčasnosti platí, že obec, pred voľbami (zákonom uvedenej lehote), zašle **každému voličovi** zapísanému v zozname voličov oznámenie, v ktorom uvedie potrebné informácie súvisiace s hlasovaním.[26] V súvislosti s prípravou návrhu volebného kódexu sa predpokladá, že v súlade so zásadou hospodárnosti sa zoznam kandidátov bude doručovať systémom 1 zásielka do domácnosti *(čiže nie podľa počtu členov domácnosti)*.[27]

Problémy spojené s realizáciou (všeobecného) volebného práva

Možno konštatovať, že sa počas ústavného vývoja samostatnej Slovenskej republiky postupne prejavovala snaha smerujúca k zabezpečeniu účasti čo najširšieho okruhu osôb vo voľbách. Na tieto účely je vybudovaný **právny základ**, ktorý sa **prejavuje** v rozširovaní všeobecnosti volebného práva (najmä tendenciou liberalizácie prekážok vo výkone volebného práva)[28] a tiež v jednotlivých ustanoveniach volebných zákonov, ktoré napomáhajú realizácií všeobecného volebného práva (napr. inštitút voličských preukazov, zoznam voličov, voľba poštou atd.)

Je však otázne, či uvedené prejavy takéhoto právneho základu v súčasnosti postačujú, pretože aj napriek uvedeným snahám, aby čím väčší počet osôb malo volebné právo, tým menší počet ľudí má o výkon volebného práva záujem. Ako príklad možno uviesť *voličskú účasť na prezidentských voľbách* (v prvom kole voľby) v percentách:

- rok 1999 – 73,89 %[29]
- rok 2004 – 47,94 %[30]
- rok 2009 – 43,63 %[31]

Pre budúcnosť a kvalitu demokracie je mimoriadne závažným momentom práve **nízka volebná účasť**.[32] Ak majú voľby v systéme moderného konštitucionalizmu plniť svoju prvotnú úlohu, t.j. legitimovať verejnú moc, potom účasť tých voličov, ktorí spĺňajú podmienky pre výkon volebného práva, na volebnom akte je mimoriadne dôležitá. Jedným z vážnych problémov väčšiny európskych štátov je úsilie o zvýšenie účasti voličov vo voľbách. [33]

25 sp. zn. PL. ÚS 7/2011
26 Napr. § 26 zákona č. 333/2004 o voľbách do NR SR
27 E Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=zakladne-principy-navrhovanych-pravnych-uprav-k-volbam-volebnej-kampani-a-politickym-stranam>
28 Pozri aj rozhodnutie Ústavného súdu SR pod sp. zn. PL. ÚS 6/08, tiež rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Hirst c. Spojené kráľovstvo a vo veci Kiss c. Maďarsko
29 Dostupné na internete: <http://app.statistics.sk/prezid99/results/tab2.jsp>
30 Dostupné na internete: <http://app.statistics.sk/prezident2004/prezident/prezident_okr/files/tab1.pdf>
31 Dostupné na internete: <http://app.statistics.sk/prezident2009/jsp/okres/tab2.jsp>
32 Najnižšiu volebnú účasť vykazujú voľby do Európskeho parlamentu (rok 2004 - 16,96% a rok 2009 - 19,64%) a voľby do orgánov samosprávnych krajov (rok 2001 -26,02%, rok 2005 – 18,02%, rok 2009 – 22,09%, rok 2013 – 22.01%) – údaje sú uvedené na internetovej stránke Štatistického úradu SR <www.statistics.sk>
33 SOMOROVÁ, L.-OROSZ,L.: Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike.(pozri pozn. 12) 203 s.

Keďže sa spoločnosť, hodnoty a životný štýl ľudí neustále mení a prispôsobuje sa rozvoju nových technológií, je potrebné sa touto problematikou nanovo legislatívne zaoberať a na spomenutom **právnom základe rozvíjať ďalšie právne nástroje zvyšovania účasti vo voľbách** (inak povedané, na základe urobiť „nadstavbu"). Avšak ako „brzdu" v tomto cieli treba v politickej rovine brať do úvahy reálny (ne)záujem relevantných politických síl zvyšovať účasť voličov vo voľbách.[34] Vo všeobecnosti možno konštatovať, že niet politickej vôle. V. Nižňanský v tejto súvislosti uviedol: *„Tým, čo vládnu, dnes skôr vyhovuje nižšia volebná účasť, lebo už majú vybudované siete. Úloha zvýšenia počtu voličov je tak dnes hlavne na ich oponentoch, no to je enormná práca, ktorá sa nedá zvládnuť podpísaním nejakej koaličnej dohody a kampaňou tri mesiace pred voľbami."*[35]

V nadväznosti na načrtnutý problém možno uviesť, že problém zvyšovania účasti vo voľbách má nepochybne právno-organizačnú dimenziu, ktorá by sa mala premietnuť do úsilia smerujúceho k zjednodušeniu volebného procesu, vrátane hľadania ďalších **alternatívnych spôsobov hlasovania** ako **rozšírenie voľby poštou aj na prezidentské voľby, prípadne aj na celoštátne referendum alebo zavedenie elektronického hlasovania.**[36]

Výbor ministrov (Rady Európy) vydal pre členské krajiny Rady Európy *„Odporúčanie Výboru ministrov – Rec (2001) 19 o účasti občanov na miestnom verejnom živote"*, v ktorom uvádza (v časti B) kroky a opatrenia týkajúce sa účasti v miestnych voľbách a v systéme reprezentačnej demokracie. Členské krajiny by mali zvážiť opatrenia, ktoré urobia voľby pohodlnejšími čo sa týka komplexnosti a požiadaviek moderného štýlu, napr. do praxe zaviesť nové volebné možnosti zohľadňujúce nároky občanov každej členskej krajiny, kde sa medzi jednotlivými príkladmi spôsobov na zjednodušenie prístupu k voľbám uvádzalo aj **elektronické hlasovanie** (okrem toho sa uvádzajú aj iné spôsoby, napr. napr. voľby vpred, voľby poštou, voľby na poštovom úrade).[37]

Na úspešné zavedenie elektronického hlasovania sa vyžaduje zvládnutie aspektov **organizačných** (zabezpečenie organizácie a priebehu volieb), ***technických*** (zabezpečenie bezpečných volieb s efektívnym vynaložení výdavkov a **právnych** (dodržiavanie základných princípov všeobecnosti, rovnosti, slobody, priamosti a tajnosti hlasovania).[38] Dôležité je, aby elektronický systém dosahoval také právne, organizačné a technické štandardy, ktorých stupeň bezpečnosti a spoľahlivosti sa vyrovná tradičným.[39] Na účely úspešného zvládnutia zavedenia elektronického hlasovania v Slovenskej republike, inšpiračným zdrojom by mohli byť skúsenosti iných krajín s používaním elektronického hlasovania.[40]

34 SOMOROVÁ, Ľ.-OROSZ,L.: Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike. (pozri pozn. 12) 204 s.

35 Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/6966979/viktor-niznansky-tym-co-vladnu-nizka-volebna-ucast-vyhovuje.html#ixzz2nvG4g41g>

36 SOMOROVÁ, Ľ.-OROSZ,L.: Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike. (pozri pozn. 12). 203 s.

37 Dostupné na internete: < www.minv.sk/?medzinarodne-dohovory&subor=20987>

38 DOBROVIČOVÁ, G. – BENKO, R.: Je elektronické hlasovanie prínosom pre participačnú demokraciu? In: Alternatywne sposoby glosowania a aktywitacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 26-27 marca 2007. 179 s.

39 SOMOROVÁ, Ľ.-OROSZ,L.: Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike. (pozri pozn. 12). 215 s.

40 Skúsenosti s elektronickým hlasovaním majú v súvislosti s voľbami miestneho charakteru vo Veľkej Británii, v Spojených štátoch alebo vo Švajčiarsku. Taktiež skúsenosti s elektronickým hlasovaním majú v Holandsku, Belgicku, či v Brazílii, kde došlo k jeho realizácií prostredníctvom elektronických zariadení umiestnených vo volebných miestnostiach. Na úplnej úrovni v súvislosti s elektronickým hlasovaním je Estónsko, ktoré sa stalo prvou krajinou na svete, kde došlo k zorganizovaniu parlamentných (celoštátnych) volieb v roku 2007 s možnosťou odovzdať svoj hlas pre svojho kandidáta

Postoj súčasného politického spektra na Slovensku k voľbám cez internet sa líši, podľa toho, či ide o konzervatívnu či liberálnu politickú stranu. Predstaviteľ (konzervatívnej) KDH J. Figeľ uviedol: *„Internet by mal napomáhať volebným procesom, kampani, informovanosti voličov, ale samotný proces sa mi javí natoľko rozhodujúci a citlivý, že by som bol veľmi opatrný realizovať ho cez počítač. Zároveň tá občianska spoločnosť potrebuje aj ten základný prejav vôle - vstanem a idem s ostatnými do volebnej miestnosti.“* Opačný názor predstavuje člen poslaneckého klubu liberálov SaS M. Poliačik : *„Ja si myslím, že nie je nejaký veľký politický odpor voči tomu, aby sa mohlo cez internet voliť. Základ však je, aby kritická masa na strane politickej aj odbornej verejnosti uverila tomu, že je to technicky realizovateľné.“* Ostatné politické strany (SMER-SD, SDKÚ-DS) neodmietajú zavedenie volieb cez internet, ale poukazujú na možné slabiny takéhoto hlasovania, prípadne na možnú zložitosť a značné finančné náklady pri zavedení hlasovania cez internet atd.[41]

ZÁVER

V nadväznosti na doposiaľ uvedené tvrdenia, možno konštatovať, že princíp všeobecnosti volebného práva dotvára demokratickosť volebného práva a to vyjadrením kritérií, ktoré určujú KTO je oprávneným subjektom voliť alebo uchádzať sa o funkciu. To znamená, že princíp všeobecnosti volebného práva do popredia uvádza jednotlivca ako voliča. Za účelom funkčnosti a zreálnenia tohto princípu existujú v súčasnom volebnom zákonodarstve inštitúty, ktoré voličovi sprístupňujú (uľahčujú) účasť vo voľbách. V súčasnosti však čoraz nižšia účasť vo voľbách predznamenáva krízu demokracie ako východiskového princípu slovenského konštitucionalizmu. V dôsledku toho by právna veda a relevantné politické sily mali v záujme dosiahnutia čo najširšej voličskej základe skúmať predovšetkým príčiny nízkej účasti vo voľbách a následne hľadať možnosti riešenia uvedeného problému a experimentovať s novými právnymi nástrojmi, ktoré by predmetný problém riešili. Na základe skúsenosti zo zahraničia a odporúčaní európskych inštitúcií sa ponúka možnosť zavedenia hlasovania cez internet, ale vzhľadom na nedbalý postoj slovenskej politickej scény (až na niektoré výnimky) a na možnú (ne)pripravenosť spoločnosti na Slovensku je otázne, kedy a či vôbec v najbližšej dobe dôjde k realizácií hlasovania cez internet.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CIBULKA, Ľ.: Princíp proporcionality vo volebnom systéme Slovenskej republiky. In Zmiana ordynacji wyborczej a zmiana konstytucji - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa. Rzeszów, 3-4 marca 2008 r. 169-179 s. ISBN: 978-83-61312-02-4

CIBULKA, Ľ.: Voľby v Slovenskej republike z pohľadu aktuálnych otázok aktivizácie voličov a alternatívnych spôsobov hlasovania. In Alternatywne sposoby glosowania a aktywitacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukovwa: Rzeszów, 26-27 marca 2007. 167 – 175 s. ISBN: 978-83-7472-047-2

aj prostredníctvom internetu. DOBROVIČOVÁ, G. – BENKO, R.: Je elektronické hlasovanie prínosom pre participačnú demokraciu? (pozri pozn. 40) 180 s.

41 Dostupné na internete: <http://hn.hnonline.sk/slovensko-119/volby-cez-internet-politicke-ano-aj-rozhodnenie-483727>

DOBROVIČOVÁ, G. – BENKO, R.: Je elektronické hlasovanie prínosom pre participačnú demokraciu? In Alternatywne sposoby glosowania a aktywitacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 26-27 marca 2007. 176 - 185 s. ISBN: 978-83-7472-047-2

FRIDRICH, B.: Obmedzenie volebného práva a prekážky jeho realizácie. In: Zmiana ordynacji wyborczej a zmiana konstytucji - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa. Rzeszów, 3-4 marca 2008 r. 257-263 s. ISBN: 978-83-61312-02-4

MOKRÁ, L.: Občianska participácia a vplyv alternatívnych spôsobov hlasovania na volebnú účasť – príklad Slovenska. In Alternatywne sposoby glosowania a aktywizacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa, Rzeszów, 26-27 marca 2007. 269 – 274 s. ISBN: 978-83-7472-047-2

PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, Ľ. – Štátne právo Slovenskej republiky, druhé vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2008. 558 s. ISBN: 978-80-7097-787-3,

SOMOROVÁ, Ľ.: Voľby do Národnej rady SR z pohľadu právnej úpravy princípov volebného práva. In Prawo wyborcze do parlamentu w wybranych panstwach europejskich - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 3-4 kwientnia 2006. 154-167 s. ISBN: 83-7472-023-99

SOMOROVÁ, Ľ.-OROSZ,Ľ. Účasť voličov a alternatívne spôsoby hlasovania v Slovenskej republike. In Alternatywne sposoby glosowania a aktywitacja elektoratu - Miedzynarodowa Konferencja Naukowa: Rzeszów, 26-27 marca 2007. 203-215 s. ISBN: 978-83-7472-047-2

Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky

sp. zn. PL. ÚS 32/07

sp. zn. PL. ÚS 13/11

sp. zn. I. ÚS 36/02

sp. zn. PL. ÚS 7/11

sp. zn. PL. ÚS 23/11

sp. zn. PL. ÚS 6/11

www.statistics.sk

www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=zakladne-principy-navrhovanych-pravnych-uprav-k-volbam-volebnej-kampani-a-politickym-stranam

http://www.sme.sk/c/6966979/viktor-niznansky-tym-co-vladnu-nizka-volebna-ucast-vyhovuje.html#ixzz2nvG4g41g

SUMMARY

The contribution is dedicated to the issue of the universality of suffrage through its substance, expressions and imperfections associated with the realization of that principle. As the most serious imperfection is considered the issue of low voter turnout. The author deals in this contribution with the e-voting and its possible legal perspective in constitutional system of Slovak republic.

Kontaktné údaje:
Mgr.Simona Ondečkova
ondeckova.simona@gmail.com

DOTVÁRANIE (PRETVÁRANIE) PRÁVNEJ ÚPRAVY EXEKUČNÝCH NOTÁRSKYCH ZÁPISNÍC JUDIKATÚROU

THE EFFECTS OF PRECEDENTS ON THE LEGAL REGULATION OF ENFORCEABLE NOTARIAL DEEDS

Mgr. Ľubomír Pagáč, LL.M.

Kľúčové slová: notárska zápisnica, uznanie dlhu, právna istota, neurčitý právny úkon
Keywords: notarial deeds, recognition of debt, legal certainty, uncertain legal act

Cieľom môjho príspevku je zamerať pozornosť na rozhodovaciu prax všeobecných súdov vo vzťahu k notárskej zápisnici o uznaní dlhu, ktorá obsahuje súhlas s vykonateľnosťou. Hoci sa notárska zápisnica ako exekučný titul etablovala pomerne bezproblémovo ako rýchly a efektívny exekučný titul[1], rozmnožili sa rozhodnutia exekučných súdov, ktorými sa rozhoduje o nevydaní poverenia na vykonanie exekúcie, resp. ktoré zastavujú prebiehajúce exekúcie na podklade exekučného titulu – notárskej zápisnice o uznaní dlhu. Príčinou je uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica sp. zn. 15CoE 147/2010 zo dňa 31. augusta 2010 (ďalej len **„Uznesenie KS Banská Bystrica zo dňa 31. augusta 2010“**); napriek tomu, že ide o staršie uznesenie zásadným spôsobom ovplyvňuje rozhodovaciu činnosť súdov i v súčasnosti vďaka tomu, že v roku 2012 prijaté občianskoprávnym kolégiom Krajského súdu v Banskej Bystrici (ďalej len **„KS Banská Bystrica“**) ako stanovisko k zjednoteniu výkladu § 41 ods. písm. c/ Exekučného poriadku[2], kedy je notárska zápisnica exekučným titulom a týmto stanoviskom sa postupom času riadia súdy SR[3]:

Notárska zápisnica o uznaní dlhu a súhlase povinnej osoby s vykonateľnosťou notárskej zápisnice, ktorá bola spísaná v rovnaký deň ako bola uzavretá zmluva o pôžičke alebo zmluva o úvere, nie je materiálne vykonateľným exekučným titulom z dôvodu, že v čase uznania dlhu a vyhlásenia povinnej osoby o súhlase s vykonateľnosťou notárskej zápisnice ešte žiadny dlh neexistoval a uznať možno len dlh, ktorý už vznikol a nie ktorý snáď v budúcnosti vznikne.

Podľa názoru OS Zvolen, ktorý KS Banská Bystrica v citovanom uznesení potvrdil je nedostatkom notárskej zápisnice, ktorá obsahuje osvedčenie o vyhlásení účast-

1 ŠTEVČEK, M. 2012. Notárska zápisnica ako exekučný titul. In Ars Notaria. ISSN 1335-2229, 2012, roč. 16, č. 1, s. 8.
2 zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov
3 Napr. Uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 28. septembra 2012 sp. zn. 8CoE/78/2012, Uznesenie Okresného súdu Trenčín zo dňa 21. mája 2012 sp. zn. TN EX 204/2012, Uznesenie Okresného súdu Trenčín zo dňa 15.júna 2012 sp. zn. EX 236/2012

níkov o uznaní dlhu a súhlase s vykonateľnosťou, že vyhlásenie povinného o uznaní dlhu v notárskej zápisnici vzniklo súčasne (t.j. v ten istý deň) s uzavretím ústnej zmluvy o pôžičke, (v tento deň dlžníci požičanú sumu v hotovosti prevzali), teda v čase, keď žiadny dlh neexistoval - existoval len záväzok povinného vrátiť v určitej lehote poskytnutú pôžičku a do budúcna bolo možné len predpokladať, že by mohol vzniknúť, nebolo však určité v akej výške. *„Ak v čase spísania notárskej zápisnice neexistoval dlh a nebola známa ani jeho výška v tomto čase, nemohol povinný realizovať právo dlh uznať. Uznať záväzok alebo uznať dlh je právo dlžníka, ktoré v budúcnosti môže realizovať, ale aj nemusí. Záleží to od rôznych okolností, ktoré nastanú až v budúcnosti. Dohoda, ktorou sa niekto vzdáva práv, ktoré môžu vzniknúť až v budúcnosti je neplatná (§ 574 ods. 2 a § 39 Občianskeho zákonníka). Výška dlhu, ako aj čas plnenia musia byť presne uvedené v notárskej zápisnici, nestačí odvolať sa iba na zmluvu o stavebnom úvere. V danom prípade predmet plnenia, teda dlh povinného nie je dostatočne určitý a ani nie je zrejmé, kedy a v akej výške došlo k poskytnutiu plnenia zo strany oprávneného. Predmetná notárska zápisnica neobsahuje ani lehotu na dobrovoľné splnenie dlhu. V čase spísania žiadny dlh neexistoval a teda vykonateľnosť notárskej zápisnice podľa príslušných predpisov procesného práva ani nemohla nastať.“*

Pri analýze uvedeného rozhodnutia je kľúčovou otázka výkladu a obsahu pojmu dlh v zmysle § 558 Občianskeho zákonníka. OS Zvolen a ani odvolací súd KS Banská Bystrica nestotožňuje *záväzok povinného vrátiť v určitej lehote poskytnutú pôžičku* s obsahom pojmu *dlh* v zmysle § 558 Občianskeho zákonníka, práve naopak, vznik záväzku vrátiť v určitej lehote požičanú peňažnú sumu diferencuje od vzniku dlhu. Nejasným však zostáva, čo podľa názoru citovaných súdov tvorí obsah pojmu dlh a ako možno ohraničiť časový okamih jeho vzniku.

S uvedeným názorom KS Banská Bystrica a OS Zvolen však nemožno súhlasiť. Gramatickým výkladom podľa Slovníka slovenského jazyka tvoria obsah slova *dlh vypožičané alebo nevyplatené peniaze; peňažný záväzok synonymum dlžoba*.[4] Slovník slovenského práva vykladá pojem dlh ako *povinnosť, (záväzok) dlžníka plniť niečo veriteľovi z určitého právneho dôvodu vyplývajúceho zo záväzkového právneho vzťahu*.[5] Tento výklad korešponduje aj s ustanovením § 488 Občianskeho zákonníka - *záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na plnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok a ustanovením § 494 Občianskeho zákonníka - z platného záväzku je dlžník povinný niečo dať, konať, niečoho sa zdržať alebo niečo trpieť a veriteľ je oprávnený to od neho požadovať.*

Z citovaného Uznesenia KS Banská Bystrica zo dňa 31 augusta 2010 je jasné rozlišovanie časového okamihu vzniku záväzku a dlhu (v čase uzavretia zmluvy o pôžičke nevznikol dlh ale „len“ záväzok povinného vrátiť v určitej lehote poskytnutú pôžičku a do budúcna bolo možné len predpokladať, že by mohol dlh vzniknúť). Pozitívne vymedzenie, teda kedy dlh vznikne (môže vzniknúť) z Uznesenia KS Banská Bystrica zo dňa 31. augusta 2010 jednoznačne nevyplýva. Z formulácie: *„Notárska zápisnica o uznaní dlhu a súhlase povinnej osoby s vykonateľnosťou notárskej zápisnice,* ***ktorá bola spísaná v rovnaký deň ako bola uzavretá zmluva o pôžičke ale-***

4 BALÁŽOVÁ, Ľ. – BUZÁSSYOVÁ, K. et al. 2006. Slovník súčasného slovenského jazyka (A - G). 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2006, s. 664.
5 SVOBODA, J. et. al. 2000. Slovník slovenského práva. 1. vyd. Žilina: Poradca podnikateľa, 2000, s. 139.

bo zmluva o úvere, *nie je materiálne vykonateľným exekučným titulom z dôvodu, že v čase uznania dlhu a vyhlásenia povinnej osoby o súhlase s vykonateľnosťou notárskej zápisnice* ***ešte žiadny dlh neexistoval a uznať možno len dlh, ktorý už vznikol a nie ktorý snáď v budúcnosti vznikne"***; sa možno domnievať, že podľa názoru KS Banská Bystrica dlh v budúcnosti ani vzniknúť nemusí. Keďže záväzok povinného vrátiť poskytnutú pôžičku podľa názoru KS Banská Bystrica už vznikol a teda povinnosť dlžníka splniť dlh riadne a včas podľa § 559 ods. 2 Občianskeho zákonníka už existuje a z dôvodu absentujúceho bližšieho vysvetlenia sa možno len domnievať, že KS Banská Bystrica tu má pojmom dlh na mysli omeškanie dlžníka s plnením dlhu, t. j., dlžník nesplní svoj dlh riadne a včas. Ani s týmto názorom však nemožno súhlasiť.

Podľa § 517 ods. 1, 1. veta Občianskeho zákonníka dlžník, ktorý svoj dlh riadne a včas nesplní, je v omeškaní. Omeškanie dlžníka je upravené v rámci tretieho oddielu ôsmej časti Občianskeho zákonníka – s názvom Zmeny v obsahu záväzkov. Z toho ipso facto vyplýva, že na to, aby sa dlžník dostal so splnením svojho dlhu do omeškania, musí dlh existovať už pred tým, teda už pred okamihom splatnosti. Opačným výkladom by sme sa dostali do absurdnej situácie, v ktorej by starostlivý dlžník nemohol nikdy splniť svoj dlh riadne a včas, pretože tento dlh by vznikol až omeškaním, čo je logicky vylúčené.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že niet dôvodu pre ktorý by súd mal rozlišovať medzi vznikom záväzku vrátiť požičané peniaze a dlhom v zmysle § 558 Občianskeho zákonníka. Dlh ako povinnosť dlžníka plniť niečo veriteľovi zo záväzkového právneho vzťahu nemožno oddeľovať od jeho základu – záväzkového právneho vzťahu a treba sa prikloniť k názoru, že dlh je totožný so záväzkom plynúcim zo záväzkového právneho vzťahu, pričom neexistuje dôvod, pre ktorý by dlžník nemohol uznať svoj dlh pred tým ako nastane jeho splatnosť, napr. už v deň vzniku záväzku zo zmluvy (napr. zmluvy o pôžičke, či zmluvy o úvere).

Tento názor je pomerne široko akceptovaný aj slovenskou odbornou verejnosťou. I. Fekete uvádza, že *predmetom uznania môže byť len dlh, ktorý vznikol z platného záväzkového vzťahu. Uznať možno tak splatný, ako aj ešte nesplatný dlh. Doba splatnosti dlhu nemusí byť v listine o uznaní dlhu uvedená.*[6] P. Tégl a J. Dvořák vo Veľkom akademickom komentári k občianskemu zákonníku K. Eliáša síce polemizujú nad právnym následkom ohľadom premlčacej doby pri uznaní dlhu v prípade, že ešte nenastala splatnosť (dospelosť) takto uznaného dlhu, samotnú možnosť uznať ešte nesplatný dlh však nespochybňujú.[7]

J. Švestka a spol. uvádzajú, že *uznanie dlhu je jednostranný právny úkon dlžníka adresovaný veriteľovi, ktorý možno učiniť až potom, čo dlh vznikol. Obvykle k uznaniu dlhu dochádza v dobe, keď už nastala jeho splatnosť. Nie je však prekážkou, ak dlh v čase uznanie ešte nebol splatný.* [8]

P. Tégl uvádza celkom jednoznačne i v seriálovej publikácii AD Notam že uznať je možné ako dlh, ktorého korešpondujúca pohľadávka je už actio nata, tak i dlh, ktorého korešpondujúca pohľadávka ešte do št*ádia splatnosti nedospela*.[9]

6 FEKETE, I.. 2007. Občiansky zákonník : Komentár. 1. vyd. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2007, s. 612.
7 ELIÁŠ, K. et al. 2008. Velký Akademický komentář. 2. svazek, § 488-880. Praha: Linde, 2008, s. 1606.
8 ŠVESTKA, J. et al. 2008. Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1223-2293.
9 TÉGL, P. 2010. Uznání dluhu. In Ad Notam. ISSN 0032-6984, 201*0, roč. 16, č. 3, s. 13.*

V tejto súvislosti nemožno nespomenúť sériu uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorými rozhodoval o sťažnostiach obchodnej spoločnosti, vo veci porušenia práva na pokojné užívanie majetku.

Zo skutkových okolností Uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 9. septembra 2012, sp. zn. II. ÚS 358/2010-13 (ďalej len „**Uznesenie ÚS SR“)** vyplýva, že na základe zmluvy o úvere z 25. novembra 2003 sťažovateľka v postavení veriteľa poskytla dlžníkovi úver, pričom súčasťou tejto zmluvy o úvere bolo aj vyhlásenie povinného, že v prípade omeškania sa so splácaním poskytnutého úveru splnomocňuje v zmluve o úvere už uvedenú osobu, aby v jej mene spísala notársku zápisnicu o uznaní jej dlhu s tým, že táto zápisnica bude spôsobilým exekučným titulom. Keďže dlžník sa omeškal so zaplatením dvoch splátok, splnomocnená osoba (ďalej len „**splnomocnenec**“) na základe dlžníkom udeleného splnomocnenia v zmluve o úvere spísal na notárskom úrade notársku zápisnicu o uznaní jeho dlhu. Okresný súd Lučenec (ďalej len „**exekučný súd**“) vydal poverenie na vykonanie exekúcie, neskôr však vyhlásil exekúciu za neprípustnú. Jedným z dôvodov neprípustnosti exekúcie bolo, že dlžník udelil plnomocenstvo splnomocnencovi v čase, keď jeho dlh z omeškania ešte neexistoval, t.j. dlžník sa vopred vzdal svojho práva na uznanie dlhu v čase, keď ešte nemal vedomosť o jeho prípadnom vzniku ani o jeho výške, takže toto splnomocnenie bolo neurčité a všeobecné. KS Banská Bystrica ako súd odvolací rozhodnutie exekučného súdu ako vecne správne potvrdil. Ústavný súd Slovenskej republiky sťažnosť veriteľa – sťažovateľky, ktorá namietala porušenie práva na pokojné užívanie majetku odmietol ako zjavne neopodstatnenú.

V porovnaní s v úvode citovaným stanoviskom KS Banská Bystrica zo dňa 31. augusta 2010 treba v uvedenom prípade Uznesenia ÚS SR vidieť rozhodujúce odlišnosti v nasledovných skutočnostiach:

Povinný vyhlásil, že **v prípade omeškania sa so splácaním poskytnutého úveru** splnomocňuje v zmluve o úvere už uvedenú osobu, aby v jeho mene spísala notársku zápisnicu o uznaní jej dlhu s tým, že táto zápisnica bude spôsobilým exekučným titulom. Predmetom dlžníkovho právneho úkonu tak nebolo uznanie záväzku vyplývajúceho mu zo zmluvného záväzkového právneho vzťahu v deň uzavretia zmluvy, ale o uznanie hypotetického dlhu, ktorý by mohol vzniknúť v prípade omeškania sa so splácaním poskytnutého úveru. Touto formuláciou neprejavil dlžník vôľu uznať dlh existujúci, ale len ten dlh, ktorý by mu v budúcnosti v prípade, ak by sa dostal do omeškania sa so splácaním úveru mohol vzniknúť.

KS Banská Bystrica ako odvolací vo veci Uznesenia ÚS SR skonštatoval, že *podstatnou a z hľadiska posúdenia správnosti úvahy exekučného súdu relevantnou skutočnosťou je, že splnomocnenie, ktoré udelil povinný v zmluve o úvere, je koncipované široko a všeobecne. Povinný splnomocnil tretiu osobu, aby v jeho mene uznala záväzok, ktorého konkrétnu výšku nebolo možné predpokladať. Tým sa povinný vzdal svojho práva uznať alebo neuznať prípadný záväzok, ktorý vznikne či nevznikne v budúcnosti. Povinnému bolo už v tom čase, kedy ešte záväzok v zmysle určitého a konkrétneho dlhu neexistoval, odňaté právo namietať výšku „uznaného“ dlhu v čase uznania, pretože neistý záväzok v budúcnosti nie je dostatočne určitý a určiteľný, navyše nemožno ani predpokladať, či vôbec určité právne významné okolnosti (omeškanie dlžníka*

a v akom rozsahu) vôbec v budúcnosti nastanú. Zástupca povinného navyše určil lehotu, dokedy má byť dlh zaplatený zjavne bez splnomocnenia povinným, navyše dlžníka tým zaviazal k povinnosti a k lehote, o ktorej nemohol mať vedomosť. Pretože splnomocnenie koncipované tak, ako je obsiahnuté v zmluve o úvere vytvára široký priestor pre konanie a právne úkony splnomocnenca, správne ho exekučný súd považoval za neplatné. Exekučný súd poukázal aj na rozpor záujmov povinného a „ním zvoleného" zástupcu s poukazom na ustanovenie § 22 ods. 2 Občianskeho zákonníka, s čím sa odvolací súd takisto v plnom rozsahu stotožňuje. Okrem už konštatovaných vád „udeleného" plnomocenstva na dôvažok je potrebné spomenúť i zásadnú skutočnosť, že povinného zmluvná voľnosť pri „zvolení" si splnomocneného zástupcu bola zjavne obmedzená natoľko, že pri možnej jedinej variante konkrétneho mena zástupcu vyplývajúcej a zakomponovanej priamo do predtlače už vopred pripravenej zmluvy o úvere, nemožno o jeho slobodnej vôle pri zvolení si zástupcu vôbec hovoriť. Tým je spochybnený základný predpoklad pri udelení plnej moci, teda to, že splnomocnenec bude hájiť záujem povinného ako aj slobodná voľba pri výbere svojho splnomocnenca. Už len všetky tieto skutočnosti, konštatované jednak v napadnutom uznesení Exekučného súdu, ako aj konštatované odvolacím súdom – Krajským súdom BB, každá sama osebe by mala za následok vyslovenie absolútnej neplatnosti udeleného plnomocenstva. Pokiaľ teda plnomocenstvo udelené platne nebolo, nemohli z neskorších právnych úkonov uskutočnených „splnomocneným zástupcom" v mene splnomocniteľa nadobudnúť právne účinky pre osobu v mene ktorej „konal". Ak teda z neplatne udeleného plnomocenstva nevyplynuli právne účinky vykonaného právneho úkone v mene povinného, ani predložená notárska zápisnica nemôže byť exekučným titulom, na základe ktorého by oprávnenému voči povinnému vznikol nárok, ktorého vymoženia by sa mohol v rámci exekúcie domáhať.

Už len okrajovo potom možno skonštatovať, že spísaná notárska zápisnica, aj v hypotetickom prípade platne udeleného plnomocenstva by nebola spôsobilým exekučným titulom. V zmluve o úvere sa zmluvné strany dohodli, že zmluvný vzťah sa bude spravovať ustanoveniami Obchodného zákonníka. Odvolací súd konštatuje nezákonnosť uplatneného nároku oprávneného aj z dôvodu, že predmetná notárska zápisnica, ktorá je (má byť) exekučným titulom, je v rozpore s ustanovením § 323 ods. 1 Obchodného zákonníka, pretože, ako je zo znenia tohto zákonného ustanovenia zrejmé, písomne možno uznať len určitý záväzok. V čase spísania zmluvy o úvere, v ktorej bolo udelené plnomocenstvo ktorým sa mal v budúcnosti uznať záväzok z úveru, ešte nemohlo byť účastníkom známe právo (záväzok), ktorého sa vyhlásenie dlžníka malo dotýkať. Predovšetkým, uznanie dlhu je právom dlžníka, nie jeho povinnosťou. Povinnosťou dlžníka vyplývajúcou mu z platne uzavretej zmluvy o úvere je predovšetkým platiť dohodnuté splátky úveru určené v zmluve riadne a včas, nesplnením ktorej povinnosti sa dostáva do omeškania, a v dôsledku ktorej skutočnosti potom dochádza k zmene v obsahu záväzku. Pokiaľ teda dlžník už v čase uzavretia zmluvy o úvere uznal svoj dlh, ktorý do budúcna mal (mohol) vzniknúť za predpokladu, ak by sa dostal do omeškania so splácaním úveru, s tým, že v čase uznania nemohla byť dlžníkovi známa výška „dlhu", teda rozsah jeho omeškania, ako ani to či vôbec k omeškaniu dôjde; je nesporné, že takýmto úkonom dlžník uznal záväzok (resp. jeho časť), ktorý však v čase uznania neexistoval. Uvedená klauzula v takom znení, ako je v notárskej

zápisnici, ktorá ma byť exekučným titulom obsiahnutá, je v rozpore s ustanovením § 323 ods. 1 Obchodného zákonníka v spojení s ustanovením § 574 ods. 2 Občianskeho zákonníka, pretože dlžník písomne uznal svoj peňažný záväzok, ktorý nebol (ešte nemohol byť) v čase uznania určitý, teda známa jeho výška. Podľa citovaného ustanovenia, ktoré má kogentnú povahu, nie je prípustné, aby sa niekto vzdal práva, ktoré môže vzniknúť až v budúcnosti. Takáto dohoda je neplatná podľa § 39 Občianskeho zákonníka. Právo ktoré môže v budúcnosti vzniknúť, je právom, ktoré v čase uzavretia zmluvy nie je ešte známe a nemožno s nim disponovať. Ak v čase uzavretia zmluvy o splnomocnení neexistoval dlh a nebola známa ani jeho výška, v tomto čase nemohol povinný realizovať svoje právo dlh uznať a logicky potom nemohol platne ani splnomocniť Mgr. T. K. na takéto právo.

Podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky nemožno tak závery exekučného súdu, ako ani závery KS Banská Bystrica považovať za svojvoľný výklad a aplikáciu príslušných ustanovení Exekučného poriadku, ktorý by mohol mať za následok porušenie základných práv sťažovateľky ako účastníčky exekučného konania.[10]

Zdôrazňujeme, že na základe výslovnej formulácie dlžníka „v prípade omeškania sa so splácaním poskytnutého úveru" nemožno závery vyplývajúce z Uznesenia ÚS SR aplikovať na Uznesenie KS Banská Bystrica. V prípade Uznesenia ÚS SR prejavil dlžník vôľu, aby splnomocnenec uznal jeho dlh v prípade, ak sa dostane do omeškania. Vo veci Uznesenia KS Banská Bystrica *zo dňa 31. augusta 2010* však išlo o uznanie dlhu existujúceho ku dňu uznania, teda jednoznačne určeného jeho výškou a dôvodom. Nie je preto namieste odvolávať sa na závery Ústavného súdu Slovenskej republiky o neurčitosti a neexistencii dlhu, pretože v porovnávaných prípadoch ide o rozličné skutkové okolnosti, a z toho plynúce rozličné právne následky.

Právna úprava notárskej zápisnice ako exekučného titulu po splnení predpísaných náležitostí bola do slovenského právneho poriadku zavedená účinnosťou zákona č. 233/1995 Z.z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) dňa 1.decembra 1995. Možno konštatovať, že až do prijatia stanoviska citovaného v úvode príspevku bolo spisovanie notárskych zápisníc za uvedených podmienok akceptované. Exekučná notárska zápisnica poskytuje alternatívu iným formám zabezpečenia záväzkov a aj štandardnému súdnemu konaniu. Atraktívnosť tohto spôsobu zabezpečenia pohľadávky spočíva v zjednodušení procesného postupu jej vymáhania, ktorý je prospešný v prvom rade pre veriteľa, v istom zmysle však aj pre dlžníka, pretože predstavuje nižšie trovy vymáhania pohľadávky, ktoré sa premietajú do výšky dlžnej pohľadávky. Riziko, ktoré notárska zápisnica zo sebou prinášala je nižšia úroveň súdnej ingerencie v prípade kontroly pravosti a výšky pohľadávky veriteľa voči dlžníkovi, sčasti kompenzovaná dohľadom notára ako *nestranného arbitra dohôd*[11].

Po prijatí stanoviska na základe uznesenia Uznesenie KS Banská Bystrica zo dňa 31. augusta 2010 však exekučná notárska zápisnica o uznaní dlhu stráca svoj hospodársky význam. Zabezpečenie pohľadávky v zmysle § 41 ods. 2 písm. c) Exekučného poriadku má preventívnu, zabezpečovaciu a uhradzovaciu funkciu. Žiadna z nich sa však nenaplní v prípade, ak by k zriadeniu notárskej zápisnice bolo možné pristúpiť až vo

10 Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 9. septembra 2012, sp. zn. II. ÚS 358/2010-13
11 § 2 ods. 2 zákona č. 323/92 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v spojení s prvou časťou ods. 1 Etického kódexu notára

fáze, keď sa dlžník dostane s plnením svojho záväzku do omeškania. Prevencia a zabezpečenie z hľadiska svojej podstaty patria do štádia ktoré predchádza sporu. Uhradenie pohľadávky v prípade, ak dlžník dobrovoľne nesplní svoju pohľadávku vyžaduje autoritu orgánu verejnej moci, či iného orgánu, ktorému prináleží autoritatívne riešenie sporov a notárska zápisnica o uznaní dlhu, ktorá obsahuje súhlas s vykonateľnosťou záväzku ako výraz autonómie subjektov právnych vzťahov založená na atribúte právnej (aj keď nie ekonomickej) voľnosti nemôže byť spôsobilá takúto funkciu naplniť.

Perspektívu zmeniť popísaný status quo prinieslo uznesenie KS Banská Bystrica *sp. zn. 17CoE/214/2013 zo dňa 30.01.2013 (ďalej len „**Uznesenie KS Banská Bystrica zo dňa 30.01.2013**")*, ktoré diskutovaný problém prenieslo do novej roviny. Súd v tomto uznesení pripustil, že ak by v notárskej zápisnici, spísanej v rovnaký deň ako bola uzavretá zmluva o úvere podľa § 497 Obchodného zákonníka, bol vyjadrený záväzok zo zmluvy o úvere, dostatočne určito konkrétnym spôsobom ktorý nevzbudzuje pochybnosti, aký právny záväzok na seba vyhlásením do notárskej zápisnice povinná osoba prevzala, bolo by nutné uznanie takéhoto určitého záväzku považovať za platné a len tá skutočnosť, že sa dlžník zaviazal vrátiť poskytnuté peňažného prostriedky v deň nasledujúci po uznaní záväzku (v budúcnosti), nemohol by dátum splatnosti úveru v budúcnosti (po uznaní záväzku) brániť materiálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice obsahujúcej právny záväzok vrátiť poskytnuté peňažné prostriedky až po uzavretí notárskej zápisnice o uznaní záväzku. Súd ďalej poukázal na skutočnosť, že zmluva o úvere podľa § 497 Obchodného zákonníka je konsenzuálnym kontraktom z ktorej už dohodou zmluvných strán o jej obsahu vznikajú práva a povinnosti a na jej vznik sa nevyžaduje aj faktické poskytnutie úverových prostriedkov.

Naopak, uznanie dlhu podľa § 558 Občianskeho zákonníka v notárskej zápisnici s účinkami exekučného titulu obsahujúcej vyhlásenie o právnom záväzku zo zmluvy o pôžičke podľa § 657 Občianskeho zákonníka a súhlase s vykonateľnosťou notárskej zápisnice v čase, keď k plneniu podľa zmluvy o pôžičke ešte nedošlo, nie je platným právnym úkonom a takto spísaná notárska zápisnica nie je materiálne vykonateľným exekučným titulom z dôvodu, že zmluva o pôžičke je reálny kontrakt a v čase uznania dlhu žiadny dlh neexistoval.

S týmto názorom možno súhlasiť a uvedené závery akceptovať, pretože v porovnaní s Uznesením KS Banská Bystrica zo dňa 31. augusta 2010 nezamieňa vznik dlhu, resp. záväzku s omeškaním dlžníka ale len vyžaduje zákonom požadované skutočnosti na vznik záväzkového vzťahu, ktorými sú pri zmluve o úvere podľa § 497 Obchodného zákonníka „len" konsenzus zmluvných strán a pri zmluve o pôžičke podľa § 657 Občianskeho zákonníka „až" reálne plnenie – prenechanie vecí určených podľa druhu veriteľom dlžníkovi.

ZÁVER

Existencia predstavených protichodných uznesení KS Banská Bystrica *znamená rozpolenie rozhodovacej praxe všeobecných súdov v SR*.[12] Súdy nižšieho i rovnakého

12 Rozhodnutia, ktoré sa prikláňajú argumentácii Krajského súdu BB zo dňa 30.janára 2013, napr.:
Uznesenie KS BB sp. zn 2CoE/85/2013 zo dňa 03.05.2013
Uznesenie KS BB sp. zn. 41CoE/97/2013 zo dňa 20.08.2013

stupňa by sa mali so stanoviskom prijatým na základe *Uznesenia KS Banská Bystrica zo dňa 31. augusta 2010* pred jeho aplikovaním kriticky vyrovnať. Ak by na základe vlastného uváženia dospeli k inému výsledku, nemôžu uvedené stanovisko ďalej uplatňovať. Jav, keď súdy rovnakú alebo analogickú situáciu rozhodnú rôzne, je bezpochyby nežiaduci, v ojedinelých a v odôvodnených prípadoch je však nevyhnutný. Aj Ústavný súd Slovenskej republiky konštatuje, *„že rozdiely v súdnych rozhodnutiach sú prirodzene obsiahnuté v každom súdnom systéme, ktorý je založený na existencii viacerých nižších súdov s obmedzenou územnou pôsobnosťou*."[13] I keď sú takéto rozhodnutia podrobené sprísneným kritériám logiky a odôvodnenosti, nedajú sa celkom vylúčiť. Nepriamo to vyplýva aj z formulácie Ústavného súdu Slovenskej republiky: *„pokiaľ súd rieši právnu otázku (tú istú alebo analogickú), ktorá už bola právoplatne vyriešená podstatne odlišným spôsobom bez toho, aby sa argumentačne vyrovnal so skoršími súdnymi rozhodnutiami, nekoná v súlade s princípom právnej istoty v zmysle čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a môže tým porušiť aj právo účastníka súdneho konania na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky."*[14]

Je nesporné, že takýto právny stav je v zjavnom nesúlade s požiadavkou právnej istoty a úlohou Najvyššieho súdu by malo byť rozpornú rozhodovaciu prax súdov nižších stupňov zjednotiť.

Táto práca nemá ambíciu poskytnúť jediný možný správny výklad dotknutých zákonných ustanovení, naopak, jej cieľom je iniciovať diskusiu, ktorá by mohla napomôcť k všeobecne akceptovateľnému riešeniu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BALÁŽOVÁ, Ľ. – BUZÁSSYOVÁ, K. et al. 2006. Slovník súčasného slovenského jazyka (A - G). 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2006, 1134 s. ISBN:8022409324.

ELIÁŠ, K. et al. 2008. Velký Akademický komentář. 2. svazek, § 488-880. Praha: Linde, 2008, s. 1397-2639. ISBN 978-80-7201-687-7.

FEKETE, I. 2007. Občiansky zákonník : Komentár. 1. vyd. Bratislava:ng. Miroslav Mračko, EPOSI, 2007, 1063 s. ISBN 978-80-8057-688-2.

JEHLIČKA, O. - ŠVESTKA, J. - ŠKÁROVÁ, M. et al. 2003. Občanský zákoník : Komentář. 8. vyd. Praha:C. H. Beck, 2003, 1195 s. ISBN 80-7179-797-9.

SVOBODA, J. et. al. 2000. Slovník slovenského práva. 1. vyd. Žilina: Poradca podnikateľa, 2000, 864 s. ISBN 80-88931-061.

ŠPIRKO, J. 1996. Uznanie záväzku ako spôsob zabezpečenia obchodných záväzkov. In Právny Obzor. ISSN 0032-6984, 1996, roč. 79, č. 6, s. 488-491.

ŠTEVČEK, M. 2012. Notárska zápisnica ako exekučný titul. In Ars Notaria. ISSN 1335-2229, 2012, roč. 16, č. 1, s. 4-8.

ŠVESTKA, J. et al. 2008. Občanský zákoník : komentář. II, § 460-880. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1223-2293. ISBN 978-80-7400-004-1.

TÉGL, P. 2010. Uznání dluhu. In Ad Notam. ISSN 0032-6984, 2010, roč. 16, č. 3, s. 11-17.

Rozhodnutia, ktoré sa prikláňajú argumentácii Krajského súdu BB zo dňa 31. augusta 2010, napr.:
Uznesenie KS BB sp. zn 14CoE/48/2013 zo dňa 04.04.2013
Uznesenie KS BB sp. zn 1CoE/86/2013 zo dňa 26.03.2013
Uznesenie OS Partizánske sp. zn. 3Er/2326/2008 zo dňa 05.04.2013
Uznesenie OS Humenné sp. zn. 15Er/446/2013 zo dňa 19.06.2013

13 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 16. septembra 2010, sp. zn. IV. ÚS 209/2010

14 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 3. novembra 2006, sp. zn. III. ÚS 192/06

VOJČÍK, P. 2010. Občiansky zákonník. Stručný komentár. 3. doplň. a preprac. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 1282 s. ISBN 978-80-8078-368-6.
VRCHA, P. 2005. Civilní judikatura. Výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky. 2. vyd. Praha: Linde, 2005, 1296 s. ISBN 80-7201-542-7.

SUMMARY

This article points out the conflicting decision-making practice of the courts of the Slovak Republic regarding the area of notarial deeds on recognition of debt. Its main purpose is to elaborate, whether the debt can be recognized already at the time of the formation of the legal relationship and whether such recognition of debt is sufficiently certain.

Kontaktné údaje:
Mgr. Ľubomír Pagáč, LL. M.
lubo.pagac@gmail.com

ZÁSADA PRÁVNEJ ISTOTY A JEJ PREJAVY V OBLASTI SÚKROMNÉHO PRÁVA

THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY AND ITS MANIFESTATIONS IN PRIVATE LAW

JUDr. Monika Pavlovová

Kľúčové slová: právna istota, stabilita práva, zákon, dobrá viera, zákaz retroaktivity, prevencia.

Key words: legal certainty, stability of the law, law, good faith, prohibition of the retroactivity, prevention.

PRÁVNA ISTOTA

Zásadu právnej istoty možno považovať za súborný názov pre skupinu zásad, ktoré chránia účastníka právneho vzťahu pred neistotou, ktorá by mohla vzniknúť konaním iného účastníka súkromnoprávneho vzťahu alebo pred zásahom do vzťahu zo strany štátnej moci. Preto je nepochybné, že zásada právnej istoty patrí medzi najdôležitejšie zásady právneho štátu a z toho dôvodu je nevyhnutné, aby ju mal na zreteli zákonodarca pri tvorbe práva, pri jeho výklade a aplikácii. Pojem právnej istoty je veľmi široký, z toho dôvodu sa prejavuje vo veľkom množstve prípadov a oblastí života práva.

Pokiaľ ide o oblasť tvorby práva, zásada právnej istoty sa prejavuje v jej viacerých oblastiach. V prvom rade je dôležité uviesť, že pri tvorbe práva je kladený dôraz na požiadavku stability práva, ktorej úlohou je zabrániť neodôvodneným zmenám v právnych predpisoch. Taktiež je nepostrádateľné, aby mal každý možnosť oboznámiť sa s platným právom v takej forme, ktorá je kodifikovaná.

Pri tvorbe práva by mala byť dodržiavaná predovšetkým zákonnosť, ústavné normy a základné ľudské práva, právny poriadok by mal byť jednotný, právne pojmy ktoré sú používané, v prípade, že sú v rôznych zákonoch používané rovnaké, by mali byť obsahovo totožné, aby v aplikácii práva nedochádzalo k rozličným výkladom.[1]

Ďalším predpokladom na naplnenie právnej istoty v oblasti tvorby práva je jasnosť, presnosť, určitosť a zrozumiteľnosť právnych noriem, nakoľko zákon ktorý je napísaný nezrozumiteľne môže mať za následok zlú aplikáciu práva, nepredvídateľnosť rozhodnutí štátnych orgánov, čím by došlo k celkovému narušeniu základných princípov, na ktorých je postavená zásada právnej istoty.

Neopomenuteľným predpokladom pre princíp právnej istoty je uplatnenie zákazu retroaktivity, nakoľko ak by prijatý nový predpis následne menil dôsledky konania,

1 Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, s. 157

ktoré vzniklo na základe zákona účinného v minulosti, tento prístup by mohol byť považovaný za hrubý rozpor v predvídateľnosti právneho poriadku.

V oblasti aplikácie práva je nutné dbať predovšetkým na stabilitu a jednoznačnosť výkladu práva, stabilitu právoplatných rozhodnutí, ktorých právoplatnosť a vykonateľnosť by v právnom štáte mala byť stabilným riešením situácie a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí, nakoľko súdne rozhodnutie má byť logickým vyústením predchádzajúceho priebehu konania.[2]

Všeobecný pojem právnej istoty, nachádzajúci sa v súkromnom práve je vyjadrený zásadami, z ktorých každá chráni určitú špecifickú a presne vymedzenú sféru súkromnoprávnych vzťahov.

Vzhľadom k tomu, že zásada právnej istoty pozostáva všeobecne z viacerých zásad, ktoré spoločne obsahovo napĺňajú jej význam, nie je vždy možné presne vymedziť, čo konkrétne princíp právnej istoty znamená a nie je možné túto zásadu s úplnou presnosťou definovať[3]. Do skupiny zásad, ktoré napomáhajú charakterizovať a všeobecne napĺňať princíp právnej istoty možno zaradiť:

- Zásadu ochrany dobrej viery,
- Zásadu nedotknuteľnosti vlastníckeho práva,
- Zásadu ochrany nadobudnutých práv,
- Zásadu zákazu retroaktivity,
- Zásada prevencie,
- Zásadu ochrany práv tretích osôb.

Zásada ochrany dobrej viery

Definícia pojmu dobrej viery (bona fides) nie je jednotná ani v dnešnej dobe. V niektorých historických obdobiach nebol pojem dobrej viery akceptovaný vôbec. V niektorých obdobiach (napr. obdobie 19. storočia) bola existencia dobrej viery úplne popieraná a neprípustná, resp. nebola považovaná za všeobecnú zásadu.[4] V iných obdobiach (napr. prelom 19. a 20. storočia) bola vyzdvihovaná a uprednostňovaná a to najmä z dôvodu unifikácie národných právnych poriadkov v oblasti súkromného práva.

Pojem dobrej viery bol používaný už v rímskom práve, ktoré bolo rešpektované napríklad aj vo francúzskom Code civil z doku 1804. V iných súkromnoprávnych kódexoch, ktoré v minulosti vznikli (napr. rakúsky občiansky zákonník) nebol používaný priamo pojem dobrej viery, ale pojem poctivosti.

Pokiaľ ide o súčasné chápanie pojmu dobrej viery, možno ju ponímať aj ako kategóriu psychickú ale i ako kategóriu mravnú. Ako psychická kategória je dobrá viera obmedzená na konkrétne situácie, s ktorými platné právo spája následky, ktoré vyplynú z určitého psychického stavu konajúcej osoby.

Pokiaľ ide o dobrú vieru ako mravnú kategóriu, takto bola chápaná hlavne v minulosti, kedy bola označovaná najmä pojmom dobré mravy ale aj pojmom vyššie uvedenej poctivosti. V súčasnosti, v objektívnom chápaní dobrej viery ako mravnej kategórie, nadobúda táto zásada špecifický význam. Jednotlivé normy súkromného práva chápu osoby vstupujúce do právnych vzťahov ako osoby, ktoré konajú poctivo, pokiaľ nie je dokázaný opak. Objektívna dobrá viera na rozdiel od dobrej viery subjektívnej preto nespočíva

2 Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, s. 159
3 Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, s. 155
4 Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, s. 169

v posudzovaní vnútorného presvedčenia či neznalosti, ale je chápaná ako etická zásada, ktorá vyjadruje hodnoty spoločnosťou uznávané a uprednostňované.[5]

Zásada nedotknuteľnosti vlastníckeho práva

Nedotknuteľnosť vlastníckeho práva je zásadou, ktorú treba chápať ako základnú a veľmi dôležitú požiadavku maximálnej ochrany subjektívneho práva voči všetkým neoprávneným zásahom. K napĺňaniu tohto cieľa dopomáha aj platné znenie Občianskeho zákonníka v ustanovení §1 ods. 1 „Úprava občianskoprávnych vzťahov prispieva k napĺňaniu práv a slobôd, najmä ochrany osobnosti a nedotknuteľnosti vlastníctva." Zákon dovoľuje a presne stanovuje výnimky, kedy je možné oprávnene a za prísne stanovených podmienok zasiahnuť do práva vlastníckeho, tzv. oprávnené zásahy do vlastníckeho práva alebo formou vyvlastnenia. Ak by ktorákoľvek zo zákonných podmienok na vyvlastnenie nebola splnená, nepôjde o „oprávnený" zásah do vlastníckeho práva. Z tohto dôsledku je možné, aby bol uplatnený mechanizmus ochrany vlastníckeho práva, ktorý môže v tomto prípade smerovať aj proti štátnemu orgánu, ktorý inicioval vyvlastnenie.[6]

Zásada ochrany nadobudnutých práv

S požiadavkou istoty a stability právneho poriadku je úzko spätý aj inštitút ochrany nadobudnutých práv. Táto zásada predovšetkým znamená, že len zo zmeny právneho predpisu nemožno odvodiť to, že by nová právna úprava mohla viesť k zániku právnych vzťahov, ktoré boli upravené predošlým právnym predpisom a ktoré nová právna úprava neupravuje. Táto charakteristika ochrany nadobudnutých práv sa na prvý pohľad podobá retroaktivite, avšak retroaktivitou nie je. Retroaktivita a ochrana nadobudnutých práv sú navzájom nadväzné, avšak retroaktivita predstavuje prekročenie hraníc pôsobnosti nového právneho predpisu spätne, do obdobia pred účinnosťou daného právneho predpisu.

Zásada ochrany nadobudnutých práv na rozdiel od retroaktivity predpokladá, že nový právny predpis pôsobí na právne vzťahy, ktoré vznikli skôr len vtedy, ak zákon tak vyslovene neustanoví alebo ak v dôsledku všeobecného pôsobenia zásady ochrany nadobudnutých práv by jeho pôsobením došlo k zásahu do trvajúcich právnych vzťahov. [7]

Pre ďalšie spresnenie možno uviesť, že zatiaľ čo retroaktivita pôsobí spätne, do obdobia pred prijatím nového právneho predpisu, ochrana nadobudnutých práv pôsobí od obdobia nadobudnutia účinnosti nového právneho predpisu, teda z minulosti, resp. prítomnosti do budúcnosti.

Príkladom z reálnej praxe, kde je uplatnená zásada ochrany nadobudnutých práv je hlavne vlastnícke právo. Ak niekto splnil podmienky pre vydržanie nehnuteľnosti a stal sa vlastníkom danej nehnuteľnosti, nový zákon by nemal nadobudnuté vlastnícke právo upriať, resp. ho zrušiť. Zásada ochrany nadobudnutých práv by sa mala uplatňovať predovšetkým tam, kde je potrebné rešpektovať tú skutočnosť, že vzniknuté práva boli založené na dôvere v stabilitu právneho poriadku a hlavne na dôvere v trvalosť právnej regulácie a ochrany.[8]

5 Zapletal, J.: Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy, Časopis pro všechna právní odvětví, roč. 14, č. 2 (2006),
6 Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné, tretie doplnené a prepracované vydanie, s. 26
7 Hurdík, J.,: Zásady soukromého práva, s. 131
8 Hurdík, J.,: Zásady soukromého práva s. 132-133

Zásada zákazu retroaktivity

Zákaz retroaktivity vyjadruje snahu o zachovanie právnych istôt vo vzťahoch, ktoré už jestvujú v prípade, že príde k novej právnej úprave. Ide hlavne o to, aby jestvujúce práva príchodom novej legislatívy nemohli byť odňaté a aby sa neposudzovali právne vzťahy, ktoré vznikli skôr podľa neskoršej právnej úpravy.

Pokiaľ ide o nepravú retroaktivitu, tá je prípustná a funguje na báze, že právne vzťahy, ktoré vznikli pred účinnosťou novej právnej úpravy a trvajú po jej účinnosti sú posudzované čo sa týka vzniku a nárokov podľa starej právnej úpravy a od okamihu účinnosti novej úpravy sa posudzujú podľa nej.

Otázkou nepravej retroaktivity a jej prípustnosti sa zaoberal aj Ústavný súd v náleze PL ÚS 3/2000. Podobné stanovisko zaujal aj Európsky súd pre ľudské práva, keď vyslovil právny názor, že v občianskom práve môže zákonodarca výnimočne uplatniť retroaktívne ustanovenia na úpravu daných (existujúcich) právnych stavov. V právnom štáte však musia jestvovať závažné dôvody všeobecného záujmu, ktoré môžu prelomiť zásadu zákazu spätnej pôsobnosti v prospech slobodnej tvorby práva zo strany zákonodarcu.[9]

Z hľadiska systematického zaradenia jednotlivých zásad súkromného práva možno o zásade zákazu retroaktivity povedať, že ide o podzásadu, prípadne dielčiu zásadu, ktorá dotvára zásadu právnej istoty.

V súvislosti s touto zásadou je možné uviesť aj princíp predvídateľnosti práva a princíp predvídateľnosti súdnych rozhodnutí. Predvídateľnosť práva je podľa ústavného súdu jednou z požiadaviek právnej istoty. Vo všeobecnosti je možné v tejto súvislosti konštatovať, že „konanie štátnych orgánov musí byť v rámci istých hraníc pre občana predvídateľné, a tým súčasne kalkulovateľné.“[10] Ďalej Ústavný súd vymedzuje požiadavku na predvídateľnosť práva ako legitímne očakávanie subjektu, že vydaný právny akt bude v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi.

Pokiaľ chceme hovoriť o princípe predvídateľnosti súdnych rozhodnutí, je nutné uviesť, že táto požiadavka, ktorá je kladená na súdnu moc rozhodovať v rovnakých alebo analogických situáciách rovnako a zabezpečiť tak jednotnosť rozhodovania súdov, nepochádza len z požiadavky na uplatnenie zásady právnej istoty, ale aj zo zákazu diskriminácie spoločne s právom na nestranného sudcu, ktoré vyplýva z čl. 46 ods. 1 Ústavy, čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd a čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[11]

Povinnosť posudzovania analogických prípadov analogicky vyplýva aj zo zásady rovnosti, ktorá je zakotvená v čl. 12 ods. 1 Ústavy. Je však potrebné uviesť, že podľa Ústavného súdu „rovnosť v právach nemá absolútny charakter. Ak jestvujú objektívne a rozumné dôvody, potom v ich medziach možno so subjektmi, ktoré sa nachádzajú v porovnateľných situáciách, zachádzať rozdielnym spôsobom.[12] Na základe vyššie citovaného vyjadrenia Ústavného súdu preto možno konštatovať, že ak jestvujú rovnaké podmienky, mal by byť rovnaký výsledok, samozrejme s prihliadnutím na to, či jestvujú dôvody na rozdielne posudzovanie a zaobchádzanie.

V súvislosti s predvídateľnosťou súdnych rozhodnutí je potrebné spomenúť aj nevyhnutnosť dostatočného odôvodnenia rozsudku súdu, nakoľko nedostatočné odôvod-

9 Júda, V.: Princíp právnej istoty verzus retroaktivita v práve, Právny obzor, č. 3, 2004, ročník 86
10 Čič, M. a kol. 1997. Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Matica slovenská: 1997, s. 52
11 Opett, L.: Právna istota a predvídateľnosť súdnych rozhodnutí, Právny obzor, 91, 2008, č. 4, s. 320
12 Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL ÚS 40/03 z 10. februára 2005

nenie rozhodnutia by bolo možné považovať za porušenie zásady právnej istoty účastníkov konania.

Napriek zákonnej povinnosti sudcu odôvodniť rozsudok, súdna prax potvrdzuje, že sudcovia často krát na pojednávaní rozsudok odôvodnia len formálne, resp. ho neodôvodnia vôbec a účastníkov konania odkážu na písomné vyhotovenie rozsudku. Dôvody, ktoré viedli súd k rozhodnutiu sa preto účastníci konania a aj ich právni zástupcovia často krát dozvedajú až z písomného vyhotovenia rozsudku. Takisto nastávajú situácie, že súd síce odôvodnil rozsudok, ale odôvodnenie písomného vyhotovenia rozsudku sa nezhoduje s odôvodnením, ktoré zaznelo pri vyhlásení rozsudku, prípadne nielen že sa nezhoduje, ale je úplne iné, resp. obsahuje dôvody, ktoré pri ústnom vyhlásení ani nezazneli.[13] Dôsledkom takéhoto konania sudcov je nielen porušenie práva účastníka súdneho konania na súdnu ochranu a jeho práva na riadne odôvodnenie súdneho rozhodnutia, ale aj porušenie princípu predvídateľnosti súdnych rozhodnutí a práva, ktoré sú predpokladom pre uplatňovanie zásady právnej istoty v právnom štáte.

Zásada prevencie

Ideálnym stavom by bolo rešpektovanie všetkých právnych noriem a záväzkov subjektmi, ktorých sa jednotlivé záväzky dotýkajú. Takýto stav však v spoločnosti nie je možný, z toho dôvodu je potrebné, aby spoločenské vzťahy, menovite právny systém bol regulovaný. Podstatou právnej regulácie je, aby boli spoločnosťou stanovené pravidlá správania sa spoločne so stanovením prípadných sankcií, ak nebudú pravidlá dodržiavané. V oblasti súkromného práva sú používané sankcie vtedy, keď určitá osoba poruší svoju subjektívnu povinnosť.

V prípade, že nastane určitá nerovnováha a dôjde k porušeniu stavu, resp. k ujme, je cieľom noriem súkromného práva tento stav napraviť, resp. kompenzovať. Najčastejšou formou kompenzácie je cesta zmeny, resp. prerozdelenia majetkových pomerov medzi zúčastnenými stranami, napr. vo forme náhrady nákladov, ktoré vznikli pri uplatnení práva, vo forme náhrady škody, vydania bezdôvodného obohatenia, či zmluvnej pokuty.

Samotný Občiansky zákonník napomáha predchádzaniu porušeniam a ohrozeniam práv, ktoré vyplývajú zo súkromnoprávnych vzťahov. V ustanovení § 3 ods. 2 Občianskeho zákonníka je zakotvená podstata tejto zásady. Ukladá všetkým fyzickým osobám, právnickým osobám, orgánom štátu, miestnej samosprávy dbať na to, aby nedochádzalo k ohrozovaniu a porušovaniu práv, ktoré vyplývajú z občianskoprávnych vzťahov a aby sa prípadné rozpory riešili medzi účastníkmi prioritne dohodou. Analogicky z ustanovenia § 43 Občianskeho zákonníka vyplýva, že pri uzatváraní zmluvných vzťahov majú strany dbať na to, aby predchádzali k vzniku rozporov.

Úlohu generálnej klauzuly tvorí ustanovenie § 415 Občianskeho zákonníka, ktoré ukladá každému povinnosť počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na majetku, prírode a životnom prostredí.[14] Nielen samotné ustanovenie § 415 ale aj nasledujúce ustanovenia § 416 – 419 Občianskeho zákonníka sú zamerané na predchádzanie škodám.

Zásada ochrany práv tretích osôb

Súkromné právo svojou povahou aj na základe uplatnenia zásady autonómie vôle, ktorá je, jedným zo základných pilierov súkromného práva, chráni individuálnu sféru

13 Klučka, J.: Odôvodnenie rozsudku a právna istota účastníka konania, Justičná revue, roč. 2013, č. 6-7, s. 827-828
14 Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné, tretie doplnené a prepracované vydanie, s. 28

osôb, ktoré sú dotknuté určitým spôsobom právne relevantným správaním sa v súkromnoprávnych vzťahoch.

Zásade ochrany práv tretích osôb predchádzal dlhý historický vývoj, kde bolo potrebné, aby bola presadená osobná sloboda a rovnosť ľudí, ktorá zapríčinila obmedzenie storočia trvajúcich privilégií vymedzenej skupiny ľudí, zavedenie iných zásad ako napr. zákaz zneužitia práva, nevynímajúc priznanie právneho stavu všetkým osobám bez výnimky.

Vo všeobecnosti je ochrana práv tretích osôb zakotvená najmä v rovnosti všetkých účastníkov právnych vzťahov, ktorá je považovaná za metódu právnej regulácie.[15] Táto metóda má podľa niektorých odborníkov pôvod v ustanovení § 2 ods. 2 Občianskeho zákonníka. Pri širšom výklade tohto ustanovenia presahuje jeho pôsobnosť rámec pomerov medzi reálnymi účastníkmi občianskoprávnych vzťahov, nakoľko toto ustanovenie možno použiť pre situácie, kde skutočný súkromnoprávny vzťah ešte nevznikol.

Metóda rovnosti a zásada ochrany práv tretích osôb sa vzájomne prelínajú, čo je možné demonštrovať na prípade, kedy sa ktorákoľvek tretia osoba, ktorej práva sú dotknuté konaním iných osôb, stáva účastníkom tohto vzťahu, či už na princípe zmluvnom alebo zodpovednostnom. V tomto prípade je možné za tretie osoby považovať tie osoby, ktoré nie sú účastníkmi súkromnoprávneho vzťahu a ktoré sa svojím vlastným konaním nepodieľajú na formovaní tohto vzťahu. Tento záver platí pre vzťahy relatívnej povahy.[16]

Zásada ochrany práv tretích osôb má svoje uplatnenie hlavne v prípade relatívnych vzťahov, najmä pri zmluvných a deliktuálnych vzťahoch, kde sú účastníci týchto vzťahov presne určení s dostatočne určeným okruhom tzv. tretích osôb, teda tých, ktorí sa aktívne nepodieľali na vzniku právneho vzťahu a ani nie sú jeho účastníkmi.[17]

Pre vzťahy absolútnej povahy (napr. výkon vlastníckeho práva) je možné aby bola zásada ochrany práv tretích osôb uplatnená, ale s niektorými výnimkami, či úpravami. Pokiaľ chceme hovoriť o vlastníckych právach, vlastnícky vzťah k určitej veci má presne identifikovaného nositeľa práv, teda vlastníka, kdežto ostatné osoby nie sú bližšie špecifikované. Zákonná úprava tomuto bližšie nešpecifikovanému okruhu osôb ukladá povinnosť vlastníka nerušiť pri výkone jeho práv, avšak aj vlastník samotný má uloženú zákonnú povinnosť neobťažovať ostatných napr. hlukom, prachom, alebo zákazom zneužitia práva. Do samotného vlastníckeho vzťahu nevstupujú teda tretie osoby. Tretie osoby by bolo možné v tomto prípade označiť ako vedľajších aktérov, ktorí môžu byť určitým spôsobom nepriamo vlastníckym vzťahom zasiahnuté, bez toho, že by samotný vlastnícky vzťah vo svojej právnej podstate narušili.

Táto zásada platí aj v oblasti záväzkového práva, avšak v trocha modifikovanej podobe a to tak, že jednotlivé strany záväzkového vzťahu nesmú zaväzovať alebo oprávňovať tretie osoby, bez súhlasu druhej strany.

Na základe vyššie uvedeného je možné konštatovať, že správanie sa jednotlivých subjektov súkromného práva by malo byť také, aby nedochádzalo k zásahom do súkromnoprávneho postavenia iných osôb a to ani v negatívnom zmysle, teda aby nedochádzalo k vzniku nových povinností a ani v pozitívnom zmysle, teda aby nedochádzalo k vzniku nových oprávnení.[18] Vyššie uvedené princípy fungovania samozrejme platia dovtedy, po-

15 Hurdík, J.,: Zásady soukromého práva, s. 126
16 Hurdík, J.,: Zásady soukromého práva ,s. 127
17 Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, s.174
18 Hurdík, J.,: Zásady soukromého práva, s. 128

kiaľ zákon neustanoví inak, čo by však mohlo znamenať prekročenie princípov súkromnoprávnej regulácie a nastolenie princípov verejného práva.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Matica slovenská: 1997, ISBN 80-7090-444-5,
HURDÍK, J.,: Zásady soukromého práva, Masarykova univerzita v Brně: 1998, ISBN 80-210-2001-6,
HURDÍK, J., LAVICKÝ, P.: Systém zásad soukromého práva, Masarykova univerzita: 2010, ISBN 978-80-210-5063-1,
JÚDA, V.: Princíp právnej istoty verzus retroaktivita v práve, Právny obzor, č. 3, 2004, ročník 86,
KLUČKA, J.: Odôvodnenie rozsudku a právna istota účastníka konania, Justičná revue, roč. 2013, č. 6-7,
LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné, tretie doplnené a prepracované vydanie, IURA EDITION, spol. s. r. o., 2006, ISBN 80-8078-084-6,
Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL ÚS 40/03 z 10. februára 2005,
Nález Ústavného súdu SR PL sp. zn. PL ÚS 3/2000 z 24.apríla 2001,
OPETT, L.: Právna istota a predvídateľnosť súdnych rozhodnutí, Právny obzor, 91, 2008, č. 4,
ZAPLETAL, J.: Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy, Časopis pro všechna právní odvětví, roč. 14, č. 2 (2006),
Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

SUMMARY

The principle of certainty is undoubtedly fundamental and important concept of legal theory and practice. The principle of the legal certainty can be considered as general name for the group of principles that protected the legal relationship of the uncertainty that might arise conduct of another party of the private relationship or before the intervention of the state authorities.

The principle of the legal certainty consists from several principles, which together contents of ist importance. In the group of principles, thah helps to characterize and generally upholds the principle of legal certainty can include: The principle of protection of the good faith, the principle of the inviolability of property rights, the protection of acquired rights, the principle of prohibition of retroactivity, the principle of prevency, the principle of the protection of rights of third parties.

This report contains a brief description of each of the principles, which together help to give substance to the principle of legal certainty and its manifestations in private law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Monika Pavlovová
externá doktorandka PEVŠ, fakulta práva, Ústav súkromného práva,
odbor občianske právo, 1. Ročník,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
pavlovova.monika@gmail.com

CHARAKTER AUTORSKÉHO PRÁVA K NÁVRHOM ZÁKONNÝCH PEŇAZÍ V POŇATÍ EURÓPSKEJ ÚNIE

CHARACTER OF COPYRIGHT LAW ON DRAFT OF LEGAL MONEY IN THE CONCEPT OF THE EUROPEAN UNION

Mgr. Viliam Poništ

Kľúčové slová: autorské právo, euro, bankovky, mince, európska únia, trestné právo
Key words: copyright law, euro, banknotes, coins, European Union, criminal law

ÚVOD

Dňa 4. mája 2011 v rámci školenia usporadúvaného Justičnou akadémiou SR v Omšení vystúpil JUDr. Peter Šramko[1] a vo svojom výklade poukázal na trestnoprávnu ochranu autorského práva k zákonným peniazom, konkrétne k euru na osobitnom príklade. Uviedol skutok, ktorý pozostával z toho, že podnikateľ si v rámci svojej podnikateľskej činnosti nechal vyhotoviť na reklamné účely viacero reprodukcií 50eurových bankoviek. Tieto bolo vyhotovené profesionálmi (vo fotoateliéroch) s tým, že boli z časti pozmenené, a to tak, že na zadnej strane bol namiesto mostu vyobrazený obrázok reštaurácie tohto podnikateľa, pričom takáto „bankovka" sa veľkosťou a aj farebne podobala na 50eurovú bankovku. V danom prípade nešlo o falšovanie, či neoprávnenú výrobu peňazí, a preto mohlo dôjsť práve k naplneniu skutkovej podstaty podľa ust. § 283 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona v znení neskorších právnych predpisov, t.j. „Porušeniu autorského práva." Je teda bankovka (alebo aj minca) chránená aj autorským právom? Kto má k návrhu (dizajnu) bankovky (mince) autorské práva?

Ako je zrejmé príspevok sa zaoberá charakterom autorského práva vo vzťahu k zákonnému platidlu, ktorému poskytuje ochranu Európska únia. Týmto platidlom je Euro (€). Euro je jednotnou menou hospodárskej a menovej únie vytvorenej Európskou úniou. Je spoločným európskym majetkom, ktorý by mal byť chránený jednotne v rámci celej Európskej únie. Okrem trestnoprávnej ochrany, ktorá mu je poskytovaná prostredníctvom trestnoprávnych noriem jednotlivých štátov (pokiaľ ide o jeho falšovanie, neoprávnenú výrobu, držbu a pod.) legislatíva EÚ smeruje aj k ochrane autorského práva k návrhu euro bankoviek, či mincí (v zásade ani trestnoprávna ochrana autorského práva nie je vylúčená).

1 Vyňatok z uvedenej přednášky je voľne dostupný na internetovej stránke: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a36-ekonomicka-trestna-cinnost-a-trestne-ciny-proti-mene (dostupné dňa 6.1.2014)

Európska únia chráni svoje „bohatstvo“ v podobe jednotnej meny, a preto určuje za akých podmienok je možné legálne používať reprodukcie návrhu bankoviek a rozmnoženiny návrhu mincí. „Bankovky a mince sú, okrem menovitej hodnoty, ktorá je na nich vyobrazená, špecifické aj tým, že je sú na nich vyobrazené výtvarné alebo grafické diela, ktoré môžeme považovať za možný predmet práva duševného vlastníctva, ktorý je chránený právnymi predpismi.“[2] EÚ preto stanovuje nielen sebe, ale aj ostatným členským krajinám akým spôsobom a za akých podmienok majú presadzovať autorské práva k euru.

VYMEDZENIE AUTORSKÉHO PRÁVA K EURU

V podmienkach Európskej únie podliehajú autorskoprávnej ochrane tak „eurobankovky“ ako aj „eurominc.“ Je treba zdôrazniť, že pôjde o rozličnú ochranu, nakoľko mince razí členský štát sám a jedna strana (rub mince) je dizajnom členského štátu a druhá strana (líce mince) je spoločná pre všetky členské štáty eurozóny, zatiaľ čo bankovky sú z oboch strán rovnaké.

Autorské právo k „eurobankovkám“

Len relatívne nedávno bolo vydané nové rozhodnutie ECB, ktoré sa týka autorskej ochrany bankoviek, ide o ROZHODNUTIE EURÓPSKEJ CENTRÁLNEJ BANKY z 19. apríla 2013 o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu. Z jeho ustanovení vyplýva, že Európsky menový inštitút (ďalej iba „EMI“) vykonal prípravné práce na výrobu a emisiu eurobankoviek a najmä v súvislosti s výtvarnými návrhmi eurobankoviek uľahčil užívateľom rozoznávanie a prijímanie nominálnych hodnôt a špecifikácií nových eurobankoviek tým, že zohľadnil špecifické vizuálne a technické požiadavky európskych združení užívateľov bankoviek. Vyplýva z neho, že Európskej centrálne banke ako nástupcovi EMI patria autorské práva na výtvarné návrhy eurobankoviek, ktoré pôvodne patrili EMI. ECB a národné centrálne banky, konajúce v mene ECB, môžu uplatniť tieto autorské práva v súvislosti s reprodukciami, vydanými alebo šírenými v rozpore s týmito autorskými právami, okrem iného napr. reprodukciami, ktoré by mohli negatívne ovplyvniť postavenie eurobankoviek. (Podľa uvedenej konštrukcie by autorovi návrhu dizajnu nepatrili autorské práva. Samotný dizajn eurobankoviek navrhol rakúsky výtvarník Robert Kalina, ktorý so svojimi návrhmi uspel v celoeurópskej súťaži vypísanej dňa 12. 2. 1996 Radou EMI.)

Súčasťou práva ECB a národných centrálnych bánk členských štátov vydávať eurobankovky je oprávnenie prijímať všetky potrebné právne opatrenia na ochranu integrity eurobankoviek ako platobných prostriedkov. ECB si dala za cieľ prijať také opatrenia, ktoré aspoň na minimálnej úrovni ochrany zabezpečia, aby bola široká verejnosť schopná rozlíšiť reprodukované bankovky od eurobankoviek, ktoré vydáva ECB a národné centrálne banky, a ktoré nie sú sfalšovanými bankovkami.

Eurobankovky

Eurobankovky ako také zahŕňajú sedem nominálnych hodnôt v rozsahu od 5 Eur do 500 Eur, ktoré znázorňujú tému historických období a štýlov Európy. Na siedmych

2 LATTOVÁ, S. Úprava právnych predpisov v súvislosti so zavedením eura a možnosti reprodukcie bankoviek a mincí. In: Dny práva 2012 – Day of law 2012, s. 1174;

nominálnych hodnotách v sérii eurobankoviek sú zobrazené brány a okná (symbolizujú ducha otvorenosti a spolupráce EÚ) na prednej (lícnej) strane a mosty (symbol vzťahov medzi národmi EÚ navzájom a EÚ a ostatným svetom) na zadnej (rubovej) strane. Všetkých sedem nominálnych hodnôt charakterizuje iné európske umelecké obdobie, no zároveň žiadne konkrétne miesta. Medzi ďalšie prvky výtvarných návrhov patria:

- symbol Európskej únie;
- názov meny v latinskej a gréckej abecede a v prípade druhej série eurobankoviek tiež názov meny v azbuke;
- iniciály ECB v zneniach úradných jazykov Európskej únie; v prípade prvej série eurobankoviek sa iniciály ECB obmedzujú na týchto päť úradných jazykov: BCE, ECB, EZB, EKT a EKP a v prípade druhej série eurobankoviek sa iniciály ECB obmedzujú na týchto deväť úradných jazykov: BCE, ECB, ЕЦБ, EZB, EKP, EKT, EKB, BĊE a EBC;
- symbol ©, ktorý upozorňuje, že autorské práva patria ECB;
- podpis prezidenta ECB.

Pravidlá reprodukcie bankoviek podľa EÚ

Pod reprodukciou sa rozumie každé hmotné alebo nehmotné zobrazenie, ktoré znázorňuje celú eurobankovku alebo jej časť, prípadne časti jej jednotlivých prvkov výtvarného návrhu, t. j. napr. farbu, rozmery a použitie písmen alebo symbolov, ktorých zobrazenie sa môže podobať alebo vyvolávať všeobecný dojem pravej eurobankovky, bez ohľadu na veľkosť obrazu alebo materiál alebo techniku použitý pri jej výrobe alebo či sa prvky výtvarného návrhu eurobankovky, ako napríklad písmená alebo znaky, zmenili alebo boli pridané.

- Samotné reprodukcie, ktoré by si široká verejnosť mohla pomýliť s pravými eurobankovkami, sa považujú za nezákonné. Za reprodukcie, ktoré sa považujú sa za zákonné a nepredstavujú riziká, že by si ich verejnosť mohla pomýliť s pravými eurobankovkami je možné považovať:
- jednostranné reprodukcie eurobankovky, ak sa veľkosť reprodukcie rovná alebo presahuje 125 % dĺžky aj šírky alebo najviac 75 % dĺžky aj šírky príslušnej eurobankovky, alebo
- obojstranné reprodukcie eurobankovky, ak sa veľkosť reprodukcie rovná alebo presahuje 200 % dĺžky aj šírky alebo najviac 50 % dĺžky aj šírky príslušnej eurobankovky, alebo
- reprodukcie jednotlivých prvkov výtvarného návrhu eurobankovky, ak tento prvok výtvarného návrhu nie je zobrazený na pozadí podobajúcom sa bankovke, alebo
- jednostranové reprodukcie, zobrazujúce časť prednej strany alebo zadnej strany eurobankovky, ak je táto časť menšia ako jedna tretina originálu prednej strany alebo zadnej strany eurobankovky, alebo
- reprodukcie vyrobené z materiálu zjavne odlišného od papiera, ktorý sa vzhľadom nápadne odlišuje od materiálu používaného pre bankovky, alebo
- nehmotné reprodukcie, dostupné elektronicky na internetových stránkach káblovými, bezdrôtovými alebo inými prostriedkami, ktoré umožňujú verejnosti prístup k týmto nehmotným reprodukciám z miesta a v čase, ktorý si individuálne vyberú, ak:

- je slovo SPECIMEN (VZOR) zahrnuté uhlopriečne cez celú reprodukciu v druhu písma Arial alebo v inom druhu písma podobnom Arial a
- rozlíšenie elektronickej reprodukcie v 100 % jej veľkosti nie je vyššie než 72 dpi (bodov na palec).

Autorské právo k eurominciam

Pokiaľ hovoríme o autorskom práve k eurominciam je nutné vychádzať z Oznámenia Komisie o autorskoprávnej ochrane dizajnu spoločnej lícnej strany euromincí (2011/C 41/03), ktoré bolo uverejnené v Úradnom vestníku EÚ dňa 10.2.2011. Vyplýva z neho, že v roku 1996 sa členské štáty rozhodli, že eurominc̆e určené do obehu budú mať jednu spoločnú a jednu vnútroštátnu stranu, a poverili Komisiu, aby na európskej úrovni zorganizovala súťaž na výber dizajnu spoločnej strany euromincí. Víťazné dizajny európskej súťaže dizajnov mincí vybrali čelní predstavitelia štátov a vlád v júni 1997. Na spoločnú stranu eurových mincí boli vybrané 3 návrhy Luca Luyxa z Kráľovskej belgickej mincovne. Autor víťazného dizajnu európskej súťaže dizajnov mincí previedol autorské práva na dizajn starých, ako aj nových spoločných strán na Komisiu. V oznámení Komisie z 22. októbra 2001 o autorskoprávnej ochrane dizajnu spoločnej lícnej strany euromincí sa ustanovovali opatrenia, ktorými sa zavádzalo presadzovanie autorských práv a platné reprodukčné predpisy týkajúce sa dizajnov spoločnej lícnej strany.

Autorské práva na dizajn spoločnej strany euromincí má Európska únia zastúpená Komisiou. Európska komisia udelila každému členskému štátu, ktorý prijal euro, všetky práva Únie, pokiaľ ide o územie takéhoto členského štátu. Ostatným členským štátom Komisia udelí autorské práva, keď prijmú euro.

Eurominc̆e

Eurominc̆e majú spoločnú európsku stranu a rozličnú národnú stranu. Spoločná európska strana mincí obsahuje názov jednotnej meny a nominálnu hodnotu mince. Návrhy Luca Luyxa zobrazujú tri rôzne mapy Európy, pričom na pozadí sú umiestnené hviezdy (symbol EÚ). Na nižších centových minciach - 1, 2 a 5 centov zobrazuje mapa vzťah Európy k ostatnému svetu, na minciach 10, 20 a 50 centov je zobrazená Európska únia ako skupinu jednotlivých štátov a jednota tejto skupiny štátov je potom zobrazená na 1 a 2 eurových minciach.

Na národnej strane by sa už nemal opakovať ani názov jednotnej meny, ani nominálna hodnota mince. O vzoroch na národných stranách euromincí rozhodujú jednotlivé účastnícke členské štáty. Na národnej strane euromincí určených do obehu by sa malo zobrazovať dvanásť hviezd európskej vlajky plne lemujúcich národný vzor, a to vrátane údaja o roku a názvu vydávajúceho členského štátu. Európske hviezdy by sa mali zobraziť rovnako ako na európskej vlajke. Vzory na národných stranách bežných euromincí určených do obehu by sa v zásade nemali meniť okrem prípadu, ak dôjde k zmene hlavy štátu zobrazenej na minci. Keďže eurominc̆e obiehajú v celej eurozóne, prvky ich národného grafického spracovania podliehajú všeobecnému záujmu. Vydávajúce členské štáty by sa s dostatočným predstihom pred plánovaným dátumom vydania mali vzájomne informovať o nových národných stranách. Na tento účel by vydávajúce členské štáty mali svoje návrhy euromincí predložiť Komisii, ktorá overí, či sú v súlade s týmto odporúčaním.

Mince sú vydávané v nominálnych hodnotách 1, 2, 5, 10, 20 a 50 centov, 1 a 2 eurá a sú platné na území všetkých štátov eurozóny, a to bez ohľadu na štát, ktorý ich vydal.

Rozmnožovanie euromincí

Komisia a zúčastnené členské štáty platiace eurom, pokiaľ ide o ich územie, majú povinnosť uplatňovať spoločný režim rozmnožovania. Samotné rozmnožovanie celého dizajnu spoločnej lícnej strany euromincí alebo jeho časti sa bez osobitného postupu povoľuje iba v týchto prípadoch:

- na fotografie, kresby, maľby, filmy, zobrazenia a vo všeobecnosti rozmnoženiny plochého formátu (bez reliéfu) za predpokladu, že ide o vernú podobu používanú spôsobom, ktorý nepoškodzuje ani nezľahčuje obraz eura,
- rozmnoženiny s reliéfom na predmetoch iných ako mince, medaily a žetóny alebo na akýchkoľvek iných predmetoch, ktoré by sa mohli zamieňať s mincami,
- rozmnoženiny na žetónoch vyrobených z mäkkých materiálov alebo z plastu za predpokladu, že rozmer je aspoň o 50 % väčší alebo menší ako skutočné mince.

Akékoľvek iné rozmnoženiny celého dizajnu spoločnej lícnej strany euromincí alebo jeho časti musí v prípade nezúčastnených členských štátov a tretích krajín jednoznačne povoliť Európska komisia a v prípade zúčastneného členského štátu určený orgán členského štátu, ktorému boli udelené autorské práva. Žiadosti o povolenie určené Európskej komisii by sa mali zasielať Generálnemu riaditeľstvu pre hospodárske a finančné záležitosti.

Presadzovanie autorských práv majú zúčastnené členské štáty v rámci svojho územia zaisťovať v súlade so svojimi vnútroštátnymi právnymi predpismi, ako aj v súlade s so spoločným režimom rozmnožovania. Komisia presadzuje autorské práva v nezúčastnených členských štátoch a tretích krajinách v súlade s príslušnými vnútroštátnymi právnymi predpismi. Ak sa Komisia alebo vnútroštátne orgány, ktorým boli udelené autorské práva, dozvedia o tom, že na príslušnom území došlo k nepovolenému rozmnožovaniu, majú prijať okamžité opatrenia na zaistenie, aby takéto rozmnožovanie prestalo alebo aby sa zrušilo. Komisia alebo členské štáty môžu rozhodnúť o občianskom alebo trestnom konaní proti osobe zodpovednej za rozmnožovanie, a to v súlade s príslušnými vnútroštátnymi právnymi predpismi.

AUTORSKÉ PRÁVO K ZÁKONNÝM PENIAZOM VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH

Aj keď je príspevok venovaný práve charakteru autorského práva EÚ k euru nedá sa obísť aj krátka komparácia s vybranými krajinami, ktoré autorské právo upravujú obdobne, ale najmä tými, ktoré upravujú autorské právo odlišne. Krajiny, ktoré majú podobný režim autorského práva aký má EÚ k svojej mene sú napríklad Dánsko, Čile, Južná Kórea, či Austrália. V týchto krajinách sú nositeľmi autorských práv centrálne banky.

Krajiny kde je nositeľom autorských práv autor sú napríklad Švédsko a Česko. Vo Švédsku má vždy autor diela švédskej bankovky alebo švédskej mince autorské práva k umeleckému dielu. Autorské právo zahŕňa právo distribuovať, predávať, kopírovať a prezentovať umelecké dielo a vytváranie podobných umeleckých diel na ňom založených. V Česku je Česká národní banka držiteľom práv na reprodukciu bankoviek, avšak nie autorských práv. V súlade so zákonom o autorskom práve je na reprodukciu bankoviek potrebný predchádzajúci súhlas autora návrhu bankoviek.

Nórsko patrí k skupine krajín, kde si autorské práva medzi sebou delia štát (centrálna banka) a autor návrhu. V Nórsku je grafický návrh nórskych mincí a bankoviek predmetom ochrany autorského práva, a to v zmysle zákona č. 2 z 12. mája 1961 o autorských

právach k literárnym, vedeckým a umeleckým dielam (Zákon o autorskom práve). Vyplýva z neho, že bez predchádzajúceho súhlasu vlastníka autorských práv je akákoľvek úprava návrhu v zásade v rozpore so zákonom. Autor návrhu previedol právo používať návrh (motív) na Norges Bank na bežné použitie návrhu bankovky alebo mince centrálnou bankou. Zostávajúce autorské práva, t. j. právo používať umelecké dielo (motív) v inom kontexte, si ponecháva autor návrhu. Autorské právo zaniká 70 rokov po autorovej smrti. Právo upravovať alebo používať celý návrh bankovky alebo mince alebo jeho časť v kontexte odlišnom od bežného používania centrálnou bankou si vyžaduje predchádzajúci súhlas vlastníka autorských práv. Otázkami súvisiacimi s autorskými právami sa v mene výtvarných umelcov zaoberá nórska spoločnosť Norwegian Visual Artists Copyright Society (BONO).

AUTORSKÉ PRÁVO EÚ K EURU VO VZŤAHU K SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Podľa článku 128 Zmluvy o fungovaní Európskej únie má ECB výlučné právo povoľovať vydávanie eurobankoviek v Únii. Bankovky vydané Európskou centrálnou bankou a národnými centrálnymi bankami sú jedinými bankovkami, ktoré majú v Únii výlučné postavenie zákonného platidla. Členské štáty môžu vydávať eurominc v objeme schválenom ECB. Rada môže na návrh Komisie a po porade s Európskym parlamentom a ECB prijať opatrenia na zosúladenie označovania a technických parametrov všetkých mincí, s ktorými sa ráta do obehu v rozsahu potrebnom na zabezpečenie ich plynulého obehu v Únii.

Vo vzťahu k Slovensku sa autorské právo EÚ v tejto oblasti prejavuje tým, že môže vydávať eurobankovky a eurominc v súlade s uvedením ustanovením Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Zhotovovanie reprodukcií a eurobankoviek a eurominc je upravené už v zmysle uvedených pravidiel, pričom podľa ust. § 17d zákona č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších právnych predpisov sa nesmú reprodukcie eurobankoviek a eurominc alebo ich častí, ich záznamy v elektronickej forme a akékoľvek predmety, ktoré sú čo len čiastočne vzhľadom, rozmermi alebo vlastnosťami podobné ktorejkoľvek eurobankovke alebo eurominci, vrátane medailí a žetónov, ktoré v akomkoľvek gramatickom tvare obsahujú nápis „euro“, „cent“ alebo „eurocent“, symbol eura „€“, alfabetický kód meny euro „EUR“, alebo ktoré majú čo len čiastočne podobný vzhľad spoločnej strane alebo niektorej národnej strane ktorejkoľvek eurominc zhotoviť ani používať bez splnenia pravidiel o ochrane autorských práv a bez splnenia podmienok pre zhotovovanie a používanie reprodukcií eurobankoviek a eurominc alebo ich častí podľa osobitných predpisov. „Držiteľom výhradnej, vecne, časovo a územne neobmedzenej licencie na použitie výtvarných návrhov národných strán slovenských eurominc je Národná banka Slovenska.“[3]

Vzhľadom na to, že návrhy bankoviek a mincí nie sú vyňaté z pod ochrany zákona č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom v znení neskorších právnych predpisov (podľa ust. § 7 ods. 3 tohto zákona, čo je odlišná situácia ako je tomu v ČR[4] - podľa všetkého sú vyňaté ako úradné diela, a nie ako umelecké diela konkrétneho autora) je týmto spôsobom chránené autorské právo prostredníctvom ust. §

3 http://www.pravnelisty.sk/clanky/a36-ekonomicka-trestna-cinnost-a-trestne-ciny-proti-mene
4 Pozri bližšie napr. CHALOUPKOVÁ, H., HOLÝ, P.: Autorský zákon. Komentář. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 12; alebo TELEC, I., TŮMA, P.: Autorský zákon, 1. vydání. Praha: 2007, s. 79;

56 a nasl. zákona autorského zákona, ale zároveň aj ust. § 283 Trestného zákona. Podľa tejto skutkovej podstaty sa potrestá odňatím slobody až na dva roky každý, kto neoprávnene zasiahne do zákonom chránených práv k dielu, umeleckému výkonu, zvukovému záznamu alebo zvukovo-obrazovému záznamu, rozhlasovému vysielaniu alebo televíznemu vysielaniu alebo databáze.

„PORUŠENIE AUTORSKÉHO PRÁVA“ VS. „FALŠOVANIE, POZMEŇOVANIE A NEOPRÁVNENÁ VÝROBA PEŇAZÍ A CENNÝCH PAPIEROV“

Vráťme sa späť k myšlienke uvedenej hneď v úvode a aj k uvedenému príkladu. Teraz už je zrejmé, že samotný návrh bankovky ako už bolo zdôraznené je chránený autorským právom a vzhľadom na to, že nešlo legálnu reprodukciu (ktorej podmienky už boli uvedené) a podľa všetkého nemal dotyčný podnikateľ (opísaný v príklade) schválené takéto použitie Národnou bankou Slovenska môžeme sa domnievať, že by mohlo dôjsť k naplneniu skutkovej podstaty „Porušenie autorského práva,“ nakoľko týmto spôsobom bolo neoprávnene zasiahne do zákonom chránených práv k dielu, v tomto prípade pravdepodobne výtvarnému.

V tomto príklade nedochádzalo k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa ust. §270 ods. 2 Trestného zákona, no čo v prípade, ak dôjde k jej naplneniu, t.j. pôjde zároveň o jednočinný súbeh so skutkovou podstatou trestného činu porušovania autorského práva??? Ako bolo z uvedeného príkladu nie každé porušenie autorského práva k zákonným peniazom ako k umeleckým dielam je zároveň aj naplnením skutkovej podstaty trestného činu „Falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov.“

Ak správne vyplýva aj zo súdnych rozhodnutí kedy trestný čin podľa ust. § 270 Trestného zákona zároveň nespájajú aj s trestným činom podľa ust. § 283 Trestného zákona jednočinný súbeh je v zásade vylúčený, nakoľko v oboch prípadoch ide o úmyselné činy tak páchateľ buď naplní skutkovú podstatu jedného alebo skutkovú podstatu druhého trestného činu. Teda buď chce neoprávnene vyrobiť peniaze alebo porušiť autorské právo.

ZÁVER

Bankovky ako i mince akéhokoľvek zákonného platidla u nás, v Európe, či vo svete niekto navrhol. Navrhol farbu, vyobrazenia, každý detail, každú čiaru, oblúk a pod. a tomuto človeku by malo patriť aj autorské právo k svojmu (výtvarnému) dielu. Návrhy bankoviek, či mincí tvoria vo svojej podstate určitý špecifický predmet ochrany právom. Sú totiž chránené z mnohých aspektov, a to nielen technickou ochranou, ale aj ochranou právnou. Právna ochrana spočíva nielen na normách finančného, či správneho práva, ale aj na predpisoch z autorskoprávnych a trestnoprávnych.

Samotná možnosť použitia tohto výtvarného diela sa od ostatných autorských diel líši špecifickou úpravu použitia, pre ktorý v rámci spoločnej meny euro existuje jednotný režim. Ten bol v príspevku pomerne komplexne opísaný a v zásade aj keď do hĺbky spomenutá aj úprava iných zákonných peňazí vo svete, tak je možné konštatovať, že aj v ďalších krajinách je autorskoprávny režim obdobný charakteru toho, ktorý používa EÚ.

Charakter autorského práva v poňatí EÚ je trochu špecifický, nakoľko aj sama EÚ je chápaná ako "medzinárodná organizácia sui generis, teda ako organizácia jedinečnej povahy."[5] Autorské právo k bankovkám patrí ECB, zatiaľ, čo autorské právo k návrhom mincí patrí samotnej EÚ zastúpenej Komisiou. Aby toho nebolo málo, tak autorské právo v členským štátoch vykonávajú určené orgány – na Slovensku vykonáva autorské práva k návrhom bankoviek a mincí Národná banka Slovenska.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CHALOUPKOVÁ, H., HOLÝ, P.: Autorský zákon. Komentář. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, 489 s. ISBN 978-80-7400-432-2.

MAZÁK, J., JANOŠÍKOVÁ, M.: Základy práva Európskej únie. Ústavný systém a súdna ochrana. Bratislava: IURA EDITION, 2009, 740 s. ISBN 978-80-80782-89-4.

TELEC, I., TŮMA, P.: Autorský zákon, 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2007, 989 s. ISBN 978-80-7179-608-4.

LATTOVÁ, S. Úprava právnych predpisov v súvislosti so zavedením eura a možnosti reprodukcie bankoviek a mincí. In: Dny práva 2012 – Days of law 2012, Brno: MU, 2013, 1174 – 1184 s. ISBN 978-80-210-6319-8.

Zákon č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. trestného zákona v znení neskorších právnych predpisov.

Nórsky zákona č. 2 z 12. mája 1961 o autorských právach k literárnym, vedeckým a umeleckým dielam.

Dokumenty ECB

ROZHODNUTIE EURÓPSKEJ CENTRÁLNEJ BANKY z 19. apríla 2013 o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu.

Oznámenia Komisie o autorskoprávnej ochrane dizajnu spoločnej lícnej strany euromincí (2011/C 41/03), uverejnené v Úradnom vestníku EÚ dňa 10.2.2011.

Zmluva o fungovaní Európskej únie.

www.pravnelisty.sk

SUMMARY

The paper deals with copyright law in relation to the euro. It Discusses specific copyright law protection afforded by a uniform EU regime. It was also important to set up the conditions which would allow making the reproduction of the coins and banknotes, also with regards to the intellectual property right. It gives a brief excursion into other countries in Europe and the world. Also deals with criminal law protection of the designs of banknotes and coins.

Kontaktné údaje:
Mgr. Viliam Poništ
Klubina 172, 023 04 Klubina
viliamponist@gmail.com

5 MAZÁK, J., JANOŠÍKOVÁ, M.: Základy práva Európskej únie. Ústavný systém a súdna ochrana. Bratislava: IURA EDITION, 2009, s. 55;

POŇATIE A CHARAKTER TRESTNÉHO PRÁVA

THE UNDERSTANDING AND CHARACTER OF CRIMINAL LAW

JUDr. Patrik Rako

Kľúčové slová: charakter práva, poňatie práva, trestné právo
Keywords: nature of law, character of law, criminal law

QUID IURIS EST SIT – KONCEPT TRESTNÉHO PRÁVA

Otázka konceptu práva, toho, čo právom v skutočnosti je, sa tiahne právnym myslením od vzniku spoločnosti a práva, ako takého. Stále sa však jedná o večný súboj pozitívno-právneho a prirodzeno-právneho prístupu k právu. A tak, o pojme práva uvažuje Hart[1] v rámci podobnosti o definovaní slona, predtým Augustinus[2] v diele *Confessioness* v prirovnaní o definovaní času, Kelsen[3] so svojím tvrdením v Allgemeine theorie der Normen, že právny poriadok je systémom právnych noriem, Fuller[4] so svojimi 8 základnými kritériami, aby sme mohli normy za právne vôbec považovať, Radbruchovej[5] formuly o zneplatnení pozitívneho práva, ak je extrémne nespravodlivé, Alexyho[6] právnymi princípmi, ktoré sú určené na optimalizáciu, Dworkinovými[7] právnymi princípmi, ak je právo priveľmi neurčité alebo nejasné, až po Iheringové[8] tvrdenie, že právo sa stáva právom národa až obetou a bojom za právo, než jeho akýkoľvek naoktrojovaním zhora. Z našej proveniencie prekonanú pozitivistickú definíciu E. Barányho[9] o definícii práva, Hollanderovo[10] nezmeniteľné jadro determinované v ústave, až po aktuálny pojem práva vyjadrený na blogu Jiného Práva[11] vo forme *„Zabudnite na to, že právo je súborom platných právnych noriem. Skutočné právo je iný svet: je to intelektuálna výzva, kontext, zábava, umenie, poslanie, život ...“* O koncepte trestného práva v rámci trestnoprávnej doktríny žiadna zmienka.

1 Hart, H.L.A.: Pojem práva. Prostor. Praha, 2004 s. 28
2 Augustinus Aurelius: Vyznania. Bratislava, 1997 s. 327
3 Kelsen, H.: Ryzí nauka právní. Metoda a základní pojmy. Brno-Praha, Orbis, 1933, s. 32
4 Fuller L.L.: Morálka Práva. Oikoymenh. Praha, 1998 , s. 176 a nasl.
5 Radbruch, G.: Rechtsphilosophie. Verlag von Quelle und Meyer. Leipzig, 1932
6 Alexy, R.: Pojem a platnosť práva. Kalligram. Bratislava, 2009, s. 80
7 Dworkin, R.M.: Když se práva berou vážne. Oikoymenh. Praha, 2001, s. 37 a nasl.
8 Ihering, R. v.: Boj za právo. Kalligram. Bratislava, 2009, s. 48
9 Barány, E.: Moc a právo. Veda. Bratislava, 1997, s. 11
10 Holländer, P.: Filosofie práva. Aleš Čeněk. Plzeň, 2006, s. 13
11 http://jinepravo.blogspot.sk/

CHARAKTER TRESTNÉHO PRÁVA

Česká a Slovenská veda trestného práva nadväzuje na rovnaké trestno-právne tradície plynúce zo socialistickej doktríny trestného práva. A tak, ako sa dočítame, že *„u nás platné československé socialistické právo je odvetvím jednotného československého socialistického práva, ktoré chráni spoločenské vzťahy vhodné a výhodné pre robotnícku triedu a všetkých pracujúcich pred konaniami obzvlášť nebezpečnými pre spoločnosť, tým, že určuje, čo je trestným činom a ustanovuje na trestné činy tresty i ochranné opatrenia,"*[12] tak i v dnešných učebniciach trestného práva sa k pojmu trestné právo uvádza štandardne, že *„základným poslaním slovenského trestného práva je chrániť významné spoločenské vzťahy pred trestnými činmi,"*[13] alebo *slovenské trestné právo je súčasťou právneho poriadku a jedným z odvetví verejného práva, ktoré chráni ..."*[14] a na uvedených definíciách je poznať, že sa od socialistickej agresívne pozitivistickej doktríny trestného práva neupustilo. Je naozaj možné chápať trestné právo len ako súbor noriem chrániacich významné spoločenské vzťahy (ktoré to sú?), kým sú tieto vzťahy určené (nie sú naoktrojované zhora abstraktným zákonodarcom?), operuje s objektívnymi princípmi a pravidlami alebo používa ilúzorne subjektívne kritériá, pod ktoré je možné subsumovať svojvôľu? V snahe načrtnúť cestu k odpovediam na niektoré vytýčené otázky, ako i naplniť názov príspevku správnym obsahom sa zameriame na vytýčenie právneho rámca charakteru a poňatia trestného práva, ktoré napĺňajú generálnu rovinu jeho konceptu.

Charakter trestného práva v demokratickom a právnom štáte naplňuje základná dogma právneho poriadku – *suum quique tribuere*. Pre trestné právo ide o princíp v rámci tzv. *poetic justice* o to, dať páchateľovi za jeho spáchanú činnosť zaslúženú sankciu. Toto určuje základný charakter trestného práva ako súčasti právneho poriadku ako takého. Avšak, má kontinentálne trestné právo v demokratickom a právnom štáte vôbec možnosť osobovať si takýto charakter? V prvom rade charakter trestného práva v rámci plnenia si svojej úlohy oslabuje už niekoľko dôležitých faktorov. Prvým, ktorý môžeme vidieť ako základný pre oslabovanie charakteru trestného práva v koncepcii dať každému páchateľovi trest, aký si zaslúži, je stanovenie veku trestnej zodpovednosti. Tento prvok v rámci kriminálnych kódexov je na jednej strane odôvodnený, avšak v podmienkach kontinentálnej Európy a demokracie stredoeurópskeho typu je priamou diskrimináciou a neodôvodneným zvýhodňovaním jednej skupiny osôb pred druhými. Stanovenie hranice veku trestne zodpovedného páchateľa na 14 rokov umožňuje, aby dnes už gramotné, v informačnom veku narodené osoby vďaka vplyvu svojho prostredia, mohli páchať trestnú činnosť. Dôvodne máme za to, že tento fakt je protichodným s vyššie uvedenou dogmou a zvnútra trestného práva narušuje jeho základy. Štandardne podľa nespočetných vedeckých výskumov je vek, kedy ľudská osoba začína chápať dôsledky svojich činov a je im schopná porozumieť, je od 7 roku života. Samozrejme, uvedená hranica musí byť vyvážená možnosť a moderačnou právomocou súdu decízne rozhodnúť o možností stíhať

12 SOLNAŘ – HATALA et al. Československé trestné právo. Zväzok I, všeobecná časť.
13 Trestné právo hmotné : Všeobecná časť. - 2. nezmen. vyd. - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007. - 332 s. ISBN 978-80-7097-695-1
14 IVOR, J. Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava: IURA Edition, 2010. 652 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

páchateľa ako mladistvého alebo ako dospelého, a zároveň v rámci katalógu trestov zakotviť len také tresty, ktoré paritne reflektujú spáchaný čin, ale zároveň umožnia nerušený rozvoj páchateľa na riadneho člena spoločnosti.

Druhým iluzórnym obmedzením v realizácii vyššie uvedenej dogmy je otázka súbehu trestných činov a aplikácia absorpčnej zásady. V prípade súbehu trestných činov, ktorých ani jeden nie je zločinom, sa ukladá trest za trestný čin najprísnejšie trestný. Absorpčná zásada vzbudzuje síce dojem efektivity, kedy je vhodné uložiť trest len za najprísnejší skutok, ale vo svojej podstate odporuje účelovému určeniu trestného práva, pretože exkluduje možný trest za ostatné spáchané trestné činy do jedného, a to najprísnejšieho. V tomto ohľade sa jedná o neprípustný humanizmus a zmäkčenie role trestného práva do tejto roviny, pretože páchateľ nedostáva primeraný trest za všetky spáchané trestné činy, ale len za ten, ktorý je možné postihnúť najprísnejšie. Z tejto redukcie je možné priamo pozorovať, že trestné právo v tomto bode neslúži na to, aby distribuovalo páchateľovi to, čo si za svoje konanie zaslúži ale to, čo sa pre systém trestnej justície ukazuje ako ekonomicky efektívne, a to nemá s vykonávaním trestnej spravodlivosti veľa spoločného.

POŇATIE TRESTNÉHO PRÁVA

Poňatie trestného práva a jeho generálne postavenie určuje dogma *ultima ratio*. Tento fundamentálny ideový prístup k trestnému právu determinuje všetko ostatné, čím by trestné právo malo byť, resp. je. Dogma o *ultima ratio* vyčleňuje trestné právo z prvoplánového použitia pri riešení hraničných, konfliktných situácií až ako poslednú možnosť, kedy už nie je možné reparovať vzťahy inak ako prostredníctvom štátneho donútenia. Trestné právo ako súčasť širšej koncepcie pojmu práva, je osobou stojacou v úzadí - jej prítomnosť je stále zrejmá a v prípade trestného práva sa prejavuje hrozbou štátneho donútenia v podobe udelenia trestu, ale svoju činnosť aktivuje až v prípade neexistencie inej možnosti riešenia problému. Tento prístup k charakteru trestného práva, znamená i inú diferenciáciu prostriedkov na presadzovanie a uplatňovanie si svojho vplyvu - tzv. aplikáciu a realizáciu práva. V čom spočíva tento druh diferenciácie? Prejavuje sa najmä v efektivite dopadu prostriedkov trestného v rámci ich aplikácie a realizácie, pričom najzrejmejším a aj najviditeľnejším prvkom efektivity prostriedkov trestného práva spočíva v obmedzení základných práv a slobôd, najmä však slobody osobnej v podobe zabezpečovacieho inštitútu väzby ako nespochybniteľného prejavu efektivity prostriedkov trestného práva.

Avšak samotná efektivita prostriedkov má svoju jánusovskú tvár a miesto uplatňovania civilnej zodpovednosti vyjadrenej v peniazoch je pre mnohé subjekty trestného práva, najmä však poškodených, jedinou vhodnou a relevantnou alternatívou trestná sankcia za porušenie práva. Tento druh chápania trestného práva ako jediného a dostatočného prostriedku na nápravu porušených právnych vzťahov, ktoré nespadajú do hraníc trestnoprávnych vzťahov, dogma o *ultima ratio* vylučuje. Toto dogmatické pôsobenie však spôsobuje niekoľko neduhov, ktoré oslabujú charakter trestného práva a jeho legitimitu. Racionálnou rolou trestného práva a trestnej justície je, ako sa mnohokrát spomína a z vyššie uvedených definícií trestného je to taktiež zrejmé v podobe vykonávania spravodlivosti, spravodlivého potrestania páchateľa a morálneho odsúdenia za trestný čin. Avšak, tento imidž trestnej justície v realite vyzerá úplne diferentne. Systém trestnej justície v rozpore s dogmou o poslednej inštancii sa čoraz viac presúva z roviny sankčného systému do preventívneho

systému zadržania páchateľa, kde sankcia udelená páchateľovi je odvodená viac z toho, čo je potrebné preto, aby bol diskvalifikovaný zo spáchania budúcich nasledujúcich trestných činov, ako použiť sankciu ako prislúchajúci právny následok za minulý spáchaný trestný čin. V tejto podstate taktiež spočívajú veľké dôsledky neefektívnosti trestnej justície a oslabovaní represívnej funkcie trestného práva ako prostriedku *ultima ratio*.[15]

EX ANTE FUNKCIA TRESTNÉHO PRÁVA AKO SÚČASŤ KONCEPCIE TRESTNÉHO PRÁVA

Veda trestného práva sa nezmieňuje o *ex ante* funkcii trestného práva. Rozoznáva prierezovo štyri základné funkcie trestného práva. Vzhľadom na nespochybniteľnú nutnosť kodifikácie, resp. unifikácie trestného práva do kódexu, jeho existencia plní niekoľko svojich funkcií. *„Prvá je navrhnutá tak, aby vopred boli známe pravidlá, podľa ktorých sa musia občania správať zo strachu pred trestným postihom. Po druhé, ak osoba porušila tieto pravidlá správania sa podľa trestného práva sa musí určiť, či páchateľ bude za konanie trestne zodpovedný. Tretia ďalšia časť v rámci svojej súdnej funkcie je, kde je založená zodpovednosť zákon musí stanoviť všeobecný rozsah alebo stupeň trestov, ktoré majú byť uložené.“*[16]

Prvou funkciou kódexu trestného práva - v slovenských právnych reáliách ide o zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov (Trestný zákon), je teda jasné vymedzenie línie medzi konaním, ktoré je právom aprobované, a teda vylúčené z hraníc trestného kódexu a neidentifikovateľné ako trestný čin a konaním, ktoré prekračuje tieto hranice a je trestným činom bez ohľadu na hľadisko závažnosti, t.j. stále je natoľko zrejmé, že ide o čin tak neprimeraný skutočnosti, že trestným činom bude za každých okolností. Úspešnosť kriminálnych kódexov závisí od toho, ako dokážu napĺňať predovšetkým prvú funkciu. Prejavuje sa veľmi jednoduchými praktickými konotáciami: (i) majorita dokáže spoznať hranice medzi kriminálnym konaním a jeho exkludovaním mimo tieto hranice sa páchaniu trestnej činnosti vyhýba – prednostne zo strachu pred trestom, (ii) deviantná menšina páchajúca trestnú činnosť taktiež dokáže rozlíšiť, avšak z opačného spektra, že jej konanie reguluje trestný kódex ako konanie reprobované.

Avšak, objektívne je ťažké túto hranicu jasné vytýčiť pre niekoľko dôvodov. Prvým z nich je, že právne vedomie občanov sa nestotožňuje s akýkoľvek zákonodarným procesom. Zastupiteľská demokracia sa v napĺňaní tohto bodu ukazuje ako elitárska prekážka v negatívnom zmysle slova, kde menšina, ktorá používa zverenú moc, žije odtrhnuto od reality tých, čo jej túto moc zverili. Tento bod sa ukazuje na hlavnom faktore, právne vedomie obyvateľstva daného štátu sa nespravuje s poznaním aktuálneho platného právneho stavu, t.j. zákonov. V tomto ohľade pozitivistické vnímanie práva, špeciálne trestného, zlyháva v plnom rozsahu, pretože pre oblasť trestnej činnosti, páchania trestných činov sa jednoznačne preukazuje, že právne vedomie je stotožnené s morálnymi preferenciami a svetonázorom obyvateľstva a cez tento druh prizmy dochádza i k diferenciačným rozdielom v chápaní činnosti ako trestnej alebo ešte stále prípustnej. Z toho je možné uvažovať o nasledovných východiskách.

15 Bližšie pozri Criminal Law Scholarship: Three Illusions, 2 Theoretical Inquiries in Law 287-322 (2001) Paul H. Robinson

16 Pozri Robinson Ex Ante Function of Criminal Law

Pokiaľ je zákonodarstvo v podobe trestného kódexu v zhode s očakávaniami a právnym vedomím obyvateľstva, je otázka hranice medzi trestným konaním a konaním dovoleným zreteľná, a tak obidve strany ako i majorita, ktorá svoje konanie podľa týchto vpísaných kritérií koriguje tak, aby sa vyhýbala páchaniu trestnej činnosti, tak aj deviantná menšina páchateľov trestnej činnosti rozpoznáva svoje konanie ako páchanie trestnej činnosti. V tomto takmer ideálnom prípade si zákonodarca splnil svoju fundamentálnu úlohu. Avšak touto úlohou počas legislatívnych smrští a legislatívneho optimizmu nie je opodstatnené nechať sa iluzórne opantať, že existuje zhoda medzi majoritou a zastupiteľmi. Ako sa prejaví diferenciácia medzi prirodzenými očakávaniami a rovnako zdieľanými informáciami medzi ľuďmi na jednom a tom istom území zdieľajú rovnaké informačné pole? Nezhoda medzi prirodzenými očakávaniami adresátov trestnoprávnych noriem a právnym stavom *de lege lata* vytvára tlak na právny systém ako celok, a najmä na presadzovanie spravodlivosti. Pre adresátov sa javí tento rozpor pod tlakom aplikácie a realizácie zásady *ignorantia iuris neminem excusat* ako zväčšovanie nespravodlivosti. Vďaka tomuto druhu disproporcie stráca *rule of law* legitimitu. Tak, ako princíp *ultima ratio* determinuje poňatie trestného práva ako parciálnej časti právneho systému, tak strata legitimity trestných sankcií znamená oslabovanie trestného práva a jeho funkcie. Paradoxom však je, že zákonodarcovia predpokladajú, že obyvatelia poznajú obsah trestného kódexu a zároveň sa v rámci akýchkoľvek morálnych intencií, ktoré majú zakódované podľa prirodzenoprávnej doktríny vo svojich mysliach stotožňujú s týmto druhom naoktrojovaného zákona. Realita je však úplne rozdielna, pretože občania síce chápu, o čo v trestnom kódexe ide, resp. existuje v istej miere dostatočná zhoda medzi konaniami, ktoré právne vedomie adresátov právnych noriem stotožňuje s trestnou činnosťou a zároveň je aj zákonodarcom za toto konanie tak i označené. Avšak v mnohých kruciálnych prípadoch táto zhoda neexistuje. Na to, aby sa podarilo zamedziť trestnej činnosti, znížiť mieru kriminality, ale aj dosiahnuť väčšiu mieru akceptácie kriminálnych sankcií je potrebné, aby bola čo najširšia zhoda medzi očakávaním adresátov trestnoprávnych noriem, aby boli schopní intuitívne, podvedome upraviť svoje správanie a konanie tak, aby bolo v zhode so zákonodarcovým očakávaním vyjadrenom v trestnom kódexe. Naplnenie *ex ante* funkcie trestné kódexu znamená, že predvídavý zákonodarca sa bude správať pri tvorbe kódexu tak, ako to vyjadril F.A Hayek -„*Všetci slávni ranní zákonodarci od Ur – Nammua a Chamurappiho po Šalamúna, Lykurga a autorov Leges duodecim tabularum nemali v úmysle vytvoriť nový zákon, iba však vyhlásiť to, čo zákonom je a vždy bolo.*“[17]

POUŽITÁ LITERATÚRA

ALEXY, R.: Pojem a platnosť práva. Kalligram. Bratislava, 2009, 176 s., ISBN 978-80-8101-062-0
AUGUSTINUS A.: Vyznania. Bratislava, 1997, 453 s., ISBN 80-7114-185-2
BARÁNY, E.: Moc a právo. Veda. Bratislava, 1997, 246 s., ISBN 80-2224-0482-9
DWORKIN, R.M.: Když se práva berou vážne. Oikoymenh. Praha, 2001, 455 s., ISBN 80-7298-022-X
FULLER, L.L.: Morálka Práva. Oikoymenh. Praha, 1998, 229 s., ISBN 80-86005-65-8
HART, H.L.A.: Pojem Práva. Prostor. Praha, 2004, 316 s., ISBN 80-7260-103-2

17 Hayek, F.A.: Právo, zákonodárství a svoboda (Nový výklad liberálních principú spravedlnosti a politické ekonomie) část 1. Pravidla a řád, Academia, Praha 1991, s. 76

HOLLANDER, P.: Filosofie práva. Aleš Čeněk. Plzeň, 2006, 303 s. ISBN 80-86898-96-2
HAYEK, F.A.: Právo, zákonodárství a svoboda (Nový výklad liberálních principú spravedlnosti a politické ekonomie) čáast 1. Pravidla a řád. Academia. Praha, 1991, s.
IHERING, R. v.: Boj za právo. Kalligram. Bratislava, 2009, 112 s. ISBN 978-20-8101-063-7
KELSEN, H.: Ryzí nauka právní. Metoda a základní pojmy. Brno-Praha, Orbis, 1933, s.
SOLNAŘ – HATALA et al. Československé trestné právo. Zväzok I, všeobecná časť. Trestné právo hmotné : Všeobecná časť. - 2. nezmen. vyd. - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007. - 332 s. ISBN 978-80-7097-695-1
IVOR, J. Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava: IURA Edition, 2010. 652 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

SUMMARY

The paper deals with regard to minimum theoretical basis of the doctrine of criminal domestic fundamentals of nature of the criminal law, as well as its conception as a separate legal basis. At the same time, we points unreflected questions of criminal law, such as empirical desert, its limits or limits on humanism in criminal law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Patrik Rako
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Ústav verejného práva,
Tomášikova 20, 821 01 Bratislava
patrik.rako@gmail.com

MEDZINÁRODNÉ ZMLUVY A ICH VNÚTROŠTÁTNE PRÁVNE ÚČINKY V ROZHODNUTIACH MEDZINÁRODNÝCH SÚDNYCH ORGÁNOV

SELF-EXECUTING TREATIES IN DECISIONS OF INTERNATIONAL JUDICIAL ORGANS

Mgr. Nikola Regecová

Kľúčové slová: medzinárodné zmluvy, medzinárodné súdne orgány, vnútroštátne právo, medzinárodné právo, rozhodnutia

Key words: international treaties, international judicial organs, national law, international law, decisions

ÚVOD

Veda medzinárodného práva sformovala 3 základné teorie, prostredníctvom ktorých sa autori pokúšali interpretovať vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva: monistická teória s primátom vnútroštátneho práva, dualistická teória a monistická teória s primátom medzinárodného práva.[1] Vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva možno poňať monisticky – ako jediný právny systém – alebo dualisticky – ako súžitie dvoch právnych systémov. Výber monistického či dualistického chápania súvisí v značnej miere s určením podstaty medzinárodného práva zvlášť a práva všeobecne, ktoré sa u jednotlivých teoretikov líši.[2] Zo súčasného medzinárodného práva vyplývajú pre štát mnohé záväzky. Jedná sa o záväzky vyplývajúce z obyčajového medzinárodného práva a z medzinárodných zmlúv. Mnohé tieto záväzky sa dotýkajú priamo alebo sprostredkovanie právneho postavenia subjektov vnútroštátneho práva.[3] Medzinárodné právo neobsahuje pravidlá, ktoré by upravovali ako dodržiavať obsahový súlad vnútroštátnej právnej úpravy každého štátu s medzinárodným právom. Preto je udržiavanie tohto súladu vecou voľného postupu štátu.[4] Medzinárodné právo začína prenikať priamo do vnútroštátnych právnych poriadkov štátov bez potreby transformovania jeho noriem predovšetkým v podobe tzv. self-executing medzinárodných zmlúv.

1 KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné. Bratislava: Iura Edition, 2008. s. 93.
2 MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a jeho pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. Brno: MU, 1993. s. 357.
3 ONDREJ, J. Mezinárodní právo verejné, soukromé, obchodní. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. s. 37.
4 DAVID, V. a kol. Mezinárodní právo verejné s kazuistikou. 2.vyd. Praha: Leges, 2011. s. 125.

MEDZINÁRODNÉ ZMLUVY POVAHY SELF-EXECUTING

Medzinárodné zmluvy (self – executing) sú zmluvy, ktoré obsahujú priamo pravidlá určené vnútroštátnym subjektom a stanovujú jednoznačne a dostatočne konkrétne ich práva a povinnosti.[5] Norma medzinárodného práva, ktorá je použitelná štátnymi orgánmi bez ďalšej implementácie národným právom je self-executing norma.[6] Inštitút bezprostredne použiteľných zmlúv môžeme uplatniť len pri tých pravidlách v zmluvách, ktoré sú:

- dostatočne presné a jasné,
- sú adresované skutočným subjektom medzinárodného práva,
- sú aplikovateľné vnútroštátnym právom.

Primárnou podmienkou spôsobilosti k priamej použiteľnosti medzinárodnej zmluvy je k tomu smerujúca vôľa ich strán. Priamo aplikovateľná nemôže byť zmluva, ktorej priame právne účinky strany výslovne vylúčili. Takouto zmluvou je napríklad Rámcový dohovor Rady Európy o ochrane národnostných menšín z roku 1995.

Medzinárodné právo neurčuje, ktoré medzinárodné zmluvy sú a ktoré nie sú self-executing. Nie je neobvyklé, že určitá konkrétna zmluva má v niektorých štátoch status priamo použiteľnej zmluvy a v iných nie. Príkladom takýchto zmlúv sú napríklad Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach alebo Dohovor o právach dieťaťa.[7] Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd je v hmotnoprávnej časti koncipovaný tak, že je bezprostredne k uplatneniu vo vnútroštátnom práve.[8]

Vo vede medzinárodného práva prevládajú 2 názory na bezprostredne použiteľné medzinárodné zmluvy. Skúma sa buď úmysel zmluvných strán alebo sa pozornosť sústreďuje na samotný text zmluvy.[9]

Pri konkurenčnej aplikácii zákonného ustanovenia a ustanovenia medzinárodnej zmluvy v oblasti ochrany ľudských práv je potrebné prednostne aplikovať to z nich, ktoré priznáva jednotlivcom väčší rozsah ľudských práv. Takéto pravidlo obsahuje aj slovenská ústava, kde je zakotvený princíp primátu medzinárodných zmlúv.[10]

POMER MEDZINÁRODNÉHO A VNÚTROŠTÁTNEHO PRÁVA V JUDIKATÚRE STÁLEHO DVORA MEDZINÁRODNEJ SPRAVODLIVOSTI

Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti v prípade Wimbledon z roku 1923 skúmal pomer medzinárodného a vnútroštátneho práva a dôsledky koexistencie pravidiel medzinárodného a vnútroštátneho práva z hľadiska práva medzinárodného. Stály dvor vymedzil postupné kroky pri riešení rozporu z pohľadu medzinárodného práva:

- medzinárodný orgán konštatuje obsahovú nezlučiteľnosť určitej normy vnútroštátneho práva s medzinárodným právom. S vedomím výlučnosti systému medzinárodného práva nemôže uvedenú vnútroštátnu normu zrušiť ani zmeniť,

5 ONDREJ, J. Základy medzinárodného práva. Praha: Karolinum, 1998. s. 15.
6 KELSEN, H. Principles of International Law. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2003. s. 194.
7 MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a jeho pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. Brno: MU, 1993. s. 385.
8 ČEPELKA, Č. – ŠTURMA. P. Medzinárodné právo verejné. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 193.
9 MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. Brno: MU, 1993. s. 377.
10 MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. Brno: MU, 1993. s. 387.

- medzinárodný orgán prehlási danú normu za nepoužiteľnú na medzinárodnej úrovni s tým, že sa jej štát, ktorý ju vydal, nemôže dovolať voči iným štátom či pred medzinárodným súdnym orgánom (uprie norme faktické účinky aj keď jej platnosť môže zostať zachovaná),
- môže rozhodnúť o medzinárodnej zodpovednosti štátu, ktorý danú normu vydal. Aby takáto medzinárodneprávna zodpovednosť vznikla je potrebné, aby na jej základe došlo k správaniu, ktoré spôsobí škodu inému subjektu medzinárodného práva,
- konštatovanie medzinárodným orgánom, že určitá vnútroštátna norma je v rozpore s medzinárodným právom so sebou väčšinou nesie povinnosť dotyčného štátu takúto normu zmeniť alebo zrušiť. Medzinárodné právo rešpektuje, že náprava nebýva možná a to v prípadoch, ktoré boli vnútroštátnymi orgánmi rozhodnuté (všeobecná právna zásada exceptio rei iudicatae). Medzinárodný orgán tak väčšinou uloží spravodlivú sankciu poškodenému subjektu.[11]

Medzinárodné právo vychádza z výlučnosti svojich noriem. Povahu právnych noriem prisudzuje pravidlám medzinárodného práva. Vnútroštátne zákony, súdne rozhodnutia alebo administratívne opatrenia sú z pohľadu medzinárodného práva faktami, t.j. prejavmi vôle štátu. Vnútroštátne právo je tak pokladané za prax, v ktorej sú normy medzinárodného práva prevádzané.[12]

V posudku Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti vo veci Poľského Horného Sliezska (1926) sa uvádza, že „z pohľadu medzinárodného práva i Dvora, ktorý je jeho orgánom, sú vnútroštátne zákony, rovnako ako súdne rozhodnutia či administratívne opatrenia, len určitými faktami, prejavmi vôle štátu“. Stály dvor medzinárodnej spravodlovosti tak potvrdil výlučnosť medzinárodného práva.[13] Dvor sa však musí riadiť výkladom vnútroštátneho práva národným súdom a nemôže rozhodnúť v sporných veciach týkajúciach sa vnútroštátneho práva, avšak štát sa nemôže dovolávať svojho vnútroštátneho poriadku ako dôvodu neplnenia svojich povinností.[14]

V posudku zobchádzania s poľskými príslušníkmi v Danzigu, Stály dvor uznal Kelsenovu teóriu, keď potvrdil výlučnosť a nadradenosť medzinárodného práva. Kelsen poňal celú oblasť medzinárodného práva ako hierarchicky nadriadenú vnútroštátnemu právu, ktoré ako celok odvodzuje svoju platnosť od medzinárodného práva a tak sa po obsahovej stránke nemôže s ním dostať do rozporu. Ak by však k takémuto rozporu došlo, je vnútroštátne pravidlo automaticky sankcionované neplatnosťou.[15] V uvedenom posudku Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti formuloval: „ podľa všeobecne prijatých zásad, štát nemôže namietať proti inému štátu svoju vlastnú ústavu, aby sa vyhol záväzkom, ktoré mu ukladá medzinárodné právo alebo platné zmluvy.“ Citovaná zásada deklaruje ipso facto superioritu medzinárodného práva nad zákonodarnými a správnymi vnútroštátnymi aktami ako aj nad rozhodnutiami vnútroštátnych súdov.[16] Dvor, okrem iného, stanovil vo svojom posudku týkajúceho sa jurisdikcie súdov v Dan-

11 MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a jeho pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. Brno: MU, 1993. s. 368.
12 ONDREJ, J. Základy medzinárodného práva. Praha: Karolinum, 1998. s. 13.
13 MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. Brno: MU, 1993. s. 358.
14 TISNE, P.V. The ICJ and Municipal Law: The Precedential Effect of the Avena and Lagrand Decisions in U.S. Courts. In Fordham International Law Journal ,Volume 29, 2005, Issue 4. s. 902.
15 ČEPELKA, Č. – ŠTURMA. P. Medzinárodné právo verejné. Praha: C.H. Becka, 2008. s. 202.
16 SHAW, M. International Law. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. s. 135.

zigu, že medzinárodná zmluva ako taká, nemôže zakladať priamo práva a povinnosti jednotlivcov, avšak nemožno spochybňovať, že predmet medzinárodnej zmluvy (na základe úmyslu strán) môže byť adopciou určitých pravidiel vytvárania individuálnych práv a povinností vynútiteľných vnútroštátnymi súdmi.[17]

Pre otázku riešenia pomerov medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom je dôležitý aj čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve podľa ktorého sa štát nemôže dovolávať ustanovení vnútroštátneho práva ako dôvodu neplnenia povinností. Výnimku z tohto pravidla predstavuje čl. 46 spomínaného dohovoru.[18]

SPÔSOBY PRENOSU OBSAHU NORIEM MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA DO PRÁVA VNÚTROŠTÁTNEHO

Otázku prenosu obsahu noriem zo sféry medzinárodného do vnútroštátneho práva riešia jednotlivé štáty svojim vnútroštátnym zákonodarstvom. Medzi jednotlivými štátmi tak existujú rozdiely v úprave prenosu obsahu noriem.[19]

Pokiaľ ústavy štátov nechávajú medzinárodnoprávne normy, ktoré sú svojou povahou self-executing platiť automaticky v práve vnútroštátnom, je dôležité sa zamerať, či tieto normy zaväzujú len ako súčasť vnútroštátneho práva alebo ako medzinárodnoprávne normy (t.j. či vytvárajú práva a povinnosti pre jednotlivcov). V prvom prípade ide o tzv. generálnu transformáciu a v druhom prípade o adopciu (prijatie) týchto noriem. Generálnou transformáciou dochádza k premene z pôvodne medzinárodnoprávnych noriem na normy vnútroštátne. Majú pritom taký stupeň právnej sily, aký im udáva transformačná norma. Implementáciu medzinárodného práva vnútroštátnym právom je potrebné odlišovať od transformácie medzinárodného práva do vnútroštátneho. Na základe ústav štátov, správne alebo súdne orgány môžu byť viazané len národným právom, t.j. zákonmi prijatými legislatívnym orgánom alebo uzneseniami exekutívneho orgánu. A tak, mezinárodné právo, aj keď si nevyžaduje implementáciu, môže byť aplikované správnymi alebo súdnymi orgánmi štátu, len ako transformované do podoby zákona alebo uznesenia.[20] V praxi sa však nedosahuje úplná rovnosť medzinárodnoprávnych noriem s normami vnútroštátneho práva, ako je požadované v transformačnej teórii.[21] Štát je zodpovedný za porušenie medzinárodneho práva aj keď jediným dôvodom je absencia ústavou požadovanej transformácie do vnútroštátneho právneho poriadku.[22]

Na základe adopčnej teórie sa taktiež vyžaduje úkon štátu k tomu, aby sa medzinárodneprávna norma stala vnútroštátne prevoditeľnou. Jej prevzatím však nestráca charakter medzinárodneprávnej normy a nadaľej podlieha ohľadom svojej účinnosti, výkladu a zániku medzinárodneprávnym pravidlám. Na základe tejto teórie je však obtiažné zaradiť prevzaté normy z medzinárodného práva do hierarchických stupňov vnútroštárneho práva. Ide o prejav tzv. umierneného monizmu, ktorý sformulovali predstavitelia tzv. rakúskej školy. Podľa predstaviteľov tzv. extrémneho monizmu by muselo byť medzinárodné právo na vyššom stupni právnej sily než vnútroštátne ústavné prá-

17 Publications of the Permanent Court of International Justice, Series B, No. 15, pp. 17f.
18 ONDREJ, J. Základy medzinárodného práva. Praha: Karolinum, 1998. s. 14.
19 ONDREJ, J. Základy medzinárodného práva. Praha: Karolinum, 1998. s. 14.
20 KELSEN, H. Principles of International Law. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2003. 194 s.
21 SEIDL-HOHENVELDERN, I. Medzinárodné právo verejné. 3.vyd. Praha: Wolters Kluwer. s. 118.
22 KELSEN, H. Principles of International Law. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2003. s. 195.

vo. Takáto hierarchia by sa dala predpokladať tiež vtedy, pokiaľ by sme vychádzali z transformačnej teórie.[23]

Prax štátov potvrdzuje 2 základné prístupy k zabezpečeniu plnenia medzinárodných záväzkov vo vnútroštátnych právnych poriadkoch:

- priama a bezprostredná aplikácia pravidiel medzinárodného práva na základe a prostredníctvom buď trvalých alebo ad hoc recepčných noriem. Prostredníctvom recepčnej normy sú platné pravidlá MP vyhlásené za súčasť vnútroštátneho práva a budú prednostne aplikované.
- zabezpečenie plnenia záväzkov na základe a prostredníctvom noriem vnútroštátneho právneho poriadku (obsahová transformácia alebo adaptácia medzinárodných záväzkov). Normy vnútroštátneho práva vecne a obsahovo preberajú predmet medzinárodnoprávnej úpravy a to buď doslovne (transformácia), alebo aspoň v hlavných črtách (adaptácia).[24]

V kontinentálnom systéme sa vyskytuje najmä transformácia, adaptácia a inkorporácia, kým v anglosaskom systéme sa vyskytuje tradične adopcia, t.j. osvojenie (použitie) pravidla medzinárodného práva vnútroštátnym sudcom v jeho rozhodovacej činnosti.

Žiadna z týchto teórii však nevyrieši všetky aspekty problémového vzťahu vnútroštátneho a medzinárodného práva. Prax vnútroštátnych súdov a medzinárodných súdnych orgánov predpokladá, že je to zmes nadriadenosti vnútroštátneho práva, nadriadenosti medzinárodného práva a koordinácia existujúcich právnych systémov.[25]

SELF-EXECUTING ZMLUVY V JUDIKATÚRE NAJVYŠŠIEHO SÚDU USA

Doktrína self-executing zmlúv bola v USA formulovaná v prípade Foster and Elam v. Neilson v roku 1829. To, či zmluva je alebo nie je self-executing závisí v USA do značnej miery od výkladu súdu.[26]

Súčasná právna veda zastáva názor, že sudca Marshall v predmetnom prípade použil doktrínu self-executing založenú na úmysle strán. Súdy aplikujúce doktrínu založenú na úmysle vnímajú samovykonateľnosť ako otázku zmluvnej aplikácie, tzn. že skúmajú samotný text zmluvy a pomocné materiály, aby zistili, či úmyslom strán bola samovykonateľnosť zmluvy. Niektorí akademici sa prikláňajú k názoru, že sudca Marshall použil tzv. dvojkrokový prístup. Súdy sa v tomto prípade najskôr zaoberajú interpretáciou zmluvy s cieľom zistiť povahu a rozsah medzinárodnoprávneho záväzku. Ako druhý krok skúmajú, ktorý orgán štátnej moci má právomoc a zároveň povinnosť na inkorporovanie takejto zmluvy do vnútroštátneho poriadku.[27] Sudca Marshall judikoval v tomto prípade, že ústava USA považuje zmluvu za právo krajiny, ktoré je rovnocenné legislatíve USA bez potreby legislatívneho prevedenia. Zmluva vo svojej podstate má byť vnímaná ako kontrakt medzi dvoma štátmi a nie ako legislatívny akt.[28] Podľa ústavy USA predstavujú všetky zmluvy „najvyššie právo krajiny“ a Najvyšší

23 SEIDL-HOHENVELDERN, I. Medzinárodné právo verejné. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer. s. 119.
24 KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné. Bratislava: Iura Edition, 2008. s. 97.
25 VERMA, S.K. An Introduction to Public International Law. New Delhi: Prentice-Hall of India Pvt.Ltd, 2004. s. 52.
26 TISNE, P.V. The ICJ and Municipal Law: The Precedential Effect of the Avena and Lagrand Decisions in U.S. Courts. In Fordham International Law Journal Volume 29, 2005, Issue 4. s. 873.
27 SLOSS, D.L. Executing Foster v. Neilson: The Two-Step Approach to Analyzing Self-Executing Treaties. In Harvard International Law Journal. Volume 53, 2012, Issue 1. s. 309.
28 SITARAMAN, S. State Participation in International Treaty Regimes. Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2009. s. 163.

súd takto interpretuje aj vládne dohody. V prípade nejasností, či je zmluva (poprípade niektoré jej ustanovenie) self- executing rozhodujú federálne súdy USA. Rozhodujúci je úmysel zmluvných strán. Zvyčajne je potrebné posudzovať viacero faktorov ako jazyk zmluvy, účel, špecifické okolnosti a povaha záväzku. Avšak, zmluva nikdy nebude bezprostredne použiteľná, ak predpokladá adopciu do vnútroštátneho poriadku.[29]

V štátoch, kde chýba ústavné zakotvenie princípu primátu medzinárodných zmlúv hrozí riziko rozdielnych prístupov rôznych národných súdov. Známy je prípad Breard z druhej polovice 90. tych rokov o vnútroštátnej aplikácii medzinárodných zmlúv. Paraguajský občan Breard bol v USA odsúdený a následne popravený pre pokus znásilnenia a vraždy, hoci tvrdil, že ako občan cudzieho štátu nebol v konaní pred americkými súdmi informovaný o svojich právach plynúcich z Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch z roku 1963. Americké súdy dali prednosť neskoršiemu federálnemu zákonu z roku 1996 (lex posterior) pred medzinárodnou zmluvou.[30]

Ďalej, v prípade Sei Fujii vs. California z roku 1952 bol žalobcom japonský občan, ktorý si v Kalifornii kúpil pozemok. Vtedajšie právne predpisy štátu zakazovali, aby boli vlastníci pozemkov cudzí štátni príslušníci. Aby žalobca zabránil prepadnutiu svojho pozemku štátu, tvrdil okrem iného, že daná právna úprava nie je v súlade s Chartou OSN ako medzinárodnej zmluvy, ktorá vyzýva na ochranu ľudských práv bez akejkoľvek diskriminácie. Najvyšší súd tvrdil, že je potrebné preskúmať zmluvu a vôľu jej signatárov, či ide o self-executing zmluvu alebo nie. Najvyšší súd mal za to, že čl. 55 a 56 Charty OSN nie sú self-executing a nemôžu tak byť priamo aplikované.[31]

V prípade Medellín v. Texas sa ukázali nezhody medzi Najvyšším súdom a Medzinárodným súdnym dvorom o tom, či Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch vytvára individuálne práva jednotlivcov. Článok 36 bol zdrojom nezhôd medzi USA a Medzinárodným súdnym dvorom, najmä preto, že Najvyšší súd a Dvor dospeli k odlišným záverom na povahu tohto článku a jeho vnútroštátnych dôsledkoch.[32] Medzinárodný súdny dvor rozhodol v prípade Avena, že USA porušilo svoje zmluvné záväzky z Viedenského dohovoru v prípade obvinených mexických občanov, vrátane Medellína. Medzinárodný súdny dvor rozhodol, že Viedenský dohovor priamo zakladá práva pre mexických občanov, ktorých dodržiavanie môže Mexiko vymáhať pred Medzinárodným súdnym dvorom.[33] Dvor judikoval, že USA má podľa čl. 36 ods. 2 Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch a čl. 26 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, ktorý je kodifikáciou obyčajového medzinárodného práva, medzinárodnoprávnu povinnosť zabezpečiť taký účinok ustanovení, aký je ich účel a zmysel.[34]

Podstatnú časť rozhodnutia súdu USA tvorilo uvažovanie, či zmluvy prezentované Medellínom majú charakter self-executing. Súd potreboval definovať self-executing zmluvu a sformulovať test na základe ktorého by sa dalo určiť, či zmluvá má takýto charakter. Pri skúmaní, či zmluva vytvára automaticky vnútroštátne právne účinky

29 AUST, A. Handbook of International Law. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. s. 79.
30 SHAW, M. International law. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. s. 165
31 SHAW, M. International law. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. s. 163.
32 MARKS, T. The Problems of Self-execution: Meddelín v. Texas. In Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy Sidebar. Volume 4, 2009. s. 192.
33 TISNE, P.V. The ICJ and Municipal Law: The Precedential Effect of the Avena and Lagrand Decisions in U.S. Courts. In Fordham International Law Journal. Volume 29, 2005, Issue 4. s. 894.
34 Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), ICJ, 9 January 2003.

sa súd opieral o text zmluvy, pozadie jej dojednania a dojednania po ratifikácii.[35] Súd dospel k záveru, že Charta OSN nie je koncipovaná ako self-executing a tak USA má právo voľby, či akceptuje rozsudok Medzinárodného súdneho dvora z politických alebo diplomatických dôvodov. Predmetom nezhôd sa stal aj výklad „priameho účinku". Self-executing zmluvy vyžadujú, aby si štát plnil záväzky z nej vyplývajúce. Priamy účinok znamená, že jednotlivec si môže plnenie týchto záväzkov presadiť pred súdom. Ak by podľa súdu USA mal čl. 36 Viedenského dohovoru self-executing charakter, príslušníci polície by mali povinnosť na tomto základe informovať cudzích štátnych príslušníkov o ich práve informovať o tomto zadržaní konzula. Pokiaľ by však čl. 36 mal aj tzv. priamy účinok, tak jednotlivec môže žalovať príslušníka za nesplnenie tejto povinnosti.[36]

ZÁVER

Self-executing zmluvy bývajú predmetom neistoty a nezhôd, keďže neexistuje pravidlo, podľa ktorého, by sa dalo s určitosťou zistiť, či zmluva vykazuje znaky self-executing alebo nie. Štáty sa snažia obmedziť prenikanie medzinárodného práva do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov, hlavne v citlivých politických otázkach, práve tým, že prideľujú mezinárodným zmluvám alebo ustanoveniam charakter non-self-executing.

POUŽITÁ LITERATÚRA

AUST, A. Handbook of International Law. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 505 s. ISBN 978-0-521-11705-0.

Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), ICJ, 9 January 2003. Dostupné na: http://www.icj-cij.org/docket/files/128/1913.pdf

ČEPELKA, Č. – ŠTURMA. P. Medzinárodné právo verejné. C.H. Beck. 2008. 896 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

DAVID, V. a kol. Mezinárodní právo verejné s kazuistikou. 2.vyd. Praha: Leges, 2011. 448 s. ISBN 978-80-87212-86-8.

KELSEN, H. Principles of International Law. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2003. 461 s. ISBN 978-1-58477-325-2.

KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné. Bratislava: Iura Edition, 2008. 683 s. ISBN 978-80-8078-219-1.

MALENOVSKÝ, J. Medzinárodné právo verejné a pomer k vnútroštátnemu právu, zvlášte k právu českému. 4. vyd. Brno: MU, 1993. 467 s. ISBN 80-210-3375-4.

MARKS, T. The Problems of Self-execution: Meddelín v. Texas. In Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy Sidebar. Volume 4, 2009. ISSN 1937-9439. s. 191- 213.

ONDREJ, J. Mezinárodní právo verejné, soukromé, obchodní. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 474 s. ISBN 978-80-7380-181-6.

ONDREJ, J. Základy medzinárodného práva. Praha: Karolinum, 1998. 189 s. ISBN 382-119-98.

Publications of the Permanent Court of International Justice, Series B, No. 15, pp. 17f. Dostupné na:http://www.icjcij.org/pcij/serie_B/B_15/01_Competence_des_tribunaux_de_Danzig_Avis_consultatif.pdf

35 MARKS, T. The Problems of Self-execution: Meddelín v. Texas. In Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy Sidebar. Volume 4, 2009. s. 197.

36 MARKS, T. The Problems of Self-execution: Meddelín v. Texas. In Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy Sidebar. Volume 4, 2009. s. 209.

SEIDL-HOHENVELDERN, I. Medzinárodné právo verejné. 3. vydanie. Praha: Wolters Kluwer. 2006. 419 s. ISBN 80-7357-178-1.
SHAW, M. International Law. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1542 s. ISBN 978-0-521-89929-1.
SITARAMAN, S. State Participation in International Treaty Regimes. Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2009. 327 s. ISBN 978-0-7546-7372-9.
SLOSS, D. L. Executing Foster v. Neilson: The Two-Step Approach to Analyzing Self-Executing Treaties. In Harvard International Law Journal. Volume 53, 2012, Issue 1. ISSN 0017-8063. s. 302-353.
VERMA, S.K. An Introduction to Public International Law. New Delhi: Prentice-Hall of India Pvt.Ltd, 2004. 475 s. ISBN 81-203-1264-3.
TISNE, P.V. The ICJ and Municipal Law: The Precedential Effect of the Avena and Lagrand Decisions in U.S. Courts. In Fordham International Law Journal. Volume 29, 2005, Issue 4. ISSN 0747-9395. s. 865 - 914.

SUMMARY

A self-executing treaty is a treaty that becomes judicially enforceable upon ratification. As opposed to a non-self-executing treaty, which becomes judicially enforceable through the implementation of legislation. The priority of international law remains a fact whether this law is or is not self-executing. A state cannot invoke its national law as a reason not to respect its international obligations. In case of non-self-executing rules, it is obliged to change its national law or to take certain measures. It violates international law if it does not do so. In this case, a national judge can only decide that their state should modify national law or take certain measures. They cannot invalidate national law that contradicts non-self-executing international law. They can only declare national law null and void if it contradicts self-executing international rights. Most human rights contained in the main human rights treaties are self-executing and can be invoked by individuals in a national courtroom although this is the case more for civil rights than for economic and social rights. Permanent Court of International Justice in decisions as Danzig, Wimbledon or in case concerning certain German interests in Polish Upper Silesia declars domination of international law over national law. In the language of Chief Justice Marshall in 1829: "A treaty is, in its nature, a contract between two nations, not a legislative act. It does not generally effect, of itself, the object to be accomplished; especially, so far as its operation is intraterritorial; but is carried into execution by the sovereign power of the respective parties to the instrument." A treaty could be identified as either self executing or non-self executing by looking to various indicators, including statements that are made by Congress or the Executive regarding the treaty, indeterminate language of the treaty, or if the treaty deals with a matter within the exclusive law-making power of Congress, indicating that Congress must create implementing legislation.

Kontaktné údaje:
Mgr. Nikola Regecová
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Tomášiková 20, 821 02 Bratislava,
n.regecova@gmail.com

SVÄTÁ STOLICA – PÔVOD, POVAHA JEHO MEDZINÁRODNOPRÁVNEJ SUBJEKTIVITY A JEJ ZMLUVNÁ SPÔSOBILOSŤ

HOLY SEE – ORIGIN, CHARACTER OF ITS INTERNLATIONAL LEGAL PERSONALITY AND ITS CONTRACTUAL CAPACITY

Mgr. Ing. Elena Sablerová

Kľúčové slová: subjekt medzinárodného práva sui generis, recepcia práva, Vatikánsky štát, Svätá stolica, Katolícka cirkev, legačné právo, zmluvná spôsobilosť, konkordát, Základná zmluva

Key words: international person sui generis, reception of law, state of Vatican, Holy see, Latin church, contactual capacity, concordat, Fundamnetal treaty

SUBJEKT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Kto je subjektom medzinárodného práva (ďalej MP) verejného nie je stanovené ani definíciou všeobecného medzinárodného práva ani žiadnou medzinárodnou zmluvou. Doktrinálnych názorov je samozrejme veľa, ale jednotná teória neexistuje.

Sledujúc názory rôznych autorov by sme mohli subjekt MP charakterizovať rôznymi viac či menej nevyhnutnými znakmi. Aj keď uvedená problematika je oveľa širšia ako je zadaná téma je napriek tomu nevyhnutné na úvod zmieniť aspoň čiastočne, kto je subjektom MP.

Je nevyhnutné kvôli už zmienenej absencii jednotnej definície v doktríne MP vychádzať zo všeobecnej právovedy. To znamená, ***že subjektom práva je každá entita, ktorej právny poriadok priznáva spôsobilosť k právam a povinnostiam a spravidla aj k právnym úkonom***.[1] Komu MP priznáva takúto spôsobilosť na práva a povinnosti ako aj spôsobilosť na právne úkony?

Podľa rôznych autorov :

Kľučka: *za subjekty MP možno považovať osoby, ktoré sa zaväzujú a medzi sebou uplatňujú pravidlá MP*.[2]

Brownlie: *subjektom je MP entita, spôsobilá na práva a povinnosti a spôsobilá si udržať tieto práva prostredníctvom medzinárodných žalôb*.[3] Tu samozrejme autor

1 MALENOVSKÝ, Jiří : Mezinárodní právo veřejné : Jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvlášte k právu českému. Brno: Edice učebnic PrF MU, 2008, str. 104
2 KĽUČKA, Ján: Medzinárodné právo verejné, Bratislava: IURA EDITION, 2008, str.59
3 BROWNLIE, Ian.: Principes of Public International Law,New York: Oxford University Press, 2008, str.. 57

vychádza aj z rozhodnutia MSD vo veci „Náhrady škôd utrpených v službách OSN“ z roku 1949, ktorý v svojom rozhodnutí uviedol mimo iné:

„Subjekty práva.....nemusia byť nevyhnutne totožné, pokiaľ sa týka ich právnej povahy alebo rozsahu ich práv....Ich povaha závisí na potrebách spoločenstva“

Z tohto všeobecne uznávaného rozhodnutia, ktoré sa síce týka rozhodovania o subjektivite medzinárodnej organizácie, vyplýva že:

- neexistuje jednotná či jediná kategorizácia subjektov MP
- obsah pojmu „subjekt“ MP a teda aj rozsah práv a povinností konkrétnych subjektov sa mení v závislosti od vývoja medzinárodného spoločenstva.

Tendencia v poslednom období vývoja MP vedie skôr k rozširovaniu okruhov subjektov, ktoré je možné kategorizovať podľa rôznych kritérií. Medzi ne patria aj subjekty ***sui generis*** akým je napríklad medzinárodný Červený kríž, Rád Maltézskych rytierov a ***Svätá stolica.***

SVÄTÁ STOLICA – POJEM A HISTORICKÝ NÁČRT JEHO POSTAVENIA AKO SUBJEKTU MP

Svätá stolica pojem

Legálna definícia Svätej stolice (angl.the Holy See) sa nenachádza priamo v MP a možno ju nájsť len v kanonickom práve v Kódexe kánonického práva (ďalej CIC)

„ *Pod menom Apoštolská stolica alebo Svätá stolica sa v tomto Kódexe rozumie nielen Rímsky veľkňaz, ale ak z povahy veci alebo kontextu nevyplýva niečo iné aj Štátny sekretariát, Rada pre verejné záležitosti Cirkvi a iné ustanovizne Rímskej kúrie.“* [4]

Medzinárodné právo ***recipovalo*** túto definíciu zmluvnou praxou v celom rozsahu.

Apoštolská stolica má v kánonickom práve dvojaký význam: v užšom zmysle slova ide o úrad rímskeho veľkňaza, avšak v širšom zmysle sa tu zaraďuje celý komplex vatikánskych kongregácii (jednotlivé úrady Rímskej kúrie na úrovni akoby ministerstiev), pápežských rád, tribunálov a vôbec úradov, ktoré pomáhajú rímskemu veľkňazovi pri správe katolíckej cirkvi.

Svätá stolica a Vatikán – história

Pápežský štát[5] bol dlhé obdobie súčasťou politického usporiadania Európy (po celý stredovek) a jeho existencia významným spôsobom ovplyvňovala jednanie európskych mocností. V rámci zjednocovania Talianska pod vládou sardinského kráľa Viktora Emanuela sa riešila aj tak zvaná „ rímska otázka“ – teda ako pripojiť Rím, podliehajúci doposiaľ pápežovi. V roku 1870 bolo mesto obsadené. Taliansky parlament v rámci urovnania pomerov s cirkvou prijal ***garančný zákon***, ktorým upravoval postavenie pápeža Svätej stolice v Taliansku a priznával pápežovi osobnú nedotknuteľnosť, ale *neuznával pápežský štát*. Pápežovi bola týmto zákonom zaručená nezávislosť výkonu cirkevnej vlády a poskytnutá ďalekosiahla ex teritorialita v rámci

4 Kánon 361 CIC(KÓDEXU kanonického práva-Codex Iuris Canonici),1983, Bližšie to určuje konštit +„úcia Jána Payla II. Pastor bonus z roku 1988

5 Štátny útvar , ktorého hlavou bol pápež a bol až do roku 1870 jedným z najväčších talianskych štátov, základ ktorého bol položený v roku 754 n.l. tzv. Pipinovou donáciou franským kráľom Pipinom III, tým potvrdil nároky pápeža na Ravenu, Rím a Pentapolis, čo znamenalo začiatok existencie cirkevného štátu

Talianskeho štátu. Osobe pápeža boli poskytnuté prerogatíva panovníkov aj s aktívnym a pasívnym vyslaneckým právom. Zákon bol jednostranným aktom talianskeho štátu, nespočíval na zmluve a nemal ani medzinárodné garancie, mohol byť teda talianskym štátom kedykoľvek zmenený alebo zrušený, šlo teda o ex teritorialitu štátoprávne založenú.[6] Ostatné štáty zobrali túto skutočnosť a záruky nezávislosti Svätej stolice ma vedomie. Všeobecne mali všetky štáty na tejto nezávislosti vlastný záujem, pretože žiadny štát nemohol pripustiť, aby jeho katolícke obyvateľstvo bolo pod vplyvom nejakého iného štátu. Podľa názoru profesora parížskej univerzity Luis Le Fura nemohlo Taliansko neskôr tvrdiť, že *garančným zákonom* nie je viazané medzinárodne, pretože postavenie „tohto zákona je rovnaké ako napr. jednostranné vyhlásenie štátu pred Radou Spoločnosti Národov vzhľadom k ochrane menšín, obidve prestávajú totiž byť jednostranným aktom, nakoľko zákon prijatý za účelom ukľudnenia katolíckych štátov, ktorý oni vzali na vedomie, nemôže byť Talianskom jednostranne odvolaný.“[7] Aj keď žiadny pápež neuznal tento garančný zákon, následná prax štátov využívala ustanovenia tohto zákona napríklad vysielaním zvláštnych vyslancov k pápežovi a naopak.[8]

Neuznaním pápežského štátu garančným zákonom sa zmenilo *dvojité postavenie* pápeža ako suveréna mimoštátne (na základe kánonického práva) organizovanej cirkvi a svetského panovníka, čím bola daná aj jeho účasť na medzinárodnom živote. Aké bolo postavenie Apoštolskej stolice za tejto situácie a či zostávala aj medzinárodnou osobou bolo sporné a aj spochybňované.

Rímska otázka bola vyriešená a pochybnosti o zvrchovanosti Svätej stolice boli rozptýlené až Lateránskymi dohodami, podpísanými Mussolinym a kardinálom Gasparrim 11. februára 1929. Tieto dohody sú uzavreté medzi Svätou stolicou a Talianskou republikou ako nezávislými subjektmi MP. [9] Lateránske dohody pozostávali zo systému zmlúv:

- politická zmluva, ktorá rieši rímsku otázku a to tak, že uznáva existenciu mestského štátu Vatikán
- dohoda o finančnom odškodnení Svätej stolice zo strany Talianskeho štátu
- konkordát medzi Talianskou republikou a katolíckou cirkvou

Touto zmluvou bolo teda zriadené tzv. Vatikánske mesto (*Citta del Vaticano)* ako samostatný štát. Pápež má v ňom obmedzenú suverenitu a výlučnú jurisdikciu. Občianstvo tohto štátu nie je výlučné.[10] Územie Vatikánu bolo prehlásené za trvale neutrálne a neporušiteľné. Písomný styk pápeža s cudzinou sa zaručuje aj v čase vojny.[11] To znamená, že Svätá stolica má dnes aj svetskú zvrchovanosť, aj keď tak obmedzenú ako to len bolo možné, lebo štát Vatikán zaberá len 44 ha.

6 HOBZA, Antonín:Úvod do mezinárodního práva mírového, Praha: Univerzita Karlova Praha, 1933, str.198-199
7 LE FUR, Luis: Nástin mezinárodního práva veřejného, Praha: Orbis 1935, str.154-155
8 OPPENHEIM,L:Mezinárodní právo,Praha: Orbis, 1924, str.161
9 Prax uzatvárania medzinárodných zmlúv Svätou stolicou sa prvý raz zaviedla už v roku 1122. V tomto roku bol uzatvorený tzv. Wormký konkordát medzi Henrichom V a pápežom Kalixtom II, ktorý predstavoval obojstranný kompromis v oblasti nezávislosti Katolíckej cirkvi (zápas o investitúru).
10 Občania Vatikánu strácajú občianstvo spolu so stratou cirkevnej hodnosti, je to akési funkčné občianstvo, čo predstavuje určitú anomáliu v medzinárodnom práve.
11 HOBZA, op.cit., str. 199, „Státeček tento není normálním útvarem státním a nemůže vykonávati všech funkcí státních. R. 1929 měl jen 400 obyvatelů z toho byla polovice vojáků, polovice duchovních osob.“ Veľký rozdiel teda od pápežského štátu známeho do roku 1870.

V čl. 2 Lateránskych dohôd sa uznáva medzinárodným spoločenstvom ***deklaratórnym*** spôsobom suverenita Svätej stolice: „Taliansko uznáva suverenitu Svätej stolice na medzinárodnej úrovni ako vlastnosť, ktorá vyplýva zo samej povahy Svätej stolice v súlade s tradíciou a poslaním, ktoré vo svete má".[12] Suverenita Svätej stolice vychádza teda v tomto článku z troch právnych skutočností:

- z vlastnej povahy Svätej stolice
- z jej histórie
- z jej postavenia v svete

Lateránska zmluva nevytvorila teda suverenitu Svätej stolice, práve tak ako ju pred tým nevytvoril ani *garančný zákon,* ona ju proste uznala a explicitne vyjadrila. To je dôležité, „pretože Lateránska zmluva môže zaniknúť, ale medzinárodná suverenita Svätej Stolice nezmizne rovnako ako nezmizla v roku *1870*.....práva Svätej Stolice sú staršie než Lateránska zmluva a potrvajú aj po jej vypovedaní, ak by k nemu došlo. Ale to zrejme nehrozí pre dôležitosť, ktorú pre Taliansko má pápežove vzdanie sa historických práv a taktiež pre nepatrnosť územia, ktorého sa Taliansko zrieka."[13]

VATIKÁN A SVÄTÁ STOLICA

Rímsky veľkňaz je teda od 7. júla 1929 nielen viditeľnou hlavou Katolíckej cirkvi, ale aj suverénnou najvyššou autoritou štátu ***Vatikán*** tak, ako bol počas mnohých storočí predtým suverénom iného štátu, ktorého názov s dejín poznáme, ako už bolo zmienené, pod rôznymi menami (Pápežský štát, Cirkevný štát, Patrimonium sv. Petra a iné).

Vznik suverénneho štátu pod názvom Vatikánsky štát[14] bol iba potvrdením medzinárodnej suverenity Svätej Stolice. *Existencia štátu Vatikán ako suverénneho štátu, subjektivitu Svätej Stolice nepodmieňuje, ale len zdôrazňuje a jej prostredníctvom sa akoby realizuje duchovná suverenita pápeža t.j. Svätej stolice*. Podľa niektorých autorov je spojenie suverenity Svätej stolice s určitým územím dôležité preto, aby bola potlačená námietka niektorých právnikov a štátnikov, tvrdiacich, že nemôže existovať suverenita mimo územnej suverenity.

Medzinárodné právo a aj medzinárodná prax rozpoznávajú Vatikánsky štát a Svätú stolicu ako *dva odlišné subjekty*, veď v rokoch 1870 -1929 t.j. počas absencie vlastného štátu, mala Svätá Stolica bez prerušenia všetky atribúty subjektu MP, čo sa prejavovalo najmä v zmluvnej oblasti a legačnej oblasti MP.

Vatikánsky štát ako ďalší subjekt medzinárodného práva, uzaviera medzinárodné zmluvy, ktoré majú však iný charakter než majú medzinárodné zmluvy so Svätou Stolicou, napríklad sa týkajú hospodárskeho a technického chodu tohto mestského štátu.

SVÄTÁ STOLICA A KATOLÍCKA CIRKEV

V zmysle kánonického práva sú Svätá Stolica a katolícka cirkev dvoma odlišnými subjektmi a podľa cirkevnoprávnej terminológie sa pre tieto subjekty používa pojem

12 www.aloha.net/-mikesch/treaty.html. Italy recognizes the soveregnity of Holy See in international matters as an inherent attribute in conformity whith its traditions and the requirements of its mission to the world
13 Le FUR,op.cit., str.148
14 uznanie „plného vlastníctva, výlučnosti a úplnej moci a zvrchovanosti právomoci Svätej Stolice nad Vatikánom" v čl.3 ods.1 politickej dohody (Conciliation Treaty) Lateránskych dohôd z roku 1929, www.aloha.net/

morálna osoba [15] a každý z oboch subjektov má svoju vlastnú právnu subjektivitu. Najvyšším predstaviteľom oboch subjektov je pápež.[16]

Medzinárodná subjektivita katolíckej cirkvi sa v MP *uznáva, avšak priamo sa* neuplatňuje. Dôležitým dôvodom vzniku dlhodobej praxe, podľa ktorej v medzinárodných vzťahoch katolíckej cirkvi vystupuje výlučne Svätá Stolica je okrem už spomenutých historických príčin (viz. poznámka pod čiarou č.9) aj teologický rozmer. Pápež má sám o sebe úplnú duchovnú suverenitu (vonkajšiu i vnútornú nezávislosť) a všetky duchovné kompetencie v lokálnom a medzinárodnom rozmere katolíckej cirkvi.[17]

Aj keď je Svätá Stolica najvyšším a štatutárnym zástupcom katolíckej cirkvi a vystupuje v jej mene je zároveň *sama o sebe subjektom MP* a stranou medzinárodných zmlúv. To sa prejavuje tým že Svätá Stolica príma záväzky, vyplývajúce z medzinárodných zmlúv, v svojom mene a aj v mene katolíckej cirkvi (prípadne lokálnej katolíckej cirkvi). *Zaväzovať v medzinárodných zmluvách sa môže iba Svätá stolica ako medzinárodný subjekt, nie však katolícka cirkev.* Teda nemôžeme vychádzať s teórie o štáte, či medzinárodnej organizácii, kde najvyšší orgán síce zastupuje štát alebo organizáciu, avšak stranou a zaväzujúcim sa subjektom medzinárodnej zmluvy je tento štát alebo medzinárodná organizácia.[18]

SVÄTÁ STOLICA – SUBJEKT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA DE IURE I DE FACTO

Tituly právnej suverenity Svätej stolice

Svätá stolica, chápaná v užšom zmysle (Rímsky veľkňaz) vlastní medzinárodnú právnu subjektivitu z dvoch na sebe nezávislých titulov, pričom každý z nich by jej sám o sebe postačoval zabezpečiť medzinárodnú právnu subjektivitu:

1. Svätá stolica je najvyšším orgánom katolíckej cirkvi - ***suverenita na báze funkčnosti***. Niektorí autori to nazývajú ***suverenita na báze duchovnosti***. Niektorí autori hovoria o ***personálnej suverenite***, ktorá je vyjadrená nezávislosťou osoby pápeža ako hlavy katolíckej cirkvi.[19]
2. Svätá stolica je najvyšším orgánom štátu Vatikán. Táto suverenita je u viacerých autorov pomenovaná jednoznačnejšie a to ***suverenita na báze teritoriality.*** Táto spočíva v územnej zvrchovanosti, je právne zabezpečená Lateránskymi dohodami (1929) a je predpokladom vyššie zmienenej personálnej suverenity.[20]

Teoreticky nie je vždy ľahko odlíšiť, kedy vystupuje Svätá stolica ma medzinárodnom poli ako „najvyšší orgán katolíckej cirkvi“ alebo ako „najvyšší orgán štátu Vatikán“ alebo oboch súčasne. Z tohto dôvodu existujú rôzne názory na to, kto je vlastne subjektom MP:

15 pesona moralis ‚kánon 113 Kódexu Kánonického práva(CIC)
16 NEMEC, Matúš: Základy kánonického práva, Bratislava: IURA EDITION, 2006, str.79
17 kánon 331 Kódexu kánonického práva(CIC) má z teologických dôvodov v Katolíckej cirkvi pápež „najvyššiu, plnú, bezprostrednú a univerzálnu, riadnu moc, ktorú môže vždy slobodne vykonávať“.
18 ŠMÍD, Marek: Svätá stolica ako osobitný subjekt medzinárodného práva- zmluvné vzťahy so štátmi, Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2002, str. 5-6
19 NEMEC, op.cit.,str.238
20 NEMEC, op.cit.,str.238

- **Téza 1:** subjektom MP Svätá stolica, ktorá niekedy vystupuje v mene štátu Vatikán, niekedy v mene Katolíckej cirkvi a inokedy v mene obidvoch. Zástancovia tejto tézy sa opierajú o Konkordát z roku 1929 a niektoré ďalšie konkordáty uzavreté Svätou stolicou v nasledujúcich rokoch, kde sa *výslovn*e spomína „subjektivita Svätej stolice a a štátu Vatikán"
- **Téza 2:** subjektom MP je Katolícka cirkev a štát Vatikán a Svätá stolica je „iba" najvyšším orgánom obidvoch. Táto téza je odvodzovaná z tvrdenia, že viac zodpovedá princípom MP.[21]

LEGAČNÉ PRÁVO SVÄTEJ STOLICE

Legačné právo pasívne aj aktívne je potvrdením medzinárodnej subjektivity Svätej stolice. Možno konštatovať, že v tomto smere medzinárodné spoločenstvo nikdy nevznieslo pochybnosti.

Svätá stolica má diplomatické zastúpenie pri štátoch od 16 storočia, prvé zastúpenie sa datuje od roku 1500 (Benátky). Diplomacia Svätej stolice je najstaršia na svete. Prví reprezentanti Rímskeho Veľkňaza začali pôsobiť dokonca v roku 313 n.l. po vydaní Milánskeho ediktu. Toto zastúpenie malo však predovšetkým[22] charakter cirkevný nie diplomatický. Diplomatické spojenie medzi pápežom a štátmi je teda historickou skutočnosťou, zavádza sa a udržuje jednotlivými štátmi z praktických dôvodov a má istú oporu aj vo viedenskom reglemente z roku 1815 o kategóriách diplomatických zástupcov.

Potvrdením existencie Svätej stolice ako medzinárodnej právnickej osoby je aj politika štátov v diplomatickej oblasti. Aj po roku 1870 vysielali štáty k pápežovi svojich diplomatických zástupcov. „A vlády zložené z politikov a nie teoretikov, nemajú predsa vo zvyku udržovať zbytočné organizmy. Ak si predstavíme, že nejaký štát zmizne, potom všetky vyslanectvá zriadené v tomto štáte zmiznú s ním .....Akoby sme teda mohli pripustiť, že so zánikom Svätej stolice ako zvrchovanej teritoriálnej mocnosti, nezanikli vyslanectvá ale naopak ich počet od roku 1870 ešte vzrástol?" [23] To teda potvrdzuje duchovnú suverenitu Svätej stolice nezávislú na existencii teritoriálnej suverenity.(viď. kap. 3 práce)

Kódex kánonického práva v kánone č. 362 vymedzuje práva pápeža v diplomatických záležitostiach.[24] Cirkevný úrad legáta je zriadený rýdzo cirkevným(ľudským) právom a je trvalý. ***Legáti*** reprezentujú osobu Rímskeho veľkňaza pri partikulárnych cirkvách a pri jednotlivých štátoch. Ich prácu koordinuje Štátny sekretariát. Vzhľadom na rozsah ich pôsobnosti rozoznávame:

- ***apoštolskí delegáti -*** sú vyslancami k miestnym cirkvám a ich poslanie má výlučne cirkevný charakter. Apoštolský delegát nemá povahu diplomatického orgánu.
- ***vyslanci -*** okrem cirkevného poslania majú udržiavať aj styky s vládou daného štátu. Vyslanci tvoria pápežskú diplomaciu v užšom zmysle:

1. **NUNCIUS -** posol, je diplomatickým zástupcom Apoštolskej stolice na najvyššej úrovni a reprezentuje pápeža*:*

21 DUDA, Ján: Postavenie Apoštolskej stolice v Medzinárodnom práve, IN časopis TRIBUNÁL 1/2005, str.20
22 HOBZA,op.cit., str.201
23 Le FUR,op.cit.,str.153-154
24 kánon 362 CIC: „Rímsky veľkňaz má vrodené a nezávislé právo.....

- *ad intra* - vo vzťahu k miestnej cirkvi
- *ad extra - vo vzťahu k štátu, pričom v zmysle záverov* Viedenského kongresu (1815) a Viedenskej konferencie OSN (1961), prijatých väčšinou štátov a vychádzajúc z dávneho obyčajového práva(1600 ročného), má byť vždy ***doyenom (predstaviteľom) diplomatického*** zboru. Nuncious je diplomat 1. triedy, čiže najvyššieho stupňa

2. **PRONUNCIUS** Je tiež diplomatom 1.triedy, no nie je doyenom diplomatického zboru.
3. **INTERNUNCIUS** Je diplomatom 2 triedy a jeho úlohou je v určitej etape viesť rokovania medzi Svätou stolicou a príslušným štátom.

Okrem spomenutých troch kategórií existujú ešte aj ďalší zástupcovia napríklad *regent,* poverenec záležitostí listom, poverenec záležitostí „*ad interim*". Pápežský legáti môžu pôsobiť aj pri medzinárodných organizáciách ako *delegáti* (pri MO, v ktorých je Svätá stolica členom) alebo ako *pozorovatelia* t.j. bez hlasovacieho práva. Ďalej legáti môžu byť aj splnomocnencami s mimoriadnym poslaním (napr. pápežove *„alter ego" – legatus a laterre*).[25]

Svätá stolica má v súčasnosti diplomatické styky s viac ako troma štvrtinami štátov svetového spoločenstva (okolo 180 štátov, údaj nie je presný), ako aj s Európskou úniou. Je totiž pre štát s katolíckym obyvateľstvom skutočne považlivou nevýhodou nemať zástupcu u Svätej stolice. Napr. Francúzsko nemalo diplomatické styky so Svätou stolicou od roku 1904 -1920 a počas I. svetovej vojny trpelo touto roztržkou tak, že sa rozhodlo obnoviť tieto styky ešte počas vojny a neskôr aj oficiálnym spôsobom v roku 1920.[26] Svätá stolica pôsobí aktívne v OSN a v rade medzivládnych organizácií má postavenie člena alebo pozorovateľa.[27] Diplomatické styky má Svätá stolica aj so SR, pápežským nunciom na Slovensku je momentálne MOns. Mário Giordana.

SPÔSOBILOSŤ SVÄTEJ STOLICE UZATVÁRAŤ MEDZINÁRODNÉ ZMLUVY

Od uzavretia už spomínaného Wormského konkordátu z roku 1122 sa zaviedla prax uzavierania medzinárodných zmlúv, ktorých stranou je Svätá stolica. Termín ***konkordát v širšom zmysle je akákoľvek zmluva medzi Svätou sto***licou a iným štátom alebo v užšom zmysle obsahovo široká zmluva.

Obsah a poslanie konkordátnych zmlúv sa vyvíjal v rôznych historických obdobiach nasledovne:

- ***Concordata pacis.*** Tieto konkordáty boli používané v období od gregoriánskej reformy do konca stredoveku a smerovali k urovnaniu konfliktu medzi svetskou a cirkevnou mocou.
- ***Concordata amicitiae.*** Tieto konkordáty boli uzatvárané v období od protestantizmu do francúzskej revolúcie a všeobecne vymedzovali kompetencie medzi svetskú a cirkevnú moc (vzájomné udeľovanie privilégií).

25 pozri viac NEMEC op.cit. str.240-244 alebo ŠUTOR, František: Význam a poslanie pápežskej reprezentácie pri štátoch IN : Duchovný pastier č.1/1995
26 Le FUR,op.cit.,str.155-156
27 Je členom (skr. v angl. jazyku) napr.: CTBTO, ICMM,ITU, OPCW, UNCTAD, UNIDROIT,UPU, WIPO a pozorovateľom napr.: FAO,ICAO, ILO, IMO, IOM, ISDR, UNESCO, UNIDO, WHO, WMO a iné

- ***Concordata defensionis Konkordáty uzatvárané v období od francúzskej revolúcie do konca 1. svetovej vojny, zabezpečujúce minimálne práva*** a slobody v oblasti pôsobenia katolíckej cirkvi
- ***Novodobé konkordátne zmluvy.*** **Uzatvárajú sa naďalej ako** *condordata defensionis,* v ktorých je však až druhoradé hľadisko reciprocity a dosahovania privilegovaného postavenia katolíckej cirkvi voči ostatným cirkvám a na druhej strane kladie sa dôraz na hľadisko solidarity, verejnej prospešnosti v prospech obyvateľov daného štátu. (vo vzťahu k ostatným cirkvám prevláda paritný princíp t.j. princíp rovnakého právneho postavenia).

Predmet konkordátnych zmlúv:

1. *Všeobecné zásady inštitucionálnych vzťahov medzi štátom a katolíckou cirkvou:*
   - vzájomné uznanie štátu a Svätej stolice
   - garancia náboženskej slobody, autonómie a nezávislosti štátu a cirkvi
   - zdôraznenie zásady spolupráce
2. *Ustanovenia ohľadne postavenia a pôsobenia cirkvi v jednotlivých oblastiach:*
   - autonómia katolíckej cirkvi
   - slobodné verejné pôsobenie katolíckej cirkvi
   - duchovná služba vo verejných zariadeniach
   - ochrana manželstva a rodiny
   - oblasť vzdelávania, výchovy a kultúry
   - majetkové právo

V súčasnosti sa pre uzatváranie, vykonávanie a zánik týchto zmlúv aplikujú pravidlá medzinárodného zmluvného práva kodifikované Viedenským dohovorom o zmluvnom práve z roku 1961 ako aj ústavné a zákonné normy jednotlivých štátov. Postavenie medzinárodných zmlúv, uzatváraných medzi Svätou stolicou a štátmi, je veľmi zaujímavé, vzhľadom na to že kánonické právo má analogickú silu štátnych ústavných noriem. ***Podľa kánonického práva majú medzinárodné zmluvy uzatvorené medzi Svätou stolicou a štátmi v zásade prioritu pred samotným kánonickým právom.*** Tým sa dáva odpoveď aj na otázku, aký majú tieto zmluvy charakter vo svetle medzinárodného práva, teda ich postavenie, forma a proces uzatvárania. Avšak podľa niektorých starších doktrinálnych autorov napríklad Hobzu konkordát nie je medzinárodnou zmluvou pretože:

- pápež posudzuje konkordáty podľa tzv. kanonického práva
- štáty posudzujú konkordáty podľa vnútroštátneho práva
- predmetom konkordátu nie sú otázky medzinárodné ale vnútroštátne. Upravuje sa nimi napr. organizácia cirkevných inštitúcií vnútri daného štátu.[28]

Hobza je toho názoru, že konkordát je v podstate politickou dohodou medzi štátom a pápežom. Právnu záväznosť nadobúdajú niektoré z nich tzv. právotvorné konkordáty, iba v zmysle teórie legálnej, podľa ktorej konkordáty publikované v úradnej zbierke zákonov nie sú nič iné než zvláštnou formou štátneho zákona. [29]

Názov „*concordát*" nie je podstatnou otázkou a používa sa najmä ak zmluva rieši všetky otázky vzájomných vzťahov. To však nie je veľmi praktické pretože akákoľvek úprava textu musí prejsť náročným legislatívnym procesom. Aktuálne sa používajú tie

28 HOBZA,op.cit., str.200-201 s iným názorom tých čias sa môžeme stretnúť u Anzilottitiho alebo Oppenheima, ktorí pripisovali konkordátom postavenie analogické medzinárodným zmluvám, Viac pozri Oppenheim,op.cit, str.163
29 HOBZA,op.cit., str.200

názvy zmlúv, ktoré pozná súčasné MP a to napr. zmluva, dohoda, dohovor, s ekvivalentmi v jazykoch OSN.[30]

Napriek tomu že, ***mnohostranné zmluvy*** nepredstavujú typické formy regulácie vzťahov medzi Svätou stolicou a štátmi môžeme skonštatovať, že aj v tejto oblasti nachádzame potvrdenie medzinárodnej subjektivity Svätej stolice. Príkladom môže byť Zmluva o úplnom zákaze nukleárnych skúšok z roku 2001. Ďalšou sférou potvrdenia medzinárodnej subjektivity Svätej stolice sú aj zmluvy s medzinárodnými organizáciami napríklad s Organizáciou Africkej jednoty z roku 2000 alebo s Organizáciou pre oslobodenie Palestíny z roku 2000.

Zmluvy medzi Svätou stolicou a SR

Ak neberieme do úvahy konkordát Svätej stolice s Rakúsko-Uhorskou monarchiou, potom v histórii vzťahov medzi Slovenskom a Svätou stolicou môžeme zaznamenať niekoľko spoločenských, právnych a politických udalostí, týkajúcich sa užšie súčasných medzinárodných vzťahov. Niektoré z nich vyberáme:

- Uzatvorenie dokumentu *Modus Vivendi* medzi Svätou stolicou a ČSR v roku 1928.
- Pokus o uzatvorenie konkordátu v rokoch 1941 až 1943
- V roku 1977 vznikla nezávislá slovenská cirkevná provincia
- V roku 1990 rozsiahle zmeny, doplnenia a prijatie právnych noriem v oblasti slobody náboženstva a Cirkvi, najmä autonómia v spravovaní vlastných cirkevných záležitostí a ustanovenie do funkcií - odluka štátu od cirkvi. *Zostala však závislosť finančná vo forme* ***kongruy.***
- Dňa 1.1.1993 uznala Svätá stolica Slovenskú republiku a od roku 1994 sa plne konzumovali diplomatické styky vytvorením a obsadením zastupiteľských úradov.
- Uzatvorenie ***Základnej zmluvy*** (ďalej Základná zmluva) medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v roku 2000.
- Uzatvorenie ***Zmluvy*** medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou ***o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch SR*** v roku 2002.
- Uzatvorenie ***Zmluvy*** medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou ***o katolíckej výchove a vzdelávaní*** v roku 2004

Najdôležitejším dokumentom, z ktorého sa odvíjajú ostatné zmluvy je ***Základná zmluva.*** Z procesného hľadiska je politickou medzinárodnou zmluvou prezidentského typu, ktorá vyžaduje ratifikáciu prezidentom Slovenskej republiky s predchádzajúcim súhlasom Národnej rady SR. ***Základná zmluva má prednosť pred zákonmi.***

VZŤAH KÁNONICKÉHO A VNÚTROŠTÁTNEHO PRÁVA

Konkordáty sú dnes považované za medzinárodné zmluvy. Ako bolo zmienené v predchádzajúcom texte boli aj staršie názory, ktoré považujú konkordáty za vnútroštátnu normu. Podľa nášho názoru toto vnímanie konkordátu nie je nezaujímavé. Kánonické a vnútroštátne právo sú autonómne právne systémy, ktoré pri súčasnej koexistencii v jednom štáte môžu spôsobovať v bežnom živote kolíziu jednotlivých no-

30 NEMEC, op.cit., str.7-10

riem týchto právnych systémov.[31] Konkordát je v prevažnej miere zmluva poskytujúca cirkvi určité privilégiá napríklad v podobe **recepcie** niektorých noriem kánonického práva do právneho poriadku daného štátu. Takže by sme sa na neho mohli nazerať ako na určitú generálnu recepčnú normu, ktorou sa recipujú niektoré normy kánonického práva do vnútroštátneho právneho poriadku. Z tohto pohľadu by potom konkordát predstavoval určitú ***recepčnú normu,*** (či už vnímanú ako vnútroštátna norma a alebo majúcu podobu medzinárodnej zmluvy) ***vťahujúcu kánonickú normu do vnútroštátneho práva a vymedzujúcu pomer kanonického práva k vnútroštátnemu právu.*** Ak by sme takejto recepčnej norme dali formu medzinárodnej zmluvy, majúcej prednosť pred zákonom došlo by k situácii, ktorá podľa mnohých kritikov nastala v Slovenskej republike prijatím Základnej zmluvy, a tou je až akási prednosť kánonických noriem pred zákonmi SR. Takto sa Slovenská republika dostáva do pozície takmer vazalského štátu. Tieto názory sú o to pravdepodobnejšie, keď zoberieme do úvahy fakt, že uvedená zmluva je pre Slovensko nevypovedateľná a môže ju zrušiť jedine Svätá stolica, čo je nepravdepodobné, pretože sa jej túto zmluvu horko – ťažko podarilo uzavrieť v jedinom ***štáte na svete.***[32]

Podľa niektorých názorov odbornej aj laickej verejnosti je Základná zmluva v príkrom rozpore s Ústavou SR, v ktorej sa zdôrazňuje že: „ Slovenská republika sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo“. Ako príklad by sme mohli uviesť čl. 1 ods.2 Základnej zmluvy:

„*Zmluvné strany uznávajú právnu subjektivitu druhej strany, ako aj všetkých právnických a fyzických osôb, ktoré ju majú podľa právneho poriadku SR alebo podľa kánonického práva*.“

„Znenie tohto článku kladie znak rovnosti medzi právo občianske, štátne a právo kánonické , cirkevné, medzi inštitúcie štátne a cirkevné, čím vlastne navodzuje stav legislatívnej duality a spochybňuje laický charakter právneho systému a samotného štátu. Základná zmluva neprijateľným spôsobom spája prvky práva kanonického s normami občianskeho právneho poriadku, čím sa tento dostáva do závislosti a určitého područia noriem kánonického práva.“[33]

Základná zmluva medzi SR a Svätou stolicou v takej podobe ako bola podpísaná, nemôže byť, podľa názorov niektorých právnych odborníkov, prijateľná pre nijaký suverénny štátny útvar fungujúci na princípoch občianskeho a právneho štátu. Tento názor samozrejme má **aj svojich mnohých oponentov a zástancov Základnej zmluvy** ako zmluvy naopak zohľadňujúcej požiadavky súladu s medzinárodným právom a ústavnými normami SR.

Na druhej strane aj kanonické právo recipuje do svojho poriadku normy sekulárneho právneho poriadku, t.j. právne normy, ktoré vydal štát. Normy kánonického práva v niektorých prípadoch odkazujú na aplikáciu noriem sekulárneho práva na vnútro cirkevné vzťahy, najmä ak je to účelné. Takto aplikované sekulárne normy sa nazývajú ***leges canonizatae*** a odkaz na ne sa v kánonickom práve nazýva ***recepcia.*** *Recepčnou*

31 napríklad v niektorých krajinách vykonávajú pápežskí nunciovia (Španielsko) aj určité jurisdikčné práva. Tu vyvstáva situácia, že katolícki príslušníci budú vystavení dvom zvrchovanostiam, zvrchovanosti svojho štátu a zvrchovanosti Svätej stolice. V SR republike išlo napríklad pokus pri uzatváraní Základnej zmluvy o akési cirkevné schválenie rozvodu manželstva, uzavretého pred cirkevným úradom, pri jeho rozvode pre súdmi SR, ktoré by sa takto museli riadiť odporúčaním cirkevného orgánu v danom prípade. To ale v Základnej zmluve nebolo dohodnuté.

32 ZÁVACKÁ, Katarína, Odluka cirkvi od štátu nie je možná! In časopis Prometheus č.2/2005, str. 8

33 na stránke www.pulib.sk/elpub2/FF/Surmanek1/pdf_doc/5.pdf

normou umožňujúcou túto recepciu je *kánon č.22* CIC, v ktorom sú upravené podmienky, za ktorých uvedené sekulárne normy sú recipovateľné do kánonického práva s tým istým účinkom ako v sekulárnom práve.[34]

ZÁVER

Svätá stolica je dnes medzinárodnou praxou ale aj právnou doktrínou považovaná za subjekt medzinárodného práva ***sui generis.*** Jej postavenie ak subjektu medzinárodného práva nebolo v podstate ohrozené ani počas rokov 1870-1929, kedy neexistoval pápežský štát a pápež nebol monarchom, teda hlavou suverénneho štátu. Vznik mestského štátu Vatikán v roku 1929 len podporil a zdôraznil stále pretrvávajúcu duchovnú suverenitu Svätej stolice.

Subjektivita Svätej stolice sa prejavuje najmä v oblasti zmluvného medzinárodného práva a legačného práva. Diplomacia Svätej stolice je najstaršia na svete. V súčasnosti má Svätá stolica diplomatické styky s viac ako troma štvrtinami štátov na svete vrátane SR.

V zmluvnej oblasti Svätá stolica vystupuje ako subjekt MP hlavne pri uzatváraní konkordátov s jednotlivými štátmi, uzatváranie ktorých má dlhodobú históriu a datuje sa od roku 1122 tzv. Wormským konkordátom. SR má uzavretú zmluvu konkordátneho typu pod názvom Základná zmluva.

Vo vnútroštátnom právnom poriadku štátu ako aj v rámci kánonického práva dochádza k recepcii niektorých noriem týchto právnych poriadkov navzájom. Deje sa tak na základe ***recepčných noriem***, ktoré upravujú vzťah kanonického a vnútroštátneho páva a upravujú rozsah recipovaných noriem. V prípade kánonicného práva sa tak deje na základe kánonu č. 22 CIC a vo vnútroštátnom práve sa recepcia uskutočňuje na základe konkordátnych a na ich základe vznikajúcich zmlúv štátu so Svätou stolicou.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie

BROWNLIE, Ian: International Law, New York: Oxford University Press, 2008,

HOBZA,Antonín: Úvod do mezinárodního práva mírového, Praha: Univerzita Karlova Praha,1933

KĽUČKA, Ján: Medzinárodné právo verejné,Bratislava: IURA EDITION, 2008,

LE FUR, Luis: Nástin mezinárodního práva veřejného,Praha: Orbis, 1935

MALENOVSKÝ, Jiří: Mezinárodní právo veřejné: Jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům zvlášte k právu českému, Brno: Edice učebnic Pr.F MU, 2008,

NEMEC, Matúš: Základy kánonického práva, Bratislava: IURA EDITION, 2006

OPPENHEIM, L: Mezinárodní právo, Praha: Orbis, 1924

ŠMÍD, Marek: Svätá stolica ako osobitný subjekt medzinárodného práva zmluvné vzťahy so štátmi, Bratislava: Slovenská spoločnosť pre MP pri Slovenskej akadémii vied, 2002

Články v časopisoch

34 podmienky vyžadované v kánone 22 CIC na recepciu sekulárnych noriem sú nasledovné:
normy, na ktoré kánonické právo odkazuje, musia byť v súlade s kánonickými normami týkajúcimi sa podstatných záležitostí, recipované sekulárne normy musia byť v súlade s normami božieho práva, daný spoločenský vzťah nie je upravený kánonickým právom.

DUDA, Ján: Postavenie Apoštolskej stolice v medzinárodnom práve, IN časopis TRIBUNÁL 1/2005
ŠÚTOR, František: Význam a poslanie pápežskej reprezentácie pri štátoch IN časopis Duchovný pastier č.1/1995
ZÁVACKÁ, Katarína: Odluka od štátu nie je možná!, IN časopis Prometheus č.2/2005

Dokumenty

Kódex kánonického práva – Codex Iuris Canonici

Internetové stránky

www.aloha.net/mikesch.html
www.pulib.sk/elpub2/FF/Surmanek1/pdf_doc/5.pdf

SUMMARY

The Holy See is nowadays treated as international law person ***sui generis*** by both international practice and legal doctrine. Its position as person in international law was in fact not threatened even during the years 1870-1929 when there was no papal state and the pope was not a monarch, thus head of a sovereign state. Formation of city state of Vatican in 1929 only supported and emphasized everlasting spiritual sovereignty of the Holy See.

Personality of the Holy See mostly manifests itself in the area of international contractual and legacy law. Diplomacy of the Holy See is the oldest in the world. Contemporary the Holy See maintains diplomatic relations with more than ¾ of states of the world, including SR.

In contractual area, the Holy See acts as person in international law mainly when concluding concordats with particular states, concluding of which has a long history which dates back to 1122 by so called Worm concordat. SR has concluded a treaty of concordat type under the heading Fundamental Treaty.

In domestic law as well as within canonical law, a reception of some provisions of both legal systems occurs. It happens so on the basis of ***reception provisions*** which regulate the relation between domestic and canonical law and modify the extent of receipted provisions. In the case of canonical law it happens so on the basis of canon No. 22 CIC and in the case of domestic law, the reception is realized on the basis of concordat and treaties concluded with the Holy See on the basis of the former.

Kontaktné údaje:
Mgr. Ing. Elena Sablerová
ww.elena.sablerova@gmail.com

PRINCÍPY DAŇOVÉHO PRÁVA A DAŇOVÁ POLITIKA ŠTÁTU – ALEBO EXISTUJE HRANICA, KTORÁ SA NESMIE PREKROČIŤ?

THE PRINCIPLES OF TAX LAW AND THE STATE TAX POLICY – OR IS THERE A BORDER WHICH CANNOT BE CROSSED?

Mgr. Jozef Sábo

Kľúčové slová: daňové právo, zneužívanie práva, doktrína obsah nad formou, doktrína ekonomickej podstaty

Key words: the tax law, the abuse of law, the substance over form doctrine, the economic substance doctrine

ÚVOD

V rámci práce tzv. „Košickej školy daňového práva“ bol formulovaný záver, že daňové právo je v právnom poriadku SR samostatným právnym odvetvím. Daňové právo predstavuje „súhrn právnych noriem upravujúcich daňové vzťahy, ktoré vznikajú pri formovaní sa daňovej sústavy a realizácii jej obsahových zložiek, ako aj pri organizácii daňovej správy a výkone správy daní.“[1] Ústrednou tézou tohto príspevku je poukázať na to ako daňové právo plní špecifickú úlohu pri ochrane základných práv a slobôd daňových subjektov.[2]

Prostredníctvom daňovo-právnych vzťahov, ktoré vznikajú v rámci každodenného života je od jednotlivých subjektov práva (daňových subjektov) odčerpávaný signifikantný objem peňažných prostriedkov. Avšak realizáciou svojej fiscálnej funkcie daňové právo nezasahuje iba majetkovú sféru daňových subjektov, ale zasahuje taktiež do ich osobnej slobody.

Historický význam daňového práva trefne vystihuje tisícročia nápis na hlinených doskách nájdených na mieste starovekého Sumeru, ktorý znie *môžeš mať boha, môžeš mať kráľa ale toho koho sa musíš skutočne báť je výberca daní*.[3] Citovaný výrok zastrešuje jeden z neželaných účinkov daní a tým je obava až strach daňovníkov z možných následkov, ktoré pre nich môže znamenať aplikácia daňovo-právnych noriem.

1 BABČÁK, V.: Slovenské daňové právo. Bratislava: EPOS, 2012, s. 60.
2 k princípom a zásadám v daňovom práve viac pozri: Bujňáková, M.: Princípy a zásady v daňovom práve. In Aktuálne otázky práva : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. JUDr. Jozefa Suchožu, DrSc. / zostavovateľ: Mária Bujňáková. Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach, 2006, s. 159-68.
3 ADAMS, CH.: For Good and Evil The Impact of Taxes on the Course of Civilization, Second Edition, Madison Books, 2001, s. 3.

V tomto kontexte práve daňové právo ako samostatné právne odvetvie prispieva k ochrane práv a právom chránených záujmov daňových subjektov. Ústavné princípy zákonnosti ukladania danú, právnej istoty, predvídateľnosti daňovej regulácie, zákazu retroaktivity a proporcionálnosti predstavujú *prima facie* „kostru" zákonnosti a ústavnosti zdaňovania v SR.

Pri ochrane práv a právom chránených záujmov osôb je však potrebné venovať zvýšenú pozornosť prípadom, ktoré môžu byť posudzované zo strany štátnych orgánov ako daňové úniky. Prílišná diskrečná právomoc správcu dane môže znamenať zásah do právnej istoty daňových subjektov a zakladať arbitrárnosť procesného postupu príslušných subjektov.

ZNEUŽÍVANIE PRÁVA

Osobitosť daňového práva vystupuje do popredia práve pri posudzovaní súkromnoprávnych úkonov pre účely daňovo-právnej regulácie. V tomto smere je možné vychádzať z princípu jednotnosti právneho poriadku a teda postupovať v súlade s požiadavkou, aby boli tie isté právne inštitúty vykladané jednotne bez ohľadu na to, či sa jedná o súkromno-právne odvetvie alebo odvetvie verejného práva.

Uvedeným spôsobom bol predstavený v daňovom práve koncept disimulácie, obchádzania práva a zneužívania práva. V tomto smere je potrebné poukázať na viaceré rozhodnutia Nejvyššího správního soudu České republiky (ďalej iba „NSsČR"), ktoré sa týkajú výkladu ust. § 7 ods. 2 zákona č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků. Zákon o správě daní a poplatků v predmetnom ustanovení hovorí, že *při uplatňování daňových zákonů v daňovém řízení se bere v úvahu vždy skutečný obsah právního úkonu nebo jiné skutečnosti rozhodné pro stanovení či vybrání daně, pokud je zastřený stavem formálně právním a liší se od něho.*

Veľká pozornosť bola zo strany NSsČR venovaná najmä rozlíšeniu, o ktorý z vyššie uvedených prípadov porušenia práva (disimulácie, obchádzania práva a zneužívania práva) sa v prejednávanej veci jedná. NSsČR vo svojom zjednocovacom stanovisku zo dňa 03.04.2007 sp.zn. Afs 73/2004-89[4] ustálil výklad disimuláce ako *případov, kdy projev vůle a vůle jsou ve shodě, tedy účastníci mají skutečný zájem učinit právní úkon, činí tak však z důvodu obcházení zákona. NSsČR* vo svojej ďalšej rozhodovacej činnosti vylúčil aplikáciu § 7 ods. 2 zákona o správě daní a poplatků , ak je pomer medzi prejavom a vôľou v zhode. [5]

Daňové úniky boli taktiež posudzované z hľadiska aplikácie ust. § 39 zákona č. 40/1964 Sb, podľa ktorého *neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom. Skeptický postoj voči* využitiu právneho inštitútu obchádzania zákona ako podkladu pre posudzovanie právneho úkonu z hľadiska daňového práva vyplýva z viacerých dôvodov. *K obchádzaniu zákona dôjde v prípade, keď právny úkon nie je v priamom rozpore so zákonom, ale svojimi účinkami a najmä svojím účelom zákon, jeho ciele a zmysel (ratio legis) obchádza.*[6] Daňové predpis v Slovenskej republike dlhodobo neobsaho-

4 citované v ČAPEK, J. Daňové plánování ve spárech ducha zákona, 1. část. Daňový expert. 2008, roč. 4,č.6,s. 17-24.
5 ČAPEK, J. Daňové plánování ve spárech ducha zákona, 1. část. Daňový expert. 2008, roč. 4,č.6,s. 21.
6 Nález US SR vo veci sp.zn. III. ÚS 314/07 zo dňa 16. decembra 2008

vali obdobnú právnu normu ako tú, ktorá je vyjadrené vo vyššie citovanom ust. § 39 OZ. Zároveň na rozdiel od OZ, ktorý spája s obchádzaním zákona neplatnosť právneho úkonu, v daňovo-právnych normách absentovalo vymedzenie právnych dôsledkov prípadného obchádzania daňových zákonov. [7]

Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej iba „US SR") vo svojom náleze vo veci IV. ÚS 340/2012-62 zo dňa 22. novembra 2012 konštatoval, že *pri posudzovaní následkov obchádzania daňových predpisov je potrebné skúmať, či daňové predpisy definujú kogentné pravidlá, ako aj ich účel, a v prípade, ak áno, či porušenie týchto pravidiel alebo ich účelu vedie k neplatnosti tohto úkonu, ako aj to, aký iný právny následok možno na takýto právny úkon aplikovať – napríklad zvýšenie daňovej povinnosti*. Z citovaného rozhodnutia vyplýva, že ÚS SR síce aplikáciu obchádzania zákona ako právneho inštitútu pre daňové účely úplne nevylúčil, avšak jeho **uplatnenie podmienil existenciou predpokladov priamo zakotvených v daňovo-právnych normách**. V tomto kontexte je preto možné toto rozhodnutie považovať za limitovanie aplikácie inštitútu obchádzania zákona v daňovom práve SR.

Záver ÚS SR je možné hodnotiť ako správny, ktorý v plnej miere rešpektuje osobitý charakter daňového práva ako samostatného právneho odvetvia. V tomto smere je potrebné pamätať na úlohu, ktorú tieto právne inštitúty zohrávajú v súkromnom práve. Obchádzanie zákona a disimilácia slúžia predovšetkým ako prostriedok právnej ochrany niektorého z účastníkov súkromno-právneho vzťahu. Avšak na rozdiel od súkromného práva je v daňovo-právnych vzťahoch vždy jedným z účastníkov nadradený subjekt a to štát, obec alebo vyšší územný celok**.**

Preto bola citovaným nálezom US SR podporená zmluvná sloboda daňovníkov v procese aplikácie daňového práva. **„Transplantovanie" právneho inštitútu, ktorý nemá ustálené vymedzenie v daňovom práv by mohlo za istých okolností znamenať zásah do požiadavky zákonnosti ukladania daní.**

Vnútroštátne súdy taktiež prevzali doktrínu zneužívania práva formulovanú Súdnym dvorom Európskej únie (ďalej iba „SdEU"). SdEU pre daňové účely rozvinul doktrínu zneužívania práva najprv vo veci Halifax[8] (ktorá sa týkala dane z pridanej hodnoty) a neskôr ju rozšíril aj na oblasť priamych daní svojim rozhodnutím vo veci Cadbury Schweppes.[9]

SdEU formuloval koncept zneužívania práva v daňových veciach napriek tomu, že zneužitie práva viaceré členské štáty Európskej únie (ďalej iba „EU") nepoznajú, alebo má v ich práve iba obmedzené využitie.[10] V prostredí francúzskej provenience sa vyskytli názory, ktoré oponovali aplikácii zneužívania práva v daňovom práve. Podľa spomínaných názorov si zneužívania práva vyžaduje splnenie troch podmienok[11] a to: 1) vykonanie aktu, ktorý nie je iba umelo predstieraný 2) s hlavným alebo prevažujúcim cieľom obísť 3) záväzné pravidlo, ktoré by inak platilo (takéto vymed-

7 Nováková, P., Lichnovský, O.: Obcházení zákona ve věcech daňových. In Právní rozhledy, 4/2008, s. ISSN 1210-6410

8 Vec C-255/02 - Halifax and Others [2006] ECR I-01609

9 Vec C-196/04 - Cadbury Schweppes a Cadbury Schweppes Overseas [2006] ECR I-07995

10 pozri DE FERIA R.: PROHIBITION OF ABUSE OF (COMMUNITY) LAW: THE CREATION OF A NEW GENERAL PRINCIPLE OF EC LAW THROUGH TAX In Common Market Law Review, č. 45/2008, s.395´-441.

11 VIDAL, J.: ESSAI D'UNE THÉORIE GÉNÉRALE DE LA FRAUDE EN DROIT FRANCAIS, Paris: Dalloz, 1957, s. 204 citované v DE BROE, L.: International Tax Planning and Prevention of Abuse - Volume 14 in the Doctoral Series. Amsterdam: IBDF, 2008, s. 72

zenie je *per definitionem* veľmi blízko obchádzaniu zákona a nie je úplne zrejmé na koľko sa tento koncept líši od obchádzania zákona v SR).

V daňovom práve podľa názoru De Broe „nie je prítomná tretia z týchto podmienok .. daňovník môže využiť svoju zmluvnú slobodu tak, aby vytvoril transakciu spôsobom, ktorý zostane mimo daňového zaťaženia“ teda sa „jedná sa o rovnakú situáciu ako v prípade daňovníka, ktorý nepracuje, aby nemusel platiť daň z príjmu.“[12] Avšak vo veci Marks & Spencer SdEU[13] konštatoval, že členské štáty sú oprávnené zavádzať opatrenia smerujúce proti *výslovne umelých konštrukciám majúcim za cieľ obchádzanie alebo uniknutie vnútroštátnemu právu*.

SdEU taktiež vo veci Cadbury Schweppes ustálil, že k zneužitiu práva dochádza v prípade transakcií, ktoré sú *vyslovene umelými konštrukciami určenými na vyhnutie sa zvyčajne splatnej dane*. SdEU teda vyššie uvedené podmienky zneužívania práva nahradil testom, pri ktorom je objektívnym znakom konania daňovníka vytvorenie *vyslovene umelej konštrukcie* slúžiacej na získanie daňovej výhody a subjektívnym znakom úmysel získania (daňových) výhod plynúcich z práva EU. Pojem *vyslovene umelá konštrukcia* je vo veci Cadbury Schweppes vymedzená tak, že predstavuje *fiktívne usadenie* ***bez skutočnej hospodárskej činnosti.***

SdEU pripustil, že zmluvná sloboda môže byť pre účely daňového práva obmedzená bez ohľadu na to, či sa jedná o obchádzanie alebo zneužitie práva, pričom súkromno-právne a to tak, že následky takéhoto konania nemusia byť akceptované pre daňové účely. Členský štát je v súlade so zákazom zneužitia práva oprávnený nepriznať daňovníkovi daňovú výhodu (aj napriek tomu že táto vyplýva z práva EU) a zároveň zaviesť vnútroštátne opatrenia na predchádzanie takémuto konaniu. Na základe uvedeného je nutné prijať záver, že inštitút zneužívania práva **musí byť aplikovaný v rámci daňového práva SR vo veciach ktoré spadajú do rámca práva EU.**

Zároveň bolo potrebné ustáliť, kedy dochádza k zneužívaniu práva (resp. práva EU) v daňových veciach. Otázne bolo, či sa jedná iba o prípady ak je jediným („solely“) cieľom *vyslovene umelej konštrukcie* získanie daňového zvýhodnenia, alebo či je možné pod zneužívanie práva začleniť širší okruh „umelých“ transakcií. „De Broe v tomto smere nastolil otázku, „či sa má na tieto prípady uplatniť test jediného cieľa, alebo, či sa má uplatniť test esenciálneho cieľa transakcie („sole purpose test’ alebo „essential purpose test’“).“[14]

Na predmetné otázky odpovedal SdEU vo veci C-425/06 Part Service, keď konštatoval, že o zneužitie ide vtedy, keď snaha o získanie daňovej výhody predstavuje hlavný cieľ *predmetného plnenia alebo plnení*. („*principal aim of the transaction or transactions at issue“*). Právne dôsledky zneužívania práva EU pritom nemajú „viesť k sankcii (t.j. neplatnosti právneho úkonu), ale k „redefinovaniu, resp. znovu-nastoleniu transakcie bez zneužívania.“[15]

12 ibidem

13 Vec C-446/03 - Marks & Spencer [2005] ECR I-10837

14 De Broe, ’Some observations on the 2007 communication from the Commission:`The application of anti-abuse measures in the area of direct taxation within the EU and in relation to third countries’ In EC Tax Review,2008, č. 17,, p. 142-148. ISSN: 09282750 citované v MATINAJJA, G.J.A.: TAX MATTERS! LIMITS TO TAX PLANNING, MINIMIZING TAXES & CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: Master thesis (LL.M). Tilburg: Tilburg University, 2008 s. 51.

15 pozri MATINAJJA, G.J.A.: TAX MATTERS! LIMITS TO TAX PLANNING, MINIMIZING TAXES & CORPORATE

V tejto súvislosti je potrebné poukázať na názor podľa ktorého „je Cadbury Schweppes finálnym potvrdením, že koncept zákazu zneužívania práva nie je iba interpretačnou metódou SdEU, ale predstavuje všeobecný princíp práva EU, ktorý môže byť použitý ako nástroj súdneho prieskumu vnútroštátnych opatrení, ktoré spadajú do rámca práva EU."[16]

Na uvedenom základe je možné dospieť k záveru, že zneužívanie práva by mal byť jediným právnym inštitútom z vyššie vymenovanej trojice súkromno-právnych inštitútov, ktorý by mal byť všeobecne aplikovaný v daňovom práve SR.

Aplikácia zneužívania práva zo strany štátnych orgánov by mala nasledovať právny rámec, ktorý vytýčila rozhodovacou činnosťou SdEU, čím bude zabezpečená garancia dostatočnej miery ochrany zmluvnej slobody v daňovom práve SR.

SKUTOČNÁ VÔĽA ZMLUVNÝCH STRÁN

Od prípadu zneužívania práva je však potrebné odlíšiť konanie daňových subjektov, ktoré síce má ekonomickú kauzu, ale táto je realizovaná taktiež s cieľom dosiahnutia daňového zvýhodnenia . A to napríklad postupom, pri ktorom sa na realizáciu sledovanej transakcie použije taký právny úkon, ktorý vyvolá čo najnižšej daňové zaťaženie.

V tejto situácii môže dochádzať ku konfliktu formálneho označenia právneho úkonu s jeho charakteristikou pre účely zdanenia. S uvedeným sa môže vysporiadať daňové právo tak, že bude v plnej miere akceptovať zmluvnú slobodu a zmluvnú autonómiu daňových subjektov. Preto ak daňovníci skutočne zamýšľajú v príslušnej právnej forme si usporiadať svoje vzájomné vzťahy a byť týmto svojim konaním viazaní, daňové právo im prizná zodpovedajúce daňové práva a povinnosti.

V prípade, že si štát zvolí vyššie načrtnutý prístup môže dôjsť v niektorých prípadoch k oslabeniu fiscálnej funkcie daňového práva. Na druhej strane tým dochádza k posilneniu právnej istoty a predvídateľnosti daňovo-právnych noriem. V tomto smere je napríklad možné poukázať na už vyššie citované rozhodnutie Halifax, v ktorom SdEU taktiež konštatoval, že voľba podnikateľa medzi oslobodenými plneniami a plneniami podliehajúcimi dani *sa môže zakladať na množstve prvkov a najmä na úvahách daňovej ..... platiteľ dane má právo vybrať si štruktúru svojej činnosti tak, aby obmedzil svoj daňový dlh*. [17] Zároveň je potrebné zdôrazniť, že **miera rešpektovanie zmluvnej autonómie daňových subjektov je jedným z najpodstatnejších determinantov celkového charakteru daňového práva ako právneho odvetvia**.

Druhým spôsobom ako nazerať na transakciu je postupovať v zmysle zásady prednosti obsahu nad formou. Takýto pohľad sa odvíja od toho, že zmluvná autonómia daňových subjektov môže byť pre daňové účely vo väčšej alebo menšej miere limitovaná. Táto doktrína našla svoje legálne vymedzenie v ust. § 2 ods. 6 zákona č. 511/1992 Z. z. o správe daní a poplatkov, ktorý stanovoval, že *pri uplatňovaní daňových predpisov*

SOCIAL RESPONSIBILITY: Master thesis (LL.M). Tilburg: Tilburg University, 2008
16 DE FERIA R.: PROHIBITION OF ABUSE OF (COMMUNITY) LAW: THE CREATION OF A NEW GENERAL PRINCIPLE OF EC LAW THROUGH TAX In Common Market Law Review, č. 45/2008, s. 438
17 Vec C-255/02 - Halifax and Others [2006] ECR I-01609, bod 73

v daňovom konaní sa berie do úvahy vždy skutočný obsah právneho úkonu alebo inej skutočnosti rozhodujúcej pre určenie alebo vybratie dane.

US SR vo svojom náleze sp.zn. I. US 241/07-44 konštatoval, že pre daňové účely *treba prihliadať na skutočný obsah týchto práv a povinností a ich skutočnú realizáciu*. V tomto rozhodnutí je možné vidieť potvrdenie ústavnosti doktríny prednosti obsahu nad formou tak ako je vymedzená v daňovom práve SR.

„Doktrína skutočného obsahu" bola ponechaná v daňovom práve SR aj po prijatí nového procesného predpisu, zákon č. 563/2009 Z.z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v ust. § 3 ods. 6 stanovil, že *pri uplatňovaní osobitných predpisov pri správe daní sa berie do úvahy skutočný obsah právneho úkonu alebo inej skutočnosti rozhodujúcej pre vyrubenie alebo vybratie dane*.

Na potrebu skúmania skutočného obsahu právneho úkonu poukázal Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej iba „NS SR") svojim rozhodnutím vo veci sp.zn. 3 Sžf 101/2008[18], keď uviedol, že *legálnu definíciu Občianskeho zákonníka možno prevziať* (do daňového práva) *iba ak neodporuje zásade skutočného obsahu*.

Vo veci sp.zn. 3 Sžf 80/2008[19] sa NS SR stotožnil so záverom Ústavného súdu Českej republiky vo veci sp. zn. II. ÚS 69/03 z 31 augusta 2004, podľa ktorého prekvalifikovaním právneho úkonu (na účely daňového práva) môže dôjsť k zásahu do práv a chránených záujmov zmluvných strán. Ak teda súkromné právo pozná viacero inštitútov, ktorých aplikácia sa môže vzťahovať na daný právny (v merite veci išlo o posúdenie toho, či ide sa jedná o mandátnu zmluvu colného deklaranta alebo pracovný pomer) tak je podľa názoru NS SR pre určenie právnej kvalifikácie právneho úkonu na účely zdanenia *rozhodujúcou vôľa strán a teda k prekvalifikovaniu právneho úkonu by mohlo dôjsť v prípadoch, ak boli pochybnosti o prejavenej vôli zmluvných strán v zmluve, čo však nemožno uskutočňovať bez výsluchu zmluvných strán*.

Na základe uvedeného je možné zhrnúť, že konanie daňového subjektu je možné posudzovať z hľadiska zneužitia práva (v takom prípade je však potrebné preukázať, že išlo o celkom umelú konštrukciu). Druhou z možností je posúdenie príslušnej transakcie podľa jej skutočného obsahu. Žiaľ kritériá pre posúdenie skutočného obsahu právneho úkonu v daňovom práve sú pomerne vágne.

Uvedenú situáciu komplikuje novela daňového poriadku[20], ktorou bolo ustanovenie § 3 ods. 6 Daňového poriadku, s účinnosťou od 01.01.2014 doplnené nasledovne: *pri uplatňovaní osobitných predpisov pri správe daní sa berie do úvahy skutočný obsah právneho úkonu alebo inej skutočnosti rozhodujúcej pre zistenie vyrubenie alebo vybratie dane. Na právny úkon alebo inú skutočnosť rozhodujúcu pre zistenie, vyrubenie alebo vybratie dane, ktoré* ***nemajú ekonomické opodstatnenie a ktorých výsledkom je účelové obchádzanie daňovej povinnosti*** *alebo* ***získanie takého daňového zvýhodnenia,*** *na ktoré by inak nebol daňový subjekt oprávnený, alebo ktorých výsledkom je* ***účelové zníženie daňovej povinnost****i, sa pri správe daní neprihliada*.

18 uvedené v JUDIKATÚRA vo veciach daňového práva – zostavil: RUMANA, I., HIRKOVÁ, M. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o.. 2013, 29 s.

19 uvedené v JUDIKATÚRA vo veciach daňového práva – zostavil: RUMANA, I., HIRKOVÁ, M. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o.. 2013, 39 s.

20 zákon č. 435/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Takáto zmena § 3 ods. 6 Daňového poriadku je problematická z viacerých dôvodov. Zákonodarca v citovanom ustanovení totižto nehovorí (ako tak učinil SdEU vo svojej rozhodovacej činnosti) o *výslovne umelej štruktúre*, ale o absencii *ekonomického opodstatnenia*. Vyvstáva otázka, či je možné tieto dva pojmy stotožňovať. Podľa dôvodovej správy je *cieľom predmetnej úpravy umožniť správcovi dane nebrať pri správe daní do úvahy napríklad umelé transakcie a štruktúry vytvorené za účelom neželanej optimalizácie daňovej povinnosti, a to aj v prípade ak takáto* ***daňová optimalizácia nepredstavuje jediný účel týchto transakcií a štruktúr***.

SdEU pre *výslovne umelú transakciu* vyžaduje, aby táto sledovala ako svoj **hlavný cieľ** *získanie daňového zvýhodnenia* Metódou subjektívneho historického výkladu je preto možné dospieť k záveru, že pojem *ekonomickej podstaty* v zmysle citovanej dôvodovej správy nie je totožným pojmom *vyslovene umelej transakcie*.

Keďže sa nejedná o zhodné pojmy, ako je možné tento pojem interpretovať a obsahovo vymedziť? Jednou z možností je prijatie predpokladu, že táto zmena predstavuje legislatívne zakotvenie novej doktríny do daňového práva SR a to doktríny ekonomickej podstaty. Doktrína ekonomickej podstaty („economic substance doctrine ") je jednou z viacerých doktrín, ktoré sa vyvinuli v práve common law . Okrem tejto doktríny existuje taktiež [21]doktrína podnikateľského účelu („the business-purpose doctrine") alebo doktrína transakčných krokov („the step transaction doctrine").

Avšak viacero autorov upozornilo, že „doktrína ekonomickej podstaty je zvláštnym nástrojom pre boj proti daňovým únikom a môže byť rozšírená rozhodovaním súdov za hranicu jej riadneho pojmového vymedzenia"[22] Zároveň takáto doktrína „závisí od viacerých vzájomne prepojených faktorov („interrelated faktors"), pričom test ekonomickej podstaty je založený na výklade, ktorý ponecháva príliš veľa otvorených možností."[23]

Je otázne nakoľko zmena znenia § 3 ods. 6 Daňového poriadku skutočne zodpovedá zavedeniu doktríny ekonomickej podstaty do daňového práva SR. V súčasnom interpretačnom vákuu nie je možné na túto otázku jednoznačne odpovedať. **V každom prípade táto zmena môže predstavovať zásadný moment vo vývoji daňového práva Slovenskej republiky.**

Druhým problematickým aspektom je skutočnosť, že zákonodarca vsunul do ust. § 3 ods. 6 Daňového poriadku ako „skutkovú podstatu" taktiež obchádzanie zákona. V prvej časti boli formulované pochybnosti o využití inštitútu obchádzania zákona pre daňové účely. V tomto smere je opätovne potrebné poukázať na názor De Broea o tom, že obchádzanie zákona resp. zneužívanie práva v daňovom práve v zásade nie je možné ako právny inštitút akceptovať. (SdEU konštatoval, že obchádzanie zákona prichádza do úvahy iba vo výnimočných prípadoch, ktoré zakladajú vytvorenie *výslovne umelej štruktúry*).

Taktiež nie je žiaduce, aby obchádzanie zákona ako samostatný inštitút ochrany práva bolo spojené s doktrínou ekonomickej podstaty takým spôsobom, aký to uvádza

21 . pozri SOLED, A., J.: Use of Judicial Doctrines in Resolving Transfer Tax Controversies In Boston College Law Review, 2001 č. 3 roč. 42. ISSN 0161-6587.
22 LEDERMAN, L.: W(h)ither Economic Substance? : Faculty Publications. Indiana: Maurer School of Law: Indiana University, 2010, 442 s.
23 BANKMAN, J.: THE ECONOMIC SUBSTANCE DOCTRINE In SOUTHERN CALIFORNIA LAW REVIEW, 2000, č. 5, r. 75., s. 29.

vyššie citované ustanovenie Daňového poriadku. Keďže to môže viesť k interpretačným problémom a arbitrárnemu postupu správcu dane z dôvodu prekrývania dvoch rozdielnych právnych inštitútov.

Preto je potrebné požadovať *de lege ferenda* vypustenie *obchádzanie zákona* ako jednej zo „skutkovej podstaty" z § 3 ods. 6 Daňového poriadku. Zároveň je potrebné vyjadriť pochybnosti o tom, či je vhodné zakotviť doktrínu ekonomickej podstaty do zásad daňového práva SR bez toho, aby táto bola aspoň rámcovo legálne definovaná. Ponechať tak závažnú úlohu iba na rozhodovaciu činnosť súdov môže znamenať, že do doby kým sa etabluje relevantná súdna doktrína, budú práva a právom chránené záujmy daňových subjektov vystavené riziku neoprávneného zásahov zo strany správcu dane.

ZÁVER

Daňové právo SR bolo pri posudzovaní súkromno-právnych úkonov pre daňové účely formované na základe zásady prednosti obsahu nad formou. Z analyzovaných prípadov vyplýva, že slovenské súdy v dostatočnej miere vykladali túto zásadu reštriktívne a v pochybnostiach postupovali v prospech daňovníkov. Uvedené potvrdilo tézu, podľa ktorej daňové právo ako samostatné právne odvetvie je prostriedkom ochrany práv a právom chránených záujmov daňových subjektov.

V príspevku bol analyzovaný vzťah daňového práva k právnym inštitútom prameniacim zo súkromného práva. V tomto smere bolo vyjadrené nesúhlasné stanovisko voči univerzálnemu začleneniu inštitútu disimilácie a obchádzania práva do daňového práva. Výnimku z uvedeného predstavuje inštitút zneužívania práva, tak ako bol definovaný SdEU vo veciach zneužívania práva EU.

V príspevku bola taktiež analyzovaná novela Daňového poriadku, ktorou bola rozšírená zásada prednosti obsahu nad formou o nové „skutkové podstaty". Analýzou judikatúry SdEU bolo poukázané na to, že pojem *ekonomická podstata* v § 3 ods. 6 Daňového poriadku nie je zhodný so zneužívaním práva v práve EU. Je otázne nakoľko novela Daňového poriadku skutočne priniesla zavedenie novej doktríny ekonomickej podstaty do daňového práva SR a to ako sa s touto zmenou vysporiadajú správcovia dane a súdy vo svojej rozhodovacej činnosti.

Preto je potrebné na záver položiť otázku, či zavedením doktríny ekonomickej podstaty do daňového práva nebola prekročená pomyselná čiara a teda, či aj naďalej bude zachovaná krehká rovnováha medzi ochranou zmluvnej slobody a zabezpečením fiscálnych záujmov štátu v daňovom práve SR.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ADAMS, CH.: For Good and Evil The Impact of Taxes on the Course of Civilization, Second Edition. Lanham: Madison Books, 2001. ISBN: 1-56833-123-1, 541 s.

BABČÁK, V.: Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: EPOS, 2012. ISBN 978-80-8057-851-0, 638 s.

BANKMAN, J.: THE ECONOMIC SUBSTANCE DOCTRINE In SOUTHERN CALIFORNIA LAW REVIEW, 2000, č. 5, r. 75. ISSN: 0038-3910.

BUJŇÁKOVÁ, M.: Princípy a zásady v daňovom práve. In Aktuálne otázky práva : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, vydaný pri príležitosti životného jubilea prof.

JUDr. Jozefa Suchožu, DrSc. / zostavovateľ: Mária Bujňáková. Košice : Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach, 2006. ISBN 807097642X, s. 159-68.

ČAPEK, J. Daňové plánování ve spárech ducha zákona, 1. část. Daňový expert. 2008, roč. 4,č.6,s. 17-24. ISSN 1801-2779. (k 15.01.2013 dostupné na: http://www.danarionline.cz)

ČAPEK, J. Daňové plánování ve spárech ducha zákona, 2. část. Daňový expert. 2009, roč.5,č. 1, s. 27-31. ISSN 1801-2779. (k 15.01.2013 dostupné na: http://www.danarionline.cz)

JUDIKATÚRA vo veciach daňového práva – zostavil: RUMANA, I., HIRKOVÁ, M. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o.. 2013. ISBN 978-80-8078-590-1, 278 s.

NOVÁKOVÁ, P., LICHNOVSKÝ, O.: Obcházení zákona ve věcech daňových. In Právní rozhledy, č. 4/2008. ISSN 1210-6410. (k 15.01.2013 dostupné na http://www.ipravnik.cz/)

L DE BROE: International Tax Planning and Prevention of Abuse - Volume 14 in the Doctoral Series. Amsterdam: IBDF, 2008. ISBN: 978-90-8722-035-8, 1114 s.

L. De Broe, 'Some observations on the 2007 communication from the Commission:`The application of anti-abuse measures in the area of direct taxation within the EU and in relation to third countries' In EC Tax Review 2008. č. 17, p. 142-148. ISSN: 09282750.

LEDERMAN, L.: W(h)ither Economic Substance? : Faculty Publications. Indiana: Maurer School of Law: Indiana University, 2010. s. 389 – 444. 12. MATINAJJA, G.J.A.: TAX MATTERS! LIMITS TO TAX PLANNING, MINIMIZING TAXES & CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY A comparative study of 10 countries to the tension between economic reality and legal form, and how it relates to corporate social responsibility : Master thesis (LL.M). Tilburg: Tilburg University, 2008. 88 s.

R DE FERIA.: PROHIBITION OF ABUSE OF (COMMUNITY) LAW: THE CREATION OF A NEW GENERAL PRINCIPLE OF EC LAW THROUGH TAX In Common Market Law Review, č. 45/2008, s.395-441. ISSN: 0165-0750.

SOLED, A., J.: Use of Judicial Doctrines in Resolving Transfer Tax Controversies In Boston College Law Review, 2001 č. 3 roč. 42. ISSN 0161-6587. (dostupné na http://lawdigitalcommons.bc.edu/bclr/vol42/iss3/2)

VIDAL, J.: ESSAI D'UNE THÉORIE GÉNÉRALE DE LA FRAUDE EN DROIT FRANCAIS, Paris: Dalloz, 1957. 482 s.

SUMMARY

The article presents the tax law as independent branch of the Slovak legal system and especially its specific role in protecting the rights of tax payers in contemporary legal framework (especially freedom of contract in relation to tax matters). The article analyzes implementation of the abuse of law doctrine and the substance over form doctrine in the Slovak Tax Law through decisions of Court Justice of European Union and national Slovak and Czech courts. Finally article deals with economic substance doctrine, as it might rise to prominence after its codification in The Slovak Tax Law.

Kontaktné údaje:
Mgr. Jozef Sábo
Interný doktorand,
Katedra finančného práva a daňového práva,
UPJŠ v Košiciach

K NĚKTERÝM ASPEKTŮM CHARAKTERU RAKOUSKÉHO OBČANSKÉHO PRÁVA PO ROCE 1811

ON SOME ASPECTS OF THE AUSTRIAN CIVIL LAW AFTER 1811

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

Klíčová slova: občanské právo, ABGB, přirozené právo, kodifikace, recepce
Key words: civil law, ABGB, natural law, codification, reception

Jedním z rozhodujících zdrojů soukromého práva byla přirozenoprávní teorie, které také vtisklo první soukromoprávní kodifikaci na našem území její charakter, tedy učení o ideálním právu nezávislém na státu, které vyplývá z rozumu a podstaty člověka. Ideje přirozeného práva prošly složitým vývojem. Poprvé se objevují v antice (sofisté). V přirozeném právu byl spatřován souhrn kritérií, jimiž se poměřuje platné právo. Prostřednictvím přirozeného práva usvědčovali pozitivní právo z tendenčnosti.[1] Abychom mohli lépe pochopit, proč právě tyto teorie zásadně ovlivnily tvůrce kodifikace, je třeba si připomenout jejich vývoj.

Ve středověku koncepce přirozeného práva ovlivnily zejména Tomáše Akvinského a sv. Augustina. Jak Augustin, tak Tomáš antické myšlenky o přirozeném právu přejímají, rozpracovávají a zařazují do širšího kontextu. Přirozené právo, odhalitelné lidským rozumem, je nadřazeno konkrétním zákonům vytvořeným lidmi a zároveň podřazeno Božímu zákonu, který je nedokonalému lidskému rozumu přístupný pouze na základě víry ve zjevení. Boží a přirozené právo tak představují všelidské normy sjednocující všechny křesťany.[2]

Nejvíce se ovšem ideje přirozeného práva rozvinuly v období 17. – 18. století, kdy právě měly rozhodující vliv na kodifikační procesy v Evropě. Stará filozofie dostala novou podobu v důsledku jejího racionálního pojetí.

Přirozenoprávní pojetí principů jako pravidel, která předcházejí platnému právu, jsou nezměnitelná a věčná a vyplývají z rozumu samého, reprezentuje především Thomas Hobbes. O více než 300 let dříve, než zformulovali své teorie Dworkin a Alexy, uvažoval o přirozených základech práva ve svých spisech *„O občanu a Leviathan“*. Pojmy přirozeného práva a přirozených zákonů tvoří východisko Hobbesova slavného

1 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 39. K tomu m.j. Bahounek, J.: Politické myšlení sv. Tomáše. Brno 1995; Bertrand, L. M.: Svätý Augustín. Trnava 1948; Bondy, E.: Filosofie na sklonku antiky a křesťanského středověku. Praha 1993; Chesterton G. K.: Svatý Tomáš Akvinský. Praha 1993; Kenny, A.: Tomáš Akvinský. Praha 1993; Kratochvíl, Z.: Mýtus, filosofie a věda, II. Středověk a renesance. Praha 1991; Sirovič, F.: Dejiny filosofie, Stredovek. Trnava 1995; Sokolov, V. V.: Středověká filosofie. Praha 1988; Ševčík, F. J.: Sv. Tomáš Akvinský. Brno 1899.
2 http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2228

konceptu společenské smlouvy. Přirozeným právem každého člověka je svoboda užívat svých sil ke svému zachování. K právu na sebezáchovu patří i právo na prostředky k sebezáchově, každý tak má právo na vše a nároky lidí se tak nutně střetávají. Je ovšem zřejmé, že výsledná válka všech proti všem nikomu sebezáchovu nezajistí. Proto přistupuje přirozený zákon jako *„předpis zdravého rozumu o tom, co jest buď činiti, neb čeho jest nechati ke stálé záchově života a údů"*. K jednotlivým přibližně dvaceti přirozeným zákonům dochází Hobbes racionální argumentací, odvozením z jiného zákona nebo redukcí ad absurdum. Všechny přirozené zákony lze podle Hobbese shrnout do pravidla: *„Co nechceš, aby se dělalo tobě, nedělej ani sám jiným"*. Přirozené zákony jsou závazné ve svědomí; kdo se jimi řídí, jedná spravedlivě. Ve vnějším světě však zavazují pouze tehdy, může-li je člověk plnit bezpečně, jinak by se totiž dostaly do rozporu s přirozeným právem na sebezáchovu; nebylo by rozumné se jimi řídit a stát se kořistí nespravedlivých. Přirozené zákony jako příkazy rozumu jsou nezměnitelné a věčné, protože se nemůže stát, aby válka zachovávala život a mír jej ničil.

Důvodem, proč zde o Thomasu Hobbesovi hovoříme je však jeho konkrétní formulace přirozených zákonů, jež svým myšlenkovým obsahem může zapůsobit i na dnešní čtenáře. Logicky prvním přirozeným zákonem je *„vyhledávej a zachovávej mír"*. Cestu k míru, kterou Hobbes posléze využije ke konstrukci společenské smlouvy, ukazuje druhý zákon: „Každý má být ochoten, jsou-li ovšem zároveň ochotni stejně ostatní, do té míry, jak uzná za potřebné pro svůj klid a bezpečnost, vzdáti se svého práva na vše a spokojiti se s takovou svobodou se zřetelem k ostatním, jakou by on sám poskytl jiným se zřetelem k sobě". Formou tohoto vzdání se práv je smlouva. O té hovoří třetí zákon „ať lidé vykonávají sjednané úmluvy", jenž je zdrojem a původem spravedlnosti. Neboť nespravedlností je jedině porušení smlouvy; není-li smlouva, každý má přirozené právo na vše a nemůže tedy jednat nespravedlivě. Tyto tři zákony jsou klíčové.

Hobbesovy přirozené zákony lze chápat jako principy, na nichž stojí každý systém pozitivního práva. Toto přirozenoprávní pojetí právních principů je však dnes již překonané.[3]

Za osobnost jehož, dílo ovšem znamenalo zásadní příklon k racionalistické přirozenoprávní škole, byl Hugo Grotius. Podle něho právo a stát je pozemského původu. Stát vzniká na základě společenské smlouvy mezi lidmi. Dále vychází z toho, že rozum je jednotným základem práva a proto existují principy, které platí pro všechny civilizované národy, tedy univerzální. Srovnávacím studiem zjistil, že v množství obyčejů, které civilizované národy mají, existují pravidla, která lze považovat za přirozená. Podle Grotia přirozené právo čerpá z lidského svědomí, a proto stojí nad pozitivním právem.[4]

Jak známo, Grotius ještě nevytvořil ještě propracovanou soustavu normativních pravidel. Jeho učením bylo ve svém souhrnu spíše volným shrnutím základních zásad jakési všeobecné společenské etiky.[5] Chceme-li sledovat význam přínos přirozenoprávních koncepcí pro novodobé kodifikace, pak je třeba zdůraznit, že právě Grotiovy myšlenky výrazně ovlivnily přípravu Napoleonova občanského zákoníku.

3 Hobbes, T.: Leviathan. Praha 1941; Hobbes, T.: Výbor z díla. Praha 1988.
4 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 262. K tomu m.j. Kalenský, P.: Vývoj a proměny základních názorů H. Grotia. In: Studie z mezinárodního práva, č. 20, 1986
5 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 262.

V německém prostředí je za předchůdce přirozenoprávního myšlení považován Johannes Althusius. Za prvního velikána moderní německé přirozenoprávní školy je však třeba považovat Samuela Pufendorfa, který stál v čele první katedry přirozeného práva na univerzitě v Heidelberku. Stejně jako Grotius založil přirozené právo na principu sociability a tedy na rozumu. Základním dílem Pufendorfa je *„Osm knih o přirozeném a mezinárodním právu“* (De iure natura et gentium libri octo) z roku 1672, v němž tvrdí, že principy přirozeného práva jsou stejně evidentní jako axiomy matematiky. Základní axiomy právního systému vycházejí z morálky, resp. ze třech základních stoických zásad: nikomu neškodit, dodržet slovo, nahradit škodu. Vypracovává ovšem vlastní systém přirozeného práva, které je společné celému lidstvu. Je to právo všech lidí a jeho projevem je civilní právo jednotlivých národů.[6]

Na racionální jurisprudenci se v Německu soustředil Gottfried Wilhelm Leibniz, jež své myšlenky o právu soustředil zejména ve dvou pracích a to *„Úvahy o podmínkách v právu“* (Disputation iuridica de condicionibus) z roku 1665 a *„Nova methodus jurisprudentiae“* z roku 1667. Leibniz byl zastánce kodifikace, proto kterou za nejlepší vzor považoval římské právo.[7]

Konečně k přirozenoprávním německým myslitelům je třeba přiřadit i Christiana Thomasiuse a Christiana Wolffa.

Základním i díly Ch. Thomasiuse jsou *„Institutionum jurisprudentiae divinae libri tres“* (Tři knihy o institucích boží jurisprudence) z roku 1687 a *„Fundamenta juris natura“* (Základy přirozeného práva) z roku 1705. Přirozenoprávní principy by měly být podle něho spjaty s určitou historickou dobou a měly by jí být přizpůsobeny.

Spis Christiana Wolffa *„Jus natura metodo scientifico pertractum“* (Přirozené právo vyložené za pomoci vědecké metody) z let 1740 – 1748 a spis *„Ius Pentium“* (Právo národů) z roku 1749 jsou pokusem o systematické uvažování o přirozeném právu. Wolffovy názory se promítly do kodifikace pruského zemského práva (Allgemeines Landrecht) z roku 1794.[8]

Ve Francii je přirozenoprávní teorie z počátku spjata zejména se jmény Blaise Pascal a Michel de Montaigne. Dále Jean Domat se svým dílem *„Les lois civiles dans leur ordre naturel“* (Přirozené zákony ve svém přirozeném řádu), když propojoval přirozenoprávní ideje s francouzskou právní praxí. Ale zejména to byl Robert-Joseph Pothier, jenž je považován za duchovního otce Napoleonava civilního kodexu.

Moderní doktrína přirozeného práva byla pod silným vlivem Jeana Jacquese Rousseaua vypracovaná Immanuelem Kantem (zejména v jeho díle *„Kritik der praktischen Vernunft“,* 1788). Na rozdíl od oficiální doktríny přirozeného práva, představované zejména zmíněným Hugem Grotiem, dále Pufendorfem a Christianem Wolfem, indikuje moderní doktrína přirozeného práva axiom neměnitelnosti a věčnosti pouze na základní, vůdčí zásady, na ideu spravedlnosti, rovnosti a svobody omezené účely společnosti, a staví se ostře proti všem přirozenoprávním pokusům tento axiom neměnitelnosti a věčnosti každému jednotlivému právnímu pravidlu.

Do českých zemí se přirozenoprávní literatura v masovějším měřítku dostává až po Josefově cenzurní reformě z roku 1781. Domácí přirozenoprávní literatura se ovšem

6 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 273.
7 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 274 – 275.
8 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 276 – 277.

rozvíjela velmi pomalu. První čistě přirozenoprávní prací ovšem byla již práce Königsmanova „Prolegomena juris“ z roku 1737, která však ve své době zcela zapadla. K zřízení samostatné katedry přirozeného práva dochází sice v roce 1748, ale příliš velkého oživení to nepřineslo. Prvním skutečným odborníkem na přirozené právo je Josef Antonín Schuster a jeho kolega F. L. Schrodt, což je generace tereziánských osvícenců. Schuster vydal pět monografií z přirozeného práva, v nichž zkoumá detaily přirozenoprávní konstrukce některých právních institucí.

Na Moravě je prvním přirozenoprávním průkopníkem Monse, který však na rozdíl od svých pražských kolegů původní práce nevydává. Byl profesorem přirozeného práva v Olomouci a jeho význam spočívá v zpřístupňování zahraničních přirozenoprávních textů.

Vrcholem nauky přirozeného práva jsou potom učebnice Martiniho[9] a Zeillerova práce „Des natürliche Privatrecht“ z roku 1802.

Chceme-li vyhodnotit význam přirozenoprávních teorií u nás, musíme vyjít z názorů a hodnocení Jiřího Klaboucha, který říká: *„Rakouské právnické osvícenství se nevyvíjí tak, jako ve druhé polovině 18 století literatura francouzská, a ustrnulo na přirozenoprávních systémech 17. století, reprezentovaných jmény Grotius, Puffendorff a Wolff, jehož ještě poloscholastická manýra nekonečných distinkcí a klasifikací je myslitelům našich zemí nejbližší. Čím více je přirozenoprávní nauka soustředěna na problémy logické a pojmové, tím méně místa zbývá pro její působení revolučně kritické. Jestliže je tedy vnitřní filosofická problematika v naší přirozenoprávní produkci chudá – dokumentuje to i nízká úroveň vět z přirozeného práva v inauguračních thesích – a omezuje se jen na participaci na německých přirozenoprávních systémech a později na doktríně Martiniho, je vliv přirozeného práva mnohem větší v úvahách o konkrétních otázkách jednotlivých oborů právní nauky, a přirozenoprávní základ proniká právnickou literaturou všech disciplín.“*[10]

Závěrem přehledu o vývoji přirozenoprávních koncepcí musíme konstatovat, že osvícenští ideologové H. Grotius, T. Hobbes, J. Locke, J. J. Rousseau, Ch. L. Montesquieu, P. H. Holbach, A. N. Radiščev a další využívali myšlenky přirozeného práva ke kritice feudálního řádu jako nepřirozeného, nerozumného a nespravedlivého. Osvícenci věřili, že lidská přirozenost a rozum se zakládají na neměnných principech, které mají tvořit základ právního řádu a politického zřízení. Přirozenoprávní ideje se odrazily v *Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických* (1776), ve francouzské *Deklaraci práv člověka a občana* 1789 a v řadě dalších demokratických ústavněprávních aktů. Zároveň již v 17. a 18. století vznikaly pokusy ospravedlňovat pomocí idejí přirozeného práva feudálně absolutistické režimy.

Pro úplnost je třeba ještě dodat, že ve 20. století dochází k oživení myšlenek přirozeného práva – zejména po 2. světové válce. V západním Německu, Itálii a některých dalších zemích sloužily ideje přirozeného práva jednak k distanci od fašistické ideologie, jednak k tomu, aby nedocházelo k hlubším sociálně politickým reformám. Obnova idejí přirozeného práva souvisí též s oživením klerikalismu. Na druhé straně nabývá pragmatických rysů, například v existencialistické představě „přirozeného práva konkrétní situace“.[11]

9 Positiones de lege natutali (Vídeň 1767); De lege naturali exercitationes VI (Vídeň 1770)
10 Klabouch, J.: Osvícenské právní nauky v českých zemích. Praha 1958, s. 264.
11http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=78025&title=p%C5%99irozen%C3%A9%20pr%C3%A1vo

Z přehledu vývoje přirozenoprávních idejí, ovšem vyplývá, že „spíše než o teorii přirozeného práva se dá hovořit o jeho různých a velmi odlišných teoriích. Jediné, co mají tyto teorie společné, je aspirace na universalitu a takzvaný právní dualismus. Ten znamená, že zde kromě státem daného práva má existovat i právo přirozené, které je na pozitivních právních normách nezávislé a je jim nadřazené. V případě rozporu těchto dvou složek práva platí, že jejich rozpor diskvalifikuje platnost práva pozitivního. Podle zdroje legitimity můžeme rozdělit teorie přirozeného právo do tří základních kategorií. Podle první z nich je zdrojem legitimity boží autorita, podle druhé zákony přírody a podle racionalistické koncepce zase pro změnu lidský rozum.

Právě různorodost takovýchto teorií nám odkrývá jejich největší a taktéž už na první pohled nejzřetelnější slabinu. Pod pojem obsah přirozeného práva si totiž každý z jeho teoretiků dosazuje svoje subjektivní chtění obsahu přirozeného práva, které je samozřejmě podmíněno řadou společenských i mimospolečenských faktorů. V podstatě lze říci, že počet představ o obsahu přirozeném právu přímo odpovídá počtu jeho autorů. Když se tedy někdo dovolává přirozeného práva, vyvstává pochopitelně a nutně otázka, čeho se tedy vlastně dovolává? Jeden přirozenoprávní teoretik může považovat něco za správné, druhý za hodnotově neutrální a třetí může dokonce na danou věc pohlížet jako na něco, co stojí pro přirozenosti.[12]

Je však nesporné, že přirozenoprávní škola směřovala programově k překonání starého práva a k vytvoření práva nového. *„Přirozené právo se stalo samostatnou soběstačnou vědouc. Nemělo sankciovat stávající zřízení, ale nahradit ho novým řádem, sladitelným s přírodou a s principy rovnosti. V této roli se přirozené právo stává základem revolučních změn, sociálních reforem, příštích ústav a velkých kodifikací.“*[13] Ve skutečnosti ovšem přirozenoprávní kodifikace nebyly zákoníky, tak zbrusu novými. Skutečně novou byla ovšem jejich systematika a obecné pojmy, o které se opírala. Konkrétní instituce ovšem byly odvozeny z římskoprávního dědictví.

„Racionální pohled na právo, spjatý s axiomatickým přístupem, byl neodmyslitelně spjat s požadavkem systematického uspořádání práva. Jakmile se přijal axiom, tedy evidentní a obecně platné pravidlo, jeho souvislost s ostatními podobně zdůvodněnými pravidly se už nabízela. To vedlo k vytvoření soustav, ke třídění, k podpoře zákona jako základní formy práva a ke snaze legislativně uspořádat velké soubory norem do jednoho celku. Základním pramenem platného právního řádu se měl stát zákoník čili kodex.

Idea kodifikace nepochybně nebyla nová. Objevila se už v římské jurisprudenci, kde vyústila v Theodosiův a později Justiniánův kodex. Díky dekretistům se znovu vynořila ve 13. Století. Konce středověku a na počátku novověku docházelo na mnoha místech k nahrazování obyčejového práva zákonodárnými akty nezřídka značného rozsahu, o kterých lze hovořit jako o skutečných zákonících. Přirozenoprávní kodifikace se však neohlížela nazpět. Nechtěla dosavadní právo upevnit ani zpřesnit. Jejím smyslem byla změna dosavadního stavu, tedy nová a lepší právní úprava. Zákonodárce poučený přirozenoprávní teorií, nechtěl být kompilátorem, ale spíše konstruktérem nového práva. Prosazuje se tehdy dokonce názor, že lze vytvořit úplný kodex, který bude od nejobecnějších principů sahat až k normám umožňujícím řešení zcela konkrétních případů.“[14]

12 http://www.zvodyvynoreni.wz.cz/view.php?cisloclanku=2005010401
13 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 280.
14 Krsková, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 280 - 281.

VLIV PŘIROZENÉHO PRÁVA NA ZMĚNY SOUKROMÉHO PRÁVA NA ČESKÉM ÚZEMÍ

Přirozenoprávní zásady se konkrétně v ABGB promítly v proslulém § 7, který zněl: *„Zůstane-li právní případ ještě pochybný, musí býti se zřetelem na okolnosti pečlivě sebrané a zrale uvážené rozhodnut podle přirozených právních zásad“*. O výklad tohoto ustanovení se v minulosti pokoušela řada významných právních teoretiků.[15] Soudce nemaje po ruce právní normy má tedy rozhodovat podle norem přirozeného práva. Musí tedy i přirozené právní zásady být normami.

Na tuto otázku odpověděli dost pregnantně autoři komentáře ABGB, když m.j. konstatovali, že přirozené právní zásady nejsou ničím jiným než systematickými právními pojmy, přitom vycházejí přímo ze spisů Zeillera a Martiniho. Tyto systematické právní pojmy vytvořila romanistika během staletí, takže byly považovány za něco samozřejmého přímo daného lidskému intelektu. Zároveň si položili otázku, zda soudce se má řídit těmito systematickými pojmy, jichž by užíval jako subsidiárních právních předpisů. Dnešní doba kriticky umístila tyto systematické pojmy a vyměřila jejich význam s tím, že jim ovšem odpírá jednak význam norem, jednak obecné závaznosti. *„Dogmatika 18. století byla vystřídána relativismem století 19. a nyní přicházíme do údobí kritického, kde jak dogmatickou apodiktičností, tak i relativistickou skepsi dovedeme ocenit a v mysli lidské správně umístiti.“*

Z toho byly vyvozeny dvě zásady. § 7 ABGB:

- dává návod, jak rekonstruovat normu z nedostatečných pramenů,
- dává soudci právo, aby rozsuzoval i mimo meze dané mu jednotlivými právními předpisy, anebo když se bude řídit panujícím přesvědčením, rozhodne daný případ podle svého volného uvážení, ne ovšem podle své zvůle.

Na § 7 navazovaly potom zejména paragrafy 16 a 17.

Paragraf 16 deklaroval, že *„každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovati za osobu“*. Autoři zákoníku považovali za základní přirozené právo lidskou svobodu. Ještě západohaličský zákoník obsahoval v §§ 28 – 33 výčet vrozených práv. Tento výčet však byl z politických důvodů vypuštěn, protože tehdejší absolutismu shledal takovýto výčet za značně nebezpečný, a to i když se tento výčet netýkal politických práv a omezoval se jen na ius connubii a ius commercii. V souladu s absolutistickými zájmy i autoři zákoníku se domnívali, že takovýto výčet je zbytečný, protože vzdělanému soudci jsou přirozená práva známa a *„obecný lid by všeobecnou formulaci takových přirozených práv mohl být uváděn ve zmatek“*. *Navazující § 17 obsahoval důkazní břemeno ve sporu o vrozená práva. Deklaroval „co je přirozené vrozeným přirozeným právům, o tom se má potud za to, že tu jest, pokud se neprokáže, že tato práva jsou zákonem obmezena“*. Podle mínění autorů zákoníku jsou přirozená práva dána již samotným lidským rozumem a není třeba, aby byla zvláštním zákonem prohlašována. Proto byla v § 17 upravena právní domněnka těchto práv.

15 Kallab, J.: Poznámky o základech nových teorií přirozenoprávních, Sborník věd právních a státních, 1913; Kubeš, V.: „Přirozené zásady právní“ a „dobré mravy“ v obec. zákoníku občanském. In: Randův jubilejní sborník; Sedláček, J.: Přirozené zásady práva, Časopis pro právní a státní vědu, I, s. 153 a násl.; Weyr, F.: K problému systematických výkladů positivního práva, Časopis pro právní a státní vědu, IX., s. 240 a násl.

Nový občanský zákoník sleduje celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím. Politická restituce ideje dualismu práva soukromého a veřejného, z níž vychází i náš ústavní pořádek, jakož i obecné přijetí ideje soukromého práva d duchu evropských právních tradic novodobou českou právní doktrínou, vyžadují důsledný obrat směrem od marxisticko-leninské koncepce právního systému a jeho funkcí. To vyžaduje i odpovídající kodexovou úpravu navazující na tuzemské právní tradice, jak se vyvíjely do roku 1948, a stejně tak i na standardy států, jejichž právní řády náležejí do oblasti kontinentální právní kultury.

V souladu s principy formulovanými Listinou základních práv a svobod se vychází z toho, že „přirozená svoboda člověka má přednost před státem", přičemž „stát není tvůrcem svobody člověka, ale jejím ochráncem", člověku svobodu nedává, nýbrž mu je pouze zaručuje. Osu celého nového občanského zákoníku tak představuje člověk a jeho zájmy.[16]

Myšlenka aplikace přirozeného práva je zřetelná již z § 2 odst. 1 občanského zákoníku, v němž se uvádí: *„Soukromé právo chrání osobnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým."* Důvodová zpráva k tomuto ustanovení jasně dodává, že toto ustanovení *„lze chápat jako vyjádření účelu zákona a jako vodítko pro řešení složitých případů"*. Praktický účel tohoto ustanovení lze spatřovat například při posuzování platnosti smluv a jiných právních jednání, kdy by měla být více než dosud respektována vůle smluvních stra, resp. jednající osoby.

Přirozenoprávní přístup také jednoznačně vyjadřuje § 2 odst. 3 téhož návrhu, v němž se konstatuje: *„Soukromé právo vyvěrá také z dalších obecně uznávaných zásad spravedlnosti a práva."* Také zde se jistě nabízí úvahy o přirozené (obecné) spravedlnosti, ekvitě.

Srozumitelnější by mělo být podle nového občanského zákoníku také rozhodování soudů v soukromoprávních záležitostech. Soudy by měly podle § 14 návrhu v daných případech rozhodovat obdobně, jako byly rozhodnuty typově shodné právní případy v minulosti. Pokud soud rozhodne předmětný spor jinak, než byla podobná věc rozhodnuta v minulosti, má podle návrhu dotčená strana sporu právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky. Soud tedy bude muset svůj odlišný verdikt pečlivě odůvodnit a měl by se při tom také náležitě vypořádat s právní argumentací, na níž bylo postaveno předešlé rozhodnutí v obdobné věci. Dává se tu za pravdu výroku slavného právního teoretika Eugena Ehrlicha: *„posuzování týchž nebo podobných příp. případů rozdílně není právo, nýbrž libovůle nebo rozmar."*[17]

POUŽITÁ LITERATURA

KRSKOVÁ, A.: Dějiny evropského politického a právního myšlení. Praha: Eurolex Bohemia 2003

BAHOUNEK, J.: Politické myšlení sv. Tomáše. Brno 1995

BERTRAND, L. M.: Svätý Augustín. Trnava 1948

BONDY, E.: Filosofie na sklonku antiky a křesťanského středověku. Praha 1993

16 Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku, internetové stránky.
17 http.//www.peníze.cz/43105-novy-obcansky-zakonik-nejvetsi-zakon

CHESTERTON G. K.: Svatý Tomáš Akvinský. Praha 1993
KENNY, A.: TOMÁŠ AKVINSKÝ. PRAHA 1993
KRATOCHVÍL, Z.: Mýtus, filosofie a věda, II. Středověk a renesance. Praha 1991
SIROVIČ, F.: Dejiny filosofie, Stredovek. Trnava 1995
SOKOLOV, V. V.: Středověká filosofie. Praha 1988
ŠEVČÍK, F. J.: Sv. Tomáš Akvinský. Brno 1899

SUMMARY

One of the decisive private law sources was the theory of natural law, which influenced the first private law code on our territory. The theory of natural law is a doctrine about an ideal law, which is independent on state and which emerges from human intellect (or common sense) and human essence as such. The ideas of natural law have gone through a complicated development. For the first time they appear in the ancient history (the sophists). The natural law was regarded as an amount of criteria, which analyze the legal order. By means of the natural law they convicted the legal order to be tendentious. In order to understand, why exactly these theories have essentially influenced the authors of the code, it is necessary to remind how the theories developed.

Kontaktné údaje:
Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.
Právnická fakulta Masarykovy univerzity,
Veveří 70, Brno,
Česká republika
karel.schelle@schelle.cz

PREDSTAVY A KONCEPCIE POVOJNOVÉHO ŠTÁTOPRÁVNEHO USPORIADANIA ČESKOSLOVENSKA[1]

IDEAS AND CONCEPTS IN POST-WAR STATE STATUS LAYOUT OF CZECHOSLOVAKIA

JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.

Kľúčové slová: predstavy, koncepcie, štátoprávne usporiadanie, povojnové Československo, česko-slovenská štátnosť, obnovenie Československej republiky, právne postavenie Slovenska, slovensko-české vzťahy

Keywords: ideas, concepts, state status layout, post-war Czechoslovakia, czech-slovak statehood, restoration of Czechoslovak republic, legal status of Slovakia, slovak-czech relations

ÚVOD

Reakciou na okupáciu českých krajín a vytvorenie tzv. Slovenského štátu boli snahy českého a slovenského národa o obnovenie národnej a štátnej samostatnosti. Odboj bol organizovaný z rôznych odbojových centier doma i v zahraničí. Taktiež bola vytvorená koncepcia, podľa ktorej mníchovská dohoda a všetko, čo po nej nasledovalo, je právne irelevantné. Konkrétne to znamenalo, že Mníchovská dohoda právne neexistuje, že právne opodstatnenie chýba tiež tzv. II. republike, Slovenskému štátu a Protektorátu Čechy a Morava. Dôsledne preto proklamovala táto teória existenciu Československej republiky vo svojej kontinuálnej podobe z obdobia pred Mníchovom.[2]

Revolučný charakter ozbrojeného vystúpenia na Slovensku poznačil diferenciáciu a štrukturalizáciu predstáv o povojnovom štátoprávnom usporiadaní doma. Názory domácich slovenských odbojových síl sa v mnohých smeroch nestotožňovali s koncepciami československej štátnej reprezentácie v Londýne, ktorá naďalej zotrvávala na stanovisku dôslednej štátoprávnej kontinuity s predmníchovským Československom.[3] Do povstania

1 Tento príspevok je výsledkom riešenia grantového vedeckého projektu KEGA č. 003TTU-4/2012 s názvom „Formácia podnikateľských schopností študentov spojená s reformnou optimalizáciou výučby dejín štátu, prameňov práva a právnych inštitútov."

2 Eduard Beneš je predstaviteľom československej koncepcie obnovy predmníchovskej ČSR. Základom jeho činnosti sa stala teória právnej a politickej kontinuity, podľa ktorej Československo nikdy neprestalo právne existovať ako subjekt medzinárodného práva, nemalo však žiadne vládne orgány, ktoré by ho v medzinárodných vzťahoch zastupovali. Podľa jeho predstáv sa obnova Československa mala realizovať v rozsahu predmníchovskej republiky a usiloval sa o to, aby bola mníchovská dohoda vyhlásená za neplatnú od samého počiatku.

3 E. Beneš bol známym zástancom teórie jednotného československého národa, pričom L. Hubenák pripomína, že toto presvedčenie neopustil ani po roku 1938, jeho koncepcia obnovy ČSR počítala s jej pôvodnou administratívnou formou krajinského zriadenia aj na Slovensku, samozrejme, pri zachovaní jednotného unitárneho štátu. In: Hubenák, L.: Zápas

zapojené slovenské hnutie odporu nemohlo objektívne akceptovať niektoré aspekty E. Benešom nezmieriteľne prebojúvanej teórie predstavujúce anachronizmus už v čase ich uplatňovania v rokoch 1918-1938. V tomto smere išlo predovšetkým o čechoslovakistické zadelenie slovenského národa a s tým súvisiacu aktuálnu nutnosť všestranného zlepšenia postavenia Slovákov a Slovenska v povojnovej republike. V programových stanoviskách a vyhláseniach Slovenskej národnej rady ako i jednotlivých politických zoskupení sa počas Slovenského národného povstania, no ani potom neprejavili iné zamerania ako na jednoznačne novú povojnovú československú orientáciu.[4]

IDEA ČESKO-SLOVENSKEJ ŠTÁTNOSTI A ZÁPAS ZA NOVÉ RIEŠENIE SLOVENSKO-ČESKÝCH VZŤAHOV PO VYPUKNUTÍ II. SVETOVEJ VOJNY

Po uznaní československej exilovej vlády v Londýne mocnosťami protifašistickej koalície (1941 – 1942) a po uzavretí spojeneckej zmluvy medzi ČSR a ZSSR v decembri 1943 sa fakticky rozhodlo aj o osude slovenského štátu. Ten vznikol a existoval z vôle nacistického Nemecka a s jeho porážkou aj zanikol. Nádeje vládnucich kruhov Slovenskej republiky, že sa nejakým zázrakom podarí preplávať so slovenským člnom na druhý breh a vstúpiť do povojnového života so slovenským štátom sa napokon ukázali ako nereálne. Žiadna z víťazných veľmocí nemala záujem o jeho záchranu.

Slovenskej štátnosti nepriali ani vnútorné pomery. Myšlienka národného štátu nebola síce mŕtva, ale nemala zázemie, tradície, chýbalo štátne povedomie. Pribinova dŕžava bola príliš vzdialená, Slovenská republika vznikla náhle a trvala krátko. Okrem toho charakter režimu, okliešténe územie Slovenska v dôsledku Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 a perspektíva porazeného štátu, že by sa zachovala nezávislosť Slovenska, neboli príliš lákavou perspektívou. Napokon nechýbali obavy z toho, že samostatné Slovensko by sa skôr či neskôr stalo korisťou niektorého suseda. Eduard Beneš ešte v roku 1947 zahral na túto strunu, keď zdôraznil, že Československo by novú krízu neprežilo. Slovensko by nebolo samostatným štátom v žiadnom prípade, najpravdepodobnejšie by pripadlo Rusku.[5]

To všetko ovplyvňovalo postoje vtedajších politických aktérov a súčasníkov. Obnova ČSR sa ukazovala ako jediná reálna alternatíva. Z nej vychádzala a v praxi ju uplatňovala nová slovenská politická reprezentácia zrodená v Slovenskom národnom povstaní 1944. Pre ňu bolo kľúčovou otázkou to, aké postavenie bude mať Slovensko v obnovenej ČSR. V tomto bode sa Slovenská národná rada dostala do potýčiek s Benešom a jeho stúpencami už počas povstania, ba dokonca už pri svojom zrode. Prezident Beneš trval na princípe právnej kontinuity Československej republiky[6] a platnosti ústa-

o nové Československo. Právny obzor, č. 5/1985, s. 464.

4 Mosný, P.: České a slovenské dejiny štátu a práva po roku 1918. II.časť. Košice, 1991, s.124.

5 Benešov vzťah k Slovensku určovala jeho predstava o existencii jednotného československého národa, ktorej sa nikdy nezbavil.

6 Princíp právnej kontinuity Československej republiky sformoval Dr. Beneš v emigrácii. Rozlišoval právnu kontinuitu v dvoch formách, medzinárodnoprávnu a vnútropolitickú. Podľa neho medzinárodnoprávnu kontinuitu uplatňovala vláda na nespravodlivosti všetkého toho, čo sa stalo v Mníchove a po Mníchove. Odmieta existenciu pomníchovskej Československej republiky, teda II. ČSR. Čo sa týka vnútropolitickej kontinuity, odvodzovala sa z normatívnej interpretácie pojmu kontinuity a diskontinuity, ktorý bol chápaný v zmysle brnianskej normatívnej školy. Brnianska právna (normativistická) škola chápala túto problematiku v zmysle definície prof. Dr. F. Weyra, ktorý rozlišoval materiálnu a formálnu kontinuitu. Beneš chápal otázku kontinuity v materiálnom zmysle. Materiálna kontinuita bola chápaná ako skutočnosť, že určité zásady ako právne inštitúty trvajú v priebehu doby a cez zmeny, ktoré sa v tejto dobe odohrávajú,

vy z roku 1920 v celom rozsahu. Zdráhal sa uznať Slovenskú národnú radu za vrcholný orgán odboja a moci na Slovensku. Chcel ju degradovať na úroveň krajinského výboru a po vojne obnoviť predmníchovské pomery s jednotným československým národom, unitárnym štátom, krajinským zriadením a pod. Slovenská národná rada, ktorá na povstaleckom území prevzala všetku štátnu moc a londýnskej exilovej vláde uprela vnútropolitickú zvrchovanosť na Slovensku, odmietla čechoslovakizmus, predmníchovské štátoprávne usporiadanie a nastolila novú koncepciu riešenia slovenskej otázky, založenú na princípe „rovný s rovným".[7]

Odlišnosť názorov na postavenie Slovenska v obnovenej ČSR sa naplno prejavila v roku 1945 počas rokovaní o vládnom programe i neskôr. Slovenská národná rada začiatkom roku 1945 spresnila svoju predstavu o česko-slovenských vzťahoch v štátoprávnej oblasti. Najmä slovenskí komunisti vyvíjali v tomto smere značnú iniciatívu a neskrývali, že ich cieľom je federácia. Povzbudzoval ich aj postoj Moskvy, ktorá sa ústami Georga Dimitrova, vtedajšieho vedúceho medzinárodného oddelenia ÚV Všezväzovej komunistickej strany(boľševikov), v decembri 1944 vyslovila za federatívne usporiadanie Československej republiky.

Už v prvom dokumente SNR – delegácie pre oslobodené územie – Manifeste SNR zo 4. februára 1945 sa naznačila táto forma štátoprávneho usporiadania. O tri týždne neskôr Gustáv Husák, podpredseda KSS, na snemovaní slovenských komunistov v Košiciach 28. februára 1945 požiadavku federácie prezentoval celkom jednoznačne: „ ... želáme si federatívny štát, štát jednotný a spoločný... Na Slovensku má mať slovenský národ svoju slovenskú demokratickú vládu a svoj slobodne volený parlament, ktoré by rozhodovali o všetkom, čo sa nedotýka spoločného záujmu obidvoch národov. O veciach spoločných má rozhodovať spoločná vláda a spoločný parlament."[8]

Slovenská národná rada 2. marca 1945 prerokovala a jednomyseľne schválila zásady postavenia Slovenska v oslobodenej republike ako smernicu pre delegáciu SNR na moskovské rokovania o vládnom programe a o zostavení prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov. V uznesení sa žiadalo, aby nová vláda pred príchodom na Slovensko deklarovala úplnú rovnoprávnosť slovenského a českého národa a dala prísľub, že sa budúce ústavné riešenie vzťahov medzi obidvoma národmi uskutoční na základe rovnosti a dohody obidvoch národov. Ďalej sa rámcovo vymedzila deľba moci. Taxatívne sa vymenovalo, ktoré rezorty majú patriť do výlučnej kompetencie vlády, ktoré do právomoci výkonných orgánov SNR a ktoré sú spoločné. Súčasne sa žiadalo primerané zastúpenie Slovenska v ústredných orgánoch.

Požiadavky SNR sa stretli s nepochopením českých nekomunistických strán. Ani predstavitelia KSČ neboli nadšení, ale v zásadných otázkach stanovisko SNR podporili. Pravda, iba do tej miery, pokiaľ korešpondovalo s ich predstavami a cieľmi. Svojou politikou voči Slovensku tiež nemienili strácať zázemie v českom voličskom prostredí. Klement Gottwald[9] požiadal delegáciu SNR, aby sa podkladom rokovania stal návrh

nedotknuté, nezmenené a pritom v právnom poriadku ďalej alebo organicky, t. j. bez nijakej časovej diskontinuity sa vyvíjajú. V tomto zmysle sa kontinuita uskutočňovala recepciou, teda obsah právnych noriem jedného právneho poriadku bol prevzatý druhým, časovo neskorším právnym poriadkom.

7 Skaloš, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica, 2011, s. 11-12.

8 Barnovský, M. a kol.: Od vojnovej katastrofy po Ústavu 9. mája. In: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava, 1998, s. 385-386.

9 Na V. zjazde KSČ vo februári 1929 bol Klement Gottwald zvolený za generálneho tajomníka KSČ. V rokoch 1929–

KSČ, ktorý sa od návrhu SNR odlišoval predovšetkým v tom, že v ňom neboli vyznačené kompetencie celoštátnych a slovenských národných orgánov a neobsahoval dočasné hospodárske opatrenia. Aby delegácia SNR získala podporu zástupcov KSČ, vyhovela Gottwaldovej požiadavke. Žiadala však garanciu, záväzok vlády do budúcnosti, že existujúci stav nie je provizórny, že slovenské národné orgány budú ústavne konštituované. Túto požiadavku odmietali národní socialisti s tvrdením, že vláda nie je kompetentná prevziať taký záväzok. Ustúpili až po dlhých rokovaniach.[10]

Výsledkom moskovských rokovaní zástupcov českých politických strán a delegácie SNR v dňoch 22.– 29. marca 1945, z ktorých vzišiel Košický vládny program, bol kompromis. Prejavil sa aj v tom, že sa neprijala pôvodná Benešova koncepcia o obnove ČSR na základe úplnej platnosti ústavy z roku 1920, ani koncepcia SNR o konštituovaní novej, spoločnej ČSR. Ústava zostala v platnosti, ale len do jej zmeny. Československá republika sa vyhlásila za štát dvoch rovnoprávnych národov. SNR sa uznala za nositeľku národnej suverenity a štátnej moci na Slovensku. Na území Slovenska sa mali utvárať slovenské vojenské útvary a vláda prisľúbila, že sa bude starať o ústavné zakotvenie slovenských národných orgánov. Košický vládny program formuloval všeobecné zásady slovensko-českých vzťahov, ale neriešil konkrétne štátoprávne otázky. Neobsahoval federatívnu formu štátoprávneho usporiadania, lebo v ňom nebola ani zmienka o českých národných orgánoch, ale ju ani nevylučoval. Otázka štátoprávneho postavenia Slovenska v ČSR a vymedzenia kompetencií a vzťahov medzi SNR a ústrednými štátnymi orgánmi zostala otvorená.[11]

KOŠICKÝ VLÁDNY PROGRAM A SLOVENSKO

Ústavnoprávne pomery sa až v obnovenej Československej republike usporiadali v zmysle ideí Slovenského národného povstania. Neskôr bolo prijatých niekoľko potrebných právnych dokumentov, v ktorých sa oficiálne uznala zákonodarná právomoc Slovenskej národnej rady a samotná jej existencia a tým aj ďalšie formovanie slovenských národných orgánov.

Názory na vytvorenie federatívneho česko-slovenského štátu sa vykryštalizovali v roku 1945, keď Slovenská národná rada vyhlasuje požiadavku vytvorenia česko-slovenskej federácie vo svojom manifeste zo 4. februára 1945, v ktorom sa okrem iného hovorí: „V dorozumení s predstaviteľmi českého národa upravíme v novom Československu pomer Slovákov aj Čechov na základe úplnej rovnosti tak, aby na Slovensku Slováci a v Čechách Česi si spravovali svoje veci, kým ústredný snem a ústredná vláda budú spravovať len spoločné veci jednotného a nedeliteľného štátu“.[12] Preto delegácia Slovenskej národnej rady, ktorá sa zúčastnila moskovských rokovaní v marci 1945 o vládnom programe a zložení novej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov s predstaviteľmi českých politických strán, prišla na tieto rokovania už s konkrét-

1938 bol poslancom Národného zhromaždenia. Dňa 14. júna 1948 bol Klement Gottwald po abdikácii Eduarda Beneša zvolený do funkcie československého prezidenta.

10 Skaloš, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica, 2011, s. 12-13.

11 Barnovský, M. a kol.: Od vojnovej katastrofy po Ústavu 9. mája. In: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava, 1998, s. 386-388.

12 Bližšie pozri: Hubenák, L.: Dokumenty k dejinám štátu a práva na území Slovenska II. Banská Bystrica, 1997,s. 223-224.

nym návrhom na riešenie štátoprávnych vzťahov Čechov a Slovákov, sformulovaným v uznesení Slovenskej národnej rady o zásadách postavenia Slovenska v obnovenej Československej republike, ktoré bolo prijaté na plenárnom zasadnutí 2. marca 1945 v Košiciach. SNR v uznesení vyjadrila požiadavku, aby nová československá vláda deklarovala, že uznáva svojbytnosť slovenského národa a nesúhlasí s vyhlásením exilovej londýnskej vlády zo dňa 30. júna 1943 o jednotnom československom národe.[13] Zároveň mala potvrdiť platnosť nariadenia SNR č. 1/1944 Zb. n. SNR – a tým potvrdiť, že SNR je nositeľkou zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku.

Aj keď zásady, uvedené v uznesení SNR z 2. marca 1945[14], mali byť základom pri rokovaniach delegácie SNR v Moskve s predstaviteľmi londýnskej vlády, ktorá sa spolu s prezidentom Benešom vracala do vlasti cez ZSSR, nakoniec to tak nebolo, pretože s týmito požiadavkami už na predbežných poradách nesúhlasili predstavitelia Československej národnosocialistickej strany a Lidovej strany, najmä so šiestym bodom, ktorý sa týkal riešenia slovenskej otázky, a ôsmym bodom memoranda o prechodných hospodárskych opatreniach.[15] Keďže si K. Gottwald uvedomoval možnosť blížiaceho sa konfliktu pri prijímaní návrhu vládneho programu, presvedčil delegáciu SNR, aby sa podkladom rokovania stal návrh KSČ, ktorý neupravoval kompetencie celoštátnych a slovenských národných orgánov a neobsahoval dočasné hospodárske opatrenia. Z dôvodu získania podpory zástupcov KSČ pristúpila SNR na Gottwaldov návrh.

Moskovské rokovania, ktoré sa konali v dňoch 22. – 29. marca 1945, predstavujú dôležité miesto vo formovaní novej česko-slovenskej štátnosti. Zúčastnili sa ich predstavitelia českých politických strán (KSČ, národní socialisti, sociálni demokrati a lidovci) a delegácia SNR. Výsledkom rokovaní bol vládny program, ktorý sa však pre rozdielne názory medzi českými nekomunistickými stranami a SNR nerodil ľahko, ale bol kompromisom medzi snahou riešiť vzťah Čechov a Slovákov na federatívnom princípe, o čo žiadala slovenská delegácia, a presadzovaním návrhu čechoslovakistov, reprezentovaných Benešovými prívržencami, budovať obnovené Československo na základe koncepcie jednotného československého národa.

Prezident republiky Eduard Beneš vymenoval 4. apríla 1945 novú vládu Československej republiky.[16] Nasledujúci deň vláda schválila na svojom prvom zasadnutí v Košiciach vládny program, dohodnutý na moskovských rokovaniach, ktorý bol zároveň aj vyhlásený na slávnostnom zasadnutí Slovenskej národnej rady; preto sa označuje ako Košický vládny program. Košický vládny program obsahoval 16 kapitol, ktoré sa dotýkali všetkých základných problémov spoločenského, politického, hospodárskeho, kultúrneho života a medzinárodného postavenia ČSR a jej povojnového vývoja. V Košickom vládnom programe sa vláda zaviazala, že verejný život bude budovať na širokom demokratickom základe s vybudovaním nových orgánov štátnej správy – ľudom volených, kontrolovaných a odvolateľných národných výborov.[17]

13 Názor československej exilovej vlády o postavení Slovenska, okrem iného jasne proklamoval, že Slovensko nedostane nijakú politickú autonómiu. Pozri tiež: Ústavu ČSR z roku 1920 – úvodné vyhlásenie.
14 Bližšie pozri: Hubenák, L.: Dokumenty k dejinám štátu a práva na území Slovenska II. Banská Bystrica, 1997, s.225.
15 Slovensko sa podľa tohto bodu malo stať samostatnou hospodárskou, colnou a menovou jednotkou, dovtedy, kým nebude možné vzájomné vzťahy jednotne upraviť.
16 Národný front vystupoval ako vládna koalícia, ktorého súčasťou mohli byť len schválené politické strany. Vláda mala 25 členov, z nich 9 Slovákov – 6 ministri a 3 štátni tajomníci. Predsedom vlády sa stal Z. Fierlinger. Prezident E. Beneš zároveň rozpustil Štátnu radu.
17 Bližšie pozri: Gronský, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. (1945-1960). Praha,

Azda najvýznamnejšou sa javí šiesta kapitola programu, ktorá hovorí o obnovení spoločného štátu Čechov a Slovákov (na zásade rovný s rovným) a súčasne rieši aj uznanie SNR ako predstaviteľky štátnej moci na Slovensku, opierajúcu sa o národné výbory.[18]

Pri prijímaní Košického vládneho programu, predovšetkým jeho šiestej – najdiskutovanejšej časti, si svoje požiadavky, ako už bolo uvedené, úplne nepresadila ani jedna strana a prijalo sa kompromisné riešenie. Úspechom pre Slovákov bolo uznanie samobytnosti a rovnoprávnosti slovenského národa s českým národom, ako aj uznanie právomoci SNR ako nositeľky národnej suverenity a štátnej moci na Slovensku. Košický vládny program z hľadiska štátoprávneho usporiadania povojnovej Československej republiky predurčoval riešenie vzťahov medzi Slovákmi a Čechmi. Keďže vládny program neriešil dôležitú otázku kompetencií, ani v ňom nebola zmienka o potrebe vytvorenia českých národných orgánov a česká strana ich vznik ani nepredpokladala, tým vlastne vznikli „základy" asymetrického štátoprávneho modelu usporiadania republiky. Na druhej strane vládny program nevylučoval ani iné možnosti riešenia slovensko-českých vzťahov. Tým, že nenaznačoval jasné predstavy, ako sa bude realizovať princíp rovný s rovným, umožňoval SNR stále počítať s možnosťou federatívneho usporiadania republiky v duchu uznesenia pléna SNR z 2. marca 1945.

Otázka kompetencie, vzťahov medzi centrálnymi orgánmi a SNR zostala otvorená, pretože to umožňovala šiesta kapitola, ktorá ustanovila: „O budúcom rozdelení kompetencie medzi orgány ústredné a slovenské dohodnú sa legitímni zástupcovia národa českého a slovenského. V ústredných štátnych úradoch, inštitúciách a v hospodárskych orgánoch celoštátneho významu bude Slovákom zabezpečené primerané zastúpenie čo do počtu, ako aj čo do významu.[19] Ako sa však neskôr ukázalo, zásadnú požiadavku federatívneho usporiadania sa SNR hneď po skončení vojny nepodarilo, napriek vynaloženému úsiliu, presadiť.[20]

ŠTÁTOPRÁVNA A POLITICKÁ ASYMETRIA PO ROKU 1945

Devízy povstania, vyjadrené v požiadavke vzťahov Čechov a Slovákov slovami „rovný s rovným", vydržali iba krátko po roku 1945.[21] Žiaľ, povojnový vývoj opätovného budovania unitárneho československého štátu nesporne preukázal, že česká politika demokratického razenia do februára 1948, i česká komunistická politika po ňom, nechceli vidieť a rešpektovať zreteľne sa prejavujúcu štátnu identitu slovenského národa. O tom sa mohli presvedčiť aj sami zástupcovia Slovenskej národnej rady, keď predložili ústrednej vláde v Prahe koncom mája 1945 koncepciu federalizácie republiky a československá vláda sa odmietla o tom čo i len baviť.[22] Znovu v povojnovom období sa za myšlienku federatívneho štátoprávneho usporiadania slovenského a českého národa vyslovila aj Slo-

2006, s. 21-33.
18 Skaloš, M. : Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov. Rozdelenie ČSFR a ďalšia spolupráca. Banská Bystrica, 2008, s. 69-72.
19 Barnovský, M. a kol.: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava, 1998, s. 408.
20 Až ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii znamenal koniec asymetrického modelu štátoprávneho usporiadania ČSR.
21 Vodička, K.: Dělení Československa. Deset let poté. Praha, 2003, s. 26.
22 Lipták, Ľ.: Storočie dlhšie ako sto rokov. Bratislava, 1999, s. 123.

venská liga v Amerike,[23] ktorá na svojom XXIX. zjazde v Clevelande 21. októbra 1947 prijala rezolúciu týkajúcu sa politickej situácie slovenského národa po roku 1945.

V bode IV. 1. tejto rezolúcie sa uvádza, že „Slovenská liga v Amerike v mene Američanov slovenského pôvodu i v mene slovenského národa zásadne víta myšlienku federatívneho zväzku európskych štátov, lebo v takejto iniciatíve vidí vážnu snahu o spravodlivé usporiadanie medzinárodných vzťahov, ktoré by mohli zabezpečiť trvalý pokoj a podmienky nového života v rozvrátenej Európe.“ Ďalej sa v bode IV. 3. rezolúcie uvádza, že „Slovenská liga je presvedčená, že takúto federáciu možno budovať len na základe úplnej rovnoprávnosti všetkých národov, ktoré tento priestor Európy obývajú, a že teda každý národ, ktorý v tomto priestore žije, bez ohľadu na rozlohu svojho územia a svoju početnú veľkosť vo vlastnom štáte, vstúpi do federatívneho zväzku štátov.“ „Slovenský národ len vo vlastnom slovenskom štáte môže byť rovnocenným členom vo federatívnom zväze štátov strednej Európy, lebo len takto bude mať zaistené všetky svoje práva a len takto bude môcť plniť povinnosti, ktoré naň v novej organizácii európskeho života pripadnú.“ (IV. 7.).

Slovenská liga v Kanade prijala rovnaký program na svojom zjazde 25 . a 27. júla 1949. Obe spomínané organizácie odvtedy ešte viac ráz zopakovali a potvrdili tento postoj v sérii vyhlásení.[24]

Ihneď po skončení vojny bolo potrebné ústavnoprávne zakotviť postavenie Slovenska v nových pomeroch, Slovensko si v Slovenskom národnom povstaní upevnilo svoju štátnosť, dostatočne sa osamostatnilo. Po roku 1945 a najmä po roku 1948 sa ale postupne celkové pomery menili a zmeny vyplývali z celkového postavenia Československa a z jeho zapájania do systému socialistickej ekonomiky na báze jednotného národohospodárskeho plánovania.

Keďže si nastupujúca ekonomická štruktúra vyžadovala koncentráciu právomoci do rúk ústrednej vlády v Prahe, z tohto hľadiska a z týchto dôvodov sa postupne posilňovali centrálne orgány a slovenské národné orgány sa oslabovali, odoberali sa im právomoci. Bezprostredné problémy spravovania a riadenia štátu sa riešili politickými cestami a napokon dohodami, ktoré uzavierali medzi sebou vláda Československej republiky a predsedníctvo Slovenskej národnej rady. Z tohto hľadiska sú dôležité tzv. tri pražské dohody, ktoré sa týkali postavenia slovenských orgánov a nimi sa koncentrovala moc do rúk ústrednej vlády v Prahe a oslabovali výdobytky Slovenského národného povstania.[25]

Proces unitarizácie sa začal už prvou pražskou dohodou z 2. júna 1945 a úplne sa presadil druhou pražskou dohodou z 11. apríla 1946, pričom prvok federalizmu zostal len v ustanovení ústavného zákona č. 65/1946 Zb. Tento federatívny prvok však už nevyplýval z tretej pražskej dohody, ktorá zakotvila len obmedzenú, vládou kontrolovanú a jej podriadenú zákonnú a administratívnu autonómiu postavenia Slovenska.[26] Uvedené tri pražské dohody boli predstupňom zafixovania postavenia Slovenska v pripravovanej ústave, ktorá bola potom prijatá v máji 1948.[27]

23 Slovenská liga, od roku 1907 najvyšší orgán starej emigrácie v Spojených štátoch.
24 Mikuš, J. A.: Slovensko v dráme Európy. Martin, 2002, s. 323.
25 Štefanovič, M.: Zrod slovenskej štátnosti a zánik česko-slovenskej federácie. Bratislava, 1999, s. 81-82.
26 Bližšie pozri: Beňa, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica, 2001, s. 271-272.
27 Ústavný zákon č. 150/1948 Zb. zo dňa 9. mája 1948.

Aj keď ústava, známa ako Ústava 9. mája z roku 1948,[28] deklarovala v konečnom dôsledku základné postuláty svojbytnosti slovenského národa, nevyužila dôsledne možnosti upraviť postavenie oboch národov rovnakým spôsobom. Vyúsťujúcou rezultátovou podobou sa stalo atypické asymetrické štátoprávne usporiadanie. Uvedený model označovaný aj ako „sui generis" nemohol vytvoriť stabilný základ riešenia vzťahov medzi českým a slovenským národom, pretože – i napriek tomu, že vychádzal z rovnoprávnosti obidvoch národov v republike – túto rovnosť inštitucionálne nezakotvoval a kompetenciu slovenských národných orgánov upravoval, žiaľ, takým spôsobom, že v mnohých prípadoch neumožňoval realizáciu národnej suverenity. I keď na druhej strane nemožno poprieť, že v ústave spoločného štátu bolo po prvý raz ústavnoprávne zakotvené ich postavenie.[29]

Kuriózny je dôvod neexistencie českých zastupiteľských zborov, reprezentujúcich vyslovene iba české záujmy, ktorý v r. 1960 uviedol napr. S. Matoušek, že „...pre české krajiny takéto orgány objektívne neboli potrebné", pričom sám autor sa odvoláva na výrok K. Gottwalda, že „...v českých zemích nikdo nechce českou národní radu nebo český sbor pověřenců. Nejsou pro to politické předpoklady, a proto tyto instituce nebudou utvořeny."[30] Vzhľadom na známe vyjadrenie E. Beneša: „... Mne nikdy nedostanete k tomu, abych uznal slovenský národ. Je to mé vědecké přesvedčení, které nezměním... Zastávam neochvějne názor, že Slováci jsou Češi a že slovenský jazyk jest len jedním z nářečí českého jazyka, tak jako tomu je s hanáčtinou."[31] M. Varšová sa vo svojom príspevku[32] správne domnieva, že „je viac než logické, že „české země" naozaj „svoje" ústavné orgány ani nepotrebovali. Niet sa preto čo čudovať, keď spomínaná asymetria spôsobovala problémy nielen pri výkone právomocí slovenských národných orgánov, už aj tak značne oklieštených {ktoré sa väčšinou riešili so súhlasom právomocí ústrednej československej vlády}, ale negatívne pôsobila i na vývoj česko-slovenských vzťahov". Zároveň tiež konštatuje, že „pražská komunistická vláda akékoľvek slovenské osobitosti prijímala ako rušivé a nebezpečné. Predstava, že vyrovnaním životných podmienok medzi oboma časťami krajiny prestane „slovenská otázka" existovať, bola povrchná a pomýlená. Slováci už od roku 1918 vstupovali do nového štátu ako uvedomelý národ, a tak ani kultúrny, hospodársky a sociálny vývoj po roku 1945 nemohol tento trend zmeniť."[33]

Po februárovom prevrate sa všetka moc sústredila do rúk KSČ, prijal sa politický diktát Moskvy a nastolil sa sovietsky model riešenia národnostných vzťahov, navonok vyzerajúci bezkonfliktne a harmonicky, vnútri však neriešiaci žiadny akútny problém.

Vyvrcholením centralizmu bolo prijatie tzv. socialistickej ústavy z 11. júla 1960. Nová ústava, prijatá ako úst. zák. č. 100/1960 Zb.,[34] deklarovala vybudovanie socializmu, čo sa

28 Bližšie pozri: Měchýř, J.: Slovensko v Československu. Slovensko-české vzťahy 1918-1991. Dokumenty, názory, komentáře. Praha, 1991, s. 70 a nasl., resp. Gronský, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. (1945-1960). Praha, 2006, s. 329 a nasl.

29 Varšová, M.: Vývoj slovenskej štátnosti v historickom priereze v nadväznosti na vstup do Európskej únie a slovensko-české vzťahy v tomto dejinnom procese. In: K 75. narodeninám profesora Hubenáka. Zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti. Banská Bystrica, 2004, s. 206.

30 Matoušek, S.: Slovenské národné orgány do ústavy 9. mája. Bratislava, 1960, s. 298.

31 Klimeš, M. – Lesjuk, P. – Malá, I. – Prečan, V.: Cesta ke květnu. 1. zväzok. Praha, 1965, s. 53.

32 Varšová, M.: Vývoj slovenskej štátnosti v historickom priereze v nadväznosti na vstup do Európskej únie a slovensko-české vzťahy v tomto dejinnom procese. In: K 75. narodeninám profesora Hubenáka. Zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti. Banská Bystrica, 2004, s. 207.

33 Skaloš, M.: Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov. Rozdelenie ČSFR a ďalšia spolupráca. Banská Bystrica, 2008, s. 75-79.

34 Měchýř, J.: Slovensko v Československu. Slovensko-české vztahy 1918-1991. Dokumenty, názory, komentáře. Praha, 1991, s. 80 a nasl., resp. Gronský, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. (1960-1989).

prejavilo i v zmene názvu štátu na ČSSR – Československá socialistická republika. Jej formálnym následkom bola degradácia SNR, eliminácia autonómneho postavenia Slovenska garantovaná Košickým vládnym programom z roku 1945 a podriadenie všetkej administratívy priamo Prahe.

Hoci asymetrické riešenie v rokoch 1945-1948 bolo produktom zložitej triednej situácie a odzrkadlením politickej reality Česko-Slovenska, od začiatku trpelo závažným nedostatkom: na slovenskej strane vyvolávalo pocit, že je nedôsledným riešením, že zásada rovnoprávnosti nebola dovedená do konca – k vytvoreniu symetrického riešenia (federácie). Na českej strane od začiatku asymetrické riešenie vyvolávalo pocity, že tu ide o privilegované postavenie Slovákov, pretože majú zvláštne orgány. Asymetrické riešenie tak neuspokojovalo ani jednu ani druhú stranu, pôsobilo negatívne na vzťahy oboch národov, bránilo ich vzájomnému zbližovaniu, vzájomnému pochopeniu a nastoleniu vzťahov vzájomnej dôvery. V ďalšom vývine po roku 1948 sa asymetrické riešenie v očiach slovenského národa celkom zdiskreditovalo a v demokratickom procese v roku 1968 sa na program dňa opäť dostala otázka federatívneho riešenia, ktorú Slovensko vyzdvihlo ako svoj cieľ v rokoch 1944-1945.[35]

ZÁVER

Od rozbitia Československej republiky do chvíle vypuknutia Slovenského národného povstania prekonala slovenská, ale i česká spoločnosť významné vnútorné zmeny v otázke štátoprávneho postavenia Slovenska, najmä v oblasti formovania názorov a postojov k slovenskej a česko-slovenskej štátnosti. V tomto období sa sformovali rôzne názory na štátoprávne postavenie Slovenska v povojnovej ČSR. Po negatívnych skúsenostiach z rokov predmníchovskej ČSR a predovšetkým po vyhlásení samostatnosti slovenského štátu sa myšlienka začleniť Slovensko do novej Československej republiky, ktorú presadzoval E. Beneš, stala nepopulárnou predovšetkým na Slovensku. Kým Komunistická strana Československa požadovala rovnoprávnosť národov v obnovenej republike, Benešova koncepcia požadovala začleniť Slovensko a Slovákov do republiky ako nerovnoprávny element. Vyskytli sa však aj krajné názory na riešenie povojnového štátoprávneho postavenia Slovenska, ako napr. v komunistickom hnutí „za úplne slobodné a samostatné Slovensko“, ale aj v českom odboji vznikli určité „protislovenské“ postoje. Tieto zásadné názorové rozdiely a tiež medzinárodná situácia a záujmy mocností sťažovali koordináciu národnooslobodzovacieho zápasu českého a slovenského národa a presadzovanie myšlienky obnovy ČSR na nových základoch, predovšetkým v prvých rokoch druhej svetovej vojny. V konečnom dôsledku však prevládla koncepcia obnovy Československej republiky.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARNOVSKÝ, M. a kol.: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava: NLC – Dom slovenskej literatúry, 1998. 324 s. ISBN 80-88878-48-9.

Praha, 2007, s. 20 a nasl.

35 Barto, J.: Riešenie vzťahu Čechov a Slovákov (1944 – 1948). Bratislava, 1968, s. 236-237.

BARTO, J.: Riešenie vzťahu Čechov a Slovákov (1944–1948). Bratislava: Epocha, 1968. 240 s. ISBN neuvedené.
BEŇA, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2001. 392 s. ISBN 80-8055-473-3.
GRONSKÝ, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. (1945-1960). Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 80-246-1210-0.
GRONSKÝ, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. (1960-1989). Praha: Karolinum, 2007. 448 s. ISBN 978-80-246-1285-0.
HUBENÁK, L.: Zápas o nové Československo. In: Právny obzor, 1985, roč. 68, č. 5, s. 464-482. ISSN neuvedené.
HUBENÁK, L.: Dokumenty k dějinám štátu a práva na území Slovenska II. Banská Bystrica: PrF UMB, 1997. 250 s. ISBN 80-8055-055-7.
CHOVANEC, J. - Mozolík, P.: Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994. 291 s. ISBN 80-85717-02-6.
KLIMEŠ, M. – LESJUK, P. – MALÁ, I. – PREČAN, V.: Cesta ke květnu. 1. zväzok. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1965. ISBN neuvedené.
KOVÁČ, D.: Dějiny Slovenska. Praha: Lidové noviny, 2007. 2. doplnené a rozšírené vydanie. 423 s. ISBN 978-80-7106-899-0.
KOVÁČ, D. a kol.: Kronika Slovenska 2. Slovensko v dvadsiatom storočí. Praha: Fortuna Print, 1999. 608 s. ISBN 80-88980-08-9.
KUKLÍK, J. a kol.: Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
LIPTÁK, Ľ.: Storočie dlhšie ako sto rokov. Bratislava: Kalligram, 1999. 1. vyd. 356 s. ISBN 80-7149-262-0.
MALÝ, K. – SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 80-246-0863-4.
MATOUŠEK, S.: Slovenské národné orgány do ústavy 9. mája. Bratislava: SAV, 1960. 1. vyd. 320 s. ISBN neuvedené.
MĚCHÝŘ, J.: Slovensko v Československu. Slovensko-české vztahy 1919-1991. Dokumenty, názory, komentáře. Praha: Práce, 1991. 128 s. ISBN 80-208-0225-8.
MIKUŠ, J. A.: Slovensko v dráme Európy. Martin: Matica slovenská, 2002. 403 s. ISBN 80-7090-669-3.
Mosný, P.: České a slovenské dejiny štátu a práva po roku 1918. II.časť. Košice: UPJŠ, 1991, 160 s. ISBN 80-7079-136-3.
MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. – SKALOŠ, M.: Dejiny štátu a práva na území Slovenska. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010. 386 s. ISBN 978-80-557-0006-9.
SKALOŠ, M.: Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov. Rozdelenie ČSFR a ďalšia spolupráca. Banská Bystrica: PrF UMB, 2008. 292 s. ISBN 978-80-8083-610-8.
SKALOŠ, M.: Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: PrF UMB, 2011. 428 s. ISBN 978-80-557-0156-1.
ŠTEFANOVIČ, M.: Zrod slovenskej štátnosti a zánik česko-slovenskej federácie. Bratislava: Iris, 1999. 1. vyd. 149 s. ISBN 80-88778-88-3.
VARŠOVÁ, M.: Vývoj slovenskej štátnosti v historickom priereze v nadväznosti na vstup do Európskej únie a slovensko-české vzťahy v tomto dejinnom procese. In: Šošková, I. (zost.): K 75. narodeninám profesora Hubenáka. Zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti. Banská Bystrica: PrF UMB, 2004. 220 s. ISBN 80- 8055-915-5, s. 203-210.
VODIČKA, K.: Dělení Československa. Deset let poté. Praha: Volvox Globator, 2003. 336 s. ISBN 80-7207-479-2.

VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: Československé právne dejiny. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8.
VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava-Přívoz: Key Publishing, 2007. 457 s. ISBN 978-80-87071-43-4.

SUMMARY

Since the break-up of the Czechoslovak republic until the outbreak of the Slovak national uprising, the Slovak and also the Czech society overcame significant internal changes in the state status issues, about all, in the field of forming opinions and attitudes to the Slovak and Czech-Slovak statehood. During this period different ideas were formed about the state status of Slovakia at post-war Czechoslovakia. These ideas and the restoration of Czechoslovakia are the subject of the analysis of this article.

Kontaktné údaje:
JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.
Odborný asistent, Katedra teórie a dejín štátu a práva,
Univerzita Mateja Bela,
Právnická fakulta,
Komenského 20,
974 01 Banská Bystrica
martin.skalos@umb.sk

SÚBEH AUTORSKOPRÁVEJ A PRIEMYSELNOPRÁVNEJ OCHRANY PRI DIZAJNOCH

CONCURRENCE OF COPYRIGHT PROTECTION AND INDUSTRIAL PROPERTY PROTECTION OF DESIGNS

JUDr. Radoslava Sláviková Geržová

Kľúčové slová: dizajn, ochrana dizajnu, súbeh, autorské dielo, autorskoprávna ochrana, priemyselnoprávna ochrana

Keywords: design, design protection, concurrence, copyright work, copyright protection, industrial property protection

ÚVOD

Právna veda sa vždy prispôsobuje spoločenským udalostiam. Dá sa povedať, že právna veda je ich zrkadlom, túto myšlienku dopĺňa ich vzájomné prepojenie – obsah právnych predpisov, ktoré regulujú spoločenské vzťahy. Momentálne, do popredia vystupuje právo duševného vlastníctva a jednou z diskusií je aj súbeh autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany dizajnu. Túto skutočnosť vývoja v oblasti existencie súbehu rôznych druhov ochrán v rámci práva duševného vlastníctva potvrdilo aj ustanovenie (článok 17) Smernice č. 98/71/ES Európskeho parlamentu a Rady z 13. októbra 1998 o právnej ochrane dizajnov (ďalej len „**Smernica o právnej ochrane dizajnov**"), ktoré legálne definovalo súbeh ochrany dizajnov. Ak dizajn spĺňa náležitosti autorského diela, ochrana podľa zákona č. 444/2002 Z. z. o dizajnoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o dizajnoch"**) a zákona č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších zákonov (ďalej len „**Autorský zákon**") fungujú vedľa seba. Čo však napríklad s priemyselným dizajnom? Priemyselný dizajn je vzhľad určitého výrobku; dizajnér je pri jeho koncipovaní limitovaný technickou stránkou produktov. Ide najmä o vzhľad motocyklov, automobilov a iných v priemysle využívaných predmetov. V advokátskej praxi sme sa práve v oblasti priemyselného dizajnu stretli s viacerými prípadmi možného súbehu autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany dizajnu. Ide práve o to, že pri koncipovaní priemyselného dizajnu je dizajnér obmedzovaný technikou a zadaním investora. Z tohto pohľadu potom vzniká otázka slobody jeho tvorby, jeho duševnej činnosti pri vytváraní dizajnu. Jeden z najznámejších českých dizajnérov Ivan Dlabač uvádza nasledovné: *„...Táto brandža má pravidlá, ktoré si musíte ctiť, aby ste dostali ďalšiu prácu. Dizajn nie je o bezbrehom vytváraní krásna, ale o prispôsobení vízie možnostiam"*. Otázka novinára: *„A čo keď dizajnér nie je ochotný alebo sa proste nedokáže*

prispôsobiť zadaniu klienta? Existuje ešte umenie. Tam platia iné kritéria a môže sa tam realizovať so všetkou slobodomyseľnosťou. Ale za vlastné peniaze...“[1] Toto vyjadrenie špičkového dizajnéra je jedným z mnohých, ktoré dokazuje, že nie vždy je zreteľné, že priemyselný dizajn môže byť chránený nielen v zmysle dizajnového práva, ale aj v zmysle autorského práva. Je zaujímavé, že ani samotní dizajnéri túto skutočnosť nevedia. A práve z tohto nepochopenia môžu vzniknúť spory, ktoré riešia problém vyššie uvedeného súbehu.

DIZAJN A DIELO ÚŽITKOVÉHO UMENIA

Dizajnom sa rozumie výsledok tvorivej duševnej činnosti, a teda nehmotný statok, ktorým Zákon o dizajnoch vo svojom ustanovení § 2 písmeno a) určuje vonkajšiu úpravu výrobku alebo jeho časti spočívajúcu v znakoch, ktorými sú najmä línie, obrysy, farby, tvar, štruktúra alebo materiál samého výrobku alebo jeho zdobenia. Charakter dizajnu sa vzťahuje na vonkajšiu úpravu, teda na vizuálne, estetické a dekoratívne prvky výrobku, ktoré sú spôsobilé byť predmetom zmyslového vnímania. Dizajnová ochrana sa nevzťahuje na vlastné technické riešenie výrobku, ani na jeho konštrukciu, metódu či princíp jeho získania (výroby), ale na všeobecnú koncepciu vonkajšieho vzhľadu výrobku. Je zrejmé, že dizajn má pôsobiť na zrakový zmysel ľudí a jeho účelom je pôsobiť na ľudí estetickým dojmom. Je evidentné, že dizajn je vonkajší vzhľad výrobku, a preto je chránená jeho tvorba, nie technická predurčenosť. Uvedené je zrejmé, pretože pri skúmaní podmienok na zápis dizajnu do registra sa neprihliada na znaky, ktoré sú dané výlučne technickou funkciou výrobku.[2] Je chránená duševná činnosť, ktorú pôvodca dizajnu vynaložil pri jeho tvorbe. Uvedené je nutné zdôrazniť najmä pri priemyselnom dizajne, pretože pri ňom (automobily, lietadlá, telefóny, počítače) je dizajnér obmedzený technikou, ergonómiou, aerodynamikou, a taktiež samotnými pokynmi objednávateľa.

Pri riešení súbehu ochrany dizajnov je nutné zájsť až k okamihu vzniku dizajnu. Pôvodcom dizajnu je totiž v zmysle § 11 ods. 1 Zákona o dizajnoch fyzická osoba, ktorá vytvorila dizajn vlastnou tvorivou činnosťou. A tu sa dostávame k okamihu, od ktorého sa začína odvíjať možný súbeh autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany dizajnu. Základom vytvorenia dizajnu je často vytvorenie autorského diela – diela úžitkového umenia. V praxi sa často stáva, že dielo úžitkového umenia, ktoré je výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora podľa Autorského zákona sa môže vyvinúť v dizajn (po jeho registrácii do príslušného registra alebo po jeho zverejnení pri nezapísanom dizajne). Autorské právo na dielo vzniká okamihom, keď je dielo vyjadrené v podobe vnímateľnej zmyslami bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel alebo formu jeho vyjadrenia. V tomto okamihu sa na ochranu autorského diela, ktorá sa neskôr môže rozvinúť až do ochrany dizajnu vzťahuje ochrana podľa Autorského zákona. Čiže podstatný je vznik diela úžitkového umenia v podobe vnímateľnej zmyslami. Od tohto okamihu môžeme riešiť ochranu diela úžitkového umenia prostredníctvom osobnostných práv uvedených v § 17 Autorského zákona. Autor má podľa tohto ustanovenia právo najmä (i) označiť svoje dielo menom alebo pseudonymom a žiadať, aby sa jeho

1 Pozri rozhovor s Ivanom Dlabačom, Playboy č. 6, 2006, str. 115.
2 §7 ods. 1 písm. a) Zákon č. 444/2002 Z.z, o dizajnoch

meno alebo pseudonym uvádzalo na všetkých rozmnoženinách diela náležitým spôsobom pri každom použití diela na verejnosti, a to podľa spôsobu použitia, (iv) na nedotknuteľnosť svojho diela, najmä na ochranu pred akoukoľvek nedovolenou zmenou alebo iným nedovoleným zásahom do svojho diela, ako aj pred akýmkoľvek hanlivým nakladaním so svojím dielom, ktoré by malo za následok narušenie jeho cti a dobrej povesti. Tieto osobnostné práva sú neprevoditeľné a smrťou autora zanikajú. Dôležité je uviesť, že okamihom vzniku autorského diela, konkrétne diela úžitkového umenia, má autor vyššie uvedené výlučné osobnostné práva. Je teda evidentné, že autorskoprávna ochrana bude časovo vždy predchádzať priemyselnoprávnej ochrane dizajnov, a to z dôvodu, že autorskoprávna ochrana vzniká v okamihu zachytenia diela v objektívnej vnímateľnej podobe.

Najdôležitejším osobnostným právom, ako vyplýva z praxe advokáta je právo na nedotknuteľnosť jeho diela, najmä na ochranu pred akoukoľvek jeho nedovolenou zmenou. Otázku nedotknuteľnosti autorského diela totiž Zákon o dizajnoch nerieši a preto sa v praxi často stáva, že pri zmene dizajnu sa ozvú autori pôvodných diel úžitkového umenia argumentujúc právom na nedotknuteľnosť diela. Je zrejmé, že k zmenám diela dochádza často v prípade súbehu, táto skutočnosť vyplýva zo zmien situácie na trhu alebo zmeny marketingovej stratégie. Pokiaľ sa pôvodným autorom nová zmena „nepáči“, začnú sa dovolávať práva na nedotknuteľnosť diela. Ide o skutočnosť, že v licenčnej zmluve, ktorou autor dal investorovi resp. objednávateľovi diela, súhlas na jeho použitie sa často nerieši právo na zmenu diela. Problém je, ak tieto vzťahy nie sú na zmluvnom základe vôbec riešené a pôvodca dizajnu sa z titulu autorskoprávnej ochrany začne dovolávať práva na nedotknuteľnosť. Sme toho názoru, že sa v prípade súbehu autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany dizajnu má prihliadať na skutočnosť, že úlohou dizajnu je najmä jeho komerčné využitie. Preto by sme právo na nedotknuteľnosť diela nechápali v režime dizajnu absolútne, ale skôr by sme sa priklonili k angloamerickému chápaniu, kde osobnostné práva prechádzajú tiež na investora resp. objednávateľa.

V prípade, ak predpokladom zápisu dizajnu bolo dielo úžitkového umenia, je na mieste uvažovať o autorskoprávnej ochrane diel úžitkového umenia. Toto je v praxi najťažšie určiteľná skutočnosť, máme na mysli, či vytvorené dielo má charakter diela úžitkového umenia alebo nie. V zmysle § 5 ods. 3 Autorského zákona dielo úžitkového umenia je dielo, ktoré je umeleckým výtvorom s úžitkovými funkciami alebo ktoré je začlenené do úžitkového predmetu bez ohľadu na to, či bolo vyrobené ručne, priemyselne alebo iným technologickým postupom. Podstatným pojmom v tejto definícii je pojem „umeleckosť“. Skutočnosť, že môžu existovať diela úžitkového umenia, ktorým chýba umeleckosť, môže dokazovať aj znenie Bernského dohovoru o ochrane literárnych a umeleckých diel z 9. septembra 1886 v znení neskorších dohovorov, ktorým je Slovenská republika viazaná a ktorý bol uverejnený v Zbierke zákonov č. 133/1980 Zb. (ďalej len „**Bernský dohovor**“). Bernský dohovor diela úžitkového umenia nedefinuje, ale pripúšťa možnosť existencie diel úžitkového umenia, ktoré nemusia byť chránené ako diela umelecké (článok 7 ods. 4). Zmyslom je, aby každý zmluvný štát Bernského dohovoru mal možnosť stanoviť si vlastné kritéria pre ochranu diela úžitkového umenia, ktoré nemusia byť vždy chránené ako diela umelecká. Najčastejšie pôjde o priemyselné vzory alebo dizajny. V USA sa uplatňuje doktrína „skill and labour“. Táto doktrí-

na má svoje opodstatnenie v ekonomickom chápaní, na rozdiel od európskeho chápania autorského diela, kde je väčší dôraz kladený na „jedinečnosť a kreativitu autora". To znamená, že v USA sa omnoho väčší dôraz kladie na ochranu dizajnu z pohľadu dizajnového práva, naproti tomu v Európe je večný problém to, či dizajn môže byť chránený aj z pohľadu autorského práva. V zmysle kontinentálnej ochrany konštatoval Nemecký spolkový najvyšší súd v spore „Les Paul Gitarren" nasledovné: *„...Soud správne konstatoval, že na díla užitého umění, pokud jsou současně způsobilá ochrany průmyslovým vzorem, mají být kladeny vyšší nároky ohledně míry tvůrčí kreativity. Míra tvůrčí duševní činnosti u průměrných výtvorů, ktoré zahrnují výrobky řemeselné a výrobky každodenní potřeby, musí být u autorksoprávní ochrany vyšší. Měla by významně přesahovat úroveň průmřeného designu..."*[3] Uvedené naznačuje, že autorskoprávna ochrana zahrňuje jedinečnosť, krasocit a vyššiu mieru jedinečnosti. Uvedené však je problémom najmä pri priemyselnom dizajne, kde slovenský súd niekoľko rokov riešil otázku, či dielo, v ktorom je zhmotnený vonkajší vzhľad stomatologických súprav je dielo úžitkového umenia. Celá slovenská dizajnérska obec jednohlasne tvrdila, že áno. Pre súd bola táto otázka zásadná, pretože aj keď je dizajnér pri navrhovaní stomatologickej súpravy obmedzovaný technikou a zadaním objednávateľa, jeho jedinečný vklad bol zrejmý. Myslíme si, že ide o skutočne individuálnu záležitosť. Tak ako niekto vidí krásu v sochách, obrazoch, niekto vidí krásu v predmetoch priemyselného dizajnu (automobily či stomatologická súprava.) Stretli sme sa v advokátskej praxi s názormi, že takéto výrobky, resp. ich vzhľad by mal byť chránený iba ako dizajn, nie ako autorské dielo. S týmito názormi sa úplne nestotožňujeme, pretože ak by autorské dielo z dôvodu obmedzenia tvorivej činnosti autora pre pokyny objednávateľa, funkčnosť a techniku po vzniku dizajnu malo by byť chránené len ako dizajn, potom sa pýtame bolo by známe dielo Augusta Rodine „Pekelná brána" v súčasnosti chránené len ako dizajn? Ide predsa o funkčnú bránu. A z pohľadu dnešného chápania by „Pekelná brána" spĺňala náležitosti priemyselného dizajnu (*industrial design*).

ZAMESTNANECKÉ DIELO

Určitým prelomom osobnostných práv sú práva k zamestnaneckému dielu podľa § 19 Zákona o dizajnoch, na základe ktorého právo na dizajn prechádza na zamestnávateľa alebo aj ustanovenia podľa § 50 ods. 1 Autorského zákona, keď majetkové práva autora k zamestnaneckému dielu vykonáva vo svojom mene a na svoj účet zamestnávateľ. Ďalej v prípade zamestnaneckého diela ide český autorský zákon,[4] keď v ustanovení § 58 ods. 4 ustanovuje obmedzenie autora pri výkone jeho práva na nedotknuteľnosť. Podľa § 58 ods. 4 českého autorského zákona *„.. vykonává-li zaměstnavatel majetková práva k zaměstnaneckému dílu, má se za to, že autor svolil ke zveřejnění, úpravám, zpracování včetně překladu, spojení s jiným dílem, zařazení do díla souborného, jakož i k tomu, aby uváděl zaměstnanecké dílo na veřejnost pod svým jménem, ledaže je sjednáno jinak..."* O takejto úprave by bolo vhodné uvažovať aj v Autorskom

3 KOUKAL, P. 2012. Právni ochrana designu – průmyslové vzory, autorké díla. Praha: Woltres Kluwer, 2012. str. 86.ISBN 978-80-7357-886-2

4 Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon).

zákone, pretože môže dôjsť v prípade vzniku dizajnu k patovej situácii. Podľa Zákona od dizajnoch totiž, ak pôvodca dizajnu vytvoril dizajn v rámci plnenia úloh z pracovnoprávneho vzťahu alebo z obdobného pracovného vzťahu, prechádza právo na dizajn na zamestnávateľa, ak sa účastníci tohto vzťahu nedohodli inak. Zamestnávateľ môže uplatniť voči pôvodcovi dizajnu právo na dizajn, a to v písomnej forme v lehote troch mesiacov od upovedomenia zamestnanca o vytvorení dizajnu. Ak zamestnávateľ neuplatní v písomnej forme právo na dizajn v tejto lehote, prechádza toto právo späť na pôvodcu dizajnu. Z uvedeného vyplýva, že v prípade súbehu autorskoprávnej a priemyslenoprávnej ochrany dizajnu, môže dôjsť k takej situácii, že v prípade, že si zamestnávateľ neuplatní jeho právo na dizajn v zákonnej lehote, právo na dizajn prejde späť na zamestnanca. Avšak, ak dizajn zároveň spĺňa náležitosti diela úžitkového umenia, majetkové práva prešli na zamestnávateľa automaticky v zmysle §50 ods. 1 Autorského zákona. A spätný prevod majetkových práv na autora, už nie možný a teda nie je znenie Autorského zákona ohľadne zamestnaneckého diela konzistentné s úpravou zamestnaneckého diela v Zákone o dizajnoch**.**

ROZSUDOK FLOS SPA PROTI SEMERARO CASA E FAMIGLIA SPA

Otázka súbehu autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany dizajnu bola riešená Súdnym dvorom Európskej únie rozsudkom Flos SpA proti Semeraro Casa e Famiglia SpA zo dňa 27. januára 2011. Meritom veci bola prejudiciálna otázka položená talianskym súdnym orgánom Tribunale di Milano v rámci sporu medzi obchodnou spoločnosťou Flos spA (ďalej len „**Flos**"), ktorá pôsobí v oblasti výroby dizajnových svietidiel. Protistranou bola obchodná spoločnosť Semeraro Casa e Famiglia SpA (ďalej len „**Semeraro**"). Obchodná spoločnosť Flos zažalovala obchodnú spoločnosť Semeraro z dôvodu, že porušila autorské práva, ktoré podľa tvrdení obchodnej spoločnosti Flos, jej nepatria a vlastní ich práve obchodná spoločnosť Flos na model svietidla s názvom *Arco*.

Spor začal podaním žaloby dňa 23. novembra 2006, v ktorej obchodná spoločnosť Flos tvrdila, že obchodná spoločnosť Semeraro dovážala z Číny a ďalej obchodovala v Taliansku so svietidlami pomenované *Fluida* a svojimi vonkajšími, estetickými a štylistickými, znakmi napodobňovala svietidlo *Arco*. Práve tento typ svietidla *Arco* je dizajnom, ku ktorému obchodná spoločnosť Flos zastávala status majiteľa práv, avšak ako dizajn nebol zapísaný. Taliansky vnútroštátny súd v priebehu konania zistil z predložených dôkazov, že svietidlo *Arco* bolo vytvorené v roku 1962 a ako dizajn sa stal voľným pred 19. aprílom 2001[5]. Na základe zákona č. 633/1941, zmeneného a doplneného legislatívnym dekrétom č. 95/2001 požíval ochranu podľa autorského zákona v zmysle súbehu autorskoprávnej a priemyselno-právnej ochrany dizajnu. Výsledkom konania o nariadení predbežného opatrenia bolo uznesenie zo dňa 29. decembra 2006, ktorým z titulu „presného napodobňovania všetkých štylistických a estetických znakov" modelom dovezených obchodnou spoločnosťou Semeraro, bol nariadený zákaz dovozu a predaja a zaistenie dovezených svietidiel obchodnou spoločnosťou Semeraro.

5 Pred nadobudnutím účinnosti vnútroštátnej úpravy preberajúcej smernicu 98/71/ES Európskeho parlamentu a Rady z 13. októbra 1998 o právnej ochrane dizajnov.

Počas konania vo veci samej, talianska legislatíva v oblasti autorských a priemyselných práv bola zmenená a sudca, ktorý rozhodoval vo veci, mal dôvodné pochybnosti, či tieto legislatívne zmeny sú v súlade so Smernicou o právnej ochrane dizajnov, a to konkrétne s článkom 17 a 19 Smernice o právnej ochrane dizajnov.[6] Taliansky súd Tribunale di Milano na základe uvedených skutočností konanie prerušil a položil Súdnemu dvoru prejudiciálne otázky. Prvou položenou prejudiciálnou otázkou bolo, „či sa majú články 17 a 19 Smernice vykladať v tom zmysle, že pri uplatnení zákona… členského štátu, ktorý – v zmysle tejto smernice – zaviedol do svojho právneho poriadku ochranu autorského práva k dizajnom, možnosť priznaná tomuto členskému štátu samostatne stanoviť [rozsah a podmienky udelenia tejto ochrany] môže zahŕňať aj vylúčenie samotnej ochrany vo vzťahu k dizajnom, ktoré – hoci spĺňajú podmienky ochrany stanovené autorským právom – mali byť považované za voľné pred dátumom nadobudnutia účinnosti zákonných ustanovení, ktoré zaviedli do vnútroštátneho právneho poriadku ochranu autorského práva k dizajnom, z dôvodu, že nikdy neboli zapísanými dizajnmi, alebo z dôvodu, že platnosť zápisu k tomuto dátumu uplynula?“[7]

Druhá prejudiciálna otázka znela, *„...či v prípade zápornej odpovede na prvú otázku majú sa články 17 a 19 Smernice vykladať v tom zmysle, že pri uplatnení vnútroštátneho zákona členského štátu, ktorý – v zmysle tejto smernice – zaviedol do svojho právneho poriadku ochranu autorského práva k dizajnom, možnosť priznaná tomuto členskému štátu samostatne stanoviť [rozsah a podmienky udelenia tejto ochrany] môže zahŕňať aj vylúčenie samotnej ochrany vo vzťahu k dizajnom, ktoré – hoci spĺňajú podmienky ochrany stanovené autorským právom – mali byť považované za voľné pred dátumom nadobudnutia účinnosti zákonných ustanovení, ktoré zaviedli do vnútroštátneho právneho poriadku ochranu autorského práva k dizajnom a kde tretia osoba – ktorá nemá povolenie od držiteľa autorského práva k týmto dizajnom – už vyrobila výrobky podľa týchto dizajnov alebo začala s nimi obchodovať v tomto štáte?...“*[8]

V tomto momente Súdny dvor Európskej únie dotvoril judikatúrou právnu úpravu súbehu autorskoprávnej a priemyselno-právnej ochrany dizajnov, a to ako vo forme zapísaných dizajnov, tak aj nezapísaných dizajnov. Jedine zapísaný dizajn môže požívať ochranu podľa Smernice o právnej ochrane dizajnov, a to rovnako aj v prípade súbehu autorskoprávnej a priemyselno-právnej ochrany. V takomto prípade, ochrana dizajnu je riadená podľa autorského práva členského štátu. Z tohto vyplýva, že dizajny, ktoré boli voľné kvôli neexistujúcemu zápisu do registra dizajnov, pred implementáciou Smernice

6 Článok 17 Smernice 98/71/ES Európskeho parlamentu a Rady z 13. októbra 1998 o právnej ochrane dizajnov:
Vzťah k autorskému právu
Dizajn chránený právom k dizajnu zapísanému v členskom štáte alebo pre členský štát v súlade s touto smernicou je tiež vhodný na ochranu podľa autorského práva tohto štátu, a to odo dňa, kedy bol dizajn vytvorený alebo akoukoľvek formou stanovený. Rozsah, v akom a podmienky, za ktorých sa takáto ochrana udeľuje, vrátane požadovaného stupňa pôvodnosti, určí každý členský štát.
Článok 19 Smernice 98/71/ES Európskeho parlamentu a Rady z 13. októbra 1998 o právnej ochrane dizajnov:
Implementácia
1. Členské štáty prijmú zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia nevyhnutné na zosúladenie s touto smernicou najneskôr do 28.10.2001.
Keď členské štáty prijmú tieto ustanovenia, budú v nich zahrnuté odkazy na túto smernicu, alebo sa také odkazy uvedú pri príležitosti ich úradného uverejnenia. Spôsoby pre uvádzanie týchto odkazov stanovia členské štáty.
2. Členské štáty oznámia komisii ustanovenia vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré prijmú v oblasti upravenej touto smernicou.
7 Bod 24 Rozsudku Súdneho dvora Európskej únie z 27. januára 2011 vo veci C-168/09.
8 Bod 24 Rozsudku Súdneho dvora Európskej únie z 27. januára 2011 vo veci C-168/09.

o právnej ochrane dizajnov do národného právneho poriadku, sa neriadia článkom 17 Smernice o právnej ochrane dizajnov, a teda nepožívajú kumulovanú ochranu podľa autorského práva a právnej ochrany pre dizajny. To však nevylučuje možnosť, že nezapísané dizajny nemôžu požívať aj autorskoprávnu ochranu vyplývajúcu z iných smerníc.[9]

Samotný rozsudok Súdneho dvora Európskej únie mal nasledujúce znenie:

„...1. Článok 17 smernice 98/71/ES Európskeho parlamentu a Rady z 13. októbra 1998 o právnej ochrane dizajnov sa má vykladať v tom zmysle, že bráni právnej úprave členského štátu, ktorá vylučuje z ochrany podľa autorského práva tohto štátu dizajny, ktoré boli chránené právom k dizajnu zapísanému v členskom štáte alebo pre členský štát a ktoré sa stali voľné pred nadobudnutím účinnosti tejto právnej úpravy, napriek tomu, že spĺňajú všetky podmienky, ktoré sa požadujú pri poskytnutí takej ochrany. 2. Článok 17 smernice 98/71 sa má vykladať v tom zmysle, že bráni právnej úprave členského štátu, ktorá počas podstatného obdobia desiatich rokov alebo úplne vylučuje z ochrany podľa autorského práva dizajny, ktoré napriek tomu, že spĺňajú všetky podmienky požadované pri poskytnutí tejto ochrany, sa stali voľné pred nadobudnutím účinnosti tejto právnej úpravy, vo vzťahu k tretím osobám, ktoré vyrábali a predávali na území štátu výrobky podľa uvedených dizajnov bez ohľadu na dátum uskutočnenia týchto činností...“

Tento rozsudok priniesol viac „svetla“ do problematiky kumulácie autorskoprávnej a priemyselnoprávnej ochrany dizajnov tým, že ju jednoznačne potvrdil na úrovni európskej judikatúry.

ZÁVER

Inštitút súbehu autorskoprávnej ochrany a priemyselnoprávnej ochrany dizajnov je vzťah medzi autorským dielom a dizajnom a ich režimami ochrany, ktorý funguje nielen v rámci slovenskej legislatívy, ale je potvrdený najmä medzinárodnou právnou úpravou. Je zaujímavé, že k problematike súbehu autorskoprávnej ochrany a priemyselnoprávnej ochrany nebolo možné nájsť v podstate žiadne rozhodnutia slovenských súdov. Našťastie, vďaka harmonizácii slovenskej legislatívy s európskym právom je tento „nedostatok“ vyvážený, keďže judikatúra Súdneho dvora Európskej únie je používaná pri interpretácii slovenskej právnej úpravy práva duševného vlastníctva. Avšak, v čom vidíme najväčšiu medzeru, že napriek faktu, že náš právny poriadok uznáva inštitút súbehu autorskoprávnej ochrany a priemyselnoprávnej ochrany, Autorský zákon neobsahuje ani jedno ustanovenie, ktoré by riešilo danú problematiku a Zákon o dizajnoch vo svojom ustanovení § 1 odsek 2 len nepriamo odkazuje na možnosť požívania ochrany podľa autorského práva. Takáto úprava je nepriehľadná, mätúca a nejasná, mnohokrát zavádzajúca, čo môže spôsobovať isté pochybnosti a problémy.

POUŽITÁ LITERATÚRA

EFFENBERGER, K.1998. O práve autorském I. – Z právni historie autorského práva, In: Právni rádce, ISSN 1212-74931998, č. 4, str. 34-36.

9 Súdny dvor v rozsudku konkrétne menuje Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti.

KNAPP, V. – TELEC, I. 1995. Tvůrčí práva duševního vlastnictví. In: Právnik, roč. 134, č. 4, 1995, s. 404-405;
KOUKAL, P. 2012. Právni ochrana designu – průmyslové vzory, autorké díla. Praha: Woltres Kluwer, 2012. S. 156 ISBN 978-80-7357-886-2
KOUKAL P. 2007. Souběh průmyslových vzorů s ochranou autorskoprávní a známkoprávní, Disertačná práca. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
TELEC, I. – TŮMA, P. 2007. Autorský zákon – Komentář. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2007. 970 s. ISBN 978-80-7179-608-4;
Rozhovor s Ivanom Dlabačom, Playboy č. 6, 2006, str. 115

SUMMARY

The concept of the concurrence of copyright protection and industrial design protection is the relationship between copyrighted works and designs and the systems that protect them, and it operates not only at the level of Slovak legislation but more specifically, it has been affirmed by international legislation. Interestingly, there do not seem to have been any judgments handed down by the Slovak courts concerning the matter of concurrence of copyright protection and industrial design protection. Fortunately, due to the harmonization of Slovak laws with European laws, this "shortcoming" is balanced out because the case-law of the European Court of Justice is applied in the interpretation of Slovak legislation covering intellectual property. However, what we see as the greatest drawback is that despite the fact that our laws recognize the concept of concurrence of copyright protection and industrial design protection, the Copyright Act does not contain even one provision to cover this issue, and § 1(2) of the Act on Designs makes only indirect reference to the possibility of applying copyright protection. The legislation is not transparent, it is confusing and ambiguous and often misleading, and that can cause uncertainty and problems.

Kontaktné údaje:
JUDr. Radoslava Sláviková Geržová
Advokátka a externá doktorandka na Fakulte práva,
Paneurópská vysoká škola, Bratislava
radka@futej.sk

POZITÍVNA DISKRIMINÁCIA ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH ŠPORTOVCOV – PRÍPAD PISTORIUS[1]

POSITVE DISCRIMINATION AGAINST PHYSICALLY HANDICAPPED SPORTSMAN – CASE PISTORIUS

JUDr. Denisa Soukeníková, PhD. / JUDr. David Soukeník

Kľúčové slová: IAAF, Olympiáda, Pistorius, zvýhodnenie, pozitívna diskriminácia
Key words: IAAF, Olympic, Pistorius, advantage, positive discrimination

ÚVOD

„Šport je súčasťou dedičstva každého muža a ženy a nemožno ho nahradiť ničím iným".[2]

Právo jednotlivca na šport zakotvila už Európska charta športu pre všetkých z roku 1974. Neskôr v roku 1978 to bola Medzinárodná charta telesnej výchovy a športu najmä čl. 1.[3]

Európsky vývoj v 90. rokoch zastrešila Európska charta športu z roku 1992 v čl. 1 v cieli Charty – podpora rozvoju športu ako dôležitého faktora ľudského rozvoja.

Ústava SR výslovne právo na šport nezakotvila, je to ponechané na podzákonnú právnu úpravu a na Medzinárodné dokumenty, ktoré Slovenská republika ratifikovala.

Podľa článku 12 Ústavy Slovenskej republiky „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné". Zároveň odsek 2 tohto článku garantuje zaručovanie základných práv a slobôd v Slovenskej republike všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať".

1 Rozhodcovské konanie Športového arbitrážneho súdu 2008/A/1480 vo veci Pistorius v. IAAF, zo dňa 16. mája 2008
2 Cit. Pierre de Courbetin
3 1. Základné právo každého človeka je prístup k telesnej výchove a športu, ktoré sú nevyhnutné pre rozvoj jeho osobnosti. Právo rozvíjať telesné, duševné a morálne schopnosti prostredníctvom telesnej výchovy a športu musia byť dostatočne zaručené v rámci vzdelávacieho systému a rovnako vo všetkých ďalších stránkach spoločenského života.
2. Každý musí mať podľa športových tradícií svojej zemi všetky podmienky na účasť telesnej výchovy a športu a zlepšovanie svojej telesnej kondície k dosiahnutiu takej úrovne športovej výkonnosti, ktorá odpovedá jeho predpokladom.
3. Mimoriadne podmienky musia byť vytvorené mládeži, vrátane detí predškolského veku, starším ľuďom a ľuďom hendikepovaným, aby im bol umožnený úplný rozvoj ich osobnosti prostredníctvom programov telesnej výchovy a športu prispôsobený ich potrebám

DISKRIMINÁCIA A POZITÍVNA DISKRIMINÁCIA

Diskrimináciou a jej riešením sa na území Slovenskej republiky venuje antidiskriminačný zákon[4] z roku 2004, v § 2a *„Diskriminácia je priama diskriminácia, nepriama diskriminácia, obťažovanie, sexuálne obťažovanie a neoprávnený postih; diskriminácia je aj pokyn na diskrimináciu a nabádanie na diskrimináciu"*

Na medzinárodnej úrovni je zákaz diskriminácie zaručený čl. 14 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Do roku 2000 sa antidiskriminačné právo v Európskej únii uplatňovalo len v súvislosti so zamestnaním a sociálnym zabezpečením a zahŕňalo len diskrimináciu na základe pohlavia.

Pozitívnu diskrimináciu môžeme charakterizovať ako zvýhodňovanie diskriminovaných, nazývaná je aj afirmatívna akcia alebo určité vyrovnávacie opatrenie. Zákaz diskriminácie je taktiež zakotvený vo viacerých medzinárodných dokumentoch, medzi tie najvýznamnejšie môžeme zaradiť: Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Chartu základných práv Európskej únie, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach...

Napriek tomu pozitívna diskriminácia chápe aj rozdielne zaobchádzanie ako konanie v súlade s právom, keďže ide o nástroje, ktoré majú odstrániť následky diskriminácie, a to tým, že sa prijmú určité opatrenia na vyrovnanie znevýhodnenia diskriminovanej skupiny.

ŠPORT A POZITÍVNA DISKRIMINÁCIA

Pred samotným posúdením rozhodnutia Športového arbitrážneho súdu je potrebné uviesť, v športe resp. športové hnutie postavené na zásadách odlišných od noriem právnych. Ide napríklad o zásadu špecifickej realizácie základných práv a slobôd, napr. zásady rovnakého zaobchádzania[5], ktorá sa prejavuje napr. v existencii oddelených súťaží mužov a žien alebo obmedzenej slobody pohybu a podnikania v Európskej únii, ktorá sa prejavuje napr. v existencii tzv. cudzineckých kvót alebo obmedzenej možnosti transferu športovcov iba v čase prestupových období, zásada zásahov do základných práv na základe zmluvného súhlasu, ktorá sa uplatňuje napr. v prípade povinnosti športovcov ohlasovať miesto svojho pobytu.

Ako sme už uviedli síce mnohé medzinárodné dokumenty vychádzajú zo zásady rovnakého zaobchádzania[6] a zákazu diskriminácie v oblasti športu je táto situácia odlišná. Biela kniha o športe (vydaná Európskou komisiou v roku 2007) vychádza zo zásady „špecifickosti športu" medzi ktoré zaraďujú oddelené súťaže mužov a žien... ale takisto zahrňujú aj prípady zdravotne postihnutých športovcov. Preto každý prípad v športe je jedinečný a vyžaduje si posúdiť individuálne okolnosti každého prí-

4 Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov

5 K tomu pozri GÁBRIŠ, T.: Rovnaké zaobchádzanie a šport. 2012. Dostupné na internete: http://www.ucps.sk/Rovnake_zaobchadzanie_a_sport

6 Príkladom je Charta základných práv Európskej únie čl. 21ods.1 „Zakazuje sa akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku, alebo sexuálnej orientácie.

padu samostatne. V závislosti na tom, či biologické alebo psychické rozdiely môžu zvýhodniť jednu skupinu v porovnaní s druhou.[7]

NIEKOĽKO ÚVAH K PRÍPADU PISTORIUS

Oscar Pistorius (prezývaný „Blade Runner“) sa narodil s vrodenou vadou dolných končatín, kvôli ktorej mu boli amputované obe nohy pod kolenami. Súťažne začal behávať v roku 2004, zúčastnil sa aj paraolympijských hier v Aténach, kde vybojoval zlato vo svetovom rekorde na 200 metrov a bronz v behu na 100 metrov v skupine T44 s jednou a oboma nohami amputovanými. V Pekingu získal tri zlaté medaily na 100, 200 a 400 metrov, na olympiáde v Londýne sa na 400m trati dostal do semifinále a v štafete na 4x400m juhoafrické kvarteto spolu s Pistoriusom postúpilo do finále a skončilo ôsme. Na paraolympijských hrách v Londýne získal 2 zlaté medaily a v behu na 200m bol druhý.

Pri účasti na športových podujatiach používa protézu dolnej končatiny „Cheetah Flex-Foot“, ktorá je navrhnutá ako protetická náhrada za jednu alebo obe dolné končatiny.

Výskum Pistoriusových protéz realizoval profesor Brűggemann z Inštitútu biomechaniky a ortopediky Športovej univerzity v Kolíne nad Rýnom, ktorý by preukázal či Pistoriusova protéza ho zvýhodňuje alebo znevýhodňuje v porovnaní s ostatnými atlétmi. Výskum bol realizovaný tak, aby boli preskúmané určité pohyby počas šprintu so zameraním na štúdium vitálnej kapacity pľúc a obeh laktátu v krvi počas behu na 400 metrov.

V decembri 2007 vydal profesor Brűggemann Zhrnutie výsledkov výskumu[8] a na základe uvedeného v januári 2008 vydal Výbor IAAF rozhodnutie, kde uviedol, že beh za pomoci protéz v súvislosti s fyzickým/mechanickým úsilím udržať telo vo vzpriamenej polohe, si vyžaduje menej námahy v prípade vertikálneho pohybu a strata energie pri používaní protéz je značne nižšia ako v prípade ľudského členku počas maximálnej bežeckej rýchlosti. A preto **IAAF rozhodla, že protéza dolnej končatiny „Cheetah Flex-Foot“ používaná Pistoriusom je považovaná za ....technické zariadenie obsahujúce pružiny, kolesá alebo iné prvky, ktoré zvýhodňujú užívateľa daného zariadenia v porovnaní s atlétom, ktorý spĺňa všetky kvalifikačné predpoklady, čo je v rozpore s článkom 144. 2 písm. e) IAAF stanov. Pistorius bol vyhlásený za nespĺňajúceho kvalifikačné predpoklady súťažiť na podujatiach organizovaných IAAF s okamžitým účinkom.**

7 GÁBRIŠ, T.: Športové právo. EUROKODEX, 2011. S. 243

8 „Hypotéza, že schopnosť spaľovať energiu v prípade končatiny, ktorá prekonala transtibiálnu (do výšky kolenného kĺbu) amputáciu je vyššia, ako v ostatných zdravých končatinách tela bola vyvrátená. Testy zamerané na spaľovanie energie preukázali nižšiu vitálnu kapacitu pľúc u osoby, ktorá prekonala amputáciu v porovnaní s bežným priemerom. V behu na 400 metrov bola vitálna kapacita pľúc telesne postihnutého atléta o 25% nižšia ako je priemer, avšak dosiahnutý finálny čas bol rovnaký. Pohyblivosť členkových kĺbov – nohy zdravého a umelého členkového kĺbu – boli preukázateľne výrazne odlišné. Schopnosť členku vrátiť sa do pôvodnej polohy bola v prípade protézy značne vyššia ako v prípade ľudského členku. Pohybová schopnosť (kinetika) kolenných a bedrových kĺbov bola taktiež v prípade protézy výrazne odlišná vo vzpriamenej polohe tela. Skúmanie ohybnosti nepreukázalo žiadne výhody ľudskej končatiny v porovnaní s protézou. Sumárom vyššie uvedeného je skutočnosť, že osoba, s transtibiálnou amputáciou dolných končatín vykazuje značné biomechanické výhody pri používaní protézy počas šprintu v porovnaní s ľudskou dolnou končatinou. Hypotéza, že protéza vedie k biomechanickému znevýhodneniu bola vyvrátená. Preukázalo sa, že šprint s nasadenou „Cheetah“ protézou je odlišný druh pohybu než šprint pomocou ľudských dolných končatín. Pri „pokluse“ dochádza k nižšej spotrebe energie.“

Pistorius sa proti rozhodnutiu odvolal a žiadal Športový arbitrážny súd v Lausanne, aby zrušil rozhodnutie IAAF a zároveň rozhodol, že sa môže zúčastňovať súťaží organizovaných v súlade so stanovami IAAF a používať protézy dolných končatín „Cheetah".

Jednou zo sporných otázok alebo skutočnosti bolo, či je rozhodnutie IAAF diskriminačné (pričom Pistorius namietal, že rozhodnutie je porušením povinnosti zdržania sa diskriminácie nakoľko neobsahuje žiadne prijateľné (alternatívne) riešenie). Taktiež má za to, že rozhodnutím, ktorým bol označený za nespĺňajúceho kvalifikačné predpoklady zúčastniť sa na IAAF organizovaných podujatiach, bez akejkoľvek snahy o prispôsobenie alebo zmenu, ktorá by mu umožnila zúčastniť sa súťaže ako rovnému vo vzťahu k atlétom bez telesného postihnutia, IAAF porušila jeho základné ľudské práva, ako aj zásadu rovnosti vyplývajúcu z princípov a zásad Olympiády.

Dohovor o základných právach osôb s telesným postihnutím a Opčný protokol (ďalej len „Dohovor"), bol prijatý dňa 13. decembra 2006 na Headquarters Univerzite v New Yorku, pričom v čl. 5 tohto Dohovoru sa garantuje rovnosť pred zákonom z dôvodu zdravotného postihnutia a zaručenie rovnakej právnej ochrany. Tento Dohovor zároveň zaväzuje zmluvné štáty aby prijali primerané opatrenia na zvýšenie povedomia v spoločnosti o postavení osôb so zdravotným postihnutím a na to aby sa podporilo rešpektovanie práv a dôstojnosti osôb so zdravotným postihnutím (čl. 8).

Preto zákony týkajúce sa osôb s telesne postihnutím len ustanovujú, aby atlétovi ako je Pistorius bolo umožnené súťažiť za rovnakých podmienok ako ostatným. Senát skonštatoval, že ak dospeje k záveru, že Pistoriusa zvýhodňujú, Dohovor nebude možné v jeho prípade aplikovať. Nezákonná diskriminácia namietaná Pistoriusim bude zamietnutá, ak Senát dospeje k záveru, že „Cheetah Flex – Foot" protézy dolných končatín ho neznevýhodňujú, a preto bude považovaný za spôsobilého súťažiť za rovnakých podmienok s ostatnými atlétmi.

Senát jednomyseľne dospel k záveru, že protéza „Cheetah Flex – Foot" je používaná už desaťročia a dodnes žiadny iný bežec, ktorý ich používal či už išlo o osobu s jednou alebo oboma dolnými končatinami amputovanými – pretekali nespočetnekrát na súťažiach proti fyzicky zdatným bežcom, až kým tak neurobil Pistorius.

Dôsledkom rozhodnutia Senátu je, že Rozhodnutie Výboru IAAF 2008/01 zo dňa 14. januára 2008 bolo zrušené s okamžitým účinkom a Pistorius je v súčasnosti považovaný za spĺňajúceho kvalifikačné predpoklady, aby súťažil na súťažiach usporadúvaných IAAF.

Senát uviedol, že Rozhodnutie sa vzťahuje len na konkrétne používaný model „Cheetah Flex – Foot", taktiež Senát nevylučuje možnosť, že v súvislosti s rozvojom vedeckých poznatkov sa môže v budúcnosti dostať do pozície, že preukáže, že niektorý z modelov protézy dolných končatín „Cheetah Flex – Foot", zvýhodňuje Pistoriusa v porovnaní s ostatnými atlétmi. A taktiež Rozhodnutie Senátu o tomto odvolaní nemožno aplikovať na iných atlétov alebo na protézy iných končatín.

ZÁVER

Nie sme tu od toho, aby sme súdili či mu mal byť povolený štart alebo nie, ale predovšetkým vyhnúť sa sporným rozhodnutím do budúcna. Podľa nášho názoru, síce

bolo uskutočnených mnoho testov, nie je možné s absolútnosťou povedať, že protézy, ktoré využíva pri behu Pistorius nie sú pre neho zvýhodnením.

Samozrejme, ako sme už uviedli, a pravidlá to nezakazujú, je dobré a vhodné, aby mohli zdravotne postihnutí športovci súťažiť so zdravými, ale zakázaná je akékoľvek nepovolená telesná náhrada zvýhodňujúca športovca, ktorú podľa nášho názoru Pistorius využíva.

Nechceme samozrejme znevažovať úsilie a snahu, ktorú vynaložil Pistorius, samozrejme skladáme hold nad jeho výkonmi, zaiste jeho cesta k medailám či už na paraolympiádach bola tŕnistá, ale súťažiť s umelými protézami na Olympiáde so športovcami bez zdravotného postihnutia nám „fér" nepripadá.

Podobný ako prípad Pistorius bude podľa nášho názoru aj prípad lyžiarky Lindsay Vonn, ktorá žiadala FIS, aby mohla štartovať v disciplíne zjazd v pretekoch spolu s mužmi. FIS jej žiadosti nevyhovela (štartovala len ako predlyžiarka) a pravdepodobne je len otázkou času, kedy podá sťažnosť na športový arbitrážny súd, aby vyhovel v jej prospech.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Arbitration CAS 2008/A/1480 Pistorius v/IAAF (International Association of Athletics Federation), award of 16 May 2008

http://sportsillustrated.cnn.com/2012/olympics/2012writers/david_epstein/08/03/oscar-pistorius-london-olympics/index.html

GÁBRIŠ, T.: Rovnaké zaobchádzanie a šport. 2012. Dostupné na internete: http://www.ucps.sk/Rovnake_zaobchadzanie_a_sport

Kontaktné údaje:
JUDr. Denisa Soukeníková, PhD.
Odborný asistent,
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín

JUDr. David Soukeník
Advokát, externý doktorand na ústave súkromného práva,
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva

VÝZNAM A ÚČEL TRESTU (OD BECCARIA PO DNEŠOK)

THE MEANING AND PURPOSE OF PUNISHMENT (FROM BECCARIUS TILL TODAY)

JUDr. Martin Šebest

Kľúčové slová: trest, účel, význam, prevencia, trestanie, funkcia
Key words: punishment, purpose, importance, prevention, punishing, function

"Z jednoduchého uváženia až doteraz predkladaných právd je zrejmé, že cieľom trestov nie je mučiť a trápiť nejakú vnímavú bytosť, ani odčiniť už spáchaný zločin. Vari môže v nejakom politickom orgáne, ktorý má veľmi ďaleko od toho, aby konal pod vplyvom vášne, teda v upokojovateľovi jednotlivých vášní, prebývať táto zbytočná krutosť, nástroj zúrivosti a fanatizmu či slabých tyranov? Azda výkriky nejakého nešťastníka privolajú späť z času, ktorý sa nevráti, už vykonané činy? Cieľom teda nie je nič iné, ako zločincovi zabrániť, aby znova škodil svojim občanom, a odradiť iných, aby konali rovnako. Takže tieto tresty i spôsob ich ukladania musia byť starostlivo zvolené, aby trest po dodržaní miery zanechal účinnejší a trvalejší dojem v mysliach ľudí a dojem menej bolestivý na tela zločinca."[1]

Inštitúcia trestu je stará ako ľudstvo samo a zrejme sa nevyskytuje a ani v priebehu histórie sa nevyskytla spoločnosť, ktorá by nepoznala tresty. Zo všeobecného rozšírenia tejto inštitúcie vyplýva, že trest plní, či prinajmenšom sa aspoň javí, že bude plniť, v spoločnosti niektoré úlohy a má teda svoj účel a zmysel.[2] Trestanie ako také nachádza svoje uplatnenie v najrozličnejších stránkach každodenného ľudského života, napr. rodičia trestajú svoje deti, deti trestajú svoje domáce zvieratá, žiaci sú trestaní v školách, trest ako sankcia je uplatňovaný v pomere zamestnanca a zamestnávateľa či v zmluvných vzťahoch a pod.

Uplatnenie trestu ako inštitútu tolerovaného spoločnosťou je možné stotožniť s platnosťou trestného práva ako celku. Účelom trestného práva v tej najvšeobecnejšej rovine je ochrana spoločnosti, spoločenského poriadku a udržiavanie nežiaduceho správania na minimálnej úrovni. Aj napriek tomu, že sa ozývajú hlasy kritizujúce existenciu trestného práva ako „organizovaného násilia" a volajúce po jeho zrušení, tieto názory zostávajú v teoretickej rovine a neboli nikde prakticky realizované.[3]

1 Beccaria, C. O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 53
2 Lata, J. Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis CZ, s.r.o., 2007, s. 6
3 Smaus, G. Symbolické funkcie trestného práva. Brno: Masarykova univerzita v Brne, 1994, s. 17

V demokratickom právnom štáte sa trestné právo uplatňuje v krajných prípadoch, kedy iné prostriedky, či už spoločenskej alebo právnej regulácie, zlyhávajú a hroziace nebezpečenstvo je už natoľko zjavné, že neexistuje iné ako trestnoprávne riešenie. Pri aplikácii trestného práva sa teda uplatňuje zásada subsidiarity trestnej represie, a to najmä z toho dôvodu, že trestné právo disponuje tými najcitlivejšími prostriedkami štátneho donútenia, ktoré výrazne zasahujú do základných práv a slobôd občanov.[4] Aj keď to na prvý pohľad nie je zrejmé, s trestným právom veľmi úzko súvisí filozofia, nakoľko samotné trestné právo v sebe zahŕňa množstvo pojmov, ako napríklad konanie, úmysel, vedomosť, nedbanlivosť omyl, trest, vina a pod. Tu je však nutné sústrediť pozornosť na skutočnosť, že to, čo je vo filozofii predmetom teoretických filozofických diskusií, je v trestnoprávnej oblasti veľmi dôležitou otázkou, od ktorej závisí napr. to či páchateľ trestného činu bude pozbavený osobnej slobody alebo nie. Väčšina vyššie spomínaných pojmov sa vzťahuje k otázke trestu a jeho ukladania, jeho pôvodu, zmyslu a účelu, a teda tieto pojmy sú predmetom záujmu viacerých vedných disciplín ako napríklad filozofia, etika, teória práva, trestnoprávna veda, kriminológia, sociológia, penológia či psychológia. Medziodborovosť a mnohovrstevnatosť tejto témy je pochopiteľná a nevyhnutná, preto sa niekedy pochybuje, aké miesto majú tieto úvahy mať v trestnoprávnej náuke, do akej miery sú pre jej aktuálne problémy tieto otázky praktické a užitočné a či nejde skôr o problém „filozofický“, a teda nepotrebný a čisto teoretický. Avšak vyjasňovanie a zamýšľanie sa nad týmito otázkami tvorí základ trestnoprávnej náuky, ktorá by bez nich nedokázala odôvodniť svoju existenciu a nemala by žiadne podklady pre to, aké tresty ukladať a aké hľadiská pri ich ukladaní zohľadňovať.[5]

Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že existujú dve základné koncepcie chápania aplikácie trestov a to koncepcia retribučná, tiež nazývaná klasická a koncepcia utilitárna, tiež nazývaná pozitivistická. Podľa retribučnej koncepcie je aplikácia trestu žiaduca na základe samotného spáchania zločinu, a teda trest je nutné uložiť tomu, kto spáchal zločin, pričom platí zásada, že trest musí byť úmerný spáchanému zločinu od ktorého sa bude tiež odvíjať výška trestu. Na druhej strane stojí utilitárna koncepcia, ktorá hľadí predovšetkým na budúce následky uloženého trestu, pričom podľa tejto koncepcie má byť trest ukladaný na základe cieľov politiky v oblasti trestného práva a spáchaný zločin má v tomto prípade len sekundárne postavenie. Utilitárna koncepcia prezentuje myšlienku, že to, čo sa stalo sa už nedá vrátiť, ale páchateľovi je potrebné uložiť taký trest, ktorý by v budúcnosti zabránil páchaniu zločinov, a teda trest má plniť výchovnú a zároveň odstrašujúcu funkciu, má izolovať páchateľa a zároveň tak výchovne pôsobiť na spoločnosť ako takú.

Celý systém trestania ako aj spôsoby ukladania trestov sa menili a zdokonaľovali v priebehu vývoja ľudskej spoločnosti. Zásadným prelomom v celej koncepcii trestnoprávneho zmýšľania je rok 1764, kedy vychádza kniha markíza Cesare Beccariu s názvom „O zločinoch a trestoch“, v ktorej sformuloval množstvo zásad a myšlienok, z ktorých mnohé sú aktuálne dodnes. K účelu trestu sa Beccaria vyjadruje nasledovne: „cieľom trestov nie je mučiť a trápiť nejakú vnímavú bytosť, ani odčiniť už spáchaný zločin (...) *Cieľom teda nie je nič iné, ako zločincovi zabrániť, aby znova škodil svojim*

4 Dolenský, A., Jelínek, J., Novotný, O., VAnduchová, M. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 16

5 Lata, J. Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis CZ, s.r.o., 2007, s. 7

občanom, a odradiť iných, aby konali rovnako. Takže tieto tresty i spôsob ich ukladania musia byť starostlivo zvolené, aby trest po dodržaní miery zanechal účinnejší a trvalejší dojem v mysliach ľudí a dojem menej bolestivý na tela zločinca."[6] Účelom trestu podľa Beccariu je teda individuálna ako aj generálna prevencia, pričom platí, že uložený trest nesmie byť prísnejší, než je to z jeho účelu nevyhnutné. „Bola to teda nevyhnutnosť, ktorá prinútila ľudí vzdať sa časti vlastnej slobody, a tak je isté, že každý chce prispieť do verejného vkladu len tou najmenšou možnou časťou, takou, ktorá postačí na to, aby ho ostatní ochránili. Súhrn týchto najmenších možných častí vytvára právo trestať; všetko navyše je zneužívanie, nie spravodlivosť, je to čin, ale už nie právo. Všimnite si, že slovo právo neprotirečí slovu sila, ale že prvé je skôr modifikáciou druhého, t.j. modifikáciou užitočnejšou pre väčšinu. (...) Všetky tresty, ktoré prekračujú nevyhnutnosť zachovať toto puto, sú svojou povahou nespravodlivé."[7]

V 18. storočí zároveň vzniká koncepcia utilitarizmu, ktorej autorom bol Jeremy Bentham, podľa ktorého je použitie trestu ospravedlniteľné jedine vtedy, ak sleduje zamedzenie páchania zločinov v budúcnosti. „Generálna prevencia je konečným cieľom trestu a jeho skutočným ospravedlnením. Pokiaľ by sme zločin považovali za izolovaný akt, ktorý sa nikdy nebude opakovať, bol by trest zbytočný a len by pridával zlo k druhému zlu. Ale pokiaľ uznáme, že nepotrestaný zločin ponecháva cestu zločinu otvorenú, a to nie len pre jeho páchateľa, ale všetkých tých, ktorí môžu mať rovnaké motívy a príležitosti, vidíme, že trest uložený jednotlivcovi sa stáva zdrojom bezpečnosti pre všetkých. (...) Trest nie je aktom pomsty proti previnilcovi alebo nešťastnej osobe, ktorá neodolala svojim neblahým sklonom, ale nevyhnutnou obeťou spoločnej bezpečnosti."[8] Bentham rovnako ako Beccaria kladie dôraz na väčšiu diferenciáciu sankcií a ich proporcionalitu, pričom škála trestov má byť určovaná najmä s ohľadom na individuálnu a generálnu prevenciu a to takým spôsobom, aby si ľudia, ktorí páchajú zločiny volili namiesto tých závažnejších menej závažné.

Na konci 18. storočia dochádza vplyvom moderných myšlienok a teórií v oblasti trestania a spôsobu ukladania trestov k obmedzeniu, či dokonca zrušeniu trestu smrti a namiesto neho sa začínajú presadzovať idei väzenia, ktoré začína byť považované za miesto nápravy nielen zločincov, ale taktiež spoločensky najhoršej vrstvy, ktorá mala byť týmto spôsobom donútená k práci ako aj k svojej vlastnej výchove za účelom dosiahnutia všeobecného spoločenského prospechu.

V roku 1791 prichádza Giandomenico Romagnosi s názorom, že spoločnosť „nemá právo trestať previnilcov, pokiaľ po prvom zločine vznikne morálne presvedčenie, že nebude nasledovať ďalší."[9] Z uvedeného tvrdenia vyplýva, že hlavným účelom trestu je jeho výchovná funkcia, a teda je zbytočné a dokonca priam neprípustné trestať páchateľov, ktorí už pre spoločnosť nie sú nebezpeční.

Na vznik utilitárnej koncepcie zareagovali Immanuel Kant a Georg Hegel. V tejto súvislosti je dôležité podotknúť, že aj napriek ich rozličným filozofickým smerom a výkladom, dospeli k podobným záverom týkajúcich sa trestov. Podľa Kantovej filozofie je uloženie trestu vykonaním spravodlivosti, na ktorú ma zločinec právo, pričom Kant

6 Beccaria, C. O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 53
7 Beccaria, C. O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 36
8 Honderich, T.: Punishment, The Supposed Justification. Cambridge: Polity press, 1989, s. 51-52
9 Baratta, A. Sociologie tretního práva. Brno: Masarykova univerzira, 1995, s. 17

obhajuje vrodené práva osobnosti človeka ako rozumnej bytosti a rešpektuje dôstojnosť osobnosti zločinca, z čoho vyplýva, že ak by bol zločinec oslobodený od jeho trestu, ktorý mu prináleží, bol by taktiež zbavený svojej cti. „Trestný zákon je kategorický imperatív a beda tomu, kto sa preberá zákrutami náuky o šťastí, aby našiel niečo, čo by ho pomocou výhody, ktorú to sľubuje, zbavilo trestu, alebo napríklad len jeho určitého stupňa, podľa farizejského hesla: je lepšie, aby zomrel jeden človek, než aby zahynul celý národ, lebo ak zahynie spravodlivosť potom už život ľudí na zemi nebude mať žiadnu cenu.“[10] Kant teda chápe trest ako vykonanie spravodlivosti, ktorú nie je možné obmedziť utilitárnymi cieľmi, ale má absolútny význam.

Rovnako ako Kant, aj Hegel chápe zločincov ako osoby slobodné a rozumné, ktoré musia niesť následky svojich činov a teda zločinec má vo svojej podstate právo byť potrestaný, čím je zároveň rešpektovaná jeho osobnosť a zároveň aj zodpovednosť. „V tom, že sa na trest hľadí ako obsahujúci jeho vlastné právo, v tom je zločinec ctený ako rozumná bytosť. (...) Táto česť mu neprináleží, pokiaľ z jeho činu samotného nemôže byť vzatý pojem a vymeranie jeho trestu, rovnako tak, pokiaľ je pokladaný len za škodlivé zviera, ktoré je potrebné zneškodniť, alebo v účeloch odstrašenia a polepšenia. (...) To, čo požaduje Beccaria, že zločinec musí vyjadriť súhlas so svojím potrestaním, je úplne správne, ale zločinec dáva svoj súhlas už svojím činom.“[11]

Na Hegelove koncepcie v určitom zmysle nadväzuje aj filozofia Karla Marxa, ktrý taktiež odmieta utilitárne chápanie trestu ako inštitúcie užitočnej pre spoločnosť bez ohľadu na jeho oprávnenosť. “Kto Vám dal právo ma trestať preto, aby sa iní napravili alebo odstrašili?“[12]

Napriek postojom Kanta a Hegela voči pozitivistickým teóriám, pokračuje ich rozvoj aj v 19. a 20. storočí. Vzťahom ochrany spoločnosti a prevýchovy zločinca sa v 19. storočí zaoberal taliansky právnik a politik Francesco Carrara, podľa ktorého „účelom trestu nie je ani ochrana, ani náprava, ale odstránenie nebezpečenstva pre spoločnosť. Náprava či prevýchova odsúdeného môže byť žiaducim vedľajším efektom trestu, avšak v žiadnom prípade jeho základnou funkciou alebo kritériom miery trestu.“[13]

Za ďalšieho priekopníka v chápaní účelu a významu trestu možno pokladať žiaka Cesara Lombrosa, Enrica Feriho, ktorý sa venoval relatívnej teórii trestania, ktorú prepracoval do úplných detailov, pričom dĺžku trestu odmietol spájať so spáchaným činom, pretože podľa neho dĺžka trestu nie je stanovená vo vzťahu k skutkovej podstate alebo k závažnosti porušeného práva, ale dĺžka trestu by mala byt stanovená na základe konkrétnych individuálnych predpokladov páchateľa, z čoho vyplýva, že dĺžka trestu môže byť stanovená výlučne na základe jeho žiaduceho pôsobenia, čo znamená z hľadiska nápravy a prevýchovy páchateľa. V ponímaní Ferriho trest stráca charakter vendety. Z uvedeného vyplýva, že pokiaľ nie je možná prevýchova páchateľa, je nutné pristúpiť k jeho izolácii.

Na prelome 19. a 20. storočia charakterizoval francúzsky filozof Emile Durkheim účel trestu ako túžbu verejnosti po pomste, pričom samotný trest slúži k uspokojeniu morálnej rozhorčenosti spoločnosti nad spáchaným zločinom, pričom spoločnosť je ci-

10 Kolektiv autorú. Kantova filosofie a současnost. Praha: Svoboda, 1981, s. 189
11 Hegel, G. Základy filosofie práva. Praha: Academia, 1992, s. 131
12 Novotný, O. O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1967, s. 131
13 Baratta, A. Sociologie tretního práva. Brno: Masarykova univerzira, 1995, s. 19

tovo angažovaná v procese trestania. Durkheim vo svojej filozofii zastával názor, že význam trestu spočíva v potvrdení morálnych hodnôt a posilňovaní vedomia spoločnosti.

V súčasnosti je základným účelom trestu:

1. zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľom trestného činu (ochranná funkcia)
2. zabrániť odsúdenému v páchaní ďalšej trestnej činnosti (represívna funkcia)
3. vytvoriť podmienky na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život (individuálna prevencia)
4. odradiť ostatných od páchania trestných činov (generálna prevencia)
5. vyjadriť morálne odsúdenie páchateľa trestných činov (generálna prevencia)[14]

V súvislosti s funkciami trestu je nutné zdôrazniť, že okrem oficiálne uznávaných funkcií trestov existujú aj ďalšie funkcie, s ktorými sa právna veda nezaoberá. Tieto funkcie sú predmetom skúmania sociológie ako vednej disciplíny. V predmetnej súvislosti sociológ D. Garland uviedol, že na inštitút trestu je možné nazerať z troch rôznych uhlov pohľadu. Konkrétne penológia chápe trest spravidla ako nevyhnutný prostriedok znižovania miery kriminality, pričom si kladie otázku: Čo je funkčné, a za akú cenu?. Druhý uhol pohľadu poskytuje právna filozofia, ktorá trest chápe ako etický problém a snaží sa hľadať dôvody jeho ospravedlnenia a prípustnosti jeho uloženia. Sociológia na trest hľadí ako na samostatnú spoločenskú inštitúciu a kladie si otázky typu: Aký vplyv má trest na spoločnosť? Akú spoločenskú úlohu plní? Aké sú jeho zamýšľané následky? Prečo vznikli a ako sa vyvíjali určité trestné opatrenia? Všetky tri vyššie uvedené pohľady na chápanie trestu sa samozrejme môžu vzájomne obohacovať a inšpirovať. V súčasnej dobe je taktiež nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že najmä penológia preberá stále viac sociologických poznatkov v oblasti trestu.[15]

V závere možno konštatovať, že v priebehu vývoja ľudskej spoločnosti sa vyvíjalo aj ľudské chápanie a vnímanie určitých konkrétnych právnych inštitútov, pričom vnímanie trestania nebolo výnimkou. Počas svojho vývoja sa trestanie chápalo v jeho najrozličnejších podobách, či sa už jednalo o pomstu, odstrašenie, prevenciu a pod., až nakoniec sa celý význam a účel trestania pretransformoval do podoby, v ktorej je chápaný v súčasnosti, pričom je nutné zdôrazniť skutočnosť, že je neustále potrebné, či dokonca až žiaduce neustále hľadať nové, efektívnejšie formy trestania za účelom čo najefektívnejšieho napĺňania jeho významu a účelu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARATTA, A.: Sociologie tretního práva. Brno: Masarykova univerzira, 1995, ISBN 8021012277

BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kalligram, 2009, ISBN 9788081012525

DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., NOVOTNÝ, O., V. ANDUCHOVÁ, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: Aspi Publishing, 2003, ISBN 80-86395-73-1

HEGEL, G.: Základy filosofie práva. Praha: Academia, 1992, ISBN 80-200-0296-0

HONDERICH, T.: Punishment, The Supposed Justification. Cambridge: Polity press, 1989, ISBN 9780745607757

14 Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné 1 – Všeobecná časť. Bratislava, Iura Edition, 2010, s. 354

15 Garland, D.: Sociological Perspectives on Punishment, in Duff: Punishment, Darmouth Publishing 1993, s. 453-456

IVOR, J. A KOL.: Trestné právo hmotné 1 – Všeobecná časť. Bratislava, Iura Edition, 2010, ISBN 9788080783082
Kolektiv autorú: Kantova filosofie a současnost. Praha: Svoboda, 1981, ISBN 25-067-81
LATA, J: Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis CZ, s.r.o., 2007, ISBN 8086920240
NOVOTNÝ, O.: O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1967, ISBN neuvedené
SMAUS, G.: Symbolické funkcie trestného práva. Brno: Masarykova univerzita v Brne, 1994

SUMMARY

My article was devoted to the concept of punishment. Attention was paid mainly to the real character, meaning and purpose of the punishment. Article was conceived chronologically and in a logical sequence. In the beginning stands in the centre of interest the concept of punishment and its real meaning from the multi-disciplinary view. Subsequently reader can become familiar with the chronological understanding of purpose of punishment in particular periods of time from the 18th century till nowadays which were presented by the most significant personalities in the area of criminal law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Martin Šebest
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy,
Tomášikova 20,
821 02 Bratislava,
Slovenská republika
matko.sebest@gmail.com

SÚČASNÉ CHÁPANIE PRÁVA V DUCHU UTILITARIZMU VS. PRINCIPIALIZMU VS. DOGMATIZMU

CURRENT UNDERSTANDING OF MODERN LAW SYSTEM IN THE SPIRIT OF UTILITARISM VS.LAW PRINCIPLES VS. DOGMATISM

JUDr. Dávid Šimek

Kľúčové slová: poňatie práva, utilitarizmus, principializmus, dogmatizmus, sociálna evolúcia

Keywords: understanding of law system, utilitarism, principles, dogmatism, social evolution

ÚVOD

Súčasné právne princípy, na ktorých je vybudovaný európsky právny systém a bezpochyby z neho vychádzajúce slovenské právo, podliehajú na jednej strane silným vnútorným, ale aj vonkajším tlakom reflektujúce sociálne a ekonomické napätie[1]euroamerického priestoru na začiatku 21. storočia a následne na strane druhej ich spoločenskej kritike[2] ako spätnej reakcie širokej masy obyvateľstva voči vládnucim subjektom. Primárne generálna animozita obyvateľov Európy pramení z nespokojnosti (v niektorých prípadoch až zo zúfalstva) zlého využitia efektivity základnej funkcie štátu a práva - regulatívnosti.[3][4] V rámci nasledujúceho príspevku sa autor pokúsi objasniť naše pozitívne možnosti a perspektívy do budúcnosti, mechanizmus ich vyhľadávania a tvorby doplnené o praktické situácie, v ktorých sa bude opierať hlavne o filozofické východiská utilitarizmu, pragmatizmu a v neposlednom rade o sociálnu evolúciu.

Na úvod je potrebné poznamenať, že autor odmieta akýkoľvek filozofický prístup, ktorý je spojený funkčne a aj ideologicky s niektorou formou právneho resp. filozofického dogmatizmu, jeho odkazom na absolútno, resp. absolútne hodnoty, ktoré sú večné a nemenné. Autor reprezentuje opačné stanovisko, ktoré je potvrdené racionálnym a empirickým skúmaním ľudskej spoločnosti ako celku v priebehu jeho

1 European freedom alliance in cunjuction with European university of Rome and Lepanto foundation (http://www.americanfreedomalliance.org/microsite/identitycrisis/bios.htm)
2 Spoločenská kritika vychádza hlavne z racionálneho jadra subjektu, ktorý ju podáva. Spoločenský hnev a vyšší stupeň panika, je už dôsledok akútneho zlyhania štátu a práva a subjekt od ktorého smeruje spol. hnev resp. panika, nie je už schopný a prístupný k racionálnym úvahám.
3 Knapp V.: Teoretické problémy československého práva, Praha Academia, 1983, str.19.
4 Bröstl A., Dobrovičová G., Kanárik I.: Teória práva. Košice 2007.

celej histórie. Hádam najvýstižnejšie filozofický postoj nasledovného príspevku reprezentuje parafrázovaný výrok filozofa Gautama Budhu: „Na tomto svete existuje zatiaľ jediná nemenná a objektívne nezmeniteľná konštanta – zmena."

POJEM ZMENA A KRITIKA ZÁKLADNÝCH PREMÍS

Zmena ako objektívny fenomén, ktorý sa nedá subjektívne zastaviť žiadnym zákonom alebo ľudským správaním, sa prelína cez celé spektrum prírodných, ale aj spoločenských vied. V rámci spoločenských vied najväčšiu diskontinuitu a animozitu voči zmene ako základnej premennej, vytvára právna náuka, ktorá má už organicky vo svojom základnom účele definovanú funkciu regulatívnosti[5], teda úpravu určitého ľudského správania sa pomocou inštitútov, ktoré vydáva štát, teda najvyššia moc vyjadrená spoločnou vôľou určitej spoločnosti. Tu autor si dovolí poznamenať, že právo, ktoré je všeobecne záväzné, sa v dnešnej dobe vždy viaže na štát, resp. medzinárodné združenia a organizácie štátov. Už tento predpoklad vychádza z dvoch premenných, ktoré apriori považujeme za stále a nemenné[6] a to štát a právo vo svojich základných atribútoch.[7]

V tomto momente sa dostaví prvá kríza základnej premisy, pretože počas histórie ľudskej spoločnosti sme mohli zaznamenať rozličné vlastnosti štátu, ktoré sa dynamicky vyvíjali a menili. Tento vývoj sa nezastavil ani dnes, a štáty podliehajú drastickým funkčným zmenám v dôsledku nového postmoderného kapitalizmu rozvinutého hlavne v euroamerickom priestore. Ekonomická sila sa koncentruje v dôsledku ultimatívneho poňatia slobody podnikania a práva na majetok, v rukách paralelných organizácií založených účelovo na koncentrovanie a investíciu kapitálu a ktoré fakticky vytvárajú hospodársku silu už neohraničenú geograficky na špecifický región[8]. Základné funkcie štátu zostávajú zachované, avšak konkrétne prostriedky na realizáciu nevlastní a je odkázaný na svojich partnerov, čím sa zásadne mení a presúva zodpovednosť z rúk štátnej moci, do sféry kapitálových spoločností.[9]

Ak teda štát ako základný tvorca práva, na ktorého delegovali obyvatelia krajiny svoju moc v ponímaní klasického konštitucionalizmu 18. a 19. stor., stráca svoj zdroj faktickej legitimity a je plne závislý od kapitálu účelových organizácií, právo začína strácať tiež atribút všeobecnej aplikovateľnosti. Po formálnej stránke určite nie, avšak po faktickej stránke môžeme konštatovať, že sa dostávame na úroveň kvázi-partikulárneho práva, kde každý stav, teraz už nie diferencovaný na základe pôvodu, ale na základe majetku, má pridelený špecifický status a formu právneho zaobchádzania.

5 Regulatívnosť, ak vychádzame z koncepcie občianskej spoločnosti, vždy dodatočne potvrdzuje právnymi normami zaužívané zvyklosti society daného štátu, resp. negatívne javy sa snaží negovať zákazom či už explicitným alebo implicitným. Vytváranie nových pravidiel nevlastných pre danú občiansku spoločnosť a zároveň nevychádzajúcich z tézy negácie negatívneho javu, malo vždy za následok animozitu voči takejto právnej úprave a jej budúcnosť bola z hľadiska objektívnej existencie otázna.

6 Autor samozrejme uvedené chápanie považuje za mylné.

7 V rámci základného vzťahu je logické, aby sa určité premenné rovnice považovali za relatívne stále, ak chceme pracovať s nasledovným vzťahom, avšak nie obligatórne nemenné.

8 Roach B.: Corporate power in global economy. Global Development And Environment Institute, Tufts University, Medford, MA 02155 http://ase.tufts.edu/gdae, http://www.economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Brian%20Roach/Corporate_Power_in_a_Global_Economy.pdf

9 Poňatie štátu, štátneho útvaru, ktorý je ultimatívnym vyjadrením vôle danej spoločnosti už dnes neobstojí. Záujem širokej populácie napr. v rámci Slovenskej republiky o veci verejné je minimálny, čo môžeme dokumentovať štatistikami účasti na jednotlivých druhoch volieb. Vôľa a záujem občanov sa nekoncentruje na veci verejné, ale naopak na veci kapitálové, ekonomické. Ultimatívnym vyjadrením vôle slovenskej spoločnosti je predovšetkým hromadenie kapitálu, ktorý reprezentujú účelové združenia majetku, právnické osoby. Tie v skutočnosti v porovnaní aj s euroamerickým priestorom prebrali najvyššie vyjadrenie delegovanej spoločenskej moci, pretože sa zmenili priority spoločnosti ako takej.

RIEŠENIE – HĽADANIE MOŽNÝCH VÝCHODÍSK POMOCOU SOCIÁLNEJ EVOLÚCIE

Pri prijatí a akceptovaní dvoch uvedených premís týkajúcich sa štátu a práva môžeme reálne pristúpiť k tvorbe a modifikácii základných mechanizmov, skrze ktorých docielime relatívne pozitívnu zmenu naznačených problémov. Súčasným evolučným vrcholom podľa názoru autora v oblasti chápania a vývoja ľudskej spoločnosti je teória sociálnej evolúcie, ktorá vychádzala z filozofických smerov utilitarizmu, pragmatizmu, biologickej Darwinovej teórie evolúcie a Einsteinovej teórie relativity. Z hľadiska rozsiahlosti matérie sa autor zameria na posledný najmodernejší stupeň vývoja uvedených myšlienok a predstaví ho v kontexte vyššie uvedených cieľov.

Z hľadiska sémantického a výkladového som zvolil opticky prijateľnejšiu možnosť pojmu sociálna evolúcia, ktorá je zároveň oveľa aktuálnejšia ako termín sociálneho darwinizmu, ktorý sa nelogicky stotožňuje s ideológiou[10] i keď paradoxne pri tom ide o vedeckú teóriu autorov H. Spencera, T. Malthusa, T.N. Carvera, ktorý figurujú v oboch smeroch ako zakladatelia.[11]

Z teleologického hľadiska sa William Donald Hamilton snažil aplikovať prírodné zákony a teórie, konkrétne teórie evolúcie, na pravidlá vývoja spoločnosti. Vychádza z premisy, že ak ľudská spoločnosť je tvorená ľudskými bytosťami, logicky by mala táto spoločnosť v určitom svetle podliehať aj prírodným zákonom, teda zákonu evolúcie.[12]

Ak teda podlieha ľudská spoločnosť určitým prírodným zákonitostiam, treba funkčne vymedziť základné premenné a hodnoty, podľa ktorých sa v určenom časovom horizonte spoločnosť vyvíja. V nasledujúcej tabuľke autor vytvoril paralelu piatich základných princípov Darwinovej teórie z koreláciou sociálnej evolúcie:

Princípy	Darwinova biologická teória	Sociálna evolúcia
1. Existencia evolúcie ako takej	Všeobecné uznanie biologickej zmeny ako jedinej konštanty	Všeobecné popretie spoločenskej statiky a akceptovanie neustálej premeny spoločnosti v každom momente.
2. Spoločný predok	U živých organizmov, ktoré mali možnosť byť vo vzájomnej interakcii, sa predpokladá generálny spoločný prvok, z ktorého sa vyvinuli	Každá ľudská spoločnosť vychádza zo spoločných znakov prvej proto-spoločnosti, z ktorej sa odvinuli súčasné rozmanité podoby.
3. Vytváranie nových druhov	Pod vplyvom času, každá nová generácia živých bytostí sa odlišuje od predošlej a tým vytvára nové modely, ktoré kreujú ďalšie druhy.	Každá nová generácia tzv. „formovateľov“[1] spoločenského systému prináša vždy určitú moduláciu predchádzajúcej verzie, čím de facto vytvára verziu novú.

10 Ideológia len veľmi ťažko pripúšťa modifikáciu základných vlastných téz, ktoré sa snaží do určitej miery dogmatizovať, čo je zároveň najmarkantnejší rozdiel medzi vedeckou teóriou a ideológiou. Preto vidím nelogické jej stotožňovanie s nacistickými ideálmi a jej heslami o prežití najsilnejších – v tomto prípade árijskej rasy, čo sa empirickou skúsenosťou aj závermi druhej svetovej vojny definitívne vyvrátilo.

11 Spencer H.: The Social Organism. 9.1. Spencer's Essays: Scientific, Political and Speculative (London and New York, 1892 http://www.econlib.org/library/LFBooks/Spencer/spnMvS9.html

12 Hamilton, W.D. : The genetical evolution of social behavior I and II. — Journal of Theoretical Biology, str. 18 Galton Laboratory, University College, London, 1964 (http://www.uvm.edu/~pdodds/teaching/courses/2009-08UVM-300/docs/others/everything/hamilton1964b.pdf)

4. Postupné stupňovanie zmien	Evolúcia nepozná náhle skoky či už pod vplyvom exogénnych alebo endogénnych faktorov.Čo sa javí ako náhly skok je konieckoncov výsledkom dlhotrvajúceho procesu.	Akceptovanie myšlienky, že evolúcia je jediný skutočný princíp vývoja spoločnosti a excesy vo forme revolúcií sú len ich mylne pochopenými derivátmi.
5. Prirodzený výber	Vysvetľuje sa dvoma predpokladmi efektívnosti a účelnosti. Účelnosť je základným predpokladom objektívnej existencie. Strata účelnosti vedie nepochybne k postupnému zániku. Podobne aj efektívnosť znamená pomerné vyjadrenie účelnosti. Ak je efektívnosť minimálna, zároveň sa stáva neúčelná. Týmto princípom sa podriaďuje prirodzený výber, občas myľne a ignorantsky nazývaný ako prežitie najsilnejších.	Tak ako pri biologickej teórii, aj tu existujú predpoklady efektívnosti a účelnosti. Vychádzame z premisy, že každý ľudská spoločnosť má svoje objektívne opodstatnenie teda účel. Ak je existencia podmienená určitým účelom nadväzuje naň priamo empiricky dokázaný princíp efektivity, ktorý taktiež vyjadruje pomernú účelnosť. Argumentáciu teda obrátim opačne, negatívne, to čo nie je maximálne efektívne a nemá opodstatnenie resp. ho stratilo, postupom času určite zanikne.

Tabuľka (prvé dva stĺpce) - On the Tendency of Species to form Varieties; and on the Perpetuation of Varieties and Species by Natural Means of Selection. Linnean Society London 1858.[13]

Na základe piatich uvedených premien sa dá uviesť graf, ktorý ma podobu nasledovnej špirály a vyjadruje evolučnú hodnotu vývoja ľudskej spoločnosti.[14]

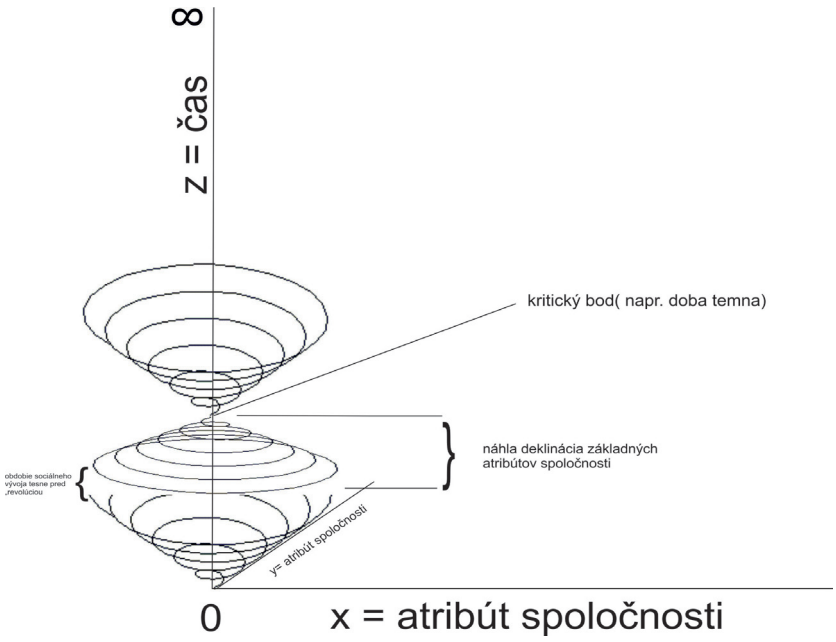

13 http://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1858_species_F350.pdf

14 Vyššie uvedený graf je exemplifikatívny, teda hodnoty na osách x,y,z sú príkladné na vhodné demonštrovanie teórie evolúcie. Osa x,y predstavuje dvojrozmerné atribúty spoločnosti, kde osa x reprezentuje hodnoty spoločnosti akými sú kultúra, hospodárstvo, vojenská sila etc. a na ose y nachádzame momentálnu vedeckú, duchovnú, poprípade morálnu úroveň spoločnosti. Osa Z predstavuje časovú zložku. Graf reprezentuje monolytický model jednej konkrétnej spoločnosti, kde bod 0,0,0 predstavuje základ aj pre ostatné grafy iných societ. Na uvedenom grafe vidíme, že vývoj spoločnosti neprebieha lineárne, ale po nerovnomennej špirále, preto sa nám občas môže zdať, že sa história opakuje. Kritický bod predstavuje historický zlom a degradáciu osi x a y(zánik západorímskej ríše, obdobie temna), teda spoločenských atribútov.

Matematický a následný spoločenský výraz by mal mať nasledovnú podobu podľa vyššie uvedených údajov.

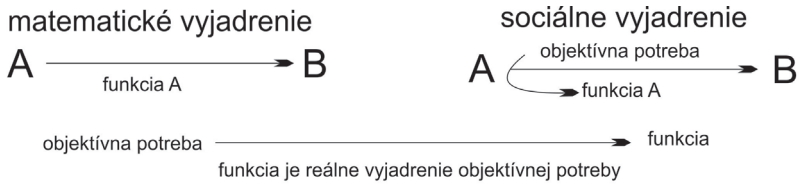

Príklady:

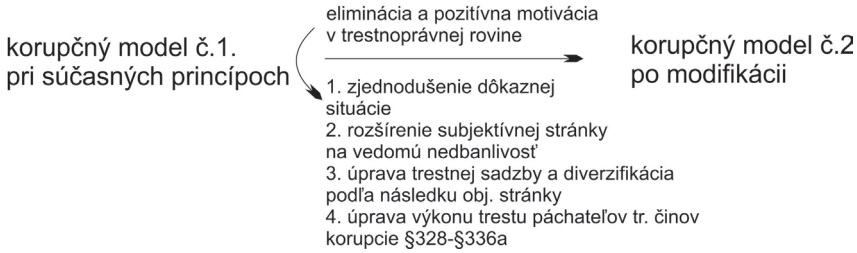

Vyjadrenie pomocou teórie sociálnej evolúcie nám načrtáva jasnú predstavu o tom, ako by mal vyzerať mechanizmus a spôsob výberu optimálnych riešení. Atribút prežitia nielen práva, ale aj spoločnosti vychádza jednoznačne z dvoch premenných, ktoré determinovali jej budúcnosť. Predovšetkým je to účelnosť a miera účelnosti nazývaná aj efektivita. Ak efektivita sa pohybuje na 0%, naznačuje nám daný údaj, že ide o neúčelný mechanizmus resp. riešenie. Všetko čo je neúčelné, resp. pomerne neúčelné, nemôže objektívne existovať v prostredí, kde sa nachádza riešenie s vyššou mierou efektivity, je teda účelnejšie. A ako kvantifikujeme samotnú efektívnosť? Na túto otázku odpovedá horný obrázok. Predovšetkým musí mať daný vzťah objektívne náležitosti, t.j. plynutie času, teda stav pred a po, ďalej musí vzniknúť alebo už existovať objektívna potreba aplikácie procesu zmeny. V našom príklade máme uvedený model korupčného správania sa z minulosti. Objektívna potreba vznikla v momente, keď ako sociálny jav prestala byť akceptovateľnou určitou spoločnosťou a vnútorne požadovala zmenu stavu. Potom ako vznikla objektívna potreba, zákonite musí dôjsť k jej „spracovaniu" funkciou, čo je náš konkrétny mechanizmus, ktorý docieli zmenu korupčného modelu č.1 na situáciu korupčného modelu č.2.[15] Naša funkcia je to čo hľadáme a teda niečo, čo povedie k naplneniu objektívnych potrieb.

Matematické vyjadrenie je veľmi jednoduché. Na ľavej strane rovnice máme hodnotu napr. 3. Následne vznikne potreba zmeny hodnoty na ľavej strane, na hodnotu na pravej strane napr. 9. Ako docielime to, aby pôvodná hodnota 3 sa zmenila na 9? Najjednoduchšia cesta je vynásobiť trojku trojkou, resp. pripočítať šesť. Existujú aj nespočetné iné spôsoby, tzn. nemusíme vynásobiť 3x3, 3+6, a môžeme pod funkciu uviesť zložité matematické operácie, avšak v konečnom dôsledku konštatujeme, že najefektívnejšie, najjednoduchšie bude buď pripočítať 6 resp. vynásobiť 3.

15 Absolútna absencia korupčného správania neexistuje, môže dôjsť maximálne k potlačeniu resp. modifikácii, ale k úplnej negácii za súčasného stavu poznania nie.

V sociálnom vyjadrení je to podobné. Riešenia (funkcie), ktoré sú najjednoduchšie a dopracujú sa k správnemu výsledku sú najefektívnejšie a teda majú šancu na prežitie. Ak máme k dispozícii viac riešení, atribút efektívnosti a účelnosti prirodzene vyselektuje „slabšie“ alternatívy.

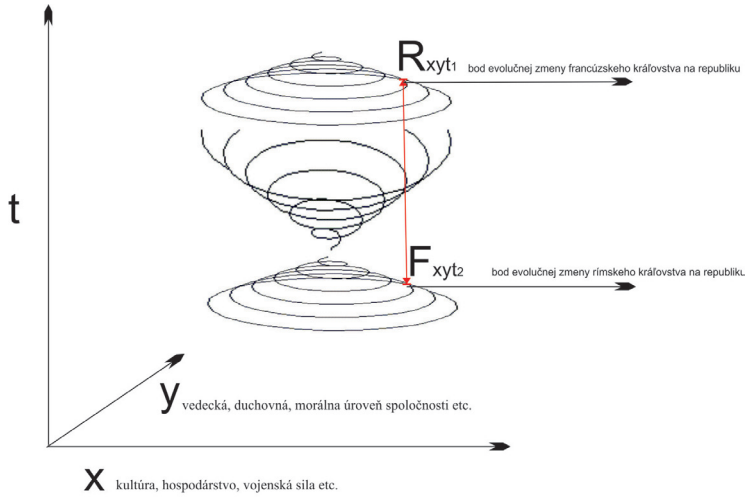

Domnelý efekt opakovania histórie spočíva v horeuvedenom príklade. Zmena rímskeho kráľovstva na republiku sa odohrávala za takých istých spoločenských hodnôt X,Y ako francúzska revolúcia, ale v inom čase (t1,t2). To budí falošný efekt opakovania.

PRÍKLADY RIEŠENÍ – ŠTÁT

Vrátim sa späť k meritu veci problémov spojených so základnou revíziou právnych princípov. Ak rešpektujeme fakt, že moderné euroamerické štátne útvary sa dostávajú do temporálnej deklinácie ekonomického, politického a vo všeobecnosti spoločenského charakteru, izolovaná revízia právnych princípov sama o sebe pomocou určitej funkcie neprinesie želaný pozitívny efekt. Najprv treba podľa vyššie uvedenej schémy definovať konkrétne objektívne potreby a následne funkcie, ktoré zrealizujú, naplnia ich obsah.

Na štátnej a nadštátnej úrovni sa objektívna potreba javí predovšetkým v legitimizovaní moci kapitálových združení, ktoré už fakticky držia zdroj štátnej moci a predstaviť ich širokej verejnosti nielen ako značku pre spotrebiteľov, ale ako konkrétnych ľudí a tým odmaskovať bezmennú korporátnu mašinériu. Ekonomicky treba zohľadniť aj pomocou právnej úpravy finančné toky, ktoré smerujú od týchto subjektov smerom do štátnej pokladnice, aby tým následne mohli legitimizovať svoju faktickú moc. Širokej mase ľudí by sa mala ponúknuť ekonomická participácia na výnosoch týchto subjektov[16] (nielen formou pracovného pomeru, resp. vzťahu vkladateľa a správcu vkladu, ale ako reálnych partnerov podieľajúcich sa svojim majetkom na ziskoch spoločnosti), čím by sa moc riadiacich orgánov do značnej miery obmedzila a rozsah ich zodpovednostného vzťahu by narástol.[17] Taktiež eliminácia „strednej vrstvy“ sprístupnením zdroja participácie majetku skrze korporácie by sa jednoznačne zastavila, pretože chu-

16 http://www.thebanker.com/Awards/Islamic-Bank-of-the-Year-Awards?gclid=COCl0IngjrsCFczC3god8xkAiw
17 Tejto forme ekonomickej politiky sa predovšetkým euroamerické subjekty bránia a držia ju na úrovni maximálne vo vzťahu vkladateľ a správca. Naopak, čínske ekonomické subjekty a islamské banky sa riadia presne opačným princípom sprístupnenia širokého kapitálu masám ľudí, ktorí sa spolupodieľajú na reálnych výnosoch za podmienok, že úrok ako taký je zakázaný.

dobné vrstvy by boli schopné konečne reálne sa spolupodieľať na tvorbe spoločenských hodnôt, ktoré by sa reverzne dokázali vo využiteľnej forme vrátiť do ich rúk.

V prípade spoločenských kríz, ktoré sú reprezentované hlavne sociálnym ekonomickým napätím na jednej strane, a náboženskou neznášanlivosťou na strane druhej, súvisia úzko s reálnou stratou autority štátu. Štát formálne svoje konanie limituje právnymi a morálnymi princípmi, no v skutočnosti je to objektívna nemožnosť riešenia daného problému, pretože vnútorný konflikt bol, je a vždy bude zdrojom zisku. Ak štát vytvára vlastnú indiferenciu voči problémom, je to predovšetkým kvôli tomu, že reálne mocenské subjekty vidia v danej situácii skoršie príležitosť ako ťažkosť, ktorú treba riešiť.

PRÍKLADY RIEŠENÍ – PRÁVO A PRÁVNE PRINCÍPY

Po naznačení objektívnych potrieb môžeme pristúpiť k hľadaniu funkcií, ktoré by boli účelné a možno najefektívnejšie. V rámci zvolenej metódy bude hádam najvhodnejšie pristúpiť k zvolenej problematike exemplifikatívnym negatívnym výpočtom, teda čo určite nebude efektívne a tým pádom aj účelné. Z hľadiska právnych princípov (nakoľko to je hlavná téma príspevku) sa určite už nemôžeme dogmaticky držať určitých ideí, ktoré reálne neexistujú a sú nefunkčné. Napr. definícia štátu ako najvyššej formy spoločnosti neobstojí, pretože už nedrží reálnu moc a reverzný proces nie je v danej situácii možný. Právo a jeho výstavba by mala čo najviac kopírovať reálnu situáciu v spoločnosti a reflektovať jej potreby. Utilitárne hľadisko by sa malo postaviť na prvé miesto. Napr. ak vieme, že závažná ekonomická trestná činnosť podľa 5. hlavy trestného zákona spôsobuje najväčšie škody v rámci objektívnej stránky a dôkazná situácia z hľadiska OČTK sa zastaví vždy na dokazovaní úmyslu, treba jednoznačne uľahčiť dokazovanie, resp. zavinenie rozšíriť o vedomú nedbanlivosť, pričom reštitučnú zásadu uvedenia do pôvodného stavu by mal reflektovať aj trest, ktorý by sa mal vnímať čo v najextenzívnejšom slova zmysle. Ak napr. základná funkcia trestu spočíva v resocializácii páchateľa, vidím tu zásadný rozpor s ustanovením Ústavy SR o zákaze nútenej práce, pretože podľa všetkých dostupných sociologických a psychologických štúdií práve pracovná činnosť súvisí s tvorbou spoločenských vzťahov a pracovných návykov, ktoré sa vyslovene hodia odsúdenému po skončení výkonu trestu.

Politická vôľa samozrejme už dávno nekopíruje spoločenskú vôľu, pretože tá je už dávno vyjadrená v kapitálových organizáciách, ktoré relatívne nezávisle, bez kontroly, pretláčajú politiku zvýšenej spotreby. Záujem o dané problémy sa zvýrazní práve vonkajšou formalizáciou, legitimizáciou a všeobecnou informovanosťou o daných organizáciách, pretože prípadná nespokojnosť širokej populácie sa prenesie na kompetentné subjekty, čo v súčasnom ponímaní je stále štát a jeho predstavení. V opačnom prípade autor nevidí prežitie euroamerickej spoločnosti so štátnymi formami ako objektívnu možnosť vývoja. Korporatívny charakter organizácii založených v euroamerickom priestore prežije, lebo ten sa nekoncentruje geograficky, resp. personálne, ale len podľa dopytu a ponuky. Z toho nám vyplýva, že v budúcnosti pri absencii riešenia uvedených problémov korporácie pôvodne založené na európskom a americkom kontinente prežijú (s úplne inou personálnou bázou), zatiaľ čo spoločnosť, štáty a civilizácia budú do takej miery modifikované, že ich charakterové vlastnosti sa budú približovať skôr iným veľkým vyspelým civilizáciám súčasnosti ako dnešnej propagovanej západnej kultúre.

POUŽITÁ LITERATÚRA

KNAPP V.: Teoretické problémy československého práva, Praha Academia, 1983, str.19.
BRÖSTL A., DOBROVIČOVÁ G., KANÁRIK I.: Teória práva. Košice 2007.
OROSZ L., SVÁK J.,BALOG B.: Základy teórie konštitucionalizmu. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2011 ISBN: 978-80-89447-54-1
(http://books.google.sk/books?id=UC73jmbnrwYC&pg=PA65&lpg=PA65&dq=regulat%C3%ADvnos%C5%A5+pr%C3%A1va&source=bl&ots=V5KAab_HBw&sig=chHx7hWNxXyJUgDLVEzyCp9ORUo&hl=en&sa=X&ei=evuiUqm5GsfKtAag3IG4Bg&ved=0CEkQ6AEwAw#v=onepage&q=regulat%C3%ADvnos%C5%A5%20pr%C3%A1va&f=false)
ROACH B.: Corporate power in global economy. Global Development And Environment Institute, Tufts University, Medford, MA 02155
DARWIN CH.: On the Tendency of Species to form Varieties; and on the Perpetuation of Varieties and Species by Natural Means of Selection. Linnean Society London 1858.
STEWART I.: „Commandeering Time: The Ideological Status of Time in the Social Darwinism of Herbert Spencer". Australian Journal of Politics and History 57 (3): str. 389–402. 2011
HAMILTON W.D.: Narrow Roads of Gene Land vol. 1: Evolution of Social Behaviour Oxford University Press,Oxford. 1996 ISBN 0-7167-4530-5
http://www.thebanker.com/Awards/Islamic-Bank-of-the-Year-Awards?gclid=COCl0IngjrsCFczC3god8xkAiw
http://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1858_species_F350.pdf
European freedom alliance in cunjuction with European university of Rome and Lepanto foundation (http://www.americanfreedomalliance.org/microsite/identitycrisis/bios.htm)

SUMMARY

The main problem of current political, economical and social situation in euroamerican space is its incompetence to incorporate the necessary changes and revoke the old dogmas which influenced especially the traditional view of law. Traditional principles of law are attained to conservative point of view, for example view of the state as the institution of 18th or 19th century. The social evolution is mainly the mechanism of searching adequate solutions, naming the real problems, finding the objectives and creating the functions. This theory works with crucial element, that others don´t, the change. Change had always its source in society, so state, as primal derivate of society, could only react on this change which is main problem. This reaction should be appriopriate and also we should question why state has to answer these needs. State is also influenced by social evolution and has very different atributes than form of state century ago. Author´s article is fighting with these complex problem and trying to find only a new point of view, which is always a start for a new beginning of reformation.

Kontaktné údaje:
JUDr. David Šimek
david.simek999@gmail.com

O (NE?)POZITIVISTICKEJ TÉZE ODDELENOSTI[1]

ON (NON-?)POSITIVIST SEPARATION THESIS

JUDr. Dominik Šoltys

Kľúčové slová: právny pozitivizmus, téza oddelenosti, právo, morálka, právna veda
Key words: legal positivism, separation thesis, law, morality, jurisprudence

Mnohí pri vymedzení základného stanoviska právneho pozitivizmu siahnu po *téze oddelenosti*. Prostredníctvom nej tak hovoria o právnom pozitivizme ako o právnej teórii obhajujúcej oddelenosť práva a morálky; inými slovami, medzi právom a morálkou nie je nevyhnutná súvislosť. Niet pochýb, že takáto téza zdanlivo uľahčuje odlíšenie základných rozdielov medzi juspozitivistickým a jusnaturalistickým stanoviskom, ale nie je takéto vymedzenie nie len nespravodlivé voči rozmanitosti[2], ktorou sa vyznačuje súčasný pozitivizmus, ale najmä prekážkou v pochopení skutočného vzťahu práva a morálky tak, ako ho predkladá tento smer právnej vedy? V nasledujúcich riadkoch sa preto pokúsime o analýzu vybraných aspektov vzťahu práva a morálky z pohľadu právneho pozitivizmu s ohľadom na tézu oddelenosti. To neznamená, že by nám išlo o preverenie jeho správnosti, práve naopak, pozitivistické stanovisko nám pomôže ľahšie pochopiť vzájomné rozdiely či prepojenia medzi zmienenými dvoma normatívnymi systémami.

Skutočne možno hovoriť o práve ako o pojme a normatívnom systéme úplne nezávislom na morálke? Čo to znamená vo svojich dôsledkoch? Naša praktická skúsenosť ako právnikov nás presvedča, že v skutočnosti sa téza o úplnom oddelení práva a morálky javí ako zjavný nezmysel. Právny poriadok každého štátu zahŕňa právne normy, ktoré sú zároveň normami morálnymi. Osoba, ktorá zavraždí iného neporušuje svojím konaním výhradne morálne normy, čo sa prejaví morálnym odsúdením verejnosti, ale dopúšťa sa aj protiprávneho konania a nesie právom predpokladané následky v podobe trestnej zodpovednosti a následného trestu. Iným príkladom môže byť ustanovenie právnej normy odkazujúce na mimoprávne normy správania. V prvom prípade zákonodarca rozhodol o tom, že morálna norma sa stane zároveň normou právnou, v druhom zase túto právomoc ponechal súdu, ktorý mimoprávne dôvody rozhodovania sublimoval na dôvody právne. Je to prirodzený vzťah vzájomnej podmienenosti práva

1 Príspevok predstavuje výstup z riešenia čiastkovej úlohy grantového projektu VEGA 1/0692/12 - Ústavné princípy a ich vplyv na tvorbu a realizáciu práva.
2 Existuje skupina autorov odmietajúca označenie právny pozitivizmus v dôsledku nesmiernej rozmanitosti teorii obvykle zaraďovaných do tohto smeru právneho myslenia. Naopak Herbert L. A. Hart a Norberto Bobbio považujú toto označenie za prínosné. Gray, CH. B. (ed.) The Philosophy of Law: An Encyclopedia. Volume II, K-Z. London, New York: Garland Publishing, 1999. s. 661-662.

a morálky. Morálne normy a princípy do istej miery formujú právny poriadok, a naopak nemožno vylúčiť ani pôsobenie pozitívneho práva na formovanie morálky. O akej oddelenosti práva a morálky to hovoria právni filozofi a teoretici, keď vymedzujú pozitivistickú tézu oddelenosti?

Tak predovšetkým Herbert Hart, ktorý urobil svojím dielom *Pojem práva* revolúciu v právnom myslení, nanovo definoval tradičnú pozitivistickú tézu, v zmysle ktorej právne systémy pozostavujú výhradne z noriem pozitívneho práva. V tvrdení, podľa ktorého právo tvoria formálne stanovené, tzn. pozitívne právne normy, treba hľadať myšlienkové východisko pozitivistických právnych teórií. Už tento pohľad implikuje oddelenosť práva a morálky. Ako v skutočnosti došlo v dejinách právneho myslenie k nazeraniu na rozdielne znaky práva a morálky, svedči snaha anglických utilitaristov osemnásteho storočia zaoberajúcich sa právnou a sociálnou filozofiou. Jeremy Bentham v snahe „demystifikovať vedomie" zaútočil na Blackstoneove *Commentaries on the Laws of England* prehlásením, že „obdobie fikcií skončilo"[3]. Táto kritika spočívala v prehlásení podstatných časti komentárov za úplný nezmysel pozostávajúci zo sledu na seba nadväzujúcich fikcií. Ak sa chce právna veda vydať iným, vedeckejším smerom, musí sa presne takémuto druhu fikcií vyhýbať. Nadchádzajúce obdobie bolo v Benthamovych očiach tvorbou argumentov na pozorovateľných, empirických faktoch. A tak Jeremy Bentham a po ňom John Austin trvali pevne a s najvyššou jasnosťou na nevyhnutnosti odlišovať od seba právo, *aké je* od práva, aké má byť;[4] inými slovami, trvali na rozlíšení čo *je skutočnosť* a čo je *morálne žiaduce*. To však neznamená, že by aplikáciu morálky v práve odmietali úplne.[5] Práve naopak, obávali sa dvoch zásadných chýb: po prvé, použitia morálky v práve s absenciou jej výslovného ústavného alebo zákonného zakotvenia, a po druhé, prístupu, ktorý odmietne právnej norme prisúdiť právnu platnosť len preto, že je nemorálna, zatiaľ čo inej norme prisúdi právnu platnosť len preto, že jej zakotvenie v právnom poriadku by bolo morálne významné.[6] A tak zákony nech už sa akokoľvek previnili proti morálke sú aj napriek tomu platným právom, čo Bentham prízvukuje mottom každého dobrého občana: „dodržiavať presne; kritizovať slobodne."[7] Toľko pokiaľ ide o utilitarizmus a jeho vymedzenie oddelenosti práva a morálky, podľa ktorého identifikácia práva nie je podmienená morálkou.

Uvedené súvislosti majú nezanedbateľný význam na formovanie imperatívnej teória práva. V rámci nej vyniká obzvlášť myšlienkové dielo Johna Austin. V jeho metodologickom prístupe k právu sa jasne odzrkadľuje snaha opierať sa o výhradne empiricky overiteľné fakty. Právo definuje ako systém príkazov vydaných suverénom, ktorému náleží zvyk poslušnosti plynúci z hrozby sankcie. Podľa neho je právom jediné to, čo suverén sám uzákoní, pričom jeho zákonodarná moc nie je nijakým spôsobom právne obmedzovaná inými (napríklad morálnymi) normami. To znamená, rozhodnutie suveréna, a teda voluntaristický prvok je jediným kritériom pre identifikáciu práva. Vzťah práva a morál-

3 BENTHAM, J. A Fragment on Government. Oxford : Clarendon Press, 1891. s. 155.
4 HART, H. L .A. Positivism and the Separation of Law and Morals. In Harvard Law Review. 1958, Vol. 71, No. 4. s. 594.
5 Na Benthamov záujem, aby právo spĺňalo morálne kritéria upozorňuje okrem iného aj Joseph Raz. Pozri RAZ, J. The Argument from Justice, or How to not Reply to Legal Positivism. In PAVLAKOS, G. (ed.) Recrafting the Rule of Law: Limits of Legal Order. Oxford and Portland, Oregon : Hart Publishing, 1999. s. 35.
6 Tamže, s. 599.
7 BENTHAM, J. A Fragment on Government., s. 101.

ky je výhradne na suverénovom uvážení. Morálne argumenty sami osebe nehrajú žiadnu rolu pri určovaní toho, čo tvorí právo, pretože jeho skutočný obsah je determinovaný mimomorálnou skutočnosťou, obsahom ktorej sú príkazy vydané suverénom. Takéto vymedzenie nami skúmaného vzťahu neostalo bez vplyvu na formovanie nadchádzajúceho právneho myslenia. Tomu sa však budeme venovať neskôr.

Na dôsledné rozlíšenie medzi právom, *aké je* a aké by malo byť nadviazal sudca Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických Oliver Wendell Holmes. „Ak chcete poznať právo a nič viac, musíte sa na vec dívať pohľadom zloducha, ktorého zaujímajú iba materiálne dôsledky jeho činov, to mu umožňuje predvídať na rozdiel od dobráka, nachádzajúceho dôvody svojho konania- bez ohľadu na to, či sú právne alebo mimoprávne- v neurčitosti svojho svedomia.“[8] Skôr než začneme hodnotiť zvláštnosť formy vyjadrenia myšlienky, ktorú si autor zvolil, musíme mať na pamäti, že Holmesov zámer smeroval k jasnému teoretickému odlíšeniu práva a morálky. Uvedomoval si, že takéto vymedzenie je príliš úzke, no pre teoretickú snahu s predsavzatím nutnej praktickej relevantnosti nevyhnutné. Nepopieral, že právo a morálka sú v istom zmysle prepojené. Uznával, že právo prebralo celý rad slovných fráz pôvodne patriacich do obsahu morálneho slovníka. Preto sama sila jazyka nás zvádza k tomu, že prechádzame z jednej oblasti do druhej bez toho, aby sme si to vôbec uvedomovali. V rámci práva vedome nerozlišujeme právnu a morálnu argumentáciu a upadáme do omylov. Inými slovami, právo má iné medze ako morálka. Ak v rámci práva používame (vedome či nevedome) morálnu argumentáciu, zďaleka tým prekračujeme hranice práva. A v tomto robíme podľa Olivera Wendella Holmesa zásadnú chybu.[9] Teda ako odpovedal na otázku: čo je právo? Právo je to, čo robia súdy; prax, ktorá umožňuje predvídať ako budú rozhodovať.[10] V nadväznosti na to právu prisudzuje podobu „odvetvia s dobre poznateľnými limitmi a telesa dogiem uzatvoreného do rámca vymedzených hraníc.“[11]

Kto ďalší hájil oddelenosť práva od morálky? Benthamovská línia dôsledného rozlišovania medzi právom, *aké je* a právom, aké má byť pokračuje v diele Herberta Lionela Adolphusa Harta. Tento anglický právny filozof a oxfordský profesor odmietal tézu, podľa ktorej sú právo a morálka neodlučiteľne späté, a teda vzájomne neoddeliteľné. Hart vôbec nepopieral skutočnosť, že právo a morálka sú prepojené rôznymi spôsobmi, ale odmietal, že by sám tento fakt bol schopný odôvodňovať istú zhodu právneho systému s morálkou či spravodlivosťou.[12] Jeho zdôvodnenie oddelenosti práva a morálky sa tentoraz neopiera o chápanie práva ako príkazu- ako to bolo u Benthama a Austina.[13] Imperatívnu teóriu práva odmietol poukázaním na jej nedostatky;[14] vlastne možno tvrdiť, že Hart vybudoval celú svoju právnu filozofiu na slabinách tej Austino-

8 HOLMES, O. W. The Path of Law. The Floating Press, 2009. s. 7.
9 Tamže, s. 7-8.
10 HOLMES, O. W. The Path of Law, s. 9.
11 Tamže, s. 7.
12 Pozri Hart H. L. A. Pojem práva. Praha : Prostor, 2010. s. 185.
13 Podľa Harta sa utilitaristická tradícia vyznačovala tromi v súčasnosti už od seba plne oddeliteľnými doktrínami. Prvou z nich je doktrína oddelenosti práva a morálky. Spočívala v rozlišovaní medzi právom, aké je a právom, aké by malo byť. Ako druhú uvádza doktrínu analytickej jurisprudencie spočívajúcu v analýze právnych pojmov. Jej účelom bolo prostredníctvom skúmania právnych pojmov poskytnúť poznatky o povahe práva. Poslednou doktrínou v rade je imperatívna teória práva. Jej podstatu najlepšie vyjadruje tvrdenie, podľa ktorého je právo príkaz suveréna zastrešený hrozbou sankcie, voči ktorému sú poddaní viazaní zvykom poslušnosti. Pozri HART, H. L .A. Positivism and the Separation of Law and Morals, s. 601.
14 Hart H. L. A. Pojem práva, napr. s. 157.

vej. To znamená, podstata práva už nespočíva v jeho chápaní ako príkazu, ale ako systému spoločenských pravidiel. To isté však možno vyjadriť aj inak, právo nepôsobí len obmedzujúco (ukladaním povinností, tzn. príkazov a zákazov), ale právo tiež zmocňuje (poskytovaním práv). Prečo to však zmieňujeme? Ako to súvisí s oddelenosťou práva a morálky? Pretože povaha práva je u Harta vyjadrená inak než je to u utilitaristov. O tom čo je právo rozhodujú primárne a sekundárne pravidlá, nie príkaz suveréna podopretý hrozbou sankcie a jemu zodpovedajúca predstava zvyku poslušnosti. Pravidlo je právom jedine vtedy, ak spĺňa kritéria stanovené pravidlom uznania. Pravidlo uznania je základným právnym pravidlom vymedzujúcim súbor kritérií právnej platnosti. Pri skúmaní konkrétnych pravidiel- tak ako to činí Herbert Hart na uvádzanom príklade[15]- s cieľom preveriť, či sú skutočne právne platné, dospejeme k pravidlu, ktoré rovnako ako všetky nami preskúmavané normy takisto stanovuje kritéria právnej platnosti. No je tu jeden rozdiel. Čoskoro zistíme, že od ostatných pravidiel sa líši tým, že nemáme ďalšie, vyššie pravidlo vymedzujúce kritérium pre hodnotenie jeho platnosti. Ono konečné pravidlo je v skutočnosti *pravidlom uznania* (*rule of recognition*). Čitateľovi pripomíname, že otázka, ktorej sa tu po celý čas dotýkame súvisí s existenciou práva, teda s dostatočnosťou zdôvodnenia jeho záväznosti, a teda aj s možnosťou právnej platnosti vôbec. Čitateľ to ihneď zistí, keď si uvedomí, že pravidlo uznania týmto spôsobom môže preveriť každú normu. To neznamená nič iné než, že pravidlo uznania garantuje právnu platnosť každej jednej právnej normy podieľajúcej sa na tvorbe právneho systému. Keď to tvrdíme, nehovoríme nič iné iba ak to, že pravidlo uznania plní úlohu garanta právneho systému ako celku. Pravidlo uznania je totiž najvyšším metapravidlom. Právny systém stojí a rúca sa spolu s pravidlom uznania. Ale ako zdôvodniť pravidlo uznania? Hart stál pred niekoľkými možnosťami ako ho zdôvodniť. Uznať ho prostredníctvom morálky by pre pozitivistu nebolo šťastným riešením. Preto pravidlo uznania vzniká a pretrváva vďaka pravidelnostiam, zákonitostiam v správaní určitej podskupiny osôb v spoločnosti pozostávajúcej zo súdnictva, polície, advokácie, zákonodarstva atď. Pravidelnosť v ich správaní predpokladá vznik zákonitosti, pričom týmto procesom sa vytvorí pravidlo. Táto podskupina osôb však zároveň musí predpokladať, že existujú dobré dôvody na to, aby spoločnosť prijala tieto zákonitosti a správala sa v súlade s nimi. Na druhej strane, odchýlky zo zákonitostí v správaní budú podrobené kritike. Hart k tomuto zdôvodneniu prišiel na základe svojej kritiky Austina. Povaha práva už viac nespočíva v príkaze suveréna, ktorému korešponduje zvyk poslušnosti vyplývajúci z hrozby sankcie, ale namiesto toho sa právo stáva systémom spoločenských pravidiel. Spoločenské pravidlá sú v istom ohľade veľmi podobné zvykom najmä v tým, že spočívajú v opakovaniach, zákonitostiach. Avšak od zvykov sa zároveň líšia tým, že ich prijíma väčšina členov spoločnosti, ktorá si zároveň myslí, že takéto pravidlá sú dobrým dôvodom na to, aby sa ich mohol každý prijať. V opačnom prípade bude deviačné správanie podrobené kritike. Týmto spôsobom Hart pridáva k právu normatívnu rovinu, ktorá u Austina chýba. Inými slovami právo ako systém spoločenských pravidiel sa skladá z pravidiel, ktoré okrem faktickej povahy majú aj povahu normatívnu. Preto otázka, či určité pravidlo zodpovedá kritériám uvádzaných v pravidle uznania závisí od spoločenského faktu, a nie od morálneho zakotvenia práva. U Austina je

15 Pozri Tamže, s. 113.

právo determinované takisto spoločenským faktom, hoci využitím zákonodarnej moci suveréna.[16] Aj to okrem iného dokazuje, že Joseph Raz ma zaiste pravdu, keď pripomína, že spoločenský fakt bol vždy základom právnopozitivistických teórií.[17] Raz však zďaleka nie je jediný, kto poukázal na túto podobnosť medzi jednotlivými prístupmi v pozitivistickej tradícii. Tento pre pozitivizmus príznačný znak vidí aj Scott J. Shapiro. V nadväznosti na to identifikuje juspozitivizmus svojím tvrdením: „...čo je právo v konečnom dôsledku závisí jedine od spoločenských faktov. Pre každého, kto súhlasí s týmto tvrdením, bude existencia a obsah právnych systémov založený na tom, čo si ľudia myslia, čo chcú, čo tvrdia, čo hovoria alebo ako konajú.“[18] Samozrejme, pozitivizmus nie je názorovo homogénna teória a Shapiro na to upozorňuje. Koniec koncov aj on prichádza s vlastnou verziou právneho pozitivizmu, kde sa plánovanie stáva spoločenským faktom.[19]

Zhrnutím možno tvrdiť, že na rozdiel od jusnaturalistických teórií pozitivisti odmietajú zdôvodnenie právnej platnosti noriem kritériom morálnych hodnôt a prvkov. Právna platnosť je podľa nich vecou spoločenského faktu. Slovom, právnu platnosť determinujú fakty- skutočnosť, a nie morálne hodnoty. Aj preto oddeľujúca téza ako definičný znak právneho pozitivizmu podľa niektorých zlyháva, neplní svoju funkciu, či dokonca vedie k dezinterpretácii zmyslu právnopozitivistických teórií právneho myslenia. Taký je osud tézy oddelenosti v pohartovskom období. Lesslie Green dokonca tvrdí, že už samotné označenie termínom oddeľujúca téza viedlo k nepochopeniu skutočného stanoviska pozitivizmu. Podľa neho právni pozitivisti nijako nepopierajú existenciu nederivatívnych prepojení medzi právom a morálkou.[20] Táto téza už viac nie je príznačným charakteristickým znakom, ktorý sám osebe je spôsobilý dostatočne definične vystihnúť stanovisko právneho pozitivizmu.

Iste s tým súhlasí aj Jules Coleman, americký profesor právnej vedy. Podľa neho žiaden právny teoretik nemôže s plnou vážnosťou súhlasiť so znením oddeľujúcej tézy, podľa ktorej právo nevyhnutne nezahŕňa morálne prvky a hodnoty. Takto vymedzenú tézu odmieta so zreteľom na jej neschopnosť definične vymedziť demarkačnú líniu juspozitivistických teórií. Na druhej strane, iná, avšak rovnako známa verzia tejto tézy hovorí, že morálna kvalita nie je v žiadnom prípade nevyhnutným predpokladom právnej platnosti; čo v skutočnosti predstavuje názor podkopávajúci platnosť právnej normy v dôsledku jej morálneho obsahu.[21] Avšak tento variant tézy nemožno v žiadnom prípade poprieť. Coleman jednoducho prijatie tejto verzie pokladá za samozrejmosť.[22] Čo to znamená? Coleman uznáva, že pozitivizmus nie je schopný odôvodniť záväznosť

16 Koniec koncov Austinove chápanie práva je len jedným z radu prípadov predpokladaných pravidlom uznania.
17 RAZ, J. The Authority of Law. Oxford : Clarendon Press, 1979. s. 41.
18 SHAPIRO, S. J. Legality. Cambridge, Massachusetts – London, England : The Belknap Press of Harvard University Press, 2011. s. 27.
19 Pozri Tamže, s. 118 an.
20 Pozri GREEN, L. Positivism and the Inseparability of Law and Morals. In New York University Law Review, 2008. Vol. 83, No. 4. s. 1035-1058. Pre odlišné chápanie významu oddeľujúcej tézy ako dedičného definičného znaku právnopozitivistických teórii pozri NUNAN, R. A Modest Rehabilitation of the Separability Thesis. In Law, Morality and Legal Positivism. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2004. s. 37-45. Richard Nunan svojím pohľadom do dejín právneho a politického myslenia demonštruje význam oboch podôb tézy oddelenosti, ktoré mali skutočne svojich obhajcov.
21 Týmto zaiste nemáme na mysli iba prípady, kedy sa norma stane právne platnou len v dôsledku morálne významného obsahu, ktorý nesie. Rovnako sem patria prípady, kedy má právna norma stratiť právnu platnosť v dôsledku svojho morálne ohavného obsahu.
22 Pozri Coleman, J. The Practice of Principle. Oxford : Oxford University Press, 2001. s. 152.

práva, ktorá by normatívne, morálne odôvodňovala právo. Ak právo nemožno morálne zdôvodniť, potom v prospech pozitivizmu svedčí poznatok, že teoreticky nie sme schopní nájsť morálny zdroj odôvodnenia záväznosti práva.[23] Právo nemá svoje korene v morálke. Morálka neodôvodňuje právnu platnosť. Práve naopak, právo je čista sociológia a právna platnosť, či skôr záväznosť práva je odvodená od spoločenských zvyklostí ústiacich v konvergentnej praxi členov spoločnosti.[24]

Téze oddelenosti, podľa ktorej medzi právom a morálkou neexistuje nevyhnutná súvislosť, odmietol priznať definičnú spôsobilosť aj John Gardner. Tvrdí: „...je absurdná a žiaden z právnych teoretikov s ňou nikdy nesúhlasil v takejto podobe."[25] Gardner naviac vysvetľuje ako tento mýtus o pozitivizme vznikol. Podľa neho pochádza z rannej práce Herberta Harta. Hart podľa všetkého zle interpretoval Benthamovo a Austinovo tvrdenie, podľa ktorého existencia práva je jedná vec, zatiaľ čo jeho morálne hodnoty sú vecou inou. Táto chyba sa týka iba jedného miesta v Hartovej práci, zatiaľ čo na inom mieste toho istého textu Hart tvrdí niečo úplne iné. Nech je to už akokoľvek, pre Johna Gardnera si pri všeobecnej charakteristike právneho pozitivizmu zasluhuje pozornosť téza, podľa ktorej sa platnosť právnej normy- a teda skutočnosť, či je súčasťou právneho systému- odvádza od zdroja jeho stanovenia, a nie od jeho morálnej hodnoty.[26]

Exkluzívny pozitivista Joseph Raz tvrdí, že prelínanie práva a morálky je samozrejmosťou.[27] Poukazuje na možný predpoklad, podľa ktorého je existencia práva morálne žiaduca. V tomto zmysle možno chápať právo ako systém s morálne žiaducimi účinkami a to aj vtedy, ak by ujma vznikajúca jeho pôsobením prevážila nad dobrom. Dokonca aj v týchto prípadoch možno hovoriť o nevyhnutnom prepojení práva a morálky.[28] Naviac argumentuje, že ním vypracovaná teória vymedzuje *legitímnu autoritu* ako nevyhnutnú vlastnosť práva, pričom táto kategória nie je ničím iným než práve morálnym pojmom. Raz to odôvodňuje nasledovne: „...tvrdenie, že definovanie práva nezahŕňa morálne prvky, t.j. môže byť vymedzené bez ohľadu na morálne pojmy, ešte nepredpokladá vylúčenie pojmovo nevyhnutného spojenia práva a morálky."[29] Naviac podľa Raza právo nikdy nemožno úplne oddeliť od morálky. Iba právo môže byť z pojmového hľadiska hodnotené ako dobré, zlé alebo spravodlivé či nespravodlivé, čo sú pojmy zo slovníka morálky. Tým pádom uznáva, že medzi právom a morálkou sú nevyhnutné pojmové prepojenia, ktoré v žiadnom prípade ktorýkoľvek právny pozitivista, ktorého možno brať vážne, nemá v úmysle poprieť. Okrem toho Joseph Raz dokázal, že téza oddelenosti je logicky nezávislá od myšlienky, podľa ktorej sa právne poriadky skladajú iba z pozitívneho práva. Práve na jeho príklade možno demonštrovať ako sa predstavitelia právneho pozitivizmu snažia zbaviť onálepkovania tézou oddelenosti. Keďže spojenie práva a morálky nemožno poprieť, no z metodologického hľadiska si pozitivisti- platí to obzvlášť o exkluzívnych pozitivistoch, do skupiny ktorých Raz patrí - snažia zachovať odstup od morálky, kde

23 COLEMAN, J. On the Relationship Between Law and Morality. In Ratio Juris. 1989, Vol. 2, No. 1. s. 71.
24 Tamže, s. 72.
25 GARDNER, J. Legal Positivism: 5 ½ Myths. In American Journal of Jurisprudence. 2001, Vol. 46, No. 1, s. 223.
26 Tamže, s. 199.
27 RAZ, J. The Argument from Justice, or How to not Reply to Legal Positivism, s. 34.
28 Tento názor sa objavuje na viacerých miestach v dielach Josepha Raza. Pozri napr. RAZ, J. The Argument from Justice, or How to not Reply to Legal Positivism, s. 32
29 RAZ, J. The Argument from Justice, or How to not Reply to Legal Positivism, s. 19-20. Raz predkladá tieto argumenty s cieľom ukázať nedostatky oddeľujúcej tézy, ktorú Robert Alexy uvádza ako základné stanovisko právneho pozitivizmu. Porovnaj ALEXY, R. Pojem a Platnosť práva. Bratislava : Kalligram, 2009. s. 25- 26, s. 42- 45.

potom hľadať kritérium pre rozlíšenie, čo je právo a čo *už právom nie je, pretože to je otázka tvoriaca základ pre všetky skúmania právnej vedy. Joseph Raz ponúka ako odpoveď na túto otázku spoločenský fakt. Tvrdí: „Čo je a čo nie je právo závisí výhradne na spoločenskom fakte*, ktorý ponecháva ako otvorenú otázku či spoločenský fakt, ktorý identifikuje právo alebo od ktorého odvodzujeme jeho existenciu, mu prisúdi či neprisúdi morálnu kvalitu.“[30] Spoločenský fakt je činnosť ľudských bytostí, ktorou stanovujú právo. Teda to, čo je právo závisí v konečnom dôsledku od ľudských rozhodnutí, čo si stanovia ako právo.[31] Rozhodujúcim momentom je stanovenie istého obsahu ako práva. Preto nie je nevyhnutné, aby tento obsah podliehal testu morálnej kvality. Teda spoločenský fakt ako taký má morálne neutrálnu povahu, no jeho produkt, ktorým sú právne normy, nevyhnutne má istú morálnu kvalitu- obsah právnych noriem môže byť morálny, morálne indiferentný či dokonca morálne ohavný-, avšak tá nezohráva žiadnu úlohu pri identifikácii práva. Inými slovami, ak sa raz rozhodne o stanovení čohosi ako právnej normy, potom platí, že jej morálna kvalita nie je schopná sama osebe ovplyvniť právnu platnosť tejto normy. Takéto myslenie síce vedie k možnému teoretickému zdôvodneniu, prečo právo v praxi zahŕňa či nezahŕňa normy s morálnou kvalitou, no z metodologického hľadiska si kladie požiadavku prísnej vedeckej nepredpojatosti morálkou. Takéto uvažovanie vrcholí v otázke zdôvodnenia legality, tzn. právnej platnosti normy. Pozitivistova odpoveď bude spočívať v stanovení, zatiaľ čo non-pozitivista bude odkazovať na morálnu podstatu práva.[32]

Nakoniec Scott J. Shapiro zmierlivo tvrdí, že tézu oddelenosti práva a morálky treba vnímať vo svetle totožnosti (identity) práva, s akou ju vymedzujú právnopozitivistické a právnonaturalistické teórie, a nechápať ju doslovne, v zmysle jej nutných implikácií, ku ktorým smeruje. Pozitivisti na jednej strane hovoria o nevyhnutných spojeniach medzi právom a morálkou pokiaľ ide o niektoré ich vlastnosti, no zároveň ide o dva v podstatne odlišné normatívne systémy. Právo však okrem iných obsahuje práve vlastností, ktoré z neho robia jedinečný systém, a práve oni majú mimomorálnu povahu.[33] To znamená, morálka je súčasťou jusnaturalistického vyjadrenia identity práva, pričom juspozitivistická identita práva ju vylučuje. Z tohto pohľadu bude téza oddelenosti (a zároveň aj téza spojitosti) vždy signifikantným znakom oddeľujúcim od seba dve právno-filozofické smery uvažovania.

Ako vidíme súčasný právny pozitivizmus sa bráni „zaškatuľkovaniu“- a kto by sa nebránil „zaškatuľkovaniu“ vôbec?- tézou oddelenosti. Odklon je príklonom zároveň. V prípade súčasných pozitivistov ide o príklon k spoločenskej téze (*social thesis*).

Zhrnutím však možno tvrdiť, že podľa pozitivistov existencia právneho poriadku ako taká nevyjadruje sama osebe žiadne morálne hodnoty. Nehovoríme tu iba o obsahu právnych noriem a v ňom obsiahnutých morálnych hodnotách, ale ide nám o hlbšiu rovinu vzťahu práva a morálky vrcholiacu v otázke, či v práve samom je zabudovaný vzťah k morálnym hodnotám spravodlivosti. Pretože v tomto ohľade hovoríme nielen o obsahu jednotlivých právnych noriem, ale aj o spôsobe či forme stanovenia práva.

30 RAZ, J. The Authority of Law. s. 37.
31 Joseph Raz definuje týmto spôsobom spoločenskú tézu, ktorá má zásadný význam pri identifikácii práva. Pozri Tamže, s. 39.
32 Coleman, J. On the Relationship Between Law and Morality, s. 70
33 SHAPIRO, S. J. Legality, s. 405.

POUŽITÁ LITERATÚRA

AUSTIN, J. The Province of Jurisprudence Determined. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 340 s. ISBN 9780521442442.

BENTHAM, J. A Fragment on Government. Oxford : Clarendon Press, 1891. 241 s. ISBN 9781584771661.

COLEMAN, J. On the Relationship Between Law and Morality. In Ratio Juris, ISSN 0952-1917. 1989, Vol. 2, No. 1. 66 -78 s.

COLEMAN, J The Practice of Principle. Oxford : Oxford University Press, 2001. 226 s. ISBN 9780198298144.

GARDNER, J. Legal Positivism: 5 ½ Myths. In American Journal of Jurisprudence, ISSN 0065-8995. 2001, Vol. 46, No. 1. 199- 227 s.

GREEN, L. Positivism and the Inseparability of Law and Morals. In New York University Law Review, ISSN 0028-7881. 2008, Vol. 83, No. 4. 1035-1058 s.

GRAY, CH. B. (ed.) The Philosophy of Law- An Encyclopedia. Volume II, K-Z. London, New York : Garland Publishing, 1999. 950 s. ISBN 0-8153-1344-6.

HART, H. L. A. Pojem práva. Praha : Prostor, 2010. 316 s. ISBN 9788072602391.

HART, H. L .A. Positivism and the Separation of Law and Morals. In Harvard Law Review, ISSN 0017811X. 1958, Vol. 71, No. 4. 593-629 s.

HOLLÄNDER, P. Filosofie práva. 2. vydanie. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 421 s. ISBN 9788073803667.

HOLMES, O. W. The Path of Law. The Floating Press, 2009. 42 s. ISBN 9781775410577.

RAZ, J. The Argument from Justice, or How to not Reply to Legal Positivism. In PAVLAKOS, G. (ed.) Recrafting the Rule of Law: Limits of Legal Order, ISBN 1 901362–31–0. Oxford and Portland, Oregon : Hart Publishing, 1999. 17-35 s.

RAZ, J. The Autority of Law. Oxford : Clarendon Press, 1979. 292 s. ISBN 0198253451.

SHAPIRO, S. J. Legality. Cambridge, Massachusetts – London, England : The Belknap Press of Harvard University Press, 2011. 472 s. ISBN 9780674055667.

SUMMARY

This contribution is focused on the relationship between law and morality with the emphasis on the legal positivism. It has been well known fact that legal positivism as a theory of law has been identified by the separation thesis. But recently the separation thesis, which presupposes that there is no conceptually necessary connection between law and morality, is being refused by contemporary positivist. One may ask why and how it affects the relationship between law and morality. These are the main issues of this article.

Kontaktné údaje:
JUDr. Dominik Šoltys
Interný doktorand,
Katedra teórie štátu a práva,
Právnická fakulta,
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
sdominik@zoznam.sk

VPLYV NEPRÁVNYCH NORMATÍVNYCH SYSTÉMOV NA CHARAKTER PRÁVNEJ REGULÁCIE PROKURATÚRY SR

IMPACT OF NON-LEGAL NORMATIVE SYSTEMS ON THE NATURE OF REGULATION OF SLOVAK PUBLIC PROSECUTION SERVICE

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

Kľúčové slová: neprávne normatívne systémy, etické normy, morálne normy, prokurátor, prokuratúra, povinnosti prokurátora

Keywords: non-legal normative systems, ethical standards, moral standards, public prosecutor, duties of public prosecutor

ÚVOD

Platné právo ako jeden z normatívnych systémov existujúcich v spoločnosti je dynamickým celkom, ktorého charakter sa neustále mení. Tieto zmeny sú spôsobované meniacimi sa okolnosťami vývoja spoločnosti, meniacimi sa potrebami spoločnosti, meniacimi sa hodnotami spoločnosti či dokonca meniacimi sa pravidlami neprávnych normatívnych systémov. Možno konštatovať, že práve neprávne normatívne systémy vo veľmi výraznej miere ovplyvňujú tvorbu právnych noriem a ich charakter. Mnohé právne predpisy totiž vychádzajú a uplatňujú princípy, ktoré sú súčasťou rôznych neprávnych normatívnych systémov, napr. morálnych, náboženských či etických.

V tomto príspevku sa bližšie zameriame na analýzu vplyvu etických a morálnych noriem na právnu reguláciu prokuratúry SR a jej orgánov. Bližšie nahliadneme na existujúcu právnu úpravu povinností prokurátorov ako orgánov verejnej žaloby a poukážeme na tie právne normy nachádzajúce sa v právnej regulácii tohto významného orgánu ochrany práva, ktoré sú bezprostredne spojené s etickými a morálnymi systémami a ich normami. Súčasne poukážeme na ich význam a na potrebu ich striktného dodržiavania.

VÝZNAM ETICKÝCH PRAVIDIEL PRI VÝKONE PROFESIE PROKURÁTORA

Profesia prokurátora je mimoriadne významnou profesiou, ktorú nemožno chápať iba ako obyčajné povolanie. Prokurátor je totiž orgánom ochrany práva, ktorý svojimi rozhodnutiami a svojou činnosťou výrazným spôsobom ovplyvňuje život jednotlivých členov spoločnosti. Prokurátor vykonáva svoje úlohy tradične v trestnom konaní, kde

ako subjekt a strana trestného konania vedie trestné stíhanie a zastupuje štát v konaní pred súdom. Taktiež vykonáva svoje úlohy v konaní o európskom zatýkacom rozkaze[1] podľa zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze.[2]

Okrem toho vykonáva prokurátor nemenej významné úlohy aj v oblasti netrestnej, kde ako ochranca verejného záujmu vystupuje v oblasti verejnej správy a v oblasti občianskeho súdneho konania. Vo všetkých týchto oblastiach musí byť každý jeho postup, každé jeho konanie realizované v súlade s právnymi predpismi. Treba však uviesť, že prokurátor okrem toho, že má a musí pri svojej práci dodržiavať základné právne predpisy, akými sú napr. Ústava SR, Trestný zákon a Trestný poriadok, musí vystupovať aj eticky, nakoľko prichádza do kontaktu s inými ľuďmi, vydáva rozhodnutia priamo sa týkajúce ich osobného či pracovného života a v mnohých prípadoch zasahujúce i do základných ľudských práv a slobôd. Z toho dôvodu by mal byť vo svojom myslení a vonkajšom postupe nezávislý, voľný, zbavený akýchkoľvek vplyvov z vonkajšieho prostredia. Ak sa prokurátor správa neeticky (napr. berie úplatky), tak jeho rozhodovanie nie je nestranné, čestné a zákonné a môže zakladať v niektorých prípadoch až trestnoprávnu zodpovednosť. Z toho dôvodu je nevyhnutné, aby pri ktoromkoľvek procesnom postupe prokurátor dbal na dodržiavanie etických pravidiel. Musí sa vyvarovať situácií, ktoré by ho robili vydierateľným a aby tak mohol v budúcnosti postupovať v každom úkone slobodne a s plnou vážnosťou.

Je preto potrebné, aby prokurátor pri svojej činnosti dodržiaval a uplatňoval tzv. pravidlá prokurátorskej etiky. Tieto pravidlá nie sú explicitne vymedzené v súčasnosti v žiadnom právnom dokumente a na rozdiel od iných profesií (sudcovia, policajti), pri ktorých sú prijaté aspoň vo forme etických kódexov, prokurátori nemajú v súčasnosti vytvorený ucelený samostatný dokument, ktorý by bol etickým kódexom. Napriek tomu možno uviesť, že etické normy ako normy neprávneho charakteru sú vo veľmi významnej miere reflektované v samotnom zákone č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateľoch prokuratúry v znení neskorších predpisov. Ten totiž obsahuje isté ustanovenia, ktoré sa vzťahujú na etiku činnosti alebo správania sa prokurátora a dávajú jeho postaveniu nový rozmer. Ide o pravidlá, zákonné normy, ktoré majú vo svojej podstate charakter noriem etických a morálnych. Možno ich nájsť v ustanoveniach § 26 vyššie uvedeného zákona, v ktorom sú **vymedzené základné povinnosti prokurátora.** Aj z toho dôvodu mnohí prokurátori neformálne označujú tieto ustanovenia ako etický kódex prokurátora.

ETICKÉ NORMY A ICH PRETAVENIE DO ZÁKONNÝCH POVINNOSTÍ PROKURÁTORA

Ako sme teda uviedli, etické a morálne normy ako súčasť neprávnych normatívnych systémov sú reflektované v právnej úprave postavenia prokurátorov, konkrétne

1 Bližšie pozri ŠRAMEL, B. – KLIMEK, L.: Prokurátor v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, roč. 5 (2011), č. 4, s. 64-74; KLIMEK, L.: Európsky zatýkací rozkaz. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 535-574.

2 Bližšie pozri KLIMEK, L.: New Law on the European Arrest Warrant in the Slovak Republic: Does it fulfil Standards at the Level of the EU? In: European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 20 (2012), No. 2, pp. 181-192; KLIMEK, L.: Úvahy de lege ferenda k novému slovenskému zákonu o európskom zatýkacom rozkaze. In: Trestní právo, roč. 15 (2011), č. 7-8, s. 54-58.

v úprave jeho povinností. Platná právna úprava v dôsledku toho nadobúda nový rozmer, v dôsledku čoho napomáha zabezpečovať riadny výkon úloh prokurátora.

Základnou povinnosťou, ktorú musí prokurátor dodržiavať vo svojej činnosti je povinnosť **rešpektovať a dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy.** V súlade s hierarchickým usporiadaním prokuratúry je prokurátor povinný plniť aj úlohy a pokyny uložené nadriadeným prokurátorom za podmienky, že s nimi bol riadne oboznámený. Splnenie pokynu je však prokurátor povinný odmietnuť, ak by jeho splnením spáchal trestný čin, priestupok, iný správny delikt alebo disciplinárne previnenie. Takéto oprávnenie umožňuje, aby prokurátor nebol nútený vo svojej činnosti porušovať princípy zákonnosti, iba z dôvodu obáv o možné negatívne konzekvencie spôsobené nesplnením pokynu uloženého jeho nadriadeným.

Prokurátor je povinný taktiež vždy **chrániť verejný záujem a konať vo verejnom záujme**. Verejný záujem ako právna kategória je však pomerne nejasný, až sporný pojem. Definícia verejného záujmu totiž v zákone o prokuratúre ani v predpisoch trestného práva nie je uvedená, pričom legálne definície tohto pojmu sú zväčša obsahovo vymedzené pojmom prospech (všeobecne prospešná služba, verejnoprospešná práca).[3] Ani odborná literatúra sa k definovaniu tohto pojmu nestavia jednoznačne. Napr. podľa Kovačechovej možno verejný záujem vymedziť ako „dôležitý spoločenský záujem kvalifikovanej skupiny ľudí, aprobovaný orgánmi verejnej moci, ktorý je natoľko významný, že jeho ochrana má prednosť (je nadradená) aj pred ochranou základných práv a slobôd človeka, teda pred súkromným záujmom jednotlivca alebo menšej či väčšej skupiny ľudí."[4] Verejný záujem v trestnom konaní možno podľa Fenyka definovať ako „určitú smerovanú aplikáciu úvah o ochrane jednotlivých záujmov ľudskej spoločnosti, ktoré sa v trestnom konaní dotýkajú obzvlášť nutnosti trestať niektoré nedovolené konania. Verejný záujem možno z ostatných záujmov vyabstrahovať z ostatných záujmov ako ten, ktorý z navzájom kolidujúcich preváži a tak určuje, ktoré hodnoty budú uprednostnené."[5]

Každý prokurátor je povinný vykonávať svoje služobné povinnosti **svedomite, nestranne a bez prieťahov**. Prokurátor nesmie zanedbávať plnenie svojich úloh, mal by k svojim prideleným prípadom pristupovať s čo najväčšou svedomitosťou a odhodlaním. Prokurátor rovnako ako sudca nesmie konať vo veci, na ktorej je osobne zainteresovaný a musí podliehať preto určitým obmedzeniam, ktoré majú za cieľ zachovať jeho nestrannosť a morálnu integritu. Jednou z úloh právneho štátu je totiž zabezpečiť nestrannosť celého trestného konania. Aj z toho dôvodu bol do Trestného poriadku zakotvený inštitút vylúčenia orgánov činných v trestnom konaní, súdu a iných osôb.[6] Jeho podstata spočíva v tom, že ak nastanú pochybnosti o nezaujatosti prokurátora, tento

3 Pozn. autora: Napr. ústavný zákon č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov definuje v čl. 3 ods. 2 verejný záujem ako „záujem, ktorý prináša majetkový prospech alebo iný prospech všetkým občanom alebo mnohým občanom." Zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme definuje v § 2 ods. 2 verejný záujem ako „záujem, ktorý prináša majetkový prospech alebo iný prospech všetkým občanom alebo väčšine občanov."

4 KOVAČECHOVÁ, E.: Pojem verejný záujem v právnej úprave SR, jeho význam a interpretácia. In: JUSTIN, 1998, č. 2, s. 20-32.

5 FENYK, J.: Veřejná žaloba. Díl první : Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzělávání soudců a státních zástupců, 2001, s. 160 - 161

6 § 31 a nasl. Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

musí byť vylúčený z vykonávania úkonov trestného konania. Je tomu tak z dôvodu, že prokurátor ako verejný činiteľ nesmie byť v žiadnej trestnej veci priamo či nepriamo zainteresovaný a za každú cenu treba zabrániť aj akýmkoľvek pochybnostiam v tomto smere.[7] Pochybnosti o nezaujatosti prokurátora sa môžu zakladať na pomere prokurátora k viacerým skutočnostiam objektívnej reality, a to pomere prokurátora k veci a pomere prokurátora k niektorému z ďalších subjektov trestného konania. Prokurátor musí taktiež konať tak, aby nedochádzalo k zbytočným prieťahom v konaní. Právo na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov je totiž z jedným z ústavných práv garantovaných článkom 48 ods. 2 Ústavy SR. Treba však skonštatovať, že skutočnosť je v trestnom konaní taká, že pomerne často dochádza k prípadom, keď v dôsledku nečinnosti alebo nesprávnej činnosti orgánov činných v trestnom konaní dochádza k neprimeranej dĺžke vyšetrovania trestnej činnosti.

Prokurátor sa **nesmie dať ovplyvniť individuálnymi alebo čiastkovými záujmami,** záujmami politických strán alebo politických hnutí, nepodľahnúť tlaku verejnej mienky alebo oznamovacích prostriedkov a odmietnuť akýkoľvek zásah, nátlak, vplyv alebo žiadosť, ktoré by mohli viesť k ohrozeniu jeho nestrannosti. Predpokladom zabezpečenia realizácie týchto povinností je skutočnosť, že ako prokurátori by mali byť zamestnávané iba vhodné osoby s vysokým morálnym štandardom a pevným charakterom. Vlastnosti, ktoré sa požadujú od prokurátora, sú podobné ako pri sudcovi a vyžaduje sa, aby existovali primerané postupy na ich vymenúvanie a kariérny postup. Prokurátor ani sudca sa nevyhne situáciám, kedy bude musieť urobiť nepríjemné, či nepopulárne rozhodnutia, ktoré vyvolajú kritiku v médiách a môžu sa stať aj predmetom politických sporov. Preto je potrebné zaistiť náležitý priebeh a primerané podmienky na ich kariérny postup, disciplinárne konania a odvolávanie, ktoré zaručia, že prokurátora nebude možné viktimizovať pre jeho nepopulárne rozhodnutie.[8]

Prokurátor je povinný taktiež **konať objektívne** a prihliadať na všetky rozhodné okolnosti bez ohľadu na to, či sú pre strany alebo pre účastníkov konania prospešné, alebo neprospešné. Aj v systémoch, ktoré nehľadia na prokurátora ako na súčasť súdnictva, sa od prokurátora očakáva, že bude konať sudcovským spôsobom. Úlohou prokurátora nie je dosiahnuť odsúdenie za každú cenu. Musí predložiť súdu všetky dôveryhodné a presvedčivé dôkazy, ktoré má k dispozícii, nemôže si vybrať ten, ktorý mu vyhovuje. Prokurátor musí obvinenému ukázať všetky dôkazy, nie iba tie, ktoré sú na prospech stíhania. Ak nemôže obvinenému sprístupniť dôkazy, ktoré by mohli byť v jeho prospech (napríklad z dôvodu ohrozenia bezpečnosti inej osoby), povinnosťou prokurátora by malo byť zastaviť stíhanie.[9]

Prokurátor musí za každú cenu **chrániť ľudskú dôstojnosť, základné ľudské práva a slobody,** nezvýhodňovať a nepoškodzovať strany alebo účastníkov konania pre ich pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo k etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Ide o požiadavku, ktorá má svoju oporu v mnohých

7 IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 99.
8 Bližšie pozri bod 18 Správy Benátskej komisie o európskych normách týkajúcich sa nezávislosti justičného systému, časť II - Prokuratúra.
9 Bližšie pozri bod 15 Správy Benátskej komisie o európskych normách týkajúcich sa nezávislosti justičného systému, časť II - Prokuratúra.

medzinárodných dokumentoch o základných ľudských právach a slobodách. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd radí zákaz diskriminácie na popredné miesta. Dohovor výslovne hovorí, že užívanie základných ľudských práv a slobôd musí byť zabezpečené bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie. Trestný poriadok taktiež výslovne požaduje, aby pri vykonávaní úkonov trestného konania všetky orgány činné v trestnom konaní zaobchádzali s osobami zúčastnenými na úkone tak, ako to vyžaduje účel trestného konania; vždy sa musí rešpektovať ich dôstojnosť a ich ústavou zaručené základné práva a slobody. Prokurátor musí dôsledne dohliadať na to, aby bola pri každom postupe v trestnom konaní dodržiavaná a rešpektovaná zásada primeranosti a zdržanlivosti. Jej podstata spočíva v tom, že je nutné obmedziť zásahy do základných práv a slobôd na najnevyhnutnejšiu mieru, ktorá je potrebná na dosiahnutie účelu trestného konania.[10] Základné práva a slobody nemožno obmedziť na základe svojvôle, prokurátor nie je oprávnený napr. zaistiť osoby na účely trestného konania v prípadoch, ak si to účel trestného konania nevyžaduje. Okrem toho sem patrí i povinnosť, aby prokurátor dodržiaval pravidlá oficiálnej zdvorilosti. To v praxi znamená, že prokurátor nemôže vystupovať voči ostatným účastníkom konania z pozície nadriadenosti, z ktorej by boli cítiť akékoľvek prejavy intolerancie, rasizmu, neznášanlivosti či hrubosti.

Každý prokurátor je povinný si taktiež **prehlbovať svoju odbornú kvalifikáciu.** Už spomenuté Odporúčanie Rec(2000)19 Výboru ministrov členským štátom o postavení prokuratúry v systéme trestného súdnictva sa v tomto smere vyjadruje, že vzdelávanie je nielen povinnosťou, ale i právom prokurátorov. Má k nemu dochádzať rovnako nielen pred prevzatím funkcie, aj v priebehu jej vykonávania. Považuje sa preto za dôležité, aby boli prokurátori informovaní o etických zásadách a požiadavkách, ktoré patria k ich funkcii, o ochrane zaručenej ústavou a zákonom podozrivým, poškodeným a svedkom, o ľudských právach a slobodách, ako sú definované v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, najmä právach stanovených v čl. 5 a 6 tohto dohovoru, o teórii a praxi organizácie práce, o spravovaní a ľudských zdrojoch v súdnictve, o mechanizmoch, ktoré môžu prispieť k zabezpečeniu koherencie ich činnosti. Navyše, štáty by mali urobiť aj opatrenia, ktoré zabezpečia ďalšie vzdelávanie prokurátorov v otázkach alebo špecifických oblastiach podľa aktuálnych potrieb, berúc do úvahy druh a vývoj trestnej činnosti, ako aj v oblasti medzinárodnej spolupráce v trestných veciach.[11]

Prokurátor je povinný taktiež **zdržať sa verejného vyslovovania svojho názoru na prípady,** ktoré nie sú právoplatne skončené. Ide požiadavku, ktorej hlavným účelom je zabrániť rôznym čiastkovým a neúplným informáciám, ako aj prejudikovaniu rozhodnutia. Toto ustanovenie úzko súvisí so základnou zásadou trestného konania – so zásadou prezumpcie neviny. V trestnom konaní totiž platí, že každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu. To samozrejme neznamená, že prokurátor nemôže mať

10 MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok – stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 29.
11 Bod 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

vlastný názor, či presvedčenie o vine obvineného. Svoje subjektívne presvedčenie však nikdy nemôže prezentovať ako objektívny stav, keďže o tomto rozhoduje výlučne súd vo svojom rozhodnutí. Verejné vyslovovanie názoru prokurátorom na právoplatne neskončené prípady môže v mnohých prípadoch nakloniť verejnú mienku v neprospech obvineného a verejnosť následne, očakávajúc od súdu vynesenie odsudzujúceho rozsudku, môže začať vyvíjať na súd neprimeraný tlak. Očakávania verejnosti týkajúce sa rozhodnutia súdu v danej veci môžu byť v mnohých prípadoch také veľké, že v prípade vynesenia verejnosťou neakceptovateľného rozhodnutia, môže dôjsť k neoprávnenému spochybňovaniu nezávislosti a nestrannosti systému justície. Ustanovenie o zákaze verejného vyslovovania svojho názoru prokurátorom nemá, samozrejme, brániť prokurátorovi vyjadriť sa v súvislosti s jeho oficiálnymi povinnosťami a neovplyvňuje právo verejnosti na informácie. Právo verejnosti na informácie má však tiež svoje limity. V súvislosti s informovaním verejnosti totiž Trestný poriadok súčasne stanovuje, že pri poskytovaní informácií verejnosti je možné utajiť tie skutočnosti, ktoré by mohli zmariť alebo sťažiť objasnenie a vyšetrenie veci. Pritom treba dbať na zásadu prezumpcie neviny a na to, aby sa nezverejňovali chránené osobné údaje ani skutočnosti súkromného charakteru, najmä rodinného života, obydlia a korešpondencie, ktoré priamo s trestnou činnosťou nesúvisia.

Prokurátor je vo svojej činnosti povinný zdržať sa konania, **ktoré by mohlo viesť k stretu služobného záujmu s osobnými záujmami prokurátora,** najmä nezneužívať informácie získané v súvislosti s výkonom funkcie prokurátora na vlastný prospech alebo na prospech iného. Pri výkone svojej funkcie prichádza prokurátor nevyhnutne do styku s informáciami, ku ktorým by za normálnych okolností nemal ako bežný občan prístup. Tieto informácie sú svojou povahou v mnohých prípadoch informáciami natoľko významnými, že ich využitie by mohlo mať za následok aj dosiahnutie vlastného osobného prospechu prokurátora. Mnohé informácie sú v súčasnosti natoľko lukratívne, že v prípade ak by boli predmetom transakcie medzi prokurátorom a inými subjektmi, mohli by zabezpečiť pre prokurátora neprimeraný a neoprávnený prospech, nielen finančný. Zákon aj z toho dôvodu v tejto súvislosti uvádza výnimku z oprávnenia verejnosti na informácie v trestnom konaní. Prokurátor je totiž povinný odmietnuť poskytnutie verejnosti takej informácie, ktoré by ohrozilo alebo porušilo záujem na ochrane utajovanej skutočnosti, obchodného tajomstva, bankového tajomstva, daňového tajomstva, poštového tajomstva alebo telekomunikačného tajomstva.[12]

Zákon rovnako prokurátorovi **zakazuje vykonávať činnosť, ktorá by bola nezlučiteľná s výkonom funkcie prokurátora.** To znamená, že prokurátor nielenže nemôže vykonávať funkciu iných verejných činiteľov (napr. prezidenta SR, poslanca NRSR, člena vlády SR, sudcu a pod.), ale nemôže ani popri výkone svojej funkcie vykonávať žiadnu inú platenú funkciu, podnikať, ani vykonávať inú zárobkovú činnosť s výnimkou správy vlastného majetku alebo majetku svojich maloletých detí, vedeckej, pedagogickej, lektorskej, literárnej, publicistickej a umeleckej činnosti za predpokladu, že taká činnosť nenarušuje riadny výkon funkcie prokurátora a dôstojnosť funkcie prokurátora a neohrozuje dôveru v nestrannosť prokuratúry.[13] S uvedeným úzko súvisí aj zákaz po-

12 § 6 ods. 4 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.
13 Bližšie pozri § 11 zákona č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateľoch prokuratúry v znení neskorších predpisov.

skytovať služby právnej pomoci. Dôvod tohto zákazu vyplýva zo skutočnosti že pri poskytovaní služieb právnej pomoci by mohlo dôjsť k stretu záujmu a následne k ohrozeniu nestrannosti a objektívnosti prokurátora pri výkone jeho funkcie. Za služby právnej pomoci však nemožno považovať zastúpenie. Nemožno totiž prokurátora vylúčiť ako zástupcu inej osoby, najmä ak je podľa osobitných zákonov jej zákonným zástupcom alebo zástupcom na základe rozhodnutia súdu či na základe plnomocenstva.

Prokurátor je tiež povinný **zachovávať dôstojnosť pri výkone funkcie prokurátora, chrániť vážnosť vykonávanej funkcie** a vystríhať sa všetkého, čo by mohlo spôsobiť ujmu na cti prokurátora alebo oslabiť dôveru v jeho nestrannosť. To znamená, že prokurátor je za každých okolností povinný chrániť česť a dôstojnosť svojej profesie, správať sa vždy profesionálne, v súlade so zákonom a etikou profesie tak, aby nevznikla nedôvera v jeho nestrannosť, prípadne ujma na jeho cti. Prokurátor vykonáva v každom štáte nezastupiteľné funkcie a prípadná strata dôvery verejnosti v riadny a nestranný výkon jeho úloh určite môže viesť k oslabeniu významu celého justičného systému. Prokurátor, podobne ako sudca, by mal byť určitým vzorom pre ostatných občanov. Ak ľudia budú vidieť, že sa prokurátor správa eticky, môžu ho prijať ako vzor. Môže tak dôjsť i k zlepšeniu celkového morálneho stavu spoločnosti. Ak však budú vidieť, že sa prokurátor správa neeticky, porušuje základné pravidlá morálky, tak ho budú považovať za negatívny vzor. Takýto prokurátor nebude mať rešpekt, nebude autoritou na riešenie trestných vecí a bude dochádzať k zvyšovaniu negatívnych protispoločenských javov.

Zákon radí medzi povinnosti prokurátora i **povinnosť dodržiavať pri výkone svojej funkcie pravidlá prokurátorskej etiky.** Nakoľko však nie je prijatý žiaden oficiálny dokument, kódex profesijnej etiky, nemožno ani s istotou vymenovať jednotlivé etické pravidlá prokurátorov. Preto treba vychádzať zo všeobecných etických pravidiel, ktoré prikazujú, aby sa človek správal čestne, zodpovedne, konal spravodlivo, nikomu neškodil, riadne vykonával svoje pracovné povinnosti a neuprednostňoval osobné záujmy nad záujmami spoločenskými.

V prípade zavineného nesplnenia alebo porušenia povinností prokurátora, v prípade správania prokurátora vzbudzujúceho oprávnené pochybnosti o jeho svedomitosti a nestrannosti pri rozhodovaní, alebo v prípade správania prokurátora na verejnosti znižujúceho vážnosť prokuratúry, sa prokurátor dopustí **disciplinárneho previnenia.** Za disciplinárne previnenie musí byť prokurátorovi v disciplinárnom konaní uložené niektoré z nasledujúcich disciplinárnych opatrení - napomenutie, písomné pokarhanie, zníženie základného platu až o 15 % najviac na tri mesiace, odvolanie z funkcie vedúceho prokurátora vrátane generálneho prokurátora, preloženie na inú prokuratúru toho istého stupňa alebo na prokuratúru nižšieho stupňa alebo úplné zbavenie výkonu funkcie prokurátora.[14]

ZÁVER

Záverom možno konštatovať, že etické a morálne normy vo veľmi výraznej miere ovplyvnili charakter právnych povinností prokurátora zakotvených priamo v právnom poriadku. Právna regulácia činnosti prokurátora ustanovujúca povinnosť jeho etického

14 § 189 ods. 1 zákona č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateľoch prokuratúry v znení neskorších predpisov.

správania, dodržiavania morálnych a mravných noriem a rešpektovania každej ľudskej bytosti má za následok, že prokurátor nemôže byť len bezcitným štátnym orgánom vykonávajúcim svoje úlohy v trestnej a netrestnej oblasti. Musí byť aj ľudskou bytosťou berúcou do úvahy ľudskú dôstojnosť, konajúcou objektívne, nestranne a nezaujato. Čo je významné, právna regulácia umožňuje vynucovať si splnenie týchto vo svojej podstate všeobecne nezáväzných etických a morálnych noriem prostredníctvom zákonom stanovených sankcií ukladaných v disciplinárnom konaní.

POUŽITÁ LITERATÚRA

FENYK, J.: Veřejná žaloba. Díl první : Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzělávání soudců a státních zástupců, 2001. 215 s. (Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR ; sv. 62)

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9

KOVAČECHOVÁ, E.: Pojem verejný záujem v právnej úprave SR, jeho význam a interpretácia. In: JUSTIN, 1998, č. 2, s. 20-32.

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok – stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006. 1302 s. ISBN 80-8078-085-4

Zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateľoch prokuratúry v znení neskorších predpisov

Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

Správa Benátskej komisie o európskych normách týkajúcich sa nezávislosti justičného systému, časť II - Prokuratúra

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

SUMMARY

The profession of public prosecutor is extremely important profession that cannot be understood only as a mere job. The prosecutor is in fact the law protection authority that significantly affects the lives of individual members of society. In all areas of his competence every procedure, every action must be executed in accordance with the law. In addition, public prosecutor must also act ethically, because he comes into contact with other people, issues decisions directly relating to their personal or professional life and in many cases interferes in fundamental human rights and freedoms. Ethical rules are part of the legislative duties of public prosecutors. They force public prosecutors to behave humanly, and to approach each case properly and fairly.

Kontaktné údaje:
JUDr. Bystrík Šramel, PhD.
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave,
Fakulta sociálnych vied,
Katedra verejnej politiky a verejnej správy,
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

POŇATIE TRESTNÉHO PRÁVA V POLITICKÝCH PROCESOCH V ČESKOSLOVENSKU 1950 – 1961

CONCEPT OF CRIMINAL LAW IN THE POLITICAL TRIALS IN CZECHOSLOVAKIA 1950 – 1961

JUDr. Ján Štefanica, PhD.

Kľúčové slová: politické procesy, charakter trestného práva v 50. rokoch, protištátne trestné činy, poňatie sovietskeho trestného práva, trestnoprávne predpisy z roku 1950

Key words: Political processes, the nature of criminal law in the 50th years, anti-state crimes, Soviet concept of criminal law, criminal legislation of 1950

ÚVOD

Na jeseň v roku 1948 bola v Československu vyhlásená tzv. právnická dvojročnica. Do vývoja trestného práva zasiahla pomerne významne a prejavili sa dobové trendy v poňatí trestného práva. Za cieľ si kládla zjednotenie právneho poriadku na území celého štátu, keďže dovtedy platili na našom území recipované, obsahovo pôvodne uhorské právne normy z obdobia pred rokom 1918 a na území Čiech a Moravy právne normy pôvodne rakúskej proveniencie. Ideologický zámer a cieľ tvorby nových právnych noriem bol vyjadrený v návrhu osnov realizácie zmien právneho poriadku Československa, ktorý bol zaslaný K. Gottwaldovi. V dialkopise uloženom v terajšom archíve MS ČR sa uvádza: „Predkladáme Vám podrobne rozpracované náčrty osnov, ktorých ustanovenia pomôžu účinne presadzovať generálnu líniu Komunistické strany Československa, ako ju vyjadril IX. zjazd.“[1] Bola to práve politická situácia, ktorá ovplyvnila charakter trestného práva v päťdesiatych rokoch. Trestné právo bolo poňaté ako prostriedok ochrany spoločnosti pred ideologickým nepriateľom, pred nepriateľom v období studenej vojny, slúžiaci primárne na exemplárne potrestanie a jeho nápravno – výchovný faktor sa dostával do úzadia. Toto ponímanie sa prejavilo ako v trestnoprávnych predpisoch, tak aj v praxi. Z pohľadu chápania účelu a charakteru práva, nielen odbornou, ale aj laickou verejnosťou, sa na formovaní trestného práva päťdesiatych rokov najvýznamnejšie podpísali novoprijaté trestnoprávne predpisy v podobe trestného zákona a trestného poriadku.

1 Dokument č. 38, Justiční dvouletka – nástiny osnov provádění změn právního řádu (28. října 1948) Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, k. 18a, desky – dálnopisy. In: VOREL, J. - ŠIMÁNKOVÁ, A. - BABKA, L. a kol.: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, díl II., s. 23.

TRESTNÝ ZÁKON A TRESTNÝ PORIADOK

Charakteristickou črtou trestného zákona sa stali ideologické tézy obsiahnuté v Ústave 9. mája, ktoré zákonodarcovia do neho implementovali. Jeho celý obsah bol výrazne poznamenaný aktuálnou spoločensko – politickou klímou vyjadrenou postupným „zostrením triedneho boja“ v spoločnosti. Nový trestný zákon rušil, okrem iných, aj zákon č. 165/1950 Zb. na ochranu mieru [2] a de facto ho nahradzoval, keďže ustanovenia zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky boli prenesené do prvej hlavy trestného zákona a stali sa jej ústrednou časťou. Okrem toho, že boli označené ako trestné činy proti republike, došlo aj k ich čiastočným úpravám a sprísneniu niektorých deliktov. Tento zákon poznal iba jeden druh deliktu a to trestný čin. Zo znenia zákona bolo viditeľné, že jeho účelom sa nemala stať prevýchova a náprava páchateľa. Cieľom malo byť nekompromisné vysporiadanie sa s „nepriateľom pracujúceho ľudu“, čo sa však nemuselo apriórne vzťahovať na všetkých delikventov a odsúdených. Zákon následne v štvrtej hlave § 17 ods. 1 písmeno a) doslova uvádza, že účelom trestu je „zneškodniť nepriateľa pracujúceho ľudu“.[3] Z uvedeného je zrejmé, že keďže sa jednalo o záujem pracujúceho ľudu a teda záujem celonárodný, zákonodarca sa ani nesnažil zakryť zjavne „triedny“ charakter zákona. Dostatočne široké formulácie jednotlivých trestných činov ponechávali voľný priestor pre neprimerane tvrdú aplikáciu zákona v praxi. Niektorí autori charakterizujú jazyk a formuláciu skutkových podstát nasledovne: „jednotlivé skutkové podstaty používajú zvláštny slovník, ktorý umožňuje rôzny výklad.“[4] Charakteristickým znakom bolo aj zjavné opustenie pôvodnej stredoeurópskej právnej kultúry a zreteľný vplyv sovietskeho práva s jeho triednym prístupom k jednotlivcovi.[5] V rámci objektivity je však potrebné konštatovať, že niektoré reformné ustanovenia zavedené týmto zákonom pretrvali až dodnes.[6] V dovtedajšom československom zákonodarstve unikátnym špecifikom tohto zákona sa stalo zakotvenie materiálneho chápania trestného činu.[7]

Podobne ako v prípade zákona č. 231/1948 Zb. aj v tomto prípade predstavovali, ako jedny z najviac aplikovaných[8], trestný čin velezrady podľa § 78 a trestný čin sabotáže podľa § 85. Na základe analýzy činnosti Štátneho súdu z roku 1952 nám vychádzajú tieto štatistické údaje: z celkového počtu 3623 obžalovaných bolo 1607 osôb

2 Na konci roka 1950 prijalo dňa 20. decembra Národné zhromaždenie, podobne ako ostatné štáty sovietskeho mocenského bloku, špeciálnu normu trestného práva - zákon č. 165/1950 Zb. na ochranu mieru. Podľa tohto zákona mali byť potrestaní všetci tí páchatelia, ktorí sa pokúsia „rozrušit mírové soužití národů tím, že jakýmkoli způsobem podnecuje k válce, válku propaguje nebo válečnou propagandu jinak podporuje“ - § 1 zákona č. 165/1950 Zb. na ochranu mieru. Tento je dodnes (2013) jediným trestnoprávnym ustanovením v slovenskom i československom práve, ktoré nebolo priamo zakotvené v trestnom zákone, ale v inom predpise. Zákon bol prijatý ako reakcia v dobe narastajúcich lokálnych vojnových konfliktov (vojna v Kórei, arabsko - izraleské konflikty) na výzvu Svetového kongresu ochrancov mieru, ktorý sa konal v novembri 1950 vo Varšave. Napriek tomu, že prvotná idea tohto zákona bola pozitívna, vyskytli sa aj prípady jeho zneužitia.

3 § 17 zákona č. 86/1950 Zb., trestného zákona.

4 CÍSAŘOVÁ, D.: Věda českého trestního práva v období 1945 – 1989. In: Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989, s. 79.

5 KUKLÍK, J. a kol.: Vývoj československého práva 1945 – 1989. s. 153.

6 Jednalo sa napríklad o možnosť podmienečného prepustenia či podmienečného odsúdenia so skúšobnou lehotou, poľahčujúce okolnosti a ďalšie.

7 Na to, aby sa spáchaný skutok stal trestným činom bolo potrebné, aby bol zavinený, protiprávny a aby bol nebezpečný pre spoločnosť – ak chýbal niektorý z uvedených znakov, nejednalo sa o trestný čin.

8 Napríklad v procese Slánsky a spol. boli z trestného činu velezrady obžalovaní všetci obvinení. Z toho podľa §1 zákona č. 231/1948 Z., na ochranu ľudovodemokratickej republiky E. Löbl a ostatní podľa § 78 trestného zákona č.86/1950 Zb.. Rovnako A. Rašla bol vo svojom procese vojenským prokurátorom žalovaný za trestný čin velezrady a mnohí ďalší.

žalovaných zo spáchanie trestného činu velezrady, čo tvorilo 44,3 % a 717 osôb (19,8 %) bolo žalovaných zo spáchania trestného činu vyzvedačstva.[9] Rozdiel medzi zákonom na ochranu republiky a trestným zákon nastal vo formulácií potrestania smrťou. Zatiaľ čo v „pôvodnom" znení sa vinník trestal smrťou vtedy, keď spáchal čin za okolností brannej pohotovosti či ozbrojeného napadnutia štátu, po prevzatí do trestného zákona boli tieto okolnosti vypustené a nahradené „zvýšeným ohrozením vlasti". Táto, možno konštatovať, neprimerane vágna formulácia § 78 ods. 3 písm. a) spolu s posledným písm. f) ktoré dovoľovalo udeliť trest smrti aj v prípade, ak bude prítomná „iná zvlášť priťažujúca okolnosť", teda táto formulácia umožnila nejednoznačný výklad ešte viac a zjednodušila možné potrestanie páchateľa smrťou. Pri udeľovaní trestu smrti v politických procesoch na Slovensku bolo častokrát použité písmeno b) ktoré dovolilo trestať páchateľa smrťou v prípadoch, ak spáchaním trestného činu velezrady bola zvláštnou mierou ohrozená – samostatnosť, ústavná jednota, územná celistvosť, ľudovodemokratické zriadenie, spoločenská či hospodárska sústava - Československa. Napriek vyzdvihovaniu zásady výchovného pôsobenia trestu na páchateľa a tým i na samu spoločnosť, pôsobil trestný zákon vo svojej podstate veľmi represívne, pričom jeho formulácie umožňovali veľmi široký výklad a poskytovali veľmi relatívnu ochranu ľudských práv a slobôd.

Rovnakú zmenu, akú priniesol v hmotnom trestnom práve nový trestný zákon, predstavoval pre procesné trestné právo zákon č. 87/1950 Zb. zo dňa 12. júla 1950 o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok). V zákone bola badateľná snaha o zjednodušenie, „zľudovenie" súdnictva, čo malo prispieť k lepšiemu a zrozumiteľnejšiemu pochopeniu súdneho konania pre laikov, sudcov z ľudu, ktorých účelom malo byť vnesenie istej formy demokracie, ale aj „ľudovej" kontroly pri rozhodovaní súdu. Avšak tu došlo k situácii, kedy sa v rámci boja s „právnym formalizmom odbúrala i rada ustanovení, zaručujúcich práva obvineného a obžalovaného."[10] V dôvodovej správe k zákonu nachádzame základné zásady, na ktorých mal byť zákon postavený, jednalo sa hlavne o zásady verejnosti, voľného hodnotenia dôkazov, zistenia materiálnej pravdy, verejnosti a ďalšie.[11] Snáď najdôležitejšiu zásadu – prezumpcie neviny, však neuvádza ani dôvodová správa a ani zákon samotný. Vplyvy sovietskeho vzoru sa prejavili aj u tvorcov trestného poriadku. Charakteristickejším príkladom sa stalo vytvorenie novej inštitúcie prokuratúry, miesto dovtedajšieho štátneho zastupiteľstva a posilnenie pozície prokurátora.[12] Prokurátorovi bola zverená rozhodujúca úloha v trestnom konaní, mal napomáhať súdu pri zisťovaní materiálnej pravdy, spolupracovať pri vyšetro-

9 VOREL, J. - ŠIMÁNKOVÁ, A. - BABKA, L. a kol.: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, díl II. s. 161 – 162.

10 VOJÁČEK, L. - SCHELLE, K.: Právní dějiny na území Slovenska. s. 413.

11 **Vládny návrh zákona a dôvodová správa k zákonu č. 87/1950 Zb., trestnému poriadku. In: Spoločná česko - slovenská** digitálna parlamentná knižnica: NS RČS 1948 – 1954, tlač 486, časť 7.

12 Novo koncipovaná prokuratúra, typická pre krajiny pod politickým i právnym vplyvom ZSSR, ktorá preberá všetky funkcie podľa sovietskeho vzoru však bola vytvorená v roku 1952 vydaním ústavného zákona č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre a zákona č. 65/1952 Zb. o prokuratúre. „Týmito zákonmi bola podľa sovietskeho vzoru vytvorená prokuratúra ako samostatný, na miestnych orgánoch štátnej moci a správy a na ostatných orgánoch štátnej správy nezávislý, jednotný, centralizovaný a monokratický orgán najvyššieho dozoru nad presným vykonávaním a zachovávaním zákonov a iných právnych predpisov všetkými ministerstvami a inými úradmi, súdmi, národnými výbormi, orgánmi, inštitúciami ako i jednotlivými osobami (§6)." VLČEK, E.: Vývoj prokuratury v letech 1945 – 1990. In: Vývoj práva v Československu. s. 389. K vývoju orgánov verejnej žaloby v dejinách Slovenska pozri: POVAŽAN, M.: Orgány verejnej žaloby na Slovensku v rokoch 1526 až 1867 Historia et theoria iuris, Roč. 5, č. 1 (2013), s. 50-61 a POVAŽAN, M.: Orgány verejnej žaloby na Slovensku v rokoch 1868 až 1918 Historia et theoria iuris, Roč. 5, č. 1 (2013), s. 62-77

vaní s orgánmi národnej bezpečnosti. Štátny prokurátor bol podľa § 13 príslušný konať v prípravnom konaní o všetkých činoch uvedených v prvej hlave trestného zákona, pokiaľ ich zákon sankcionoval trestom odňatia slobody s dolnou hranicou najmenej desať rokov, trestom odňatia slobody na doživotie alebo trestom smrti.[13] Ďalším charakteristickým prvkom, ktorý sa vzťahuje k nami riešenej problematike bola faktická neexistencia formálneho inštitútu vznesenia obvinenia a tak na začatie vyšetrovania prokurátorom stačilo podozrenie zo spáchania trestného činu.[14] Zákon delegoval na prokuratúru všetko to, čo si nevyžadovalo sudcovské rozhodovanie. V prípravnom konaní bola na prokurátora delegovaná právomoc vyšetrovacieho sudcu a tak mu bolo umožnené viesť ho od základu. Bolo tým vytvorené absolútne netradičné postavenie štátneho zastupiteľstva, ktoré absolútne dominovalo nad všetkými. Prokurátor bol povinný uskutočniť všetko, čo bolo potrebné k zabezpečeniu trestného konania. Bol oprávnený vykonávať osobnú i domovú prehliadku, vypočúvať svedkov a znalcov, vypočúvať obvineného a rozhodovať o jeho väzbe, mohol nariadiť zabavenie písomností a iných zásielok určených obvinenému. Po zhodnotení dôkazov mohol prokurátor podať obžalobu a v konaní pred súdom vystupoval ako zástupca obžaloby. Proti rozhodnutiam prokurátora bolo možné v zákonom stanovených prípadoch podať sťažnosť.[15] Napriek značne posilnenej pozícii prokuratúry v novom trestnom poriadku je potrebné uvedomiť si dve roviny jeho pôsobenia v tzv. politických procesoch päťdesiatych rokov. Prvou bolo pôsobenie poradcov a štátnej bezpečnosti, ktoré mali dominantné postavenie a mnohokrát suplovali prácu prokurátora, ktorý najmä zo straníckych, teda politických, dôvodov takéto zastúpenie svojej práce mnohokrát akceptoval. Druhým faktorom bolo, že napriek všeobecnému stavu nebezpečenstva a vyvolávania strachu v spoločnosti, ktoré pramenili z medzinárodno - politickej situácie (a to na obidvoch stranách barikády) mali byť práve prokurátori strážcami zákonností a poriadku v celom systéme. Zákon im to umožňoval, aj prostredníctvom udelenia nad miery kompetencií. Príkaz na zatknutie vydával písomne predseda senátu na návrh prokurátora. Trestný poriadok priamo neupravoval povinnosť súdu vyhovieť návrhu na zatknutie podanému prokurátorom, z povahy veci však plynula viazanosť súdu návrhom prokurátora atak nemohol vydanie príkazu k zatknutiu odmietnuť. Samotné zatknutie mal previesť orgán určený na vyhľadávanie, teda obvykle orgány národnej bezpečnosti. Príkaz k zatknutiu mal byť obvinenému doručený ihneď pri zatknutí a ak by to nebolo možné, tak najneskôr do štyridsiatich ôsmich hodín od zatknutia.[16]

Pre súdne procesy s politickým kontextom boli charakteristické neprimerane afektované a časovo rozsiahle záverečné reči prokurátora, ktorých podobnosť s vystupovaním prokurátorov v ZSSR (napr. moskovské procesy) nebola náhodná. Záverečná reč bola priamo upravená v § 158 trestného poriadku a ten priamo stanovil prokurátorovi v záverečnej reči zhodnotiť výsledky hlavného pojednávania, obzvlášť upozorniť na nebezpečenstvo trestného činu pre spoločnosť.[17] Absencia významných záruk práv obvinených a obžalovaných, neprimerané uprednostňovanie pozície prokurátora na

13 § 13 zákona č. 87/1950 Zb., trestného poriadku.
14 KUKLÍK, J. a kol.: Vývoj československého práva 1945 – 1989. s. 159.
15 Porov.: ONDREJKA, J.: Funkcia prokurátora podľa nového trestného poriadku. In: Právnik, č. 10, 1950. s. 459.
16 Porov.: § 97 zákona č. 87/1950 Zb., trestného poriadku.
17 § 158 ods. 3 zákona č. 87/1950 Zb.

úkor obžalovaného a jeho obhajoby, spojené s individuálnou politickou angažovanosťou niektorých štátnych zástupcov, špecifickým stavom dominancie tzv. sovietskych bezpečnostných poradcov a štátnej bezpečnosti, umožnili protiprávne postupy uplatnené v politických procesoch päťdesiatych rokov v Československu.

IDEOLOGICKÝ CHARAKTER TRESTNÉHO PRÁVA V 50. ROKOCH

Ponímanie funkcie trestného práva bolo determinované obdobím dvoch svetových mocenských a ideologických blokov, do obdobia studenej vojny. Hľadanie domácich zradcov a nepriateľov bolo na dennom poriadku, tak v štátoch na jednej i druhej strany barikády. Trestnoprávne predpisy sa stali „nad zákon povýšenou vôľou“, vôľou nie vládnucej triedy, ale straníckej oligarchie, nie však v triednom boji, ale v boji s triednym nepriateľom, ideologickými „úchylkármi“ či s predstaviteľmi menšieho národa, usilujúcimi o štátoprávnu rovnoprávnosť, dokonca vo forme monštruózneho inkvizičného procesu. Keďže predobrazom sa stalo sovietske trestné právo, a inšpirácia inými právnymi poriadkami nie je sama o sebe zlá, došlo však aj k prevzatiu ideologického podtextu. V tomto prípade je zaujímavý postreh historikov, že väčšina sovietskych revolucionárov odsúdených do cárskeho vyhnanstva venovala počas neho značný čas štúdiu literatúry. J. V. Stalin vyjadroval údiv nad tým, ako bezzubo bojuje cársky režim proti svojim ideologickým odporcom , ktorí „nemuseli pracovať, mohli čítať koľko chceli, a tiež ujsť, kedy sa im zažiadalo. Na útek z vyhnanstva stačilo chcieť.”[18] Podľa niektorých autorov na základe tejto skúsenosti prišiel k záveru, neskôr ním často opakovanému, že „pevná moc musí mať silné „trestné orgány““.[19] Platformou, ktorá politické procesy umožnila, bola činnosť politických a justičných orgánov. Samotné justičné orgány vstúpili do prípadu na záver celej „inscenácie“ v záujme jeho zlegalizovania. Môžeme konštatovať, že súdy len interpretovali už nalinkované rozhodnutia prijaté orgánmi KSČ. Kľúčový význam v kauzách malo priznanie obžalovaných. Bolo považované za najhlavnejší a preukázaný dôkaz trestnej činnosti nielen ich samých, ale aj ďalších potenciálnych nepriateľov režimu. K odhaleniu mali viesť protokoly svedeckých výpovedí, konfrontácie, dôkazný materiál a iný operatívny materiál, ale kľúčovú úlohu zohrávalo práve vypočúvanie. To sa stalo základnou prípravou obžalovaných k súdnemu konaniu. Nasledujúce trestné oznámenie bolo skonštruované tak, aby sa zmenilo na obžalúvací spis. Vo väčšine prípadov bol preukázateľne vypracovaný doslovný scenár a aj keď sa nakoniec neuskutočnil ako verejný proces, jeho scenár dosahoval rozmery iných, vtedy známych veľkých procesov. Príslušníci ŠtB obstarávali a usmerňovali odborné expertízy, komunikovali s prokurátorom o trestných činoch a možných komplikáciách na súde.[20] Obžalovaní boli až do vynesenia rozsudku v zadržiavacej väzbe, kde sa s nimi robili tzv. udržiavacie výsluchy, ktoré mali zaručiť, že budú odpovedať podľa

18 VOLKOGONOV, D.: Triumf a tragédia. s. 40

19 VOLKOGONOV, D.: Triumf a tragédia. s. 523, V poznámkach k referátu Ježova, ktoré boli zapracované v osobitnom uznesení sa: b) konštatuje zlá organizácia vyšetrovacej práce. Vyšetrovanie je často závislé od zločinca a jeho dobrej vôle poskytnúť vyčerpávajúce výpovede, alebo nie c) pre nepriateľov sovietskej moci bol vytvorený režim, ktorý je neprípustný. Ich ubytovanie sa často podobá na donucovacie rekreačné strediská než na väznice (píšu listy, dostávajú balíky, atď.) tamže s. 523

20 Podľa zákona č. 82/1968 Zb. o súdnej rehabilitácii sú bezpečnostné orgány povinné predkladať súdu takzvaný operatívny materiál a zápisnice o vypočúvaní osôb, ktoré sa pôvodne k spisom neprikladali a z nich možno zistiť ako obvinených postupne privádzajú do takého stavu, že sa sami priznajú.

scenára. Súčasťou prípravy na proces bol tiež výber svedkov a ich príprava. So scenárom dobrovoľnej kritiky sa počítalo už od začiatku prípravy politických procesov, ba agitátori sami nabádali k osobnej sebakritike komunistov na agitačných schôdzkach v podnikoch, na družstvách.[21] Toto, verejné kajanie sa, tak umožnilo ovládnuť prakticky kohokoľvek a mohlo sa stať základným kameňom každej obžaloby. Súdy boli poverené takými úlohami, aby prostredníctvom nich kompetentní poukazovali na spojitosť triednych nepriateľov vo vnútri štátu, napríklad s cudzími nepriateľskými agentúrami. Za nedostatok zo strany vládnej moci však bol považovaný fakt, že „mnohé procesy nemajú ešte potrebnú politickú vycibrenosť, že sa zo súdeného prípadu nevyťaží toľko politického kapitálu, koľko by sa vyťažiť dalo alebo vyťažiť malo„[22]. Závažným nedostatkom a prekážkou v objektívnom posudzovaní prípadov bolo aj to, že mnohí sudcovia a prokurátori vo väčšine procesov boli odkázaní len na protokoly dodané vyšetrujúcimi orgánmi a tak v mnohých prípadoch dôkazný materiál nebol dostatočný, čím utrpelo samé vedenie procesu.[23] Došlo tak k zneužitiu samotného práva, právneho poriadku, k jeho využitiu ako nástroja politického boja bez rešpektovania práva ako hodnoty.

ZÁVER

V dôsledku rekonštrukcie štátu a zmeny politického systému po februári 1948 bolo poňatie trestného vystavené zásadným zmenám. Po vzore sovietskej justície bolo zavádzané nové chápanie práva, implementovali sa nové prvky prevzaté zo ZSSR. Snáď najznámejším prípadom sa stala základná formulácia vtedajšej právnej vedy, hojne využívaná v procesoch s politickým kontextom, ktorá znela: „priznanie je korunou dôkazu“. Napätá spoločenská situácia sa tak prejavovala v spoločnosti aj prostredníctvom vnímania trestného práva. Na jednom z prvých miest stálo zabezpečenie ochrany štátu pred vonkajším nepriateľom z radov najmä kapitalistických krajín, tu sa uplatňovala téza triedneho boja. Prevenciou a súčasťou likvidácie boli kampaň proti „triednym“ nepriateľom. Ideologicko – komunistickým vyjadrením tohto nebezpečenstva sa stali rôzne úchylky buržoázneho nacionalizmu, titoizmu či sionizmu Trestnoprávnym pomenovaním takýchto konaní boli trestné činy velezrady s triednym vymedzením a spojením štátneho občana s cudzou mocou, s cieľom ohroziť štátnu suverenitu a zlikvidovať jeho spoločenské zriadenie. Primárnou hodnotou, ktorú chránilo trestné právo sa tu stala nová kategória, vyjadrená ako „spoločenské zriadenie“ či „spojenectvo so ZSSR“. Obmedzenie procesu špionáže dvoch mocenských blokov, ochranu integrity štátu závislého na ZSSR sa vtedajší zákonodarcovia snažili upraviť aj trestnoprávne. Fakticky vojnový stav, sa zreteľne prejavil aj na vývoji trestného práva, celý politicko - právny komplex s prihliadnutím na vyhrotenú medzinárodnú situáciu bol právne zavŕšený v ponímaní trestov. Absencia výnimočnosti trestu smrti, jeho zaradenie na úroveň trestov bežných a nakoniec aj exekučné konania v mnohých kauzách sa tak stali smutnou realitou a svedkom skutočných pome-

21 Príručka straníckeho agitátora: Říkáme lidem pravdu. Materiál pro osobní agitaci. Praha: Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, 1950. s. 31.
22 Správa pre organizačný sekretariát ÚV KSČ dňa 14.5.1952. In: KAPLAN, K.: Zpráva o zavraždení generálního tajemníka. s. 1.
23 Zo správy pre organizačný sekretariát ÚV KSČ dňa 14.5.1952 o plnení uznesenia, ktorým sa aparátu ÚV KSČ ukladalo zaistiť „riadne využitie dôležitých procesov vo verejných kampaniach výchovy občianstva.“ KAPLAN, K.: Zpráva o zavraždení generálního tajemníka. s.1.

rov v štáte. Politický systém Československa nielen, že nezabránil politickým procesom, ale poskytol podporu i prostredie samému mechanizmu na ich „výrobu". Medzi základné aspekty tohto fungovania patrila aj fakticky neobmedzená moc jednej strany a nefunkčnosť systému kontroly. Ďalším z faktorov, ktoré umožnili fungovanie systému bola kádrová politika, ktorá dovolila neúmerné a dlhé trvanie fungovania rovnakých štruktúr, čo bolo zreteľné na procese rehabilitácií. Ten bol najskôr zrealizovaný veľmi povrchne i nedostatočne a prejavil sa v počte rehabilitačných komisií, ktoré postupne prehodnocovali svoje fungovanie. Nakoniec sa v štáte vytvoril neprehľadný, nekontrolovateľný systém, s niekoľko - vrstevnými mocenskými štruktúrami, ktoré boli postavené nad zákonom.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CÍSAŘOVÁ, D. 2004. Věda českého trestního práva v období 1945 – 1989. In: Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989. Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie usporiadali Malý, K. a Soukup, L., Praha: Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 8024608634

GLOGAR. R. a kol. 1958. Trestný zákon. Komentář. Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti. Praha: Orbis, 1958. 816 s.

KAPLAN, K.: Zpráva o zavraždení generálního tajemníka, Praha: Mladá fronta, 1992. 303 s., ISBN 8020402691

KAPLAN, K. - PALEČEK, P. 2008. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno: Barrister & Principal, 2008. 253 s. ISBN 9788073640491

KUKLÍK(ed.), J. a kol. 2009. Vývoj československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde, 2009. 727 s. ISBN 9788072017416

ONDREJKA, J.: Funkcia prokurátora podľa nového trestného poriadku. In: Právnik, č. 10, 1950

POVAŽAN, M.: Orgány verejnej žaloby na Slovensku v rokoch 1526 až 1867 Historia et theoria iuris [elektronický zdroj], Roč. 5, č. 1 (2013), s. 50-61, ISSN 13380753, citované 01.12.2013 [online] http://hticasopis.blogspot.sk/2013/09/historia-et-theoria-iuris-2013-roc-5-c-1.html

POVAŽAN, M.: Orgány verejnej žaloby na Slovensku v rokoch 1868 až 1918 Historia et theoria iuris [elektronický zdroj], Roč. 5, č. 1 (2013), s. 62-77, ISSN 13380753, citované 01.12.2013 [online] http://hticasopis.blogspot.sk/2013/09/historia-et-theoria-iuris-2013-roc-5-c-1.html

Říkáme lidem pravdu. Materiál pro osobní agitaci. Praha: Kulturně propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, 1950. 31 s.

Sbierka zákonov republiky Československej. Čiastka 39. Vydaná dňa 18. júla 1950 (86. a 87.) 86. Trestný zákon. – 87. Trestný poriadok.

Sbierka zákonov republiky Československej. Čiastka 85. Vydaná dňa 16. októbra 1948 (231. a 232.) 231. Zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky. – 232. Zákon o štátnom súde.

VLČEK, E.2004. Vývoj prokuratury v letech 1945–1990. In: Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989. Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie usporiadali Malý, K. a Soukup, L., Praha: Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 8024608634

VOJÁČEK, L. - SCHELLE, K. 2007. Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava: Key Publishing, 2007. 450 s. ISBN 9788087071434

VOLKOGONOV, D.: Triumf a tragédia. Bratislava : Spektrum, 1990. 568 s. ISBN 80218007120

VOREL, J. - ŠIMÁNKOVÁ, A. - BABKA, L. a kol. 2004. Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, díl II. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 9, 2004. ISBN 8086621057

Ústava Československej republiky z 9. mája 1948. Bratislava: Štátne nakl., 1949. 77 s.

SUMMARY

Post-February changes led to changes in the understanding of criminal law and of justice. The role of the judge was thus degraded to the position of executor of the prosecutor‘s motion. Along the line of the investigator, prosecutor, judge, there was a possibility of rigged process. The Supreme Court got into a position where it does not develop any initiative to remedy but was only the executor of the party and government orders. The political system of Czechoslovakia not only failed to prevent the politicization of the judiciary and the political process, but also provide support environment himself mechanism for their „production“. Political system probably was not even able to prevent any external and internal impulses outgrown in such extensive political processes. Be related to centralization and functioning structures and the Communist Party. The basic aspects of the operation included the de facto sovereignty of one party and malfunctioning control system. Another factor that enabled the functioning of the cadre policy that allowed disproportionate and long duration of operation of the same structure, which was evident in the process of rehabilitation. He was first implemented very superficially and inadequately reflected in a number of rehabilitation commissions that gradually reconsider its functioning. Finally, the State created a confusing, uncontrollable system, with several - layered power structures that were built above the law.

Kontaktné údaje:
JUDr. Ján Štefanica, PhD.
Katedra právnych dejín,
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta,
Šafárikovo nám č. 6,
P.O. BOX 313,
810 00 Bratislava 1
jan.stefanica@flaw.uniba.sk

CHARAKTER PROCESNÉHO PRÁVA V 21. STOROČÍ

FEATURES OF PROCEDURAL LAW IN 21 CENTURY

doc. JUDr. Marek Števček, PhD.

Kľúčové slová: charakter práva, legislatíva, právne a metaprávne determinanty, legislatívny proces, post-postmoderný civilný proces

Key words: features of law, legislation, legal and metalegal determinants, legislative process, post-postmodern civil process

Ak chceme postihnúť charakter určitého právneho odvetvia v tom či onom historickom období, musíme nevyhnutne vyjsť z náčrtu charakteru práva ako celku. A *maiori ad minus* je charakter právneho odvetvia determinovaný charakterom právneho poriadku, no i metaprávnymi konotátmi celospoločenského vývoja a vedomia. Civilné právo procesné nie je v tomto smere výnimkou. Je integrálnou súčasťou slovenského právneho poriadku, ktorý je v súčasnom post – postmodernom období determinovaný predovšetkým dvoma externalitami. Tou prvou budú nepochybne metaprávne faktory súvisiace s historickým i sociologickým vývojom Európy na prelome tisícročí. Druhým externým faktorom ovplyvňujúcim právo ako spoločenskovednú disciplínu je nepochybne mechanizmus tvorby a aplikácie práva, ktorý sa v posledných desaťročiach radikálne zdynamizoval a podstatnou mierou tak vplýva na konkrétne ustanovenia konkrétnych právnych predpisov.

Majúc na pamäti predostreté východiská konštatujeme, že civilné procesné právo je v mnohom (pozitívnom i negatívnom) odsúdené zdieľať osud ostatných tradičných právnych odvetví, no i právnych odvetví oveľa mladších a menej konzervatívnych. Spomínané dve skupiny externalít determinujúcich charakter práva v 21. storočí sú natoľko od seba závislé, že našim prvým významným konštatovaním o charaktere procesného práva v 21. storočí je to, že rozdiel medzi metaprávnymi a právnymi determinantami sa natoľko stiera, že nemožno jeden od druhého oddeliť či vnímať izolovane. Iste, právo v istom zmysle vždy reflektovalo nálady a názory spoločnosti a častokrát i kultúrne, vzdelanostne, nábožensky či inak segmentovanej spoločnosti, no v súčasnom období je multikulturalizmus natoľko silným vplyvom každého kontinentálneho právneho poriadku, že sa stáva nosným právotvorným prvkom. Súčasná heterogénnosť adresátov právnych noriem špecificky v oblasti civilného práva procesného však vyvoláva isté odstredivé tendencie, ktoré sa prejavujú predovšetkým v postupnom opúšťaní tradičného vnímania procesného práva, predovšetkým cez prizmu jeho základných zásad, ako i odklon od tradičných hodnôt ktoré civilné právo procesné reprezentuje a garantuje.

Spomínaný súbeh metaprávnych externalít a právnych determinantov, ktoré najviac ovplyvňujú charakter civilného práva procesného sa najviac prejavuje v tzv. európskoprávnych súvislostiach civilného procesu. Musíme si zvykať na kváziprecedenčné účinky európskych súdnych autorít, minimálne Súdneho dvora EÚ, či Európskeho súdu pre ľudské

práva. Vnímaniu kontinentálneho právnika sú natoľko cudzie, že máme problém uchopiť inštitucionálne väzby vyplývajúce z judikatúry týchto súdnych autorít, a to uchopiť ich ako väzby axiomatické. Uvedené dopady vplývajú na rovinu jednak judikatúrneho rozmeru národných civilných procesov, ako i na rovinu doktrinálnu v podobe diferencovaného a selektívneho uplatňovania základných procesných princípov a zásad v jednotlivých národných právnych poriadkoch. Inak povedané, autonómnosť princípov európskoprávnych vplyvov predovšetkým v judikatórnom rozmere sa prejavuje obligatórnym prenikaním týchto princípov do konkrétnych ustanovení národných procesných poriadkov, a to často nesystémovo, selektívne a neúčelne.

Ak hovoríme o metaprávnych faktoroch ovplyvňujúcich charakter práva v 21. storočí je nevyhnutné sa zmieniť o kvalitatívnej i kvantitatívnej stránke legislatívneho procesu, a to tak v rovine národných právnych poriadkov, ako i právneho poriadku nadnárodného, supranacionálneho, európskeho. V mnohom bol názorne a inštruktívne podaný k tejto problematike výklad v práci profesora Holländera - Filipika proti redukcionizmu. Opätovne možno konštatovať, že nadnárodná a národná legislatíva tvoria isté spojené nádoby, a to predovšetkým vo svetle obligatórneho implementovania sekundárneho únioného práva (nie len na úrovni civilného procesu), ako i implementácie judikatúrnych záverov európskych súdnych autorít.

Kvalita legislatívnej práce v mnohom a podstatným spôsobom determinuje charakter daného právneho odvetvia a predovšetkým kvalitatívnu stránku jeho vnímania subjektov – adresátov právnych noriem. Súčasná legislatívna smršť prakticky znemožňuje koncepčnú prácu zákonodarcu, aplikačnej praxe a v neposlednom rade ovplyvňuje i doktrínu a propedeutiku na právnických fakultách. Všetci veľmi dobre vieme, že je prakticky nemožné napísať učebnicu k aktuálnemu právnemu stavu – neustále posúvania termínov s vydavateľmi, náročná koordinácia autorského kolektívu, nevyhnutné sledovanie rôznych druhov a variantov tzv. „prílepkovej legislatívy“ minimálne podstatne sťažuje doktrinálnu rovinu interpretácie právnych noriem. Táto rovina pritom plní absolútne nezastupiteľnú funkciu nielen propedeutickú, či právno-výchovnú, no hlavne interpretačnú a anticipačnú funkciu. Rovnako tak možno konštatovať, že takýto druh legislatívneho procesu, na ktorý si už pomaly zvykáme (čo tiež nie je celkom dobre) podstatným spôsobom sťažuje úlohu aplikačnej praxi. Je prakticky nemožné v priebehu jedného súdneho sporu, akokoľvek krátko by trval, vychádzať z jedného znenia procesného kódexu. Sudca, advokát, či iný orgán aplikácie a interpretácie práva je neustále stavaný do úlohy subjektu len veľmi ťažko randomizujúceho nevypočítateľné správanie zákonodarcu. V neposlednom rade takýto prístup k legislatíve prakticky znemožňuje anticipovať výsledok súdneho sporu, či kvalitu konkrétnej procesnej úpravy, ktorá nepochybne podstatnou mierou ovplyvňuje vnímanie procesného práva predovšetkým v širších súvislostiach ústavou a medzinárodnými dohovormi garantovaného práva na spravodlivý súdny proces. Sudca sa v podmienkach takejto legislatívy stáva nástrojom procesného práva, čím je filozofia poskytovania „služby spravodlivosti“ postavená prakticky na hlavu. Procesné právo má byť nástrojom v rukách sudcu pri hľadaní ideálu spravodlivosti. Vychádzajúc pri tom z konštantnej judikatúrnej línie Európskeho súdu pre ľudské práva možno konštatovať, že pojem spravodlivosti možno axiomaticky uchopiť výlučne v rovine formálnej, teda procesnoprávnej. Inak povedané, spravodlivosť je meraná inštitútmi procesného práva, nie samotným výsledkom sporu. Akú dôveru v mechanizmus nachádzania spravodlivosti majú mať subjekty adresáti právnych noriem, keď v priebehu ich vlastného sporu sa pro-

cesný poriadok zmení toľkokrát, že táto číslovka takmer limitne dosahuje matematickú kapacitu priemernej vzorky ľudskej populácie?

Rovnako supranacionálna legislatíva Európskej Únie, i keď na úseku civilného procesu nie až taká vypuklá, neprispieva k optimalizácii predvídateľnosti práva. Harmonizácia na úseku procesného práva je limitovaná rozdielnosťou súdnych sústav jednotlivých členských štátov EÚ, od čoho je potom odvislá celá plejáda procesných inštitútov (napr. opravné prostriedky a pod.). Častokrát je tak členský štát a jeho legislatíva odkázaná prácne implementovať závery európskoprávnych vplyvov a transponovať ich do národnej legislatívy výlučne prostriedkami vnútroštátneho procesného práva. V takýchto prípadoch sa častokrát skrátka nedá zamýšľaný cieľ dosiahnuť bez istej rezignácie na koherentnosť vnútroštátnej právnej úpravy civilného procesu.

Náš stručný výpočet pojmových znakov moderného procesného práva v 21. storočí by nebol úplný bez vari najfrapantnejšej črty súčasného európskeho právneho vývoja a tou je diferencovanosť a selektívnosť vnímania istých procesných princípov a zásad. Možno dokonca konštatovať, že dochádza k prehodnocovaniu samotného ideového základu civilného práva procesného, a to práve v rovine dogmaticko axiomatickej. *In concreto sa to skôr či neskôr musí prejaviť i v učebniciach civilného práva procesného, ktoré ideovú bázu civilného procesu nachádzajú v systéme jeho základných princípov a zásad*.

Spomínaný jav sa prejavuje predovšetkým v neustálom náraste prvkov princípov oficiality v klasickom sporovom konaní či v selektívnosti vnímania ústavnoprávnej zásady rovnosti účastníkov civilného procesu. Post – postmoderný trend ochrany tzv. slabšej strany sa z hmotného práva stále viac a viac presúva do roviny práva procesného, ktoré chtiac či nechtiac svoju ideovú základňu a procesno-právne inštrumentárium musí adjustovať na nové pomery. Akokoľvek môžeme doktrinálne s týmto trendom polemizovať, je zrejme nevyhnutné akceptovať ho ako fakt a pokúsiť sa ho zasadiť do kultúrno-historickej tradície európskeho kontinentálneho civilného práva procesného, a to podľa možností v takej intenzite a kvalite, aby tradičné doktrinálne postuláty civilného procesu ostali zachované.

V tomto trende zároveň vidíme obrovskú výzvu post – postmoderného civilného procesu. Zladiť tieto v mnohom antagonistické poňatia úloh a cieľov civilného procesu je úloha súvisiaca so zmenou charakteru procesného práva ako takého. Všetky spomínané a v tejto krátkej úvahe načrtnuté východiská neustále roztvárajú pomyselné nožnice medzi tradicionalistickými prístupmi k civilnému právu procesnému a post – postmodernistickými tendenciami prejavujúcimi sa práve v hypertrofii právnej úpravy v odlišnom vnímaní záväznosti judikatúry, či v selektívnom uplatňovaní jednotlivých procesných princípov a zásad.

Moderné kodifikácie civilného procesu by preto mali tento zmenený charakter civilného procesu i civilného práva procesného reflektovať a pokúsiť sa zladiť a vyvážiť jednotlivé determinanty tak, aby tvorili kompaktný celok spočívajúci na tradičných inštitútoch civilného práva procesného, ale zároveň aby akcentovali i súčasné výzvy a trendy.

Súčasný charakter procesného práva preto možno pomenovať ako obdobie hľadania odvahy prijať zodpovednosť za zosúladenie týchto antagonistických, no koniec koncov neustále sa opakujúcich paradigiem tradičného verzus moderného poňatia charakteru práva.

Kontaktné údaje:
doc. JUDr. Marek Števček, PhD.
Paneurópska vysoká škola, Ústav súkromného práva

POLITIKA REVIZIONIZMU – OD TRIANONU PO VIEDENSKÚ ARBITRÁŽ

POLITCS OF REVISIONISM – FROM TRIANON TO VIENNA AWARD

Mgr. Miroslava Tóthová

Kľúčové slová: revizionizmus, revizionistické organizácie, tisícročné Uhorské kráľovstvo, Versaillský mierový systém, Spoločnosť národov, Trianonská mierová zmluva, sebaurčovacie práva národov, Viedenská arbitráž

Key words: revisionism, revisionist organisation, the thousand-year-old Kingdom of Hungary, Versailles peace system, League of nations, Treaty of Trianon, rights of nations to self-determination, Vienna Award

Rok 1918 naša historická odborná literatúra (Deák, Hronský, Klimko a iní) označuje ako najvýznamnejší predel slovenských dejín 20. storočia. 30. októbra 1918 Slovenská národná rada ako vrcholný politický orgán Slovákov prijala Deklaráciu slovenského národa, ktorá vstúpila do histórie ako Martinská deklarácia. Na jej základe sa Slovensko mohlo začleniť do spoločného štátu s Čechmi a vymaniť sa spod maďarskej štátnej suverenity, keďže bolo de facto v tom čase ešte stále súčasťou maďarského štátu. Takto Martinská deklarácia spolu so zákonom č. 11/1918 Sb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu sa stali jednými z jeho základných dokumentov.

I napriek zriadeniu samostatného štátu československého zložitá situácia najmä na Slovensku a spôsoby jej riešenia predstavovali ťažký zápas, v ktorom sa prelínali tak vnútro ako i zahraničnopolitické otázky hľadajúce riešenia cestou diplomatických respektíve vojenských vzťahov.

Ako uvádza J. Klimko (1986, s. 86), pre územný vývoj československého štátu už od jeho začiatku bola charakteristická súbežná snaha o zabezpečenie svojho územia vlastnými mocenskými prostriedkami na strane jednej, ale zároveň i snaha o medzinárodné vytýčenie hraníc štátu na medzinárodnoprávnom základe. Hraničné projekty boli výslednicou úpornej konfrontácie mnohokrát protichodných politických tendencií a prúdov v celkovom kontexte európskeho vývoja.

Na Mierovej konferencii, ktorá začala 18.1.1919 v Paríži si víťazné veľmoci vyhradili právo určiť hranice nových krajín. Malé štáty z tábora víťazov, kam možno zaradiť aj Československú republiku, vytvárali skupinu „so zvláštnymi“, obmedzenými záujmami a ich názor si reprezentanti veľmocí brali do úvahy len v otázkach, ktoré sa týchto štátov bezprostredne týkali.

Od vzniku československého štátu uplynulo niekoľko mesiacov, kým došlo k medzinárodnému vymedzeniu rozsahu jeho územia a stanoveniu jeho hraníc. V súvislos-

ti so vznikom nástupníckych štátov v strednej Európe sa pri vymedzovaní štátnych hraníc používala kombinácia historicko-právneho princípu s princípom prirodzeno-právnym tak, aby bola zabezpečená životaschopnosť republiky. To bol aj podklad pre určenie štátnych hraníc Československa. Sledoval sa tu princíp ekonomický, sociálny, dopravný, a podobne. Slováci vychádzali z princípu sebaurčenia, Česi zo svojho historického štátneho práva. (Klimko J., 1980, s. 101)

Republika však už bezprostredne po svojom vzniku musela čeliť snahám o odtrhnutie sa nemeckých pohraničných oblastí, o revíziu hraníc v podstate zo všetkých strán:

- začiatkom roka 1919 vypukla československo-poľská vojna o oblasť Těšínska,
- na Slovensku sa riešila sporná otázka Oravy a Spiša, predstavujúca samostatný medzinárodno-právny problém, vyriešený potom bilaterálnou zmluvou,
- otázka Javoriny, ktorá pretrvávala až do roku 1924.

Maďari uznávali jedinú geografickú hranicu bývalého uhorského štátu, ktorú tvoril na severe horský pás. Jej akceptovanie však nebolo možné, pretože by znamenalo neuznanie slovenskej požiadavky. Bolo preto potrebné vytýčiť hranicu dole v rovine, kde slovenské a maďarské územia splývajú bez zreteľných predelov. Dunaj bol prijatý ako jediná zreteľná línia v tomto kraji. Keďže Slovensko v minulosti neexistovalo ako zreteľná geografická jednotka, Maďari stavali na tejto skutočnosti a vehementne sa vzpierali uznať nové usporiadanie. (Peroutka F., 1991, s. 694)

Spoluprácou s Francúzskom a ostatnými víťaznými mocnosťami sa vláda snažila upevniť svoje medzinárodnoprávne postavenie a riešiť závažné hraničné problémy.

Hranice Československej republiky boli vymedzené a medzinárodne zakotvené mierovými zmluvami:

1. **Versaillskou mierovou zmluvou** s Nemeckom z 28. júna 1919 (do vnútroštátneho právneho poriadku bola včlenená ako zákon č. 217/1921 Sb. z. a n). Nemecko podľa nej uznávalo nezávislosť Československa, odstupovalo mu územie Hlučínska, po dobu 99 rokov sa zaväzovalo poskytovať Československu slobodné pásma v prístavoch Hamburg a Štetín. Touto zmluvou sa vymedzili československo-nemecké hranice.
2. **Saint-Germainskou mierovou zmluvou** s Rakúskom 10. septembra 1919 (zákon č. 507/1921 Sb. z. a n.). Predmetná zmluva okrem uznania nezávislosti Československa Rakúskom obsahovala odstúpenie územia Vitorazska a Valticka československému štátu. Táto zmluva riešila československo-rakúske hranice.
3. **Trianonskou mierovou zmluvou s Maďarskom zo 4.** júna 1920 (zákon č. 102/1920 Sb. z. a n.) Maďarsko odstupovalo Československu územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Zmluva zároveň vymedzovala spoločnú československo-maďarskú hranicu.
4. **Neratifikovanou Sevréskou mierovou zmluvou** z 10. augusta 1920, upravujúcou československo-rumunské hranice a československo-poľské hranice.
5. **Rozhodnutie veľvyslancov o Těšínsku, Orave a Spiši** z 28. júla 1920 (vyhl. č. 20/1925 Sb. z. a n.), ktorým sa definitívne vyriešila otázka československo-poľskej hranice.

Takto vymedzené štátne hranice mali viac všeobecnejšiu podobu. Ich konkrétna podoba nastala až rozhodnutím tzv. delimitačných (rozhraňovacích) komisií, skladajúcich sa zo zástupcov veľmocí a zástupcov oboch susediacich štátov. Ďalšie drobné

zmeny hraníc sa v nasledujúcich rokoch upravovali susediacimi štátmi v hraničných štatútoch. (Sivák F. a kolektív, s. 34-36.)

Vymedzenie hraníc Československej republiky patrilo medzi najvážnejšie problémy novovzniknutého štátu. Pri argumentácii vymedzovania západnej hranice štátu sa vychádzalo z historického územia krajín Českej koruny. V slovenských podmienkach bolo možné tento princíp aplikovať len na severnej hranici štátu, kde nová hranica bola identická s uhorsko-poľskou hranicou na hrebeni Karpát a v časti západnej, kde tvorila hranicu bývalého uhorského štátu s Moravou a Dolným Rakúskom. O povojnovom usporiadaní Európy sa rozhodovalo na mierovej konferencii v Paríži, ktorá sa začala 18. januára 1919 za účasti 27 štátov. Pochopiteľne, rozhodujúce postavenie v nej mali víťazné mocnosti (USA, Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko a Japonsko). Ku víťazným štátom patrilo aj Československo. Výsledkom mierovej konferencie bolo podpísanie mierových zmlúv s porazenými štátmi, ktoré spolu s ďalšími prijatými dokumentmi. Vytvárali systém povojnového usporiadania Európy, nazývaný tiež **Versaillský mierový systém,** predstavujúci okrem iného vymedzenie teritoriálneho status quo Československa, jeho zafixovanie do tohto systému a prvé vytýčenie hraníc Slovenska.

S vymedzením južnej hranice a teda definitívnym odtrhnutím Slovenska sa Maďarsko nikdy nezmierilo. Vyvolávalo permanentné rozpory v týchto otázkach a cieľavedome sa snažilo o revíziu Trianonskej zmluvy. (Klimko J., 1986, s. 87-95)

Všetky dostupné odborné pramene sa zhodujú, že Maďarsko sa všemožne snažilo dosiahnuť revíziu teritoriálnych ustanovení mierovej konferencie ešte v štádiu posledných oficiálnych príprav na podpísanie mierovej zmluvy. Ako jeden z príkladov týchto snáh možno uviesť tajné rokovanie s Francúzskom ohľadom tzv. podunajského plánu, podľa ktorého na čele zjednotených podunajských štátov malo stáť Maďarsko. Francúzi týmto plánom sledovali konsolidáciu Versaillsky usporiadanej strednej Európy, aby bola pripravená ochraňovať francúzske záujmy voči nemeckému a sovietskemu tlaku na strane jednej a zároveň by bola prekážkou realizácie hospodárskych a politických záujmov Veľkej Británie a Talianska v tomto teritóriu. Avšak veľké recipročné územno-politické požiadavky Maďarska, čo možno dokladovať aj memorandom maďarskej vlády z 23.4.1920, boli pre francúzsku vládu ako člena najvyšších orgánov mierovej konferencie neprijateľné. Napriek tomu, že tajné rokovania skončili bez konkrétneho výsledku, tieto náznaky francúzsko-maďarského zblíženia nenašli priaznivú odozvu u vlád Veľkej Británie a Talianska (čo potešilo susedov Maďarska) a nechceli pripustiť žiadnu revíziu mierovej zmluvy. Nemennosť teritoriálnych ustanovení bola definitívne potvrdená na londýnskej chôdzi dohodových ministrov zahraničných vecí 8. marca 1920, čo predstavovalo dôležitý pilier Versaillského mierového systému. Následne rada veľvyslancov 6.5.1920 oficiálne odovzdala maďarskej strane definitívne podmienky mieru, čo zároveň umožnilo aj ich zverejnenie. Maďarská diplomacia sa nádejala márne, že tajné rokovania s Francúzmi povedú k revízii Versaillských mierových zmlúv.

V tomto kontexte je dôležité pripomenúť, že z hľadiska medzinárodného práva bolo ako nóvum dovtedy neexistujúce presadanie zásady práva na sebaurčenie národov ako zásady legálneho a tým i legitímneho východiska na vytvorenie nových samostatných, zvrchovaných národných štátov. Tak na základe sebaurčovacieho práva vznikli nové štátne útvary: Česko-Slovensko, Juhoslávia, (v tomto čase s názvom Kráľovstvo SHS) Rumunsko, a novým subjektom medzinárodného práva sa stalo i Maďarsko

a (najskôr 16.11.1918 ako Maďarská ľudová republika, potom od 21.3.1919 ako Maďarská republika rád a od 1.3.1920 ako Maďarské kráľovstvo). Tak ako na iné nástupnické štáty Rakúsko-Uhorska prešli naň čiastkové práva, ale aj čiastkové povinnosti. Nezakladá sa na pravde ani jeden z „hlavných" argumentov maďarských snáh o revíziu Trianonskej zmluvy, živenú od roku 1918 až do súčasnosti, že v povojnovom usporiadaní sa Maďarom ako národu uprelo právo na sebaurčenie, ale práve naopak táto mierová zmluva zabezpečovala Maďarsku, že sa stalo skutočným národným štátom, o čo sa ich politika snažila, aj keď podľa jej predstav, viac ako sto rokov. Maďarské chápanie sebaurčovacieho práva, ktoré by zákonite malo za následok likvidáciu výsledkov národnooslobodzovacieho hnutia nemaďarských národov a národností bývalého Uhorska (Slovákom sa v tejto koncepcii upieralo právo na svojbytnú existenciu a uvažovalo sa len s ich priamou podriadenosťou Maďarom), pre dohodové mocnosti nemohlo byť akceptovateľné. (Hronský M., 2011 s.536)

Dvojročné nereálne hodnotenie existujúcej povojnovej situácie zo strany maďarských vládnych činiteľov založené na nereálnych fikciách, programovo živených politických ilúziách, najmä v preceňovaní možností maďarskej politiky a jednostrannom úzko nacionalistickom postoji v otázke zachovania integrity tisícročného svätoštefanského uhorského štátu malo za následok, že podpis mierovej zmluvy (4.6.1920) maďarský národ šokoval. Odštartoval vlnu protestných akcií a „Trianon" začal byť forsírovaný ako symbol národnej potupy ba priam katastrofy. Vznikali početné revizionistické organizácie, hmotne podporované vládou a začali rozvíjať jednak rozsiahle iredentistické hnutia doma, kde sa zameriavali predovšetkým na mladú generáciu, ktorú cielene formovali v duchu nezmieriteľnosti s Trianonskou mierovou zmluvou. Ich aktivity smerovali i na zahraničie, kde sa snažili dokazovať, že povojnové usporiadanie v strednej Európe predstavuje historicky najväčšiu nespravodlivosť spáchanú na Maďaroch.

Ako uvádza odborná literatúra, maďarská revizionistická argumentácia bola postavená na dvoch základných pilieroch: historickom a prirodzene organickom. Ten prvý sa opieral o tisícročnú kontinuitu uhorského štátu, ktorý najmä smerom do zahraničia bol vykresľovaný ako osvedčený záchranca kresťanskej Európy najmä proti barbarským osmanským Turkom (aj keď z histórie poznáme, že v rozhodujúcej bitke pri Moháči bolo maďarské vojsko Belu IV. na hlavu porazené a pod Viedňou Turkov zastavila a porazila poľská armáda J. Sobielskeho). Súčasne sa snažili prezentovať Maďarov ako jediný štátotvorný, civilizačne najvyspelejší národ v karpatskej kotline, ktorý má z týchto dôvodov prirodzené právo byť národom vládnucim.

Argumentácii „prirodzenej organickej jednoty" Uhorska sa snažili dať odborný punc predovšetkým ekonómovia a odborníci z odboru geografie. Snažili sa vykresľovať územie historického uhorského kráľovstva ako prirodzenú jednotu, skladajúcu za z jednoty orografickej (hranica vedená podľa prírodného reliéfu miesta), hydrografickej a klimatickej, čo tvorí podľa nich základ jednoty hospodárskej, vytvárajúcej podmienky na rozvoj deľby práce a rozširovanie hospodárskych kontaktov. Snažili sa tým zároveň upozorniť, že tradičná uhorská spoločnosť bola premyslene budovaná na dôležitejších vzťahoch a súvislostiach ako boli vzťahy postavené na jazykovo-etnickej zhode. Podľa zástancov tejto teórie by stratou „organizačnej jednoty" rôznorodé obyvateľstvo príslušného geografického priestoru bolo odsúdené na neznesiteľnú biedu a hlad. Tento priehľadný „argument" bol jednoznačne namierený proti princípu národného sebaur-

čenia ako základnému princípu nového teritoriálneho usporiadania strednej Európy. Na týchto kvázi argumentoch, ktoré sa navzájom doplňovali a podmieňovali sa v mnohých mutáciách sa rozvinula vlna propagandistickej a apologetickej literatúry leitmotívom, ktorej bolo odhodlanie a morálne právo hájiť ... „spravodlivú vec uhorskej štátnej jednoty" ako „základného životného záujmu Maďarska". Zapojenie predstaviteľov univerzít a vedeckých inštitúcií do tejto propagandy malo zapôsobiť najmä na zahraničie (v prvých troch rokoch bolo vydaných viac ako sto publikácií v angličtine a francúzštine). Hoci prvá republikánska a liberálnorevolučná vláda M. Karolyiho ako i ostatné vlády do konca 20-tych rokov sa oficiálne k revízii mierovej zmluvy otvorene neprikláňali ekonomicky revizionistické organizácie výdatne podporovali, aby mohli naplno rozvíjať rozsiahlu činnosť tak doma ako i v zahraničí. (Němec J., 2010 s. 57)

Maďarské vládne kruhy sa k aktívnejšej zahraničnej politike sa osmelili až po naviazaní kontaktov s Mussolliniho fašistickou vládou v Taliansku (1927), ktorá už dlhšiu dobu kritizovala Versaillský systém usporiadania Európy. Maďari s jeho pomocou začali najprv opatrne hľadať cesty k určitej úprave hraníc so susedmi. Oficiálne požadovali len navrátenie tých území, kde žilo etnicky maďarské obyvateľstvo. O rok neskôr (1929) už vláda svoje požiadavky navýšila o možnosť usporiadať plebiscit tiež na ostatnom Maďarmi neobývanom území niekdajšej svätoštefanskej koruny, ktorý by mal potvrdiť, v ktorom štáte títo obyvatelia chcú žiť.

Revizionistické hnutie v Maďarsku posmelila i mediálna kampaň britského lorda Rothermera, ktorý vo svojich novinách Daily Mail v polovici roku 1927 uverejnil niekoľko článkov pod názvom „Hungary´s place in the Sun", v ktorých písal o nutnosti revízie maďarských hraníc na základe etnického princípu ako jediného možného princípu revízie mierovej zmluvy z Trianonu. Rothermerove aktivity, ale nenašli pozitívnu odozvu u dohodových mocností. Maďarská vládna garnitúra však systematicky pokračovala v obratnom využívaní slabín a nedostatkov Versaillského systému mierových zmlúv v jednoznačnej snahe o revíziu hraníc a obnovenie predchádzajúceho status quo.

Obnovenie veľkého Uhorska v celom rozsahu pod vedením Maďarov bolo považované za prvoradé záujmy maďarského národa a na ich realizáciu sa mali využiť všetky snahy v štáte. Začiatkom 30-tych rokov 20. storočia sa nositeľom a inštitučným organizátorom revizionistického hnutia stala Maďarská revizionistická liga, ktorá zastrešovala a organizačne usmerňovala 34 existujúcich hospodárskych a spoločenských organizácií. Jej hlavným cieľom v rámci štátu bolo, aby permanentnou propagandou myšlienka revízie Trianonskej zmluvy prenikla hlboko do vedomia všetkých vrstiev spoločnosti. Smerom do zahraničia sa snažili či už osobnými kontaktmi, prednáškami napríklad pre bývalého ministerského predsedu Bethlena zorganizovala na jar 1933 štyri prednášky v Londýne a Cambridgi, v ktorých požadoval pripojenie etnicky maďarských území ku Maďarsku, ale i plebiscit ostatných etník v ktorej krajine chcú žiť. (Deák L., 1991 s. 13-41)

V polovici 30-tych rokov, vyznačujúcich sa okrem iného zmenou mocenskej rovnováhy na území strednej Európy v prospech nacistického Nemecka, dochádza i k zosilneniu revizionistického úsilia zo strany vedenia štátu. Maďarská vláda sa vehementne snažila o hospodársku a politickú spoluprácu nielen s fašistickým Talianskom, ale predovšetkým s Nemeckom, aj keď Hitler v prvých rokoch po uchopení moci podporoval jej revizionistické snahy nezáväzne. Popritom naďalej udržiavala styky s vplyvný-

mi britskými politikmi. Znateľný posun v politike Nemecka k územným požiadavkám Maďarska predstavoval Dodatok k Mníchovskej dohode (1938), ktorý len počítal s jeho požiadavkami.

O nárokoch Maďarska rokovali 9.10.1938 delegáti oboch štátoch v Komárne. Československú delegáciu tvorili slovenský politici na čele s Dr. J. Tisom. Keďže neprišlo k dohode o celej spornej záležitosti, nakoniec rozhodla Viedenská arbitráž (2.11.1938) za účasti Nemecka a Talianska. Maďarskej diplomacii za pomoci talianskeho arbitra sa podarilo presadiť podobu hraníc, ktorá presahovala v Mníchove doporučený etnický princíp. Arbitrážny výrok priznal Maďarsku 92% územia, ktoré žiadalo v Komárne. Takto maďarský revizionizmus s podporou fašistických predstaviteľov Nemecka a Talianska dosiahol svoj prvý neslávny triumf. Maďarsku pripadlo na úkor Česko-slovenskej republiky cez 12 000 km² územia (z toho 10 400 km² slovenského a 1500 km² Podkarpatskej Rusi) z viac než miliónom obyvateľov. K Maďarsku bolo pričlenených 62 slovenských obcí v okolí Nových Zámkov, Vráblov a Hurbanova, kompaktné Slovákmi obývané územie pri Jelšave a 79% väčšinou slovenským obyvateľstvom osídlených obcí pri Košiciach. Celkove bolo na základe Viedenskej arbitráže začlenených do Maďarska 272 145 obyvateľov, ktorí sa hlásili podľa sčítania ľudu k národnosti slovenskej alebo českej. (Klimko J., 1986 s. 121-122) Maďarská vláda i verejnosť však považovali novovymedzené hranice len za dočasné, keďže sa nezhodovali s historickými hranicami na hrebeňoch Karpát. So zadosťučinením prijali Hitlerov súhlas na okupáciu Podkarpatskej Rusi v rámci rozbitia Česko-slovenskej republiky v marci 1939, hoci súčasne boli zaskočení vznikom samostatného Slovenského štátu, keďže mali záujem o ďalšie slovenské územia.

Záverom teda možno zhrnúť: odtrhnutie pohraničných území od Česko-slovenskej republiky predstavovalo predohru k likvidácii celej republiky, ktorá mala pôvodne plniť úlohu „cordon sanitaire“ v prospech víťazných dohodových mocností. Táto úloha sa však časom ukázala ako nedostačujúca garancia pre politický vývoj a existenciu novovzniknutého štátneho útvaru.

Versaillský mierový systém, integrálnou časťou ktorého bola i Trianonská zmluva mal predstavovať zábezpeku povojnového usporiadania Európy a zabezpečenie nedotknuteľnosti československého územia a jeho hraníc. Nedokázal vrátane Spoločnosti národov ako formálneho garanta medzinárodného práva a bezpečnosti prispieť k rešpektovaniu základných princípov medzinárodného práva. Evidentne sa ukázali v tomto období ako neúčinné.

Revizionistický charakter maďarskej politiky tvoril od konca 1918 do konca 30-tych rokov 20. storočia zrejme najpevnejší a najdôležitejší pilier všetkých politických režimov tohto obdobia. Ich leitmotívom boli tzv. tisícročné vlastnícke nároky Maďarov v Karpatskej kotline ako i svetodejné poslanie tohto národa.

Maďarsko vnímalo od začiatku, a vníma dodnes, Trianonskú mierovú zmluvu ako nespravodlivú, ako jednu z najtragickejších udalostí jeho existencie. Všetky politické garnitúry sa od čias jej uvedenia do života s väčšou či menšou intenzitou utápajú v žiali nad zašlou slávou tisícročného uhorského kráľovstva ako záštity európskej kultúry a kresťanstva spôsobenou diktátom predmetnej zmluvy a následným utrpením, ktoré Maďarov postihlo. Maďarský revizionizmus predovšetkým v medzivojnovom období sa snažil nezakryte dosiahnuť obnovenie hraníc bývalého Uhorska v celom rozsahu.

Trianon u našich susedných susedov však aj v súčasnosti predstavuje programovo živený problém.

POUŽITÁ LITERATÚRA

DEÁK, L.: Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933-1937. Bratislava: Veda, 1991. ISBN 80-22403-70-9.

HRONSKÝ, M.: Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918-1920). Bratislava: Veda 2011. ISBN 97-88-224-1183-7.

PEROUTKA, F.: Budování státu. I/II. Praha: Academia, 1991. ISBN 802-00109-55.

KLIMKO, J.: Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938). Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. ISBN neuvedené.

KLIMKO, J.: Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava: Obzor, 1980. ISBN neuvedené.

NĚMEC, J.: Trianonské trauma a revizionizmus meziválečného Maďarska. In: Trianonská smlouva - Devadesat let poté. Praha: CEP č. 85/2010. ISBN 978-80-86547-92-3.

SIVÁK, F. a kol.: Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918-1945. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 1996. ISBN 80-22309-96-6.

SUMMARY

The term revisionism in terms of targeted international policy of the concerned State pursuing an international treaty correction was introduced into political rhetoric after the World War I in connection with the reactions of some states to Versailles peace system, showing the arrangement of post-war Europe. Especially in times of economic and social shocks the losers and dissatisfied states that this system is referred to as the primary cause of existing problems and the government tried to nest on its revision. Until Hitler came to power in Germany directly in this policy played Hungary important role, which was, in the interwar period, the main destabilizing factor in Central and South Eastern Europe. His revisionist pressures intensified economic and political alliances with Mussollini´s Italy and Hitler‘s Germany and culminated in the so-called Vienna Award.

Kontaktné údaje:
Mgr. Miroslava Tóthová
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Paneurópska vysoká škola,
Tomášikova 20,
821 02 Bratislava
mirkatothova@gmail.com

NEELASTICITA RÍMSKEHO CIVILNÉHO OBLIGAČNÉHO PRÁVA

THE NON-ELASTICITY OF ROMAN LAW OF OBLIGATIONS

Dr. iur. JUDr. et Ing. Michal Turošík, PhD.

Kľúčové slová: záväzok, civilný, neelasticita, neformálny, konsenzuálny
Key words: obligation, civile, non-elasticity, informal, consensual

Nasledovný príspevok sa zaoberá charakteristikou povahy rímskeho obligačného práva. Rímske obligačné právo bolo najmä z hľadiska civilných záväzkov značne formálne, strnulé a neelastické. Práve z tohto dôvodu sa vďaka snahe rímskych právnikov, ale aj úradníkov vyvinuli ďalšie typy záväzkov, ktoré pozitívne a výrazne ovplyvňovali vývoj rímskeho práva smerom k menšej formálnosti. Dôkazom úspešnosti týchto „nových" inštitútov bola ich neskoršia akceptácia inými, aj modernými právnymi poriadkami.

Pokiaľ sa jedná o záväzky, boli tie ktoré upravovalo ius civile[1] samozrejme tie najpoužívanejšie a z tohto titulu aj najdôležitejšie, pričom možno odôvodnene povedať, že najmä rímske civilné kontrakty sa stali predlohou mnohým neskorším európskym kodifikáciám. Civilné obligácie boli chránené žalobami *actio civilis*. Tieto obsahovali formulu, v ktorej boli uvedené všetky predpoklady prípadného odsúdenia. Ako najdôležitejší z týchto predpokladov hodnotíme *causa, podľa ktorej bola konkrétna obligácia aj ďalej pomenovávaná. Aj z tejto súvislosti vyplýva už dávno známy žalobnoprávny charakter rímskeho práva. Predpoklad existencie civilnej žaloby bol conditio sine qua non* existencie civilného záväzku. Okruh žalôb *ex ius civile* však bol obmedzený, a tak v rímskom práve prevládala tzv. typová viazanosť. Možno povedať, že ide o akýsi protiklad zásady zmluvnej voľnosti, podľa ktorej si môžu strany do zmluvného záväzku zakomponovať všetko, čo nie je zakázané prípadne čo neodporuje dobrým mravom. Týmto ovplyvnením podstaty zmlúv môžu následne vznikať nespočetné zmluvné modifikácie. Rímske civilné právo naopak v zásade uznávalo len vybrané typy záväzkov pre ktoré existovala uznaná, príslušná žaloba. Už tu možno vidieť nedostatočnosť potrebnej miery elasticity Táto vlastnosť rímskym záväzkom dodávala pomerne obmedzujúci charakter, prejavujúci sa najmä v praxi. Neustále sa vyvíjajúce obchodné vzťahy si vyžadovali elastickú flexibilitu najmä zmluvných záväzkov, ktorá bola týmto značne narušená. Záchrannou pákou

1 Civilné právo, aj v oblasti záväzkov, bolo pôvodným zvykovým právom, ktoré sa neskôr stalo obsahom zákonov a iných rovnocenných prameňov práva, akými boli senatusconsulta, orationis principis či plebiscita. Príznačná bola preň Gaiova definícia ako práva quasi ius proprium civitatis. Bolo prístupné rímskym občanom, ale vo výnimočných prípadoch aj Nerimanom najmä prostredníctvom commercia a conubia. Pozri napr.: DĘBINSKI A. : Rzymskie prawo prywatne. Warzsawa: LEXIS NEXIS, 2007, str. 292

sa v tomto smere javilo pripustenie stipulácie, ktorú mohli kontrahenti použiť takmer na všetko, čo bolo možné zahrnúť pod dovolené konanie.[2]

Ďalším krokom smerom k uvoľneniu zmluvnej dispozície bolo pripustenie inominátnych kontraktov, či garantovanie žaloby predtým nežalovateľných dohôd *(pacta)*[3].

Samozrejme potrebnú mieru neelasticity civilného práva kompenzovala v mnohom činnosť rímskych magistrátov, výsledkom ktorých činnosti bolo tzv. úradnícke, honorárne právo. Išlo najmä o prétorov, ale aj kurulských edilov či v provinciách miestodržiteľov. Napriek skutočnosti, že najviac právnych inštitútov pochádzalo najmä od prétorov, zdá sa nám správne označovať druhy záväzkov, o ktorých pojednávame ako *obligationes honorarie,* úradnícke záväzky. Úlohou magistrátov bolo v určitom zmysle odstrániť nedostatky civilného práva. Úplne to vyjadril Papinián, ktorý vo svojej Druhej knihe definícii píše: "*Prétorské právo je to právo, ktoré zaviedli prétori vo verejnom záujme, aby podporili, doplnili alebo zlepšili civilné právo.*"[4] V oblasti obligácii išlo najmä o odstránenie absencie elasticity civilných záväzkov. Ako sme spomínali, pri honorárnych záväzkoch, išlo o obligácie, ktoré boli presaditeľné žalobami *actiones honorarie*, najmä žalobou *actio in factum*. Formuly žalôb tak obsahovali buď výpočet jednotlivých elementov skutkovej podstaty, ako tomu bolo pri *formulae in factum conceptae*. Takto aj pri klasických civilným právom uznaných záväzkoch vytvárali potrebný elastický priestor. Príkladom je situácia, ktorú popisuje Gaius v štvrtej knihe svojej učebnice Inštitúcie.[5] Išlo o činnosť prétora, ktorý žalobnú formulu pri úschove formuloval jednak ako civilnú *formula in res concepta* a jednak ako honorárnu *formula in factum concepta*. Táto poukazovala na základe zaväzovacieho dôvodu a pomocou uznaných typov materiálnych plnení, najmä *dare a facere na existujúci právny poriadok, bez toho, že by poukazovala na samotné skutočné okolnosti konkrétneho záväzku. Samotná formula tak znela: „ Quod Aulus Agerius apud Numerium Negidium mensam argenteam deposuit, qua de re agitur, quidquid ob eam rem Numerium Negidium Aulo Agerio dare facere oportet ex fide bona, eius iudex Numierium Negidium Aulo Agerio condemnato nisi restitutat, si non paret absolvito.*[6] Ako protiklad Gaius uvádzal žalobnú formulu úradníckeho práva. Ide o *formula in factum concepta. Táto nepoukazovala na existujúcu a uznanú záväznosť, ale sústreďovala sa na úmysel žaloby, teda vymenovávala skutkovú podstatu (factum)*. Tá bola rozdelená do jednotlivých skutkov: úschova, úmyselné nevrátenie veci, ktoré prétor považoval za natoľko závažné, že ak by sa ukázali ako skutočnosť, odôvodňovali by žalobu. Takáto modifikácia vytvárala potrebnú elasticitu, ktorá pri niektorých najmä záväzkoch prísneho práva chýbala. Táto znela: *formula in factum concepta: „Si paret Aulum Agerium apud Numerium Negidium mensam argenteam deposuisse eamque dolo malo Numerii Negidii Aulo Agerio Redditam non esse, quanti ea res erit, tantam pecuniam iudex Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato. Si non paret, absol-*

2 APATHY P., KLINGENBERG G., STIEGLER H.: Einführung in das Römische Recht, Wien. BŐHLAU VERLAG, 1998, str. 156

3 v klasickom období sa jednalo najmä o prétorom chránené pacta praetoria, v neskoršom poklasickom období cisárskym právom chránené pacta legitima

4 D. 1,1,7,1

5 G. 4, 47

6 Pretože Aulus Agerius dal Numerivo Negidiovi do úschovy zmenárenský stolík, odsúď sudca Numeria Negidia, aby v prípade, že nevráti tú vec, o ktorú sa jedná nahradil Aulovi všetko to čo podľa zásady dobrej viery má Numerius Negidius povinnosť Aulovi Agerivi dať či vykonať. Ak to nevyjde najavo, osloboď ho ! G. 4,47

vito.“ [7] Okrem toho sa magistráti snažili priblížiť formulám uznaným civilným právom, tým že sudcovi sa v nich nariaďovalo fingovať element požadovaný normami *ius civile*. Tieto sa nazývali *formulae ficticiae* [8]. Táto bola používaná najmä v situáciách, kde prétor fingoval *určitú skutočnosť, aby boli splnené podmienky civilnoprávneho inštitútu. Typickým príkladom použitia* bola *actio publiciana, alebo fikcia občianstva (si civis esset)*[9], ktorou sa penálna žaloba robila prípustnou aj pre Nerimanov.

V tomto zmysle sa vyvinuli aj ďalšie zmluvné typy, majúce najmä výmennú podstatu, ktoré nebolo možné priradiť k žiadnemu existujúcemu kontraktu. K skutočnému prekonaniu typovej viazanosti rímskych obligácii však došlo až pod vplyvom cirkevného a prirodzeného práva, ktoré možno badať už v klasickom rímskom práve. Išlo o tzv. naturálne záväzky. Pojem naturálne záväzky je v terminológii rímskeho práva používaný ako ekvivalent „nepravosti“ záväzkov. Jedná sa totiž o právne vzťahy majúce charakter záväzkov, keďže spôsobujú vznik povinnosti alebo majú prinajmenšom rozpoznateľné právne následky.[10] Nie sú však žalovateľné, alebo prinajmenšom vymožiteľné. Kaser tu uvádza podobnosť s naturálnou držbou, keď podobne ako pri tomto inštitúte tu pojem naturálny znamená opozitum civilného. V tomto zmysle naturálne záväzky podľa neho fakticky vyzerajú ako záväzné, ale *de iure* tomu tak nie je.:“ Natualis tu znamená protipól civilis, teda že niečo ako záväzné fakticky vyzerá, ale právne tomu tak nie je.“[11] Naturálnosť v práve vychádza z filozofickej prirodzenosti, podľa ktorej sa všetky ľudské bytosti rodia slobodné, a teda v zmysle Gaia, nielen otrok je dlžníkom svojho pána, ale aj pán je v tomto zmysle dlžníkom svojho otroka.[12] Okrem Gaia uvádza príklad naturálnych záväzkov aj Tryphonián, keď hovorí o prípade, kedy omylom plnil niekto svojmu prepustenému otrokovi, môže ho síce ako hovorí Tryphonián, „nejakou“ žalobou žalovať, ale nemôže toto plnenie od neho požadovať.[13],[14]

Pri naturálnych záväzkoch išlo teda o povinnosti ku ktorým sa zaväzovali nespôsobilé osoby. Napriek právnej nerelevancii týchto obligácii, pokiaľ sa jedná o civilné právo, musela sa im priznať zo sociálych dôvodov aspoň čiastočná právna ochrana. Okrem otrokov sa viazali aj deti v *mancipiu, u ktorých bola exekúcia taktiež vylúčená*. *Neemancipovaní synovia* boli síce žalovateľní, ale kým nemali žiadny vlastný majetok, nepodliehali ani výkonu rozhodnutia. Naturálne obligácie boli však len tie, ktoré nemohli byť predmetom súdneho konania voči vlastnému *patrovi familias*. [15] Pre zvýšenie právnej istoty si veritelia nechali ručiť za svoje pohľadávky tretími osobami, či ich nechávali zabezpečiť zálohom. Plnenie potom nemohlo byť vymáhané kondikciou ako bezdôvodné obohatenie. To bol aj podľa nášho názoru účel naturálnych záväzkov. Poskytnúť právny dôvod plnenia, tam kde ho „neelastické“ civilné právo inak neuznávalo. Zimmermann uvádza názor, že naturálne záväzky neboli právne irelevantné, napriek tomu, že neboli

7 Ak sa ukáže, že Aulus Agerius dal do úschovy zmenárenský stolík, a že ten nebol pre zlý úmysel Numeria Negidia Aulovi vrátený, odsúď sudca Numeria Negidia, nech zaplatí Aulovi Ageriovi takú sumu, akú hodnotu bude tento predmet (v čase vynesenia rozsudku) mať. Ak sa to nepreukáže, osloboď ho! G. 4, 47
8 LEONHARD R.: Institutionen des römischen Rechts. Leipzig. VERLAG VON VEIT & COMP., 1894
9 G. 4, 37
10 SNYDER D.: The case of natural obligations.:In: 56 La. L. Rev. 423 (1995-1996), LOUSIANA. University Press, 1996
11 KASER M. , KNÚTEL R.: Römisches Privatrecht. München, C.H. BECK, 2008, str. 178 (vlastný preklad autora), str. 177
12 G. 3, 119a
13 je nevymožiteľné
14 D. 12, 6, 64
15 D. 12, 6, 38

záväzkami v pravom zmysle slova.[16] Pramene dokonca pripúšťajú naturálne záväzky ako započítateľné. Ulpián tu doslovne píše, že aj to čo je dlhom na základe naturálnej obligácie sa môže započítať.[17] Medzi naturálne obligácie zaraďovala bohatá rímska kazuistika aj záväzky uzavreté nedospelým bez súhlasu poručníka[18], či povinnosť z pôžičky uzavretej napriek SC *Macedoniam, ktorým sa robila neplatná pôžička medzi synom a otcom*[19] alebo neformálneho prísľubu úrokov, inak uzatváraného formálnou stipuláciou[20]. Kaser pripomína, že v poklasickom období sa za naturálne obligácie začali považovať aj v zásade zvykové záväzky ako sú napr. opätovanie obdarovania a pod. [21] V súčasnosti sa s termínom naturálne záväzky môžeme stretnúť v civilnom práve Juhoafrickej republiky a Zimmermann dodáva, že napriek zrušeniu pomenovania ich koncept je možné badať aj v nemeckom občianskom zákonníku[22]. Podobne je možné ich koncepciu podľa názoru autora detekovať aj v našom právnom poriadku, v situácii premlčanej pohľadávky, ktorú už nie je možné účinne vymáhať ale jej prijatie má právny dôvod a nie je bezdôvodným obohatením.

Vráťme sa ale k už spomínaným inominátnym kontraktom. Akýsi „*numerus clausus*“ kontraktov, obsiahnutých v ediktoch prétorov sa taktiž ukázal ako nedostačujúci. Išlo najmä o prípady, kedy išlo o výmenu plnení, ale ich subsumcia pod typizované zmluvy ako *emptio venditio, či locatio conductio* bola problematická. Aj tu prétori priznávali osobitné žalobné formuly *in factum*[23]*, ale len v tých prípadoch, kedy už jedna zmluvná strana plnila. Teda v každom prípade tu chýbal prvok konsenzuálnej záväznosti, ktorý bol typický pre kúpu či nájom vo* všetkých troch formách. Preto sa možno domnievať, že ak by sme chceli tieto kontrakty systematizovať pod klasické skupiny civilných kontraktov, patrili by pod reálne kontrakty. Ich žalovateľnosť sa totiž spájala s reálnym výkonom[24] aspoň jedného z dohodnutých plnení. Aj na týchto príkladoch je zrejmé, že Rimania sa snažili riešiť nedostatočnosť elasticity civilného záväzkového práva v konkrétnych prípadoch, pričom by sa dalo povedať s absenciou prevencie, ale s ohľadom na špecifické situácie a osobitosti každého prípadu, čím sa podstatne znížila miera neelasticity rímskeho záväzkového práva ako celku.

ZÁVER

Záverom tohto článku by bolo vhodné zhrnúť výsledky uvedených faktov. Dokonalosť rímskeho právneho poriadku je možné badať na snahe rímskych právnikov neustále zdokonaľovať vlastný právny poriadok zvádzaním nových inštitútov reflektujúcich každodenné potreby pulzujúceho rímskeho štátu, jeho občanov a obyvateľov. Popisované typy záväzkov sa totiž nevyvinuli ako výsledok cielenej zákonodárnej činnosti, ale ako reflexia na potreby subjektov práva, či chýbajúce elementy právneho systému. Najlepšie

16 ZIMMERMAN R: The law of obligations. Oxford. OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1996, str. 7
17 D. 16, 2, 6
18 D. 46, 1, 2
19 D. 14, 6, 10
20 D. 46, 3, 5, 2
21 KASER M. , KNŰTEL R.: Römisches Privatrecht. München, C.H. BECK, 2008, str. 178
22 ZIMMERMAN R: The law of obligations. Oxford. OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1996, str. 8
23 Kaser píše, že sa tak dialo pod helenistickým vplyvom. Pozir bližšie: KASER M. , KNŰTEL R.: Römisches Privatrecht. München, C.H. BECK, 2008, str. 256
24 Pričom sa ale nemuselo jednať o odovzdanie ako tomu bolo pri civilných reálnych kontraktoch

to dokazuje samotné honorárne právo, ktoré aj v oblasti záväzkov netrvá na vytváraní nových právnych inštitútov, ale napomáha zlepšovať a zefektívňovať prostredníctvom flexibilnej žalobnej formuly *in factum* klasické civilnoprávne inštitúty. Tento systém vhodne dopĺňajú naturálne záväzky, ktoré vytvárajú právne dôvody tam kde tieto chýbajú. Podobne aj súčasní zákonodarcovia by mali vyvinúť úsilie smerujúce reflektovaniu potrieb subjektov práva súčasnej spoločnosti a modifikovať, dopĺňať či novelizovať právny systém tak, aby vytváral účinný prostriedok spoločenskej harmónie a poriadku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Primárne pramene:

D. 1,1,7,1
D. 12, 6, 38
D. 12, 6, 64
D. 14, 6, 10
D. 16, 2, 6
D. 46, 1, 2
G.1,1
G. 3, 119a
G. 4, 37
G. 4, 47

Sekundárne pramene

APATHY P., KLINGENBERG G., STIEGLER H.: Einführung in das Römische Recht, Wien. BŐHLAU VERLAG, 1998, ISBN: 3-205-98950-3

BERGER A.: Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia: AMERICAN PHILOSOPHICAL SOCIETY, 1991, s. 808, ISBN 0-87169-435-2

DĘBINSKI A. : Rzymskie prawo prywatne. Warzsawa: LEXIS NEXIS, 2007, ISBN: 978-83-7334-711-3

KASER M. , KNŰTEL R.: Römisches Privatrecht. München, C.H. BECK, 2008, ISBN: 978-3-406-57623-2

LEONHARD R.: Institutionen des römischen Rechts. Leipzig. VERLAG VON VEIT & COMP., 1894

SNYDER D.: The case of natural obligations.:In: 56 La. L. Rev. 423 (1995-1996), LOUSIANA. University Press, 1996, ISBN:

ZIMMERMAN R: The law of obligations. Oxford. OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1996, ISBN: 978-0-19-876426-7

SUMMARY

This article deals with the problem of non-elasticity of roman law of the obligations. The romans and their civil law was very strict and formal, which cause many practical problems in real life. That is the reason, why we characterized it as non-elastic. In this arcticle we deal with the methods of how the romans solved this serious problem of thei legal order. At first it was by the so calles praetorian law, then by the acceptation of innominate contracts and of course by the acceptation of the natural law as well.

Kontaktné údaje:
Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici, Katedra teórie a dejín štátu a práva,
Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica

NĚKOLIK POZNÁMEK K METODÁM VÝUKY PRÁVA

SOME REMARKS OF TEACHING METHODS OF LAW

JUDr. Renata Veselá, Ph.D

Klíčová slova: právo, metoda výuky práva, metoda, metoda Colective Notebook, metoda eliminační, metoda Human Relation

Key words: law, teaching methods of law, general term of metod, Colective Notebook Metod, Elimination Metod, Human Relation Metod

Otázka zařazení vědy právní v soustavě věd působí potud obtíže téměř nepřekonatelné, dokud právě kritickým rozborem si neuvědomíme charakteristickou skladbu oněch myšlenkových výtvorů, jež v právní vědě v soustavu myšlenkovou, ve vědu slučujeme.

Zde však již ocitáme se na poli téměř zcela neobdělaném. Kdežto jedni vyvozují z povahy právní vědy jako v ě d y, že jest to věda o právu, že tedy tu o právu jako kulturním zjevu cosi pravdivého vypovídáme, že tedy tu jde o teoretickou vědu kulturní, pokládají druzí za zcela samozřejmé, že jednajíce o právu nechtějí vypovídati cosi o kulturním zjevu práva, nýbrž sami právo tvořiti, že tedy tu nejde o rozdíl mezi tím, co jest a tím, co není, nýbrž, že tu rozeznáváme to, že nejrůznější myšlenkové obsahy nazýváme právem co má býti od toho, co býti nemá. Konečně třetí uvědomujíce si, že nejrůznější myšlenkové obsahy nazýváme právem, docházejí k poznání, že právní věda není vědou o kulturním zjevu práva, ani věda praktická, jak vytvářeti zjevy, jež bychom právem nazvali, nýbrž že jest to věda o oněch zvláštních formách myšlení, jež nám umožňují, abychom libovolný myšlenkový obsah jako právo si uvědomili.

Kdežto tedy prvý směr hledí na právo jako na předmět poznání, chce o právu tvořiti pravdivé soudy, hledí na ně druhý jako na produkt lidského rozhodování, chce tvořiti normy, jež bychom právem asi tak jako nazýváme správné soudy pravdami, kdežto třetí hledí na právo jako na kategorii, formu myšlení, v níž skutečnost si uvědomujeme a staví je tedy po bok oněm formám nazírání a kategoriím, v nichž si uvědomujeme, co jest; s tím ovšem rozdílem, že tu nejde o formy poznání toho, co jest, nýbrž toho, co má býti.

Tak právní věda jednou vystupuje jednou jako teoretická, po druhé jako praktická věda kulturní, po třetí jako exaktní věda praktická. Že by zařaďována byla mezi vědy přírodní, zůstává přece jen řídkou výjimkou.[1]

Na slova profesora Kallaba, zdá se, navázali o více než šedesát lep později akademik Knapp a profesor Gerlích. Vědecké metody práva mají velký význam nejen pro vědeckou práci, ale i pro veškerou práci praktickou. Ovládání vědeckých metod poznání práva a jejich správná aplikace je jednou z nezbytných podmínek úspěšné tvorby práva, jakož

1 Kallab, J., Úvod ve studium metod právnických. V Brně 1920. Nakladatelství Barvič-Novotný. S. 112

i tvorby řídících a organizačních norem a je i podmínkou věcně správné a logicky bezrozporné činnosti aplikační, a to jak v administrativní praxi, tak i praxi soudní a arbitrážní i v právní praxi jiné.[2]

Vyjdeme-li z výkladu slova metoda – z řeckého methodos, doslovně cesta k něčemu, můžeme metodu považovat za konkrétní způsob k dosažení cíle. Slovník cizích slov k tomuto termínu uvádí například: Metoda je způsob, jak dosáhnout nějakého teoretického i praktického cíle; racionálně rozvržená data, způsob, postup, jak pomocí určitých principů dosáhnout pravdivého poznání. Anebo společný zápisník, metoda zachycující průběžné informace, poznámky a připomínky k řešení nějakého problému. A dále například způsob výzkumu dlouhodobým pobytem v určitém prostředí (např. ve škole). A ještě další příklady: způsob řízení zaměřený na pozitivní vzájemné formální i neformální lidské vztahy na pracovišti, mající za cíl zvýšení pracovní motivace; stimulace a rozvoj kognitivních funkcí (intelektových schopností a dovedností).[3]

Pokusíme se alespoň stručně načrtnout teorii a praxi metod výuky práva v současné realitě. Cesta k tomu, aby se student práva stal právníkem, spočívá podle první definice metody, jakožto způsobu, postupu k dosažení vytčeného cíle, zejména na tom, zda uspěje v přijímacím řízení na právnickou fakultu. Zda bude mít rozvržená data, způsob, postup jak pomocí určitých principů dosáhnout vytýčeného cíle závisí na mnoha objektivních i subjektivních okolnostech. Z tohoto hlediska ani může vysokoškolský učitel být nepochybně nápomocen, avšak ani nejlépe erudovaný pedagog není zpravidla schopen napravovat vnitřně osobně limitovaný přístup studenta.

Metoda zachycující průběžné informace, poznámky a připomínky evokuje ve vysokoškolském prostředí zejména přednášky, semináře a konzultace a samostudium. Z tohoto pohledu lze stále více pozorovat posun k neosobnímu kontaktu učitel – student. Velká část studentů dává přednost počítačové komunikaci s vyučujícím – E-learnig, emailové konzultace, dokonce snaha o „přednášky“ prezentované přes počítač. Takže zde se staví otázka, jak se ve skutečnosti naplní metoda poznámek a připomínek k řešení nějakého problému? Osobně si velmi vážím toho, že při výuce římského práva v seminářích mohu používat skvělé praktické cvičebnice profesorů Kincla, Urfuse, Skřejpka, Blaha, Hausmanningera a skutečně využít metody poznámek a připomínek k dosažení praktického cíle.[4]

Způsob výzkumu dlouhodobým pobytem v určitém prostředí (např. ve škole). Podle mého názoru velice efektivní metoda k dosažení vytčeného cíle. Otázku můžeme ovšem rozložit na dvě části. Student a dlouhodobá stáž? Pochopitelně velmi přínosná záležitost – studijně, jazykově, lidsky. A prokazatelně významný údaj v curriculu vitae. Je ovšem skutečně potěšitelné, že dnešní motivovaní studenti mají celou řadu možností této metody vzdělávání využít. Vysokoškolský učitel? Má jeho pracoviště dostatečné personální kapacity, aby zabezpečilo zejména jeho výuku po dobu, kdy bude na stáži na jiném pracovišti? Má dostatečné rodinné zázemí, aby mohl několik měsíců pobývat mimo domov?

A konečně: způsob řízení zaměřený na pozitivní vzájemné formální a neformální lidské vztahy na pracovišti, mající za cíl zvýšení pracovní motivace; stimulace a rozvoj kognitivních funkcí (intelektových schopností a dovedností). Tato metoda skutečně závisí

2 Knapp, V., Berlích, A.: Vědecké metody poznání práva. Ústav státní správy, Praha 1983. S. 3
3 Odkaz na http://slovník-cizích-slov.avz.cz/web.php
4 Kincl., J (překlad), Gaius – učebnice práva ve čtyřech knihách. Vydavatelství a nakladatelství AleŠ Čeněk, s. r. o. Plzeň 2007 329 s. ISBN: 978-80-7380-054-3. Skřejpek, M.:Texty ke studiu římského práva. Praha, 2001. 278 s. ISBN 80-86199-32-0 . Hausmanninger, H., Blaho, P.: Praktické prípady z rímského práva. 2. doplněné vydání. Bratislava Manz, 1998.

na konkrétních osobnostech. Z praxe zajisté známe osoby, které svým přístupem, svými vědomostmi, svou přirozenou autoritou motivují k aktivitě anebo někdy bohužel naopak.

K teoretickému úvodu tohoto příspěvku jen několik případných praktických poznámek. Vzhledem k nečekaným personálním obměnám na katedře dějin na naší právnické fakultě jsem z původního zaměření (nebo motivování) na oblast dějin státu a práva pedagogicky zakotvila u práva římského. Ráda konstatuji, že osud byl ke mně vlídný, protože v zásadě inklinuji k právu pozitivnímu. Ostatně většina mých studentů nyní shledává, že moje slova o úžasném systému římského práva byla pravdivá. Jestliže zvládnou alespoň základy římského práva soukromého, mají metodu – doporučení – jak se dostatečně seznámit s novým občanským zákoníkem.

Pokud jde o konkrétní pedagogické metody, nelze kromě shora zmíněných autorů a prací zapomenout na profesora Jiřího Cvetlera, který i v době, kdy římské právo skutečně nebylo na výsluní právnického vzdělávání, publikoval velmi srozumitelná skripta.[5] Obdobně lze s úctou hovořit o Antonínu Hrdinovi, který, zdá se, je příznivě nakloněn dnešní studentské generaci tím, že pro ně uspořádal systém římského práva moderní formou.[6]

Moderní metody výuky dnes ovládají power pointové prezentace, což jistě přináší oživení výuky, avšak opět se můžeme setkat s otázkou, zda takový výklad není místo přednášky pouhým promítán informací získaným z internetu.

Další úvaha: Je správné pravidlo (tedy metoda výuky), které se stále častěji začíná uplatňovat v postgraduálním studiu podle hesla nejlépe se student naučí tím, že sám učí?

A poslední otázka: Je v lidských silách věnovat se šesti stovkám studentů v personálním obsazení 2, 25 osoby ve dvou semestrech? Na dvou zahraničních stážích, které jsem absolvovala v Anglii a USA, byly podmínky o poznání jiné.

SUMMARY

The contribution deals with methodological aspects of teaching law at present. The paper contains both general conception of metods as a way to reach some theoretical or practical aim and a brief characteristic of teaching methods (Colective Notebook Metod, Elimination Metod, Human Relation Metod).

Kontaktné údaje:
JUDr. Renata Veselá, Ph. D
Katedra dějin státu a práva,
Právnická fakulta Masarykovy univerzity,
Brno, Česká republika
renylaw@seznam.cz

5 Cvetler, J: Právo římské, Brno, UJEP, 1969, 119 s.; Cvetler, J., Kincl, J.: Obecné dějiny státu a práva: stát a právo v otrokářském Římě. Praha. Universita Karlova, 1972, 114 s.
6 Hrdina, A.: Sylabus římského práva soukromého. Aleš Čeněk., 2002. 72. s.

VZNIK ODBORNÝCH KOMISIÍ, VZŤAH KOMISIÍ A PLÉNA

THE CREATION OF RECOTIONAL COMMITTEES, THE RELATIONSHIP BETWEEN THE COMMITTEES AND PLENUM

JUDr. Andrea Vitkóová, PhD.

Kľúčové slová: zákonodarstvo, poslanec, komisia, odbornosť, parlament
Key words: legislation, parliamentarian, commission, science, parliament

PREMENA PROCESU PRÍPRAVY ZÁKONOV ZA DUALIZMU, VZNIK ODBORNÝCH KOMISIÍ

Už v ranom období novodobého uhorského parlamentarizmu si mnohí uvedomovali význam prípravy zákonov. Samozrejme to bolo sprevádzané spormi o úlohe zákona, respektíve o funkcii tzv. prípravných orgánov. Dôležitosť tejto otázky postupom času stále rástla, totiž stále sa modernizujúci život štátu, ktorý sa stal komplexnejším, odbornejším, ako aj rýchly rozvoj jednotlivých oblastí zákonodarstva a čoraz evidentnejší prejav funkcie politického sporu a napokon obštrukcie rozšírené na konci storočia, vyvolali nevyhnutnosť zvýšiť účinnosť parlamentárnej činnosti, zrýchliť procedúry a znížiť bremeno zaťažujúce plénum.

Zvyšovanie úlohy orgánov pripravujúcich zákony sa však stretlo s vážnym odporom, pričom odporcovia uvádzali množstvo argumentov. Takto vznikla myšlienka atomizácie zákonodarstva, poškodenie zásady rovnosti poslancov a otázka zodpovednosti. Uznanie opodstatnenia samostatných orgánov na prípravu zákonov vyvolalo ďalšie spory, a to týkajúce sa ich charakteru. Najzávažnejšou dilemou, ktorá sprevádzala celé obdobie, bola otázka, kto má vykonávať túto funkciu: náhodne vytvorené výbory zahrňujúce všetkých poslancov, alebo komisie sústreďujúce sa na určité oblasti a uprednostňujúce odbornosť. Tento spor sa na konci 19. storočia jednoznačne vyriešil, tradičné výbory postupne nahradili trvalé komisie, ktoré lepšie vyhovovali životu moderného parlamentu. Režim výborov bol vyčlenený z parlamentného poriadku.

Druhou spornou otázkou bolo, či komisie majú byť odbornými alebo politickými zbormi a do akej miery sa tieto prvky majú spájať. Averziu opozície proti komisiám vysvetľovalo predovšetkým to, že mala iba málo právomoci na ovplyvnenie ich zloženia, jeho určenie bolo totiž privilégiom väčšiny a takto menšina nebola zastupovaná ani v súlade s číselným pomerom.

TRIEDNICKÝ REŽIM – REŽIM VÝBOROV

Už prvý písaný uhorský parlamentný poriadok v značnej miere upravoval prípravu plenárneho rokovania. Organizačný poriadok upravoval, že za účelom prípravy rokovania, pred začatím každého zasadacieho obdobia, prostredníctvom losovania zaradia každého parlamentného poslanca (okrem predsedu a podpredsedu) do 9 tried. Návrhy prijaté do rokovacieho poriadku Snemovne uvedené triedy vopred prerokujú a vytvoria návrh (čiže každý návrh sa prerokuje v každej jednej triede). Keď jednotlivé triedy dokončia rokovanie, zvolia si referenta a oznámia to predsedovi snemovne. Keďže oznámenie sa uskutočnilo zo strany 5. tried, predseda zvolá referentov do tzv. „centrálneho výboru“, o čom informuje aj ostatné triedy.[1] Takto vytvorený centrálny výbor pod vedením predsedu Snemovne opäť prerokuje aktuálny návrh, napíše správu a zvolí si jedného referenta, ktorý na plenárnom zasadnutí, po príspevku navrhovateľa, oboznámi ostatných so správou centrálneho výboru. Organizačný a rokovací poriadok predpisuje, že správy musia byť rozdané poslancom 3 dni pred ich čítaním. Prerokovanie návrhov zákonov na triednických zasadnutiach je povinné.[2] Regulácia prípravy zákonov upravuje teda spôsob, ktorým sa do procesu môže zapojiť každý poslanec. To však celý proces zmení na veľmi ťažkopádny a byrokratický. Zavedením centrálneho výboru sa proces prípravy zdvojnásobí a navyše úplne ignoruje zásadu odbornosti. Ale už aj prvý uhorský parlamentný poriadok si ponechal „zadné dvierka“ pre systém odborných komisií, ktoré sa nasledujúcimi revíziami parlamentného poriadku rozširujú. Organizačný poriadok uvádza, že „ak to Snemovňa považuje za vhodné, aj vynechaním triednického rokovania, môže priamo poveriť nejakú komisiu na prípravu niektorého predmetu rokovania“.[3] O odborných komisiách so stálym charakterom sa ešte nedá hovoriť, ad hoc však existuje možnosť ich vytvorenia a delegovať sa môžu odborníci pre dané otázky. V tomto prípade zasa – okrem návrhov zákonov – nie je potrebná práca ani tried ani z nich vytvorených centrálnych výborov.[4]

Už pri prvom spore prvého návrhu parlamentného poriadku bola táto francúzska alebo kontinentálna alternatíva prípravy zákonov napadnutá. Hlavným dôvodom odporu v tomto období (a aj neskoršie) bol hlavne strach z toho, že triedy rokujúce pri vylúčení verejnosti a najmä centrálny výbor vytlačia úlohu pléna do úzadia a poslanci zvolení do centrálneho výboru budú voči ich partnerom oprávnene zvýhodnení. Vychádzajúc teda z toho, že „na zváženie a prerokovanie dôvodov hlasovania za alebo proti predmetu rokovania je snemovňa poslancov omnoho vhodnejšia ako triedy vytvorené prostredníctvom losovania“, jeden z vlastencov navrhol, aby do parlamentného poriadku zaviedli rokovanie na anglický štýl. Podstatou tohto je, že prerokovanie každého návrhu zákona sa začne v pléne, následne sa celá snemovňa premení na výbor a principiálne každý má právo zúčastniť sa na „diskusii výboru“, čo sa od plenárnej diskusie odlišuje svojou neviazanou formou a osobou predsedu. Väčšina však tento návrh odmietla a schválila pôvodnú verziu. [5]

NA CESTE K ODBORNÝM KOMISIÁM

Pri prvej podstatnejšej revízií parlamentného poriadku (1868) sa už viac zdôrazňovalo vytvorenie špeciálnych komisií. Na základe nových nariadení sa špeciálne ko-

1 V praxi si každá trieda volila dvoch hovorcov do centrálního výboru, ktorý mal takto 18 členov.
2 § 21 – 41 rokovacieho poriadku z roku 1848.
3 § 27 rokovacieho poriadku z roku 1848.
4 Zsedényi B. Parlamentná deľba práce. Miskolc, 1929, s. 22.
5 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1848–1849, s. 17.

misie nemusia zvoliť iba ad hoc, ale na celý čas schôdzového obdobia, čo aj organizačný poriadok nazýva ako trvalá komisia. Tieto výbory môžu vytvoriť aj podvýbory a – podobne ako centrálny výbor – môžu predložiť aj menšinový názor/návrh. Ak je však sama špeciálna komisia tá, ktorá podá návrh zákona, ten sa musí posunúť na prerokovanie na zasadanie tried.[6]

Súbežne sa dá pozorovať aj taká tendencia, že pri tradičnej procedúre prípravy zákona sa čoraz väčší dôraz kladie na centrálny výbor a úloha tried má klesajúcu tendenciu. Práva referenta centrálneho výboru sa z viacerých hľadísk rozšíria. Tak, (aspoň na úrovni parlamentného poriadku) sa vytratí expozícia predloženia návrhu, právo na prvé slovo má vždy referent výboru.[7] Pred hlasovaním sa ešte raz môže ujať slova, dokonca na poskytnutie odpovedí aj kedykoľvek počas sporu.[8] Pri vynesení uznesenia najprv hlasujú o návrhu centrálneho a potom špeciálneho výboru a až potom sa dostane na rad podklad návrhu a opravné návrhy.

Na plenárnom rokovaní Boldizsár Horváth (krajne ľavicová strana) vytýkal, že „referenti triednických rokovaní sa v poslednom období považovali za úplne nezávislé, samostatné združenie, nepodávali hlásenie o tom, čo chce väčšina tried, ale o tom, čo chcú oni". Na potlačenie tohto javu predložil opravný návrh, podľa ktorého: „Centrálny zbor o názore väčšiny tried okrem pripojenia daných zápisníc podá Snemovni aj hlásenie. Iba v mimoriadnych prípadoch, ak by názory tried vyjadrené v zápisniciach boli také rôznorodé, že jednotný názor by sa z nich nedal vytvoriť, má právo predložiť pre Snemovňu vlastný názor." [9]

Vo svojej reakcii referent Pál Királyi výstižne poukázal na nezmyselnosť návrhu: „...pochopil som potrebu, aby centrálny výbor nevykonával iba registráciu triednických uznesení, ale aby ich aj formuloval, porovnával a objasňoval. Keď 9 tried rokuje o jednej veci, každý jeden z nich sa dohodne na jednom uznesení, ale predloží ich v 9 formách.. Ak centrálny výbor nemá právo na ich formulovanie, zjednotenie a podať správu pre váženú snemovňu, nebude môcť predložiť návrh na rokovanie."[10]

Vplyvný Ferenc Deák súhlasil s pôvodným návrhom a poskytol aj argumenty na základe skúseností z praxe: „Ak si premietneme, ako sa odohrávali rokovania tried, vieme, že často ani polovica nebola pri rokovaniach prítomná, že trieda bola často zastúpená 5, 6 členmi... viem, že triedy aj vtedy (t.j. r. 1848) rokovali per fictionem, zišiel sa centrálny výbor a tak ich zostavil, aby to bolo pre ich vlastnú spokojnosť."[11]

Za sporom existujú totiž dve aproximácie. Prvé stanovisko – logicky ho uznávajú menej známi, hlavnú rolu málokedy zohrávajúci poslanci – považuje sa za najdôležitejšie, aby každý poslanec pri parlamentnej činnosti disponoval rovnakými právami a podmienkami a zdôrazňuje zásadu demokratickej rovnosti vlastencov. Iní naopak – nie náhodou najmä najlepšie pripravení najviac vystupujúci politici, zastávajúci vedúce funkcie – už veľmi skoro rozoznali najdôležitejší cieľ prípravy zákonov (alebo ho aspoň intuitívne vycítili), podľa ktorého zákonodarstvo na vysokej odbornej úrovni by malo byť založené na úzkej skupine kvalitných odborníkov, ktorí by využívali neviazanú formu, umožňujúcu rýchlejšie a účinnejšie prerokovanie návrhov. Z citácií je zrejmé, že v praxi sa osvedčil práve ten-

6 § 111 – 113 rokovacieho poriadku z roku 1848.
7 § 123 rokovacieho poriadku z roku 1848.
8 § 126 – 127 rokovacieho poriadku z roku 1848.
9 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865-1868. IX. zv. , s. 441-442.
10 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865-1868. IX. zv. , s. 442.
11 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865-1868. IX. zv. , s. 442-443.

to smer. Aj rastúci význam funkcie centrálneho výboru poukazuje na zaužívanie systému odborných komisií. Veď centrálne výbory boli vytvorené z najlepšie pripravených a najvplyvnejších členov tried. Sám Boldizsár Halász trpko načrtol cestu budúcnosti: „Ak necítia povinnosť (t. j. členovia centrálneho výboru), aby sa držali názoru tried, tak tie nám načo slúžia?....Ak tento úsek zostane, je možné, že po čase sa triednické zhromaždenia zaniknú a priamo centrála bude zodpovedná za to, čo doteraz mali prezentovať názory tried.“[12]

O štyri roky neskôr poslanec zo Šoproňu (Török Sándor) predložil návrh na vyslanie výboru na celkovú revíziu parlamentného poriadku. Vo svojom návrhu zdôraznil skutočnosti, ktoré vzbudzovali obavy vzhľadom na účelnosť triednických rokovaní. Snemovňa však návrh (pri výsledkoch hlasovania 64-63) odmietla.

VÍŤAZSTVO SYSTÉMU ODBORNÝCH KOMISIÍ

Pokiaľ ide o vznik stáleho systému odborných komisií, zmena parlamentného poriadku nastala v roku 1874. Nová smernica taxatívne vyhlasuje, že „príprava rokovaní prebieha v triedach alebo v špeciálnych výboroch“.[13] Podstatou zmeny teda je, že doteraz triedy a popri hlavných orgánoch prípravy aj špeciálne komisie mohli zohrávať iba podradnú funkciu, neskôr, ak išlo o návrhy zákonov, bola povinná triednická schôdza a následne sa tieto dve inštitúcie stali rovnocennými a na prípravu návrhov zákonov sa stali oprávnenými aj odborné komisie. Parlamentný poriadok raz a navždy nariadil vytvorenie 11 stálych odborných komisií. Sú to: komisia spravodlivosti, finančná, dopravná, verejno-vzdelávacia, obranná, knižničná, imunitná, audítorská, komisia žiadostí, ekonomická a komisia na posúdenie denníka. (Medzi nimi však, samozrejme, nie každá sa zaoberala prípravou zákonov.)A okrem iného, pre jednotlivé záležitosti si snemovňa aj naďalej mohla vytvoriť špeciálne komisie ad hoc.

Rovnoprávnosť odborných organizácií sa zakotvila aj do činnosti parlamentu, okrem jedného obmedzenia. V časti síce uviedli, že „pri návrhoch zákonov predložených ministerstvom nie je možné odoprieť ich prerokovanie na triednickej alebo na komisionálnej schôdzi“, v nasledujúcej vete, – narušením koherentného charakteru celej regulácie – ustanovili nasledovné: „ak niektorá stála alebo provizórna komisia predloží svoju správu pred snemovňu, minister alebo poslanec podávajúci návrh, alebo referent výboru môže žiadať, aby otázka bola prerokovaná bez účasti tried, priamo v snemovni.“ Teda o vynechanie tried bolo potrebné osobitne požiadať Snemovňu. Toto obmedzenie malo určite slúžiť na uspokojenie tých, čo sa držali tradícií, v praxi však – podľa svedectva denníka – zdvojnásobenie prípravy nebolo charakteristické, podávatelia návrhov rad-radom žiadali o vynechanie tried, čo plénum vždy schválilo.

DVOJAKOSŤ TEÓRIE A PRAXE

Prax už aj z viacerých hľadísk predbehla právnu reguláciu. František Deák už na 43. zasadnutí v roku 1865 (20. marca 1866) navrhol vytvorenie 12-členného prípravného výboru, ktorého úlohou by bolo podať návrhy na vytvorenie rôznych odborných výborov: „...bolo by vhodné zvoliť si komisie na mnohé odbory, ktoré vyžadujú riešenia zo strany

12 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865-1868. IX. zv. , s. 443.
13 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872-1875. XIII. zv. , s. 104.

parlamentu. Voľbu týchto komisií a hlavne určenie ich kompetencií, by sa účelne ťažko dalo improvizovať. Žiadal by som váženú Snemovňu, aby na stanovenie týchto otázok vymenovala 12 člennú komisiu: Koľko komisií sa má zvoliť? Koľko členov má mať jedna alebo druhá? Ktoré záležitosti majú patriť k jednej alebo druhej? Ktorá má pripraviť návrh zákona a ktorá iba podklady a zbierať údaje? A keďže sa môže stať, že okruh otázok, s ktorými sa zaoberá jedna, môže patriť aj do okruhu otázok druhej; ako tieto komisie majú komunikovať?“[14]

Vytvorené grémium navrhovalo pri vytváraní komisií prihliadať na nasledujúce kritériá:

1. každý člen snemovne má mať možnosť zúčastniť sa na práci niektorej komisie,
2. aby komisie zodpovedali „ požiadavkám potrebnej odbornosti“,
3. nech berú ohľad na požiadavku poslancov: „pri zohľadnení ich ašpirácií a odbornosti, na rokovaniach ktorej komisie by sa chceli zúčastniť?“

V nasledujúcich oblastiach navrhoval vytvorenie komisií na prípravu zákonov:

1. parlamentný poriadok,
2. národnostný zákon,
3. konečné vyrovnanie vzťahov medzi Uhorskom a Sedmohradskom,
4. úprava obecných zastupiteľstiev a krajských, okresných a mestských zákonných činiteľov,
5. zákon o náboženstve a vzdelávaní národa,
6. „ekonomické a finančné opatrenia“,
7. úprava verejnoprávnych inštitúcií (Národné divadlo, Národné múzeum),
8. kodifikácie (občianske právo, zmenkové a obchodné právo, banské právo, tlačové pomery, imigračný a emigračný zákon).

Úloha týchto komisií – ktoré plénum aj vytvorilo – teda nebola jednoduchá plenárna, ale príprava samotných návrhov. V tomto období uhorská vláda ešte neexistovala. Dôsledkom úspechu rokovaní o Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní a vzniku zodpovedného uhorského ministerstva pôvodná funkcia týchto komisií stratila svoju opodstatnenosť. Iba návrh národnostného zákona pripravovala komisia vytvorená na tento účel. Zo 40 členov sa aj tu 16 vymenilo a definitívne znenie zákona vychádzalo z alternatívneho návrhu Ferenca Deáka.[15] Ostatné návrhy boli už vytvorené a predložené parlamentu daným ministerstvom. Návrh únie vydajú priamo triedam, kým na predbežné vyjadrenie stanovísk – využívajúc možnosť, ktorú poskytuje parlamentný poriadok – vytvoria špeciálnu komisiu. Tak na plenárnu prípravu „občianskeho zákonníka a trestného procesného zákona “ vyšlú 15-člennú komisiu, na prípravu zákona o národnom vzdelávaní 25-člennú, na prípravu zákona o „obrannom systéme, domobrane a ľudovom povstaní“ 15-člennú skupinu a na preskúmanie údajov a podmienok pôžičky na železnicu tiež 15-člennú komisiu, v parlamentnom období 1865 – 1868.[16] Samozrejme, tieto návrhy po vyjadrení stanovísk jednotlivých komisií, pred posunutím do pléna boli podriadené aj prerokovaniu na triednickej schôdzi. V nasledujúcom cykle rokov (1869 – 1872, 1872 – 1875) táto tendencia pokračovala, v prípade mnohých významných zákonov a zvolili špeciálnu komisiu na ich predbežné posúdenie, pričom neustále zdôrazňovali dôležitosť odborných stanovísk.[17]

14 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. I zv. , s. 367.
15 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. VII. zv. , str. 44 a XI. zv., s. 171.
16 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. X. , s. 289; zv. IV., s. 265.; zv. X., s. 62; zv. VIII., s. 200; zv. V., s. 5.
17 V apríli roku 1870 pri rokovaniach o tzv. školských zákonoch bola zostavená 15- členná špeciálna komisia na posúdenie a pripomienkovanie návrhu.

Prvá odborná komisia posudzujúca návrhy zákonov vznikla v uhorskom parlamente veľmi skoro. Minister financií Menyhért Lónyai už v decembri roku 1867 žiadal parlament o vytvorenie trvalého finančného výboru: „Ráčte zvoliť jeden 15-členný finančný výbor, ktorého úlohou, počas trvania mandátu poslancov, by bolo poskytnúť názor vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa financií, ako aj návrhov zákona o daniach, vopred posúdiť štátny rozpočet a ukončené vyúčtovania a ich výsledok posunúť pred parlament".[18]

Tento výbor teda po schválení rozpočtu a daňových zákonov nasledujúceho roka nebol zrušený, ale pretrval po celú dobu cyklu (obdobia) a posudzoval návrhy finančného charakteru. Aj nasledujúce dva parlamenty zvolili na začiatku parlamentného obdobia trvalý finančný výbor,[19] a neskôr úprava parlamentného poriadku z roku 1874 to aj predpísala ako povinné. Takisto v rokoch 1865 – 1868 vytvorili aj trvalý výbor železníc, ktorý mal 15 členov.[20]

Možnosť vytvoriť trvalý odborný výbor bola zavedená do parlamentného poriadku až na konci tohto parlamentného obdobia, takže prax predbehla právnu reguláciu.

Do revízie parlamentného rokovacieho poriadku z roku 1874 bol vytvorený ešte jeden trvalý výbor, výbor školstva. Tento výbor vznikol vlastne zo špeciálneho výboru, ktorý vznikol roku 1870 na návrh Józsefa Eötvösa za účelom posúdenia balíka zákonov týkajúceho sa druhostupňového a vyššieho vzdelávania.[21] Tento výbor po splnení svojich úloh nebol zrušený, ale zaujal stanovisko aj v iných otázkach týkajúcich sa vzdelávania a na začiatku nasledujúceho parlamentného obdobia ho zvolili za trvalý výbor.[22]

V roku 1874 sa významnými zmenami začalo postupné zrušovanie tried. Aj keď boli na základe a v súlade s parlamentným poriadkom rovnocenné s odbornými komisiami, vtedy už bolo jednoznačné, že budúcnosť patrí komisiám a výborom a že triedy zostali iba z úcty k tradíciám a z obáv z radikálnych zmien. Kálmán Tisza, vtedy ešte predstaviteľ opozície, to vyjadril aj v parlamentnej rozprave: „.....ak sa triednické rokovania v najpodstatnejších veciach zrušia – a myslím si, že by to bolo prvým krokom a postupne dôjde k ich zániku..."[23]

POLITICKÝ CHARAKTER ODBORNÝCH KOMISIÍ

V priebehu diskusií o úpravách v roku 1874 sa objavil ďalší aspekt. Úprava predpísala, že – na rozdiel od tried vytvorených losovaním – trvalé výbory budú znovuzvolené pri začatí každého nového schôdzového obdobia.[24] Kálmán Tisza v tej súvislosti vyhlásil, že iba v tom prípade uzná prednosť výborového systému, ak do neho každá strana môže delegovať svojich poslancov a to na základe predbežnej dohody.[25] Predseda vlády, István Bittó, to zaručil slovami: "Kladie sa dôraz na to, aby sa v mene vlády vyhlásilo, že pri zostavení týchto výborov sa vždy má brať ohľad na zastúpenie strán. Ba pridám ešte aj to, že som ochotný tento pomer prijať tak, aby to bolo vždy v súlade s predbežnou poradou daných strán."[26]

18 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. V., s. 252.
19 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1869–1872. zv. II., s. 26 a 1872–1875. zv. I., s. 27.
20 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. VII., s. 49.
21 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1869–1872. zv. VIII. , s. 70.
22 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. I. , s. 46.
23 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. XIII., s. 106.
24 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. XIII., s. 104.
25 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. XIII., s. 106.
26 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. XIII., s. 106.

Z toho jednoznačne vyplýva, že trvalé výbory v úsilí o odbornosť, ani na začiatku neboli bez politického charakteru. Barabási Kun József už vo svojej práci písanej na začiatku storočia konštatuje: „Najdokonalejší spôsob organizácie je bezpochyby ten, pri ktorom sa do jednotlivých výborov dostanú iba tí najlepší odborníci a na strane druhej, ktorý najviac berie ohľad na pomery strán a umožní, aby každá strana, každá skupina, teda každá dôležitejšia záujmová oblasť bola zastúpená.[27]

V súlade s tým sa opozičné sily snažili o získanie najlepších pozícií aj vo výboroch, pretože pochopili ich rastúci význam. A tí, čo boli pri moci – napriek všetkým sľubom – sa snažili o vyvlastnenie výborov. Bittó vo svojom mene síce mohol prisľúbiť zapojenie opozície vo vyrovnanom pomere a snahu o konsenzus, neskoršie sa z toho zrealizovala iba zanedbateľná časť.

V prvom schôdzovom období, nasledujúcom po úprave parlamentného poriadku, sa strany ešte vedeli dohodnúť na rozdelení výborových postov v pomere 2/3 – 1/3 a v tom, že delegátov majú určiť priamo strany, čo sa malo už len potvrdiť formálnym hlasovaním na pléne. Pri vzniku parlamentu roku 1878 však nezávislý Ignác Helfy žiadal o uplatnenie pomeru (1/3) vo výbore, avšak Kálmán Tisza ho stroho odmietol: „Ja som v živote nemal vedomosti o tom, že by existoval nejaký číselný pomer určený parlamentom u nás alebo inde, ktorý by sa pri voľbách výboru mal dodržať.“ Takto vo výboroch s najväčším, 21-členným počtom (výbor spravodlivosti, finančný, verejno-vzdelávací), opozícia dostala iba štyri miesta.[28]

Neskoršie sa Nezávislá strana viackrát snažila o to, „aby vo výboroch bola zastúpená v zhode s číselným pomerom“, to sa jej však väčšinou nepodarilo.[29] Síce medzi vedeniami strán prebiehajú rokovania na začiatku schôdzového obdobia (keď sú znovu zvolené výbory), avšak opozícii sa počas celej vlády Liberálnej strany nepodarilo, aby bola vo výboroch zastúpená (a väčšinou v zhode s jeho zastúpením v parlamente) v pomere 1/3. Treba však poznamenať, že počet špecializovaných výborov za dualizmu postupne rastie a v súvislosti s tým, pokiaľ ide o absolútne čísla, aj opozícia zvyšovala počet svojich miest vo výboroch. To však na pomeroch nič nezmenilo.

Zvyšovanie počtu miest nebolo vždy opodstatnené rastúcimi úlohami. V súvislosti s tým je zaujímavé zvyšovanie počtu v roku 1890. Vtedy – ako o tom informuje Budapeštiansky denník (Pesti Napló) – „predseda vlády si želá zvyšovanie počtu členov viacerých výborov, za tým však stálo to, že Szapáry Gyula, ktorý sa opäť dostal k moci a ktorý vo viacerých otázkach bol proti Kálmánovi Tiszovi, sa takto snažil zvyšovať svoju politickú silu voči svojmu ešte stále mocnému predchodcovi a na získanie svojich cieľov bol ochotný spraviť gesto aj pre opozíciu, dúfajúc, že tá ho opätuje.[30] Táto udalosť inak dobre signalizuje rastúci politický význam výborov.

Treba ešte spomenúť, že aj rozdelenie v rámci opozície určila Liberárna strana. Takto pri zvyšovaní počtu miest v roku 1890 vo výboroch, ktorých počet členov narástol na 25, pridelil 3-3 miesta pre Nezávislú Stranu a pre miernu opozíciu (zaujímavé, že mierna opozícia, ktorá pri voľbách doteraz mala vždy menej hlasov ako Nezávislá Strana, mala vo výbore o jedno miesto viac) a vo výboroch, ktoré mali 17 členov, po dvoch miestach.[31]

27 Barabási, K. J. tamtiež, s. 98.
28 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1878–1881. zv. I. , s. 36, 37, 38.
29 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1892–1897. zv. I. , s. 21-22; Zápisnica poslaneckej Snemovne 1901–1906. zv. XXX., s. 182.
30 Budapeštiansky denník (Pesti Napló), 10. máj 1890.
31 Budapeštiansky denník (Pesti Napló), 14. máj 1890.

To, že opozícia (ktorej počet značne poklesol) nemala lepšiu situáciu v tomto smere ani počas vlády koalície, dobre vystihuje prejav Károlya Eötvösa pred rokovaním. V ňom mal námietky proti tomu, že vo viacerých výboroch –aj v špeciálnom výbore zvoleného pre posúdenie návrhov volebného zákona – poslanci opozície sú úplne obídení, čo „nebolo, nikdy odkedy existuje uhorský parlament".[32]

PODROBNÉ PREDPISY INŠTITÚCIE ŠPECIALIZOVANÝCH VÝBOROV

V neskorších rokoch dualizmu, až po rok 1913, sa právna regulácia prípravy zákonov v podstate nezmenila, urobili sa v nej iba menšie úpravy. Tak v roku 1875 aj pre výbory rozšírili (právomoc) uznášaniaschopnosť, čo tiež poukazuje na význam ich úlohy (najprv požadovali všeobecnú väčšinu, to však často nevyšlo a na účinnejšie vykonávanie úloh v roku 1887 to znížili na pomer 1/3).[33] Dôsledkom neustále rastúcej úlohy parlamentu a rozširovania jeho kompetencií, najprv v roku 1875, 1887 a potom roku 1913 zvýšili počet trvalých výborov (výbor na kontrolu účtovnej uzávierky, výbor verejnej správy, ekonomický, poľnohospodársky a výbor odboru práce).[34]

Parlamentný poriadok z roku 1913 obsahuje aj podrobnejšie nariadenia týkajúce sa práce výborov, právomoci predsedu výboru a jeho disciplinárnych právomocí.[35] Do parlamentného poriadku bolo zavedené, že snemovňa môže určiť lehotu na podanie hlásenia, ním vybraného výboru a v prípade, ak by sa návrh priradil viacerým výborom, môže stanoviť, aby ho tieto výbory prerokúvali spoločne.[36] Táto úprava bola súčasťou tej snahy Kálmána Tiszu, ktorá slúžila na zvýšenie činnosti uhorského parlamentu a definitívne znemožnenie obštrukcie. Napokon úprava, podľa ktorej pri zistení koherentných nejasností pred tretím prečítaním návrhov zákona, predseda musí opätovne zvolať príslušný výbor „ktorý je povinný predložiť návrh na urovnanie zistených nejasností a na zosúladenie jednotlivých častí návrhu".[37]

DISKUSIE O PROCESE PRÍPRAVY ZÁKONOV, UPUSTENIE OD PRINCÍPU TRIED

Kým systém prípravy zákonov od roku 1874 v parlamentnom poriadku zostal nezmenený, v praxi to bolo práve obdobie, ktoré prinieslo rozšírenie systému špecializovaných výborov a postupné zrušenie úlohy tried pri príprave zákonov. Potvrdzuje to aj fakt, prečo bola hlavnou tematikou parlamentných diskusií až po prelom storočia podstata systému na prípravu právnych predpisov. Počas predsedníctva Kálmána Tiszu v parlamente zvolávali triedy čoraz v menšej miere, kým úloha špeciálnych výborov pri príprave zákonov bola zovšeobecnená. Predseda pravidelne podával návrhy zákonov kompetentnému výboru, a výbor potom po dokončení svojej práce prostredníctvom svojho referenta žiadal povolenie snemovne počas pléna vynechať triednické rokovania. Toto povolenie obyčajne aj dostal. Z uvedeného dôvodu väčšinu v parlamente nenútilo, aby zmenená situácia bola zavedená do parlamentného poriadku, nemalo zmysel vyvolať zbytočné spory. Mnohí totiž – najmä

32 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1906–1911., zv. XXI, s. 88-89.
33 § 114 Rokovacieho poriadku z. r. 1875, § 123 Rokovacieho poriadku z r. 1887.
34 § 98 Rokovacieho poriadku z r. 1875., § 111 Rokovacieho poriadku z r. 1887, § 126 Rokovacieho poriadku z r. 1913.
35 § 137 Rokovacieho poriadku z r. 1913.
36 § 191 Rokovacieho poriadku z r. 1913.
37 § 228 Rokovacieho poriadku z r. 1913.

z opozície – len ťažko sa zmierovali s tým, že ich možnosť zasahovať do zákonodarného procesu sa zmenšuje, trvali na starých triednických rokovaniach. Tisza teda nie náhodou vyjadril počas diskusného fóra výboru na revíziu parlamentného poriadku v roku 1875, že „na definitívne zrušenie tried nekladie dôraz, pretože v praxi to považuje za vyriešené tým, že pri jednotlivých záležitostiach môže referent žiadať špeciálny výbor o vynechanie triednického rokovania".[38]

Vyriešenie otázky podnietili aj výbory v roku 1887. Na zasadaní výboru pre prípravu parlamentného poriadku neskorší referent zhrnul prípadné úpravy v 15 bodoch, medzi ktorými aj toto: „Či sa má ponechať inštitúcia tried alebo nie a v prípade ich zrušenia či sa táto inštitúcia pre predbežné informovanie poslancov má nahradiť tzv. výborom celej snemovne, alebo inou účinnou inštitúciou?" Výbor však vynechal prerokovanie otázky a tá sa pred plénum vo forme návrhu ani nedostala.[39]

Na začiatku Tiszovej éry niektorí poslanci ešte niekedy prejavili svoje výhrady. Stalo sa to aj v roku 1877, keď referent výboru (Gábor Baross) žiadal – v súlade s už zaužívanými zvykmi – o prerokovanie návrhu zákona o „Colnej únii vytvorenej medzi krajinami uhorskej Koruny a ostatnými krajinami a kráľovstvami jeho Veličenstva". János Paczolay, člen miernej opozície, to však neodporúčal a vyhlásil: „Vážená poslanecká snemovňa, ak tento významný návrh zákona by sa nemal prerokovať v priateľskom a dôvernom kruhu a by bol posunutý priamo pred váženú snemovňu poslancov, osobne by som považoval za aberáciu zákonodarstva"[40]

Vo svojej reakcii Béla Perczel, minister spravodlivosti, poukázal na podstatu veci, keď vyzdvihol najväčšiu chybu triednického systému (popri nedostatku odbornosti) to, že bráni v účinnosti parlamentnej činnosti, v značnej miere spomaľuje zákonodarný proces, čím znemožní jeho situáciu v stále rozširujúcom sa okruhu kompetencií, moderného uhorského parlamentu: „...ak Vážená snemovňa ich (t. j. návrhy zákonov) posunie k triedam, každá z tried môže požadovať, aby vláda jednotlivo každému poskytla potrebné informácie; a dovoľte mi, ale keďže vláda sa nemôže prezentovať naraz v 9 triedach, zasadania by sa mali uskutočniť po sebe, čo by vyžiadalo mesiace a mesiace času".[41] Napriek týmto argumentom, Snemovňa hlasovala za vynechanie triednických rokovaní len malým rozdielom (89 – 69).

Hlasy odporu postupne stíchli a tak Gábor Baross v roku 1882 mohol konštatovať: „Je zbytočné hovoriť, že triednický systém je dnes sotva uznávaný."[42] A počas diskusie o parlamentnom poriadku v roku 1887 odznelo: Každý člen snemovne vie, že toto nariadenie síce na papieri existuje, ale v praxi sa nikdy nedodržiavalo, počas 6 rokov triedy ani len raz nemali zasadnutie..." Preto Hoitsy Pál (Nezávislá Strana) sa pokúsil vyjasniť otázku: „Žiadam Snemovňu, nech ráči rozhodnúť tak, aby návrhy zákonov boli prerokované na triednických zasadnutiach v zmysle parlamentného poriadku, alebo nech ráči toto nariadenie úplne vynechať... Nezosmiešňujte, prosím, parlamentný poriadok!"[43] Ako však vidíme, väčšina nevidela dôvod na zmenu, všetko zostalo po starom.

38 Národné noviny (Nemzeti Hírlap), 21. apríl 1875.
39 Budapeštiansky denník (Pesti Napló), 19. marec 1887.
40 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1875–1878, zv. XIV., s. 215.
41 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1875–1878, zv. XIV., s. 216.
42 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1881–1884, zv. VIII., s. 103.
43 Zápisnica poslaneckej Snemovne 1884–1887, zv. XVI., s. 465.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARABÁSI, J.K. A Parlamenti házszabályok. - Parlamentné rokovacie poriadky. Budapešť,1907.
BAXA, B. Parlament a parlamentarism.Praha. 1924.
BAXA, B. Parlament.Studie srovnávací.Praha. 1913.
HAENDEL, V. Parlamentarismus. Budapest. 1903.
PIKLER, K. Rokovacie poriadky.Budapešť.1971.
ZSEDÉNYI, B. Parlamentná deľba práce.Miskolc,1929.
Parlamentná knižnica Budapešť:
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1848–1849
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865-1868. zv. I.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. IV.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. V.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. VII.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. VIII.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. IX.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. X.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1865–1868. zv. XI.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1869–1872. zv. I.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1869–1872. zv. II.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1869–1872. zv. VIII.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. I.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1872–1875. zv. XIII.
Zápisnica poslaneckej snemovne 1872–1875. zv. XVII.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1875–1878, zv. XIV.
Zápisnica poslaneckej Snemovne 1878–1881. zv. I.
Budapeštiansky denník (Pesti Napló), 10. máj 1890.
Národné noviny (Nemzeti Hírlap), 21. apríl 1875.
Budapeštiansky denník (Pesti Napló), 19. marec 1887.
Rokovací poriadok z r. 1875
Rokovací poriadok z r. 1887
Rokovací poriadok z r. 1913

Kontaktné údaje:
JUDr. Andrea Vitkóová, PhD.
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20,
821 02 Bratislava

IUS RESISTENDI Z POHĽADU HISTÓRIE A FILOZOFIE

JUS RESISTENDI FROM THE PERSPECTIVE OF HISTORY AND PHILOSOPHY

JUDr. Eva Vranková

Kľúčové slová: právo na odpor, ius resistendi, T. Hobbes, J. Locke, J. J. Rousseau, I. Kant
Keywords: right of resistance, jus resistendi, T. Hobbes, J. Locke, J. J. Rousseau, I. Kant

ÚVOD

Právo na odpor (*ius resistendi, right of resistance, Widerstandsrecht*) je jedným z najstarších a najprirodzenejších práv. Teoreticky je právo na odpor odvodené z prirodzenoprávnej predstavy, že človek má svoje vrodené a neodňateľné ľudské práva[1], nedostal ich od štátu a štát mu ich ani nemôže vziať. *Ius resistendi* teda smeruje proti tomu, kto sa zneužitím moci usiluje ľuďom odňať ich vrodené práva a slobody.

S teóriou prirodzených práv súvisí teória spoločenskej zmluvy, ktorá hovorí, že občania časť svojej slobody, suverenity odovzdávajú štátu. V súlade s týmto poverením zabezpečuje štát záujmy a ochranu celku. Ak štát nedodržiava obsah zmluvy, dohodnuté zásady ruší, prekračuje rámec poverenia a neoprávnene zasahuje do sféry slobody občana, vzniká situácia, ktorá občana oprávňuje odmietnuť poslušnosť štátu a postaviť sa mu na odpor.

Právo na odpor je zakotvené v demokratických ústavách aj pozitívnoprávne. Je preto z pohľadu práva legálnym, právne dovoleným konaním. Ústavné podmienky práva na odpor v Slovenskej republike ustanovuje *článok 32 Ústavy Slovenskej republiky*, podľa ktorého: *„Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.“*

Ius resistendi majú občania proti komukoľvek, to znamená proti vonkajšej moci, ktorá štát okupuje, rovnako ako proti vláde, ktorá získa moc akýmikoľvek prostriedkami (teda aj ústavnými) a ktorá odstraňuje základy demokratického a právneho štátu. Účelom tohto práva môže byť iba udržanie (obnova) demokratického poriadku základných ľudských práv a slobôd.

Cieľom predkladaného príspevku je analyzovať právo na odpor z hľadiska jeho pojmu, foriem a prostredníctvom historicko-filozofického pohľadu dospieť k odpovedi o mieste *ius resistendi* v modernej demokratickej spoločnosti.

1 Medzi takto ponímané prirodzené práva patrí, okrem práva na život, osobnej slobody a nedotknuteľnosti, slobody vyznania, práva na majetok a ďalších, nepochybne aj právo na odpor proti tomu, kto zneužíva moc.

POJEM „PRÁVO NA ODPOR“ A JEHO FORMY

P. Pernthaler s rôznymi variantami práva na odpor spája **dva hlavné spoločné znaky:**

1. právo nie je len objektívnym poriadkom, ale je zakotvené tiež v každom jednotlivcovi - právny mier v spoločnosti vyplýva z harmónie medzi právom držiteľov moci a právom jednotlivých občanov;
2. každý vládca je viazaný právom a vládcom zostáva len vtedy, ak koná v súlade s právom. Jednotlivé teórie práva na odpor sa potom líšia podľa výpočtu podmienok realizácie práva na odpor a podľa úsilia o určenie inštitúcií, ktoré ich majú ospravedlniť.[2]

J. Kysela **výkonom moderného práva na odpor** rozumie *„odvrátenie útoku smerujúceho proti základom demokratického poriadku právneho štátu, ktorý je založený na rešpekte k ľudským právam“.*[3]

Český právnický slovník uvádza, že právo na odpor je bezprostredne späté s princípom suverenity ľudu a možno ho označiť za **nezmeniteľné ustanovenie ústavy**[4].[5]

M. Mareš spája odpor s aktivitami v prospech záujmov určitej politickej komunity, ktoré smerujú proti držiteľovi politickej moci. Aktéri odporu majú počítať so znevýhodnením alebo trestom za svoje konanie, ktoré môže byť aktívne aj pasívne, môže mať násilnú aj nenásilnú podobu. S využitím typológie A. Cartera zostavuje M. Mareš tiež inštruktívny prehľad foriem nenásilného odporu. Odlišuje základnú osvetovú činnosť (petície, letáky a iné), symbolické akcie (prehliadky, demonštrácie, hladovky), ekonomické akcie (štrajky a bojkoty), občiansku neposlušnosť (protiprávne vstupy na pozemky a do budov, ľudské blokády a pod.) a protištátne akcie (neplatenie daní, nespolupráca so štátom, generálny štrajk atď.).[6]

B. Missling odpor všeobecne chápe ako postavenie sily proti sile. V právnom a historickom kontexte ním však rozumie konanie smerujúce proti štátu, jeho orgánom alebo právnemu poriadku, a to v dvoch základných typoch. Buď ide o nutnú obranu pri porušení subjektívnych (ľudských) práv, alebo o ochranu pred narušením objektívneho poriadku. B. Missling *ius resistendi* viaže predovšetkým na ochranu ľudských práv. Hlása totiž nárok cez právo na odpor zmeniť štát, ktorý ľudské práva nerešpektuje. Ďalej súhlasne cituje W. Wertenbrucha, ktorý odlišuje nutnú obranu v trestnom práve ako nástroj ochrany subjektívneho záujmu od práva na odpor, ktoré smeruje k ochrane a obnoveniu komplexného poriadku právneho štátu, a je teda nástrojom všeobecného záujmu.[7]

Čo sa týka prostriedkov, ktorými možno uplatniť právo na odpor, podľa V. Adamusa takéto prostriedky môžu byť rôzne, možno sem zahrnúť tak aktívne, ako aj pasívne,

2 Bližšie pozri PERNTHALER, P.: Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre. 2. vyd., Wien - New York: Springer, 1996.

3 KYSELA, J.: Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2. aktualiz. a rozšíř. vyd., Brno: Doplněk, 2006, s. 15.

4 Nezmeniteľné ustanovenia ústavy sú normy „nadústavného” charakteru a je nimi viazaný i ústavodarca pri svojej legislatívnej činnosti. Bývajú uvedené v texte ústav, a to buď výpočtom ustanovení, ktoré nemôžu byť zmenené (napr. nemecký Základný zákon z mája 1949), alebo všeobecnou formuláciou (napr. Ústava Českej republiky). Podľa čl. 9 Ústavy ČR: *„(1) Ústava môže byť doplňovaná či menená len ústavnými zákonmi. (2) Zmena podstatných náležitostí demokratického právneho štátu je neprípustná. (3) Výkladom právnych noriem nemožno oprávniť odstránenie alebo ohrozenie základov demokratického štátu.”* Z Ústavy ČR síce výslovne nevyplýva, o aké náležitosti by sa malo jednať, nepochybne ich však treba hľadať predovšetkým v prvej hlave - „Základné ustanovenia” a v Listine základných práv a slobôd.

5 HENDRYCH, D. a kol.: Právnický slovník. 2. rozšíř. vyd., Praha: C. H. Beck, 2003, s. 720.

6 MAREŠ, M.: Terorismus v ČR. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 24 a nasl.

7 Bližšie pozri MISSLING, B.: Widerstand und Menschenrechte. Das völkerrechtlich begründete Individualwiderstandsrecht gegen Menschenrechtsverletzungen. Tübingen: MVK, Medien - Verl. Köhler, 1999.

násilné i nenásilné formy odporu. Ide vlastne o prostriedky nutnej obrany, o ktorých, podobne ako v trestnom práve, platí, že nemajú prekračovať mieru potrebnú na udržanie, prípadne obnovu základných ľudských práv a slobôd a inštitúcií demokratického právneho štátu, nemali by vyústiť do zneužitia práva postaviť sa na odpor a viesť k excesom (princíp primeranosti - proporcionality). Ako v súlade s právom budú hodnotené len vtedy, ak budú účinné, inak ich režim, ktorý uspel v snahe odstrániť podstatné náležitosti demokratického štátu, bude zo svojho hľadiska nepochybne hodnotiť ako protiprávne. Len ak neskôr dôjde k zvrhnutiu nedemokratického režimu, budú prejavy práva postaviť sa na odpor, hoci neúspešné, opäť uznané za uskutočnené podľa práva.[8]

IUS RESISTENDI Z POHĽADU HISTÓRIE A FILOZOFIE

Právo na odpor proti tomu, kto zneužíva moc, je veľmi staré a jeho história siaha až do obdobia **starovekého Grécka.** Už na začiatku svojho právneho myslenia Gréci vymedzili prirodzené právo v dvoch funkciách. V jednej slúži len ako vzor a inšpirácia pre zákonodarcov a sudcov, v tej druhej ako vyšší a dokonalejší poriadok, ktorý je možné postaviť proti pozitívnemu právu. V druhom prípade sa cit pre spravodlivosť v človeku môže dostať do rozporu s jeho občianskou vernosťou obci, štátu. Tu kdesi sa nachádza zárodok vzniku a formovania, ale aj vzájomného pôsobenia subjektívneho a objektívneho práva ako dvoch prvkov neskôr sa sformujúceho práva na odpor.

Pokiaľ ide o **Rímsku ríšu**, tá sa opierala o právo, ktoré je vzorom pre právne systémy v mnohých krajinách dodnes, vojsko a techniku správy. Tento systém, ktorý si Rimania vytvorili na základe deľby práce, veľmi dobre slúžil ako interná kontrola medzi jednotlivými magistrátmi a prispievali k nej aj ľudové zhromaždenia. Pomerne úspešné fungovanie politického a právneho systému Rímskej ríše teda nevytvorilo vhodné podmienky a nedalo veľa priestoru pre zrod úvah o práve na odpor. Avšak zvrhnutie posledného rímskeho kráľa Tarquinia Superba bolo hybnou silou, o ktorú sa začali opierať najvýznamnejší filozofi, aby tak vytvorili zmienky o práve na odpor, ktoré v tom čase zvíťazilo. Titus Livius ho opisuje ako víťazstvo cnosti nad tyraniou. Podobne i jeden z najvýznamnejších rímskych filozofov Polybios poňal revolúciu ako *„uvedenie vecí do správneho poriadku"*. Polybios odsúdil tyraniu a revolúciu považoval za prostriedok nastolenia spravodlivej spoločnosti.

Značný význam pre vývoj *ius resistendi* malo **11. a 12. storočie**, kedy sa kryštalizovali najrôznejšie idey. Na jednej strane išlo o rozvíjanie germánskych tradícií zvykového práva (zaväzujúceho všetkých príslušníkov komunity, teda aj náčelníka, panovníka; subjektami práva na odpor, ktoré ožívalo, ak bol vládca nespravodlivý, boli všetci slobodní príslušníci kmeňa), na strane druhej sa rozpracovávali rímskoprávne zásady práva korporácií ako personálneho substrátu s reprezentáciou, oddeľujúceho úrad od jeho nositeľa. Poznať tiež dozvuky pôsobenia ľudových zhromaždení - konštitutívnej moci orgánov starovekého Ríma. Tie podnietili zrod diskusií o ľudovom pôvode panovníckej moci - moc bola panovníkovi údajne len zapožičaná, a tak mu môže byť tiež odňatá.

V stredoveku právo na odpor vyjadrovalo výhrady stavov, miest či krajín voči panovníkovi. V prvej polovici 13. storočia vznikli tri kodifikácie práva na odpor: z nášho pohľadu menej významný *Sachsenspiegel* (1220-1235), uhorská *Zlatá bula Ondreja*

8 ADAMUS, V.: Demokratický právní stát a právo občanů postavit se na odpor. In: Správní právo, 1993, č. 5.

II. (1222) a anglická *Magna Charta Libertatum* (1215), ktorá býva považovaná za vrchol kodifikovaného práva na odpor. *Magna Charta Libertatum* bola vyjadrením spoločenskej zmluvy medzi kráľom a stavmi ako politickými zástupcami národa. Na jej základe sa mal vytvoriť osobitný 25-členný stály výbor šľachticov, ktorý mal oprávnenie organizovať mocenský odpor v prípade, keby kráľ porušil práva zakotvené v jej ustanoveniach. Podľa článku 61[9] tejto charty je celá zem povinná počúvať barónov a postaviť sa na odpor proti kráľovi - škodcovi.[10] I napriek tomu, že sa tento spôsob obmedzenia moci panovníka v praxi neosvedčil, bol prvým impulzom, ktorý inšpiroval ďalší vývoj obmedzovania ľubovôle moci. V stredoveku sa potom stávalo pomerne častým javom, že panovník pri udeľovaní práv a slobôd dával poddaným ako garanciu týchto práv aj právo odporu pre prípad, že by konal proti nim.

Ius resistendi bolo zakotvené aj **v stredovekom Uhorsku** v *Zlatej bule Ondreja II.*, ktorá sa stala základom uhorskej ústavy a pri korunovácii bola každým kráľom prísažne potvrdzovaná. V ustanoveniach tohto dokumentu sa priznáva biskupom a šľachte spoločne aj jednotlivo právo postaviť sa na mocenský odpor proti kráľovi Ondrejovi II. alebo jeho nástupcom, ak by konali proti ustanoveniam *Zlatej buly*, pričom by sa tým nedopustili zrady.

Zo *Zlatej buly* preberá *ius resistendi* aj z hľadiska našich dejín významná právna zbierka Štefana Werböczyho - *Tripartitum* (1514). Právo na odpor je zakotvené v prvej časti[11] *Tripartita,* konkrétne v článku 9 (*„O štyroch hlavných a výsadných právach šľachticov“*[12]) v § 6: *„Štvrtým a posledným (okrem ostatných) je: keby sa hociktorý náš kráľ alebo panovník odvážil konať proti šľachtickým právam vyhláseným a vysloveným krajinským rozhodnutím nášho voľakedajšieho pána kráľa a zvelebeného vládcu Ondreja Druhého zvaného Jeruzalemského (na dodržiavanie ktorého každý náš kráľ pred tým, ako ho korunujú, zvykne prisahať), vtedy majú naveky výsadu vzbúriť sa proti nemu a zvrhnúť ho z trónu bez toho, aby upadli zločinu zrady.“*[13]

Pozitivizácia práva na odpor bola teda primárne daná mocenskými pomermi a hľadaním vyváženého vzťahu vládcu a stavov, pretože „Boh je harmónia“. Prirodzenoprávne motívy sa objavili až neskôr, tiež vo väzbe na rozvíjanie konceptu subjektívnych práv.

Treba podotknúť, že ešte v druhej polovici 17. storočia sa univerzita v Cambridge obracia na kráľa Karola II. takto: *„Poddaným neprináleží sa búriť a súdiť svojho pána, ale majú ctiť a poslúchať panovníka, ktorého sa im dostalo základným právom dedičskej postupnosti, ktoré nemôže zmeniť ani zmenšiť žiadna cirkev, zákon, previnenie či konfiškácia*.“[14] Práve druhá polovica storočia poznamenaného tridsaťročnou vojnou bola dobou upevňovania teórie a praxe panovníckeho absolutizmu, súčasne však aj dobou, ktorá priniesla nové učenia - teóriu prirodzených práv a spoločenskej zmluvy, ktorej najvýznamnejšími predstaviteľmi boli T. Hobbes, J. Locke a J. J. Rousseau.

9 Dané ustanovenie je dodnes súčasťou právneho poriadku Veľkej Británie. V súčasnosti, keď má vo Veľkej Británii silné slovo parlament a kráľ plní len reprezentatívnu funciu, je dané ustanovenie anachronizmom a je už pravdepodobne obsolentnou normou.

10 Znenie čl. 61 pozri v KLOKOČKA, V. - WAGNEROVÁ, E.: Ústavy států Evropské unie: I. díl. Praha: Linde, 2004, s. 772-773.

11 Prvá časť Werböczyho Tripartita nesie názov „Všeobecne o trojdelení práv a obyčají šľachetného Uhorska”.

12 Šľachticmi sa pritom rozumeli všetci páni preláti, baróni a ostatní magnáti, ako aj ostatní poprední ľudia kráľovstva, ktorých ochraňuje večná a rovnaká výsada slobody (§ 7 cit. článku).

13 VERBÖCI, Š.: Tripartitum. Žilina: Eurokódex, 2008, s. 75.

14 Bližšie pozri CRONIN, V.: Ludvík XIV: Král Slunce. Praha: Brána, 1999.

T. Hobbes bol obhajcom absolutistickej monarcie, čo podmienilo aj jeho chápanie spoločenskej zmluvy. V Hobbesovej koncepcii v diele *„Leviathan“* (1651) vladár nie je účastníkom zmluvy, teda ani nemôže ňou byť viazaný. Ide o zmluvu všetkých so všetkými, v ktorej sa vzdávajú práva rozhodovať o svojich vlastných veciach v prospech vladára, aby sa tak nastolil trvalý pokoj, poriadok a ochrana ich práv. Vzhľadom na to, že takto panovníka splnomocnil každý občan, vzdal sa aj svojho práva na odpor proti nemu. Hobbes však pripúšťa isté neodňateľné práva jednotlivcov, najmä právo na život a odpor proti násiliu namierenému proti životu. Z toho odvodzuje právo občianskej spoločnosti na odopretie poslušnosti, ak štát neplní účel, pre ktorý bol zriadený. Keďže štát je založený kvôli väčšej bezpečnosti, bola by jeho existencia zbytočná, pokiaľ by občanov ohrozoval mierou porovnateľnou s prírodným stavom. Každý sa môže brániť útokom proti životu a zdraviu - *„človek sa nemôže vzdať práva odporovať tým, ktorí ho ohrozujú silou“*.

Na rozdiel od Hobbesa, spoločenská zmluva **J. Locka** zakotvuje právo na odpor. Vo svojom *„Druhom pojednaní o vláde“* (1690) píše, že ak moc neslúži účelu, na ktorý bola dohodnutá, je tu *ius resistendi*. Ak ľud zistí, že *„dozreli príčiny, aby sa odvolal k nebesiam, pretože nenachádza odvolanie na zemi“*, potom vypovie poslušnosť vládcovi, ktorý *„užíva moc proti nemu, a nie pre neho“*, teda napríklad uchváti zákonodarnú moc, bráni snemu, aby sa zišiel, podrobí svoj národ cudzej moci, prekračuje medze svojej pôsobnosti a pod. Veď revolúcia nezničí spoločnosť, iba štát. Bol to teda práve Locke, kto zakomponoval do anglického politického myslenia právo na revolúciu. Nie každá revolúcia je však chvályhodná. Locke bol zámožný človek a neživil v sebe sympatie k ľudovým povstaniam, ani nepísal rád o možnostiach justifikácie odporu voči štátnej moci. Tvrdil, že revolúcia rozbúri hladinu a *„vynesie na povrch najväčšiu špinu usadenú na dne“*. Odpor proti moci je podľa neho rizikom a narušením občianskeho života. Preto sa Locke nezamýšľal ani tak nad revolúciou, ako nad možnosťami jej predísť - a teda predísť tomu, aby sa moc zvrhla na tyraniu. Človek má totiž sklony uchvátiť moc, a preto je potrebné *„nájsť metódy ako obmedziť rôzne excesy tých, ktorým ľud dal právomoc nad sebou, a ako vyvážiť moc vlády tým, že by sa vložili jednotlivé moci do rôznych rúk“*. Výsledkom týchto úvah je Lockova teória deľby moci.[15]

Ch. L. Montesquieu v *„Perzských listoch“* (1721) formuluje právo na odpor nasledovne: *„No keď poddaní nielenže nie sú šťastní, ale panovník ich ešte aj gniavi a chce ich zničiť, nie je tu už nijaký dôvod na poslušnosť. Nič ich neviaže, nič ich k nemu nepúta. Vracajú sa opäť k svojej prirodzenej slobode.“*[16] V učení významných filozofov svojej doby sa teda právo na odpor premenilo na individuálne právo odporu, na ústavne i právne legitímne konajúcu moc ľudu proti panovníkom (tyranom), ktorí zneužívajú svoju moc.

Na druhej strane **J. J. Rousseau** vo svojom najslávnejšom diele *„O spoločenskej zmluve alebo o princípoch politického práva“* (1762) nevytvára žiadne záruky proti zákonodarcovi, ktorý stelesňuje štátnu moc. Dostáva sa preto presne tam, kde T. Hobbes, ktorého tak kritizoval. Kráľovský absolutizmus je nahradený demokratickým absolutizmom. Tyrania za tyraniu. Podľa Rousseaua tí, ktorých vôľa sa nezhoduje s náležite ustanovenou kolektívnou vôľou, nemajú zreteľahodné dôvody na to, aby sa sťažovali.

15 KRSKOVÁ, A.: Štát a právo v európskom myslení. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 267-268.
16 BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 172.

Sú donútení akceptovať všeobecnú vôľu (*volonté générale*), ktorá je skutočnou vôľou všetkých, a teda aj ich vôľou, pretože sú súčasťou celku. Výrazom všeobecnej vôle je zákon. Všeobecná vôľa je zdrojom všetkého práva a kto by ju nerešpektoval, uškodil by sám sebe. Poslúchajúc zákony poslúcha ľud sám seba, svoju vôľu v nich vyjadrenú. Sebaodovzdanie v prospech celku sa týka iba prijatia aktu zákonnosti. To, čoho sa ľudia pri prijatí zákona vzdávajú, im tento zákon vzápätí vracia. *„To, čo človek stráca spoločenskou zmluvou, to je jeho prirodzená sloboda a neobmedzené právo na všetko, čo ho láka, čo je v jeho dosahu. Ale to, čo získava, to je občianska sloboda a vlastníctvo všetkého, čo má v držbe.“*[17]

I. Kant, kritik práva na odpor, tvrdil, že nijaké zriadenie nie je možné zlepšiť revolúciami, ale len reformami.[18] Ak ľud povýši násilie na právo, zruší spoločenskú zmluvu a tým celý ústavný a právny systém, čím nahradí občiansky stav prirodzeným stavom, v ktorom opäť zavládne anarchia a boj každého proti každému. Rešpektovanie zákonov a občianska disciplína sú preto základom občianskeho života či života človeka v štáte.[19] Podľa Kanta je spoločenská zmluva dohodou jedincov o právnom štáte. Každý jedinec v sebe nosí ideál právneho štátu, ktorý ho robí morálne nezávislým od existujúcej moci, a podporuje, spolupracuje a dôveruje len štátu, ktorý sa orientuje na tento ideál. Inak odmieta správať sa občiansky cnostne. Despotická moc sa tak odsudzuje na morálnu izoláciu. Základným vzťahom jedinca k štátu, ktorý nezodpovedá prísne právnemu ideálu, je vonkajšia poslušnosť pri vnútornej neúčasti. Plní zákony autoritatívneho, despotického štátu *„so zaťatými zubami“*. Hoci Kant nesúhlasí s Hobbesom, že hlava štátu si môže dovoliť akékoľvek kroky voči poddaným, zbavuje občanov práva na odpor proti nespravodlivosti hlavy štátu, na povstanie proti tyranii. Povstanie je vždy nezákonné. V diele *„Metafyzika mravov“* (1797) Kant píše, že *„proti zákonodarnej hlave štátu niet oprávneného odporu národa a aj najmenší pokus v tomto smere je vlastizradou“*.[20] Odmietnutie *ius resistendi* treba u Kanta vidieť aj v spojení s odsúdením krutostí sprevádzajúcich revolúciu vo Francúzsku.

Svoju renesanciu prežívalo právo na odpor v období vzniku moderných štátov, keď vlastne aj vznikala a postupne sa dotvárala jeho koncepcia tak, ako ju poznáme v dnešnom chápaní. Jeden z prvých novovekých politických dokumentov zakotvujúcich právo na odpor je *Deklarácia nezávislosti Spojených štátov amerických* zo 4. júla 1776. Jeho signatári sa prihlásili k myšlienke nescudziteľných ľudských práv, ku ktorých zaisteniu sú ustanovované vlády: *„Považujeme za nevyvrátiteľné pravdy, že ľudia majú neodňateľné práva, ako je právo na život, slobodu a budovanie osobného šťastia a že na zabezpečenie týchto práv si ľudia ustanovujú vlády, odvodzujúce svoju oprávnenú moc od súhlasu tých, ktorým vládnu. Lenže kedykoľvek začne niektorá vláda týmto cieľom prekážať, má ľud právo ju zmeniť alebo odstrániť a ustanoviť novú vládu, ktorá bude založená na zásadách a bude mať právomoci, ktoré ľud uzná za najvhodnejšie na zaistenie svojej bezpečnosti a šťastia.“*[21] Odtrhnutie od Britskej koruny sa v *Deklarácii nezávislosti* odôvodňovalo práve *ius resistendi* týmito slovami: *„Je pravda, že prezie-*

17 KRSKOVÁ, A.: Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1997, s. 189.
18 Z histórie je však zrejmé, že jeho tvrdenie je sporné. Vyvrátiť ho môže, napr. Nežná revolúcia v roku 1989.
19 PRUSÁK, J.: Teória práva. 2. vyd., Bratislava: Právnická fakulta UK, 2001, s. 30.
20 KRSKOVÁ, A.: Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1997, s. 203.
21 Bližšie pozri BEŇA, J.: Pramene k dejinám práva: Novovek. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2009, s. 62-65.

ravosť velí, aby sa už ustanovené vlády nemenili z nepatrných a prechodných príčin, a aj všetka skúsenosť ukázala, že ľudia, ak je zlo znesiteľné, sú skôr naklonení ho znášať, než aby sa domohli svojich práv tým, že zrušia formy života, na ktoré si zvykli. Avšak, ak dlhý rad prípadov zneužitia moci a činov bezprávia sledujúcich stále rovnaký cieľ svedčí o úmysle podrobiť ich úplnou krutovládou, potom je ich právom, a priam povinnosťou, zvrhnúť takú vládu a postarať sa o nových strážcov svojej budúcej bezpečnosti... Preto my, predstavitelia Spojených štátov amerických, zhromaždení vo Všeobecnom Kongrese, prehlasujeme, že tieto kolónie sú a podľa práva majú byť slobodnými a nezávislými štátmi, že sú zbavené všetkej podriadenosti Britskej korune."[22]

Deklarácia nezávislosti mala zásadný vplyv na francúzsku *Deklaráciu práv človeka a občana z roku 1789*, ktorej článok 2 znie: *„Cieľom každého politického zoskupenia je zachovať prirodzené a nedotknuteľné ľudské práva. Týmito právami sú sloboda, vlastníctvo, bezpečnosť a odpor proti útlaku*[23]*."*[24]

Svoje moderné vyjadrenie našlo právo na odpor, ako jedno z prirodzených ľudských práv, neskôr v celom rade ústavných poriadkov jednotlivých štátov.[25]

Naša ústavná prax, pritom mám na mysli ústavy bývalého Československa (1920, 1948, 1960), právo na odpor neupravovala. Stalo sa až súčasťou *Listiny základných práv a slobôd* (ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon - čl. 23[26]) a podľa jej vzoru ho prevzala aj *Ústava Slovenskej republiky* (č. 460/1992 Zb. - čl. 32).

ZÁVER

V súčasnosti výkonom moderného práva na odpor rozumieme odvrátenie útoku smerujúceho proti základom demokratického poriadku právneho štátu, ktorý je založený na rešpekte k ľudským právam. *Ius resistendi* má teda ochrannú funkciu a chráni základné princípy ústavy.

Uplatnenie práva občanov štátu na odpor (v krajnom prípade dokonca v podobe násilného ozbrojeného povstania alebo odbojovej činnosti) je podľa ústav demokratických štátov vyhradené pre situácie:

a) keď je protizákonne, resp. násilne znemožnené pôsobenie ústavných orgánov (čo nie je len protiústavným stavom, ale aj porušením politických práv občanov),

22 Tamtiež.

23 Útlakom je presadzovanie prospechu jedného na úkor všetkých, nadmerné zakazovanie, ukladanie krutých a neprimeraných trestov a nerešpektovanie zákazu retroaktivity.

24 BEŇA, J.: Pramene k dejinám práva: Novovek. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2009, s. 126.

25 Podľa čl. 20 ods. 4 nemeckej ústavy: *„Proti každému, kto sa pokúsi odstrániť ústavné zriadenie, majú všetci Nemci, ak nie je možná iná pomoc, právo na odpor."* Čl. 120 ods. 4 gréckej ústavy stanovuje: *„Zachovanie tejto ústavy sa zveruje patriotizmu Grékov, ktorí majú právo a povinnosť klásť odpor všetkými možnými prostriedkami každému, kto sa pokúsi o násilné zrušenie tejto ústavy."* Podľa § 54 estónskej ústavy: *„Estónsky štátny občan je povinný byť verný estónskemu ústavnému poriadku a brániť estónsku nezávislosť. Ak nie je iný prostriedok, má každý estónsky štátny občan právo postaviť sa na odpor proti násilnej zmene ústavného poriadku."*

26 Podľa čl. 23 Listiny základných práv a slobôd: *„Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok ľudských práv a základných slobôd, založený Listinou, ak je znemožnená činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov."*

b) alebo ak vznikla hrozba pre demokratický ústavný poriadok a nie je možné v danej situácii docieliť nápravu zákonnou cestou,
c) alebo keď sa zo strany aktuálnej verejnej moci nerešpektujú ľudské práva a slobody, pričom zákonné prostriedky nápravy sú znemožnené.

V demokratických ústavných pomeroch sotva vzniká priestor na uplatnenie práva na odpor a ustanovenie o tomto práve slúži len ako „poistka" pre situáciu, že nastane nelegitímny zvrat politických pomerov alebo masové zneužitie moci. Ústavnú deklaráciu práva na odpor treba chápať aj ako výzvu určenú občanom na samoorganizáciu, vrátane organizovania vojenských štruktúr v prípade spoločenského rozvratu alebo znemožnenia činnosti legitímnej ústavnej vlády.

Právo na odpor teda kalkuluje s občianskou uvedomelosťou a zodpovednosťou. Faktická ústavná činnosť, založená na mnohotvárnych občianskych iniciatívach, je jedinou účinnou prípravou na uplatnenie práva na odpor. Verejné iniciatívy (politické zhromaždenia, štrajky, protesty atď.) patria k najúčinnejším prostriedkom, čoho dôkazom je aj november 1989, ktorý bol uskutočnením tohto práva.

Spontánnosť práva na odpor vyvoláva však aj vlnu kritiky a podozrení, že môže byť zneužité k radikálnym postupom, k povzbudeniu a uvoľneniu extrémnych cieľov a hnutí. To je nesporné a právne možno namietať len to, že funkciou *ius resistendi* je výhradne obrana, takže extrémne postupy presahujúce túto obranu nie sú legitímne.

Na základe vykonanej historickej analýzy a názorov významných filozofov svojej doby možno konštatovať, že **i keď je právo na odpor krajnou formou opozície, je integrálnou súčasťou demokracie a veľmi dôležitým prostriedkom na jej ochranu.**

POUŽITÁ LITERATÚRA

ADAMUS, V.: Demokratický právní stát a právo občanů postavit se na odpor.. In: Správní právo, 1993, č. 5

BEŇA, J.: Pramene k dejinám práva: Novovek. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2009, 420 s.

BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 461 s.

HENDRYCH, D. a kol.: Právnický slovník. 2. rozšíř. vyd., Praha: C. H. Beck, 2003, 1320 s.

KLOKOČKA, V. - WAGNEROVÁ, E.: Ústavy států Evropské unie: I. díl. Praha: Linde, 2004, 795 s.

KRSKOVÁ, A.: Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1997, 312 s.

KRSKOVÁ, A.: Štát a právo v európskom myslení. Bratislava: Iura Edition, 2002, 496 s.

KYSELA, J.: Právo na odpor a občanskou neposlušnost. 2. aktualiz. a rozšíř. vyd., Brno: Doplněk, 2006, 166 s.

MAREŠ, M.: Terorismus v ČR. Brno: Centrum strategických studií, 2005, 476 s.

MISSLING, B.: Widerstand und Menschenrechte. Das völkerrechtlich begründete Individualwiderstandsrecht gegen Menschenrechtsverletzungen. Tübingen: MVK, Medien - Verl. Köhler, 1999, 280 s.

OTTOVÁ, E.: Teória práva. 3. vyd., Šamorín: Heuréka, 2010, 323 s.

PERNTHALER, P.: Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre. 2. vyd., Wien - New York: Springer, 1996, 328 s.

PRUSÁK, J.: Teória práva. 2. vyd., Bratislava: Právnická fakulta UK, 2001, 308 s.

VERBÖCI, Š.: Tripartitum. Žilina: Eurokódex, 2008, 320 s.
Ústava Českej republiky č. 1/1993 Sb. v platnom znení
Ústava Estónskej republiky z 28. júna 1992 v platnom znení
Ústava Gréckej republiky z 9. júna 1975 v platnom znení
Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v platnom znení
Základný zákon Spolkovej republiky Nemecko z 23. mája 1949 v platnom znení
Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon

SUMMARY

This article summarizes existing theoretical and philosophical knowledge concerning right of resistance. Special attention is paid to the definition of the term and forms of this right. The author analyzes jus resistendi as a legitimate resistance in the historical and philosophical context. In the conclusion, the author deals with the role of right to resistance in modern society.

Kontaktné údaje:
JUDr. Eva Vranková
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta,
Katedra teórie práva a sociálnych vied,
Šafárikovo nám. 6, P. O. BOX 313,
810 00 Bratislava 1,
Slovenská republika
eva.vrankova@gmail.com

FENOMÉN PRÁVA A SPRAVODLIVOSTI

THE PHENOMENON OF LAW AND EQUITY

Mgr. Monika Vranková

Kľúčové slová: právo, spravodlivosť, rovnosť, Aristoteles, H. L. A. Hart, I. Kant, J. Rawls, Ulpianus

Key words: law, equity, equality, Aristotle, H. L. A. Hart, I. Kant, J. Rawls, Ulpian

ÚVOD

Pojem „práva" a „spravodlivosti" v nás evokuje myšlienku, ktorú vyslovil Waldemar von Knoeringen v tom zmysle, že existujú slová a pojmy s trvalou hodnotou, pretože vyjadrujú hlbokú túžbu človeka nájsť zmysel života, ako aj potrebu nájsť zmysel ľudskej orientácie. Medzi takéto pojmy nepochybne zaraďujeme právo a spravodlivosť.[1]

Odpoveď na otázku: *„Čo je právo a spravodlivosť?"*, nie je vôbec jednoduchá a jednoznačná. A to aj napriek tomu, že táto otázka zamestnáva myslenie právnych filozofov už vyše dve tisícročia. Ešte v antickom Grécku, od ktorého sa počíta vývoj súčasnej európskej kultúry, nebolo právo zreteľne odlíšené od spravodlivosti.[2]

POJEM PRÁVA

Ius est ars aequi et boni. (Právo je umenie dobra a spravodlivosti.)

(Celsus D 1, 1, 1)

Súčasný pojem „práva" (*ius*) sa vyvinul až v antickom Ríme, avšak definovaný tu nebol. Právo ako regulátor spoločenských vzťahov je teda nepochybne historický fenomén. Jeho obsah je podmienený konkrétnymi sociálno-ekonomickými, kultúrnymi a civilizačnými danosťami a je prejavom určitých záujmov a konfliktov. V dôsledku toho sa vývojom mení nielen obsah práva, ale aj požiadavky na právnu reguláciu a inštitucionálnu štruktúru práva.[3]

Skôr, ako sa však dostaneme ku samotnému zodpovedaniu otázky *„Čo je právo?"*, mali by sme si najprv objasniť, čo vlastne vyššie položená otázka znamená. Možno ju totiž interpretovať dvomi spôsobmi:

1 CHOVANCOVÁ, J.: Liberalizmus verzus komunitarizmus. Aspekt spravodlivosti, práva a moci. 3. vyd., Bratislava: PF UK, 2009, s. 9.

2 Vyplýva to z porovnania výrazov *diké* a *dikaion*, ktoré podľa kontextu znamenali právo i spravodlivosť, pričom mali ešte veľa iných viac či menej súvisiacich významov.

3 OTTOVÁ, E.: Teória práva. 3. vyd., Šamorín: Heuréka, 2010, s. 41.

1. v prvom rade tak, že smeruje k vymedzeniu práva ako špecifického sociálneho systému, t.j. systému, ktorý v spoločnosti platí a pôsobí;
2. na druhej strane však môže byť chápaná i tak, že smeruje k vymedzeniu idey práva.[4]

Súčasne každý právnik sa pri výkone svojej profesie stretáva s otázkou: *„Quid iuris est?“*, čiže s problémom: *„Čo je právom v konkrétnom prípade?“* alebo zjednodušene: *„Ktoré právne normy upravujú daný skutkový stav?“*[5]

V zásade sa môžeme v právnej vede stretnúť s tromi základnými prístupmi k vymedzeniu práva, ktoré možno rozlíšiť podľa toho, ktoré charakteristiky práva považujú za podstatné:

1. Prvú skupinu tvoria definície zdôrazňujúce **obsahovo-hodnotové (materiálne) znaky** práva. Tieto definície spájajú právo s určitými hodnotami, princípmi a ideami, chápu právo ako mieru hodnôt toho, čo je správne, spravodlivé. Hľadajú základnú ideu práva a spájajú ju hlavne s ideou spravodlivosti, pretože, ako poznamenáva V. Knapp, *„idea práva nie je vo svojej podstate nič iného než idea spravodlivosti“*. Súčasne M. Večeřa vo svojom diele *„Spravedlnost v právu“* uvádza: *„Právo je vždy založené na určitej koncepcii spravodlivosti, respektíve predstavuje určitú koncepciu spravodlivosti, lebo ipso facto reprezentuje určité kritériá legálnej spravodlivosti.“*[6] Východiská týchto prístupov spočívajú obvykle v právno-filozofických úvahách a často súvisia s teóriou prirodzeného práva.
2. Druhú skupinu definícií predstavujú definície, ktoré sa zameriavajú na **formálne znaky práva**. Tieto definície obvykle vyjadrujú prístupy právneho pozitivizmu a právnej dogmatiky. *Právom je normatívny systém, ktorý spĺňa dané formálne znaky a platí na danom území*. Čo je ale vlastne právom platným na určitom mieste a v určitom čase? Na túto otázku môžeme nájsť odpoveď v podobe Hartových „pravidiel uznania“, teda právnych noriem určujúcich, čo je platným právom.[7]
3. Tretia skupina definícií chápe právo ako normatívny systém, ktorý na danom území **platí a pôsobí a zároveň je spoločnosťou uznávaný a akceptovaný.** Vymedzuje tak právo spoločenskými potrebami, záujmami, cieľmi a funkciami, ktoré právo v spoločnosti plní. Tieto definície vychádzajú z právno-sociologických prístupov v právnej vede.

Pri vymedzení pojmu „práva“ nie je možné prehliadnuť fakt, že súčasné právo sa výrazne mení čo do jeho obsahu i formy. Mení sa aj rozsah upravovaných právnych vzťahov a miera jeho abstraktnosti, ale aj kazuističnosti. Rozširuje sa aj okruh spoločenských vzťahov, ktoré sa stávajú objektom právnej reglementácie.[8]

Spoločným znakom snáh o vymedzenie pojmu „práva“ je úsilie o nájdenie základných (podstatných) znakov (vlastností) práva, umožňujúcich nielen definovať právo, ale zároveň poskytujúcich možnosť jednoznačného odlíšenia práva od iných normatívnych systémov. H. L. A. Hart sa o to pokúsil definíciou rodom a druhom (*per genus et differentiam*), teda nájdením príslušnej širšej množiny, kam právo patrí (*genus*), a ná-

4 KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 41.
5 BÁRÁNY, E.: Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007, s. 13.
6 VEČEŘA, M.: Spravedlnost v právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 172.
7 Dôležitou podmienkou, aby mohol byť nejaký normatívny systém považovaný za právo, je jeho platnosť. Teda, že v istej spoločnosti, v istej komunite (štát, medzinárodné spoločenstvo) reálne upravuje spoločenské vzťahy a nedodržiavanie jeho noriem je sankcionované. Rímske právo nie je právom v platnom slova zmysle, ale je tzv. mŕtvym právom.
8 VEČEŘA, M. et al.: Teória práva. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007, s. 7-8.

sledným určením jeho špecifických zvláštností (*differentiae specificae*). Známy právny filozof S. Jørgensen súčasne tvrdí, že právo musí byť definované *„podľa rôznych vzťahov, ktorých sa týka“*.[9] Nemecký právny filozof R. Zippelius pochybuje o korektnosti položenej otázky ako takej. Vytýka totiž právnej vede, že sa síce usiluje o definovanie práva ako celku, ale spravidla sa o to pokúša iba z čiastočného poznatku (napr. správneho), čo však nemôže viesť k poznaniu práva: *„Mnohovrstevnosť práva sa vždy dostáva do rozporu s takými pokusmi o zjednodušenie...“*[10]

Právo je skúmané najmä:

- **v rovine normatívnej**, ako špecifický systém pravidiel regulujúcich správanie ľudí;
- **v rovine sociálnej**, ako systém spoločenských vzťahov determinujúcich obsah týchto pravidiel a zároveň výsledok normatívnej regulácie;
- **v rovine axiologickej**, z hľadiska hodnôt, ktoré sú v normatívnej regulácii sprostredkované;
- **v rovine mocenskej**, ako prostriedok realizácie štátnej politiky, resp. medzinárodnej politiky;
- **v rovine informačnej**, ako nositeľ informácií pre adresátov noriem.[11]

Samotná odpoveď na otázku: *„Čo je právo?“*, závisí v rozhodujúcej miere od uhla pohľadu danej teoretickej koncepcie:

- Britský právny filozof H. L. A. Hart vo svojej významnej práci nazvanej *„The Concept of Law“* (*„Pojem práva“*) hovorí, že *„existuje len málo otázok týkajúcich sa ľudskej spoločnosti, ktoré by boli kladené tak vytrvalo ako otázka: Čo je právo?“*[12]
- Nemecký filozof I. Kant vo svojej knihe *„Základy metafyziky mravov“* taktiež spochybňuje nájdenie jednoznačnej odpovede na túto otázku. Citujem: *„Čo je právo? Táto otázka by asi právnika uviedla do rovnakých rozpakov, pokiaľ by nechcel upadnúť do tautológie alebo sa odvolávať na všeobecné pôsobenie zákonov nejakej krajiny v nejakom období, do akých by logika uviedla povestná výzva: Čo je pravda?“*[13]
- Právny sociológ E. Ehrlich považoval právo za „*vnútorný poriadok spoločenských zväzkov“*.[14]
- Najvýznamnejší predstaviteľ právneho pluralizmu Boaventura de Sousa Santos vymedzuje právo nasledovne: *„... právo je súbor pravidlám podriadených postupov a normatívnych štandardov považovaných v akejkoľvek danej skupine za žalované, ktoré prispievajú k vytváraniu a prevencii sporov, ako aj k ich urovnaniu prostredníctvom argumentatívneho diskurzu spojeného s hrozbou sily.“*[15]

9 Bližšie pozri: JØRGENSEN, S.: Reason and Reality, s. 65-79.
10 ZIPPELIUS, R.: Das Wesen des Rechts. Eine Einführung in die Rechtstheorie. 6. Auflage, Kohlhammer, 2012, s. 1.
11 GERLOCH, A.: Teorie práva. 5. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 19.
12 HART, H. L. A.: Pojem práva. 2. vyd., Praha: Prostor, 2004, s. 17.
13 KANT, I.: Základy metafyziky mravov. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 32.
14 Právna sociológia zaviedla pre teóriu i prax významný pojem „živé právo“ (lebendiges Recht/law in action), t.j. nie právo písané v zákonoch, ale právo, ktoré na ich základe (alebo i na základe iného prameňa) skutočne platí. [Bližšie pozri: EHRLICH, E.: Grundlegung der Soziologie des Rechts. 1913, s. 20 a nasl.].
15 SOUSA SANTOS, B.: Toward a New Legal Common Sense. Law, Globalisation, and Emancipation. 2nd Edition, London-Edinburg: Butterworths, LexisNexis, 2002, s. 384.

- Český právnik B. Tomsa napísal: *„... všetky pravidlá ľudského konania, ktorých povaha je rovnaká ako práva štátneho, treba považovať za právo, bez ohľadu na to, od akej spoločenskej autority vychádzajú.“*[16]
- Slovenský právnik E. Bárány vo svojom diele *„Pojmy dobrého práva“* charakterizuje právo ako *„... preskriptívny, vnútorne relatívne bezrozporný, pre človeka vonkajší súbor noriem podporujúci právnu istotu, ktorý verejná moc*[17] *uznáva za právo“*.[18]
- Český profesor a právnik V. Knapp charakterizuje právo ako *„formálne publikovaný, spoločensko-normatívny a regulatívny systém, ktorý je vytváraný alebo uznávaný štátom na dosiahnutie určitých spoločenských účelov a na presadenie a ochranu určitých všeobecných spoločenských záujmov a ktorého normy sú vynútiteľné štátnou mocou“*.[19]

Z vyššie uvedeného teda vyplýva, že právo je taktiež jedným z normatívnych systémov, ktorý sa však od iných normatívnych systémov odlišuje nasledovnými charakteristikami

- je vytvorené alebo aspoň uznané (v prípade obyčajového práva) **štátom** ako právo;
- normy a predpisy práva majú **osobitnú formu** (tiež uznanú alebo určenú štátom);
- existencia **štátneho donútenia** - v prípade, že povinný subjekt nie je ochotný splniť právom uloženú povinnosť dobrovoľne, štát toto splnenie vynúti pomocou svojho mocenského aparátu;[20]
- **monizmom** - v spoločnosti a štáte by mal platiť jeden právny systém. Morálnych a náboženských normatívnych systémov môže byť súčasne viac (pre každú náboženskú skupinu iný)[21].[22]

Súčasne ide o normatívny systém, ktorý je:

- **otvorený**, to znamená, že do neho vo vývoji spoločnosti neustále vstupujú nové právne normy a iné z neho vystupujú, prestávajú platiť;
- **dynamický**, ktorý môže byť definovaný len so zreteľom k určitému parametru času, pričom je v interakcii so spoločenským vývojom;
- **cielený**, lebo cielene pôsobí na spoločnosť za účelom udržiavania homeostázy, resp. udržiavania nízkej úrovne spoločenskej entropie.[23]

POJEM SPRAVODLIVOSTI

„Keď hynie spravodlivosť, stráca sa pre ľudí zmysel ďalšieho života na zemi.“

(Immanuel Kant)

16 TOMSA, B.: Nauka o právních vědách. Základy právní methodologie. Praha: Všehrd, 1946, s. 13.
17 Profesor P. Holländer vymedzuje verejnú moc nasledovne: *„Verejná moc je teda riadiacim systémom skupiny ľudí (spoločnosti) relatívne nezávislým (suverénnym) na mocenských systémoch iných ľudí.“* [HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné státovědy. Praha: Všehrd, 1995, s. 41].
18 BÁRÁNY, E.: Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007, s. 17.
19 KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 50.
20 PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: PF UK, 1995, s. 23. Štátne donútenie uskutočňujú súdy a iné štátne orgány a inštitúcie. Štátne donútenie sa musí uskutočňovať len podľa zákona a formou, ako je to zakotvené v zákone. [CHOVANEC, J. - PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. Bratislava: Procom, 2004, s. 100].
21 NESVADBA, A. - ZACHOVÁ, A.: Teória štátu a práva. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 80.
22 ŠMIHULA, D.: Teória štátu a práva. Bratislava: EPOS, 2010, s. 229.
23 KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 50.

Pokiaľ by sme hľadali nejakú definíciu spravodlivosti, tak všeobecným a snáď najjednoduchším spôsobom môžeme povedať, že spravodlivosť je rovnováha v spoločenskom vzťahu. Súčasne v rôznych slovníkoch možno nájsť definíciu spravodlivosti: *„Pojem spravodlivosti zahŕňa na jednej strane morálny princíp požadujúci rešpektovanie právnej normy, na druhej strane cnosť spočívajúcu v rešpektovaní práv druhých...“*[24] Podľa môjho názoru však uvedená definícia mylne vyžaduje na dosiahnutie spravodlivosti *„... rešpektovanie právnej normy ...“*. Domnievam sa totiž, že spravodlivosť nie je len vecou právnych noriem, ale existuje už na základnej rovine normy morálnej. Ide totiž o pojem, ktorý je kľúčovým pri obsahu mravného vedomia jednotlivca a spoločnosti, charakterizujúci stav vecí, ktoré sa chápu ako potrebné, želateľné a nevyhnutné, zodpovedajúce vymedzenému chápaniu ľudskej podstaty a ľudských práv.[25]

Za spravodlivosť možno súčasne označiť:

- Určitý ideál, aké by malo byť rozdeľovanie hodnôt. Z uvedeného vyplýva, že *„spravodlivosť je určitý etický ideál, podľa ktorého sa v spoločnosti majú distribuovať isté „dobrá“ a hodnoty (tovary, majetok, peniaze, ocenenie, tituly), ale aj „zlo“ a bremená (tresty, odsúdenie, dane, povinnosti)“*.[26]
- Faktický výsledný stav rozdeľovania hodnôt, pokiaľ je konzistentný tomuto ideálu. V spoločnosti by mal existovať istý mechanizmus na rozdeľovanie hodnôt, ktorý vychádza zo zásad zmienenej spravodlivosti.

Definícia spravodlivosti se snaží vystihnút (upresniť) taký spôsob, resp. výsledok rozdeľovania hodnôt, ktorý by zaisťoval stav, ktorý by sme mohli všeobecne označiť za spravodlivý, teda za spravodlivosť. Spravodlivosť možno teda chápať v podstate dvomi spôsobmi:

- spravodlivosť z hľadiska **ideálnej normativity**, teda to, ako by malo ideálne vyzerať usporiadanie spoločenských vzťahov a rozdeľovanie hodnôt;
- spravodlivosť z hľadiska **faktického usporiadania sociálneho života**, teda spravodlivosť ako súčasť sociálnej reality, tak ako je v nej obsiahnutá.[27] Spravodlivosť je teda najvyššie morálne kritérium hodnotiace spoločenské usporiadanie.[28] Je zrejmé, že koncepcia spravodlivosti je relatívna a podlieha nielen časovým a kultúrnym zmenám, ale závisí aj od sociálneho postavenia jednotlivcov.[29]

Máloktoré slovo má takú dlhú a pohnutú históriu ako spravodlivosť. S istotou môžeme povedať, že „spravodlivosť“ je pojem, ktorý je používaný už niekoľko tisíc rokov, a to zrejme vo všetkých jazykoch sveta. Hľadanie spravodlivosti, respektíve obsahu či významu slova spravodlivosť patrí k najstarším úlohám filozofie. Vymedzenie pojmu „spravodlivosti“ komplikuje aj to, že má viac významov (je to polysém). V tomto duchu vymedzil spravodlivosť Pierre J. Proudhon nasledovne: *„Spravodlivosť pod rôznymi menami vládne svetu - prírode a ľudstvu, vede a svedomiu, logike a morálke, politickej ekonómii, histórii, literatúre a umeniu. Spravodlivosťou je to, čo je najprimitívnejšie v ľudskej duši, najzákladnejšie v spoločnosti, najposvätnejšie medzi ideami a tým, čo masy požadujú s najväčším zápalom. Je to podstata náboženstva a súčasne forma*

24 DUROZOI, G. - ROUSSEL, A.: Filozofický slovník. Praha: Ewa Edition, 1994, s. 285.
25 CHOVANEC, J. - PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. Bratislava: Procom, 2004, s. 122.
26 PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: PF UK, 1995, s. 25.
27 VEČEŘA, M.: Spravedlnost v právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 17.
28 ŠMIHULA, D.: Teória štátu a práva. Bratislava: EPOS, 2010, s. 234.
29 DOJČÁK, P.: Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977, s. 217.

rozumu, tajný predmet viery a začiatok, stred a koniec poznania. Čo si možno predstaviť univerzálnejšieho, silnejšieho a úplnejšieho než spravodlivosť.“[30]

V definíciách spravodlivosti je od nepamäti takmer vždy tak či onak implikovaný pojem „rovnosti“. Svedectvom toho je aj rímska definícia práva ako *„ars boni et aequi“*, t.j. umenie rozpoznať dobré a rovné, a latinské slovo *„aequitas“*,[31] ktoré znamená zároveň rovnosť aj spravodlivosť. Súčasne však chápanie spravodlivosti ako rovnosti vyvoláva kritiku, ktorú možno vyjadriť slovami slávneho nemeckého právnika Rudolfa von Jheringa: *„Rovnosť môže byť aj rovnosťou biedy.“*[32] To znamená, že spravodlivosť v práve môže byť sama výrazom nespravodlivosti sociálnej a poprípade aj obranou sociálnej nespravodlivosti. Aj v uvedenom zmysle možno teda vykladať Ciceronov aforizmus *„Summum ius, summa iniuria“*, vyjadrujúci, že najdokonalejšie právo môže splodiť najväčšie bezprávie.

Najstaršia, z dnes ešte zaujímavých koncepcií spravodlivosti, je Aristotelova koncepcia (z jeho diela *„Etika Nikomachova“*). Aj v jej základe je rovnosť, chápaná však dvojakým spôsobom - raz ako rovnovážnosť, t.j. rešpektovanie daného pokojného stavu, a druhýkrát ako rovnosť rozdeľovania.[33] Vidíme teda, že *„spravodlivosťou budú všetci nazývať stav, na základe ktorého sú ľudia schopní spravodlivo konať a skutočne aj spravodlivo konajú a chcú to, čo je spravodlivé“*.[34]

Podľa J. Habermasa je spravodlivosť *„otázkou etického diskurzu, pri ktorom ľudia hľadajú spoločný záver (konsenzus)“*. Problém porušenia rovnováhy je teda riešený silou argumentov, pričom výsledná dohoda je pre konanie zúčastnených princípom záväzného konania. Hlavnú úlohu tu teda zohráva reč, ktorá je cestou k dohode. Podmienkou tejto komunikácie je platnosť. Realita života nie je nemenná, a preto je platnosť dôležitým východiskovým bodom spravodlivosti. Vyššie uvedenej komunikácie, či lepšie etického diskurzu, sa človek zúčastní slobodne a je tu schopný prejaviť svoju solidaritu a dokázať, že je schopný prevziať tiež zodpovednosť za iných (teda morálny - etický prístup).[35]

J. Rawls sa obracia predovšetkým na spravodlivosť sociálnu. Vo svojej knihe *„Teória spravodlivosti“* uvádza: *„Spravodlivosť je prvou cnosťou spoločenských inštitúcií práve tak, ako pravda je prvou cnosťou systému myšlienok.“*[36]

Ulpianova večná pravda: *„Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi“*,[37] tvrdí, že *„spravodlivosť je nemenná a trvalá vôľa poskytovať každému jeho právo“*[38].[39]

To, čo je však skutočne spravodlivé, nie je v bežnom živote ani v teórii spravodlivosti jednoznačné, naopak je to často sporné a diskutabilné. *„Nikto nevie, respektíve*

30 Bližšie pozri: PERELMAN, CH.: Justice, Law and Argument. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1980, s. 1.
31 Z tohto slova vzniklo anglické slovo *„equity“*, ktoré nadobudlo zvláštny význam v anglickom práve.
32 Bližšie pozri: JHERING, R.: Zweck im Recht. 1877, s. 369.
33 KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 86-87.
34 ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 130.
35 MACHALOVÁ, T.: Úvod do právní filozofie. 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 144-151.
36 RICOEUR, P.: Spravedlnost a pravda. In: Filosofický časopis, roč. 44, 1996, č. 2, s. 279.
37 Ulpianus D. 1, 1, 10 pr.
38 V starovekom Ríme bola táto poučka súčasťou troch základných zásad života Rimanov:
neminem laedere - nikomu neškodiť;
honeste vivere - počestne žiť;
suum cuique tribuere - každému dať, čo jeho je.
39 VEČEŘA, M.: Spravedlnost v právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 27.

nie je schopný dokázať, čo je spravodlivé," zdôrazňuje Weinberger. Zdá sa mu však, že možno preukázať, aspoň v relácii k veľmi zrozumiteľným predpokladom, že niečo je nespravodlivé.[40] Spravodlivosť je ľudskou konštrukciou a možno pochybovať, že je možné ju realizovať len jedným spôsobom. Nejednoznačnosť spravodlivého ohodnotenia, v ktorom sa prejavuje výrazne aj vyjadrenie parciálnych záujmov, a ktoré slúžia aj ako významný prostriedok ospravedlnenia ľudského správania, sa premieta do faktu, že v mene spravodlivosti boli často konané nespravodlivosti a ako pripomína Perelman, vedené všetky revolúcie, každá vojna alebo politický prevrat, rovnako tak ako osobný spor alebo nepriateľstvo.[41] Teória spravodlivosti preto musí usilovať o vystihnutie podstaty a obsahu sociálno-kultúrneho a psychického fenoménu spravodlivosti (resp. nespravodlivosti), o formulovanie princípu spravodlivosti a poskytovať argumentačné schémy pre spravodlivé posúdenie konkrétneho prípadu[42].[43]

ZÁVER

Keďže na otázku *„Čo je právo?"* bolo v histórii podaných veľa navzájom sa líšiacich a častokrát rozporuplných odpovedí, je na mieste pochybnosť, či je táto otázka vôbec zodpovedateľná. V tejto súvislosti možno parafrázovať Augustínovu myšlienku: Každý vie, čo je to právo, uspokojivo to však definovať nedokáže nikto (alebo prinajmenšom to nikto doposiaľ nedokázal). Možno teda dať za pravdu Zippeliovi, ktorý prehlasuje: *„K tomu, aby som vo svojom svete objavil právo, nepotrebujem vôbec poznať a priori určený pojem práva*."[44]

Súčasne aj spravodlivosť možno označiť ako stálu a trvalú snahu o jej definovanie, pričom samotný pojem „spravodlivosti" nesmie byť zneužívaný, musí byť chápaný vo svojom vlastnom historickom kontexte, a práve preto je nutné sa ním zaoberať a neodsúvať tento pojem ako jasný a nemenný na vedľajšiu koľaj vnímania.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že pojem „práva" a „spravodlivosti" nemožno nijako jednoznačne určiť, pretože vo chvíli, kedy by sa tak stalo, znamenalo by to ich koniec. Uzatvorený problém, ktorý už nemá svetu čo povedať. Dúfajme teda, že nám budúcnosť neprinesie len ďalšie názory na túto problematiku, ale tiež väčšie všeobecné povedomie v danej oblasti, pretože uvedomenie a pochopenie týchto otázok so sebou nepochybne prinesie aj viac ľudskosti, ktorá je potrebná vo všetkých dobách.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Bratislava: Kalligram, 2011, 296 s.
BÁRÁNY, E.: Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007, 176 s.
DOJČÁK, P.: Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977, 463 s.
DUROZOI, G. - ROUSSEL, A.: Filozofický slovník. Praha: Ewa Edition, 1994, 352 s.
GERLOCH, A.: Teorie práva. 5. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 308 s.
HART, H. L. A.: Pojem práva. 2. vyd., Praha: Prostor, 2004, 316 s.

40 WEINBERGER, O.: Teorie spravedlnosti, demokracie a právní politika. In: Právník, roč. 6, 1995, s. 519.
41 Bližšie pozri: PELERMAN, CH.: Justice, Law and Argument. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1980, s. 1.
42 VEČEŘA, M.: Spravedlnost v právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 5.
43 TYL, T.: Pojem spravedlnosti - analýza problému. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 2, 2001, s. 192-199.
44 ZIPPELIUS, R.: Das Wesen des Rechts. Eine Einführung in die Rechtstheorie. 6. Auflage, Kohlhammer, 2012, s. 3.

HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné státovědy. Praha: Všehrd, 1995, 173 s.
CHOVANCOVÁ, J.: Liberalizmus verzus komunitarizmus. Aspekt spravodlivosti, práva a moci. 3. vyd., Bratislava: PF UK, 2009, 160 s.
CHOVANEC, J. - PALÚŠ, I.: Lexikón ústavného práva. Bratislava: Procom, 2004, 261 s.
KANT, I.: Základy metafyziky mravov. Bratislava: Kalligram, 2004, 96 s.
KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s.
MACHALOVÁ, T.: Úvod do právní filozofie. 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 162 s.
NESVADBA, A. - ZACHOVÁ, A.: Teória štátu a práva. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2005, 145 s.
OTTOVÁ, E.: Teória práva. 3. vyd., Šamorín: Heuréka, 2010, 323 s.
PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: PF UK, 1995, 308 s.
RICOEUR, P.: Spravedlnost a pravda. In: Filosofický časopis, roč. 44, 1996, č. 2, s. 277-290
SOUSA SANTOS, B. de: Toward a New Legal Common Sense. Law, Globalisation, and Emancipation. 2nd Edition, London-Edinburg: Butterworths, LexisNexis, 2002, 565 s.
ŠMIHULA, D.: Teória štátu a práva. Bratislava: EPOS, 2010, 397 s.
TOMSA, B.: Nauka o právních vědách. Základy právní methodologie. Praha: Všehrd, 1946, 135 s.
TYL, T.: Pojem spravedlnosti - analýza problému. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 2, 2001, s. 192-199
VEČEŘA, M.: Spravedlnost v právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 182 s.
VEČEŘA, M. et al.: Teória práva. Žilina: Poradca podnikateľa, 2007, 192 s.
WEINBERGER, O.: Teorie spravedlnosti, demokracie a právní politika. In: Právník, roč. 6, 1995, s. 514-523.
ZIPPELIUS, R.: Das Wesen des Rechts. Eine Einführung in die Rechtstheorie. 6. Auflage, Kohlhammer, 2012, 137 s.

SUMMARY

The author analyzes the concept of „law“ and „equity“ from the present-day and historical perspectives, attempting to highlight the evolution of the perception of these concepts. Law and equity are two phenomena that are undoubtedly invaluable in our society. Yet, they have not been defined without ambiguity for nearly 2000 years. This is due to the fact that their meaning to an individual and to the society as a whole has been influenced by the applicable socio-economic, cultural, and civilizational conditions at any given time. Despite the inconstant nature of law and equity, it is important that the efforts to ascertain their meaning and significance in any particular society continue in the future.

Kontaktné údaje:
Mgr. Monika Vranková
Paneurópska vysoká škola,
Fakulta práva,
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín,
Tomášikova 20,
821 02 Bratislava,
Slovenská republika
monika.vrankova@gmail.com

PRÁVO A SPRAVODLIVOSŤ V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

LAW ANDJUSTICE IN THE AREA OF INTERNATIONAL LAW

Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.[1]

ÚVOD

Témou medzinárodnej vedeckej konferencie je vysoko aktuálna, komplexná a zložitá otázka poňatia a charakteru práva, ktorú je treba skúmať nielen z hľadiska vzájomných súvislostí čiastkových elementov problematiky ale aj z hľadiska vývojového.

Nie je náhoda, že s podnetom na zorganizovanie konferencie prišiel práve Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín fakulty práva.

Potvrdil tým, že vedeckí pracovníci v oblasti teórie štátu a práva sú vždy o krok pred potrebami spoločenskej praxe, a že s predstihom uvažujú o rôznych teoretických právnych súvislostiach, ktoré prinášajú zmenené spoločenské podmienky.

Týka sa to bytostne aj otázky poňatia a charakteru práva v súčasnosti, keď sa žiada vedecky analyzovať nové javy, ktoré vyvolávajú alebo môžu vážne ovplyvniť zaužívané názory a postupy v rámci teórie a praxe, najmä v oblasti tvorby, aplikácie a predovšetkým interpretácie práva.

Som úprimne presvedčený, že načasovanie tejto zaujímavej konferencie je veľmi vhodne zvolené, a že konferencia prinesie nielen výmenu vedeckých názorov, ale aj nové vedecké poznatky a nové podnety pre skúmanie teoretických a praktických aspektov poňatia a charakteru práva v právnej vede z pohľadu *de lege lata* a *de lege ferenda*.

TERMINOLOGICKÉ OTÁZKY

Názov konferencie ponúka široký priestor pre to ako skúmať zvolenú problematiku, široký priestor pre voľbu vhodných vedeckých metód a prostriedkov skúmania. Dôvod spočíva v tom, že pojmy „poňatie“, „charakter“ a „právo“ použité v názve konferencie nie sú jednoznačné, presné a ostré z hľadiska ich obsahu a rozsahu a definovania vzťahu medzi nimi.

Pojem „poňatie“ možno rozumieť na jednej strane v zmysle významu „chápanie“ „ponímanie“ a na druhej strane v zmysle významu „predstava“, „zdanie“. Tak isto po-

1 Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc. pedagogicky pôsobí na Katedre medzinárodného práva a európskeho práva PraF UK Bratislava od roku 1973. Je riaditeľom Ústavu medzinárodných vzťahov a právnej komparatistiky PraF UK. Je členom národnej skupiny Slovenskej republiky pri Stálom arbitrážnom dvore v Haagu. V rokoch 2000-2003 bol zástupcom Slovenskej republiky v konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva v Štrasburgu. V rokoch 1993-2012 pôsobil v zahraničnej službe Slovenskej republiky v rôznych diplomatických a vedúcich funkciách na ústredí a v zahraničí. V rokoch 2004-2009 bol mimoriadnym a splnomocneným veľvyslancom Slovenskej republiky v Japonsku.

jem „charakter“ má viacero významov, napríklad ide o „súhrn psychických vlastností vytvárajúcich osobnosť“, „priama, statočná, čestná povaha“, „súhrn charakteristických znakov veci, javu, povaha, ráz“, ale aj „divadelná postava“. Tak isto pojem „právo“ chápeme v rôznom význame, najmä ako „nárok, oprávnenie odôvodnené zákonnými ustanoveniami alebo zvyklosťami“, ako „súhrn spoločnosťou ustanovených noriem a predpisov“, ako „postup, ktorým sa uplatňuje právny systém, štátna moc“, alebo pod ním rozumie aj pojem „právne vedy“.

V mojom príspevku chápem právo predovšetkým v objektívnom zmysle, to znamená ako „objektívne právo“.

CIEĽ PRÍSPEVKU

Cieľom príspevku je poukázať na neudržateľnosť koncepcie „slepej spravodlivosti“, ktorá po stáročia účinne fungovala ako garant zachovania univerzálneho svetového a vnútroštátneho poriadku vecí, avšak ktorá v súčasných podstatne sa meniacich podmienkach spoločenského bytia prestáva plniť jej pôvodnú funkciu. Nezabraňuje, ba naopak nepriamo podporuje vznik viacerých negatívnych javov, ktoré drasticky menia súčasný prístup k poňatiu a charakteru práva v dnešnej dobe.

ÉRA UPLATŇOVANIA PRÁVA „SLEPEJ SPRAVODLIVOSTI“

Najväčšie riziko uplatňovania „slepej spravodlivosti“ spočíva v súčasnej nedobromyseľnej tvorbe, interpretácii a aplikácii právnych noriem, ako aj v neadekvátne implementovanej filozofii právneho pozitivizmu pri úprave právnych vzťahov, degradujúcej dôležitosť dosahovania účelu právnej normy.

Ako je známe, sochy a zobrazenia spravodlivosti v súdnych sieňach a priestoroch justície doma a vo svete majú aj v zmenených podmienkach stále zahalené oči. Preto, obrazne povedané, nemôžu reagovať na nárast najrôznejších druhov síce zákonných avšak prirodzenej spravodlivosti odporujúcich právnych konaní.

K zmene v ponímaní a charaktere práva dochádza tak vo sfére medzinárodných vzťahov ako aj v oblasti upravených vnútroštátnym právom jednotlivých štátov.

Nové poňatie práva

Dôsledkom uplatňovania práva „slepej spravodlivosti“ je to, že súčasné právo možno na rozdiel od klasických definícií ponímať v novom význame, a to ako

“Súhrn právnych noriem, vydaných v osobitnej, štátom uznanej forme, ktorých dodržiavanie nie je vynútiteľné štátnou mocou“ alebo ako

„Súhrn prirodzenej spravodlivosti odporujúcich právnych noriem, vydaných v osobitnej, štátom (štátmi) uznanej forme, ktorých dodržiavanie je vynútiteľné privatizovanou štátnou mocou“.

Základnou charakterovou vlastnosťou súčasného práva je absencia požiadavky spravodlivosti v práve resp. postupná likvidácia požiadavky zachovania jednoty spravodlivosti a práva v rámci procesu tvorby, interpretácie a aplikácie práva.

Tento negatívny vývoj sa prejavuje vo sfére medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva, tak aj v oblasti vnútroštátneho práva a praxe.

Prináša mnoho nežiaducich javov, ktorých odstránenie si vyžiada skúmanie v rámci teoretického výskumu a prijímanie praktických protiopatrení v praxi v záujme návratu k pôvodnému spravodlivému poňatiu práva a jeho základných charakterových znakov.

V oblasti medzinárodného práva za pokus o takýto návrat možno považovať pokus kodifikovať resp. uplatniť v medzinárodných vzťahoch nový inštitút „Univerzálnej jurisdikcie" alebo novú koncepciu „Povinnosti poskytnutia pomoci", ktoré by mali umožniť preklenúť právne vákuum medzi súčasnou medzinárodnoprávnou úpravou a vnútroštátnou úpravou v oblasti stíhania páchateľov medzinárodných zločinov alebo ochrany obyvateľstva štátu pred nežiaducimi dôsledkami vnútorných ozbrojených konfliktov.

Dôsledky likvidácie požiadavky jednoty „Spravodlivosti" a „Práva" v právnom konaní

Všetci, čo pôsobíme v oblasti teórie práva, v oblasti tvorby alebo aplikácie práva, viac alebo menej pociťujeme, že „niečo je zhnité v štáte dánskom". Ktoré konkrétne negatívne dôsledky prináša trend oddeľovania „Spravodlivosti" od „Práva".

Od princípu „Rule of Justice and Law" k princípu „Rule of Law"

Všeobecné volanie po uplatňovaní princípu „Rule of Law" v medzinárodnom práve, práve EÚ a vo vnútroštátnom práve potláča do úzadia prirodzenú požiadavku uplatňovať spravodlivejší pôvodný princíp „Rule of Justice and Law".

Pojmy „Spravodlivosť" a „Právo" sú dva neprázdne právne pojmy zlučiteľné na báze ekvivalencie resp. existencie spoločného prieniku obsahujúceho prvky obidvoch uvedených pojmov. V ére slepej spravodlivosti boli tieto pojmy boli úzko spájané, boli „ jedno telo a jedna duša".

V súčasnosti sa pôvodná logická a prirodzená konjunkcia pojmov „Právo" a „Spravodlivosť" (konjunkcia je pravdivá len ak sú pravdivé obe jej zložky alebo ak sú nepravdivé obidve jej zložky) sa postupne mení na ich faktickú disjunkciu vyjadriteľnú výrazom „Spravodlivosť alebo Právo" (disjunkcia pravdivá už vtedy keď je pravdivá aspoň jedna jej zložka). Niekedy dokonca na vylučujúcu disjunkciu vyjadriteľnú výrazom „Buď Spravodlivosť alebo buď Právo" (vylučujúca disjunkcia je nepravdivá vždy ak sú obe jej zložky pravdivé alebo obidve nepravdivé).

Od spravodlivej zákonnosti k nespravodlivej zákonnosti

V súčasnosti sa uvedeným pojmom začal dávať inovovaný obsah, rozsah, inak sa definuje ich vzťah, čo následne vyvoláva záver o tom, že právo môže samostatne existovať aj mimo rámca spravodlivosti. Charakter zákonnosti začína dostávať charakter nespravodlivej zákonnosti.

Zlučovanie rozdielu medzi obsahom a rozsahom pojmov „verejný záujem" a „štátny záujem" a ich privatizácia

Navyše, tvorba a aplikácia práva je v súčasnosti čoraz viac poznačená účelovým stieraním rozdielu medzi obsahom a rozsahom pojmov „verejný záujem" a „štátny záujem", pričom obidva sa stali predmetom privatizácie zo strany neštátnych subjektov.

Bezcharakterné poňatie práva

Nedobromyseľný výklad právnych noriem ako aj prehnane pozitivistický a normativistický prístup k poňatiu práva a charakteru práva vytvárajú priestor pre to, čo by sme mohli pracovne nazvať ako „bezcharakterné ponímanie práva".

Za bezcharakterné ponímanie práva autor považuje také ponímanie práva, ktoré neprihliada na účel právnej normy vyjadrený napríklad v preambule ústavy, preambule medzinárodnej zmluvy alebo v účele zákona. Koľko škôd už spôsobilo a ešte spôsobí tvrdenie rôznych právnych expertov o tom, že preambula právnej normy nie je právne záväzná? Alebo názory odvolávajúce sa na súlad určitého konania so zákonom a súčasne odmietajúce etický prístup a zohľadnenie účelu platnej ústavy, zákona alebo medzinárodnej zmluvy, ktoré vyjadrujú prirodzenú spravodlivosť v danej oblasti konania. Pokiaľ nie je v rámci tvorby a aplikácie práva dosiahnutý účel právnej normy, právo sa stáva bezcharakterným právom.

Každodenný život prináša desiatky príkladov na bezcharakterné a nespravodlivé konanie právnych subjektov pokrývané čarovnou formuláciou v znení „tento postup bol v súlade so zákonom".

Módou dneška sa stal nedobromyseľný výklad právnych noriem pod dohľadom slepej spravodlivosti.

Nedobromyseľný výklad práva

Kedy sa stáva výklad právnej normy nedobromyseľný?

Pokiaľ ide o medzinárodné právo, tak v zmysle článku 31 odsek 1 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve *„Zmluva sa musí vykladať dobromyseľne, v súlade s obvyklým významom, ktorý sa dáva výrazom v zmluve v ich celkovej súvislosti, a takisto s prihliadnutím na predmet a účel zmluvy"*.

Ako je známe, podľa odseku 4 tohto článku „Výraz sa bude chápať v osobitnom zmysle, ak a potvrdí, že to bolo úmyslom strán."

V zmysle odseku 2 tohto článku „na účely výkladu zmluvy sa okrem textu, vrátane preambuly a príloh, celkovou súvislosťou rozumie:

- „každá dohoda vzťahujúca sa na zmluvu, ku ktorej došlo medzi všetkými stranami v súvislosti s uzavretím zmluvy;
- každá listina vyhotovená jednou alebo viacerými stranami v súvislosti s uzavretím zmluvy a prijatá ostatnými stranami ako listina vzťahujúca sa na zmluvu."

V zmysle odseku 3 tohto článku, „spolu s celkovou súvislosťou sa bude brať zreteľ:

a) na každú neskoršiu dohodu týkajúcu sa výkladu zmluvy alebo vykonávania jej ustanovení, ku ktorej došlo medzi stranami;
b) na akúkoľvek neskoršiu prax pri vykonávaní zmluvy, ktorá založila dohodu strán týkajúcu sa jej výkladu;
c) na každé príslušné pravidlo medzinárodného práva použiteľné vo vzťahoch medzi stranami.

Nesplnenie vyššie uvedených podmienok znamená, že medzinárodná zmluva je interpretovaná nedobromyseľne, v rozpore s účelom zmluvy a v rozpore požiadavkami prirodzenej spravodlivosti.

VZŤAH POJMOV „SPRAVODLIVOSTI“ A „PRÁVO“ PRI TVORBE, INTERPRETÁCII A APLIKÁCII PRÁVA

Vzťah pojmov „Právo“ a „Spravodlivosť“ pri tvorbe, interpretácii a aplikácii práva možno ilustrovať v štyroch základných kvadrantoch, vytvorených horizontálnou osou „Právo“ a vertikálnou osou „Spravodlivosť“ (kvadrant +/+; kvadrant +/-; kvadrant -/-; kvadrant -;+)

Kvadrant „Rule of Justice and Law“

Prvý kvadrant (+/+) predstavuje právne konanie, ktoré je v súlade s požiadavkami spravodlivosti aj v súlade s požiadavkami práva (zákonnosti).

Je to kvadrant spravodlivého práva (zákonnosti).

Zahrňuje spravodlivé a legálne konanie.

Je to *Pium Desiderium každej dobre organizovanej spoločnosti*.

Je to štát fungujúci na základe princípu právneho štátu a spravodlivosti (Rule of Law and Justice).

Patrí sem právne konanie založené na *ius cogens*, od ktorého sa štát nemôže uchýliť, a ktoré môžu byť zmenené len právnou normou rovnakej právnej sily.

Právne konanie v tomto kvadrante vychádza z koncepcie prirodzených ľudských práv a základných slobôd.

Typickým príkladom pre konanie v rámci prvého kvadrantu je napríklad príkaz „Nezabiješ“ alebo

„Zákaz použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov“

Kvadrant „Rule of Justice and Wrongfulness“

Druhý kvadrant (+/-) predstavuje právne konanie, ktoré je síce v súlade s požiadavkami spravodlivosti, avšak samo o sebe predstavuje porušenie práva.

Je to kvadrant spravodlivej protiprávnosti (nezákonnosti).

Zahrňuje spravodlivé ale nelegálne konanie.

Vzhľadom na to, že dané konanie zodpovedá vyšším záujmom spravodlivosti, tak s ním spojené porušenie práva vylučuje vznik právnej zodpovednosti konajúceho právneho subjektu.

Pokiaľ ide o medzinárodné právo, tak okolnosti vylučujúce zodpovednosť štátu za protiprávne konanie sú:

- Súhlas poškodeného štátu (vo vnútroštátnom práve napr. súhlas nemocného s eutanáziou alebo umelým prerušením tehotenstva)
- Sebaobrana
- Legálne protiopatrenia
- Vyššia moc
- Tieseň
- Krajná núdza

Samozrejme, uvedené okolnosti kodifikované v Článkoch o zodpovednosti štátu za protiprávne konanie, ktoré prijala Komisia OSN pre medzinárodné právo, .nemožno aplikovať, pokiaľ by sa predmetné konanie priečilo kogentným normám medzinárodného práva.

Je to oblasť pôsobenia „Rule of Justice and Wrongfulness“

Príkladom pre konanie v rámci druhého kvadrantu je:

- príkaz „Nezabiješ“ modifikovaný na možnosť „Zabiješ, ak to umožňujú okolnosti vylučujúce zodpovednosť“,
- príkaz „Nepoužiješ silu“ v medzinárodných stykoch modifikovaný na možnosť „Použiť silu“

a) ak je to v súlade s okolnosťami vylučujúcimi zodpovednosť (napr. súhlas poškodeného štátu, sebaobrana, legálne protiopatrenie, krajná núdza a pod.)

b) ak je to v súlade s kapitolou VII Charty OSN (Opatrenia v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru a útočných činov)

c) ak je to v súlade s článkom 51 Charty OSN (právo štátu na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu)

d) ak je to v súlade s článkom 107 Charty OSN (ak ide o akciu proti štátu, ktorý bol počas druhej svetovej vojny nepriateľom ktoréhokoľvek signatára Charty, nijaké ustanovenie v Charte nerobí takúto akciu neplatnou a ani jej nebráni, keď ako dôsledok tejto vojny podnikli alebo schválili vlády, ktoré majú za takúto akciu zodpovednosť.“

Kvadrant „Rule of Injustice and Wrongfulness“

Tretí kvadrant (-/-) predstavuje protiprávne konanie, ktoré je aj v rozpore so spravodlivosťou.

Je to kvadrant nespravodlivosti a nezákonnosti.

Zahrňuje nespravodlivé a nelegálne konanie.

Je to oblasť pôsobenia „Rule of Injustice and Wrongfulness“

Medzištátna prax poskytuje množstvo príkladov na protiprávne a nespravodlivé konanie štátov, vrátane všeobecne odsúdenia hodných konaní ako sú genocída, holokaust, medzinárodných zločinov proti mieru, proti ľudskosti alebo vojnových zločinov a celá škála iných medzinárodných zločinov definovaných v príslušných medzinárodných zmluvách a dokumentoch.

Patria sem aj

- obchádzanie zákona, majúce za následok neplatnosť právneho úkonu a
- konanie v rozpore s dobrými mravmi, majúce za následok neplatnosť právneho úkonu

Kvadrant „Rule of Injustice and Law“

Štvrtý kvadrant (-/+) predstavuje právne konanie, ktoré je síce v súlade s právom, avšak odporuje požiadavkám spravodlivosti.

Je to kvadrant nespravodlivého práva (zákonnosti).

Zahrňuje nespravodlivé ale legálne konanie.

Je to oblasť pôsobenia „Rule of Injustice and Law“

Dôsledkom nespravodlivého ale legálneho právneho konania v tomto kvadrante je okrem iného:

- Narastanie počtu prípadov „nespravodlivej zákonnosti“
- Účelové stieranie rozdielu medzi verejným a súkromným záujmom
- Privatizácia verejného a štátneho záujmu
- Teoretické zdôvodňovanie potreby prijatia „účelového zákona“

- Tvorba a aplikácia práva na základe „účelového zákona“
- Vznik novej piatej generácie ľudských práv - kategórie „neprirodzených a nadprirodzených ľudských práv a základných slobôd“, ktoré by mali existovať popri už definovaných ľudských právach prvej (občianske a politické práva), druhej (hospodárske, sociálne a kultúrne práva), tretej (solidárne práva napr. právo na životné prostredie, mier a pod.) generácie, eventuálne formujúcej sa štvrtej (vyššia zodpovednosť medzinárodného spoločenstva *erga omnes) kategórie ľudských práv a základných slobôd*
- Nedobromyseľná účelová tvorba právnych noriem (individuálna objednávka resp. skupinová na úkor objektívne existujúcej spoločenskej objednávky)
- Obchádzanie riadneho legislatívneho postupu
- Účelový vstup súkromných subjektov do legislatívneho procesu (lobizmus v neverejnom záujme)
- Teoretické zdôvodňovanie nejednoty pojmov „Právo“ a „Spravodlivosť“
- Nedobromyseľná, nerozumná a nezmysluplná tvorba práva
  - kladenie predbežných podmienok zo strany poslancov, ako podmienky pre to, že poslanec zákonodarného zboru vyjadrí pri hlasovaní súhlas s prijímaným zákonom
  - bazírovanie na nepodstatných detailoch pripravovanej právnej normy
  - odmietanie využiť odbornú pomoc tretej strany v prípade, že sa rokovanie o právnej norme dostane do „slepej uličky“.
  - nesledovanie hlavného cieľa v rámci prípravy právnej normy
  - nepripravenosť prijať kompromisné riešenie v záujme dosiahnutia spoločného výsledku
- Nedobromyseľné účelové definovanie pojmov (obsah, rozsah, vzťah medzi rozsahom a obsahom pojmu)
- Nedobromyseľná účelová interpretácia právnych noriem
- Nedobromyseľná účelová aplikácia právnych noriem
- Nedobromyseľná právna argumentácia v oblasti:
  - Logického usudzovania (Logos), Emócií (Patos) a Morálky (Ethos)
  - Pravdivosti východiskových premís, správnosti logického usudzovania a správnosti vyplývajúcich záverov
  - Vecnej argumentácie, argumentácie zameranej na osobu protivníka a argumentácie zameranej na získanie verejnej mienky alebo auditória
- Obchádzanie zákona, ktoré nemá za následok neplatnosť právneho úkonu
- Simulované právne úkony bez následku neplatnosti právneho úkonu
- Každé konanie v rozpore s dobrými mravmi, ktoré nemá za následok neplatnosť právneho úkonu
- Účelové stieranie rozdielu medzi normatívnou kvalitou všeobecne záväznej právnej normy a normatívnou kvalitou vykonávacích predpisov a subnormatívnych právnych noriem (zaväzujúcich len konkrétnych adresátov právnej povinnosti)
- Príkaz „Nezabiješ“ modifikovaný na možnosť vykonať trest smrti
- Príkaz „Nezabiješ“ modifikovaný na možnosť vykonať umelé prerušenie tehotenstva bez náležitého informatívneho súhlasu pacientky
- Neprimeraný súdny aktivizmus, prekračujúci rámec interpretácie práva;

- Absencia explicitného zakotvenia v texte ústavy Slovenskej republiky (sľub ústavných činiteľov) ústavnej povinnosti prezidenta, poslanca alebo člena vlády byť viazaný platnými medzinárodnými zmluvami zaväzujúcimi Slovenskú republiku. Výnimku tvorí sľub sudcov. U prokurátorov táto povinnosť je zakotvená v nižšej zákonnej norme.

ZÁVER

Pôvodné poňatie a charakter práva v „Ére slepej spravodlivosti“ je v súčasnosti prekonané vývojom spoločenských vzťahov.

Najmarkantnejším dôkazom toho je neprimeraný nárast prípadov bezcharakterného legálneho konania, ktoré je síce legálne avšak odporuje základným požiadavkám prirodzenej spravodlivosti (pôvodne marginálny kvadrant nespravodlivej zákonnosti s hodnotami -/+.). Hoci zatiaľ nebola urobená dôkladná právna analýza a právna komparácia zaradenia jednotlivých prípadov do príslušných kvadrantov v rámci súčasnej tvorby, interpretácie a aplikácie práva, autor sa domnieva, že základný trend spočíva v presune ťažiska tvorby, interpretácie a aplikácie práva z kvadrantu „Spravodlivosť“ a „Právo“ a kvadrantu „Nespravodlivosť“ a „Protiprávnosť“ do kvadrantu „Nespravodlivé Právo“.

Protirečenie medzi princípom spravodlivosti a zákonnosti a oddeľovanie obidvoch pojmov má devastačné účinky na udržanie vyššieho univerzálneho svetového a vnútroštátneho poriadku vecí, založeného a po stáročia fungujúceho na konjunkcii dobromyseľne interpretovaných pojmov „Spravodlivosti“ a „Práva“ a na objektívnom pôsobení vyššej spravodlivosti so zaviazanými očami.

Vzhľadom na vyššie uvedený trend v náraste nedobromyseľného výkladu pojmov „Spravodlivosť“ a „Právo“ v oblasti teórie, tvorby, interpretácie a aplikácie práva nastal čas, obrazne povedané, rozviazať soche spravodlivosti oči (kdekoľvek sa nachádza), aby videla a konala v záujme odstránenia uvedeného protirečenia.

Dnes historicky prekonanú „Éru slepej spravodlivosti“ musí nahradiť nová „Éra „vidiacej spravodlivosti“ založená na dôslednom uplatňovaní konjunkcie práva a spravodlivosti a dobromyseľnom výklade práva v rámci tvorby, interpretácie a aplikácie práva.

V teoretickej oblasti si táto požiadavka vyžaduje kriticky prehodnotiť význam právneho pozitivizmu a normativizmu, ktoré – vzhľadom na ich podstatu - tvoria ideový základ pre svojské zohľadňovanie princípov prirodzenej spravodlivosti a etiky v oblasti tvorby, interpretácie a aplikácie práva v podstatne zmenených spoločenských podmienkach.

Kontaktné údaje:
Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.
Právnická fakulta,
Univerzita Komenského,
Bratislava

PROBLÉM UNIVERZALITY A MULTIKULTURALISMU FUNDAMENTÁLNÍCH PRÁV V GLOBALIZUJÍCÍ SE OBJEKTIVNÍ PRÁVNÍ A NEPRÁVNÍ NORMATIVNÍ REALIALITĚ

THE PROBLEM OF MULTICULTURALISM AND UNIVERSALITY OF FUNDAMENTALS RIGHTS IN A GLOBALIZING OBJEKTIVE LEGAL AND NON-LEGAL NORMATIVE REALITY

Doc. JUDr. Vladimír ZOUBEK, CSc., LL.M., MBA.

Kľúčová slová: Universalismus a contrario multikulturalismus lidských práv. Právní vědomí civilizací. Právní a civilizační vědomí. Clash of Civilizations. Posuny v právní vědě.

Key words: Universalism a contrario multiculturalism human rights. Legal note civilizations. Legal and civilizational consciousness. Clash of Civilizations. Shift in legal science.

ÚVOD

Název příspěvku evokuje vyřknutí minimálně dvou tezí a několik poznámek:

- za prvé: „**Jsme na prahu čtvrté světové války** (třetí světová skončila rozpadem marxismu-neostalinismu, SSSR, ČSFR a SFRJ), **války civilizačních – právně axiologických hodnot**“;
- za druhé: **„Pevnost Evropa a schengenský prostor se neudrží v tlaku** nelegální a legální **migrace z Jihu na Sever**, a Evropa se stane regionem starců, důchodců a idealistických nostalgiků ochlokracie.“

PRVNÍ POZNÁMKA (OBĚTI GLOBALIZACE)

V rámci postmoderní, postindustriální (tj. informační) společnosti globalizujícího se světa a objektivní reality jsme všichni my, „evropský démos“, obětí (buď **dobrovolně**, či **nedobrovolně**) toho, co se dnes již stává apodiktickou frází a polysémem, tj. globalizmu ve všech sférách lidské existence:

1. Jako první oběť spatřujeme nejen **„Mc Donaldizaci**“ vědy v její úzkoprse byrokratické čárkománii, neb je to opět restrukturalizace finančních prostředků na výzkum a rozvoj, resp. je to opět extenze informační společnosti pro úzký kruh nejvzdělanějších. Negativní komotací je pak hrozba mediokracie *a contrario* ochlokracie,

2. Ona „Mc Donaldizace“ **je i v oblasti obecného duševního a tělesného zdraví.** Nejsme farmáři, ale jsme závislí na řetězcích zboží, které, aby bylo levnější, je stále méně zdravé, náhražkovitě přesolené, vzbuzující stress, obezitu a civilizační choroby,
3. Všichni jsme – více méně – **obětí závislostí**: workholismu, nealkoholové (lékové) a alkoholové toxikomanie, patologického gamblerství, atd., ovlivňováni reklamou všeho druhu, která **rozežírá tradiční hodnoty** a formuje nové umělé hodnoty dle zákona zisku. O tom zde nechceme mluvit – to je samostatná kapitola,
4. **Narůstá problém „Clash of Civilizations“**: Z deklarované vize apologeta liberalismu F. Fukujamy **Konce dějin a posledního člověka** zbyly trosky. Z mlhy se vynořují znepokojivé symptomy ekonomické stagnace a finančního krachu euroatlantické civilizace svobodného světa se stále sofistikovanějšími fintami mezinárodního zločinu a korupce elit, neschopností zastavit násilí a skrytou chudobu ducha, globální xenofobii. Naděje se nenaplnily, zbrojení a napětí neustává, spíše naopak. Bohatí stále více bohatnou, chudí chudnou, což platí jak v národních státech, tak i globálně. Mizí střední třída jako základna demokracie. Nelegitimní a nekontrolovatelné elity rozhodují o všem. Neprůhledný, netransparentní elitní, nelegitimní globální klub plutokratů, mediokratů a militantů stále více ovládá nejen objektivní, ale i virtuální realitu. Elity rozhodují o všem.

Volby jsou stále formálnější a účast voličů stále menší. Postmoderní duchovní a vědecká skepse v právovědě a státovědě realisticky popisuje krizi západního myšlení, civilizačního myšlení, které je v kontrastu se sílícím multikulturálním tlakem islámu, středu světa (čínským konfucionalismem), hindskou kastovní společností a dalších vnějších vlivů multikulturálního světa. V boji o duchovní a materiální dominancí a nadvládu není jednoznačného vítěze: absentuje jednomyslně přijímaný legitimní subjekt globálního řízení. Není světový stát, neboť absentuje světové právo, není globální řád mezinárodní (vyjma mezinárodního práva, ale bez světového četníka, který by vymáhal a interpretoval normy mezinárodního práva). **Clash of Civilizations** je pochmurná vize Samuela Huntingtona, která se nemusí naplnit při prosazování univerzalismu základních práv a svobod při prosazování jusnaturálního charakteru lidských práv a eliminaci neprůhledné moci nadnárodních ekonomických a finančních elit[1].

DRUHÁ POZNÁMKA (OBĚTI NÁBOŽENSKÉ)

Oběť je základní fenomén světových náboženství vedoucí ke spáse. Připomenu jen v naší euroatlantické civilizaci (která je intelektuálně fixována filosofickými kategoriemi aristotelismu, křesťanství a právními principy římského práva) známý **novozákonný** příběh božího syna *Ježíše Krista z Nazaretu*.

Pro širší nadhled lze upozornit na **Sanáthanu Dharmu**[2], např. báseň Bhagavad Gítu, která je známa Západu z dob britské kolonizace Indie.

Dovolte nám citovat Krišnu ve třetí části Bhagavad Gíty:

9) Tento svět vězí v poutech činů, s výjimkou činů konaných kvůli oběti. Za tím účelem konej činy prost ulpívání, Ardžuno.

1 Blíže viz: KELLER, Jan. Tři sociální světy. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, 210 s. ISBN 978-80-7419-031-5.
2 Hinduismus.

10) Když pán tvorstva kdysi stvořil lidi spolu s obětí, pravil: Tou se rozmnožujte, ona ať je vám krávou plnící všechna přání.
11) Tou obětí podporujte bohy a bohové nechť podporují vás. Vzájemně se takto podporujíc, dosáhnete nejvyššího dobra.
12) Neboť bohově, podpořeni obětí, vám dají žádané požitky. Kdo požívá jejich darů, aniž jim je splácí, je věru zloděj.
13) Dobří lidé, kteří pojídají zbytky po oběti, jsou zproštěni všech vin, avšak lidé špatní, kteří vaří pouze pro sebe, požívají zlo.
14) Tvorové povstávají z potravy, potrava z deště, déšť vzniká z oběti, oběť má původ v činu.
15) Věz, že čin vzniká z brahma a brahma vzniká z nehynoucího; proto všudypřítomné brahma trvale spočívá v oběti.
16) Kdo zde (na tomto světě) nenásleduje otáčky kola, které bylo takto uvedeno do pohybu, ten je bídný, libuje si ve smyslovosti a žije marně, synu Prthy.
21) Cokoli koná nejlepší člověk, konají i ostatní lidé. Mírou, kterou on stanoví, se řídí celý svět.
22) Není ve třech světech nic, co bych měl vykonat, synu Prthy, nic nedosaženého, čeho bych měl dosáhnout, a přesto setrvávám v činnosti.
23) Kdybych totiž i nadále neúnavně nesetrvával v činnosti, lidé by, synu Prthy, všude následovali v mých šlépějích.
24) Kdybych nekonal činy, tyto světy by zanikly, stal bych se původcem zmatku a zahubil bych tyto lidi.
25) Jako jednají nevědomí ulpívajíce na činech, Bharatovče, měl by moudrý jedna bez ulpívání, hledě přispět k zachování světa.“[3]

Obdobnou konstrukci – zejména ve vztahu ke *džihádu* prezentuje též **Korán**[4], a to na mnoha místech.

TŘETÍ POZNÁMKA (VÁLEČNÉ OBĚTI)

Oběť se vyžaduje od občanů státu i v době **mimořádných ústavních stavů**, a to v případě, kdy lidská a občanská práva jsou dočasně omezena.[5]

Bránit socialistickou vlast bylo vrcholnou ústavní povinností za starého režimu: za existence socialistického Československa (Československé socialistické republiky). V Ústavě ČSSR, čl. 37, odst. 1 se deklarovalo:[6] „Vrcholnou povinností a věcí cti každého občana je obrana vlasti a jejího socialistického zřízení.“

Tato přímá **ústavní** povinnost je novou ústavou zrušena, nicméně branná povinnost ze **zákona není zrušena** (zvláště když v rámci NATO Samuel Huntington hovoří o „mlhovosti“ nastávajících příznaků čtvrté světové války).

3 Bhagavadgíta. Praha: Odeon, 1976, s. 46 – 47.
4 Korán. Praha: Academia, 2000, 797 s., ISBN 80-200-0246-4.
5 např. ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky (v platném znění), blíže viz: GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. Ústavní systém ČR. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 73 – 85. ISBN 978-80-7380-423-7.
6 Blíže viz ZDOBINSKÝ, Stanislav et al. Socialistická ústava. Komentář. Praha: Panorama, 1988, s. 145 – 147.

NEGATIVNÍ LIBERÁLNÍ DOKTRÍNA (PROBLÉM LEGALITY A MORALITY)

Úkolem *právního řádu nemůže* být prosazovat také právně všechno, co je mravní norma. **Kdyby právo zakazovalo všechno nemravné a předepisovalo všechno mravné, dovedlo by sebe samo ad absurdum.** Pak už by nebylo prosaditelné. Na druhé straně z toho, že určité jednání je právně dovolené, nikterak neplyne, že je proto také dovolené mravně-morálně.

Podle čl. 2, odst. 3 Listiny platí **Quae lex non prohibet, debent permisa videri**,[7] „každý **může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“**. Jde o poněkud výstižnější formulaci principu liberální právní doktríny *„co není zakázáno zákonem, je dovoleno“,* kdy **ad absurdum je právní řád jen sumou zákazů a příkazů a „vše ostatní je svoboda“.**

Ovšem *Non omne quod liced honestum est. Ne vše, co je dovolené, je také morální a čestné.*

Mravnost a právo patří k různým rovinám, jsou ve vzájemném vztahu a navzájem se ovlivňují. Existuje **právotvorná síla mravnosti** určité společnosti a právě tak **mravotvorná síla práva.**

Zdá se, že jsou nesprávné dvě extrémní tendence. Jedna by chtěla, aby všechno, co je mravné, bylo také zakotveno právně. Druhá by chtěla právo „odkriminalizovat“, aby už nezakazovalo téměř nic nemravného. Tradice připisovala zákonodárci úlohu, aby bral v úvahu mravní situaci společnosti tak, aby právo přispívalo k jejímu (rozumnému) zlepšení. Obtížnou a velmi diskutovanou otázkou je, do jaké míry je to možné v „pluralistické“ společnosti. Ovšem zakazující demokratický právní stát nemá apriorní „absolutní autoritu“. Jak uvádí čl. 2 odst. 1 Listiny „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání“. *Zákonodárce* – tedy nemůže zdůvodňovat zákon jinou autoritou či doktrínou světskou či religiozní, neboť – v souladu s vládou práva a principem ústavnosti – **jeho jedinou autoritou je ústava**, která ho k něčemu zmocňuje, něco mu ukládá a něco odnímá jeho pravomoci. Ústava není ovšem pro zákonodárce relativní, či je „relativní“ jen v těch částech, které se nedotýkají „podstatných záležitostí demokratického státu“, jež nemohou být změněny.

Tím byla státu odňata pravomoc autoritativně formovat, přetvářet či diktovat vnitřní svět občanů, jejich svědomí, přesvědčení, estetickou orientaci, předměty úcty a víry atd. V duchovní a morální sféře je stát neutrální a „relativistický“. Tato neutralita (liberálnost) státu je podepřena apolitičností státní správy a nezávislostí soudců. **Stát** nemůže z ideologických a obdobných důvodů nikoho ani diskriminovat, ani privilegovat. **Je povinen tolerovat veškeré jednání, jež zůstává v rámci ústavního práva.** Čili liberální právní stát se netváří, že je morální, je jen „ústavní“.

Onu chybějící „západní“ moralitu (spravedlnost) směrem k poškozeným v mezích viktimologie nutno primárně hledat **v principech římského práva:**

„Neminem laedere.“ Nikomu neškodit. Tato zásada znamená, že každý se má chovat tak, aby nenarušil práva jiného (aby nikomu nepůsobil újmu); v římském právu byla považována za jednu z tří základních složek spravedlnosti. S touto zásadou myš-

7 Co zákon nezakazuje, má se pokládat za dovolené.

lenkově souvisí zásada **Aequum est neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem** (je spravedlivé neobohacovat se na úkor jiného).

„Suum cuique tribuere“ nebo zkráceně **„Suum cuique“.** Dát každému, což jeho jest, resp. ve zkrácené formě, každému, co jeho jest. Tato zásada tvořila v římském právu další základní složku spravedlnosti. (Třetí její složkou byla zásada **Honeste vivere**, tj. počestně žít, která ale není zásadou právní a do pojmu spravedlnosti nepatří).

Historicky permantní válka mezi „zlým“ zločinem (pachatelem) a „hodnou“ obětí (poškozeným) na poli kriminality (vnitřní války mezi kladny, skupinami či jedinci od počátku lidstva) vyplývá v podstatě z principu **lex talionis**[8], sahající do Starého zákona: **Oculum pro oculo et dentem pro dente** (oko za oko, zub za zub)[9], což je **primitivní retributivní spravedlnost ohrožující monopol státu**, který v různých souvislostech v konotacích od dob Chammurapiho zákoníku zasahoval právně do procesu řádu a prvního pořádku.

CLASH OF CIVILIZATIONS

*Vedle **F. Fukuyamy (End of History) je dnes na Západě stále diskutovaný** a probíraný **S. Huntington** (The Clash of Civilizations).*

Nejpozoruhodnější předpovědí ”civilizačních” (náboženských) střetů a válek v podmínkách globalizace je stať S. Huntingtona **Střet civilizací?** Zveřejněná v časopise **Foreign Affaires** roku 1993. Podle S. Huntingtona **sice zmizely staré bloky, ale zůstaly a nově se zhodnotily odlišné civilizace.** Civilizacemi pak rozumí velké kulturní skupiny, které se **vzájemně odlišují náboženstvím, jazykem, zvyky a institucemi;** civilizace je sourodá skupina **sjednocená určitým cílem.** Platí tedy, že *liberalismus zvítězil nad marxismem a že ideologie přestala být zdrojem konfliktů mezi západními státy - avšak to neznamená, že skončily dějiny*. Právě **civilizační rozdíly nahradily ideologické protiklady jako nejdůležitější zdroj konfliktů mezi lidmi a státy.** Mezi těmito civilizačními skupinami může snadno vypuknout konflikt, neboť kulturní otázky, jako náboženství či sociální tradice, jsou důležité a obtížně řešitelné prostřednictvím vyjednávání a kompromisů. Konflikty nejpravděpodobněji vznikají kolem ”linií kulturních zlomů”, v místě dotyku odlišných civilizací. Tyto linie mohou mít podobu **hranice mezi státy**, ale mohou také procházet uvnitř státu – a právě tyto linie mezi civilizacemi představují ”zápalné body krizí a krveprolití”[10].

Huntington předvídá, že střety se budou odehrávat jednak na ”mikroúrovni” (v místech teritoriálního kontaktu mezi civilizacemi, a to formou boje o území), jednak na ”makroúrovni” (mezi ”národními státy”, resp. vůdčími státy jednotlivých civilizací), **formou zvyšování vojenské a hospodářské moci a boje o kontrolu mezinárodních institucí (např. OSN) a interpretace mezinárodního práva a pořádku.**

Dominantní Huntingtonovou tezí je, že hlavním typem konfliktu v příštím století bude konflikt mezi civilizacemi, a specificky **konflikt mezi Západem a tzv. muslimskokonfuciánskou civilizací**. *Zatímco v několika minulých stoletích byla typickým světovým konfliktem srážka mezi národními státy západní civilizace (a ještě předtím*

8 zákon odplaty.
9 SZ, Ex 21, 24.
10 Huntington, Samuel. The Clash of Civilizations? In Foreign Affairs, Summer 1993, s. 29

srážky mezi jednotlivými monarchy), dnešní západní civilizace je již poměrně *homogenní* a tudíž, zejména s *koncem studené války,* již nehrozí další vážná střetnutí uvnitř naší civilizace. Na druhé straně se však *bývalé koloniální oblasti třetího světa osamostatnily, některé z nich dosáhly poměrně vysokého stupně hospodářského vývoje a jejich vojenský potenciál stále roste*. Výsledkem tohoto trendu je, že řada států patřících k nezápadním civilizacím začíná vytvářet a uplatňovat samostatnou globální politiku, která se stala hrozbou Západu.

Huntington rozlišuje **osm hlavních civilizací** v dnešním světě: **západní**[11], **konfuciánskou (tj. čínskou)**[12], **japonskou**[13], **muslimskou**[14], **hinduistickou**[15], **slovansko-pravoslavnou** (do které ovšem nezahrnuje západoslovanské "katolické" státy)[16], **latinskoamerickou**[17] a **africkou**[18]**, židovskou** (judaistickou) **a buddhistickou.** Přesněji jde o následující civilizace ze státoprávního hlediska:

1) Euroatlantická (**Západ**, západokřesťanská, „Svobodný svět", První Řím), Státoprávní podklad: Západořímská říše.
2) Slovansko-pravoslavná (**Východ**, východokřesťanská, Ortodoxní, „Třetí Řím"). Státoprávní podklad Byzantská říše.
3) **Islámská** (muslimská, „muslimského národa"). Státoprávní podklad: „Islámský stát", islámská republika, chalífát.
4) **„Střed světa"** (konfuciánská & taoistická & buddhistická, čínská, Čínská lidová republika). Státoprávní podklad: čínské císařství.
5) **Hinduistická kastovní** (indická). Státoprávní podklad: Bhárat (Indie).
6) **Japonská** (zen-buddhistická & šintoistická). Státoprávní podklad: Japonské císařství.
7) Africká (subsaharská, Sahelská, „černošského národa"). Státoprávní podklad: černošský **kmenový stát.**
8) Latinsko-Karibská (Latinskoamerická & Caribean, **„hispánsko**-americká").

Civilizaci Huntington definuje jako hierarchicky "nejvyšší kulturní společenství lidí", a civilizační vědomí jako "nejvyšší stupeň kultury identity", který lidé znají. Příslušnost ke stejnému jazyku, společná historie, náboženství, právní instituce[19] a sdílná tradice jsou těmi prvky, které přispívají rozhodujícím způsobem k definici civilizace v Huntingtonově pojetí. V místech, kde probíhají dělící čáry mezi civilizacemi bude docházet (a již dochází) k nejtěžším a nejkrvavějším konfliktům, které by mohly přerůstat v mezicivilizační války. Současné boje v Afghánistánu, Íráku, na Balkáně, v Izraeli, na Kavkaze či v Africe jsou podle Huntingtona prvními symptomy nastávající globální srážky mezi civilizacemi a jejich integrativní homogenizace.

11 Tj. Euroatlantická", vzešlá historicky ze Západořímské říše, tvořící státy NATO (v čele s USA), EU, plus Švýcarsko, Austrálie a Nový Zéland, atd.
12 Čína (vč. okupovaného Tibetu, Sing-tingu, Vnitřního Mongolska) a včetně Hong-Kongu a Thajwanu.
13 Japonské císařství, event. Korea atd.
14 Arabské a islámské státy v severní Africe, Středního východu, Pákistán, Malajsie, Indonésie, Brunei (dominantní státy: Egypt, Saúdská Arábie, Irán) atd.
15 Indie, Nepál, Bhútán atd.
16 Rusko, Ukrajina, Bělorusko, ale též Rumunsko, Srbsko, Bulharsko, Řecko, Kypr, Makedonie atd.
17 Americké státy na jih od Rio Grande del Norte.
18 Např. Nigérie, Zimbabwe, Kenya atd.
19 K tomu zejména Klabouch, J. Transformace právních systémů a ekonomik ve věku regionální a globální interdependence. XVIII. světový kongres International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy (IVR) v La Plata –Buenos Aires 1997 a XIX. v New Yorku 1999. Právník, 1999, s. 377 an., dále zejména: Knapp. Viktor. Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. Praha : C.H.Beck, 1996, 248 s., ISBN 80-7179-089-3

Některé země, dodává Huntington, však nejsou dostatečně definované vzhledem k jejich civilizační příslušnosti a probíhá v nich z**ápas o připojení k jedné či druhé civilizaci.** Jako příklady uvádí **Rusko, Mexiko a Turecko**. *Technokratické vrstvy jsou v těchto zemích obvykle nakloněny k připojení do západního civilizačního okruhu, avšak široké masy obyvatelstva mají spíše tendenci zachovávat svou původní civilizační identitu určenou hlavně nábožensky.*

Huntington věnuje poměrně velkou pozornost konfliktům vznikajícími na **hranici mezi západní a muslimskou civilizací.** Zdůrazňuje, že jejich původ lze najít již v osmém století, kdy arabská invazní vlna byla zastavena teprve v bitvě u Tours roku 732. Neustálý zápas mezi křesťany a muslimy během posledních třinácti století dokládá křížovými výpravami, tureckou ofenzívou na Balkáně, evropským kolonialismem s severní Africe a na Blízkém východě a konečně v tomto století konflikty Západu s Libyí, Irákem, Alžírskem, Egyptem a Íránem.

Z této obecné analýzy geopolitické situace vyplývá pro Huntingtona jeden **hlavní závěr**. Ačkoliv Západ je dnes v relaci k ostatním civilizacím na vrcholu moci a je schopen *"prosazovat své ekonomické zájmy a vnucovat ostatním zemím hospodářskou politiku, která mu vyhovuje",* v blízké budoucnosti bude tato převaha ohrožena vojenským a hospodářským vzestupem ostatních civilizací, **zvláště muslimské a konfuciánské**. Toto tvrzení dokládá údajnou spolupráci mezi Čínou a muslimskými státy na poli hospodářském, politickém a vojenském. Dochází tak k novému závodu ve zbrojení, ve kterém obzvláště Čína neustále získává. Huntington proto tvrdí, že "ústředním ohniskem konfliktu v nejbližší budoucnosti bude vztah mezi Západem a několika muslimsko-konfuciánskými státy".

Pokud je tato analýza správná, Huntington **doporučuje Západu několik krátkodobých opatření:**

- Spolupráce mezi státy západní civilizace by měla být prohloubena, zvláště mezi její **severo-americkou a evropskou větví (tzv. transatlantická strategická spolupráce")**;
- Východoevropské a latinskoamerické státy by měly být **přizvány** k užší spolupráci se Západem;
- **Rusko a Japonsko** by se měly stát spolehlivými spojenci Západu;
- Měly by se učinit **kroky k omezení vojenské expanze muslimskokonfuciánských států** a redukce západního vojenského potenciálu by měla být zpomalena;
- Měly by být **posíleny** mezinárodní instituce jako např. **Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO), Světová banka a Mezinárodní měnový fond,** které hájí západní hodnoty a zájmy;
- Vojenská převaha ve Středomoří, ve východní a jihozápadní Asii a především v Tichomoří by měla být udržována na alespoň současné úrovni.

Z dlouhodobého hlediska by se měl Západ chystat na udržení své celkové politické, hospodářské a vojenské převahy ve světě, ale zároveň by se měl snažit o pochopení filozofických a náboženských předpokladů ostatních civilizací, aby byl schopen jim dostatečně čelit.[20]

20 K uvedené problematice odkazuji např. na ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva – globalizace – bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8

STRUKTURÁLNÍ KRIZE LIBERÁLNĚ DEMOKRATICKÉHO KAPITALISMU: JDE JEN O DOČASNOU FINANČNÍ (EKONOMICKOU) NAHODILOST, ČI O SYSTÉMOVOU KRIZI?

Po pádu tzv. „komunismu“ mnozí lidé idealisticky očekávali, že *opadne nejen napětí ve světě, ale že nastane rychlý růst životní úrovně*: závody ve zbrojení (zdůvodňované vzájemným ohrožením obou protikladných táborů) mohly přece konečně ustat. Navíc se otevřely nové ekonomické trhy.

Brzy se však ukázalo, že náklady na zbrojení letí paradoxně vzhůru, a **ekonomika v mnoha oblastech zabředává do deprese** a pocit globální bezpečnosti mizí.

Dominantní otázkou „globalizace“ jest, zda *„vítězný kapitalismus není na stejné cestě jako nedávno zhroucený komunistický sen“*.

Kapitalismus se vyvíjel dlouhou dobu v jakési nechtěné symbióze s konkurenčním „komunismem“, s jehož krachem ztratil nejen alternativu-hybatele, ale i korigující složku, neboť paradoxně právě v boji s ním se volky-nevolky humanizoval.

Podobně radikální úvahu nastínil i anglický politolog Timothy Garton Ash. Mluví o **strukturální krizi liberálně demokratického kapitalismu**, který teď musí své přednosti – tváří v tvář např. *čínskému modelu* – prokázat bez ideologické kamufláže, což se mu zatím nedaří. I světově uznávaný ekonom Nouriel Roubini (mezi prvními upozorňoval na možná rizika globální finanční krize) varoval před *úskalími „sebedestrukce“ kapitalismu*. Marx měl dle Roubiniho kus pravdy, když to před 150 lety předvídal (i když se zmýlil v prognóze), že socialismus přinese lepší výsledky.

Nebezpečí hrozí zejména kvůli **sílícím vnitřním rozporům systému.** Ten kromě **ohromného bohatství plodí i rostoucí chudobu.** Aby tržní ekonomika dobře fungovala, je podle Roubiniho **třeba opustit** jak anglosaský model *„laissez faire“*, který odmítá zásahy státu do ekonomiky, tak i *superštědrý evropský sociální stát*.

Problém však netkví pouze v **neupřesněném dalším postupu,** nýbrž i v jakémsi **ideologickém vakuu** (připomínajícím i naší politickou scénu, která místo slibovaného „odideologizování“ zabředla do anachronického „antikomunismu“ bez výraznější vize do budoucnosti.

Proti čemu vlastně bojujeme dnes? Nikdo to nemůže s jistotou říci. Ale pokud se tento kapitalismus nedokáže zreformovat sám, nastoupí nějaké autoritativní hnutí, jež vyplní uprázdněný prostor po komunismu a ultranacionalismu, přičemž půjde o hnutí protidemokratické – ať již otevřené, či skryté. Tento fenomén pracovně nazývám „očekávání nového Antikrista“.

Znepokojivá úvaha navozuje varovnou historickou paralelu z doby před první světovou válkou, kdy byl svět v podobné situaci. Horečné zbrojení omlouvané zeměmi Dohody i Trojspolku jako obranné se snadno vymklo kontrole a ke světové katastrofě pak stačily naprosto banální záminky. Výsledkem byla *destrukce Evropy a ztráta jejího velmocenského postavení*.

Je však otázka, zda **Spojené státy**, které *pak dominantní roli převzaly*, nyní usilují *pouze o šíření liberální demokracie* a nastolení otevřeného mezinárodního pořádku, jak rád zdůrazňuje profesor Francis Fukuyama, anebo zda pod tlakem průmyslových a *zbrojních lobby* obezřetně prosazují podobné cíle ve svých *zájmových aférách*.

Jenže i Fukuyama už ve své poslední knize **Původ politického řádu** nakonec připustil, že *„liberální demokracie možná nevydrží věčně“*.

Tyto úvahy budí nejen nadměrné zbrojení Spojených států a kontroverzní války ale i účelově obrácená kritéria a pojmy.

Například z *džihádistů*, tedy bojovníků za mír v sovětsko-afghánské válce, jež Ronald Reagan některé osobně vyznamenal, se zanedlouho, už v konfliktu s USA, stali *teroristé,* ač jde často o tytéž skupiny mudžahedínů, které Američané sami vyzbrojili.

Pád komunismu vyvolal přehnaná očekávání i na středoevropské politické scéně. Argument, že všechny problémy jsou pouze důsledkem neschopnosti zdiskreditovaného režimu, vedl v řadě případů k jejich recidivě (viz zejména snaha o „převálcování" opozice a oponentů), tedy *prosazování autoritářských prvků vládnutí, stejně jako bezhlavé zadlužování či neřešení problémů romské menšiny.*

To vše je pak vodou na mlýn různým extremistickým hnutím a jeho exponentům, infiltrujícím i do institucí, které mají proti krajním projevům bojovat. Průzkumy pak dokládají *skepsi a apatii většiny národa, ohromeného nestydatou korupcí prolezlou až do nejvyšších pater.*

Politiku rozežírají korupce nepotismus a klientelismus. Nabývají systémové podoby a vedou **k privatizaci veřejné moci politicko-ekonomickými mafiemi** v pozadí. V rámci této *klientelistické demokracie* je pak řešení vzrůstajících finančních a hospodářských potíží nad síly vlád.

Sociologové – například Jan Keller ve své knize **Tři sociální světy** – poukazují na další neblahý trend, na **prudce narůstající nerovnost mezi lidmi.** Keller v této souvislosti hovoří o tom, že termín nerovnost nedostatečně vystihuje míru tohoto fenoménu, a místo toho navrhuje termín **nesouměřitelnost**. Ve společnosti vedle ostatních občanů - střední a nižší třídy – žije elitní skupina občanů, které se nemůže dotknout to, co se ve společnosti děje, neboť astronomické příjmy jí umožňují žít v jiném světě. Oč větší je tato nesouměřitelnost, o to víc narůstá počet lidí na okraji. Tento **feudální rys** soudobé společnosti je frustrujícím výsledkem postupné deregulace a privatizace státních institucí a veřejných služeb v rámci neoliberální politiky posledních tří dekád.

*Souběžně působí historicky bezprecedentní nástup Číny. K*omunisticko-kapitalistická Čína ukazuje, že původní kapitalismus z éry prvotní akumulace, kdy jsou lidská důstojnost, svoboda či sociální a zaměstnanecká práva obětována na trůn drsné produkce zisku a výroba se mění v holé vykořisťování, není zapomenutý či zcela překonaný. Dosud jsme žili v přesvědčení, že tato **nelidská fáze kapitalismu** je nejen **neetická,** ale také neefektivní. **Čína nás vyvádí z omylu.** Tím se dostává na pořad dne sociální stát a jeho vymoženosti, které *prodražují západní kapitalismus a činí ho méně konkurenceschopným* ve srovnání s čínským způsobem. Je otázka, zdali je vůbec možné sociální státy udržet bez jejich stále většího zadlužování. To nahrává dnešním fundamentalistickým neoliberálům, kteří v **sociálním státu** vidí hlavní zdroj většiny nesnází a snaží se ho zlikvidovat.

Frekventovaným vysvětlením stavu, v němž se západní svět nyní ocitá, je **kritika trhů, které svým chováním destabilizují celý finanční systém.** Potíže pak dopadají na jednotlivé státy a ty jsou tlačeny k tomu, aby do finančního systému napouštěly peníze z vlastních rozpočtů. Kritika současných trhů přitom vyrůstá nejen z levicově liberálních pozic, nýbrž překvapivě i od ostře pravicových populistických směrů. Trhy, které mají globální charakter, zneužívají svého postavení a **diktují prostřednictvím mezinárodních finančních institucí, ratingových agentur a největších bank** národ-

ním státům takovou hospodářskou politiku, který vyhovuje globálnímu kapitálu. Národní státy jsou víceméně **bezmocné**, protože jejich opatření mají pouze regionální dopad. Jako klasický příklad se uvádí to, když konkrétní stát zavede daňový systém nevyhovující globálnímu kapitálu (vysoké daně) – ten ho ztrestá tím že z daného státu odejde do státu, který mu vyjde vstříc.

Zejména z pravicových pozic je kritizována další příčina krize – **zadlužování států vinou korumpování voličů** populistickou ekonomickou politikou, na níž nejsou ve státní pokladně peníze. Tuto nezodpovědnou politiku prováděly jak levicové, tak pravicové vlády. **Fenomén zadlužování** je spojen s *nedokonalostí* demokratického systému založeného *na nevelkých volebních intervalech*. **Politické reprezentace v tomto systému upřednostňují krátkodobé volební cíle před dlouhodobějšími strategiemi.** Je snadné v rámci „svého" volebního období utrácet hlava nehlava, protože po příštích či přespříštích volbách, které pravděpodobně vyhraje konkurence, si s dluhy bude muset poradit někdo jiný.

ZÁSADNÍ POSTMODERNÍ OTÁZKY V PRÁVOVĚDĚ A STÁTOVĚDĚ

Jak metodologicky interpretovat tyto světodějné procesy v mezích romanistiky, vesternalistického právního vědomí, naší právovědy a státovědy? Co na to naše morálka, náboženské normy a právní stát? Co na to naše „bezpečnostní jistoty"?

Česká a slovenská právní nauka je elementem středoevropské (rakousko-uherské) právní kultury, sic ovlivněna na padesát let stalinismem (spíše na východokřesťanském či byzanském pozadí). Lze si jen povzdechnout, že pro mladou generaci studentů (kteří v podstatě neznají fundamentální otázky dějin jak obecných, tak českých) je velmi obtížné v prvém až třetím semestru vysokoškolského studia transferovat maximum státoprávních definic.

V globálním rozhledu (a v rámci širší vize budoucích jevů) je nutné zachytit především **aspekty multikulturální**, tj. vést mladé vědce a studenty k vnímavosti spektra daleko extenzivnějších souvislostí a názorových diskurzů a střetnutí, než v jakém prostředí se narodily, žijí a komunikují na středním a vysokoškolském stupni vzdělávání.

Eklektické zkoumání vesternalistických státoprávních jevů je modernou definitivně uzavřeno. Studium rozprostřenosti postmoderního multikulturálního vývoje v globalizujícím se prostředí 21. století můžeme jen závidět našim studentům a pokračovatelům. **Diskurz o výsledku střetu** západního právního vědomí (odkojeného romanistikou a dnes tkvícího na pozici univerzalismu základních lidských práv a svobod) s multicivilizační státoprávní a mezinárodněprávní realitou **teprve začíná.**

Světová vesnice spočívá v dialogu kultur a **střetávání** právních civilizací, **nejen té naší** - euroatlantické - ale i dalších křesťanských (ortodoxně-východní a latino-americké-hispánské), **ale zejména islámské** (sunnitské i šíitské) a **středosvětové** (čínské, resp. konfuciánské, taoistické a buddhistické). To nemluvím i o dalších, např. o indické (Bharat), subsaharské (africké), japonské, židovské a dalších.

Nutno zdůraznit, že fundamentálním postmoderním problémem je krize morálky, resp. jevu, kdy morální standardy neexistují, či se běžně porušují a kdy právo je jediným normativním systémem, či je dokonce bez morálky. Pokud globalizace (velmi zjednodušeně) znamená, že **bohatí bohatnou a chudí chudnou** (Sever-Jih), tak také se

rozevírají nůžky vztahu mezi duchovními entitami, (idealismem) a materiální objektivní realitou, včetně právní techniky a právních metod řešení sporů.

Teoretický a právněfilozofický problém **„modernity v právu“** je dnes pohříchu diskursem dogmatickým, či spíše toliko interpretačním. **Moderní víra v pokrok a vědu se otevřela ve vývoji právním zejména Deklarací práv člověka a občana (1789) právněaxiologickou kvantifikací svobody, rovnoprávnosti[21] (bratrství?) a též specifickým právním vztahem - občanstvím** (který nevyplýval z poddanství ani z kosmopolitismu, ale **z nacionalismu** tehdejších revolucí a vzniku národních států v Evropě). **Současná dominantní euroatlantická právní civilizace**[22] (která v rámci právní geografie vzešla z myšlenek **křesťanských a aristotelismu** ve filozofii, **z práva římského** jako svého právního podkladu a **Západořímské říše**[23] jako základu státoprávního), **stejně jako globalizující se svět, je již v postvestfálského období státní suverenity - v „postmodernitě v právu“: skepticismem, relativismem, multikulturalitou a zpochybňováním** světového řádu a mezinárodního pořádku, střetem právních civilizací, krizí legitimity státní moci (governancí) a palčivostí globálních rizik včetně globální bezpečnosti (počínaje extenzí mezinárodního terorismu, internacionalizací organizovaného zločinu a konče např. absencí efektivní entity globálního řízení). **Relativizace nového tisíciletí typu „práva bez morálky“, „morálky bez principů“** (není-li Bůh, je vše dovoleno), **apod., ohrožuje samotnou identitu doktrinálních právních konstrukcí budovaných po celá tisíciletí.**

LISTINOU NEARTIKULOVANÉ PRÁVO NA OSOBNÍ BEZPEČNOST A PRÁVO NA OCHRANU PŘED ZLOČINNOSTÍ

Základem pro život člověka ve svobodné a demokratické společnosti jsou práva a svobody občanů, právo na život, nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, osobní svoboda, právo na lidskou důstojnost a čest, právo vlastnit majetek, nedotknutelnost obydlí, svoboda pohybu a řada ostatních práv a svobod. Jednoznačně z nich vyplývá i **právo občanů na bezpečnost, ať již míníme osobní bezpečnost, či bezpečnost jejich majetku a bezpečnost obydlí.** Ostatně **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ve svém článku 9 osobní bezpečnost výslovně zmiňuje**.

Nemůže být sporu o tom, že současný trend kriminality vede k hrubému porušování práv a svobod občanů. Za této situace musí právní stát reagovat. **Právní stát je hlavním ručitelem práv a svobod občanů, zejména jejich ochrany před kriminalitou.** Totalitní stát dříve představoval pro práva a svobody svých občanů hlavní nebezpečí. Proto se nyní inklinuje spíše k omezování státu v jeho pravomocech. Samozřejmě je třeba i nadále dbát, aby státní násilí zasahovalo do života společnosti a jednotlivých občanů pouze v míře nezbytně nutné a s patřičnými zárukami. Ale tam, kde jsou takové zásahy nezbytně nutné, jsou státní orgány **nezastupitelné a musí mít potřebné pravomoci i občanskou podporu.**

Určitý „formální“ **problém** je v tom, že Listina základních práv a svobod *expressis verbis* **„právo na bezpečnost“, resp. „právo na ochranu před zločinností“**

21 Tj. rovnosti před zákonem a Bohem.
22 Z hlediska pramenů (forem) práva se opírá o právní kulturu angloamerickou a kontinentální (francouzskou).
23 "první Řím".

a *contrario* **povinnost právního státu** ad hoc **chránit každého jednotlivce před nebezpečím**[24] nezná.

Lze namítnout z pozice extenzivní a systematické interpretace, že to není materiálně (obsahově) velký a nepřekonatelný problém. Jednak lze toto právo subsumovat, resp. derivovat z čl. 6 odst. 1 a 2, čl. 7, čl. 8, čl. 10 odst. 2 a 3, čl. 11 odst. 1 – 4, čl. 12 a v neposlední řadě i z čl. 13 Listiny, a hlavně, materiálně toto právo existuje podle čl. 10 Ústavy ČR, a to dokonce „bezprostředně" a má „přednost před zákonem".

Právní stát neschopný zajistit přijatelnou kvalitu bezpečnosti ani účinné odškodnění přímo od pachatelů by měl prioritně z morálních důvodů vzít tuto povinnost na svá bedra. Zvláště uvážíme-li, že častými oběťmi násilí jsou děti, mladiství, dříve narození spoluobčané, invalidé, prostě osoby převážně postrádající schopnost postarat se o sebe. Prostředky pro příslušnou a v celkovém fiskálním kontextu zanedbatelnou položku jistě nebude těžké nalézt. Stát disponuje rozsáhlým byrokratickým aparátem se spíše domůže náhrady na pachateli než otřesená a vysílená oběť.

POJEM „BEZPEČNOST" V BEZPEČNOSTNÍ DOKTRÍNĚ ČR A BEZPEČNOSTNÍ VĚDĚ V ČR A NA SLOVENSKU

Vycházejíc z principu **relativního monopolu státu při ochraně osob a majetku ve veřejném prostoru** (zachovávaje ústavní limity jusnaturálního charakteru lidských práv) stále větší úlohu spatřuji v transferu vědeckých poznatků *z oblasti* **formující se bezpečnostní a policejní vědy** v České republice a Slovenské republice.[25]

Rozhodujícím faktorem vedle dalšího rozvoje komplexu policejních věd a policejní (bezpečnostní) teorie a praxe byla formulace bezpečnostní a policejní doktríny, kterou artikuloval Zoubek v průběhu let 1993 – 2008 především v titulech: ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 461 s., ISBN 978-80-7380-103-8 a ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 464 s., ISBN 80-86473-75-4.

Podle teze č. III/1 Bezpečnostní doktríny[26] je teoretické vymezení pojmu "bezpečnost" složitý problém nejen pro právní teorii (kde zdaleka nevládne jednoznačná shoda ve vymezení pojmů), ale i pro praxi. Jednoznačně lze říci, že se jedná o nejobecnější a nejextenzivněji pojatou kategorii v oblasti dosahu bezpečnostní doktríny a jako "obecný", "neurčitý" právní pojem je z teoretického hlediska v podstatě totožný s pojmem policie (v nejširším vymezení), jakožto **"spořádaný stav vnitřních právních vztahů"** vycházejících z právního pořádku. V přijatých "policejních zákonech" zákonná dikce operuje již tradičně s tzv. **"neurčitými právními výrazy"**, např. "věci vnitřního pořádku a bezpečnosti", "bezpečnost osob a majetku", "veřejný pořádek", "bezpečnost chráněných osob", "bezpečnost státu a jeho ústavního zřízení" apod., v minulosti (např. Organizační zákon

24 Existuje institut ochrany ústavních činitelů a znovu se uvažuje o policejní ochraně svědka, jako o institutu trestněprocesním.

25 Blíže viz: PORADA, Viktor a Květoň HOLCR. et al. Policejní vědy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 345 s. ISBN 978-80-7380-314-8; HOLOCR, Květoň a Viktor PORADA. et al. Policejné vedy. Úvod do teorie a metodologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 242 s. ISBN 978-80-7380-329-2. Viz též recenzi na tyto monografie: ZOUBEK, Vladimír. (rec.) Československý dualismus v pojímání policejních a bezpečnostních věd: významné monografie v předmětném zkoumání v jádru, semiperiferii a periferii právní vědy – primární posun. Karlovarská právní revue, roč. 8, č. 1, s. 109-116.

26 ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva – globalizace – bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 194–200. ISBN 978-80-7380-026-0.

č. 125/1927 Sb.) též "veřejný klid", "veřejná bezpečnost", "veřejná mravnost" atd. Tyto "neurčité právní pojmy" lze jednoznačně **subsumovat** více méně pod obecnější, extenzivnější pojem bezpečnost (policie) v různých aspektech a v různém smyslu, což je předmětem doktrinálního a systematického **výkladu** (v rámci obecné části správní vědy, resp. vědy státní správy) i pro potřeby obsahového zaměření bezpečnostní doktríny (teorie).

Pojem bezpečnost (policie) **v materiálním smyslu** je vymezen policejní vědou **obsahově a funkčně.** Stanoví *zákonné hypotézy (předpoklady) a zákonný (ústavní) rozsah a meze zásahů policejních orgánů do soukromé i veřejné sféry lidských práv a svobod při ochraně "veřejných zájmů"* (právem chráněných zájmů státu i občanů). Takové zásahy lze činit v právním státě *jen na základě zákonného zmocnění* a v příslušných zákonných mezích (včetně možnosti soudní či jiné kontroly).

Teze č. IV/1

V právním státě právo a policie **chrání před protiprávními a neoprávněnými zásahy nejen občana ale i bezpečnost všeobecně**[27]. *To předpokládá ústavní a zákonnou delimitaci (mez) policejních zásahů do soukromoprávní i veřejnoprávní sféry.*

Tento požadavek z hlediska právního statusu občana znamená zejména to, že:

- právní stát je povinen chránit a respektovat lidská a občanská práva a svobody alespoň v mezích **Listiny základních práv a svobod**,
- stát (policie, orgány činné v trestním řízení, atd.) garantuje ochranu občana vůči zásahům do oprávněných zájmů, práv a svobod, resp. **ochraňuje společnost před zločinností (kriminalitou)**, výjimečně i před jinou protispolečenskou činností,
- právní systém stanoví **ústavní a zákonné meze policejních zásahů do soukromoprávní sféry** za účelem ochrany ad a) + b).

Teze č. IV/2

Právní (event. i extra legem) dosah policejní činnosti státních bezpečnostních orgánů a policie v rámci ústavně a zákonně stanovených pravomocí (v obsahovém aspektu) je ohraničen:

- **principem omezené vlády** (limited governement), tj. přiměřeností státních zásahů. Jde o tzv. **preferred position doctrine,** upřednostňující zásadně lidská práva při střetu se státní mocí, kdy státní orgány (policie) mohou zasahovat pouze při "zjevném a bezprostředním nebezpečí", a to za své úřední povinnosti (ex officio),
- **principem subsidiarity** v případech, kdy policie nemá monopol na ochranu veřejného pořádku,
- věcmi tzv. "místní bezpečnosti", "místními záležitostmi veřejného pořádku" (obecní policií),
- právem občana chránit se v mezích zákona sám[28].

Teze č. IV/3

Bezpečnostní a policejní orgány ve vztahu k občanům respektují **zákonné limity a ústavní garance** policejních zásahů v jasné, konkrétní delimitaci práva veřejného

27 Jde o ochranu onoho žádoucího stavu, který v ústavní a zákonné dikci známe jako "vnitřní pořádek a bezpečnost", "veřejný pořádek", atd. Jde o ochranu státu a jeho institucí.

28 Je to mj. dáno i konkurenčním prostředím soukromých ochranných a hlídacích služeb, jakož i nabíd-kou technických zabezpečovacích zařízení v oblasti soukromoprávní sféry.

a soukromého. Musejí vycházet z **ústavního pořádku** jakožto **meze ingerence státu do občanské sféry.** Povinnosti, oprávnění a prostředky policistů jsou sekundárně zákonně konkretizovány v příslušných "policejních" zákonech.

Teze č. IV/5

Policejní činnost (policing) je státní a veřejnou službou ve prospěch občanů a veřejnosti.

Tomu musí odpovídat **korektní (v případě potřeby však asertivní) vystupování a chování pracovníků bezpečnostních služeb vůči občanům v rámci etického kodexu policie**.

Deontologie bezpečnostní doktríny vychází *z rezoluce Rady Evropy o policii (Deklarace o policii č. 690/1979). Part. A. Etické povinnosti.*

Důvěru občanů v policii nutno založit na **etickém kodexu policie,** který musí především upravovat:

- mravní bezúhonnost, tj. zejména neúplatnost, nepodléhání protekci a nevyvíjení protekce,
- profesionální kulturnost,
- právní kulturnost,
- ochranu informačních zdrojů policie a mlčenlivost policistů, zejména s ohledem na ochranu osobnosti a cti občana, jakož i jeho jména a projevů soukromé povahy,
- u policejních úředníků v rámci správní činnosti a úředního postupu především eliminaci byrokratismu (zbytečného "úřadování"), výkaznictví a papírování.

Teze č. IV/7

Státní bezpečnostní orgány nemají monopol na ochranu veřejného pořádku, ochrany osob a majetku.

Stát však musí zákonně reglementovat a kontrolovat režim držení a nošení zbraní a střeliva, trhavin a dalších priorit (strategické suroviny a materiály, soukromý obchod se zbraněmi apod.).

Podmínky a rozsah **komerčních bezpečnostních aktivit** musí upravit zákon.

ANALÝZA POSTMODERNÍCH PROBLÉMŮ LIDSKÝCH PRÁV A GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI V PRÁVNÍ A BEZPEČNOSTNÍ VĚDĚ

Posuny vědního poznání, jsou v podstatě (velmi schematicky) **dva:**

- Za prvé jde o zcela nový náhled na strukturu tak tradičního (rigidního) předmětu jako je právní dogmatika, resp. právní teorie a právní filozofie. Prizmatem **„struktury právní vědy"**, která je vázána na předmět právní regulace a na prameny (formy) právní dochází k diferenciaci **právních kultur** na velké právní systémy a druhy Common Law. To nové, chcete-li „postmoderní", je v posunu právních kultur na **právní civilizace** (tj. právního vědomí na civilizační vědomí), včetně míry (stupně) Clash of Civilizations. Konkrétním výstupem (publikačním počtem) je pak upravená struktura učebnice pro obor teorie práva[29].

29 Zoubek, Vladimír. Právověda a státověda. Úvod do státovědního myšlení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 700 s. ISBN 978-80-7380-2394.

- Druhý posun se týká **ústavního režimu lidských práv,** jak na právním teritoriu česko-slovenském, resp. českém a slovenském (Listina základních práv a svobod, úst. zák. č. 23/1991 Sb. platí a je účinný pro oba dva státy stejně); dále i v rámci europeizace, atlantizace a globalizace[30]. V každém případě střet civilizací, který je umocněn postupující miltikulturalitou je chápán jako **ohrožení univerzality** lidských práv, včetně **řešení problémů omezení lidských práv,** např. bojem proti šíření fundamentálního terorismu (zejména islámského), či ústavním vymezením zákazu náboženských symbolů ve veřejném prostoru.

ZÁVĚR

Přibližný smysl sdělení papeže Benedikta XVI. pražského akademické obci ve Vladislavském sále pražského hradu (27.9.2009), je přibližně tento:

„V současném světě a v současné době existují dvě největší zla:

- **sekularismus**, voluntaristické ideologie, kdy **stát** (většinou totalitní) či **člověk** (většinou egoistický), je chápán jako nejvyšší světová autorita. *Přitom Západ dal světu sekularitu (odbožštění státu), to ovšem znamená, že zavrhl Boha*.
- druhé největší zlo dneška (alespoň v té bohatší části světa) je **všeobecný příklon k relativismu**, popírání Boha jako nejvyšší reality, k **ateismu**, který *diskvalifikuje naší civilizační vůli jiným kulturním okruhům, zvláště islámu.“*

POUŽITÁ LITERATURA

GERLOCH, Aleš. Teorie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 390 s. ISBN 978-80-7380-454-1.

GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. Ústavní systém ČR. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 516 s. ISBN 978-80-7380-423-7.

HARVÁNEK, Jaromír et al. Právní teorie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 439 s. ISBN 978-80-7380-458-9.

HOLLÄNDER, Pavel. Základy všeobecné státovědy. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 429 s. ISBN 978-80-7380-395-7.

HOLLÄNDER, Pavel. Časopis Právník aneb právnická variace Scolovy a Porubjakovy tančírny – úvaha o normativní síle transcendence a o komplementárních modelech legitimity. Právník, 2011, roč. CL, č. 4, s. 313-331. ISSN 0231-6625.

HOLCR, Květoň, PORADA, Viktor et al. Policejné vedy. Úvod do teorie a metodologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 242 s. ISBN 978-80-7380-329-2.

IVOR, J. et al. Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forezní discipliny v kontexte kontroly kriminality. Pocta prof. JUDr. Ing. Viktorovi Poradovi, DrSc. dr.h.c.melt. k 70. narozeninám. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 905 s. ISBN 978-80-7380-440-4.

PORADA, Viktor, HOLCR, Květoň et al. Policejní vědy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 345 s. ISBN 978-80-7380-314-8.

ZOUBEK, VLADIMÍR. Právověda a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení. 1. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, 700 s. ISBN 978-80-7380-239-4.

ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva - globalizace - bezpečnost. 2. upravené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-80-7380-103-8

30 Viz zejména ZOUBEK, Vladimír. Lidská práva - globalizace - bezpečnost. Plzeň: A. Čeněk, 2007, 510 s. ISBN 978-80-7380-026-0, (2. vydání 2008, 461 s., ISBN 978-80-7380-103-8).

ZOUBEK, VLADIMÍR. Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 464 s. ISBN 80-86473-75-9.

SUMMARY

Normative – legal system in the postmodern situation globalizing world has its negative connotations in the proces sof symptom sof the fourth world war. Huntingtons vision Clash of Civilizations is corrected objektive liberalizing tendencies of the End of History and the last man of F. Fukuyama. Contral – european legal space is undoubtedly to westchristian legal civilizatin.

Kontaktné údaje:
doc. JUDr. Vladimír ZOUBEK, CSc., LL.M., MBA
Fakulta bezpečnostního managementu Policejní akademie ČR v Praze,
vedoucí katedry veřejnoprávních disciplín,
Lhotecká 559/7,
143 01 Praha 4
zoubek@polac.cz

Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva, Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín

Poňatie a charakter práva
27. februára 2014
Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Zostavili: Mgr. Natalia Ľalíková
JUDr. Denisa Soukeníková, PhD.
JUDr. Andrea Vitkóová, PhD.
Mgr. Monika Vranková

Vydal: SAP – Slovak Academic Press s.r.o., Bratislava

Zodpovedný redaktor:
Grafická úprava: Ing. Daniela Ambrózy, ArtD.

Tlač: FABER, Bratislava 2014
Rozsah: 524 strán

ISBN 978-80-89607-19-8
EAN 9 788089 607198